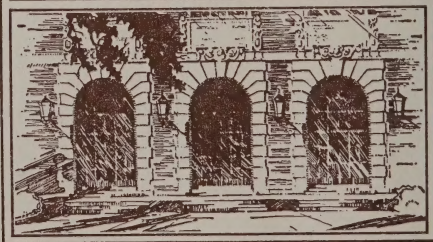

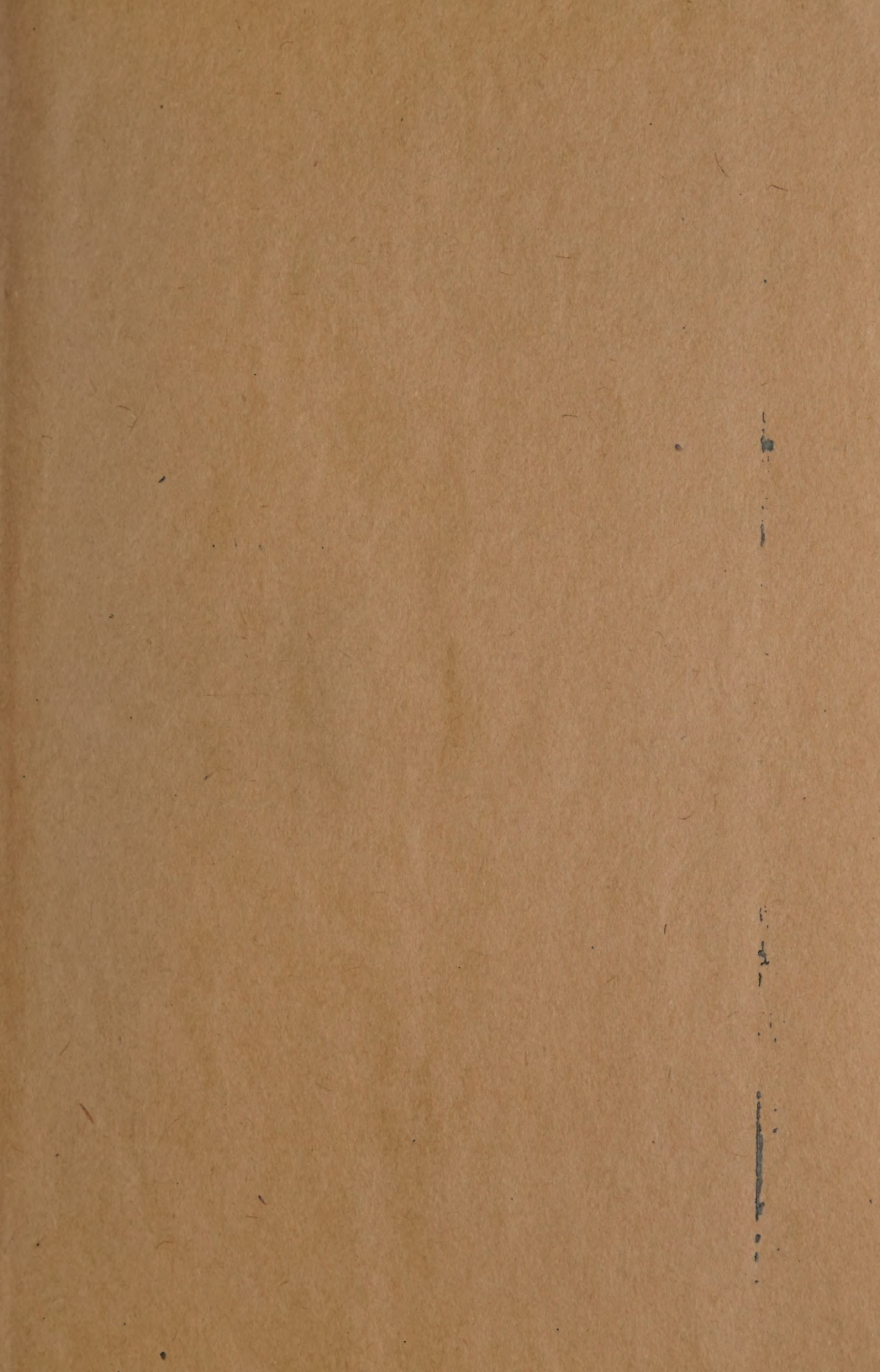
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

281.9497705

BU

v.1

789

БЪЛГАРСКИ ЦЪРКОВЕНЪ ПРѢГЛЕДЪ

(МѢСЕЧНО СПИСАНИЕ)

Редакторъ-Издателъ **Игнатий Рилскій.**

Книжка първа

МѢСЕЦЪ ЯНУАРИЙ

Но като отхвърлихме скришнитѣ, срамни работи, като неприбѣгваме до хитрости и непрѣиначаваме Словото Божие, а откриваме истината, прѣдставяме себе си на свѣстѣта на всѣки чловѣкъ предъ Бога.

Не прѣкланяйте се подъ чуждия яремъ съ невѣрнитѣ, защото праведността какво общение може да има съ беззаконието? Какво общо има свѣтлината съ тъмнината (2 кор. гл. 4, 2, 6, 14)?

СОФІЯ

Книгопечатница „Просвѣщение“

1895.

281.9497705

ВУ

v. 1

Съдържание на I-та книжка.

	стр.
1. За Бориса-Михаила Българский и праотецъ на Славянското Просвѣщение ¹⁾	3.
2. Откъслекъ отъ историята на Рилский мѣнастирь	12.
3. Кратка История на Философията	31.
4. За Иезуититѣ	43.
5. Правоучителенъ разговоръ между единъ старецъ и внука му отъ Б. и П.	61.
6. По църковния животъ у насъ	72.
7. Църковния животъ въ Руссия	81.
8. Смѣсъ	85.
9. Книгописъ. Отъ Великинъ и Искринъ	89.
10. Обявление (на корицата).	

¹⁾ Това слово е било напечатано на български и въ в. „Македония“ въ 1870 год. Май 16, бр. 50.

КЪМЪ ЧИТАТЕЛИТЪ.

За да запълнимъ извѣстната празнина въ нашата духовна литература, която толкозъ силно се чувствува, то се рѣшихме да почнемъ издаването на това списание и надѣемъ се, че съзнающитѣ нуждата отъ такова списание у насъ, ще ни притекжтъ на помощъ, като ще се запишатъ абонати на него. Молимъ, прочее, своитѣ приятели и познати да не ни откажатъ въ съдѣйствието си да разпространятъ списанието ни.

Списанието ни ще се занимава прѣзъ настоящата година: 1) съ миналата наша църковна история; 2) съ философскитѣ учения; 3) съ дѣлото на инославнитѣ пропаганди въ нашето отечество; 4) съ религиозно-нравственни разкази; 5) съ съврѣменний църковенъ животъ въ нашето отечество; 6) съ съврѣменний такъвъ животъ у другитѣ намъ братски и православно-славянски страни; 7) съ книгописъ по нашата духовна литература и 8) съ смѣсъ.

Прѣзъ цѣлата настояща година ще излѣзатъ 12 книжки отъ списанието ни, отъ които всѣка една ще състои отъ 6 печатни коли на подобие на Периодическото Списание. Цѣната на едно годишно течение е 12 лева сребърни и то прѣдплатени.

Всѣки, който желае да се запише абонатъ на туй списание, трѣбва да се отнесе направо

до редакцията на в. „Съвѣтникъ“ по прѣди „Селянинъ“ въ гр. София. Записванията ставатъ само за година. Настоятели, които запишатъ 10 год. течения, ще се ползватъ съ едно и тѣ отговарятъ за абонаментната стойностъ на записанитѣ отъ тѣхъ абонати. Първата книжка отъ списанието излиза сега въ първитѣ числа на текущия мѣсець Февруарий.

ЗАБѢЛЖКА. Ако нѣкой отъ абонатитѣ на в. „Съвѣтникъ“ би пожелалъ да се запише абонатъ и на списанието „Български Църковенъ Прѣгледъ“, ще плаща за едно годишно течение 10 лева, вмѣсто 12 лева.

РЕДАКЦИЯТА.

ЗА БОРИСА-МИХАИЛА БЪЛГАРСКИЙ И ПРАОТЕЦА НА СЛА- ВЯНСКОТО ПРОСВѢЩЕНИЕ ¹⁾.

„Мм. г. г! Кой е тоя мжжъ, когото сега, благо-
слява, хвали и споменува въ своитѣ священи молитви
православната църква? Кой е тоя мжжъ, на когото
памятъта ни е викала всички благоговѣйно да се сбе-
ремъ на това тържество, сжщо така, както нѣкога-си
въ старо врѣме сж се събирали славянитѣ да правятъ
помени на своитѣ праотци? Кой е той — тоя мжжъ?
— Той е прародителя на славянското просвѣщение. Той
е билъ избранното орждие на Промисъла Божий да
устрои славянскитѣ сждбини. Могѣществения водителъ
на славяно-българския народъ, първозванния въ своя
народъ християнинъ, смирения ученикъ на св. наши
първоучители Кирилла и Методия — князь Борисъ —
Михаилъ грѣе сега прѣвъ тъмнината на вѣковетѣ съ
лучезарна свѣтлина, която достига до душата на всѣки
славянинъ.

Най-сѣтнѣ нека кажемъ „Ако во истину Христосъ
воскресе и сущимъ во гробѣ животъ дарова“. Но гробъ на
великитѣ подвижници на славянското просвѣщение е
било нашето човѣшко забравяние, нашето гробовно
равнодушие къмъ тѣхъ. О, въ тоя гробъ на забравя-
нието сж погребени мнозина отъ нашитѣ благотвори-
тели, които чакатъ своето въскресение!

¹⁾ Това е рѣчь, казана отъ Виктора Ивановича Григоровича и напечатана
въ „Одесскій вѣстникъ“ за 1870 г. № 97. „Помѣстена на страницитѣ на обик-
новена газета, тѣзи рѣчи“, казва издателя на съчиненията на А. А. Котля-
ревски (II т. 403 стр.) „е станала недостѣпна и като да се е изгубила за мно-
зина, а между това мислитѣ, които сж исказани въ нея, заслужватъ пълно
внимание и широко распространение даже и за това, че за такъвъ важенъ
прѣдмѣтъ говори такава вѣщо лице, какъвто е билъ покойния Григоровичъ“. По
тази причина и ний прѣдлагаме на българския читателъ тази рѣчь въ
прѣводъ. Прѣводача.

Като се покоряваме на чуждитѣ, верѣдъ нещастията и теглилата, ний славянитѣ, често пжти сме забравяли нашето минало. Намъ ни е тежко да подновимъ връзката съ най-достойнитѣ за поменъ събития. Еще по трудно е да се раскаже истината за избрани нѣкои дѣатели, особено ако тѣзи истина извратяватъ злонамѣреннитѣ съврѣмenniци, които явно откриватъ своето пристрастие между враждебното надпрѣваряние на силнитѣ партизани на Римъ и Византия.

Затова именно, като се отказвамъ отъ завидната, но не по силитѣ ми задача — да изобрази всестранно дѣянията на приснопамятния Бориса-Михаила, като съзнавамъ, че немога да вода непрѣкъснато своя расказъ за многообразнитѣ, които учудватъ съ своя блясъкъ и смирение, дѣяния на тоя, достоенъ за всемирната история помазанникъ Божий, ний желаемъ да привлѣчемъ вашето внимание върху единъ само прѣдмѣтъ, — върху неговото участие въ сждбинитѣ на славянското просвѣщение.

Нека ми бжде позволено да раскрия сега това само: защо считаме не само като длъжностъ на българитѣ, но и на всичкитѣ славяни, да почитатъ българския самодържецъ, Бориса-Михаила, за прародителъ на славянското просвѣщение?

По чудното стѣчение на събитията тоя мжжъ билъ първия отъ реда на българскитѣ царѣе, който, като съзналъ великото назначение на своя народъ, доброволно и миролюбиво пригърнжлъ християнското учение, исповѣдалъ светата вѣра въ духа на православната църква. Отъ 861 година до началото на Х-то столѣтие, първозванный исповѣдникъ на светата вѣра посветилъ животътъ си на просвѣтителни подвизи, посрѣдъ искушенията на политическия животъ — като мждъръ, проникателенъ управителъ, и въ края на живота си се отрѣкалъ отъ този свѣтъ, приелъ образа на иноческо смирение, безъ да прѣстава да пази достоянието на отечеството, което било завѣщано на негова синъ. Такавъ животъ, още малко озаренъ отъ историята, отблѣснжлъ събитията, съ които IX-то столѣтие е отбѣлжжено въ битописанията на народитѣ. Да, тѣзи съ-

бития откриватъ, че исхода на работитѣ се опрѣдѣлялъ отъ мислитѣ на Бориса-Михаила. Като ще се помъжѣ да открия отъ съврѣменнитѣ свидѣтелства тѣзи именно негови мисли, надѣвамъ се да отговоря на своята задача.

Знае се, че достопааметното обръщание на българитѣ въ християнство се придружавало отъ прѣпирнята между Римъ и Византия. Въ тази прѣпирня наскоро била повикана намѣсата на Бориса-Михаила. Очевидно било, че успѣха на едина или на другия съперникъ зависялъ отъ това, на коя страна ще бждѣтъ мислитѣ и симпатиитѣ на българския господаръ. Не е за чудене, че новопокрѣстения българский князь, билъ длъженъ да се двоуми, като се боялъ за сѣтнинитѣ на прѣбързано рѣшавание. Въ това врѣме, когато западнитѣ учители се подмилкували, у Бориса съзрѣвала мисълъ, осъществяването на която показва дълбокото разбиране същественнитѣ условия на римско-византийската прѣпирня, Тѣзи мисълъ, ако се не лъжж, е породило въ душата на българския царъ знаменитото послание на патриарха Фотия, който го подканялъ на самостоятелностъ, която прилича на неговата държава. Това послание къмъ Бориса-Михаила е едно отъ великолѣпнитѣ творения на гениалния Фотия — не е само краснорѣчиво поучение — наставление: то е актъ отъ най-голѣмо историческо значение. Каквото и да казватъ нѣкои относително недостѣпността на неговото изложение за новопросветения умъ, както и да тълкуватъ негова смисълъ, който надминава разбиране, като изложено въ классическа форма, — смѣя да кажа, че, като се сѣди по смисъла на подвизитѣ на самага Бориса, Фотий, като наставлява българския вождъ въ православието, съзнателно признавалъ въ него високо призвание. Съзнателно, казвамъ, подканялъ го да бжде самостоятеленъ, като утвърдява своята сила на довѣрието къмъ подданицитѣ (41), на законността (42), на правосѣдието (43), на прѣдвидливостъта (48), на твърдостъта (55), на призование общественото мнѣние (58), на единомушието на подданицитѣ (62), на благополучието на подданицитѣ; и при такива условия, като завършва своето послание, Фотий иска-

залъ желание, щото Борисъ да бжде готовъ за велики подвизи, доблестно да защитава своето достойние, като се стрѣми да бжде не само образецъ за своя народъ, но и назидание на чловѣческия родъ.

Отъ такива бесѣди на Фотия не може да не се угади въ какво се е заключавало призванието Борисово, съ което той оправдалъ обѣрнатитѣ къмъ него наставлѣния не се съмнѣвамъ, че историческата критика ще раскрие свръзката на това послание, смисъла на което на мнозина се струва несъобразенъ съ степента на просвѣщението на България, — именно неговата свръзка съ послѣдующето достопамятно събитие. Когато въ прѣпирнята на Римъ съ Византия, подиръ свалянieto на Фотия, се испрѣчили вѣковнитѣ бѣрקותи, кагато отклоняванието на патриарха Игнатия не удовлетворило властолюбието на папитѣ, тогава участието на Бориса-Михаила въ тая прѣпирня получило „роково значение“. Да пояснимъ на късо най-напрѣдъ, съ какво е било извикано това участие.

Знае се, че като принесе Фотия въ жертва на Римъ, като го свали отъ прѣстола, политиката на Византия не достигна цѣльта: папското властолюбие не се насити. Изъ тъмнината на вѣковетѣ билъ повдигнатъ не разрѣшения въпросъ — за зависимостъта на областитѣ, които съставлявали нѣкога-си префектурата на Илирика. Безъ да се гледа на това, че на попрището на Илирика всичко се измѣнило, че народнитѣ и политически отношения се прѣобразували, безъ да се гледа на това, че на мѣстото на Македония, Дарния, Мизия и Дакия се издигнало страшното българгарско господарство — Римъ и Византия се прѣпирали за това, чий сж тѣзи области и кому тѣ на основание на право сж подвластни въ духовно отношение. До когато папитѣ признавали властъта на цариградскитѣ императори, тѣзи прѣпирня не била друго нищо, освѣнъ непрѣкъснатото оплакване; а пъкъ когато тѣзи папи си създали новъ закрилникъ, новъ римски императоръ въ лицето на Карла Великий, тая прѣпирня станала страшенъ борчъ (дѣлгъ) съ лихва, който отнѣмалъ подобающето значение на цариградскитѣ патриарси.

Именно такава тържество си приготвяли папитѣ подиръ свалянието патриарха Фотия: тѣ се заканвали вече да прѣдадѣтъ на позоръ и патриарха Игнатия, правата на когото пламенно поддържали; а между това въ тѣзи спорни области, отколѣ вече завладени отъ българитѣ, християнския князь Борисъ-Михаилъ съ голѣма мѣнотия удържалъ политическото равновѣсие, готово да се разсипе въ колебанията между Римъ и Византия. Но какъвъ край (исходъ) да се даде на тѣзи прѣпирня? Какъ да се рѣши? Ето въпроса, който, може да се кажи, е билъ най-мѣнната задача на IX вѣкъ. Трѣба ли да си остане земята на Илирика, завладяна отъ българетѣ, въ духовна зависимостъ, и ако въ зависимостъ, подъ Римъ ли или Византия — тая задача се отнасяла до Бориса-Михаила. Той разбиралъ, че съ нея се питало: да бѣде ли, или да не бѣде той царъ и България самостоятелна държава, и щѣше да бѣде недостоенъ той за своето призвание, ако би се двоумилъ по нататѣкъ.

Тогава, и именно въ 870 година, се извършило грамадно едно събитие, на което важността могатъ да разберѣтъ само славянитѣ, събитие, което е доказало, че мисълта на Бориса-Михаила е съзрѣла посрѣдъ прѣпирнитѣ на Римъ и Византия, че той съзналъ своето призвание. Когато на събора въ Цариградъ папскитѣ легати и византийскитѣ апокрисарии, въ присѣдствіето на българскитѣ посланници, се прѣпирали за това, римски или византийски ще бѣдятъ духовнитѣ чада на Илирика, — когато взаимнитѣ укори се готвяли да пламнатъ съ избухването на крамолитѣ, тогава въ отговоръ отъ България прогърмѣлъ всенародния гласъ: нито римски и нито византийски, но славянски (български). Този гласъ вѣщалъ, казвамъ, че „роковата“ дума на Бориса-Михаила била казана: славянска православна църква, славянско богослужение — ето тѣзи е завѣтната дума, съ която се ознаменувала 870 година. Като я завѣщавалъ на грядущитѣ вѣкове, Борисъ-Михаилъ осъществилъ най-важната задача въ историята на просвѣщението, миролюбиво я вплотилъ въ живота на народа си.

Ний сме длъжни, слѣдователно, сега, въ 1870 година, подиръ хиляда години, признателно да почтемъ негова подвигъ, като съзнаваме грамадното негово значение не само за IX, но и въ XIX столѣтие. И така, не токо тѣй патриархъ Фотий въ своето послание е благославялъ Бориса на великото дѣло — да бѣде поучителенъ примѣръ на чловѣческия родъ. И дѣйстви-телно, Борисъ оправдалъ това благословение въ дѣлото, което го е поставило въ реда на най-знаменититѣ двигатели на просвѣщението. Този подвигъ, като се намѣрва въ връзка съ прѣдидущия, изисква едно извѣстно пояснение.

Знае се, че когато на югъ се рѣшавала прѣпир-нята за зависимостъта на Иллирика, на сѣверъ, въ Моравия, се водяла не на животъ, а на смъртъ борба за славянското богослужение. Великия апостолъ на славянитѣ Методий, моравския Архиепископъ, едвамъ издържжлъ притязанията (.), съ които въ името на папството го прѣслѣждали неговитѣ нѣмски съперници, — епископитѣ, Най-послѣ, той умрѣлъ, но не се свършили гоненията на неговата паметъ (споменъ) и на неговитѣ ученици. Подъ заплашванията на маджаритѣ, великото дѣло на славянското богослужение се разрушавало въ Моравия. Гоненитѣ Методиеви ученици биле испѣдени; гонени, като се скитали, тѣ достигнали най-подиръ българскитѣ земи. Тука ги срѣцнало радушното привѣтствие на Бориса-Михаила. Кой не знае, съ каква грижа (внимание и съдѣйствие) обиколилъ желаннитѣ гости този, който посрѣдъ прѣпирнята на Римъ и Византия е поставилъ за задача на своя народъ славянското богослужение. Кой незнае, че съ трудоветѣ на Климента, Горазда, Наума и проч., изгоненитѣ отъ Моравия, ученицитѣ на Методия, славянското богослужение се утвърдило въ българскитѣ земи, турено било, най-послѣ, трайно основание за самостоятелната славянска църква въ България, която още при Бориса била раздѣлена на седемъ главни епархии. Великодушното покровителство на Бориса-Михаила, което било правено на трудоветѣ на гоститѣ (пришелцитѣ) славяне, подѣйствувало силно въ народа, устроявали

се церкви, въздигали се училища, разпространявало се просвѣщението, наченала да вирѣе най-подирь славянска литература. Просвѣтителната дѣятелность на Бориса-Михаила оправдала неговото завѣтно призвание. И ний, съгрѣти прѣзъ 10 вѣка отъ нейната свѣтлина, като прославяваме труженцитѣ гости (пришелци, моравскитѣ ученици), какъ да не сме длъжни да почтемъ паметъта на тогова, душата на когото е била прѣпълнена съ привѣтствия къмъ творцитѣ на тѣзи литература, лжчитѣ на която сж запалили свѣтилото на славянското просвѣщение? Тържественното признавание участието на Бориса-Михаила въ това просвѣщение е длъжимъ данъкъ на нашата благодарность. Азъ се опитахъ да (начъртая) само това значение на Бориса-Михаила, което историята на просвѣщението на славянитѣ е длъжна да признае наше общо славянско достояние. Като не съмъ въ сила да говоря за всичкитѣ моменти на негова животъ, азъ съмъ щастливъ при всичко туй, че въ този день, посветенъ на неговата паметъ, можъ още да произнесж общата похвала за живота на този великъ помазанникъ Божий. Произнасямъ я не съ своитѣ думи, но съ думитѣ на единъ съврѣменникъ, който е знаялъ лично Бориса-Михаила. Знаменития Фотиевъ прѣемникъ, патриархъ Николай, произнесълъ въ 919 година, ще каже слѣдъ 20 или 25 години подирь неговата смъртъ, приснопамятни думи за Бориса-Михаила. Като знаялъ лично негова животъ, изпълненъ съ святи работи, като прославява неговото миролюбие, неговото подвижничество и ревность за благо на своя народъ, патр. Николай писалъ въ 919 година, че „Борисъ, като прѣдстои съ святитѣ на Господа, се е сподобилъ съ велико привѣтствие за великия подвигъ — утвърждението на вѣрата, че той, святей Борисъ, пребивава посрѣдъ неисказанното небесно сияние“. Така за Бориса е сждилъ онзи, който и самъ е причисленъ къмъ лика на светиитѣ. Ще рѣче, сждението за живота на Бориса-Михаила, е произнесено отъ святи уста.

Намъ остава, признателно като повторимъ този сждъ, да озаримъ съ него лѣтописитѣ на българския народъ.

Безсѣмнѣние, зависливото врѣме насъ ни е лишило отъ битописанията, начѣртани на хартиитѣ, но значението на подвига на Бориса-Михаила е дълбоко напечатано въ сърдцата на българскитѣ славяни и се чете въ всѣкой периодъ на тѣхния животъ; въ течение на прѣминалитѣ 10 вѣка, като наченемъ отъ достопамятната 870 година. Безсѣмнѣние, сѣдбата на тоя народъ, забравенъ и повреденъ отъ съперницитѣ, малко е за насъ внятна (разбрана); тя при всичко това, е знаменателна, — като доказва, какъ идеята, веднѣжъ попаднала въ душата на народа, не му дава да се изгуби посреда прѣвратноститѣ и, като въскръсва, съ себе си неговата енергия. Българския народъ е прѣтърпѣлъ много поражения, но всякога си е оставалъ вѣренъ на тѣзи идея, която го е повдигнала на напредъ. И въ X ст., и въ XII ст., и сега въ XIX ст. той искава една мисль на народностъ, основана на славянското богослужение. Страшни сѣ биле потрясенията, посреда които е цѣпенѣло съзнанието на този народъ и, при всичко това, тѣзи мисль се появява като фениксъ на пепелището на народното достойние.

Отъ врѣмето на покрѣстиянието си бъл. народъ се бори юнашки: неговата история е редъ отъ испитания, посреда които тѣзи завѣтна мисль веднага го е спасявала отъ съвършено истребване.

Така въ IX и X ст. той се явява въ лицето на своитѣ прѣдставители мощенъ нейнъ двигателъ и създава за себе си и за другитѣ славянски народи достойни за изучаване памятници.

Отъ X до края на XII ст. подъ натиска на Византия, която поставила България за поприще на разоряване чрѣзъ монополии и нападения на скитническитѣ народи — тоя народъ запазилъ паметъта за славянското богослужение, като удържалъ възможната самостоятелностъ на българската църква.

Отъ XII до XIV ст. включително българския народъ отново се издига въ политическия свѣтъ. Като образувалъ господарство, макаръ дълбоко утровоено отъ византийската цивилизация, българския народъ го

съградилъ пакъ върху твърдата основа на българския патриархатъ.

Най-подиръ, въ периода отъ XIV ст. въ течението на 4 вѣкове, бъл. народъ ако и да става плячка на турския фанатизмъ и источникъ за обогатяване на грабителитѣ фанариоти, но като се опомни (съфиреса) отъ угнѣтенията, въздиша за своята църква, пазителка на славянското богослужение. И сега, когато отново двусмисленната грижа на Римъ и смѣтливитѣ съблазни на турскофилската цивилизация се опитватъ да отвърнатъ отъ правия пѣтъ колебающитѣся умове, същата пакъ мисль, мисльта за славянското богослужение, като не прѣстава да бѣде пѣтеводителка, насочва усилията на този народъ къмъ завѣтното възсѣздаване подобающия строй на народната църква.

Така е вѣренъ на своето призвание славянския народъ, българский, който вѣрно слѣдва призванието на първозвания свой князь Бориса-Михаила, праотеца на славянското просвѣщение!

И. Бакаловъ.

ОТКЖСЛЕКТЪ ОТЪ ИСТОРИЯТА НА РИЛСКИИ МЪНАСТИРЬ.

Всичкия животъ на българскиятъ народъ отъ самото начало на християнството въ България е тѣсно свързанъ съ мѣнастирътъ на св. Иванъ Рилскій, наричанъ съ общо име по цѣла България „Рилскій Мѣнастирь“, щото, като се изучава историята на българския народъ отъ тогива, не може да не се изучава и историята на самия този мѣнастирь. Или по право да се каже изучаванieto историята на българския народъ въ всичкитѣ фази на неговото сѣществование на Балканския полуостровъ подиръ приеманieto на християнството, отъ синѣтъ на св. Царь Борисъ-Михаилъ, Петра и особено отъ паданieto на България подъ игото на турцитѣ до самото ѳ освобождение отъ руситѣ, е възможно само съ подробното изучаванie миналитѣ дни на мѣнастирътъ на св. Ивана. Новото възраждане на България, което се поченѣ подиръ страшния летаргически сѣнъ, навѣянъ на цѣлата страна отъ иновѣрното иго и отъ иноязычното духовенство и не показвающъ никакви признаци за прѣкъсване когато и да е, казваме ние, се е започнало и родило въ въ сѣщия този мѣнастирь на св. Ивана, тѣй като въ него собствено този сѣнъ малко влияние е ималъ — тукъ, може, не безъ ягко основание, да се утвърждава, че животътъ на народътъ е живѣялъ непрѣкъснато, при всичко, че и за него е имало зли промежутоти, които сѣ го застрашавали съ смъртъ. Рилския мѣнастирь е живѣялъ винаги въ народа и съ народа и това го отличава отъ всичкитѣ други православни мѣнастире, вслѣдствие на което и той може да бѣде нареченъ въ отношение испълнението на своята религиозно-правствена длѣжностъ *свѣтло национално служение*,

лежаще въ светата основа на християнското послушание — служение на църквата и на отечеството.

При всичко, че Рилския Мънастирь е тжй християнски служилъ на народътъ, при всичко, че неговия животъ неразривно е свързанъ съ животътъ на народътъ, и до днесъ обаче никой почти не е обрѣналъ потрѣбното внимание за изучаване и на този въпросъ. Никой почти, както се това прѣдставлява въ съвременната разработка историческитѣ материяли отъ миналитѣ дни на България, и не мисли да указва на значението на мънастирьтъ и на неговътъ кръсть, който е той носилъ едно врѣме за животътъ на народътъ, а и сега го още носи, па както и сега що не губи още своето значение. Съврѣменитѣ учени българи, токорѣчи всички, които изучаватъ историята на миналитѣ български врѣмена, причинитѣ на това или онова събитие, а така сжщо като основополагатъ и условията на новото възраждане, нито единъ пжтъ се обрѣщатъ къмъ миналата и настояща чисто-духовна страна на народътъ — неговата чисто-религиозна дѣятелность, но се ограничаватъ само съ извѣстни политически събития — разглеждатъ само тѣлото, а за душата и не помислюватъ, за това и за мънастирьтъ на св. Иванъ и за всичко свързано съ него, тѣ не говорятъ, а между тѣмъ колко много би тѣ въ него намѣрили! Колко богати рудници тѣ би открили въ неговата минала история и колко ясно и вѣрно би се рѣшилъ въпросътъ за новото българско възраждане, а отъ тукъ и колко вразумителни би ни станали причинитѣ, що сж принуждавали българинътъ да чепрѣ дълги вѣкове въ духовното и тѣлесно робство! Изучванието миналото на Рилския Мънастирь при всичко, че то е още по тъмно и отъ адския мракъ, указванието и настоящето му, при всичко, че и то е повече дрѣбно отъ просото, даватъ силна свѣтлина, съ помощта на която се освѣщава цѣлата област на всичко българско минало. Като сме напълно убѣдени въ това, и ние, за да послужимъ на общото дѣло, спорѣдъ силитѣ си, отъ което прѣстжплението би направилъ онзи, който би се отказалъ, на основание на тѣзи фактически свѣдѣния, съ които

располагаме, се заловихме да напишемъ настоящия си трудъ.

Прѣди обаче да пристѣпимъ до дѣлото си, ние считаме за нужно да забѣлѣжимъ, че цѣльта на настоящия ни трудъ е да опишемъ Рилский Мънастиръ само за отъ началото на настоящия ни вѣкъ и прѣимжественно отъ свръшванието на първата четвъртъ на този вѣкъ, затова и за неговата дѣятелностъ отъ миналитѣ вѣкове ние ще споменемъ само съ общи думи — толкозь, колкото се изисква отъ прѣдначертаната ни цѣль за трудътъ — за улеснение изучаването новото българско възраждане да прѣдставимъ нѣкои отъ необходимитѣ свѣдѣния.

При казаното сега ще прибавимъ още и туй, че българския Рилский манастиръ до началото на настоящия вѣкъ е ималъ богатъ архивъ, богати исторически записи и т. н., съ които най-добръ можеше да се изучи цѣлия миналъ животъ на българетѣ, но всичкитѣ тия богатства, всичкитѣ тия безгласни свидѣтели на миналото сѣ исчезнали отъ свѣтътъ съ исключение на една твърдѣ малка частъ отъ тѣхъ, която е распрѣжътната изъ прашнитѣ и тъмни кюшета на по-страшнитѣ и унили срѣдновековни манастирски здания и която безъ надлежно внимание и сега стои. Въ нашитѣ рѣцѣ се намиратъ нѣкои и други писма и забѣлѣжки, съдържащи общенародни работи, частъ отъ които ние сме купили вѣнъ отъ манастирътъ, изнесени изъ манастирътъ тѣй или инакъ, но въ всѣки случай отъ хора, неимѣющи никакво понятие ни отъ история ни отъ назидание отъ четението имъ, а частъ е останала намъ въ наслѣдство отъ нашъ единъ сродникъ — единъ отъ най-добритѣ и просвѣтени дѣйци на манастирътъ въ настоящето столѣтие, за когото ние ще споменемъ въ настоящия си трудъ нѣщо, а другъ пѣтъ, на друго мѣсто повечъ. Много е изгубено отъ богатия архивъ на манастирътъ, много се губи и сега, но това, което съществува за сега, което е видѣно отъ насъ и съ което ние располагаме, мислимъ, че е достатъчно да ни послужи службата си въ настоящия ни трудъ. А колко е желателно Рилский Манастиръ при тѣзи свои рѣцѣ, съ

които располага по настоящемъ да се погрижи да приведе всичко въ извѣстность и порядъкъ и да го варди *якоже зѣницу ока своего!*

Българский Рилский Мънастирь е основанъ отъ самаго св. отца Ивана Рилскаго Чудотворца въ самата рилска пустиня. Неговото основание, по всѣка вѣроятность, трѣбва да е станало малко прѣди смъртьта на светия подвижникъ, тѣй като въ животоописанието му се говори, че той, преподобния, неприемалъ при себе си съжители ¹⁾, а сетнѣ, прѣди да умре, се казва, че *„мнози добродѣтельному его житию поревновавши, жити съ нимъ изволиши и въ прилѣжащемъ вертепѣ църковъ создавши обитель составиши, началника именуе и пастиря прѣподобнаго“* ²⁾, тѣй щото основанието на мънастирьтъ трѣбва да се прѣдполага, че е станало около 935 година, понеже смъртьта на неговия основателъ е послѣдвала въ 946 година. Ще забѣлѣжимъ при това че въ самото основание на този мънастирь именно въ рилската пустиня, на границата между Македония, Тракия и България, лежаща подъ 42°20 широч. и 41°10 дължина, а така сѣщо и въ самото дохождане на преподобния именно въ тази пустиня да се подвизава и да основе мънастирьтъ, трѣбва да се съзира особенна Божия рѣка, особенна Божия любовъ къмъ православния славяно-българский народъ за за запазване въ бѣдѣщи врѣмена чрѣзъ него Неговото достояние въ цѣлостното му положение. Тѣй ни кара да заключаваме всичката дѣятелность на Рилский Мънастирь, извършена отъ врѣме на неговото основание до послѣднитѣ дни, а така сѣщо и това негово положение, което той държи въ днешно врѣме по отношение православно-славянската писменность въ окръжавающитѣ го области.

Но първото основание на мънастирьтъ трѣбва да се сматра, че е било твърдѣ просто и по вънкашния и по вътрешния си видъ. Прѣданието казва, че когато се събрали при св. подвижникъ подражатели на не-

¹⁾ Служба св. О. Иоану Рилскому 1870 г. стр. 23

²⁾ Служба св. О. Иоану Рилскому 1870 г. стр. 26

говия животъ (около 66 души), тѣ съградили нѣколко килии (вѣроятно — колибки) твърдѣ прости, приправили и едно здание за църква, а нѣкои останали да живѣятъ въ пещери като своя началникъ. И това било станало около това мѣсто, гдѣто се постилъ прѣподобния и гдѣто е билъ погрѣбенъ — и това мѣсто днесъ се нарича *стара постница* ¹⁾. Но сетнѣ обаче, подиръ смъртъта на св. Ивана, когато числото на неговитѣ подражатели се увеличило, манастирътъ билъ мѣстенъ на нѣколко мѣста и поправянъ потрѣбитѣ до кждѣ втората половина на XII в., когато билъ окончателно поставенъ на днешното мѣсто между рѣкитѣ Рила и Друшлиовица. Тукъ въ 1335 година той билъ подновенъ отъ болѣрина Хреля, сетнѣ наново нѣколко пѣти разрушаванъ при разнитѣ бъркотии на Балканския Полуостровъ и окончателно възобновенъ и уреденъ въ сегашния му видъ въ първата половина на настоящия вѣкъ отъ незабавения за всички рилски братя Игуменъ Иосифъ, родомъ отъ новоисторическия Батакъ и умрелъ въ 1859 година.

Казахме, че основателтъ на толкозъ знаменития и толкозъ важния манастиръ въ България е св. Иванъ Рилскій Чудотворецъ, нека прибавимъ при това и нѣколко кѣси свѣдѣния за биографията на този първъ български подвижникъ и първъ основателъ на иноческото житие въ тази страна. Св. Иванъ, спорѣдъ по точни исторически данни, е билъ родомъ българинъ, роденъ въ едно отъ окръжаващитѣ г. София села, наричано Скрино отъ родѣтъ на едного отъ първитѣ болѣри на българскитѣ царѣ Бориса и Петра. Той получилъ добро домашно възпитание и подиръ смъртъта на родителитѣ си, напустналъ родителския домъ и отишълъ въ единъ ближенъ манастиръ да се подвижава, като прѣдварително скѣсалъ всеѣкакви свръски съмирътъ — раздалъ на сиромаси всичкото свое имущество. Забѣлжително е при това туй обстоятелство отъ животѣтъ на този подвижникъ, че той, прѣди да

¹⁾ *Старата постница* отстои отъ манастиръ 5 километра ходене. Тамо сега има църква, въ която е гробѣтъ на св. Ивана и двѣ, три стаи, въ които постоянно живѣе по единъ монахъ отъ манастирътъ и чете църковното правило.

отиде въ пустинята да се пости, ималъ срѣщу себе си бирала неприятели, които, *одръжливи завистию и лѣниви суще на благое, досадами того укоряху, лицемѣрна нарицающе и непотрѣбни до конца мирнаго пребивания*¹⁾ — забѣлѣжително е, казваме, туй обстоятелство по туй, че то ни расправя какъ се е отнасяло тогавашното българско общество къмъ религиозно-нравственнитѣ свои членове по принципитѣ на новото, християнското, учение, което току що е почевало да се распространява въ страната по силата на правителството. Туй обстоятелство ни свидѣтелствува, че тогавашното българско общество се е намирало още подъ влиянието на старото езичество, че за християнскитѣ добродѣтели, за самоотвержението и подвижничество то не е имало още почти никакво понятие. Че тѣй трѣбва да се гледа на туй обстоятелство ни увѣрява и слѣдующето, непомалко забѣлѣжително, гдѣто както бѣлѣжи животописателътъ на Святията, послѣдния, когато оставялъ мирската суѣта, *се глумилъ и смѣялъ на остающитѣ се въ миръ*. Види се тогавашното българско общество почти въ нищо не се е отличавало отъ сегашното и подвижникътъ толкозь далечъ е билъ отъ него по своя духовенъ миръ, щото не е намиралъ въ себе си нравствена сила да води борба съ него — той се рѣшилъ по скоро да се бори съ невидимитѣ тъмни сили въ непроходимитѣ лѣсове, отколкото да остане въ миръ и да се бори съ мирското зло. Ние би се осмѣлили при това да запитаме дали и тукъ въ лицето на отправляющия се къмъ пълно християнско усъвършенствование на земята не се е изказало всеобщото днесъ навикновение у насъ доброто да бѣгъ отъ злото, безъ да му противоборствува. — Ето благодарна работа за нашитѣ историци — психолози.

Св. Иванъ, като зелъ съ себе си само единъ кожухъ, излѣзълъ изъ селото си, преживѣвалъ по нѣколко врѣме на нѣколко мѣста изъ тъмнитѣ и непроходимии тогава лѣсове, що сѣж окръжавали София и найсетнѣ, за да избѣгне чловѣчeskата слава и безпокой-

¹⁾ Служб. Св. Иоан. р. 1870 г. ст. 20.

ствие, тѣй като подвижническия му животъ, високитѣ му добродѣтели, наченали да привличатъ при него почитатели и подражатели, той прѣбѣгналъ въ рилската непроходна тогива пустиня и тамъ окончилъ своя многотруденъ и пѣленъ съ искушения животъ. Като живѣялъ тукъ, Св. Иванъ турилъ и началото на бѣдѣщитѣ отношения на бѣдѣщия свой мѣнастирь съ българската държава — свързалъ, тѣй да кажемъ, сѣдбата, на българския народъ съ началата дадени отъ него на първото негово общество, вслѣдствие на което, както забѣлѣжихме и по горѣ, българската история е тѣй нераздѣлна отъ историята на самия мѣнастирь на Св. Ивана. А това станало тѣй: когато България, по наслѣдство прѣминала да се управлява въ рѣцетѣ на своя набоженъ, тихъ и слабъ царь, Петъръ и послѣдния трѣгналъ да обиколи нѣкои и други мѣста отъ царството по всѣка вѣроятностъ, повече за истудяване на сърдцата на немалцина язичници-българе къмъ язичеството, той, като пристигналъ въ гр. София, научилъ се за високитѣ добродѣтели на Св. Ивана и поискалъ самъ лично да се види съ него. Затова станалъ и отишълъ въ рилската пустиня, но понеже пустиножителтъ не рачилъ да отиде при него на опрѣдѣленното мѣсто да се видятъ, той се вжрналъ въ София и отъ тамъ му пратилъ пари и други потрѣбни за иноцитѣ нѣща заедно съ едно свое писмо. Ние привождаме тукъ съдържанието както на това царско писмо, така и на онова отъ Св. Иванъ, пратено въ отговоръ на неговото, тѣй както сѣ оставени отъ Блаженнѣйшаго Патриарха Търновскаго Евтимия въ съставеното отъ него животоописание на Св. Ивана.²⁾

Ето какво е писалъ Царь Петъръ на Св. Ивана:
„До всечестния Отецъ Иванъ Пустиножителъ отъ царь Петъръ. Като се научихъ за боголюбивия нравъ на твоята душа и за пустинния ти животъ, когото, като си се от-

²⁾ Служба Св. О. Ивану Рилскому 1870 г. ст. 38. Въ мѣнастирьтъ сѣществувало едно вѣрме прѣдание, че отъ Царь Петъръ имало нѣкакви хрисовули и нѣкакви златни работи, но всичкото това било ограбено, изгорено въ разни вѣрмена. Туй прѣдание въ послѣдно вѣрме много рѣдко се чуетъ защото памрѣха старцитѣ, които го помнехъ, а младитѣ глѣдатъ повече свѣрѣменнитѣ такива работи.

рекълъ оиъ всичко земно, рѣшилъ си се ангелски да прѣкараишъ, азъ се зарадвахъ по прѣмною и съ юлъмо нетѣрпѣние поискахъ да видя твое пренсдобие и да се наслада съ твоитѣ сладки думи, а заедно съ това да получж и юлъма полза отъ нашето свижданіе. Понеже привързанността къмъ богатството и суетната слава, както и стрѣститѣ ни сж вжжнали въ това житейско море и сж затъмнили нашитѣ душевни очи съ грижитѣ за мирскитѣ работи и не ни позволяватъ да се въздигнемъ и да прѣкарваме чистъ духовенъ животъ. Ето азъ се събудихъ като отъ дълбокъ снъ, и пожелахъ да видя твоята святостъ, но защото и отъ тая благодать се лишихъ, нещастния азъ, по причина на многото мои грѣхове, то моля се и припадамъ на твое пренсдобие да ми пратишъ нѣкое утѣшение, за да прохлада голѣмата горѣщина на скърбѣта си. Твое Пренсдобие много добръ знае какви сж мирскитѣ бури и отъ колко тъмни облаци се възнуватъ царскитѣ сърдци“.

А ето отговорѣтъ на Св. Иванъ:

„До благочестивия Самодържецъ скиптрѣтъ на Българското царство Царь Петъръ отъ смиреннаго Ивана. За да изпълня твоята прозба, азъ не можъ, защото ми е вредно, но заради върата и усърдието ти, азъ приемамъ само градителнитѣ ти вещи, а златото (паритѣ) ти повржамъ на диръ, защото то е много вредно за иноцитѣ, а най-много за тия, които даже се отказватъ да ириематъ хлѣбътъ и водата колкото е потрѣбно за чловѣческия организмъ. За насъ богатство е Христосъ, а за твоята държава е потрѣбно златото. Но и ти, Царю, който носишъ царската корона на главата си, не трѣбва да се привързваши о богатството, а всичкото си богатство да употреблявашъ за оржжие и за войската си, а не за свои удоволствия. При това недѣй забравя и сиромаситѣ и бездомнитѣ. И ако искашъ да имашъ и небесно царство, то бжди щедръ, какъвто що е Небесния Отецъ. Не прави неправди. бжди кроткъ, тихъ и леснодостъпенъ за всички и самъ съ своитѣ си очи надлъждай всичкитѣ. Къмъ всѣкию показвай милостъ. Да не знае лѣвата ти ржка, що прави дясната, Сиромаситѣ да излизатъ изъ твоитѣ палати радостни и весели. Твоитѣ князѣ да те славятъ и сами да се славятъ съ тебе.

*Нека блещи твоята багряница съ свѣтлината на добродѣтелитѣ. Потомцитѣ на царството ти, нека зиматъ примѣръ отъ тебе. Бъди предаденъ на нашата майка църквата и почитай нейнитѣ първопрѣстолиници, за да ти даде Богъ небеснитѣ додрини, които човѣческиятъ умъ не може никакъ да постигне“.*¹⁾

Писмото на Св. Ивана ние считаме твърдѣ важно за това, защото съ него се указватъ на царѣтъ неговитѣ истински дѣлжности да се старае за икономическото благосъстояние на държавата, да поддържа военната сила, да се зачитатъ законитѣ отъ всички и за всички, да се държи здравъ контролъ надъ всички и да се почитатъ църковнитѣ нарѣдби — дѣлжности, които само добрия пастиръ на Христовата църква може да указва и да наклонява къмъ тѣхното изпълнение. Такава е била и всичката пастирска дѣлжностъ на рилскій мѣнастиръ прѣзъ всичкото врѣме на съществуванieto му.

Слѣдъ тази прѣписка, Св. Иванъ живѣялъ още нѣколко врѣме, може би, 2—3 години и починалъ.²⁾ Но прѣди да се прѣсели въ вѣчността, той, както казахме и по-горѣ, погрижилъ се да даде една особена нарѣдба на своето братство, като му съставилъ за ръководство уставъ, нареченъ *завѣтъ*. Но тѣй като този *завѣтъ* има нѣкои отличителни чѣрти отъ практикуемитѣ въ днешно врѣме отстъпления отъ иноческия уставъ на Св. Василия Великаго отъ една страна, и отъ друга тѣй като той е като едно старо произведение на единъ отъ първитѣ прѣдставители на християнската идеялностъ у българетѣ, то ние го привождаме тукъ исцѣло, тѣй, както е намѣренъ въ прѣписъ въ послѣдне врѣме. Освѣнъ това този *завѣтъ* ще ни улесни и въ разбиранieto на нѣкои и други особености отъ българския староврѣмски битъ, а при това е важна въ

¹⁾ Прѣводѣтъ на тѣзи двѣ писма ние взехме отъ книжката: *Кратко житие на Светий Иванъ Рилскій Чудотворецъ съ образа му и съ кратко сказание за прѣнесението свѣтитѣ му мощи и молебна пѣние* — поправено и допълнено издание, София 1891 год.

²⁾ Св. Иванъ е прѣкаралъ около 40 год. подвижнически животъ и е починалъ на 70 год. възраст въ 946 год.

много отношения и направената приписка на него отъ мѣнастирското братство.

— Ето завѣтътъ на Св. Иванъ, съ прѣдшествуемата му приписка:

„Завѣтъ проподобнаго о́тца нашего іо́анна рылскаго, да́нный отъ него оученико́мъ своимъ прѣжде смѣрти е́го.

Сій завѣтъ иже во святыхъ о́тца нашего іо́анна пустыножителя рылскаго ѿ чудотворца, егоже предаде у́ченико́мъ своимъ прѣжде смѣрти своѣй, преписа отъ ко́жаныхъ хартіѣ со мнѡгимъ о́паствомъ всечестный ѿ преподѡбный во священнойо́цѣхъ курь домитіанъ мѡжъ словѣсенъ ѿ всякія ду́ховныя премудрости ѿ рѣзума ѿспыленъ, иже бѣше ученикъ преподѡбнаго варлаа́ма пустинника, пожившаго на чръной горѣ, коя нынѣ называется чръней, деветъ лѣтъ, ѿ старѡй по́стницѣ двадесетъ ѿ осмъ лѣтъ, таже по преставленіи ста́рца е́го, игуменъ ѿ наставникъ великія общежителныя ла́вры рылскія, преписа же е́го ра́ди удо́бнаго прочитанія ѿ воспомина́нія о всѣхъ ино́ковъ тоя о́бители, зане́ко́жаная хартія, на нейже на́писанъ, первообра́зно сій завѣтъ съкрывѣнъ бысть со иными монастырскими вещьми ѿ кни́гами прилѣжно великаго ра́ди тогдѣ належа́щаго стра́ха 'отъ нечестивыхъ чѣдъ а́гарѣнскихъ. въ лѣто 'о созданія міра 6893 'о рождества́ же хрісто́ва (1355) мѣсеца февруаріа 12 день, на па́мечь с': мелетія а́нтіохійскаго, ѿ 'отъ него преписахъ азъ смѣренны́й священноино́къ ѿ е́кклісїа́рхъ савва́тїѣ присный оученикъ всечестна́го игумена ѿ наставника домитіана ¹⁾.

Азъ смѣренны́й ѿ грѣшны́й Іоанъ, иже никѡ́го бла́гъ сътворивъѣи на земли, егда прїидѡхъ въ пустыню сію рылскую чело́вѣки не обрето́хъ въ ней, но тѣ́кмо звѣри дивіе ѿ де́бри не проходїми ѿ вселихсе е́динъ въ ней со звѣрми не имѣе ни пи́щи, ни покро́ва, но небо ми бѣше покрѡвъ и' земля постѣ́ля, и' быліе пи́ща, но бла́ги богъ е́гоже ра́ди

¹⁾ Тази приписка освѣтъ историческото свое значеніе и напоминованіето за едноврѣмешния широкъ подвижнически животъ въ рилската пустиня, за което ние ще поговоримъ по нататѣкъ особено, ни прѣдставлява още и стѣпенъта на развитіето на тогавашнитѣ рилски отци. Въ послѣдното отношеніе тя е за насъ по важна, защото ни служи за доказателство, че въ рилскій мѣнастирь учебното дѣло не се е прѣкрѣтвало. Прѣписътъ на тази приписка, както и на завѣтътъ, по наше мнѣніе, е станалъ около края на първата половина отъ 17-ий вѣкъ, когато двама мѣнастирски братия сѣ били отишли въ Россия за милостина.

любвѣ вся презрѣхъ, и претърпѣхъ гладъ и жажду мразъ и варъ слънечный и наготу тѣлесную не остави менѣ въ концѣ, но всё лишеніе моё обильно исполни іако благоутробный и чадолюбивый отъць, и что въздамъ Господеву, о всѣхъ іаже въздаде миѣ многа сътъ благодѣянія егò на миѣ, іако призрѣ съ висоты светлыя своя на смѣреніе моё и подаде ми по́мощь претърпѣти всѣа не азъ но сила хрїстова, іаже въ миѣ, отъ негò бо всякое диханіе блага, и всякъ даръ съвършенъ съвыше 'есть сходѣй. и е́лма зрю васъ днѣсь събраны о́ господѣ здѣ, идѣже, іакоже рѣхъ человекъ не обиталъ до сѣлѣ, но тѣчю дивїи звѣрїе и ещё проразумѣваю, іако скòро иматъ быти скончаніе моё 'отъ здѣшнихъ тогò ради умыслихъ прѣжде 'отъ шъствїя моего 'отъ здѣшнихъ оставити вамъ настоящее моё отѣчское завѣщаніе, іакоже и плѣтстїи отцы оставляють чedomъ своимъ земное наслѣдіе 'отъ сребра и злата и ѣна стежанїя я'ко да поминājuще по духу светому, отца вашего не забудьте и завѣщаніе егò, вѣмъ азъ возлюбленная 'о господѣ чедца, вѣмъ добрѣ, іако вы естѣ ещё слаби и не утвѣрждѣни во 'иноческомъ и по́стническомъ житїи іако новоначальни, но не бойтєся, сила бо божїя въ нѣмощи совершается, сего бо ради и оумыслихъ, написати вамъ сіе грубое моеи непаказанное завѣщаніе, іако да имуще 'е присно въ памѣти вашей, укрѣпляетесе тѣломъ и духомъ 'о господѣ, и преспѣваете добродѣтели во страстѣ божїи вѣрую бо бóгови моему 'ему́же 'отъ юности моя оусърдно поработахъ іако по отшѣстїи моёмъ пустыня сїя досѣлѣ бывшая страшна и не 'обитаема, населѣна будетъ отъ множества пустынныхъ гражданъ и исплнится и на ней писаное многа чада пустыя паче, нежели имущїя мужа, тогò ради молю васъ чадца моя, іаже 'о господѣ собрахъ, молю васъ оутрòбо моя, не прѣзрите наказаніе отца вашего, и со 'апóстоломъ глаголю, 'ими́же пакы болю, дойдеже въобразити се въ васъ хрїстòсь молю васъ и заклинаю страшнымъ 'именемъ божїимъ, да ничтоже 'отъ негò разорите илї 'оставите по смърти моёй, но всё іакоже написано 'есть съвършенно да исплняете іакоже и 'обѣщасте се прѣдъ бóгомъ, а 'и́же престѣпнїтъ илї разоритъ что 'отъ негò, тóй проклетъ и 'отлжченъ да бѣдетъ 'отъ отца и сына и светàго духа, и да не 'иматъ чàсти со светыми 'отъ вѣка бóгу оугодившими, но чàсти егò да бѣдетъ съ распѣнными господа славы, и съ предате-

лемъ ёго їудю, и да потребите 'отъ книги живыхъ, исправде-
ными да не напишете. 'И прѣжде всего завѣщаю вамъ
вѣру светую соблюдать непорочно и непримѣну 'отъ всякаго
злословія, іакоже прїяхомъ 'отъ светыхъ отцевъ, не прилагаю-
щесе въ наученія странна и различна. Стойте добръ, и дръжте
преданія іаже слышасте и видѣсте отъ менѣ, не уклоняйте
се ни на дѣсно ни на шуе, но царскимъ путѣмъ ходите.
блудитесе опасно 'отъ мирскихъ пристрастїи, и помните присно
чесо ради ѡзидосте 'отъ мира, и чесо ради презрѣсте міръ
и іаже въ мірѣ паче же блудитесе 'отъ змія сребро-
любиваго, сребролюбїе бо 'есть корень всѣмъ
злымъ, по апостолу, и той же второ кумирслуженїе нари-
цаетъ 'е. зане богатство 'инокѣ 'есть не сребро и злато, но
свѣршенное нестезенїе, и 'отъ сѣченїе воли своея, и высоко-
творное смѣренїе неглаголювамъ сіа 'отъ своихъ си заповѣди
но христовы заповѣди и въспоминаю вамъ, той бо глаголетъ
светымъ своимъ оученикомъ, а презъ нихъ, и всѣмъ 'отрѣк-
шимсе міра „не стежїте злата ни сребра, ни пїры, ни
мѣди при поясѣ“ и проч: злато бо и сребро мнѣху 'есть
зело враждебное, и іакоже змія угрызаетъ їмущаго 'е. 'аще
бо 'имамы несумнѣнную надежду на бѣга, той не 'имать
оставити насъ ни въ чемъ лишени, той бо самъ глаголетъ
„аще бы и жена забыла їсчадія своя, 'азъ не забуду васъ“,
и пакѣ „їщите прѣжде цѣствїя бѣжїи, и правды ёго, и сіа
вся приложатсе вамъ“, и бо и менѣ въ началѣ, егда прїидохъ
въ пустыню сію сребролюбїемъ покусисе лукавый врагъ
їскусїти ме послà бо ми благочѣстїивый царь множество
злата, егда 'отрекѣхся видѣнїи ёго гѣспода ради, 'азъ же
разумѣвъ се діаволе быти злохїтрство не прїяхъ 'е. Но воз-
вратїхъ пославшему. помїслихъ бо въ себѣ' сїце аще бы
хотѣлъ їмѣти злато и сребро и тѣмъ подобная, то почто
прїидохъ въ пустыню сію страшную и непроходную, идеже
человѣка необрѣтохъ, но звѣри дїви, и тако їзбавїхсе 'отъ
гѣзней лукаваго їскусїтеля, 'їже тѣщїтсе запїнати насъ
тѣми, 'отъ нихже самовѣлно 'отрекѣхомсе. тѣмже и вы не їщите
ничего же 'отъ сїковыхъ, вѣсть бо отцевъ вашъ небесный чесо-
требуете прѣжде прошенїи вашего. ниже їщите знаѣми и лю-
бїми быти 'отъ царей и князей земныхъ ниже надѣйтесь на
нихъ, оставѣше царя небеснаго, ёмуже написасте се воїни
быти, и воїнствовати не противу плоти и крѣви, но противу

міродържителя, тѣмъ вѣка сего. Но и прорѣкъ іереміа устрашаєтъ ни 'отъ лица божія глаголя сїце „прѣклесть чловѣкъ 'їже надѣтсе на чловѣка и прѣчаа злаа ісчислєе навѣдигъ благословєнъ чловѣкъ 'їже надѣтсе на гѣспода. не глаголите чтѣ іамы илїи чтѣ піємъ илїи во чтѣ облечємся; всѣхъ бо сїхъ іазыцы 'ишуть воззрите на птїцы небєсныя, како ни сѣють, ни жнють, ни въ жїгници сѣбирають, и ѣтѣць вашъ небєснїй питаєтъ ихъ, не ви ли лучши єстє птїцы; єдиноу ізыдѣсте ізъ міра, не возвращаете вспєтъ, ни тѣломъ, ни умѣмъ вашимъ, занє; ни кѣже по речєнному, возложъ руку на рало, и зрє вспєтъ оуправленъ бѣдетъ въ царствїи небєсномъ но и апѣстолъ учїтъ „задная убо забивати, въ прѣднихъ же простиратисє“, чтѣ же 'єсть задная забивати, чѣдца моя, ничтѣже 'їно, тѣчїю забивєнію глѣбинамъ предаватїи всячески, вса та, іажє ѣставихомъ и прєзрѣхомъ бѣга ради ісходєще 'отъ міра простиратисє же въ прѣдлєжачїи намъ пѣдвїгъ въ нємже призвани быхомъ 'отъ пѣдвїгоположника нашого гѣспода іисуса хрїста прєблагаго бѣга нашого спѣдѣбывшаго насъ понєстїи благїи іарємъ єгѣ, 'їго бо єгѣ благо и брємє єгѣ лєгко 'єсть.

и іакоже сѣбра васъ. благодать свєтаго духа во єдино, сїце и вы потѣщїтєсе жїтїи єдинодушно и єдиноумєслєнно єдино дышущє и на єдино взырающє, вѣчноє воздаяніє 'єжє оугѣтѣва бѣгъ тогѣ възлюблѣшымъ. ѣбщєжитєльное прєбыванїє во мнѣзѣ ієсть полєзатѣйшєє монахомъ, нєжели оуєдинєнное. оуєдинєнное бо житїє нє мнѣгымъ єсть клѣчїмо, но злѣо малымъ и сѣвѣршєннымъ во всѣхъ 'їночєскихъ дѣтєлєхъ, 'ѣбщєе же житїє вѣсѣмъ во 'ѣбщєполєзно, іакоже и ѣтѣчєскїи кнїгїи доволно тѣє намъ сказуютъ и научаютъ, и самъ духовѣщаннїй прѣрѣкъ давїдъ похваляєтъ 'є глаголя „сє чтѣ добрѣ, илїи чтѣ краснѣ, но 'єжє жїтїи братїи вкупѣ, припѣваетъ же къ сєму и пѣкто духовдѣжимый, цєрковнїй пѣснопїсєць сїцє, въ сємъ бо гѣспѣдъ 'ѣбщєа живѣтъ вѣчнїй: но и самъ благїй нашъ владыка іисусъ хрїстѣсъ нє глаголєтъ ли своимїи сї прєчїстымїи оусты „їдѣже єстѣ двѣ илїи трїє сѣбранїи во 'їмє моє ту 'єсмъ азъ посрєдѣ 'їхъ“.

Богѣнѣсвїй же ѣтцы наши 'о самопрєбыватєльномъ жїтєлєствѣ, гѣрє єдиному. глаголютъ, занє 'ащє падєтъ нѣсть воздвїзѣющаго 'ї, тѣмъжє чѣдца, духу свѣтѣму прєзъ прѣрѣчєскїа оустѣ похваляющу 'ѣбщєє житїє, нє прєнєбрєзїтє 'є и вы,

по паче оутвърдите 'е, и бѣдете ꙗкоже еди́но тѣло 'о господѣ различныя имущее оуды, 'ови оубо 'образующій главу имущую повелѣтельное, 'ови же нѣзѣ ꙗвляющіи набѣжное и послуша́тельное, ѳнія же ѳнія 'уди тѣла, ꙗко да съста́вите еди́но 'о всѣхъ 'о господѣ тѣло, еди́ною разумною и словесною душею водимо и оуправляемо (сіестъ духовнымъ разсужде́ніемъ) и ничто́же имущее раздѣ́ленно. и егда сикове оустро́йтсе пребыва́ніе и жителство ва́ше по бо́гу, тогда и самъ той бѣдетъ посредѣ ва́съ управле ва́съ своею благода́тію не вѣдомо. не ѳщѣте же прѣ́жде сѣ́данія и нача́лства, но по́мните ре́кшаго хотѣ́и въ ва́съ быти бо́лій, да бѣдетъ всѣмъ слуга. ѳзбира́йте же себѣ наставника и поставляйте нача́льника 'ѳхже бо́гъ пока́жетъ ва́мъ, сіестъ мѣ́жи 'отъ всѣхъ свидѣ́тельствовани въ ду́ховныхъ дѣ́телехъ, и превосходящія всѣхъ ра́зумомъ и ду́ховнымъ разсужде́ніемъ и могущія пастѣ́ добрѣ́ и богоугоднѣ́ вѣ́ренное себѣ ста́до напѣ́жати благоче́стія и животво́рныхъ за́повѣдей хри́стовыхъ: и 'о такихъ подобаетъ ѳ́тъ бо́га паче ѳска́ти ѳзвѣ́щенія, не́жели 'отъ своего си мнѣ́нія, 'аще ли же ꙗкоже глаго́летъ вели́кій ѳ́тъцъ на́шъ и наставникъ 'ѳпоческій преподо́бный е́фремъ сурскій, всѣ́ ва́чнете желѣ́ти нача́лства и предсѣ́дательства всѣ́ ѳгумени быти, и всѣ́ наставники и сказа́тели и учѣ́тели, и прозябнуть въ ва́съ ре́ти, сва́ри, распи, рвѣ́нія, клеветы, презѣ́рства и за́висти, и про́чія неподѣ́бныя мона́хомъ стра́сти, тогда вѣ́дите ѳзвѣ́стно; ꙗко нѣ́сть хри́ста посредѣ́ ва́съ: хри́сто́съ бо нѣ́сть оучѣ́тель раздо́ра и несогла́сія, но мира и соеди́ненія. то́й бо мо́лится къ бо́гу ѳ́тцу о' святы́хъ своихъ оуче́ницѣхъ да бѣ́дѣтъ еди́но, сіестъ еди́номы́сленни, и нетѣ́чию ти́и, но и всѣ́ прѣ́зъ ни́хъ вѣ́рующіи въ него́ и глаго́летъ сѣ́ще „ѳ́тче святы́й, соблюди́ ѳхъ во 'ѳмя твоѣ́, да бѣ́дѣтъ еди́но, ꙗкоже и мы, и па́ки, не 'о сѣ́хъ же мо́лю тѣ́кмо по и 'о вѣ́рующихъ словесе́ 'ѳхъ ра́ди въ мя, да всѣ́ еди́но бѣ́дѣтъ. Та́ко и вы бѣ́дете еди́но 'о господѣ́. му́ръ 'ѳмѣ́йте между собою, занѣ́ то́й глаго́летъ ко ученико́мъ своимъ „му́ръ ѳставляю́ ꙗ́мъ, му́ръ мо́й даю ва́мъ,“ како́въ же 'е́сть сѣ́й му́ръ хри́стовъ, че́дца, то́й па́ки са́мъ ска́зуетъ глаго́ля „не ꙗкоже му́ръ даѣ́тъ, 'азъ даю ва́мъ, но то́й му́ръ хри́стовъ е́сть преимущѣ́ всякъ 'умъ, то́й му́ръ е́сть 'о не́мже проро́къ

глаголетъ, ѡ мѣра ѣго нѣсть предѣла, но ѡ апѡстолъ оучѣтъ ны глаголя „мѣръ ѡмѣйте ѡ святыню совѣми, ѡхже кромѣ никтоже узрѣтъ бѡга, таковѣй ѡбо мѣръ ѡмѣйте ѡ вы между собою, ѡ съ великимъ единомыслиемъ ѡ разсѣжденіемъ устрайте всѣ по бѡгу да не прогнѣваете благаго владыку нашего бѡга, ѡще ли же кто ѡбрѣщется посреѣ вѣсъ сѣяй плѣвелы ѡ раздѡры ѡ прочія соблазны таковаго вскорѣ сътворите вѣ ѡтъ средѣ събрѣнія вѣшего, ѡако да не ѡбрѣщеть гаггрѣна жѣръ, по апѡстолу, ѡ распространѣтъ злѡе между дѡбыми, ѡ да не кѣи кѡрень гѡрести выспрѣ. прозѡбай, пакѡсть сътворѣтъ ѡ тѣмъ осквернятсе мнози, ѡ да не възмѣтѣтъ злѣй влѣкъ мѣрное стадо хрѣстовѡ, занѣ ѡ таковѣй ѡмѣтъ ѡвѣтѣися, ѡ нѣхже хрѣтѡсъ предсказуетъ, глаголя „нужда бо ѣсть прѣйти соблазномъ, ѡ гѡре мѣру ѡтъ соблазнѣ. Тѣмже ѡ вы блюдытесе ѡтъ сѣковыхъ чѣдѣа, ѡ не поущѣйте ѡмѣ между вѣми жителствовати, но ѡтѣгоняйте далѣче ѡтъ себѣ, ѡакоже пѣстырь ѡтѣгоняетъ краставѣя ѡвѣи ѡтъ чѣстаго стада. живуще гѡспѡда рѣди вкупѣ ѡ другъ друга тегѡты носѣще не пренебрегайте ѡ вѣ ѡединѣнѣй живущѣхъ ѡ скѣтаѡщихся вѣ пустыняхъ бѡга рѣди. ѡ сѣковыхъ бо глаголетъ апѡстолъ „вѣ пустыняхъ скѣтаѡщесе ѡ вѣ гѡрахъ ѡ вѣ вертѣпахъ ѡ вѣ прѡпастехъ земныхъ, ѡхже же не бѣ достойнѣ вѣсь мѣръ, но снабѣдѣвайте ѡхъ елѣко мѡчно, ѡако да имате ѡхъ молѣтвенники кѣ бѡгу, занѣ много мѡжетъ молѣтва прѣведнаго поспѣшествуема. поучѣйте се вѣ законѣ гѡспѡдни дѣнь ѡ нѡщѣ. кнѣги ѡтѣческѣя прочѣтѡвайте чѣсто, ѡ тѣщите се подражѣтели быти светымъ ѡтѣцѣмъ нашимъ ѡвѡнѣю ѡ ѡеѡдѡсію ѡ прочіимъ, ѡже просѣаша ѡако свѣтила вѣ мѣрѣ дѡбыми своими дѣли. прѣвила цѣркѡвнаго дрѣжите се крѣпко, ничтѡже оставляюще ѡлѣ прѣзирающе ѡтъ устѣвленнаго святымѣи ѡтѣцѣ. ручѡе дѣланѣе да не пренебрегаемо бѣдетъ ѡтъ вѣсъ, но дѣло ѡбо да ѣсть вѣ рукахъ, молѣтва жѣс ѡисусѡв, гѡспѡди ѡисусе хрѣтѣ сыне бѡжѣй помѣтуи мѣ грѣшнаго, прѣсно во оустѣхъ, купно же ѡ пѣмѣтъ смѣртнаа во ѡмѣ, сѣцевѡ бѣаще дѣланѣе дрѣвнихъ пустынныхъ ѡтѣцъ ѡ не туне ѡдѣху хлѣбъ свѡй, ѡ не тѡчію сѣми ѡтъ труда рукъ свѡихъ питѣхуся, но ѡ трѣбующимъ подаваху, ѡ сѣце не погрѣшѣша надѣжды своѣе, дѡбрѡ бо благодѣтѣю, глаголетъ апѡстолъ, ѡутвѣрѣждѣти

сердцѣ, а' небрѣшны, 'отъ нѣхже непріѣша ползы ходѣвшіи въ нѣхъ. той же глаголетъ, братолубіе да пребываетъ, страннолюбіѣя незабывайте, тѣмъ бо невѣдяще нѣцый страннопріѣша 'аггелы. людѣя новопросвѣщенныя своего единокрѣвнаго народа 'утврѣждайте въ вѣрѣ и наказуйте 'ѣхъ 'оставляти нелѣпыя іазыческіѣ обычай и злыя вѣрѣ, котѣрыѣ ещѣ и по пріѣтіи свѣтыѣ вѣрѣ съдѣржать, не то грубости ради творятъ, того ради и трѣбуютъ вразумленія. многа ѣмѣхъ и ещѣ глаголати къ вамъ чѣдца моя 'о господѣ възлюбленая, но невозможно вся написати, предаю же васъ тому, 'иже естъ истѣчникъ всякіѣ премудрости и разума, и 'истинный оутѣшитель, свѣтому и животворящему духу, да той самъ умудритъ, вразумитъ, просвѣтитъ, научитъ и наставитъ васъ на всякое дѣло благое, и нынѣ ѣставляю вамъ възлюбленнаго брата нашего Григоріѣя вмѣсто менѣ наставника и начальника, ѣмуже всѣ вы свидѣлствуете іако доволенъ 'есть оуправляти добрѣ и по богу васъ, и единомысленно ѣбираете ѣго начальника, 'аще и не хотѣща, но послушанія ради и смѣренія повинувшасѣ прошенію вашему. потѣмже ѣгоже богъ покажетъ вамъ. 'азъ же 'отъ сѣлѣ хочу пребыти въ тишинѣ и безмѣвнѣ, іако да покаюся 'о своихъ согрѣшеніихъ, и ѣспрошу оу бога мѣлости. выже поминайте менѣ грѣшнаго ѣтца вашего прѣсно въ молѣтвахъ вашихъ, іако да улучу мѣлость въ дѣнь судный, ничтѣже бо благо, на землѣ содѣяхъ и боюся суда и муки оуготѣванныѣ грѣшникомъ іакоже мѣ, іако даитъ благодать бѣжіѣ бѣдетъ со всѣми вами ѣсѣняющи и покрывающи васъ 'отъ всѣхъ зълѣ. 'амѣнъ.

написасе въ лѣто 'отъ сѣздания мѣра 6949 мѣца марта въ 25 дѣнь.

'азъ смѣренный и многогрѣшный іоанъ прѣвый рилскіѣ пустыни житѣль подписую своею рѣкою и подтврѣждаю вышеписаннаа. " 1)

1) Ние не се знаме де утврѣждаваме, че този завѣтъ е автографенъ на Св. Ивана, но ще забѣлѣжимъ само тѣя двѣ нѣща: 1) Неговото написване отъ самага Св. Ивана не може исцѣло да се отхвърли, защото въ него сѣ запазили нѣколко явични форми отъ тврѣдѣ голѣма старина, при всичко, че преписвачтъ е измѣнилъ много нѣщо въ старото навикновение да се пише и 2) самия неговъ прѣписъ, който може да се сматра до нѣйдѣ и като прѣводъ, направенъ, по всѣка вѣроятность, не по рано отъ 1750—60 години, ни свидѣлствува отъ една страна за състоянието въ туй вѣмѣ на нашата грамматика и отъ друга за идеитъ на рилското братство, който сѣ го обладавали въ него вѣмѣ.

Отъ всичко, казано въ този завѣтъ, нашето внимание избира за себе си слѣдующето: *іако вы есте еще слаби и не утврждени во иноческомъ и постническомъ житіи іако новоначальни* — началоположението на общезжителното житие въ България, — иноцитѣ, ученицитѣ Иванови, като новоначальни сѣ слаби и не утвърдени въ новитѣ принципи, съобщени тѣмъ отъ тѣхния наставникъ и отецъ, като въ сѣщето врѣме и добавя: *паче же блюдитесе 'отъ змѣя сребролюбиваго сребролюбіе бо есть корень всѣмъ злымъ* — прѣдостерегава ги отъ господствующия, вѣроятно, и тогава общій порокъ, навикновение сребролюбіето — спистяването безмѣрно. При това имъ се напомня, че тѣ своята дѣятелность сѣ дължни да поддържатъ съ своя трудъ: *ручное дѣланіе да непренебрегаемо бждетъ 'отъ васъ, но дѣло убо да есть въ рукахъ молитва же іисусова* присно во оустѣхъ и не само себе си и своята дѣятелность да поддържатъ съ своя трудъ, но и да благотворствувать неимущитѣ, нуждающитѣ се свои братя, останали въ миръ, както отцитѣ *не точию сами отъ труда рукъ своихъ питахуся, но и требующимъ подаваху*. Туй наставление на св. Иванъ ни кара да мислиме, че той при полаганіето началото на иночеството въ България е ималъ прѣдъ видъ не само туй иночество да добрува въ своя духовенъ животъ, но заедно съ това да благотворствува и народътъ. Като исказва съ тия общитѣ, християнски, дължности на своитѣ ученици, св. Иванъ подробно и частно излага новитѣ дължности на своето новоначально братството дължности, които неупустително то винаги трѣбвало да изпълнява: *Избирайте же себе наставника и поставляйте начальника иже Богъ покажетъ* *можіиѣ пасти добръ и богоугоднѣ вѣренное себѣ стадо . . .* *аще ли же кто обрещетсе посредѣ васъ сѣмъ плевелы и раздоры и прочія соблазны, таковаго вскорѣ сътворите внѣ отъ среди събранія вашего іако да не обрецетъ гаггерена жиръ* *и непушайте илз (на развратителитѣ братството) междудуами жителствовати, но отгоняйте далече отъ себе!* Отъ тѣзи думи на светия отецъ ние се учимъ, че и общата църковна администрация въ България въ него

врѣме не била още установена, затова и новоустрояемото иночество се урѣжда и остава да се управлява само безъ всѣкакъвъ надзоръ отъ страна на духовната властъ — работа въ най-висока стѣпенъ съгласна съ първоначалното устройство на иночеството и подпълно улесняюща носеніето на иноческия кръстъ. Такова е, до нейдѣ, и сега устройството на тѣй наричанитѣ ставропигиялни мѣнастири, и туй устройство рилския мѣнастирь, по всѣка вѣроятность, е държалъ прѣзъ миналитѣ врѣмена, а и днесъ държи. Но особенна длъжность св. Ивана заповѣдва на своитѣ ученици слѣдующата: *Люды новопросвѣщенныя своего единокръвнаго народа утверждайте въ вѣрѣ, и наказуйте ихъ оставити нелѣпныя язическія обычай и злыя нравы, которые еще и по пріятій свѣтыя вѣры сѣдържатъ, но то грубоси ради творятъ, того ради и требующъ вразумленія.* Съгласно тази длъжность на св. Ивана, както гласи, едно прѣдание, скоро подиръ смъртъта на светията мнозина отъ братството прѣдприели проповѣдническа дѣятелность, като тръгнали да ходятъ по градоветѣ и селата да проповѣдватъ на новопросветения свой народъ. Словото Божие и да искореняватъ изъ срѣдата му нелѣпитѣ язически обычаи и лошаи нрави. Съ това заедно било положено началото и на учителното дѣло въ мѣнастирьтъ, както увѣрѣва прѣданието. Спорѣдъ разказитѣ на стареца Теодорита, умрелъ около 1795 година, прѣдавани отъ стареца Леонтия, починалъ въ началото на втората половина отъ настоящия вѣкъ съществувало даже прѣдание, че училище въ мѣнастирьтъ било отворено още отъ първитѣ ученици на св. Ивана. И дѣйствително ние виждаме, че завѣщанната дѣятелность на първото братство скоро могла да си завоюва богато поле, като била посрѣщната съ отворени рѣцѣ отъ всичкитѣ слоеве на обществото: А българската държава още тогава обставила мѣнастирьтъ съ всевъзможни правдини и отличия. Справедливо ще е, ако се каже, че дѣлото на светитѣ братия и на тѣхнитѣ ученици се е продължило въ България отъ ученицитѣ на св. Ивана, при всичко, че ние не можемъ още да кажемъ нѣщо опрѣдѣленно за обоуд-

ната имъ свръска, ако и при послѣдующитѣ събития, станали въ България, нѣкои отъ тия ученици сж основали нѣколко мѣнастире въ Македония, на които памятьта и до днесъ се съхранява въ тамошното население.

(Слѣдва).

КРАТКА ИСТОРИЯ НА ФИЛОСОФИЯТА ¹⁾.

История на философията и нейния прѣдмѣтъ. — Въ философията се е изказало стремлението на чловѣческиятъ разумъ да построи общо мировъззрѣние на основание на всичкитѣ тѣзи резултати, които сж получени отъ опита. Мислителитѣ, които сж търсили общата истина, носили почетното име *философи*; излаганието мислитѣ на този или онзи философъ въ строенъ логически редъ, се нарича философска система. Прѣгледванието на философскитѣ системи въ хронологическа послѣдователностъ съставлява задача на особена наука, която се нарича *история на философията*. Освѣтъ хронологическата послѣдователностъ на философскитѣ системи историята на философията обрѣща внимание и на логическата свѣръзка, ако една система исторически е възникнала отъ друга; гдѣто е възможно и потрѣбно, тамъ историята на философията показва отношението между философското учение и личния характеръ на философътъ, а така сжщо и епохата, въ която е той живѣлъ.

Раздѣление историята на философията. Историята на философията може да се раздѣли на двѣ части: 1) философията на древния миръ, 2) философията на Християнския миръ. Главнитѣ работници на древната философия биле гръцитѣ, а на новата (християнската) — англичанитѣ, нѣмцитѣ и французитѣ.

Отличителната чрѣта на едната философия и на другата. Трудно е точно да се посочатъ отличителнитѣ

¹⁾ Философия отъ думитѣ *филео* = обичамъ и *София* = мъдростъ, любовь къмъ мъдростта, мъдролубие. Най-древнитѣ гръцки мислители се наричали *мъдрецъ* (*Софи Софиле*); но най-даровититѣ отъ тѣхъ, като *Питагоръ* и *Сократъ* забѣлжипли, че истинската мъдростъ е свойствена само на Бога; а чловѣкъ не може да нарича себе си *мъдрецъ*, но само любителъ на мъдростта (*философията*); оттука произлиза и названието *философия*. Прѣв.

чърти на философията отъ древния и отъ християнския миръ затова, защото мнозина отъ философитѣ, които сж живѣли слѣдъ Рождество Христово, пакъ подновили онѣзи мисли, които биле развивани отъ древнитѣ язически философи. Изобищо може да се забѣлѣжи само, че философитѣ отъ християнскитѣ врѣмена много по-вече нѣщо знаятъ, отъ философитѣ язически, по въпроситѣ, които се отнасятъ до бого-словието и психологията.

ЧАСТЪ I.

Философията на древния миръ.

Дѣление на периоди. Философията на древния миръ се дѣли на три периода: 1) архаическа, 2) аттическа и 3) александрийска. Прѣглежданието на источната философия и заражданието на гръцката служи за въведение на философията на древния миръ.

Источната философия.

Общия характеръ на философията у источнитѣ народи. — Въ ученията на источнитѣ народи не се срѣща ясно разграничение между философията и религията: философията и религията често се смѣсватъ, непосредственното чувство и прѣданието заематъ мѣсто на доказателства.

Философията на индийцитѣ. — Зачатъци на индийската философия могатъ да се намѣрятъ въ священнитѣ книги на индийцитѣ: Веди, Веданта, книгитѣ на Ману. Древнитѣ индийци сж признавали три главни богове на природата: Индру — богъ на грѣма, Варуну — богъ на небесния сводъ, на въздуха и Агни — богъ на огъня, повечето на огъня за жертвоприношенията. Жрецитѣ, съ помощта на своето философско развитие, на мѣсто тѣзи три бога създали учение за едно божество — Брама. Брама си го прѣдставяватъ, като чисто отвлечено битие, невидимъ, непостижимъ, нѣма никаква форма, нищо и заедно съ това всичко, затова че цѣлиятъ миръ е произлѣзалъ отъ него. Както паяка точи отъ себе си паяжината, така и Брама е създалъ мира отъ себе си подъ омайванието (очаро-

ванието) на богинята Майи (мечта). Брама създалъ три божества: *Брама*, *Вишна* и *Сива*. *Брама* — богъ на молитвата и богъ на жреческата каста, *Вишна* — пазител и управител на мира, *Сива* — богъ съсипател и производител, — тѣзи три бога съставляватъ индийската троица, тѣй нарѣчената *Тримутри*. Всичко произлѣзло отъ Брама постепенно, чрѣзъ истичанието (иманацията); колкото по-късно (по-подиръ) извѣстно битие е получило своето начало отъ Брама, толкова то е по-несвършено и наощѣки. Така се развило индийското дѣленіе на миросветъ (свѣтоветъ) и хората по степенъта на тѣхното относително свършенство. Три миросвета (свѣтовни) области има: 1) областъ на боговетъ, 2) областъ на хората и 3) областъ на животнитъ и растенията. Има четири части: брамини (жреци), кшатрии (войници), вайсии (землеработници и занаятчии) и судри (роби).

Въ индийското учение богъ и мира се смѣсватъ, всѣко нѣщо се явява частъ отъ божеството, неговъ отобразъ; такова учение за отношението на Бога къмъ мира се нарича *пантеизмъ*.

Историкътъ на философията съ голѣмо удоволствие ще прочете *Благавадъ Гита* (откъслекъ отъ поемата: Магабгарата). Тамъ се срѣщатъ забѣлѣжителни философски мисли. Опрѣдѣлението на душата е такова: „душата е вѣчна, орѣжие не може да я разсѣче на части, огъня не може да я изгори, водата не може да я удави, тя е невидима. Както чловѣкъ съблача извѣхтялата дрѣха и зема нова, тѣй и душата, като оставя старото, истофинялото тѣло, прѣминава въ ново“. Опрѣдѣление на мъдростъта: мъдростъта е свобода отъ семейни обязанности, душевно спокойствие, любовъ къмъ усамотяванието.

Будда. — Буддизмътъ е най-распространѣната религия въ свѣта. Основателъ на будизма билъ Сиддарта (600—543 г. до Р. Хр.), синъ на индийския царъ Суддодана. Сиддарта отъ малкъ обикнѣлъ съзерцателния животъ, оставилъ женитѣ и царството си и станалъ отшелникъ (Шакъя-Муни); заради мъдростъта си Сиддарта получилъ почетното име на Будда (фило-

софъ). Будда билъ прѣобразователь на индийската религия; той отхвърлялъ каститѣ, жертвоприношенията на живи същества, забранявалъ на послѣдователитѣ си да извършватъ убийство и да пиятъ спиртни питиета. Споредъ смисъла на Буддовото учение нѣма Богъ, като основна причина на мира; отъ вѣчни врѣмена съществуватъ много минове и същества. Всичко се измѣнява; миноветѣ и съществата приематъ различни форми. Надъ живитѣ същества тѣжи закона за прѣселяване на душитѣ. Аскетътъ, благодарение на своя въздърженъ животъ, освобождава се отъ бѣдствията на прѣселяването, става едно подиръ друго и блаженъ, и богъ, и Будда и покровителъ на своя родъ. Подиръ смъртта аскета се потопява въ небитието (нирвана).

Буддизмътъ билъ съвършенъ атеизмъ: Будда не признавалъ нито безсмъртието на душата, нито съществуването на личенъ Богъ. Неговитѣ послѣдователи, като се покорявали на неискоренимата потребност да иматъ личенъ Богъ, обоготворили самаго Будда.

Философията на перситѣ. — Прѣобразователь на старата персидска религия билъ *Зороастръ* (род. въ 585 г. до Р. Хр.), авторъ на священната книга; „Зендъ-авеста“. Зороастръ признавалъ двѣ начала въ мира: Ормуздъ и Ариманъ. Ормуздъ — прѣдставителъ на свѣтлината и догдѣто Ариманъ прѣдставителъ на тъмнината и злото. Боговетѣ на свѣтлината и тъмнината: Ормуздъ и Ариманъ постоянно се борятъ и когато се свърши свѣтътъ Ормуздъ ще побѣди Аримана. Тогава ще се начене царството на свѣтлината.

Освѣнъ Зороастра отъ персидскитѣ мислители извѣстни сж: атомиста Шидрангъ и комуниста Маздакъ. Маздакъ — жрецъ на Зороастровия култъ; той отхвърлялъ собствеността и брака.

Философията на китайцитѣ. — Древнитѣ китайци считали за божества: небето, земята, слънцето и душитѣ на прадѣдитѣ си. Прѣобразователь на старата китайска религия билъ *Конфуций* (551—479 до Р. Хр.). Конфуций не обичалъ високитѣ и отвлечени умозрѣния, считалъ много по-важно нѣщо да се грижи чело-

вѣкъ за вънкашното уреждане на господарството, за личното щастие и за щастieto на семейството. Казватъ, че Конфуций не признавалъ безсмъртието на душата, но допускалъ да се почитатъ душитѣ на прадѣдитѣ за практически цѣли, за да запази авторитета на по-старитѣ въ семейството. Конфуций токо-рѣчи нищо не говорилъ за божеството, макаръ да казвалъ, че всичко е произлѣзло отъ съединението (съюзътъ) между небето (янъ) и земята (инъ). Споредъ думитѣ на Конфуция господарството трѣба особно да се грижи за възпитанието на дѣцата. Конфуций виждалъ добродѣтеля въ „златната срѣда“ ¹⁾. Изобщо цѣлата Конфуциева философия има утилитаренъ ²⁾ и материалистически ³⁾ характеръ. Тъзи философия и сега още се счита за религия на образованитѣ хора въ Китай.

Много по-малко отъ Конфуция е прочутъ други китайски мѣдрець *Лао-тзи*. Той прѣдлагалъ възвишено учение за разума (*Тао*). Тао е начало на мира, отвлечено битие, което нѣма свойства и качества, то е вѣчно и неизмѣнно. Тао много си прилича съ индийския Брама. Подобно на индийцитѣ Лао-тзи считалъ най-високото благо да бѣде чловѣкъ погълнатъ отъ божеството (*Тао*).

Недостатъцитѣ на источната философия и причинитѣ на прѣимущественното развитие на философията въ Гърция. — Неможе да се каже, че источнитѣ философи не сж били способни да мислятъ отвлечено, на-противъ, тѣ често исказвали таквизи високи мисли, каквито ние срѣщаме вече въ по-подирнитѣ врѣмена у европейскитѣ мислители. При всичко туй философията не намѣрила за своето развитие благоприятна почва на истокъ: 1) у источнитѣ народи се забѣлѣзва

¹⁾ „Златна срѣда“ (срѣдина) ще каже положение или учение такова, което признава, че правдата и истината се намѣрватъ винаги между двѣ известни противоположни учения или противоположни постѣпки.

²⁾ *Утилитарно* (*utilitas* = полза) се нарича такова направление на пазѣстно учение, въ което всичко се оцѣнява на основание на ползата, която може да се получи, а не на основание на вътрѣшното значение на прѣдмѣта, който се подлага на обсъждане. Пр.

³⁾ Материалистически (отъ материализмъ, *materia* = вещество) е такова направление на пазѣстно учение, което допуца, че сѣществува въ мира само вещество, че всичко произлѣзва отъ веществото. Пр.

твърдѣ голѣма склонностъ къмъ единството (синтеза) въ живота и науката; по тѣзи причина философията се сливала съ религията, политиката, нравственността и медицината, а затова за самостоятелността на источната философия не може да бѣде и дума; 2) источнитѣ народи, благодарение на климатическото влияние и историческитѣ обстоятелства, сж като повяхнали, мързеливи и апатични, а пъкъ философията изисква живостъ и подвижностъ на ума. По тѣзи причини подиръ разсѣфтяванието на источната философия въ VI вѣкъ до Р. Хр. вѣстокъ умственно заспалъ.

Философията може да се развива само у работенъ и подвиженъ народъ. Такъви народъ е билъ гръцкия. Леснитѣ търговски сношения на Гърцитѣ съ съсѣдитѣ, природната гръцка дарба, много развитото чувство на личната свобода — всичко — това добръ помогнало за появяванието и процвѣтяванието на философията у гърцитѣ.

Първитѣ искри на философската мисль въ произведенията на гръцкитѣ поети и мѣдречи. — Древнитѣ гръцки поети търсили главно божество, стрѣмили се да доведжтъ митологията къмъ единство. Гомеръ (Илиада и Одиссея) считалъ Океана за начало на всичкитѣ нѣща; Гезиодъ („теогония“ „трудове и дни“) всичко произвождалъ отъ Хаоса. У орфейцитѣ (последователитѣ на Орфея) главенъ богъ се явява Хроносъ (врѣмето).

Ферекидъ отъ островъ Сиросъ ¹⁾ (600 г. до Р. Хр.) признавалъ три главни божества: Зевсъ, Врѣмето и Земята. Жрецьтъ Епименидъ, съврѣменникъ на Солона, произвождалъ мира, при посредството на мировото яйце, отъ въздуха и нощта, които най-първо произвели Тартара.

Наставници на нравственността биле извѣстни седмъ гръцки мѣдречи. Тѣмъ принадлежжтъ изреченията, които можтъ да служжтъ за правила на житейското благоразумие. Изреченията на гръцкитѣ мѣдречи биле: „познай самага себе си“ (талесъ); „не

¹⁾ Единъ отъ цикладскитѣ о-ви, почти верѣждъ Архипелага, 110 . □ километра, съ 26000 ж. пр.

печели скоро другари, а когато вече ги спечелишъ, не ги отхвърляй;“ „господарувай, като се научишъ по-напрѣдъ да се подчинявашъ; прѣпоръчвай не най-приятното, а най-доброто (Солонъ); какъвъ е човекъ, ще го познаемъ тогава, кога е на власт“. (Виянтъ).

І. Първия периодъ на гръцката философия

(архаическата философия)

Пръобладание на учението за мира (космология), като характеристическа черта на този периодъ. — Първия периодъ на гръцката философия се продължава отъ врѣмето на Талеса до врѣмето на софиститѣ. Философитѣ отъ този периодъ биле по-вечето изслѣдователи на природата, космолози. Тѣ и сами съзнаватъ това, като надписватъ своитѣ произведения еднакво: „За природата“ (Анаксимандръ, Диогенъ Аполлонийский. Ксенофанъ, Парменидъ, Гераклитъ, Емпедоклъ и Анаксагоръ).

1. Най-дрѣвнитѣ Ионийски философи.

Общи характеръ на тяхната философия. — Ионийскитѣ философи се стрѣматъ да обяснятъ произхожданието на мира изъ едно материално начало; тѣ признаватъ материята за жива, одушевена (гилозоизмъ).

Талесъ. — Талесъ (род. въ 636 г. до Р. Хр.) — родомъ отъ г. Милетъ. Споредъ прѣданието Талесъ билъ астрономъ, математикъ, физикъ и политикъ. Аристотелъ нарича Талеса баща на философията. Като живѣлъ въ приморска областъ, Талесъ често чувалъ раскази за наводнения, потопи, освѣтъ това и Океана, споредъ прѣданието, се считалъ първото божество; а за това Талесъ твърдѣ естествено можалъ да води до убѣждение, че водата е началото на всичко, че тя е основенъ и най-първи елементъ. Споредъ учението на Талеса всичко е произлязло отъ водата; божествата и дяволитѣ сж направени отъ вода, земята плава по вода и е станала отъ вчеснжванието на водата. Вън-

кашния опитъ потвърждавалъ възгледътъ на Талеса върху водата, като основенъ елементъ: растенията и животнитѣ иматъ нужда отъ водата, Сѣмената сж влажни, парата и ледътъ сж видоизмѣнение на водата.

Анаксимандръ. — Анаксимандръ (род. въ 611 год. до Р. Хр.) — приятель и съотечественникъ на Талеса, билъ астрономъ, географъ и математикъ. Анаксимандръ считалъ за начало на всичкитѣ нѣща нѣкаква тънка, безпрѣдѣлна и качествено-неопредѣленна материя (apeiron). Не може да не се забѣлѣжи, че първо-основата на Анаксимандра прилича на индийския Брами, на Тао-Лао-тзи и Хаоса на Гезиода. Всичко, що съществува е произлѣзло отъ тѣзи тънка материя и ще се възвърне пакъ въ нея. Анаксимандръ мислилъ, че има безкрайно много мирове (свѣтове), които послѣдователно се явяватъ и изчезватъ. Нашата земя е цилиндрическо тѣло, което се носи свободно въ безкрайния ефиръ и което спазва равновѣсието си затуй, че се намѣрва наеднакво разстояние отъ всичкитѣ други небесни тѣла. Най-първитѣ животни се появили въ водата; отъ тѣзи несвършенни форми на животнитѣ се появили по-свършеннитѣ, които живѣятъ на сушата. Человѣкътъ е произлѣзалъ (станѣлъ) отъ риба.

Анаксименъ. — Одушевенитѣ същества надминаватъ неодушевенитѣ съ това, че тѣ могатъ сами да се движатъ. Душата се явява като начало, което оживява и движи. Първобитнитѣ народи смѣсвали душата съ въздуха (думата душа е отъ единъ корѣнь съ глагола дишамъ); а оттука естествено било да се прѣдположи, че въздуха е основното начало, което одушевява человѣка и природата. Къмъ такова заключение дошелъ и Анаксименъ (род. 548 г. до Р. Хр.), роденъ въ г. Милетъ. Споредъ мнѣнието на Анаксимена всичко се е образувало отъ въздуха. Отъ разгарянieto на въздуха произлѣзли топлината и огъня, отъ сгъстяванието — вѣтъра, облацитѣ, водата, земята и каманитѣ. Въздухътъ обхваща цѣлата природа. Земята стои на въздуха като широкъ листъ.

Диогенъ Аполлонийскій. — Диогенъ билъ отъ Аполлония, на о-ва Критъ (живѣлъ въ V вѣкъ до Р. Хр.).

Той се съгласявалъ съ мнѣнието на Анаксимена за происхожданието на свѣта отъ въздуха. Но въ свѣта всичко е нарѣдено законосъобразно и цѣлесъобразно; а затова Диогенъ притурялъ, че свѣта е произлѣзаль не отъ обикновенния въздухъ, а отъ разуменъ въздухъ. Всичко е произлѣзло отъ едно начало; оттука е произлѣзло взаимното дѣйствиc между веществата и сжществата: растенията смучатъ земята, животнитѣ се хранятъ съ растенията. Въ учението на Диогена Аполонийский се срѣщатъ удивителни мисли (странности), тъй напр. той, като счита, че всѣко нѣщо сжществува дотолкова, до колкото то се допирж до въздухътъ, гледалъ на земята като на сжщество, което диши, а звѣздитѣ считалъ за нейни дихателни органи. Прѣвсходството на чловѣка надъ животнитѣ Диогенъ обяснявалъ съ това, че първитѣ ходятъ на два крака, главата си държатъ високо и слѣдователно дишатъ чистъ и сухъ въздухъ, а подирнитѣ — ходятъ на четири крака, ниско си държатъ главата и слѣдователно дишатъ нечистъ и влаженъ въздухъ.

Гераклитъ. — Гераклитъ (535—475 г. до Р. Хр.) — роденъ въ г. Ефесъ — за неяснотата на слога си билъ нареченъ „тъменъ“, а за туй, че глѣдалъ на нѣщата мрачно — „философъ, който плачи“. Гераклитъ билъ мизантропъ¹⁾, съ прѣзрение се отнасялъ къмъ народа и къмъ неговитѣ вѣрвания, хулилъ култа²⁾ на Диониса³⁾, кървавитѣ жертви и почитанието на идолитѣ. Гераклитъ считалъ себе си саморасълъ (самоукъ) философъ и отъ високо (съ незачитание) гледалъ на по-напрѣшнитѣ философи и поети. Споредъ учението на Гераклита всичко е произлезло отъ огъня; Богъ и душата сж огънь. Огъньтъ е най-първия, основания елементъ, отъ който едно подиръ друго се явявали парата, водата, земята; подиръ се захванало прѣобращението на земята пакъ въ вода, пара и огънь. Така се явило постоянно кръгообращение: свѣтоветѣ

¹⁾ Мизантропъ отъ *misanthropia*. Тъзи дума състои отъ *miseo* = ненавиждатъ, и *antropos* = чловѣкъ. Ненавистъ къмъ хората. Прѣвод.,

²⁾ Отъ Латински *cultus*. Обществено е богослужение и обряди.

³⁾ Дионисий или Вакхъ единъ отъ древнитѣ гръцки богове.

възникватъ отъ огънѣтъ и се погубватъ отъ огънѣ. Всичко минува, всичко се измѣнява; борбата е законъ на природата. Тѣй като мирѣтъ е непостояненъ, то вънкашнитѣ чувства не могатъ да даждътъ вѣрно значение, челоуѣческия разумъ е слабъ. Истинско знание можи да има само всемирния разумъ — Богъ.

2) Питагорейската философия.

Питагоръ. — Питагоръ Самоский (род. въ 582 г. до Р. Хр.) билъ челоуѣкъ, който много знаелъ; той изучилъ математиката, физиката, медицината и музиката. Питагоръ основалъ питагорейския съюзъ (общество), който зель въ рѣцѣтъ си политическата власть въ г. Кротонъ въ Долня Италия (питагорейското общество било устроено нѣкакъ като езуитския орденъ). По този начинъ Питагоръ билъ не само философъ, но и политикъ, моралистъ, съ което много се отличавалъ отъ другитѣ грѣцки философи.

Характерътъ на Питагоровата философия и неговото учение за числата, като начало на нѣщата. — Питагоръ билъ великъ математикъ, а споредъ това и философията му има математически, отвлеченъ характеръ. Споредъ учението на Питагора числото е основание на всичко, прѣдмѣтитѣ сж само копия на числата. Отъ всичкитѣ числа единицата заема първо мѣсто по свето значение; единицата е нѣщо безусловно и което не се измѣнява. Че единицата не се измѣнява, можемъ да видимъ отъ това: Напр., камъкъ единица (единъ), ако го строшишъ на части, то всѣка негова часть ще бѣде пакъ единица (единиченъ прѣдмѣтъ). Отъ другитѣ числа най-важни сж: 4, 7 и 10; числата, които сж текъ (не четни) сж по-щастливи отъ числата, които сж чифтъ (четни).

Питагорейската космология. — Споредъ учението на питагорейцитѣ вселенната е произлѣзла отъ единъ централенъ огънъ; около този огънъ се въртятъ 10 небесни тѣла, въ туй число влизатъ: земята, мѣсецѣтъ и слънцето. Такова учение се доближава къмъ уче-

нието на новитѣ врѣмена за гелиоцентризмътъ (учение за обрѣщанieto на земята и планетитѣ около слънцето).

Питагорейската психология и етика. — Человѣческата душа състои отъ три елемента: разумъ (nous), умъ (phren) и страсти (thremos). Ако въ чловѣка владѣе по-вече чувственната страна на живота, то подиръ смъртѣта му душата негова прѣминава въ нѣкое животнo, а ако владѣе разумната — въ нѣкой философъ или дяволъ.

Питагорейцитѣ живѣли аскетически животъ. Питагоровитѣ едномисленници се отличаваха съ туй, че ѣли и пили умерено, носили сиромашко облекло, не ѣли мѣсо, бобъ и пр.

3) Елейската философия.

Отличителната и черта. — Споредъ учението на елейската философска школа Богъ и природата е едно и сѣщото нѣщо. Такова учение се нарича пантеизмъ. Елейскитѣ философи подобно на индийцитѣ непризнавали дѣйствителността на чувственнитѣ явления и считали мирътъ за неизмѣнно битие.

Ксенофанъ. — Ксенофанъ (род. въ 576 год. до Р. Хр.) — роденъ въ Колофона въ Мала-Азия — умрѣлъ въ Елея въ Долня Италия. Ксенофанъ билъ поетъ, рапсодъ¹⁾, който пѣтувалъ. Споредъ неговото учение има (сѣществува) едно нѣщо = Богъ = природата. Отъ тѣзи гледна точка гръцкия политеизмъ²⁾ и антропоморфизмъ³⁾ губятъ смисълъ. И Ксенофанъ рѣшително отхвърлялъ народнитѣ вѣрвания за боговетѣ. „Има Богъ, казвалъ той, който неприлича на боговетѣ и хората нито повѣнкашния си обрѣзъ, нито по умътъ. Този Богъ е цѣлъ ухo, цѣлъ очи, цѣлъ умъ. Неизмѣняемъ и неподвиженъ, той нѣма нужда да се обрѣща

¹⁾ Rhapsodia, рапсодия. Старогръцки пѣвци, които ходили по разни страни и пѣли нѣкои части отъ Илиада и Одиссея. Пр.

²⁾ Политеизмъ — многобожие или такова религиозно учение, което признава битието на много божества, изисква да имъ се покланятъ хората.

³⁾ Антропоморфизмъ — учение или прѣдставление, въ което на божеството се приписватъ свойство и образъ чловѣчески.

на дѣсно и на лѣво, за да испълни волята си; безъ всякакъвъ трудъ той управлява всичко само съ умътъ си. Като повѣрвали на Гомера и Пезиода, хората мисляли, че боговетѣ, подобно на тѣхъ, се раждатъ, чувствуватъ, иматъ гласъ и тѣло; тѣ имъ приписватъ всичко, отъ каквото сами хората се срамуватъ: кражба, развратъ, лъжа. Но ако би левоветѣ и воловетѣ да знаяхъ да рисувайтъ и да правятъ съ рѣцѣ всичко, както хората, то тѣ безъ друго щѣхъ да изобразятъ своитѣ богове въ видъ на левове и волове“. Ксенофанъ понѣкога се оплаквалъ отъ тѣснотата и неистинността на човѣческото знание; но това се пакъ нему прѣчило да търси истината. Споредъ думитѣ на Ксенофана земята е произлѣзла отъ морето и пакъ въ морето ще потъне, слънцето и звѣздитѣ не сѫ друго освѣнъ купове отъ пара, която се е растопила.

Парменидъ. — Парменидъ родилъ се въ Елея¹⁾ (род. въ 536 год. до Р. Хр.) въ младостта си той живѣлъ разпуснатъ животъ, а послѣ станалъ философъ и законодатель въ своя градъ. Споредъ думитѣ на Парменида има два рода битие: мислимъ миръ и миръ видимъ. Мислимия миръ е вѣченъ, неизмѣнянъ, неподвиженъ, нераздѣленъ, единъ.

(Слѣдва).

И. Б.

¹⁾ Въ Южна Гърция. Пр.

ЗА ИЕЗУИТИТЪ.

Вътрѣшната и външна организация и животътъ на иезуититѣ.

Направеното не отколѣ пригласение отъ папа Львъ XIII за съединението на църквитѣ на чело на папството, естествено ни кара да се запознаемъ по отблизо съ разнитѣ страни на Католицизмътъ, като църковна система, и затова не е никакъ излишно да прѣдставимъ единъ кратъкъ прѣгледъ на външния и вътрѣшенъ животъ на този орденъ, названието на когото прѣди всичко се въспроизвежда въ съзнанието въ свръска на самото понятие за римския католицизмъ. Римската църква е богата съ различни монашески ордени, които, като сж распространѣли примкитѣ на своята дѣятелность по цѣлия свѣтъ, усърдно работятъ за распространението, поддържанieto и заягчаванieto на папското владичество въ християнския свѣтъ; но между всички тѣхъ най-много се отличава съ такава дѣятелность именно иезуитския орденъ, който е, тжй да се каже, на чело-стоящъ борбо-носецъ за правата на папството, по причина на което всекогашъ се е ползувалъ съ особенни права и привилегии отъ папитѣ — до настояще врѣме. Извѣстно е, че неотколѣ още сегашния папа Львъ XIII се обржца къмъ този орденъ съ особена булла, въ която, като въздава всевъзможни похвали на неговитѣ синове за тѣхната ревность за благого на римската църква, тържественно подтвърди всичкитѣ тѣхни права и привилегии. Това можеше да се види чудно, гдѣто произлиза отъ такъвъ уменъ дипломатъ, какъвто е Львъ XIII, особенно прѣдъ видъ на това, че въ дѣйствителность иезуититѣ сж подложени на осжждение почти въ всичкитѣ свврѣ-

менни държави, като върдно общество и нетърпимо въ сегашно време, но при все това, ако Лъвъ XIII е намѣрилъ за нужно да направи това тържественно заявление за своята солидарностъ съ иезуитския орденъ, то това е явенъ знакъ на това, че именно този е орденътъ, тѣй да се каже, основния двигателъ на всичката система на съврѣмения римо-католицизмъ, който безъ него не може да се държи и да работи. И това е наистина така. Стига само да се припомни, че цѣлата най-нова история на римския католицизмъ съ неговото усилено стрѣмление да засѣли съвършено своеобразно положение въ християнския свѣтъ е въ сѣщностъ работа на иезуититѣ. — този прѣхваленъ ултрамонтанизмъ, който е довелъ до създаването на нови догмати, грижилъ се е и се грижи да постави римския католицизмъ въ рѣзко противорѣчие съ всичкитѣ културни начала на най-новото време и най-сетнѣ на Ватиканския съборъ въ 1870 година създаде богохулния догматъ за безгрѣшността на римския папа. Такавата дѣятелностъ на иезуититѣ още по рѣзко възбуди противъ тѣхъ съврѣменнитѣ държави и, безъ да гледатъ на пълната тѣхна въротѣрпимостъ въ други отношения, тѣ счетоха за своя длъжностъ да я ограничатъ въ отношение къмъ този орденъ, който биде даже изгоненъ изъ Германия по силата на майскитѣ закони отъ 1872 год.

Но времѣната се мѣняватъ, мѣняватъ се и настроенията. И когато, подиръ прѣкъсването на прѣхвалената културна борба, която откри, чехатство и до сега още съставлява твърдѣ голѣма сила на Западъ, римската църква изново получи всичкитѣ свои права въ Германия, и естествено се породѣ въпросътъ за отмѣненіето на законътъ, който запрѣтаваше на иезуититѣ да живѣятъ въ прѣдѣлитѣ на нѣмската империя, — като доказателство на това, че римската църква не може да живѣе безъ този орденъ. Но щомъ само бѣше подигнатъ за това въпросътъ, по всяка протестанска Германия се подигна шумъ, който прѣдсказваше застрашаваща опасностъ. Наченаха се по всичката страна агитации противъ това прѣдположение, распръснаха се на всѣкъждѣ листове съ прошения, на които

се подписваха милиони подписи на хора, просящи недопускането иезуититѣ въ страната, — знакъ на това какъ се относѣ съврѣменното общество къмъ този орденъ. Но при все това политиката зема своето, законопроектътъ прѣмина прѣзъ двѣтъ каммари на райхстага и, ако противъ него сжщитѣ държави и да искаха своя протестъ, но въ сжщностъ за империята, като такава, майския законъ вече не сжществува и на иезуититѣ е прѣдоставено правото да влезатъ въ Германия, отъ което тѣ, разбира се, и нѣма да се откажатъ явно или (до врѣме) тайно.

До колко това прѣоборъщение на работата развълнува общественното мнѣние както на цѣла Германия, тжй и на окръжаващитѣ я страни, затова може да се сжди по това, че станалия въ Холандия 3-й международенъ старокатолически конгрессъ счете себе си принуденъ да даде на въпросътъ за иезуититѣ и на нѣхното убийствено влияние върху съврѣменното християнство твърдѣ видно мѣсто въ своитѣ тезиси и дебати. Всичкото това дава на въпросътъ за иезуититѣ живъ съврѣмененъ интересъ, прѣдъ видъ на който е неизлишна настоящата статия, която има за задача да запознае читателитѣ съ външната и вътрѣшна организация на орденътъ, който прави такова възбуждение въ обществото⁽¹⁾. Като минаваме историята на орденътъ, като много, малко, извѣстна отъ общата църковна история, ние направо ще се обжрнемъ къмъ изложението на външната и вътрѣшната система, която съставлява отличителната особенностъ на иезуитския орденъ.

¹⁾ По въпросътъ за иезуититѣ въ последне врѣме има издадени нѣколко твърдѣ почтени изслѣдвания, между които особенно заслужва внимание трудътъ на Деллингера и Рейша *Geschichte der Moralstreitigkeiten in der röm. Kath. Kirche seitens des XVI Jahrhunderts* (Nördlingen 1889 г.), отдѣлнитѣ трудове на Рейша гл. сжщо неговитѣ ст. въ *Tens. liter. Zeit.* 1889 г. № 12, и 1894 г. № 8 за нравствеността на иезуититѣ. „Равобличанията на излезнални не отдавна изъ орденътъ Графъ фонъ Тѣиз брѣхъ, рѣдъ статии въ *Deutscher Merkur*, напр. ст. *Der Jesuitenzug* и пр. отъ 15 № 1894 г., а сжщо културно-историческия прѣгледъ на швейцарския историкъ на културата. *Otto Henne Am-Belyn, Die Jesuiten, deren Geschichte, Verfassung* и пр. 3-о издан. *Lairzig* 1894 г., съ трудътъ на който ние се и възползувахме за тази ни статия.

I. Организацията на иезуитския орденъ.

Всичкия животъ на иезуитския орденъ се опрѣдѣлява съ извѣстния режимъ, благодарение на който се изработюватъ именно личноститѣ, извѣстни съ името иезуити. Правилата собствено, които иматъ за цѣль да ръководятъ при изработванието, приготвянето, на иезуититѣ, (е съдържатъ въ тѣй нарѣчениитѣ *Екзерциции*, — произведения на самия основателъ на ордена, съставени на основание на неговитѣ собствени испитания, а правилата на дѣятелностъ за готовитѣ вече иезуити се съдържатъ въ „конституциитѣ“, които, начертани отъ Игнатия Лойола, сж обработани отъ неговия дипломатически прѣмникъ Ияковъ Лайнезъ. Първитѣ съставляватъ духовното сщщество, а послѣднитѣ, тѣй да се каже „обществото на Иисуса“.

Цѣльта на ордена, самъ основателътъ е прѣдставялъ — „не само съ Божественната помощъ да се труди за спасението и усъвършенствованието на лицата, съставляющи туй общество, но и съ тѣхната помощъ съ всичкитѣ си сили да се стрѣми къмъ спасение и усъвършенствование на ближния“. За постигнатието на тази цѣль членоветѣ на обществото даватъ тѣзи обѣщания: бѣдностъ, цѣломудрие и послушание. Обѣщанието за бѣдностъ трѣбва да се разбира въ този смисълъ, че както отдѣлнитѣ членове, тѣй и църквитѣ и учрѣжденията на обществото не трѣбва да иматъ никаква собственостъ, а да живѣятъ отъ милостиня.

Членоветѣ на обществото се дѣлятъ на четири клона, които върватъ по въсходяща линия въ такъвъ рѣдъ:

1) *Новаци* или послушници, които обикновенно прѣкарватъ двѣ години въ нѣкое приготвително учрѣждение и се намиратъ подъ строгъ надзоръ, прѣзъ което врѣме нищо не знаятъ за своето назначение въ ордена. Тѣ се подвергаватъ на строги испитания, нѣмали нищо да имъ прѣчи за приеманието имъ въ обществото, каквито биватъ прѣчкитѣ: отклоняване отъ вѣрата, прѣстѣпления и тѣжки грѣхове, задължения къмъ нѣкой другъ орденъ, брачно съжитие, тѣлесни недостатѣци, които прѣчатъ за работа. Прѣзъ това врѣме

надзорниците узнаватъ за всичката тѣхна лична, семейна и други свръзки, запознаватъ се съ тѣхните наклонности и способности, възгледи и намѣрения. Тѣ сж длъжни да изпълняватъ шестъ главни послушания, които състоятъ въ това, гдѣто тѣ по цѣли мѣсеци се прѣдаватъ на духовни размишления, служатъ въ болници и пжтуватъ безъ пари, като живѣятъ съ милостиня, изпълняватъ разни унижителни служби, поучаватъ дѣца и необразовани хора въ вѣрата и проповѣдуватъ или исповѣдуватъ. Тѣ могатъ да иматъ общение само съ такива другари, които имъ сж опрѣдѣлени отъ висшитѣ тѣхни ръководители, за своитѣ родители могатъ да говорятъ тѣй, като да сж тѣ умрѣли и тѣ се съвѣтватъ да прѣкъснатъ всѣкаква връзка съ своитѣ роднини. Такъвъ е животътъ на послушникътъ, който е обставенъ съ точни прѣдписания за всѣки часъ прѣзъ цѣлия день и се завршва съ обща исповѣдь.

2) *Схоласти-тѣ* даватъ казанитѣ по горѣ три обѣщаня, приемаватъ на себе си длъжността да влезатъ въ орденътъ, въ случай на нужда изучаватъ науката по системата на иезуититѣ и още единъ пжтъ извършватъ екзерцициитѣ и се подлагатъ въ продължение на извѣстно врѣме на испитвание.

3) *Кoadъютори-тѣ* могатъ да бжджтъ или духовни или миряне; въ послѣдния случай тѣ служатъ на орденътъ въ качеството на готваче, градинаре, фелдшере и службаше всѣкакъвъ видъ, а пакъ духовнитѣ главно посвѣщаватъ себе си на възпитателното дѣло на младежитѣ.

4) *Професи-тѣ* сж длъжни въ качеството си на коадъютори да приематъ свѣщенство и даватъ на орденътъ още четвърто обѣщание, именно безусловно да се покоряватъ на папата и да бжджтъ готови да приематъ на себе всѣкаква порѣзка, каквато намѣри най за нужно за тѣхъ. Това сж главнитѣ дѣйци на орденътъ и исключително посвѣтвяватъ себе си на неговитѣ цѣли.

Тѣхното число е неголѣмо и на сто членове отъ тѣхния орденъ тѣ биватъ само двама.

Освѣнъ тия четири класа, има още и присъединени иезуити, т. е. такива лица, които безъ да приематъ на себе монашески обѣщания, се трудятъ за интереситъ на орденътъ и безусловно му се покоряватъ. Тѣ обикновено се наричатъ „иезуити въ кѣси дрѣхи“. Тѣхната организация и тѣхното отношение къмъ орденътъ и къмъ външния свѣтъ, както и тѣхното лично състояние сж покрити съ най-голѣма тайна. Най-сетнѣ има и иезуитки.

Върховния сановникъ на орденътъ е *Генералътъ*, който има безусловна властъ, назначава на всичкитѣ длѣжности на орденътъ, може сжщо да смѣнява длѣжностнитѣ лица и той се избира пожизнено. Въ качеството на негови министри се прѣдставятъ *ассистентитѣ* отъ 4 до 6 души, отъ които на всѣкого едно е прѣдоставена да управлява извѣстна часть земя (което распрѣдѣление се често видоизмѣнява). Въ вѣдомството на всѣки ассистентъ има извѣстно число провинции, на които е раздѣлена земята и на чело на всѣка провинция стои *провинциялъ*. Такива провинции въ сегашне врѣме, напр. въ Австрия и Германия заедно съ Нидерландитѣ, има три, въ Италия четири, въ Франция двѣ и т. н. т. и всички заедно 17. На чело на мѣстнитѣ общинни стоятъ *супериори*. Тия общини прѣдставятъ отъ себе си или обители на професитѣ, които сж три, именно въ Римъ, Палермо и Генуя, или община за екзерции, които сж двѣ, въ Римъ и Лионъ, и подиръ много кжщя за новаци, семинарии, коллегии, пансиони и миссии. — Заедно съ всѣки сановникъ, генералъ, ассистенти, провинцияли и супериори, се намира администраторъ или консулторъ, които има длѣжностъ да му напомня за неговата длѣжностъ. Съ цѣль да се надглежда надъ управлението на провинцитѣ, генералътъ испраща *визитатори*. Отчетността и процесситѣ на орденътъ управляватъ *прокуратори*, а цензурата на съставянитѣ отъ членовѣтѣ на орденътъ съчинения — *ревизори*. Общето събрание, което става подъ прѣдсѣдателството на генералътъ отъ ассистенти, въ случай на нужда рѣшава въпросътъ за тѣхното промѣнение и утвърждава

показанитѣ отъ генералтъ измѣнения въ постановленията, както и въ дѣлото на отчуждението орденскитѣ имущества. Въ особено важни случаи се събира генерална конгрегация, въ която могатъ да приематъ участие всичкитѣ професи. Всѣка провинция, освѣнъ това има провинциална конгрегация.

Всичко, що е въ властѣта на иезуититѣ, поръчаватъ на своитѣ подчиненни и послѣднитѣ сж дължни да изпълняватъ безъ всѣкакво изслѣдване, като да сж тѣ трупове и (*perinhe acsi*“ *cadaver essent*), и трѣбва да прѣдаватъ себе си въ безпрѣкословно распорѣждане тѣхно, както тояга въ рѣдетѣ на старецъ, както се затова буквално говори въ постановленията.

Ако това отношение има за цѣль слѣпо послушание, то заедно съ това отношението между равнитѣ, както и отношението на висшитѣ къмъ нисшитѣ, има за цѣль да поддържа постоянно недовѣрие другъ къмъ друга. Всичкитѣ писма, които пишатъ иезуититѣ, или получаватъ, трѣбва да бѣждатъ прѣдварително прочетени отъ тѣхнитѣ началници. Иезуитинъ Маріяна казва за това тѣй: “Всичкото управление на обществото се основава на доноси, които, като отрова, се разпространяватъ по всичкото общество, тѣй щото ни единъ членъ неможе да довѣрѣва на другиго. Отъ безкрайната любовъ къмъ неограничено господаруванѣ, генералтъ на нашия орденъ турга всичкитѣ доноси въ своя архивъ и имъ дава пълна вѣра, безъ да излушва прѣдварително тогова, противъ когото сж тѣ насочени. ¹⁾ Даже и великия сановникъ, въ прѣдписанитѣ периоди, дава отчетъ на своитѣ началници за своитѣ подчиненни, адмониторътъ или консулторътъ на всѣки сановникъ доноси на генерала за послѣднитѣ, въ извѣстни врѣмена; даже супериоритѣ праватъ доноси на генерала, помимо провинциалнитѣ, и най-сетнѣ ассистентитѣ пазятъ самия генералтъ и сж дължни да се явяватъ противъ него, когато той погрѣшава въ нѣщо. За всичкитѣ членове и за тѣхния животъ и дѣятелностъ се държатъ най-подробни бѣлѣжки.

¹⁾ Mariana de morbis Soc. Iesu. Cap. III. Aph. 24.

Отъ казанното доста ясно се вижда, че у иезуититѣ при общитѣ орденски обѣщания, главно значение се дава на послушанието, което задава всѣка самостоятелна мисль и прави даже невъзможно какво да е индивидуално развитие на характерътъ, тѣй щото орденътъ, въ дѣйствителностъ, никогашъ не е давалъ нѣкакви самобитни умове, които би могли да създадатъ нѣщо оригинално. За цѣломъдрието се споменава само въ малко думи, и отъ даваната на членовѣтъ на орденътъ въ длъжностъ бѣдностъ се праватъ толкозь много исключения, щото това обѣщание, не сжществува свършено у обществото. Даже членъ, който се изгонва отъ обществото, неполучва обратно вносовѣтъ, които е внесълъ на орденътъ. Спорѣдъ декларациитѣ на генерала на орденътъ Лайнеза, иезуитътъ, когато това изисква цѣльта на орденътъ, може да прави голѣми парични расходи, може най-добрѣ и богато да се облича („за по голѣма Божия слава“), добавя прѣемникътъ на Лойола.

Що се отnosi до Екзерцициитѣ или духовнитѣ упражнения (сѣзерцания) на Лайола, на които всѣки иезуитинъ, прѣзъ цѣлия си животъ е длъженъ да посвящава ежегодно покрайнѣй мѣрѣ осмь, а новацитѣ цѣли тридесетъ дена, то въ туй отношение единъ отъ най новитѣ историци казва: „всичката тази книга е психологически шедевръ. Съ истинска виртоузностъ тя проникнува въ чловѣческото сърдце, въ неговитѣ най-тайни побуждения, въ неговитѣ най деликати, както и най груби чувствования. Височайшитѣ идеи, както и чувственнитѣ инстинкти на чловѣка, се поставятъ на служба на намѣренията на авторътъ, които се сводятъ къмъ това, щото всецѣло да подчиняватъ чловѣческата душа на Бога, т. е. по вѣрно на римокатолическата църква. При това не е забравено ни едно отъ средствата толкозь повече отъ външнитѣ, както, напр. точното писмено изложение на грѣховетѣ и тѣхното често исповѣдвание отъ ученицитѣ; възбуждението въображението до галлюцинационно състояние; постоянния разговоръ на вѣрующия съ неговата собствена душа и съ собствената му сѣвѣсть, както

и съ Христа, съ Богородица и съ Светиитѣ, задължението да се чувствува нравствена скърбъ и самоосъждението и проливането сълзи; горѣщитѣ молитви, които всѣки пѣтъ се съставятъ съотвѣтственно на дадения прѣдметъ; ясното изображение на распетаго Христа, както и на ада съ всичкитѣ негови мъжкѣ. Ученикѣтъ събуждатъ въ срѣдъ нощъ, показватъ му скелети, ако искатъ да го настроятъ мрачно. или му даватъ цвѣтя, ако искатъ да го настроятъ весело. Прѣдписватъ му извѣстни положения и тѣлодвижения, при което нѣма недостатъкъ въ постъ и биение. Но цѣльта на всичко това е туй, щото да се достигне най пълно, до задавяние всѣка воля, подчинение на римската църква. Отцитѣ на църквата и сетнѣ Тома Аквинатъ и любимитѣ иезуитски богослове сж задължителни да ги изучаватъ прѣминавающитѣ испитванието тѣй, както и св. Библия. Коего църквата нарича черно, казва Лойола, това и той е длъженъ да признава черно, даже ако то се види, че е бѣло. Иезуитинѣтъ Беларминъ отива по-надалечъ и казва, че даже той трѣбва да счита за грѣхъ своята длъжностъ, ако само това заповѣда папата, или буквално тѣй: ако би папата погрѣшно прѣдписалъ да се изпълняватъ пороцитѣ и би запрѣтилъ изпълнението на добродѣлитѣ, то църквата е длъжна да вѣрува, че пороцитѣ сж добро, а добродѣлитѣ лошаво дѣло, ако тя неиска да грѣши противъ своята съвѣсть; тя е длъжна да почита за добро това, което папата заповѣдва, а лошаво онова, което той запрѣщава. Избѣгалия отъ иезуитския орденъ въ 1893 година графъ Паульфонъ-Геисбрехтъ казва слѣдующето: „Иезуитизмѣтъ задава духовната самостоятелностъ на своитѣ членове, подвожда ги подъ всецѣлообнемающия, всецѣлозадавяющій шаблонъ, съ това сжщето ги съсища и не имъ дава възможностъ да достигнатъ естествено и правилно развитие. . . . На новацитѣ всѣки четвъртъ отъ часѣтъ се дава прѣдписание какво той трѣбва да прави. . . . Волята или наклонността къмъ каква да е дѣятелностъ се затпява. . . . Ако новакѣтъ поиска да пийне една глѣтка вода, да земе едно парченце книжка, или моливъ, то

той е дълженъ да иска позволение за това. На всѣки новакъ се дава по единъ тѣй наричанъ ангелъ хранителъ, т. е. двама новаци всѣкидневно, въ опрѣдѣленъ часъ, трѣбва да показватъ единъ на други погрѣшкитѣ, които сж направили. По нѣколко пѣти прѣзъ годината става тѣй наричаното биение съ камене; всѣки новакъ е дълженъ да клекнува на колѣна и подиръ всѣки отъ останалитѣ го угорява за неговитѣ вънкашни погрѣшки, като, напр. за това, че той ходи твърдѣ бързо или твърдѣ полегка, говори много високо или много ниско, и др. т. Всѣка недѣля му даватъ опрѣдѣленни другаре отъ орденътъ и той само съ тѣхъ може да се ставя. . . Съ една рѣчь, въ орденътъ се мушгирува всичкия чловѣкъ въ всичкитѣ негови движения и външно поведение, както денемъ, тѣй и нощемъ.

Нравственността на Иезуититѣ.

Нравственнитѣ начала на иезуитския орденъ обикновенно се опрѣдѣляватъ съ положението: „цѣльта оправдава срѣдствата“. Наистина неможе да се каже това положение да се намира буквално въ нѣкое иезуитско съчинение; но неговото иезуитско происхождение е явно както отъ това обстоятелство, гдѣто то напълно произлиза, по своя смисълъ, както ще видимъ по сетнѣ, отъ взглядоветѣ на моралиститѣ на орденътъ, тѣй и отъ слѣдующитѣ положения на иезуитскитѣ учени: Горманъ Бузембаумъ въ своята *medulla theologie moralis* (първъ пѣтъ излезнала въ свѣтъ въ 1650 год. въ Франкфуртъ на Майнъ), на стр. 320 излага такова правило: „Cum finis est licitus, etiam media sunt licit“ (ако е позволителна цѣльта, то позволителни сж и срѣдствата), и на стр. 540: „Cui licitus est finis, etiam licent media“ (на кого е позволителна цѣльта, на тогова сж позволителни и срѣдствата). Иезуитинътъ Пауль Лейманъ въ своята „*Theologia moralis*“, като се опира на Санхеза, излага това положение въ слѣдующитѣ думи: „Tactus turpes inter conjuges, si fiant utpraeparationes,

seu incitamenta ad copulam conjugalem, vacant culpa quia cui concessus est inis, concessa etiam sunt media ad finem ordinata“.

Ескобаръ въ своитѣ Univ. theologia moralist recept. Sentente казва: „Non peccat, qui ob bonum finem in actibus ex natura sua malis delectatur“ (този не грѣши, който за добра цѣль, наслаждава се съ лошава по природа срѣдства). „Finis enim“, тѣй говори сетнѣ за изяснение на това положение върху съблазнителни примѣри, „dat specificacionem actibus et ex bono vel malo fini qoni vel mali reduxuntur“ (защото цѣльта дава на дѣйствиата тѣхния собственъ характеръ, и по причина на добра или лошава цѣль и дѣйствиата ставатъ добри или лошава). Сжщото положение се срѣща и въ съчиненията на иезуититѣ Сота, Толетана, Навара, Васкеза, Санхеза, Лессия, Сейра, Силвестра и др. У Карола Антония Канеди въ неговата „Crisistheologica“ (Лисабонъ 1711 год.) ние ще посочимъ въ това отношение на Tom 1, disp. 7, sect. 2, § 5, п. 87, р. 219 гдѣто се говори: „nunquam posse peccari sine advertentia ad malitiam, nunquam cum bona intentione“ (никогашъ не може да се погрѣши безъ отношение къмъ злото, никогашъ, като се има прѣдъ видъ добрата цѣль), и на Tom II, disp. 14, sect. 4, § 3, п. 120, р. 381, гдѣто е написано: „Bonus morale non pendet nisi a judicio operantis, quod sive sit, sive non sit materialiter conforme legi Dei, dummodo ut est sub judicio prudenti, sit formaliter conforme legi Dei, ut ob operant apprehensae, satis est Deo, qui primario operantis intentionem consideret“ (доброто въ нравственно отношение дѣйствие зависи само отъ сжжденията на дѣйствующия, като е достаточен за Бога, който повечъ гледа на намѣрението на дѣйствующия щели то материално да съотвѣтствова на божественния законъ или не, ако само по разумното сжждение и формалното съотвѣтствува на божественния законъ, както се той разбира отъ дѣйствующитѣ). Ияковъ Илъсунгъ казва въ своето „Дръво на мъдростта“ на стр. 15 д: „на кого е позволителна цѣльта, на тогова е позволително и съотвѣтствующето на тази цѣль срѣдство: Людвигъ Вагеманъ, иезуитски професоръ на нравствеността въ своята „Synopsis theologie moralis“ казва: „цѣльта

опредѣлява нравствения характеръ на дѣйствието“. Едмундъ Фойтъ въ своята „Theologia megalis“ казва: „на кого е дозволена цѣльта, на тогава сж дозволени и срѣдствата за постигнувание на цѣльта“. Петаръ Винценций Филлиуций отъ Сиена, казва: „намѣрението опредѣлява съ себе си характерътъ на дѣйствието“. Сжщо и въ най ново врѣме иезуитинътъ Петръ И. Гури въ своитѣ „Casus consuetudine“ говори: „гдѣто е позволена цѣльта, тамо сж позволени и безразлични сами по себе си срѣдствата“. Сжщо и отъ най послѣдно врѣме иезуитския моралистъ — богословъ Августинъ Лемкулъ казва: „Нравственността се гледа по цѣльта“.

Тжй като въ горѣприведенитѣ положения се прибавятъ много исклучения и ограничения, при което въ нѣкоп случаи даже се отхвърлятъ „лошавитѣ срѣдства“ (понятие доста еластично), то често приважданото положение, „цѣльта оправдава срѣдствата“, не може направо и само по себе си да се счита такова, което проповѣдуватъ иезуититѣ. При все това приведенитѣ по горѣ мѣста служатъ за доказателство достаточено на това, че това положение не безъ основание се приписва на иезуититѣ. Въ всѣки случай, за съжаление, и вънъ отъ иезуитския орденъ често пжти прибѣгватъ къмъ положението, че цѣльта оправдава срѣдствата даже най-голѣми негови противници. Но безъ това и не може, защото ходенъето по това правило, въ неговия общъ характеръ, не може да се подведе подъ никакви параграфи на узаконенията за наказаніята.

Но щѣше да бжде не важно, ако положението, че гдѣто е позволителна цѣльта, тамъ сж позволителни и срѣдствата, сжществуваше само по себе безъ да има нѣкакви практически сѣтнини. Но злото се съдържа именно въ това, че всичкото нравствено учение на иезуититѣ, отъ най-старо до послѣдитѣ врѣме се заключава само въ най пълно осжществление това въ своето прилагание толкозъ съмнително положение. Но туй нравствено учение е толкозъ по опасно, гдѣто то въ много случаи стои въ прямо противорѣчие съ животътъ на неговитѣ автори и затова толкозъ повече може да служи за поощрение на безнравствени дѣй-

ствия, или пакъ да дава възможностъ за извинение на такива (дѣйствия). Между моралиститѣ отъ този родъ най-виденъ е Атоний Ескобаръ (род. въ 1589 и умр. въ 1669 год.), който живѣлъ твърдѣ строгъ нравственъ животъ и съ най голѣма строгостъ изпълнявалъ длъжноститѣ на своето служение, което може да се каже и за други, ако и не за всичкитѣ останали иезуитски моралисти. Но, при все това, тия моралисти съ разлестата нравственностъ на своето учение косвенно сж прѣдоставяли на своитѣ послѣдователи правото да приематъ собственния тѣхенъ строгъ животъ за ненуженъ за достиганieto религиозни и нравствени заслуги. Съ никакви прикривки неможе да се закрие този фактъ, че почти всичкитѣ иезуити, които сж писали за нравствеността, и между тѣхъ 50—60 души сж били трудолюбиви писатели и даровити учени, въ много случаи считали за позволителни такива дѣйствия, които здравия човѣчески разумъ признава за лошава, както и нравственнитѣ прѣдписания на всичкитѣ цивилизовани народи, и въ много други случаи оставяли нерѣшенъ въпросътъ позволителни ли сж тѣ, или не. Тѣж като съвсѣмъ нѣма такива иезуитски моралисти, учението на които всѣцѣло да би се съгласявало съ общеприетата нравственностъ, а пакъ отъ страна на ордентъ сж явно одобрени такива съчинения, въ които се излага съвсѣмъ противоположно, то културната история на човѣчеството има най пълно право да счита учението на тия именно иезуитски моралисти за учение на самия орденъ. Впрочемъ длъжностъ ни е да кажемъ, че, по сравнение съ учението на прѣжнитѣ иезуитски моралисти отъ XVI по XVIII в. най новия иезуитски моралистъ Гури (около 1870 год.) зима доста по добри, т. е. повече нравствено строги ноти, а още по новия моралистъ Лемкуль, въ сравнение съ него, е направилъ още една стѣпка напрѣдъ въ дѣлото приближаванieto къмъ общеприетата отъ човѣчеството нравственностъ. Ако само иезуититѣ въ туй отношение работятъ сериозно, то това насъ трѣбва само да ни радва; но, прѣдъ видъ на тѣхното минало, ни-

какъ не е грѣшно да се относимъ къмъ подобни подобренія съ извѣстно недовѣрие.

Теорията на иезуититѣ въ тѣй наричаното нравствененно богословие се свожда къмъ различни искусствени положения, благодарение на които се достига възможно слабъ и мало задължителенъ нравственъ законъ, тѣй щото остроумния френецъ Галлъ напълно е могълъ да каже за иезуитинтъ Бори: „ето чловѣкътъ, който сменя грѣховетѣ отъ свѣтътъ“. Тия хитрости сж извѣстни съ слѣдующитѣ названия: пробабилизмъ, начинъ за управление на намѣрението и вътрѣшна оговорка, къмъ каквито главни мотиви се прибавятъ още второстепенни спомагателни срѣдства, като двусмисленность, утилизмъ, кланоктизмъ, квиетизмъ и формализмъ.

Пробабилизмтъ — това е основното положение на всичката иезуитска мораль и той се заключава въ туй, гдѣто се счита за позволително всичко това, което е обявено като позволително отъ какъвто и да е важенъ авторитетъ (*Doctur gravis*) въ очитѣ на иезуититѣ, слѣдователно иезуитски. Иезуититѣ Сахнезъ, Наварра, Ескобаръ, Са и др. направо казватъ: което утвърждава едничкии ученъ мжжъ, това чрѣзъ сжцето туй, даже ако би били 100 души противъ него, поучава стъпенъ на вѣроятность (*probabilitas*) и затова може да бжде правено безъ смущение. А ако ли отъ мнозина *Doctores gravis*) едни приематъ извѣстно дѣло за позволително, а друго считатъ за непозволително, то остава се на изборъ, да се прави това, или да се неправи. Еммануелъ Са отива по нататакъ и казва: „може да се прави това, което по вѣроятно мнѣние се счита за позволително, ако даже неговата непозволителность и да е несъмнѣнна за свѣстѣта, а Ескобаръ, отъ своя страна, казва: Може да се вѣрва по по-малко вѣроятно мнѣние, съ отхвърляние повечъ вѣроятното, и даже като се отхвърли по вѣроятното, да се вѣрва по другото мнѣние, ако само това послѣдното еднакво е вѣроятно.

Особенно опасна бива тази теория въ отношение къмъ една отъ най-забѣлжителнитѣ дѣятелности на

орденътъ, именно къмъ исповѣдта. Иезуититѣ Васкезъ и Ескобаръ учатъ, напр. че духовникътъ може да посвѣтва на исповѣдающия се, при извѣстни обстоятелства, сжщо и по-малко вѣроятенъ, даже противъ неговото собствено намѣрение начинъ на дѣйствие, ако този послѣдния е по легкъ и по полезенъ, а Иезуитинътъ Божи допълня това положение съ увѣрение, че ако намѣрението, по което нѣкои работи, е вѣроятно, то исповѣдникътъ *е длъженъ* да го опрости, ако самъ той даже и да държи съвършено друго възрѣние, а ако той му се противи, то прави смъртенъ грѣхъ, — съ което сж съгласни даже Санхезъ и Суарезъ.

Лемкулъ своя възгледъ на пробабилизмътъ изразява тѣй: „Въ всичкитѣ съмнителни прѣдмети и само въ тѣхъ, относително които може да се спори, позволителни ли сж тѣ, или не, може да се работи по истинното вѣроятно възрѣние, което счита дѣйствието или опрощението позволително, даже ако противоположното мнѣние, по което тѣ се считатъ непозволителни, сжщо тѣй е вѣроятно или даже по вѣроятно отъ него“. Тѣй, разбира се, може да бѣде оправдано всѣко дѣйствие.

Казанното тукъ се потвърждава съ това, че и наистина само иезуитскитѣ моралисти считатъ извѣстно дѣйствие за позволително, когато другитѣ го отхвърлятъ. Въ туй врѣме, когато Васкезъ рѣшително осжда убийството, Лесий и Ескобаръ го извиняватъ за отмъщение. Грегоръ Валенсийскій позволява на сжднията, които намира толкозъ вѣроятностъ въ полза на справедливостта на едната страна, както и въ полза на другата, да рѣши дѣлото въ полза на тази, посрѣдниците на която се намиратъ въ приятелски съ него отношения, и даже, за да направи услуга на своя приятель, единъ пжтъ, друго-яче, — ако само отъ това пѣма да произлезе скандалъ! Азоръ и Ескобаръ позволяватъ на докторътъ да дава такова лѣкарство, за което може да мисли, че то ще исцѣри, макаръ по вѣроятно да е, че то ще поврѣди

Сжщо тѣй е сгодно и учението за начинътъ на управлението намѣрението който се състои въ това,

гдѣто извѣстно, по обикновенни понятия, лошаво дѣйствие се позволява по причина на това, че то съвпада съ позволителенъ моментъ. Тѣй, напр. иезуититѣ Васкезъ, Гурнадо и Татнеръ сж съгласни по между си въ това, че синътъ може да желае смъртъта на баща си даже да се радва за това, ако само той има за своя цѣль не смъртъта, а това наслѣдство, което му прѣдлежи да получи. Като не се задоволява и съ това патеръ Фагунделъ позволява такава радостъ даже въ този случай, ако синътъ убие баща си въ пияно състояние!

Но особено е характеристична за старото иезуитско миро съзерцание „вътрѣшната оговорка“, съ която въ повечето случаи се свързва и „двусмисленността“. Тя има мѣстото си въ този случай, ако въ нѣкое неистинско обстоятелство увѣряватъ, даже се кълнатъ и употребяватъ думи, съ които увѣрението или клетвата ставатъ истински. Двусмисленността избира, вмѣсто опрѣдѣленно заявление, такова изражение, на което въ мисълта може да се даде друго значение. Особено е силенъ въ това Санхезъ и отива толкозъ далече, щото позволява слѣдующето: ако питатъ убийцата, той ли е убилъ извѣстенъ чловѣкъ, то той може да отговори: не, като си мисли той при това, че той не го е убилъ до своето рождение. Сжщо по такъвъ начинъ Корденъ допуска слѣдующето: ако нѣкои убие френець-Gallum, то той може, безъ да пада въ лъжа, да казва, че той не е убилъ Gallum, като подразбира подъ думата Gallum пѣтелъ. Прѣстѣпникътъ може сжщо тѣй да отрича, че той е разбилъ брава (на вратата), ако той при това разбира нѣкоя кѣща. Ескобаръ разпространява това учение, като счита за позволително да неиспълнява тия обѣщания, които като дава, чловѣкъ има въ умътъ си, че никогашъ нѣма да ги изпълни.

Още по опасни сетнини може да има „утилизмътъ“ който допуска прѣстѣпленията, съ помощта на които може да се избави чловѣкъ отъ голѣми лошавини. Иезуититѣ Лами, Лезий, Танеръ и Наварра считатъ за позволително ако чловѣкъ прѣдвари своето обес-

честяване съ убиване бесчестителтъ; позволяватъ да се игбѣгва двубоя, когото тѣ изобщо считатъ позволителенъ съ помощта на убиване противникътъ и даже безчестна прѣсжда чрѣзъ убиване сѣдята и свидѣлитѣ; Карамуелъ намира за позволително да се убива жената, съ която е направено прѣлюбодѣяние, ако има страхъ, че тя ще искаже това.

Повечъ безвръденъ, но все отвратителенъ характеръ иматъ другитѣ форми на иезуитската мораль, именно „квинетизмътъ“, който допуска грѣхътъ, до колкото душата се прѣдава нему „съ отвращение“, или доколко се съгласява съ него личността, съ която се върши грѣхътъ, — „кандестинизмътъ“, който (именно у Ескобара) извинява всичко, що става скрито (спорѣдъ правилото: *si non caste, tamen caute*, — ако не е добродѣтелно, то се е прѣдпазително!), и ничтожния формализмъ, които позволява да се обикалятъ всичкитѣ постановления, ако само това става подъ друга форма, напр. може да се чете запрѣтена книга по отдѣлни листета, защото въ такъвъ случай се чете не цѣлата книга.

Ако се обжрнемъ сега къмъ възрѣнїята на иезуититѣ върху отдѣлни пороци и прѣстѣпления, то за разглиждане на позволителнитѣ дѣйствия, имѣюци блудско свойство, ние ще се спрѣмъ само за малко, защото начинътъ, по който иезуититѣ разсѣждаватъ за тия грѣхове, направо противорѣчи на най-проститѣ понятия за приличието. Забѣлѣжително е това, че въ прѣводътъ на моралната теология на патеръ Гури тази глава се остава въ оригиналтѣ си на латински языкъ и не се прѣвожда ва новитѣ язици. Особенно при това възмуцава това обстоятелство, гдѣто иезуититѣ се отнасятъ къмъ женския полъ съ отвращение и прѣзрѣние, и самото понятие на грѣхътъ, на гледъ, свързватъ съ въпросътъ за искушението на мѣжътъ отъ страна на женитѣ, безъ да се докоснуватъ почти до противоположното отношение. Това, което мѣжетѣ праватъ въ това отношение, намира за себе на всѣкадѣ извинение, тѣй щото надали има такъвъ случай, въ който тѣ да би наднали подъ осжждение, при което

всичката вина се пакъ стоваря на женитѣ. Мнозина иезуити позволяватъ на прѣлѣстителтъ да не се жени на своята жертва, ако „има страхъ“ отъ лошава сетнина такъвъ бракъ, и освобождаватъ мъжътъ отъ всѣкаква награда въ полза на своята жертва, даже отъ нуждата да се дири прошка отъ родителитѣ. Иезуититѣ позволяватъ сѣщо и проституцията, която както е извѣстно, докарва жената до робско положение. Филиуций и Тамбурины я допускатъ даже за почтени (?!) жени и дѣвици!! (1). Нѣкои могатъ да кажатъ, че такива гадни подробности, които съ особена любовъ резработва Гури, сѣ нужни на исповѣдниците, за да знаятъ въ такива случаи до колко тѣ могатъ да опрощаватъ грѣховетѣ! Но Исусъ Христосъ, името на когото иезуититѣ сѣ присвоили на своето общество, е гледалъ на тази работа друго яче. Той е казалъ на грѣшницата: „иди си и за напрѣдъ не грѣши“; Той не искалъ да знае никакви подробности за нейния грѣхъ. — Пакъ тия подробности нѣматъ никакво отношение къмъ дѣлото, ако прѣдстои да се гледа нецѣломудрие. Настоятелното съвѣтване тукъ, безъ съмнѣние, е много по прѣдпочтително отъ възмутителното изслѣдване, тѣй като то е по дѣйствително и достойно за църквата, безъ тия опасности, които при извѣстни обстоятелства то може да докара както на исповѣдникътъ, тѣй и на исповѣдающата се! Невиннитѣ момци и моми, както и неопитнитѣ жени могатъ да бѣдѣтъ насочени на такива мисли, които по прѣди не сѣ имали у себе.

(Слѣдва).

(1) Тукъ можемъ да приведемъ относящото се къмъ това възмутително мѣсто, въ съдържанието на което положително неможе да се погледне другояче, освѣнъ въ латинския му оригиналъ, именно отъ Тамбурина, който самъ, като се свира на de Jugo, Explicatio Decalogi, monachū 1659, lib. VII. cap. 5, § 3, № 25 или т. II стр. 195, буквално казва това: „At vero Fenima honesta potest petere et sumere, quantum ei placet; ratio est, quia in his et similibus rebus, gnae pretio statuto, vel vulgato carent, tanti rest potest vendi (!), quanti eam aestimat qui vendit (!). At puella honesta plurimi potest suam honestatem aestimare; unde vides, meretricem, de qua numero praecedente fuit locutio, potuisse initio suae prostitutionis plus accipere; at ubi tanto, vel tanto pretio honestatem suam aestimavit, huic aestimationi debet stare: secus, venderet supra aestimationem“. Съ пълно спокойствие, като търговецъ за своята стока, иезуитинътъ тукъ говори за продажбата и за оцѣнката на женската и моминска честъ, вмѣсто изведнажъ да осъди съ священно негодование тази бесчестна търговия!

ПРАВООУЧИТЕЛЕНЪ РАЗГОВОРЪ МЕЖДУ ЕДИНЪ СТАРЕЦЪ И ВЪУКА МУ.

„Николчо! Ти ходили днесъ въ черква? Защо азъ тебе не те видѣхъ тамъ“? — Попиталъ дѣдото, който билъ благочестивъ, отъ всички уважаванъ старецъ, слѣдъ като се завърналъ единъ недѣленъ день отъ черква. „Азъ нѣмахъ свободно врѣме, дѣдо“, отговори Николчо, като се изчерви и смути прѣдъ важния погледъ на стареца: „Азъ си учихъ урокътъ; на насъ ни дадохъ много урокъ за утрѣ“.

Толкосъ голѣми ли сж уроцитѣ, щото да не ти остане врѣме кога да отидешъ въ черква“?

„Твърдѣ голѣми, дѣдо“.

„Ехъ, да можеше ти да знаешъ, чадо мое, колко това не ми харесва! Азъ съвсѣмъ немогъ да се съглася съ тѣзи хора, които гледатъ равнодушно на своитѣ длъжности. Много хубаво нѣщо е това, когато ученикътъ прилѣжно се занимава съ своитѣ уроци, и се старае да бѣде редовенъ; нъ, да знаешъ на вѣрно, че никой отъ ученитѣ хора нѣма тебе да те похвали за туй, че ти си употрѣбилъ скжпото си врѣме да учишъ уроцитѣ си, именно тогава, когато добритѣ християни се събиратъ въ Божия храмъ на обща молитва и да изкажатъ прѣдъ Бога своята благодарность за Неговитѣ безбройни благодѣяния. Не, сине мой, тая твоя постыжка не е похвална. — Ти послушай мене, — на ли знаешъ ти, че азъ те обичамъ отъ все сърдце и ти желаю доброто, — всѣкога въ недѣлнитѣ и празничнитѣ дни помни, че трѣбва да ходишъ въ черква, можешъ да не отидешъ въ черква само когато си болѣнъ или по съвсѣмъ важна друга нѣкоя причина. Назначеното врѣме за общественно Богослуже-

ние никога да не употрѣбявашъ за каквито и да било други работи. Азъ много съмъ живѣлъ въ свѣтътъ и много съмъ видѣлъ; нъ, да ти кажж правичката азъ тебе, никога не съмъ видѣлъ, щото да бжджтъ добротести и похвални или пъкъ да спори работата повече на тѣзи хора, които безъ съвсѣмъ важни причини не отиватъ въ черква или пъкъ въ туй врѣме се занимаватъ съ други нѣкакви грижи. Разумния чловѣкъ за всѣка работа ще намѣри и врѣме. Той всѣкога има свободно врѣме да извърши домашната си молитва; въ черква отива той по-рано отъ другитѣ, работитѣ му повече спорятъ отъ колкото на другитѣ хора: той има свободно врѣме и за приятенъ и веселъ разговоръ съ другаритѣ си. — Общественното Богослужение е твърдѣ важно и благодѣтелно зарадъ насъ, и самъ чловѣкъ много мрази себе си, който неприсѣтствува при него или пъкъ, ако присѣтствува нестои съ благоговѣние. Наштъ Спасителъ, поради неизказаната си любовъ къмъ насъ, обрѣкълъ ни да яви своето благодатно присѣтствие тамъ, гдѣто двама или трима се събиратъ въ Неговото име. А пъкъ гдѣ на друго мѣсто можемъ да срѣцнемъ толкозъ много хора, събрани въ Неговото име, ако не въ Божия храмъ, и затова гдѣ пъкъ на друго мѣсто благочестивата душа може по-силно да чувствува Неговото присѣтствие“?

„Ама, дѣдо, вие сами нѣколко пѣти сте ми казвали, че Богъ се намѣрва на всѣкъдѣ, не само въ храмътъ, нъ въ всѣка къща и на всѣко мѣсто“, — казалъ Николчо.

„Тѣй, сине мой, азъ и сега ти казвамъ същото, че Богъ е на всѣкъдѣ; нъ въ храмътъ на насъ всичко ни напомнж за Него, и само зарадъ Него едного; тогазъ, когато въ друго кое да е мѣсто всичко повечето ни напомнж за нѣщо земно, за земнитѣ работи, за земнитѣ сгоди и наслаждения, за земнитѣ незгоди и огорчения и други таквизи, и заради туй въ Божия храмъ нашата душа много по-дълбоко се обзема отъ чувството на Божието въздѣприсѣтствие, отъ колкото да е въ друго мѣсто, по-ясно познава и по-силно чув-

ствува и своитѣ отношения къмъ Бога и неговата безъ крайна любовъ и благостъ“.

„Азъ на тебе ти казвамъ това отъ мой опитъ. Нийдѣ на друго мѣсто азъ не съмъ чувствувалъ себе си по-близо до Господа Бога; нийдѣ тѣй ясно не съмъ съзнавалъ важността на обязанноститѣ, които лѣжатъ върху мене; нѣ тѣй сжщо не съмъ нийдѣ на друго мѣсто чувствувалъ таквъзъ утѣшение и растуха, когато съмъ билъ скърбенъ, както въ Божиия храмъ, при общата молитва, при възнесението на безкръвната жертва. Разбира се, азъ трѣбва да си кажж, че немогж да възблагодарж моя създателъ, както се изисква, азъ съмъ прѣкаралъ живота си щастливо; нѣ на земята нѣма постоянно щастие. Поради туй и на мене, както и на другитѣ хора ми се е случвало да пиж горчивата чаша, и прѣзъ ясното врѣме на живота ми се случвахж и облачни дни, когато скърбѣта, като обземаше душата ми, доводжаше я до отпадане и поклащаваше въ нея вѣрата въ всеблагото провидѣние. Отидешъ въ черква, присжтствуваешъ на Литургия, помолишъ се на Бога, — и начеваешъ да гледаешъ на земния животъ по-ясно, надѣждата въ Бога се усилва, и на сърдцето ти стане по-легко, и се завръщаешъ въ кжщи по-спокоенъ. Ето защо, когато азъ заминавамъ покрай Божиитѣ храмове, или мислж за тѣхъ, мене всѣкога тѣ ми се прѣдставляватъ тихи пристанища, направени на бурното море въ живота. Блазѣ на то-гова, комуто невѣжеството, гордостта на умътъ и запачената волж не сж попрѣчили да влиза въ тѣхъ“.

„И азъ знаж много таквизи случаи, които сж ме увѣрили въ тая мисль, че небесний Отецъ, като присжтствува на всѣкждѣ, въ храмътъ, гдѣто се принесе зарадъ насъ великата Жертва, тука той присжтствува съ особена своя благостъ. Когато ти си научишъ уроцитѣ, азъ ще ти разкажж единъ такъвзи случай, който зарадъ мене е твърдѣ важенъ, а вѣрвамъ, че ще бжде паметенъ и зарадъ тебе“. Николчо твърдѣ много обичалъ дѣда ти, и, като ималъ пълна вѣра въ него за всичко, нѣмалъ никаква нужда отъ нѣкакви доказателства и потвърждения за истинността на думитѣ му.

Неговитѣ забѣлѣжки и наставления напълно обзимали младото му сърдце. Нѣтъ расказитѣ на добродушния старецъ винаги били такива забѣлѣжителни и често пѣти покѣртыли душата. Той говорилъ винаги съ такъ-вози чувство, щото всички, и малки и голѣми обичали да го слушатъ. Ето защо и Николчо, за да може по-скоро да отиде при дѣда си и да чуе отъ него нѣщо ново и интересно, тутакси подирѣ обѣдъ се заловилъ да научи уроцитѣ си и вече часа около шесть вечерьта той ги приготвилъ. Припка къмъ лѣда си и, като се милкова около него, казва му: „дѣдо, вий се врѣкохте да ми раскажете нѣщо си?“

Ами уроцитѣ?

„Азъ ги научихъ“.

„А чи какъ тѣй скоро“. Азъ мислѣхъ, господинчо, че ти ще учишъ уроцитѣ дори до срѣдъ нощъ, и правичко да ти кажъ, сгрѣшихъ, помѣмрѣхъ на учителитѣ ти, които задаватъ толкозъ голѣми уроци, щото на горкичкитѣ ученици не имъ остава врѣме и за туй, щото да изпълнятъ най-важната своя длѣжностъ да отидѣтъ въ праздниченъ день въ черква. Не, Николчо, азъ тебе нищо нѣма да ти раскажъ. Азъ тебе ти се врѣкохъ да ти раскажъ нѣщо, нѣ туй го сторихъ само затова, за да се увѣрѣжъ, да ли наистина на васъ ви сж задали толкозъ много голѣми уроци, — и ето, сега виждамъ, че Николчо е посмѣилъ да измами дѣда си, и това го направилъ за туй, защото го домѣрзяло да отиде въ черква. Много пѣти аслъ така става: направишъ една лоша работа, тутакси незабѣлѣжено притуря се при нея и друга“.

Милии ми дѣдо! Вѣрвайте ми, че вашъ Николчо не ще посмѣй да направи такова нѣщо; простете ме сега, и зарадъ моята грѣшка, неотнемайте радостъта на другитѣ да ви слушатъ като расказвате: Еленчето, Костадинчо и Митето съ нетѣрпѣние ви чакатъ“.

„Е, като е тѣй работата, нѣма какво да се стори; неможе да се не разказва на таквизи слушатели. Хайде иди имъ кажи, нека дойдѣтъ тука.“

Дѣцата дойдохъ, насѣдахъ около дѣда си, — и старецъ започенъ:

„Въ единъ мъничекъ градецъ, твърдѣ далечъ отъ София, живѣла прѣди 70 години отъ днесъ, една бѣдна вдовица съ три мънички дѣчица. Мжжъ ѝ умрѣлъ още младитѣ си години, и я оставилъ съ дѣцата въ послѣдня сиромашия. Много, много тѣглила прѣкарала тя, бѣдната! Нѣ, като въспитана въ страхъ божий, тя всичкитѣ нѣмания и нужди търпеливо прѣносяла, съ пълна покорностъ на Божията воля, и като имала надѣжда на Святото негово провидѣние. Между туй, като печалила сиромашката си прѣхрана съ голѣмо бѣхтане и трудъ, тя незабѣлѣзвала, че нейното здравье отъ день на день повече и повече се съсипвало. Нѣ въ една мъгловита-дъждовна утринъ, тя се почувствувала малко нѣщо болна; но-замислила се, наченала да мисли за бѣдѣщето — и бѣдѣщето ѝ се прѣдставлявало на глѣдъ ужасно. Прѣдставлявало ѝ се, че тя ще лѣгне въ постелката; дѣцата ще почнатъ да искатъ хлѣбъ, нѣ нѣма кой, и, нѣма какво да имъ даде; помощъ нѣма отъ кого да се чака. Тя ще умрѣ; Не ще има кой да погледне дѣцата; ще се скитатъ отъ една врата на друга, безъ да намѣрижтъ нѣгдѣ родителска обичъ и закриляне, ще порастатъ и ще станатъ немили недраги и т. н. По прѣди, когато се е случвало да ѝ стане мжчно, тя намѣрвала утѣха и подпора въ сълзитѣ и въ молитвата прѣдъ Бога; нѣ сега пейния погледъ не се обръщаль къмъ небето, и нѣмало сълзи вече отъ очитѣ ѝ. Страшнитѣ мисли, като се роили една слѣдъ друга, обзели душата ѝ и я хвърлили въ тѣжъкъ кахъръ и отчайване. Най-подиръ гласътъ на църковната камбана за литургията я пробудилъ отъ грознитѣ мисли: тя си спомнила, че този день билъ празниченъ; погледнала прѣзъ прозореца и видѣла, че хората отиватъ въ черква, облѣкла се, отишла и тя, нѣ не вече съ таквозъ усърдие и отъ все сърдце, както правила това отъ по-напрѣди, а повече по навикъ.

„Въ черквата тя като отишла най-напрѣдъ туко рѣчи никакъ се не молила: скърбта вледѣнила сърдцето ѝ, и я направила равнодушна къмъ молитвата. Нѣ, когато свещеника съ благоговѣйно умиление про-

изнесълъ думитѣ: *о избавитися намъ отъ всякия скорби гнѣва и нужди, Господу помолимся*, — тя като че се пробудила, дошла въ себе си, рухнали сълзи отъ очитѣ ѳ, и тя отъ все сърдце като повтаряла подиръ свещеника по-нататашната молитва: *заступи, спаси, помилуй и сохрани насъ, Боже, твоею благодатию*, паднала на земята, и викала къмъ него за закрѣпяне и помощъ. Сълзитѣ направили да ѳ олѣкне на душата; въ душата ѳ се разяснило; ней ѳ станало по-лѣгко; свѣщеннитѣ пѣсни, молитви, четението на евангелието, припаянието на безкрѣвната жѣртва за всички и за в ичко отъ ново пробудили въ душата ѳ упование и надѣжда на помощта на Всевишния, и тя нѣколко пѣти повтаряла сама въ себе си: „Не, Господи, ти нѣма да ме оставишъ безъ помощъ; Ти, който давашъ храна на всѣко създание, Ти, Нѣма да допустишъ да умрѣтъ дѣцата ми отъ гладъ; Ти Си, Отецъ и закрѣпникъ на сирачетата и вдовицитѣ! Майко Божия, застъпнице милосердна! Смили се надъ мене злочестата, проводи ми утѣхъ за скѣрбта!“

„И небесния Отецъ чулъ пламенната нейна молитва, и се смилилъ надъ нещастната. Въ сѣщото това врѣме, когато тя, като изказвала (изливала) въ сълзи прѣдъ Бога своята скѣрбна душа, никого и нищо около себе си не забѣлѣзвала, ней я забѣлѣжилъ единъ богатъ чловѣкъ, който макаръ и да не се отличавалъ съ благотворителность, нъ въ Божия храмъ, всрѣдъ общата молитва, хората ставатъ по-добри, и небесния Отецъ турилъ въ стопленото негово сърдце отъ молитвата, доброто желание и рѣшение, да помогне на злочестата, ако е възможно. Като се връщала отъ черква, ней я посрѣщнало при вратата на къщата по-голѣмото шестъ годишно момиче, което подскачало отъ радостъ и викало: „Мамо! пари ни донесохъ! „То било най малка сумица, която вдовицата трѣбвало да получи за работата, що изработила прѣди двѣ недѣли; нъ, като се намѣрвала въ крайна нужда, тя и това приела за божия милость, и, като че да е чута нейната молитва. Нъ небесний Отецъ благоволилъ да ѳ искаже своята особена милость, и да тури край на

нейната сиромашия. Часа седемъ вечерята дохожда при нея една въ скъпи дрѣхи облѣчена госпожа съ намѣрение, да поръча да ѝ изработи нѣкои нѣща, а наистина затова по-добрѣ да узнае за нейния злочестъ поминѣкъ. Това била жената на този чловѣкъ, когото Богъ прѣдрасположилъ да помогне на нещастната. Като се поразговорила съ злочестата, тя разбрала, че бѣдната нѣма съвсѣмъ никакви срѣдства за живѣние, че тя не получава никаква помощъ, и, че припечалва най слабата прѣхрана съ тѣжки трудове. Къщицата отъ всичко се виждало била послѣдняя сиромашия и голотия; нъ на всѣкъждѣ се забѣлѣзвала добра чистота; дѣцата биле облѣчени чистичко, биле умни и любезни. Всичко каквото виждала, показвало, че нещастната има нужда отъ помощъ. — Не, помислила си тогава жената, която била дошла, ти нетрѣбва да се мъчишъ въ таквази сиромашия; ти заслужавашъ по-добъръ животъ; Богъ, който ни е надарилъ съ хубавъ имотъ, избавя те вече отъ такава сиромашия, и зарадъ насъ това нѣма да струва твърдѣ много. — Като излизала отъ къщицата на тази бѣдна вдовица, тя я помолила, да иде на другата сутринъ у тѣхъ да земе работа, и, непрѣменно да земе съ себе си малкия Александърчо, петъ годишния нейнъ синъ, който твърдѣ много се харесалъ на богатата госпожа, и, на когото врѣкла да хариже една хубава ичрачка.

Злочестата вдовица, като и провождала своята нечакана гостенка, казала (думала на дѣцата си: „дѣчица, Богъ ще е милостивъ зарадъ насъ. Той ни е проводилъ тази добра и милостива госпожа, която ми се врѣче да ми дава работа и да ми плаща много повече за нея, отъ колкото ми сж плащали други хора“.

„А на мене се врѣче да ми подари една игралка“, казалъ Александърчо. „Майчице! Кажи ми, каква играчка тя ще ми хариже?“

„Незнакъ, чадо мое, навѣрно ще бѣде хубава.“

„Ахъ, Майчице, каква играчка ще си имамъ азъ! Любичке и Петърчо, и на васъ ще я давамъ; ние всички наедно ще си играемъ,“

Приказкитѣ за играчката станали общи зарадѣ дѣцата, и съ това тѣ прѣкарвали цѣлата вечеръ. Въ сжщото врѣме тѣхната добра майка ту поглѣдвала на дѣцата и земала на сърдце тѣхния разговоръ, ту обръщала своя благодаренъ погледъ и сърдце къмъ небото.

Тѣй, да видите дѣчица, сиромаситѣ хора често биватъ по-благодарни на Бога, отъ колкото богатитѣ, и по-добрѣ отъ тѣхъ знаятъ да се радватъ на живота макаръ и да нѣматъ голѣми богатства на земята. Тѣ се радватъ на пай-малкитѣ добрини, тогавъ, когато богатитѣ, отъ имотностъ и прѣсищанье, понѣкога въ пищо непамѣрватъ за себе си радостъ и разтуха, въздишатъ верѣдъ веселбитѣ. Туи имъ се проважда като едно наказание затова, че тѣ незнаятъ да пазятъ мѣрка и стѣрпеностъ въ всичко, и даватъ на другитѣ отъ това, съ което Богъ безъ мѣрка ги е надарилъ.

На сутринъта бѣдната вдовица наедно съ дѣтето си отива при госпожата, която вчера тѣй неочаквано се отбила въ тѣхната къщица, и разбрала, че тя била жена на единъ твърдѣ богатъ и прочутъ чловѣкъ, който ималъ въ тѣхния градъ голѣма фабрика, който дохождалъ тука само прѣзъ лѣтното врѣме. Богатата госпожа посрѣщнала бѣдната вдовица твърдѣ милозливо, като се одумвала, че несколасала да ѝ приготви работа, и се врѣкла по-подиръ да ѝ проводи; Слѣдъ това зема сина ѝ, и го завожда при мжжа си, който не можалъ да се нарадва на хубавото момченце и да се наприказва съ него, и най-подиръ като ги испровожда съ майка имъ, тя имъ харизва едно хубаво аганце съ сжщно огърлие и за прѣхрана на аганцето една бисерена кисийка съ пари, като го накарала да ѝ се врѣче, че то ще дохожда всѣки день при нея да си играе съ аганцето въ градината. Като по благодарила на добрата госпожа, майката немощла да се начуди на такъвъ искренна срѣща; а момченцето отъ драгостъ подскачало и припкало съ своето аганце.

Въ кисийката имало нѣколко срѣбърни левове и една малка записчица, на която били написани тѣзи думи: „Като се научихме за твоята сиромашия и честна обноска, ние си проговорихме съ жената да ти от-

дѣляме за поддържане всеѣка година отъ туй, съ коетѣ Богъ ни е надарилъ. Надѣваме се, че това ще направи да ти олѣкне сиромашията. Не благодари на насъ за това: Богъ ми докара тази мисль тогава, когато ти съ сълзи на очитѣ се молеше въ черква на това мѣсто, гдѣто азъ сѣдѣхъ на близо. Това е неговъ даръ; на Него трѣбва и да благодаришъ“!

„Боже мой! . . .“. Извикала бѣдната вдовица, като прочела записката. Мили дѣчица! припаднете заедно съ мене на колене, молете се! О, колко си Ти милостивъ, Боже мой, Създателю мой! А пъкъ азъ, горкана си! Колко много съмъ погрѣшила прѣдъ Тебе! Азъ мислѣхъ, че ти си ме забравилъ, оставилъ си ме съ сирачетата. Съ какво азъ съмъ спечелила, недостойната таквазъ милость отъ Тебе! Какъ мога достойно да ти благодарѣ! Не, Господи, не мога да Ти отблагодарѣ! — Любичке! Затичи се до улицата, виждѣ нѣма ли нѣкой сиромашъ, повикай го у дома. Баща ви не бѣше богатъ, нѣ обичаше сиромаситѣ и съ тѣхъ раздѣляше послѣдния залагъ; навѣрно зарадъ неговитѣ добрини Богъ ни е проводилъ такива благодѣтели“. — Отъ голѣма радость тя незнаяла, какво да прави; ту падала на колене прѣдъ иконитѣ, ту пригрѣщала дѣчицата си, ту мисленно се обръщала къмъ своитѣ благодѣтели, и молила Бога за тѣхната добродѣтина.

Любичка дълго врѣме стояла на улицата като чакала, да ли неще мине нѣкой сиромашъ, и най-подиръ като зърнала отъ далечъ една сиромашкина бабичка, затѣкла се къмъ нея и я повикала да отиде при майка ѝ. Бабичката влиза въ къщи и и се зарадвали като на майка, като на очаквана гостинка. „Бабо“! — Каза ѝ бѣдната вдовица, — „прѣди единъ часъ ние бѣхме таквизи също сиромаси, каквато си и ти, и може би, бихме по-сиромаси отъ тебе; нѣ Богъ ни проводи благодѣтели, който ни зехъ подъ своя закрила. Посѣди у насъ, бабо, повечеряй съ насъ исподѣли съ насъ радоста ни. Ахъ колко Богъ е милостивъ къмъ насъ“! — Сега тя ѝ разказа за всичко, и бабичката, слисана

отъ таквази срѣща, наедно съ нея плакала отъ радостъ и отъ сърдечно умиление прѣдъ Бога.

Нѣма да ви разказвамъ никакъ за онази чудна картина, която прѣдставляваше на другия день ошастливената майка наедно съ своитѣ мѣнички дѣчица, като отидѣ при своитѣ благодѣтели, да имъ искаже най-искренно своята благодарностъ, съ голѣмата радостъ, която свѣтяла въ пламналитѣ погледи на дѣчицата ѝ, тя дълбоко дори до сълзи покъртила душата на своитѣ благодѣтели, и имъ причинила пълна радостъ на истинска благотворителностъ, която неизказано надминава всѣкакво земно щастие и радостъ.

Всѣки день добрата госпожа провождала да повикватъ Александърча, който всѣки пѣтъ се възвръщаль отъ нейната къща съ армагани за по-малкото си братче и сестрица, и като нѣмала свои дѣца, тя най-сетнѣ тѣй го обикнала, щото незнаяла какъ да се отдѣли отъ него. Мжжѣ ѝ тѣй сжщо го обичаль. Настанала есень, и тѣ наскоро трѣбвало да си отидатъ въ Търново, гдѣто тѣ обикновенно прѣкарвали зимата. Като се сговорили по мѣжду си, тѣ рѣшили настоятелно да молжтъ майката, да отпустне съ тѣхъ наедно момченцето, и да имъ го даде да го отгледатъ. И като ѝ се врѣкли, да се грижатъ зарадъ него, като за свое рожденно чадо, и сѣки пѣтъ лѣтно врѣме да го довеждатъ при нея, тѣ сполучили най-сетнѣ да склонятъ майката да испълни молбата имъ. Тѣжко било на добрата майка, да се отдѣли отъ сина си; пѣ тя се успокоявала, като мисляла, че туй ще бѣде добро зарадъ него.

Александърчо въ къщата на своитѣ благодѣтели получилъ най-добро възпитание, и подиръ смърта имъ станаль наслѣдникъ, както на тѣхното име, тѣй и на голѣмото тѣхно иманье. Нѣ богатството него заслѣпило той знаялъ цѣната му, и умѣялъ да се ползова отъ него, както прилича. Като надарилъ много и много по-голѣмата си сестра и по-малкия си братъ, зарадъ които той билъ баща и благодѣтель, той винаги помнилъ и свято пазилъ тази заповѣдь, която господъ дава на всѣкого, когото награждава щедро съ земни добрини: *на*

твоята грижа е оставенъ сиромаша; на сирачето ти бѣди помощникъ!

Него вече го нѣма на свѣта, нѣ памятьта му съ благословение ще остане за много години. Прѣди петъ години той умрѣ, и колко сълзи се пролѣха, когато се узна, че той е умрѣлъ! Като умрѣ той, много хора останахъ като безъ баща и безъ благодѣтель, — и азъ, стария вашъ дѣдо, плакахъ надъ гроба му, като дѣте.“ — Тукъ стареца порони сълзи като глѣдахъ на него, заплакахъ и дѣцата. Тогазъ той имъ каза: „Милички дѣчица! Този Александърчо бѣше по-голѣмия мой братъ, Александъръ Николовъ, на Павелча и на Александърча дѣдо имъ“.

„Нѣма, дѣдо! Онази бѣдна вдовща е била вашата майка, и вие сте биле толкова сиромаси?“ — Извикали съ очудване и съ нѣкаква жалость дѣцата.

„Да, милички дѣчица!“ — продължилъ стареца съ прѣкъснатъ гласъ, — „Когато ви се случи да заминете покрай сиромашка, полуразвалена кѣщичка, спомнете си, че въ таквази сѣща кѣщичка е живѣлъ нѣкога и дѣда ви. И, като живѣете заобиколени съ богатство и доволство, не забравяйте сиромаситѣ, и, не ги изоставяйте; спомнайте си често за тази минута, въ която на Всеблагаго Бога било угодно да ни избави отъ сиромашията и тѣглилото, и, безъ, особенно, голѣма нужда не испущайте въ празничнитѣ дни Божественната литургия. Това бѣше послѣдното наставление и заръчване, което ние чухме отъ устата на нашата добра майка, и, вашата прѣбаба. Това бѣше священо завѣщание винаги зарадъ насъ, О, дано да може да бѣде то священо винаги и зарадъ васъ!“

Подиръ туй стареца спрѣ. Миналото много живо се поднови въ неговата память, и то го задържа нѣколко минути. Дѣцата, като глѣдахъ на него и тѣ мълчахъ. Тогазъ, като забѣлѣжи, че думитѣ му направиха дълбоко впечатлѣние, той имъ каза: „за това, за дѣто виѣ тѣѣ внимателно слушахте думитѣ на дѣда си, той е готовъ да приказва съ васъ до срѣдъ нощъ, и, като си припомни миналото, да ви раскажъ много подобни случаи; нѣ за да ви не дотѣгне и да не ви

се възтърсне, той свършва съ васъ толкозь приятния зарадъ него разговоръ“.

„Не, милий дѣдо, на насъ никога не ще ни до-тѣгне да ви слушаеме“, казахъ тогава дѣцата.

„Благодаримъ ви, милички дѣчица; колко ми е драго като ме тѣй слушате!“ Послѣ туй той ги пригърналъ любезно и имъ казалъ: „Сега идете малко се порасходете, а по-надвечеръ азъ ще ви прочета едно, писмо, което единъ синъ писалъ къмъ баща си, и което струва ми се, ще бѣде зарадъ васъ интересно.“

(Слѣдва).

Б. и П.

По църковния животъ у насъ. Като почваме да говоримъ за съврѣмения нашъ църковенъ животъ, не ще е, мислимъ, излишно ако забѣлѣжимъ сега мимоходомъ, че съврѣмешната наша интелигенция се твърдѣ много различествува въ мировѣзрѣнието си относительно този нашъ животъ отъ онова на старѣврѣмската наша интелигенция, ако можемъ тѣй да нарѣчемъ ония наши прѣдѣди, които сж били водачетъ на народътъ ни. Въ старо врѣме, па току-рѣчи и до самото ни освобождение, у насъ нѣмаше дѣления на сфери за дѣйствия, защото тогава нѣмаше дѣление на това е наше, а онова ваше и не се отказваше на ръководителитъ на спасението даденото имъ право отъ небето да бѣдѣтъ ръководители и на земното доброщастие. Тогава всички еднакво работехъ за общето и отъ тази обща работа е останало това скъпоцѣнно наше наслѣдство — *добрата ни народна нравственостъ*, която ни тѣй добръ до скоро прѣпорѣчваше прѣдъ свѣтътъ и която при новото ни събуждане можа да ни запази отъ много искушения и зли испитни.

Но слѣдъ освобождението ни у насъ се вече почеватъ стрѣмленията за дѣление на сферитъ за дѣйствия и нѣма да погрѣшимъ ако кажемъ, че сега това дѣление е свършено дѣло. Сега даже се е отишло толкозь далечъ въ туй, щото съ една особенна ревностъ, въодушевявана отъ прѣсильване на очевидната истина, се работи да се отнеме и ръководителството за земното

доброщастие на народътъ отъ ржцетѣ на ржководителитѣ на спасението, като при това никакъ и отъ никого не се съзиратъ злитѣ послѣдствия отъ такива дѣйствия, които тжй релѣфно се виждатъ не само въ литературата ни, но и въ самото ни учебно дѣло. И проповѣдниците, заедно съ своитѣ поддържатели на такова дѣление у насъ, като игнориратъ всичко наше минжло и извратяватъ и самитѣ неизмѣняеми истини, по ржководството на които това минжло се е запазило, силятъ се сега да направятъ не само китайска стѣна между църквата и народа въ лицето на държавата, но и да зароватъ съ мълчание всичкия миналъ и настоящъ животъ на първата. Че туй е цѣла истина, достаточна е работата на нашата журналистика, която, току-рѣчи, почти нищо специално не е казала и не казва за дѣятелността на църковнитѣ пи дѣйци, освѣнъ случаитѣ, когато, за замайване очитѣ на невинната масса и за удовлетворение на плътски прищевки, е считала за своя длъжностъ да пасоли по единъ най чувствителенъ начинъ тия дѣйци.

Но, пита се, дали дѣйствително е полезно това ново направление у насъ? Да-ли може съ него да се постигне общото народно добро, па било то за този свѣтъ, или онзи, за когото, казано въ скоби, се мисли сега не тжй, както би трѣбвало да се мисли? Дали дѣйствително работниците на нашата църква сж били и сж безполезни за общото ни добро, а слѣдователно и да се захвърлятъ на страна, да се „валятъ въ тията на своето невѣжество“, или както едно врѣме единъ прѣдставителъ на учебното дѣло у насъ, бѣ парѣкълъ отдѣлената отъ тѣхъ сфера на дѣйствие „сфера на заблужденията и затѣпяванията?“ Не, това, не може да бѣде тжй, защото зсичкия нашъ миналъ общественъ животъ удостовѣрява противното, пакъ и твърдѣ прѣснитѣ примѣри отъ съврѣмения ни животъ всички утвърдяватъ, че работата не е тжй. Достаточна е само да си припомнимъ тукъ, че главния двигателъ на нашето събуждание, главния потикъ за нашето освобождение биде нашата църква съ своитѣ дѣйци. Достаточна е да си припомнимъ, за дохожданието до друго заклю-

чение, имѣюще тѣсна свръска съ задаванитѣ ни въпроси, още и това обстоятелство, че отъ изгонванието ръководството на църквата ни изъ общата сфера на дѣйствия, у насъ за общото, ужъ, добро, се запрактикуваха страшнитѣ междоусобия и не се минава изборъ безъ да се недаватъ жертви на страститѣ, пораждани отъ прищевкитѣ на развалената плътъ.

Но за това ние ще говоримъ другъ пжтъ въ своето издание, когато ще имаме случаи съ факти да докажемъ всичката неестественность на дѣлението у насъ на сферитѣ за дѣйствия, а слѣдователно да посочимъ и злитѣ сетнини отъ това дѣление както изобщо за общата ни кжща, тжй и въ частность и за самата ни църква, а сега ще се ограничимъ да кажемъ на късо нѣколко общи думи само за послѣдната, като въ какво положение се намира тя по настоящемъ за своята дѣятелность.

Първитѣ работници за нашето събуждане отъ дълбокия сънъ, що ни бѣха навѣяли и иновѣрното гражданско иго и едновѣрното, но чуждо племенно духовно робство, бѣха дѣйцитѣ на нашата църква, начинайки отъ най-долната иерархическа стѣпень до най-горната, тжй като при този сънъ най-силно се чувствуваха остритѣ болки отъ това иго и робство, отъ тия именно дѣйци. Подкачената отъ тѣхъ работа испърво заслѣзната отъ много дебела завѣса, въ началото на втората половина отъ сегашния вѣкъ полегка, легка, зема да става общо достояние на всички и всички се сгруппираха за работата въ едно общо тѣло, въодушевени съ една обща мислъ да освободятъ поробената ни тжй немилостиво църква. И дѣйствително тия общи усилия, тази обща братска работа даде този благъ резултатъ, гдѣто нашата църква биде истѣргната изъ ржцетѣ на едно подобно на нея божественно учрѣждение, но замаяно едно врѣме отъ плътски похоти, бѣ я незаконно присвоило на себе. Ние възобновихме самостоятелностьта на законноучрѣдената ни едно врѣме църква и всички се радвахме, че общия ни трудъ се увѣнча съ успѣхъ. И народътъ ни правъ бѣше при това, като този успѣхъ той повечъ отдаде на дѣйцитѣ на църквата, откол-

кото на другитѣ тоже работили съ всичкитѣ си сили за сѣщій успѣхъ. При тази обаче обща, многогодишна и трудна работа, и то на края на нейното сполучливо завършване, се забѣлѣжиха зародишитѣ на осѣществившето се сега раздѣлѣние, които зародиши по едно врѣме застрашаваха съ смъртъ и самата работа, което обстоятелството негли и бѣ причината за горѣказанното заключение на народътъ ни. И отъ всичко това, отъ всичката тази задружна работа, най-сетнѣ излезе това, че най-важната, най-деликатната служба отъ общата машина се възложи на църквата и за слава и честъ нейна, тя носи на рамената си тази служба и продължава и днесъ да я носи най-здро, най-цѣлесъобразно, при все, че по сетнѣ се намѣриха умници, които я поставиха отъ една страна въ кръгътъ на „заблужденията и затѣпяванията“, и отъ друга за работата на своя самоволно отдѣленъ дѣлъ нея диратъ и днесъ, безъ да се черватъ, че въ сѣщото врѣме гърбомъ я недопускатъ и да надникне въ дѣлътъ имъ.

Ако за нашата църква и да бѣха изникнали слѣдъ освобождението ни нови трудни и мжчни обстоятелства, се обаче тя, помѣрѣ възможности, е парѣждала своя животъ и стѣпка по стѣпка е отивала напрѣдъ, като въ едно и сѣщо врѣме е носила на рамената си най тѣжкия товаръ на народътъ ни и е прѣвземала една по една прѣчкитѣ, които ние сами, безъ да му мислимъ що правимъ, поставяхме на пътътъ ѝ. И крайно поучителна ни се прѣдставлява нашата църква въ тази своя работа: прѣдставляюща се безъ особена опредѣленна организация, безъ строго прѣсмѣтната программа на дѣйствия, изгледающа съ една смъртна блѣдностъ отъ изгубенъ животъ, нерасполагающа съ потрѣбната материална поддръжка, и имѣюща противъ себе освѣнь чуждитѣ си врагове, даже своитѣ присни, — тя прѣтърпѣ и вериги на тѣлото си, прѣтърпѣ и люти стрѣли въ сърдцето си, както що може да устои и срѣщу най опасни искушения и съблазни и дойде до днешното си положение, съ което да засвидѣтелствува прѣдъ цѣль свѣтъ, че върху нея е виталъ благия Божий промисълъ и още, че тя не е такава, за каквато се

силихме да я прѣпоръчаме сами ние и на себе и на чужденцитѣ. Можемъ да кажемъ смѣло, че сега вече тя встъпва въ своето нормално положение и за напредъ остава само да върви по изравнения сега пътъ. И дѣйствително нашата църква прѣзъ миналата година може да постигне това, което отъ по прѣди неможеше и да помисли. За нея тази 1894 година е една отъ рѣдкитѣ свѣтли нейни години, защото прѣзъ тази година, освѣнъ, че отима единъ желаемъ успѣхъ въ оная частъ отъ общото ни отечество, която се намира въ прямитѣ владѣния на Н. В. Султанътъ, нъ и тукъ, въ Княжеството, съ доброто сърдце на народното прѣдставителство, тя може да устрои едни нарѣдби, които и нея да улесняватъ въ специалната ѣ дѣятелность, пакъ и на народътъ ни полезно да служатъ. Незнаемъ, за испытнитѣ ли, за страданията ли и за разнообразнитѣ лишения, които прѣнесе църквата ни отъ нѣколко години насамъ тя дължи сегашното свое добро положение, но въ всѣки случай тя трѣбва да се счита удовлетворена за всичко това, тъй като сега отима възможностьта, поне, по свободно да работи и за работата си да има отворени врати. А именно: въ прежния органически нейнъ уставъ, наричанъ Екзархийский уставъ, приспособенъ за въ Княжеството, имаше много нѣща, които даже прѣпятствуваха на църквата въ нѣкои отношения, и при това и много нѣща липсуваха, вслѣдствие на което нейната дѣятелность бѣше припрѣна о силни стѣни и неможеше да се развие както трѣбва. Нѣкои отъ тия нѣща бѣха и слѣдующитѣ: Църквата, въ лицето на своята глава, Св. Синодъ, бѣ свързана за своитѣ работи и можеше да се събира само единъ пътъ въ годината, което на практика се оказва, че може да става и прѣзъ нѣколко години, когато това изискваха частни, каприциозни интереси, частни лица, или съ други думи когато св. Синодъ можеше да се събира на засѣдание само тогава, когато му позволяваха личноститѣ, които въ дадено врѣме имаха въ рѣцетѣ си управителния жезлъ на страната и рѣшаванието въпроситѣ отъ нравственната и материална област на народа държеха монополъ въ себе си. За чисто църковнитѣ интереси, за специалнитѣ инте-

респ, находящи се въ тѣсна свѣрска между държавата и църквата при това неможеше и да се мисли. Поради това и нѣмаше възможность да се мисли за нарѣждане на църковния ни животъ, нито пакъ църквата да може да вникнува и цѣни тия религиозно-нравственни недужи, които отъ 10-а години на самъ сж поченали да прѣгризватъ общия ни организмъ. А съ това заедно се отнемаше на църквата и възможността да държи въ исправность и тая духовна пужда на своето стадо, която спада въ сждебната ѳ областъ, каквито сж бракоразводствата и други отъ сждебенъ характеръ дѣла. Пакъ освѣнъ това съ това наложено на църквата ограничение да се събира синодътъ ѳ само еднаждъ въ годината, или прѣзъ нѣколко години, малкомислящитъ за общото народно добро, чернеха всичко църковно и своитъ несполуки въ замисленнитъ си планове стоварваха на гърбътъ на църковнитъ дѣйци.

Освѣнъ туй, лошаво бѣше и това обстоятелство, гдѣто спорѣдъ прѣжния Екзархийский Уставъ църквата ни нѣмаше на ржката си тия учебни заведения, гдѣто се възпитуваха специално служителитъ за нея. И работата бѣ достигнала до тамо, щото тя неможеше да знае нищо отъ това, що се вършеше въ тия заведения, а между тѣмъ учащитъ се въ тѣхъ трѣбваше да приема за свои служители, когато се е случвало, че такивато бждщи църковни служители повечъ се занимаваха въ ученическитъ си библиотеки съ произведенията на рускитъ нихилисти, отъ колкото съ наукитъ, црѣподавани въ училищата. При това още отъ училищнитъ столици тѣ биваха отъ разни партизански водители и отъ учители партизани приготвяни не за служители на църквата, а нейни противници. Църквата, разбира се, неможеше при таковато положение на духовното учебно дѣло да постави на надлежната нога своята дѣятелность и по борбата си съ лѣжеименния разумъ и да постави църковната проповѣдъ на подобающето ѳ положение.

Не малко бѣха свръзани рждѣтъ на църквата и съ това обстоятелство, гдѣто тя неможеше да има, поне, контрольтъ върху работата на законоучителитъ въ

свѣтскитѣ училища, както и върху приготвеността на самитѣ законоучители, за каквито повечето нѣти се назначаваха лица съвършено неприготвени за такава работа. Случвало се е учители (ние знаемъ нѣколко такива случаи) прѣподаватели на законъ Божий въ народни училища и гимназии да разправятъ на невиннитѣ ученици, че християнството е такава сѣщо религия, както и турската, мохамеданската, (въ народ. училища въ IV' отдѣление и въ III-й классъ) и че Иисусъ Христосъ не е нищо друго, освѣнъ спиритъ, староврѣмски вѣлшебникъ (въ VI' и VII' классове гимназия), а въ друго по горно мѣсто историкътъ на Всеобщ. История да учи ученицитѣ си, че нѣмало Богъ и че такава сѣщество било измислица на незнамъ какви си египетски прѣти. И всичкитѣ тия нѣща сѣ се вършили въ священнитѣ заведения на науката, гдѣто се приготвяватъ бѣдѣщитѣ народни дѣйци и патриоти, кѣдѣто шарлатаний, измислици и несъгласни съ истинната утвърждения пѣматъ мѣсто, но входѣтъ на църквата за кѣдѣто е билъ закритъ. А сетнинитѣ на всичко това, мислимъ, виждаме всички и всички, ако не се лѣжемъ, съзнаваме, че тия сетнини отъ день изъ день ставатъ се по сложни и по сложни и по опасни за общия ни организъмъ. Тия сѣ, струва ни се, и едни отъ главнитѣ двигатели, гдѣто въ послѣдно врѣме се е изкарало на мегданъ дѣлението на сферитѣ на дѣйствия, освѣнъ ония, които още отъ врѣмето на зародишѣтъ ни въ Цариградъ за борбата ни съ гръцкото духовенство, и особено отъ нѣколко години на самъ сѣ ни турнали на око и усилно работятъ, ужъ, за наше добро, като ни омаиватъ съ похвали и тукъ и вънъ чрѣзъ своитѣ искусни телали. Та, поради това църквата ни, като е била безсилна да направи що да е за неговото прѣмахване, чакала е, тѣжила е и е позила надеждата, че ще дойде благоприятно врѣме и за него.

Освѣнъ тия и немалко още други липси, църквата е имала за себе още и липси такива, отъ които тя е сѣществено страдала, но като е виждала въ какво тѣсно положение е била поставена, тя е търпѣла, работила и чакала згодното врѣме, което прѣзъ миналата година,

както споменахме и по-горѣ, тя сполучи. — сполучи, ако и не исцѣло, но поне, доста много. Това е новия Екзархийский Уставъ, приспособенъ въ Княжеството, който биде приетъ отъ бившето VIII обикновенно Нар. Събрание и сега вече влезълъ въ законна сила и по него тя почева да работи. Ще забѣлѣжимъ при това, че и спорѣдъ този уставъ материялната страна на църквата остава пакъ неподобрѣна, а чрѣзъ това въ нѣкои твърдѣ осезателни свои отношения тя ще посрѣщне непрѣодолими затруднения, но при все това оставената и добра възможность за работа, е единъ придобивъ отъ голѣма важность и значение за нейната дѣятелность, — ние разбираме тукъ постоянното стоение на Св. Синодъ въ ст. София, управлението на духовнитѣ училища въ зависимость отъ него, контрольтъ върху законоучителитѣ въ свѣтскитѣ училища, парѣдбитѣ на мѣнастиритѣ и др. нѣкои като наредбитѣ за кандидатитѣ за свѣщенство, Архиерейскитѣ Намѣстници и др.

Ние ще помѣстимъ въ идущата своя книжка нѣкои отъ направенитѣ допълнения въ новоузаконаения Екзар. Уставъ, приспособенъ въ Княжеството, но не можемъ при това да не прибавимъ тукъ, че относително административната страна на Епархиялнитѣ управления почти нищо не е направено, когато, спорѣдъ нашето мнѣние, и за това имаше въпиюща нужда да се направи улеснение. Исказвали сме по този въпросъ своето мнѣние и на друго мѣсто, но и сега ще кажемъ, че ако има нѣкой у насъ най много натрупанъ съ административни работи, а при това и съ сѣдебни, това сж нашитѣ Епархиялни началства. Нашитѣ началства буквально неоставатъ свободни нито минута да зематъ да прочетатъ нѣкоя книга, относяща се до специалностьта имъ, а камо ли и да напишатъ нѣщо по тази своя специалность, при това безъ да се взима прѣдъ видъ врѣмето, когато тѣ сж длѣжни да се намиратъ въ църква, или други нѣкои духовни трѣби да изпълняватъ. Има, напримѣръ, митрополии, въ които съ хиляди влазятъ и излазятъ книжя, съ стотини и даже съ хиляди се съставятъ протоколи и сѣдебни рѣшения, има множество разни други книжя тефтери и тефтерчета и всичкитѣ

тия книжа трѣбва да минаватъ прѣзъ рѣцѣтъ на Митрополитѣтъ, да се прочитатъ, резулиратъ, утвърждаватъ и подписватъ отъ него самага, когато въ туй врѣме той е *задѣлженъ* да приема ежедневно разни посѣтители по 10—20 и 50 души и всѣкого да отпусне отъ себе съ успокоено сърдце. И колко сѣ разнообразни и деликатни нуждитѣ на тия посѣтители! И ние подиръ това идеме да порицаваме нашитѣ митрополити, че неписали никакви съчинения? На истина при всѣка една Митрополия има духовни съвѣти, има и писаре, но всѣчки тия работятъ подъ отговорността на едното лице, Митрополитѣтъ, и при това писарския персоналъ на Митрополиятъ е толкозъ микроскопически, щото на много мѣста, много пѣти неуспѣва въ свое врѣме да въведе входящитѣ книжа и да изведе исходящитѣ, а камоли многото още други работи да записва и държи въ рѣдъ. Знаемъ, казваме, Митрополий, гдѣто писаритѣ работятъ по 14 и 16 часа на день и се възнаграждаватъ съ най ничтожната заплата, ама за тѣхъ и борящитѣ се за еднаквото распрѣдѣление на трудѣтъ и неговото възнаграждение мълчатъ и зѣбъ, що е рѣчено, не обѣлватъ. Има при Митрополиятъ за помощници въ посението на новия видъ робство, турнато на рамената на нашитѣ Митрополити, и Духовни съвѣти, на които дѣлата отъ година изъ година се увеличаватъ, но се пакъ и този видъ товаръ минава прѣзъ гърбѣтъ на Митрополититѣ, а пакъ за всѣчко това какъ се плащатъ тия труженници, какъ и самитѣ съвѣтници, остава само да се чуди чловѣкъ, особено като се вземе прѣдъ видъ, че кесията както на първитѣ, тѣй и на послѣднитѣ трѣбва винаги първо да е отворена за ближнитѣ, че сетнѣ за тѣхнитѣ собствени потрѣби. Но, кой знае, при прѣминаванието прѣзъ Народното Събрание на Екз. Уставъ народното прѣдставителство да не е улеснило и тозъ пѣтъ Църквата въ тази и въпиюща нужда единствено по тази причина за да се запълни поне една душка въ общия джепъ, който, както увѣряватъ, билъ направенъ като рѣшето. Но нека се надѣмъ, че неще е далечъ врѣмето, когато Църквата ни ще се улесни и въ тази си нужда.

Църковния животъ въ Русия. Ако има мѣсто, държава, народъ на земята, гдѣто истинското, православното, Християнство да е най добръ показало своето велико благотворение върху исповѣдающитѣ го, това е именно светата и велика Россия. Прѣнесено туй християнство въ тази братска памъ страна испърво, частно, отъ насъ, българетѣ, заедно съ българо-славянската ни писменность и сетнѣ, официално, по модерний въ него врѣме обичай, отъ Византия, то намѣрило торно поле и въ скоро врѣме съ първата проповѣдь на съплеменнитѣ проповѣдници — българе, ученици на ученицитѣ на светитѣ равно апостолни братя Кирилла и Методия, свръзало и народъ и църква въ едно общо, тѣсно-силотено тѣло. Тукъ, въ тази страна, православното християнство е поставило единодържавието въ гармония и тѣсна свръска съ дѣятелностьта на църквата и религиозно-правственнитѣ начала на тази Божествена наука станали краежгълния каменъ на държавното здание. И благодарение на първитѣ ревностни и искренни работници, това станало идеалътъ на русинътъ отъ най долния селянинъ, до главата на държавата — „Царътъ — Батюшка Красно-то Солнушко“. Затова и изучванието на руската история изобщо, е изучвание и на дѣятелностьта на православното християнство въ Россия. Този сжщий идеалъ е животворилъ русинътъ повечъ отъ хиляда години, той го животвори и сега, прави го великъ, силенъ и великодушенъ между всичкитѣ земни народи и той е, който ще доведе този славянски великанъ до възможното нравственно усъвършенствование и доброщастие на земята по началата на Божественната наука. Този е сжщия идеалъ, който е поставилъ християнската православна култура на това положение, което занимава въ Россия и което поражда толкозь скрита злоба у разнитѣ мждреци вѣка сего и върши телитѣ сждбинитѣ на народитѣ, тѣй като тѣхната мждрость, като не произходяща отъ истинитѣ на чистото християнство, не имъ дава това, което тѣ желаятъ, а пакъ го виждатъ у тия, които тѣ навикнали, по зли наущения, да считамъ за варвари и диваци и неспособни за самостоятеленъ животъ.

Православното Християнство и въ Россия е имало страшнитѣ свои врагове и не единъ пѣтъ тия врагове сѣ прѣдвкусавали сладость отъ сполука, но Божия Промисълъ е бдѣлъ надъ тази страна, давалъ е мощъ и сила както на 'духовнитѣ, тѣй и на мирскитѣ нейни дѣйци и светата истинна най сетнѣ е окончателно въстѣржествовала. И сега великата наша сестра Россия движи се, сѣществува и върви въ пѣтътъ на прогресътъ свободно и спокойно и само по началата на Светото Православие. Спазването тѣй здраво и читаво православието въ Россия, а заедно съ това и спазването политическата пейна свобода е неисповѣдима и непостижима Божия сѣдба, която трѣбва отъ цѣлия славянски миръ да се държи за своя витлеемска звѣзда и тя е, която ще доведе този миръ до сияйната славянска пещера.

Историята ни е отбѣлѣжила нѣколко периоди, когато православието гигантски е крачило напредъ въ тази страна и всѣки единъ кой отъ кой по поучителенъ и успѣшенъ. Но особено православието — църковния животъ въ тази страна е билъ поставенъ въ свѣтло положение въ царуването на незабравимий покойний Миротворецъ Императоръ Александръ III-й. Този царъ, вѣчна му память, имайки всички християнски добродѣтели, е правилъ всевъзможни улеснения на църквата и послѣдната е умѣяла да се ползова съ тия богати царски улеснения най цѣлесъобразно. Но това не е могло да бѣде и иначе. Защото светитѣ архипастири на св. русска църква сѣ хора високообразовани, хора всецѣло прѣдани на светото си звание, истински апостолски прѣемници, каквито сѣ по настоящемъ Високопреосвещеннитѣ Митрополоти: Петербургскій Г-нъ Палладій, Прѣдсѣдателствующий на Св. Синодъ, Московскій Г-нъ Сергій, Киевскій Г-нъ Иоанникий, Архиепископитѣ: Харьковскій Г-нъ Амвросій, Казанскій Владимиръ и множество още други Архiereе и Архимандрити и множество Протоiereе и иерее, каквито сѣ знаменититѣ о. о. Протоiereе: Янишевъ, Желябовскій, Иоанъ II. Сергиевъ (кронщадскій), Смирновъ, Лебединцевъ, Парвовъ, Благоразумовъ и хиляди още

други. Това не е могло иначе да бжде, казваме, защото святата русска църква има милиони, милиони всецѣло ней прѣданны чада и неуморими работници. Между многото такива пейни чада и работници, ние ще споменеме тукъ само за високоотличившитѣ се прѣзъ послѣдното царуване и днесъ. Тѣ сж: прокурорътъ на св. Синодъ Константинъ Петровичъ Побѣдоносцевъ, който въ качеството си на прокуроръ на св. Синодъ, въ служението се на църквата не е жалилъ себе си и нито ѣ помислювалъ за почивка. Чловѣкъ високообразованъ и по научността си извѣстенъ на цѣлия свѣтъ, той не се е уморявалъ да шари великата Россия на дѣсно и на лѣво за да устроява приходски училища и надглѣжда, ревизира, духовнитѣ учебни заведения, мѣнастиритѣ и други Богоугодни заведения, като въ сжщето врѣме, освѣнъ прямата му обязанность, не е прѣставалъ отъ да не взима и живо участие въ всички тия дружества, на които цѣльта е насочена за религиозно-нравственното подобрѣние на народътъ. Другъ сжщо такъвъ самоотверженъ работникъ и прѣданъ синъ св. Русска Църква има въ лицето на помощника прокурора на св. Синодъ Владимира Карловича Саблера, който по прѣди като управляющій канцелярията на св. Синодъ и сега като помощникъ прокуроръ не знае ни трудъ, ни почивка въ служението си на църквата. Казватъ, че този църковенъ ревнителъ намира най голѣмо душевно наслаждение за себе, когато извършва най труднитѣ и най многосложнитѣ мисии на църквата, като при този високъ християнски подвигъ неговата десница се счита отъ всички за благодѣтелка-помощница на нуждающитѣ се църковно-служители и работници на светото православно поле. Това сж, тѣй да кажемъ, два гигантски стълба, които въ сегашне врѣме крѣпятъ великото здание, построено на краеглѣния камень, положенъ въ св. Руссия при самото вникнувание въ нея на св. Православие. Освѣнъ тия знаменити свѣтли личности, Русската Църква съ-радостно сърдце може да посочи и на множество още други, каквито сж графъ Н. П. Игнатевъ, Т. Филипповъ, Генералъ Кирѣевъ, Князь П. Васильчиковъ, Шиш-

кинъ, В. А. Василевъ и др. и др.

Разбира се, като е поставена въ такъво свѣтло положение руската църква, естествено е, че и църковния животъ въ страната ще е въ най желателно положение. Тѣй, прѣзъ миналата година въ по голѣмата частъ на тази грамадна държава сж отворени приходски училища и учителитѣ въ тия училища, свещеницитѣ, и дияконитѣ, сж най добръ обезпечени. Отворени сж на много мѣста бого-угодни заведения; отворени сж нѣколко мѣнастире мжжки и женски; подобро е положението на профессоритѣ въ Духовнитѣ Академии и Семинарии и на учителитѣ въ Епархиалнитѣ училища; подобро е материалното положение на енорийскитѣ свещенници отъ страна на държавната хазна; изнаправени сж съ стотини нови църкви и часовни, отъ които една доста голѣма частъ въ память на чудесното избавяние на царското семейство при Борки прѣзъ миналата година; затворени сж на много мѣста по селата кръчмитѣ, благодарение на проповѣдитѣ на свещенниците и най сетнѣ църковната наука е доведена до такава висока стѣпенъ на развитие, каквото рѣдко може да се срѣщне въ днешно врѣме другагѣ.

Въ настояще врѣме въ цѣла Россия има епархиални архieree 61, отъ които 3 митрополити, 15 архиепископи, викарни епископи 38 и 5 епископи управляющи ставропигиялни мѣнастире. Висшето църковно управление на църквата, св. Синодъ, състои отъ 8 души Архiereи подъ прѣдсѣдателството на Петербургския митрополитъ. Синодалното управление има и свои особенни коллегиялни учрѣждения въ Москва и Тифлисъ въ качеството на филиални учрѣждения, които носятъ названието синодални контори-московека и грузино-имеретинска. Епархиитѣ руски сж распределени спорѣдъ гражданското распрѣделение на губерниитѣ. Освѣнъ тия епархии руската църква има още двѣ: една въ Япония и една въ сѣверна Америка, които за сега се числятъ като частъ отъ алеутската епархия и се управляватъ отъ ревностния, безпримѣренъ въ днешно врѣме, апостолъ-епископъ Николай.

Прѣзъ истекшата година руската църква е имала

Божие то благословение и върху мисионерската си дѣятелность въ разнитѣ части на свѣта. Освѣнъ добрия успѣхъ на проповѣдъта ѣ въ Япония, гдѣ то вechъ има около 130 хиляди души православни християне, освѣнъ добрия приемъ на тази ѣ проповѣдъ въ Америка, направенъ между разнитѣ класове на тамошнитѣ жители, тя въ своитѣ пространни сибирски мѣста е могла да приведе въ лоното на св. Православна Църква повече отъ 500 х. души язичници. А съ встѣпянието на настоящата година тя е положила по здрави и яжки основи за по блѣскавъ успѣхъ на тази ѣ апостолска дѣятелность. Мисионерския комитетъ, който сжществува въ Руссия като частно учрѣждение отъ 25 години насамъ и който тази година празнува своята 25 годишнина има за членове най виднитѣ руски мѣже, духовни и миряне и располага съ милионни сумми. И този комитетъ е една голѣма помощъ на мисионерската дѣятелность на руската църква.

СМѢСЬ

Прѣдположение за „звѣздата на мѣдрецитѣ“. Тайнственната звѣзда, която бѣ довела отъ далечнитѣ изсточни страни мѣдрецитѣ (вѣлсвитѣ) за поклонение на рождения Спасителъ на свѣтътъ, още отъ старо врѣме е възбуждала особенъ интересъ. У старитѣ евреи, още отъ Моисеово врѣме имало прѣдание за „звѣзда отъ Иакова“ (пророчест. на Валаама книг. Чисълъ 24 гл. ст. 17). Когато да се роди Иисусъ Христосъ, не само въ Иудея, но и по всички истокъ съществувало силно очаквание това събитие, и за това, разбира се, прѣдаването за „звѣздата отъ Иакова“ като извѣстителка на догажданието на Мессия, трѣбвало да придобие особенно значение. Въ тогавашно врѣме мѣдростъта се искавала въ изучаванието на религията и природнитѣ явления; мѣдрецитѣ дирили въ тѣхъ отговоритѣ на животътъ и на бѣдѣщето съ помощъта на тайнствени тълкувания. Отъ такъвъ видъ мѣдречи били и мѣдрецитѣ (вѣлсвитѣ), които дошли да се поклонятъ на родившия

се Спасителъ.

Християнскитѣ писатели и учители отъ първитѣ вѣкове подиръ Р. Христово сѣ се занимавали съ каквината на тая звѣзда. Оригенъ (з. в.), който се е славилъ съ своето учение, считалъ тази звѣзда за нарочно създадена отъ Бога да яви на свѣтътъ за рождението на Спасителя; въ 4 в. съ този въпросъ сѣ се занимавали славнитѣ ревнители на Православието, Свѣтителитѣ Св. Василий Велики, Григорий Богословъ и Иванъ Злотоустъ; първитѣ двама считали „звѣздата на мъдрецитѣ“ за новопоявена, но обикновенна звѣзда; Св. Ив. Злотоустъ казвалъ, че това не е било звѣзда, но въ видъ на звѣзда се е явила „нѣкаква умна“ сила. Въ нѣкои апокритически евангелия се расправя, че ангелъ билъ приелъ видъ на звѣзда. Св. Августинъ (5 в.) мисли, че видъ на звѣзда билъ приелъ самъ Св. Духъ, както при кръщението на И. Христа се явилъ въ видъ на гълъбъ. Отъ евангелския расказъ се види, че звѣздата „вървела“ предъ мъдрецитѣ, като имъ показвала пътътъ къмъ мѣстото на Христовото рождение (Мат. 2, 2—10).

Изминали сѣ се много вѣкове и въпросътъ за „звѣздата на мъдрецитѣ“, или „звѣздата отъ Иакова“ е пораждалъ разни прѣдположения, които изобщо дохождали до това, че това е било необикновено явление, което е прѣдсказвало бѣдѣщи чудесни събития въ животътъ на току-що-родения Богочеловѣкъ. При все това искали се и други мнѣния, тѣй, напр. знаменития писателъ отъ 17 в., Гроций, приемалъ звѣздата на мудрецитѣ и за комета. Но въ 1604 год. прѣзъ пролѣтъта, станало слѣдующето забѣлѣжително събитие, на небосклонътъ се появила необикновенна звѣзда, която свѣтѣла съ различни огньове и при това крайно силно; тази звѣзда се виждала до 1606 год., когато поченала да се скрива и най сетнѣ прѣзъ м. Мартъ се съвсѣмъ скрила. Това небесно явление породило мисълъ у тогавашния знаменитъ астрономъ Кеплера да изслѣдва не е ли имало такова явление и въ врѣмето на Рождество Христово. Кеплеръ обърналъ внимание на това обстоятелство, появлянето на тази нова необикновенна звѣзда

се е случило въ врѣме на съединението на третѣ планети: Юпитера, Сатурна и Марса и знаменития астрономъ се заловилъ да прѣсмѣта и излезнало, че такова съединение на планетитѣ е станало въ 747—748 год. отъ основанието на Римъ. Отъ това Кеплеръ направилъ заключение, че при такова съединение на планетитѣ е могла да се яви и новата необикновена звѣзда и въ врѣмето на Р. Христово.

Юбилей. Юбилей ще каже успокояване на земята, праздникъ на нивитѣ.

„Нека имате Вие юбилей; несѣйте и не жънете, което само ще изникне на земята... Това ще е юбилей; священенъ да бѣде той за васъ; отъ полетата нисе неговитѣ произведения“ (Бития, Левитъ, Гл. 25, ст. 11, 12).

Испърво, споредъ библията, всѣка 50-а година се считала за юбилейна, която слѣдвала седмъ „сѣботни седмолѣтия“. За настѣпванието на тази година, „въ седмия мѣсецъ, въ 10-а день на мѣсецътъ, въ деньтъ на очищението, извѣстявали съ трѣби по всички Палестина. Прѣзъ юбилейната година прѣкъсвали полскитѣ работи, прощавали всичкитѣ дългове, освобождавали робитѣ, отчужденитѣ недвижими имоти, съ исключение къщята въ „заграденитѣ“ съ стѣна градове и посветенитѣ на свѣтинятаполета, безъ заплата прѣминавали на първитѣ имъ хозяи, или на законнитѣ имъ наслѣдници.

Съ настѣпванието на новата ера, юбилея билъ забравенъ. Него подновили въ Римо - католическата църква въ 1300 год. подиръ Р. Христово. Първия този християнски юбилей отималъ съвършено друго значение. Юбилейната година наистина останала отпустителна година, но се освобождавали не робетѣ и материалнитѣ дългове, а нравственнитѣ дългове, дълговетѣ прѣдъ Господа, грѣховетѣ. Удостоверение на такова отпускание грѣховетѣ била индулгенцията. Първъ, тържественно отпразновалъ юбилей въ католическата църква, билъ папа Бонифаций 8-й, който заповѣдалъ съ булла отъ 23 Апр. 1300 година, гдѣто индулгенцията да има сила на сто години. Но при

все това въ врѣмето на Бонифация на празнуванието на юбилея още не било дадено названието юбилей. Папа Климентъ 6-й като зель прѣдъ видъ краткостѣта на чловѣческия животъ, и като искалъ заедно съ това да допълни царската хазна съ паритѣ, които трѣбвало да се зиматъ отъ индулгенциитѣ, заповѣдалъ да подноватъ индулгенциитѣ на 50 години, като първъ нарекълъ всѣка 50 годишнина юбилейна година. Въ 1389 год. Урбанъ VI намалилъ юбилейния периодъ до 33 години, спорѣдъ годинитѣ, прѣкарани отъ Христа на земята. Но това било скоро отмѣнено отъ Папа Николай V, който въ 1449 год., види се, прѣдъ видъ на приближението на 1150 година изново установилъ 50 годишния периодъ. Въ 1470 год. Папа Павелъ II-й първъ въвелъ 25 год. юбилей, и Папа Сикстъ IV въ 1473 год. потвърдилъ юбилея да се празнува всѣка 25 годишнина. Този празникъ съществува и днесъ. Въ 1875 год. при папа Пий IX се празнувалъ 22-й юбилей. Празнуванието на юбилея е обставенно съ съ голѣма тържественность и се почва прѣзъ Христова-тата ношъ.

Отъ капелата на царския дворецъ къмъ църквата Св. Петръ се прави лития, на чело на която въ празнични ризи върви самъ папата, скръженъ отъ кардиналитѣ. Като дохожда до закрититѣ свѣти или юбилейни (златни) врати, папата, подиръ къса молитва, минава и като произнася установенитѣ отъ церемонията думи, удря три пѣти съ срѣбърно чукче вратитѣ. Подиръ папата удрятъ съ чукчето великия пенитенциарий и двама отъ другитѣ пенитенциари. При послѣдния ударъ стѣната, която закрива Св. врати, пада. Пенитенциитѣ ржсатъ съ свѣта вода вратитѣ, а папата продължайки да чете молитвата, отива направо при тронътъ си. Като се свърши тази церемония, папата, държайки въ ржцетѣ си кръстъ, съ пѣние *de deum*, пада на колѣна. Сетнѣ влиза чрѣзъ свѣтитѣ врати въ църквата. Като се помоли прѣдъ олтарътъ, папата отива при приготвения за него столъ и се започева вечернята служба съ тържественность и великолѣпие. Въ навечерието на слѣдующата година юби-

лейнитѣ врати се затварятъ съ такава сжщо церемония.

Освѣнъ католическата църква, никоя друга църква, непразднува юбилей. Въ гражданския животъ всѣки 25 год. се празднува юбилей. Празднуванието юбилей въ нашето отечество е извѣстно само юбилея, отпразднуванъ миналата година — тѣй наречения Фотиновъ юбилей.

Книгописъ.

Учебникъ по Историята на Българската Църква. Написалъ Ст. Станимировъ. Настоящия учебникъ се напечата съ одобрението и благословението на св. Синодъ. Пловдивъ Издание и печатъ на Хр. Г. Дановъ. Цѣна л. 1.50. Първо издание.

Тая книжка, за която искаме да поговоримъ прѣдъ читателитѣ си, както се вижда отъ самото ѳ заглавие, е назначена за учебникъ въ нашитѣ срѣдни учебни завѣдения. Прѣди всичко ние прѣпорѣчваме на читателитѣ си книгата на Г. Станимирова, която прѣдставлява едно сполучливо опитвание за съставянието на единъ добъръ учебникъ по Българската Църковна История, отъ какѣвто толкова много се пуждаятъ нашитѣ срѣдни учебни завѣдения. Многото неразрѣшени въпроси по Българската История изобщо, нѣманието на достатѣчно разработени свѣдѣния за разрѣшаванието на тия въпроси, голѣмия интересъ, който прѣдставлява Българската История изобщо за всѣки единъ българинъ и пр. даватъ ни право да похвалимъ ревността на Г. Станимирова, който се е потрудилъ много и грижливо, за да даде едно улеснение на онѣзи, които изучаватъ тоя прѣдметъ. Г. Станимировъ сполучливо е поставилъ въпроситѣ, прибрано е изложилъ материала и като е внесълъ най-необходимитѣ страни отъ гражданския животъ на Българския народъ, направилъ е съ това да се получатъ по ясни и пълни прѣдставления за събитията и явленията отъ нашия църковенъ животъ. Екикътъ изобщо, съ който е изложенъ материала въ учебника, е разбранъ за ученицитѣ и лесенъ

за усвояване. При това и за недостатъци на учебника не можемъ да не споменемъ, още повече като казахме, че високо цѣнимъ труда на Г. Станимировъ. Намъ се чини, че учебника щеше да бѣде по-пълненъ и още по-интересенъ, ако съставителя бѣше счелъ за нужно да внесе единъ отдѣлъ особенъ и за Историята на нашитѣ мѣнастири. Понеже значението на нашитѣ мѣнастири е отъ голѣма важность въ нашия църковенъ и граждански животъ, особено прѣзъ врѣмето на Турското господаруване у насъ. Почитаемия нашъ ученъ мжжъ г. М. Дриновъ, въ прѣдисловието на своя исторически прѣгледъ на Българската Църква, като говори за важността на Историята на нашитѣ мѣнастири, казва, че нарочно изоставилъ не зачекнатъ тоя въпросъ само за това, защото нѣмалъ подъ рѣка никакъвъ събранъ материалъ за тѣхъ. Това упоменаване на г. М. Дриновъ е напълно справедливо, защото въ това врѣме, когито той е писалъ своя прѣгледъ (1869 г.), дѣйствително не е имало нищо събрано, което да послужи като материалъ за съставленieto Историята на нашитѣ мѣнастири. Нъ въ сегашно врѣме (1894 г.) струва ни се, че подобно изоставяние на тоя въпросъ едва ли може да бѣде оправдано съ каквито и да е съображения, тъй като въ сегашно врѣме има доста много събранъ материалъ за нашитѣ мѣнастири.

Другъ единъ недостатъкъ, споредъ нашето мнѣние, който се хвърля въ очи и при най-повърхносното прѣгледване е тоя: въ параграфа за протестантизмътъ въ България (стр. 124) Г. Станимировъ самъ казва, че „протестанскитѣ проповѣдници иматъ мѣжду Българитѣ несравнино по-голѣмъ успѣхъ отъ католицитѣ“, а мѣжду туй той съвсѣмъ на кѣсо прѣминава тоя важенъ въпросъ, като споменува само съ едно двѣ прѣдложения за врѣдното влияние на тия неканени гости въ нашето отечество, безъ да спомене даже отъ кои секти сѣ проповѣдницитѣ на това учение и пр. Смѣемъ да вѣрваме, че при второто издаване на учебника си г. Станимировъ не ще остави безъ надлѣжното внимание и тия въпроси.

За произхождението на човѣка и гармонии на Християнството и науката отъ Ив. Скалцуни (Докторъ на философията въ университетитѣ на Керкира и Пиза и почетенъ Докторъ въ Атинския университетъ). Прѣвелъ отъ Еллински бивши Скопски Миширополитъ Теоодосий. Собрія. печатница на бр. П. Спиркови. 1894 г. Цѣна 6 лева.

Това съчинение ние нѣма да разгледваме подробно отъ всѣка страна, тъй като негова обемъ е доста голѣмъ, цѣли 545 страници, а само искаме да сподѣлимъ съ читателитѣ си нашитѣ впечатлѣния, които извлѣкохме отъ прочитанието му. Ние съ особна приятностъ отбѣлѣзваме, че прѣводача е направилъ много добъръ изборъ за труда си — съчинение, отъ което нашето сегашно общество има необходима нужда. Прѣводача е употребилъ доста много врѣме и трудъ, които свидѣлствуватъ за неговата ревностъ и грижа да помогне на всичкитѣ онѣзи, които гладуватъ и жадуватъ за духовна храна, нѣ които немогътъ да се позуватъ отъ чуждата литература. Почтения прѣводачъ е счелъ за нужно да прибави къмъ прѣвода и едно прѣдисловие, което обема цѣли 23 страници. Неискаме да укоряваме прѣводача, нѣ мислимъ, че по добро щеше да бѣде, ако бѣше турналъ намѣсто прѣдисловие то на книгата едно по-обстоятелствено живото — описание на автора на съчинението, г. Ив. Скалцуни, на когото труда първъ пътъ се появява въ Българската книжнина. Наистина прѣводача спомѣнува на кжсо нѣщо за автора, нѣ то ни се вижда съвсѣмъ кратко и неудовлетворително. Относително прѣдисловието, ще споменемъ, че то остава въ душата на читателя едно утрудване на вниманието, особно за онзи, който не е запознатъ съ философската наука.

Автора на съчинението самъ е поставилъ едно прѣдисловие отъ 35 страници, въ което твърдѣ нагледно указва на побужденията, които сж го накарали да се залови за такъвъ капиталенъ трудъ. Изложението на самото съчинение се дѣли на три части, въ които автора, като излага мислитѣ на поставената си задача, най-сполучливо я разрѣшава. Като нѣмаме намѣрение да правимъ подробенъ разборъ върху мислитѣ

на автора, ние ще кажемъ само нѣколко думи върху прѣвода на съчинението. Езикътъ на прѣвода е такъвъ Български езикъ, който показва, че прѣводача не се е придържалъ у формитѣ и правилата на общеприетото въ сегашно врѣме у насъ правописание. Терминологията ни се вижда така сжщо тѣжка за разбиране мислитѣ на съдържанието. Като казваме това, никакъ неискаме да обидимъ прѣводача, защото освѣнъ благодарностъ ние нищо друго неможемъ да искажемъ предъ него за труда му. При това знаемъ, че положението, което той заема въ общественния нашъ животъ, не му е давало възможностъ да отдѣлжъ отъ своето врѣме, за да слѣди специално за развитието на езика ни. Повтаряме да кажемъ, че вслѣдствие на тия недостатъци прѣвода губи много отъ своето достоинство. Неговата цѣль, ние можемъ да кажемъ, е била да даде на Българското общество духовна храна и оръжие за борбата срѣщу нападателитѣ на незамѣнитѣ християнски истини, това отъ една страна, а отъ друга — да направи да обърне по-сериозно внимание върху живота и вѣрата на ония наши съотечественници, които леко-мисленно или индиферентно се отнасятъ къмъ сжщественнтѣ нужди на чловѣческия духъ. За постиганиято на всичко това ние посочваме на горѣпоменатитѣ недостатъци и желаемъ, щото прѣводача да направи едно по-сериозно прѣглеждане и прѣработване на прѣвода си при второ издание.

При всичко това ние и сега горѣщо прѣпоръчваме тая книга на вниманието на читающето наше общество.

21 Януарий 1895 год

Великинъ и Искринъ.

БЪЛГАРСКИ ЦЪРКОВЕНЪ ПРѢГЛЕДЪ

(МѢСЕЧНО СПИСАНИЕ)

Редакторъ-Издателъ **Игнатий Рилскій.**

Книжка втора

МѢСЕЦЪ ФЕВРУАРИЙ

Но като отхвърлихме скришнитѣ, срамни работи, като неприбѣгваме до хитрости и непрѣиначаваме Словото Божие, а откриваме истината, прѣдставяме себе си на съвѣстѣта на всѣки чловѣкъ предъ Бога.

Не прѣкланяйте се подъ чуждия яремъ съ невѣрнитѣ, защото праведността какво общение може да има съ беззаконието? Какво общо има свѣтлината съ тъмнината (2 кор. гл. 4, 2, 6, 14)?

СОФІЯ

Книгопечатница „Просвѣщение“

1895.

С Л О В О,

*произнесено отъ Негово Блaженство Екзарха на 28-й Февруарий
въ Цариградската Българска църква „Св. Стефанъ“.*

Господа, любезни братя и чада,

Днешния день е най-знаменателенъ въ историята на възбужданieto на Българскій народъ; той е деня, въ който се навършватъ тъкмо 25 години отъ издаването на Императорскій фирманъ, съ който се създаде Българската Екзархия. Въ тоя именно день, трудоветъ, усилията подвизитъ, старанията и жертвитъ отъ всѣкаквъ родъ, преносяни отъ цѣло поколѣние за да си спечели правото на особенна народностъ отъ Гръцката въ Отоманската Империя, се признаха за справедливи, заслужаваючи да се удовлетворятъ и се увѣнчаха съ успѣхъ чрѣзъ издаването на тоя исторически фирманъ. Ето защо по случай 25 годишнината на това достопамятно събитие, изпълнени отъ чувствата на благоговѣние и признателностъ къмъ ония, които се бориха и жертвоваха за придобивание това свѣщенно право, сме се събрали днесъ въ тоя Божий храмъ, да се помолимъ Богу за усопшитъ имъ души; събрали сме се същеврѣменно да отправимъ сърдечни молитвы къмъ Бога за здравieto и дългоденствието на Негово Императорско Величество Султанъ Абдулъ Хамидъ II, пазителя и приложителя на това придобито отъ Българскія народъ право.

Съ какви срѣдства и по кой начинъ добиха Българитъ такова драгоцѣнно право, каквото е духовното освобождение на единъ народъ отъ една толкова враждебна нему духовна властъ, каквата е Фенерската Патриаршия? Защо една частъ отъ фирмана, издаденъ прѣди 25 години, остава още неприложена? Какви

длъжности се налагатъ на сегашното поколѣние, за да сполучи турянието му въ дѣйствиe?

Изъ отговора на тия въпроси можемъ да извлечемъ много поучения.

Извѣстно е, че българский народъ още съ приеманieto на християнската вѣра, като самостоятеленъ, е ималъ и своя самостоятелна църква, която Цариградската Патриаршия се е стрѣмила при всѣки удобенъ случай, както и при паданieto на Българското царство подъ Византия, да унищожи. Послѣ тя, слѣдъ възстановението на Българското царство пакъ се принуди да признае нашата църковна независимостъ. Подиръ завладяването на Балканский полуостровъ отъ славнитѣ и побѣдоносни Османски Султани, Патриаршията, въсползувана отъ положението си въ Цариградъ, пакъ сполучи да подчини най-напрѣдъ Търновската Патриаршия и по-послѣ и Охридската Архиепископия. И така въ расстояние на петъ вѣка, тя стана духовна господарка на българский народъ, негова възпитателка въ умствено и нравствено отношение, господарка на душата и на съвѣстѣта на тоя народъ. Като прѣдставителка на Византийската Империя и органъ на сврѣмения еллинизмъ, Патриаршията не е можала да не прѣзира и ненавижда българската народностъ и да не работи за прѣтопяването на българский народъ въ гръцкий, чрѣзъ еллинската писменностъ, така щото още въ началото на тоя вѣкъ тя бѣше успѣла да изгаси у българина народното съзнание и да вдѣхне къмъ името българинъ такова прѣзрѣние, щото и онзи, който имаше съзнанието, срамуваше се да каже, че е българинъ. Българина знаеше, че като православенъ християнинъ, е братъ на гръкъ, но, като не знае гръцки, той е по-доленъ отъ него, той е селенинъ, хориотинъ и че, за да стане гражданинъ и да добие честъ отъ духовната власть, трѣбва да научи гръцки и да скрие българското си происхождение. Въ вѣстанието на Еллада, българина, като православенъ християнинъ, както и арнаутина и влаха, отиваше да се бие за нейното освобождение, като за свое собствено отечество. Щомъ се припозна Еллада за кралство, мисълѣта, че е въз-

можно, чрѣзъ съвокупно дѣйствиуване на всички православни християни въ Отоманската Империя, въ името на вѣрата и елинския езикъ, да се възстанови Византийската Империя въ полза на гръцкото племе, поради онова, което се нарича „мегали идея“ и отъ това Патриаршията почна систематически да работи за прѣтопявянието на българската народность въ гръцката, като прѣслѣдваше, чрѣзъ своитѣ владици българскитѣ книги, изхвърляше ги изъ църквитѣ и ги замѣстваше съ гръцки, гореше ги, унищожаваше ги, така щото българска книга останахъ съхранена едвамъ въ скривалищата на нѣкои затѣнтени мѣнастири, дѣто не можеше да достигне святотатска рѣка.

Благодарение обаче на 19-й вѣкъ, който е вѣкъ на свѣтлината, вѣкъ на свободата, вѣкъ на народноститѣ, началата на които се усвоиха въ Отоманската Империя, благодарение, казвамъ, на тоя вѣкъ, рѣдкитѣ български синове, които имаха щастieto да се образуватъ въ Европа, скоро разбраха неосъществимостта на тая гръцка велика мечта и нейната вѣднителность за напѣдъка на българский православенъ народъ; тѣ разбраха, че всѣкой народъ не може да си отвори очитѣ и да напредне, освѣнъ ако слуша на понятенъ майчинъ езикъ словото Божие отъ народно духовенство и ако образува челядта си на собственния си роденъ езикъ на народни учители; разбраха, слѣдователно, че политиката на патриаршията, да се ползува отъ своята духовна власть за да прѣтопи толкова милиони народъ въ гръцизма, посрѣдствомъ нѣколко владици, като е неосъществима, е само едно прѣпятствие за напѣдъка на тоя народъ; че тая нейна политика е осъдителна отъ самата ни православна християнска вѣра, понеже самъ Спасителя нашъ Господъ Иисусъ Христосъ, прѣди да испрати апостолитѣ да проповѣдватъ на всички народи Евангелието, низпосла имъ Духъ Святый да ги научи всичкитѣ езици, за да можтъ да поучаватъ всѣки народъ на езика му; че патриаршията грѣши прѣдъ Бога, като не изпълнява своитѣ длѣжности като пастирка и учителка на българский народъ, а, въ заблуждението си, вѣрва, че е осъществима елинската идея въ 19-й

вѣкъ надъ единъ народъ по-многочисленъ отъ гръцкия въ Отоманската Империя. Въ тоя вѣкъ не патриаршията, а най-великитѣ цивилизовани държави не могатъ да прѣтопжтъ по малкитѣ народи, тѣхни поданници, надъ които иматъ всичката властъ, сила и срѣдства.

Прочее, тия рѣдки млади наши българи се завърнхха въ отечеството си, издигнхха гласътъ си противъ туй покушение на народността ни между дълбоко за-спалата и невѣжественна масса на своитѣ съотечественици, макаръ и опасността, да станатъ жертва на фенерската злоба за тая си дързостъ, да бѣше явна. Въ тоя първъ периодъ на борбата прѣди да поникнжтъ благотворителнитѣ лъчи на просвѣщението достатъчно въ народа и да направятъ по-общо народното съзнание, повечето отъ тия единични личности, прѣдставлявани като бунтовници и революционери, отидоха доброволни жертви за народното съзнание безъ друга надѣжда за награда освѣнъ оная, която въодушевява всички страдалци за правдата, именно мъченическиятъ вѣнецъ въ задгробний животъ отъ справедливаго Бога.

Слѣдъ Кримската война и издаването на хатихумаюна, съ който се призна свободата на съвѣстѣта и на вѣроисповѣданията, при тогавашната свобода на печата, народното съзнание бързо проникна въ всичкитѣ слоеве на обществото, въ градове, паланки и села, така щото и стрѣмлението и задушванието на всичкитѣ българи съ народно съзнание стана невъзможно за фенеръ. Въ кратко врѣме цѣлий народъ, тѣсно сдруженъ, въодушевенъ въ единъ и сжций духъ, на чело на интеллигентната и здравомислящата класа подъ предводителството на едно множество отлични водители, доблестни, вѣщи и самоотверженни, захванаха една обща и отчаянна борба, борба на огнетения, слабия, прѣзрения и безвластния срѣщу гордия, лукавия, привилигирования, устроения, борба, която трая много години и се свърши съ вѣстържествуване народната правда, и това благодарение на твърдостѣта, постоянството и вѣсторга на самия народъ въ полето за запазване своята народность.

Най-напрѣдъ, българитѣ не искаха друго, освѣнъ да се прѣкратятъ нѣкои злоупотреби и да имъ се даждъ владици, които да познаватъ езика на народа, комуто се испращатъ за словѣсни пастири; но слѣдъ дълги опити и молби като се уѣриха въ непрѣклонността и неостѣпчивостъта на патриаршията, даже и при посредството на гражданската власть, българитѣ се обърнаха къмъ самото Императорско правителство за възстановление самостоятелната българска църква, изхвърлиха името на Патриарха въ тая тукъ църква чрѣзъ Макариополски Иларионъ, когото всички български Епархии не закъснеха да прогласятъ за свой духовенъ началникъ. Въ много Епархии, отвѣнъ това, гражданитѣ демонстративно испждиха изъ митрополитѣ гръцкитѣ владици. Въ нѣкои Епархии гръцкитѣ владици прибѣгваха не само до полицията и жандармерията но и до населението, но прѣдъ рѣшителността на народа, да мре отколкото да приема патриаршески владици, гражданската власть, прѣдъ прогласенитѣ отъ нея начала на свободата на съвѣстъта, не отиваше до истрепване вѣрнитѣ свои подданици за удовлетворени е фанариотската жестокость и надменность, и по такъвъ начинъ не съдѣйствувахе за постигание великата идея, никакъ не въ интереса на империята. Отъ друга страна обаче, ония владици, които се обявиха за народното желание, по исканието на патриаршията, бидоха взети изъ сѣщия тоя скроменъ храмъ и испратени на заточение при присѣтствието на нѣколко дружини войска. защото инакъ народа доброволно не ги даваше. Това бѣха именно доблестнитѣ Иларионъ Макариополски, Авксентий Велешки и Паисий Филипополски. Само ония, които сѣ били очевидци на тая борба, могатъ си прѣдстави на какви страшни бури, на какви искушения, бѣше изложенъ тогава Български Корабъ! Какви заплашвания нему се даваха отъ иновѣрнитѣ пропаганди, които бѣха дошли да ловятъ риба въ мжтна вода! Даже въ минутата, когато българскитѣ пастири отиваха на заточение, въ парахода, именно: пропагандитѣ имъ заявяваха, че стига само да имъ се поклонятъ и да признаятъ тѣхното вѣдомство, и вед-

нага ще бѣдѣтъ избавени отъ заточение и незабавноще добиятъ пълна църковна независимостъ; но дързостнитѣ пастири не се вдадоха на тия обѣщания, като не искаха да измѣнятъ вѣрата си и като бѣха увѣрени, че онова, което имъ се обѣщава, е по-голѣмо зло отъ онова, противъ което тѣ се борятъ.

Прочее, българския народъ въ своя здравъ разумъ отблъсна всичко, противостоя на всичко, отъ която страна и да идеше то, остана вѣренъ на своята задача. Той бѣше като гранитна скала всрѣдъ океана, блъсканъ отъ всеѣкакви вѣтрове и отъ бурнитѣ морски вълни. Въ тая си борба той се прѣдвождаше отъ доблестни свои водители, именно: 1) отъ владицитѣ, които се бѣха изложили на страдания за неговото свято дѣло и му бѣха прѣпорѣчили да не се отклонява нито на дѣсно нито на лѣво; 2) отъ Цариградската община, въ която влизахъ българи отъ всичкитѣ български страни, и 3) отъ вѣстникаритѣ, които гласно и високо защитаваха дѣлото му и го освѣтляваха.

Слѣдъ тия бурни вълнения, настава врѣмето на по-хладнокрѣвно обмислюване, за да се достигне до единъ благоприятенъ исходъ. Събраха се прочее прѣдставители отъ всички почти епархии въ Цариградъ да ходатайствуватъ прѣдъ правителството за рѣшението на въпроса. Правителството покани Патриаршията да влѣзе въ споразумение съ народнитѣ прѣдставители и да удовлетвори справедливитѣ искания на цѣлъ единъ народъ. Патриаршията, уплашена отъ размѣритѣ, които взе това безвъзвратно за нея дѣло, влѣзе въ дълги и нескончаеми прѣговори и по всеѣкакъвъ начинъ продължаваше работата, попееже нѣмаше добрата воля да удовлетвори исканията на българитѣ. Най-послѣ, съ надѣжда да задържи поне една частъ отъ народа подъ вѣдомството си, призна, че е възможно да се даде на българския народъ едно полунезависимо църковно управление подъ името Екзархия съ единъ окръгъ отъ 17 епархии. Въсползувано отъ тоя проектъ на патриарха Григория, правителството го усвои и издаде възъ неговата основа фирмана съ една само прибавка, че освѣнъ 12-тѣхъ епархии, които патриаршеския про-

ектъ обземаше, ще могатъ да влѣзжтъ подъ вѣдомството на Екзархията и други Епархии, на които болшинството или поне двѣтѣ третини отъ православнитѣ, поиска да е подъ нейно вѣдомство. Тѣй като съ тая прибавка се даваше право на всички български епархии въ Македони и въ Южна Тракия да минатъ подъ вѣдомството на Екзархията и съ това се разваляше завѣтната мечта на еленизма, Патриархията, за тая само прибавка, отказа да признае фирмана. Но бѣше вече късно. Веднѣжъ приела, че българитѣ могатъ да иматъ особено полунезависимо църковно управление съ 17 епархии нѣмаше причина да оспорва това право и на други още толкова епархии така сѣщо населени отъ православни българи, да се управляватъ отъ свое народно духовенство. Прѣдъ тия непрѣдвидени за нея послѣдствия, Патриархията се раская задѣто се съгласила да се създаде Българска Екзархия, но фирмана бѣше вече издаденъ на основание положений отъ нея самата принципъ. Така се свърши тая борба на народа, който въ лицето на своитѣ най отлични синове, като се възпита и сформира, като доказа чрѣзъ трудоветѣ и страданията си, че заслужва да сѣществува като особна народност и е достоенъ да се управлява духовно и да се развива на своя матеренъ езикъ, въ своя народенъ духъ, получи отъ гражданската власть осмѣществлението на туй си право чрѣзъ Височайшии фирманъ, който учрѣди Екзархията. Фирмана е прочее, тѣй да се каже, дипломата отъ компетентната власть, дадена на българский народъ въ доказателство, че той е минжлъ прѣзъ испитания и е доказалъ, че може да сѣествува въ Отоманската империя като отдѣлна народност отъ гръцката.

За достигане тоя щастливъ резултатъ Султанъ Абдулъ-Азисъ и неговитѣ Велики Везири, Фуадъ-Паша, Али-Паша и Мехмедъ-Нединъ Паша заслужватъ вѣчна признателностъ отъ българский народъ за своето свободолюбие, безпристрастие и великдушие.

Считаме за прѣждеврѣменно да указваме поименно дѣйцитѣ по тоя въпросъ, дѣйци, които съ своята самоотверженностъ дадоха такъвъ потикъ на народното

съзнание и докарахъ духовното ни обединение. Надѣваме се, че ще се намѣри единъ день историкъ, който достойно да опише тая славна и честита епоха на Българското възраждане и който да извади на лице всички ония благородни характери, духовни и мирски, които заслужватъ признателността и подражанието на потомството. Тия родолюбиви мъже, които извършихъ такъвъ голѣмъ миренъ прѣвратъ и такъвъ подвигъ нѣмаха изобщо нито богатство, нито голѣма наука, нито властъ, нито голѣма опитностъ; но тѣ имахъ силна вѣра въ правотата на дѣлото и твърда воля да прѣтърпятъ всичко за неговото вѣстържествование.

Слѣдъ издаванието на фирмана, свика се въ Цариградъ Народно Събрание, за да изработи устава, по който ще се управлява Екзархията. Това събрание бѣше отъ прѣдставители на всичкитѣ епархии, поименовани и смѣсени, отъ България, Тракия и Македония. На 1872 год., подиръ ново заточение на владичитѣ Иларионъ Макариополский, Панаретъ Пловдивски и Иларионъ Ловчански за дѣто по натискъ на народа служиха на Богоявление, а подиръ народната демонстрация въ Цариградъ и въ областитѣ за завърщане заточенитѣ, фирмана се тури въ дѣйствиe, като се избра за Екзархъ блаженопочившия Антимъ I. Освенъ това, избраха и опрѣдѣлиха се владичи въ поименованитѣ въ фирмана 17 епархии. Патриаршията, за да се избави отъ задълженията на фирмана и съ надѣжда, че ще сплаши простия народъ и ще го задържи подъ себе си, свика единъ помѣстенъ съборъ отъ гърцки архiereи и осъди Българската Екзархия въ схизма задочно. За основа на схизмата, тя тури филетизма, грѣхъ именно, който е служилъ и служи за основа на дѣятелността на патриаршията. По причина на това блаженѣйшии Кирилъ, Патриархъ Иерусалимски отказа да подпише схизмата като несправедлива, противна на право славната вѣра. Обаче и съ прогласяванието схизмата патриаршията излѣзе излъгана въ своята лукава смѣтка: съ схизмата свързасамъ своитѣ ржѣцѣ, които и до сега не може да развѣрже. Българскитѣ водители показаха

не само на своя народъ и на православний свѣтъ, че схизмата е праздна дума, тѣ доказаха и на Императорското правителство, че не трѣба да счита тая схизма за съществуваща, а трѣба да тури въ дѣйствиѣ фирмана, относително називаеми тѣ смѣсени епархии. И наистина, двѣ години подиръ прогласяване на схизмата, Императорското правителство, слѣдъ официални истилями въ Охридската и Скопската Епархии, позволи на Екзархията да назначи и тамъ митрополити; и когато вече бѣше се произвело подобни истилями и въ Дебърската, Струмишката и Кукушката Епархия, въ които всичкото православно население като българско, се произнесло за Екзархията и се очакваше разрѣшение отъ министерството за назначение отъ страна на Екзархията митрополити и тамъ, настѣпиха други политически обстоятелства, които отвлекоха вниманието на правителството на друга страна и спрѣха приложението на фирмана. Въ послѣднитѣ петъ години, Негово Императорско Величество Султана, като позволи на Екзархията да назначи митрополити въ Охридъ, Скопие и Велесъ, гдѣто имашетакива и по-напрѣдъ, както и въ Неврокопъ за първъ пѣтъ, даде несъмнѣнно доказателство, че счита фирмана въ сила и е готовъ постепенно да го приложи за всичкитѣ Епархии, на които болшинството православни сѣ българи и искатъ да минѣтъ подъ вѣдомството на Екзархията.

Отъ казаното до тукъ става доста ясно, че пѣтъ е вече угаденъ за настоящето поколение въ вилеатитѣ Солунски, Битолски, Скопски и Одрински, на което лежи длъжността да работи за приложение фирмана, за испращанието владици въ епархиитѣ, които нѣматъ още такива, и за пълно устройство на Екзархията. Сега не се искатъ вече такива страдания и жъртви, каквито истеглиха ония, които изваждаха фирмана. Ний не се намираме въ такова отчаянно положение въ какво се намирали нашитѣ прѣдшественници, несъществува въ вече ония опасности отъ иновѣрнитѣ пропаганди, каквито сѣ съществували тогава. Отъ насъ се иска само да настояваме предъ Императорското правителство за изпълнение на фирмана, за което изпъл-

нение ни е гаранция досегашната справедливост на Негово Императорско Величество Султана. Ако патриаршията се бѣше държала не като гръцка, а като Вселенска, и ако както ѝ се налага отъ длъжността, бѣше гледала на своитѣ духовни чада като на православни, а не да злоупотрѣбява съ властѣта си за да ги претопява въ Гърци, всички тия крамоли и омрази не щѣха да се явятъ между православнитѣ народности въ Империята и еллинската народностъ не само че нѣмаше нищо да загуби, но щеше и да спечели. Патриаршията не се вразуми отъ досегашния си опитъ, та и днесъ си остая единственъ и вѣченъ нашъ неприятель, който ни принуждава да водимъ борба и да главоболимъ на Императорското правителство, отъ което очакваме онова, което бѣше длъжна да ни даде тя сама. Но какво може тя, патриаршията, противъ българското население, което съзнава народността си и иска правото си отъ едно правителство, което се слави най-много по това, че почита народността на своитѣ поданици и я защитава? Какъвъ интересъ ще има то, правителство, да оскърбява българския народъ и да благоприятствува на свой ущърбъ великата идея на тая или оная държавица, когато съ това никого не може да задоволи и да привърже къмъ себе си? Съ това не искаме да кажемъ, че трѣбва да кръстосамъ рѣцѣ и безъ никакъвъ трудъ, безъ никакви усилия и жертви отъ наша страна да чакаме всичко да ни дойде на готово. Онова, което единъ народъ не е спечелилъ съ борба и съ жертви, той го не оцѣнява и е неспособенъ да го запази въ даденъ случай. Но какво трѣбва да правимъ за да се увѣличаятъ нашитѣ искания съ успѣхъ?

Свещенитѣ сѣнки на доблеснитѣ народни водители въ църковния въпросъ ето какво биха одговорили.

1) Най-доброто сръдство за туряние въ дѣйстви-фирмана и въобще за възбужданieto общественното мнѣние е свободния печатъ, но понеже той отсъствува, нужно е всѣки събуденъ, развитъ чловѣкъ, учитель или свещеникъ, лѣкарь, адвокатъ или търговецъ, да счита за своя длъжностъ да бѣде апостолъ на тая идея между заблуденитѣ си и невѣжествени братя, а глав-

ното учителитѣ съ слово и дѣло трѣбва не само да даватъ на своитѣ ученици полезни за живота познания, но и да ги възпитаватъ въ народността имъ, да имъ вдѣхватъ любовъ и уважение къмъ своето, а на първенцитѣ да разправятъ, че родолюбието изисква въ общитѣ работи на селото или на града да жертвуватъ личнитѣ честолюбия, страсти и инати прѣдъ общо добро, тъй като изрѣчението „съгласието прави силата,“ е първото условие за успѣхътъ на всѣка обща работа,

2) Да се отблъсватъ съ най-голѣмо негодувание заплашванията или обѣщанията, ласканията или подкупванията на която и да е пропаганда, цѣльта на която е да всѣе раздоръ, расцѣпление и да осуети успѣха и благото на народното развитие. Да се обясни по-добрѣ понятието за нравственностъ и длъжностъ, като се изобличаватъ хитруванията и софизмитѣ, съ които искатъ да се прикриватъ личнитѣ вигоди подъ булото ужъ на общо добро, а ония, които спекулиратъ съ вѣрата и народността си, да се считатъ за измѣнници на татковината си.

3) Не само не трѣбва никой, за своя лична полза, да поврежда на общото добро, не само не трѣбва никой да стои равнодушенъ, като че ли то не се касае до него, но и всѣкой е длъженъ споредъ силитѣ си, сръдствата си и положението си, да прави всѣки день онова, което може за успѣха на своята народностъ. И понеже въ днешния вѣкъ тѣлесната сила не струва освенъ много малко, а силата на ума е, която струва много, защото труда на единъ наемникъ се цѣни колкото и труда на добитѣка, то родителитѣ колкото и да сж сиромаси, трѣбва да разнасятъ не по-малко за образованието на дѣцата, отколкото за отхраната и облеклото имъ. Проникнете се дълбоко отъ идеята, че нѣма друго спасение освѣнъ учението и не щадете нищо, когато се касае за образуването на челядта Ви и на народа Ви.

4) Само въ Отоманската Империя подъ скиптра на Султанитѣ българската народностъ може безопасно да се развие и събере официално, чрѣзъ Черковната Иерархия, подъ вѣдомството на своята духовна майка

— Екзархията. Заради това, не само трѣбва да бждете вѣрни и прѣдани на Османския прѣстолъ, но трѣбва и да не допускате никакво съмнѣние въ това, защото, както всѣка Държава, тѣй и Османската, ако счита развитието на една християнска народностъ вредително за своята цѣлокупность, не може да благоприятствува нейното развитие. — Българский народъ е единъ отъ най-полезнитѣ за турското владичество въ Европа, ако неприятелитѣ на Турция не успѣятъ да всѣжатъ недоразумѣния помежду него и неж.

Тоя е пжтя, по който, настоящето поколение трѣбва да върви за да изпълни, по примѣра на своитѣ прѣдшественници, задачата, която лѣжи на неговитѣ плещи.

Като си припомнимъ прочее днесъ славнитѣ трудове на нашитѣ прѣдшественници по църковний въпросъ, нека се въодушевяваме отъ тѣхния примѣръ за да доискараме оная частъ, която остана, като нашъ дългъ. О, вий, тѣхни послѣдователи, труженици на вѣрата и народността, имайте тѣхната вѣра въ правдата и тѣхната твърда воля. Слѣдвайте Евангелскитѣ съвѣти: чукайте и ще Ви отворятъ, почукайте редовно и постоянно, до като Ви отворятъ. Чуканието единъ пжтъ въ годината или въ шестѣхъ мѣсеца не е чукание. чуканието всѣки день и всѣки часъ е чукание; Направѣте общитѣ ви интереси като българи постоянна идея, която да ви не излазя изъ главата денъ и нощъ и която да се проявява чрѣзъ вашитѣ дѣла. Искайте и, споредъ думитѣ на Евангелието, ще ви се даде, но искайте прѣди всичко царството Божие, а другото ще дойде само по себе си. Елате прочее въ народно съзнание, пристрастете се за интереситѣ си като Българи, членове на една народность, устройте общинитѣ си и чрѣзъ тѣхъ църквитѣ, училищата си и общинскитѣ си работи въ духъ на единомислие и съгласие. Искайте постоянно и силно да се назначатъ владици на вашитѣ епархии за да сте устроени като епархии, та всѣкой членъ на епархията да има въ владиката защитникъ на своитѣ духовни интереси прѣдъ властѣта; а чрѣзъ владиката влѣзте всички подъ ръководството на Вашата

духовна майка Екзархията. Така, организирани и дисциплинирани подъ едно духовно народно началство, вмѣсто да минавате за гърци и да се прѣдставлявате прѣдъ властѣта и прѣдъ свѣта отъ грѣцки владѣици, които искатъ никога да не се повдигнете нравственно, вий ще можете да се прѣдставите като православна българска община. По такъвъ начинъ вий ще се развиете и ще напѣднете умствено и нравственно и съ това ще докарате и материалното си благосъстояние. — Нека сега се помолимъ за здравието и дългоденствието на Негово Императорско Величество Султана, отъ благоволенieto на когото зависи успѣха на нашето народно развитие.

ОТКЪСЛЕЖЪ ОТЪ ИСТОРИЯТА НА РИЛСКИЙ МЪНАСТИРЬ.

(Продължение отъ кн. I.)

Че българския Рилский Мънастиръ е заемалъ едно важно положение въ животътъ на българетѣ, свидѣтелствува този фактъ, гдѣто всичкитѣ български царѣе сж се отнасяли къмъ него съ голѣма почитъ и сж го награждавали съ всевъзможни привилегии и правдини.¹⁾ За потвърждение на това и за любопитство на новото ни поколѣние, ние привождаме тукъ исцѣло хрисовултъ на царь Иванъ Шишманъ, даденъ на мънастирътъ въ 1379 година, току рѣчи въ навечерието на паданието България подъ яремътъ на турцитѣ.

Ние привождаме въ прѣводъ този Хрисовулъ отъ русския прѣводъ, направенъ отъ Априлова въ неговата деница, издадена въ 1845.

„Благочестиво, приятно и похвално е за всичкитѣ христоролюбиви царѣе да обичатъ и да иматъ горѣщо сърдце къмъ светитѣ и благочестиви църкви, гдѣто сж изобразени образътъ на богочеловѣка и неговитѣ светии. Царьтъ се украсява съ вѣнецъ, съ скъпоцѣнни каменье и бисеръ, но освѣнъ това и съ благочестие и вѣра въ Бога, и съ почитание светитѣ негови храмове.

За това и моето царско величество, по ангелското прѣдание помазанникъ Божий на благочестивия хри-

¹⁾ Тази популярностъ на рилския мънастиръ между българетѣ, разбира се, е имала най-напрѣдъ основата си въ високата почитъ, съ която се ползвалъ основателътъ на мънастирътъ, св. Иванъ. Тази висока почитъ къмъ този великъ подвижникъ и чудотворецъ е сжществувала не само между българетѣ, но и между други нѣкои славянски племена, а най-много между руситѣ. Тѣй въ 1671 година въ россия е била напечатана една книга службата на св. Иванъ, която е била посветена на: *Благородному и Благочестивому Е. Матей Пану и радюну думитрашко. Полковникови войска Его Запотокаго Переслйскому Благодѣтелю Ишму*. Както отъ прѣдсловieto на тази книга, тѣй и отъ ритмованieto девето редно послѣсловие „почитателю“ се види колко много е билъ въ почитъ въ россия този български свѣтецъ. Види се тогава да е била още ятка тази братска свръзка между братята руси и българе, която бѣ свръзана по между имъ при приеманieto на християнството отъ првитѣ.

стиянски прѣстолъ на свето-прѣставлѣнитѣ се царѣ, отъ горѣща любовъ къмъ Бога и отъ благочестие къмъ светитѣ негови църкви, къмъ божественния неговъ образъ и къмъ всичкитѣ светии, най много отъ желание къмъ подновяване на паметта и спасението на умрелитѣ въ Бога царѣ, които прѣди мене стоехъ на българския прѣстолъ, спорѣдъ правилата и прѣданията благоизволи и мое царско величество да даде на първообразъ приличната тази царска грамота, къмъ която е прикаченъ златенъ печатъ, на моя царски мѣнастирь на светаго отца Ивана рилскаго, който се намира въ тѣй наречената рилска пустиня, за да владѣе той всичкитѣ села и метоси и всичкитѣ недвижими нови и стари имоти и приходи.

А тия села на св. отца Ивана рилскаго сж слѣдующитѣ: мѣнастиретѣ: Варвара, Чъртовъ-долъ, Краино, Българино, Будино, Дриска и Гаганъ, гдѣто е метохътъ Орлица, мѣнастирския метохъ до Бруджима. Сетнѣ къмъ страната на Бруджима и Лихътица до края ѝ до рѣка рила, а като се прѣмине прѣзъ нея и се прѣмине прѣзъ Марешница, до Будоранъ, Каменица и по слизанието имъ въ рила и задъ нейното прѣминаване до Бруджима. Тукъ принадлежи още и земята отъ лѣвата страна при царския виръ, която граничи съ църквата на св. Богородица до св. Прокопий, що се намира на камикътъ, изъ долътъ на рѣка рила до Варварва, сетнѣ до св. Илия и Габровецъ, по брѣгътъ, до св. Георгия, св. Арахангелъ и Дриска и до самия градъ по горѣ отъ царския виръ, всичкитѣ нови лозя принадлежатъ на сѣщия мѣнастирь. При това както Ломница, Крушевецъ и Ерменецъ се намиратъ при рѣката рила, и по горѣ отъ Пастра и сж посѣяни ниви, то и тѣ принадлежатъ на поменѣтия мѣнастирь. На сѣщия мѣнастирь принадлежатъ: село Базово, Дебръ, Албаново, Пастра, Гнидо, Брадско и Разлошкинопове; при това селото Лѣшко, Селища, Дрѣновъ-долъ и Градище, Царово, селото Долене и Градечница съ всичкитѣ найни приходи и хора, както съ попъ Теодора съ семейството му и съ родътъ му и съ Петръ Теодосовъ съ неговитѣ братя.

А пъкъ срѣдната по голѣма планина, отъ гдѣто истича рѣката рила къмъ Зланъ, тѣй къмъ Лепшоръ и съ рѣката Илийна при втичанието ѝ въ рѣката рила и отъ Лепшора къмъ Комаревски връхъ, та каменъ и Царский връхъ и Шипочень, гдѣто е мѣнастирския метохъ — а отъ лѣвата страна на града Стобъ къмъ рѣката рила и по нейното течение къмъ Струма, и по Струма къмъ Германщица, а отъ Германщица къмъ Блъгаринъ, а отъ Блъгаринъ къмъ кучешки скокъ и къмъ Агуповитѣ къщи, Шаакъ, рибното езеро и прѣпуквица, тѣй и обратно къмъ върховетѣ на рѣка рила въ сила на тази моя царска грамота, на която е прикаченъ златенъ печатъ, има надъ всичкитѣ тия мѣста неизмѣнна властъ този пустинникъ, Иванъ рилский.

Но, освѣнъ горѣказаното, ако гдѣто и да се намиратъ мѣнастире, сѣнокоси, мѣста сгодни за воденици, и за риболовство, лозя, ниви, или каквито и да сѣ недвижими имоти, принадлежващи на тия мѣнастире (обители), или на тѣхнитѣ хора, живущи въ околноститѣ на този мой царски мѣнастирь, надъ всичкитѣ тия има неизмѣнна властъ този царский мѣнастирь на св. Иванъ.

Мое царско величество е съизволилъ да освободи всичкитѣ хора и села на този царски мой мѣнастирь съ чистото и свѣтло съизволение, щото никой отъ нашитѣ държавни чиновници да не смѣе да прѣпятствува въ нищо на тѣзи хора, нито военачалницитѣ, нито подручницитѣ, нито бирницитѣ, нито распорѣдителитѣ съ квартири за война, нито сѣдиитѣ, нито събирателитѣ данѣкътъ отъ къща, пшеница, лозя, нито десетаритѣ на пчелитѣ, свинетѣ и овцитѣ, нито приемщицитѣ, нито кучаретѣ, нито соколницитѣ, нито ловчиитѣ, нито градинаритѣ, нито бързоходцитѣ, нито събирателитѣ данѣцитѣ отъ чифликъ-сайбийтѣ, нито чиновницитѣ отъ тайната полиция, никой отъ всичкитѣ малки и голѣми болѣри и служители на моето царско величество, които се пращатъ винаги да извършватъ царскитѣ работи и да събиратъ данѣцитѣ. Никой отъ тѣзи чиновници да не дързне да докачи хората на светия отецъ, нито на нивитѣ имъ, нито въ горитѣ, нито да забератъ нѣкой чловѣкъ на работа, или не-

говния слуга на ангария, или да иска кола, конѣ или добитѣкъ. При това никой отъ гореспоменжатѣ да не дързне ди влезне въ селата или у хората на този мой царски мѣнастирь на св. отецъ, за да земе съ сила хлѣбъ или убие птица; но да не дързне даже нѣкой да стѣпи съ нога на тѣхния дворъ, но такива да бждѣтъ испаждани, и да се спирагъ отъ далече, щомъ имъ се покаже тази моя царска грамота. Така сѣщо и градътъ Стобъ да нѣма ни на косъмъ власть надъ мѣнастирскитѣ хора, нито надъ тѣхната недвижимость. А ако нѣкой отъ мѣнастирскитѣ хора поиска да отиде по търговия съ своята стока по държавата и областитѣ на моето царство, то му се позволява свободно да купува и продава всичко, въ което, съ показванието на тая моя царска грамота, на която е окаченъ златенъ печатъ, да не му се прѣпятствува, отъ какъвто и да се не зиматъ никакви мита, пѣтни пари, или нѣщо друго.

Ако се прави нѣкакво приношение въ мѣнастирската областъ, то този мой царски мѣнастирь, светий отецъ, да взима всичко исправно, и никой другъ нѣма право връхъ това приношение, или върху частъ отъ него, да обрѣща въ своя полза.

По такъвъ начинъ да владѣе този царскій мой мѣнастирь, светий Иванъ пустиножителъ, всичкото свое достояние, както е по-горѣ показано отъ мене, свободно и безпрѣпятственно, доклѣ грѣе на земята слънцето и доклѣ моето царско величество е живъ. Защото моето царско величество доброто устройство, порѣдѣкъ, приличие и чистота на този мой царски мѣнастирь съ всичкитѣ негови потрѣби още отъ врѣмето на прадѣдитѣ и дѣдитѣ мои, и родителитѣ на моето царско величество и отъ врѣмето на въ Бозѣ починалия царъ Асѣнь и Калиманъ и прочиитѣ прѣдѣди и дѣди на царьетѣ български и на моитѣ родители. Всичкото това като видѣ и моето царско величество, даде на този царски мѣнастирь тая грамота, на която е закаченъ златенъ печатъ. А когато дойдатъ чловѣци отъ този мѣнастирь въ столицата на моето царство, Срѣдецъ, никой да не употрѣби противъ тѣхъ ни на косъмъ каквото и да е насилие, и да не бждѣтъ тѣ въ нищо обезпокоени,

нито за тѣхната недвижимостъ, нито за тѣхното ново и старо имущество, но по настоящата заповѣдъ на Наше Царско Величество, съ всичкото си имущество тѣ да оставатъ свободни и въ нищо да се не обезпокояватъ.

Подиръ смъртъта на мое царско величество, когато съизволи Господъ Богъ, царъ вѣчний, да постави на моя прѣстолъ, или прѣлюбезния синъ на мое царско Величество, или кой да е отъ братията и роднинитѣ, да не дързне никой да отмѣни или уничтожи каквото и да е отъ това царско мое приношение, но такъвий даже да поднови, утвърди и прибави, както е това прилично на православнитѣ царѣе. А ако ли нѣкой отъ такивато дързне да наруши и уничтожи тази моя царска грамота, да отнеме що и да е отъ написаното въ нея, и начене да стѣснява хората на този пустинникъ Отецъ Иванъ Рилскій, то на такъвъ да заплати Господъ Богъ съ праведния свой сждъ, и да бже такъвъ причастенъ на Иуда, прѣдателятъ Господень, и да наслѣдва проказата Озиева и да има за сжпостатъ святаго Отца и въ този и въ бждщия вѣкъ, аминь.

За потвърждение, извѣстность и безпрѣпятвенно изпълнение на всичко по горѣ даровано, дава се тази първообразна грамота на този царски мѣнастирь, на която е прикаченъ златенъ печатъ.

Написахъ Азъ мое Царско Величество настоящата грамота и подписахъ съ обикновенния царски знакъ на 2-й индиктъ, въ 21 день Септемврий 6889 година отъ сътворение свѣтътъ (1379 г.)

Иванъ Шишманъ, Христолюбивий Благовѣрний царъ и самодържецъ Българскій и гръцкій“.

Ето какъ сж гледали на рилскій мѣнастирь старитѣ българе и съ какви привилегии и отличия сж го обставяли. Това е ставало за това, защото рилския мѣнастирь е занемалъ най-видното мѣсто въ животътъ на тогавашнитѣ българе. Сжщото положение на този мѣнѣстирь сж съзнавали и покорителитѣ на България, турцитѣ, които, щомъ покорили тази страна, като най-добри дипломати въ него врѣме, надарили мѣнѣстирьтъ почти съ сжщитѣ привилегии и отличия, които той ималъ по прѣди, при българскитѣ царѣе.

Даже въ послѣдне врѣме, когато владѣла анархия по цѣлата турска държава, вслѣдствие на което не единъ пътъ билъ разрушаванъ и мѣнастирътъ на Св. Ивана, послѣдния се се ползувалъ съ нѣкои и други права и привилегии, като напр. да не плаща данѣкъ на извѣстно число имущество, да не дава бегликъ на извѣстно количество овци, да не дава десетокъ отъ лозя, ниви, ливади и др. т. И що е особено важно въ този случай, то е, туй, че тѣзи права и привилегии се подновявали винаги при възлизанието на прѣстола отъ всѣки новъ султанъ, за която цѣль се издавалъ и особенъ ферманъ на подобие на хрисовулитѣ на българскитѣ царѣ. А нѣкои отъ турскитѣ султани даже, като издавали нови фермани и подновявали правдинитѣ мѣнастирски, испращали заедно съ това и по една твърдѣ голѣма свѣщъ подарѣкъ на свѣтията, отъ каквито свѣщи и до послѣдно време сѣ запазени отъ султанитѣ Мурата, Селима III и др.

Такива фермане султански е имало въ мѣнастирътъ току рѣчи отъ всѣки турски султанъ, а отъ нѣкои и по два и по три, но спазени до сега се намиратъ само слѣдующитѣ:

- 1) Отъ султанъ Баязитъ два-едина издаденъ въ 912 год.; а другия въ 915. Съ първия отъ тия фермане се опредѣляватъ точно границитѣ на мѣнастирскитѣ имоти, а съ втория се освобождава мѣнастирътъ отъ всѣкакъвъ десятѣкъ; 2) Отъ султанъ Селимъ I-й единъ, издаденъ въ 936 год., който освобождава мѣнастирътъ отъ всѣкакви спжхилѣци; 3) Отъ султанъ Махмудъ I-й единъ, издаденъ въ 1096 год., съ който се освобождава мѣнастирътъ отъ всѣкакви вергии и отъ всѣкакви глобявания; 4) Отъ султанъ Махмудъ единъ, издаденъ въ 1155, съ който се запрѣтава на паселението отъ с. Рила да зима вергия на мѣнастирскитѣ имоти, находящи се въ района на туй село; 5) другъ ферманъ отъ сѣщия султанъ, издаденъ въ 1152 год., съ който се запрѣтава на властитѣ и други (турци или българе) кога дохождатъ въ мѣнастиръ, да не искатъ вергии и каквито и да сѣ бакшиши; 6, отъ Султанъ Махмудъ единъ, издаденъ въ 1252, съ който

се освобождава мѣнастирътъ отъ конакъ, масрафи, теклифъ и вергии; и 7, послѣденъ единъ ферманъ, издаденъ въ 1278 год. отъ Султанъ Абдулъ Азисъ, съ който, на основание на старитѣ фермане, се освобождава мѣнастирътъ отъ данъци.

Освѣнъ тия и др. фермани турскитѣ султане сж издавали и други укази, съ които специално сж давали на мѣнастирътъ тия или ония права и привилегии, какъвто е указътъ мѣнастирътъ да държи своя стража, единъ видъ военни хора, наричани *пандуре* чисти българе отъ 150 души, а въ случай на нужда и повече, които сж се намирали въ пряма зависимостъ отъ мѣнастирското началство, което отъ своя страна имъ е поставяло началникъ, *бюлюкбашия*, тоже българинъ. И забѣлжительно е това въ този случай, че тия мѣнастирски пандуре сж ходили свободно въоружени почти по цѣла България, Тракия и Македония по мѣнастирски работи, стига само да сж заявявали въ надлежнитѣ конаци, че тѣ сж мѣнастирски челоуѣци. Нъ отъ това привилегировано положение мѣнастирътъ поченалъ да се лишава постъпенно отъ Кримската война, а най много слѣдъ дѣйствиата на покойний Хаджи Димитъръ. И въ послѣдно врѣме турското правителство замѣнило тази стража съ свои *заптиета*, които оставило да живѣятъ и въ самата ограда на мѣнастирътъ и самото мѣнастирско началство подложило на тѣхния контролъ. А въ началото на 1876 година началникътъ на тия заптиета присѣтствуваше и въ самитѣ засѣдания на мѣнастирското управление. Първото довѣрие вече бѣ исчезнало и сега настѣпи страшно недовѣрие, придружено съ нескриваема готовностъ на пепель да обжрнатъ мѣнастирътъ. Нъ за това по сетнѣ.

Като постѣпнали тѣй турцитѣ съ мѣнастирътъ въ напрѣжно врѣме, то заедно съ това и мнозина правителственни хора и други по разбрани държали къмъ него особено почитание, което му и спомогнало да се съхрани отъ съвършенно разорѣние въ послѣднитѣ събития, станали на Балкански полуостровъ отъ 1850 година насамъ, както що му е спомогнало и въ миналитѣ врѣмена съ

успѣхъ да извърши своята апостолска дѣятелностъ между своя народъ.

И тъй положението на рилския манастиръ е било едно отъ най виднитѣ и най важнитѣ въ животътъ на българетѣ, тъй като още отъ врѣмето на своето образование (основание) до покорѣнието на България отъ турцитѣ той е изпълнявалъ чисто-апостолска дѣятелностъ — възпитавалъ е народътъ въ истиннитѣ на новото учение, Християнството, а въ послѣднѣ, отъ покорѣнието на България до освобождението ѝ отъ Русситѣ, той като е спазилъ Светото Православие и Славянина на цѣлия български народъ, поддържалъ е и респектътъ на послѣдния прѣдъ побѣдителитѣ, както това е изразилъ манастирътъ въ 1853 година въ едно свое просително писмо до Руския Св. Правителственъ Синодъ: „*можемъ реци съ смѣлостію, удержали (светитѣ иноци на манастирътъ, които сж били испращани по таксидъ — съ проповѣдь на словото Божие) и самую болгарскую грамотность . . . тамо и по нинѣ Богослужение отправляется на славянскомъ язицѣ, и едѣ ни, тамо на греческомъ*“.

Но, освѣнъ, тъй да кажемъ просвѣтителната дѣятелностъ на манастирътъ въ първата българска слава и въ врѣме на робуването на българитѣ подъ чуждото иго, той въ послѣдно врѣме, въ врѣме на литаргическия сънъ на всѣка жива християнска душа на Балканския полуостровъ, е служилъ за православнитѣ славяно-българе и като хранилище на миналото тѣхно величие и славната тѣхна храбростъ. Той единичкия е вардилъ въ своитѣ пазухи идеята за освобождението отъ чуждоземното иго и не единъ пѣтъ е правилъ опити и вътрѣ, въ България, и на вѣнъ за да се освободи народътъ отъ него, Не едно прѣдание сжествува въ него за тази негова дѣятелностъ и не едно писмено свидѣтелство се е намирало за това до началото на настоящия вѣкъ. За спомагание народътъ, чрѣзъ вѣнкашни срѣдства, каквито той е паченжлъ да употребява веднага подиръ паданието на България подъ турцитѣ, ние намираме въ нѣкои лѣтописи манастирски, че той пращалъ за тази цѣль много свои братия въ

Руссия, подъ видъ на събиране помощи за поддържането на манастирътъ, но, види се, че всичкитѣ тия негови опити сж оставали безплодни, тъй като самото положение на тогавашна Руссия, не могло нищо друго да направи, освѣнъ да даде своето братско утѣшение и насърдчение. Знае се за положително, че братията въ манастирътъ сж испроводили въ Руссия подъ видъ за събиране милостиня въ 1559 година своя Игуменъ Григорий при Царь Иванъ Василиевичъ. Сжщо тъй е положително извѣстно, че сж пращали и други свои братия въ 1584 год. и въ 1628 год.⁽¹⁾ Но съ всичкитѣ тия опити на манастирътъ както казахме, не е могло да се постигне нищо, съ исключение на пожъртвуванията, съ които манастирътъ е могълъ да поддържа своето съществуване и апостолска дѣятелность. Като говоримъ за вънкашнитѣ дѣйствия на манастиря за олегчението на народътъ отъ тѣжкото иго, ние считаме за нужно да направимъ тукъ и тази къса бѣлѣжка (за която ще говоримъ другагѣ на дълго), че рилския манастирь, изгледа, да е ималъ тѣсна свръска съ руссия още отъ първото врѣме на паданieto България подъ турцитѣ, а може би тази свръска да си е природна между двата народа, а сега само подновена. Думата ни е заедно писмо, написано въ 6974 година отъ сътворението на свѣтътъ, нѣщо повече отъ прѣди четиристотинъ години, което се пази въ архивътъ на рилския манастирь, — въ туй писмо се споменава, че имало било още отъ старо врѣме нѣкакви хрисовули, които утвърждавали да има единство, съюзничество между рилския манастирь и руския на св. Гора св. Пантелеимонъ. Защо е било туй единство между тия братски манастире, защо е туй съюзничество и кой е издавалъ хрисовули за такавото братска свръска, ние не можемъ за сега нищо да кажемъ, а ще забѣлѣжимъ само, че рилския манастирь се е обръщаль да иска помощъ за освобождение отъ своитѣ братия, като отъ свои, знающии неговото зло положение и дължен-

⁽¹⁾ Гледай №134 Москов. Вѣдомости 7-го Ноября 1853 года. За туй е писалъ и добрия българофилъ покойний П. М. Леонтьевъ, както гласятъ нашитѣ данни.

ствующи да му помогнѣтъ. Да ли туй единство между тия два мѣнастире неще ни най-добрѣ истѣлкува отъ кое врѣме и защо у насъ да е толкозъ приятенъ „Дѣдо-Иванъ“ — въпросъ, за рѣшението на когото ние си толкозъ бѣхтѣме своитѣ умове?(¹)

Относително же вътрѣшнитѣ старания и опити на мѣнастирьтъ да поддържж бодростѣта на народѣтъ и да го упжтва постѣпенно къмъ освобождение отъ тѣжкото иго, ние можемъ да утвърдимъ, че идеята за освобождението се е държала само въ този мѣнастирь, когато всичко на около е било мрѣтво, когато тия, които е трѣбвало да държатъ духѣтъ на полити-

(1) Ето какъ гласи самото съдържание на споменѣното по-горѣ писмо „утвърдително“, направено между рилскій мѣнастирь и Русскія — мѣнастирь св. Великомучен. Пантелеимонъ на св. Гора. „Благодатию и человеколюбіемъ Господа и Бога и Спаса нашего Іисуса Христа, и молитвами прочистіе владычице наше богородице и преподобнаго и Богоноснаго Отца нашего Іоанна пустыне жителя рилскаго. Мы иноци иже въ монастыри пустыніе рилскыя. Игумень Іеромо Давидъ и Іеромонахъ Теофанъ, и събратомъ нашимъ святопочившимъ игуменомъ Іеромонхомъ Іоасафомъ обрѣтохомъ святы“ монастыри рилскы запустѣвши отъ многъ лѣтъ, и милостію Божіею и помощію пречистіе, и молитвами святаго, воздвигохомъ его, и обновихомъ и удръжавнымъ дарен. И господъ съвѣсакимы записаніемъ и утвържденіемъ свободихомъ отъ Телоса дарева, и вѣсакии инши дааніи прочиі господъ“. Поврѣмениже видѣхомъ въ светѣй горѣ, въ монастыри святаго великомученика Христова и цѣльбника пантелеимона. Хрисовулы прѣжнии святыхъ ктиторъ, како суть были оба монастыра едино, тѣмже и мы“ совѣщавшесе по прѣставленіи“ брата нашего кир Іоасафа. Сътворихомъ да суть пакы“ оба монастыра едино якоже суть и прѣжде были, и да си поставляютъ наставника зде отъ нихъ монастыра строити овзи монастырь. Намже двѣма братома, Іеромонаху Давиду и Іеромонаху Теофану. Аще придутъ прити въ свиту гору въ святы“ монастырь да имамъ свободу отъ всякихъ работъ, пакы пребудемъ зде такожде да имамъ отраду тѣмже да строемъ монастырь якоже хотеть по прѣставленіи же нашемъ или тамо или зде да имамъ колива и литургіе якоже и прочаа братія и въ се имже суть монастырская или вънутрь или вънѣ що да се обрѣтаа прѣдаемо тѣмъ съ писаніемъ поимени и записанія царска и господскаа и такози учлинемъ между собою. Что любо да ест зде въ монастыри да се не възметъ относити отъ монастыра, кромѣ нужде распанія монастырскаго и иже дръзнетъ разорити сіе наше възчиненіе или отъ тѣхъ или отъ насъ такового да разоритъ Господъ Богъ въ день страшнаго испитанія и да го убіетъ сила честнаго и животворещаго крѣста и да естъ проклетъ отъ 318 святыхъ и богоносныхъ отецъ иже въ никей и отъ всѣхъ святыхъ отъ вѣка Богу угождѣвшихъ и да му ѱе съпирница пречиста Богомати и святы великомъченикъ пантелеимонъ и преподобни и богоносни отецъ Іоанъ Рилски на страшнѣмъ судѣ Христови и ради извѣщенія и утвържденія иже сіа възчинивше и въписахомъ зде поимени игумень обитѣли святаго великомученика Христова и цѣльбника Пантелеимона Іеромонаха Аверкіе и игумень обитѣли преподобнаго и Богоноснаго отца Іоана рилскаго Іеромонахъ Давидъ и Іеромонахъ Теофанъ. Проигумень рушкы Харітонъ. Проигумень Герасимъ, проигумень Іеромонахъ Аверкіе, проигумень Никандръ, проигумень Малахія, Екклісархъ Іеромонахъ Діомидіе, духовникъ Іеромонахъ Ефремъ, Старѣцъ Атанасіе, Старѣцъ Рафаилъ, Старѣцъ Варлаамъ. Старѣцъ Григоріе, Старѣцъ Доситей. Ексоднасть попъ Митрофанъ и въ сѣ яже о Христѣ братія обоихъ монастырей и писасе въ лѣто 6974, мѣсецъ, иунъ 6“.

ческия животъ, сж се били прѣродили въ турци и гърци и сами сж станали гонители на своето. Рилскій мѣнастирь е билъ знаменосецътъ на българскитѣ ратници и само подъ неговото знаме послѣднитѣ не сж се прѣкъсвали на Българската земя, която е била облета съ челоувѣческа кръвъ. Когато е било нужда и възможнo той самъ съ отборъ свои братия е обикалялъ непроходимитѣ гори и е пазилъ нещастнитѣ свои братия отъ лютитѣ угнетители, които съ почеванието анархията въ империята на турцитѣ, не сж знаели мѣрката на своето злощастие. Когато въ Турция бѣше изгубено всѣкакво челоувѣческо право, когато нейнитѣ владѣтели бѣхж станали играчка въ рѣцетѣ на всевъзможнитѣ нехранимайковци и челоувѣкоподобни звѣрове, когато въ туй врѣме незнаехж гдѣ се намиратъ, на небето или на земята, тогава мѣнастирьтъ на св. Иванъ носеше знамето и по полетата на Стара-Загора и по непроходимитѣ лѣсове на балканътъ и Рила. Когато самъ, лично, не е могълъ това да направи, когато интереситѣ на народътъ сж изисквали другъ видъ дѣятелность, тогава той е пращалъ нарочно избрани за тая цѣль хора и по такъвъ начинъ е крѣпилъ и пазилъ нещастния народъ. На рилския мѣнастирь дължи и стария ветеранъ Ильо Войвода за своята прочута едно врѣме войводска дѣятелность, за която въ 1854 год. ето какъ се е писало въ Московския Вѣдомости въ 50 брой: „Болгарское и греческое население, доведенное до крайности, образуетъ отряды гвериласовъ. Нѣкто Ильо Булюкбаса (разбира се, че е Ильо Войвода) съ 200 болгарами преслѣдуетъ дикія турецкя шайки, и въ монастырь Рыльчи (рилскій монахи набрали войско храбрыхъ подначалствомъ Златана, которое дѣлаетъ чудеса“. Че тия свѣдѣния сж били положителни, свидѣлствуватъ нашитѣ данни, които имаме на рѣка за дѣятелността на мѣнастирьтъ прѣзъ това врѣме. Неисказанно е било злото, което е прѣносялъ тогава българския народъ, пшканията му сж отивали до небото и радѣтельтъ на този народъ не е могълъ да държи скръстосани рѣцетѣ си и да гледа съсиинитѣ на братията си. Той, дѣйствително образо-

валъ нѣколко чети отъ отборъ хора, далъ имъ въ ржководители свои опитни братия и ги испратилъ по непроходимитѣ гори и широки полета да полагатъ животътъ си въ борба, както пишатъ Московскитѣ вѣдомости съ *дикія турецкія шайки*. За потвърждение на казанното ни, ние привождаме тукъ единъ рапортъ отъ самия споменувамъ въ русскія вѣстникъ Златанъ, но отъ по рано врѣме, тѣй като той дълго врѣме е началствувалъ надъ храбритѣ борци. Той се е наричалъ често пѣти и Златко — любимото название на братията мѣнастирски, съ което сж изказвали всичката своя сърдечность къмъ него. Ето какъ гласи този рапортъ за прославения въ онова врѣме балгарски юнакъ Златанъ (Златко), съ който той донася на игумена на мѣнастирътъ за извършената отъ него миссия „1842. *Всепреподобниѣшему и почитасмѣиѣшему ми игумену рилскія священниѣ обители господину отцу игумену Іосифу ієнитрону сєрафиму огосподъ на многая лѣта.*

Молихъсѣувамъи благополучно и молимъ Бога деня и ноця да ви дарува своята благодать, и метаніє отмене златко и отъ Мицотейви заврѣшихме, щони заповедахте, заради вашата молитва и ви пратихме тѣя две момчета заради измето да ве послушатъ дури да дойдеме и ние и ако нѣтате оти не можехме да се разговориме, оти беше кабалалжкъ. За свети Іовановото име и за вера христова и зааша любовь мехметъ баряктара погодихме го на една страна, сиречъ очистихмего съхъ християнски мурафетъ съсе другарему, така да имате благодать отъ господа Бога всєдръжитєля и да молитє Бога занашє здравіє и да ни споменуватє у светая лєтургія и и добро видєніє да дадє Богъ аминъ.

Мѣсєцъ Сєптємврія 19: ти дєнь.

Азъ Златко

и глєдайтє
намєгданъ лафъ
да нєма да излєзнє

да сѣ знатє
вїє самї това
нѣщо ⁽¹⁾

(1) Поменуванія въ туй писмо рапортъ Мицо е тоже билъ извѣстенъ началникъ на чета, който сега се е събиралъ съ своитѣ прѣдъ видъ на настѣяніето на зимата и за приеманіє нови инструкции. Писаръ на четата на Златко е билъ храбрій юнакъ О. Д., умрєлъ на 95 год. вѣзраст прѣди 3—4 години.

Рилския мѣнастирь, прѣдаденъ на принципитѣ на своя първоначалникъ, Св. Ивана, още въ първото врѣме при прѣмникътъ на послѣдния, както забѣлѣжихме и по прѣди, се погрижилъ да постави въ себе учебното дѣло на подобающето положение, за да може по лесно и успѣшно да изпълнява завѣщаната му дѣятелностъ — просвѣщението на новопросвѣтения народъ.

Едно прѣдание казва, че въ мѣнастиря се било отворило училище още въ първото врѣме подиръ смъртъта на Св. Ивана, въ което учили учени хора и само учени иноци могли да излизатъ въ миръ на проповѣдь. Ако и да нѣма нѣкои положителни писменни свѣдѣния за това, се пакъ съ вѣроятностъ може да се каже, че туй прѣдание заслужва извѣстно довѣрие, тѣй като отъ една страна иначе е немислима била проповѣдническата дѣятелностъ на мѣнастирътъ и отъ друга това обстоятелство — богатството на мѣнастирската библиотека, отъ която, за жалостъ въ днешно врѣме не тѣй много е останало, е събрано отъ хора, които сж разбирали значението на книгитѣ. Освѣнъ това многото прѣписи, които сж направени отъ рилци, както и сжществуването на тристагодишното прѣдание, че въ мѣнастирь е имало „българско схолионъ“, още отъ пами вѣка, дава основание за вѣра на горнето. Новитѣ данни, които датиратъ отъ първата половина на миналия вѣкъ, както и тѣзи отъ настоящия, окончателно утвърдяватъ истината, че въ рилский мѣнастирь учебното дѣло води началото си, ако не отъ самия основателъ на мѣнастирътъ, или първия неговъ прѣмникъ, то, поне, отъ първитѣ прѣмници на послѣдния. Въ всеки случай то трѣбва да се гледа като продължение на направеното отъ ученицитѣ на двамата българе — братия — просвѣтители славянски и е слѣдвало прѣзъ всичкитѣ врѣмена до днесъ, съ исклучение на ония промежутци, когато и самия мѣнастирь е билъ разоряванъ и е сжществуваъ по части въ разнитѣ пещери на рилската пустиня. Трѣбва да прибавимъ обаче, че свѣдѣнията за учебното дѣло на мѣнастирътъ въ първитѣ негови врѣмена, каквито сега има, трѣбва да се считатъ като още тѣмнечки и недостаточни, но затова

пакъ свѣдѣнїята за новитѣ врѣмена сж най-ясни и най-положителни. За послѣднитѣ ние ще споменемъ по на долу.

Трѣбва да кажемъ, както забѣлѣжихме и по горѣ, че имало е врѣме, когато рилский мѣнастирь е съвършено прѣставалъ да сжществува, а слѣдователно и неговата дѣятелность е била прѣкъсвана. Тогава е било най-лошаво положението на народътъ. Такова, врѣме, наречено *epoca* отъ приснопамятния учитель О. Неофитъ Рилский имало три ¹⁾, но ние имаме основание да утвърждаваме, че мѣнастирьтъ е прѣставалъ да сжществува само подиръ прѣвземанието на България отъ турцитѣ и то сетнѣ, когато се появила страшната анархия въ султанската империя, но не и въ прѣжнето врѣме до дохожданието на завоевателитѣ, защото ако мѣнастирьтъ е билъ разоренъ при завладѣванието на България, то турскитѣ султани не сж могли сами отъ себе си да подноватъ старитѣ правдини и привилегии на мѣнастирьтъ, каквито му сж давали българскитѣ царѣе. Тѣй, знае се за най-положително, че Султанъ Муратъ е билъ възобновилъ на мѣнастирьтъ всичкитѣ му прѣдишни права и привилегии и подарилъ двѣ голѣми восчени свѣщи, при прѣминаванието си прѣзъ Дубница, гдѣто му се билъ прѣдставилъ игуменътъ отъ мѣнастирьтъ. Въ прѣдишното врѣме той не е билъ разрушаванъ, не е прѣставалъ да сжществува, но само се е спирала неговата дѣятелность отъ честитѣ войни, които сж ставали между гърци и българе отъ една страна и отъ друга между сърби. Вслѣдствие на това и на него сж изявявали притязание и еднитѣ и другитѣ завладѣтели и той не е могълъ да държи своята дѣятелность винаги на еднакво направление. Той е прѣдпочиталъ за извѣстно врѣме да се оттегля въ частнитѣ си мѣнастири и постници, за които се споменава и въ хрисовултъ на Царъ Иванъ Шишманъ, отколкото да стои на сборното мѣсто и да не работи нищо, или пакъ да работи

¹⁾ Първата се начева отъ началото му до обновлението Хрелово; втората отъ това обновление до разорението отъ турското завладѣвание и третата отъ послѣдното му обновление и отъ възвръщанието мощитѣ до днесъ. „Описани Бъл. Свяц. м. р. стр. 42.

това, което сѣ искали отъ него новитѣ господаре на страната. За бѣдѣщия историкъ остава да рѣши въ какво положение се е намиралъ този мѣнастиръ въ врѣме на гръцкото владѣние България отъ 1018—1185 и какъ се е намиралъ спрямо охридскитѣ гръцки патриарси, а ние мислимъ, че и въ туй врѣме мѣнастирътъ е сѣществувалъ, но само безъ дѣятелностъ. Въ историята на мѣнастирътъ се споменува, че той въ 1335 година билъ възобновенъ отъ сръбския болѣринъ Хрѣлъ въ врѣме подпаданието Западна България подъ сръбското царство, но туй не ще каже, че мѣнастирътъ се е намиралъ въ съвършенно разорение, та Хрелъ го възобновилъ, като направилъ една кула и една църква — Хрѣлъ е направилъ това християнско дѣло, защото *изрядная услышавъ чудеса и житие разумѣвъ* — поискалъ да се остави отъ мирскитѣ грижи, да приеме монашески чинъ и да подражае на Св. Ивана и въ честь негова съградилъ добра църква и кула. Ако прибавимъ при това и свидѣтелството, което се намира въ Паладиевия сборникъ⁽¹⁾, че и въ него врѣме Сърбитѣ се мѣчили да посърбѣватъ българскитѣ страни отъ Западна България и отличнитѣ български дѣйци, то ясно ще ни стане, че съзиданието на нова кула и църква въ мѣнастирътъ на Св. Ивана отъ страна на сръбския болѣринъ Хрѣля, както и неговото покаяноустройство тукъ, въ този мѣнастиръ именно, имало е, може би, прѣдъ видъ нѣкогашъ и на самия български мѣнастиръ да се даде сръбски характеръ, както постѣпять обикновенно сърбетѣ и въ днешно врѣме съ тѣй наричанитѣ у насъ сръбски села: *сръбски самоковъ, сръбско село, сръбино* и др. т. Забѣлѣжително е при това, че мѣнастирътъ е оставалъ винаги консерваторъ къмъ своята българщина и не се е прѣтопявалъ ни въ гърци, въ врѣме на гръцкото владѣние България, нито въ

¹⁾ Този сборникъ ръкописенъ, се намара у Н. В. Пр. Св. Велешкий Митрополитъ г-тъ Авксентий въ който се расправя българската история и частно надѣлго и критически за сръбския шовинизмъ, които още въ туй врѣме е бъркалъ умоветѣ на нашитѣ братия сърбе. Особено е любопитно въ този сборникъ опровержението на сръбскитѣ притязания за сръбството на Кралъ-Марка, Тукъ е изложена цѣлата генеалогия на Крала Марка и по единъ неопровержимъ начинъ се доказва, че той е българинъ. Сборникътъ е написанъ въ края на миналия вѣкъ.

Сърбе, въ врѣме на сръбското надмощие, и даже сега, когато и кула и църква му сж направили послѣднитѣ и нито пакъ е могълъ самъ Хреля, неговътъ силенъ и съблазнителенъ братъ да го обърне на правия сръбски пѣтъ. Той е такъвъ оставалъ и въ послѣднитѣ врѣмена, подиръ унищожението на българскитѣ патриархати, а така сжщо е ягко противодѣйствувалъ и на ипекскитѣ първопрѣстолници, при всичко, че тѣ сж го особенно обикаляли и сж правили доста чувствителни опити за неговото присвояване. Ипекскитѣ патриарси често пѣти сж посѣщавали сами мѣнастирьтъ, (който въ него врѣме, като ставропигиаленъ, вѣроятно ѣ, че се е намиралъ въ духовна зависимость отъ тѣхъ) и нѣколко пѣти сж зимали отъ мѣнастирското братство достойни лица за архиереи въ българскитѣ страни на своя патриархатъ,⁽¹⁾ — тѣзи патриарси сж били особенно съблазнителни за българския мѣнастирь, тжй като отъ една страна той е посрѣщалъ въ тѣхъ исказвание готовность за съдѣйствие за освобождението на народътъ, ако и повечето пѣти фалшива готовность, като е зималъ участие въ испращанието пратеници на вѣнъ за помощъ, и отъ друга, че за материялното си положение е усѣщалъ особена нужда въ тѣхъ. Той е държалъ свои проповѣдници въ подвѣдомственнитѣ тѣмъ области, посрѣщалъ е съ голѣми тържества въ своитѣ огради не одного отъ тѣзи първопрѣстолници, исказвалъ е го-

¹⁾ Тжй въ една лѣтописъ на единъ отъ ученитъ рилски браия има забѣлжени слѣдующитѣ нѣща. „Въ 1757 лѣто (по нѣманіе славянски букви въ печатницата, въ която печатаме трудътъ си, ние сме принудени да прѣдаваме тия бѣлжжкы съ обикновеннитѣ граждански букви), прииде патриархъ Кирилъ (ипекскій) и Херотонисаха Серапиона на Архиерейство (този Серапионъ въ туй врѣме е билъ игуменъ на мѣнастирьтъ) и патриархъ после потурчися Онъ (Серапионъ) остави манастирь и узѣ Щипъ испархия, послѣди остави Щипъ, та узѣ Босна и преименоваха го Серафимъ Митрополитъ“ . . . „Въ то лѣто (въ 1766 г.) прииде патриархъ Калиникъ и херотонисаха Никита“ . . Въ тази лѣтописъ има прибавена и слѣдняя забѣлжжка: „1766 год. растури се Сербская Кліма, та се подписа подъ вселенскаго патриарха при султанъ Мустафа и при патриарха Самуила вселенскаго. Въ 1731 год. е дохаждалъ въ мѣнастирьтъ ипекския патриархъ Арсеній IV, който на една библия, подарена на ипексата патриаршия отъ Архангелския Митрополитъ Теодосій (въ Россія), е собственорѣчно написалъ слѣдующето: „и азъ глаголю, аще би которій отъелъ сия книга отъ святѣйше патриарше сръбославѣнскіе Пеки, да будетъ проклетъ. Кромѣ нужди великіе якоже случаетъ во ниняшния лота врѣмена: и подписеахъ своеручно азъ Арсеній Четвърти“.

товностъ за тѣхнитѣ съвѣти, но се си е останалъ твърдъ въ своята българщина. И прѣзъ всичкото това врѣме той е билъ нѣщо на подобие на особенно Царство, не признающе надъ себе си *de iure* и нито пакъ истински *de facto* никаква властъ, както той и до послѣднѣ се намираше, съ исклучение, развѣ, на това, гдѣто той по едно врѣме, отъ началото на настоящия вѣкъ, наченалъ да плаща на цариградския патриархатъ, испърво, подиръ унищожението на ипекската и охридската патриаршия, неопредѣленно, кога колко сж могли да откъснатъ, а септѣ въ 1834 год. вече опредѣленно даждие, наречено *воитионъ* — помощъ, която се прѣ-
крати съ учреждението на Българската Екзархия.

Но силно развитата учебна и проповѣдническа дѣятелностъ на мѣнастирътъ станала причина да се видоизмѣни и характерътъ на самото общежитие на неговото братство. Дълго врѣме подиръ смъртъта на Св. Иванъ неговото братство продължавало да живѣе общежително, но испослѣ постъпенно, постъпенно, то се прѣобжрнало въ полуобщежително-идиоритмонъ, своеустановно, каквото е и въ днешно врѣме. Това обаче, трѣбва да забѣлѣжимъ, не е прѣчило ни най малко на неговата пресвѣтителна дѣятелностъ, съ исклучение само на материялнитѣ му интереси, защото това положение, като недокача нѣкои чисто общечеловѣчески слабости въ братството, повече спомага за външната дѣятелностъ. И дѣйствително ако тази нарѣдба на мѣнастирътъ въ началото на миналитѣ и настоящия вѣкъ е принесла грамадна полза, то тя би трѣбвало и сега да се пази, тѣй като и сега се очаква отъ мѣнастирътъ грамадна полза за народътъ. Мнозина отъ братството при такавата нарѣдба намирали се нѣкакъ по свободни да слѣдятъ тогавашнитѣ политически събития въ Европа, обаявали се отъ славата на Наполеона 1-й, оставяли мѣнастирътъ и отивали на вънъ по нѣмско и Россия и тамо пощо прѣстоявали по нѣ-
колко врѣме, врѣщали се въ мѣнастирътъ, съживявали своитѣ съ нови идеи и сами се залавяли за работи, имѣющи повече политически характеръ, отколкото религиозенъ. Съ това заедно се появявало у тѣхъ без-

бойноенно стрѣмление, къмъ научна борба съ другитѣ угнетители на народътъ, гръцкото духовенство. Такивато дѣйствия, които въ нѣкои случаи сж изисквали и рискове, правени на своя частна смѣтка, не сж били възможни при общежителното положение на манастирътъ, тѣй както тѣ и сега не би били възможни, ако сжществуваше таковато положение, затова и манастирътъ добръ е направилъ и прави туй малко исклучение, което въ сжщностъ никакъ не противорѣчи на оставеното отъ неговия основателъ.

Въ този периодъ отъ дѣйствията на новитѣ работници има двѣ твърдѣ характеристически чѣрти, за които ние искаме да забѣлѣжимъ. Нѣколко частни писма, които сж останали отъ онова врѣме отъ нѣкои дѣйци манастирски свидѣтелствуватъ колко голѣми надѣжди сж полагали тѣ за освобождението на своя народъ на бѣлия русски царъ и колко много планове тѣ сж кроили за испяжданието на турцитѣ. Въ тѣзи писма най много е любопитно това, гдѣто се указва на голѣмата нужда да се обърне най голѣмо внимание на учебното дѣло на манастирътъ — да се назначатъ двама *дидакалки*, които да даватъ *матими* не само по *граматикия*, но и по *история*, *Теология* и *философия*. И дѣйствително съ ветѣпнянието на настоящия вѣкъ рилския манастиръ е положилъ своята просвѣтителна дѣятелностъ на по добри начала, каквито сж били видѣни у другитѣ просвѣтени народи. Затова и прѣзъ този вѣкъ той е отималъ таквизъ отлични дѣйци, каквито сж игуменъ Иосифъ, Давидъ, Аверкий, Атанасий, Григорий, Неофитъ, Кириллъ, Пантелеймонъ Констандий и други, за нѣкои отъ които ние ще поговоримъ тукъ отдѣлно, които и нѣма да се забравятъ никогашъ въ Българската история.

Ветѣпнянието на настоящия вѣкъ е намѣрило рилския манастиръ въ най-цвѣтуще положение, така като той, по своето религиозно-нравствено състояние, се е намиралъ на една доста добра стѣпень и по просвѣтителното развитие на своитѣ членове е билъ много добръ приготвенъ, поне толкозь, колкото е могло тогава да бжде. Такова е било положението на манасти-

рътъ, когато народътъ се е намиралъ въ непроницаемъ мракъ и е билъ хвърленъ въ кипящъ казанъ отъ всевъзможнитѣ злодѣйства отъ страна на иноплеменното духовенство. И какво да не е билъ манастирътъ на Св. Ивана въ такова цвѣтуще положение тогава, да не е ималъ развити своитѣ членове, когато народътъ е ималъ толкозь нужда отъ него, когато на християнството и славянската писменностъ въ България, Тракия и Македония е грозила толкова страшна опасностъ, а основателятъ на манастирътъ е толкозь ясно билъ изказалъ длъжноститѣ на своето стадо? Какво да не е работило братството на манастирътъ, когато народътъ е гиналъ и душевно и тѣлесно и когато за съществуването на всичкото българско отечество края се е виждалъ толкозь добръ? Твърдѣ малко сж били въ това време работницитѣ на българската нива, когато злотворцитѣ сж били разсѣяни на всѣкъдѣ и при това най-могъщественни. Въ какво положение се е намирало въ него време българското отечество ни характеризира добръ едно писмо отъ единъ рилскій духовникъ-проповѣдникъ въ града Видинъ, Кирилъ, отъ 1782 година, въ което се казва, че въ цѣлото Видинско окръжие въ него врѣме имало не повече отъ 15—20 души свещеници и то монашествующи и че той немогълъ въ една година да изобиколи селата и градоветѣ и да изопѣе умрелитѣ и искръсти роденитѣ. Мнозина съ години оставали некръстени, непрѣчестени и не опѣяни, както що и мнозина умирали безъ да сж приели кръщение. Имало „вѣси едни“, въ които хората не помнили свещеникъ да имъ е отивалъ ¹⁾. Въ него време на много мѣста ставали потурчвания; мнозина оставяли народността си, прѣобръщали се въ други народности: гърци, сърби, турци и евреи и съ това тѣ ставали не по-малко тѣ-

¹⁾ Нѣманието духовни лица въ отечеството ни въ туй врѣме е било толкозь ощутително, щото ние сме били заприличали на овци безъ овчаре. И чудното е, че и при такова безпастирство християнската православна религия се е спазила въ народътъ. И таковато липсувание на духовнитѣ лица у насъ се е продължавало даже до кждѣ 1859 год., на нѣкои мѣста и по късно. Родителтъ на О. А. З. П. даже въ 1861 година, както този послѣдния свидѣтелствува, е ималъ 18 села енория и е успѣвалъ да дохожда дома си въ годината само 2—3 пѣти, а прѣвъ другото врѣме се е намиралъ въ постоянна обиколка по енорията си.

жѣкъ товаръ на нещастния народъ. Не е могло братството на рилския мѣнастирь да гледа съсииванieto на своитѣ братя, безъ да му се притърчи на помощъ. То трѣгнало по цѣла България да проповѣдва, да поучава и наставлява, утѣшава и въодушевява и пази народътъ отъ изневѣрване, но заедно съ това то имало грижа и за самото съществуване на мѣнастирьтъ, защото сега именно и за последния настанали страшни врѣмена. На всѣкадѣ изъ България владѣяли дерибейовцитѣ, правителството било бѣзсилно вече и тѣ налагали волята си гдѣто и както цѣли. Стрѣсналъ се е билъ цѣлия народъ, уплашило се е било и самото рилско братство. То употреблявало всичкитѣ си сили за противоборство и за да запази животътъ си било принудено да продаде и най-необходимитѣ си потрѣби и не единъ пѣтъ зимало по 50 гроша отъ евреитѣ подъ лихва и и сетнѣ мъчно намирало възможностъ за исплащанieto имъ. Любопитни сж прихода-расходнитѣ тефтери на мѣнастирьтъ отъ това врѣме: въ тѣхъ не на едно мѣсто има написани твърдѣ крупни цифри *на дивите*, сирѣчь на хайдутитѣ, тютюнъ, опинци, часовници и др. т. се за дивитѣ. Не малки цифри фигуриратъ и „подарѣци“ на този или онзи бей, паша, бюлюкъ баша, чаушинъ, ага и др. под. Само прѣзъ 1817 година мѣнастирь похарчилъ за дивитѣ — хайдутитѣ 125 хиляди гроша, когато всичкия други мѣнастирски расходъ не привишавалъ туй число, при всичко, че персональтъ на мѣнастирьтъ е билъ въ него врѣме малко нѣщо повече отъ 300 души. Но ако и да прѣкарвалъ мѣнастирьтъ въ тия врѣмена такива страшни испитания, той се непрѣставалъ да работи за народътъ и види се злото го подбуждало се повече и повече да расте духовно въ себе си, да се усъвършенствува и да полага се по яжки основи за послѣдующата си дѣятелность. Ние говоримъ туй, защото въ туй врѣме религиозно-правственното състояние на мѣнастирьтъ се е намирало на върхътъ на своето развитие, като въ сжщето врѣме сж се полагали всевъзможни старания и учебното му дѣло да се урѣжда на нови начала, което сега именно и приело пълното си развитие, като

е специализирало наукитѣ, потрѣбни за проповѣдническата дѣятелностъ на достойнитѣ братя за тая работа, както и самъ учителъ Неофитъ говори въ своето списание бъл. р. св. манастира отъ 1879 г. стр. 107. Но прѣди да кажемъ повече за учебното дѣло и до какви резултати е било достигнало то до първата половина на настоящия вѣкъ, ние ще се спрѣмъ за малко да видимъ какво е било религиозно-нравственното състояние на манастирътъ въ туй вѣрме и сетнѣ въ що се състояла неговата проповѣдническа дѣятелностъ.

Съгласно примѣрътъ и завѣщанието на Св. Иванъ въ рилския манастиръ е билъ практикуванъ и уединения пустиннически животъ, който е като отображение въ по широкъ размѣръ и съвършенство на религиозно-нравствения животъ, прѣкарванъ въ общежитието. За това винаги общежителнитѣ иночески общества гледатъ на него като на свое украшение и винаги се стараятъ да испущатъ изъ помежду си се повече и повече уединеножителни. Рилскитѣ отци, като знаели това и като помнили заповѣдта на своя пръвъ началникъ и Отецъ: *не прѣнебрегайте и въ уединение живущиѣ и скитающиѣся възчутливиѣ бога ради*, винаги гледали да иматъ повече и добри уединени пустиножителни. Такива пустиножителни дѣйствително е имало въ рилския манастиръ прѣзъ всичкото вѣрме на неговото съществуване, за което се споменава и въ самия хрисовулъ на Царъ Шишмана, подъ името манастире и тѣ сж съществували до кждѣ началото на 50 година, когато разнитѣ турски разбойнически шайки избили мнозина отъ тѣхъ и прѣкратили тѣхното съществуване. Между тѣзи уединени подвижници рилския манастиръ брои мнозина, които сж се отличили съ високия си подвижнически животъ и които сж принесли своята лепта на свещенния олтаръ на своето отечество. Мнозина отъ тѣхъ, пригответни къмъ всевъзможни самопожъртвования, сж отивали въ срѣдата на народътъ и въ срѣдъ евангелската си проповѣдъ сж гинали отъ българскитѣ злотворци и мнозина, въ качеството на исповѣдници, сж утѣшавали и спасявали благочестивитѣ българи въ вѣрме на тѣхното посѣщение на манастиръ. Манасти-

рътъ съ тѣхъ е прѣдставлявалъ дѣйствително красния Христовъ виноградъ, гдѣто всѣки е намиралъ за себе си душевно успокоение и наслада. Отъ голѣмитѣ подвиги и високія добродѣтеленъ животъ на тѣзи уединени подвижници били наричани съ тѣхнитѣ имена и пустиннитѣ мѣста, гдѣто тѣ се подвизавали. И днесъ още съ почитъ се споменаватъ: *Севастианова* постница, *Теоклитова* постница, *Саватиева* постница, *на Църней*, *на Св. Лука* и *на Св. Покровъ*, *Бѣлитѣ килии*, *Пчелинъ* и др. Но главния центъръ на уединения животъ е билъ на *старата постница* — мѣсто, гдѣто се е постилъ самъ Св. Иванъ, гдѣто му се намира гробътъ, гдѣто и до днесъ пустинния уединенъ животъ продължава отъ одного, или двама. Мъченъ е и страшенъ уединения животъ, но той е най спасителния, най полезния за монашеския подвигъ, за това той се е и вардиль тѣй добръ и отъ Рилский Мънастиръ. Дано послѣдния развие наново този животъ, особено като сега нѣма вече вѣнкашни препятствующи обстоятелства и съ това усили своето нравствено положение.

Казахме по прѣди, че въ него врѣме, въ началото на настоящия вѣкъ, и даже нѣколко по-рано, българския народъ се е намиралъ като въ кипящъ казанъ отъ най звѣрски злоупотрѣбления и беззакония отъ страна на разнитѣ турски шайки и др. т. Отъ свѣдѣнията, които сж запазени до днесъ, узнаваме, че българския народъ дѣйствително тогава се е намиралъ въ най страшни испитания и за него нѣмало никаква друга надежда, никакво прибѣжище за спасение, освѣнь кжщата на св. Ивана. Кѣмъ нея цѣлия народъ е ималъ обжрнатъ погледътъ си и отъ нея е очаквалъ всичко. Но съ какво е могла пай много въ тия бурни времена кжщата на св. Ивана да послужи на народътъ? Съ какво е могла тя да утѣши неутѣшнитѣ, да избави потьналитѣ въ дѣното на злощастията? Съ нищо друго, освѣнь съ словото на Христа, съ нищо друго, освѣнь съ братското самоотвержение въ служението нему и съ утѣхата, че има и за нещастниците божия грижа, божия милость въ ржцетѣ на помазанниците божии, ако и находящи се далечъ, но гледаючи тѣхното злощастие.

При евангелската проповѣдь братството на Рилския Мънастирь прибавяло и словото за спасението отъ страна на „братията ни православни московци“ и съ това се правили малко по сносни злощастията. Въ едно писмо, прошение, подадено на руския светѣйший и правителствующий Синодъ въ 1851 год. отъ страна на рилскитѣ отци, ние намираме една твърдѣ характеристична забѣлѣжка за това. Сжщо тжй и за евангелската, проповѣдническата, дѣятелность на мънастирьтъ прѣзъ казанното врѣме ние срѣщаме въ друго едно прошение, подадено отъ сжщия мънастирь на сжщия Синодъ прѣзъ сжщата година, такова едно свидѣтелство. *„Въ сихъ временахъ“, за които говорихме по горѣ, пише се въ прошениято, „начали заповѣдители понуждати и принуждати подданныя своя къ своему злочестію и успѣли привести нѣкия къ оному; прочи же видѣвши сие и убо-явшеся да не би и съ нимъ нѣчто таково случилось въ ихъ градѣхъ, якоже и къ монастырямъ афонскимъ обратилися къ святой обители, яже въ рыль и просили отъ старостъ ея помощи къ сохраненію благочестія своего. Они же радостно на сіе требованіе народа согласилися посылали своя воспитанники по всея болгаріи во еже утверждати православныя въ благочестіи любопитный наблюдатель слышнѣи и по нынѣ въ всякомъ градѣ болгаріи, гдѣ существуетъ метохъ монастыря, что въ ихъ градѣ билъ какій и такий духовникъ изъ рилскаго монастыря, который сие и сие поучалъ и наставлялъ народъ къ удержанию своего вѣроисповѣданія. сѣи перомонахи и монахи (духовницитѣ, проповѣдницитѣ и тѣхнитѣ помощници, които сж се испращали отъ мънастирьтъ за проповѣдь и изпълнение духовнитѣ трѣби) можемъ реши съ смѣлостію . . . гдѣ били они съ давнихъ врѣменъ, тамо и по нынѣ богослужение отправляется на славянскомъ ѡзакнѣ, а гдѣ ни, тамо на греческомъ“. Туй свидѣтелство ни удостовѣрява евангелската дѣятелность на мънастирьтъ и още, че той, мънастирьтъ, е пращаль своитѣ възпитанници „по всея болгаріи“, които гдѣто дѣйствували, тамо само имало славянско богослужение, и напротивъ, гдѣто тѣхната нога не стѣпяла, тамо богослужението било гръцско, а слѣдова*

телно тамо не е съществувало и народно съзнание. Както отъ изложеното тукъ свидѣтелство, така и отъ многото други, които имаме на рѣка, се вижда ясно, че учебното дѣло въ рилския мѣнастирь въ него врѣме, както забѣлѣжихме и по горѣ, е било обставено доста добрѣ, защото въ свѣрска съ казаното прошение отъ страна на рилскитѣ отци се исказва по напространно старание то на мѣнастирьтъ да урѣди учебното дѣло, но по съвѣтъ независящи отъ него причини той немогълъ да направи туй, затова и търси помощта на Россія. Изобщо казано Рилския Мѣнастирь въ туй врѣме е извършвалъ своята проповѣдническа и учебна дѣятелностъ най добрѣ и при това грижилъ се е за още по добро нейно изпълнение, като е търсилъ срѣдства и начини и вънъ отъ своята срѣда.

За изпълнението на своята евангелска дѣятелностъ между българския народъ, Рилския Мѣнастирь се е намиралъ самъ по себе си главенъ распорѣдителъ безъ да е зависѣлъ отъ нѣкого. Той е прѣдставлявалъ въ него врѣме едничкото българско самостоятелно (автономно) управление въ срѣдата на турцитѣ, самъ е чувствувалъ себе за такъвъ и като на такъвъ почти е гледалъ цѣлия български народъ. Неговитѣ писма до разнитѣ български села и градове сж се приемали като непрѣложни, свети, заповѣди и неговитѣ проповѣдници — Духовници сж имали най добритѣ кжтове въ българскитѣ сърдца и кжця. Ние привождаме тукъ подъ забѣлѣжка копие отъ писмата, съ които мѣнастирьтъ е испращалъ своитѣ въспитанници по българскитѣ градове и села на *таксидъ* ¹⁾, както въ послѣдньо врѣме привикнали да обозначаватъ испращанието на вънъ на проповѣдницитѣ, като притуряме при него и прѣписъ отъ едно писмо отъ такъвъ единъ проповѣдникъ, който тоже отъ своя страна испраща своя спомощникъ ²⁾ въ

(1) Думата *таксидъ* е грѣцка дума и означава *пжтувачъ* = испратенъ да пжтува. Съ тази дума въ по ново врѣме почнали да обозначаватъ испращанието мѣнастирскитѣ братия на вънъ отъ мѣнастирьтъ на проповѣдь и събирание доброволни пожертвования отъ християнитѣ за поддржанieto на мѣнастирьтъ.

(2) Спомощникътъ се наричалъ тоже съ грѣцка дума: *синодия* — *сжжтникъ*.

извѣстни околии по причина, че самъ той не е могълъ да обиколи всичкитѣ села и градове. Ще забълѣжимъ при това, че ние привождаме тука най-новата редакция на тѣзи писма, а именно отъ 1866 и 1867 год., съ които вслѣдствие на голѣмото обѣднение на мѣнастирьтъ, проповѣдницитѣ духовници били натоварвани и да събиратъ доброволни пожертвования.

† Благоговѣнний священники почтенний чорбаджій й Старѣшини, които се намиратъ по пѣнечкото окръжие (страна), вѣсно буди вамъ, спореди нашето желаніе и искавъ отъ Монастырь, проводихами гоа старецъ, Духовникъ Герасимъ, да ми биде помощникъ синудія, понеже я неможемъ самъ да ходимъ поселата, та той да ходи намѣсто мене, да исповѣдува, да свети вода, да чете на болни, да поучава народо на Законъ Божій . . . и послѣ да речеме сосъ святаго Апостола Павла⁴, олтаремъ служащи, олтаремъ питаются⁵ и пакій „кто пасетъ стада и отъ млека стада неясъ“ така и вие трѣбува да го прѣпитавате, сирѣчь даго храните и облачите да отъ делювате по нещо отъ вашето Богоданно имѣніенце, кой отъ що има спореди обычай (адѣто), и ради Монастырь понещеко колкуто е възможно, чловѣкое правъ, незлобивъ Боголюбивъ, знае дачете добре и пѣніе церковно и реть церковень знае добро, достоенъ е и потрѣбенъ за вашата страна. Ето най-много васъ одожджаваи священники, братія: тоя нашъ старикъ даго имате вашъ Духовній отецъ . . . Молитвами Пресвятія владичицы, нашиа богородицы, и присно-дѣви Марій, и Преподобнаго, и Богоноснаго отца нашего Іоанна рылскаго и всѣхъ святыхъ, Богъ дави дарува сичките добрини землени и после дави сподоби въ будущата радость аминь.

1866 лѣто октомврія 12 день⁶. Съ такива писма духовникитѣ-проповѣдници сж испрацали отъ своя страна своитѣ синодии по други мѣста, гдѣ сами не сж могли да отидатъ. А ето и писмото, съ каквито мѣнастирьтъ е испрацалъ своитѣ духовници-проповѣдници.

„Благоговѣннѣйшіи священники, предизбранніи и достопочтенніи първенцы и всички боголюбиви и православни Христiane, които живѣте въ богомъ спасаемитѣ градове . . . съсъ всичкитѣ принадлежащи тѣмъ села въ . . . Радуйтеся о Господъ и здравствуйте вседомовно на премогаи и мирная лѣта! Молитва та и Отеческото благословеніе святаго и преподобнаго и Богоноснаго Отца нашего Іоанна Рылскаго чудотворца да почіетъ на всѣхъ васъ и на любезнитѣ чада ваши! Чрѣзъ това наше священопечатанно монастырско писмо обявляваме вашему хрістолобію, какъ обще братственнымъ нашимъ совѣтомъ предизбрахме честнаго во хрістѣ брата нашего, во Іеромонасѣхъ духовникъ . . . за духовникъ и таксидіотинъ въ богоспасаемото ваше Отечество отъ наша монастырска страна, за да ви сж намѣрува за исповѣдъ и за всекаква духовна потрѣба и духовно наставленіе спорѣдъ священный законъ на православноата наша вѣра, и да собира по нѣщо милостивна и помощъ за священный нашъ монастырь, кой колкото бы благоизволилъ отъ самоволното си произволеніе да му принесе. Заради това молиме васъ, О Боголюбиви наши братія и о Господъ чада, молиме вы, реченнаго нашего во хрістѣ брата, духовника . . . да примете честно и милостивно спорѣдъ достопохвалный вашъ благочестивъ обычай: да го поканяте въ почтенныйъ ваши домове за исповѣдъ, за водоосвященіе съ честный крестъ и съ святы тѣ и чудотворны мощи, които сосъ себе носи и които сж частицы отъ святаго великомученика и цѣлителя Пантелеимона и светыхъ чудотворцевъ безсребрениковъ Космы и дамiana, и за всекакви други духовны потрѣбы, и който има возможность и му е помогналъ всеблагій БОГЪ, потрудитесь и заповѣдайте съ любезныте си чада на поклоненіе Святому нашему Іоанну, за да ся поклоните на святитѣ НЕГОВЫ и ЧУДОТВОРНЫ МОЩИ и да примете и отъ близу святоотече-

Подиръ пристиганието на опрѣдѣленното мѣсто съ такова писмо, на прѣпорѣчения се гледало като на официално лице и той отъ своя страна могълъ да испраща други свои челоувѣци, прѣимжественно духовни, по селата и градоветѣ на тази околия, за кждѣто е той билъ испроводенъ, за изпълнение на духовни трѣби, а въ послѣднѣ врѣме, когато мѣнастирътъ билъ достигналъ до крайня бѣдность и нѣмалъ съ какво да посрѣща и насжщнитѣ си потрѣби, и за събиране помощи (милостиня) за мѣнастирътъ. Такива хора сж испращали духовницитѣ — проповѣдници само въ тѣзи случай, когато сами не сж могли да обиколятъ цѣлата околия, цѣлата страна, за кждѣто сж били испроводени. И на всякждѣ населението приемало тия второстепенни, съ отворени обятия, щомъ узнавало, че тѣ сж хора отъ мѣнастирътъ на св. Ивана. Тукъ му е мѣстото да забѣлѣжимъ, че проповѣдническата духовническа дѣятелность на рилскитѣ труженници ¹⁾ е оправоспособствувала изврѣшванието таинството на покаянието само отъ духовнитѣ монашески лица. Тази правоспособность имъ отдава и днесъ почти цѣлия народъ, при всичко, че въ послѣдне врѣме и самата българска църква земж едно противоположно на това опрѣдѣление, лежаще впрочемъ на чисто догматическа основа. Забѣлѣжително е при това, че и днесъ мнозина отъ духовенството, изпълняющи свещеническата длъжность въ енорийтѣ, сами признаватъ тази правоспособность на духовницитѣ-проповѣдници и даже отбѣгватъ

ската НЕГОВА молитва и небесно благословеніе и да посѣтите священный НЕГОВЪ монастырь, а за трудо и изживеніето ви Всеблагій и прещедрій мздовоздаватель БОГЪ ще ви заплати премилостивно и пребогато, молитвами и ходатайствомъ пресвятыя и прѣчистыя Владычицы нашея Богородицы и приснодѣвы МАРИИ, и светаго и преподобнаго Отца нашего ЮННА Рылскаго чудотворца и всѣхъ святыхъ, а насъ щете задалжите да бждеме както и всегда сме Вашего Боголюбія теплѣйшии къ БОГУ молитвенницы и всякихъ благихъ желателіе Вамъ горжѣи.

Игуменъ священноцарекія и ставропигияльны болгарскія обители рылскія Кирилъ и епітропъ христофоръ советми честными и соборными старцы и со веѣмъ о христѣ братствомъ,

¹⁾ Проповѣдници — духовници сж починали въ послѣдне врѣме да кръстосватъ България и отъ много мѣнастире на света гора, отъ които българскій Зографъ и Хиландаръ малко по рано и съ сжщата цѣль, каквато и рилскій, а по-сетнѣ и грѣцкитѣ Ватопедъ, Иверъ и др., както и отъ Иерусалимъ и Синая съ исключителна миссия да събиратъ помощи.

отъ да се ползоватъ отъ прѣдоставеното имъ право. И като нѣма вече сега изъ България такива духовници-проповѣдници, то почти на всекъждѣ прѣзъ постнитѣ дни челоуѣкъ може да види съ стотини християне да се приобщаватъ съ светитѣ тайни само като имъ четe енорийския священникъ разрѣшителна молитва. А колко много губи отъ това спасителното христово дѣло, се ясно вижда отъ съврѣменното религиозно-нравствено състояние на българския народъ. Но нека докажемъ думата си за испращанieto отъ страната на духовниците-проповѣдници свои хора по селата съ особенни свои прѣпорѣчителни писма. Тѣзи писма, както и писмата за самитѣ духовници-проповѣдници, подиръ пристиганieto имъ намѣстото, се чели въ църквитѣ и народътъ съ благоговѣние ги слушалъ и за щастие считалъ да ги изпълнява. Въ последнитѣ обаче врѣме, около края на първата половина на този вѣкъ, иноплеменното духовенство, като разбрало всичкото значение и важностъ на дѣятелността на рилскитѣ духовници-проповѣдници, рѣшило се да видоизмѣни тази дѣятелностъ и да я тури въ съвършенна зависимостъ отъ себе си, та съ това да унищожи и животворящия духъ на мѣнастирътъ. За да направи това, то съ силата на властѣта накарало мѣнастирътъ да испраща за напрѣдъ своитѣ духовници по вѣнъ направо до митрополититѣ, а не както отъ по прѣди се практикувало, и тѣ ще го прѣпорѣчватъ на населението. И тѣ правили това, като издавали своитѣ позволителни, наричани *пандауси*, за които разбира се, зимали отъ духовниците толкозъ, колко имали на сърдце. Но ако се случвало нѣйдѣ нѣкогашъ по особенни свои съображения мѣнастирътъ да испровождалъ направо до християнетѣ българе свой духовникъ, по мимо митрополититѣ, то последнитѣ употребявали всевъзможни срѣдства за да го испѣдятъ изъ Епархията си — разбунтувували първенцитѣ противъ духовникътъ, хулили го, нападали го и най сетнѣ съ това ако се не постигала цѣльта, упортѣбывали се насилията на каимакамитѣ. Нека прибавимъ при това, че пандауситѣ, за които се е плащало по 50, 100, 1000 и 2000 гроша, сж имали

сила само за една година и ако нѣкой не се снабдявалъ съ нова пандахуса нѣмалъ право да изпълнява своята длъжностъ. Туй обстоятелство скоро се отразило и на характерътъ на първоначалната дѣятелностъ на духовнитѣ проповѣдници, отъ що въ послѣдне врѣме на много мѣста тя се ограничавала само съ исповѣдло, четение молитви и събиране милостиня. Но при всичко това, за честъ на рилскитѣ духовни проповѣдници, трѣбва да се каже, че тѣ при тѣзи нови спънки можихъ да работятъ съгласно завѣщанието на своя началникъ. Мнозина и сега бѣхъ духовници-проповѣдници-учители и не единъ отъ тѣхъ поведе хорота за освобождението и отъ гръцкото иго и отъ турското робство. Но за това другъ пѣтъ и на друго мѣсто.

Като говоримъ тукъ за проповѣдническата дѣятелностъ на рилското братство, за допълнение на казанното ни ще прибавимъ, че духовниците-проповѣдници като проповѣдвали словото божие, наставлявали и поучавали християнитѣ, заедно съ това мнозина сж се занимали и съучителство въ своитѣ метоси, килии, прибирали дѣца и възрастни мъже и ги обучавали на четмо и писмо,—за всичката тая своя работа тѣ получвали награда милостиня, въ натура, отъ която задържали за себе си часть, а останалата испровождали въ мѣнастирътъ. Но по сетнѣ, когато мѣнастирътъ, както споменахме и по-горе, попадналъ въ твърдѣ лошаво материялно състояние отъ грабежитѣ и злоупотребленията на върлюющитѣ въ България разни шайки отъ нехранимайковци турци, на които билъ принуденъ да дава своето мило и драго само и само да задържи своето съществование, тогава при проповѣдническата длъжностъ на проповѣдниците—духовници се прибавила и тази да събиратъ доброволни помощи отъ християнетѣ за поддържанieto на мѣнастирътъ. Съ такавата дѣятелностъ, подъ контрольтъ на гръцскитѣ владици, сж проработили рилскитѣ труженци до учрѣждението на Българската Екзархия и сега вече нѣма нийдѣ по България такива духовници-проповѣдници, което дали ще е полезно за духовното съвършенствование достойнството на Българска Църква, остава да рѣши бждѣщето.

Като дѣпълняваме думитѣ си за проповѣдническата дѣятелностъ на рилскитѣ отци, умѣстно е да споменемъ, че при тази своя дѣятелностъ тѣ обжрнали вниманието на народътъ и въ друго отношение. А именно, като проповѣдвали словото Божие на народътъ и му вършили всичкитѣ духовни потрѣби, като въ сжщото врѣме го и учили на славянската писменностъ, тѣ заедно съ това го утѣшавали и въодушевлявали и въ неспособното му положение и съ особена грижа го подканяли и доводжали въ царския мѣнастирь за утѣха и нагледно въодушевление; — тукъ той виждалъ съ очитѣ си ликътъ на св. Ивана, ликътъ на царь Петъръ, ферманътъ (хрисовулътъ) на царь Иванъ Шишманъ и слушалъ за славнитѣ минали дни на своето величие и слава. Той се наставлявалъ тукъ и поучавалъ съ думитѣ: *когато сме ние имали силно царство. . . .* — думи, които вѣнъ отъ мѣнастирьтъ немогли да се говорятъ; него ободрявали братията мѣнастирски съ: *Господъ е милостивъ, пакъ ще ни даде това, що желаеме и що сме имали. . . .* Тукъ, въ самата кѣща на св. Ивана, доводжанъ народътъ отъ проповѣдницитѣ, духовници, давала му се пълна възможностъ, засълненъ отъ звѣрскитѣ очи на турчинътъ и гъркътъ, да се срѣщне и разговори — да си исприкаже своитѣ мъки и неволи и да се утѣши единъ други. Тукъ и българинътъ отъ България и онзи отъ Тракия и Македония се срѣщали, оплаквали се единъ другиму за нещастията, веселили се, исказвали си надеждитѣ и съ една особена утѣха за свѣтло бѣдѣще се раздѣляли. Тукъ въ послѣдне врѣме и българитѣ отъ Ромъния и Сърбия дохождахъ и проживѣвахъ общъ български животъ, ако и кратковрѣмененъ. Рилскитѣ отци бѣхъ направили и правехъ всичко за да може българинътъ да знае и да помни своето минѣло и да мисли за свѣтло бѣдѣще. Тукъ въ мѣнастирьтъ на св. Ивана, заедно съ това и църковното Богослужение и сѣжитѣ църковни утвари сж поддържали идеята въ народътъ за освобождението му чрѣзъ великата и силна Россия. Тукъ послѣдната се е прѣдставлявала непостижимъ великанъ и сѣрдцата на всички сж чезнали къмъ нея. Справедливо ще е ако

кажемъ, че Рилския Мънастирь, като е вардилъ българската славянска народностъ, православие и славянско Богослужение, заедно съ това е билъ и главенъ пионеръ на братското славянско единство съ Россия. Тукъ, най-сетнѣ ще кажемъ, прѣди 30 години и майката на високостоящия днесъ българинъ, прѣроденъ въ братска народностъ, се е утѣшавала съ своитѣ братия и сестри и е исповѣдвала на десно и на лѣво за своята българска народностъ и за своитѣ български чезнения.

За да би могълъ обаче мънастирътъ на Св. Иванъ да има пълна сполука въ своята дѣятелностъ, той — още отъ първитѣ дни на своето сществование, съзналъ нуждата въ поставянието учебното дѣло на добра основа, за което говорихме и по горе. Това се свидѣтелствува отъ всичката минала негова дѣятелностъ, отъ всичкия миналъ неговъ животъ, при всичко, че твърдѣ малко писменни свѣдѣния има за това. Но за неговото учебно дѣло отъ началото на настоящия вѣкъ най утвърдително може да се говори, тѣй като за него се има доста много и писменни свѣдѣния и устни свидѣтелства. Отъ всичкитѣ свѣдѣния, съ които ние располагаме по това, се вижда, че рилскій мънастирь въ началото на този вѣкъ е ималъ доста добръ урѣдено учебното си дѣло и се е стараялъ да го подобрява спорѣдъ новитѣ трѣбования на науката, до колко послѣдната е била достъпна за него. Въ училището на мънастирътъ въ началото на този вѣкъ, освѣнъ изучаванieto славянския языкъ, славянската граматика ¹⁾, изучвалъ се е гръцкия языкъ, а по едно врѣме и латинския ²⁾. Въ туй училище сж се възпитавали и всикитѣ духовници-проповѣдници, а тѣй сжщо и учителитѣ на новото възраждане българско и по забѣлжителнитѣ дѣятели на мънастирътъ: Теодосий, Давидъ, Иосифъ, Аверкий, Прокопий. Неофитъ, Пантелеимонъ, Кирилъ, Константинъ и много други, отъ които едни свършили

¹⁾ Славянска граматика се е изучвала тукъ по единъ старъ учебникъ, неизвѣстно отъ кого съставенъ, частъ отъ етимологията на която ние притѣжаваме.

²⁾ Послѣдния ученикъ отъ онова врѣме, знающъ добръ и латински, Даскалъ Давидъ, умрелъ прѣди 30 години, отъ него е и прѣписецъ на ржкописецъ, на споменуваната тукъ слав граматика.

попрището си съ учителство, други съ проповѣдничество-духовничество, а трѣти съ управлението и урѣжданieto на мѣнастирътъ. Оставенитѣ писма, записки и забѣлѣжки отъ тия и тѣмъ подобни труженици сж пълни съ богати мисли, съ богати логически заключения; тѣ дишатъ съ синовно самоотвержение и любовъ къмъ дѣлото на мѣнастирътъ и, като ги чете чловѣкъ, очудва се какъ сж могли тия хора да се изучатъ тѣй добръ въ него врѣме въ България. Ние нещемъ да говоримъ тукъ за тѣзи и за много други, които сж спомогнали за новото възраждане на българетѣ и сж работили прѣданно на полето на проповѣдническата-духовническа и учителска дѣятелностъ на мѣнастирътъ, защото туй би увеличило твърдѣ много нашия трудъ и видоизмѣнило би планътъ ни, но ще се ограничимъ за сега да споменемъ по нѣщо само за нѣколко отъ тѣхъ — само за трима, които по релѣефно личатъ между другитѣ. Ние ще споменемъ за двама — за игумена Иосифа и проигумена Пантелеимо, защото тѣ при проповѣдническата-духовническа-учителска дѣятелностъ сж поработили твърдѣ много на мѣнастирътъ, първия като възобновителъ на мѣнастирътъ, а втория като неговъ пазителъ и устройителъ. Но и двамата поборници за развиванieto въ широка стѣпенъ мѣнастирската учебна дѣятелностъ, и още за единъ, третий, проигумена учителя Неофита, тѣй като той при устройаванieto и управлението на мѣнастиръ повече отъ други епоработилъ и за българското възраждане. И за тримата тия обаче ние ще кажемъ толкозь, колкото могатъ да обнематъ кржжилата на настоящия ни трудъ.

(Слѣдва).

БЪЛГАРСКИ СВАТИИ.

Благодатъта Божия не се ограничава нито отъ врѣме, нито отъ мѣсто, дѣйствувала е въ всичкитѣ народи и прѣзъ всичкитѣ врѣмена на чедовѣчеството съ еднаква сила. Тя се е проявила и между насъ Българитѣ още отъ най-раннитѣ врѣмена, чрѣзъ избранници изъ помежду самитѣ насъ, които, избранници сж имали особно важно значение въ нашия народъ, още отъ самото начало на нашето сжществуване. Обаче тѣхната паметъ е била изоставена отъ врѣмето между народа нашъ. Нъ имало е и патриоти хора изъ между народа ни, които съ самоотверженъ патриотизмъ сж се потрудили да възобновятъ паметъта на тѣзи Божии угодници въ насъ, Българскии святии, чрѣзъ които Богъ провождалъ своята благодатъ въ нашия народъ. Такъвъ самоотверженъ патриотъ, който се потрудилъ да възобнови и разкрие прѣдъ народа си паметъта на Българскитѣ святии, забравени и изоставени отъ врѣмето, е билъ отецъ Паисий Самоковскій. Отецъ Паисий, както самъ казва, събралъ и написалъ 58 Български святии въ своята История. Ние притѣжаваме единъ такъвъ ръкописъ отъ Историята на Отецъ Паисия¹⁾, отъ който счетохме за добръ да извлѣчемъ имената на описванитѣ отъ него Български святии и живо-тоописанието имъ и ги прѣдлагаме на вниманието на читателитѣ на „Български Църковенъ Прѣгледъ“ и то както сж си описани въ оригинала, съ това само исклучение, че развѣрзахме титлитѣ и буквата о замѣнихме съ о.

¹⁾ Тоя ръкописъ отъ кого и кога е написанъ, нѣма отбѣлзано; има само на първата страница, че билъ купенъ отъ Цариградъ, а отъ тамъ кога е прѣнесенъ въ града С—въ сжщо нѣма нищо писано; нъ по една забѣлжка на послѣдната страница на ръкописа може да се сжди, че е по-рано отъ 1847 година той донесенъ отъ Цариградъ въ С—въ.

О святыхъ Болгарскихъ.

Ту ¹⁾ собрахомъ въ кратцѣ имена святыхъ Болгарскихъ колико просіяли отъ Болгарски ѱазикъ въ последная врѣмена.

Перви святой краль Тривелія. Наречени Теокистѣ-монахъ былъ въ *лѣто 703*. Мало пошестаго собора вселенскаго пріялъ святое крещеніе, и крестился въ то негово царство весь народъ Болгарски. То первое крещеніе Болгарское было при того святаго крала тривелія, Онъ помало время що имевалъ ревность и усердіе къ Христу Богу оставилъ кралевство и мірская слава соградилъ себѣ монастырь велики близо Охрида, и въ той монастырь пріелъ монашески чинъ, и пребивалъ жестокомъ житіемъ, и скончалъ свято и Богоугодно свой животъ и преставился къ Богу, въ той монастырь.

В. Царь. Терновски блажени и достопамятни Михаилъ или Іоаннъ, тако ся називалъ Михаилъ, Іоанъ, отъ него ся повлекло племя и родъ, на цари Болгарски до Шишмана Іоана послѣднаго, всия нато негово име, и титла подписовали кои были. Отъ негово племя перво писалъ свое имя, како ему было, потомъ Іоаннъ, то есть Іоановичъ, тако держали титла, и почестъ Цари Болгарски, своего прародителя Михаила Іоанна, отъ коего имевали свое племя царско и православною вѣру въ ныхъ отъ него ся почала, паки въ терново той царь іакоже рекохомъ, втори просвѣтителъ былъ Болгаромъ покраля Тривелія въ *лѣто 840*, крестилъ ся и чудесе показалъ Богъ *снимъ Болгаромъ со крестъ* въ въ руку его и молитвою своею къ Богу избавилъ Болгарію. отъ вельки гневъ Божий. Іакоже пишется онемъ въ Баронію, вторія части, налистѣ 950, поживелъ благочестно и мирно на царство Болгарское, *45 лѣтъ* и преставился въ вѣчную жизнь.

Г. Святы царь Давидъ оставилъ царство волю, брату своему Самуилу отъ тишелъ въ монастырь, и восприя монашески чинъ и поживелъ свято и Богу-

¹⁾ Всичкитѣ думи и слова въ оригинала написани съ червено мастило, сж. подчеркнати въ тая статія.

годно въ мало время, и прѣставился къ Богу, и были мощи его нетлени извадени, и въ Охридъ принесяни.

Д. Святъ царь Иоаннъ Владимиръ синъ ароновъ царствовалъ въ Охридъ 3 лѣта имейлъ свято и Богоугодно житіе и убыенъ отъ жени и шура своего ради чистое и воздержательное свое житие, и ради православную вѣру и до нынѣ почиваютъ нетлѣны святыи мощи его въ Елбасанска страна, іакоже и перво за него речеся. *Ту су отъ Болгарски царове, 4 цари святыи и Богоугодни.*

Е. Святъ Иоаннъ патріархъ терновски въ время царя Асѣна старого былъ. Онъ вѣнчалъ его нацарство іакоже речеся исперво, скончалъ свято свое житіе, въ терново на томъ патріашескомъ престоле.

Ж. Святъ Теофилактъ толкователь, Евангелски оучитель церковни велики и премудри вѣтыя на три іазика писалъ книги полезни церкви и исторій много, погречески латински и болгарски много книги превелъ на Болгарски іазикъ, великъ былъ житіемъ ученіемъ, славенъ грекомъ и латиномъ и Болгаромъ. Былъ на велика полза и похвала, такового великаго святытеля и оучителя воздигалъ Богъ Болгаромъ отъ рода ихъ и просвѣтилъ своимъ житіемъ и оученіемъ вся Болгарія, призывалъ его царь Асѣнъ и царица Мария супруга Асѣнова отъ Охридъ свелико моленіе, и поставили его въ Терново патріарха, и былъ за много время ту живель, и красилъ престолъ терновски и прогналъ ересь новатіанску и арменскую отъ Болгарія, тако и латынская отъ Влахія натамъ престоле, скончалъ святое свое житіе.

З. Святъ Евтимія патріархъ терновски оученикъ святаго Отца, Теофилакта тако оученъ былъ и мударъ и святыи житіемъ, како и учитель его, оученикъ святаго оучителя по всему поддержатель житіе и труды и оученіе Теофилактово, понемъ и наместникъ къ престола его, много кнѣги написалъ и житія святыихъ привелъ на болгарскихъ іазикъ и похвала святымъ многимъ написалъ свято горскимъ калугеромъ много правила и чинъ церковни показувалъ и за все его въ прошали, онъ имъ на то премудро описовалъ, и до нынѣ обретається въ рукописныхъ книги писаніе его,

при Иоанна сина асенова, после былъ и ходатайствомъ и настояниемъ его, много монастыри заградилъ царь Иоанъ въ Болгарія по различни места и по пустыни онъ въ тія монастыри поставлялъ и монаси много, и предавалъ имъ чинъ и оуставъ монашески и много оумножилъ словословіе Божіе на много места по вся Болгарія, и былъ на велика полза болгарскому своему роду, іакоже и оучитель его, и преставился въ старости делбоцѣй на своемъ прѣстоле въ терново.

8. *Сятыи Іоакимъ, тако и онъ былъ патриархъ* терновски и имеялъ свято и чисто житіе, неправедно оубыенъ отъ Свѣтослава царя, ради перское войнство що побили болгаровъ тая вина налагалъ Свѣтославъ на святаго Іоакима, за коя онъ не былъ никако повиненъ извергалъ его царь свисока гора, и скончался мученически. Тія четири патриарси святы болгарски имеяли цѣли и нетлени свои мощи въ Терново іакоже писано, въ книга кормчія на петомъ листе.

9. *Святы Климентъ архієпископъ Охридски велики* чудотворецъ, и до нынѣ почиваютъ мощи его въ Охридъ целекупни.

10. *Святы Наумъ близо при Охридъ въ монастырѣ* его, и до нынѣ цѣли святыя мощи его подавають исцелѣніе и много народъ приходитъ ту на поклоненіе.

11. *Святы Еразмъ.* 12. *Святы Ангеларія.* 13. *Святы Савва. тий истъ. святы.* Климентъ, Наумъ. Еразмъ Савва, Ангеларія, были въ време святаго Киріла и Методія, родомъ Болгари, но оучени были елински, и имеяли свято и славно ишлишано житіе по всюду, были въ страну Охридскою по различни места живели кнмыъ поишли Кирілъ и Методія въ Охридъ собрали ихъ, имеяли и писани Кирілъ и Методія букви славенскія, но немогли совокупити толико речи изредни отъ славенски іазикъ и составити псалтърь перво, но тія. 5. Святы, много помагали имъ и разпратели поваскюду где ся говори славенски, и собирали речи по грамата греческая колико има тамо речи написано спроти они речи собрали отъ весь словенски іазикъ, и составили перво псалтирь и евангеліе въ Охридъ и въ

Солунъ. Зато грецы известно знаютъ, и тако написано обретається въ гречески стари отечници рукописни, и даскали гречески иконописци вси. 7 Заедно пишать на икони и имеютъ ихъ даскали с ловенскія кои извадили и составили книги словенскія ту заедно снымъ. и святы Кирилъ и Методія

(Слѣдва)

КРАТКА ИСТОРИЯ НА ФИЛОСОФИЯТА ¹⁾.

(Продължение отъ кн. I.)

Видимия миръ съ много явления и промѣнявания е призраченъ ²⁾, той не съществува, а само намъ се струва да е дѣйствителенъ. Има два рода знания: чувствено (мнѣние) и разумно. Съ помощта на външнитѣ чувства ние познаваме видимия миръ, а тѣй като видимия миръ е призракъ, то и знанието, придобито съ помощта на чувствата, е недостовѣрно. Истинното знание се добива съ разумътъ.

Зенонъ. — Зенонъ Елийски (р. въ 500 г. до Р. Хр.) билъ Парменидовъ ученикъ, мѣжественъ и добродѣтеленъ челоувѣкъ, противникъ на тиранина Неарха ³⁾. Зенонъ съ помощта на диалектиката защищавалъ Парменидовото учение за неизмѣнното, неподвижно битие; той си служилъ съ софизми да отрича съществуването на множеството и движението.

4) По-подирнитѣ Ионийски философи.

Общата задача на тѣхната философия. — По-подирнитѣ Ионийски философи се селятъ да съгласятъ (да примирятъ) елейското учение за непромѣняването на битието съ ионийското учение за измѣнчивостта на битието. Спорѣдъ учението на тѣзи философи най-първитѣ сжщности (елементитѣ, хомеомеритѣ, атомитѣ) сж неизмѣнни (елейското учение); но тѣ биватъ въ раз-

(1). Пропуснахме въ първата книжка на списанието ни да забѣлѣжимъ, че този трудъ „Историята на философията“ е прѣводъ отъ руски, съставенъ отъ добрий руски мислителъ Соколовъ и приетъ въ рускитѣ учебни заведѣния като най-сполучливо съставенъ. Съ напечатването на български този трудъ, ние имаме прѣдъ видъ да запознаемъ читателитѣ си изобщо съ философията, та по този начинъ, да могатъ тѣ да бѣдѣтъ улеснени въ разбиранieto на бѣдѣщитѣ ни философски трактати, които има да печатимъ, за доказателство на истината, оспорвана отъ вѣкои философски системи.

²⁾ Призракъ — сѣнка, мнимо безъ тѣло сжщество. пр.

³⁾ Неархъ (или Деомедонъ или Делилосъ). пр.

лични отношения една къмъ друга (сѣдиненията), от-тука се явяватъ променѣнията въ мирѣтъ (ионийското учение). Изобщо по-подирнитѣ ионийски философи заемали много нѣщо отъ по-прѣдшнитѣ философи.

Емпедоклъ. — Емпедоклъ (жив. 495—435 г. до Р. Хр.) — роденъ въ Агригентъ въ Сицилия — билъ ора-торъ, физикъ, врачъ, жрецъ и политикъ. Емпедоклъ билъ богатъ и живѣлъ много раскошно. Спорѣдъ ду-митѣ на Емпедокла мирѣтъ е произлѣзаль отъ четири елемента: огънь, въздухъ, вода и земя. Двѣ сили из-вършватъ сѣдиняванието и раздѣляванието на еле-ментитѣ: любовта (привличанието) и омразата (отблъс-канието). Свѣтоветѣ единъ подиръ други произлѣзватъ отъ първобитното смѣсване на елементитѣ и се из-губвжтъ. По съвършеннитѣ форми на животнитѣ се появили отъ по-малко съвършеннитѣ: „Нѣкога си азъ бѣхъ момченце, младо момиче, честь гжстакъ, птичка перушинеста и морска риба“ (Емпедоклъ).

Теологията, психологията и етиката на Емпедокла. — Емпедоклъ се съмнѣваль въ достовѣрността както на чувственното, така и на разумното знание. Такъвъ скептицизмъ не му побъркалъ да създаде своя фило-софия. Спорѣдъ думитѣ на Емпедокла „Богъ нѣма нито глава, която да е присѣдинена къмъ трупѣтъ, както това е у хората, нѣма нито крака, нито ржцѣ. Богъ е свѣщенъ и неисказанъ духъ, който обхваща съ бър-зата своя мисль всичкия свѣтъ“. Подобно на питаго-рейцитѣ Емпедоклъ вѣрваль въ прѣселяванието на ду-шата; душата е падналь диаволь, осжденъ да живѣе въ тѣлото за своитѣ грѣхове. Етиката на Емпедокла напомнюва етиката на питагорейцитѣ: Емпедоклъ забра-няваль да се ѣде мѣсо и считаль бракѣтъ за зло.

Анаксагоръ. — Анаксагоръ (500—429 г. до Р. Хр.) роденъ въ Клазоменъ въ Лидия — билъ ученъ мжжъ, математикъ. Той ходиль въ Атина, сприятелиль се съ Перикла; атинскитѣ прости граждани го обвинили въ безбожие, та той се принудиль да се махне отъ Атина и отишелъ въ Лампсакъ. Анаксагоръ малко се грижилъ за своитѣ имущества, распиляль своето голѣмо богат-ство и умрѣль сиромахъ.

Космологията на Анаксагора.

Анаксагоръ признавалъ двѣ начала въ мирътъ: тѣлесно и духовно. Такова учение се нарича дуализмъ. Основата на вещественния миръ сж хомеомериитѣ ¹⁾ Хомеомериитѣ не се изгубватъ, не се измѣняватъ и сж съвсемъ малки; тѣ сж безбройно количество. Хомеомериитѣ качествено се различаватъ една отъ друга: има хомеомерии на златото, среброто, дървото, кръвта. Хомериитѣ биле най първо въ смѣсено състояние. Тогава се явилъ умътъ (нус), който турилъ мирътъ въ рѣдъ. „Умътъ е нѣщо най-тънко и чисто отъ всичко, което сжществува, той знае всичко и напълно. Умътъ всичко управлява. Умътъ е безкраенъ и всемогъщъ; той съ нищо не е смѣсенъ, но сжществува единъ, самъ отъ себе си за себе си“. Умътъ е произвелъ кръгообразното движение въ първобитния хаосъ; първо се захванала направата (образуването) на мирътъ, съединяване на однородното и раздѣлене на разнородното. Анаксагоръ си прѣдставлявалъ земята въ видъ на нѣщо плоско като дъска, по която се носи въздухътъ; слънцето и звѣздитѣ сж свѣтнали (нагорѣцени) камане. Слънцето е по голѣмо отъ Пелопонесъ ²⁾, на месѣчината могатъ да живѣятъ живи сжщества. Споредъ учението на Анаксагора растенията и животнитѣ сж сжщества, които иматъ душа, чувствуватъ и сж произлѣзли отъ земната тиня.

Атомиститѣ. — Отъ атомиститѣ най-много сж извѣстни: Левкипъ и Демокритъ. За Левкипа се знае, че той е основалъ атомистическата школа и е билъ учителъ на Демокрита.

Демокритъ. — (род. 460 г. до Р. Хр.) — родилъ се въ Абдери въ Тракия ³⁾ — билъ чловѣкъ съ енциклопедическо образование. Той писалъ съчинения по геометрията, аритметиката, астрономията, музиката, географията, зоологията, ботаниката, медицината, граматиката и историята. Демокритъ много пжтувалъ, хо-

¹⁾ Еднородни малки веществени частици. Пр.

²⁾ Сегашна Морея въ ю. Гърция. пр.

³⁾ Гр. въ юж. Тракия, основанъ въ IV в. до Р. Хр., а споредъ прѣда-нието отъ Херкулеса, Пр.

дилъ въ Персия, Индия, Аравия, Халдея, послѣ се завърналъ въ Абдери и съ познанията си очудвалъ съотечественниците си. Винаги веселъ и спокоенъ, Демокритъ постоянно се смѣялъ, като се присмивалъ на хорската глупостъ, на трудътъ и грижитѣ, а затова билъ нареченъ философъ, който се смѣе.

Космологията на Демокрита.

Спорѣдъ учението на Демокрита основата на мирътъ сѣ атомитѣ. Атомитѣ сѣ недѣлими веществени частици, тѣ сѣ безкрайно малки, не се изгубватъ; тѣ сѣ досущъ еднородни и не се отличаватъ единъ отъ други по качество. Атомитѣ се отличаватъ единъ отъ други само по фигурата, голѣмината и положението; помежду атомитѣ има празнини. Тѣй като атомитѣ иматъ различна голѣмина, то по-тежкитѣ захванали да падатъ на надолу и да блѣскажтъ по-легкитѣ, легкитѣ атоми се издигнали на нагорѣ. Тѣй се появило кръгообразното движение; отъ съединението и раздѣлението на атомитѣ се появили много свѣтове. Нашата зема, спорѣдъ думитѣ на Демокрита, прилича на търкаляста дѣска; животнитѣ и растенията се появили отъ тинята.

Теологията, психологията и етиката на Демокрита.
— Боговетѣ както и всичко въ мирътъ, се появили отъ атомитѣ; боговетѣ и диаволитѣ живѣятъ въ въздухътъ, тѣ приличжтъ на хората, но живѣятъ много по-дълго врѣме. Душата състои отъ тънки гладки и валчести атоми; подиръ смърттѣ на чловѣка атомитѣ на душата се разпадатъ и тя се изгубва. Процесътъ на възприеманieto (въ осѣщанията) Демокритъ обяснява съгласно съ своята теория: прѣдметитѣ отхвърлятъ отъ себе си своитѣ собствени изображения (eidola), които и влизатъ въ душата на чловѣка чрѣзъ поритѣ, които се намиратъ въ органитѣ на вънкашнитѣ чувства. Образитѣ, които прѣдмѣтитѣ отхвърлятъ, не могатъ да се считатъ за точни копия на прѣдмѣтитѣ, а за това и чувственното знание е ограничено и изобщо несвършено. — Етиката на Демокрита не е сложна: трѣба да бждемъ умѣренни, да отбѣгваме крайноститѣ.

Спорѣдъ учението на Демокрита мъдрецътъ е всякога спокоенъ и веселъ, прѣдпочита умственнитѣ наслаждения прѣдъ чувственнитѣ и гледа на цѣлия свѣтъ като на свое отечество (космополитизмъ).

2. Втория периодъ на гръцката философия

(аттическата философия.

Учението за чловѣка като субектъ, който мисли и дѣйствува (гносеологията и етиката¹⁾, *като характеристическа чѣрта на този периодъ.* — Втория периодъ на гръцката философия се наченва отъ врѣмето на софиститѣ и се продължава до възникванието на александрийската философия. Философитѣ на този периодъ се занимаватъ по-вечето съ въпроси, които се докосватъ до гносеологията и етиката. Ако философитѣ отъ първия периодъ сж биле, както вече видѣхме, космолози, то философитѣ отъ втория периодъ се явяватъ, като мислители, които се занимаватъ съ психологията — психолози.

1). Софиститѣ.

Происхождението на софистиката. Софиститѣ биле хора съ енциклопедическо образование, наставници на юношеството. Въ Атина имало много софисти; тѣ за пари прѣподавали различни науки и особено краснорѣчието (риториката, диалектиката и граматиката). Софиститѣ добрѣ изучвали своя занаятъ; тѣ биле истънчени диалектици и подобно на тогавашнитѣ искусни адвокати; тѣ можали да доказватъ кривдата на правия и правдата на кривия. Въ атинската република съ заягкванието на демокрацията имало много нужда отъ учители по краснорѣчието: на всѣкого отъ гражданитѣ било потрѣбно да говори добрѣ (искусно) въ събранията, за да може да влияе на слушателитѣ, или пъкъ да може самъ да се оправдава прѣдъ сѣдилищата А за това не е чудно, че софиститѣ станали чутовни и силни.

Особеноститѣ на учението на софиститѣ. — Софиститѣ не съставлявали особена философска школа,

¹⁾ Гносеология се нарича тази частъ отъ философията, която разгледва законитѣ и значението на познанието, а етика е наука за нравственността. пр.

която да се е придържала о едно учение, но тѣ принадлѣжали къмъ всевъзможни философски школи; най-много софисти се явили отъ елейската школа. Отъ софиститѣ най-много извѣстни биле: Протагоръ, Горгий, Продикъ и Калликлъ.

Протагоръ. Протагоръ (род. около 480 г. до Р. Хр.) — другаръ и съотечественникъ на Демокрита; като наченвалъ отъ филофскитѣ положения на Демокрита и Гераклита, Протагоръ признавалъ ограниченность и относителность на челоувѣческото знание: *челоувѣкъ е мѣркмата на всичко.* Смыслътъ на това изрѣчение е доста простъ: нѣма устойчивость въ познанията, истината за едного челоувѣка е лѣжа за другиго. Такъвзи скептицизмъ Протагоръ прокарва въ своето съчинение „за боговетѣ“. Въ него той исказва съмнѣние въ сѣществуванието на боговетѣ. За това съчинение Протагоръ билъ испѣденъ отъ Атина, а съчинението му било изгорѣно.

Горгий. Горгий се родилъ въ Лионтина¹⁾, въ 427 г. до Р. Хр. дошелъ въ Атина, гдѣто скоро се прочулъ, Горгий е написалъ съчинение: „за природата или небитието“. Той е послѣдователъ на елейската школа, ученикъ на Зенона; той довелъ началата на елейската школа до крайность. Елейцитѣ отхвърляли множеството, движението; има само едно — отвлечено битие, което напълно се познава отъ мишлението. Горгий притуря; ний нищо незнаемъ за едного, за това, че мишлението се измѣнява така сѣщо, както и всичко въ природата: мишление — природа — небитие. Горгий доволно своеобразно опрѣдѣлявалъ добродѣтелята: „добродѣтелята се състои въ господаруванieto надъ другитѣ“.

Продикъ. Продикъ се родилъ на о-въ Хиосъ и е билъ другаръ на Протагора, граматикъ; той отдавалъ голѣмо значение на различаванието на синонимитѣ. Продикъ считалъ боговетѣ за олицетворение на природнитѣ явления.

Калликлъ. Калликлъ отличава естественното право отъ писменния законъ; законитѣ, спорѣдъ думитѣ на Калликла, сѣ измислени отъ правителитѣ. Мѣдреца

¹⁾ Въ Сицилия близо до сегашния Лентини. Пр.

признава само естествено право: правото на силния. Споредъ естественното право умнитѣ и силнитѣ хора трѣбва да господаруватъ надъ глупавитѣ и слабитѣ. *Значението на софиститѣ въ историята на философията.* Софиститѣ расклатили основитѣ на народната религия и нравственностъ и най-подиръ подхвърлили подъ съмнѣние самата възможностъ на истинското познание. Естествено станало нужда да се обоснове научно религията, етиката и гносеологията (логиката). Тѣзи задача зели на себе си и съ успѣхъ я изпълнили Сократъ, Платонъ и Аристотель. По този начинъ ролята на софиститѣ въ историята на философията била чисто отрицателна. Тѣ дали необходимото размърдувание за появяването на аттическата философия.

2. Сократъ.

Главнитѣ чърти на неговия животъ. Сократъ (469 — 399 г. до р. Хр.) — родилъ се въ Атина, билъ синъ на ваятельтъ ¹⁾ Софрониска и Фенарета, която се занимавала съ бабуване. Сократъ билъ мжжественъ солдатинъ и честенъ гражданинъ. Цѣльта на своя животъ той турялъ въ това: да учи юпошеството на добродѣтель и да възбужда любовъ къмъ науката. Подобно на Анаксагора и Протагора Сократъ билъ обвиненъ въ безбожие и билъ принуденъ да испие чаша съ отрова (сокъ отъ цикута — омега

Логиката на Сократа. — Сократъ е извѣстенъ, като логистъ. Аристотель приписва на Сократа двѣ изнамѣрвания: опрѣдѣлението на общитѣ понятия и индуктивния способъ на мислението. Сократъ обичалъ да разяснява различията на родовитѣ и видовитѣ понятия. Ако Сократовия слушателъ не можялъ да даде правилно опрѣдѣление на понятието, то той прибѣгвалъ къмъ въпроси, които можали да доведѣтъ до това (сократически методъ). Споредъ думитѣ на Ксенофонта Сократъ винаги прѣминуваъ отъ положения повече извѣстни къмъ положения малко извѣстни, — а въ

¹⁾ Ваятель се нарича този, който се занимава съ правянието на статуи. пр.

въ това състои същността на другия логический приемъ: на индукцията.

Етиката на Сократа. — Сократъ училъ на добродѣтеленъ животъ и съ думи и съ собственъ примѣръ. Сократъ похвалявалъ умѣренността, другарството, съвѣтвалъ хората безусловно да се повиняватъ на господарственнитѣ закони. Като говорилъ за добродѣтеля, Сократъ настоявалъ на мисълта, че добродѣтелята е полезна. Добродѣтель е това, което е полезно за индивидуума или за господарството. А тъй като никой не може да бѣде врагъ на себе си, то всичкитѣ хора доброволно се стрѣмятъ да постѣпять добродѣтелно. А ако нѣкои постѣпять безчестно, неодобрително, то това произлиза отъ туй, че тѣ не знаятъ, въ какво състои извѣстна добродѣтель и каква е ползата отъ нея. Споредъ Сократа мѣдрецътъ затова е доволенъ отъ малкото, че съзнава суетността на богатството. Ако чловѣкъ е невъздърженъ, то това произлиза отъ туй, че той не съзнава бѣдѣщата щета (врѣда) отъ невъздържния животъ. Сократъ изобщо отождествявалъ добродѣтелята съ знанието, а порокътъ съ глупостта. Отъ мисълта, че добродѣтелята е полезна, произстичала друга мисль Сократова, а именно, че добродѣтелята прави чловѣка щастливъ. По този начинъ споредъ Сократа добродѣтелята е знание — полза — щастие.

Теологията на Сократа. — Сократъ не отричалъ съществуването на язическитѣ богове, гениитѣ, оракулитѣ, макаръ и да не вѣрвалъ на народнитѣ сказания за боговетѣ. Освѣнъ боговетѣ на политеизмътъ Сократъ вѣрвалъ въ върховенъ Богъ, устроителъ на мирътъ, димиургъ. Владѣтеля на мирътъ, е всемогщъ, всевидящъ, прѣмждъръ. На Сократа принадлежи мисълта да докаже съществуването на Бога на основание на прѣмждротото и цѣлесъобразното устройство на вселенната.

Значението на Сократа за философията. — Точната наука има работа съ понятията, а не съ прѣдставленията. Сократъ първи отдѣлилъ понятията отъ прѣдставленията, съ които ги смѣсвали. По този начинъ

трудътъ на Сократа далъ възможностъ да се появятъ точнитѣ науки. Въ противоположностъ на философитѣ отъ първия периодъ на гръцката философия, на космологитѣ, Сократъ се занимавалъ изключително съ практически въпроси: съ логиката и етиката; спорѣдъ думитѣ на Сократа изслѣдванието на природата е безразсѣдна работа. Отъ такъвзи Сократовъ възгледъ аттическата философия получила практическа посока и самъ Сократъ справедливо билъ нарѣченъ баща на философията.

Сократически школи. — Сократическитѣ школи възникнали подъ влиянието на Сократовото учение. Отъ Сократическитѣ школи сж извѣстни: мегарската, циническата и киренската.

Мегарската школа. — Евклидъ (род. въ 445 г. до Р. Хр.) роденъ въ Мегара е основателъ на Мегарската школа и горѣщъ съмысленикъ на Сократа. Евклидъ се стрѣмилъ да съедини елейското учение за *едното* съ учението Сократово за *доброто* = *добродѣтельта*, като цѣль на живота. Споредъ Евклида сжествува само едно (нѣщо), което инѣкъ се нарича добро. Както въ физическия миръ сжествува само едно и нѣма множественностъ, движение, така и въ нравствения миръ сжествува само добро и нѣма зло.

Циническата школа. — *Антистенъ* (род. 422 до Р. Хр.). Основателъ на цинизмътъ билъ Антистенъ, Сократовъ ученикъ. Антистенъ билъ суровъ, горделивъ човѣкъ, врагъ на изнѣженността и раскошеството. Антистенъ обърналъ внимание на въздържния и умѣренъ животъ Сократовъ и го възвелъ въ правило на живота. „Добродѣтельта“, казвалъ Антистенъ, „сама е достатъчна за щастieto, а за добродѣтельта нищо се не изисква, освѣнъ силата и мъжественността Сократови; отъ работитѣ зависи тя и нѣма нужда въ много думи и разсѣждения“, Подиръ Сократовата смъртъ Антистенъ отворилъ своя школа въ Гимназията на Циносаргъ ¹⁾ отъ тука и самата школа била нарѣчена циническа.

¹⁾ Прѣдградие на Атина. пр.

Диогенъ циникътъ. Диогенъ Синопский (444—324 до Р. Хр.) билъ Атистеновъ ученикъ. Той билъ още повече послѣдователенъ и суравъ циникъ, отколкото Антистенъ. Диогенъ ходилъ въ вѣти и дрипави (шудрави) дрѣхи, ѣлъ най-груба храна, напр. сурово мѣсо, спалъ подъ тъмнитѣ сводове (саивани) на кѣщата, или въ своята извѣстна возилница, бѣчва. Диогенъ билъ мизантропъ¹⁾. Той казвалъ: „азъ никога не сѣмъ виждалъ хора: въ Спарта живѣятъ само дѣца, въ Атина само жени“. За Диогена разказватъ много анекдоти. Веднѣжъ Диогенъ, облеченъ въ дрипели, неканенъ отишелъ при гоститѣ на философътъ Платона, тропнѣлъ съ кракъ по скъпата постелка и рѣкалъ: „така азъ тѣпча Платоновата гордостъ“. „Съ още по-голямъ гордостъ“, сполучливо отговорилъ Платонъ. Знае се разказътъ за разговора между Деогена и Александра Македонский. Александъръ Македонский пожелалъ да види Диогена. Философътъ въ това врѣме лежалъ на една возилница и се припичалъ на слънцето. Като подоближилъ до Диогена, Александъръ го попиталъ: „не желаетъ ли да ти направа нѣкоя добрина“? Разбира се, желая“, отговорилъ Диогенъ: по отстрани се и не ми затуляй слънцето“. Зачуденъ отъ такъвзи отговоръ Александъръ извикалъ: „ако да не бѣхъ Александъръ, то бихъ желалъ да бѣдѣ Диогенъ“.

Етиката и циницитѣ. Циницитѣ подобно на софиститѣ отличавали естественното отъ искусственното. Потрѣбността да се ѣде и пие е естествена; приличията, господарственния и семейния животъ, науката, робството — всичко това е искусствено, измислено отъ хората. Мѣдрецътъ, спорѣдъ учението на циницитѣ, удовлетворява естественнитѣ и необходимитѣ потрѣбности и се въздържа отъ искусственнитѣ. Ограничаванieto на потрѣбноститѣ до най-послѣдния възможенъ прѣдѣлъ е идеалътъ на мѣдреца.

Киренската школа. Аристиппъ (жив. около 380 г. до Р. Х.) Аристиппъ се родилъ въ Кирена въ Африка, билъ основателъ на Киренската школа. Аристиппъ

¹⁾ Мразилъ хората. Пр.

билъ синъ на богати и чутовни родители, обиченъ, веселъ, задруженъ чоловѣкъ, другаръ на тиранина Дионисия и Сократовъ ученикъ. Аристиппъ обърналъ внимание на Сократовата мисль за тождеството на добродѣтелята и щастieto. Споредъ учението на Аристиппа щастieto е цѣльта на живота. Щастieto (приятното настроение на духътъ) зависи отъ удоволствия, а нещастieto — отъ неудоволствията. Мждрецътъ се стрѣми къмъ удоволствията и избѣгва неудоволствията. Аристиппъ различавалъ умственни и чувствени удоволствия. Споредъ Аристиппа умственнитѣ удоволствия (другарството, литература и искусства) сж за прѣдпочитание прѣдъ чувствениитѣ. Подобно на Сократа Аристиппъ похвалявалъ умѣренността и разсудителността.

Евгемеръ. Отъ прѣдставителитѣ на киренската школа особено е извѣстенъ Евгемеръ. Въ своето съчинение (появило се въ свѣтътъ въ 330 г. до Р. Хр.) той доказалъ, че язическата религия е възникнала отъ обоготворяване на царетѣ и героитѣ, които сж напразявали нѣкоя добрина на народътъ прѣзъ живота си. Този възгледъ върху язичесвото усвоили нѣкой отъ християнскитѣ апологети.

3. Платонъ.

Кратка биография. Платонъ (427—347 г. до Р. Х.) се родилъ въ Атина, произлизалъ отъ богатъ аристократически родъ. Платонъ получилъ добро възпитание, сполучливо се занимавалъ съ гимнастиката, поезията, музиката, риториката и математиката. Замисленъ и меланхоличенъ, Платонъ отъ рано почувствувалъ склонность къмъ философията. Платонъ билъ ученикъ на Кратила (Гераклитовъ послѣдователъ), на Сократа, на елейцитѣ и питагорейцитѣ. Всичкитѣ тѣзи разнородни влияния се отразили на собственното негово учение. Подиръ смъртъта на Сократа Платонъ пжтешествувалъ; билъ въ Магара, Кирена, Египетъ, Долня Италия и Сицилия. Като се заселилъ за винаги въ Атина, Платонъ отворилъ своя школа въ гимназията, която се на-

мървала въ градината на Академията, а затова и послѣдователитѣ Платоновѣ били наречени академици.

Най-важнитѣ диалози на Платона. — Въ съчиненията на Платона обикновено се извождатъ нѣколко лица, които се разговарятъ помежду си, та затова тѣ се наричатъ диалози. Отъ диалозитѣ на Платона особено сж извѣстни: 1) Апологията на Сократа, 2) Критонъ, 4) Федръ (отличието на философското краснорѣчие отъ софистическата риторика), 4) Протагоръ (за добродѣтелята отъ Сократова гледна точка), 5) Пиръ (за различнитѣ видове на любовта), 5) Горгий (за отличията на истинския мѣдрецъ отъ софистътъ), 7) Република, 8) Тимей (за произхождението на мирътъ), 9) Теететъ (за познанието и за идеитѣ), 10) Федонъ (за безсмъртието на душата) и 11) Закони.

Диалектиката на Платона. Диалектиката на Платона е сжщото нѣщо, каквото е и логиката. Диалектиката има работа съ опрѣдѣлението на идеитѣ (общитѣ понятия), раздѣлението имъ на родове и видове и съ классификацията. Диалектиката на Платона изобщо съвпада съ неговото учение за идеитѣ.

Учението на Платона за идеитѣ. Подобно на Героклита и Парменида Платонъ се съмнѣвалъ въ устойчивостта и достовѣрността на чувственното познание. Мѣсто за запазване отъ скептицизмътъ Платонъ намѣрвалъ въ учението на Сократа за общитѣ понятия или идеитѣ. Но идеитѣ не сж просто отвличение, мислялъ Сократъ, — за Платона идеитѣ сж реални сжщности, нѣща. Идеитѣ сжществуватъ на небето независимо отъ прѣдмѣтитѣ. Ако за питагорейцитѣ нѣщата сж копия на числата, то за Платона всичкитѣ нѣща се явяватъ копия, отражения на идеитѣ. Идеитѣ се отличаватъ една отъ друга съ по-голѣма или по-малка общностъ (родови или видови идеи, горни и долни), а затова става възможно да се говори за иерархията на идеитѣ. На първо мѣсто на идеитѣ стои идеята на доброто (на благото), — идеята на доброто е най-горнята идея, истинникъ на всяко битие и познание.

Теологията на Платона. Подобно на Ксенефонта и другитѣ древни мѣдреци Платонъ не вѣрвалъ въ

Боговетъ на митологията и мислилъ, че тѣ сж произведения на фантазията. При всичко това Платонъ удържалъ самото название „богове“ и наричалъ богове идеитѣ, звѣздитѣ, планетитѣ и вселенната (космоса). Вѣрно може да се каже, Платонъ признавалъ едного Бога, който въ неговото учение се сливалъ съ идеята на доброто. Идеята на доброто — единъ, Богъ — Висше сщество — божественъ разумъ.

Космологията на Платона. Платонъ признавалъ двѣ начала на свѣтътъ: Бога и материята (небитието). Богъ по своята доброта (благостъ) и по това, че нѣмалъ завистъ, създалъ свѣтътъ отъ безформената, неопредѣленна материя, като се събразявалъ съ първообразитѣ на нѣщата или съ идеитѣ. Така отъ хаосътъ се появилъ космоса. Вселенната е шарообразна и непрѣкъснато се върти около остьта своя. Человѣкътъ е вѣнецъ на творенията; растенията и животнитѣ сж сътворени за ползата на человѣка.

Психологията на Платона. Платонъ различавалъ въ душата двѣ стѣрни: чувствenna и разумна. Чувственната страна на душата е смъртна, а разумната — безсмъртна. Безсмъртието на разумната душа очевидно произлиза отъ нейната простота (несложностъ) и доброта (благостъ) на Творецътъ. Душата до съединението си съ тѣлото се е намѣрвала на небето и непосредствено е съзерцавала идеитѣ. Въ тукашния животъ душата, по поводъ на въсприяти отъ вънкашнитѣ прѣдмети, си припомня за идеитѣ. Тѣй се явява познанието. Подиръ смъртъта чистата душа прѣминува на небето; а душата на чувствения человѣкъ или на прѣстжника обихожда тѣлата на хората и на животнитѣ (душепрѣселение).

Етиката и политиката на Платона. Подобно на Сократа и Платонъ считалъ добродѣтельта работа само на разумътъ. Платонъ рѣшително осжда страститѣ, затова че тѣ развалятъ спокойствието на духътъ и заслѣпватъ разумътъ.

Къмъ етиката на Платона се доближава неговата политика. Най-много е прочута неговата идеална республика. Въ тѣзи республика Платонова на първо

мѣсто стоятъ философитѣ, като правители, подиръ тѣхъ идятъ войницитѣ, търговцитѣ, занаятчиитѣ, земледѣлцитѣ и робитѣ. Въ начертаната отъ него республика не се допуска да има нѣкой нѣщо свое, изисква се женитѣ да бѣдѣтъ общи, а господарството да си има енята за възпитанието на дѣцата. Платонъ рѣшително поддържалъ, че жената има еднакви права съ мъжѣтъ. Но ако жената трѣба да има еднакви права, то тя е длъжна да носи и еднакви обязанности. А за това Платонъ мислялъ, че е справедливо да се възложи и на женитѣ изпълнението на войнската повинность. „Кучката“, казвалъ той, „пази стадото тъй сжщо, както и кучето, а пъкъ защо и жената да не пази интереситѣ на господарството?“

Послѣдователитѣ на Платона. Послѣдователитѣ на Платона сж извѣстни подъ името академици. Обикновено различаватъ стара, срѣдня и нова Академия.

Старата Академия. Прѣдставителитѣ на старата академия се стрѣмили да съединятъ учението на Платона съ учението на питагореицитѣ. Отъ тѣзи прѣдставители особено сж забѣлѣжителни: Спевзиппъ и Ксенократъ.

Спевзиппъ билъ внукъ на Платона и прѣмникъ неговъ по прѣподаванието въ школата на Академията (отъ 247—339 г до Р. Хр.). Спевзиппъ намѣсто идеята на доброто говорилъ въ питагорейски смисълъ за едното, на мѣсто материята — за многото. Всичкото въ свѣтътъ е произлязло отъ съединението на едното и многото. Спевзиппъ училъ за истечението отъ едното. Тѣзи мисълъ послужила по-послѣ за основа на неоплатоническото учение.

Ксенократъ. Ксенократъ билъ прѣмникъ на Спевзиппа по прѣподаванието въ школата на Академията (отъ 339—313 г. до Р. Х.); той билъ дълбоко нравственъ чловѣкъ и плодовитъ писателъ. Най-напрѣдъ Ксенократъ раздѣлилъ философията Платонова на логика (диалектика), физика и етика; това дѣление на философията станало скоро всеобщъ обичай. — Ксенократъ извожда всичко отъ двѣ начала: единство и двойство, текъ и ешъ (чифтъ). Единството = мъжско

божество, което управлява движението на звѣздното небе, върховния Зевсъ, а двойството — майка на боговетѣ, царица на подвижнитѣ планети, душа на измѣнчивия свѣтъ и низшия Зевсъ. По степенѣта на относителното съвършенство Ксенократъ дѣли разумнитѣ същества на три категории: богове, диаволи и хора.

Срѣдната Академия. Аркезилай. Основателъ на срѣдната Академия билъ Аркезилай (315—241 г. до Р. Х.); при него Академията получава скептическо направление. Аркезилай отричалъ достовѣрността както на чувственното, така и на разумното познание; той се съмнѣвалъ въ всичко, даже и въ туй, че има право да се съмнѣва. Сократъ обикновенно казвалъ: азъ зная само туй, че нищо не зная, Аркезилай притурялъ: даже това азъ не зная навѣрно. Въ практическия животъ Аркезилай съвѣтвалъ да се ръководимъ отъ това, което е вѣроятно. По този начинъ Аркезилай отхвърлялъ метафизиката и признавалъ етиката.

Новата Академия. Карнеадъ. Основателъ на новата Академия билъ Карнеадъ (213—129 г. до Р. Хр.). Карнеадъ билъ краснорѣчивъ ораторъ, подобно на Софиститѣ той съ еднакъвъ успѣхъ можелъ да доказва и да опровергава едно и същото нѣщо. Карнеадъ билъ много по-последователенъ скептикъ, отъ колкото Аркезилай: той отхвърлялъ не само метафизиката, но така също и етиката и математиката. Спорѣдъ думитѣ на Карнеада нѣма нищо достовѣрно: разумътъ, прѣдставленията и осѣщанията еднакво лъжатъ. Осѣщанията не ни даватъ вѣрно познание за прѣдмѣтитѣ: въ осѣщанията ние имаме работа не съ прѣдмѣтитѣ, а съ измѣненіята на душата (състояніята на съзнанието). На прѣдставленията и на разумътъ така също не можемъ да вѣрваме, затова че тѣ се основаватъ на осѣщанията.

(Слѣдва)

ЗА ИЕЗУИТИТЕ.

(Продължение отъ I-та Книжка).

Голѣма роля въ иезуитската нравствена система играе *лъжата*, но, за съжалѣние, повече въ смисълъ на допущане нея, отколкото да се запрѣтвява. Въ сждебнитѣ процеси иезуититѣ позволяватъ на обвиняемитѣ и на свидѣлитѣ тѣй много искривявания, отричания и други неправди, щото ако би се вървело по тѣхнитѣ правила, дѣятелността на сждилищата би се ослѣжнила крайно много, ако не би станала и съвършено ненужна. Санхезъ прѣдполага, разбира се, случая, че въпросътъ на сждията може да бѣде по правъ, но обсъжданieto на това обстоятелство той прѣдоставя на този, който се намира подъ сждъ. Отъ по нататашнето разяснение на това иезуитско учение, става ясно, че подъ името сждия, който задава не оправдувани отъ дѣлото запитвания, трѣбва да се разбира такъвъ, който по своитѣ възглядове, не се намира въ благоволенieto на църквата. Но и безъ това обстоятелство, спорѣдъ Санхеза, може да се отрича извѣстно дѣйствие, ако се има надежда да се постигне чрѣзъ това своето оправдание или изобщо да се спечели дѣлото, или може при това да се допустне нѣкаква оговорка въ мислитѣ, тѣй щото въ сжщностъ всѣкаква лъжа се допуща. При такива обстоятелства се явно допуска и клѣвтопрѣстѣпление. Наистина, Гури изобщо запрѣщава всѣкаква лъжа, но допуска „по важна причина“ умствена оговорка и двусмисленни думи, при което се основава на Св. Алфонсъ Лигурийскій, който ако и да не билъ иезуитинъ, но е билъ основателъ на ордена съ иезуитския орденъ—орденътъ на редемпторитѣ или лигуриянциитѣ, и не се стѣснявалъ да утвърждава, че самъ Христосъ прибѣгвалъ къмъ подобни

хитрости!!! Иезуитинътъ, слѣдователно, поставя за похвала на Божественната личностъ това, което другитѣ хора считатъ за безчестна клевета за нея! Христосъ е казвалъ: „ако нѣкой те удари по бузата, дай му и другата“! А неговитѣ мними послѣдователи Фагундесъ, Филлиций, Ескобаръ, Гури и др. позволяватъ да се отмъщава за оскърбление съ оскърбление, за безчестие съ бесчестие, и именно — за благого на бесчестителътъ, за да не би се той възгордѣлъ и другитѣ по малко да го уважаваатъ? Това е малко, тѣ даже позволяватъ да се приписва на другиго лъжливо прѣстѣпление, за да избѣгне отъ мѣститѣ прѣдъ сѣдилището или тѣжката поврѣда вънъ отъ сѣдилището. Ескобаръ, Лесий, Наварра и мнозина други позволяватъ сѣщо да се распечатватъ чужди писма, отъ които може да се има страхъ „отъ зло“, или даже отъ любопитство, ако мислятъ, че въ тѣхъ не се намира нѣщо особено важно! Но ако би отъ това неочаквано произлезнало зло, то любопитния, спорѣдъ мнѣнието на Молини, неподпада на никакво наказание.

Това ни привождатъ къмъ други прѣстѣпления противъ любовта къмъ ближния. Тѣй, мнозина иезуитски моралисти считатъ позволително срѣдство подкупването на едного отъ милостта на началникътъ, като му явява неговитѣ погрѣшки, — да се старае да земе въ своя полза завѣщанното наслѣдство на другиго, да желае на грѣшникътъ болка, щото той подъ нейното влияние да се намира, или да умрѣ, та несправедливостта да се прѣкъсне. Даже отношението между родителитѣ и дѣцата и между съпружитѣ се обставя у иезуититѣ съ безобразни постановления. Спорѣдъ Ескобаря, Ларе, Санхеза, Фигундеса, Сурду и др. нито католицитѣ — дѣца сѣ длъжни да хранятъ падналитѣ свои родители въ ересъ, нито католицитѣ — родители своитѣ чада, паднали въ ересъ и то въ случай на крайня нужда. „Католицитѣ сѣ длъжни да мразятъ своитѣ бащи, братия и сестри, ако тѣ не скланятъ къмъ грѣхъ (т. е. къмъ други вѣри), казва Фагундесъ, а Ескобаръ прибавя: защото тѣ не сѣ родители, но врагове на душата и спасението. Толетъ и Ескобаръ учатъ по на-

татъкъ, че римокатолическитѣ дѣца могатъ да обвиваватъ своитѣ родители въ прѣстѣпления отклоняването въ ересь, даже ако би тѣ знаели, че за това ще бѣдѣтъ изгорени живи на огънь! Ескобаръ утвърждава, въ съгласие съ Молини, Виктория, Генрикоза и др.; че дѣцата не сѣ задължени да се покоряватъ на родителитѣ си въ отношение на бракътъ и запазването невинността; такова сжщо вѣзрѣние държи и Гури. Санхезъ учи, че мжжътъ може да бие своята жена, и това биене само тогава може да служи за причина за разводъ, когато има страхъ отъ него въ убиванieto на жената.

Въ отношение на краденѣто, патеритѣ на иезуитския орденъ напълно благоволятъ къмъ този начинъ на дѣйствие, който, вслѣдствие лъжливото разбиране на легендата, се приписва на св. Крестинъ. Синътъ не върши тѣжъкъ грѣхъ, ако той краде баща си и откраднатото дава на сиромаси, или изобщо употребява за богоугодни дѣла, или ако той откраднува отъ баща си толко, колкото послѣдний би билъ длъженъ да му дава за извършенитѣ въ къщата му работи и не го дава доброволно. Сжщо тжй се оправдава и жената, която зима отъ мжжътъ си пари, за да не би ги той похарчилъ, или отнема отъ него еретическа книга за да не я чете той (Бузембаумъ, Ескобаръ, Диана, Лесий; Лизурий Гури). Слугитѣ могатъ на малки части да крадатъ отъ хранителнитѣ нѣща на господаритѣ си (Наварра и посоченитѣ по прѣди), монаситѣ могатъ да зиматъ това, що имъ не е дадено отъ настоятелитѣ (Ескобаръ и др.). Сиромаситѣ сжщо могатъ да праватъ малки кражби, за да се поддържатъ (Медина, Ескобаръ и Гури). Който, по нужда употребява чуждото добро, такъвъ нѣма защо да го поврща; отъ длъжникътъ може да се вземе онова, що е той длъженъ, или отъ кредиторътъ, що е, по собственното негово мнѣние, недоплатено нему, или отъ господарътъ, що не е дадено отъ него за доплата или що е прихванато срѣщу платата по случай на нечаянно разваляние на извѣстна вещь. Тжй сжщо се позволява, въ случай на настоятелно искание отъ страна на кредитора, да се

открадне отъ него полица подъ прѣдлогъ, че ще се наплати по нея и проч. Лемкулъ въ известни случаи допуска оправдаване, когато то е немислимо по законитѣ на истинската нравственностъ. Бузембаумъ, Лейманъ, Наварра, Лигуори и други допускатъ по сръдство възможността за длъжника до толкова да отлага исплащанието на своя дългъ, до колкото самъ ще, или даже да отложи за всѣкога, ако той, вслѣдствие на това неплащане, ще има по голѣми загуби, отколкото полза би ималъ неговия кредиторъ. Лессий и Ескобаръ позволяватъ на длъжникътъ да задържа у себе си толкова, колкото е потрѣбно за това, щото прилично да живѣе т. е. въ дѣйствителностъ, колкото той ще, и Санхезъ позволява даже да се отказва задържаното прѣдъ сѣдилището. Ескобаръ, Филнуций, Лигуори, Гури и др. допускатъ на играчитѣ (въ карти) толкова свобода, щото съ това се позволява лъжи въ играта, а Мулетъ позволява на терзиитѣ да задържатъ частъ отъ материитѣ, които имъ даватъ мющеритѣ. Ескобаръ остава свободенъ да задържи чуждо то, онзи, който би го намѣрилъ, ако притѣжателътъ е известенъ, и по такъвъ начинъ този скритъ коммунизмъ доважда до невѣроятни размѣри!

Най тѣжкото отъ всичкитѣ прѣстѣпления, убийството, сръща у споменѣтитѣ моралисти такава снисходителностъ, както и другитѣ. Ескобаръ, Навара и мнозина други допускатъ, впрочемъ ненапѣлно съглани помежду си, убивание на тогова, който ни бие или даже само иска да ни бие, или „лъжливъ“ свидѣтель (т. е. когото считатъ за такъвъ), и бесчестителътъ нашата честь, даже ако би той откривалъ истинскитѣ наши тайни пороци и т. нат. Най сетнѣ по възрѣнието на нѣкои даже на синътъ е позволено да убие баща си, ако послѣдния се намира подъ църковно отлучение! Но съ такава легкота, като се отнасятъ къмъ животътъ на другитѣ, иезуититѣ отчасти заприщаватъ всѣкакво убийство, като пожъртвование. Нѣкои отъ тѣхъ непозволяватъ именно да се жертвува своя животъ за животътъ на другарътъ, както и за честта и за неговото състояние, и съ това проповѣдва най гнусенъ

егоизмъ, който, ако би били хората послушни орждия на иезуититѣ, повлекълъ би слѣдъ себе това, гдѣто животътъ би се лишилъ отъ всѣкакво обезпечение. Нѣкои отъ тия иезуити, разбира се, се отнасятъ по строго къмъ убийцитѣ, отколкото други, и Гури е отстѣпилъ отъ такивато учения на прѣжнитѣ свои другаре по орденътъ, тѣй като тѣ станали несъгласни съ държавния рѣдъ въ сегашно врѣме. При все това и той проповѣдва съвършено нехристиянско учение, като казва: „всѣки е длъженъ да обича себе си повече, отколкото ближния“. Изобщо е несъмненъ този фактъ, гдѣто не само, поне, осмнадесетъ души учени иезуити почти буквално и напълно по смисълътъ защищаватъ положението, че цѣльта оправдава срѣдствата, а най малко около 50 души отъ тѣхъ, ако не повече, и именно като тургаме вътрѣ висшитѣ прѣдставители, сѣ примѣнявали това положение на дѣло прѣдъ очитѣ на всички и за най тѣжки прѣстѣпления, и че иезуититѣ още и сега, както посочва Гури, съ исключение на убийства, напълно държатъ това учение. Наистина, трѣбва да забѣлѣжимъ, че тия моралисти невсѣкогашъ безусловно позволяватъ прѣстѣпления, като посоченитѣ по горѣ, както и въ много други, които би било много дълго да привождаме, но твърдѣ неусѣтно въ всѣки отдѣленъ случай привождатъ основанията за и противъ доущанието, и най сетнѣ се искаватъ то за тѣхъ, то противъ нихъ; но тѣй като въ всѣки случай тѣ привождатъ основания и за допускание сѣщо, то прѣстѣпникътъ, по принципа на пробабелизма, всѣкогашъ може да намира достаточни основания за извинение на вършенитѣ отъ тѣхъ дѣла.

За насъ, да кажемъ, е понятно това, гдѣто ултрамонтанитѣ не се срамуватъ да обявятъ подобно общество за солидарно съ своята църква и всѣкакъ да го ранятъ. Но напълно изгледа, чудно, гдѣто таковото общество, въ името на тѣй наричаната свобода на съобщението, се допуска още и до сега въ нѣкои цивилизовани държави! Най дърското утвърждение, каквото само може да си прѣдставимъ, е това, гдѣто иезуититѣ считатъ себе си за Иисусови послѣдователи,

Иисусъ Христосъ съвършено ясно и просто е осмислялъ всичкитѣ прѣстѣпления безъ изключение, а иезуититѣ, напротивъ, направо почеватъ отъ това, което, като запрѣщава прѣстѣплението „изобщо и само по себе“, — тѣ сетнѣ допускатъ толкова изключения, извъртания, обиколки и разни извивания, щото всичкото тѣхно учение излиза най грубо лицемѣрие.

Впрочемъ, нѣкои папи сж отхвърляли и осмисляли много отъ иезуитската мораль, именно Александръ VII (1665 и 1666 г.) осмислялъ 45 отъ тия положения, Иннокентий XI, съ декретъ отъ 2 Мартъ 1679 г. — не по малко 65, и най сетнѣ Александръ VIII въ 1690 г. още 33; но всичкото това никакъ не прѣчи на по послѣднитѣ и сегашни иезуити да държатъ по голѣмата частъ тия положения.

Ако сега, въпреки всичкитѣ тия фактове, неотколѣ излезналия отъ иезуитския орденъ графъ Пауль Генсбрехъ, въ своето съчинение, написано съ цѣль да оправдае своето напускание иезуититѣ, казва, че нравственността на иезуититѣ се отличава съ безусловна чистота, то тукъ той смѣсва нравственността, която проповѣдва орденътъ, съ тази нравственностъ, която държатъ неговитѣ членове на практика. Ние неговоримъ за послѣдната, защото нѣмаме за това доста данни, и затова неискаме да се съмнѣваме, че има мнозина иезуити, които живѣятъ добродѣтелно. Но въ всѣки случай, неможе да се не счита за позоръ за орденътъ туй, гдѣто, ако сжщитѣ хора, които спорѣдъ думитѣ на графа Генсбрехта, въ сърдцата си сж съвършено безупрѣчни, въ сжщото врѣме въ своитѣ съчинения се явяватъ „остроумни глави“, стараючи се всѣкакъ да оправдаятъ и даже да допускатъ порока въ неговитѣ най отвратителни форми. Между „главата“ и „сърдцето“ не трѣбва да има никакво противорѣчие.

(Слѣдва.)

ПРАВООУЧИТЕЛЕНЪ РАЗГОВОРЪ МЕЖДУ ЕДИНЪ СТАРЕЦЪ И ВЪУКА ХУ.

(Продължение отъ 1) книжка

Подиръ вечерята, дѣцата насѣдали около дѣда си и го помолили да имъ прочете писмото, което той се обрѣкълъ да направи. — Стареца захваналъ:

„Единъ младъ момъкъ, като се полѣгалъ отъ мисълта за свободата и независимостта, оставилъ бащината си къща, и, като се скиталъ по разни страни, вършилъ всичко, каквото го каралъ неговия неукротимъ нравъ. Той съвсѣмъ забравилъ да отива въ черква; нѣ еднажъ като отишълъ въ нея, защото го повикалъ единъ неговъ познайникъ, съвсѣмъ не зарадъ туй, за да се моли, нѣ отъ любопитство да послуша пѣвците, които толкозъ много нѣкои си му хвалили. И — тука, именно, Богъ, който се явява и на тѣзи, които го не зачитатъ, благоволилъ да покаже своето неизказано милосърдие къмъ злочестия — изгубения! Заря отъ небесна свѣтлина огръяла потъмнената му душа, — и той видѣлъ пропастьта, къмъ която неговитѣ заслѣпени страсти тѣй бързо го влачели, и, разбралъ пжтътъ на своето спасение. Като се раскаялъ прѣдъ небесния Отецъ зарадъ безпжтния свой животъ, той сторилъ намѣрение и се рѣшилъ да се върне при баща си. Надѣвалъ се той, че ще измоли прошка отъ баща си, — и съ туй намѣрение проважда до него слѣдующето писмо:

„Татко мой, милый татко!

„Връща се най-подиръ твоя загубенъ синъ, — синъ, недостоенъ да се нарече съ това священо име. Ахъ! дълбоко чувствувамъ туй, като те наричамъ мой татко. Нѣ азъ идж при тебе: Гласътъ на синовната любовь, гласътъ на дълбокото раскайване ме кара да дойдж.

„Любезний татко! Не отхвърляй сина си, който нѣкога бѣше твърдоглавъ и не послушенъ, нѣ който сега се е раскаялъ, — приими го съ тая снисходителна любовъ! съ каквато небесния Отецъ ме прие.

„Обичний татко! Богъ се смили надъ мене. О, колко е висока и дълбока Божията любовъ! Колко е неизказано Неговото дълготърпѣние и милосърдие!

„Краткостъта на писмото не ми допуща да ти очертая подробно жалостната история на моя животъ отъ когато оставихъ кѣщата ти. Нѣ туй, което ще даде утѣха на родителското ти сърдце, туй азъ не мога сега да ти го искажъ.

„Ти, можешъ да си припомнишь, обичний ми татко, само това, колко дълбоки въздишки изказвахте вий съ покойната мая майка къмъ Бога за непокорния свой синъ, който никакъ не зачиташе всичкитѣ ваши уговарвания. Безъ съмнѣние ти не знаешъ послѣднитѣ думина прѣлюбезната ми майка, изказани нѣколко минути прѣди да умрѣ. Смъртоносната болѣсть вече досущъ бѣше разсипала и источила всичкитѣ ѣ сили; нѣ за да ме посвѣтва, като че самъ богъ подкрѣпи силитѣ ѣ. Тя ме пригърна, ржката ѣ трѣпераше и съ слабъ гласъ, който стигна до дълбочината на душата ми, каза: чадо мое, едничко мое чадо, ти си измолено съ безбройни сълзи, пролени отъ мене и отъ благочестивия ти баща! Погледни на майка си, която лежи на смъртния одъръ. Ахъ! Нѣкога и до тебъ ще дойде неминуемия смъртенъ часъ, — И какво ще бжде тогава съ тебе?! . . . О, мой синко! Помисли, че животътъ е кжсъ, а вѣчността нѣма край!“ . . .

„Тогазъ отъ очитѣ ми рукнахъ сълзи. За зла честъ, тѣзи сълзи бѣхъ повече отъ скърбъта за блиската раздѣла съ обичната ми майка, отъ колкото сълзи за разкайване. Маминитѣ свѣти скоро забравихъ. День и нощъ азъ крояхъ планъ, какъ да мога да смиря силното ми желание за свобода и независимостъ и да наситя жаждата си за удоволствие въ свѣта. Бащината ми кѣща стана за мене тѣсна, и твоята, обичний татко, священна важность станахъ тѣжки зарадъ мене. Повече азъ не можахъ да остана при тебъ, налустанахъ

кѣщата ти, и се скитахъ отъ село въ село, отъ градъ въ градъ, безъ да знаѣхъ и самъ кѣдѣ отивамъ. Едно подиръ друго, азъ ставахъ ту свадбарски цигуларъ, ту хороводникъ, ту писаръ въ нѣкоя община, ту чиракъ въ нѣкоя механа; даже цѣли шестъ мѣсеца азъ бѣхъ чиракъ на единъ лхарджия. Азъ вече не се грижахъ туй, за да бѣдѣ почетенъ и знатенъ въ свѣта. За менъ бѣше сѣ едно, почитатъ ли ме хората или не. Азъ само искахъ да се наслаждавамъ отъ живота.

„Два пѣти азъ бѣхъ до смъртъ болѣнъ, и двата пѣти нѣмаше никой да ме погледне, нѣмаше лѣкаръ, нѣмаше лѣкарство, тѣй, щото за оздравяването си азъ сѣмъ длѣженъ само на Божието милосердие, което ме запази, за да се прослави въ име, най-недостойния отъ всички хора. И първия и вторий пѣтъ азъ не бѣхъ оставенъ отъ Божията благодѣ; Азъ даже осѣцахъ въ себе си нѣкакъвъ зачатокъ отъ разскаивание, отъ което осѣцахъ сладостъ въ душата си. Нъ живота на сърдцето ми бѣше съвсѣмъ запустѣлъ, и, обрасналъ съ трѣнѣ и бодили, тѣй щото доброто сѣме не може да изникне и да пустне стѣркове. Азъ не мислѣхъ, отъ само себе се разбира, че азъ не мислѣхъ никакъ да ходѣхъ и въ черква. „Богослужението е прѣдметъ на благочестивъ човѣкъ, а азъ не бѣхъ благочестивъ, нито на мислѣхъ да ставамъ такъвъ. За мене бѣше доста и туй, да не бѣдѣ лошъ човѣкъ, и, азъ не сѣмъ лошъ, затова, че на никого отъ близкитѣ не правѣхъ пакостъ и оскѣрбление.“ — Тѣй си мислѣхъ азъ въ моето заслѣпяване и тѣй живѣхъ въ сегашното мое състояние, туко рѣчи като единъ живъ човѣчески трупъ безъ разумна душа.

„Най-подиръ добрия пастиръ намѣри изгубената овца. Колко горчиво трѣбва да става на твоего родителско сърдце отъ всичко туй, което ти разказахъ за мене азъ до сега, а пакъ колко, на вѣрно, ще бѣде радостно на твоята благородна душа като прочетешъ слѣдующитѣ редове.

„Азъ вече ти се признахъ, че отъ тогазъ, отъ когато сѣмъ излѣзалъ отъ кѣщата ти, не сѣмъ бивалъ нито веднѣжъ въ черква, Нъ, случи се, веднажъ, въ

единъ недѣленъ день, менъ ме повика единъ мой познайникъ да отидемъ въ черква, за да послушаме пѣвцитѣ и проповѣдника. Азъ се съгласихъ. Азъ имахъ намѣрение само да послушамъ пѣвцитѣ, а когато наченатъ да казватъ проповѣдъта да си излѣза. Нъ до нѣкъждѣ, самъ не знаѣхъ, неznamъ какво ме заддържа въ черква. Проповѣдъта азъ не слушахъ, нъ си мислѣхъ за едно, за друго, по свѣтътъ, Азъ чухъ само избранния отъ свещенника текстъ за проповѣдъ. Текстътъ бѣше притчата за блудния синъ. Края на проповѣдъта възбуди моето внимание противъ волята ми. Проповѣдника се спрѣ нѣколко минути; това ми направи впечатление и ме накара да бѣдѣ внимателенъ. Голѣма тишина владѣеше помежду всичкия събранъ народъ. Тогова проповѣдникътъ каза съ важенъ и въ сѣщото врѣме умиленъ гласъ:

„Благочестиви християни! искупени съ скъпоцѣната кръвъ на Спасителя. Може би, и тука — помежду насъ, да има нѣкой сега несмисленъ, злочестъ синъ, който отъ напуцанието на бащината си къща, търси скотска храна, скотски наслаждения. Ако ти наистина стоишь помежду ни, не прокопчанъ синко; то напустни лошавия и тѣжъкъ свой животъ и се върни при баща си. Погледни въ прочетеното днесъ Евангелие, съ каква радостъ ще излѣзе на срѣца ти добрия твой баща, и ще те пригърне! Азъ те моля, моля те въ името на Иисуса Христа, обърни се къмъ добродѣтелния пѣтъ и се върни къмъ баща си!“

„Тѣзи думи, като грѣмъ, цѣлъ ме направихъ да потрѣперамъ. Не знаѣхъ, стори ли ми се така, или то наистина бѣше тѣй, само мене ми се показваше, че проповѣдникътъ въ туй врѣме, безъ да си мърдва очитѣ, гледаше въ мене. Това усили дѣйствието на неговитѣ думи върху сърдцето ми. Азъ до таквази степенъ бѣхъ покъртенъ душевно, щото отъ силното вътрѣшно смущение, не можехъ да сѣдѣ повече въ черква; мене ми станъ злѣ, азъ отидохъ въ черковната градина, тръснѣхъ се на земята и съ високъ гласъ извикахъ: Боже! бѣди милостивъ на менъ грѣшникъ! — Отъ тѣгота на сърдцето азъ не можѣхъ да мислѣхъ

нито да говориж друго нѣщо- само непрѣкъснато повтаряхъ: Боже! бѣди милостивъ на мене грѣшния! — Вѣчното Божие милосърдие чу плачевния мой викъ. Моята скѣрбъ бѣше толкозъ голѣма, като че сърдцето ми бѣше раскъсано на двѣ. Най-подиръ порой сълзи рукахъ отъ очитѣ ми, и скѣрбъта ми се измѣни въ кротка растуха. Азъ повдигнахъ очи къмъ небето, и извикахъ: Иисусе, сине Божий! Смили се надъ мене!

„Нъ, ахъ! Може ли да бѣде обикнхтъ до такъва степенъ упоритѣ грѣшникъ какъвто бѣхъ азъ? Когато азъ още се молѣхъ и викахъ, сине Божий! Смили се надъ мене! — Той вече се смили. Неизказано нѣкакво сладко чувство на растуха и спокойствие ме обзе. Азъ не чувахъ съ ушитѣ си, нъ. чувствувахъ въ дълбочината на душата си, нѣкакъвъ гласъ, който ми каза простенъ си. Азъ се исправихъ и почувствувахъ подкрѣпление въ душата си и въ тѣлото си, като, че азъ наченахъ да дишамъ съвсѣмъ другъ въздухъ, отъ колкото прѣдишния. Азъ дойдохъ въ къщи, прѣпълненъ отъ безмѣренъ срамъ и наедно съ това съ тиха радостъ. Тука въ своята стая, азъ паднахъ на колѣна, колѣничихъ и вече свършихъ молитвата си съ благодарностъ и хваление. Сега отимахъ силно желание да побързамъ да ти явж, мой любозний татко, да раздѣлишъ съ менъ радостъта ми, да принесж утѣха на твоето отъ скѣрбъ наранено сърдце, макаръ и да не знаж, живъ ли си ти още, или, може би, вече да си отишелъ въ вѣчното жилище. Прочее, тази неизвѣстностъ остана за малко врѣме. Скоро се научихъ азъ, че ти още си живъ; бързо се приготвямъ за пхтъ и прѣзъ идущата седмица надѣвамъ се да намокра съ сълзитѣ си ржцѣтъ ти. Азъ сжмъ увѣренъ, че ти ще ме простишъ.“

Като исчелъ писмото стареца, затворилъ го и казалъ, на дѣцата, че разговора се свършилъ. Дѣцата се наиспрѣварвали кое по-напрѣдъ да цѣлуне ржката му, и го помолили да имъ се врѣче, че слѣдующия недѣленъ день, когато тѣ ще бждхтъ събрани въ къщи, да имъ разкаже какво да е друго нѣщо. Подиръ туй се разотихли при родителитѣ си.

Драги читатели! може би, вие да искате да знаете, да ли сѣ послужили за полза на внуцитѣ тѣзи поучителни разговори на добродѣтелния старецъ. На драго сърдце бихъ удовлетворилъ вашето любопитство; нѣ, за съжалѣние, историята на неговитѣ внуци азъ не знаѣхъ, при всичко това, ще ви кажа, което прѣди нѣколко врѣме самъ научихъ. Миналата недѣля единъ отъ моитѣ познайници, когато му билъ именний день, отишълъ въ черква да присѣдствува на литургия. Той дошелъ въ черквата още прѣди да се захване литургията; било дѣлниченъ день: малко хора имало въ черква. Въ числото на тѣзи хора, той забѣлѣзилъ единъ чловѣкъ, който стоялъ въ храма и благоговѣйно се молилъ. Послѣ, като направилъ нѣколко поклони, той се доближилъ до свѣщенникътъ, който билъ добъръ неговъ духовенъ наставникъ, пошушналъ му нѣщо, распростилъ се и излѣзалъ. Отъ всичко се виждало, че този чловѣкъ билъ знатно лице въ държавата. Подиръ свършването на литургията, моя познайникъ поискалъ да узнае отъ свещенникътъ, кой е билъ този чловѣкъ? — Свещенника отговорилъ: „Този е такъвъ чловѣкъ, каквито рѣдко сега се срѣщатъ! Той заема твърдѣ високъ чинъ въ държавата, нѣ колкото повече Господъ го възвишава, толкозъ повече той се смирява прѣдъ него. Той отиде въ събранието на министерския съвѣтъ, гдѣто, както казвалъ, ще се разглежда единъ твърдѣ важенъ въпросъ за България, и зарадъ туй той, прѣди да иде въ събранието, дошелъ по-напрѣдъ въ черквата да се помоли на Бога и да испроси Неговата помощъ; такъвъ християнинъ рѣдко се срѣща!“ — *И този честитъ християнинъ билъ единъ отъ внуцитѣ и внимателнитѣ слушатели на познатия вѣкъ благочестивъ старецъ.*

21/XI 1894 год., гр. Самоковъ.

Отпразднуването на 28-ий Февруарий т. год. 25 годишнината отъ въстановлението на самостоятелността на отечественната ни църква е такова поучително

събитие въ общественния ни животъ, каквото ние надали сме имали и прѣзъ първото врѣме на своето съществуване. И първитѣ, главнитѣ дѣйци, когато съ създавали туй събитие, сами не съ могли да съзнаватъ всичката важностъ и значение на извършеното отъ тѣхъ, — не съ съзнавали колко много значи самоотвержения тѣхенъ патриотизмъ, тѣхнитѣ неуморни трудове и испитания, пакъ и да съ искали това да направятъ, не съ могли, защото е трѣбвало да иматъ пророческата дарба да съгледатъ стократната рожба на тѣхното дѣло, което да се прослави въ една и политически свободна срѣда едвамъ подиръ нѣколко нищожни 25 години. Тѣ съ само гледали да работятъ, да избавятъ духовния ни корабъ изъ тинята на духовното робство, а тамъ неговитѣ кормчии да гледатъ за по наташното негово управление. Но това не е могло да бѣде и друго-яче, защото тогавашнитѣ общественни наши работници прѣнебрѣгвали своитѣ частни интереси, гледали на тѣхъ като на второстепенни и третостепенни и всичкото си внимание, всичкитѣ си сили и способности жъртвовали за общото добро. Затова и работата не останала суетна, затова и жъртвитѣ се заплатили стократно. А догдѣто да се отима побѣдата колко много е имало трудности, прѣчки, искушения и съблазни! Колко пѣти и отчаяние завзимало видно мѣсто въ сърдцата на работниците! Но затѣпкания въ дѣнь-земя народъ съ издаването на султанския ферманъ въ 1872 год. на 28 Февруарий билъ признанъ за съществующъ народъ и самостоятелността на неговата църква била узаконена отъ надлежното правителство.

А всичкото това е могло да се придобие съ самоотверженъ патриотизмъ, както казахме и по-горѣ, съ братско съгласие и единоплеменни. Работниците на това дѣло, когато го работили, не съ правили никакви съображения за своитѣ лични интереси, не съ казвали, че иматъ дѣца и търговията ще имъ загине, не съ смѣтали, че и утрѣ трѣбва да се яде, каквото правимъ ние сега при извършването на своитѣ общественни длѣжности, а отивали напредъ и гледали да работятъ само за общото добро на отечеството. Пакъ и не само това,

но и мнозина жъртвовали своитѣ капитали, захвърляли търговията си само и само да се мие лицето на майка България. А тия, които не единъ пѣтъ испитаха затвори, заточения, хули и адски бесчестия, съ отвращение отхвърлиха съблазнитѣ и искушенията на народнитѣ ни неприятели. Ето, въ създаването на отпразднуваното събитие на 28 Февр. т. г. се е изказала всичката мощъ на българинѣтъ, всичкитѣ негови сили и способности, съ неговия твърдъ характеръ — това е прѣпоржката на българинѣтъ прѣдъ цѣлия свѣтъ и това трѣбва да бѣде неговъ ръководителъ въ бѣдѣщата му дѣятелность.

Но, пита се ръководилили сме се ние до сега по примѣрътъ на изработившитѣ нашето духовно освобождение и положивши основата на политическия ни животъ? Показали ли сме такъвъ самоотверженъ патриотизмъ за общото дѣло? Отговорѣтъ, ни се струва, ще бѣде отрицателенъ, защото ние сега, отъ освобождението ни до днесъ, само много говоримъ — привождаме отъ 99 кладенци вода, но нѣма още никой една стомна да е донесълътъ тази вода. Изгледа като да не зидаме ние, а да разрушаваме. Много умове има сега у насъ, много начини и срѣдства се изказватъ за доброто, ужъ, на общата кжща, но нѣмаме още нѣколко умове да сж се сгруппирали *искренно, патриотически*, въ едно и да сж направили това, което е дѣйствително нужно. Въ всѣки градъ, въ всѣко село срѣща чловѣкъ спасители на народѣтъ, но не се е видѣлъ още нѣкой такъвъ, който да прави такава смѣтка за спасемото отъ него, каквато сж правили бившитѣ ни народни труженници прѣди 25 години. Сега саомнѣнието ни е довело до тамо, щото даже съ злоба се отврѣщаме да признаеме какво да е добро дѣло у друго — ние сме станали идоли сами на себе си и безъ уморка се мжчимъ да накараме и другитѣ да ни се кланятъ.

Но, дано, поне отпразднуванието т. г. нашата свѣтла 25 годишнина ни съживи, възроди и упѣти въ истинския пѣтъ на съгласието и братското еднодушно мислене и работенне. Дано въодушевлението, което на всѣкъдѣ се прояви у насъ при туй празнувание не извѣтрѣ тѣй скоро изъ умѣтъ и сърдцата ни.

Като пишемъ тия, неможемъ да не забѣлѣжимъ и за тази духовна улада, която на всѣкъждѣ въ отечеството ни се почувствува отъ направеното отъ Светата ни църква по случай отпразднуванието 25 годишнината ни. За овѣковѣчване на това възпитателно събитие отъ общественния ни животъ Св. Синодъ се е благораспорѣдилъ да се основе при Св. ни Църква единъ фондъ за поддържане степендианти-духовни лица въ висши духовни учебни заведения. Този фондъ ще се състави по слѣдующия начинъ: Св. Архiereи ще внесатъ по 200 лев., протосингелитѣ, учителитѣ клирици при гимназиитѣ и духов. училища по 50 лева; свещеницитѣ въ окр. градове по 8 лева, отъ ония въ окол. градове по 6 лева, отъ селскитѣ по 5 лева, отъ град. църкви по 10 лева, отъ селскитѣ по 5 лева, отъ рилскій мѣнастиръ 100 лева и отъ Троянскій 50 лева. Освѣтъ това съ благословението на Н. Блаженство Екзархътъ въ Цариградъ се е съставило дружество за подпомагане бѣдни ученици.

При тия тукъ, въ столицата ни, по рѣшението на почитаемото ни правителство ще се издигне единъ паметникъ, който да напомня за освобождението църковната независимостъ изъ негитѣ на фенерскитѣ гърци. А столичний ни град. съвѣтъ ще построи въ градътъ ни едно сиропиталище въ паметъ на туй ни освобождение, което ще носи название „Иларионъ Макариополскій“.

Руската св. Православна църква прѣзъ мѣсець Февруарий т. г. е била оцѣстливена и съ още едно свое епархиялно управление, съ което надлежно се улеснява въ спасителната си дѣятелностъ. Учрѣдила е една нова Епархия „Омска“, за поддържанieto на която и държавата е рѣшила за отпуска всѣка година по 33.110 рубли. За любопитство на чатателитѣ си ние ще изложимъ тукъ какво ще е възнаграждението на работницитѣ въ туй ново Епархиялно управление. Специално на владиката се опрѣдѣляватъ 4000 рубли и други още 8000 рубли му се даватъ за свитата му, която се състои отъ единъ икономъ, исповѣдникъ, иеромонаси двама, ковчежникъ (той е и пазителъ на църков. одежди) иредияконъ и пѣвци; на служителитѣ

въ съборната църква въ градътъ се отпускатъ 5,435 рубли, отъ които на свещенниците при нея се плаща възнаграждение по 650, 250 и 450 рубли и на духовната консистория) нашитѣ Епархиялни Духов. Съвѣти) се отпуска такова възнаграждение: на 3 членове по 500 рубли годишно ¹⁾, на секретаръ 2275 руб., на 3 столоначалници по 1050 рубл., на 1 ковчежникъ 900 рубл., на 1 архиваръ 900 руб.; на 1 регистраторъ 900 рубл., на 1 частенъ секретаръ при владиката по 1050 рубл., за 10 души писари и слуги 3000 рубли и за канцелярски разноси 2000 рубли. Ще забѣлимъ при това, че рускитѣ архиереи сж твърдѣ много избавени отъ товарътъ на консисторскитѣ дѣла, не тѣй, както у насъ и секретаритѣ въ консисториитѣ се назначаватъ направо отъ прокурора на св. Синодъ.

Прѣзъ горѣказанный мѣсецъ Февруарий руското правителство е направило за религиозно-правственното чувство на русситѣ и това добро, да ги запази отъ съблазни и зли искушения, като се е распорѣдило за напрѣдъ да не се внасятъ отъ вънъ въ Руссия прѣдмети, които иматъ характеръ на богохулство, кощунство, неуважение къмъ християнскитѣ светини и др. т. Тамо и отъ по прѣди, но особено сега е невъзможно внасянието на свещенни изображения, каквито намъ се случи да видимъ въ поминалата година въ едно семейство въ столицата нп. Спорѣдъ туй ново распорѣждане на руското правителство въ Руссия немогатъ да се внасятъ икони, писани въ римо-католически смисълъ и нито пакъ статуи на светии, а тѣй сжщо и такива изображения, които подъ видъ на свещенни изображения, прѣдставляватъ най-цинични сѣѣни отъ развратенъ животъ и които вслѣдствие на това, сж нетърпими и между най-проститѣ хора.

Православно-християнския животъ въ Иерусалимския патриархатъ отъ много години на самъ продължава да бѣде въ такова положение, каквото никакъ не е желателно. Както Цариградския патриархатъ прѣзъ XVI, XVII, XVIII и прѣзъ първата половина на настоя-

¹⁾ На членоветѣ на нашитѣ епархиялни духовни съвѣти се плаща годишно по 300 лева.

ция вѣкове е служилъ повечето за центъръ на крайно осѣдителни проявленія, тѣй и Иерусалимската църква не ни прѣдставлява особено нѣщо, което да свидѣтелствува за работа отъ чисто самоотверженъ пастирски характеръ. И тукъ гръцкия елементъ, свършенно микроскопически въ сравнение съ хилядитѣ православни араби, е гледалъ да прѣтопява хората въ еллини и да господарува. И това е докарало христовото дѣло въ този патриархатъ до туй положение, щото за него, ужъ, тукъ сега работятъ разни католици и протестанти, съ исклучение на свѣтлата искра на светата русска църква, която отъ прѣди 40—50 години е почнала да освѣтлява и тази многострадална Христова градина.

Цѣлия Иерусалимски патриархатъ по настоящемъ състои отъ 27^{1/2} хиляди православни, всички почти арабе, раздѣлени на 16 епархии подъ патриаршеството на Блаженнѣйшия патриархъ Герасимъ. Ако и да състои всичкия персоналъ на този патриархатъ отъ гърци, се пакъ въ него по между своитѣ и до днесъ се води ожесточенна борба, неговоримъ за борбата съ арапитѣ. Тази междуособна борба е причината, гдѣто толковъ много сж успѣли и католицитѣ и протестантитѣ и ако не е била русската църква да земе на плещитѣ си запазванието на св. православие тукъ, тази борба е щѣла сама да доведе на Кирилловия тронъ нѣкои папски чървенокапецъ.

Въ този патриархатъ има само едно богословско училище, на подобие на Халкинкото, което се поддържа повече съ помощта на руссия и е могло да има какъвъ-годѣ успѣхъ благодарение на неговия прѣдишенъ ректоръ Иеродияконъ Фотий, умрѣлъ въ 1893 г.) и на сегашния Иеродияконъ Германъ Василиаки. Но изобщо отъ страна на придържащитѣ властта въ този патриархатъ се твърдѣ малко работи за дѣлото Христово, ако и да има между неговитѣ архиереи хора съ високо богословско образование.

СМѢСЪ

Слѣдующето извличаме отъ „Московския Вѣдомости“ за Александръ Македонски.

„Въ старо врѣме живѣялъ въ Македония царъ Александръ. Той билъ честолюбивъ и завистливъ: неговото царство му се показало малко и той тръгналъ на война противъ своитѣ съсѣди. Захванали се битки и кръвопроливания; множество народъ билъ избитъ, много чловѣческа кръвъ била пролиена на праздно. Александръ побѣдилъ съсѣднитѣ си царѣ, царствата имъ присѣдинилъ на своето царство, но все пакъ неостаналъ доволенъ отъ това и тръгналъ да воюва по на далечъ. Той покорилъ множество разни земи и по цѣлия свѣтъ се распрѣснала неговата слава и всички се уплашили отъ него и поченали да го считатъ за царъ надъ царетѣ а господаръ надъ господаретѣ.

Възгордѣлъ се Александръ отъ това. Завладанитѣ земи му се виждали малко: той намислилъ да покори цѣлия свѣтъ. „Ще покоря азъ, мислилъ си той, — „цѣлия свѣтъ и ще господарувамъ надъ всичкитѣ земни народи“.

Александръ събралъ грамадни войски и тръгналъ въ далечни неизвѣстни страни. Но, ето, единъ пжтъ, му се случило да минава съ войската си пространни безводни равнини. Мѣстото било пусто, на около нѣмало и жива душа. Далечния пжтъ уморилъ непобѣдимия завоеватель, той почувствувалъ, страшна жажда, а вода съ себе си нѣмалъ; имало, но всичката се похарчила. Какво да се прави? Въ гнѣвътъ си Александръ билъ готовъ да убие слугитѣ си. Изведнаждъ отдалечъ заблѣстела една баричка. Царьтъ се зарадвалъ и побързалъ да отиде на това мѣсто, по равнината се лакатушила бистра баричка. Съ жадность Александръ се напилъ отъ во-

дата. Водата му се показала необикновено приятна и студена. Той заповѣдалъ да му донесатъ риба, — той носилъ всекогашъ съ себе си много риба, — измилъ я въ водата и започеналъ да ѣде, рибата станала твърдѣ вкусна и получила отъ водата приятна меризма. Александръ се почудилъ.

— Нѣма съмнѣние, извикалъ той — тази чудна вода истича отъ нѣкаква щастлива страна! Напрѣдъ, да идеме да я завладѣеме.

И станалъ Александръ и тръгналъ на горѣ възъ рѣката. Ходилъ, ходилъ, и видѣлъ райскитѣ врати, приблизилъ се до тѣхъ, но тѣ били затворени, опиталъ се да ги отвори, но напразно, защото тѣ биле здраво затворени.

Поченалъ да чука и вика да му отворятъ.

— Ти не може да се пустнешъ тукъ, — се чулъ тихъ гласъ изъ рая. Тази врата води въ царството на Господа. — Ама азъ сжмъ самъ Господь! земецъ господъ, съ нетърпѣние извикалъ побѣдоносния императоръ. Азъ сжмъ непобѣдимия завоеватель. Зеръ нѣма на мене да ми отворатъ тукъ?! — Не, отговорилъ стражарътъ на рая. — Ние не знаеме такъвъ побѣдителъ, ние знаеме само тия, които побѣждаватъ своитѣ грѣховни страсти. Тукъ влизатъ само праведниците.

Напразно се мжчилъ Александръ да влезе въ това неизвѣстно царство: нему не му помогнали ни молбитѣ, ни заплашванията му. Вратитѣ се не отваряли. Найсетнѣ Александръ, като видѣлъ, че нищо не може да направи, — нѣма да му отворятъ вратитѣ, обржналъ се къмъ стражарътъ на рая съ друга молба:

— Ти знаешъ, — казалъ, — че азъ сжмъ великъ завоеватель, че азъ господарувамъ надъ всичкитѣ народи, всичкитѣ се прѣкланятъ прѣдъ мене и всичкитѣ ме считатъ за царъ надъ царетѣ, господаръ надъ господаретѣ. Ако ти нерачишъ да ме пустнешъ въ туй мѣсто, то дай ми, баремъ, нѣщо въ знакъ на това, че азъ сжмъ дохождалъ тукъ. Нека очуденитѣ народи узнаятъ, че азъ сжмъ билъ тукъ, гдѣто никой не е дързналъ да стѣпи съ крака.

— На, вземи, безумецу, отговорилъ стражарьтъ, — на ти това полезно за тебе; то може да те исцѣри отъ душевнитѣ ти болѣсти. Даже единъ погледъ на това нѣщо ще те научи на такава мъдростъ, каквато ти и не си чулъ отъ своитѣ прѣдишни учители. Сега си върви.

Александръ на бързо вземалъ подарькътъ и се връждалъ въ лагерьтъ си. А колко се почудилъ когато, видѣлъ, че този подарокъ билъ едно парче отъ чело-вѣческа кость! Такава ли награда трѣбва да ми се даде за всичкитѣ мои трудове и лишения, които сжмъ прѣтърпѣлъ! И той сърдито захвърлил на страна парчето кокалъ.

Въ лагерьтъ въ това врѣме имало единъ мъдрецъ.

— Великий господарю! — казалъ той, — не се гнуси отъ този подарокъ. Колкото той и да ти се вижда нищожень, но той има чудно свойство. Ти можешъ това сега да видишь, заповѣдай само да прѣмѣратъ кокальтъ съ злато или срѣбро. Александръ послушалъ мъдрецьтъ и заповѣдалъ да направатъ както той казалъ. Донесли кжпони (терезии): на едната страна турнали парчето кокалъ, а на другата парче злато. И какво видѣлъ зачудения царь? Златото било по легко отъ кокальтъ. Турнали още злато и пакъ кокальтъ излизълъ по тѣжъкъ. Поченали да тургатъ срѣбро, — сжщото. Колкото повече тургали металъ отъ една страна, толкова по тѣжъкъ ставалъ отъ другата кокальтъ. Найсетнѣ Александръ не се стърпѣлъ, земалъ своята сабя и я турналъ на кжпонитѣ при златото, — сега мислилъ си той, сабята ще навие.

Макаръ и да била тѣжка сабята, но кокальтъ се по тѣжъкъ излезълъ. Чудна работа, извикалъ Александръ, такова малко парче кокалъ и да бѣде толкова тѣжко! Зеръ нѣма на този свѣтъ нѣщо по тѣжко отъ този кокалъ?

— Има господарю, — казалъ мъдрецьтъ, и е твърдѣ просто срѣдство. Той при тия думи земалъ една шепа прьстъ и посипалъ съ нея кокальтъ и въ сжщата минута кокальтъ се подигналъ на горѣ, а златото спаднало на долѣ. Александръ се още повече зачудилъ отъ

това. — Неможешь ли ти да ми обяснишь що означава това, — казалъ той на мъдрецътъ.

— Великий господарю, — отговорилъ мъдрецътъ — това парче кокалъ е този сѣщия кокалъ, въ който, когато е живъ чловѣкъ, се намира окото. Само по себе си чловѣческото око не е голѣмо, но неговата завистъ и желание да придобива се повече и повече нѣма граница. Колко повече замамливи нѣща вижда прѣдъ себе си окото, толкозь повече то желае да заграби. Нито златото, нито сръброто и никакви други богатства и почести неправатъ чловѣка доволенъ въ животътъ; нему всичко му се вижда малко, и той все повече и повече желае да има. Но ето дохожда смъртъта, закриватъ чловѣка съ земя и ненаситната негова алчностъ и безкрайно честолюбие се свръшватъ, задъ гробътъ нѣма никаква цѣна нито богатството, нито славата.

Александръ се замислилъ. Думитѣ на мъдрецътъ го смутили. Той разбралъ, че всичкитѣ негови завоевания немогатъ да го направатъ доволенъ въ животътъ му, а подиръ смъртъта, нему неще му е потрѣбно нищо. И заповѣдалъ на войскитѣ си да се повржнатъ на дия:

Жителитѣ на земята се изброяватъ въ сегашне врѣме до 1.500.600.000 души, а именно: въ Европа 381200000, въ Азия: 854 милиона, въ Африка: 127 милиона, въ Австралия 4 милиона и 730 хиляди, въ Америка 123 мил. и 670 хиляди. Отъ тѣхъ сѣ християне 500 мил. и 600 хиляди души, — 195 мил. и 600 католици, 105 мил. православни; 1,000,000,000 язичници, 8 м. Еврее, 180 м. мохамедани и чисти язичници 812 мил.

Най старата книга на свѣтътъ е „папирусътъ на Приса“, който се пази въ Париж. народна библиотека. Този папирусъ е билъ намѣренъ въ едни тивански гробища и е написанъ повече отъ 3500 години прѣди Р. Христово. Той носн такъвъ надписъ: „прѣдписание на управителя Ртахъ Хотепъ, който е живѣялъ въ врѣме на Аса, царътъ на сѣверъ и югъ“. А пъкъ Аса е живѣялъ прѣди 3350 год. до Р. Христово.

КНИГОПИСЪ.

История на Християнската Православна черкова. Съставилъ: Р. М. Каролевъ. Издание и печатъ на Янко С. Ковачевъ 1894 г., София. Цѣна 2 лева. Стран.

Прѣзъ миналата 1894 година въ нашата църковна книжнина е внесенъ единъ новъ трудъ по Всеоб. църковна история, заглавието на който ний приведохме по-горѣ. Тоя трудъ е съставенъ отъ неуморимия и добръ познатъ на българското читающе общество работникъ г. Р. М. Каролева. Ний сме увѣрени, че читателитѣ на „Бъл. Цър. Прѣгледъ“ съ радостъ ще посрѣщнатъ и ще се погрижатъ да си набавятъ хубавия тоя трудъ, толкова по-вече, че до сега въ бѣдната наша църковна книжнина не е имало нѣщо по грижливо прѣведено или съставено. Учебника по Всеоб. и Българска църковна история, написанъ отъ г. Д. Душанова, на врѣмето си е помогналъ доста много на българскитѣ учители, ученици и свѣщенници, но за сега вече е не згоденъ и по много причини не може да бѣде прѣпоръченъ за добръ; за учебника по Всеоб. църковна история написанъ отъ г. К. Стефановъ не може да се каже нищо друго, освѣнъ: че не трѣбва да се дава въ рѣцѣтъ на ученицитѣ, защото нищо осмислено нѣма въ тая книга. Нито езика, нито развитието на мислитѣ, нито вѣрността на фактитѣ можатъ да заслужатъ нѣкакво внимание. . . За учебника пакъ по Всеоб. църковна история, написанъ отъ г. . . Блъскова не можемъ да кажемъ нѣщо по-добро отъ това, което казахме за учебника на г. Стефанова. Ще прибавимъ само, че качествата на учебника на г. Блъскова сж такива, за които безкористния читателъ не може да каже блага дума, прѣдъ когото и да бѣде. . . Прѣведения учебникъ по Всеоб. църковна история отъ Х. П. Георгиевъ нѣмахме случай до сега да видимъ, та за то и нищо не можемъ да кажемъ нито за неговитѣ достоинства, нито за недостатѣцитѣ му. Колкото се отнася до учебника, пакъ по сѣщия прѣдмѣтъ, съставенъ отъ г. П. Смирнова и прѣведенъ отъ О. О. Ар-

химандрита Евтимия ¹⁾ и Дяконъ Антимъ Върбановъ ²⁾, можемъ да кажемъ, че въ сегашно врѣме е введенъ въ всичкитѣ наши гимназии и до нѣкадѣ е пригоденъ за тая цѣль поради распрѣдѣлението на материала, и по изложението, до нѣкадѣ и по езика и по обема си; но отъ книжката на г. Каролева тоя учебникъ стои по долу въ много нѣща, и най главно по езика, по пълнотата на разгледванитѣ въпроси и по равномерността на развитието на мислитѣ.

Като нѣмаме намѣреши да правимъ подробно прѣгледвание на книжката, съставена отъ г. Каролева, ний ще се ограничимъ съ малко думи да кажемъ изобщо, че тая книжка по своитѣ достоинства стои по високо отъ всички до сега издадени въ българската книжнина истории по Всеобщата църковна история, и всѣкой единъ отъ читателитѣ на „Бъл. Цър. Прѣгледъ“, ако желае да има въ библиотеката си по отборъ книжки за прочитание, и то за прочитание съ полза, а не за развлечение, ний му прѣпорѣчваме книжката на г. Р. М. Каролева. Ученицитѣ и святицицитѣ, които не могатъ да се ползоватъ отъ чуждитѣ литератури, които не знаятъ нѣкой отъ чуждитѣ езици, книжката на г. Каролева може да имъ помогне твърдѣ много за да се запознаятъ съ сѣдбата на Христовата църква. Езика е лекъ и правиленъ изобщо. . .

При всичко това ний считаме за длъжностъ да посочимъ и на нѣкои недостатѣци, които немогатъ да не се хвърлятъ въ очи още при първото разгледвание книжката на г. Каролева. Първо и първо г. Каролевъ, неизвѣстно по какви съображения, не ни обажда за кого и за какво прѣдзначава своята книжка: за учебникъ ли, или за прочитание. Отъ думитѣ: „понеже настоящия учебникъ не съдържа нищо противъ учението на светата православна черкова, Св. Синодъ дава своето благословение за напечатванието му“, ний виждаме, че съставителя е ималъ намѣрение да състави учебникъ, но, право да си кажемъ, тая книга ний не

¹⁾ Сега прѣподавателъ въ духовното училище въ г. В. Търново.

²⁾ Сега ректоръ въ Самоковското Духовно училище и въ чинъ Архимандритъ.

можемъ да се съгласимъ да бѣде учебникъ. Ето кои сѣ причинитѣ, които ни даватъ право да казваме това: а) въ тая книжка нѣма введение, отъ което да се вижда една основа, единъ общъ планъ, по които ще бѣде разгледванъ изглагания материалъ и б) самото изложение на материала прѣдставлява отдѣлно, раскѣсани раскази, безъ никаквѣ връзка, безъ никаква система. Поради това ний вѣрваме, че и г. Каролевъ не ще желае да бѣде ввождана неговата книжка като учебникъ въ училищата. Инѣкъ ний неможемъ да си обяснимъ, защо сѣ изоставени най-важнитѣ и необходими педагогически изисквания за всѣка книжка, която се прѣдзначава за учебникъ.

Кѣмъ второстепеннитѣ недостатоци, въ които не искахме да се вгледваме нарочно, отбѣлѣзваме само тѣзи: на страница 33 се говори така: „Богъ, който е съставилъ свѣта“. Думата „съставилъ“ г. Каролевъ влага въ устата на Ап. Павла, а това не може да се допуси. Не искаме да казваме като кѣмъ какво може да доведе читателя тая дума, и вѣрваме, че тя се е вмѣкнула по несгледвание. . . . Колкото се отнася работата до нѣкои и други руссизми, като напр., „искажение“, „прѣвратно“ и др., които сигурно могатъ да бѣдѣтъ замѣстени съ бѣлгарски думи, ако и да не съставляватъ такъвъ голѣмъ недостатѣкъ за книжката, то все пакъ бѣркатъ на бѣлгарския читателъ да разбере както трѣба прѣглаганата мисль.

*Най-нови свѣдѣния въ Кирилло-Методиевската Литература*¹⁾.

А. Н. Петровъ: Пятидесятилѣтіе научной разработки славянскихъ источниковъ для біографіи Кирилла и Методія (1843—1893). (Посвящается памяти прот. А. В. Горскаго). М. 1894.

Онъ-же: Спорные вопросы миссіонерской дѣятельности св. Кирилла Философа на Востокѣ. Одесса, 1894.

Онъ-же: Апокрифическое пророчество царя Соломона О Христѣ, находящееся въ пространномъ житіи св. Константина философа, по списку XIII в. С Б П. 1894.

¹⁾ Тоа прѣгледъ на г. Петровитѣ брошури, писанъ отъ Г. Воскресенскіи и помѣстенъ въ журнала „Богословскій вѣстникъ“ прѣзъ 1894 д. № 12, ний

На всѣкой малко много запознатъ съ историята на Християнското просвѣщение на славянското племе добро е извѣстно онова много голѣмо, може да се каже, централно значение, каквото иматъ въ тая областъ биографиитѣ на св. просвѣтителите на словенството Кирилла и Методия: Наистина съ тѣхното живото — описание тѣсно се свързватъ много първостепенни въпроси на тая история, каквото: за характера на първоначалното християнско просвѣщение и Богослужение у словенитѣ (Латинско или Гръцко-Славянско), за началото на словенската писменность, за происхождението или взаимното отношение на двѣтѣ славенски азбуки — Кириловската и глаголическата, за родното мѣсто или народността на употрѣбения отъ тѣхъ езикъ на писменността и т. н. Наедно съ това добръ се знае и туй, че строгото научно излагание живота и дѣятелността на св. Кирилла и Методия прѣдставлява много сжщественни мжнотии. Неможе да се каже, че сж малко источниците за тѣхнитѣ биографии: има доста много написани — на славянски, на гръцки и на латински езикъ. Но може да се каже и това, че тия источники малко сж бивали разработвани отъ науката. Не, Кирилло — Методиевската Литература, особено въ послѣдне врѣме, подиръ юбилеитѣ въ 1862, 1869 и 1885 година твърдѣ много е нарастла. Нѣ именно источникитѣ за биографиитѣ на св. Кирилла и Методия прѣдставляватъ сжщественни мжнотии за изслѣдователя, поради голѣмото противорѣчие на своитѣ показания. Ето нѣколко примѣри отъ това колко често и колко далечъ не сж съгласяватъ едни съ други показанията на тия источники. Спорѣдъ едни отъ источникитѣ Кирилъ и Методия биле гръци, спорѣдъ други — славяни; споредъ едни по-старъ отъ братията билъ Методий, спорѣдъ съображенията на други — Кирилъ. Изнамѣрванието на словѣнското писмо едни отъ источникитѣ приписватъ на Кирилла, други — на Методия, трети на двамата, и при това самитѣ свидѣтелства за туй, съ своята неопрѣдѣленность, даватъ възможность подъ името на славѣнски писмена да разбиратъ едни отъ изслѣдователитѣ — Кириловската азбука,

други — глаголическата. Мѣсто на изнамѣрванието на словѣнската азбука едни отъ источниците показватъ на Цариградъ, други на Моравия, трети на България, — четвърти — на Херсонъ, гдѣто ужъ Кириллъ намѣрилъ вече готови писмена. Врѣмето за изнамѣрението на словѣнската азбука, споредъ едни извѣстия била 855 година, споредъ други — 862 год., споредъ трети 865 година и т. н. Дѣятелността на Кирилла и Методия въ Моравия споредъ едни источники се продължавала три години, споредъ други три и половина. Такива сжщо противорѣчия на свидѣтелствата сжществуватъ за сана на Кирилла ²⁾ и врѣмето за посвящаванieto на Методия въ епископъ, за врѣмето и мѣстото на Методиевата смъртъ, за числото на прѣвѣднитѣ отъ тѣхъ книги отъ гръцки на словѣнски езикъ, за словѣнското нарѣчие, на което е билъ прѣвода, за характера на проповѣдническата имъ дѣятелность въ България и т. н. Не е ли истина такава голѣма грамада показания толькова разнорѣчиви е способна да направи мжнотии на изслѣдователя? Гдѣ да търси той истината? Какъ да примири разнорѣчивитѣ свидѣтелски показания?

Едничекъ веженъ пжтъ да се достигне до истината може да бѣде прѣдложенъ само прѣдварително, да се направи нужната критическа оцѣнка на источниците. Отъ само себе си се разбира, голѣма вѣра заслужватъ най древнитѣ свидѣтелства, особено съвременнитѣ на самитѣ събития. А какви источники по своята древность, важность и достовѣрность на показанията, трѣбва да заематъ най първо мѣсто въ ис-

прѣвоздаме и прѣдаваме на читателитѣ на „Бъл. Цър. Прѣгледъ“ съ цѣлъ да ги запознаемъ съ най-новото положение на въпроситѣ въ Кирилло-Методиевската литература. Прѣводачитѣ.

²⁾ За любопитство на читателитѣ ний привождаме слѣдующата заблѣжка за тоя прѣдмѣтъ, която се срѣща въ полустова, въ отдѣла за мѣсець Февруарий 14-й день и която кава така: „и иже во святыхъ отца нашего Епископа Кирилла Катанскаго ¹⁾, философа и учителя слованомъ и Българиямъ и писменъ изобретатели, яже изъ еллинскаго на руссийскаго языка приложи, бистъ же въ лѣто (867) въ царство Михаила третьяго“.

А Отецъ Паисій въ своята история, отъ която ний имаме подъ рѣка единъ рѣкописъ, на страница (104) пише така: „восприяли Методия и Кирилъ епископство да идатъ да оучатъ Болгари и прочи славянъ вѣру християнскую“. . . . „но святи Кирилъ и Методія послежде били поставлени епископи въ Морава славяномъ“. . . Прѣводачитѣ.

¹⁾ Катана е градъ о-въ Сицилия. Прѣводачитѣ.

торията на св. св. Кирилла и Методия? Почти до половината на сегашното столѣтие сж биле: а) тѣй наречената Италианска легенда за прѣнесение мощитѣ на св. Климента въ Римъ, б) извѣстията на Анастасия библиотекара за Кирилла Философа, в) записка на непознато лице отъ числото на Залцбургското духовенство за обржцанието на Баварцитѣ и Хоротонитѣ въ християнство и г) нѣкои папски булли¹⁾. Въ 1843 година на науката биле открити тѣй нарѣченитѣ Панонски или пространни жития на св. Кирилла и Методия. Тая грамадна заслуга принадлежи на покойния незабравимъ Ректоръ на Московската Духовна Академия протоерея А. В. Горский. Списъцитѣ на двѣтѣ Панонски жития той намѣрилъ въ библиотеката на Московската Духовна Академия и издалъ извлѣчение отъ тѣхъ съ Историко-критическо издирване въ VI-та книжка на „Москвитянинъ“ 1843 година. Издирванието, направено отъ А. В. Горский, направило голѣмъ прѣвратъ въ Кирилло-Методиевската Литература. Въ това свое забѣлжительно издирване Горский дошелъ къмъ слѣдующитѣ резултати: 1) Житието на Методия е съставено на скоро подиръ смъртѣта на Методия и прѣди распаданieto на Моравското царство; 2) съставителя на житието принадлежалъ къмъ Римската църква, макаръ и да исповѣдвалъ православния символъ на вѣрата, и 3) той живѣлъ въ Панония въ областитѣ на Коцеля. Относително житието на Кирилла, на основание на нѣкои указания на блискостѣта на автора по врѣме къмъ славѣнскитѣ първоучители и на основание на сходствата на двѣтѣ жития въ нѣкои изражения, Горский дошелъ до това заключение, че Кирилловото житие е писано въ едно врѣме и въ сѣщата страна, както и житието на Методия, при което се изказвала мисълѣта, че двата паметника принадлежатъ на единъ и сѣщия авторъ. Като се придържа строго о текста на житията, Горский излага по-нататѣкъ спорѣдъ тѣхъ биографията на Кирилла и Методия, като я придружава съ много хубави критически забѣлжжки, хро-

¹⁾ Булла е папско послание. Прѣв.

нологически и исторически, като се възползвалъ за това отъ Византийскитѣ и Западни източници. Твърдѣ сериозното историко-критическо издирване на двѣтѣ жития убѣдително доказало всичката важностъ за историята на тези паметници и достовѣрността на тѣхнитѣ показания, безъ да се глѣда на нѣкой по-послѣдни прибавки. Естествено и разбира се, че открититѣ отъ А. В. Горский пространни славянски жития оставили на втори планъ по-прѣдишнитѣ източници и сами заели първо мѣсто въ Кирилло-Методиевската Литература. Издирването, направено отъ Горский, дало да се възползватъ въ своитѣ трудове прѣосвященный Филаретъ (Черниговски) въ статията си св. Кирилла и Методия, прѣосвященный Макарий въ „Историята на Християнството въ Руссия до св. Владимира“ и Шевиревъ въ „Историята на Русската словесностъ“. Издирването на Горский било прѣведено на Чешкий езикъ и напечатано въ журнала на Чешкия Музей въ 1846 година и скоро станало извѣстно не само на словѣнскитѣ учени, нъ и на нѣмскитѣ. Заключениеята на първо врѣме биле приети почти единодушно и въ Руската и въ Западната наука.

Въ по-миналата 1893 година се изпълнили 50 год. отъ врѣмето на откриванieto на тѣй нареченитѣ пононски жития. Какъ стои сега съ тѣхъ работата? Тжй ли сж трайни заключенията и сега на протоиерея Горский: Безъ прѣоголѣмявание може да се каже, че отъ сполучливото разработване на тия словѣнски източници зависи по-голѣмия или по-малкия успѣхъ въ разработването биографиитѣ на Св. Кирилла и Методия. А какво е направено по тая часть прѣзъ изминалитѣ 50 години? Отговоръ на тоя въпросъ сж горѣ поменатитѣ брушюри на Г. Петрова, които заслужватъ да се спомѣне за тѣхъ на страницитѣ на „Богословския Вѣстникъ“ и по важността на прѣдмѣта, за които се говори въ тѣхъ, и по оригиналността на нѣкои отговори и поради посвящаванieto имъ на паметъта на протоиерея А. В. Горский.

Въ първата книжка (56 страници, раздѣлени на шестъ глави) г. Петровъ запознава читателитѣ съ

резултатитѣ на научното разработване пространното житие на св. Кирилла философа, посочва на недостатъцитѣ на тия разработвания и на тѣхнитѣ причини и прѣдлага по нѣкои въпроси свои съображения.

„Особено драгоцѣнно мене ми се струва житието на Кирилла — писалъ протоиерей А. В. Горский на М. П. Погодина. При неговото обяснение азъ срѣщахъ по малко мжнотии и неговото съдържание по сполучливо може да се защищава“ (Барсуковъ „жизнь и трудъ М. П. Погодина.“ т. VІІ, 165 стр.) но — казва г. Петровъ — мнѣнието на Горский, че тоя паметникъ по сполучливо може да бѣде защищаванъ, отъ колкото житието на Методия, не се оправдало. Житието на Константина философа по-вече подава съмнѣние. Происхождението на пространното житие съставлява най-главния въпросъ на Кирилло-Методиевската критика (стр. 4). Наистина наедно съ многобройнитѣ прѣдставители на положителното направление по въпроса за Панонскитѣ жития, които разширявали възгледитѣ на А. В. Горский, не закъснели да се явятъ поддържа-тели и на противоположното направление, като отричали въ по-голѣма или въ по-малка степенъ историческото значение на двѣтѣ жития или само на Кириловото житие (Гинцель, Мюральтъ, Патеръ Мартиновъ Билбасовъ и други). Достаточно ли е заягчено основанието на тоя отрицателенъ възгледъ на пространното житие на Св. Кирилла? „За съжалѣние — казва г. Петровъ отъ страна на тия, които се съмнѣватъ, не е направено даже опитвание да докажатъ своето мнѣние. Третята частъ отъ издирванията на г. Билбасова, въ която трѣбва да бѣде направено прѣглѣдванието и оцѣнката на пространното житие на Константина — до сега си остава не напечатана . . . Мнѣнието на тия, които се съмняватъ (скептицитѣ) се явява въ литературата съ сжщата, даже съ още по-голѣмъ характеръ субективностъ¹⁾, както и мнѣнието на послѣдователитѣ на Горский (стр. 10 и 11 забѣлѣжка IV). Како извлича сжщността отъ прѣгледа на историята по въпроса за пространното житие на св. Кирилла, автора казва: „сжщитѣ доказателства, които въ врѣмето първи пжтъ

биле обсъждани въ заключенията на Горский, сжщитѣ научни способи виждаме и въ съврѣменнитѣ издирвания на повдигнатия прѣди 50 години въпросъ, но за това виждаме и сжщитѣ съмнѣния, сжщитѣ разногласия. По сжщество положението на въпроса малко се е измѣнило прѣзъ прѣминалото врѣме на неговата научна разработка, и въ сегашно врѣме той почти така сжщо е далечъ отъ окончателното свое разрѣшение, както и въ издирванията на Горский. Такава несполучливостъ на усилията на мнозина авторитени учени мжжѣ намѣрва своето обяснение въ туй, че до сега издирвачитѣ не искатъ да обърнатъ потрѣбното внимание върху пространнитѣ жития въ пълния тѣхенъ съставъ, като се ограничаватъ съ доказателства на „историческата значимостъ“ на отдѣлни извѣстия. Безъ съмнѣние, достовѣрността на издирванитѣ извѣстия на житията свидѣтелствува за историческия характеръ на подирнето, но отъ тука още е далечъ да се прави заключение за достовѣрността на цѣлия паметникъ въ неговата цѣлостъ (пълнота); сжщо така, е несъмнѣнно, че достовѣрнитѣ съобщения на житието водятъ своето начало отъ врѣмето на самитѣ солунски братя, нъ безъ съмнѣние ний нѣмаме ни най-малко право да правимъ заключение отъ тука, че и цѣлото житие въ настоящата негова редакция е пакъ толкова древно.

(Слѣдва)

Великанъ и Искринъ.

¹⁾ Субективностъ значи зависимостъ. Прѣв.

БЪЛГАРСКИ ЦЪРКОВЕНЪ ПРѢГЛЕДЪ

(МѢСЕЧНО СПИСАНИЕ)

Книжка трета

МѢСЕЦЪ МАРТЪ

Редакторъ-Издателъ **Игнатий Рилскій.**

Но като отхвърлихме скришнитѣ, срамни работи, като неприбѣгваме до хитрости и неприначаваме Словото Божие, а откриваме истината, прѣдставяме себе си на съвѣстѣта на всѣки чловѣкъ предъ Бога.

Не прѣкланяйте се подъ чуждия яремъ съ невѣрнитѣ, защото праведността какво общение може да има съ беззаконието? Какво общо имъ свѣтлината съ тъмнината (2 кор. гл. 4. 2, 6, 14)?

СОФІЯ

Книгопечатница „Просвѣщение“

1895.

ОТКЪСЛЕЖЪ ОТЪ ИСТОРИЯТА НА РИЛСКИЯ МЪНАСТИРЪ.

(Продължение отъ кн. II.)

Ние споменахме по горѣ, че мѣнастирътъ на св. Иванъ въ началото на този вѣкъ е билъ въ цвѣтуще положение както въ религиозно-нравствено отношение, така и въ учебно и вслѣдствие на това той е работилъ между народътъ най-успѣшно; заедно съ това ние споменахме, че отъ друга страна народътъ, като се намиралъ въ дни на особено испытание, то и той не можълъ да има благоденствено и материялното си състояние, защо той и полагалъ особена грижа, особено старание, за удържане на своето сѣществуване, а заедно съ това и за успѣшното му изпълнение на възложенитѣ му дѣлжности отъ самия му основателъ. Но, естествено било, както и въ всѣко чловѣческо общество що става и тукъ да се появжтъ чисто чловѣчески несъгласявания въ избиранieto на срѣдствата и въ начинитѣ на тѣхното приложение за доброто на мѣнастирътъ, вслѣдствие на което се появили между мѣнастирското братство раздори и несъгласия и др. под., чисто чловѣчески слабости. Това заставяло мѣнастирътъ нѣколко години, съ извѣстни промежутоци, днесъ едно да прави, а утрѣ друго доклѣ едно неочаквано обстоятелство не свършило твърдѣ злѣ съ мѣнастирътъ. Въ 1833 г. прѣзъ мѣсець Януарий, когато върлувалъ страшенъ студъ и вѣтъръ въ рилската пустиня, нощно врѣме, мѣнастирътъ се запалва и въ разстояние на три дена изгорява всичкия безъ да може да се запази нѣщо. На мѣстото на мѣнастирътъ останали да стърчатъ само голитѣ каменни стѣни на зданията, кулата и църквата. Гладътъ и сѣвършенната голотия принудили братството да се распрѣсне кой на кждѣ види за да се облече и нахрани, а славния царски мѣнастиръ

се оставилъ на пазението на самата пустиня. Но както и въ всѣко едно общо дѣло се намиратъ прѣданны служители и самоотверженни патриоти, тъй и тукъ се намѣрили двама чловѣци, които съ голи ржцѣ и съ праздни стомаси се рѣшили или и тѣ да загинатъ въ пожарището, или да подноватъ мѣнастирътъ „за да не ни кълне народа“. Свѣщенникъ Иосифъ, сетнѣ игуменъ, единъ отъ най-добритѣ мѣнастирски въспитанници и прѣвѣсходенъ проповѣдникъ-духовникъ* и учитель и простия, смиренния, но пѣленъ съ горѣща любовъ къмъ народното достойние свещенникъ Серафимъ, сетнѣ Епитропъ-духовникъ проповѣдникъ, почивающа отколѣ и двамата въ земята, рѣшили се и останали да възобновяватъ мѣнастирътъ. Съ сълзни молби и кандарисвания, тѣ успѣли да повърнатъ отъ пѣтъ още нѣколко мина отъ бѣгающето злощастно братство и по тѣтъвъ начинъ съ малкото това братство рилския мѣнастиръ продължилъ своето съществуване, а скоро подновилъ и своята дѣятелностъ.

Игуменъ Иосифъ билъ родомъ отъ с. Батакъ и на дванадесетъ годишната си възраст той дошелъ въ рилския мѣнастиръ въ 1778 г., а умрѣлъ въ 1860 г. Той получилъ образованието си въ тогавашното мѣнастирско училище и се считалъ единъ отъ най разумнитѣ, ученитѣ и добри братия на мѣнастирътъ. Подиръ учението си въ мѣнастиръ той се училъ една година въ Мелникъ (Македония) за практическо усвояване на гръцкия езикъ и сетнѣ се завърналъ въ мѣнастиръ и завзелъ учителска и свещенническа длѣжностъ. Кждѣ края на 1807 година той билъ испратенъ духовникъ-проповѣдникъ първо въ Разлогъ, а сетнѣ въ Враца и стоялъ тамо доста дълго врѣме. Послѣ въ 1829 год. той заминалъ въ Ромъния и проживѣялъ въ нея почти една цѣла година. Изъ Ромъния той се вече прибралъ въ мѣнастирътъ и тукъ, като живѣлъ, станало нещастieto съ мѣнастиръ. Като изгорѣлъ мѣнастирътъ, както казахме по горѣ, той останалъ и се заловилъ за възобновлението му, както бѣлѣжи въ едно свое писмо, „за да не ги кълне народа“. Той останалъ и съ богатитѣ си знания и опитностъ могълъ да въздигне мѣнасти-

рътъ и да го доведе до сегашното му положение. Въ врѣме на неговото управление мѣнастирътъ числото на братията възлизало на повече отъ 300 души и току рѣчи на всеждѣ изъ България имало рилски духовници-проповѣдници. За да може обаче да възобнови и урѣди както трѣбва мѣнастирътъ, той се обърналъ за помощъ къмъ всичкитѣ българе и когато видѣлъ, че тази помощъ е недостатъчна за да нарѣди и учебното дѣло на мѣнастирътъ досто-должнимъ образомъ, той се обърналъ къмъ щедрата рѣка на братията русси. За послѣдната цѣль той испращалъ на два пѣти отъ братството въ Россія хора, но първия пѣтъ не могълъ да сполучи по причина, че пратеното лице, родомъ сѣрбинъ, злоупотребило съ довѣрието, а втория пѣтъ сполучилъ, но за това пакъ смъртъта него отвлекла и той немогълъ да завърши работеното за учебното дѣло. Но при всичко това Игуменъ Иосифъ се счита возобновителъ на мѣнастирътъ и дѣйствиелно послѣдния се е намиралъ въ цвѣтуще положение въ неговото игуменство.

Казахме, чѣ игуменъ Иосифъ се е грижалъ и за учебното дѣло на мѣнастирътъ и дѣйствиелно той не се ограничилъ само съ поправяние на старитѣ здания и съ въздигание на нови и на нова великолѣпна църква и урѣжданието на мѣнастирскитѣ приходи и расходи, но употреблявалъ всевъзможни старания за да направи мѣнастирътъ центъръ на умственната дѣятелность на цѣлия български народъ, въ което, както загатнахме, той не могълъ да сполучи по съвършенно независящи отъ негова страна причини и още по това, гдѣто умрѣлъ, тогава, когато смѣталъ да извърши работеното. За да испълни широкия планъ, прѣдначертанъ за учебната дѣятелность на мѣнастирътъ, за да се увѣнчаятъ съ успѣхъ старанията му, той, понеже не намиралъ срѣдства за това въ самата България, рѣшилъ се да поиска съдѣйствието и помощта на Россія. За да постигне тозъ пѣтъ пълна сполука, той испратилъ двама отъ най виднитѣ и примѣрни братия въ мѣнастирътъ Иеромонаха Никифора и Иеродиякона Пантелеимона (напослѣднѣ Архимандритъ-Игуменъ) и ги испроводилъ въ Россія

въ 1851 г. за събиране милостиня за поддържанieto на мѣнастирътъ — явната миссия на пратеницитѣ, а частно съ слѣдующитѣ осмѣ точки, отпавени къмъ Русското правителство чрѣзъ Руския св. Синодъ, които точки ние вадимъ отъ черновката (копието), намѣрено въ нашия архивъ: „*посылаемъ отъ лица всего братства нашего*“, казва се въ писмото до Русския Св. Синодъ, „*предложити смиренно на ползу и образованіе наше и всего рода нашего прошенія наша сѣя: а, да построи́тся въскорѣ въ нате́й обители отъ многихъ мѣтъ желаемое нами училище, чтобы образовались въ немъ воспитанники ея и нѣкоторое число определенное изъ юношества единородныхъ болгаровъ къ проповѣди слова Божія и подкрѣпленію православія, бѣдствующаго въ болгаріи отъ ученія Католическаго; в, Да построи́тся нужнѣйшая въ ней болница; г, Да состави́тся библиотека какъ изъ церковныхъ, такъ и изъ училищныхъ и другихъ видовъ книгъ; д, Да построи́тся типографія къ печатанію книгъ изъ всея болгаріи, переводимыхъ въ нынѣшнемъ времени на просто-болгарскомъ языкѣ, ибо обитель наша есть средоточіе всея болгаріи. е, Да возобновится осталая часть четвероугольнаго ея зданія совершенно, якоже и другія три части, ибо бѣдствуетъ ежегодно отъ разбойниковъ; ж, Да украсится новосозданная церковь приличными утварми, т. е. великими полѣелеами, свѣщниками, священными одеждами и прочими ко украшенію ея потребными; з, Да имѣетъ обитель наша всегда невозбранный ходъ въ россію ради подкрѣпленія учебныхъ заведеній: училища, библиотеки и типографіи. И, Да опредѣлится какій либо монастырь учрежденія ради входящихъ въ россію братіи нашихъ: который да зависить отъ обители нашея: и сіе по каковому бы образу благоволилъ святѣйшій Правительствующій Синодъ на ползу обители нашея устроить. Тѣзи осмѣ точки Рилския мѣнастиръ заключава съ слѣдующитѣ думи: сѣя прошенія нашия смиреннѣе предлагаетъ въ подножіе велико-державнаго Россіи. . . . и усиленно просимъ услышавши жалостное моленіе насъ единовѣрнаго и единоплеменнаго своего рода. . . излиявъ свою милость въ честь и похвала Его Императорскаго Величества. . . . Туи прошение ясно свидѣтельствува какви сѣ били намѣреніята на Игумена Иосифа и колко*

много той е желаялъ за мѣнастирьтъ. Но прѣди да видимъ какви мисли и желанія е ималъ мѣнастирьтъ съ устройството на духовно училище и типография въ него, както и защо това най много не е могълъ да постигне Игуменъ Иосифъ, нека се спрѣмъ за минута за да ви димъ какво е било собствено положение на народътъ въ туй врѣме, а слѣдователно и каква е трѣбвало да бѣде дѣятелността на мѣнастирьтъ.

Извѣстно е, че всѣка една война прави между човѣческитѣ общества, гдѣто тя става, прѣврати, прѣобращанія въ мислитѣ, въ стрѣмленията, въ чезненіята и въобще въ животътъ, а така сжщо прѣди всѣка война, която има да става въ непродължително врѣме. се усѣща въ народитѣ вълнение, планиране на тая или оная работа, общественна и частна, и всичко се намира въ брожение, — въ първия случай урѣждане на здрави основи и стрѣмление къмъ по свѣтли сполуки, а въ втория особенни грижи за запазване своето сществование. Сжщо подобно на това ние съзираме и въ българския народъ отъ края на 30 година до кждѣ началото на 51 и 2 година, когато току що била свършена една война между Руссия и Турция и се готвила друга по страшна и по опасна отъ първата. Естествено било въ врѣме на войната въ 1829 г., а така сжщо и подиръ нея и българския народъ да се посѣбуди и намѣри въ едно особено движение, да видоизмѣни своитѣ мисли и чезненія и да поиска да върви и той въ една по щастлива и приятна посока. Къмъ това го въодушевлявали и станалитѣ събитія въ Мора въ 1821 г., извѣстни съ името „за вѣра“, въ Ромжния и въ Сърбия, за това той и подиръ прѣминаването на Дибича Дунавътъ, се отнесълъ къмъ него съ исказване на своето горѣщо желание — поискалъ човѣчески животъ. А сетнѣ, когато се появили зловѣщитѣ признаци за друга по страшна война, той още съ по голѣма сила се заловилъ за изнамѣрване срѣдства за запазване своето сществование и ако се удаде за придобиване на нѣщо по добро. Тѣзи зловѣщи признаци отъ день изъ день ставали се по грозни и страшни и хората падали въ по голѣмо бро-

жение и карали всѣки единъ да мисли за себе си. Страхотиитѣ и надеждитѣ се увеличили и отъ ново едно пророчество, искусно приспособено на обстоятелствата и посочено именно въ такава посока, каквато най много се правила на жителитѣ-християне на балканския полуостровъ. Но българинътъ и сега е билъ нещастенъ — той трѣбвало тѣжко да мисли и дълбоки планове да крои, защото всичкитѣ злини, каквито могатъ да съществуватъ въ една адска духовна и тѣлесна атмосфера били струпани на неговата глава, а и още много такива се прѣдвиждали отъ безпокойното общо състояние — всичкитѣ властители на българинътъ, и духовни и тѣлесни били противъ него, противъ неговото съществуване и всичко, каквото тѣ мислили и правили, ставало за негова смѣтка. Това българинътъ виждалъ, усѣщалъ най добръ, затова и се намиралъ въ отчаяние — виждалъ безплоднитѣ за него плодове на миналата война, а сега му се исправяли зловѣщитѣ признаци на друга съ още по безплодни плодове, и за него нищо друго не оставало, освѣнъ въ силното си отчаяние самъ да мисли за себе си и заедно съ това да държи пакъ старата надежда на едничката своя защитница и покровителница — Россия ¹⁾. Той това и

¹⁾ Както за адското тегло на народътъ ни по онова врѣме, тъй и за едничката негова надежда на Россия да се избави той отъ него, ние за любопитство приваждаме тукъ слѣдующето стихотворение, съставено неизвѣстно отъ кого.

„Описание бѣдственнихъ произшествій собившихся отъ знаменитаго турецкаго Хатишерифа, издавнаго султаномъ Меѣитомъ во 1839 — Октомвр. 22 и прочтеннаго публично въ Гюлхане.

„Отъ каквото отоманское царство настанало,

до днесъ не е такова чудо некога станало.

„Младо е царче турско мѣпитъ на столъ сѣднало,
нови закони е по сичка держава издало.

„Хатишерифъ е чуденъ и знаменитъ написалъ,
въ него всѣко добро за рая си заповѣдало.

„Съ везире, паши и големцы страшно се заклело,
защо ще свърши сичко въ него що е повелѣло.

„Да са равни сирѣчь турчинъ, българинъ и чифутинъ,
арменецъ, католикъ, циганинъ и голъ арнаутинъ.

„Сички равно да восприматъ царскитѣ милости,
слободно да изявява всякъ своите жалости.

направилъ въ лицето на своя Рилскій мѣнастирь, който, безъ прѣувеличение може да се каже отъ 1818 год. е развилъ най много своята дѣятелность, като се грижилъ да има добръ приготвени духовници-проповѣдници и учители, а заедно съ това да привлечъ при себе си и добри борци за защита животътъ на всички.

- „Прочетохасе ферманъ по сичката държава,
и всякъ подданикъ съ велика радостъ ги похвалява.
- „На всякъ народъ се яви то дѣло драго и мило,
защо въ турско царство ни правда ни законъ е било,
- „Само на едни турци варвари зли мусурмане,
неіавиха се добри тѣя царски фермани.
- „Защо въ нихъ се пише да нема веке грабителство,
но всякъ поддан. да има отъ царя покровителство.
- „Да нема веке да имъ се дума бре московъ гяуръ,
да ги небиятъ и да недуматъ, гяура башина вуръ.
- „Да не псуватъ, и да не праватъ веке никуго золумъ
и да се не гледа що е българинъ и що урумъ.
- „Но вси да са равни, и като братя да живуватъ,
но не склонява тая пческа вера и немируватъ.
- „Мнятъ да са само они прѣдъ бога благочестиви,
А вси други народи невѣрни и нечестиви.
- „Зато ги ѣ презиратъ и иматъ като скотове,
отиматъ имъ все, и хранятъ се съ тѣхните потове.
- „Отъ нихъ зематъ годишенъ харачъ и тежка вергия,
и каратъ ги ката день силомъ и на ангария.
- „Стоката имъ усвояватъ и сичкото иманѣ,
и зематъ си отъ нихъ и уреченото даванѣ.
- „Жените имъ насилуватъ и безчестатъ безстудно,
челядта имъ силомъ потурчватъ, и то не е чудно.
- „Но неоставатъ имъ най послѣ и самиатъ животъ,
като имъ ограбатъ немилостиво сичкиятъ имотъ.
- „Много прѣдни челоувѣци разбойнически избиха,
а други отъ нихъ люто и жестоко умучиха.
- „По вся грады като люти звѣри возевирѣпѣха,
и царското повелѣніе отъ нюдъ нестерпѣха.
- „Той повелява золумете да са возбранени,
и сичките злы работы по-горе предречены.
- „А они не слушатъ, ами като зли вѣлцы выятъ.
и мжчатсе какъ и самага него да убиятъ.
- „Да развалатъ низамо, да хванатъ пакъ бербантлѣко,
грабленіята, убійствата и іаничарлѣко.
- „Така и быде, царчето нема що да имъ чини,
защо не влизатъ подъ законъ тѣя варварски сыни,
- „Остави ги на волята имъ да праватъ що искатъ,
горката рая люто да мучатъ и да притискатъ.
- „Захванаха явно веке да трепатъ по предните.

На всѣкждѣ изъ България били испроводени достойни хора-проповѣдници-учители, които съ най голѣма ревностъ и съ примѣрно самоотвержение турнали кръстѣтъ на рамената си и повели народѣтъ къмъ просвѣщение и запазване. Но за да има по добъръ успѣхъ дѣлото, били испратени особени хора, подъ видъ на бѣгство

- Ако е кабилъ да истребать совсемъ по вреднитѣ.
 „Това злобно гонение нѣкои нестерпеха, люто,
 тѣхъ мучителство да понесать неможаха.
 „Вдигнаха се и неволею да се защищавать,
 и самоволно на люта смъртъ да се непрѣдавать.
 „Но съ това що сториха; немаха помощъ отъ нигде,
 зато ѣ горко измреха, сичко имъ въ плѣнъ отиде.
 „Кжщите имъ изгориха, изъ темелъ разориха,
 стоката имъ разграбиха, и сичко поразиха.
 „Не стига имъ що теглятъ отъ иновѣрните турцы,
 Но безмѣрно страдатъ и отъ единовѣрни гърци.
 „Сирѣчь отъ владицитѣ пастырите имъ духовни,
 които вмѣсто ползы на злото имъ са виновни.
 „Защото не пасать стадото си по Апостолски,
 но губать го пребеззаконно и разбойнически.
 „Іезекійлъ пророкъ описува преизрядно,
 тѣхното пастырство богпротивно и зловредно.
 „Кой обича некъ прочете тридесетъ четверта глава
 и ще види тамо истинно и извѣстно това!
 „На Болгаріа неостало веке друга надежда,
 тіа молбы она къ росіи плачевно нарежда.
 „О, росіе, моя еднокровна сестро мила!
 Защо си мене толко вѣкове забоварила!
 „Чуждинцамъ си ты іавно и славно помогнала
 и нихъ отъ лютаго ниспаденія въздвигнала
 „На Еллада, влахія, и на сродната сербіа,
 защо непомиливашъ и твоя сестра Болгаріа!
 „О, Русскій цару Николае честитый,
 и ты русскій народе славный и знаменитый,
 „Помогнете на вашата бѣдна сестра Болгаріа
 тя не е чуждо племе, или отъ татаріа,
 „Но ваша е иста сестра сродна и мила.
 и сега е и отъ старо врѣме тако е была,
 „Доказалъ е веке весма іасно Венелинъ чудный,
 історікъ русскій въ наше врѣме, и зѣло разсудный,
 „Защо начало и корень Болгарскаго народа
 не е отъ татарско племе и отъ негова отрода¹⁾

¹⁾ Туй стихотворение както и Слав. амм. гр., за която загатнахме въ II кн. пророчество за лѣто 1846 и ръководството къ славенской грамматикѣ сж изни сами въ рилскій мѣнастирь отъ даскала Давида, които по образованието си въ нѣкои отношения е прѣвосходствувалъ учителя Неофита. За ръководството и

изъ мѣнастирътъ, въ Россія ⁽²⁾, въ Влашко ⁽³⁾ и Еллада — Мора ⁽⁴⁾, за да узнаятъ политическото положение на народитѣ и тѣхното учебно състояние, а заедно съ това да се увѣрятъ съ очитѣ си за тѣхнитѣ намѣрения. Туй нѣщо било извършено съ най голѣма таинственностъ, както въ казанитѣ страни, така и въ самитѣ централни мѣста въ България и Цариградъ. Но тѣй като въ туй врѣме Влашко се прѣдставлявало на отсамнашнитѣ хора като центъръ на всичкитѣ движения, то самъ Игуменъ Иосифъ отишълъ въ Влашко, ужъ, за запознаване съ влашкия языкъ. Отъ всичкитѣ свѣдѣния, които били събрани, Игуменъ Иосифъ, като се върналъ изъ Влашко и приелъ управлението на мѣнастирътъ, дошълъ до убѣждението, че за да се задържи съществуването на българския народъ и да може да се възобнови нѣкогашъ миналата слава и величие на България, необходимо е мѣнастирътъ да слѣдва прѣдишната си дѣятелностъ, а най много да се обърне внимание на учебното му дѣло, тѣй като послѣдното се прѣдставлявало за най спасително. За това той се заловилъ съ особено старание да постави туй дѣло въ мѣнастирътъ на по добри основи и по такъвъ начинъ да се испровождаатъ ни вѣнъ по пригответени хора — дѣйци. Но съ това заедно той мислилъ да привлече въ мѣнастирското училище и вѣншни хора, тѣй щото да може и бѣдѣщитѣ учители и просвѣтители на народътъ да излизатъ изъ мѣнастирътъ — на всѣкъждъ да се распространява еднаква идея и на всѣкъждъ дѣйствиетата да бѣдѣтъ насочени въ една посока. За да може да

стихотворението Даскалъ Давидъ бѣлѣжи, че ги *изписалъ*², но дали ги е той самъ съчинявалъ, остава неизвѣстно. Ръководството къмъ грамматиката е толкова сходно съ грамматиката на Даскала Неофита, щото поражда се въпросъ, дали Давидъ не е по прѣди работилъ тази грамматика, а че сетнѣ е минала тя въ ръцетѣ на Неофита, или всичката работа е Неофитова, а пакъ Давидъ я е прѣписалъ около 1834 г., когато е билъ учител трети пѣтъ въ мѣнастирътъ. Ние сме виждали на едно мѣсто двѣ листета отъ славянска грамматика, които се е прѣподвала въ 1801 лѣто, които листета, ако се намѣратъ, ще се види първообразътъ на туй ръководство. Колкото за пророчеството Даскалъ Давидъ бѣлѣжи, че го е изписалъ „Ек ту телеграфу ту воспору“ брой 112.

² Амвросий, подвизавший се 60 г. пустиннически, уединенъ животъ, Пименъ и Гервасий — миссията на тия незнаемъ постигнала ли е нѣкакви резултати.

³ Архимандритъ Прокопий, отъ що и носилъ сетнѣ названието „Влахо“.

⁴ Иероманахъ Антимъ, наричанъ сетнѣ *Моралия*.

има пълненъ успѣхъ, той обжрналъ внимание въ программата на учебното дѣло да стои на видно мѣсто и гръцкия языкъ, който въ туй врѣме е занемалъ изъ много мѣста изъ България господствуващо положение. Изучванието на този языкъ, както утвърждаватъ, ставало и съ тази цѣль, за да може да се води борбата съ гърцитѣ по добръ. А за да може изучванието на този языкъ да става отъ свои ржцѣ, той довелъ въ по широки размѣри заведения обичай отъ началото на този вѣкъ да се испровождатъ нѣкои отъ братията въ Македония, въ г. Мелникъ, да изучватъ гръцкия языкъ, гдѣто той въ туй врѣме се билъ изучвалъ много добръ — испратилъ нѣколко иноци въ Мелникъ и тѣ сетнѣ завзели учителски мѣста. Затова и около 60 г. почти половината отъ рилскитѣ отци говорили свободно по гръцки. Но този далековиденъ български работникъ съзнавалъ и друга една необходимостъ за учебното дѣло на манастирътъ, съ което прѣмного се улеснявала и проповѣдническата-духовническа негова дѣятелностъ, за това се рѣшилъ и тази необходимостъ да подпълни, а именно изучванието и на официалния, турски, языкъ. А тъй като между братията манастирски не се намѣрилъ, който да знае този языкъ и да почене да го прѣподава, а пъкъ отъ друга страна немислимо било да се държи ходжа въ манастирътъ, той прибѣгналъ до слѣдующето срѣдство: избралъ нѣколко мина отъ добритѣ иноци ученици и ги испроводилъ едни въ гр. Дупница, а други въ гр. Пловдивъ да се учатъ при ходжи на елифъ, бе. Тѣзи нови християнски ходжи, иноци, поченали прѣподаванието на турския языкъ въ манастирското училище, гдѣто и мнозина изучавали и персидскитѣ и арабски глаголи. Изучванието на турския языкъ било едно голѣмо благодѣяние за манастирътъ, защото турцитѣ поченали да глѣдатъ на него съ друго око и не единъ каймакамъ и паша исказвали голѣмото си задоволство отъ това. Като се изучвалъ и гръцкия языкъ, печелило се и довѣрието на гръцкитѣ владици и тѣ поченали да мислятъ, че тѣхната *мегали идея* напълно ще сполучи. Сжществуватъ либопитни раскази за какъ сж исказвали нѣкои гръцки владици своето задоволство отъ знанието

на гръцкия языкъ отъ мнозина отъ братията, а особено, когато послѣднитѣ по мѣдрото распорѣждане на своето началство имъ испѣвали въ църквата въ врѣме на тѣхнитѣ посѣщения мѣнастирьтъ по нѣкое *херувико*, *кинонико* и *аксионъ естинъ*¹⁾. Това ги е крайно задоволявало и мнозина мислили, че тѣ сж побѣдили българиѣта. Сжщо тѣй либопитни приказки има и за нѣкои турски паша и каймаками и бейове, когато сж се обаявали отъ чегенъто на нѣкои *кешишъ ходжа* нѣкоя мазбата или тескере, или когато на нѣкое тѣхно прѣдписание имъ е било отговаряно отъ мѣнастирьтъ по турски. Отъ таковато турско обаяние ние привеждаме слѣдующия курioзъ. Въ 1860 година дошелъ въ мѣнастирьтъ единъ високообразованъ въ Парижъ турски момъкъ, който току що се билъ възвърналъ отъ учението си и поискалъ да обиколн държавата съ научнацѣлъ. Него придружавали отборъ суварии и виждало се, че той ще е синъ на нѣкое влиятелно лице въ Стамболътъ. Той посѣтилъ мѣнастирьтъ и нѣколко дена се наслаждавалъ на чудесната тукъ природа, като цѣлъ день лѣжелъ подъ дебелитъ сѣнки на стогодишнитѣ буки около обаятелната и бистра рѣка Рила и съзерцавалъ гуриитѣ на Мохамеда въ райскитѣ градини. Въ туй врѣме той водилъ разговори съ нѣкои отъ мѣнастирскитѣ братя, знающн турски, арабски, арнаутски и караманлийски повечъ и то за житейски нѣща, отъ колкото да иска да узнае нѣщо друго по важно. Когато му се казало, че въ мѣнастирьтъ се изуча турскій языкъ съ арабскій и персидскій заедно, той се захласналъ и заключилъ, че братията на мѣнастирьтъ сж дервиши и богослужението си извършватъ на нѣкакъвъ твърдѣ старъ арабскій языкъ, когото той твърдѣ малко разбиралъ, защото се неправилно челъ. Естествено било подиръ това още по добрѣ да гледатъ турцитѣ на мѣнастирьтъ, макаръ и врѣменно да било то.

Но колкото и да изглѣждали благоприятни обстоятелства и условията въ България за продължение мѣнастирската дѣятелность, Игуменъ Иосифъ се осѣщалъ

¹⁾ *Херувико* е гръцко название на Херувимската пѣсень, която се пѣе за великия входъ; *кинонико* тоже гръцко название на причастната, сжщо тѣй и *аксионъ естинъ* е гръцко и обозначава богородичната пѣсень *Достойно естъ*.

голѣми несподи и спѣхъ, които го спирани въ старанията му. Наистина на много мѣста изъ България въ него врѣме имало вече открити училища, на много мѣста рилскитѣ духовници-проповѣдници учителствували и не малцина работници оставили коститѣ си по балканитѣ и полетата, но се не било достатъчно това, съ което разполагалъ Рилския манастиръ. Въ Българския народъ се почевалъ тогава животъ, затова и потрѣбитѣ му били велики и твърдѣ сложни. Освѣнъ това и злоупотрѣбленията и звѣрствата на официалнитѣ и неофициални господаре карали Рилския манастиръ да се замислюва твърдѣ дълбоко и да търси сгодни срѣдства. Игуменъ Иосифъ почти въ навечерието на страшната Кримска война се рѣшава да прилага въ дѣйствиe планътъ си за учебното дѣло. — да спомогне за просвѣщението на народътъ, а че сетнѣ да гледа другото. Прѣдчувствувана ли е била отъ рилското братство близостта на тази война, или не, ние не знаемъ, но виждаме, че Игуменъ Иосифъ въ 1849 година испраща въ Россия за помощъ Архимандрита Стефана Ковачевича¹⁾ почти съ неопрѣдѣленна миссия, по всѣка вѣроятностъ да се направи опитъ за второ по силно дѣйствование.

¹⁾ Архимандритъ Стефанъ Ковачевичъ е билъ пришлецъ въ рилския манастиръ и по всѣка вѣроятностъ родомъ сърбинъ или посърбенъ българинъ. За него пропругменъ Пантелеймонъ въ едно свое писмо отъ 12 Юлій 1852 година, писано въ Россия до не извѣстно намъ лице, ето какво пише: „Вие искате да си научите за Ковачовича кога е дошелъ въ Рилския манастиръ и колко врѣме е живѣлъ въ него. Ето какъ биде неговото дохождане въ нашъ манастиръ. Онъ дойде въ манастирътъ изъ Влашко въ 1847 година, съ желаніе да стане братъ манастирскій. Наши нѣкои братия, кои бѣха сѣдѣли въ Нишъ Духовници и бѣха ходили въ Сърбіѣхъ къ Князю Милошу¹⁾ бѣха го видѣли тамо протосингелъ. Онъ въ манастиръ на старците каза какво е изгоненъ изъ Сърбіѣхъ и изгубилъ своето си мѣсто, по тази причина. че билъ тарафъ Милошовъ. Знаете, че тогава наскоро бидоха такивы работы въ Сърбіѣхъ. Прѣзъ лѣтото дойдоха въ манастиръ госте изъ Сърбіѣхъ отъ Алексинцы, които подтвърдиха неговото сказаніе. Манастиръ искаше да нашише Митрополиту Сербскому за това нѣщо и да го пошита добръ ли е чловѣкъ. Но онъ и гостете казаха, че не само, че нѣма да го одобри митрополитатъ по тогавашнитѣ обстоятелства, но повече още неговото положение, отъ това става въ опасностъ. И така Манастиръ не писа Митрополиту. Прѣзъ сичкото лѣто онъ, като живѣеше въ манастиръ, показа едно такова голѣмо смирение и добро поведение, щото сичкитѣ отци го жалѣха за нещастieto му“. Подиръ това се расправя, че той

¹⁾ Ходението на рилскитѣ духовници при князя Милоша е ставало съ чисто политически цѣли и ние притѣжаваме доста документи по тия отъ висока важностъ цѣли, между които има и двѣ писма отъ князя Милоша, но за това, особно, другъ пътъ ще говоримъ.

Въ Ковачева Игуменъ Иосифъ се излъгалъ съвършено въ едно, но въ главното сполучилъ, защото изучилъ почвата; затова въ 1851 година той избира двама отъ най-достойнитѣ братия, за които казахме по горѣ, и ги испраща въ Россия, като имъ довѣрѣва завѣтното свое желание и ги упълномощава да дѣйствуватъ отъ негово име по свое усмотрѣние, гдѣ и каквото е потребно. Главната миссия на тия двама пратеници била тази: 1. *Да изходайтъ отъ руското правителство средства за отварянето на Духовна Семеинария въ мѣнастирътъ*; 2. *Да се отвори типография въ мѣнастирътъ* и 3. *Една болница*. Това е била, казваме главната и явна миссия, но имало е друга още по главна, но не официална миссия, то е 4. *Да се приеме мѣнастирътъ „подъ покровителствомъ и защитеніемъ Державния Россіи“*. Ние ще се спремъ тука да видимъ какъ сж извършили пратеницитѣ на Игумена Иосифа първитѣ три точки, а сетнѣ ще се докоснемъ до четвъртата и ще се опитае да видимъ кои сж били причинитѣ, които сж принудили Игумена Иосифа да търси покровителството и защитата „Державния Россіи“.

Пратеницитѣ мѣнастирски Иеромонахъ Хаджи Никифоръ и Иеродияконъ Пантелеимонъ, като били снабдени съ потребнитѣ пълномощни и съ прѣдложението мѣнастирско до Рус. Св. Синодъ, при пристиганieto си въ Россия въ 1852 година поискали да се прѣдставатъ въ Петербургъ лично на Императорътъ, за когото тоже носили отдѣлно прошение и на св. Синодъ, но туй имъ било отказано и указано да прѣдадатъ, каквото има да кажатъ, на Киевския митрополитъ, тѣй като въ Киевъ били спрѣни отъ властитѣ. Тѣ направили

увѣрилъ старцитѣ, че билъ познатъ съ Одринския руски консулъ и могло да се изходайтъ да отиде въ Россия за милостина. Монастиръ направилъ потребното и го изпроводилъ съ още единъ Иеромонахъ, който билъ „изъ дѣтски въспитанъ у мѣнастирътъ“, но смиренния Ковачевичъ отишълъ съ този, изъ дѣтски въспитанъ у мѣнастирътъ, братъ мѣнастирски само до Цариградъ, тамо го оставилъ, а самъ отишълъ въ Россия. Подиръ една година той се вжрналъ изъ Россия въ Цариградъ и не рачилъ да се завърне въ мѣнастиръ. Въ сжщето писмо на пропгумена Пантелеимона се пише за този чловѣкъ така: „Ковачевичъ, като се връщаше отъ тука (изъ Россия) за мѣнастиръ, което е извѣстно и Вамъ, остана въ Цариградъ и стана епископъ на нашякъ новъ Болгарскъ църква“. Повечъ за Ковачевича ние не знаемъ, но види се че е билъ своего рода артистъ.

потрѣбното, позволено имъ било да събиратъ доброволни пожъртвования за Семинария, Типография и болница, но въ Петербургъ не ги допустнали. Като събирали помощи, тѣ заедно съ това наново разяснявали на Св. Синодъ споменжитѣ по-горѣ 8 точки и главното свое искание, като настоявали доста енергично да се даде на Рилския мѣнастиръ да има въ Киевъ свой мѣнастиръ. Но прокурорътъ на св. Синодъ въ отношението си отъ 22 Януарий 1852 г. подъ № 514, испратено до Министра на иностранитѣ дѣла, явявалъ, че въ Киевъ нѣмало мѣнастиръ или енорийска църква които би могли да станатъ метохъ на Рилский мѣнастиръ за поддръжане въ него на семинария и типография, но били оставени да събиратъ за тая цѣль доброволно пожъртвования. За другитѣ точки официално почти нищо не се говорило и писало. Но освѣнъ несполуката на пратеницитѣ за обезпечението на семинарията и типографията отъ страна на правителството, тѣ посрѣщнали неочаквани спѣнки и отъ страна на самитѣ българе, живущи въ Россия, запознати съ нея, и отъ които тѣ очаквали всевъзможни съдѣйствия, за което и ги били посвѣтили съ своята миссия. Тѣ, въодушевени отъ идеята, търсили съвѣти и у своитѣ. Тѣ правили дълги съвѣти съ нѣкои отъ тѣхъ, но се намѣрили между послѣднитѣ такива, които никакъ не одобрили желанието на Рилский мѣнастиръ. Такъвъ е билъ Николаи Христофоровичъ Палаузовъ, къмъ когото особено тѣжнели рилскитѣ пратеници и очаквали голѣма поддръжка въ дѣлото си, който, нека забѣлѣжимъ мимоходомъ, е билъ доста близъкъ до нѣкои отъ извѣстнитѣ по онова врѣме русски архиереи и по отлични държавни людѣе.

Когато пристигнали пратеницитѣ на Рилския мѣнастиръ въ г. Киевъ и се заловили енергически за привождане въ дѣло миссията си, която, справедливо е да кажемъ, тогавашния Киевский митрополитъ Филаретъ, подпълно оцѣнявалъ и я приелъ горѣщо въ своитѣ грижи, Николай Христофоровичъ Палаузовъ, съ когото тѣ надълго говорили при минаванието си прѣзъ Одесса, почналъ сега да имъ пише и да имъ доказва, че мис-

спята имъ за Семинарія и типографія въ Рилскій мѣнастирь е не осъществима. Между пратеницитѣ и него се подкачила дълга прѣписка, въ която и тѣ и той доказвали своитѣ взглядове. Трѣбва да забѣлѣжимъ, че Николай Христофоровичъ Палаузовъ не е билъ самъ съ своето мнѣние, него сж поддържали и други българе, а така сжщо съ неговия възгледъ по тая работа были запознати и мнозина отъ русситѣ, на които мнѣнието по источнитѣ работи доста много значило. Но както и да е ние ще приведемъ тукъ единъ откъслекъ отъ едно писмо, пратено въ отговоръ на Н. Хр. Палаузова отъ страна на мѣнастирскитѣ пратеници, отъ които ясно ще се види кой какъ е мислилъ и кой е билъ правъ въ мислитѣ си. На 17-й Ноемврий 1852 година, ето какво пишатъ мѣнастирскитѣ пратеници на българския дѣецъ въ Одесса: „Писмото ви отъ 30 Октомврий получихме и весьма съжалаваме що неможе да произойде едно согласие между нашите и ваши мисли. Вые не се согласявате да се испроси отъ Россія пособие за семинарія, за типографія, библіотека, това по тази причинж, зацо нѣкои отъ тѣя работы были невозможны по причины политически, а други были юще не необходимы. Ные вы сега отвѣчаваме, що учители намъ не ни требуватъ, и нѣма и да просиме; а що се касава до типографѣики, ные нѣма да ги просиме въ такова количество, що да се напълны съ нихъ сичка Болгарія: намъ ни требуватъ двама или трима чловѣцы — типографѣики въ нашъ-а манастирь, отъ които по сужденіето на здравы-атъ рассудокъ, неможе да произойде никаква непріязнь между государствата. Что се касава до това, що не са были юще необходимы семинарія и типографія по тѣзи именно причина, че несме имали юще приходски училища, що могатъ да се обжрнатъ келинтѣ въ классове и що нѣмаме кой да печати книги, ные мыслиме така: приходско училище въ манастирь-а не ни е потребно: четырехлѣтны и пятилѣтны дѣца въ манастирь не могатъ да се учатъ; дѣца въ манастирь не се раждатъ, тѣ поступаватъ изъ градовете на 15 години съ нѣкои познанія, когато и нѣматъ намѣрение да се учатъ. А тѣмъ

паче сега като се направи семинарія ако иска нѣкой да стане монахъ и да се учи въ семинаріята, той естествено ще распитъ за условіята на поступването и ще да направи що слѣдува. Ако ли же иска нѣкой само да се научи и да не стане монахъ то пакъ требе да се приготви въ градъа си. Келиитѣ немогътъ да се обжрнатъ въ класове, защо нѣма лишни, а монаситѣ немогътъ се испждятъ. За типографія ние като просиме, ще просиме и двама чловѣци, отъ що, както горе рекохме, не може да произойде нищо и мислиме ще да се съгласятъ.

Що остава до това да провозеда монастырь монаси въ Академиѣ, които послѣ да са наставници безъ заплата, то това неможе да бжде во 1, чи нѣмаме още Семинарія да бждѣтъ приготвени; 2, тѣ безъ заплатѣ никакъ неще служатъ. За това послѣднето нетребе и рѣчь и е всякому извѣстно, че никой изъ трудящите се неще ся согласи да бждѣ равенъ со нетрудящите ся“.

Въ друго едно писмо отъ сжщитѣ до сжщия, като казватъ, че трѣбва да се устрои първо особено здание за Семинария и за типография, прибавятъ: „колкото за искусството типографическо може отъ тукъ да се заведатъ чловѣци за да ни научатъ и мы мислиме защо като дадемъ отъ тукъ основа и други нужны работы за типографіята, ще ни дадатъ и чловѣцы. Такожде има кои да учатъ и обучаватъ новопостѣпающитите систематически. Неофитъ си е отишълъ въ монастырь, намиратъ се въ монастырь доста и други да раздѣляватъ съ него трудовете учителски, а и други има трима по двѣ години окончаватъ въ Халки курсьтъ“. Отъ написаното въ тия писма се вижда, че пратеницитѣ на Игумена Иосифа сж срѣщнали сжжнки въ замисленното дѣло и то отъ тамо, отъ гдѣто трѣбвало само насърдчение да има. Тази прѣписка между пратеницитѣ и Н. Хр. Палаузова се продължавала дълго врѣме и най сетнѣ нестанало нищо — останала работата само да се събира милостиня за Семинария, типография, библиотека и повечъ нищо. Ние незнаемъ сжщинскитѣ причини, кои сж подбуждали Н. Палау-

зова да исказва неодобрѣние за замисленното отъ Рилскии мѣнастирь, но въ всѣки случай трѣбвало е да има за това нѣкоя друга благословна причина освѣнъ посочванитѣ въ писмата му. Отъ писмата обаче на Игумена Иосифа до пратеницитѣ се узнава, че той никакъ не искалъ да се съгласи съ доводитѣ на Н. Палаузова и на други подобни на него, а настоявалъ усиленно да се работи за постиганиято на опрѣдѣлената отъ него цѣль. Между тѣзи писма има и такива инструкции, които прѣпорѣчватъ извѣстно лавируванье по този въпросъ съ „нашите болгаре, които като незнаяли положението на народътъ, заблуждавали се и немогли *„да чувствуватъ болезнтъ на сърцето отъ народнитѣ муки“*. И пратеницитѣ мѣнастирски, съгласно тия инструкции, работили, но сѣ немогло да се постигне това, което се желаяло. Наистина имало мнозина поддржатели на тази идея между учащитѣ се тогава въ Россия българе, които, като били запознати съ работата, съ присърдце се заловили да спомагатъ, но какво сж могли и тѣ особено да направятъ? Най голѣмъ поборникъ на мѣнастирската идея билъ Савва Филаретовъ — съ него мѣнастирскитѣ пратеници се заловили да работятъ въ Москва и по всѣка вѣроятностъ би успѣли ако не се е случило да се отвори Кримската война и да захвърли всичко на страна. Ние утвърждаваме, че тази война е побъркала за отварянието на Семинария, Типография и Библиотека въ Рилскии мѣнастирь, за това, защото всичкото, почти, висше общество въ Москва на чело съ извѣстнитѣ славянофили се било отзовало на желанието на Рилскии мѣнастирь. Въ това увѣряватъ нѣколкото свѣдѣния, които сж оставили отъ тогава мѣнастирскитѣ пратеници и още самитѣ укази на Св. Синодъ, съ които се разрѣшава събиранieto помощи за отваряние Духовно училище и типография. Тази война именно е и побъркала да не се събере нужното количество за отваряние на Семинария и типография. Пратеницитѣ се вжрнали въ България въ 1855 год., като оставили незначителната събрана помощъ въ русскитѣ банки за нарастванье, та въ бждще да може и съ това да се почене работата.

(Слѣдва).

О СВЯТИХЪ БЪЛГАРСКИХЪ.

(Продължение отъ II кн.)

14 *Николая архіепископъ Охридски*, многа чудеса сотворилъ въ животѣ своемъ, немуся явила прѣсвѣтая Богородица, и повелела ему поставити Иларіона святаго епископа меглій, ікоже пишется въ житія ихъ, и преставился святы николае въ Охридъ на своемъ престоле,

15 *Святы Иларіонъ меглински Епископъ*, велики святы житіемъ. и оученіемъ былъ много брань со еретицы, новатіани и армени имеялъ, но помощію Божіею всехъ ороднелъ и пострамилъ и искоренилъ отъ свою паству, тусе было най-вече умножила оная ересь въ меглинская епархія, и гречески царовѣ много наказувалъ и оудержалъ отъ ересей, своимъ премудримъ иоученіемъ іакоже написалъ въ житіе его пространо святы Евтимія патріархъ терновски, въ то врѣмя пренелъ мощи сего святаго иларіона царъ Іоаннъ синъ Асѣновъ отъ меглій въ терновъ, и святы Евтимія многими похвалами ублажаетъ и похваляетъ его.

16, *Святы Никодимъ мироточцъ* былъ въ страну Охридскою поживелъ и скончалъ свое теченіе, послѣди пренесени мощи его въ белы градъ арнаутски, и до нынѣ подавають много исцеленіе и пребываютъ нетлени.

17 *Святы Іоаннъ Рилски въ рилскую пустыню*. За много лѣта Богоугодно и святое житіе препроводилъ и много напасти отъ бѣсовъ претерпелъ и скончалъ свое теченіе въ той пустыни, и святыя мощи его и до нынѣ нетлени и цѣли почиваютъ въ монастыре его и отъ всея Болгарія приходатъ народи на поклоненіе мощей святаго Отца Іоанна, и приѣмлютъ много исцеленіе и душевну ползу Болгари, кой съ усердіемъ приходатъ ка нему и во святую обитель его напекло-

неніе, отъ вся слава Болгарская що было исперво толико монастыри по Болгарія велики и царски въ тоя наше время на единъ той мѣнастирь Рилски оставилъ Богъ цель пребивати молитвами святаго отца Іоанна и на велику ползуе той всемъ Болгаромъ, затосу должны вси Бѣлгари прилежно чувати и милостиню давати въ той святы Рилски монастырь, да не угаснетъ толикая полза и похвала Болгарская що пріемлютъ отъ той монастырь Рилски. Молитвами святаго отца нашего Іоанна славнаго святаго Болгарскаго.

18 *Святы Гаврилъ лесновски поживель въ пустыню лесновскою въ епархій щипскія, много лѣта препроводилъ постническа и свято житые, и представился къ господу.*

19, *Святы прохоръ пинински въ пустыню пининскою въ епархій Скопскія поживель Богоугодно и свято и дивно житіе, имейлъ даръ пророчески и замного вещи предсказоваль, како писано пространо въ житіе его и до нынѣ святыя его мощи точать мироцѣлебное.*

20 *Святы Іоакимъ сарандаполски (40 града) пустынножителъ, въ той пустыніи замного лѣта препроводилъ и скончалъ святое свое житіе, но отъ скорая врѣмена монастырь его запустель и мощи его или въ земли лежать или некуде ихъ пренели калутери зато не извѣстно естъ деся обретають.*

21 *Святы Іоаннскія девичаски живель, въ горо девичу напредиель сербски и Болгарски въ епархій грачанскіе на бело поле ту поживель и скончалъ свое теченіе и до нынѣ святыя его мощи изгроба точать миро и приходить много народи ради и исцеленіе и поклоненіе въ монастырь девически, к нему. За тія четири святыхъ и преподобны Отцы наши, гаврила, прохора, Іоакима, Іоаннскія глаголется іобретается писано во словеса людская и мірская, зацосу были ученици преподобнаго отца Іоанна Рилскаго. Онъ ихъ научилъ и просвѣтилъ святымъ житіемъ и правиломъ монашаскомъ, замного время върылскою пустыню пребывали снымъ, последи пратилъ ихъ, святой Отець Іоаннъ по оны пустыни составляти монастыри и собирати чловѣци кой кнымъ приходятъ и желаютъ быти монаси пре-*

давати имъ чинъ и правило монашеское, и тако молитвами Отца Іоанна святаго просіяли како звѣзды четири оученици его, тыя святыи отъ ныхся почело въ Болгарію первочинъ монашаски и много монастырися соградили въ време ихъ въ Болгарію и вси держали правило и преданіе ихъ како що были пріяли отъ святаго Іоанна исперво тако святы Отець Рилски началникъ монашаскимъ въ Болгарію былъ, а понемъ много отъ ученицы его просіяли чуднымъ житіемъ, а ще и необратается, зато и нынѣ отъ много время преишло въ забвенія безписаніямъ

22 Святѣ преподобны Отецъ Теодосія терновски. Оученикъ святаго Григорія синаита во время царя Іоанна сина Асѣнова и патріарха сватаго Евтимія просіялъ въ гору сливѣнскою, ту соградилъ царъ много монастыри на подобіе святыя гори атонстей — и былъ надъ вси оны монастыри началникъ и наставникъ. святы отецъ Теодосія терновски былъ родомъ отъ Терново благороденъ и честенъ, но оставилъ всехъ мірское пристрастіе и вдаль Богу вседушно и все сердечно и просіялъ чуднымъ и святымъ житіемъ, тако и негови ученици яного просіяли святымъ житіемъ отъ тия монастыри негови ученици поставляли патріарси терновски. Много епископи по Болгарія и красили свои епископій чуднымъ своимъ житіемъ и ученіемъ отъ ныхъ былъ.

23 Святѣ Марко митрополитъ Преславски онъ пренелъ мощи преподобіе матери параскеви отъ епивать въ терново, былъ великихъ святы житіемъ и ученіемъ, и натомъ своемъ престолъ въ преславна, представился къ господу.

24 Святѣ преподобни Отецъ козма изуграфски. 25 святѣ, препод. Отецъ Симонъ Патровски 26, святѣ прѣподобни Отецъ Филотей скитски, тия три святѣ прѣподобни Отцы отъ рода Болгарскаго просіяли въ святыя гори атонстей, святы козма близо зографъ въ едину пещеру жестоку и страшну замного лѣта приживелъ и имейлъ велики даръ прозорливи и предсказовалъ братіямъ хотещая быти како ся пишеть въ житіе его, Свята Симонъ въ малку пещерицу жес-

токо житіе и свято. И было ему явленіе отъ, Бога много крати звѣздою на той каминѣ де нынѣ монастырь зградилъ и нарицается Симонъ Петаръ то есть Симоновъ камень и имевалъ даръ исцеленія и много челоувѣци отъ различни болезни исцелилъ и мацарскаго краля дщерь отъ беса свободилъ, той краля и монастырь ему соградилъ. *Святѣ Филотей былъ замного* времени последи. Соградилъ нато место монастырь и поименъ его нареченъ Филотея ныкако хлѣба не въ кушалъ святы Филотея, но костани были снадъ его во все живота его, последи много напасти претерпелъ отъ своихъ монаси и изишелъ отъ святая гора въ Едрене и тамо преставился, братъ его діонисія былъ митрополитъ въ Едрене тако писано въ гречески свято горски отечникъ за Филотея и діонисія како были оба святы мужи родомъ Болгари.

27, *Святѣ пименъ преподобни въ изографѣ*, воспріалъ монашество и преживелъ за много время во изографѣ, былъ иконописецъ, имевалъ свято житіе, но потаено отъ челоувѣки покривался мудро и хитро отъ челоувѣци послѣди изишелъ отъ святыя гори и приишелъ въ софійская епархія, въ тыя лѣта далъ царъ турски христіаномъ волю правити церкви, той святы пименъ настоялъ и трудился, много церкви направилъ и монастыри обновилъ въ софійскою епархию отъ тамо и родомъ былъ. Последи обновилъ черепичьски монастырь прикрай реки Искра, туся и преставилъ къ Господу, помнога лѣта обрели святыя мощи его, въ гробѣ цели и нетленныи, и были пренесеніи въ епархию видинскою въ монастырь суходолски. Той святы пименъ былъ въ лѣто господнѣ, 1610.

28, *Святѣ Михаилъ войнѣ отъ село*, потука былъ въ сливенстей епископій родомъ Болгаринъ, по грекомъ воевалъ и имевалъ велики чинъ войски, и былъ храбаръ въ бранехъ и святыи житіемъ, молитвою и мечомъ убилъ змия страшнаго, и царъ Іоаннъ отъ потука въ терново въ церковь, 40, мучениковъ прииелъ мощи его.

29, *Святѣ Димитрія нови въ лѣто господнѣ: 1685.* Живелъ просто и челоувѣкъ мірянинъ былъ, но духъ

Божій и деже хоцетъ тамо дишетъ и пребиваетъ, той святы былъ имейлъ мало и неколикой овци и при едина река, и стена, пребывалъ и начинилъ себѣ малъ вино градъецъ и ископалъ колиба въ оная стена и тако весь свой животъ преживелъ самъ единъ, на оно место, но имейлъ просто и свято житіе и угодилъ Богу въ то свое простое житіе и преставился къ Господу, въ оно место ту и погребенъ былъ, последи открылъ Богъ некоймъ челоувѣкомъ мощи его и принели ихъ въ село Басарбово близо Свищовъ въ епархію терновскою и ту подавають многое исцеленіе. Тако просіялъ въ последная времена, сей святы Димитрія въ Болгарстей земли простимъ житіемъ, простому народу Болгарскому, но Богъ прославилъ его посмерти многими чудесмы.

*Святѣ мученици Болгарскихъ колико именуются перво въ святей горе Атонстей. Въ монастырь Зографъ отъ латини когда пожигали и разорали святая гора. И избыли много святей отцы приишли въ зографъ, ту былъ Тома игуменъ мужъ святей житіемъ и ревнитель по благочестивою и православною вѣруглаго-
лалъ своимъ монахомъ ако се боите смерти, скрите се въ гору, а кои хоцете за православую вѣру оумрети да последуети, тако поишелъ напиргъ и снымъ поишли, 20 и 5, челоувѣка, 4, были мирски не были еще стали монаси, а други побегли погорахъ и скрилися, святы отецъ Тома много обличалъ отпиргъ латини ради ереси ихъ, оны зажегли отъ всюду пиргъ тако въ пиргу святы отци имейли прилежна молитва и исходна къ Богу и приишелъ гласъ небесъ страшнымъ всемъ слышанъ и латиновъ сицевъ. Радуйтеся и веселитесь іако мзда ваша многа естъ на небесѣхъ. Тако предали святые своя души въ руце Божіи, 25, мученицы имена ихъ перви и начални Тома святы игуменъ, 2, вѣрсунотеи, 3, кирилъ, 4, михей, 5, Симонъ, 6 Иларіонъ, 7, Іаковъ, 8, Мартиніанъ, 9 іовъ, 10, кипріянъ, 11, Сава, 12, Іаковъ, 13 козма, 14, Сергія, 15, Мина, 16, Іосифъ, 17, Іоанькія, 18, Павель, 19, Аптонія, 20 Евтимія, 21, дOMETІАНЪ, 22, Партенія, еще на троица неписали имена. тосу зографски святы мученицы, но*

по святая гора въ то время много побыени отцы отъ рода Болгарска и остало неписано колико ихъ было и имена ихъ Богъ вестъ и онъ ихъ написалъ въ книгахъ животнихъ, были 30 монастыри въ то време читали по Болгарски и по келій и по скитове, много монаси Болгарски пребивали, въ то врѣмя, повече были въ святая гора Болгари отъ грецы и до нынѣ стоятъ по монастыри и келій и скитове стари книги Болгарски и превелегии царски по монастыри що ся цари Болгарски, въ та времяна много прилагали села и метоси и отъ всюду приходъ монастыремъ Болгарскимъ и монахомъ на потребное житіе, въ то врѣмя най-вече ся обновила и прославная святая гора атонская, нынѣ точію осталъ Болгаромъ, ту единъ монастырь изографъ, въ кой пострадали тіа святой, 25, мученицы ихже святую кровію ихъ, и молитвами хранимъ естъ, едино іазичнымъ ихъ и Болгаромъ.

Въ градѣ Софіи обрѣтаются три святы мученицы, 1 святой Георгія, 2 святой, Николай 3 святой Терапонтия. Былъ свашъныкъ въ тернъ дѣ нынѣ приходитъ много народъ ради исцеленіе, де посекали его турцы израсалъ дубъ, и молитвами его подаются при той дубъ много исцеленіе, тако и святы Георгія Николая отъ безбожни турцы пострадали въ царство селимово, и святыя ихъ мощи подаютъ исцеленіе въ томъ граде Софія.

Въ лѣто, 1850, въ Витолъ где сѣдитъ, турски и македонски наша мучили и посекали турцы завѣру христіанскою единаго юноша краснаго лицемъ и возрастомъ много его нудили и мучили отрещися христа, но онъ премудро и дерзновено обличавалъ безбожною вѣру ихъ. Много отвѣти его написалъ владика Витолски погречески іазикъ написалъ страданіе его, и показалъ Богъ велико знаменіе надмощи его, име ему Ангель отъ село Флорина, тако той святы мученикъ Ангель въ нашая времена просіялъ въ Болгарскою землю.

Толіко возмогахъ святыхъ мучениковъ имена избрести щюу были отъ Болгарски родъ и азикъ: 29, мучениковъ имена обретеса въ Болгарія исперва времена много народъ Болгарски, побии турцы по градове ради вѣру

христiанскою. Но челоувѣци отъ простота и нераденіемъ, неписали страданіе ихъ и тако преишло отъ рода въ рода въ забвеніе страданіе и имена ихъ.

Такожде iакоже многождѣ речеся, исперво въ сию историцу Болгари отъ простота и нераденіемъ невнима ли исперво собырати и преписовати житія святыхъ Болгарскихъ и правила и деянія царская и архіерейска така и страданія но ся на мало места обретаю апо- томъ и погибло отъ много время и неможеть на вси святы Болгарски и цари найтися пространо надеяніе ихъ некойся отъ ныхъ находить пространо и изве- стно, некой едва въ кратце по различни историй щампи и рукописни помало и редко, азъ вси монастыри свято горскія изтражихъ де иматъ Болгарски стари книги, и царски превелегий тако по Болгарія по много места гдесе обретають, по много стари книги Болгарски но више необретесе за цари Болгарски писано некоймъ святымъ житія имеетъ пространо, но въ кратце напи- сахъ zde колико совокупити ихъ, вси въ купе въ сию историцу краткою да знаютъ вси Болгари колико имеютъ святыхъ отъ рода Болгарски 58 (педесесетъ и осамъ), святой написахася здѣ, толико ся обретоха. Азъ Паисія Іеромонахъ и проигуменъ хиландарски совокупихъ, и написахъ отъ русски речи прости обра- тихъ на Болгарски прости речи и

По-нататѣкъ отецъ Паисія говори за своя животъ само, че тукъ е игубенъ единъ листъ отъ рѣкописа.

II.

КРАТКА ИСТОРИЯ НА ФИЛОСОФИЯТА.

(Продължение отъ кн. II.)

4) Аристотель.

Кратка биография. Аристотель (374—322 г. до Р. Хр.) — роденъ въ Стагира, тракийска колония (селище) около Атонъ — билъ синъ на врачътъ Никомахъ: самото произхождение располагало Аристотеля къмъ изучаванieto на опитнитѣ науки. На 18 годишна възрастъ Аристотель отишелъ въ Атина и скоро станалъ ревностенъ ученикъ на Платона. Платонъ обърналъ внимание на талантливия ученикъ и го считалъ *душа на своята школа*, — самата къща Аристотелева Платонъ наричалъ къща на чтецътъ. Въ 342 год. Македонския царъ Филипъ повикалъ Аристотеля да възпита сина му Александра, по послѣ знаменитъ завоевателъ и пълководецъ. Аристотель прѣподавалъ на своя възпитанникъ поезия, риторика, философия, и останалъ при македонския царски дворъ до тръгване на Александра за въ Азия. Александръ Македонский богато наградилъ своя учителъ; той далъ на Аристотеля 800 таланта¹⁾ зада издаде съчинението си „История на животнитѣ.“ Въ 334 г. Аристотель се завърналъ въ Атина и отворилъ своя собственна школа въ Лицея, градина вънъ отъ градътъ. Аристотель ималъ навикъ да се расхожда *назадъ* — *напрѣдъ*, когато прѣподавалъ въ своята школа; ученицитѣ обикновено придружавали своя учителъ, и затова биле наричани философи, които се растѣтруватъ (расхождатъ) или перипатетици.

Въ Атина Аристотель можалъ да бѣде обвиненъ въ безбожие; при това атинянитѣ мразяли Аристотеля,

¹⁾ Около 200000 фунта Стерлинги. Пр.

като съмислинникъ на македонската партия. За това подиръ смъртта на Александра Македонскій Аристотель билъ принуденъ да побѣгне отъ Атина и да отиде на о-въ Евбея, гдѣто и умрѣлъ отъ продължителна болѣстъ, която се появила отъ не смиланието на храната въ стомаха.

Най-важнитѣ съчинения на Аристотеля. Подобно на Демокрита Аристотель билъ чловѣкъ съ енциклопедическо образование. Той писалъ съчинения по най-разнообразни прѣдмѣти. Отъ Аристотеловитѣ съчинения извѣстни сж: Категории, двѣ Аналитики, Топика Физика, Метеорология, История на животнитѣ, Етика за Никомаха, Етика за Евдема, Политика, Риторика, Поетика. Логическитѣ съчинения на Аристотеля (Категории, Аналитика и Топика) сж издадени въ послѣдне врѣме подъ името Органонъ (Organon).

Логиката на Аристотеля и нейното значение. Аристотелевата логика е извѣстна подъ името аналитика. Аристотель писалъ за законитѣ или принципитѣ на мишлението, сжжденнето, понятието, опрѣдѣлението, раздѣлението, умозаключението, доказателството и индукцията. Най-висшитѣ родови понятия или всеобщитѣ казуеми Аристотель нарекалъ категории. Категориитѣ сж 10: субстанция, количество, качество, отношение, гдѣ, кога, положение, да имамъ, да дѣйствувамъ, да страдая. Като се сравни Аристотеловата аналитика съ сегашната логика, вижда се, че Аристотель е билъ творецътъ на дедуктивната частъ на логиката. Дидактивната частъ на логиката си остава и сега въ такъвъ видъ, въ какъвто е била при Аристотеля. По този начинъ логиката Аристотелева има не само историческо значение, но и за сегашно врѣме.

Главнитѣ положения на Аристотелевата метафизика (учението за Бога). Аристотель признавалъ двѣ главни начала на нѣщата: форма и материя (възможностъ на битието). Формата съотвѣствува на платоновата „идея“, тя е сжщностъ на нѣщата, но сжществува не отдѣлно отъ нѣщата, а наедно съ тѣхъ: интъкъ тя не щѣше да може да бжде тѣхна сжщностъ. Всичкитѣ нѣща произлизатъ отъ съединяването на

материята съ формата. Съединението на формата и материята се извършва вслѣдствие на движението. Така, кжща се прави спорѣдъ извѣстенъ планъ на архитектуртъ и работянието на дюлгеритѣ. За да има движение, изисква се причина за това (двигателъ), но всѣка причина на движението, която има край, зависи отъ друга пакъ такава причина на движението, която има свой край, по този начинъ нито една причина на движението, която има край, не може да бѣде основна причина. А затова ние трѣба да допустимъ съществуването на Безкопечния = Първия, който движи = на Бога Богъ е единъ, както е единъ мїровия животъ, не промишлява за мїрътъ. Такова учение се нарича *деизмъ*.

Философията на природата.

Всичкитѣ прѣдмѣти и същества се отличаватъ едно отъ друго съ относителна степенъ на съвършенство: колкото по много въ прѣдметътъ прѣобладава формата, толкова прѣдмѣтътъ е по високъ по достойнство. Най-низкото мѣсто въ системата на природата заема безформенната, неопредѣлената материя, а най-високото — Богъ или формата на формитѣ. Мирътъ, споредъ учението на Аристотеля, е вѣченъ, индивидуумитѣ се появяватъ и изчезватъ, а родоветѣ въ растителното и животното царства сж безначални: вѣчно сж съществували и ще съществуватъ. Въ царството на организмитѣ се различаватъ растения, животни и хора. Растенията се хранятъ и расплодяватъ, животнитѣ не само са хранятъ и расплодяватъ, но и чувствуватъ, движжтъ се; хората иматъ способноститѣ на растенията и животнитѣ, освѣнъ това иматъ даръ и да мислятъ. Съотвѣтственно на тритѣ рода органически същества има три рода души: растителна, животна и чловѣческа (разумна).

Етиката и политиката на Аристотеля. Въ чловѣка има двѣ духовни начала: душа животна (форма, ентелехия на тѣлото) и разумъ (Богъ). Цѣстието на чловѣка състои въ равновѣсието между животната душа и разумътъ. А изобищо добродѣтельта състои въ мж-

драта срѣда (среди́ня). Напр. мѣжеството е добродѣтель и завзема срѣдне мѣсто между безразсѣдната рѣшителностъ и страхътъ. Щедростта е така сѣщо добродѣтель и се намѣрва на еднаква далечина отъ скѣперничеството и распиляйността. Учението на Аристотеля за добродѣтельта, като златна срѣда между двѣ крайности, напомня учението на китайцитѣ. За допълнение къмъ учението на Аристотеля не е злѣ да се има прѣдъ видъ Аристотелевата критика на Сократовата етика. Сократъ считалъ добродѣтель знанието, Аристотель училъ, че за добродѣтельта не стига да имаме само знание, но сѣ потрѣбни още и привичка, и расположение и сила на волята. Къмъ етиката на Аристотеля се приближава неговата политика. Спорѣдъ учението на Аристотеля, както и споредъ учението на Платона, господарството е по важно отъ индивидуумътъ, т. е. отъ отдѣлния чело́вѣкъ — отъ гражданинътъ (жители́тъ). Въ противоположностъ на Платона Аристотель признавалъ и семейството и собствеността. Робството е така сѣщо законно явление, тъй като то е наредено отъ самата природа. Отъ всичкитѣ форми на господарственното управление най-добрата е монархията, ако властта се намѣрва въ ръцетѣ на най-добрия господарь. Както въ природата има единъ Богъ — Първодвигателъ, така и въ господарството трѣба да има единъ царь, или монархъ. Едновластието е уредба, многовластието безрѣдица изворъ на бъркотии. Както добродѣтельта състои въ златната срѣда, така и въ добрѣуреденото господарство, спорѣдъ Аристотеля, главната роля трѣба да принадлежи на срѣдното състоятелно съсловие (на буржуазията).

Перипатетическата школа.

Послѣдователитѣ на Аристотеля се наричали перипатетици. Най-много извѣстни перипатетици биле: Теофрастъ, Дикеархъ и Стратонъ. Теофрастъ билъ отъ Лесбосъ — другарь и прѣемникъ на Аристотеля въ Перипатетическата школа — Извѣстенъ билъ съ своитѣ съчинения: за растенията, каманитѣ, металитѣ и характеритѣ. Въ послѣдното съчинение

Теофрастъ описалъ 30 характера. Отъ другитѣ мнѣния на Теофраста за забѣлѣжване сѣ тѣзи: Теофрастъ осъжда кървавитѣ жертви, мѣсоѣдството и бракътъ. Подобно на Демокрита и Аристотеля Теофрастъ билъ космополитъ. Дикеархъ отъ Месена не признавалъ безсмъртието на душата. Стратонъ отъ Лампсакъ отричалъ съществуването на личенъ Богъ. Спорѣдъ Стратона всичко въ мирътъ се обяснява съ механизма и случая. По-подирнитѣ перипатетици се занимавали изключително съ етиката.

5. Стоическата философия.

По забѣлѣжителнитѣ стоици.

Зенонъ. (342—270 г. до Р. Хр.) билъ родомъ отъ Циттиумъ на о-въ Кипръ — билъ синъ на единъ финикийски търговецъ. Зенонъ натоварилъ една гимия съ финикийски пурпуръ тръгналъ за въ Атина, но по пжтя гимията му потънала и той осиромашалъ. Въ Атина Зенонъ едно подиръ друго билъ ученикъ на циникътъ Кратеса, на мегареца Диодора и на академикътъ Ксенократа. Около 300 г. до Р. Хр. Зенонъ отворилъ своя школа въ прустътъ ¹⁾ на „Стоа“, оттука и самата школа била нарѣчена стоическа. Подобно на циницитѣ Зенонъ живѣялъ строгъ, въздържанъ животъ, хранилъ се съ инжирки, смокини, хлѣбъ и медъ, Зенонъ се убилъ самъ, съ което, спорѣдъ мнѣнието на стоицитѣ, доказалъ своята пълна свобода и независимостъ. Въ знакъ на своето дълбоко уважение атинянитѣ въздигнали на Зенона бронзовъ паметникъ, на който било написано: „живота на Зенона бѣше напълно съгласенъ съ неговата философия“.

Клеантъ. Клеантъ (331 — 251 г. до Р. Хр.) — роденъ въ Асса въ Троада — билъ ученикъ на Зенона. Клеантъ билъ тѣпоуменъ чловѣкъ, но се отличавалъ съ силна воля и строга нравственностъ. По причина на сиромашия, той билъ принуденъ да работи най-тѣжка работа, за да се прѣхранва: нощемъ той вадилъ вода за поливане на една градина, а денемъ

¹⁾ Покрита галерия, на която покривътъ се опддържа на стълбата. Пр.

слушалъ учението Зеново. Слѣдъ смъртта на Зенона Клеантъ станалъ водителъ на стоическата школа. Клеантъ вѣрвалъ въ провидѣнието, признавалъ безмъртието на душата. За забѣлѣжаване е психологическия възгледъ на Клеанта: той сравнявалъ впечатлѣнията съ отпечатванието печата върху восъкъ. Подобно на Зенона Клеантъ свършилъ живота си съ самоубийство: доброволно умрѣлъ отъ гладъ.

Хризиппъ. Хризиппъ (281 — 208 г. до Р. Хр.) — роденъ въ Тарсъ отъ Киликия, — билъ управителъ на стоическата школа слѣдъ Клеанта. Хризиппъ още въ старо врѣме се считалъ за главна подпорка на стоическата школа: зарадъ него обикновенно говорили: „Ако да нѣмаше Хризиппа, то не щѣше да има „стоата“. Хризипъ писалъ много, той писалъ повече отъ 700 книги (томове). Хризиппъ опрѣдѣляватъ впечатлѣнието, като измѣнение на душата (състояние на съзнанието); почти така опрѣдѣляватъ впечатлѣнието сегашнитѣ психолози.

Римскитѣ стоици. Ни едно философско учение нѣмало толкова успѣхъ въ римската империя, колкото стоицизмътъ; причина на това било; прѣдрасположението на римския духъ къмъ стоицизмътъ. Стоицизмътъ приемали обикновенно тѣзи отъ римлянитѣ, които принадлежали къмъ старата республиканска партия (Цицеронъ, Катонъ, Брутъ), а затова императоритѣ гледали на стоицитѣ, като на хора подозрителни: въ първото столѣтие на историята тѣхъ ги гонили, проваждали ги на заточение и ги наказвали съ смъртъ. Отъ римскитѣ стоици особено забѣлижителни биле: Сенека, Епиктетъ и Маркъ Аврелий.

Сенека. Сенека билъ роденъ въ Кордубъ, въ Испания, по происхождение билъ римлянинъ; той билъ учителъ и съвѣтникъ на Нерона. По заповѣдъ на Нерона Сенека се самоубилъ: разрязалъ си жилитѣ (65 г. подиръ Р. Хр.). Сенека не билъ послѣдователенъ стоикъ: той говорилъ за единъ Богъ и боговетѣ, за безсмъртие и смъртностъ на душата. Но изобщо Сенека билъ прочутъ не толкози, като теоретикъ, а най-много, като правоучителъ. Сенека билъ космополитъ,

врагъ на робството, на зрѣлицата (театритѣ) и на войнитѣ. Сенека въсхвалявалъ спокойствието на духътъ, любовта къмъ ближния, милосердието къмъ враговетѣ и кротостта. Отъ неговитѣ съчинения сж извѣстни:

„За спокойствието на душата,“

„За кратковрѣмността на живота,“

„За постоянството на философътъ,“

„За гнѣвътъ,“ „За провидѣнието,“ „За щастливия животъ,“ „Писма къмъ Люцилия.“

Епиктетъ. Епиктетъ се родилъ въ Гиерополъ въ Фригия, билъ съврѣмникъ на Нерона и Домициана; той билъ робъ, освободенъ и умрѣлъ въ голѣма сиромашия. Епиктетъ билъ прѣдставителъ на строгия стоицизмъ; той мразялъ богатството, почеститѣ и женидбата. Епиктетъ признавалъ Провидѣнието, въсхвалявалъ пълното равнодушие къмъ всичко въ свѣтътъ и въздържанието. Отъ съчиненията на Епиктета извѣстни сж: „Рѣководство“ и „Бесѣди.“ Бесѣдитѣ биле записани отъ Епиктетова ученикъ Флавия Арриана. Той слушалъ думитѣ на Епиктета и ги записвалъ.

Маркъ Аврелий. Маркъ Аврелий (121 — 180 г. послѣ Р. Хр.) билъ римски императоръ. Той билъ обичливъ, кроткъ и равнодушенъ къмъ славата на стоицитѣ. Отъ съчиненията на Марка Аврелия извѣстни сж неговитѣ 12 книги съ заглавие: „Къмъ себе си:“ тука императора се занимавалъ съ разгледването на своята съвѣстъ.

Учението на стоицитѣ за мѣрътъ. Стоическата космология напомня космологията на Гераклита. Спорѣдъ учението на стоицитѣ мѣрътъ е произлязълъ отъ огънь, който се е прѣвѣрнжлъ отъ сгжстияването въ въздухъ, вода и земя. Мѣрътъ не е вѣченъ и трѣба да изчезне така сжщо отъ огънь, както се е явилъ (изгаряние на свѣтътъ).

Подиръ изгарянието на мѣрътъ ще се начене отново кржговратното му образование отъ огъньтъ. Спорѣдъ учението на стоицитѣ Богъ и мѣрътъ сж едно и сжщото нѣщо: Богъ е дѣятелната стѣрнж на мѣрътъ, а мѣрътъ е страдателната стѣрнж на Бога.

Етиката на стоицитѣ. Етиката на стоицитѣ на-

помня етиката на циницитѣ; но стоицитѣ не считали за нужно да развалятъ общественитѣ приличия. Подобно на циницитѣ стоицитѣ дѣлили потребноститѣ на естественини и искусствени: мъдрецътъ удовлетворява естественнитѣ потребности, живѣе съобразно съ природата и е равнодушенъ къмъ искусствениитѣ (богатството, роскошеството и удоволствията). Стоическия мъдрецъ има умъ и воля, но подавя сърцето-той е безъ страсти, равнодушенъ къмъ радостта и скърбта. Подобно на циницитѣ стоицитѣ биле кос:мополити.

6) Епикурейската философия.

Епикуръ. Епикуръ (342 — 270 г. до Р. Хр.) билъ синъ на единъ атински грамматику по име Неоклъ; Епикуръ отъ малкъ захваналъ да изуча съчиненията на Демокрита: мислитѣ Демокритови легнали въ основанието на собственното негово учение. Въ 306 година Епикуръ отворилъ своя школа въ една атинска градина; тука той прѣкарвалъ умѣренъ и въздърженъ животъ заедно съ своитѣ другари. При вратата на градината имало такъвъ надписъ: „гостоприемния владѣтель на това живѣлище, гдѣто ви ще намѣрите удоволствие — висшето благо, — ще ви прѣдложи колкото желаете ечимичени млинчета и ще ви напои съ прѣсна вода отъ изворътъ.“ Подиръ смъртъта на Епикура неговата школа съществувала до 4 в. подиръ Р. Хр. току-рѣчи безъ никаква промѣна.

Римскитѣ епикурейци. Лукреций. Епикурейското учение било прието много добръ въ Италия; епикурейството обикновенно приемали тѣзи римляни, които съчувствували на императоритѣ. Отъ римскитѣ епикурейци сж извѣстни: Цезарь, Горадий, Плиний Младий и най-много Лукреций (95 — 51 г. до Р. Хр.) е съчинителътъ на една поема въ 6 книги: „за природата на нѣщата; въ нея се излагало учението на Епикура.

Учението на Епикура за природата. Космологията на Демокрита. Спорѣдъ Епикура мърътъ, боговетѣ, душитѣ на хората сж появили отъ атоми. Боговетѣ

сж напълно блаженни същества; тѣ не промишляватъ за мъртътъ. Тѣхнитѣ тѣла сж тънки и свѣтливи; боговетѣ живѣятъ по между атомитѣ (въ празднината); до тѣхъ не може да се допрѣ нито снѣгъ, нито дъждъ. Душата състои отъ валчести атоми, слѣдъ смъртта атомитѣ на душата се разпаджтъ, а тя умира. Спорѣдъ Епикура животнитѣ сж се появили отъ земята, прѣди сегашнитѣ имъ съвършенни форми, тѣ имали други несършенни.

Етика на епикурейцитѣ. Подобно на Аристиппа Епикуръ полагалъ цѣлѣта на живота въ щастieto или въ удоволствието: мъдрецътъ се стрѣми къмъ удовольствията и избѣгва не удовольствията. Но съ стрѣмленieto къмъ удовольствие трѣба да се съединява благоразумieto. Мъдрецътъ има прѣдъ видъ щастieto прѣзъ цѣлия животъ, а затова понѣкога избѣгва удовольствията, ако тѣ водятъ подиря си много неудоволствия, и наопѣки, търпи неудоволствие, отъ което произлиза щастие за въ бѣдѣще. Подобно на Аристиппа Епикуръ прѣдпочита умственитѣ наслаждения прѣдъ чувственитѣ, а тѣй сжщо хвали другарството и умѣренността (удовлетворение само на това, безъ което се неможи).

Отношението на Епикура къмъ Демокрита и Аристиппа. Като се говори за взаимнитѣ отношения на философскитѣ учения на Епикура, на Демокрита и на Аристипа, може да се каже, че Епикуръ = Демократъ + Аристиппъ.

Скептическата философия.

Най-важнитѣ философи на това направление. Пирронъ. Скептицизмъ се нарича съмнѣние въ достовѣрността на познанието и убѣждение въ неговата относителностъ. Основателъ на скептическата школа билъ Пирронъ. Пиронъ (365 — 275 г. до Р. Хр.) се родилъ въ Елида и билъ съврѣменникъ на Аристотеля и другаръ на Александра Македонский, наедно съ Александра ходилъ въ Персия и Индия: запозналъ се съ

персидскитѣ маги¹⁾ и индийскитѣ ймнософисти²⁾. Скоро подиръ завръщанието въ отечеството си, Пирронъ спечелилъ уважението на съгражданитѣ си: на всички се харесалъ неговтъ тихъ и отстъпчивъ характеръ. Пирронъ билъ великъ жрецъ въ Елида, гдѣто и умрѣлъ, заобиколенъ съ всеобщо почитание. Пирронъ се съмнѣвалъ въ достовѣрността на познанието и еднакво се въздържалъ както отъ пълното утвърждение, тъй и отъ пълното отричание. Подобенъ скептицизмъ спорѣдъ неговитѣ думи прави духътъ да е спокоенъ (ата-раксия): мъдреца отъ нищо се не бои, затова че туй, което му се струва да е зло, въ сжщностъ може да е добро.

Тимонъ. Врачътъ Тимонъ (живѣлъ въ III вѣкъ до Р. Хр.) — родилъ се въ Флиунъ въ Пелопонесъ, билъ ученикъ и другаръ на Пиррона. Той издалъ една сатирическа поема „Сила“ (Oi silloi), а за това обикновено е извѣстенъ въ историята на философията подъ името силлографъ. Въ тѣзи поема Тимонъ посочилъ на противорѣчията на философитѣ отъ Талеса до академикътъ Аркезилая; тѣзи противорѣчия доказватъ, че философията или метафизиката не може да познае истината. И изобщо спорѣдъ учението на Тимона ние знаемъ само явленията (феноменитѣ), а не сжщността на нѣщата (нуменитѣ). Като се съмнѣвалъ въ всичко, Тиманъ съвѣтвалъ да се ръководимъ въ практическия животъ отъ вѣроятността, отъ природата и отъ обичая.

Енезидемъ. Послѣ Тимона стария пирроновскій скептицизмъ за нѣколко врѣме заглъхналъ; подновителъ и организаторъ на скептицизма се явилъ Енезидемъ и билъ водителъ на по-младитѣ скептици. Енезидемъ се родилъ въ Кносса на о-въ Критъ. Енезидемъ изобщо игралъ такава роля въ скептическата школа, каквато Хризиппъ, въ стоическата. Енезидемъ билъ авторъ на съчинението: „Осемъ книги за пирронизма:“ той се явилъ съ своето учение въ началото

¹⁾ Отъ гръцката дума magos, която означава чловѣкъ, който се занимава съ магията. Пр.

²⁾ Древнеиндийски философи, които ходили почти голи, мѣсо не ѣли, отказвали се отъ наслаждения и пр. Пр.

на християнското лѣточисление. Енезидемъ съединявалъ пирроновския и новоакадемическия скептицизмъ, а затова еднакво отричалъ достовѣрността както на чувственното, тъй и на разумното познание (причинната връзка на явленията). Енезидемъ привождалъ 10 положения (тропи) въ доказателство на недостовѣрността на познанието. Тропитѣ Енезидемови сж: 1) едни и сжщитѣ прѣдмѣти произвождатъ на различнитѣ животни различни впечатлѣния; 2) едни и сжщитѣ прѣдмѣти произвождатъ даже различни впечатлѣния вслѣдствие на различната организация; 3) различнитѣ органи на чувствата въсприематъ различни впечатлѣния отъ едни и сжщитѣ прѣдмѣти; 4) вслѣдствие на различнитѣ душевни състояния ние получаваме различни впечатлѣния отъ едни и сжщитѣ прѣдмѣти; 5) вслѣдствие на различнитѣ расстояния ние получаваме отъ единъ и сжщия прѣдмѣтъ разни впечатлѣния; 6) вслѣдствие на различнитѣ срѣдини и температури ние получаваме различни впечатлѣния отъ едни и сжщитѣ прѣдмѣти; 7) качества се измѣняватъ заедно съ количества: виното въ малко количество подкрѣпва, а въ голѣмо количество — опива; 8) ние въсприемаме само явленията и отношенията на прѣдмѣтитѣ, но не самитѣ прѣдмѣти; 9) вслѣдствие на различнитѣ нрави, обичай и религиозни вѣрвания хората иматъ различни сжждения за едни и сжщитѣ прѣдмѣти; 10) впечатлѣния отъ единъ и сжщия прѣдмѣтъ се измѣняватъ отъ привычката къмъ прѣдмѣта.

Агриппа. Скептика Агриппъ въ доказателство на недостовѣрността на познанието посочва на разногласията на философитѣ, относително нашитѣ прѣдставления и невъзможността на силлогизма. Всѣкой силлогизмъ, споредъ думитѣ на Агриппа, се върти въ логически кръгъ; заключението на силлогизма, посредственно или непосредственно, се изважда отъ голѣмата посылка, голѣмата посылка има нужда отъ друга посылка (сжждението), другата — отъ трета и така нататкъ до безкрайность.

Секстъ Емпирикъ. Секстъ Емпирикъ (живѣлъ въ края на II и началото на III в. н.) — врачъ по заня-

тие — билъ най-рѣшителенъ и послѣдователенъ скептикъ. Секстъ отричалъ достовѣрността на философията, граматиката, риториката, музиката, астрономията, аритметиката, геометрията, логиката и етиката. Въ практическия животъ Секстъ съвѣтвалъ да се ръководимъ отъ обичая, законътъ и непосредствения опитъ. Отъ съчиненията на Секста Емпирика извѣстни сж: „Пироновски наставления“ и противъ наукитѣ: граматика, реторика, математика“.

Главнитѣ възражения на скептицитѣ противъ достовѣрността на познанието. Главнитѣ възражения на скептицитѣ противъ достовѣрността на познанието сж събрани отъ Енезидема въ неговитѣ 10 тропи; за тѣхъ вече ние говориме.

(Слѣдва).

И. Бакаловъ

ЗА ИЕЗУИТИТЕ.

Политиката на иезуитите.

(Продължение отъ II-ра книжка).

Иезуитите сж всекогашь считали за недостойно за себе си да се покоряватъ на държавитѣ и законитѣ, тѣй като първитѣ тѣмъ не се покоряватъ, а послѣднитѣ сж съставени не по тѣхния духъ. Иезуитите Озорий и Гретсеръ приписвали на Папата правото да поставя и сваля царетѣ и князетѣ и да разрѣшава на държавитѣ имъ да не имъ се покоряватъ. Съврѣмения намъ иезуитинъ Гури поучава учащитѣ се по неговата книга духовни лица, а чрѣзъ тѣхъ и всичкитѣ ръководени отъ тѣхъ вѣрующи, че не трѣбва да се покоряватъ на тия закони, които противорѣчатъ на църковната самостоятелностъ или на църковнитѣ закони, при което, той, напротивъ, не само на католицитѣ, но и на всичкитѣ християне прѣдписва да се покоряватъ на църковнитѣ закони, и послѣднитѣ счита за задължителни даже и въ този случай, когато тѣ не сж признати отъ нѣкоя държава. Още въ 1871 и 1872 год. иезуитския органъ *Civita Cattolica* е наричалъ папата най върховенъ съдия и законодавецъ на християнския миръ, а иезуитинътъ Тарквиний е извождалъ изъ това именно негово достоинство конкордатитѣ негови, а не отъ договоритѣ. Разбира се, че благонаредена държава не може да търпи такива възглядове, защото тя не може да съществува при тѣхъ.

Относително въпросътъ за митатата иезуитите напълно сж съгласни въ своитѣ възглядове съ контрабандиститѣ. Гури и др. оставатъ не рѣшенъ въпросътъ, — дѣятелността на тия тъмни хора грѣхъ ли е или не, и ги освобождаватъ отъ всекакво задължение да

повръщатъ загубитѣ на излъганата отъ тѣхъ държава; тѣ даже допускатъ, че митата, които сж земани отъ държавитѣ, вмѣсто тѣхъ, могатъ да се употребяватъ за богоугодни дѣла. Гури е твърдѣ снисходителенъ сжщо и къмъ незаконното ловчийство и риболовство, къмъ подкупвающитѣ сждиитѣ и рушветчиитѣ чиновници, както и къмъ нарушителитѣ всѣкаква военна дисциплина, макаръ, въпреки това, охотно допуска „при незавършена още борба“ убивание — невиннитѣ, както жени, старци, пжтешественници, духовни и т. н. доколко тѣ сж забъркани съ „виновнитѣ“ (както той нарича съддатитѣ), ако безъ тѣхъ останалата масса на неприятелитѣ, която е трѣбвало да бжде съвсѣмъ унищожена, не е могла да бжде унищожена.

Но всичкото това е нищо въ сравнение съ това какъ би желали иезуититѣ да се обръщатъ съ еретицитѣ, т. е. изобщо съ тия хора, които тѣ наричатъ съ такова име. Бикканъ подхвърля изобщо подъ църковенъ сждъ лицата, които сж се отдѣлили отъ римската църква, иска за еретицитѣ велико отлъчение, лишавание отъ всѣкакви почести, което трѣбва да се простира даже на тѣхнитѣ дѣца и внуци, конфискувание всичкия имотъ, лишавание отъ правото на наследство, отъ родителската властъ и т. на т. и обявява държавата задължена, по заповѣдъ на църквата, да наказва упорититѣ еретици съ смъртъ. Даже и въ поново врѣме (въ 1872 год.) иезуитския органъ *Civita Cattolica* е утвърждавалъ, че римо-каколическата църква има право да подвергава на най тѣжко тѣлесно наказание (слѣдователно и да изгаря живи хора на огънь) даже протестантитѣ и православнитѣ. Естествено е отъ тукъ, че иезуититѣ отхвърлятъ свободата на религията съ най остри думи и я наричатъ опасна за държавитѣ. По такъвъ начинъ да се търпятъ иезуититѣ, ще каже да се отхвърля свободата на религията.

Даже и въ най-ново врѣме иезуититѣ се отнасятъ враждебно и къмъ свободата на съвѣстѣта. Тѣхния органъ *Civita cattolica* е искаждалъ голѣма радостъ отъ туй, гдѣто енцикликата и силабусътъ на Пий IX отъ 8-й Декемврий 1864 год. осжди „всичкото сегашне въз-

зрѣние на правата на съвѣстѣта и религиозната вѣра и исповѣдание,“ и сетнѣ продължава: „Щеше да бжде опасно заблуждение да се прѣдоставатъ на протестантитѣ еднакви политически права съ католицитѣ или на протестантскитѣ прѣселенци да се прѣдоставя свободно извършване богослужението“. Сѣщия органъ е наричалъ въ 1869 година свободата на съвѣстѣта и богослужението „безумство и пагуба“. Иезуитинътъ Лабераторъ е наричалъ тѣхъ въ 1871 год. „най-го-лѣмо безумие“. Не стига това, иезуитинътъ Бриненго въ 1891 год. е отивалъ толкозъ далече, щото е хвалилъ нинквизицията, и въпрѣки противоположнитѣ мнѣния на ултрамонтанитѣ, е бранилъ нейното църковно происхождение и характеръ, а тѣй сѣщо и правото на църквата да прѣдава хората на чисто граждански наказания. Това сѣщото положение сѣ защитявали въ 1869 год. иезуититѣ Гергардъ, Шнееманъ и Клеменсъ Шчадеръ. Извѣстно е, че знаменития иезуитски проповѣдникъ патеръ Ро е най злѣ хулилъ и безчестилъ вѣротърпимостѣта! Наистина на тѣхъ, на иезуититѣ, е примѣнимо изрѣчението: по плодоветѣ ще ги познаете.

А какъ се отнасятъ иезуититѣ къмъ държавнитѣ училища, за това може да се сѣди по самото това, какъ се къмъ тѣхъ отниси прѣдадената тѣмъ, напр. партия въ Германия. Но Гури направо казва, че за католицитѣ е тѣжъкъ грѣхъ да пращатъ дѣцата си въ некатолически или тѣй наричнитѣ безбожнически училища, или да ги отдаватъ на не католици или нравственно развалени учители.

Изобщо иезуититѣ никогашъ не сѣ се питали съвмѣстимо ли е тѣхното съ държавнитѣ порѣдѣци, а напротивъ постоянно сѣ работили противъ всѣко правителство, което не имъ се е прѣдавало слѣпо. Затова и всичкитѣ иезуити, които сѣ писали за политиката, утвърдително отговарятъ на въпросътъ, може ли да се убива тиранинътъ. Но трѣбва да забѣлѣжимъ, че тѣ подъ името тиранинъ никогашъ неразбиратъ тогова, който работи въ полза на тѣхния орденъ, даже и ако би билъ той кръвожеденъ и жестокъ, дързко да тѣпче всѣкаква справедливостъ, — но постоянно разбиратъ

такъвъ тиранинъ, които живѣе не по волята на римската църква или особено по желанието на иезуититѣ, слѣдователно всѣки независимъ царъ, макаръ и да бѣде неговото управление не сурово. Иезуитинътъ Райнолдъ направо е обявявалъ „еретическитѣ“ господаре за най-страшни тиране. Иезуитинътъ Мариана казва за това тѣй: „ние изслѣдваме не това, което хората работятъ, а това, което законитѣ на природата позволяватъ, а по тѣхъ е съвършено безразлично, убивашъ ли ти съ ножъ, или съ отрова“. Бувъе, епископъ Майнскій, на когото Гури обича да се опира като на авторитетъ, казва: „подданнитѣ трѣбва да се борятъ противъ узурпаторътъ (т. е. неприятелътъ на иезуититѣ господаръ), да го побѣдатъ и изгонятъ, даже да го убиятъ, като общественъ злодѣецъ, щомъ това поиска законния (т. е. приятния на иезуититѣ) господаръ. Избиванieto царетѣ сж защитявали иезуититѣ: Росей, Делърио, Белярминъ, Салмеронъ, Валенций, Азоръ, Сотъ, Бузембаумъ Суаресъ, Лессий, Толето, Тотнеръ Ескоберъ, Молина, Луго и мн. др. затова е явна лъжа това утвърждение, гдѣто, ужъ, туй правилъ само Марина. Послѣдния тържествувалъ, когато убили нещастния френски кралъ Хенрихъ III и наричалъ неговия убийца Климента „вѣчно украшение на Галлия“. Но Марияна живѣялъ въ Испания при Филиппа II. А защо той не е прилагалъ своитѣ теории къмъ този тиранинъ? Подиръ убиванieto на Хенрихъ IV иезуитския генералъ Аквива, наистина, издалъ приказъ противъ убиванieto на царетѣ, но въ него се ограничилъ той съ заявлението, че *не всѣкому*(!) се позволява да убива царетѣ! Само въ ново врѣме иезуитинътъ Гури се намѣрилъ принуденъ да отхвърля убиванieto на царетѣ.

Въ срѣднитѣ вѣкове храмовниците били съставили планъ да унищожатъ властта на царетѣ, за да подаруватъ тѣ надъ свѣтътъ съ помощта на аристокрацията на своя орденъ. Като се подмилкуватъ подъ по развитото съзнание на врѣмето, иезуититѣ се стараятъ да достигнатъ това сжщето съ помощта на демокрацията, и затова и сега още въ Германия и Швейцария

ултрамонтанитѣ и демократитѣ се явяватъ като политически съюзници. Съ чисто иезуитска проникателностъ и извъртане, иезуититѣ много по прѣди до френската революция сж поченали да се опиратъ на народътъ и да проповѣдватъ за господарството на неговата властъ. Иезуитинътъ Белярминъ казва, че всичкитѣ видове политическа властъ, монархията, аристокрацията и демокрацията излизатъ отъ самата природа на чловѣка, но самата политическа властъ лежи върху всичкия народъ, защото отъ природата нито единъ чловѣкъ нѣма преимущество предъ другитѣ, и властътъ на всичкия народъ има, слѣдователно, божественно происхождение. Иезуитинътъ Мариана е подиглъ това по натакъ на това положение, че на народътъ именно принадлежи правото да нарѣжда своето правителство, а отъ тукъ даже и да отхвърля наследствената монархия, защото, благодарение на нея, личността на правителътъ се поставя въ зависимостъ отъ случайноститѣ. Затова монархътъ, ако злоупотребява съ своята властъ, може да бѣде сваленъ отъ народътъ и даже наказанъ съ смъртъ. Както се види отъ тукъ английскитѣ революционери въ 1649 година и френскитѣ революционери въ 1793 година сж били, види се, послушни ученици на иезуититѣ въ политическо отношение. Но отцитѣ на орденътъ, като защищавали върховенството на народътъ, никакъ не се грижили за неговото добро, а само за туй, щото да се ползватъ съ народитѣ за постигание на своитѣ цѣли противъ царетѣ, та сетнѣ да държатъ въ ржцетѣ си първитѣ вмѣсто послѣднитѣ. Ако храмовницитѣ сж искали да ставатъ аристократическа държава въ видъ на орденъ, то иезуититѣ искатъ да ставатъ демократическо господарство подъ папската фирма, — господарство, истинското управление на което трѣбва да се намира въ тѣхнитѣ собствени ржцѣ. И това е съвършено умно прѣсмѣтнато, защото никоя властъ неможе още тъй добръ да обюздава народитѣ и да ги води подиръ себеси, да събужда тѣхната чувственостъ и да успива дѣятелността на тѣхния разумъ, както римската църква и то отъ тогива, отъ когато

тя, за съжалѣние, се намира подъ влиянието на иезуитския орденъ.

Иезуитството както свидѣтелствува за това графъ Генсбрехъ, задавя, даже до извѣстна стѣпенъ унищожавя, справедливото национално чувство, справедливия патриотизъмъ. „Отъ самото влизане въ орденътъ — казва той, — до края на животътъ на иезуитинътъ втѣпяватъ, че той съществува за свѣтътъ, а не за този или онзи народъ; практически това става за него врагъ, когато го пращатъ въ най-различни страни“.

„Ето основанието, — заключава графътъ, което ме накарва да излезна изъ орденътъ иезуитски. И само за едно азъ жала, гдѣто тѣхното влияние върху мене не бѣ се попрѣди прѣкъснало.

IV. Религията на Иезуититѣ.

Моралиститѣ на иезуитския орденъ привождатъ въ своитѣ учения не само за оскърбление всѣка нравственностъ, но даже и за нарушение на църковнитѣ постановления които тѣ, съгласно съ цѣльта на съществуването на самото тѣхно общество, трѣбва да поддържатъ. Както отъ празнуването недѣлнитѣ и празнични дни, тѣ и отъ извършването благочестивитѣ упражнения, напр. постѣнието, тѣ допускатъ тѣ много изключения, щото тия постановления, на дѣло, за тѣхъ съвсѣмъ несъществуватъ. Ескоборъ, Бузембаумъ, Лейманъ, Тамбурины и др. учатъ, че нѣма нужда да се стои на цѣла литургия (меса), стига да се прослуша само една частъ отъ нея; позволително е въ врѣмето на месата да се разговаря, ако само при това се гледа на олтарьтъ; допуска се даже разсѣянностъ въ врѣме на самото священнодѣйствие, ако изобщо поведението е благоприлично и цѣльта на месата не се подкопава, ако въ врѣме на извършването ѝ священнодѣйствующитѣ гледатъ на хубавитѣ жени или даже иматъ къмъ тѣхъ прѣстѣпно намѣрение. Бони и Санхезъ позволяватъ на священниците да извършватъ меси въ сѣщия този день, въ който тѣ би направили смъртенъ грѣхъ. Гури позволява на священниците, като играятъ въ карти съ мирянетѣ, да исплащатъ загубитѣ си отъ

приходътъ отъ месата или пакъ да отслужватъ месси за тѣхъ. Мессата, по този начинъ, се сравнява у иезуититѣ съ обикновенни вещи или пари. При исповѣдта иезуититѣ допускатъ двусмисленни изражения и умственни извинения и даже направо лъжа, тѣй сѣщо както и умълчавание грѣхътъ, до колкото се отnosi работата до обща исповѣдъ, избиранието другъ духовникъ, за да се запази добро име за себе и пр.

Самата непогрѣшимостъ на папата сѣществува за иезуититѣ само въ прѣдѣлитѣ на тѣхната теория на вѣроятността и има значение само спорѣдъ това какъ се излагатъ и тълкуватъ изрѣченията на светѣйшия отецъ. Ако, напр. папата отрича правото на прибѣжище на бандититѣ, то неговата непогрѣшимостъ не се взима въ внимание, до колкото убийството е направено не за пари, а случайно (?), и съ право на църковно прибѣжище се ползоватъ даже и тия, които извършватъ прѣстѣпление близо до църква, щото веднага да се скриятъ въ нея. За клетвата нѣкои иезуити иматъ сѣщо своеобразно понятие. Ескобаръ, Бузембаумъ Карденъ, Санхезъ, Суарезъ, Лейманъ и др. учатъ, че, „нѣма нужда да се пази клетвата, дадена само по вънкашенъ начинъ, безъ вътрѣшно намѣрение (!) да се дава клетва“. На практика, разбира се, по такъвъ начинъ, може да бѣде оправдано всѣкакво клетвопрѣстѣпление. Споменѣтитѣ „Отци“ допускатъ сѣщо и всѣкаква двусмисленностъ при клетвата, съ което особено се отличаватъ Кастро-Палао, Санхезъ, Наварра и Гури; Гури, наистина, се изразява по прѣдпазливо, но въ сѣщностъ, учи сѣщото!

Явно е, че съ такива принципи вѣрата по убѣждение е несъвмѣстима, и безъ съмнѣние може да се приема, че началниците на иезуититѣ сѣ съвсѣмъ невѣрующи хора, а считатъ себе си ревностни членове на римско-католическата църква само за това, защото тя, като распространена дава имъ възможность добръ да постигатъ своитѣ цѣли, въ което тѣ явно напомнятъ съ себе храмовниците. Затова тѣ лицемѣрно праватъ послушание на папата, а пакъ послѣдния е тѣхно орѣдие, лицемѣрно изказватъ ненавистъ къмъ ере-

тицитѣ, защото, ако тѣ би явно другарували съ тѣхъ, католицитѣ не би имъ позволявали да ги тѣй лесно лъжатъ. Изуититѣ, слѣдователно, сж не само врагове на просвѣщението, което само тогава може да бжде истинско, ако то е свързано съ здравата и искренна нравственност и явно признава, какво то иска и защото иска но тѣ сж врагове сжщо и на римско-католическата църква, защото послѣдната неможе да устои безъ нравственностъ. Ако би за това иезуититѣ, съ помощта на римско-католическата църква, достигнали своята цѣль, именно заловили би неограничена власть и напълно би взели въ рѣцетѣ си рѣководителството на казанната църква, тѣй щото подиръ този успѣхъ тѣ би нѣмали нужда да скриватъ своитѣ истински намѣрения, то, безъ съмнѣние, тѣ би унищожили и римско-католическата вѣра, и, разбира се, само въ полза на лицемѣрието и всеобщата деморализация.

Цѣльта на иезуитския орденъ, слѣдователно, е чисто егоистическа. Тя се заключава само въ ползата на орденътъ, въ неговото могъщество и обогатяване; нито чловѣчеството, нито църквата могатъ да рассчитуватъ да бждатъ облагодѣтелствовани отъ тѣхна страна, защото осжществлението на неговитѣ принципи трѣбва да доведе до разлагание на двѣтѣ.

Какъ разбиратъ иезуититѣ главната християнска добродѣтель, смиренieto, показва господствуещето между тѣхъ мнѣние, че нито единъ иезуитинъ не подпада на осжждане, но всичкитѣ членове на орденътъ ще влезатъ въ рай. Още въ 1874 год. френския иезуитинъ, Жакъ Терьенъ е издалъ съчинение, въ което въ самото начало се казва: „Има убѣждение, което води началото си отъ първитѣ врѣмена на орденътъ и неизмѣнно се пази между насъ, че стоението въ нашето звание е несъмнѣненъ залогъ за спасение, и стига да умрѣ чловѣкъ синъ на Св. Игнатия, за да намѣри милость прѣдъ Божието сждилище.“ Спорѣдъ убѣждението на иезуититѣ, казанното утѣшително обѣщание било открито (отъ Бога?) на иезуитския генералъ Франца Борджия и на други членове или почитатели на орденътъ.

Като държатъ своето собствено учение за спасението, иезуититѣ иматъ и свои собственъ култъ. Въ него почти нищо не се говори за Бога и малко се даже говори за Христа. Култътъ на иезуититѣ, главно, се състои въ почитание непорочното зачатие на Пресв. Мария, ап. Петра и тъй наричаното сърдце Иисусово, което прѣдставлява отъ себе нѣщо съвършенно отлично отъ Спасителя. Подъ името на послѣдния тѣ разбиратъ не душата или любовта на И. Христа въ духовенъ смисълъ, а именно тѣлесното, плътското сърдце, което въ 17 столѣтие, ужъ, се явявало на ексцентричната калугерица Маргарита Алякожъ и има свое особно святилище въ Франция (въ Paris le Monial). Подиръ врѣме при него се прибавило още и сърдцето на пресв. Мария и на св. Иосифа, и иезуититѣ сега иматъ особни молитви къмъ тия три свещенни сърдца. Още по сетнѣ при тѣхъ се прибавилъ култътъ на Св. Анна. Разбира се, ние сме далечъ отъ да не уважаваме благочестивото вѣрование на народътъ; по работата се състои въ туй, че тукъ въпросътъ се отnosi съвсѣмъ не къмъ тази вѣра, а затова, гдѣто иезуититѣ експлоатиратъ тази вѣра съ цѣль да постигатъ своитѣ цѣли. Народътъ е билъ благочестивъ въ продължение на стотини години, прѣди да се появатъ тия новости, и отъ тѣхъ ни най малко не става по благочестивъ, а напротивъ, само се вкарва въ бъркания на своитѣ религиозни вѣрования и се отклонява отъ главния прѣдмѣтъ религията. Но тази работа приема още по голѣма гадостъ по причина на това, гдѣто направо въ Франция „Sacre coeur“ служи даже единъ видъ за знаме на реваншътъ и срѣдство за възбуждане воинственния духъ противъ Германия. Въ Парижъ и Инсбуркъ се издаватъ особенни вѣстници въ честь на „Свещенното сърдце.“ Единъ иезуитинъ, излезналъ изъ орденътъ, пише за иезуитския култъ слѣдующето: „изобщо иезуититѣ сж сами прѣиначили, развалили, възвишенността и достоинството на католическото Богослужение; блѣскавото и повечето пжти безкусно украшение на тѣхнитѣ църкви и на тѣхното богослужение произвежда на всѣки безпристрастенъ зритель лошаво вне-

чатлъние, а именно, че то не е нищо друго, освѣнъ гърделиво контенъе и кокетство; сжщето е и въ всичко друго. Они искатъ съ това само да се прѣпоржчатъ прѣдъ другитѣ, всички да залъгватъ въ своитѣ църкви, и при това дирятъ слава, че у тѣхъ само става блестяво богослужение, макаръ, че това богослужение се извършва не толкозь на Бога, колкото на тѣхъ самитѣ Музиката въ иезуитскитѣ църкви е най тривиялна и безвкусна, каквато само може да бжде, и се намира въ голѣмо противорѣчие съ важността и достоинството на старото църковно пѣние. Папа Григорий и маестро Палестрина би късали космитѣ си при това въпиюще бесчинство. . . .“

Въ своитѣ религиозни упражнения иезуититѣ, както показва графъ Генсбрехъ, допускатъ само специално иезуитско благочестие“. „Новакътъ получава въ ржка книги, написани само отъ иезуити; той може да чете само животътъ на светиитѣ-иезуити. Отъ иезуитскитѣ съчинения ясно се чуе извѣстното изрѣчение: благодаря Те, Боже, че азъ не съмъ такъвъ, както другитѣ хора! . . Едноличния само погледъ на благочестието, именно погледътъ на Игнатия Лойола, и служи за мѣрка на благочестито за всичкитѣ членове на неговия орденъ.

V. Въспитанието и науката на Иезуититѣ.

Както иезуитската политика има прѣдъ видъ малко народното добро, а иезуитската религия, заягчаванието на здрава вѣра, тжй малко и иезуитското възпитание има за своя цѣль истинната наука. Учебнитѣ заведения на орденътъ служатъ само за уголъмение на неговата властъ и влияние. Първо значително отъ тѣхнитѣ учрѣждения е била колегията (Collegium Romanum) въ Римъ, основана въ 1551 год. Подиръ нея, прѣзъ слѣдующата година, по прѣдложението на Лойола, папа Юлий III основалъ Collegium Germanicum, която била прѣдзначена да възпитава борци противъ протестантизмътъ въ Германия. Отъ иезуитската идея се е породило това опрѣдѣление на Тридентския съборъ, гдѣто спорѣдъ образецътъ на тия учрѣжде-

ния въ всѣки диоцезъ трѣбвало да има семинария за момчетата, т. е. учебно заведение за приготвяние кандидати за свещеннически длѣжности въ римско-католическата църква отъ дѣтинство до рѣкоположението.

Въ основа на възпитателната иезуитска система лежи до сегашне врѣме съставеното още въ 1588 год., издадено въ 1599 г. отъ генерала Клавдия Аквавива, въ 1832 год. по распорѣждане на генерала Ивана Ротгана, съ съотвѣтствующи измѣнения изново редактирано и въ 1887 год. повторно издадено отъ патера Пахтлера съчинението, извѣстно подъ названието *Ratio studiorum et institutiones scholasticae societatis Jesu*. По тази система всѣко иезуитско учебно заведение се дѣли на двѣ отдѣления: *Studia superiora* и *Studia inferiora*. Въ всѣко отъ тѣхъ по единъ префектъ, и двѣтъ се намиратъ подъ началството на единъ ректоръ. *Studia inferiora* се състои отъ петъ класса, начало, грам-матика, синтаксисъ (сега долня, срѣдна и висша грам-матика) хуманизмъ и риторика, при което всѣки клонъ се продължава отъ една до двѣ години, което отговаря на гимназияленъ курсъ. Главенъ прѣдметъ въ учебната система на това училище е изучаванieto на латинския языкъ, но не запознаване съ неговото вътрѣшно устройство, а просто упражненie въ него съ цѣль легко да се чете и пише. Отъ синтаксисътъ и учителитъ и ученицитъ могатъ да говорятъ само по латински. Затова и девизътъ на иезуитскитъ училища е: „*lege, scribe, loquere*“. Тази цѣль именно тѣ мислятъ да постигнатъ като товарятъ паметта на ученицитъ съ обратитъ на рѣчта, събранието на които се прилага къмъ най-различни прѣдмети. Една отъ най-първитъ длѣжности на ученицитъ е ежедневното чегение „Розалии“, и освѣнъ това тѣ сж длѣжни всѣки мѣсецъ да се исповѣдватъ. До 1832 година народнитъ язици се запрѣтавали строго въ иезуитскитъ заведения, пакъ даже и сега се прѣнебрѣгаватъ. По прѣди, които говорили на своя роденъ языкъ, се строго наказвали, отъ което наказание могли да се избаватъ само съ това, ако виновния успѣвалъ да обвини въ такава погрѣшка своя другаръ, тѣй като всѣки иезуитски

ученикъ получавалъ отъ началството си особенъ съперникъ (Aemulus), съ който той билъ дълженъ да се надпрѣварва въ учението. Дрѣвнитѣ класици имъ служатъ само за обработване на стилътъ, безъ обрѣщане внимание къмъ самия тѣхенъ духъ, тѣй щото Цицеронъ се считалъ за най-високъ идеалъ въ тия училища. Отъ Виргилия иезуититѣ ученици съставятъ поеми и прѣдставляватъ на сцена латински драми, ако и не драмитѣ на Плавта и Теренция, а самосъчинени. Изучва се също и гръцкия языкъ, даже да се говори на него и да се съчиняватъ съчинения. Гръцкитѣ и латинскитѣ произведения на църковнитѣ отци иезуититѣ въ туй отношение не различаватъ отъ произведенията на класическата старина. Останалитѣ учебни прѣдмети, освѣнъ старитѣ язици, иезуититѣ съединяватъ подъ общо название ерудиций-сборникъ на всевъзможни безъ всѣкъкъвъ рѣдъ събрани анекдоти и забѣлѣжки отъ най-различни науки.

Studia superiora състои отъ два или три годишенъ „философски и единъ 4-годишенъ богословски курсъ. Въ философията тѣ се придържатъ о Аристотеля, „до колкото послѣдний не се намира въ противорѣчие съ църковното учение,“ и се стараятъ да оправергаватъ относящитѣ се противъ „истината вѣра“ Философски системи. Въ математиката и физиката до 1832 год. тѣ се държали о Евклида, по при прѣподаванието тѣхъ се ограничавали само съ това, „което съ ищахъ слушали ученицитѣ.“ Впрочемъ сега тия науки се прѣподаватъ по най новитѣ методи. Въ Богословието основата съставлява Вулгата; подлинникътъ и най новитѣ прѣводи на Библията се приематъ въ внимание само за сравнения. Въ църковната история за основна идея служи това, че правата на римската църква и на нейната глава се основаватъ на първобитно прѣдание. Останалитѣ части на богословието лежатъ всецѣло на Тома Аквинатъ, при което се полага за дължностъ или да се бранятъ неговитѣ възрѣния, или съвсѣмъ за тѣхъ се пеговори.

Безъ да говоримъ за това, че твърдѣ честитѣ тѣй наричани екзерциции на иезуититѣ, по нужда, докар-

ватъ ущърбъ на научната дѣятелность, за свободата и независимостта на послѣдната неможе да има никаква дума затова, защото всичкия учебенъ планъ, както екзерцициитѣ, е прѣсмѣтнатъ върху това, щото отъ ученицитѣ да излезатъ слѣпи и прѣданны орѣдия на орденътъ, готови да се откажатъ за всекогашъ отъ собственното си мишление и сжждение — да сж машини. Изобщо всичкитѣ науки въ иезуитскитѣ училища се намиратъ подъ тѣжнината на сръдновековната схоластика и всичкото движение на хуманизмътъ заминава съ пълно мълчание, като той и да не е сжществувалъ на свѣтътъ. Самото обучение става чисто механически; въ духътъ на римската старина, неговоримъ за гръцката, ученицитѣ никакъ не се въвеждатъ, и носителитѣ на тѣзи старина, классическитѣ писатели, сж достъпни на ученицитѣ само по тѣй наричанитѣ кастрировани произведения, отъ които е исхвърлено всичко, което би могло тѣй или интъкъ да поврѣди цѣлитѣ на иезуитския орденъ. Напротивъ съ прѣподаванието правила на приличието, съ танцовални класове, съ всевъзможни тѣлесни упражнения и театрални прѣдставления орденътъ напѣдно умѣе да заслѣпва очитѣ на публиката, като я кара да мисли, че прѣподаванието въ тия училища е най просвѣтеното, когато, напротивъ, всичкитѣ тия упражнения ставатъ, щото иезуитинътъ, при извѣстни обстоятелства, да се приучи да играе ролята на свѣтски чловѣкъ, тѣй като той може да се маскира всекакъ, спорѣдъ това, какъ го изискватъ цѣлитѣ на орденътъ. Съ туй орденътъ постига това, гдѣто иезуитскитѣ ученици привикнуватъ всецѣло да принадлежатъ на орденътъ, и само на орденътъ, при което въ тѣхъ систематически се заглушава любовта къмъ родителитѣ и роднинитѣ. Тѣхната религиозна ревность въ прѣжне врѣме, повече тъмно, се распалвала още и съ това, гдѣто тѣмъ се позволявало да присжтствуватъ при наказанието (убиванието) на еретицитѣ, когато други се липавали отъ това прѣимущество. „Подиръ седмогодишно учение, казва графъ Гѣнсбрѣхъ, (стр. 33 и слѣд.), младия иезуитинъ заочува своето образување, въоржженъ съ всичката фи-

лософско богословска арматура отъ минжлитѣ врѣмена; неговата глава е напълнена съ имена на отколѣ измрѣли системи и безъ влияние на остапалитѣ учени срѣдно-вѣковници, но той остава почти въ пълно незнание относително духовната борба на сегашно врѣме, относително истински научнитѣ направления, за които той повечето незнае ни по произведенията имъ, ни по имената имъ . . . Ако учация се иезуитинъ иска да чете нѣщо, то, даже ако той е възрастнѣнъ чловѣкъ, нему не се позволява свободно да се ползува отъ библиотеката, а е длъженъ да се обръща къмъ своитѣ настоятели, и, по тѣхното рѣшение, неговото желание или се изпълнява или не. А че при това често пѣти има тѣсноумни възгледи, нече и дума.“

На иезуитскитѣ училища отговарятъ сѣщо и тѣхнитѣ научни работи. Както въ училищата, тѣй и въ тия работи, тѣ завзематъ съвършено своеобразно не отговаряюще на колтурното развитие на чловѣчеството и чуждо нему положение. Затова тѣ и недопускатъ, щото иезуититѣ да се подлагатъ на испитания за знанията имъ отъ нѣкого друго, освѣнъ отъ самитѣ членове на орденътъ. Тѣй още въ 1552 год. тѣ добили отъ папа Юлий III прѣимущества на равно съ университетитѣ, да даватъ на ученицитѣ си стѣпени на бакалавръ, магистръ, лиценции и докторъ, което утвърдилъ и Пий IV въ 1561 год. При все това иезуитскитѣ заведения, ако и да се наричали университети, никогашъ не били пълни училища; тѣ имали само богословски факултети и „свободни искусства“, които сега наричатъ философски факултетъ.

Нека сега видимъ какви творения прѣдставя изработената отъ иезуитскитѣ училища литература на орденътъ.

Въ църковната история служи за авторитетъ на иезуититѣ Цезарь Бароний отъ Кампаньи (род. 1538 + 1607 г.), който е билъ ако и не съчленъ на орденътъ, но напълно едномисленникъ съ него; въ неговия исполнски трудъ *Annales ecclesiae stici*—този клонъ отъ научното знание е изложенъ тѣй, щото всичко служи за полза на римската църква, ако и въ врѣда на истината.

Иезуитинътъ Робертъ Белярминъ (род. въ 1542 г. въ Тоскана, + 1621) е проповѣдвалъ въ своето главно произведение *de controversiis fidei* безусловна и слѣпа покорностъ на папата. Това сж свѣтилата на иезуитската наука. Както казва Делингеръ иезуититѣ сж всекогашъ бранили искривяването на църковната история и сами сж я искривявали. Тжй, иезуитинътъ Суаресъ, Гретсеръ, Поссевинъ. Валленций и Туррианъ сж утвърждавали подлинността на измисленитѣ въ IX вѣкъ лжеисидировски декреталии, измисления сборникъ на папскитѣ декрети, по които върховенството на папата трѣбва да се простира върху всичкитѣ господарства. Испанския иезуитинъ Романъ де ля Хичеръ е поправялъ лѣтописитѣ и реликвиитѣ въ доказателство на това, че учението за папската непогрѣшимостъ и непорочното зачатие се приемали ужъ още въ старо врѣме.

Въ историята на своя собственъ орденъ се отличавали: Петръ Скарга (+1612 и съ историята си на светитѣ, блаженни и мѣченици отъ Иисусовото общество, Орландино и Сагуне съ историята на иезуитския орденъ 1615 1621 г. г. напечатани въ Келнъ); Рибадейеръ, авторътъ на съчинението противъ Макиавели (*de bono principis*), съ прѣброяването на знаменититѣ иезуитски писатели; И. Толенарусъ и др. съ роскошното издание на своето съчинение „*Imag. primi seculi Societatis Iesu*“ и т. на т. Противъ иезуитскитѣ членове на прѣжнитѣ монашески ордени сж написали *Theatrum Iesuiticum*, гдѣто се разказва за тия притѣснения, които си позволявали иезуититѣ по отношение къмъ другитѣ ордени.

Що се отnosi до останалата всемирна история, то може да се види отъ Барония и Белярмина, до колко сж пазили истината иезуититѣ въ нея. Стига да се каже, че не по-малко отъ деветъ души иезуити въ 17 и въ началото на 18 вѣкъ сж се мжчили да докажатъ подлинността на едно писмо, което, спорѣдъ една легенда, пресв. Мария била написала въ Мессина; това писмо било написано по гръцки и въ негова паметъ и сега още всека година на 3 Юний въ Мессина става празникъ, при което множество дѣца отъ тази мѣ.

стностъ като се кръщаватъ, получватъ името *lettera*. Извѣстния иезуитски историографъ — испанецътъ Жуанъ де Мариана (род. въ 1536 г. въ Талавра) е написалъ испанската история въ 30 томове съ добъръ стилъ, но безъ всѣкаква критика. Неговия трактатъ *De rege et regis institutione* по рѣшението на Парижския парламентъ, билъ изгоренъ; но тѣй — като той озлобилъ френцитѣ противъ иезуититѣ, то отъ него се отрѣкли и неговитѣ събрания по орденътъ, и инквизицията, по обвинението му въ богословски погрѣшки, вписала неговата книга въ индексътъ на запрѣтенитѣ книги, и къмъ него самаго се отнесла по строго, гдѣто между неговитѣ книжя' се намѣрило испанско съчинение „за прѣстѣпленията на иисусовото общество“. Той умрелъ въ 1623 год. на 87 год. възраст. Фампанъ Стради (1649 г. въ Римъ) написалъ история на Нидерлантската война въ испански духъ, която опровергналъ противникътъ на иезуититѣ Хаспаръ Шоппе.

А толкозъ малко критика, както и историческитѣ изслѣдователи, показватъ и езиковѣдцитѣ на иезуитския орденъ. Францъ Турри мѣ издалъ едно арианско съчинение отъ 4 или 5 вѣкъ, имѣюще заглавие; Апостолското постановление на папа Климента I-й и признато отъ него за подлинно на гръцки и латински язици въ 1563 год., френскитѣ иезуити Сирмонъ и Фронгионъ Дудей, въ първата половина на XVII вѣкъ издали творенията на църковнитѣ отци, но безъ всѣкаква критика и съ всевъзможни погрѣшки.

Повечето иезуитски писатели сж богослови, но отъ тѣхъ по старитѣ, съ исключение на тия, които, както вече се каза по горѣ, сж писали за правственността и политиката, нѣматъ вече никакво значение за нашето врѣме, и даже най новитѣ, ако и да сж дали толкова значителни произведения както *Theologi dogmatica*-та на патера Францелина (въ 6 тома), по своето направление принадлежатъ на сръднитѣ вѣкове. — Сетнѣ иезуитския орденъ е далъ извѣстно число писатели по географията и языкознанието на тия страни, въ които иезуититѣ сж извършвали своята мисионерска дѣятелность, нѣколко математици и есте-

ственници, отъ които Атанасъ Кирхеръ въ 17 вѣкъ е направилъ нѣколко доста добри за своето врѣме технически изобрѣтения, а сѣщо и нѣколко забравени схоластически философи. Въ най ново врѣме орденътъ е ималъ единъ твърдъ ученъ историкъ Дамбергеръ, който за своето голѣмо произведение се надѣялъ за подѣрка отъ орденътъ, но ръкописитѣ на когото подиръ смъртта му иезуититѣ продали вмѣсто да ги обработятъ. Патеръ Анджели Секки въ Римъ е спечелилъ извѣстностъ като астрономъ, но въ своитѣ стрѣмления е останалъ самичкъ. Въ областта на изкуството, етиката и историята на литературата, както и съ критическото разработване на всемирната история и на културната история, иезуититѣ, наистина, сж могли да прѣдставатъ въ издавания отъ тѣхния холландски клопъ журналъ „*Si auwaria laach Freiburg in Br.* и нѣколко даровити и изящни писатели, каквито сж патеритѣ Ал. Баупгарниеръ, Ф. Ерле, И. Еппинкъ, Ф. Хуммелауръ, Кнабенбаеръ, Пешъ, Рисъ, Шнееманъ, Шулманъ и др.. Но трудоветѣ на тия писатели показватъ само, че иезуититѣ както напрѣдъ, тъй и сега, работятъ само съ тази цѣль, да приведатъ свѣтътъ въ римския католицизмъ съ неговото папско главатарство и всѣчко, което се не отnosi къмъ туй направление, по възможностъ, да се черни и унищожаватъ. За всѣчки тия, които сж малко наклонни да върватъ по това направление, тѣхнитѣ съчинения неструватъ; това никакъ не е наука, а просто тенденция и пропаганда. На сжщата тенденция служатъ и другитѣ иезуитски журналы, като *Civiltà Catolica* въ Италия, *Etuets religieuses* въ Франция и *Month* въ Англия. Изобщо, съ всевъзможни закривания и извръжания тѣхната работа върви само за романизиране на свѣтътъ, щото той да подпадне подъ управлението на иезуититѣ. Но такава тенденция нѣма нищо общо съ достоинството на науката, както и съ спокойствието на съврѣменнитѣ държави, и въ чисто римско-католическитѣ страни тя би трѣбвало да доведе работата до инквизиция и на всѣкъдѣ, гдѣто би правителствата допустнали иезуититѣ.

Но, и безъ това, иезуититѣ се намиратъ въ явно

противорѣчие съ духътъ на истинната научностъ за това, гдѣто тѣ съ особено усърдие служатъ на най грубо суевѣрие и го разпространяватъ. Не само прѣжнитѣ иезуити, като своитѣ съврѣмenniци, вѣрвали въ магии и всѣкакви заклинания, но и тѣхния най новъ другаръ Гури още и въ сегашне врѣме учи да се гледа на всичко това, като на истински фактове. Той вѣрва въ гадателния жезлъ и прѣдпазва само отъ това дияволско влияние, когато може да бѣде свързано съ него. Той вѣрва задумванието съ привикване диявола, въ магиитѣ, като искусство съ дияволска помощъ да се врѣди на други, напр. да поражда омраза или грѣховна любовь, болѣстъ или лудостъ. Подъ покривътъ на чисто шарлатанскитѣ маниери, масоврътението и масочуканието той съгласява лошава духове, отгонени отъ Бога и даже тѣи наричания животенъ магнетизмъ той счита за дияволска работа. Но този общепризнаванъ за пѣрвъ сегашенъ прѣдставителъ на иезуитската мораль, който счита за дозволено да се слѣди течението на мѣсецътъ и врѣмената, та по това да се събиратъ трѣви и др. т. може да се счита за безврѣденъ въ сравнение съ мнозина други.

Въ всичката своя история иезуититѣ могатъ да посочатъ само двама такива членове, които сж вѣставали противъ умъртвяванието вражалицитѣ въ прѣжно врѣме, именно Адама Тааннера, къмъ когото се относи това само въ ограничителна стѣпень, и Фридриха Шпее, който, бидѣйки въ сжщото врѣме поетъ, въ своето съчинение *Cautio criminalis* явило се въ печатъ съ анонимъ и безъ всѣкакво одобрение отъ властитѣ на орденътъ въ 1631 год., едничтъкъ се появилъ борецъ за отмѣнението на прѣжнитѣ ужаси и прѣди врѣме умрѣлъ отъ извъпрѣденъ трудъ при услужване на ранени (въ 1635 год.). Иезуититѣ се мъчатъ прѣко-мѣра да експлоатиратъ съ това негово благородство, като благодарно замълчаватъ за това, гдѣто единъ отъ най-силнитѣ з щитници процесситѣ противъ вражалицитѣ, именно Мартинъ Антонъ Делрио, живѣлъ испанецъ въ Белгия (род. 1551, + 1608 г.) билъ иезуитинъ. Неговото съчинение, съ одобрѣние на властитѣ на орденътъ,

появивше се въ 1592 год., именно *Disquisitiones magicae*, въ 3 тома, нарѣдъ съпрѣхваления „Чукъ на вражалцитѣ,“ и прѣдставлява най-възмутителна книга, която е била написана до сега противъ нещастнитѣ жени, които се наричали вражалици, и състои отъ най-бесчетни клевети изобищо на женския полъ.

И тъй ето въ какви черти се прѣдставя покривътъ на знаменития орденъ, който съставлява, както казахме по-горѣ, основния двигателъ на всичката система на римския католицизмъ. Покривъ такъвъ, трѣбва да се признаемъ, който не можеда въ збужда съчувствие. Разбира се, ние сме далече отъ да не виждаме нищо въ историята на орденътъ, освѣнъ тъмни страни, и напротивъ напълно признаваме неговитѣ заслуги на христнството и на църквата, напр. въ врѣмето на реформаторското движение, което, може да се каже, е спрѣно съ неговитѣ усилия, признаваме неговото самоотвержение въ мисионерската дѣятелность, благодарение на която благовѣстието за Христа е проникнало въ най-далечнитѣ и варварски страни и за което неговитѣ членове мъжествено полагали главитѣ си: но при всичко това отъ точното, здравото ислѣдване тѣхната система и вътрѣшното мировъзрѣние се изкарва това неволно убѣждение, че този орденъ е порождение на най-лошата страна на чловѣческата природа, а ако той се е явилъ именно въ лоното на римско-католическата църква и се отождествява съ нея като нейна необходима подпора, то това никакъ не служи за честь на самия римски католицизмъ и още по малко за „най-голѣмата Божия слава“ *ad maiorem Dei gloriam*, макаръ орденътъ и да е присвоилъ гордѣливо на себе си този девизъ.

А. Павловичъ

(Изъ Християнско Чтение — Ноем. — Дек. 94 год.).

**Опитванията на Римската църква да подчини подъ
своята власт источната изобщо и Българската
особенно,**

въ XIX столѣтие

Отъ тогава, отъ когато Римъ се отдѣлилъ отъ Источната Църква, като заявилъ прѣтенция за духовно владичество надъ цѣлия свѣтъ, неговитѣ опитвания — по какъвто и да било начинъ да подчини Истокъ подъ своята власт не сж се прѣкратавали никога, нъ постоянно се подновявали съ нова сила всѣки пѣтъ спорѣдъ обстоятелствата. Като прѣслѣдвалъ идеята за владичеството надъ свѣта, властолюбивия Римъ се грижилъ да приспособи къмъ осъществяването на тая претенция и всичкитѣ учрѣждения на своята църква и дори самото учение. Още въ това врѣме, когато неговата власт надъ западъ била така силна, щото той по произвола си можелъ да вдигне цѣли армии за покорението на невѣрнитѣ и друговѣрнитѣ подъ своята власт, произлѣзла голѣма промѣна въ устройството и характера на едно отъ неговитѣ учрѣждения. — въ монашеството. Почти всичкитѣ монашески ордени на Римската Църква, които се появили отъ втората половина на XII вѣкъ, едно отъ най-главнитѣ свои обѣщания наченали да туржтъ разпространяването на Римската Църква по между езичницитѣ, невѣрницитѣ и друговѣрнитѣ или, както тѣ казвали, проповѣдъ на истината вѣра. Съобразно съ видоизмѣненіето гланата цѣль на моществото, видоизмѣнилъ се и неговия строй, взаимното отношение на монаситѣ и тѣхното отношение къмъ Епархиалнитѣ Епископи. Намѣсто различнитѣ пустинници, отшелници, киновпти и прочее, се появило такова устройство на мѣнастирския животъ, спорѣдъ което всѣкой монахъ, въ която

часть на свѣта и да се намѣрвалъ той, билъ длъженъ да признава за главенъ и непосредственъ свой началникъ генарала на своя орденъ, който живѣлъ обикновенно въ Римъ и само него изключително и прѣди всичко да слуша. По тоя начинъ, почти всѣки орденъ спорѣдъ своето главно обѣщание и спорѣдъ своето устройство прѣдставлявалъ извѣстно мисионерско общество. Срѣдствата, които употребяватъ Римскитѣ мисионери при придобиванieto на нови подданици за папата, сж съвършенно съгласни съ Римското учение за искуплението и оправданието на грѣшния чловѣкъ. Като прѣдставляватъ отношението на оправдающата и освящающата Божия благодать къмъ падналия чловѣкъ чисто вънкашно, по формално-юридически начинъ и като полагатъ, че источника на всичкитѣ благодатни дарове въ сегашно врѣме на земята е папата, Римскитѣ мисионери не се стѣсняватъ въ избиранieto на срѣдствата при распространяването на своето вѣроисповѣдание: Въ това отношение цѣльта у тѣхъ оправдава срѣдствата; за доброто дѣло обрѣщанието къмъ Римската Църква невѣрнитѣ и неправовѣрнитѣ тѣ ще получатъ награда, най-пълно опрощавание на погрѣшкитѣ, извършени отъ тѣхъ при достиганieto на добрата цѣль; въ награда за придобивание на заблуденитѣ овци всемугѣщия папа имъ дава благодать, които ще покрие тѣхнитѣ грѣхове и ще ги направи святии. Отъ тукъ се разбира така сжщо и това, защо Римскитѣ мисионери туржтъ въ своитѣ проповѣди признаването главенството на папата на първо мѣсто въ Църквата, а на догматитѣ, обрѣдитѣ и на тайнствата отдѣлятъ второ мѣсто, или пъкъ за извѣстно врѣме ги оставятъ съвършенно на страна.

Описанитѣ тука свойства на Римско-Католическата пропаганда, сж присжци на нея въ всичкитѣ врѣмена и се проявяватъ на всѣкадѣ, гдѣто само тѣ дѣйствуватъ, съ особенна сила сж се проявили въ сегашното столѣтие, когато всичкитѣ обстоятелства се сгруппвали въ нейна полза. Трѣбва да забѣлѣжимъ, че до сегашно врѣме Римскитѣ мисионери никога не сж чувствували себе си особено трайно установени на

Истокъ. Както е извѣстно, подиръ паданieto на Цариградъ, Римско-католическата община въ Турция получила особено устройство, отлично отъ онова на православната Църква. Както папата, така и Римската Църква, която се намѣрва подъ неговото върховно управление, въ Турция, нѣма никаква свѣрзка съ господарството на Мусулманитѣ. Папата назначава епископи безъ всѣко намѣсване на общината и безъ участието на Портата; Римо-католическото население въ Турция се управлява отъ духовенство, което се намѣрва въ най-тѣсна връзка и изключителна зависимост отъ папския прѣстолъ. Тогава, когато гръцката Църква, при всичката своя отдѣлност отъ господарството, все пакъ има видъ на господарствено учрѣждение въ отоманската империя. Римо-католическата Църква и нейнитѣ органи засели мѣсто въ Турция на чуждестранна държава, къмъ която сж приложени не началата на вътрѣшното господарствено право, на статиитѣ на между народнитѣ договори. Тогава, когато гръцкия патриархъ станалъ въ въ извѣстна смисълъ господарствена властъ, Римско-католическитѣ Архиепископи и Епископи заели положение, което може да бѣде сравнено съ положението на чуждестраннитѣ дипломатически миссии. Такава нарѣдба на нѣщата ненамѣрва за себе си оправдание въ корана и положително му противорѣчи. Ако Портата е допустнала, то е направила това по необходимостъ и никога не е била доволна отъ него. Римско-Католическата община била живъ пометникъ на нейното поражение и смирение прѣдъ Християнския Западъ, постояненъ укоръ въ очитѣ на муслуманския свѣтъ. Естествено е споредъ това, че Римския католицизмъ изобщо не се е ползвалъ отъ расположението на Портата; увеличаване числото на Римскитѣ католици, слѣдователно, подданицитѣ сж испляскали изъ подъ нейния контролъ, било за нея явление съвсѣмъ нежелателно. Отъ тука произлизала враждата на Портата къмъ Римско-Католическата пропаганда, онова противодѣйствиe, което тя причинявала на Римското католичество въ Турция. Римскитѣ мисионери биле

въ нейнитѣ очи политически нейни врагове; тѣ се изгонвали и тѣхната дѣятелностъ ослабявала: отъ ново обжрнатитѣ въ латинство християни отъ другитѣ исповѣдания се поддържало. Когато усилията на Римскитѣ проповѣдници въ XVII и XVIII вѣкове се придружавали съ особенни успѣхи, то такива явления има много: мисионеритѣ се прѣслѣдвали на всѣкъдѣ и по всѣкакъвъ начинъ.

Най-подиръ, въ 30-та година на сегашното столѣтие положението на Римскитѣ католици въ Православния Истокъ нѣколко се измѣнило къмъ подобро. Политическитѣ затруднения накарали портата да търси помощъ на Западъ и да проси съдѣйствието на силнитѣ съсѣди за отстраняването на неизбежната гибель. Помощъта била дадена, а съ нея наедно се измѣнила и политиката на Портата въ оношение къмъ Римския Католицизмъ. Чувството на признателностъ отъ една страна, а отъ друга страна прѣдъ могущественнитѣ повелители, принудили я по снисходително да гледа на клеветитѣ⁽¹⁾ на папския дворъ и да забрави по-прѣдишната омраза къмъ тѣхъ. Благодарение на това Римския дворъ зелъ да чувствува себе си отъ това врѣме много по-свободно и съ нова енергия започналъ своитѣ дѣйствия на Истокъ. Обикновено твърдѣ буднитѣ къмъ всѣкакъвъ родъ явления, по каквото и да било за тѣхнитѣ задачи, Римскитѣ агенти тоя пѣтъ обжрнали своето особенно внимание върху България. Щомъ най-напрѣдъ се показало тука националното движение, насочено противъ властъта на Цариградската патриаршия, и нейнитѣ провинции постепенно наченали да се пълнѣжтъ едни съ иезуити, други съ Лазаристи, отъ които, по-голѣмата частъ пристигали отъ острова Критъ. Главенъ центъръ на тѣхната дѣятелностъ станалъ Цариградъ. Тукъ тѣ се стараяли да омутатъ съ своитѣ мрѣжи главнитѣ водители на Българитѣ и тукъ тѣ основали своята главна станция.

Въ 1843 година въ Цариградъ се намѣрвалъ извѣстния Български патриотъ Иеромонахъ Неофитъ

1) Голубински — Ист. Славянскихъ Церквей, страница 194

Бозвели, привлеченъ тука на сждъ прѣдъ патриарха за своята бунтовническа дѣятелность. Латинскитѣ агенти незакъсняли да употрѣбятъ всичкитѣ си усилия, за да го привлекжтъ на своя страна, като смѣтали, разбира се, подиръ него сжщо и съ народа, мѣжду когото той се ползувалъ съ голѣмо уважение; тѣ пристѣпили къмъ него съ прѣдложение да направятъ уния и да го освободжтъ отъ патриаршеския сждъ. Нъ първитѣ тѣхни опитвания биле несполучливи; Неофитъ не само искалъ да чуе тѣхния гласъ и тѣхнитѣ внушения, нъ, когато патриарха го проводилъ на заточение въ Атонъ, той писалъ отъ тука на свойтѣ съотечественици послание, като ги убѣждавалъ настоятелно да се пазятъ отъ кознитѣ, които ги заплашватъ а).

Като не се обезкуражили нито най-малко отъ първитѣ неуспѣхи, римскитѣ миссионери се рѣшили направо да устроятъ своята пропаганда мѣжду Българитѣ и съ тая цѣль учрѣдили въ Цариградъ особенъ комитетъ за управление миссията мѣжду българитѣ. Прѣдсѣдателъ на тоя комитетъ билъ назначенъ Брунонъ, главния папски легатъ на Истокъ, а подпрѣдсѣдателъ Армено — Католическия патриархъ, а членове биле по-голѣмата часть поляци, които, спорѣдъ сродството на своя езикъ съ българския, много по-лесно можели да изучатъ тѣхния езикъ, отъ колкото, които и да били други, и които биле винаги ревностни поборници за папскитѣ интереси (¹). Като не се задоволявали съ основаването на особена станция мисионерска за българетѣ, римскитѣ патери основали около сжщото врѣме въ едно отъ прѣдградията на Цариградъ — на Бебекъ училище, въ което наченали да набиратъ ученици отъ всевъзможни народи и страни изъ Европа, Азия, Африка и Америка. Главната задача на наставницитѣ на това училище била — да разкла- тятъ въ свойтѣ възпитанници вѣрата, която държали тѣхнитѣ отци, и да ги обучатъ въ правилата на Римския катехизисъ, а особенно да имъ вдѣх- натъ почитание къмъ папата. За наставници въ учили-

2) Голубински — Ист. Славянскихъ Церквей страница 194

щото били опрѣдѣлени почти само духовни, а неговото управление било повѣрено на нѣкого си Буре, челоуѣкъ искусенъ и твърдѣ образованъ ⁽¹⁾. Главно мѣсто и като сборенъ пунктъ на римскитѣ миссионери служилъ мѣнастиря на св. Бенедикта, който се намѣрвалъ въ Галата, единъ отъ най-много люднитѣ и най-търговскитѣ квартали въ Цариградъ. Тукъ патеритѣ се собирали на общи съвѣщания, тука тѣ съставлявали своитѣ планове, отъ тука излизали книги, насочени, както противъ православната църква изобщо, така и особено противъ Цариградската църква; а отъ тука тѣ провождали своитѣ инструкции на другитѣ миссионери, разпрѣснати по страната. За по-голѣмъ успѣхъ на миссията нея покровителствували Француското и Австрийското посолства ⁽²⁾.

Нъ съ това дѣлото не се спрѣло. Папа Пий IX (1847—1878 год.), които билъ самъ нѣкога си миссионеръ, до толкова се ободрилъ отъ успѣхитѣ на своето дѣло, че се рѣшилъ дори да стѣпи въ открити връзки и прѣговори съ прѣдставителитѣ на Источната Църква. Въ началото на своето управление, като испращалъ въ Цариградъ своя легатъ. Титулярния Сидонски Митрополитъ Инокентия, Пий IX наедно съ него на 6-й Януарий 1848 година испратилъ къмъ Источнитѣ Християни послание, което състояло отъ двѣ съвършенно равни половини, като ги приканвалъ къмъ съединение. Това послание било обѣрнато къмъ всичкитѣ Християнски секти; най-главно въ него се имала прѣдъ видъ Источната православна Църква. Въ началото на енцикликата се говори, че той — Папата въ самото начало на своето първосвященничество обѣрналъ погледитѣ си върху Християнскитѣ народи на Истокъ, които изисквали неговото особено внимание и то по много причини. На Истокъ се родилъ Искупителя, тамъ той живѣлъ, страдалъ и съ възкресението свършилъ своето дѣло. На истокъ отъ самого Христа и отъ неговитѣ ученици е възвѣстено Евангилието на свѣтлината и мира; тамъ апостолитѣ основали твърдѣ

в) День, 1863 година № 4 страница 13.

г) Православно обозрѣніе 1863 год. № 10 извлеч. и замѣст. стр. 81.

много църкви, които носили тѣхнитѣ славни имена. Така сѣщо дълго врѣме и послѣ у источнитѣ народи дѣйствиували и живѣли Епископи, мѣченици и други, съ святостъ и познание отлични мѣже, като Игнатия, Поликарпъ, Григорий Нисский, четирмата велики учители на църквата, двамата Кириловци, Ефремъ Сиринъ, Иоанъ Дамаскинъ и Апостолитѣ слянски — Кирилъ и Методия съ безбройно множество други. Къмъ славата на Истокъ се отнасятъ сѣщо безбройнитѣ събори, а най-главно древнитѣ вселенски, гдѣто *подирѣдствала* *тѣлството* на Папитѣ католическата вѣра била запазена отъ нововводителитѣ. И макаръ по-послѣ голѣма частъ отъ Источнитѣ Християни да е отпаднала отъ общението съ римския прѣстолъ, а съ това и отъ единението съ Католическата църква, и не Християнскитѣ народи завладѣли Истокъ, нѣ все пакъ голѣма частъ винаги е прѣбивала и прѣбивава въ единение съ истинно — Католическата църква. Къмъ тая именно *по-голѣма частъ* се обръща прѣди всичко и папата, Той явява на Католическитѣ духовни и миряни на Истокъ, че не отдавна е испроводилъ Сидонския Архиепископъ Инокентия въ качество на свой легатъ къмъ Портата, за да моли Султана за защита на Католическата църква въ неговата империя. Послѣ той увѣрява, че гръцката литургия, макаръ въ частноститѣ и да отстъпня отъ литургията на италянската църква, нѣ може да бѣде удобрѣна, както това сѣ изказали и по-прѣдишнитѣ папи, особено Бенедиктъ XIV-ти. Той имъ съобщава, нѣкои Латински и даже гръцки епископи и други благочестиви мѣже съставили вече удобренията и отъ него планъ за основанието на благочестиво общество, което има за цѣль повече и повече да распространи католическата религия на Истокъ. Подиръ това се захваща втората частъ на енцикликата, „и ето, казва въ нея папата, — ние не можемъ да испустнемъ случая и да се не обърнемъ съ съ думи на любовта и мира къмъ ония Источни, които *макаръ и да почитатъ Христа, нѣ се отдѣлили отъ общението съ прѣстола на Петра*. Защото насъ ни подканя любовта къмъ Христа, щото ние понеговата заповѣдъ и примѣръ да търсиме ов-

цетѣ, распилѣяни по всичкитѣ не проходими и трънливи пѣтища, и да дохождаме на помощъ къмъ тѣхнитѣ слабости за да ги привѣдемъ къмъ страха Господень. И така, внимавайте, казва папата, — на нашия гласъ вие всички, които сте на Истокъ, макаръ и да се хвалите съ Християнското име, нѣ съ святата римска църква нѣмате еднакво никакво общение, особено вие, които стоите по-горѣ отъ другитѣ по своитѣ духовни длѣжности и чинове. Припомнѣте си за древното състояние на вашата църква до раздѣлението и прѣтѣглете (измѣрѣте), каква полза то вие принесло, ако вие даже помежду си, безъ да се говори вече за единството съ западната църква, неможете да спазите единството на учението и на църковното устройство. Помислѣте хубавичко, може ли при такова велико разединяване на вашитѣ Църкви да се намѣри у васъ Католическата и Апостолска Църква, която вие съ насъ исповѣдвате, — до когато сами се отказвате да я признавате въ съобщество съ римската църква“. Подиръ това слѣдватъ обикновенни облѣгания на свидѣтелството на Принея на посланието на папа Юлия къмъ Источнитѣ епископи относително Атанасия, и апелляцията на Златоуста, на изрѣчението на Халкидонския съборъ „Петръ говори съ устата на Лѣва“, — и увѣрението, че и още безбройни доказателства има затова, че епископитѣ и вѣрующитѣ отъ всичкитѣ источни страни биле съгласни съ западнитѣ въ погледа върху авторитета на римскитѣ епископи, и поради това тѣхнитѣ потомци безъ никакво по-нататъшно бавение сѣ длѣжни да се възвѣрнатъ къмъ общението съ прѣстола на Петра. По-нататъкъ посланието говори: „ние невѣзлагаме на васъ никаква друга тѣжестъ, освѣнъ тая, щото вие, като се възвѣрнете къмъ единението, да се съгласявате съ насъ въ исповѣданието на истината вѣра, която учи католическата Църква, и да прѣбивавате въ общение съ тая Църква и съ върховния прѣстолъ на Петра. Въ отношение къмъ нашия обрѣдъ ще бѣде отмахнато само това, което се е вмѣжнало въ него отъ врѣмето на раздѣлението и противурѣчи на вѣрата и на католическото единство“.

Посланието се заключава съ изказване на най-горѣщо желание за по-скорошното възвръщане на отдѣлнитѣ въ лоното на католическата Църква 1)

Енцикликата на папата, подиръ това като била получена на Истокъ, прѣдизвикала тукъ доста силно движение. Противъ нея издигнали своя гласъ не само отдѣлни лица е), нъ и цѣлата Источна Църква. Цариградския патриархъ Антимъ прѣзъ Май м. сжщата *мая* 1848 година издалъ „окръжно послание за едната, свята, съборна, и Апостолска Църква“, което било подписано отъ четирмата патриарси: отъ Антима Цариградски, Иеротея александрийски, Методия антиохийски и Кирила Иеросалимски, отъ 18-тѣ члена на цариградския синодъ, отъ четиритѣ члена на антиохийския синодъ и отъ седемтѣхъ — на синода Иеросалимски. То се начева съ посочванието на необходимостта да бѣде държана чистата първоначална вѣра, за да могатъ да бѣдѣтъ по тоя начинъ побѣдени кознитѣ на сатаната. Католическата църква, казва се по-нататкъ, до сега е тържествувала надъ него и всѣкога е надвивала съ слава, като е излѣзвала изъ всѣко гонение още по-силна и по-славна. Ударитѣ отъ проклятията на седемтѣхъ вселенскій събори разбивали съвсемъ всѣкакви, отново възниквали ереси. Една отъ

д) Pichler, т. I, стр. 532—534.

е) Противъ папската енциклика написали опровержения. между другитѣ учения богословъ патриархъ Констанцій първий и нѣкой си Маркоранъ. Тоя послѣдния въ своето опровержение писалъ: „ние никакъ не се съмняваме въ това, че желанието за съединението на двѣтѣ църкви е истина въ душата на Пий IX-й, нъ прѣдлаганитѣ отъ него стрѣдства сж не само несѣобрани, нъ направо вредителни. Въ това врѣме, когато папата приминалъ съ мълчание, другитѣ различия той помогълъ напротивъ да не се допрѣ до въпроса за главенството, като първа и главна причина за раздѣленieto. Гръцката Църква никога не се е отдѣлявала отъ католическата; тя е църква на Апостолитѣ и вѣрно пазитѣхнитѣ учение и постановления. Тѣкмо така сжщо се държи тя твърдо древното Иерархическо устройство, което се е утвърдило около положената на 3-то столѣтие. Раздѣленieto на источната църква на 4-тѣ патриархата съ Руския и Елинския синоди никакъ не бъркатъ на първоначалното духовно единство, защото тия църкви, макаръ политически да се явяватъ една отъ друга независими, нъ духовно-нераздѣлно сж свързани. Словата на Христа: „ты еси Петръ. . .“ дължни сме да разбираме въ отношение не къмъ личността, нъ къмъ вѣрата на Петра, която е все-обща вѣра на Църквата. Както писанието, така и прѣданието не може да бѣде истълковано въ смисълъ благоприятенъ за римското първенство. Свидѣтелството на Иринея, на Сардинския съборъ, аннелицията на Златауста несправедливо се приематъ въ тоя смисълъ“. Ibidem, стр. 488.

тия пагубни ереси въ първитѣ врѣмена е било арианството, а въ сегашно-папството. Нѣ както първото е изчезнало, така и послѣдното, сега още цвѣтуще, ще прѣмине, и ще се чуе отъ небето гласъ: *то надна* (Апок 12, 10). По нататъкъ въ посланието се прѣбро-
 яватъ въ 15 точки всичкитѣ заблуждения на Римската църква: учението за исхожданието на св. Духа и отъ Сина, порѣсванието вмѣсто потопяване въ таинството кръщение, отнеманието у мирянитѣ божественна чаша и причащението само подъ единъ видъ, на хлѣба, отстраняванието на кръщаемиѣ младенци отъ миропомазанието, запращаванието брака на свѣщенниците, непогрѣшимостъта на папата и изобщо изопачаванието на древния Апостолски чинъ за извършванието на всичкитѣ почти таинства. Съ особена сила въ окръж-
 ното послание се опровергава учението за исхожданието на св. Духа и отъ сина и за главенството на папата. „Такова учение (т. е. за св. Духа), казватъ Иерарситѣ на Источната Църква, — носи въ самото си сѣщество и свойства всичкитѣ бѣлѣзи на неправославно учение; а всѣко правоучение, което се отнася до догмата на съборната църква за св. Троица, за происхождението на Божескитѣ лица, еднакво, както и за исхожде-
 ниетона св. Духа, е, и се нарича ересь а които мис-
 лѣтъ така — Еретици, споредъ опредѣлението на св. Дамаса, папа Римский, който казва така: който би мислилъ за Отца и Сина и за св. Духа неправо, е еретикъ. Затова едната, свята, съборна и Апостолска църква, както въ старо врѣме при нашитѣ отци е ис-
 казвала, така и сега отново съборно исказва, че това ново введено мнѣние, ужъ, че Духъ Святый исхожда отъ Отца и отъ Сина, е сѣща *ересь* и неговитѣ послѣ-
 ватели, които и да сѣ тѣ, — *еретици*, споредъ горѣ упоменатото съборно опредѣление на св. папа Дамаса„.

(Слѣдва)

Материяли по дѣятелността на първата българска община въ Цариградъ.

Нѣма да сгрѣшимъ, мислимъ, ако кажемъ, че ние, ако не съвсѣмъ, то твърдѣ малко знаемъ за общественния нашъ животъ, прѣкаранъ отъ врѣмето на подпаданieto на България подъ властта на турцитѣ до поражданието на църковния ни въпросъ съ гърцката патриаршия въ Цариградъ. Въ послѣдне врѣме, когато се току почена борбата ни съ гърцитѣ у насъ, поне, въ по-голѣмитѣ градове и паланки имаше общини, които, ако и да усѣщаха силно на рамената си тѣжнината на иноплеменната ни духовна властъ, се, нѣкакъ вършеха мѣстнитѣ народо-църковни работи, — прѣдставляваха отъ себе си нѣщо като народно прѣдставителство прѣдъ гражданската властъ ако и твърдѣ призрачно. Имаше въ отечеството ни и тѣй наричанитѣ *иснафи* -- *сздружия*, *сздружества* ⁽¹⁾, които, въ нѣкои случаи сж застъпвали мѣстото на общини, ако и врѣменно, и само за извѣстни въпроси и то само въ такива случаи, когато нѣколко съдружия сж се съгласявали въ едно за нѣкое църковно или гражданско дѣло. Рѣдомъ съ това обаче на много мѣста сж орудували тѣй наричанитѣ *чорбаджии*, *първограждане*, *градоначалници*, *почтеннородни градоначалници*, *старѣйшини*, и др. т., които, имѣючи задъ гърбътъ си „*Деспотия*“ — владиката и нѣкой *ага* или *бей*, сж прѣдставлявали отъ себе си всичко — и общини и иснафе и

(1) Такива „*иснафи*“ -- „*сздружия*“, „*сздружества*“ е имало въ отечеството ни на всѣкъждѣ изъ по голѣмитѣ градове и паланки и то доста отъ старо врѣме. Тѣй, напр. едно отъ отъ такива то соф. съдружества, — бакалското, или Тѣкаческото, не помнимъ добръ, има въ тефтеритѣ си записани смѣтки прѣди 160 години. Но дали тия дружества не сж ставали у насъ по подражание на турскитѣ *иснафи*? Отъ 1850, а особено отъ 1860 год. поченаха да се съставятъ такива *иснафи* на много мѣста, градове и села, гдѣто до тогива нѣмаше такива.

сж вършили всичко по свое лично щение ¹⁾. Тогава и иснафитѣ сж се ограничавали само съ празнуването на своитѣ годишни празници, съ произвежданieto на своитѣ чираци въ калфи и повече нищо. Това тъй бѣ въ послѣдно врѣме, но отъ по прѣди какво е било, отъ началото на робството ни, не говоримъ за врѣмето прѣди това, е неизвѣстно. А да се утвърждава по аналогия въ този случай, би било, мислимъ, недобросѣвѣстно до когато неизучимъ, поне, една стотна часть по това. Намъ се ще да вѣрваме, че изучаванieto на този въпросъ ще ни раскрие още повече всичката прѣстѣпна дѣятелностъ на иноплеменната духовна власть къмъ насъ, като къмъ чуждъ на нея народъ, ще прѣдстави като въ огледало истинскитѣ причини на нашата заспалостъ по онова врѣме и начинътъ на събужданieto ни, както и самото ни растение какъ е ставало и е достигнало до височината на 28-й Февр. 1870 год., и сетнѣ отъ тамо се завърши съ 19-й Февруарий — 1878 година. А да се направи това, трѣбва прѣдварително да се изучи добръ това, което знаемъ, което имаме, тъй да кажемъ на ржка, догдѣто и не се е то забравило.

Ржководими отъ тази мисль, ние счетохме за неислишно да прѣдставимъ на читателитѣ си нѣколко свѣдѣния за дѣятелността на тази скжпа за всички ни българска община въ Цариградъ, която първа подиръ робството ни състави нашия центъръ въ столицата на империята, гдѣто се извоюва побѣдата ни надъ гърцитѣ, спомогна се за общия олтарь и гдѣто и сега се намира най важния двигаталъ на народния ни и църковенъ животъ, ако този центъръ и да има малко друга обстановка сега. Тия свѣдѣния сж протоколитѣ на тази наша община заедно съ смѣткитѣ на направата на българската църква отъ 1850 год. до 1866 заедно съ едно „устройство“ (уставъ) ²⁾ по което тя, общината,

¹⁾ На много мѣста такивато чорбаджии сж присвоявали на себе и тия недвижими имоти, кжщи, дюкени, ливади и др., които сж били завѣщавани отъ благочестивитѣ християне на църквитѣ и по такъвъ начинъ тѣ сж ставали чисти „*првограждане и градоначалници*“, като сж били пълни господаре и на църквитѣ.

²⁾ Туй „устройство“ — уставъ било нарѣчено устройство, а не уставъ казва Г-нъ Н. Тъпчилещовъ за това, за да не би да бие алъ въ очитѣ на турцитѣ и непрятелитѣ гърци да го прѣтълкуватъ съвсѣмъ друго-яче.

се е управлявала и вършила своята работа. Както отъ протоколитѣ, тѣй и отъ *устроението* читателтъ ще може да види какво се е вършило отъ насъ едно врѣме, току що сме почевали борбата си съ гърцитѣ и какъ на такава обща наша работа сж погледнали и турци и гърци. А тѣй сжщо отъ тия свѣдѣния се узнава и кои сж били първитѣ дѣйци, които сж прѣдприели да организиратъ управителния центъръ въ Цариградъ на общественния ни животъ, които, ако не се лъжемъ, послужиха за примѣръ въ онова врѣме и на други въ отечеството ни да работятъ подобно, но за запомняване имената на които, за жалостъ, ние почти нищо не сме направили, като, че се боимъ да намалимъ често пѣти въображаемото свое достоинство.

За снабдяването ни съ тия свѣдѣния ние дължимъ на рѣдкия нашъ старъ труженникъ Г-на Н. Тъпчилещова, който има добрината да ни довѣри тия скъпи за насъ документи, за което му и исказваме тукъ своята скромна благодарностъ

Устроение на народнѣтъ българскѣ църквѣ въ Цариградъ.

Понеже сегашното здание на народнѣтъ нашѣ църквѣ въ цариградъ тука е тѣсно, късо, низко и никакъ не достатъчно за множество-то и не съотвѣтственно на името „Народна църква,“ то народътъ изобщо пожела, да ся съгради ново здание по пространно и прилично за храма Божий и народнѣ църквѣ. — За това ся свика общо народно събрание, въ което ся рѣши едно гласно, както слѣдва:

1) Да ся съгради ново каменно здание за народнѣтъ Българскѣ църквѣ въ цариградъ, колкото е възможно прилично отъ всякъ стражъ на пазначеніето му.

2) Тоя храмъ да ся посвѣти на името Прѣсвятая Троица съ два параклиси отъ страшитѣ: единый на името Св. първомученикъ и Архидіакона Стефана и другый на името Св. Іоана Рилскаго.

3) Да ся съгради се на сжщия дворъ, който Не-

гова Свѣтлость Князь Стефанъ Богориди, знаменитый нашъ съплѣмянникъ, подари за всегда на Българскый народъ.

4) За да ся достигне тая цѣль, опрѣдѣлявать се двѣ комисіи: едната подъ названіе надзирателство, която да състои отъ петъ члена, и именно отъ Г. Г. Г. Кръстевичъ, Хр. П. Тѣпчилещовъ, Н. П. Тѣпчилещовъ, Д. Ив. Гешеоглу и Ст. Струмскый, а другата подъ названіе настоятелство, която да състои отъ петъ члена, отъ Търговско званіе, именно: отъ Г. Г. Хр. Д. Кара-Минковъ, П. Д. Павлевъ, Хр. С. Арнаудовъ, С. Д. Уваліевъ и Д. Добревичъ, и отъ петъ члена отъ еснафитѣ, сир. Г. Г. отъ Абаджискый Еснафъ Ив. Хр. Шишовъ, Тютюнджискый еснафъ Ив. Возвеліать Кюркчискый еснафъ Хр. Ив. Сарачыноглу, Искыджискый еснафъ Мар. Георгіевъ.

5) Лицата, които съставлявать надзирателството, безъ благословенъ причинъ нѣма да ся измѣнявать прѣди желаемото окончаніе на църквѣтъ. При рѣшенитѣ петъ члена отъ надзирателството да ся присъвокуплявать двама отъ настоятелството по за едниъ годинъ: единъ отъ търговско званіе, избранъ изъ помѣжду имъ по вышегласіе, който да е и способенъ за писмо водителството на надзирателството, който ся избра Г. Хр. С. Арнаудовъ, и другый отъ еснафското подобие, който ся избра Г. Хр. М. Шишевъ и тыя седемъ лица заедно да съставлявать пълното надзирателство на църквѣтъ.

6) Отъ тыя седемъ члена на надзирателството да иматъ право да подписаватъ въ всичкѣтъ кореспонденціѣ и всичко писмено одѣлженіе вътрѣшно или вънкашно, само трима отъ надзирателството, именно Г. Г. Хр. П. Тѣпчилещовъ, Н. П. Тѣпчилещовъ и Д. Ив. Гешеоглу, и горѣ рѣченный единъ способный отъ Търговското званіе Г. Хр. С. Арнаудовъ.

7) Надзирателството да размысли и рѣши зданіето положеніето, вида и величинѣтъ на църквѣтъ, да пріеме и одобры единъ планъ и да намѣри приблизително цѣнностьтъ ѳ. Отъ послѣ като прѣмисли зрѣло за срѣдствата, или ся надѣе, съ колко годѣ убѣдительность

че може располага и събра тогава да рѣши поченваніето на зданіето и да го слѣдва съобразно съ сръдствата и обстоятелствата.

8) Надзирателството има свободж и пълномощіе да рѣшава за всичко, чтото благонамѣри за нужно и полѣзно на църквѣтъ, а рѣшеніята му за важни въпросы иматъ да ставжтъ въ пълно събрание съ вышегласіе, въ което четыре гласа иматъ рѣшителнж силж, а за не важенъ въпросъ може и отъ петъ члена само да стане събраніето, въ което тры гласа иматъ силж, нъ всѣгда врѣменно да ся извѣстяватъ всичкитѣ членове, каквото да можатъ и да ся събиржтъ всичкитѣ. По малко отъ петъ члена неможтъ да съставжтъ събрание и ничто неможтъ да рѣшжтъ.

9) Настоящето устроение ще ся опише въ църковный протоколъ, въ който да ся описватъ и всичкитѣ рѣшенія, които и да ся подписватъ отъ присѣдствуящитѣ членове, съ забѣлѣжване вышегласіето имъ. — Отъ тамъ на татъкъ извръщанията имъ да отиватъ свѣбодны на настоятелството.

10) Понеже църквѣтъ нѣма свой капиталъ нито доходъ, а на противъ има дългъ, то сръдствата на построеніето ѳ да бѣджтъ, *засмж* и *помощъ* народна, доброволна, отъ които на първото да ся прибѣгнува само въ необходимж нужда, а второто, сир. помощта да е главното, което за да ся постигне и сполучи, нужда е да ся държи расписка до всичкитѣ Българе, гдѣто ся намиратъ:

11) На сръщж подаренжтъ помощ на спомоществователитѣ тука да ся даватъ печатани записки, потвърдены, само съ църковный печатъ, а за на вѣнъ да ся испращатъ тефтеры, такожде печатани, подъ число и потвърдены съ църковный печатъ и подписанны отъ горѣрѣченитѣ четыре подписатели,

12) Колкото пары ся събиратъ, да ся полагатъ въ еднж желѣзнж каскж съ три ключа въ еднж църковнж одаж особеннж, въ която да става и събраніето на надзирателството. На каскжтъ трыты ключа да дръжжтъ по единъ каскьерыты: Г. Г. Хр. П. Тъпчилещовъ Н. П. Тъпчилещовъ и Д. Ив. Гешеоглу, а за описа-

ніе на внесеното и изнесенното количество пари да има двѣ еднаквы книги нумеруваны и потвърдени и отъ трымата касіеры отъ които еднѣтъ да дръжтъ касіеритѣ въ касѣтъ си, а другѣтъ да дръжи настоятелството въ особнѣтъ си касѣ за распорѣждане по книгытъ църковны.

13) Надзирателството да дава съ врѣме нуждното количество пари на настоятелството за зданията и потрѣбѣтъ на църквѣтъ въ брой, колко то ся изисква, а на вѣра настоятелството тоже да се задѣлжява около двадесѣтъ хиляди гроша само, а на горѣ отъ това количество надзирателството да приема върху си задѣженіето.

14) Колкото скѣпи вѣщи има до сега църквата, или отъ сега нататѣкъ приема, да ся описватъ въ единъ особенъ книгъ и пазѣтъ въ църковнѣтъ одаж- така и тефтеритѣ.

15) Да ся обнародва чрѣзъ различни вѣстници, ако има нѣкой да зима отъ църквѣтъ, да ся прѣдстави до едно опрѣдѣленно врѣме, слѣдъ което ничто да не остава припознато на църквѣтъ, освѣнъ извѣстний спорѣдъ църковныты Тефтеры дългъ, които и да ся заплати.

16) Никой, нито отъ надзирателиты, нито отъ настоятелиты чястно да не купува или заплаща за работы църковны, нито нейны бонове или записы да соктирува, освѣнъ прѣзъ рѣцѣты на опрѣдѣленото настоятелство, което е назначено за изврышваніето на всичкыты църковны дѣла.

17) Ветхый църковенъ печатъ да ся развали, и другъ единъ новъ да се направи, който да съдержява: „печать народныя Българскыя Св. църкви въ Цариградъ“, и да е на четиры чясти, отъ които трыты съ опашкѣтъ да дръжатъ г. г. касіерити въ касѣтъ си, а еднѣтъ чясть — писмоводительтъ.

18) Различныты църковны длѣжности, които принадлѣжатъ на настоятелството, оставатъ нему да си ги распорѣди и расподѣли на различныты свои членове спорѣдъ способностѣтъ на всякого отъ нихъ за всякъ

еднѣ работѣ, а за неспоразумѣніята по между имъ могатъ да ся отнасятъ до надзирателството.

19) Настоятелството, като распорѣжда и управлява всичкитѣ църковны дѣла въ тефтеры нумеруваны и подтверждены съ църковный печать и отъ подписатели, всякой мѣсяцъ да прави мѣсячнѣ равномѣткѣ, която да ся прѣгледва отъ надзирателството.

20) На конецъ на всяка годинѣ чисто обща равномѣтка да ся дава прѣдъ общъ народенъ съборъ отъ който и да ся подтверждава.

21) Както за настоящето устроение, така и отъ рѣшеніята, които и както благонамѣри надзирателството, да ся обнародватъ чрѣзъ — Цариградскый Вѣстникъ.

Въ Цариградъ Българската църква Св. Стефана на 22. Юнія 1858. Лѣто — Или хилядо осемстотинъ и петдесѣтъ и осмо лѣтоотъ христа.

Слѣдовать подписитѣ:

Архимандритъ Иларіонъ

Д. Ив. Гешеоглу

Г. Кръстевичъ

Хр. П. Тъпчилещовъ

Н. П. Тъпчилещовъ

Освѣнь параграфъ 5-ий всичкото одобрявамъ.

К. Райновъ.

Захар. Струмскый

Геор. Золотовичъ

П. Д. Павловъ

Хр. Д. Караминковъ

Д. Добревичъ

Ст. Д. Уваліевъ

Хр. С. Арнаудовъ

Иовчу Ивановъ, перво майсторъ Абиджийскы въ
Галата и Печать.

Иванчо Боневъ, прото майсторъ Тютюнджискы.

Констандинъ Груевъ, перво масторъ Кюркчискы.

Марку Георіевъ, прото масторъ искиджиски.
 Антоний Николиевъ
 Киро Лазаровъ, отъ Габрово
 Стоянъ Л. Джейковъ
 Лазаръ С. Рашковъ
 Христо М. Шишевъ
 Христо Х. Дончиполу
 Христо Ивановъ
 Савво Стойновъ
 Стойку Колливъ
 Савва Калчевъ.

Протоколъ,

Който е почнѣлъ на 22 Іулія 1851 лѣто отъ Спасителя подъ благодѣтелното и щастливото царствование на Негово Величество нашего Царя Султанъ-Абдулъ-Меджитъ-Ханъ, и въ врѣмя на Негово Височество Великаго везира Рашитъ Паша, и въ врѣме Святейшаго Патриарха Г. Антима Византийскаго Четвъртаго и въ врѣмя на Негово Височество Княза Стефана Вогороди, родомъ Българинъ отъ Котель.

Прьво засѣданіе на Общо-събраніето.

По присутствіето на пълновластныты, избрани отъ българеты, които живѣять въ Цариградъ, и пратены на общото събраніе, спроти членоветы 1-ый, 2-ый и 3-ый на Църковното устроеніе отъ 14 Іулія 1851 г. съ слѣдующити:

№ 1. *Отъ Абаджійскый въ Галата Еснафъ:*

Калчо Ивановъ Калофяриць.	} Трима № 3.
Драганъ Д. Манджуковъ Калоф.	
Стайко (Пенинъ) Димовъ „	

- № 2.** *Отъ Хамбарскый Абадж. Еснафъ:*
 Атанасъ Спасовъ Калоферець }
 Несторъ Банковъ }
 Дечю Ивановъ } Трима № 3.
- „ 3. *Отъ Ескиджийскый Еснафъ.*
 Марко Гърдовъ,
 Хаджи Христо Петковъ } Двама № 2.
- „ 4. *Отъ Айванъ Сарайскый Еснафъ.*
 Теодоръ В. Бракаловъ Единъ № 1.
- „ 5. *Отъ Ханджийск. и Джелебскый Еснафъ.*
 Найдень Х. Стояновъ Единъ „ 1.
- „ 6. *Отъ Тютюнджийскый Еснафъ:*
 Теню Б. Бозвели Единъ „ 1.
- „ 7. *Сеизскый Еснафъ:*
 Димитрій Самоковлу
 Хаджи Христо Филебели
 Димитрий Кацароглу } Трима „ 3.
- „ 8. *Отъ Чоранчискый Еснафъ:*
 Нешо Спасовъ Единъ „ 1.
- „ 9. *Отъ Юскидар. Абадж. Еснафъ*
 Генко Хр. Филовъ Единъ „ 1.
- „ 10. *Отъ Бахчевадж. Еснафъ:*

 } Трима „ 3.
- „ 11. *Отъ Хлѣбарскый Еснафъ:*

 } Двама „ 2.
- „ 12. *Отъ Каймакчискый Еснафъ:*

 Единъ „ 1.

№ 13.

Кюраксик. Еснафъ:

Единъ „ 1.

„ 14.

Отъ Разно званіе:

Г-нъ Захарій Стумскый	}	Трима „ 3.
„ Георгіи Раковский		
„ Никола Чялжа		

„ 15.

Отъ Търговско Званіе:

Г-нъ Николай П. Тъпчилещовъ	}	Десетъ № 10.
„ Гаврилъ Моравеновъ		
„ Георги Ив. Золотовичъ		
„ Евстр. Ив. Гешеоглу		
„ Георги Ст. Тошковичъ		
„ Димитръ М. Тошковъ		
„ Хр. Д. Караминковъ		
„ Стоянъ Каблешковъ		
„ Павлій Куртовичъ		
„ Дим. Х. Несторовъ		

Лица № 36.

Общото събрание подъ прѣдсѣдательството на г-на Георги Ив Золотовича избра по вишегласіе за членове на събора, спроти статията 5. на устроеніето Църковно отъ горѣреченыты пълновластны, слѣдующитѣ двадесять и четири 26. лица:

№ 1. *Отъ Абаджійск. въ Галата Еснафъ:*

Г-нъ Калчя Ивановъ	}	Двама № 2.
„ Стайко Димовъ		

„ *Отъ Хамбар. Абадж. Еснафъ:*

Г-нъ Атанасъ Спасовъ	}	Двама № 2.
„ Несторъ Банковъ		

„ 3. *Отъ Айванъ Сарайскый Еснафъ:*

Г-нъ Тодоръ В. Бракаловъ	Единъ „ 1.
--------------------------	------------

„ 4. *Отъ Ескиджіиск. Еснафъ:*

Г-нъ Марко Гжрдовъ	Единъ „ 1.
--------------------	------------

„ 5.	<i>Хандж. и Джелебск. Еснафъ:</i>		
	Г-нъ Хаджи Вълко	Единъ „	1.
„ 6.	<i>Отъ Тютюндж. Еснафъ:</i>		
	Г-нъ Теня Б. Бозвели	Единъ „	1.
„ 7.	<i>Отъ Чорачийскый Еснафъ:</i>		
	Г-нъ Нешю Спасовъ	Единъ „	1.
„ 8.	<i>Отъ Бахчевандж. Еснафъ:</i>		
		} Двама №	2.
			
„ 9.	<i>Отъ Хъмбар, Еснафъ:</i>		
		Единъ „	1.
„ 10.	<i>Отъ Каймакчиск. Еснафъ:</i>		
		Единъ „	1.
„ 11.	<i>Отъ Кюрчийск. Еснафъ:</i>		
		Единъ „	1.
„ 12.	<i>Отъ Сеизкий Еснафъ:</i>		
		Единъ „	1.
„ 13.	<i>Оскюдар. Абадж. Еснафъ:</i>		
	Г-нъ Генко Хр. Филовъ	Единъ „	1.
	<i>Отъ разнo званіе:</i>		
	Г-нъ Захарія Струмскый	} Двама „	2.
	„ Георгія Раковскый		
	<i>Отъ Търговско званіе:</i>		
	Г-нъ Гавріила Моравенова	} Шестъ „	6.
	„ Н. П. Тъпчилещова		
	„ Евстр. Ив. Гешоглу		
	„ Георги Ив. Золотовичъ		
	„ Димитрій М. Тошковъ		
	„ Стояна Каблешковъ		

Събранитъ Лица № 24.

Това днесъ ся свърши въ домътъ на Църквѣтж.

Цариградъ

22 Іунія 1851. лѣто.

Прѣд. на Общо-то Събрание: *Георгій Золотовичъ.*

За врѣменный писарь: *Хр. Д. Караминковъ.*

Първо Засѣданіе на Събора.

Въ това засѣданіе присѣтсвовахъ лично слѣдующитѣ членове:

№	1	Г-нъ	Калчю Ивановъ
"	2	"	Стайко Димовъ
"	3	"	Атанасъ Спасовъ
"	4	"	Несторъ Банковъ
"	5	"	Тодоръ В. Бракаловъ
"	6	"	Марко Гжрдовъ
"	7	"	Хаджи Вълко
"	8	"	Теню Б. Бозвели
"	9	"	Нешю Спасовъ
"	10	"	Генка Хр. Филловъ
"	11	"	Георгій Раковский
"	12	"	Гаврилъ Моравеновъ
"	13	"	Николай П. Тъпчилещовъ
"	14	"	Евстратий Ив. Гешеглу
"	15	"	Георгій Золотовичъ
"	16	"	Стойанъ Каблешковъ
"	17	"	Димитрій Самоковлу

№ 17. Души всичкыты, които, като, изпълняватъ дветѣ—третѣ части на събора, то по силѣтж на статыята 12. на устроението, съставихъ отъ избраніето, девята-членното Надзирателство, и по вишегласие избрахъ така:

За Първото отдѣленіе:

№.	1.	Г-нъ	Стойанъ Каблешковъ	} Четири №. 4.
"	2.	"	Марка Гжрдовъ	
"	3.	"	Нешя Спасовъ	
"	4.	"	Калча Ивановъ	

За Второто отдѣленіе.

„	5.	Г-на	Николая П. Тъпчилещовъ	} Трима „ 3.
„	6.	„	Гавріила Моравеновъ	
„	7.	„	Евстратія Ив. Гешеоглу	
За Третето отдѣленіе.				

„	8.	Г-на	Захарый Струмскый	} Двама „ 2.
„	9.	„	Генка Хр. Филовъ	

Всичкытъ деветъ № 9.

Това днесъ ся свърши въ домътъ на Църквѣтъж.
Цариградъ 27 Іулія 1851 лѣто.

Второ засѣданіе на събора.

Въ това засѣданіе присѣдствувалъ лично слѣдующитъ членове:

№	1	Г-нъ	Николай П. Тъпчилещовъ
„	2	„	Гавріилъ Моравеновъ
„	3	„	Евстрати Ив. Гешеоглу
„	4	„	Стоянъ Каблешковъ
„	5	„	Георгый Раковскый
„	6	„	Генко Хр. Филовъ
„	7	„	Калчю Ивановъ
„	8	„	Стайко Димовъ
„	9	„	Димитрій Рус. Самоковлу
„	10	„	Неплю Спасовъ
„	11	„	Марко Гърдовъ
„	12	„	Теню Б. Бозвели
„	13	„	Тодоръ В. Бракаловъ
„	14	„	Георги Золотовичъ
„	15	„	Атанасъ Спасовъ
„	16	„	Захарій Струмскый
„	17	„	Найдинъ Хаджи Стояновъ

№ 17. Души всичкигы, които изпълнявать двѣти-трети чясти на събора ново-мѣсячный и рѣшихъ за должнытъ петь № 5. подлога какъ слѣдва:

(Слѣдва).

ЗА ПРАВОСЛАВНАТА ДАЛМАТИНСКА ЦЪРКВА.

Въ мартенската книжка отъ тек. год. на издаваемия се въ Задра (Далмация) „Гласникъ“, който е органъ на Православната Далматинско — Истрийска Епархия, ей какво срѣщаме „по въпроса за окончателното уреждане материалното състояние на енорийското священство“, който въпросъ, се казва, занимава не само младитѣ хора отъ срѣдата на това священство т. е. ония, които — естествено е — трѣбва да мислятъ за срѣдствата на живота си и на семейството си, но и ония, за които може да се каже, че сж преживѣли вѣкътъ си, които съ една кракъ сж вече въ гроба, и които поради това забравятъ своитѣ грижи, старания и бури на „Китайското море“. Но това именно и доказва, че тоя въпросъ не е само измислена фантазия, не е фантазия на хора, които прѣди всичко обичатъ богатата на „міра сего“, но че то е *необходимо* и прѣдизвикано отъ дѣйствителнитѣ *нужди* на това священство. Споменуваме това, казва редакцията на тоя църковно — просвѣтителенъ листъ, „по поводъ писмото, което приехме отъ единъ старъ священникъ изъ Епархията, въ което ни съобщава, че енорийското наше священство се приготвявало да отправи всеобщо „прошение“ до Виенското Народно Събрание съ цѣль, щото законътъ отъ 10 Декемврий 1887 г., съ който сж издадени „привременни“ наредби за дотациитѣ (възнагражденията) на правителството въ Далмация, да се замѣни съ новъ „датинитивенъ“ законъ. „Фактоветѣ отъ съврѣмения животъ, пише ни тоя почитаемъ старикъ, ясно свидѣтелствуватъ за прямата необходимостъ за окончателното подобръние и уреждане материалното състояние на нашето енорийско священство. Никой, който има умъ въ главата си, не ще поиска да отрича това, нито пъкъ да се

осмѣли да каже, като че въ това священството се ржководи отъ желание за удобенъ животъ. Не е това, но да спасе себе си и семейството си отъ неизбѣжнитѣ потребности въ врѣме на болѣсть, старостъ, овдовяване, сиромашия и т. н. т. е. ето какво желае нашето священство“. По-нататакъ той говори, за недостатъчността на дотацията, опредѣлена отъ придоемния законъ отъ 10 Декемврий 1887 г. „Какви сж нашитѣ приходи? Колко сж? А при това какъ се искарватъ?!. Между това какво сж наплатени другитѣ държавни и общественни работници? !..“ На всѣко едно питанье автора на писмото отговаря подпълно и точно и намъ ни е жално, че по нѣмание мѣсто неможемъ да го помѣстимъ цѣло. Само края му ще помѣстимъ: „желанието да се уреди еднажъ материалното състояние на нашето енорийско священство е лежало винаги като тежъкъ камъкъ на сърдцето ми. Могълъ бихъ на дълго и широко да приказвамъ отъ собственъ опитъ, добитъ пѣрзъ пълни 50 години отъ моето священническо служенъе, каква голѣма е врѣдата за великото и свято дѣло служенъето на Църквата Божия, неуреденнотѣта на священническата плата. По тя причина и ако и да нѣма други мотиви, то само за тази една, като се приближавамъ вече къмъ гробѣтъ, душата ми нищо друго не желае толкова, та ако не доживѣя да вида, то поне да умрѣ съ надѣждата, че това наше прошение ще намѣри въ Виена ходатай чрѣзъ високата Власть и по-младитѣ во Христѣ мои братия да видятъ еднажъ изпълнени справедливитѣ си желания“. Тѣй свършва тоя уважаемъ старикъ. — Отъ наша страна нѣма нищо друго да прибавимъ, освѣнъ при това желание да присъединимъ и нашето желание; Дай Боже! всичко това тѣй да се изпълни и то по-скоро, много по-рано прѣди нашия старикъ да отиде при Бога“.

Православната църква въ Черна Гора.

Още отъ врѣмето, когато управляваха Балшицитѣ и Черноевичитѣ старата *Зета* (сегашната *Черногора*), Зетската митрополия, която е била въ това време една

отъ 12-тъ епархии на Сърбкия Архиепископъ Св. Савва, била е подъ управлението на Ипекската патриаршия и до завладяването отъ турцитѣ: Македония, Албания, долня Зета, и др. области въ балканския полуостровъ, тая епархия е имала сѣдалището си на Скадарското езеро, на острова Вранина.

Слѣдъ покоряването на споменѣтитѣ области отъ турцитѣ, Зетската митрополия била премѣстена отъ Вранина въ прѣдѣлитѣ на Черна гора (въ 1484 г.) и властѣта на Ипекската патриаршия надъ нея отъ само-себе се прекъснала; а Зетската митрополия отъ това време почнала да сѣществувa и сѣществувa и до сега, като отдѣлна самостоятелна или *автокефална* църква — *Черногорска*.

Сегашната православна автокефална църква въ Чернагора състои отъ двѣ епархии: *Черногорската* и *Захолмско* — *Рашската*, които се управляватъ отъ Черногорския митрополитъ съ помощѣта само на единъ секретаръ за цѣла Чернагора.

Столицата на Черногорския митрополитъ се намира въ *Цетина*, а столицата на Захолмско — *Рашкия* епископъ — въ *Острогския* мѣнастирь.

Горѣспоменѣтитѣ двѣ епархии сѣ раздѣлени на *Надзирателства*, които въ митрополитската епархия сѣ осемъ, а въ Захолмско *Рашката* епархия — деветъ.

Духовната Властъ по вътрѣшнитѣ дѣла управлява неограничено по Каноническото право; а въ вънкашнитѣ въпроси, като се има предъ видъ важността на работата, митрополита лично се съвѣтва съ държавния Глава.

Мѣнастири, голѣми и малки, има всичко петънадесетъ, между който най-старъ се счита *Морача*, построенъ още въ втората половина на XIII-я вѣкъ отъ Сърбския кралъ Стефана Нѣманича. Послѣ тоя мѣнастирь първъ и най-старъ се брои *Пивския мѣнастирь*. Въ този мѣнастирь се съхраняватъ много рѣкописни и печатни книги, подарени отъ издателя имъ Черногорския войвода Божидаръ Вуковичъ (изъ Венеция).

Цетинския мѣнастирь е построенъ въ 1485 год. отъ княза Ивана Черноевича и въ края на XVIII-я

е билъ разрушенъ отъ турцитѣ до основание. На неговото мѣсто Черногорский кн. Николай въздигна нова църква, а мѣнастирътъ съ съборната църква билъ възобновенъ отъ Черногорския Господарь Даниилъ Петровичъ Негушъ малко по-нататѣкъ въ гората тѣй називаема „*Орловъ Кригъ*“.

Други по-важни мѣнастири сж: *мѣнастиря Острогъ-Долний* и *Острогъ Горний*. Тоя послѣдния въ войната прѣзъ 1877 год. е билъ разоренъ отъ Сулейманъ Паша, но слѣдъ войната Князь Никола го възобновилъ и то въ много по-голѣми размѣри, отколкото той е билъ по-напрѣдъ. Въ тия и другитѣ мѣнастири православния набоженъ народъ се събира на поклонение на святи-тѣ угодници Божии въ разни времена прѣзъ годината.

Въ Черногорската Иерархия има 153 енорийски священници и 57 получаючи пенсия. Първитѣ изпълняватъ всичкитѣ трѣби священнически на народа и получаватъ възнаграждение отъ народа споредъ таксата, съ изключение възнаграждението за причащение, исповѣдъ и кръщение. Не служащитѣ (пенсioniранитѣ) получаватъ пенсия отъ 150 — 300 лева и кассата на тоя священнически фондъ има всичко до 9000 лева. — За подържане на священническитѣ вдовици и семейства, по нѣмание на средства, още не е учреденъ фондъ.

Черногорскитѣ священници сж занимавали и граждански служби въ качеството на *писари* при капитанитѣ (окол. началници) и сж били и *военноначалници*; но въ управлението на Черногорския митрополитъ Митрофана, който се помина миналата година, такива занятия най-строго се запрѣтиха и ако нѣкой священникъ би поискалъ да се занимава съ тѣхъ, веднага и за винаги се лишава отъ священническото си звание.

Тѣй сжщо на Черногорскитѣ священници е забранено да се занимаватъ съ търговия, да пушатъ публично, да ходятъ въ кръчмитѣ, да носятъ чубуци за пушение, както това сж правила по-напрѣдъ. да играятъ на карти или домино, да взематъ участие въ хороводитѣ, да пѣятъ мирски пѣсни, да ядѣтъ на свадбитѣ, да носятъ пищови или „револвери“ и др. оржия

(освѣща когато пжтуватъ) и всичко, което не е съгласно съ високото свято тѣхно призвание. Въ военно време всякой священникъ е длъженъ да дѣйствува противъ неприятеля, като простъ войникъ, въ дружината (баталиона) си, защото както всѣки Черногорецъ се счита за недостоеенъ синъ на отечеството си, ако не отиде лично да го защитава прѣзъ време на война отъ неприятеля, така и прѣдставителитѣ на духовенството Черногорско би се считали за недостойни въ свѣщенно-служителския санъ, ако нѣкой не вземе участие въ войната противъ невѣрнитѣ за Господаря и Отечеството и на такъвъ народа би гледалъ като на недостоеенъ, съ най-голѣмо презрѣние.

Всѣки свѣщенникъ е длъженъ да държи въ порядъкъ енорийскитѣ списъци за ражданията, кръщенията и за умираанията, които въ края на всѣка година испраща въ Цетина за ревизия отъ митрополийската канцелария. Тѣй сжщо негова длъжностъ е „трикратното“ оглашаване на желающитѣ да встъпятъ въ бракъ, което оглашение той е длъженъ да прави веднага послѣ литургията, исправенъ прѣдъ царскитѣ врата. Такива оглашения той прави по нѣколко изеднажъ, и ако подиръ направеното разслѣдване не се окаже никакво прѣпятствие, то само тогава свѣщенника може да вѣнчава и впише въ регистра на вѣнчанията. Мжжътъ трѣбва да има не по-малко отъ 17, а дѣвойката 15 години за да могатъ да встъпатъ въ бракъ. Прѣдъ обряда на бракосъчетанието момичето е длъжно да прѣдаде на свѣщенника метрическото си свидѣтелство, а така сжщо и свидѣтелство, че бракътъ става свободно и по нейно съгласие и изборъ. Сжщото е длъженъ да направи и мжжътъ.

Черното духовенство. — т. е. иеромонаситѣ живѣятъ въ манастиритѣ и получаватъ годишна заплата отъ 1000—1200 лева; освѣнъ това на всѣкиго отъ тѣхъ се опредѣлява земя и гора т. е. лѣсъ за отопление. Иеромонаситѣ сж длъжни да извършватъ всичкитѣ всѣкидневни служби: утрenna, вечерня, полунощница и т. н. т., а въ недѣля и праздниците — литургия. Тѣ тѣй сжщо водятъ смѣткитѣ за приходитѣ и расходитѣ мѣ-

настирски и ежегодно даватъ смѣтка на началството си — митрополитската канцелария.

За прѣстѣпления по духовнитѣ дѣла духовенството отговаря лично на митрополита, който наказва виновнитѣ споредъ църковния уставъ; а гражданскитѣ му прѣстѣпления компетентността да наказватъ духовнитѣ лица принадлежи на гражданскитѣ власти, обаче такъвъ родъ прѣстѣпления въ Чернагора се случватъ твърдѣ рѣдко.

Въ недоразумѣнията и спороветѣ между съпружитѣ гражданската власть прави дознание за виновния по дѣлото за нарушение тайнството на бракътъ и слѣдъ това испраща съпружитѣ при митрополита за окончателно рѣшение. Виновната страна губи право за втори бракъ.

По недоразумѣнията между съпружитѣ, които нѣматъ характеръ на прѣстѣпление противъ седмата заповедъ, сѣжащитѣ се раздѣлятъ за три години: мъжътъ отдѣлно и жената отдѣлно; слѣдъ истичанието на тритѣ години архипастиря изново ги благославя въ браченъ общъ животъ, а ако нѣкой отъ тѣхъ непожелае, то остава за винаги безбраченъ; невинната страна получава писмено позволение за втори бракъ.

Встѣпванието въ бракъ се не позволява на роднини до осма степенъ, а по преди се е позволявало въ седмата степенъ по кръвното родство и въ петата — на двоюродното сродство; но сега строго се придържа ъ църковнитѣ канони.

Еворийскій свѣщенникъ е длъженъ да извършва обрядитѣ крещение и бракосъчетание (вѣнчание) въ църквата прѣдъ Господния олтаръ; въ къщи могатъ да се извършватъ тия обряди само въ врѣме на голѣмъ студъ зимно време или (кръщение) по болѣстъ на младенцитѣ. Ако родителитѣ на новороденото дѣте не го донесатъ въ осемъ дни въ църквата за кръщение, то свѣщенника е длъженъ да имъ направи строго внушение, за да не би чрѣзъ тѣхното немарение да се случи съ младенца нѣкакво нещастие.

Ако нѣкой свѣщенникъ кръсти дѣте или погребее нѣкой умрѣлъ отъ друга енория, той е длъженъ да

разясни писмено причинитѣ за това на надлѣжния енорийски свѣщенникъ. Въ такъвъ случай свѣщенника полученото възнаграждение за труда си е длъженъ да раздѣли съ тоя свѣщенникъ, на когото принадлежи енорията.

Всѣкой свѣщенникъ е длъженъ да учи своитѣ енориаши какъ трѣбва правилно да се кръстятъ: „Во имя Отца и Сина и Святаго Духа, — аминъ“ и още щото всѣка нѣдѣля и празниченъ день да дохождатъ въ църква да се помолятъ Богу при богослужението.

Ако стане нужда да се построи църква въ нѣкое село, енорийския свѣщенникъ е длъженъ да извѣсти за това на Духовното Началство въ Цетина, за да получи нуждното архиерейско благословение и слѣдъ това само може да се пристѣпи къмъ постройката на новата църква. Колкото се отнася до варденето въ чистота и рѣдъ гробищата, които обикновенно сж при всѣка църква, свѣщенника е длъженъ да обръща вниманието на своитѣ енориаши да заграждатъ гробища съ дуваръ или съ друго нѣщо за да не дохожда добитъка и да прави разни безпорѣдъци.

На енорийскитѣ свѣщенници е строго запрѣтено да напущатъ своеволно енорията си; а, ако стане нужда на нѣкой свѣщенникъ да се отдалѣчи за нѣколко дни отъ изпълнението на длъжността си, той е длъженъ да иска за това разрѣшение отъ надлѣжния протопресвитеръ или надзиратель; а, ако е за двѣ недѣли и повече, той трѣбва да ходатайствува за писмено позволение отъ духовното началство въ Цетина. Но въ всѣки случай, за колкото време той и да се отдалечи отъ енорията си, той е длъженъ да си намѣри презъ това време замѣстникъ.

Прѣди всичко свѣщенниците сж длъжни да пазатъ туй, да не би чловѣцитѣ да си позволяватъ безбрачно съжителство. И ако свѣщенника забѣлѣжи нѣкого въ това, то длъженъ е незабавно да извѣсти за това на мѣстната гражданска и полицейска власть, която веднага взема строги мѣрки за развежданието незаконното съжителство и за распореджанието си съобщава на Духовното Управление. Тѣй сжщо строго е поръчано

на священниците и слѣдующето: всичкитѣ умрѣли да придружаватъ отъ дома въ църква и отъ тамъ на гробищата и да надзираватъ за погребението. Отклонение отъ това правило отъ страна на священниците се случва твърдѣ рѣдко.

Черногорската Епархия има 84 енории, въ всѣка по 150 или 200 кѣщи. Съборни и филиални църкви — 195, а енорийски священници — 81.

Захолмско-Рашката епархия има 75 енории по 150, 200, 250 и 300 кѣщи, а енорийски священници 72.

Висшата духовна властъ грижливо управлява паството си; често се срѣщатъ въ това отъ страна на неразвитото и подчиненото ѣ духовенство прѣпятствия, но усърдието и неуморимата му дѣятелностъ, което се полага за църквата и отечеството, побѣждаватъ на всичкитѣ мжнотии и прѣпятствия.

СМѢСЬ.

Рѣдътъ за омиванieto нозѣтъ. Въ деньтъ на Великия четвъртъкъ, при богослужението въ православната църква е посвятено въспоминанието на установеното отъ Господа Иисуса Христа таинство на причащението на Тайната вечеря и прѣдшествовавшето на тая вечерь омивание отъ Него нозѣтъ на своитѣ ученици. Прѣдъ видъ на това, че „рѣдътъ за омиванieto на нозѣтъ“ се извършава само въ катедралнитѣ църкви и, при това, и съ архиерейско служение и че, по тая причина само малцина сж имали случай да гледатъ лично тоя обрядъ (това се отnosi за въ Руссия, а пъкъ у насъ не се извършава тоя обрядъ), за неизлишно считаме да запознаемъ читателитѣ си съ наредбата и порядъкътъ по извършване умиваньето на нозетѣ. Редътъ за омиваньето на нозѣтъ се извършва на края на литургията слѣдъ заамвонната молитва. На срѣдъ храмътъ на нарочно направения голѣмъ амвонъ се поставя кресло за архиерея и 12 стола, по шесть въ единъ рѣдъ, за съслужащитѣ съ архиерея священници. Прѣдъ креслото се поставя масса за съсѣдитѣ и другитѣ принадлежности по омиванieto, а отъ лѣвата страна на креслото — налой за Евангелието. Подиръ заамвонната молитва архиерея излиза изъ олтаря на амвонътъ, прѣдшествуванъ отъ протодиакона и двама диаconi, отъ които първия носи Евангелието, а послѣднитѣ съсѣдитѣ за омиванieto. Евангелието се турга на аналогитѣ, а архиерея сѣда на приготвеното за него мѣсто. Подиръ това протодияконътъ съ единъ отъ дияконитѣ довозда изъ олтарьтъ 12-тѣ священници, по двама въ рѣдъ, които сѣднуватъ отъ странитѣ на владиката, обржнати къмъ царскитѣ врата. Въ туй

врѣме пѣвцитѣ пѣятъ стихиритѣ, въ които се изображава умиванието на нозѣтѣ, извършено отъ Господа на тайната вечеръ, а сѣщо тѣй и 50 псаломъ. Когато излезатъ на амвонътъ всичкитѣ 12 души свещенници, изображаващи ученицитѣ на Спасителя на вечерата, протодияконътъ произнася великата ектения съ прибавление прошенията, щото „Господъ да благослови това умивание и щото то да бѣде омивание сквернитѣ на нашитѣ прегрѣшения.“ Во врѣме на ектенията епископа и священниците сѣдатъ; подиръ свършванието ѝ става само епископа, който произнася молитва, да би ни сподобилъ Господъ съ приближаванието (прикосновението) на тая вода да се измиемъ отъ душевната нечистота, да ни запази отъ духовната змия, която се старае да ни ожили,“ и пакъ сѣда на мѣстото си. Слѣдъ това протодиякона чете изъ Евангелието за това какъ Христосъ на Тайната вечеря омилъ нозѣтѣ на ученицитѣ си. Когато протодиякона произнася евангелскитѣ думи „воставъ съ вечери,“ епископа става; при евангелскитѣ думи: „положи ризы своя“ той сваля отъ себе си епископскитѣ отличия и облѣкло: панагията, кръста, омофора, палицата и саккоса. При четението отъ протодиякона „и приѣмъ лентіемъ препоясая“ епископа се препасва съ платно, а при думитѣ „потомъ влія воду во умывалницу,“ налива вода изъ ржкомийника въ чаша. Протодиякона продължава да чете: „и начатъ умывати ноги ученикомъ и отирати лентіемъ, имже бѣ препоясанъ“ въ това врѣме епископа умива нозѣтѣ на священниците, като почва отъ сѣдящия отъ лѣвата му страна и свършва съ тоя, който сѣди отъ дѣсната му страна. Омиванието става така: епископа сипва съ ржката си три пѣти вода на ногата на всѣки священникъ, отрива я съ платно и цалува ржката на священника, а священника послѣ това цѣлува митрата на епископа и ржката му. Догдѣ се извършава омиванието на нозѣтѣ на единадесетѣ священници, протодияконътъ повтаря евангелскитѣ думи: „и начатъ умывати ноги ученикомъ и отирати лентіемъ, имже бѣ препоясанъ.“ При четенъето пакъ отъ протодиякона евангелскитѣ думи: и приде къ Симону Петру и глагола ему, той и епископа

приближава до първия священникъ, който сѣди отъ дѣсната му страна, обикновено архимандритъ или най-заслужения протоиерей, който прѣдставлява отъ себе си апостола Петра. Тоя послѣдния става и произнася евангелскитѣ думи: „Господи! Ты ли мои умыеши нозѣ“? Епископътъ му отговаря тѣй сжщо съ евангелскитѣ думи: „еже Азъ творю, ты не вѣси нынѣ, разумѣши же по сихъ;“ священника казва „не омиеши ногу мою во вѣкъ“, епископа отговаря: „аще не умыю тебѣ, не имаша части со мною.“ Тогава священника произноси тия думи: „Господи! не нозѣ мои токмо, но и руцѣ и главу,“ при което показва на ржцѣтѣ и главата си и сѣда на мѣстото си. Епископа, като му отговаря съ евангелскитѣ думи: „измовеный не требуетъ токмо нозѣ умыти; есть бо весь чистъ, и вы чисти есте, но не вси“ омива ногата му, слѣдъ това отива на мѣстото си и сменя платното отъ себе си, а протодиякона доисчитва Евангелието: „вѣдающе бо предающаго Его, сего ради рече: не вси чисти есте.“ Когато пѣвцитѣ испѣятъ „Слава Тебѣ Господи, Слава Тебѣ,“ протодиякона изново приглашава къмъ внимателното слушание на Евангелието и почва да чете: „Во время оно, егда умы Иисусъ нозѣ ученикамъ, пріять ризы своя.“ При многократното повторение на послѣднитѣ думи „пріять ризы своя, епископа се облача, а при думитѣ „возлегъ паки“ — сѣда на мѣстото си, а священникитѣ ставатъ. Епископа, подиръ това, довършва четението на Евангелието: „образъ дахъ вамъ, да яко же Азъ сотворихъ вамъ — вы творите. Подиръ това епископа става и произнася молитвата, да би „Господъ омиль нечистотудушъ нашихъ и что бы мы, омывъ прилѣпившійся къ намъ прахъ прегрѣшеній, отерши другъ друга лентіемъ любви, возмогли угодить Богу во вся дни жизни нашей и обрѣсть благодать предъ Нимъ.“ Слѣдъ свършванието на тая молитва епископа и священникитѣ влизатъ въ олтарьтъ, и литургията се довършва по обикновения рѣдъ.

Книгописъ.

Най-нови свѣдѣния въ Кирилло-Методиевската литература.

Продължение отъ II кн.

Изобщо научното прѣглеждане и оцѣнение на отдѣлнитѣ извѣстия отъ житието не може да има рѣшающе значение на въпроса за произсхожденнето на паметника. Тоя въпросъ може да бѣде рѣшенъ само съ литературното анализиране ¹⁾ на паметника. Ние ще се съгласимъ само съ онова негово рѣшение, което бѣде основано на грижливо сравнително изучаване стила, литературнитѣ форми на ония свърѣмненни на житията литературни произведения, които сж единъ типъ съ тѣхъ. Нѣ въ настояще врѣме е трудно да се рѣши нѣкои да направи такова литературно-критическо издирване на пространнитѣ жития. Кирилло-Методиевската критика, при близкото и възможното безъ пристрастно запознаване съ нейнитѣ крайни изводи, явява се още твърдѣ малко подготвена къмъ тая трудна работа. Въ нея намѣрваме отговоръ на два въпроса, необходими за по правилното поставяние на отбѣлѣзаната Историко-Литературна задача: Първо Кирилло-Методиевската Литература, при всичката своя обширность, все пакъ не съдържа още въ себе си достатъчно пълни исторически коментарии ²⁾ къмъ съдържащото на пространитѣ жития; второ, ние до сега още незнаемъ общитѣ условия на заражданието на Кирилло-Методиевската Литература, даже най-главното отъ тѣхъ — историята на канонизацията на славянскитѣ апостоли“ (стр. 14—15). Въ по-нататъшното изложение автора прави опитване да рѣши втория въпросъ и се достига нѣколко до първия. Въ 2-рата глава г. Петровъ раскрива условията на канонизацията на Кирилла философа най-напрѣдъ въ римската, а послѣ въ славянската църква. Чествуванието паметъта на Кирилла философа въ Римската църква по най-положителенъ начинъ е засвидѣтелствувано въ пространното житие

¹⁾ Анализъ, прѣглеждане и оцѣнение. Прѣв.

²⁾ Коментарии, правение забѣлѣжки на съчинението. Прѣв.

на първо учителя. Тука се казва, че на скоро подиръ погребението на философа въ Римската църква св. Климентъ, на гробътъ св. Кирилловъ начнали да се извършватъ чудеса, които като ги видѣли „римляне болѣ ся приложиша святыни его и написавше икону его надъ гробомъ, начаша свѣтити надъ нимъ день и ноцъ, хваляще Бога, прославляющаго тако, иже ѱ славятъ“. Това свидѣтелство намѣрва за себе си пълно потвърждение така сжщо въ вещественитѣ паметници, открити отъ археолозитѣ въ Климентовата Базилика. На стѣнитѣ на тоя храмъ се спазила древня фрезкова живопись; между изображенията отъ X—XII в. нѣколко изображения архиолозитѣ отнасятъ и какъ Кирилла философа. На единъ отъ тѣхъ се спазилъ надписа: А (agios) Ciril — който надписъ въсвѣрска съ архиологическитѣ подробности на изображението, кара ни да признаемъ въ изображениа святия славянския първоучитель. На картината е прѣдставена такава сцѣна: стои князь, а прѣдъ него, колѣнничи духовно лице, въ гръцки дрѣхи, съ брада; около главата си има нимбъ-принадлѣжностъ на святия. Князьтъ прави съ ржка движение по посока къмъ нѣколко лица, които стоятъ прѣдъ него задъ колѣнопрѣклонената фигура на святията; Спорѣдъ тълкованията на Росси, на картината е прѣдставено испроважданието на Кирилла въ Моравия отъ Императора Михаила (стр. 20—21). Спорѣдъ съображението на г. Петрова, канонизацията на Кирилла въ Римската църква е станала при новата, въ Латински духъ, организацията на Моравската църква въ 899 или 900 година. Туй внимание на папа Иоана IX къмъ славянската църква трѣбвало да я възнагради за изгубванието на нейната самобитностъ. Подновената отъ папа Иоана IX славѣнска църква изгубила своя народенъ характеръ, и новоканонизования святия въ Латинскитѣ святци прѣстаналъ да бжде истиненъ народенъ учитель. Римския дворъ отнелъ отъ Константина най-грамадния отъ неговитѣ подвизи — създаването на народна славянската писменностъ вождаването на народния славянски езикъ въ църковно употребление. Въ замѣна на това тя го наградила съ

католическото учение за изхожданието на святаго духа и отъ сина и съ чинъ епископъ Канонизацията въ Римската църква на Кирилла философа е подала поводъ за съставянието на Латинското негово житие (стр. 24—25). Факта на чествуванието въ Римъ на Кирилла философа на скоро подиръ неговата смъртъ не подлѣжи на съмнѣние. Нъ вѣрно е сѣщо така това, че туй чествуване не се продължавало твърдѣ много врѣме и не било искрено чествуване, то се дължелo не толкова на религиозното чувство на римскитѣ почитатели на Кирила, колкото на политическитѣ съображения на папитѣ. Дало ли е поводъ подиръ себе си това неискрено чествуване паметгъта на Кирилла философа за съставението латинското житие негово? Това е могло да бѣде и да не бѣде. Само историческата възможность не е още гаранция за реалната дѣйствителность. . . . Трудно е да се съгласи челоуѣкъ съ мнѣнието на автора, че чествуванието Солунскитѣ братия отъ словянската църква е възникнало въ нея не по нейната инициатива, а подъ вниманието на Римъ. Кирилла философа словянската църква — казва г. Петровъ — е вписала въ канонгътъ на своитѣ святии подиръ вписванието му отъ римската църква, като се възползавала отъ нейната инициатива, тогава, когато Методия тя наченала да почита не порано отъ края на X или даже въ началото на XI в. (глава III, стр. 30). Съвсѣмъ е естествено, че славянската църква наченала да почита като сватия най-напрѣдъ само Кирилла, и затуй не се изисквало инициативата на Римската църква, когато това чествуване се наченало още като билъ живъ Методий, който, както се знае, самъ дълбоко почиталъ своя по-младъ братъ. А канонизацията на Св. Методия въ славянската църква, като се сѣди по характера на пространното негово житие, трѣбвало да стане порано отъ тоя послѣденъ срокъ, какъвто ѝ назначава г. Петровъ. Съображението на автора: „нагледъ, Методий билъ припознатъ сватия отъ словянската църква, като братъ на *святаго* Кирила философа: съ посочванието (въ Богослужебнитѣ книги) на блискитѣ роднински отношения негови къмъ Кирилла, отдавна вече

чувствуванъ отъ църквата, като, че ужъ се искало да оправдай вписването въ канона на св. „Методия“ (стр. 33) — е повече остроумно, отъ колкото правдо-подобно. — Въ главитѣ IV и V г. Петровъ излага историята на въпроса за отношението на пространното житие на Кирила къмъ тъй наричаната италиянска легенда, по-подробно като се спира върху доклада на Баварската Академия на наукитѣ (2-й 1893 година) на Мюнхенския професоръ Фридриха за открития отъ него новъ источникъ за биографията на Кирилла и Методия ¹⁾ и върху статията на г. Ягича по поводъ на тоя докладъ ²⁾. Самъ автора се присъединява къмъ мислитѣ на г. Ягича, че италиянската легенда и Кириловската (т. е. простр. житие на св. Кирила) не се намѣрватъ въ нѣкаква зависимостъ една отъ друга, напротивъ, едната и другата земали материялъ независимо една отъ друга отъ сжщитѣ пакъ трети источници, всѣкоя се ползовала отъ отъ тѣхъ по собственъ възгледъ (стр. 53). Нъ окончателното рѣшение на тоя въпросъ зависи, безъ съмнѣние, отъ все странното и по-дълбоко издирване на самитѣ паметници. Необходимо е грижливо епизодически да се изучи историята на словянскитѣ апостоли. Съ пълна готовностъ се присъединяваме къмъ заключителното положение на автора: „за по-достойното завършване съ такъвъ успѣхъ наченатото прѣди 50 години издирване ние трѣбва да се повърнемъ къмъ старанията на покойния А. В. Горский и да се заловимъ съ рѣшението на отбѣлѣзанитѣ въ нея въпроси оставени отъ Кирило-Методиевската критика безъ разгледване“ (стр. 56).

Въ *втората* брошура (13 стр.) автора на Историята за Хазарската Миссия на Св. братия показва настоятелна необходимостъ да се подхвърли мисионерската дѣятелностъ на Св. Кирилла и Методия на ново

¹⁾ Ein Brief des Anastasius Bibliothecarius an den Bischof Qaudericus von Velletri über die Abfassung der „Vita cum translatione s. Clementis Papae.“ Eine neue Quelle zur Cyrillus — und Methodius Frage.“ Напечатано въ протоколитѣ на заседанията на Баварската Академия на наукитѣ: Sitzungsberichte, Neft III.

²⁾ „Новонамѣрено свидѣтелство за дѣятелността на Константина философа, първоучителя на славнитѣ св. Кирилъ“ Напеч. въ Запис. на Императ. Академия на наукитѣ т. XXII, приложение VI. Тукъ е помѣстенъ и пълния текстъ на новооткрития паметникъ съ прѣводъ на Руски языкъ.

специално издирвание. Прѣпирнитѣ на Кирилла филозофа, които съставляватъ въ простр. негово житие повече отъ половината му, до сега си оставатъ неиздиряни. Биографията на Кирилла влиза въ областта на словянската История и се разработва отъ славиститѣ, къмъ специалността на които богословскитѣ прѣпирни на Кирилла съ еврейтѣ и мохамеданитѣ нѣматъ право отношение. Словиститѣ не сж компетентни ¹⁾ въ разрѣшаванieto на въпроситѣ, поставени отъ житието относително источнитѣ прѣпирни: тая частъ въ научното разработвание биографиитѣ на слов. апостоли трѣба да зематъ на себе си църковнитѣ историци — Ориенталисти.

Въ *третята* брушурка (14 стр.) г. Петровъ е издалъ апокрафическото ²⁾ пророчество на царя Соломона за Христа, което се намѣрва въ пространното житие на св. Константина филозофа, по списъка на XIII вѣкъ въ Императ. публична библиотека. Въ древне-рускитѣ сборници тоя расказъ често пжти се срѣща и отдѣлно отъ житието на св. Кирилла, въ форма на съвършено самостоятелно сказание. Такъвъ самостоятеленъ списъкъ на тоя паметникъ е и въ сборника отъ XIII вѣкъ въ Императ. публична библиотека. Въ прѣдисловието е помѣстенъ сравнителенъ по нѣколко списъци и доволно обстоятелственъ анализъ на съдържанието на тоя любопитенъ разказъ,, внесенъ въ простран. житие на св. Кирилла филозофа.

Великинъ и Искринъ.

¹⁾ Компететни, значи способни. Прѣв.

²⁾ Апокрифически, значи неканонически и отъ неизвѣстенъ авторъ. Пр.

БЪЛГАРСКИ ЦЪРКОВЕНЪ ПРѢГЛЕДЪ

(МѢСЕЧНО СЛЕСАНИЕ)

Книжка четвърта

МѢСЕЦЪ АПРИЛИЙ

Редакторъ-Издателъ **Игнатий Рилскій.**

Но като отхвърлихме скришнитѣ, срамни работи, като неприбѣгваме до хитрости и непрѣпначаваме Словото Божие, а откриваме истината, прѣдставяме себе си на съвѣстѣта на всѣхъ человекъ предъ Бога

Не прѣкласяйте се подъ чуждия яремъ съ невѣрнитѣ, защото праведността какво общение може да има съ беззаконието? Какво общо имѣ свѣтлината съ тъмнината (2 кор. гл. 4 2, 6, 14)?

СОФІЯ

Книгопечатница „Просвѣщение“

1895.

немогла да се постигне завѣтната негова мечта, всичката сума, оставена въ рускитѣ банки за поддържане на семинарията, типография и библиотека, не била закачана отъ никого и нито пакъ лихвата била прибирана въ разстояние на повече отъ тридесять години. Но случило се тѣй, щото вмѣсто да нарастува главницата отъ лихвитѣ, тя си останала същата до 1870 год., когато нароченъ мѣнастирски чловѣкъ билъ испратенъ въ Руссия и наредилъ както трѣбва тази работа.

Сжщо тѣй нѣмалъ сполука Игуменъ Иосифъ въ постиганнето и на другото си желание—да се постави Рилскій мѣнастиръ подъ защитата и покровителството на държавна Руссия. Намъ сж неизвѣстни сжщинскитѣ причини, гдѣто Русскія св. Синодъ не се е отзовалъ на туй горѣщо желание на рилския мѣнастиръ, защото, току рѣчи, съвсѣмъ нѣмаме писменни свѣдѣния за това, но ако вземемъ прѣдъ видъ едно частно писмо на единъ отъ мѣнастирскитѣ пратеници, Иеродиякона Пантелеймона, писано изъ Руссия до единъ неговъ приятель въ България въ края на 1852 година отъ една страна и отъ друга, като зимаме прѣдъ видъ, че международнитѣ права и обичай никакъ недопушатъ сжществуването на отдѣлни учрѣждения, каквито и да би били тѣ, въ една държава, зависими отъ друга и, още, че и самата цариградска патриаршия би поглѣднала съ твърдѣ лошо око на това, ние заключаваме, че руското правителство друго-яче и не е могло да отговори, освѣнъ че е невъзможно. Туй било толкозь повече немислимо за изпълнение въ това врѣме, защото хората мислили само за запазване своето, но не и да покровителствуватъ чуждото и въ чужда държава. Като туй немогло да стане, пратеницитѣ се били опитали, както свидѣтелствуватъ побочни нѣкои свѣдѣния, поне ходатайство да се направи прѣдъ турското правителство за олекчение на мѣнастирътъ и прѣдъ цариградската патриаршия, която въ туй врѣме имала дълбоко забодени нектитѣ си въ цѣлия трупъ на мѣнастирътъ, но и това се видѣло невъзможно, а се искавала само надежда да се направи каквото може въ извѣстно врѣме и при обстоятелства благоприятни. Отъ

казанното писмо на Иеродиякона Пантелеимона се узнава само, че Киевския Митрополитъ Филаретъ и Самарския Архиепископъ Григорій имъ (на пратеницитѣ) разяснили, че туй по никой начинъ не могло да стане толкозь повече въ онуй врѣме. Ако обаче обстоятелствата били други, казва се въ писмото, могло да се изисква отъ турското правителство поне едно по хуманно отнасяние къмъ мѣнастирътъ, зачитание фермашитѣ, даване на мѣнастирътъ, но повече нищо. Колкото за патриаршията тия двама светители ненамирали никаква друга възможность за въздѣйствиe, освѣнъ едно влияние да се направи за отварянието на семинарията и типографията. Освѣнъ това, въ писмото се казва още, че тѣзи примѣрни русски архиереи най-горѣщо желали възраждането на народътъ ни и указвали начини и срѣдства за неговото постигание. Но какви сж тѣзи били начини и срѣдства, ни не знаемъ, защото писмото е уничтожено именно отъ туй мѣсто. И тѣй и въ туй свое горѣщо желание Игуменъ Иосифъ отималъ несполуки. А неговитѣ прѣемници, до колкото ние знаемъ, не сж подигали вече този въпросъ, защото появилшитѣ се обстоятелства въ отечеството ни слѣдъ кримската война отвлекли вниманието имъ на друга страна.

Справедливостъта го изисква да прибавимъ още, че за тия свои благи намѣрения, за тази своя свята идея — да стане рилския мѣнастиръ центръ на умственното движение на цѣлия бѣлгарски народъ и да бѣде запазено отъ страна и на турцитѣ и на гръцското духовенство съ покровителството на държавна Россия, мѣнастирътъ на Св. Иванъ билъ изложенъ на много по голѣми ужаси и зли намѣрения отъ страна на работниците на *мѣгали идея*, отколкото другъ пѣтъ и за него настѣпили минути за съсипване. А туй станало така: при всичкото старание на мѣнастирътъ да пази въ тайнѣ намѣренията и дѣйствиата си — да ги скрива даже и *отъ нашитѣ болгаре*, се немогли да се скриватъ и да недоидатъ до ушитѣ и на гръцката патриаршия и на турското правителство. Наистина Игуменъ Иосифъ прѣди да испроводи своитѣ пратеници въ Россия до нѣйдѣ се билъ гарантиралъ отъ

страна на първата чръзъ своя *ефорзъ* въ г. Пловдивъ чорбаджи Димитрика, когото богато надарилъ, като я успокоилъ съ това, че ще се проси милостиня за поправянието на манастирските здания и че не било злѣ ако би се отворила въ манастирътъ печатница и духовно училище, въ което „съ изучаванieto на българския-тъ езикъ, да се изучава и Еллинския-тъ, и за което се даже чръзъ половина уста изказало и единъ видъ одобрѣние и даже обѣщано било и ходатайство прѣдъ руското посолство въ Цариградъ. Това туй направено, Игуменъ Иосифъ могълъ да работи по смѣло и съ увѣрението, че всичко ще се извърши тѣй, както той си мислилъ, но осложнившитѣ се политически обстоятелства измѣнили всичко и на всичко наченали да даватъ прѣвратно тълкувание. Намѣрили се услужливи братия, които забравяли своята народностъ и нейнитѣ интереси и се погрижили да прѣдставатъ рилския манастиръ прѣзъ В. Порта и прѣдъ патриаршията, като гнѣздо на най лошавитѣ работи срѣщу държавата и църквата и неговитѣ пратеници въ Руссия, като руски агенти, които отнесли своитѣ рапорти. Игуменъ Иосифъ билъ принуденъ съ богати подарѣци да убѣждава каймакамитѣ и разнитѣ бейове отъ околнитѣ градове на манастирътъ, че той е най вѣрния рая, че неговитѣ хора сѣ отишли въ Россия при заможнитѣ българе, които искали да пожъртвovatъ по нѣщо за украсението на църквата и че тѣ, пратеницитѣ, отколѣ би се вжрнали въ манастирътъ ако не би се разболяли отъ лошавия климатъ, а сетнѣ имъ попрѣчила войната и др. т. Сѣщо тѣй била убѣждавана и патриаршията и чръзъ *ефорзъ* и направо като се поддържали първитѣ доводи, като въ сѣщето врѣме пакъ се просило ходатайството прѣдъ руското посолство въ Цариградъ. Но това било вече твърдѣ трудно за манастирътъ. Срѣщу него се исправяли се нови и нови вътрѣшни сили, които, като се била поченали вече борбата между гръцкото духовенство и народътъ, поченали да търсатъ отъ манастирътъ и материална поддръжка за тази борба, като го обвинявали и сами, че той е събралъ въ Россия грамадни

сумми и сега трѣбва да ги прѣдаде, та училище, типографии и др. т. въ манастирътъ не трѣбвало да има. Туй ставало испърво въ доста межки форми, а по сетнѣ и въ твърдѣ остри и работата достигнала до тамо, щото мнозина каймаками и нѣкои паши били замолявани отъ този, или онзи чорбаджия — ага да извършатъ потрѣбното — да се принуди манастирътъ съ правителствена сила да дава на общинитѣ имъ извѣстна сума за тѣхнитѣ текущи разноски. А пакъ работницитѣ на *великата майка* — *църквата*, които билъ наспорилъ Господъ по онова врѣме въ всѣки градъ на България, се погрижили да съобщатъ за всичко на своята майка и, както става обикновено, да ѝ прѣдставатъ манастирътъ такъвъ, за какъвто го мислили и другитѣ, а Игумена Иосифа за главенъ виновникъ. Отъ това послѣдвали нови бамбардированія отъ *великата църква*, нови тѣжки упрѣквания и съвѣтвания, а най сетнѣ и угрози. Съ това заедно била рѣшена и сѣдбата на Игумена Иосифа да се прати на вѣчно заточение въ Трикала, въ което сѣ небезгрѣшни и нѣкои отъ самитѣ братия на манастирътъ¹⁾. Игуменъ Иосифъ се принудилъ да повика на дияря своитѣ пратеници, за да се избѣгнатъ по голѣми осложнения. Тѣ се върнали съ голѣми прѣдпазвания, като счели за своя длъжностъ да се прѣдстватъ сами прѣдъ цариградския патриархъ и да отхвърлятъ отъ себе си и отъ манастирътъ лошапитѣ обвинения. Па-

¹⁾ Консервативния характеръ на просвѣтителната и проповѣдническа дѣятелностъ на манастирътъ, пазенъ строго отъ Игумена Иосифа, немогълъ да не се сблъска силно съ убѣждението на мнозина манастирски братия, дѣйствующи по цѣла България и находящи се тѣй, да се каже, въ кипекитѣ на подкачения новъ народенъ животъ, че трѣба да се работи безъ да се мисли много за какви да сѣ сетини. Това и нѣкои вътрѣшни, частни, чисто човѣчески слабости породили били на послѣдно врѣме между манастирското братство една чувствителна студенина къмъ Игумена Иосифа и намѣрили се такива, ако и твърдѣ малцина, които по съвѣтитѣ на свои лични приятели гръцки владци и обнадеждени отъ послѣдния манастирски ефоръ чорбаджи Димитрика просили цариградската патриаршия за свалянето на Игумена Иосифа отъ игуменството и испращанieto му на заточение. Въ свръска съ този въпросъ, увѣряватъ, било станало въ началото на 1859 год. и прибиранieto въ манастирътъ на блаженнопочившаго Авксентия, който се смѣтало да застъпи мѣстото на изгонения. Ще прибавимъ при това, че въ тази гръцка интрига е билъ замаменъ и Даскалъ Неофитъ съ своя интименъ приятель съученикъ и свѣрстникъ Архимандритъ Прокопій — интименъ приятель, съученикъ и свѣрстникъ и на Блаженнопочившаго Авксентия. Но слѣдъ смъртта на Иосифа, Даскалъ Неофитъ станалъ Игуменъ и разбралъ лошавината на интригата.

триархътъ останалъ задоволенъ отъ подаръцитѣ, но недовърнето къмъ манастирътъ останало въ пълната си сила. Сжщото било направено и съ нѣкои отъ влиятелнитѣ аги, но и тѣ немного се измѣнили въ мислитѣ си.

Но освѣнъ тѣзи добрини, направени отъ Игумена Иосифа, той направилъ и друга тоже немаловажна услуга на манастирътъ. А именно. По едно врѣме, ние не можемъ да кажемъ отъ кога и съ каква цѣль, тжй като при всичкитѣ наши старания да се сдобиемъ съ потрѣбнитѣ свѣдѣния, ние не сполучихме, въ рилския манастиръ се оказали нѣкакви *ефори*, единъ видъ надзиратели — господари, поставяни отъ страна на цариградската патриаршия. Тѣзи ефори имали правото да дохаждатъ въ манастирътъ, да прѣгледжватъ смѣткитѣ му, да утвърдяватъ и не изборитѣ на игуменитѣ и на другитѣ служащи и всичко друго, каквото е потрѣбно да вършатъ въ името на манастирътъ и за него прѣдъ патриаршията и даже прѣдъ В. Порта. *Efori* емѣ сж били, тжй да кажемъ, главнитѣ господаре на манастирътъ и къмъ тѣхъ сж прибѣгвали всичкитѣ честолюбци и славолубци, за да могатъ да се сдобиятъ съ какво годѣ положение въ манастирътъ. Отъ тѣхъ е манастирътъ ималъ много повече врѣда, отколкото полза. Но тѣ сж били създадени отъ тогавашната система на цариградската патриаршия — всичко да се разрушава, което не е гръцско и за всичко да се плаща на разрушителитѣ, слѣдователно и ефоритѣ ѝ сж били потрѣбни, особено такива, какъвто е билъ горѣ-споменхтия послѣденъ ефоръ чорбаджи Димитрика отъ гр. Пловдивъ, погърченъ цинцаринъ. Тѣзи ефори били бичъ за манастирътъ, но Игуменъ Иосифъ знаилъ какъ да постѣпя и съ тѣхъ. Съ послѣдния, чорбаджи Димитрика, той тжй повелъ работата, щото можлъ да проигуменува въ манастирътъ почти цѣли 37 години и почти винаги го оставялъ на страна, безъ да иска за всичко да му расправя. А когато послѣдния умрѣлъ, който и приживѣ се билъ още убѣдилъ, че ефорството му стои на вѣтъръ, той не склонилъ да приеме ефоръ на манастирътъ. Сжщо тжй той не склонилъ да бжде ефоръ и единъ доста виденъ и достопочтенъ на-

роденъ дѣятель, за когото мнозина налегали, както несклонилъ такъвъ да има и отъ страна на българската цариградска община, ръководителката въ него врѣме българския народъ, като казалъ единъ пътъ за винаги, че мѣнастирътъ нѣма нужда отъ ефоріи. Той избавилъ мѣнастирътъ отъ несноснитѣ крѣлежи — ефоритѣ¹⁾ но съ това заедно ненавистьта и омразата на цариградската патриаршия срѣщу него, подклаждана и отъ вънъ отъ свои, за което ние на друго мѣсто ще говоримъ подробно, била вече рѣшила неговата участь вѣчно — заточение въ Трикала. И той това знаеялъ, но не рачилъ да направи това, което искали отъ него, — той немогълъ да прѣдаде мѣнастирътъ, това най свято, най скъпо достояние на българския народъ, въ ръцѣтъ на неприятелитѣ на този народъ, — той се рѣшилъ да загине въ заточение, но не да зима участие въ разбойничество. Но и злобата на чловецитѣ има прѣдѣли; прѣдполаганото отъ чловецитѣ, се полага отъ Бога. На 16 окт. 1859 година Игуменъ Иосифъ прѣдалъ Богу духъ и съ това се свършило зложелателството на хората срѣщу него.

При всичкитѣ епѣнки, които посрѣщаль Игуменъ Иосифъ за прилаганіе въ дѣло на планътъ си за учебното дѣло, той до самата си смъртъ непрѣставаль да се грижи за туй дѣло. Като размислилъ, че съществуваніето на Духовна Семинарія въ самия мѣнастиръ има много несгоди при това положение, което се

¹⁾ Ефорството въ рилския мѣнастиръ трѣба да се мисли, че се е въвело къмъ края на първата четвъртъ отъ настоящия вѣкъ отъ страна на гръцката цариградска патриаршия, но и съ готовностъ прието отъ нѣкои отъ мѣнастирското братство, — и първитѣ и послѣднитѣ съ извѣстни цѣли. При всичкитѣ несгоди и влики които ималь мѣнастирътъ отъ ефорството, той по нѣкой път сполучиваль чръзъ него и доста добрини, особено въ врѣме на ефорството на българскитѣ родолюбци отъ гр. Пловдивъ чорбаджи Вълко и чорбаджи Салчо. Ефоритѣ на по три години еднаждъ дохождали въ мѣнастирътъ за прѣгледаніе мѣнастирскитѣ смѣтки и изравняване нѣкои остри отношения между братството, но отъ това тѣхно дохождане винаги страдали мѣнастирскитѣ интереси. Послѣдния мѣнастирски ефоръ чорбаджи Димитрика дохождалъ въ мѣнастиръ послѣденъ пътъ въ 1857 или 58 год съ една свита отъ 65 души, които подиръ осмодневно стоение въ мѣнастирътъ едвамъ могли да пазеанатъ пътъ него отъ прѣтруиваніе на мѣнастирско добро. Ние притѣжаваме нѣколко писма отъ чорбаджи Димитрика, испрацани на разни мѣнастирски братия, живущи по разни градове да му испратятъ то това, то онова за дома му — черни сливи, масло, сирене, риба, шаяци и др. под съ забѣлжка тѣ кирията да не плацать ако нѣмать „уфаклъжж.“ Въ тия писма на нѣкои се зачатва надѣжда за доброположение въ мѣнастирътъ.

изискува отъ иноческия животъ, той рѣшилъ да устрои Семинарията вънъ отъ мѣнастирътъ, а именно въ селото Рила, за която цѣль той и купилъ едно пространно и удобно мѣсто, наричано *шлякната*. Туй мѣсто той заградилъ и расчистилъ и смѣталъ на идущата година, 1860, да почене постройката на самитѣ здания, за които, както увѣряватъ нѣкои негови близки приятели, той билъ приготвилъ и плановѣтъ. На туй свято негово прѣдприятие побъркала неговата смъртъ, но защо неговата идея не сѣ послѣдовали неговитѣ прѣемници до сега, защо скроения тѣй добръ планъ не е турнатъ въ изпълнение, намъ е незвѣстно, при всичко, че то би трѣбвало да стане поне отъ чувство на благодарностъ къмъ възобновителътъ на мѣнастирътъ. Това се е изисквало и отъ прямата заповѣдь на основителътъ на мѣнастирътъ неговитѣ чада: *да обичатъ новокръстения свой единокръвенъ народъ, да го утвърждаватъ въ вѣрата, да го поучаватъ, да искореняватъ отъ него нелѣпнитѣ езически обичаи и зли нрави?*

Относително самата личностъ на Игумена Иосифа ще кажемъ само това. Той, като человекъ, е билъ въ висша степенъ честенъ и въ всеко отношение добродѣтеленъ. Монашескитѣ обѣти е изпълнявалъ въ точностъ и не единъ пѣтъ, освенъ общественната молитва, на която неупустително присѣтствувалъ, той билъ забѣлѣжванъ и нощно врѣме и дневно на молитва въ своята келия. Рѣдко пѣти се е случвало да го не намиратъ въ молитвенно положение въ срѣдъ нощъ, когато отивали клисаретѣ да зиматъ благословение за клепанье за утрина. Неговата врата никогашъ не се затваряла и денемъ и нощемъ се влизало при него. Като управителъ, той е билъ примѣренъ и любимъ отъ всички. Неуморимъ въ трудовѣтъ физически, той билъ неподражаемъ и въ умственитѣ си занятия-четение разни книги и писанье свои забѣлѣжки и мѣнастирскитѣ приходи и расходи. Нераздражителенъ, тихъ и кроткъ къмъ всички, смиренъ и искренъ къмъ сътрудящитѣ си и благъ къмъ подчиненитѣ. Прѣстѣпления той повечето дома, втайнѣ, исправялъ и често пѣти на маловажнитѣ гледалъ като да ги невижда, а

злонамѣренитѣ посрѣщаль съ християнско чувство. Като чловѣкъ и като управителъ на мѣнастирътъ, Игуменъ Иосифъ е билъ най-добрия, какъвто би могълъ да се желае и нѣма да сгрѣшимъ ако кѣжемъ, че самото провидѣние го е било избрало за такъвъ.

Като свръшваме съ Игумена Иосифа, ние считаме за необходимо нужно да споменемъ на кѣсо за отношението на мѣнастирътъ къмъ новопородения църковенъ въпросъ съ цариградската патриашия, тъй като и този въпросъ е тѣсно свързанъ съ всичката дѣятелность на мѣнастирътъ. Ние ще говоримъ тукъ и за по сетнешни дати отъ смъртъта на Игумена Иосифа. Само по себе си се разбира, че да се породи този въпросъ въ българетѣ, най-много е способствуваль мѣнастирътъ на Св. Ивана съ неговата чисто апостолска и учителна дѣятелность, както това може да се заключи отъ всичко писано до тукъ за мѣнастирътъ. Ние казахме, че прѣдставителитѣ мѣнастирски проповѣдницитѣ-духовници кждѣто стѣпнали, тамо се запазвало благочестието и славянската писменность и че славянската българска наука не е прѣставала никакъ въ мѣнастирътъ, както що не е прѣставала и неговата проповѣдь за миналото величие и слава на България. Разбира се, че и въ туй законно, горѣщо желание — освобождението отъ гръцкото фенерско иго мѣнастирътъ не е могълъ да бѣде противенъ, но напротивъ, той е билъ първия начинателъ и главенъ работникъ на това. Скитанпето на рилскитѣ духовници-проповѣдници по селата и градоветѣ на цѣла България, приканванието въ мѣнастиръ отъ тѣхъ на многобройно множество народъ и слушанието въ него на проповѣдитѣ ¹⁾), както

(30) Въ миналото врѣме, а така и въ по слѣдне въ рилский мѣнастиръ имало заведено правило, всѣкогашъ, когато дохождатъ поклонници, както, на примѣръ за празниците: Великденъ, Възнесение, Св. Троица, Петровъ-денъ, голѣма и мала Св. Богородица и Очовъ-денъ (а), да се говорятъ въ съборната църква отъ добри проповѣдници проповѣди за поучавание и наставление на народътъ. Какви сж били старитѣ проповѣди на мѣнастирътъ, ние нѣмаме сега нарѣката си въкоя отъ тѣхъ, за да се запознаемъ съ тѣхното съдържание, но ще приведемъ единъ откъслекъ отъ една, казана на 19-й Октом. 1860 г. отъ която мо-

(а) *Очовъ-денъ* се наричж празнуванието памята на св. Иванъ рилский чудотворецъ на 19-й Октомври. Това навание на този празникъ е извѣстно на всичкитѣ села и градове, окрѣжающи мѣнастирътъ. Колко много свидѣтельствува туй кавание за значението на рилский мѣнастиръ въ българския народъ.

и други напомнювания, за които споменахме по горѣ, поддържали въ него идеята за миналитѣ му славни дни и го карали да усѣща въ себе си необходимостта да се избави и отъ духовното робство на фенерската патриаршия и къмъ друго да чезне. И дѣйствително първи проповѣдници противъ гръцизмътъ трѣбва да се считатъ рилскитѣ труженици, защото тѣ сѣ първитѣ, които сѣ удържали непрѣкъснатото славянското Богослужение и сѣ станали причина да се гледа съ недовъріе къмъ гръцкитѣ владици и къмъ гръцката образованост. Намъ сѣ извѣстни стотини примѣри, когато рилскитѣ духовници-проповѣдници сѣ правили сравнение прѣдъ народътъ на тѣхнитѣ поучения и на говоренитѣ укорителни, но не поучителни разговори въ църквитѣ на гръцкитѣ пастири и сѣ го упѣтвали въ правия пѣтъ. Ние нѣма да спомѣнаваме тукъ за псувнитѣ и нападенията, исказвани отъ гръцкитѣ владици на турски языкъ въ църквитѣ и нито пѣкъ ще забѣлѣжимъ за куцунственното тѣхно служение, защото смѣтаме другъ пѣтъ да кажемъ за това повече, а ще се ограничимъ сега да споменеме само това, че българинътъ е виждалъ въ всичкитѣ дѣйствия на Рилския мѣнастирь — и въ неговото Богослужение и въ проповѣдитѣ му и въ отношенията му спрямо гръцкитѣ владици, своето, природното, милото, което разбиралъ, и което услаждавало душата му и го съживѣвало. Българи-

жемъ да заключимъ поне отчасти и за съдържанието на първитѣ. Съ това заедно този откъслекъ отъ тази проповѣдь ще ни покаже какви сѣ били и въ литературно отношение тогавашнитѣ български проповѣди. Проповѣдникътъ, покойний вѣкъ Иеромонахъ Агатагелъ, родомъ отъ гр. Кратово, въспитаникъ на богословското училище въ Халки, тѣй почевъ проповѣдта си: „поминайте на ставники ваша! Очовъ-день днесъ, рилская горо възграй! Очовъ-день днесъ, радуйтеся болгаре. Очовъ-день днесъ, воскликни болгарскій свѣте . . . монаховъ наставника, пустыню сію украсившаго и грады народа своего свѣтло просвѣтившаго . . . радуйтеся прочее, болгаре! Радуйтеся и веселитесь. Радуйтеся вси состави, духовны, мірски, мужески полъ и женски, стары и млади, радуйтеся и всеблага-Бога славите, даровавшаго намъ таковое сокровище . . . За това, благославены братия нужда е перво ни да престанеме отъ прежните си грѣхове, да възвенави диме сръбрюлюбието, зависта, братоненавидѣнието . . . да по питае празникитѣ за нашата полза, да подържаме монастирето, да подкрѣпѣлиаваме у илищата за богопознанието и образованието на нашитѣ чада, отъ което образование ожидава нашето отечество да види голѣми успѣхи и сѣ какви добрини . . . а прежде всехъ да имаме искрення и братска любовь помѣжду си коато е первенствующій знакъ на одного христіанина челоуѣка . . . сость любовьта секакво добро може да стане у нашего бѣдно отечество, а безъ нея и доброто заупустева.“

нѣтъ виждалъ въ този мѣнастирь своето сърдце и къмъ него прибѣгвалъ за душевна улада и отъ него очаквалъ изпълнение на чаянието си. На всѣкъждѣ братията на Рилскій мѣнастирь сж проповѣдвали противъ грѣцизмѣтъ, и първъ е билъ Рилскій братъ, който е прочелъ по славянски Свѣтото Евангеліе въ г. Пловдивъ още при почеванието на Българския въпросъ, когато Пловдивъ туку що почевалъ да се събужда; първи били рилскитѣ духовници, които заедно съ народа възложили на рамената си тѣжкия товаръ — гонението на грѣцкитѣ пастіри. И въ първото врѣме на почеванието на борбата тѣзи Рилци правили всичко зависящо отъ тѣхъ, за да може тази борба да се распространи на всѣкъждѣ изъ България, та всички, вкупомъ, да работятъ. Но тѣй като между тогавашнитѣ българи още било трудно да се работи, по причина, че мнозина не чувствovali нуждата и не съзнавали потрѣбата отъ една страна и отъ друга, че заражданието се почевало на твърдѣ малко мѣста, то тѣ наченали да се споразумѣватъ помежду си, да се съвѣтватъ и упѣтватъ единъ другъ и да работятъ. Тѣй, отъ едно писмо отъ стария даскалъ, монахъ Аверкий, испратено изъ Казанлъкъ, гдѣто той учителствувалъ отъ 5-й Априлий 1840 година, ние четеме слѣдующитѣ съвѣти: „между тия работы расправя се за избираніето на търновския митрополитъ Неофита, (извѣстенъ пияница)“, понеже стана нужда да се писуватъ писма и да се совѣтуватъ. Казанлъклиитѣ съ Терновалиитѣ, какъ да правятъ, и какъ да думатъ, кога дойде нужда, азъ въ писмата имъ пустнахъ по нѣкоя рѣчь за възбужданіе и имъ се видоха угодны и ми рекоха да се соберемъ нѣколко такива за възбужданіе, и като собрахъ нѣколко, провождамъ ги... Врѣме е сега и вие такажъ да побутните дано се избавеше Българията отъ беломорскитѣ айдуци и отъ моралииститѣ просяци... сега е време и само овците (туи писмо е писано до учителя Неофита, който е живѣлъ тогива въ Рилскій мѣнастаръ, отъ гдѣто е могълъ да дѣйствува на самоковци) да се побутнатъ малко да не губатъ това благоврѣміе, но да си свършатъ нѣкоя работа и да се избаватъ отъ мудите, дето е най-лудо, тамо се

проважда“. За да даде по голѣма важностъ на написаното си и да вдѣхне куражъ за работа у учителя Неофита, той по нататѣкъ продължава: *Азъ като що самъ се извѣстилъ за Цариградъ какви са устроения наредени, за да си намѣри съкой правдата, верувамъ да свършиме, само ако се собудатъ и ако си отворатъ очите като волъ у трици.* ¹⁾ тѣй сѣ работили рилскитѣ братия за събужданieto на българския народъ и справедливо е тѣ да се считатъ за главни начинатели и работници на българското възраждане.

Да, Рилскій мѣнастиръ подбуждалъ народѣтъ къмъ борба съ грѣцкото духовенство, водилъ го здраво изъ пѣтьтъ на тѣзи борба, като нежалилъ за това своитѣ сили. Но при всичко това, въ тази борба, по лошавото навикновение на българитѣ, той трѣбвало да прѣнося и всевъзможни оскърбления и неприятности и отъ своитѣ и отъ боримата фенерска патриаршия. Когато се била поченала по усилено борбата, когато тукъ-тамъ изъ България въ по голѣми количества се намѣрили послѣдователи, хитрата мегали *Еклисия* скоро разбрала кои сѣ главнитѣ виновници на новото брожение у българетѣ и къмъ тѣхъ най напрѣдъ обърнала своитѣ отровни стрѣли. Като зимала прѣдъ видъ, че мѣнастирътъ, като ставропигияленъ, се намира въ пряма зависимость отъ нея и подигълно убѣдена въ виновността на рилскитѣ братия, тя прѣдписала на мѣнастирътъ да заповѣда на своитѣ духовници да не бунтуватъ населението и разбунтуванитѣ да вразумятъ и

¹⁾ Горѣщо сѣ работили въ него врѣме рилскитѣ отци за събужданieto на народѣтъ, но се нѣкакъ тѣй събужданieto мѣчно вървѣло напрѣдъ. Отъ това се отчаявали даже такива дѣйци като даскалъ Неофита. До колко е било голѣмо отчаянието на послѣдния отъ българската заплата въ туй врѣме, свидѣлствуватъ неговитѣ думи, написани на писмото на казанний монахъ даскалъ Аверкий, като въ отговоръ, „Много нѣтъ“, — пише Даскалъ Неофитъ, — „сѣ бутали, но они пребивають все въ едно нечувствие и исполняется на нѣхъ пророческое слово „одебелѣ бо сердце людей сѣхъ, и очима своими смѣжиши, и ушима тѣжко слышаши, да не когда обратятся и исцѣлю ихъ“, — и кога да са начали такива важни общенародни дѣла, никогда не са благоусѣбли въ нѣхъ отъ своитѣ разногласия; зато и сега не удобѣ стѣроитно естъ, и азъ съ вами согласую аще невиджу, не иму стѣри Мити мурина, и по водѣ писати и по камени стѣяти, ничтоже успѣвается, но точно трудъ суетный, сиче и нашия единоплемеенныя побуждати и увѣщавати ничтоже мно естъ, разве по камени стѣяти, мурина мити и прочая. Не питай стараго, ами памага“.

смирятъ, а на по влиятелнитѣ българе, държащи нейната страна, наричани *гъркомани* чрѣзъ своитѣ владици внушила да пѣдятъ изъ градоветѣ и селата рилскитѣ труженници. По такъвъ начинъ първи испитали на своя грѣбъ патриаршеския гнѣвъ рилскитѣ проповѣдници-духовници, които почнали да се гонятъ отъ този или онзи фенерески владика. До колко е била убѣдена патриаршията въ могъществото на рилския мѣнастирь свидѣтелствува този фактъ, гдѣто тя искала, както казахме по горѣ, той да разубѣждава народътъ въ исканията му, както направила въ 1861 год. при испѣжданieto на Самовоск. владика. Отъ едно писмо отъ 19 Августъ 1861 год. узнаваме, че понеже самоковци били испѣдили своя влаика и неискали никакъ другъ такъвъ грѣкъ, то бившия тѣхенъ испроводилъ съ сила своя протосингелъ въ Самоковъ. Но за да би ималъ сполука, владиката, по заповѣдъ на патриаршията, прѣдписалъ на Игуменътъ на мѣнастирьтъ „да стане самъ веднага, щомъ приеме писмото му, да отиде до Самоковъ да прѣдстави (инициал) протосингела и да прѣдума народа да го приематъ“. Въ такъвъ сжщо смисълъ писалъ на Игуменътъ и Самоковския Каймакаминъ, пакъ и много други писали отъ други страни се за вразумявание и разубѣждавание на народътъ, но Игуменътъ или мълчалъ, или имъ отговарялъ, че това не е негова работа, това е народна работа, въ която той немогълъ да се мѣси. Но при това игуменътъ не забравялъ да се оплаче и самъ, че и неговитѣ братия гонятъ отъ вѣнъ. Но каквото и да отговарялъ мѣнастирьтъ, колкото и да мълчалъ, него се невѣрвали и той продължавалъ да стои въ очитѣ на всички, че той е главния виновникъ и по едно врѣме работата достигнала до тамо, щото по интригитѣ и подкупитѣ на гърцитѣ турското правителство поченало да гледа на него съ страшно недовѣрие; което насмалко останало да се непрѣобърне и въ чисто обвинение, искупено, впрочемъ, съ прѣскжпи жертви само да се запази неговия животъ. Като виждалъ, че работата се осложнява и ней се прѣдвижда края, за да заварди своето сжществувание, мѣнастирьтъ намѣрилъ за добръ да по про-

мѣни малко своята дѣятелность — да я стѣсни въ крѣжилата на чисто консерваторство и по този начинъ да може да продължава пакъ да работи. Станало распореджане, дадени наставления, на всѣкъдѣ тѣй да се работи, но ела, че това се видѣло като отживѣло своето врѣме, работата се намирала въ голѣмъ разгаръ и всичко жаждало напредъ да върви, но не да се спирѣ, или да се обрѣщѣ на дирия. Въ скоро врѣме този начинъ на работа не се одобрилъ и отъ мнозина отъ распаленитѣ мѣнастирски работници; мнозина наченали да гледатъ съ подозрѣние на мѣнастирскитѣ дѣйци и скоро туй подозрѣние се прѣобърнало въ съвършено осжждане и гонение. Рилскитѣ духовници-проповѣдници се прѣобърнали въ погърчени българе, въ привърженици на цариградската патриаршия и най сѣтиѣ всичкото това се заключило съ закриванieto на много мѣста на мѣнастирскитѣ метоси и съ испжжданieto на рилскитѣ труженници. Но и съ това на много мѣста само съ туй не се ограничили. Погрижили се да распрѣснатъ и въ самия народъ такива мисли, отъ които той прѣстаналъ да посѣщава мѣнастирътъ — породили страшна студенина между народа и неговия въспитателъ, образувала се страшна пропасть, която, току-рѣчи и до днесъ се продължава. Впрочемъ, трѣбва да забѣлѣжимъ, че за такива лошави настроения спрямо мѣнастирътъ най много сж спомогнали дошлитѣ нови учители и благодѣтели въ България — Католицитѣ и протестантитѣ. Събудения отъ дълбокия сънъ народъ отъ Рилскитѣ духовници-проповѣдници и жаждущъ сега часъ по-скоро да се насити съ това, отъ което се билъ лишавалъ толкозъ, стотини години, немогълъ изведнѣждъ да постигне всичката цѣлесъобразность на новата консервативна дѣятелность на мѣнастирътъ и съгласно нея да работи отъ една страна, и отъ друга между самитѣ гоними, грѣцкитѣ владици и тѣхнитѣ съобщиици, грѣкомани, като се образувала общность на интереситѣ, съставили се и особенни планове на дѣйствия. На туй още повече спомагало това обстоятелство, гдѣто мнозина испърво, като работници на общото поле и въ продължително врѣме неவிждали

плодове отъ работата, отчаювали се и прѣминавали на противоположната страна и тогава изваждали на явѣ главнитѣ виновници и дипломатическото обаяние на рилци губило своята значителна сила. Това станало причина, щото духовницитѣ-проповѣдници рилци често пѣти да извиняватъ извѣстни свои дѣйствия прѣдъ своето началство, а така сѣщо и прѣдъ нѣкои български общини. Това е послужило за причина и на разни доноси въ мѣнастирь за дѣйствията и даже за личнитѣ дѣла на този или онзи мѣнастирски дѣецъ, доноси, които повечето пѣти били поставяни на фалшиви основи и мѣнастирьтъ билъ принуденъ да дѣйствува спорѣдъ обстоятелствата въ отношение къмъ своитѣ дѣятели и да дава въ извѣстно врѣме и значение на по силнитѣ и правоподобнитѣ. Отъ такъвъ родъ доноси ние имаме нѣколко на рѣцѣтъ си, въ които и българи и гърци и гъркомани българе се оплакватъ отъ мѣнастирски дѣйци, като въ сѣщето врѣме други пакъ ги хвалятъ и настояватъ тѣ да стоятъ при тѣхъ, за да ги наставляватъ и рѣководятъ. Тѣй, напримѣръ въ 1857 и 58 години борбата между българе и гърци и погърчени българе въ г. Хасково била достигнала до връхътъ на своитѣ прѣдѣли и ето тѣ, и еднитѣ и другитѣ, испращатъ въ мѣнастирьтъ настоятелни писма — едни за диганието на рилския духовникъ-проповѣдникъ, а други за неговото оставяние и още да не му се запрѣтѣва да говори проповѣдитѣ си. Едни нападатъ този труженикъ съ страшни измислици, а други го защищаватъ, като доказватъ неговата апостолска дѣятелность и примѣренъ животъ. Какво е отговорилъ мѣнастирьтъ на еднитѣ и на другитѣ въ отговоръ на тѣхнитѣ искания, ние незнаемъ, но инструкциитѣ испратени, по поводъ на това на обвинявания и защищавания, ние имаме на рѣката си и ще ги приведемъ тукъ за свидѣтелство на политиката, тѣй да кажемъ, въ туй врѣме на мѣнастирьтъ. Ние ще приведемъ тукъ само по-характеристичнитѣ мѣста отъ тѣзи инструкции.

„Извѣствуваме ви какво са научилие тия дни, защо въ Хаской не стъ были яко добръ съ жителитѣ тамошни,“

пише мѣнастирьтъ на своя прѣдставитель тамо ду-

ховникъ-проповѣдникъ Хаджи Агапий, единъ отъ най-добритѣ мѣнастирски възпитанници и трудолюбци, „понеже явно сте били презирали оныя, които се гръчелятъ. Затова и си не били доволни отъ васъ. И види се много да сте ги оскорбили, щото дерзали съ анафора да ся оплачатъ отъ васъ на патриарха въ Цариградъ . . . Затова сега въ отечески съвѣтуваме за напредъ да внимавате себе си въ обхожданието съ челоуѣцитѣ така, какъто да сж благодарни и дѣлѣтъ страхи, т. е. и Българи и Гърци. Вы като духовникъ трѣбва да учите челоуѣцитѣ на любовь и согласие, а не на завистъ и раздоръ . . . Гледайте отъ сега на тѣмъ да не правите никакъ раздѣленіе помежду челоуѣцитѣ, но старайте ся по възможности раздѣленитѣ да соедините. Еще ви съвѣтуваме да не казвате слова по църквитѣ сами, развъ кога ви поканатъ отъ нѣкожъ църквж епитропитѣ, или священникитѣ. Повтаряме внимайте себе си добръ, и гледайте да не принесете нѣкое бѣстестіе и ущербъ на манастиръ. Незнаете ли колко бѣдохъ неприятности отъ оныя години за тѣя работы?“. Но имало и такива случаи, когато манастирътъ намиралъ за нужно да уважи протестаджиитѣ, дигалъ своитѣ духовници-проповѣдници, или пакъ имъ прѣдписвалъ да спиратъ дѣятелността си за врѣме, но и въ такъвъ случай злото пакъ се изливало върху главата на манастирътъ и на неговитѣ работници. Удовлетворението еднитѣ, раздражнявало другитѣ и тѣ като не могли да чувствуватъ въ даденъ моментъ положението на манастирътъ, увеличали се и изливали своя гнѣвъ на своитѣ пастири. Такивато дѣйствия, както забѣлѣжихме и по-горѣ, скоро се видоизмѣнили и се обърнали въ чисто нападателни и зложелателни къмъ манастирътъ, тѣй щото при рѣшаванието на църковния въпросъ, при учреждаванието на Екзархията — въстановлението на автокефалното църковно управление на българетѣ, унищожено прѣди години незаконно отъ гръцката фенерска патриаршия, между манастирътъ на Св. Иванъ и народътъ сжществувала една особенна студенина, едно непростително недовѣрчиво отношение.

МАТЕРИАЛИЗЪМЪ.

Материализмътъ е такъвъ възгледъ, който се об-
лега, въ послѣднитѣ си основания, само на очевиднитѣ
свидѣтелства на външнитѣ чувства и при това при-
писва истинското битие само на едната материя. Ос-
новния положителенъ материализъмъ на кратко може
да бѣде сформированъ въ такъвъ видъ: всичко, що
знаемъ за истината, знаемъ го посредствомъ външ-
нитѣ чувства. Всичко, което познаваме съ чувствата
си, е вещественно, а тъй като всичко, що е достъпно за
нашитѣ чувства е вещественно, то сжщността и при-
чината на всичко може да бѣде само вещественно. И
така, за истинско сжществуващо, трѣба да се признае
само вещественното, материалното битие.

Критика на материализма.

Както видѣхме, за изходно начало на материализма
служи непосредствената увѣренность въ достовѣр-
ността на нашитѣ чувствени познания въ окръжава-
щитѣ битиета. Нъ могатъ ли чувственнитѣ познания
да се приематъ съ такава достовѣрность, каквато му
приписва материализма? Много отъ самитѣ прости съ-
ображения ни заставяватъ да отговоримъ отрицателно
на този въпросъ. Не подлежи на никакво съмнѣние,
че много отъ свойствата на веществата въ сжщность
не сж тѣхни реални свойства, а се явяватъ само, като
субективенъ продуктъ на нашето възз, което осѣщаме;
такива сж напримѣръ: цвѣта, звука, топлината, хлади-
ната и др., които въ непосредственото съзнание се
приематъ за реални опрѣдѣления на самото вещество.
Сега вече може да се считатъ за доказани, като напр.,
въсприеманието цвѣта на нѣщата съ очитѣ си, че не

е реално свойство на обективната дѣйствителностъ, а е само резултатъ отъ трептението на етера (ефира), който е дѣйствувалъ на нашия зрителенъ нервъ; — възприеманieto на звука тъй сжщо не е свойство на самитѣ външни прѣдмѣти, а е отражение на слуховий органъ отъ поколебанный въздухъ. По сжщия начинъ се обяснява происхождението и на другитѣ чувствени прѣдѣления, — възприети отъ прѣдмѣтитѣ. На всички е извѣстно сжщо, че възприетия образъ си измѣнява величината, когато се приближимъ или отдалечимъ отъ него. По нѣкога единъ и сжщъ прѣдмѣтъ на еднакво разстояние отъ насъ показвани се, ту по-голѣмъ, ту по-малкъ; прѣдмѣтитѣ що се движатъ, често ни се прѣдставляватъ въ покой и наопъки, що сж въ покой — въ движение и т. н. Всичко това показва, че възприетитѣ образи и прѣдмѣтитѣ на възприятието, що сжществуватъ вънъ отъ насъ, не е се едно и сжщо. Заклучението отъ всичко до тукъ е това, че нашитѣ чувствени прѣдставления сами по себе си не ни даватъ истинското познание за реалното битие.

Нъ ако не трѣбва да се гледа на осѣщанията и чувствениитѣ прѣдставления, като на достовѣренъ источникъ на знанието, то толкозъ повече не можемъ се съгласи и съ това положение на материализма, дѣто: всичко, що знаемъ за истинското, знаемъ го само посредствомъ чувствениитѣ възприятия. Даже за самитѣ чувственовъзприетитѣ вѣщи, ний безсъмнѣнно знаемъ повече, отъ колкото ни се даватъ непосредствени възприятия. И самъ материализма приписва на веществата нѣкакви прѣдѣления, независими отъ чувствениитѣ показания. Така ний мислимъ и никой отъ материалиститѣ никога не е отричалъ това, че веществата сжществуватъ и тогазъ, когато нито ний, нито други ги е наблюдавалъ, и въ това врѣме продължаватъ да си запазватъ всичкитѣ свойства, способни да възбуждатъ въ насъ осѣщания, ако бихме почнѣли пъкъ и да ги наблюдаваме. Очевидно е, че такова понятие за вѣщитѣ ний не черпимъ направо изъ чувствениитѣ възприятия. По нататкъ, самото това понятие за чувственното битие, което въ всичкитѣ материалистически

въззрѣния се явява, като основа; и, че основата на това битие съставлява *материята* или *материалнитѣ атоми*, което още повече опровергава учението на материалиститѣ за произхождението на всичкитѣ наши познания изъ чувственното въсприятие. Нито материята, нито атомитѣ сж били нѣкога прѣдмѣтъ на нашето въсприятие; и спорѣдъ самитѣ вѣроятни прѣдположения, никога нѣма и да имъ бждѣтъ. И материята, и атомитѣ не сж непосредствени факти на това, що осѣщаме; тѣ сж само прѣдполагаеми причини на въсприятието, нѣ сами въ нашето въсприятие не влизатъ; слѣдователно понятието за материята и атома не е отъ емпирическо произхождение. И така, не всичко, що знаемъ за реалното битие, се черпи изъ чувственното въсприятие.

Материализма, като произвежда всичкото наше познание само отъ единъ външенъ опитъ, и спорѣдъ това приписва истинско битие само на външното, на вещественното, утвърждава, че освенъ материалното битие не сжествува нищо друго. Въ това се заключава друго основно положение на материализма, и това положение тѣй сжщо трѣба да се признае за несъстоятелно.

а) Вече въ областъта на вънжшното, на чувствено въсприетата дѣйствителностъ, е несъмнѣнна такава страна, която неможе да бжде подведена подъ понятието на материалното битие, слѣдователно, тя е такава нѣщо, на което не трѣбва да се приписва материаленъ признакъ. Така въ външния миръ, който ни окръжава, ний виждаме дѣйствието на различнитѣ естествени сили и чрѣзъ тѣзи *сили* си обясняваме явленията, що ставатъ около насъ; ний знаемъ, че тѣзи явления се извършватъ по опредѣлени *закони* и различнитѣ емпирически науки се стрѣмжтъ да изучатъ тѣзи закони. Нито сжществуващитѣ сили въ природата, нито дѣйствающитѣ въ нея закони, трѣба да се отричатъ; а между това понятието *сили* и *закони* на природата не заключаватъ въ себе си никакъвъ признакъ на материално битие; не трѣба да се казва, че силитѣ и законитѣ на природата могатъ да се виж-

датъ, пипатъ, притеглятъ, разложатъ на части и т. н. И така, въ понятието сили и закони на природата ний намираме, въ самата област на външното битие, такова нѣщо, което трѣба да се признае за несъмнѣнно съществуващо и което неможе да се нарече материално.

Забѣл. Наистина, материалистите се опитватъ, понятията *сили* и *закони* на природата, да включатъ въ общото понятие на материалното битие, като утвърждаватъ, че силитѣ и законитѣ — не съставляватъ нѣкаква самостоятелностъ отдѣлна отъ областта на материалното битие, а сж само свойства, или качества на самата материя, за това, защото ний никога не ги виждаме отдѣлно отъ веществата. Нъ по необходимата имъ свръска съ веществото не може да се казва, че тѣ иматъ еднаквостъ съ веществото. Ако бихъ били силитѣ и законитѣ само свойства на веществата, то тѣ и по съществото си трѣбвахъ да бѣдѣтъ *еднородни* съ тѣхъ, и освѣнъ това, трѣбвахъ да бѣдѣтъ и постоянна принадлежностъ на веществата. Нъ нито едното, нито другото може да се каже. Ний никога неможемъ да наречемъ, че силитѣ и законитѣ сж *еднородни* съ веществото, за това, защото на първитѣ всѣкога се приписватъ начало на дѣятелностъ, активностъ, а за същественъ признакъ на послѣдното се признава инерцията. Ний така сжщо неможемъ да признаемъ силитѣ и законитѣ за постоянна, *неотемлема* принадлежностъ на веществата, тъй като проявлението на първитѣ не е свързано съ съществуването на какъвъ да е единъ опрѣдѣленъ същественъ субстратъ; една и сжща сила, единъ и сжщъ законъ за да покаже проявлението си, може да се ползува отъ различни съществени субстрати, — напр. силата на електричеството, като се подчинява на едни и сжщи закони, може да се проявява еднакво, и въ кжсъ желѣзо, и въ живъ организъмъ, и въ други вѣщества.

б) Нъ освѣнъ външната материална дѣйствителностъ има още друга дѣйствителностъ, не призрачна, или само прѣдполагаема, нъ несъмнѣнна и непосредствена, това е нашия психически миръ, нашето съзнание. Че съществува психически миръ, това още ни-

кой не е отричалъ; убѣждението въ сѣществуванието на този миръ е несъмнѣнно достовѣрно отъ всичко, що знаемъ; за това, защото психическия миръ е именно това, което ний виждаме направо и непосредственно въ всѣкий моментъ, въ всѣко проявление на нашето собствено сѣществувание. Материализмътъ, обаче, какъ гледа на този несъмнѣнъ сѣществующъ миръ на психическитѣ явления? Материализмътъ да отхвърли сѣществуванието на тѣзи явления не може, и за да си остане вѣренъ на положенията, че „освѣнъ материятното не сѣществува нищо друго,“ той, очевидно, може да приеме само единъ пжтъ, — именно да отхвърли самостоятелността на тѣзи явления и тѣхната независимостъ отъ веществата. Такъвъ пжтъ дѣйствително и приема материализмътъ и утвърждава, че всички, тѣй нарѣченитѣ психически явления, не сж друго нищо, освѣнъ *проявления* или свойства на самото вещественно начало, което съставлява основата на външното битие.

Основанието, на което се опиратъ материалистите въ този случай, служатъ много наблюдавани факти зависимостта на душата отъ тѣлото и чрѣзъ посрѣдството на тѣлото отъ вънжшнитѣ физически влияния. Тѣзи факти, спорѣдъ мнѣнието на материалистите, като да показватъ, че всичкитѣ тѣй наречени психически явления, нѣматъ свое особено самостоятелно начало, нъ сж само, като резултатъ отъ дѣятелността на организма, а прѣимущественно на мозака; и слѣдователно не съставляватъ нѣкаква особенностъ, отлична отъ вещественния миръ въ областта на битието.

Че дѣйствително психическия животъ се проявява заедно съ физическия; и въ своитѣ проявления и развития се намѣрва въ зависимостъ отъ дѣятелността на тѣлесния организмъ (главно отъ мозака), това не трѣба да се отрича. Нъ въ това не трѣбва да се вижда никакво достатъчно основание за него, щото да се отрича самостоятелността на психическото битие и да се признава, че всичкитѣ психически явления сж само части на материяния миръ. Несъмнѣната зависимостъ на психическитѣ явления отъ дѣятелността на организма не дава никакво право да се заключава, че

първитѣ сж само продуктѣ отъ дѣятелността на послѣдния и, че послѣдний е причина на първитѣ. Отъ това, че душевнитѣ явления се намѣрватъ въ зависимостъ отъ състоянието и дѣятелността на организма, *логически* може да слѣдва само това, че за първитѣ дѣятелността на организма служи само, като необходимо условие, нѣ отъ всичко това не слѣдва, че дѣятелността на организма е самата причина на психическитѣ явления. Въ областта на явленията въ външната природа, ний можемъ намѣри много примѣри, които (явления) да сж въ зависимостъ съ веществото, и само отъ това, че едни вещества се намѣрватъ въ зависимостъ отъ други, то не можемъ да утвърждаваме, че еднитѣ сж продуктѣ на другитѣ. Напр., растението на пълно зависи отъ почвата, върху която расте и приема сокъ, нѣ безсъмѣнно никой не нарича че растението е продуктѣ на самата почва. Така сжщо трѣба да се каже и относително психическитѣ явления, — ний нѣмаме никакво право да ги наричаме продуктѣ отъ дѣятелността на организма — само затова, че тѣ се намѣрватъ въ зависимостъ отъ органическия животъ.

Главно несъстоятелността на материализма по възгляда на психическия животъ се раскрива въ това, че той, като признава психическитѣ явления само за особенни свойства и проявления на веществото, по такъвъ начинъ приписва на веществото това, което не само може да бжде изведено отъ него, нѣ и направо противорѣчи на самата негова сжщностъ, — така щото коренно разрушава самата му сжщностъ. Сжщественно свойство на веществото се явяватъ: протяженностъ, непротяженностъ, движение; за обикновенний чловѣчески разумъ е твърдѣ очевидно, че всичкитѣ проявления на веществата не трѣба да се гледатъ като на *нѣщо повече*, а само като видоизмѣнение на тѣзи негови свойства. Като е тѣй, то какъ е възможно отъ веществото да възникне миръ на съзнанието, т. е. особенъ психически миръ, т. е. това, което не е нито протяженностъ, нито непроницаемостъ, нито движение? Ако всѣко вещество има пространство, протяженностъ, то какъ и по какъвъ начинъ може да възникне мисълта, която никакво

простраство не напълня? Ако материалната дѣйствителностъ сама по себе си нѣма ни цвѣтъ, ни звукъ, ни миризма и т. н., то какъ може тя да произведе безконечното разнообразие на самитѣ тѣзи свойства? На кратко казано: между механическитѣ движения на външния миръ и вътрѣшния миръ на мислитѣ и чувствата лежи велика бездна, която неможе да се прѣмине. Остава съвършено непонятно, какъ отъ движението на веществото може да възникне мирътъ на психическитѣ явления съ съвършено особенни свойства.

Това, тъй наречений психически миръ, съществува, и не се е съмнѣвалъ въ това нито единъ материалистъ. Че психическия миръ съставлява такива явления, които нѣматъ никакво материално свойство и въ замѣна на това иматъ много свои особенни нематериални свойства, не подлежи на никакво съмнѣние. Какво отъ това слѣдва? Слѣдва очевидно това, че ако мирътъ на психическитѣ явления е противоположенъ на всичко материално, то той има съвършено *отлично* битие отъ материалния миръ т. е. нематериално и въ сжщото врѣме *съвършено реално*, поради това щеше да бѣде изнасилване за разума да се приеме това, че не съмнѣнно съществува, като нематериално, само за свойство на материята, т. е. да се приеме за свойство на материята само това, което има своя особена дѣйствителностъ, че слѣдов. никакъ неможе да бѣде свойство. Знае се, че свойство е това, което нѣма своя особена дѣйствителностъ (напр.) *кръглостъ*, като свойство на валчести топки) свойство е само това, което отвлѣча дѣятелността на разсѣждка отъ прѣдмѣта и слѣдова., има особено битие само въ мисълта и за мисълта. Нъ относително мирътъ на психическитѣ явления, съвсѣмъ малко може да се каже, че той има битие само въ мисълта, за това, защото самата мисълъ не е както проявлението на този миръ. Съвсѣмъ напроотивъ, реалността на психическия миръ повече е несъмнѣнна нежели реалността на всѣко друго битие, защото всичко, что знаемъ за всѣко друго битие знаемъ само на това основание, че ний прѣживяваме

въ собственния си психически животъ, — слѣдов., само на основание проявлението на психическото битие.

И така положението на материализма, че не съществува нищо, освѣнъ материалното, трѣба да се признае за несъстоятелно. Нашето разгледване материалистическото учение, необходимо ни води къмъ заключението, че не трѣба да се смѣсватъ материалното битие съ психическото и да се свожда едното и другото къмъ едно начало; че за явленията на материалния миръ, които иматъ свои особенни признаци, ний сме принудени да прѣдполагаме особена причина или сжщностъ, която наричаме материя, а за тѣй нареченитѣ психически явления, съответственно особеннитѣ имъ свойства, да прѣдполагаме друго начало, което трѣбва да (бѣде) е нематериално, духовно.

Слѣдствията, които произтичатъ отъ материалистическия принципъ.

Несъстоятелността на материалистическитѣ възгледови се открива за насъ още повече, ако обърнемъ внимание на тѣхнитѣ теоретически и практически резултати и направимъ едно послѣдователно анализиране къмъ основния принципъ на материализма. Спорѣдъ основния си принципъ материализма е механическо възрѣние, т. е. такъвъ, който иска да узнае всичко само, като необходимо проявление на външнитѣ механическитѣ закони, които дѣйствуватъ въ материалната природа. Такова възрѣние прѣди всичко необходимо води къмъ унищожение на всѣко съзнание, т. е. къмъ безпощадния скептицизмъ. И дѣйствително, ако всичко се извършва само споредъ външнитѣ механически закони, то е очевидно, че и всичкитѣ дѣйствия на нашия умъ, цѣлий процесъ на нашитѣ мисли сж нищо друго, освѣнъ като, необходимия продуктъ на слѣпия дѣйствующъ механизъмъ. Но въ такъ случай може ли да бѣде дума за истината и лжката? Тогава на какво основание ний можемъ да признаемъ едно за истина, а друго за заблуждение? Отъ материалистическата точка зрѣние *всичко*, даже и самитѣ противоположни проявления на мисълта трѣбва да се считатъ, като да иматъ еднакво естествено право

на съществуване, — всичко трѣбва да е само нормално, защото всичко се извършва спорѣдъ необходимитѣ закони на природата. Това значи, изобщо за всички и обязательно за кого да е, че истина не може да бѣде. Като унищожава, обаче, по такъвъ начинъ, обективното достоинство на всѣка истина, то материализмътъ наедно съ това, очевидно унищожава и истината на своя собственъ възгледъ.

Отъ естествено практическия резултатъ се явява пълно унищожение на различието между доброто и злото, и, слѣдователно, унищожение нравственната личностъ на чловѣка. Спорѣдъ възгледа на материализма: мирътъ е само слѣпъ дѣйствующъ механизъмъ, животътъ чловѣчески е само механически процесъ, който никакъ същественно не се отличава отъ другитѣ механически процеси, и слѣдователно, чловѣкъ, отъ тази точка зрѣние, е само машина. Нъ отъ тази точка зрѣние въ разсуждението за чловѣческитѣ дѣйствия, очевидно е, че не може да бѣде дума ни за добро, ни за зло; — ни за длъжностъ, ни за обязанностъ. Отъ тази точка зрѣние не е възможно никакво оцѣнение на чловѣческитѣ дѣйствия, не е възможно отъ чловѣка да се искатъ никакви трѣбования, защото отъ машина какво може да се иска? Такъвъ възгледъ на чловѣка, а особено на чловѣческитѣ дѣйствия е противенъ на чловѣческия разумъ. Чловѣкъ носи въ себе си неискоренимо съзнание за своята *свобода* и способностъ къмъ *самоопредѣление*, а заедно съ това и *отговорността* за своитѣ дѣйствия; и ето това съзнание рѣшително противостои да се докаже съ всичко усилие отъ материализма, че чловѣческитѣ дѣйствия сѫ само необходимия продуктъ на природнитѣ вънкашни механически закони.

(Прѣводъ отъ руски).

С. п. К.

Пессимизмът като изражение и послѣдствие на опредѣлено мировъзрѣние.

(Отъ какво произлиза толкозъ обикновенното въ сегашне врѣме недоволство отъ животътъ. Пессимистическото възрѣние на животътъ като на постоянно страдание. Пжтътъ за избавление отъ страданията. Умътъ като орждие за погасяване желанията. Удоволствието, като цѣль на животътъ. Прѣдпочитанието умственнитѣ и естетически удоволствия и тѣхното съвпадение съ основанието на правственността. Двоякостта въ разбиранieto конечната цѣль на животътъ. Источникътъ на тая двоякостъ. Историческото положение и значение на Шопенхуеровата философия).

Изгледа като никогашъ да не е било толкозъ распространено недоволствието отъ животътъ, както въ наше врѣме. Пессимизмътъ е господствующе днесъ настроение. То се е появило отдавна и се повече и повече се распространява. Стига да посочимъ на байронизмътъ, който, както се знае, до нѣйдѣ се е отразилъ въ поезията на Пушкина, а най-много въ поезията на Лермонтова. Сродна по духътъ съ байронизмътъ е поезията на другъ по сетнешенъ, по толкозъ извѣстенъ поетъ Хейне. Философското изражение на пессимизмътъ е далъ Шопенхауеръ, който, благодарение на това, е станалъ сжщо общо извѣстенъ и отъ мнозина се признава за най-великъ философъ. Пессимизмътъ обаче господарува сега, както изгледа, не е въ видъ на опредѣленното учение и като здраво обоснованно и приведено въ система възрѣние на животътъ, но въ видъ на мжтно настроение, което се исказва въ туй, гдѣто съ необикновена легкота свръшва съ животътъ. Колко хора се лишаватъ (убиватъ се сами) отъ животътъ си отъ туй, че животътъ имъ умржзналъ, че спорѣдъ тѣхното мнѣние нѣмало защо да се живѣе. Животътъ се прѣдставя сега на мнозина толкозъ маловажна, малощѣнна вещь, щото нищо не струва да се хвърли тя,

щомъ се яви сгоденъ случай за това. Спорѣдъ стария многогодишенъ възгледъ на животътъ може и трѣбва да подлага чловѣкъ себе си на смъртна опасност само за велики цѣли, — повечъ важни, отколкото самия животъ, напримѣръ, отъ любовъ къмъ отечеството, къмъ истината и доброто. А сега убиванieto себе си не е вече жрътва, а само освобождение себе си отъ излишенъ товаръ. Доброволното убиванне себе си, спорѣдъ съвременнитѣ понятия, е *самоуничтожение*: що е възникнало отъ ничтожество, трѣбва изново да се обрѣне въ ничтожество; но не е ли по добръ доброволно да унищожи себе си чловѣкъ, отколкото да чака слѣпъ случай, или не разбраната за насъ сила на природата да ни обрѣне въ нищо. Спорѣдъ стоическата философия, сѣдбата прѣдопрѣдѣлява течението на животътъ на всѣкиго безъ поврѣщанне, тѣй щото въ туй отношение всички сж равни; но мадрецътъ съ туй се отличава отъ глупецътъ, гдѣто първия, като узналъ законътъ на сѣдбата, доброволно ѝ се подчинява, когато послѣдния, по своята глупостъ, напразно ѝ се противи. Сѣщо тѣй, спорѣдъ философията на пессимизма, ако необходимия край на животътъ е уничтожение на личността, то по-добръ нека този необходимъ край бѣде доброволна наша работа, отколкото неволна, зависяща отъ случая, отъ непрѣдвидѣни причини. Отъ тукъ става явно, че въ самото неопрѣдѣлено пессимистическо настроение, въ простото недоволство отъ животътъ изобщо, исказва се сѣ извѣстното възрѣние на животътъ, именно това възрѣние, че животътъ е случай, прѣдизвиканъ да сѣществувa отъ стѣчението на многоразлични обстоятелства, че както на дия, тѣй и напредъ нашия животъ е обиколенъ съ тъмна тъмнина. За обяснение на тѣй често срѣщаното недоволство отъ животътъ обикновенно посочватъ на множество частни причини и условия, които правятъ животътъ тѣжъкъ; но всичкитѣ тия причини и условия само поддържатъ и усилватъ сѣществующето вече недоволство, а да го направатъ не могатъ. А затова често пѣти иже виждаме при най-щастливи условия недоволство отъ животътъ, и на противъ, —

при тѣжки условия доволство отъ животътъ. Нѣма съмнѣние, че главния источникъ на нашето доволство или недоволство отъ животътъ се заключава въ туй, какъ ние гледаме на животътъ изобщо, каква цѣна има прѣдъ нашитѣ очи животътъ, а тѣй като нашия животъ е тѣсно свързанъ съ свѣтовната дѣйствителностъ изобщо, бидейки най-важенъ феноменъ или частъ отъ тази дѣйствителностъ, то разбира се, че не може да се има никакво опрѣдѣленно възрѣние на животътъ, безъ какво-годѣ повече общо възрѣние на всичката дѣйствителностъ. Такова повече общо възрѣние на дѣйствителността, лежаще всѣкогашъ въ основата на всѣко опрѣдѣленно възрѣние на животътъ и дающе на това възрѣние опрѣдѣленна боя и характеръ, се нарича *мировъзрѣние*. Може да се каже, че нѣма толкозъ бѣдна умствено човѣческа душа, щото да нѣма въ нея извѣстно мировъзрѣние, разбира се, въ мѣтни и неопрѣдѣлени чѣрти, а по нѣкога неизвѣстно и за самата нея. И толкозъ е велика организиращата сила на мисълта, щото никаква, вмъкнала се въ душата, идея не остава тамо безъ свойственно ней дѣйствие върху другитѣ съприкосновенни съ нея идеи и върху всичкия умственъ строй на човѣческата душа. Извѣстенъ е фактътъ, че мисълта, внушена на нѣкого на сънъ, кара го да ѝ се покорява неволно и да прави това, което се отъ нея изисква. Това, разбира се, е болѣстно проявление на това общеизвѣстно свойство на умствената организация на човѣка, че всѣка идея има сама по себе си нѣкаква сила и прави съответствено на нея дѣйствие въ душата на човѣка, при което, колкото по често се повтаря извѣстна идея въ съзнанието на човѣка, бидейки многовидно възприемана, толкозъ по силно трѣбва да бѣде нейното дѣйствие върху умътъ, ако само това дойствие не се парализира отъ по силно влияние на други, противни на нея идеи. Врочемъ всѣкогашъ се е отдавало важно значение на това, какъвъ е видътъ на мислитѣ у човѣка, но и всѣкогашъ (у насъ поне) малко сж вниквали въ това, съ какъвъ начинъ се слага тези или онзи видъ мисли, — зависи ли това отъ набирание на случайни причини, или пакъ тукъ

дѣйствуватъ органически сили и трѣбва да се прѣд-полага присѣтствието на извѣстенъ законъ, и по какъвъ начинъ трѣбва да бѣде ведено образованието на мишлението, като такава сила, която, разбира се, има най-важно значение въ съставянието на всѣкакъвъ видъ мировъзрѣние. Много по голѣмо внимание отдавна се обрѣща на изучаванieto различнитѣ видове на словесното искусство. Изучаванieto на литературата се считало всѣкогашъ най-важно образователно срѣдство, но съ изучаванieto на мишлението, отъ което зависи самия языкъ, като му служи за оржие, а тѣй и съ изучаванieto на видоветѣ и разнитѣ типове на челоувѣческото мишление, които може да се намиратъ и въ литературнитѣ произведения, всѣкогашъ сѣ намарили и считали това за работа на немнозина любители и специалисти. Разбира се да се разясни строя на мисълта, който съставлява основата на извѣстно мировъзрѣние, да се даде точна характеристика на извѣстна система на мишлението, да се схване и изрази вразумително за всички самия неговъ духъ, безъ да се задоволява съ набирание подлинни мѣста, вземени отъ извѣстенъ мислителъ, е работа трудна. Но зеръ е по-легко да се разясни и истѣлкува както трѣбва велико произведение на литературното искусство? Първото е не по-малко нужно и важно, както и послѣдното.

Който може да бѣде увѣренъ въ туй, че края на животътъ може да бѣде само пълното унищожение на личността, прѣобръщанieto на битието въ небитие, за такъвъ не може да има друга конечна цѣль, освѣнъ най-добръ да се въсползува съ своето врѣме за добиване на тия блага, каквито ни сѣ достъпни, щото колкото се може повече да се насладимъ съ животътъ, да придобиемъ повече удоволствия. Философията на пессимизмътъ незнае и не признава друга цѣль на животътъ. Такава цѣль би била допустната, ако би зависѣло напълно отъ насъ да имаме само удоволствия и да отбѣгваме отъ всичко неприятно. Но отъ опитъ всѣки знае, колко биватъ въ животътъ непрѣдвиждани и съ нищо неотблъскани страдания, при това колко силни и съсипителни за насъ, за нашитѣ желанія и

надѣжди, щото прѣдъ тѣхъ ставатъ ничтожни всѣкаквито удоволствия и губятъ своята привлекателностъ. И какво е чудното! Прѣдставителитѣ на пессимистическата философия не само признаватъ това, но даже прѣуголѣмяватъ до крайна невъзможностъ осъществяването на конечната цѣль на животътъ, която отъ самитѣ тѣхъ се прѣдставя като едничка възможна. Като мислятъ, че едничката възможна цѣль на животътъ е щастieto, наслаждението, тѣ доказватъ въ сжщето врѣме, че щастие за насъ нѣма, че всѣко наслаждение е лъжливо, че животътъ не е нищо друго, освенъ страдание. Това, що ние наричаме удоволствие, казватъ намъ философитѣ — пессимисти, е само олегчение на страданието; то е кратковрѣменна почивка, минутно зимание душа всрѣдъ всѣкаквитѣ тѣгоби, които ни съсипватъ; — то е малко прѣкъсване, малкъ промежуткъ въ дългата верига на страданията, които прѣпжлнятъ нашия животъ, и даже повече отъ това: нѣма такова удоволствие, при което да не се намиса много малко страдание. По такъвъ начинъ пессимистическата философия сама отрича това, що сама признава за едничко благо и цѣль на животътъ. Въ сжщностъ тази философия сама се смѣе надъ себѣ си, но своя собственъ смѣхъ тя искарева за ирония на сждбата. Тя мисли, че животътъ е даденъ намъ за наслаждение, че друга цѣль и неможе да има, а тъй като да се наслаждаваме съ животътъ си ние неможеме, защото той на дѣло е страдание, то, слѣдователно, сама сждбата ни е обрѣкла на постоянно лъгание и разочерование¹⁾, тя играе и като да се развлекава съ насъ, тя ни прѣлъстява съ фалшиви удоволствия и ни кара да се докопваме до тѣхъ по каквото и да е начинъ, но всѣкогашъ, щомъ цѣльта ни се постига и желаемото се осъществява, ние виждаме, че праздни сж били нашитѣ надежди и мечти, суетни и усилията ни. Спорѣдъ здравето разсжждение, ако удоволствията, които се ди-

¹⁾ Нѣма нужда, че пессимистическата философия направо това изисква, че тя признава наслаждението за цѣль на животътъ; достатчно е и това, че такова възрение върху животътъ направо произлиза отъ самитѣ основания на пессимизма. Ако не трѣбва да се счита животътъ прѣдначаченъ за удоволствие, то защо той да се прави лошъ?

рятъ постоянно въ животътъ, сж фалшиви, ако наслаждението е неосмъществима цѣль, то значи настоящата сжщинска цѣль на животътъ не се заключава въ туй; значи, — колкото и да би били за насъ желателни удоволствията отъ всѣкаквъ видъ, но не къмъ това сме ние призвани, не затова е даденъ намъ животътъ, щото постоянно да диримъ удоволствия и да се наслаждаваме. Наистина, отъ гдѣ пессимистическата философия извожда, че такава е именно конечната цѣль на животътъ и че друга неможе да има? Такова възрѣние върху животътъ тя оправдава съ слѣдующето просто разсъждение: нѣма съмнѣние, че волята е основа на всѣко битие, и въ особенностъ тя е основната сила въ природата на чловѣка. Но волята се проявява въ актоветъ на исканieto и неисканieto; само по себе си се разбира при това, че ние искаме винаги това, що е за насъ приятно, а неискаме неприятното. И тъй, стрѣмленieto къмъ удоволствие е отвържанието отъ всичко неприятно, — това сж необходимитъ и първоначални основни мотиви на нашитъ дѣйствия. Всѣко желание или искание е знакъ на това, че намъ нѣщо недостига и, слѣдователно, е състрадателно състояние на недоволство. Нашия животъ отъ това именно е и мжченъ, че ние имаме различни желания; да нѣмаше у насъ желания, ние нѣмаше да страдаме. Значи, само е единъ пжтътъ за избавяние отъ страданияето; този пжтъ е да се освободимъ отъ желанията. Ако би била волята единственна дѣйствующа въ насъ сила, то, разбира се, освобождението отъ желанията би било невъзможно. Но у насъ освѣнъ волята има умъ. Разбира се умътъ е произведение на волята, и като произведение на волята е прѣдначаченъ да ѝ служи за оръдие, което ние наистина видимъ у животнитъ; но у чловѣка умътъ се явява, или поне, може би, самостатна независима сила отъ волята. Затова дѣйствителността на умътъ можѣ да служи за срѣдство къмъ освобождение отъ всѣкакви желания. Тази цѣль се постига само щомъ се ние напълно отдадеме въ властта на възрѣнието свойственно на умътъ, което бива то въ видъ на познание, когато неговъ прѣд-

мѣтъ служатъ разни видове и стѣпени на битието, то въ видъ на естетическо наслаждение, когато за прѣдметъ му служи прѣкрасното въ природата или въ изкуството. Когато дѣятелността на умътъ достига найголъмо развитие, тъй щото всичката душа се изпълнюва съ нея, тогава волята заедно съ неутолимата жажда на животътъ, на наслаждението, ослабява и даже съвършено загаснува, всѣкаквито желания съ самия имъ коренъ се прѣсичатъ. Това разсѣждане ясно показва въ какво се заключава главното заблуждение на пессимистическата философия. Ако умътъ не само може да бѣде независимъ отъ волята, но е и въ състояние да ѝ навива, да я лишава отъ всѣкаква сила, да я задавя и като да я унищожава, то какъ подиръ това може още да се признава умътъ за произведение и проявление на волята? Въ такъвъ случай задавянието волята отъ дѣятелността на умътъ би значило откъсване на волята отъ само себе си и сама себеси да задавя. Разбира се, чловѣкъ има способностъ да води борба противъ самага себе си и да се откъснува отъ себе си, но това е възможно само за това, че въ чловѣка има разни сили, — висши и нисши, и едниѣ сили могатъ да бждѣтъ насочени противъ другитѣ; но какъ е възможно, щото едната и недѣлима сила да може да бѣде насочена противъ себе си да противодѣйствува? Откъсването волята сама отъ себе си не би могла да бѣде, ако би трѣбвало това откъсване да става съ собствената нейна сила; то би било само откъсване на една частъ на волята отъ друга, едни проявления на волята отъ друга, при която самата воля все пакъ би оставала при себе си. Впрочемъ невъзможността да се раздѣля съвършено волята отъ умътъ била е посочена въ своето мѣсто. За насъ е сега по важно това заключение, къмъ което ние дохождаме, на основание на прѣдидущето, относително учението на пессимистическата философия за конечната цѣль на животътъ: невъзможно е да се признае за такава цѣль удоволствието, щомъ се тъй може, и даже се прѣдлага, като висше благо за чловѣка, освобождението отъ всѣкаквито желания. Нали удоволствието се

заклучава въ осъществението на желанията, а когато съвсѣмъ нѣма желания, то какво може да има тогава удоволствие? При нѣманието желания и удовольствията, съединени съ тѣхното удоволствие, отсѣтсвуватъ. А тѣй като самата пессимистическа философия, гледайки на животътъ, като на постоянно мъчение, признава за най важно за човѣка дѣло освобождението отъ желанията, чрѣзъ което се достига избавянието отъ страданието, то явно е, че не само не може да се признаятъ удовольствията за конечна целъ, но напротивъ, такава цѣль, спорѣдъ сѣщата пессимистическа философия, излиза състояние противоположно на състоянието на удоволствието. Състоянието на удоволствието е всѣкогашъ егоистическо, защото удоволствието се заключаватъ въ удоволствието на *моего* желание, а за това се то и усѣща само отъ мене, за друго сѣщето може да бѣде неудоволствие; напротивъ състоянието на възрѣнието (умствено или естетическо) е състояние на пълно откъсване отъ своето лично азъ, състояние на самозабравяние. Но зеръ умственитѣ и естетически възрѣния не сѣ удовольствия? Не затова ли сѣ тѣ скъпи за насъ, че ни избавятъ отъ страдания, и слѣдователно доставятъ ни вътрѣшно доволство, наслаждение? По чисти и по съвършени удовольствия не може да има отъ естетическитѣ и интелектуални удовольствия, и за това тѣ заслужватъ прѣдпочитание прѣдъ всичкитѣ други. Значи висшето благо и конечната цѣль на животътъ не просто въ удовольствията се заключаватъ, а само въ удовольствията отъ висшия порѣдъкъ, каквито сѣ интелектуалнитѣ удовольствия, състоящи въ съзерцание идеитѣ, и естетическитѣ, състоящи въ съзерцанието на прѣкраснитѣ прѣдмети. Такъвъ видъ удовольствия затова и съставятъ висшето благо на човѣка, се съвпадатъ въ сѣщността съ висшето нравствено състояние на човѣка. Въ какво се състои сѣществото на нравствеността спорѣдъ философията на пессимизмътъ? Тѣй като животътъ е постоянно страдание, то нормалното нравствено отношение на единъ човѣкъ къмъ други състои въ дѣятелно изражение на състрадание. Чувството на състраданието кара да се на-

маляватъ колкото се може страданията на друго. Но за да се почувствува състрадание къмъ друго, за това нужно е мисленно да постави чловѣкъ себе си на мѣстото на друго; срѣдство за това служи откъсването отъ самото себе си, отъ своята индивидуална воля. При такова откъсване отъ себе си, отъ своята индивидуална воля, нашето азъ се слива съ другото азъ, и въ това се и състои любовта, — висшето и нравствено състояние на духътъ. По такъвъ начинъ състраданието, при което още не напълно е навито раздѣлението на моето индивидуално азъ, отъ другото азъ, вслѣдствие на продължението на сжщето отъличающе дѣйствие на нашия умъ, прѣминава въ любовъ — това е висшето основание на нравствеността. А любовта се характеризира съ сжщата чѣрта — сливането на любящия съ любимия, съ която се отличава сжщо състоянието на умственното и естетическо съзерцание, понеже при това сжщо съзерцающия субектъ съ съзерцаемия обектъ се слива до безразличие.

И тѣй, ние сега виждаме, че и по пессимистическата философия собствено не трѣбва да се заключава конечната цѣль на животътъ въ удоволствието, защото въ такъвъ случай за насъ би било безразлично какви сж удоволствията и какъвъ е источникътъ. Щомъ отъ всичкитѣ удоволствия само естетическитѣ и интелектуалнитѣ се признаватъ достойни за изборъ и прѣдпочитание, то важно значение за насъ вече има не самото удоволствие, а неговия источникъ, именно това състояние, което прѣдставляватъ отъ себе си интелектуалнитѣ и естетическитѣ удоволствия. Такова е състоянието на откъсването отъ своята индивидуална воля, правено отъ силата на мисълта, изобщо отъ дѣятелността на умътъ. По това основание ние дохождаме сега къмъ туй заключение, че назначението на чловѣка се състои собствено въ разитието на умътъ, понеже и самото нравствено съвършенство на чловѣка, което се заключава въ любовта къмъ ближния, се достига само чрѣзъ откъсване отъ своето индивидуално азъ, а такова откъсване става чрѣзъ дѣятелността на умътъ. Излиза по такъвъ начинъ, че Шопенгауеръ,

подобно на Фихте, Шелинга и Хегеля, които е той тъй жестоко нападалъ, и даже може да се каже, подобно на всичкитѣ философи, по високо отъ всичко е оцѣнявалъ въ чловѣкътъ умътъ, и въ прѣимуществовното развитие на умътъ е поставялъ висшето съвършенство на чловѣка, источникъ на всичкитѣ най добри и най желателни качества. Ако, на гледъ, Шопенгауеръ и да е отдавалъ на волята рѣшително прѣдпочитание прѣдъ умътъ и я признавалъ за господствующа основна сила, но окончателния рѣшителенъ изводъ на Шопенгауеровата философия исказва съвършенно противоположно на това, като поставя висшето достоинство на чловѣка въ развитието не на волята, а на умътъ. Волята и не може да бѣде друга, освѣнъ индивидуална, а пакъ Шопенгауеръ изисква откъсване отъ всичко индивидуално, а съ това именно и се характеризира господаруването на умътъ, като сила отвлекающа и обобщающа.

А какъвъ смисълъ подиръ това иматъ приказкитѣ за щастieto, като необходима цѣль на чловѣческитѣ стрѣмления, и заедно съ това за невъзможността да има щастие, — приказки толкозь характеристични за пессимистическата философия? Нали всѣки, който дири щастие инакъ и него разбира, освѣнъ въ смисълъ на индивидуално лично състояние, имѣюще само отношение къмъ него, а не къмъ нѣкого друго. А когато философътъ се прѣдава въ властта на свойственното нему влечение за познанието на истината, то никакъ не може да се каже, че той дири своето възможно щастие. Както и да се разбира щастieto, то въ всѣки случай е състояние на пълно доволство, удовлетворение, постигнувано чрѣзъ изпълнение на нашитѣ желания; но работата е тази, че пълно удовлетворение нуждитъ на познанието, както и всичкитѣ висши нужди е невъзможно. Разбира се. има и ненаситни желания (страстьта къмъ придобивъ, честолюбие и др. т.), но това сж вѣчъ развалени, искривени, желания, желания, които сж се прѣобърнали въ страсть, — състояния справедливо признавани за ненормални, когато висшитѣ потребности (нужди), потребноститѣ на духътъ, даже

при нормалното свое развитие, се явяватъ *безгранични*. Съ една дума, тѣлеснитѣ потрѣби, лежащи въ основата на всичкитѣ желанія, и служащи за условие и основа на стрѣмлението къмъ щастие, сж ограничени, и тѣхното удоволствие се лѣсно постига; а потрѣбитѣ на духътъ сж неограничени, защото самото негово прѣд-назначение е вѣчно, а не врѣменно: затова и удовлетворението на такивато потрѣби е непостижимо. Ние още виждаме въ пессимистическата философия коренна двоякостъ, която изисква разяснение. Отъ една страна като прѣдставя животътъ като страдание, като посочва на невъзможността за щастieto, пессимистическата философия съглежда въ туи трагизмъ на нашето съществуване на земята, — като прѣдполага, разбира се, че стрѣмлението къмъ щастие е съвършено нужно за насъ, като турнато въ насъ отъ самата природа; ако стрѣмлението за щастие не би било потрѣбно за насъ, то невъзможността на щастieto не би имала въ себе си нищо трагическо. Въ това се и заключава неизбѣжната и мжчителна за насъ коллизия, гдѣто природата, като възбужда въ насъ усилия за достигане на щастieto, сама пакъ ги прави напраздни, безплодни. А отъ друга страна, чрѣзъ дѣятелността на умътъ ние сме въ състояние де се откъснемъ отъ всѣкакви желанія, а това показва, че потрѣбата за щастие съвсѣмъ не е за насъ нужна, слѣдователно и недостиганieto на щастieto не съдържа въ себе си нищо трагическо. А какъ е това станало, гдѣто пессимистическата философия то утвърждава, то отрича нуждата за насъ въ щастieto?

Ние знаеме, че спорѣдъ Шопенгауеровата философия битието на волята, вѣк оято, по неговото мнѣние, се заключава истинното същество на работитѣ, ние познаваме чрѣзъ непосредственно вътрѣшното чувство. Отъ тукъ само по себе си излиза, че вътрѣшното чувство, като непосредственно изражение на волята, на тази вѣщъ въ себе си, трѣбва да има най голѣма важностъ въ икономията на нашата природа. Наистина, Шопенгауеръ, отдава важно значение въ познанието на вътрѣшния опитъ, т. е. на свидѣтелството на въ-

трѣшното чувство, — и това до такава степенъ. щото вътрѣшния опитъ той признава за главна основа въ рѣшението на философскитѣ въпроси, и въ туй именно вижда прѣимуществото на своята философия, че тя, ужъ, се спира главно на вътрѣшния опитъ. Ако вътрѣшното чувство рѣшава толкозь важния и коренния въпросъ на философията, като въпросъ за сжщността на нещата, то само по себе си се разбира, че отъ сжщната основа трѣбва да бжде извадено сжщо и рѣшението на въпросътъ за конечната цѣль на чловѣческия животъ. Вътрѣшното чувство, като свидѣтелствува за сжществото на нещата, още по голѣмо, т. е. по близко отношение трѣбва да има къмъ вътрѣшното сжщество и назначението на чловѣка. Наистина, бидейки това то приятно, то неприятно, вътрѣшното чувство съ самото това свидѣтелствува за сжществующето въ нашата природа влечение къмъ удоволствие, изобщо къмъ приятно и отвржщение отъ неприятно. Сега, ако вътрѣшното чувство е най близкото откривание на самата сжщностъ на нещата, то нетрѣбва ли да бжде сжщо сжщественно въ нашата природа, тѣсно свързаното съ него и отъ него свидѣтелствовано влечение къмъ приятното?

Ако би било вътрѣшното чувство самостатна сила и би се опрѣдѣлявало само отъ себе си, тогава разбира се, този изводъ за сжщественното значение за насъ на всичкото къмъ приятното би билъ ягкъ и точно опрѣдѣленъ, но работата е тази, че самото влечение къмъ приятното може да има различенъ и даже противоположенъ характеръ, спорѣдъ това, какъ именно то ще се опрѣдѣли по най близъкъ начинъ за насъ по своето съдържание, а то се опрѣдѣлява не отъ вътрѣшното чувство, но отъ неговото отношение къмъ другитѣ сили и потрѣби на душата. Отъ всичко по важно е да се знае, що е намъ именно приятно? Може да се каже, че за тогова, у когото сж развити духовнитѣ потрѣби, напрѣгнатия трудъ, въздържанието, всѣкакъвъ видъ тегоби, свързани съ изпълнение на дългътъ, — всичкото това е приятно; само какво общо иматъ приятноститѣ отъ такъвъ видъ съ натуралното

влечение къмъ приятното отъ чисто чувственъ характеръ? Не, вътрѣшното чувство само по себѣ си нищо не рѣшава относително нашето сжщество и назначение: то само бива крайно различно въ зависимостъ отъ различното направление и свойства на нашата дѣятелностъ. Самъ Шопенгауеръ прѣдпочита естетическитѣ и умственни удоволствия прѣдъ всичкитѣ други, и зеръ може да се каже, че вътрѣшното чувство го е накарало къмъ таково прѣдположение: а защо други сжщето вътрѣшно чувство располага къмъ съвършено други видъ удоволствия? Изобщо вътрѣшното чувство изисква възпитание, а то се възпитува съ развитието на другитѣ сили, именно на умътъ и волята. Макаръ способността на чувствуванията и да се разглѣжда като самостоятелна способностъ, отлична отъ умътъ и волята, но особенния характеръ на чувствованията всѣкогашъ зависи отъ взаимоотношението на умътъ и волята: има теоретически чувствования, има практически — различието, явно е, зависи отъ господството на умътъ надъ волята или — на волята надъ умътъ.

Пессимистическата философия признава влечението къмъ приятното и излизащото отъ тукъ стрѣмление къмъ щастие за необходимо и сжщественно свойство на нашата природа. Но на рѣдъ съ това тя доказва невъзможността за насъ да има щастие, съвършенната мжнотия на животътъ, старае се да докаже това даже въпрѣки очевидното свидѣтелство на опитътъ, показанията на които самата тази философия признава за главна за себе си основа: колко има хора, които считатъ себе си щастливи и намиращи пълно задоволство въ срѣдъ грижитѣ за удовлетворение на своитѣ нужди! Нека животътъ е мжченъ, страденъ, но той не е за всички такъвъ, а по малко отъ всичко той е такъвъ за тия, които разсжждаватъ за страдността на животътъ, т. е. за самитѣ прѣдставители на пессимистическата философия. За това трѣбва да се мисли, че пессимистическата философия има нѣкакъвъ интересъ въ туй, щото да искаква животътъ за страденъ, мжченъ. Забѣлжително е, че спорѣдъ пессимистическата философия само по себе си желанието е вече стра-

дание; иначе, впрочемъ, ако т. е. не се считатъ самитѣ желанія за страдание, би било невъзможно да се оправдае това положение, че животътъ е непрѣкъснато страдание. А смисълътъ на това положение е ясенъ. Работата е тази, че до колкото намъ е свойственно влечението къмъ приятното, до толкозъ е натурално стрѣмленіето къмъ избѣгване всичко неприятно. Ако всѣко желание само по себе си е страдание, то, спорѣдъ естественното отвращение отъ всичко неприятно, ние слѣдователно, сме длъжни да се стараеме да се избавиме отъ всѣкакви желанія, а това е малко: ако самия нашъ животъ е страдание, защото животътъ не може да се дѣли отъ желаніята да се живѣе, ще каже да се желае, — не по малко отъ това пакъ по естествено побуждание, което ни тегли отъ всичко неприятно, ние ще трѣбва да бѣгаме отъ самия животъ. Не е ли това явно безумие, не е ли това явенъ кръгъ: да се стараеме да се избавиме отъ всѣкакви желанія, като самото това стрѣмление да бѣдемъ свободни отъ желанія не е слѣдствие отъ желанія, и даже изразението на желаніята, — да признаваме за естествено, т. е. жизнено, стрѣмленіето, насочено противъ самия животъ, именно стрѣмленіето да се избѣга отъ животътъ, да се освободимъ отъ него. Какъ е възможно такова стрѣмление? То трѣбва да бѣде възможно, иначе и пессимистическата философия не би била възможна. Ние имаме сила отлична отъ самата желателна способностъ и дающа ни възможностъ да противостоимъ на всѣкакви желанія; възможно е сжщо, при посрѣдството на тази сила откъсване не отъ животътъ изобщо, но отъ покоренъ животъ на всѣкакви желанія. Тази сила е умътъ. Като мисли, че волята е основа на всичкитѣ жизненни проявления, слѣдователно и на самия умъ, а тѣй и на свойственната на умътъ дѣятелностъ, пессимистическата философия е трѣбвало да изясни — какъ е възможно отвлекающето дѣйствие на умътъ въ отношение къмъ желаніята — тия непосредствени изявления на волята. По другъ начинъ пессимистическата философия не могла да изясни таковото отношение на умътъ къмъ желаніята, освѣтъ,

въпрѣки явността, да признае желанията за страда-ния и да отождестви отвлекащата дѣятелность на умътъ съ натуралното отвржщане отъ всѣкакво страдание, ако и да би било по вѣрно да признае самостоятелността на умътъ и неговото неизваждане отъ волята. Отъ друга страна всичко неразумно е противно на разумътъ, що само по себе си се знае. Ако би било вѣрно, както това утвърдява пессимистическата философия, че животътъ е произведение на слѣпа неразумна сила, неизвѣстно защо наричана воля, тогава друго отношение къмъ животътъ освѣнъ отвржщане, и не би било възможно за разумътъ, а още повече възмутителна трѣбва да бѣде за разумното същество мисълта за произхождението на самия разумъ отъ слѣпа, неразумна сила.

По такъвъ начинъ пессимизмътъ се явява за пессимистическата философия необходимо послѣдствие на собственния нейнъ принципъ. Животътъ наистина е ничтоженъ и пустъ, ако той е произведение на слѣпа, неразумна сила, за която битието е равно на небитие, защото както едното, тѣй и другото сж еднакво безцѣлни и за нищо непотрѣбни. Само защо да се казва тая неразумна, слѣпа сила, която безцѣлно и безсмисленно върши съ всичко живуще, — защо тази сила да се нарича воля? Ако мировата воля сама въ себе си е вѣнъ отъ прѣдставлението, слѣдователно нищо не знае, за нищо, нито даже за самата себе си, нѣма съзнание, то това не е вѣчь воля; а каква ще бѣде тая воля, ако тя нищо не иска, а тя нищо не иска, защото не знае какво би тя могла да иска. Говорятъ, разбира се, за безсѣзнателни влечения и дѣйствия на волята, но по точно би било да наричатъ тѣй наричанитѣ безсѣзнателни влечения и дѣйствия на нашата воля не безсѣзнателни, а само не ясно различавани, по причина на тѣхната сложность и недостатъчно опрѣдѣление: да се съзнава и да различава не е едно и сѣщо; различието е дѣйствие на мишлението, а не просто съзнание, което съществува и у животнитѣ, а пакъ мишлението, т. е. умственната дѣятелность

въ собственъ смисълъ у тѣхъ не съществува ¹⁾; безсѣзнателни дѣйствия се наричатъ още тия дѣйствия, за които възпоминание не остава, които се скоро забравятъ, а това значи, че тѣ сж станали безсѣзнателни само подиръ, като сж станали, а пъкъ въ минутата на извършванието имъ сж се съзнавали. Най сетнѣ, още Лейбницъ е мислилъ, че всѣко съзнателно дѣйствие е резултатъ на сбирание множество дръбни неразличавани дѣйствия на душата. Затова неможе ли да се мисли, че и тѣй наричаната мирова воля е сложение на безкрайно множество частични сили, които работятъ въ природата? Но само при цѣлесъобразно, или инакъ, планосъобразно дѣйствие на такивато сили би могло да се разглѣжда тѣхното сложение като една цѣлна сила, което всетаки пакъ прѣдполага единство на волята и умътъ, т. е. довозда до това понятие за волята, че тя е разумна сила. Волята ние разбираме само като разумна сила, а инакъ тя е съвсѣмъ немислима.

Всичко казано по горѣ доста ясно показва колко дълбока разлика, каква двоякостъ прѣминава прѣзъ всичката Шопенгауерова философия. Ние сега знаеме и главното основание на тази раздвоенностъ, съ която страдатъ всичкитѣ основни понятия на казанната философия. Тази основа се заключава въ недопусканото раздѣление другъ отъ друга на нераздѣлнитѣ сили на духътъ — на волята и на умътъ; това раздѣление съставлява основната мисълъ на Шопенгауеровата философия. Остава сега да се покаже още по общето основание на означената двоякостъ на Шопенгауеровата философия, — основанието, съ което не се оправдава, а само се изяснява тази философия и нейния успѣхъ въ съврѣменното общество. Ние разбираме историческото положение на Шопенгауеровата философия. По своето историческо значение философията на Шопенгауера се явява като обращение отъ идеализмътъ къмъ съврѣмения реализмъ или позитивизмъ. Трудно е да се посочи такова положение или понятие въ Шопен-

¹⁾ Естествоиспитателитѣ говорятъ много за умътъ на животнитѣ, но сега поченаха да намиратъ умъ и у растеніята, а това показва колко сж неопрѣдѣлени понятията на такивато писатели за умътъ

гауеровата философия, на което да не може да се намѣри противно понятие и положение въ тая сжщата философия. И това е именно отъ туй, че, като излиза отъ основа на идеалистическия характеръ, философията на Шопенгауера виждало се се скланя къмъ реализмътъ и, може да се каже, направо прѣминава въ позитивизмътъ. Въ философията на Канта идеализмътъ и реализмътъ се явяватъ като въ равновѣсие, примиряватъ се. Но подиръ Канта идеализмътъ се явява въ едни системи прѣобладающъ (въ системитѣ на Фихте, Шелинга и Хегела), въ други системи, напротивъ, реализмътъ видно зима върхъ надъ идеализмътъ (системитѣ на Хербарта и Шопенгауера). На послѣднитѣ принадлежи господаруванъето въ свърѣмения свѣтъ, — разбира се защо: на всички извѣстнитѣ общи исторически причини сж докарали това господаруванъе на реализмътъ въ днешно врѣме. Но, че въ Шопенгауеровата философия се се смѣсва идеализмътъ и реализмътъ, тѣй като тя не зима съзнателно върху себе се задачата — да съгласи и обѣдини двѣтѣ тия направления, а подъ влиянието на врѣмето прави само прѣминаване отъ идеализма къмъ реализма, въ това подиръ всичко казано не е трудно да се убѣди чловѣкъ. Въ основа на вещитѣ Шопенгауеръ турга волята. Но какво нѣщо с Шопенгауеровата воля? Волята е намъ извѣстна като духовна разумна сила; и тѣй, нагледъ, Шопенгауеръ приема за основенъ принципъ духовното начало; и това още повече трѣбва да се мисли, че материята, спорѣдъ Шопенгауера, е феноменъ на нашето съзнание. Но това, какъ Шопенгауеръ опрѣдѣлява мировата воля показва, че той я разбиралъ въ реалистическа смисълъ, а не въ идеалистическа. Шопенгауеровата воля прѣди всичко е слѣпа, неразумна сила, — слѣдователно, материята, а не духовна сила. Спорѣдъ Шопенгауеровата философия умътъ има велико значение за насъ. Умътъ тържествува надъ волята; съ своята дѣятелность той загася мировата воля; но какво нѣщо е умътъ? Това не е нищо друго, освѣнь мозъкътъ въ главата, главното срѣдоточие на нервнитѣ процеси, и затова той е не повече нѣщо, освѣнь

продуктъ на слѣпата мирова сила, която го сетнѣ произвежда, за да го съсипе сетнѣ, да го унищожи. Важното прѣимущество на чловѣка прѣдъ всичкитѣ животни Шопенгауеръ напълно вѣрно съгледва въ туй, че само чловѣкътъ е способенъ за образуване на отвлеченни понятия, т. е. да мисли. Но на рѣдъ съ това той се жестоко подсмива надъ философитѣ, които се занимаватъ съ понятията, и главното достоинство на своята философия турга въ туй, че тя се опира на опита, уважава само фактоветѣ и прѣнебрѣгава отвлеченноститѣ. Като върви по Канта, Шопенгауеръ различава вещъта въ себѣ отъ явленията. Но какво нѣщо е явление? Явлението е сжщото, що е прѣдставлението. Затова цѣлия свѣтъ, казва Шопенгауеръ, е мое прѣдставление, иначе да се каже, цѣлия свѣтъ е творение, продуктъ на моя умъ, но самия умъ, като мозъкъ на главата, е продуктъ на мировата сила, и отъ тази главна точка явленията още не сж прѣдставления, а такива обьекти, въ които се въплъщава мировата воля, като се явява сама на себе си, неизвѣстно впрочемъ защо, тѣй като мировата воля чрѣзъ това не само нищо непечали, но по скоро губи, именно тя се лишава отъ свободата и се подчинява на нуждата, свойственна на явленията, и затова за въстановление, види се, изгубената свобода, мировата воля бърза изново да унищожи произвожданитѣ отъ самата нея явления. Или пъкъ не волята, а явленията съставляватъ истинската дѣйствителность? Тогава нийдѣ въ свѣтътъ нѣма свобода, а господарува на всѣкъдѣ само единъ законъ на необходимостъта. Послѣдния изводъ толкозъ по вечечъ излиза отъ Шопенгауеровата философия, гдѣто, както се каза по горѣ Шопенгауеровата мирова воля въ сжщность не е нищо друго освѣнъ материя, или материална сила, т. е. просто движуща сила, понеже къмъ движение се свождатъ всичкитѣ сили на природата.

Послѣдователитѣ на Шопенгауеровата философия у насъ на вѣрно не се считатъ за позитивисти. Но нали Шопенгауеровата философия въ сжщность е самия позитивизмъ. Има въ Шопенгауеровата филосо-

фия елементи отъ идеалистическо свойство, но главната нейна тенденция е далечъ отъ идеализмътъ, напротивъ е враждебна на идеализмътъ ⁽¹⁾.

(1) Казватъ, че Шопенгауеръ не билъ разбранъ отъ съврѣменниците си, както това се случвало божемъ съ великитѣ хора, и затова славата му се явила по сетнѣ. Но нали се знае, че Шопенгауеръ е писалъ съ ясенъ и простъ языкъ, много по вече възвумителенъ, отколкото языкътъ на Шеллинга, а особено на Хегеля. И послѣднитѣ философи се разбирали, а Шопенгауера не могли да разбератъ. Пакъ и философията му никакъ не се отличава съ недостигана дълбочина за обикновеннитѣ смъртни. Работата се състои просто въ туй, че когато е живѣялъ Шопенгауеръ малко сж обръщали внимание на неговата философия, понеже духътъ на врѣмето билъ другъ: господаруването на реализмътъ и емпиризмътъ се появило сетнѣ; ето защо и Шопенгауеровата философия както се е случило и съ Херберта, по сетнѣ спечелила успѣхъ, какъвто немогла да има въ своето врѣме.

У насъ искатъ, съ каквото и да е, да подигнатъ Шопенгауера. Прието е да считатъ Шопенгауера реформаторъ на западната философия. Струва ни се, че за подиганieto на Шопенгауера е спомогнала у насъ (у руссия) слѣдующата асоциация на идеитѣ: знае се, че западниците сж осждали всѣкогашъ християнския аскетизмъ; намирали сж, че християнството, като било прието отъ насъ, отъ гърците, много поврѣдило на самобитния народенъ животъ съ туй, гдѣто вмжнало аскетическитѣ идеали: подъ изсушаващото дѣйствие на тия идеали повѣхналъ билъ цвѣтътъ на народното творчество. Но ето Шопенгауеръ, — человекъ напълно чуждъ отъ християнския духъ, пишущъ тѣй остро и напето — въ защита на аскетизмътъ. Съ това той ужъ съборилъ рационализмътъ на прѣжната философия, който билъ источникъ на нейната раздѣла съ религията, и по такъвъ начинъ направилъ възможенъ съюзътъ на философията съ религията. Но знае се, че Шопенгауеровия аскетизмъ нищо общо нѣма съ християнския аскетизмъ и даже изобщо съ религиозния духъ.

Шопенгауеровата философия, напротивъ, е отричане въсѣкакъвъ религиозенъ духъ, а въ свръска съ това тя нѣма и нравствено значение, не само важно и дълбоко, но и съвсѣмъ никакво. На какво основува нравствения животъ Шопенгауеръ? Той въстава противъ правоучението на Канта, защото това правоучение полага въ основа на нравствения животъ заповѣди, дължности, правила, като ги свожда къмъ едно безусловно правило или принципъ. Това е, видите ли, теологически форми на правоучението. Шопенгауеръ гледа на работата по просто: за него е важно не туй, що хората признаватъ за себе си задължително, даватъ ли тѣ вѣра на какво да е правило, а какви сж сжщинскитѣ потици на тѣхнитѣ постѣпки. Глѣдайки на дѣлото отъ тази страна Шопенгауеръ намира, че нѣма нужда отъ никакви правила. Человѣкъ не е свободенъ въ своитѣ дѣйствия; той се всецѣло намира въ властѣта на мотивитѣ, свойственни на неговия индивидуаленъ характеръ. Ако за такива мотиви служатъ състраданияето и благожеланието, то такъвъ человекъ ние признаваме за нравствено добъръ, а лошъ и безнравенъ человекъ е този, въ когото надвишава жестокия и безмилостивъ егоизмъ. И тѣй идеалътъ на нравственното съвършенство, спорѣдъ Шопенгауеровата философия е человекъ мекъ, добродушенъ, за когото казватъ, че и мравка не настѣпя, и каквито на свѣтътъ има много, даже твърдѣ много. Хуманността и благодушieto отдавна сж вече станали обикновенни свойства; суровитѣ и свирѣпи хора сж рѣдки. Не прави никому врѣда и помагай на другитѣ, ето ти всичката нравственностъ. Такава е тя и на дѣло. Страхътъ да се направи на другога вреда дохожда до тамъ, щото не се счита за грѣхъ да се оправдае извѣстенъ прѣстѣпникъ; на хора настойчиви и дързновенни въ домогвания и притязания въсѣкакъвъ видъ благодушие, за имущитѣ властъ е голѣма сгода. Благотворителността сжщо се все повече развива. Но нали хуманността и благодушieto, никому не позволяюще да се прави врѣда, и благотворителността, всичко това сж такива качества, които не само не отхвърлятъ егоизмътъ, на-

противъ често пѣти служатъ за згодно закрѣпване и даже направо изражение на егоизмътъ. Еволюцията на нравствения животъ, спорѣдъ Спенсоровата теория, въпрочемъ къмъ това и трѣбва да приведе, т. е. къмъ създаване на облагородени, омегчени форми за изражението на егоизмътъ — това коренно необходимо начало на човѣческата дѣятелностъ. Аскетизмътъ на Шопенгауера не е нищо друго, освѣнъ погасяване всѣкаквито желанія, къмъ което човѣкъ прихожда въ слѣдствие на прѣсищане.... Шопенгауеръ не е толкозъ философъ, колкото литераторъ (въ съврѣмененъ смисълъ на тази дума): остроумна, но бездушна и повърхностна подигравка и сарказмъ му служатъ вмѣсто доводи и доказателства. Макаръ Шопенгауръ дава широко значение на законътъ на достаточното основание, но за основателностъ на своитѣ сжждения той се грижи най малко отъ всичко друго, понеже много отъ това, що той говори противъ другитѣ философи, има сила противъ него самага.

Когато посочватъ, като на заслуга на Шопенгауера, на това, гдѣто той отхвърлилъ рационализмътъ, то явно е, че мѣшатъ философския рационализъмъ съ религиозния. Рационализмътъ въ религията е пагубна едностранчивостъ за религиозния духъ, макаръ и въ религиозната областъ надлѣжното употрѣбление на разумътъ е и нужно спасително за самта вѣра, като спомага за подиганieto и очищението на религиозния животъ. Отричанieto на разумътъ въ областта на философията по скоро означава отпадъкъ на философския духъ, но никакъ реформа на философията. Шопенгауеръ не е създалъ никаква нова философия. Той е само посочилъ пѣтътъ отъ идеализмътъ къмъ материализмътъ и позитивизмътъ, т. е. неговото значение въ сжщностъ е като онова на Фелфбаха.

П. Линицкий (Ж. „Вѣра и разумъ“).

Опитванията на Римската църква да подчини подъ своята власт источнитѣ изобщо и българската особено.

въ XIX столѣтие

(Продължение отъ кн. III).

Послѣ, окръжното послание установява правилното разбиране на мѣстата отъ св. писание, привождани отъ папата за доказателство на своето главенство (първенство), а така сжщо подлага на критическо разгледвание фактитѣ отъ историята на Църквата, на които се облѣга папата, и показва сжщинското тѣхно значение. Не на Петра, а на неговото исповѣдание, което той искалъ отъ името на всички Апостоли, била основана църквата. Тритѣ въпроса, съ които Христосъ попиталъ Петра, означавали само троекратното отричание на Петра отъ Спасителя и утвърждаването му отново въ Апостолското му достоинство. Главното мѣстопрѣбивание било не Римъ, а Антиохия. Каквото говорили отцитѣ за необходимия съюзъ съ Римската църква, то се отнася само къмъ дрѣвния православенъ Римъ; освѣнъ това, съ туй не се признавало никакво първенство на юрисдикция на Римския епископъ, но той се считалъ само най славенъ братъ и т. н. Наедно съ това, на самия папа въ това послание косвенно се внушавало, щото той да не очаква успѣхъ отъ своето въззвание къмъ Источнитѣ християни, че православнитѣ християне никой неможе да отклони отъ вѣрата на тѣхнитѣ прѣдѣди, че „у насъ нито патриарситѣ, нито съборитѣ никога не сж могли да введжтъ каквото и да било ново нѣщо, затова, че пазителъ на благочестието е самото тѣло на църквата т. е. народа, който винаги желае да пази своята вѣра неизмѣнна и съгласна съ вѣрата на неговитѣ отци, както това сж испитали и мнозина отъ папитѣ и отъ латинествующитѣ патриарси, отъ врѣмето на раздѣлението, и, никакъ не сж успѣли

въ своитѣ покушения противъ нея“. Ако папата наистина ревнува за истинната вѣра и за единението на църквата, той би трѣбвало да употреби всичкитѣ усилия къмъ това, щото да поднови древната чистота на православието. Тогава той наистина щѣше да бѣде началоводител на Богоугодно прѣдприятие, началникъ въ *мира* и Епископъ въ *правдата*. Но до като не сж изпълни това извънмѣрно обично обрѣждане на отпадналитѣ църкви къмъ тѣлото на едната, свѣта, съборна и Апостолска църква, на която главата е Христосъ, до тогава всѣко едно тѣхно покушение и всѣко самозванно тѣхно увѣщание, насочено къмъ изопачаваето на нашата, прѣподадена намъ отъ отцитѣ, неукоризненна вѣра, не само е като подозрително и опасно, нѣ и като нечисто и душепагубно — достойно за съборно осжждане. А на такова осжждане подлѣжи особено окръжното послание къмъ *Источнитѣ* епископи на дрѣвния Римъ на папа Пия IX; за такова и ние го обявяваме въ съборната църква“! ¹⁾

Така е била посрѣщната папската енциклика. Никакъ не трѣбвало да се очаква, щото впечатлѣнието, което тя произвела на православния народъ на Истокъ, че ще бѣде въ полза на папата. Отговора на источнитѣ патриарси разрушилъ папскитѣ смѣтки. И папата вече билъ наченалъ да се оплаква отъ безплодността на своитѣ усилия и да губи всѣка надежда за достиганieto на своитѣ цѣли, когато неочаквано неговитѣ мечти отново въскрѣснали. Въ 1853 година учения грѣкъ Яковъ Питципиосъ, когото цариградскитѣ Иезуити откѣснали отъ православието, отишелъ въ Римъ и прѣдложилъ на папата планъ за уния. Той искалъ при това убѣждение, че въстановяването на Евангелската любовъ и единството на Християнската вѣра е прѣдоставено на *нашия* вѣкъ, и че вече е ударилъ часа, назначенъ отъ провидѣнието за това дѣло. Папата на драго сърдце приелъ това прѣдложение и плана за основанието на „Християнското Источно общество“, (за което той споменувалъ въ своята Ен-

¹⁾ Пълния текстъ на това доста обширно послание (въ прѣводъ на Р. евикъ) е помѣстенъ въ Християнское чтение 1849 г., т. II, стр. 133—172.

циклика), се осъществилъ. Генералъ — Директоръ неговъ билъ назначенъ Питципиосъ, а папата запазилъ за себе си само правото да защитава и да въодушевява (inspire) обществото ¹⁾. „Осъществляването на унията, се казва въ программата — необходимо трѣбва да се начене на Истокъ, въ люлката на християнството, отечеството на най великитѣ отци на църквата, по двѣ съвършенно естествени основания: отъ уважение къмъ неговата стара слава и затова, че прѣди всичко трѣбва да бждатъ прѣвързани най опаснитѣ рани, които заплашватъ вече да прѣминатъ въ смъртоносенъ огънь. Защото нийдѣ схизмата не е произвеждала повече скърбни сетнини, отъ колкото на Истокъ; нийдѣ враждата между християнскитѣ различни исповѣдания не е така голѣма; нийдѣ жалостния духъ на раздѣлението не се е повече распространилъ. Произвожданитѣ тука въ името на религията злоупотребления, голѣмото невѣжество на клира, старитѣ прѣдраждѣщи, личнитѣ страсти и интереси постоянно хвърлятъ най добритѣ хора отъ най непростителното суевѣрие въ легко-мисления атеизмъ, отъ фанатизма въ индеференцията. Ние виждаме, че подъ прѣдлогъ на старитѣ титли и привелегии или на политическитѣ прѣврати источнитѣ църкви — Иерусалимската, Антиохийската, Александрийската, Кипрската, Сърбската, Молдовската даже различнитѣ мѣстни църкви въ отдѣлнитѣ градове считатъ себе си, като се гледа по интереса на тѣхнитѣ прѣдстоятели, то съединени и зависими отъ Цариградъ, то подчинени на Петербургския Синодъ или на Атинския. Нѣманъето на учебни и благотворителни заведения държи народитѣ въ тия страни въ пълно невѣжество относительно тѣхнитѣ истинни интереси и унищожава дори естествената потрѣбностъ на любовта къмъ ближния.“ Чужденеца пжтешественникъ. казва се по нататкъ, чувствува своето сърдце проникнато отъ скърбъ, когато той, въ врѣме на своето пжтешествие въ тѣзи прѣкрасни страни. види достойното за оплакване състояние на църковното устройство.“ Срѣдства за дости-

¹⁾ Лѣтопись церковныхъ событийъ — архим. Арсения стр. 809.

гашие цѣльта на обществото били прѣдложени: 1) да се свика *вселенски* съборъ, на който трѣбва да бжджтъ съгласени различията относително догматитѣ, дисциплинитѣ и обрѣдитѣ на двѣтѣ църкви. 2) Тѣй като въ сегашно врѣме уния безъ съдѣйствието на свѣтската властъ е съвършено невъзможна, то да се помоли Императоръ Николай или Наполеонъ, по обичая на древнитѣ Византийски императори, да свикатъ събора. 3) Мѣстото за събора е безразлично, стига то да бжде само безопасно. Въ 1855 година билъ учреденъ централенъ комитетъ на „Християнското източно общество“, за да подготви събора. Питципиосъ получилъ въ него прѣдсѣдателско мѣсто до животъ; другитѣ членове трѣбва да бжджтъ: двама кардинали, двама императори, двама учени отъ мирянитѣ, двама прѣлати отъ бѣлото духовенство и отъ четире най голѣми ордени по единъ богословъ. Тоя комитетъ трѣбвало да се старае да подкани и источнитѣ патриарси да образуватъ такива сжщо комитети. Даже и протестантитѣ трѣбвало да взематъ участие въ това, а централния комитетъ трѣбвало да свързва всичкитѣ отдѣлни комитети единъ съ други ¹⁾.

За подготвение на умоветѣ и по точното опрѣдѣление възгледа върху прѣдмѣта на занятието на обществото, Питципиосъ се заловилъ да пише съчинение подъ заглавие „Источна Църква“, което папата въ 1855 година не оставилъ необнародвано. Главната мисль на първата часть на тоя трудъ е, че раздѣлението на църквитѣ е извикано отъ честолюбието на цариградскитѣ патриарси и се поддържа до сега само отъ Цариградския Клеръ; че наистина Источната Църква винаги е спазвала и до сега спазва догматитѣ така, както ги разбира Римската Църква; че различията сж само лични мнѣния на Цариградския Клеръ, а колкото се касае до различието въ обрѣдитѣ, то всѣкога го е имало, и источнитѣ обрѣди се спазвали отъ наптитѣ. Въ втората часть се говори, че флорентийската уния и до сега се признава на Истокъ и никоги не е била

¹⁾ Pihler, т. 1, стр. 535—536.

отхвърлена всеобщо. Въ трѣтята частъ автора се занимава съ показанията на распущенността и пороцитѣ на Цариградския клиръ, а въ четвъртата доказва необходимостта на възсѣдиняването за политическитѣ и общественни сгоди на источнитѣ страни, като прибавя, че въстановяването на порѣдока въ цѣла Европа зависи единствено отъ християнското единение подъ една и единствения духовенъ пастиръ — Римския папа. А тъй като несполуката на това дѣло до сега е зависѣла, спорѣдъ мнѣнието на автора, отъ неискусността (неумѣнието) на римскитѣ мисионери, то той съвѣтва папата да повика всичкитѣ тия мисионери назадъ и да ги замѣни съ членове на „Християнското източно общество“, които да не правятъ нищо повече, освѣнъ да проповѣдватъ на источнитѣ тождеството на догматитѣ на двѣтѣ църкви и съединението на всички християнски свѣтъ чрѣзъ свикванието на вселенски съборъ.¹⁾ При всичко това и тоя пътъ папата излѣзалъ твърдѣ легковѣренъ. Проекта на „Християнското източно общество“ несполучилъ и самъ Питципиосъ, главния неговъ съставителъ, прѣвъ измѣнилъ своя възгледъ, когато по отблизко се запозналъ съ видоветѣ и намѣренията на Римския дворъ.). Тогава папата, като прѣ-

¹⁾ Ibidem, стр. 537.

²⁾ Въ 1860 година той нео аквано-издалъ въ Парижъ своето забѣлжително съчинение подъ заглавие „Романизма“. По своето достоинство то заслужава макаръ на кратко да се запознаемъ съ него. Прѣди всичко, ако ние попитаме, какво е искалъ автора да каже съ заглавието на своята книга, то ще полу имъ слѣдующия отговоръ. „Осново-положенията на Римското владичество или на Романизма сж биле отъ основанието на града Римъ до нашето врѣме материалната сила, хитростта, лъжата, нарушаване на човѣческитѣ права, употребяване на вси ки още много по-лоши сръдства съ цѣлъ да се достигне безусловно владичество надъ свѣта. Никога, нито въ езическитѣ, нито въ християнскитѣ врѣмена Романизма не е искалъ да търпи либералнитѣ принципи. Системата на Романизма, казва Питципиосъ, е била постоянно такава: 1) да се ползова съ всичкитѣ сръдства затова, за да подчини цѣлия свѣтъ подъ своето владичество; 2) да употребява въ дѣлото всевъзможни хитрости, ако му недостигатъ сили; 3) подъ видъ да даде помощъ въ качеството на другаръ, съсѣдъ и защитникъ, да се намѣсва въ вси китѣ втрѣшни работи на народитѣ и да ги лишава отъ възможността да направятъ нѣщо безъ мнимо —проводенитѣ имъ отъ Провидѣнието защитници; 4) всѣкого съ всевъзможни сръдства да увѣрjava въ туй, е официаленъ помощникъ на всѣки народъ и на всѣкого човѣка винаги служи Римското правителство, това благородно, добро и справедливо правителство е единкия защититникъ на човѣческитѣ права и безъ пристрастия раздавателъ на небеснитѣ благодѣяния; 5) всѣкой народъ да държатъ въ покорностъ и въ поворно робство подъ своето владичество, да се ползватъ съ тѣхъ като орджие за нови завоевания, най-много

търпѣлъ два пжти несполука, рѣшилъ се да се вжрне къмъ обикновенната Римска политика и цѣлото дѣло отново прѣдалъ въ ржцѣтъ на насилственната пропаганда, толкова повече, че самитѣ обстоятелства му подказали именно това.

Въ 1857 година Българитѣ неочаквано заявили прѣдъ Турското правителство искание, за да имъ се даде свое собствено Българско духовенство, и папскитѣ мисионери се заловили за своята работа. Прѣди всичко тѣ побързали да основатъ особенъ вѣстникъ, подъ названието „България“ *), въ която отъ една страна излѣзли най-горѣщи защитници на Българскитѣ искания и доброжелатели на тѣхната народностъ, а отъ друга страна се старали да ги убѣдятъ, че напразно сж всичкитѣ имъ просби къмъ патриарха, че Гърцитѣ никога нищо нѣма да имъ отстъпатъ, че единственното спасение за тѣхъ е въ признаването властѣта на святия отецъ, че въ тоя послѣдния случай тѣ ще придобиятъ най-голѣмото расположение на западнитѣ католически държави и пр., — въобще обѣщавали имъ златни планини. При това унията се прѣдставлявала отъ тѣхъ най-лека работа. На първъ пжтъ тѣ искали отъ Българетѣ само едно да признаятъ папата за глава на

като му похвалятъ своето величие на собственното могущество и слава, която лѣжи въ това, щото да му се покоряватъ; 6) въ принципѣ на морала и религията, естественитѣ състояния и политическитѣ сношения на народитѣ въ добродѣлитѣ и пороцитѣ хорски, въ всѣка слабостъ и страсть, както и въ всичкитѣ случайни обстоятелства да вижда срдѣство къмъ цѣльта; поради туй духа на деспотическото, егоистическото, коварното, произволното и притязателното господство е билъ винаги на всѣкъ особень отпекъ на Римското владичество или на Романизма. Християнската религия и Романизма се отнасятъ единъ къмъ други, както Ормуздъ къмъ Аримана, царството на свѣтлината къмъ царството на мрака. За доказателство на това твърдение Питциниосъ прѣминава цѣлата църковна История и показва развитието на тоя принципъ въ различнитѣ негови стадии „Оче при люлката на Християнството, утврвява той, тоя принципъ показва въ вси ката сила своята дѣйствителностъ (активностъ) въ прѣслѣдванието на Християнитѣ отъ езическитѣ Римски императори. При Октавиана или папа Йоанна XII, първия върховенъ папа на Християнския Римъ, Романизма прониква въ управлението на самата църква. Отъ това врѣме до Григория III се продължава периода на необузданата юность на Романизма. Подиръ Григория VII той се възвужда на прѣстола, послѣ слѣдватъ периодитѣ на укрѣпяването и високото процвѣтане на неговитѣ сили и подиръ се захваща постепенното паданне, а подиръ него въ най-близкото бждще ще настѣпи неговата погибель, надъ произвожданието на която работѣтъ въ едно направление съ съединени сили Пий IX и Наполеонъ III“ Устройството на Византийската Църква, спорѣдъ думитѣ на Питциниоса е устройство, което се основа на свободното

Църквата; а всичкото друго — догматитѣ, обрѣдитѣ, таинствата — оставали си въ първия, неизмѣненъ видъ. Отъ писаното почтеннитѣ патери на-скоро отимали възможностъ да прѣминатъ къмъ самото дѣло. Жителитѣ на Полянинската или Полянската епархия, като биле неблагоприятни отъ своя епископъ грѣкъ (Мелетия), поискали отъ патриарха, щото да бѣде той смѣненъ и да имъ се даде архиерей отъ природнитѣ Българи. Когато имъ било отказано затова, тѣ силно се разбунтували. Въ Цариградския мѣнастиръ на Св. Бенедикта затова сѣщото на часа било извѣстно; незабавно на мѣстото, дѣто ставала борбата, се появилъ самъ настоятеля на миссията, искусния Борѣ. Съ своитѣ слова и вниманія той убѣдилъ Полянцитѣ да отмъстятъ на нетърпимитѣ патриарси и да приематъ унията съ папата. Нъ тоя вторъ опитъ вече на пропагандата между Българитѣ, колкото билъ сполучливъ при своето начало, толкова повече се оказалъ безуспѣшенъ по своя край? Отъ Цариградъ, вслѣдствие старанието на Българскитѣ патриоти, билъ испратенъ въ Полянина за утихване на тукашнитѣ развалнувани умове, въ качеството на патриаршески екзархъ, извѣстния Български патриотъ, Епископъ Иларионъ Макариуполски.

приемане федеративната система. Църквитѣ, които въ сегашне врѣме съставляватъ църковната конфедерация, сж: Цариградската, Антиохийската, Александрийската, Иерусалимската, църквата на Руската Имперхия, на Грѣцкото Кралство, на Ионийскитѣ острови, на дунавскитѣ княжества, Сръбската и Карловицката въ Австрия. Въ всичкитѣ тия църкви признаватъ за върховенъ глава на своята конфедерация Цариградския вселенски патриархъ, нъ всѣка има свое особено управление, всѣка слѣдва своитѣ национални обичаи и обрѣдови форми, при което една неможе да посочва на своитѣ обрѣди на други, като на норма. Всичко това доказва, че системата на управлението въ Римската църква е съвършено противоположна на оная въ Византийската църква. Първата е без условно монархична, владѣе надъ другитѣ църкви и съ деспотическо самодържанье изиска отъ тѣхъ пълна покорностъ подъ своитѣ заповѣди и прищевки, и между това системата на Римската църква на пълно отговарѣе на възгледитѣ на западъ. Църквитѣ, народитѣ и правителитѣ така сж привикнали къмъ нея, щото всѣкой вѣрва, че неможе да бѣде Християнинъ, священникъ, епископъ или царъ, ако не бѣде робъ (слуга) на Римското самодържанье. Федеративната система на Источната църква би се показала неразбрана за западнитѣ християни. Нъ фактоветѣ неискатъ никакво доказателство; Историата отъ първитѣ вѣкове на църквата, както и историата на двѣтъ църкви Византийска и Римската се намѣрватъ прѣдъ насъ. И ние сме увѣрени, казва Пятципиносъ, че западнитѣ, щомъ се убѣждътъ въ нашитѣ твърдения, ще се съгласжтъ съ насъ, че отъ врѣмето на раздѣлението на двѣтъ църкви и господството на Романизма въ Римската църква, тая послѣдната макаръ политически да е свободна и независима, е загубила всичката своя свобода и основни принципи, то-

При помощта на другъ единъ Български патриотъ, Д. Миладиновъ, той успѣлъ да успокои неразумнитъ за унията, успѣлъ така също, съгласно тѣхното желание, да имъ измоли отъ патриарха архiereй отъ природнитъ българи (Партения), и пропагандиститъ съ раскъсанъ актъ и безъ нищо трѣбвало било да се възвѣрнатъ въ Цариградъ ¹⁾.

При това ревностнитъ поборници на папскитъ искания не се вразумили; нъ напротивъ още повече усилили своята дѣятелностъ въ възбуждане Българитъ противъ патриаршията и да имъ натрапватъ унията съ папата. Двама отъ Българскитъ водители Цанковъ и Джейковъ съвършено се прѣдали на папскитъ мисионери и съ всичкитъ си сили наченали да склоняватъ и другитъ свои едномисленници ²⁾.

Съ цѣль да възбудятъ ревностъ къмъ унията и да увеличатъ числото на прозелититъ, въ горѣ поменатия ултра-монтански вѣстникъ „България“ наченали да се появяватъ такъвъ родъ кореспонденции: „Изъ едикой-си, ужъ, градъ пишатъ до редактора на тоя вѣстникъ, че жителитъ му вече се рѣшили да приематъ унията“ ³⁾. Трѣбва да се каже, че въ минутата на всеобщото възбуждение на умоветъ мисионеритъ си

гава когато византийската църква макаръ и се мѣчи въ политическото робство, спасила ги е неизмѣнно отъ Апостолскитъ врѣмена. Отъ когато сж се раздѣлили двѣтъ църкви, прѣминалото принадлежи на Римската църква, която се е отежествяла съ насилията и деспотическитъ принципи на срѣднитъ вѣкове, а бѣдѣето на Византийската, която въ всѣко врѣме е считала за своя программа свободата, равенството, братството. Отъ врѣмето на Иоанна XII Римската църква станала, както тя е въ сегашно врѣме, робиня, безъ да се гледа на блѣсака на нейнитъ окови. — Отъ врѣмето на отдѣлението отъ Гръцката църква папитъ станали слѣпи орджия на Романизма и пзопа или догматитъ и религиознитъ обрѣди, Главнитъ грѣхове на Римската църква сж: смѣсването на двѣтъ власти, ввождането на закона за цѣлибата (неженението на духовенството), насилственото обръщание, симонията съ раздаванията и индулгенциитъ, утвърждаването непогрѣшимостта на папитъ и върховенството на неговитъ рѣшения надъ съборнитъ постановления. Най-главнитъ срѣдства затова биле и сж инквизицията, *index congregatiae*, пропагандата, религиознитъ ордени, прѣимуществено Иезуититъ.“ Pichler, т. стр. 493 — 595.

*) Тоя вѣстникъ, редактиранъ отъ Иезуититъ, се издавалъ на френски языкъ, нъ билъ прѣвожданъ и на Български отъ единъ увлеченъ въ Латинството Българинъ, Цанковъ. Самото название на вѣстника било измислено съ тая цѣль, за да погадили ка естолюбieto на Българитъ и да му спечали повече абонати. Вѣстника, наистина, се ползвалъ съ голѣмъ успѣхъ

¹⁾ Правосл. Собос. 1873 г., т. I, стр. 103—24.

²⁾ День, 186 г. № 45, стр. 17.

³⁾ День, 1862 г. № 28 стр. 18.

намѣрили послѣдователи много повече, отколкото това е можело да бѣде въ поспокойно врѣме. Хората съ слабъ характеръ, безъ покривъ, безъ помощъ и безъ вѣра, нѣ всички прѣпѣлнени отъ умраза и отмѣщение къмъ Цариградския патриархъ, увлекли се отъ примамливитѣ обѣщания на мисионеретѣ, които оставали въ непокѣтнатостъ тѣхнитѣ обрѣди и вѣра, и се рѣшили да приематъ унията. Папскитѣ вѣстници побърбързали да прогласѣтъ на всѣкъждѣ, че числото на всичкитѣ българи, които се обѣрнали къмъ латинството достига до четире милиона, макаръ въ сжщностъ това число достигало до нѣколко хиляди или даже до стотини ¹⁾. Между обѣрнатитѣ именно единъ диаконъ, двама свѣщенници и двама архимандрити ²⁾. На 18-й Декемврия 1860 година формално била обявена унията. Като че въ оправдание на своята постѣпка униятитѣ открито провозгласили въ особенъ манифестъ, че грѣцкитѣ епископи „гледатъ на своитѣ епархии, като на чифлици, отъ които тѣ извличатъ пари и пълнятъ своитѣ сандѣци. Патриарха и Синода се грижатъ, когато назначаватъ за тѣхъ епископи, само затова, кой отъ тѣхъ повече ще заплати; Епископитѣ сами се съзаватъ въ това, когато събиратъ данѣкъ отъ своитѣ епархиоти. За пари тѣ продаватъ священството на тамошнитѣ жители, за пари тѣ обявяватъ законния бракъ за недѣйствителенъ, а незаконния за дѣйствителенъ, за пари наказватъ невиннитѣ клирици и освобождаватъ виновнитѣ, за пари безъ нужда умножаватъ священниците и не се грижатъ за тѣхното поддържане . . . Грѣцкитѣ Епископи необучаватъ народа въ благочестието и не го назидаватъ съ своето поведение. тѣ даже не разбиратъ нашия езикъ и си позволяватъ най-съблазнителни постѣпки.“ Цѣльта на Българската уния съ Римъ ясно е исказана въ самия нейнъ актъ. „Горѣщото желание на Българския народъ, е казано въ тоя актъ, е това, щото съ помощта на св. Римска църква и нейнитѣ грижи да бѣде въстановена древната негова независима и каноническа Иерархия и щото

¹⁾ Голубински, — стр. 197.

²⁾ Ibidem ; прав. обзор. 1863 г. т. 10, замѣтки стр. 82.

нейния глава, а така сжщо и прѣмницитъ му да носятъ титлата Български патриархъ Нъ като подновяватъ единението съ Римъ за въстановяването „на каноническата и независима Иерархия,“ като принавали главата на западната църква за наслѣдникъ на Апостола Петра, като възхвалявали догматитѣ и обрѣдитѣ на Римската църква, като святи, древни и праведни, униятитѣ въ сжщото това врѣме исказвали убѣждението, че западната Римска църква ще имъ дозволи да държатъ своитѣ догмати и релгиозни обичаи така, както тѣ сега се спазватъ въ источната църква, молили папата, щото той да убѣди Француския Императоръ, първия синъ на католическата църква, да покровителствува Българетѣ прѣдъ Портата, а особено противъ кознитѣ на Гръцкия клиръ, подобно на това, както той дава такова покровителство на другитѣ народи, които държатъ католическата вѣра и живѣятъ въ Турция. Молбата за позволяване да се спазятъ обрѣдитѣ на Источната Църква непокътнати, униятитѣ повторили още на 30 Декемврий 1860 година. Макаръ уния отъ тоя родъ да не била съвсѣмъ приятна на папата, при всичко това съ була отъ 21 Яннуарий 1861 година къмъ Брунона въ Цариградъ Пий IX изказалъ своята радостъ за свършения фактъ *). Най-значителния отъ обѣрнатитѣ се къмъ латинство клирици Архимандритъ Иосифъ Соколский билъ отведенъ отъ Борé наедно съ другитѣ прѣдставители на униятитѣ, въ Римъ, извънрѣдно благосклонно приетъ отъ папата и на втори Априлий тържествено билъ ржкоположенъ за патриархъ на цѣла България. Подиръ възвръщанието му въ Цариградъ, той наченалъ да измолва наедно съ другитѣ, които се намѣрвали тука латински високопоставени лица и мисионери, да се съгласи Портата да се нарича той Български патриархъ, но подиръ три недѣли ненадейно се скрилъ, отишелъ въ Россия и се поселилъ тамъ въ Киево-Печерския Мънастиръ, да оплаква тука своето измѣнничество на вѣрата. Причината на неговото отричание

*) Pichler. 1, 541 — 542

отъ патриарството на Българо-униятѣ и отъ самата уния се заключава въ това, че подиръ завръщанieto му отъ Римъ въ Цариградъ Римскитѣ мисионери наченали да го принуждаватъ да внесе въ Символа на вѣрата думата „и отъ Сина“ и да замѣни обрѣдитѣ на Источната Църква съ Римскитѣ ¹⁾. Възвръщанieto на Соколски къмъ православието е имало гибелни сетнини за унията. Нѣколко отъ священниците, които приели латинството, отново се обърнали къмъ православието; тѣхния примѣръ зели да слѣдватъ и другитѣ. Такъвъ билъ печаленъ, макаръ и несвършенъ края на унията, която съ своето начало била повдигнала необузданнитѣ ликувания между католицитѣ.

Подиръ побѣгъването на Соколски и възвръщанieto на священниците въ православие между самитѣ българи не остана такова лице, което да може да бѣде поставено за настоятель на тѣхната община, така щото цариградската пропаганда бѣше принудена да се обърне за това къмъ своитѣ католици. За такъвъ настоятель или администраторъ билъ поставенъ пловдивския священникъ Петръ Арабаджиски, който билъ свършилъ образованието си въ Римъ; нъ тѣй като той не

1) По-послѣ Соколскій самъ е описалъ своето обръщение въ латинството. Това описание е важно въобще за характеризирање на Римската пропаганда, и затова ние ще приведемъ тука отъ него единъ откъслякъ: „когато въ 1860 година азъ додохъ въ Цариградъ, видѣхъ се заобиколенъ отъ хора, които считахъ да съ утвуватъ на нашия народъ: тѣ ми казвахъ, че като приемемъ унията, ние ще се освободимъ отъ Гръцкитѣ Епископи и че ще встѣпимъ въ сношение съ цивилизования Западнъ свѣтъ и особенно съ Франция; по своята простота и неопитностъ азъ се оставихъ да ми увлѣкѣтъ, и тутакси бѣхъ завѣденъ въ Римъ и прѣдставенъ прѣдъ главата на Римското католичество Пия IX; по отношение къмъ мене папата бѣше всѣкога твърдъ прѣдупрѣдителенъ; той похвали прѣдъ мене Българския народъ, като народъ добъръ, уменъ и трудолюбивъ; Съ велико почитание споменуваше той Българскитѣ святии и особенно Кирила и Методия: — той ме увѣряваше, че православието ще бѣде оставено непокѣтнато, че нашитѣ обрѣди, нашитѣ Църковни обичаи нѣма да бѣдѣтъ нито отвѣрлени, нито измѣнени. Подиръ тия увѣрения, излѣзли отъ устата на Пия IX, азъ се възвръщахъ въ Цариградъ съ убѣждение, че съмъ служилъ на моето отечество; нъ каква изамама! Не се минахъ и двѣ недѣли, отъ какъ моитѣ иллюзии исчезнаха и азъ бѣхъ разочарованъ. Азъ едвамъ се завърнахъ въ Цариградъ и Иезуититѣ се обърнахъ съ своитѣ нападения върху православната църква и наченахъ да искалъ отъ мене да приема въ символа на вѣрата думитѣ „и отъ сина“ . . . Поведението на Иезуититѣ ми отвори очитѣ, азъ съзнахъ опасността, видѣхъ бездната, въ която потъвахъ да завлѣка съ себе си така сѣщо и цѣхъ и други; азъ почувствувахъ жестоко гризене на съвѣстѣта и страшно се мъчехъ; азъ търсехъ нѣкакъвъ исходъ отъ това скѣрно положение“. Голубински. стр. 199—200.

искалъ да служи за униятитѣ по православенъ обрѣдъ, то като помощникъ неговъ за извършване на службата, дадено му било друго лице, на което името не се знае, полякъ по происхождение, което твърдѣ хубаво знаело църковно-славянския езикъ и отлично можелъ да извършва службата спорѣдъ православния обрѣдъ. Отъ своя страна самитѣ българи-унии употребявали всичкитѣ усилия къмъ туй, за да закрѣпѣтъ унията между своитѣ съотечественици. Единъ отъ тѣзи дѣатели пакъ оставалъ извѣстния Драганъ Цанковъ. Той пристигналъ въ Едрене, незабавно купилъ тукъ за 16,000 хиляди гроша кжца за втора униатска църква, повикалъ изъ Цариградъ за униатското училище учителя Ваклидовъ, който знаелъ французски езикъ, прѣдложилъ на епитропитъ на православно българишко училище въ Едрене да съединѣтъ срѣдствата на двѣтъ училища, и даже се обѣщавалъ да основе книгопечатница за напечатване Богослужбнитѣ книги и нужнитѣ учебници на български езикъ. Така като за достиганieto на всичкитѣ тия блага било обѣщано да се замѣни името на патриарха съ името на папата, то Цанковъ отворилъ още униатско училище и въ Казанлъкъ¹⁾ и въ други провинции на България. Въ Македония, на примѣръ, такива училища имало двѣ, отъ които едно въ Битоля. Тукъ съ успѣхъ работилъ на учителското поприще и въ полза на унията учителя Юрданъ Константиновъ, български народолюбецъ, който билъ провозданъ на заточение за своята проповѣдь, въ която говорилъ за възражданieto на българския народъ и, подобно на другитѣ пакъ народни дѣатели, който виждалъ възможността на това възраждане и цѣлокупното развитие въ приеманieto на унията, подъ покровителството на Римъ²⁾).

Въ сѣщото врѣме нито една минута не се спирала да работѣтъ и сами неуморимитѣ патери. Намѣсто вѣстника „България“, която скоро изгубила всичкитѣ свои абонати и спорѣдъ това трѣбвало да прѣкрати своето сѣществуване, отъ 1864 година прѣдприето

¹⁾ Денъ 1861 година № 9 стр. 17 — 18

²⁾ Праг, Собѣсѣд. 1873 г. т. 2, стр. 17.

било издаванието на новъ вѣстникъ подъ названието — Турция (Turgue). Задачитѣ, стрѣмленията и даже съдържанието на тоя вѣстникъ биле тождественни съ негова прѣдшественникъ. Той напълно одобрявалъ стрѣмленията на Българитѣ да образуватъ *особенна национална църква*, отричалъ възможността да се помирътъ Българитѣ съ Гръцитѣ и прѣдлагалъ унията, като единчекъ вѣренъ и спасителенъ пѣтъ за Българския народъ ¹⁾. За да подѣйствуватъ на Българитѣ още по-силно, Иезуититѣ посветили Рафаила Поповъ (или попъ Рафаила) за епископъ на Българскитѣ Унии. Спорѣдъ отзивитѣ на Българитѣ, Рафаилъ, билъ челоуѣкъ съвсѣмъ простакъ, нѣмалъ даже елементарни знания, най-напрѣдъ билъ диаконъ при едного отъ православнитѣ епископи; нѣ сетнѣ за нѣкакви си прѣстѣпления билъ прѣмахнатъ отъ тая длѣжностъ, останалъ въ крайна бѣдностъ и въ това бѣдственномъ положение се склонилъ на уговорванията на Иезуититѣ да приеме унията ²⁾. За по-добрия успѣхъ на дѣлото Иезуититѣ го накарали да обходи селата и колибитѣ, което наистина имало доста важни послѣдствия ³⁾, а самитѣ Иезуити съ цѣль повече да привлѣкатъ Българитѣ къмъ унията, съчинили и издали отъ името на унията на името на ново поставения Епископъ Рафаила исповѣдание на вѣрата, въ което изложили нуждитѣ и желанията на Българитѣ и условията, на които тѣ можтъ да бѣдѣтъ приети въ единение съ папата. „Ние, Българитѣ, . . . клирици и мирени, така се начева това исповѣдание на вѣрата, — подиръ това, като сме призвани отъ благодатъта на Св. Духа, съставихме слѣдующата декларация за съединение:

„Ние отхвърляме незаконната и неканоническа власть, която Гръцкия Цариградски патриархъ проявява въ нашата Българска Църква и, като прѣкъсваме

¹⁾ Москов. Вѣдом. 1866 г., № 2122, стр. 3.

²⁾ День 1863 година, № 15, стр. 21.

³⁾ Наедно съ другитѣ срѣдства на пропагандата Рафаилъ употребявалъ, между другото, такава: той носилъ съ себе си священи одѣжди, обличалъ се въ тѣхъ и священно дѣйствувалъ на всѣкъждѣ, гдѣто отивалъ, безъ да чака да го помолѣтъ затова мѣстнитѣ жители.

съ него и съ всичкия му подчиненъ клиръ всѣко снопение и всѣко подчиняване на него, възвръщаме се, по примѣра на нашитѣ прадѣди, къмъ законната и каноническа властъ на Св. Петра, първия отъ Апостолитѣ, и посредствомъ това обръщание къмъ намѣстника на Св. Петра, ние възобновяваме нашитѣ отношения и нашитѣ общения съ всичката Св. Римска Църква. Заради това ние просимъ негово Священство Рафаила да ни приеме въ единството на тая Иисусъ Христова Църква. Ние молимъ още да одобри и да утвърди слѣдующитѣ прѣдложения, които свидѣлствуватъ за нашата вѣра, нашитѣ оплаквания и нашитѣ желанія. Като отхвърляме заблужденията на Фотия и на неговитѣ прѣмници, които не само разрушили единството на Католическата Църква, нъ още се размѣсили заблужденията съ истиннитѣ догмати, опрѣдѣлени отъ св. отци и вселенскитѣ събори, ние вѣрваме въ истинността на всичко, което е показано и опрѣдѣлено отъ самитѣ св. отци и отъ съборитѣ, *особенно отъ Флоренскии съборъ*. Ние исповѣдваме, че върховнитѣ Архиепископи на Римъ сж истинскитѣ намѣстници на св. Петра, на когото Иисусъ Христосъ е основалъ своята църква и подновяваме нашето общение съ прѣстола на Св. Петра, на който сега достойно сѣди Пий IX, който управлява тая истинска църква. Ние признаваме него така сжщо за Отецъ и глава на цѣлата Католическа Църква, особено пъкъ на Българската. Отъ една страна, винаги като си оставаме най-вѣрии подданници на Негово Величество Султана относително всичко, което се отnosi до нашитѣ врѣменни дѣла, ний отъ друга страна и въ сжщото това врѣме, ще спазимъ относително нашитѣ духовни дѣла пълно и искрено довѣрие, сърдечно и синовно послушание къмъ негово святѣйшество Пия IX и неговитѣ наслѣдници на святия прѣстолъ. По тоя начинъ, сега и винаги ние ще признаваме Св. Българско-униятска Църква въ Цариградъ за наша истинска майка и за нашъ общъ центъръ, до гдѣто тя остава униятската и вѣрна на папата. Нъ ние така сжщо ще признаеме и Римската

Църква, като истинска майка и учителка на всичкитѣ църкви, които сж подъ слънцето.

Съобразно съ това, каквото св. Римска Църква е установила въ древнитѣ врѣмена, щото тука, въ Българската Църква да има каноническа и независима Иерархия отъ всѣкакви други национални Иерархии, негово святѣйшество папа Пий IX е благоволилъ да поднови тая каноническа Иерархия и да я направи независима отъ всѣка друга.

Всичкитѣ обрѣди и всичко, което е установено въ нашата Българска Църква, каквото: Литургията, празниците, уставитѣ и църковнитѣ обичаи на нашето висше и нисше духовенство, начинътъ на извършването на святитѣ тайнства и раздаването на святитѣ дарове си оставатъ напълно неизмѣнни. Както сж ги изпълнявали до сега, тъй ще ги изпълняватъ и за въ бѣдѣще врѣме.

Символа на вѣрата ще се чете въ тоя видъ, както той се намѣрва въ нашитѣ църковни книги, и си остава неизмѣненъ. Святиитѣ и празниците, които се празноватъ отъ Българската Църква, тъй сжщо си оставатъ непокѣтнати“¹⁾.

Българскитѣ вѣстници побързали да предпазятъ своитѣ съотечественници отъ опаснитѣ козни на Римскитѣ пропагандисти. Съ особено негодувание въстаналъ противъ тѣхъ вѣстника *Врѣме*. Той обявилъ на Българитѣ, че унията е една отъ най-гибелнитѣ злини, каквито само могатъ да постигнатъ нещастната България. За доказателство на това положение той пита: какво нѣщо е уния? Въ какво се заключава нейната цѣль? Какви сж сетнинитѣ отъ нея? На всичкитѣ тия въпроси *Врѣме* отговаря по тоя начинъ. Въ своето стрѣмление къмъ господаруване папитѣ видѣли, че никой народъ не приема Римската Църква такава, каквато си е. Тогава тѣ изнамѣрили унията, т. е. изисквали отъ народитѣ, които се придържатъ о различни религии и обрѣди, да признаватъ само главенството на папата въ Църквата. Обрѣдитѣ и обичаитѣ оставатъ

¹⁾ Пров. Сабѣс. II 1873 год. II. 23 — 24

си при тѣхъ сжщитѣ, и това папскитѣ мисионери ще поддържатъ до тогава, до когато присъединения народъ къмъ Римъ напълно поусвои всичкитѣ Латински обрѣди, т. е. до когато се полатинчи. По тоя начинъ унията е само легкъ способъ за обръщание въ католичеството, — „тя е измама, която се употребява за подчиняване по-лесно провинциитѣ или народитѣ подъ гордия владика на Римъ“. Дѣйствиата на Латинскитѣ агенти обикновенно биватъ такива: като забѣлѣжатъ въ нѣкоя страна движения благоприятни за тѣхнитѣ цѣли, тѣ тутакси бързатъ тамъ да се намѣржатъ, стараятъ се да узнажатъ слабата страна на народа, когато тѣ сж дошли да атакуватъ (да нападатъ), показватъ се като негови благодѣтели; нѣ сетнѣ, подирь нѣколко врѣме, не очаквано обявяватъ, че благодѣянieto или помощта може да имъ бжде дадена само въ тоя единичкъ случай, ако тоя народъ, който имъ нужда отъ тѣхната помощъ, се съедини съ Римъ, макаръ и съ най-слаби свръски. Като искажатъ това, тѣ начеватъ да сипжатъ обѣщания едни отъ други по-добри по-привлекателни; употребяватъ въ дѣло и златото и други, свойственни тѣмъ сръдства. Ако при това тѣ да успѣжатъ да склонятъ на своя страна нѣколко личности съ слабъ умъ и убѣждения, бѣдни отхвърлени, отъ обществото, невѣрници, способни за пари да приематъ каквато щѣте вѣра, злодѣй, — тѣ назабавно бързатъ да провъзгласятъ уния. Нѣ, пита вѣстника, „каква облага може да очаква народа на диоцеза отъ пропагандата, която за достигание на своитѣ цѣли не отстъпва прѣдъ никакви сръдства, даже отъ най-ужаснитѣ: И какво може да се очаква отъ клиръ, който е исвѣстенъ въ Историята за най-користолобивъ и властолобивъ? Наистина цѣльта на папскитѣ агенти е една: да распространятъ и да утвърдятъ мжгжществото на Римъ и, като умножаватъ подчиненитѣ народи, да увеличаватъ неговата слава, богатство и властъ“. Спорѣдъ това „агентитѣ на Римската пропаганда — не сж нищо друго, освѣнъ армия, приготвявана отъ папата да прави завоевания, — армия, която е длѣжна съ каквито и да било сръдства да изнамѣрва завоювание ма-

каръ на малко нѣколко колиби безъ да се грижи за понататъшната тѣхна сѣдба. Слуха, често распространяванъ отъ папскитѣ агенти, ужъ, че Българския народъ може да намѣри своитѣ права и своето щастие еамо въ унията, може да намѣри отзивъ само въ хора наивни и легко-мисленни, неспособни да отдѣлятъ измамата отъ истината“. Като избличава коварствата на Римскитѣ агенти *Врѣме* завършва по тоя начинъ: тѣжко на всичкитѣ ония, които търсѣтъ своитѣ права и свята свобода въ господаруването на единъ човѣкъ, който претендира да бѣде признаванъ отъ всичкитѣ си подданици за Божий прѣдставителъ на земята и за непогрѣшимъ? Тѣжко на заблуденитѣ и нещастнитѣ, които мислѣтъ да намѣратъ своето щастие подъ управлението на най-користололюбивия и най-дългия клиръ? Злочестъ е народа, който си купува толкова маловажни правдини, за каквито ние сега се боримъ, съ цѣната да си измѣни религията, — измѣна, която му се внушава съ помощта на хитрости, толкова много очевидни“ ¹⁾. Освѣнъ вѣстника *Врѣме* противъ пропагандиститѣ писали и другитѣ Българскя вѣстници“. Прѣди всичко казва Гайда, — ние трѣбва да закриемъ ушитѣ си противъ всѣкоиновѣрно внушение да промѣнимъ вѣрата си за насъ нѣма спасение въ измѣнението на своята религия, защото съ това ние се отричаме отъ прѣминалия нашъ животъ, въ който е всичката наша жизненна сила и безъ която ние не можемъ за дълго врѣме да останемъ живи. Ако ний започнемъ да се лутаме между два пѣтя, ако захванемъ да мислимъ и тѣй и иначе, то ние ще дадемъ възможность на враговетѣ си да ни разкасятъ и да опростѣтъ нашата народность“ ²⁾

Трѣбва да се мисли, че избличенията кознитѣ на папскитѣ агенти отъ българскитѣ вѣстници не останѣли безъ влияние върху Българитѣ и непрѣминали безъ врѣдно за Римската пропаганда. За малкия успѣхъ на унията може да се прави заключение отъ съставеното Иезуитско исповѣдание на вѣрата, гдѣто

*) *ibidem*, — Стр. 26

**) Денъ, 1864 г. № 5, стр. 22.

числото на българскитѣ унии се прѣдставлява така малко, че даже отъ Римска гледна точка за тѣхъ не може да бѣде назначенъ особенъ патриархъ. Има извѣстие, отъ което се вижда, че, когато Иезуититѣ видѣли безплодността отъ ржкополаганието на Рафаила за епископъ, тѣ го изоставили, като непотрѣбенъ парцалъ; а самъ той послѣдвалъ примѣра на своя прѣдшественникъ, мнимия патриархъ Соколски¹. Униятитѣ въ България останали тѣй малко, че за тѣхъ не било възможно да се поддържа особенъ епископъ. Като несполучилъ и тамъ, гдѣто това отъ всичко най-малко можелъ да очаква, папата се рѣшилъ най-подиръ, още веднажъ да опита испитаното вече отъ него срѣдство и въ 1868 год., отново се обърналъ къмъ источнитѣ християни съ приканване за съединение. Като свиквалъ вселенски съборъ въ Римъ, Пий IX, на 8-й Септемврий сѣщата година, публикувалъ апостолическо послание къмъ всичкитѣ епископи на источния обрѣдъ, които не се намѣрвали въ общение съ Римския прѣстолъ. Въ посланието се казвало: „тѣй като не отдавна, по съвѣта на нашитѣ многочисленни братия, кардиналитѣ на св. Римска църква, ние посочихме и свикахме вселенски съборъ, който трѣбва да се открие на 8-й Декемврий въ празника на безрѣшното зачатие на Прѣсвата Дѣва Мария, то ние обръщаме къмъ васъ отново нашитѣ думи и съ всичката ревностъ, каквато можемъ да приложимъ, заклеваме, привикваме и умоляваме васъ, щото вие да дойдите на това общо събрание, сѣщо така, както вашитѣ прадѣди сѣ се явявали на втория Лионски и на Флорентийския съборъ, за да би като се въстановятъ законитѣ на древното благочестие и като въстановимъ въ силата на мира нашитѣ отци, ний да видимъ, най-подиръ, слѣдъ дълга и печална епоха на скърбта, когато е владичествувалъ мрака и раздора, изгрѣвването на блѣстящата и чиста заря на онзи съюзъ, къмъ който сѣ обърнати нашитѣ желанія. — Да бѣде това щастливъ плодъ, благословенията, съ които Ии-

¹) Рафаилъ не е постѣпилъ като Соколски, той остана вѣренъ на папата до смъртта си умрѣ като епископъ на униятитѣ въ Одринъ (Б. Р.).

сусъ Христосъ, нашия общъ Господъ и Искупителъ, утѣшава въ тия злочести врѣмена своята възлюблена и непорочна невѣста, католическата църква, да улади Той така сжщо нейната скърбъ и да изсуши нейнитѣ сълзи, за да би подиръ прѣкратыванието на всичкитѣ раздори, да се съединятъ по-напрѣдъ несъгласнитѣ гласове въ пълно единство на духа за прославляването на Бога, който не желае да има расколи между насъ, нѣ който съ думитѣ на Апостола е прѣдписалъ на насъ да имаме една дума и една мисль "¹⁾".

Новото обръщание на папата къмъ источнитѣ епископи, подобно на по-първото послание къмъ тѣхъ, нѣмало *такъвъ, толкова пламенно желаемъ отъ него успѣхъ*, какъвто той очаквалъ. Цариградския патриархъ Григория шести, по отрано като узналъ съдържанието на това послание отъ вѣстниците, отказалъ се да го приеме, а послѣ на посланниците, които се явили прѣдъ него съ това послание (3/15 Октомврия) устно обяснилъ, че тѣй като папата въ своето послание не отстъпва отъ своитѣ стари учения, противни на Источната Църква, а источната църква толкова повече нѣма никакво основание да отстъпва отъ своитѣ древни начала, то между тѣхъ никакви прѣговори и съгласия немогътъ и да бѣдътъ; никакво разсѣждане и съгласие е невъзможно тамъ, гдѣто нѣма взаимнорасположение къмъ него, което произлиза отъ съгласието на убѣжденията. На папскитѣ прѣдложения Источната Църква въ 1848 година е дала отговоръ, въ който право и ясно е показано различието между нейнитѣ апостолски начала и мнѣнията на Римъ. Да се повтаря още веднажъ тоя отговоръ ще рѣче да се разврѣждатъ старитѣ рани и да се раздражнява утихналата ненависть. Съединението на църквитѣ е възможно само подъ условие да се възвърнатъ отстъпилитѣ къмъ древното католическо православие, отъ което малко по малко се е отдалечилъ Римъ, като е създакъ пропасть, която го раздѣля отъ православния свѣтъ съ нововведени догмати и правила, които нѣматъ основание въ священното прѣдание. Спорѣдъ това, ако

¹⁾ Прав. обзор. 1868 год. т. 27, стр. 142—144.

западнитѣ епископи, като иматъ съмнѣние въ нѣкой отъ своитѣ догмати, искатъ да се събератъ, за да ги прѣгледатъ, нека да направятъ това когато и както искатъ. Нъ православнитѣ християни нѣматъ никакво съмнѣние за прѣдаденитѣ имъ догмати на вѣрата; спорѣдъ това источнитѣ епископи нѣматъ никаква нужда да отиватъ на съборъ, свикванъ отъ папата, толкосъ повече, че събора, който искатъ да нарѣкнатъ *вселенский* свиква се съвсѣмъ не така, както сж се свиквали древнитѣ вселенски събори*)

Така се свършили опитванията на папата да въведе уния на Истокъ и чрѣзъ това да подчини подъ своята власть православната църква. Устойчивостта и непрѣклонността на тая послѣдната отнели у него всѣкаква надѣжда за какъвто и да било успѣхъ и го принудили за дълго врѣме да я остави на мира, макаръ Римскитѣ мисионери, разбира се, и до сегашно врѣме още да продължаватъ, както по-прѣди въ различни мѣста на православния Истокъ да се трудятъ за ползата на Римския прѣстолъ.

(Изъ „Душеполезное чтение“).

Б. и П.

*) Тоя отговоръ е помѣстенъ въ Правос. обозрѣние 1868 г., т. 27, стр. 317—322.

ЕДНА БЪЛЪЖКА ПО УЧЕНИЧЕСКИЯ ПРОЧИТЪ И ИЗВЪН- КЛАСНОТО ЧЕТЕНЬЕ ВЪ НАШИТЪ УЧИЛИЩА.

Въ кн. III, IV и V отъ списанието „Български прѣгледъ“ е помѣстена една статия по ученическия прочитъ и извънкласното четенье въ нашитъ сръдни учебни завѣдения отъ г. Н. Станевъ. Наистина, ако има въпросъ, който никакъ до сега да не е билъ за-
чекванъ въ нашата учебновъзпитателна система, то е въпроса за извънкласното четенье на нашитъ ученици безъ разлика въ всички наши училища. Кой не знае, че нашитъ училища даватъ единъ голѣмъ процентъ младежи съ силно натѣпкана паметъ по разнитъ кло-
нове на науката, които младежи, щомъ излѣзатъ отъ училищния прагъ и стѣпятъ въ общественния животъ, много лесно и бързо забравятъ изученото въ учили-
щето. У такива млади сили гаче ли е угасенъ она огънь въ сърдцата имъ къмъ самостоятелно развиванье и самоосъвършенствование, безъ каквото е немислимо истинското прогрессиране. Ето защо, като имаме прѣдъ видъ горния фактъ, ние съ радостъ посрѣщамъ пре-
възходния трудъ на г. Станева, гдѣто той е подло-
жилъ на единъ доста широкъ обзоръ тоя прѣнебрѣ-
натъ въпросъ въ нашитъ училища, като вѣрваме, че той ще бѣде внимателно прочетенъ и изученъ отъ всички наши учители.

За научната и въобще педагогическата и практи-
ческа стойностъ на г. Станевия трудъ ние вѣрваме, че ще го разгледатъ и се произнесатъ компететнитѣ
лица, а главно работницитѣ въ полето на нашето учи-
лищно-просвѣтително дѣло у насъ. Върху една точка
ние желаемъ тукъ да се спремъ въ горѣспоменатия
г. Станевъ трудъ, гдѣто авторътъ му, за жалость,
твърдѣ нескромно и неразумно игнорира, точка, която,

спорѣдъ насъ, съставя сжщественната часть, основата на истинския напрѣдъкъ.

Кой не знае, че наука безъ възпитание, безъ нравствено облѣкло, безъ истински характеръ, съзидаанъ върху основитѣ на християнската вѣра и учение е не само безполезна, ами и най-много врѣдна за всѣки народъ, за всѣко общество, за всѣко семейство и за всѣки индивидуумъ, които се стрѣмѣтъ напрѣдъ, въ пѣтътъ на прогреса. За жалость, г. Станевъ тъкмо тукъ е направилъ една грѣшка, която грѣшка неможе да му се остави незабѣлѣзана, защото слѣдствията ѝ сж съвършено врѣдни. Ние сме народъ младъ, едва сме стѣпили на своитѣ си крака, слѣдователно, много работи трѣбва да заемаме отъ напрѣднѣлитѣ колтурно народи, за да отиваме по тѣхния пѣтъ и стигнемъ на тая степенъ, до която сж дошли тѣ. За жалость, въ тия си наши заимствования у насъ се промѣкватъ и такива нѣща, които и у самитѣ цивилизовани народи се избѣгватъ, па и прѣслѣдватъ. По такътъ начинъ съ чистото зѣрно поникватъ и плѣвелитѣ, които, оставени свободни, ще заглушѣтъ чистото, свѣтлото, необходимото. А такива плѣвели малко ли сж проникнѣли и проникватъ и у насъ? Особенно въ послѣднитѣ години тѣ сж станѣли доста много и застрашителни. Нека ни е позволено да исповѣдаме, че у насъ вече не сж рѣдкость дѣца-ученици и отъ долнитѣ классове въ нашитѣ срѣдни учебни завѣдения, които дѣца отричатъ сжществуване на Бога, прѣзиратъ и глупаво игнориратъ прадѣдовската ни християнска вѣра, която е съхранила нашия народъ като народъ прѣдъ неумолими исторически събития. Това е едно много скѣрно явление въ нашия общественъ строй и ако то се остави да успѣе и въ учебно-възпитателното дѣло у насъ, въ нашитѣ училища, то сетнинитѣ ще бѣдѣтъ много лоши. Не сме противъ истинната, научната критика за издирване самата истина, ала да се дава тя така глупаво и надмѣнно въ рѣцѣтъ на младежа-ученикъ, бѣдѣщия гражданинъ и общественъ дѣецъ, то е все едно като че оставяме малкитѣ дѣца да си играѣтъ съ ножъ.

Да видимъ сега, какво ни говори г. Станевъ по това въ своя трудъ. На стр. 175, кн. IV и V, г. Станевъ като изброява цѣлитѣ, които ще се достигнатъ отъ четенъето, поставилъ е за първа цѣль *нравственното развитие на ученицитѣ*. По вѣрно отъ това неможе да бѣде, защото, както споменяхме и по-преди, наука безъ характеръ, безъ възпитание, безъ нравствено облѣкло е безполезна, на ако щете и вредна. Нъ като се впуска да прави изборъ на книгитѣ, които трѣбва да се даватъ на ученицитѣ за извънкласно четене, което трѣбва да попълни познанията имъ, да ги освѣжи, да имъ облагороди душата и сърдцето, т. е. да създаде у тѣхъ характери, нравствени хора, г. Станевъ на стр. 179, въ сѣщата кн. ето що говори: „ако трѣбва да става въпросъ отъ коя областъ на литературата може да се прѣдпазватъ ученицитѣ, то смѣло (?) можемъ да кажемъ, че най-внимателни трѣбва да бѣдемъ къмъ книгитѣ съ духовно мистическо съдържание, защото въ тѣзи книги често се изображаватъ такива нѣща, които иматъ най-гибелно влияние върху свѣтлото и правилното развитие на мислителнитѣ способности. Ако въ такива книги се прокарва песимистически възгледъ върху живота; ако коренно се подкопава стремлението къмъ разумно земно щастие и благополучие въ замѣна на нѣкакво небесно блаженство; ако въ тѣхъ се обезсилва или съвсѣмъ убива довѣрието къмъ разума въ полза на фанатическото религиозно чувство; ако съ една дума въ тѣзи книги се прокарватъ учения, които могатъ да замъглятъ и разнебитѣтъ умствения и нравствения (?) строй въ младежа, — то тѣхното разпространение на ученицитѣ трѣбва да се спрѣ и да се изхвърлятъ съвсѣмъ отъ ученическитѣ библиотеки“. Както виждате, г. Станевъ не се е посвѣнилъ да каже, че най-гибелни книги спорѣдъ него, били духовнитѣ, които подкопавали основата на земното щастие къмъ нѣкакво небесно блаженство. Ние сме навикнѣли да слушаме и да виждаме въ нашата още много млада книжнина подобни странни и крайни възгледи, ала да се проповѣдва избѣгването на духовната храна отъ нашитѣ училища, да се лишава

младѣжа отъ подобна храна още въ началото на своето умствено нравствено уякчаванье, това ни се вижда много странно и глупаво, още повече, когато такива проповѣди излизатъ отъ лице, отъ което друго нѣщо трѣбваше да чакаме. Неужели ние ще дадемъ нравствено облѣкло на бѣдѣщитѣ граждани и дѣйци наши съ теоритѣ на земното щастие? Неужели ний ще изгасимъ огънѣтъ въ бѣдѣщия гражданинъ на религиозно-духовнитѣ чувства, на които се крѣпи и самото земно щастие, толкова мило на г. Станева? Неужели ние ще чакаме нравственностъ отъ нашата младежъ съ подобни ограничения и абсурдни учения? Жално е, че г. Станевъ е дошълъ въ такъва крайностъ. Вѣроятно, г. Станевъ не ще да знае, че не прѣди много врѣме въ цивилизована Франция се изхвърли вѣроучението въ народната школа, въ която се даде най-широкъ просторъ на „разумѣтъ“. И какво излѣзе отъ това? Не се минѣхъ ни десетъ години отъ тогава, и ние виждаме, че най-знаменититѣ френски мислители се стреснѣхъ отъ тая грѣшка и сегѣ се занимаватъ съ нейното изправление. По думитѣ на г. Станева се разбира, че и той клони къмъ тая посока. Иначе не може да се разберѣтъ тѣ, защото въ нашитѣ училища се учи Законъ Божи, а той е въ разрѣзъ съ неговитѣ, г. Станевитѣ, възгледи.

Отъ казаното до тукъ се вижда, че г. Станевъ много разчита на нравственността въ нашитѣ училища отъ „здравия разумъ“ и „земното щастие.“ Плодѣтъ на такива абсурдности е прѣдъ очитѣ ни. Погледнете нравствения уровень на по-голѣмата частъ отъ нашата интелигенция какъвъ е? Взрете се въ нашитѣ общественни язви, които изпояждатъ нашия общественъ организъмъ, отъ що сѣ, отъ гдѣ водѣтъ потеклото си и причинитѣ? Не ли всичко това е плодъ, че у насъ прѣди всичко Страхъ Божий липсва, че ние за „земно щастие“ сме достигнали до тая стѣпенъ все отъ „свѣтли и мислителни способности“ на такива теори и софистични учения, които така щедро сѣ се промушвали и промушватъ и у насъ? Погледнете какъвъ процентъ дѣятели ни даватъ нашитѣ училища и то

такива все съ „здравъ разумъ“ и все за „земно щастие!“ Нъ това е доста.

Ние не можемъ за сега да се впуснемъ критически на тоя възгледъ, който, за жалостъ, се иска на нѣкои да се прокара и въ нашата учебно-въспитателна система. Ние изказваме дълбоко съжаление за тоя редъ идеи, които безъ всѣкакъвъ критически анализъ се проповѣдватъ и въ нашето учебно дѣло, въ нашитѣ училища, които сж лостътъ на нашето съществуване и бѣдѣще. Глупаво е, прѣстѣпление е, да искаме да отнемеме отъ нашитѣ младежи, нашитѣ бѣдѣщи синове, нашитѣ надежди, искрата на духовно-религиозния огънь, безъ когото е невъзможна никаква нравственностъ. Ние и така сме се доста отклонили отъ правия пѣтъ, врѣме е да се спремъ и позамислимъ. За умътъ много сме сторили и правимъ, трѣбва да помислимъ вече и за сърдцето, и за душата.

III.

КАКЪ ЗНАЕМЪ НИЕ, ЧЕ ИМА БОГЪ?

„Бога никтоже
„Видѣ нигдѣже. —
„Бога не е видѣлъ
„никой никога“
Иоанъ 1. 18

Често и много пѣти сте чували ви, любезни дѣца, да се говори за Бога: Богъ е богатъ съ милостъ, за това и нашитѣ прадѣди, бащитѣ на нашитѣ бащи, почнали да го наричатъ Богъ. Нъ кажете ми, прѣди всичко, какъ вие знаете, че има такъвъзи Богъ, богатъ съ милостъ? Виждали ли сте нѣкога Бога? Не; „Бога никой никога не е видѣлъ“

Какъ мислите вие, имали такива нѣща на свѣта, които ние никога не сме виждали? О! има и твърдѣ много нѣща има такива. Навѣрно, вие не сте видѣли ни Парижъ, ни Лондонъ, и пакъ знаете, че има градове и мѣста. Какъ вие ги знаете? Вие ги знаете отъ това, защото други сж ходили тамъ и сж ги виждали.

А да прѣдположимъ, че никой не е виждалъ тѣзи градове: можехте ли вие тогава да знаете, че има такива градове? Не. Е, какъ сега знаете, че има Богъ? Или вие отъ това знаете, че има Богъ, защото за него приказватъ тѣзи, които сж написали Св. Писание, т. е. Библията, или другояче, Словото Божие? Нъ прочее, какъ тѣ го знаятъ: И тѣ никога не сж Бога виждали (въ сжществото му). Можемъ ли ние да вѣрваме въ тогава, когото никой никога не е виждалъ? Да и затова ние ёще можемъ да вѣрваме много по-вече въ тогава, когото никой не е видѣлъ.

По приближете се въ студения вѣтровитъ день къмъ прозореца. Видите ли какъ се клатятъ дърветата, какъ се прѣвиватъ клоноветѣ имъ и листата хвъркатъ на околоръсть? Отъ какво става това. Може ли нѣкой отъ васъ да каже! Разумѣва се, всички вие знаете, че всичкото това е отъ вѣтъра. Но можете ли вие да видите вѣтърътъ? Не. Нъ при това, всѣкой знае какво нѣщо е вѣтъръ, макаръ ние и да не можемъ да го видимъ. Разболевали ли сте се дотолкова, щото да имате нужда за цѣръ? Вьобще чувствovali ли сте нѣкога силна болестъ? Навѣрно, вие знаете какво нѣщо е болѣстѣта. Нъ виждали ли сте нѣкога тая болѣстъ? Чували ли сте я? Не. Помирисвали ли сте я? Не. А при всичко туй вие знаете, какво нѣщо е болѣстѣта, макаръ и да не сте я виждали. Всички вие знаете, тѣй сжщо, какво нѣщо е студѣтъ. Прочее какъ го знаете? Вие не сте го виждали, не сте го чували, а само сте го чувствovali.

Е, ако азъ кажж сега, че нѣма на свѣта нищо такова, което се нарича любовь. Вѣрно ли ще бжде това. Не. А защо не? Вие никога не сте виждали любовьта. Но, — вие обичате родителитѣ си, и вие знаете съ собственнитѣ си чувства какво нѣщо е любовьта, макаръ и да не сте я виждали. Да кажемъ, че едно отъ тѣзи дѣчица изгубва зрѣнието си и съвършенно ослѣпява. Нъ всѣ пакъ то може да мисли, да разсждава. То може да си прѣдстави и родителския си домъ и родителитѣ си. Да кажемъ, че то си изгубва и слухѣтъ, така щото става съвършенно глухо. Но все пакъ то

може да мисли само въ себе си и да си прѣдставлява звуковетѣ отъ гласѣтъ на своитѣ родители, когато се е случвало да говорѣтъ съ него толкова приятно. Да кажемъ по нататѣкъ, че то изгубва и вкусѣтъ си, тъй щото неможе да отличи сладкото отъ киселото. Все пакъ и тука то, като мисли само въ себе си, може да си прѣдстави, какъвъ вкусъ е имала храната, какъ сж били приятни, на пр. плодетѣ и какъ то ги е обичало. Да кажемъ, че то изгубва, по нататѣкъ, всѣко осѣзание или осѣщание, тъй щото, всичкитѣ членове на тѣлото му, както се случаватъ отъ силния студъ, онѣмѣватъ. Еднакво и въ тоя случай то може да си прѣдстави, какъ то е осѣзавало и осѣщало различнитѣ нѣща; какъ се е случвало да узнава, напримѣръ, съ осѣщанието, че портокала е валчестъ, книгата плоска и равна и т. н.

Нъ даже: лишения отъ всичкитѣ чувства, — и зрѣнието, и слухѣтъ, и вкусѣтъ, и осѣзанието, и обонянието, и то лишения отъ всичкитѣ тѣзи и наведнажъ, той все пакъ може да ни каже, какъ му се е прѣдставлявало всѣко нѣщо, какъ е свѣтило, напримѣръ, слънцето и луната, какъ сж испущали благоухание тръндафила и карамфила, какъ е свирила флейтата, какъ е сладъкъ билъ медѣтъ и какъ студентъ е бивалъ за пипанието лѣдѣтъ: защото той може за всичко това да мисли, всичко това може да си прѣдстави.

Какво нѣщо е това, което въ насъ мисли и си прѣдставлява? Това е душата, душата, която въ насъ живѣе. Какъ вие знаете, че въ похлупкитѣ на часовника има часовникъ? Знаете отъ това, че чувате цѣканието на часовника и гледате мърданието на стрѣлката. Сжщо така вие знаете, че въ вашето тѣло има душа: вие чувствувате, че тя живѣе въ васъ, движи вашата ржка и вашитѣ очи, подобно на това, както часовникѣтъ вътрѣ въ похлупкитѣ движи стрѣлката. Никой сжщо не е виждалъ душата. И при всичко това ние знаемъ, че въ насъ има душа, защото ние видимъ, че тя прави въ насъ много нѣщо. Когато се чувствувате щастливи, вашата душа се радва и радостта се изказва въ усмивката на лицето ви; когато на

душата не е добръ, не е весела, какъ тѣжкото това душевно чувство се изказва на лицето, а по нѣкога и въ сълзи. Когато духа ви се намѣрва въ лошо расположение, то ставате нѣкакъ-си изведнажъ особено неприятни, груби, позволявате си неприлични изражения, ставате непокорни къмъ родителитѣ си и даже забравяте това, на което сж ви учили за Бога, въ заповѣдитѣ Божий.

И ето именно по какъвъ начинъ ние ще узнаемъ, че имамъ Богъ. Я послушайте, какво азъ искамъ да ви кажж, и послѣ сами ми кажете, разбирате ли ме.

Вие виждате тая църква. Виждате, че всѣко нѣщо въ нея нарочно е обмислено, и всѣко нѣщо си има своето значение. Гледайте прочее. За какво е тѣзи издигнатина или амвонъ? За какво сж тия клироси: За какво сж тия прозорци? и т. н. Амвонътъ, както вие сами знаете, е за това, щото священника и диакона, като четжтъ тукъ Евангелието и молитвитѣ църковни, да може по добръ отъ тая височина да ги вижда всичкия народъ. Клироситѣ сж затова, щото четцитѣ, т. е. клирицитѣ и пѣвцитѣ, да могатъ безъ прѣпятствие да четжтъ и пѣжтъ. Прозорцитѣ за това, щото свѣтлината свободно да влиза въ църква. Така гледайте и на всичко друго въ църквата. Ако вие сами не знаете, то вамъ ще ви кажжтъ другитѣ, за какво е напр. този иконостасъ, за какво сж въ него тѣзи царски, тѣзи сѣверни и южни врати, за какво сж тамъ, задъ иконостасътъ въ олтаря, прѣстолътъ, жертвенникътъ (проскомидията) и др. т. Е, а виждате ли вие въ църквата какво-да-е нѣщо, съ което да може да се играе? Не; тамъ нѣма нищо за играње. Явно е, че църквата е направена не за играње. Нѣмали тамъ макаръ какви-да-сж столове, маси, пѣйки и др. т., на които да може да се почива, или да се спи, сжщо както става въ кжщи? Не. Ще каже, че църквата не е сжщото, каквото е кжщата. Отъ всичко се вижда, че тя е назначена да бжде мѣсто за Богослужението.

Какво би прочее помислили, ако азъ ви кажж, че тая църква никой никога не е съградилъ? — Какво

нѣщо е тя, отъ гдѣ я има, сама по себе си ли е израсла, случайно?

— Нѣма и стѣнитѣ, и таванътъ, и покрива, и амвона, и клироситѣ, и олтаря съ иконостасътъ, прѣстолътъ, жъртвенникътъ, и всичкитѣ други нѣща въ църквата сж се явили, или израсли сами по себе си, отъ нѣкакъвъ си случай? Можакте ли тогава да ме повѣрвате? Съвършено, не. Безъ съмнѣние, вие ще ми кажете, че тая църква е съградена отъ нѣкого-си и ще кажете самата истина. Нъ ето какво има: виждали ли сте нѣкога, този човекъ, който я е съградилъ, както си е? Не. Виждали ли сте тогова дюлгерина или . . . дограмаджия, който е направилъ тая врата, този амвонъ, тѣзи клироси и т. н. Не. Виждали ли сте тогова джамджия, който е турялъ на прозорцитѣ стъкла? Виждали ли сте вие тогова живописца-художника, който е писалъ разнитѣ икони въ църквата? Не. Виждали ли сте тогова ковача, който е ковалъ разното желѣзо за вратитѣ, рѣшеткитѣ и т. н. Не. Вие никого отъ тѣхъ не сте виждали; и пакъ знаете, че всичкитѣ тѣ нѣкога сж живѣли, затова, че виждате туй, което тѣ сж направили. Тѣ едното, или другото направили, ще рѣче живѣли сж: тука нѣма повече нѣщо и да се доказва. Работата е ясна сама по себе си. Повтарямъ ви: тъкмо тѣй ще познаемъ, че има Богъ. Той е направилъ тая глина, отъ която, при помощта на огъня каманарина или киримитчията е направилъ кирпичитѣ. Той е направилъ това дърво, отъ което дюлгерина и дограмаджията сж направили вратитѣ, прозорцитѣ, клироситѣ, амвонитѣ и т. н. Той е направилъ това желѣзо, което сж направили ковачитѣ на огъня и направили желѣзнитѣ соби и дрѣжкитѣ на вратитѣ и желѣзнитѣ ключелки, кофаритѣ и т. н. Той е направилъ тоя пѣськъ, отъ който джамджиитѣ, при посрѣдството на огъня и смѣшението на пѣськъ съ други разни състави, направили стъклото. Той е направилъ тия чървеи, които даватъ коприната и отъ която послѣ се правятъ различни копринени платове за священническитѣ одежди или облѣкла и т. н. Той е направилъ тая свѣтлина, която преминува прѣзъ прозорцитѣ на църквата; Той

е сътворилъ и вашитѣ очи, съ които вие виждате тая свѣтлина и вашитѣ уши, съ които чувате, какво пѣжтъ или четжтъ за васъ въ църквата. Той прочее е направилъ и вашия умъ, тѣй щото, вие можете да разбирате това, което азъ ви говоря, и вашата паметъ, така щото вие можете да спазвате въ нея туй, което чувате, и послѣ още у дома си да разяснявате всичкото това по волята си.

Азъ видѣхъ веднажъ картинка, на която бѣхъ изписани мъртво (питомно) зайче и нѣкакви си голѣми птици. Тѣ тѣй хубаво бѣха нарисувани, като да бѣхъ живи. Отъ това и мѣничкото кученце, което бѣше тукъ при мене, се хвърли на картината, като мислѣше, вижда се, да искаше да улови това зайче и птици, както обикновено го правжтъ кучетата. Като гледате на тая картинка, вие безъ съмнѣние ще кажете ли, че тя е нарисувана отъ живописецъ? О, наистина. А, пакъ като видите живо зайче и птицитѣ, ви трѣбва да кажете, че тѣхъ ги е сътворилъ Богъ.

Единъ живописецъ прѣкрасно нарисувалъ и боядисалъ снопъ отъ пшеница за мостра по молбата на нѣкого си хлѣбаря. Като го видѣла една крава, сторила го за истински снопъ и наченала да го ближи. Други живописецъ написалъ единъ конь, и тѣй естествено, щото други единъ конь доближилъ до него и захваналъ да хѣхри (прѣхти), като мислялъ, вижда се, че това е било сѣщи конь. Да кажемъ, че вие сте виждали тѣзи картини, и така още, че при тѣхъ освѣнъ васъ, никого нѣмаше: не би ли рекли вие тогава, че нѣкой ги е нарисувалъ? Нъ, ето тѣй сѣщо, когато вие видите пшеницата въ полето и коньтъ на улицата, ви тутакъ си казвате, че нѣкой си ги е сътворилъ тѣхъ; кой е прочее този нѣкой си? Това е Богъ.

Защо вие обичате да слушате нови и занимателни разкази? Затова ли, че тѣ сѣ приятни на ухото ви? Не. Ухото не чувствува никакво удоволствие. Защото вие обичате да гледате какво да е нѣщо ново, любопитно и даже чудното? Затова ли, че вашитѣ очи съ това се наслаждаватъ? Не. Очитѣ сами по себе си тука нищо не разбиратъ. Ви обичате всичко това за-

радъ туй, че душата ви обича всичко това: тя се радва и наслаждава, когато вие слушате нѣкакъвъ си приятенъ разказъ, или гармоническа музика и виждате нѣщо ново, поразително. Нѣ какъ се намѣрва въ васъ тая душа? Отъ случая — или отъ друго нѣщо — нѣ какъ е влѣзла тя въ вашето тѣло? Не — тѣй сжщо, както тѣзи кжща не може да се яви туку случайно. Въ нашето тѣло, като въ кжща живѣе нашата душа: тѣлото е нейния домъ. А кой я е ввелъ въ тоя домъ? Богъ. И Богъ е прочее направилъ това ухо, щото при посрѣдството му, да могатъ да дохождатъ до душата звуковетъ — и тия очи, щото, при посрѣдството имъ, както при посрѣдството на прозореца, да може да прѣминува къмъ нея свѣтлината; — и този языкъ, щото при посрѣдството му, душата да може да исказва чувствата и мислитъ си; — и тия крака, щото, при посрѣдството имъ, да ѝ е възможно тука или тамъ да вдига и насърчва тѣлото; — и тия ръцѣ, щото, при посрѣдството имъ, както при посрѣдството на добри работници, да ѝ бжде възможно да направи това или онова, каквото ѝ се поиска. Отъ своя страна и тѣлото си има свои нужди: и Богъ пакъ тѣй сжщо е направилъ и за него всичко, каквото му е потребно, — сътворилъ храна, за него потребна, огънь потребенъ за приготвянието на храната, и зжби за здѣвкване тая сжщата храна. Нему само е потребно питие: и Богъ е приготвилъ за него и вода, и животни, които даватъ млѣко за питие. То се подхвърля на болѣсти; и Богъ е сътворилъ за него различни цѣрове. То има нужда отъ облѣкло: и Богъ заповѣдалъ на земята да произрасте за това памукътъ на извѣстни чървеи да произвеждатъ коприна, и съ такава цѣль прочее е дарилъ различнитъ животни съ кожа и вълна, отъ които чловѣкъ лѣсно може да си направи различни облѣкла. Нему му сж потребни различни оръдия за различни занаяти: и Богъ сътворилъ за това и желѣзо, и куршумъ, и срѣбро, и злато и дървета. Нему му е потребно топло: и Богъ е сътворилъ за него слънцето, което, като великъ свѣтильникъ на сѣкъждъ разпространява и свѣтлина, и топлина. Небето

и земята и земята сж пълни съ Божии работи. Не навсѣкждѣ ли и вие ги виждате?

Поглѣднете на тая книга, която е въ ржката ми. Това е Новия завѣтъ. И главитѣ и стиховетѣ сж означени въ нея съ всичката си точностъ. Всѣко слово, всѣка буква сж турени на мѣстото си. Разумѣва се, вие не сте видѣли ни тогова, който я е печаталъ съ такава точностъ, ни тогова, който я е подвързалъ съ такава хубава подвързия; а между това вие знаете, че тия хора сж живѣли не отдавна, за това, че книгата въ тѣзи година. Може би, вие никога и да ги не видите; и пакъ знаете, че тѣ нѣкждѣ-си живѣятъ.

Тѣкмо тѣй вие ще познаете и знаете, че Богъ живѣе. Защото Той е сътворилъ тѣзи ленени и памучни влакна, отъ които послѣ е направена тая книга. Той е сътворилъ това масло и това дърво, които се изгарятъ за типографическото мастило; Той е сътворилъ тая овча кожа, която послѣ е обработена и украсена, и която е прѣдъ васъ сега въ видъ на кожна подвързия.

Богъ знаялъ, че вие ще обичате свѣтлината: — и ето Той е сътворилъ слънцето и луната. Той знаялъ, че вие ще се радвате и на всичко прѣкрасно: — и ето той е испъстрилъ съ различни цвѣтове джгата на тъмнитѣ облаци, усѣялъ земята съ зелена трѣва, распржсналъ цвѣтията, насадилъ дървета и на едни отъ тѣхъ покачилъ ябълки, на други круши и т. н., а лозенитѣ пръчки обкачилъ съ гроздие. Богъ знаялъ, че вие ще обичате приятнитѣ звукове: — и ето Той далъ на вашитѣ родители приятенъ гласъ, а въздухътъ напълнилъ съ пѣсно-пойни птички. Богъ знаялъ, че на васъ ще бждѣтъ потрѣбни живѣлица или кжци: — и ето Той сътворилъ и дървета, и глина — за кирпичи. Той знаялъ, че вие ще имате умъ, макаръ и не такъвъ, щото да може да бжде за васъ випжги и всѣкога вѣренъ ржководителъ къмъ небето: — и ето Той сътворилъ Своего слово, Словото Божие; а за да не би се то поврѣдило, оставилъ го е въ святата си църква; Богъ е знаялъ, че вие ще пожелаете да бждите живи винаги: — и ето Той сътворилъ небето,

гдѣто вие можете да живѣте винаги и никога не ще умрете, ако само бждете умни и добри, т. е. благочестиви и святи.

Кой прочее не вижда сега, че свѣтътъ е пълень съ Божийтъ работи? За мене това е тъй ясно, както е ясно и това, че това дѣте има двѣ очи, и двѣтъ глѣдатъ право на мене. Толкова пакъ е ясно за мене че у тѣзи дѣца има душа, макаръ и да я невиждамъ; защото азъ виждамъ очитѣ имъ, рѣцѣтъ имъ, краката имъ и другитѣ членове на тѣлото имъ, които се движатъ отъ душата имъ.

И така виждате сега, любезни дѣца, че надъ васъ, съ васъ и около васъ има велико и прѣславено същество, което винаги прави за васъ добро: името му е Богъ.

Старайте се прочее, колкото е възможно по-често да мислите за Бога. Мислете за Него, когато лѣгате да спите, защото Той ви пази и ви прави всѣко добро въ продължение на дѣня, — и, като мислите за Него, благодарете Му за Неговитѣ милости къмъ васъ. Мислете за Него, когато ставате заранъ, защото пакъ Той ви е пазилъ и прѣзъ нощта. Той пакъ и сънѣтъ ви е далъ, и ви е пробудилъ, като ви освѣтлява съ свѣтлината на дневното свѣтило. Като мислите за Него, молете му се пакъ въ това време, щото да ви запази прѣзъ цѣлия день отъ всѣко зло. Мислете за Него и тогава, когато слушате приятния и добъръ гласъ на вашитѣ родители, защото пакъ Богъ ви е далъ тѣзи родители; мислете за него и тогава, когато сте щастливи, защото пакъ Богъ ви прави и щастливи. Мислете за Него и тогава, когато вий сте грѣшили, или подпадате въ искушение да съгрѣшите, защото Той ви вижда. Мислете за Него и тогава, когато вие сте болни, защото Той само може да ви исцѣри и да ви запази отъ болѣстята. Мислете за Него или по-добрѣ — молете Му се особено тогава, когато сте въ Божия храмъ; защото той го е утвърдилъ на земята за приготвянието ни къмъ небето. Знайте и помнете, че всичко, какво имате и каквото ще имате, всичко е

Божий даръ; отъ любовь къмъ насъ, Богъ е далъ за насъ даже Своя възлюбленъ синъ.

(Слѣдва)

Протоколъ,

(Продължение отъ кн. III).

1) По вышегласіе 11, противъ 6, ся рѣши да ся обнародва устроението Църковно чрѣзъ нѣкой вѣстникъ.

2) Да ся събиржътъ отъ търговцитѣ, и отъ еснафитѣ пари назаимъ по произволѣнито на всякому, съ подписыты на отпрѣделното девятчленно надзирателство, заедно съ печятътъ, който ще ся удари като ся направи за скоро, зашто днесъ не е готовъ: и като ся събержтъ парыты, да ся плати първо на ленджюперитѣ дребнытѣ дългове.

3) Да ся приглѣда биланцътъ на ветхытѣ епитропи отъ девятчленнымото надзирателство, и да ся размисли съ кой начинъ да се наплащжтъ дълговеты.

4) Да ся обнародва въ нѣкой вѣстникъ, за да ся приставасть кредиторитѣ църковни, на които да ся приглѣдатель запискыты, да ли отивать съгласно съ биланцътъ, и слѣдъ като ся упознае дългътъ да ся опише на ново.

5) Да ся доправи срѣщнжтъ камена направа, називаема Метохъ, отъ общинжтъ, и послѣ да ся мысли за какво да ся употреби.

Това днесъ ся свърши въ домътъ на църквжтъ.

Цариградъ 5. Августъ 1851 лѣто.

Протоколъ I-й.

Година 1.

Отъ начялото 1849 лѣто до 1850 л. Юврия 30-й дългътъ на Българскжтъ въ Фенеръ Църквж състоеше за

На различни заемници съ лихв. отъ
Томова баланцъ на гр. 185.000.

На различни безъ лихвъ „	40.170.
„ слуги църковны „	13.197.
„ раз. кредиторе „	94.818.
„ „ „ вѣнъ	
отъ баланцѣтъ „	30.299.

Задлъжено на вси съ гр. 363.484.

За срѣщо него обаче имаше да съ-
бира отъ различни длъжници по или
какъ Гл. К. Л. Е. гр. 22,963.21.
гр. 340,520.19.

Чистъ дългъ за начало на идущата година триста
и четиредесѣтъ хиляда и петъстотини и двадесѣтъ
гроша и деветнадесѣтъ пары.

(Слѣдва).

СМѢСЬ.

Цѣровититѣ свойства на медътъ. Голѣмото распро-
странение употрѣблението на шикерътъ е изгонило
медътъ не само отъ домашното употрѣбление, но и отъ
фабричното и лѣкарското искусство, а мѣжду тѣмъ като
хранителна вещь, а още повечъ като цѣровита той, ме-
дътъ, стои много по високо отъ шикерътъ.

Въ старо врѣме употрѣбвявали медътъ въ всич-
китѣ тия случаи, въ които се сега употрѣбвява ши-
керътъ. Но медътъ като храна и като цѣрь, лѣкар-
ство, бѣзмѣра надминава шикерътъ. Медътъ е про-
дуктъ на най-важни растителни сокове и съдържа въ
себе се съставни части, сжщественно нужни за нашия
организмъ, защото съдържа въ себе си чистъ шикеръ-
гроздовъ, трѣстниковъ и овощенъ, съ малка частъ
бѣлкови вещества, желѣзни съединения, етирни масла
и мравковина кислота, която самитѣ пчели прибавятъ за
по голѣма негова здравина; а пакъ обикновения ши-
керъ състои само отъ единъ видъ шикеръ-трѣстниковъ
и почти всѣкогашъ съдържа въ себе си остатъци отъ
тия химически вещества, които употрѣбляватъ за не-
говото очищение, освѣнъ разнитѣ други прибавки, съ

които фабрикантитѣ го правятъ съ привлекателенъ изгледъ. По причина на това вредното влияние отъ искусствения шикеръ на зѣбитѣ, желудецътъ и червата не подлежи на никакво съмнѣние.

Медътъ е твърдъ хранителенъ. Като се яде, той забѣлѣжително съживява организмътъ, защото се поглъща въ растопенъ видъ отъ топчицитѣ на кръвта, безъ да ги отягчава съ неусвоявани остатѣци; това дава на кръвта извѣстна енергия, която прѣдава на организмътъ мускулна ягкота, освѣжава нервитѣ и докарва спокоенъ сънъ. Медътъ до нейдѣ дѣйствува на организмътъ, като алкохолътъ въ малко количество, съ тази сжществена разлика, че послѣдния влияе на кръвнитѣ топчици и нерви раздразнително, безъ да ги уякчава и съживява, и затова подиръ кратковрѣмното възбуждане отъ спиртното питие, настѣпя реакція въ видъ на физически и духовенъ упадѣкъ; а употреблението на медътъ докарва благодѣтелни послѣдствия. тѣй като тѣ не произлизатъ отъ минутни раздразнения, но сж основани на фактическо уякчение и освѣжение. Слѣдователно, въ всичкитѣ случай на неудовлетворително физиологическо хранение, което влече слѣдъ себе слабостъ, нервна апатия, медътъ може да бжде употребяванъ съ най-голѣмъ успѣхъ.

Въ частностъ, медътъ е особенно полѣзенъ за грѣднитѣ страдания, които се съпровождатъ съ кашление, тѣжко дишание и малко искаряние хрѣчки, за катарръ на желудока и червата, маясѣлъ, за отокъ, изсипване, за хронически накожни болѣсти, за ипохондрическо настроение на духътъ и безсѣвица.

Когато е добръ здравъ человекъ, полезно е да употребява медътъ три пѣти въ день, колкото се може въ по-голѣми приеми напр. по супена лѣжица: заранъ съ хлѣбъ, или съ варено млѣко, подиръ обѣдъ и вечеря по една лѣжица съ вода, или съ чай. Още единъ пѣтъ е полезно да се приема прѣди да легне человекъ да спи. Приеманието медътъ подиръ ѣдението спомага за по скорошното смилание. Въ врѣме на болѣстъ, при намалението дѣятелността на организмътъ, медътъ трѣбва да се употребява въ по-малки приеми, наприм.

да се приеме по половина чай на лъжичка въ прѣварена и истинала вода, но затова да се приема по често прѣзъ часъ или два часа. —

Подигравка съ религиозното вѣрване. *До колко съвременното папишаштво се е изродило въ религиозно-нравствено отношение, показватъ тия шарлатани въ него, които иезуититѣ и др. паписти употребяватъ, ужъ, за поддържане въ народътъ на религиозния духъ. За тази цѣль сега сж измислили нѣкакво „духовно игране на карти“ — за полза и удоволствие на благочестивитѣ души, а тѣй сжщо и за спасение на грѣшницитѣ и утѣшение на душитѣ, находящи се въ чистилицето. Издадени сж нови особенни карти, съ които може да играе и единъ чловѣкъ, а по-добрѣ двама — за по голѣмо назидание. Картитѣ се измѣшуватъ и отъ тѣхъ се вади една, на късметъ, въ която именно и се заключава источникътъ на спасението — въ видъ на разни благочестиви сентенции и размишления. Къмъ картитѣ има приложено и практическо наставление, въ което между другото се казва слѣдующето; „въ духовното игране съ карти ти, възлюбенииний Християние, ти намѣрвашъ на всяка отъ тия 32 карти кратечко наставление, за тия славни добродѣтели, за които Божественния нашъ Спасителъ въ врѣме на своитѣ мжчителни страдания и особено на кръстътъ е толкозъ настоятелно проповѣдвалъ на всички людие, и самъ, като ги изпълнилъ въ съвършенство, заповѣдалъ да ги исполняватъ ревностно всичкитѣ негови ученици, всички които слѣдватъ подиръ Него. Ако ти остава, тебе Християнине, нѣкогашъ свободно врѣме отъ твоитѣ занимания и работи, по помисли, че и свободното врѣме прѣкарвание ти си дълженъ да посвещаваши за спасение на твоята душа, защото земния животъ никакъ не е праздно минавание врѣмето, а е съвършенно сериозна игра. Даже и при свободното прѣкарвание врѣмето истинния Христовъ ученикъ е дълженъ да не губи изъ прѣдъ видъ главната цѣль, и като играе, трѣбва да упражнява себе си въ нужнитѣ за житейската борба добродѣтели. Подиръ късо призивание Св. Духа, което може да се направи съ

благочестиво наумѣванье, измѣшай тия духовни карти и въ име Божие изваждай или давай, който ще, една карта, прочети я съ внимание и обржни особено внимание на тия думи и на тази тайна Божия, които ти се прѣдзначаваатъ като оржжие; упражнявай се ревностно и въ прѣпоржчваната ти добродѣтель и подкрѣпай себе си съ често произнасяние помѣстената на картата индулгенционна молитвица (Ablassgebentleins). Тѣй, християнине, въ таковато духовно играение ти ще прѣкарашь врѣмето и нѣма да ти се случи да давашь отговоръ въ вѣчността за толкозь много изгубено врѣме, както това би станало, ако би се ти занимавалъ вмѣсто това съ мирско играение карти.“ Ето съ какви начини папската църква се мжчи да възбужда религиозния духъ на своитѣ синове. А подиръ нѣколко години още съ какви ли страшни шарлатании ще почене да си играе съ религиозното вѣрование на хората!

КНИГОПИСЪ.

1) Два поучителни трактата за челоувѣческѣтъ дуиѣ и за сѣществованието на Бога. Съставилъ и издалъ бившии Скопский Митрополитъ Теодосий. София 1895 година. Цѣна 3 лева. Стран. VII + 283 на 8°.

На страницитѣ на „Български Църковенъ Прѣгледъ“ ний имаме случай вече да говоримъ, ако и на кратко, за единъ отъ писменнитѣ трудове на достоуважаемия нашъ образованъ и трудолюбивъ Архипастиръ, Б. С. М. Господина Теодосия¹⁾. Твърдѣ много се обрадвахме, като видѣхме и тая книжка, заглавието на която по-горѣ приведохме. Ние ще сподѣлимъ тукъ на късо, съ читателитѣ на „Бълг. Цър. Прѣгледъ“ мислитѣ си, които възбуди въ насъ тоя скромень трудъ. И може ли, читателю, да се не радва всѣкой единъ родолюбивъ български синъ, когато гледа, че се започва борбата срѣщу убийственното бездѣйствие, което се бѣше загнизило въ църковния нашъ животъ и което смъртоносно разядаше скѣпото наше народно

¹⁾ Гледай „Бълг. Църковенъ Прѣгледъ“ кн. I, стр. 91—92.

достояние, нашата църква, нашето най-драгоцѣнно богатство и слава? Да, бездѣйствието се бѣше всмукало въ църковния нашъ животъ и като да бѣше омагиосало нѣкакъ голѣма частъ отъ мислящитѣ наши църковни сили, та задаваше страхъ за бѣдѣщата сѣдба на измѣчената наша църква. Добритѣ бѣлгарски синове си шепняхъ и се питахъ: до кога ще спимъ? До кога ще чакаме да видимъ, че и нашитѣ цър. учители не гледатъ равнодушно на жалостното положение на тия, които сѣ имъ повѣрени да ги просвѣщаватъ? Да не би умствения животъ, живото слово въ нашата църква да сѣ осѣдени на смъртъ? До сега мнозина не знаяхъ какъ да си отговорятъ на тия въпроси, но зарята на святото искупление вече всѣкой бѣлгаринъ сѣзира въ небесата. Чувжтъ се удари, удари силни и рѣшителни, които се сипятъ вече върху стѣната на невѣжеството и бездѣйствието и, може да се вѣрва, че тържеството на вѣрата и разума наближава! . . . Ще останжтъ излѣгани въ своитѣ планове и тоя пжтъ зложелателитѣ на нашето отечество. на нашата вѣра, на нашето народно благополучие. Живъ е Богъ, който не е допуснжлъ въ продължение на 500 години да се изгуби потѣпкания нашъ народъ! . . . Вѣрата завѣщана намъ отъ нашитѣ славни царѣе и отци, е едничкото наше наслѣдие, което сѣ ни тѣ оставили. Вѣрата, православието, това е нашето минало и бѣдѣще богатство. . . Въ него е насадено сѣмето, отъ което трѣбва да въскрѣсне нашето величие и нашата народна слава! . . . Стреснете се, образовани синове на измѣчената наша църква! Срамувайте се да заравяте за напрѣдъ талантитѣ си въ купището на бездѣйствието! . . . Нашата църква и нашата вѣра сѣ нищо не сѣ опятнили священното свое чело! Никаква инквизиция, никакви гнусни срѣдства не сѣ я крѣпили до сега, а и въ бѣдѣще тя нѣма нужда отъ тѣхъ. Просвѣщението, участието въ страданията и нуждитѣ на народа ни, скромность и въздържанность сѣ биле елмазитѣ, които сѣ кичили крѣста на нашата църква въ миналитѣ врѣмена, това обѣщава тя да спазва и за въ бѣдѣще, каквито и да бѣджтъ сѣдбинитѣ на нашето отечество. . .

Ето какви мисли се прѣнесоха прѣзъ нашата душа, когато взехме въ рѣцѣ книжката, за която искаме да забѣлѣжимъ тукъ нѣколко свои мисли.

Книжката „Два поучителни трактата“ съдържа едно прѣдисловие, което обема 5 страници почти цѣли. Въ него автора ни казва какви сж биле побужденията, които сж го накарали да си опита силитѣ и да се залови за съставянието на „трактатитѣ“. Ето самитѣ муди, които заслужаватъ да се разбержтъ отъ ония, къмъ които ний обърнахме по-горѣ, нашитѣ нѣколко думи: „Прѣзъ времето на тригодишното си пребивание въ столичния градъ на Бъл. Княжество забѣлѣжилъ съмъ, като отъ нѣкое високо и всевидно мѣсто, и съмъ открилъ въ по-големѣтъ частъ отъ прераждающия ся нашъ клиръ и отъ ученолюбивото ни юношество горѣщѣтъ ревностъ, която глѣбоко въ сърдцето си питажтъ къмъ прочитане съчинени сж високо и религиозно — нравственно съдържание; а най-вече се увѣрихъ въ безмѣржтъ имъ къмъ това любовь отъ многобройнитѣ читатели на важното съчинение „за происхождението на челоуѣка, гармонии на християнството и наукѣтъ отъ Ив. Скалцуни и пр. . . и то послужи да се породи въ мене желание и симпатия, за да поспѣшж съ въодушевѣние и радость да спомогнѣ, да колкото ми е възможно, съ слабитѣ си сили въ еднѣ такава ревностъ, какато е угодна и на Бога и на челоуѣцитѣ, и въ такво едно прилично и удобно време, когато трѣба да ся полагжтъ здрави и твърди основи за новия животъ на потомцитѣ ни“ . . .¹⁾ Цѣлѣта, която гонимъ съ разгледванието на това произведение, ни налагж задължение да повторимъ пакъ въззванието си къмъ мислящитѣ сили на нашата църква: внимателно да прочетжтъ тия думи на достоуважаемия нашъ Архипастирь.

По нататѣкъ виждаме отъ думитѣ на автора, че той нѣма намѣрение да излага нѣщо, което да отговаря на всички изисквания, които се налагатъ отъ природата на разгледванитѣ въпроси („Душата“ и „Богъ“): да бжджтъ излагани всички мисли въ строга

¹⁾ Прѣдисловие стр. 1.

систематичностъ, свойственна на философията изобщо. Той си поставилъ за задача само въ възможно легка и достъпна форма да тури на видъ прѣдъ читателитѣ, си не състоятелността на повечето отъ мислителитѣ, които въ своитѣ учения се опитватъ да умаловажатъ или да подкопаятъ здравето учение на религията и християнството. При това, автора, като напълно оцѣнява слабата си подготовка да борава съ материала въ тая областъ, заявява прѣдварително, че „принася не отъ излишното, нѣ отъ оскѣдното си имѣние въ събиранното вещество за съзиждането народното ни пакирождение“. . . . Като се иматъ прѣдъ видъ и читателитѣ, за които се прѣдзначаваатъ „два трактата“¹⁾ не може да не се похвали ревността на съставителя. Неговото произведение е наврѣме прѣдложено, но изложението му е не до тамъ удовлетворително за постигание на поставената цѣль. Нищо не помага на произведението: а) краткостта на отдѣлитѣ, на които се разпадатъ трактатитѣ, в) усилията на автора да схваща сжщността на въпроситѣ и само съ нея да има работа въ развитието на мислитѣ, и г) обясняването на всички не познати за читателя термини, които се срѣщатъ въ изложението.

Първия трактатъ, който има за цѣль да даде нѣкакви общи понятия за рационалната психология, е раздѣленъ на 19 отдѣла. Въ първия отдѣлъ автора си поставилъ единъ въпросъ, а отговаря на два. Той посочва не само кой е источника, отъ който можемъ да получаваме познание за човѣческата душа, но и кой е источника, отъ който получаваме познание за Бога. — Въ втория отдѣлъ автора е задалъ въпроса, а отговаря на него въ III отдѣлъ. Искана е мисълта, но не подробно. Общо казано въ четвъртия отдѣлъ отговоритѣ сж удовлетворително изложени. Поне вижда читателя, че има свръзка на мислитѣ, които му даватъ да разбере трудността и невъзможността и на ек-

¹⁾ „Да послужи за нравствено поправление и образование на младитѣ, които не сж още довършили научнитѣ си занимания и лесно се заблуждаватъ, като приматъ лъжливитѣ и вредни принципи на разпространяющияся въ наше време материализмъ“. (Прѣдисл. стр. 4—5)

сперементалнитѣ науки да знаятъ и обяснятъ всичко, което служи за прѣдмѣтъ на тѣхнитѣ издирвания. Дифиницията на духа е непълна, но се пакъ е доста и това, за да се разбере главната мисълъ, която иска автора да искаже. Въ петия отдѣлъ е поставилъ автора въпроси, същността на които мъчно се разбира, може би по изпусканieto на нѣкои рѣчи. Прѣгледванието на тоя отдѣлъ ни доведе до досѣщанието, че автора е ималъ за цѣлъ да говори за единството на съзнанието на човѣческата душа, но, вижда ни се не на цѣло е отговорено на въпроса. Безъ да поставяме на видъ недостатѣцитѣ, които срѣдътами въ другитѣ отдѣли, които съдържа трактата за душата, ний съ подобающата искренность и чистосърдечность явяваме на автора, че похваляваме неговата ревность, но желаемъ, щото неговитѣ писменни трудове да бѣдяхъ изложени малко по съ голѣма обработка и малко по нарѣдено да се искажатъ думитѣ, та да даватъ на читателя мисли, стройни, опрѣдѣлени и съ научна стойность. Съ това ний свършваме забѣлѣжката си за първия трактатъ и прѣхождаме къмъ разгледванието на втория — за съществуването на Бога.

Втория трактатъ обнема всичко XXI отдѣлъ. Въ първия отдѣлъ автора дава до нѣйде удовлетворителенъ отговоръ на поставения си въпросъ. Въ втория той се ограничилъ да навлече купъ извлечения отъ разни, по-вечето отъ грѣцкитѣ стари философи: разсжждения, които съдържа всички всевъзможни мисли и бълнувания, но не и мисли, които би послужили за отговоръ на поставенитѣ въпроси.

Най-подиръ, ний пакъ повтаряме нашата искренна и чистосърдечна молба прѣдъ многоуважаемия нашъ Архипастиръ да се не отказва отъ ревността си да работи и за напредъ за ползата на бѣдната наша църковна книжнина, но да не бърза съ издаванието на трудоветѣ си, а да ги обработва по дълго врѣме и по-добрѣ. Ний вѣрваме, че голѣма полза би извлѣкълъ нашия високоуважаемъ писателъ, ако би се запозналъ и съ руската литература, и ако се не толкозъ държеше само съ съврѣменнитѣ грѣцки писатели,

които, ако не се лъжемъ, въ много отношения стоятъ далечъ отъ рускитѣ и западноевропейскитѣ богослови по своята подготовка и опитностъ. За никого не е скрито, че центра на богословското образование и наредба въ православния миръ не е вече у гръцката нация, а е у славянската, въ лицето на Руссия. Дано да бждемъ разбрани правилно!

17/IV 95 г.

2) *Безбожието, като послѣднѣо заблуждение отъ нравственнѣо огрубѣние. Слово на 21 недѣля „св. святихъ“ (?) произнесено въ църквата „храмъ Введение прясвѣтния Богородици“, въ Старо-Загора отъ управляющия Старо-Загорската Епархия Величкий Епископъ Методия. Казанлъкъ. 1895 г. Стр. 29.*

Приятностъ осѣща читателя, като раствори и прочете малката тая книжка, за която искаме да поговоримъ прѣдъ читателитѣ на „Бъл. Цър. Прѣгледъ“. Нейното съдържание и изложението на самото съдържание прави честъ на ревностния нашъ и образованъ църковенъ пастиръ! Негово Прѣосвященство е познатъ на нашето общество, като чловѣкъ енергиченъ, дѣятеленъ и опитенъ въ живота. Той е и напълно подготвенъ да работи и въ църковно-литературната областъ, тъй като знаемъ, че за него е открита богатата руска литература, а така сжщо и гръцката. Ний очакваме много отъ негово прѣосвященство. Величкий епископъ, и, вѣрваме, че той ще съумѣе да възкреси за напредъ оная слава на Величката епископия, която е свързана съ живота и плодотворната дѣятелностъ на високо-чтимия нашъ народенъ святителъ „св. Климента“

Като не мислимъ да говоримъ нѣкакви комплекти кому и да било, ний ще забѣлѣжимъ само, че тая малка книжка заслужва да бжде прочетена отъ всички ония, които не сж заразени съ надмѣнното прѣдубѣждение къмъ всичко, което е писано отъ нѣкой богословъ, или говори за християнството изобщо. Независимо отъ малкото и не особено важни недостатѣци, каквито се срѣщатъ въ тая книжка, тя съдържа и доста много цѣнни мисли, изказани отъ лице, което съ

потрѣбната вѣщина е можло да забѣлѣжи много отъ явленията, които наченахъ да възникватъ и се пространяватъ въ не сформинарания още общественъ и граждански нашъ животъ. Ний не можемъ да се въздържимъ отъ да не приведемъ едно мѣсто отъ тая книжка, което, струва ни се, много добръ заслужва да бѣде прочетено отъ всѣкой българинъ и да се обърне по серизно внимание върху неговото съдържание. „Едно врѣме, казва уважаемия църковенъ архипастиръ, „и то не бѣше отдавна, когато ний умѣхме да пазимъ нравственнитѣ интереси на обществото: появилитѣ съблазнителни елементи се отстранявахъ отъ общината. която си вмѣняваше въ обязанность да пази интереситѣ на обществото, между които на първо мѣсто религиозно — нравственнитѣ. Това бѣше тогава, когато ний бѣхме лишени отъ политическа свобода, но владѣхме съ вътрѣшна дѣйствителна свобода. Днесъ, когато формално сме свободни, а въ дѣйствителность, по вътрѣшното ни състояние, сме настоящи и жалки робие! Сами общинитѣ зематъ грижата да въздигнатъ центрове за распространението на епидемически нравствени болѣсти подъ разни неоснователни съображения. Мѣрката да се открие злото, — не е мѣрка, която да ограничи, да унищожи злото, разврата, но е мѣрка, която служи именно за негово развитие, за неговото по-всестранно распространение. Оттука трѣба да сме напълно убѣдени, че ако лозята на съсъдитѣ се опустушаватъ, непрѣменно и нашитѣ ще се заразятъ и ще опустѣятъ (защото сж въ една ограда, въ едно общо положение) Кой не разбира, че когато безнравственността получи право на гражданство съ това се допуска разрушение на всѣка прѣграда на злото, прѣградата на срама . . . ? Не е далечъ врѣмето, когато ще видите високостоящи личности, които сж се радвали на довѣрието на народа, да отиватъ тържественно да се веселятъ въ домоветѣ на търпѣнието и по тоя начинъ да разрѣшаватъ мълкомъ, и на женитѣ си и на чадата си, и на сестритѣ си и на ближнитѣ си, че и тѣ можтъ и иматъ право да се прѣдаватъ

на подобенъ развратъ. Гдѣ отиваме? — На погибель, въ робство, въ раскапване!“ (стр. 27—28).

На друга една страница проповѣдника е отбѣлѣ-жилъ и нарисувалъ часть отъ друга една наша обществена болѣсть, пълното очѣртаване на която и други единъ нашъ писателъ Г-нъ Веселинъ е избралъ за тема на особенъ свой расказъ подъ заглавието „Каме-новъ“ ¹⁾.

Като нѣмаме намѣрение да изброяваме всички до-стоинства на разгледваната отъ насъ книжка, ний сме рѣшили да посочимъ и на нѣкои отъ недостато-цитѣ, които накърняватъ до нѣкадѣ доброто общо впечатление, което се получава отъ прочитанието и. Намъ се струва, че автора нѣма да бѣде обиденъ, ако му обърнемъ вниманието върху слѣдующитѣ нѣща: а) темата ни се вижда, че ясно не е изказана; б) „св. святыхъ“ не знаемъ що означава; в) „притча за сѣя-теля на сѣмето“ да ли не е повѣрно? г) „Какъ до-брия християнинъ се уподобява на почва задавена отъ тръние“ (стр. 6) струва ни се, че ще е и по-вѣрно и по разбрано? д) рускитѣ думи можахъ да се замѣ-стятъ така: „икра“ съ думата хайверъ; „гльбочайше“ (най-дълбоко) (стр. 21); „лѣнъ“ (мързель) (стр. 22) и др.

Ний не придаваме голѣма важность на тия недо-статѣци на книжката, та и на нѣкои и друго още не обърнахме внимание, защото вѣрваме, че и при тия недостатѣци цѣлѣта, която е ималъ прѣдъ видъ автора и тѣй ще бѣде достигната. Колкото се отнася до на-учната стойность на изложенитѣ положения на мате-риализма и противопоставенитѣ тѣмъ, ний не говоримъ нищо, защото това слово нѣма за задача да излага строго научни системми. Автора е запохвала и ний отъ сърдце прѣпорѣчваме книжката му.

18/IV, 95 г.

3). *Ежедневното Богослужение на Православната църква. Изъ уроцитѣ преподавани въ Императорското Вос-питателно общество на благороднитѣ дѣвици. Отъ Про-тоиерея І. Яхонтовъ. Прѣвелъ Айтоский енорийскій свѣ-*

¹⁾ Виж. списанието „мисль“, год. V. кн. I. стр. (25—35).

ценникъ К. Христовъ. Напечатано съ разрѣшението на Българския Св. Синодъ. Сливенъ. 1894 г. Цѣна 70 ст. стр. 60.

Избора на книжката, която прѣводача е избралъ да прѣдложи на българското любознателно общество, е сполучливъ. Автора на „Ежедневното Богослужение“ е мжжъ познатъ по своето образование не само въ прѣдѣлитѣ на руската богословска литература, но и въ западно-европейската. При това, изложението на мислитѣ, въ които се раскрива науката за Богослужението, е твърдѣ легко и непритрупано съ подробности, непотрѣбни за разбиранieto сжщността на работата. Автора на книжката ималъ за цѣль чрѣзъ тия свои уроци да запознае съ сжщността на всекидневното богослужение лица, които нѣма да бждѣтъ повикани нѣкога да бждѣтъ священнослужители на обществото, а които ще бждѣтъ майки християнки и гражданки, възпитателки на мжже родолюбиви, славни челолюбиви. Чрѣзъ това изложение прѣвъсходно се достига отбѣлжаната цѣль. Прѣводача, безъ да ни обажда какво го е накарало да се залови да прѣвожда на българский езикъ тая книжка, ний прѣдполагаме, че той трѣба да е съзнавалъ нуждата на младото българско поколение отъ таквизи книжки и е пожелалъ да поработи и да бжде полезенъ на пасомитѣ си, а не само да ги хули, че не обичатъ вѣрата си, че не ги родили майкитѣ имъ готови боголюбци, та искатъ отъ духовнитѣ пастири наставления и поучения, когато тѣзи пастири . . . Да, този нашъ скромень священнослужителъ се рѣшилъ да поработи и ний отъ сърдце похваляваме негова примѣръ. Дано поне отъ него да видятъ и да починѣтъ да работятъ на църковното книжовно наше поле и ония млади наши богослови, за които не е затворена нито Руската, нито Нѣмската, нито Француската, нито Гръцката литература . . . Дано, дано да бждемъ чути и разбрани!

Достоинствата на прѣвода не сж съвсѣмъ много голѣми, но може да се каже, че той е доста добъръ, ако се вземе въ внимание: 1) че прѣводача е още не истъщенъ въ тая работа 2) че не е навикнжлъ да об-

работва труда си по-вечко, па и нѣмалъ възможность да се посвѣтѣва съ нѣкое лице, което би могло да му обърне вниманието върху малки нѣкои работи, които за да се поправятъ, не изискватъ нито много жертви, нито много продължително писание. Езика на прѣвода е гладъкъ и изобщо и всички мисли сж прѣдадени въ думи, извѣстни на всички българи, които познаватъ отъ-малко-малко писмениа българский езикъ. Правописанието е добро и на всѣкадѣ е спазвана еднаквость въ писанието на думитѣ; а това не е малко и не безъ извѣстна полза за българския читателъ. Като недостатъци на прѣвода, ний можемъ да насочимъ само на най-важнитѣ, спорѣдъ нашето разбиране. Прѣди всичко прѣводача щеше да бжде много по-вече полезенъ и за себе си, и за читателитѣ си, а слѣдователно и за настървяване на по-вече хора да прочитатъ книжки-които се досягътъ до църковната областъ, ако бѣше се погрижилъ да замѣсти съ български и ония руски думи, които сега се срѣщатъ въ прѣвода. Напр- „ежедневното“ може сигурно да бжде замѣстено съ думата „всѣкидневното“; „предшествующата вечеръ“; „уединената“, „последване изобразителнихъ“, „обѣдница“ (стр. 5); „порѣдъкъ“, „погруженъ“ (стр. 6); „последовавшето“ (стр. 7); „сѣтования“, „стечението“ (ст. 8); „предстоящитѣ“ (стр. 16); „упрекавание и угрожавання“, „древнѣйшата“ (стр. 20); и м. други. които ний не прѣ-вождаме.

Печатни грѣшки има доста много. Тѣ бжркатъ доста на читателя и убиватъ охотата му да чете, а по-вече го правятъ или да се сърди на издателитѣ на такива книги, или го принуждаватъ да захвърли на страна и най-интересното, но грапаво четение. На 5-та стр. напр. въ забѣлѣжката намѣсто *oikonomia* е напечатано *oikovotia*; на 7 стр. е напечатано *кламень* намѣсто *пламень*; на 8-та стр. е напечатано *църка* намѣсто *църква*; на 15-та стр. е напечатано *оше* намѣстата *аще* има и още много други, които ний изоставяме.

Срѣщатъ се нѣкои и други тъмно изложени прѣдложения, като напримѣръ тѣзи: „последовавшето слѣдъ сътворението падание на чловѣка“ (стр. 7); „какъ да

влѣзе отъ ново по-добъръ отъ изгубений рай“ (пакъ 7 стр.); „Сега наречената служба всенощно бдѣние“ (ст. 12 забѣл.);

„Въ старо врѣме, когато всенощното Богослужение дѣйствително се е продължавало цѣлата нощъ, тогава освященитѣ хлѣбове и виното, веднага слѣдъ вечерната сж се раздавали на присѣжествующитѣ заради *подкрѣпление силитѣ имъ, за свзривание начинающата се утрenna*“ (стр. 14); Иона, който *прообрази* тридневното погребение“ (стр. 19) и т. н.

Като недостатъкъ на прѣвода не би било злѣ да споменемъ и това, че прѣводача не счелъ за потрѣбно да додаде въ началото една страница, на която да сж помѣстени заглавията на отдѣлтѣ отъ Богослужието, за които се говори въ книжката.

Ний не желаемъ да се взираме въ другитѣ по дребни недостатъци на прѣведената книжка. Само повторно приканваме прѣводача да се труди и да прилага грижа за подобряване на упражняванията си и вѣрваме, че Богъ ще благослови неговитѣ успѣхи . . .

Великинъ.

БЪЛГАРСКИ ЦЪРКОВЕНЪ ПРѢГЛЕДЪ

(МѢСЕЧНО СПИСАНИЕ)

Книжка пета и шеста

МѢСЕЦЪ МАЙ И ЮНИЙ

Редакторъ-Издатель **Игнатий Рилскій.**

Но като отхвърлихме скришнитъ,
срамни работи, като неприбѣгваме до хитрости и неприначаваме Словото Божие,
а откриваме истината, прѣдставяме себе си на съвѣстѣта на всѣки чловѣкъ предъ Бога.

Не прѣкланяйте се подъ чуждия яремъ съ невѣрнитъ, защото праведността какво общение може да има съ беззаконието? Какво общо имѣ свѣтлината съ тъмнината (2 кор. гл. 4. 2, 6, 14)?

СОФІЯ

Книгопечатница „Просвѣщение“

1895.

ОТКЪСЛЕЖЪ ОТЪ ИСТОРИЯТА НА РИЛСКИЯ МЪНАСТИРЬ

(Продължение отъ кн. IV.)

Но таковато видоизмѣнение отношенията на народътъ къмъ мѣнастирътъ, справедливо е да забѣлѣжимъ, не малко е било увеличено и съ туй обстоятелство, гдѣто съ вървежътъ на народното събуждане въ България поченало да работи и протестанството, което, съгласно своитѣ принципи, поченало да проповѣдва на дѣсно и на лѣво твърдѣ неприлични, повече измислени, нѣща за монашеството и го прѣдставлявало за съсипителъ на народътъ. Когато встѣпили въ България първитѣ протестанстески мисионери, тѣ разбрали, че единичитѣ тѣхни противници и пазители на православието сѣ именно духовницитѣ — проповѣдници на рилския мѣнастиръ, затова и първитѣ имѣ дѣйствия трѣбвало да поченатъ отъ тѣхъ. И тѣ употребили срѣдствата на иезуититѣ, като се възползували отъ далеко гледната политика на мѣнастирътъ. Тѣй злѣ разбираана по онова врѣме отъ по распаленитѣ народни дѣйци. За протестантитѣ не било много трудно да породятъ омраза срѣщу доховенството, която омраза сѣществувала вече противъ таковато, ако и грѣцко, — пжтьтъ билъ по напрѣдъ расчисстенъ, ако и съвсѣмъ съ друга цѣль, но сега тѣ се възползовали отъ това и го употребили за чиста своя полза. Пакъ и мжчно е било друго-яче да бжде, защото народътъ току що се е събуждалъ отъ мрътвило и е гладувалъ за животъ. Той къмъ всичко е простиралъ ржцѣтъ си само и само поскоро да може да се наслади съ това, което по прѣди и на сънъ не сънувалъ. При това протестантитѣ не малко повлияли и на пловдивското училище, управлявано отъ извѣстния труженникъ Иоакимъ Груевъ. Отъ туй училище, всички почти ученици, станали учители изъ разнитѣ страни на България, проповѣдвали не само лошава нѣща противъ монашеството, и осо-

бенно противъ рилското, но и противъ самата религия. И справедливо ще е, ако нѣкогашъ българската история забѣлѣжи този фактъ, че първитѣ распространители на атеистическитѣ идеи между православния български народъ, сж протестантитѣ и ученицитѣ отъ Иоакимовото училище⁽¹⁾.

Туй ненормално отношение на народътъ къмъ манастирътъ на св. Ивана, по всѣка вѣроятностъ, е всѣяло и едно горчиво настроение въ манастирското братство, едно особено недовѣрие, отъ що и мнозина отъ туй братство се удържали отъ да влезатъ въ първата църковна Иерархия, при всичко, че при урѣжданieto на Екзархията въ 1872 година между манастирското братство имало приготвени за архиерийски чинъ 10-15 души, отъ които десетина души съ систематическо богословско образование. Това е служило за главна причина да се откаже въ послѣдне врѣме отъ всѣкакво участие въ народнитѣ дѣла и патриархътъ на новата книжина учителъ Неофитъ. пакъ и не само туй, но и да се съмнява въ успѣхътъ на самото дѣло. Ние лично сме говорили съ този неуморимъ дѣятелъ по този въпросъ, когато на него и на други се правехъ прѣдложения за архиерейски санове, но отъ отговорътъ му сме узнавали само това, че не било възможно да се работи *съ нашитѣ българе*. Отецъ Неофитъ, а така сжщо и други приказвахъ по нѣкои пѣтъ, че *нашитѣ* *еднородци* сж способни само лошабини да правятъ, но не и добрини, като въ сжщото врѣме указвахъ отъ една страна на нравственната и материялна сила, съ която

(1) Туй училище, бевпорно, е принесло грамадна полза на отечеството ни, но заедно съ това, то, както забѣлѣжихме, е нанесло и врѣда, като неговитѣ възпитаници съ поведението си тукъ, тамъ изъ отечеството ни проповѣждали противо — Християнски на ала. Това е слѣдствието отъ отсъствието въ туй училище на каквато и да е възпитателна система, но ние не можемъ да не признаемъ, е за това е имало и непрѣодолими причини. Ще прибавимъ тукъ за сега само това, че по едно врѣме, а именно около 1864 — 68 година на много мѣста въ България гледали на ученицитѣ, излѣзали изъ това училище и станали учители, като на протестански възпитаници. До нѣгдѣ тѣ сж и причината народътъ да си състави понятието, че свѣтътъ ще се разруши отъ ученитъ, тѣхъ като тѣ проповѣждали нѣманието на Бога и неживѣли по установленията на Св. Православ. Църква, които въ него врѣме съставлявали на народътъ плътта и кръвта му. Това е било и едно силно оръдие въ ръцетѣ на старитѣ даскале, които сж се намѣрвали тукъ, тамъ, за да се борятъ противъ новитѣ „учители“ и да отнематъ отъ тѣхъ почвата за работа.

обладавала цариградската патриаршия и въ Цариградъ и на вънъ прѣдъ учения свѣтъ съ помощьща на гръцката литература, и отъ друга, като посочвахъ на слабохарактерността на повечето българе, които, при появляването на борбата съ гръцкото духовенство, испърво държели страната на народното дѣло, а сетнѣ, за една усмивка и едно благо кафе на този или онзи фенерецъ, продавали и бащиното си млѣко. Отъ всичко, каквото се говореше по този въпросъ, изважда се заключение, че мѣнастирътъ е билъ изгубилъ всекакво довѣрие въ народнитѣ людѣе и даже обиденъ отъ неблагоприятността на тия хора. При тия се указваше и на това, че, като нѣмало по здрави характери, твърдѣ било опасно и за самото съществуване на мѣнастирътъ, затова и послѣдния се билъ събралъ въ своята чорупка и всичката му грижа била употребена той да се запази и избави отъ „лютите клевети и осуждения на бъдущето потомство“.

Нѣма, мислимъ, да бѣде излишно, ако прибавимъ при тия, че страхътъ на мѣнастирътъ за своето съществуване е ималъ твърдѣ ягка основа и то по слѣдующитѣ обстоятелства. Както казахме и по-горѣ мнозина отъ водителитѣ българи, като посрѣщали неопрѣодолими прѣпятствия въ борбата съ гръцитѣ и като немогли да принудятъ рилци да излезатъ изъ своето консервативно положение и да заловятъ чисто радикалски начини на дѣйствия, разсърдьювали се и отъ почитатели ставали гонители. А тѣй като и новитѣ учителитѣ, благотворители — протестантитѣ учили на съвсѣмъ не добри нѣща за мѣнастирътъ, тѣ, не тѣй силни въ религиознитѣ си убѣждения и не тѣй дълбоки въ гражданскитѣ знания, отимали за винаги къмъ мѣнастирътъ и неговото братство съвсѣмъ лошава настрояния и сами и на десно и на лѣво сѣяли най нежелателни нѣща за него. Въ това ги поддържали и гръцкитѣ владици: тѣ като виждали, че борбата съ българитѣ отъ день изъ день се уголѣмява и че въ тази борба главенъ водителъ е рилския мѣнастиръ наново прѣдставили прѣдъ В. Порта, че той е *смутителътъ на отоманското царство*, като привождали въ дока-

зателство обвиненията на самитѣ българе. Особенно имъ помагали въ този случай тѣзи измислици, че въ него имало натрупано грамадно богатство, донесено отъ Россия съ прѣстѣпна цѣль. Високата Порта по едно врѣме се държала отъ благоприятствующи хора на гърцитѣ и тогава били издавани строги прѣдписания на мютесарифитѣ и Каймакамитѣ, околни на мѣнастирьтъ, да бдятъ строго надъ Рилския мѣнастирь. Вслѣдствие на такова едно строго прѣдписание около 1861 или 62 година дохождалъ въ Рилския мѣнастирь и извѣстния българоубиецъ Мидхадъ Паша, инкогнито, въ качеството на поклонникъ за Св. Гора съ двама само другари. И колко подиръ туй мѣнастирьтъ не страдалъ, колко не пѣшкаръ и колко скѣпно и прѣскѣпно не плащалъ само и само да се запази, да не стане плячка на черкези и баши бозуци!

Въ такова мѣчно положение Рилския мѣнастирь се намѣрилъ подиръ смъртъта на Игумена Иосифа и братята дълго врѣме мислили и строили въ чии рѣцѣ да повѣратъ неговото управление. Имало, наистина, мнозина достойни лица, които съ успѣхъ да носятъ управителния товаръ на мѣнастирьтъ, но за него се нѣщо не оставало, се му липсвало нѣщо, най необходимо. Това най необходимо е било подобрѣнието отношени-ята мѣнастирски съ народътъ и братството за тази цѣль немогло друго да избере, освѣнъ извѣстния на цѣль народъ учитель Неофитъ, макаръ, че въ него нѣмало потрѣбнитѣ административни способности за мѣнастирьтъ. И тѣй стария учитель Неофитъ билъ отвлеченъ отъ кабинетната му учена работа — писанието Лексикона и направенъ Игуменъ на мѣнастирьтъ, за нравственното и материялно въздигане на когото той похарчилъ послѣднитѣ си старчески сили.

Вторий отличенъ дѣятелъ на мѣнастирьтъ е билъ прѣзъ настоящето столѣтие извѣстния въ историята на новото българско възраждане учитель (Даскалъ) Неофитъ, който и напълно справедливо е нареченъ отъ съврѣменнитѣ българе *патриархъ* на българската

литература. Съ този свой братъ мѣнастирътъ на Св. Иванъ не само, че вѣтрѣ, въ себе си, поставилъ своето учебно дѣло на по-добри начала, но успѣлъ да развие туй дѣло и вѣнъ отъ себе си, между народѣтъ, съ по голѣмъ успѣхъ. Имало, наистина, мнозина рилски братия и прѣди учителя Неофита, които вършили учебното дѣло между народѣтъ и въ мѣнастирътъ, но на учителя Неофита било прѣдопрѣдѣлено да постави туй дѣло на по-добра основа и да го развие въ по-голѣмъ обѣемъ. Освѣнъ специално учебната дѣятелность на учителя Неофита, той е отличенъ между рилското братство прѣзъ този вѣкъ и по това, че е билъ примѣренъ изпълнителъ на завѣтътъ на Св. Ивана и добъръ началникъ и управителъ на мѣнастирътъ, ако и кратковрѣмененъ. За да можемъ обаче по-ясно да си прѣдставимъ дѣятелностьта на учителя Неофита и като учителъ и литераторъ български и като управителъ мѣнастирски, ние считаме за нужно да кажемъ на късо по прѣди за неговото вѣспитание и учителско-литературна дѣятелность, а сетнѣ и за игуменската му дѣятелность, ако и извършена твърдѣ кратковрѣменно.

Учитель Неофитъ е родомъ българинъ отъ селото Банско, Разложко, въ Македония. Той се е родилъ въ 1793 год. отъ священникъ Петъръ и Прѣзвитера Екатерина и кръстенъ съ името Никола. Да чете и да пише той се научилъ въ своето родно село и то повече отъ баща си. Но тѣй като въ него врѣме живописството (изографството) било едно доста завидно занятие и въ нравствено и въ материялно отношение, то Священникъ Петъръ, за да усигори бѣдѣщето на своя синъ Никола, отдалъ го на извѣстния по онова врѣме живописецъ Димитъръ за чиракъ. Подиръ малко врѣме майсторъ Димитъръ билъ поканенъ отъ рилското братство да отиде въ мѣнастирътъ и да изографиса тамо една отъ постничкитѣ църкви, а именно църквата на постницата Св. Лука, вслѣдствие на това и бѣдѣщия Неофитъ — Никола дохожда съ майсторѣтъ си въ мѣнастирътъ на Св. Ивана и почева да трие боитѣ и да се приучава на живописството. Тукъ Никола се запозналъ съ иноческия животъ и го отъ

все сърце и душа полюбилъ и когато майсторъ му свършилъ работата и тръгналъ да се завърне дома си, то той, Никола, останалъ въ манастирътъ за да бжде калугеръ. На баща му обаче туй се никакъ не понаравило и той поискалъ да повърне момчето си при майсторъ му, за което и употребилъ силни старания, но когато се увърлилъ, че Никола си остава непрѣклоненъ въ рѣшението си, той го благословилъ и оставилъ въ манастирътъ. Прѣдание прибавя, че отъ страната на Никола била и майка му, прѣзвитера Екатерина, която била останала крайно задоволна, като видѣла, че мжжа ѝ се връща безъ любезното имъ чедо. За Никола сега настанало широко поле: той искалъ да се учи, а пакъ въ манастирътъ въ туй врѣме имало много добро училище, въ което освѣнъ славянския языкъ и Богословскитѣ прѣдмети, се прѣподавалъ и гръцкый языкъ, при това и старецътъ, при когото той билъ оставенъ, билъ ученолюбивъ чловѣкъ и силно желаялъ ученикътъ му да се изучи и да стане учителъ, — и Никола съ присърдце се заловилъ за книгата. Отъ самитѣ негови раскази узнаваме, че твърдѣ мжно му се прѣдавала книгата: за да научи единъ урокъ, трѣбвало му врѣме и единъ день и два и даже и недѣля, — „колкото да четехъ,“ казвалъ Никола — учителъ Неофитъ, „се неможехъ лесно да науча матимитѣ си,“ но единъ пжтъ ги научвалъ, тѣ оставали вѣчно негово притяжанье „и сосъ тесла не можехъ вече да ги издѣлбамъ изъ умътъ си, заключавалъ учителъ Неофитъ. Подиръ нѣколко години, когато съ поведението си обжрналъ къмъ себе вниманието на братството, той билъ постриженъ въ иноческый чинъ съ името Неофитъ, и заедно съ учението си изпълнявалъ и църковни послушания. Наскоро подиръ това той билъ ржкоположенъ и въ дияконски чинъ и пакъ продължавалъ учението си. Когато се обаче запозналъ доста добрѣ съ славянската граматика, той отъ 1816 год. до 1821 изучвалъ и старо-гръцкия языкъ и билъ единъ отъ първитѣ ученици въ училището. Въ 1821 год. прѣзъ есенъта той билъ испратенъ отъ манастирътъ съ още трима други иноци въ г. Мелникъ за да се усвър-

шенствувать въ гръцкия языкъ и слѣдвалъ тамо учението си до 1827 г. при прочутия въ него врѣме Еллинистъ Даскалъ Адамъ Метцовалията. Подиръ завржцанието си въ мѣнастирътъ билъ ржкоположенъ въ Иеромонашески санъ и останалъ въ мѣнастиръ за малко врѣме да учителствува, но сетнѣ билъ испратенъ отъ мѣнастирътъ въ Самоковъ за да отвори и нарѣди добри български училища. Той въ Самоковъ учителствувалъ 4½ години и вслѣдствие на едно обстоятелство билъ повиканъ обратно въ мѣнастирътъ и тамо съ изпълнението на свещеническата длъжностъ учителствувалъ и писарствувалъ цѣли двѣ години. Въ 1833 гед. като изгорелъ мѣнастирътъ, той отишелъ въ Казанлъжъ като Духовникъ — Проповѣдникъ и тукъ като се запозналъ по отблизю съ тогавашнитѣ народолюбив и българе Габровци, натъкмили и той отишелъ нарочно въ Влашко за да изучи взаимната метода, гдѣто прѣстоялъ 1½ година и, като съставилъ таблицитѣ и грамматиката българска, се завърналъ въ Габрово, гдѣто го опрѣдѣлилъ мѣнастиръ да учителствува. Тукъ отецъ Неофитъ учителствувалъ 3½ години, сетнѣ билъ прѣмѣстенъ въ Конривщица, и като проучителствувалъ и тукъ три години, билъ повиканъ въ мѣнастирътъ и тукъ учителствувалъ цѣли петъ години, като въ сжщето врѣме изпълнявалъ и писарска длъжностъ. Въ 1848 година цариградската патриаршия поискала отъ Светата рилска обитель да и испроводи единъ отъ своитѣ братия за учителъ въ Богословското училище на островъ Халки, който при доброто си знание славянския языкъ да знае добръ и гръцкия языкъ и мѣнастирътъ намѣрилъ за тази цѣль достоенъ учителя Неофита и него испроводилъ съ условие да учителствува тамо доклѣ си намѣратъ други учителъ. Обаче учителъ Неофитъ билъ принуденъ, въпреки неговото нежелание да остане тамо повече врѣме, да учителствува въ туй училище цѣли петъ години и едвамъ въ 1853 година могълъ да се прибере окончателно въ мѣнастирътъ. Подиръ завржцанието си въ мѣнастиръ, той се наново заловилъ за съставянието на лексиконътъ, когото по прѣди твърдѣ слабо гледалъ, тжй като

учителствованието му доста много отнемало врѣмето ¹⁾).

Прѣзъ всичкото врѣме на учителствованието си учителъ Неофитъ, освѣнъ учителствованието си е написалъ слѣдующитѣ книги: Таблицитѣ, по които започевалъ учението въ Габровското и въ др. училища; българската граматика, прѣвелъ Новия Завѣтъ на просто български языкъ, прѣвелъ Езопа отъ Еллински на славянски (въ Коприщица), но не издавъ още; Христоматията и Христоматическия словарь, прѣвелъ цариградския типикъ, написалъ славяно-гръцката Грамматика, Краткое и ясное наставление на гръцкия языкъ; Краснописание, Аритметика, прѣвелъ службата на цариградския патриархъ Фотия и на Св. Великомуч. Харалампий, Описание Бъл. Рил. монастыря и др. Освѣнъ това е съставилъ лексиконътъ, който е билъ испърво греко-болгарский, а сетнѣ прѣобърнатъ въ болгарогречески, когото Той поченалъ да пише още въ врѣме научението си въ Мелникъ. Неофитъ е билъ въ врѣме на своята учителска дѣятелность най популярното лице между българетѣ, затова и всички сж се обръщали къмъ него или сж му прѣдлагали за учителство, или сж искали съвѣти по нарѣжданieto на своитѣ училища и др. такива. Но при всичко това имало и такива обстоятелства, които карали този труженикъ да пада по нѣкогашъ духомъ, и да се отчаюва и да се стрѣми къмъ тихия монашески животъ и тогава, когато мѣнастирътъ е искалъ той на вѣнъ да се намира между народътъ. Съ учителствованието си въ мѣнастирътъ Отецъ Неофитъ подигалъ и мѣнастирското училище и то се пълнило съ ученици отъ разнитѣ крайща на България, между които били и синоветѣ на мнозина тогавашни първенци български отъ Пловдивъ, Коприщица, Самоковъ и др. Даже самъ Вѣлко чорбаджи, извѣстенъ по онова врѣме въ България, билъ испратилъ двама свои синове да се учатъ въ мѣнастирското училище при учителя Неофитъ. И Рилский мѣнастиръ

¹⁾ Освѣнъ учителствованието въ горе-поменжтитѣ мѣста учителя Неофита канили да учителствува още и отъ градоветѣ: Стара-Загора, Хасково, Разлогъ и въ др. мѣста. Въ първата той билъ пратенъ отъ мѣнастирътъ, но не могълъ да остане да учителствува, защото противъ него вѣстаналъ Тръновския грѣцки Митрополитъ и го изгонилъ.

давалъ тогава най доброто възпитание и образование на своя единокръвенъ народъ и неговитѣ възпитанници били първитѣ работници за българското възраждане.

При голѣмата популярностъ, която ималъ учитель Неофитъ межу народътъ, естествено било, гръцкитѣ владици да обхрнатъ къмъ него своето внимание и да се възползоватъ и тѣ отъ него, но само за свои цѣли. Затова мнозина отъ тогавашнитѣ владици, каквито сж били Самоковския, Кюстендилския, Софійския, Търновския и Пловдивския му прѣдлагали и го искали отъ мѣнастирътъ при себе въ качеството на съвѣтникъ и дидаскалъ на *греческио и болгарскио* языкъ, но той се отказвалъ, пъкъ и мѣнастирътъ не му позволявалъ, тжй като виждалъ, че съ туй ще се прѣпятствува доста много на просвѣтителната дѣятелностъ на мѣнастирътъ. Прѣдъ видъ на това именно и Отецъ Неофитъ се отказалъ въ 1842 година отъ поканата на пловдивския митрополитъ да го направи свой епископъ въ гр. Татаръ-Пазарджикъ. Сжщо тжй той се отказалъ, повече по лично свое усмотрѣние и при учрѣждаването на българската Екзархия, да приеме архиерейскии санъ въ нововъзобновената иеарархия,

Чудесна е била учителската дѣятелностъ на О. Неофита. Тя прѣдставлява най-добъръ примѣръ за съврѣменнитѣ учители на българския народъ, ако тѣ само би поискали да бждѣтъ истински учители. Спорѣдъ планътъ на настоящия ни трудъ намъ не е възможно да говоримъ особено и повече за учителската дѣятелностъ на Отца Неофита, но се пакъ ще кажемъ, че той е билъ всецѣло прѣдаденъ на учителското звание, на което той гледалъ като на свое послушание, наложено му отъ мѣнастирътъ съгласно уставътъ на Св. Отца Ивана. Отъ забѣлѣжкитѣ, които имаме за неговото учителствование, узнаваме, че той всичко онова, което ималъ да говори на ученицитѣ въ врѣме на прѣдание, прѣдварително го приготвялъ дома, списвалъ го на книга, а че сетнѣ го тѣмъ прѣдавалъ устно. Спорѣдъ тогавашния рѣдъ на учебното дѣло, той цѣлъ день оставалъ въ училището съ ученицитѣ, показвалъ имъ уроцитѣ, училъ ги, наставлявалъ ги

„въ Христоития“, сжрдилъ се на тѣхъ и вечеръ, по-диръ като ги пуцалъ, отивалъ си и той дома да се прѣдава на новъ нощенъ трудъ, потрѣбенъ за другия день¹⁾. При всичката обаче негова прѣданность на

¹⁾ Какъ е съставялъ дома своитѣ легции Отецъ Неофитъ, ние имаме нѣколко негови черновки (копията), отъ които за примѣръ ще приведемъ тукъ слѣдующата отъ 1-й Дек. 1836 год.

„Нѣкои назначенія за предварителни вамъ знанія + Перво, тебе да изоставате многого вмѣстителны, които самъ я употрѣблявалъ при всякоѣхъ почти рѣчь, а сега вече неупотрѣблявамъ (а тебе да вземете единъ тетрадь отъ сегашнитѣ да поглѣдате какъ върви системата и граматическитѣ назначенія) + Второ тебе да имате за правило непреступно и слѣдующето, всякъ еднѣхъ рѣчь отъ написанитѣ до сега, дори ѣхъ непреглѣдате всичкѣхъ отъ край до край подъ всичкитѣ и изглѣды, да не захващате да ѣхъ пишете, до като ѣхъ мелетисате (I) добръ, и видите що има да и ся прѣправи или допълни или изостави, тогава да ѣхъ начинете на здраво пълженіе, за да отбѣгнувате отъ мърчанье и преписуване. + Трето, голѣмо вниманіе тебе да употребите, за да преглѣдвате рѣчитѣ по-напрѣдъ несте ли написали, да ли сж они на своите си мѣста спорѣдъ азбучный имъ редъ, или сж измѣстены не на приличнитѣ имъ мѣста, и ако ся усмотри нѣкоя измѣстена, перво да и ся намѣри мѣстото гдѣто, тебе да е а послѣ да и ся приложи, що ней принадлежи толкованіе или нѣкое замѣчаніе. + Четверто, за сокращеннитѣ рѣчи що щжѣ да ся употребляватъ по между, треба да си направите единъ свой способъ, който ви ся види приличенъ (но и понятны тебе да бждатъ сокращеніята за да може нѣкой лесно да ги погажда), и като си изберете единъ способъ еднашъ, тебе всегда еднакво да ги сокращавате, а не като що сме правила ние до сега неправилно. Сокращеніята тебе, колкото е възможно, да ся состоятъ отъ малко буквы, сир. отъ най-нужнитѣ, но при томъ, като що рекохме и да сж понятны, и като ви срешне най-первата сокращенна рѣчь, тебе да ѣхъ назначите на единъ каталогъ за да ѣхъ имате постоянна за всякъждъ — така и друга различна, и третѣя и четвѣрта и далѣе, и така ще си составите каталогътъ на сокращеннитѣ ви рѣчи, които и ще ся изложатъ послѣ по алфавиту, по обычаю слованскому — колкото за сокращеніята можете да ся посовѣтувате отъ академическій словарь (който ги, струва ми ся, употреблява добръ), а най по много рекль бхѣхъ ви отъ Скарлата. + Пято, колкото за греческитѣ прости рѣчи (многажды и за еллинскитѣ) знайте, защо они сж написаны [нѣкои отъ нихъ, а не во общѣ] коя кога е изнамѣрена или узнана, и за това много отъ нихъ не сж на онова мѣсто, което на всякъхъ приличя, но едни напрѣдъ, други назадъ, сир. размѣстены, и за това тебе да ся преглѣдватъ напредъ, а послѣ нареждатъ [при много отъ нихъ има и нѣкои знаковцы, но они сж много разбърканы, та тебе голѣмо вниманіе, за да ся ненаписватъ онія рѣчи напредъ на които означеніе е по-далечно отъ други, които сж по-ближны съ нашето Българско или церковно значеніе + Шесто, системата имъ [сир. на греческитѣ] е такава. Ако има въ нѣкоѣхъ рѣчь да ся турятъ и гречески прости и еллински рѣчи, тогава простогреческитѣ предидатъ и слѣдъ нихъ еллинскитѣ, но по написаніе на проститѣ, при най-последнята тебе да ся написва точка (*телия стигми*) за да ся знае защо до тамъ сж прости рѣчи, а слѣдъ точкѣхъ начинатъ еллинскитѣ, и това правило тебе да ся наблюдава строго, така и ако е една сама проста рѣчь, слѣдъ нея всегда тебе да слѣдува точката, като отличителный знакъ на еллинскитѣ рѣчи + Седмо, отъ написанитѣ гречески и еллински рѣчи, може нѣкои по-употрѣбительны или по извѣстны да не ми сж дошли тогава на умъ, и така може да сж изоставали нѣкои, които сж по-сгодны за прѣводѣтъ ни, затова ще мислите и вы, и като намѣрите такива ще допълняте прѣводѣтъ.

(I) Мелетисате е грѣцка дума=научите, изучите

учителското дѣло, въ него имало особенна наклонность, особенъ тѣй да кажемъ, меракъ, да състави своя лексиконъ, колкото сѣ може най-добрѣ и той да бѣде класическата книга на българетѣ. Лексиконътъ е билъ неговия идеалъ и когато сѣ дохождали обстоятелства, заставляющи го на врѣме да остави работата по лексиконътъ, той ставалъ като боленъ и правилъ това по принуждение. Тѣй станало съ него въ 1860 год. Подиръ заврѣщаніето си изъ Цариграгъ, отъ Халки, той се всецѣло прѣдалъ на работенъето лексиконътъ, но въ 1860 год. се поминалъ стария игуменъ Иосифъ и братството мѣнастирско прѣдъ видъ на особеннитѣ тогава обстоятелства, настояло той да приеме игуменството. И той изпълнилъ желанието на братството, но затова се разболѣлъ и едвамъ подиръ нѣколко врѣме се поправилъ и гледалъ съ четири очи да се освободи часъ по скоро отъ този яремъ и на ново да работи лексиконътъ си.

Това е както казахме, лекція, приготвена за говорение въ классъ. И до колкото ние знаемъ учитель

+ Осмо, другата систима що сега употрѣблявамъ азъ, е слѣдующата въ кратцѣ да ѣхъ обземемъ — ако е рѣчъта, имя, като напишете обичните му граматически *парапомена*, както ще видите примѣръ отъ сега писуемитѣ тетради — ще мислите, ако има друга рѣчъ совсѣмъ равнознаменователна съ нея, ако се не толкува тя, а праща ся на другата равнознаменователна ей, тогава ще употрѣблявате знакъ равности така = сир. мръсний, макед. = блажний. Главеный-тъ, а, о, макед. = годеый. Кърчягъ = стомна, кликамъ = викамъ. Ладжунякъ = суица, и пр. това ще е главно правило — но требе отъ сравняемитѣ рѣчи да ся избира по-общата и по-обыкновенната и при нея да ся написва толкованіето и за двѣтъ иди и за три или и повече които ще ся сравняватъ съ нея — сирѣчь, ладжунякъ, ладугеръ, суица, стболець, и 4-тъ сѣхъ еднознаменователны, и за това не требе при всякоя да има толкованіе или преводъ на Гречески, но само едно сравненіе съ она, която е истолкувана и преведена на гречески, а които не сѣхъ совсѣмъ равнознаменователны, оны ся не пишжтъ съ тоя знакъ, но така просто ся полагатъ като за поясненіе и приближеніе на другата рѣчъ — като напр. слѣпотокъ, змѣя, смокъ, змѣя, но смокъ и слѣпотокъ сѣхъ видъ отъ змѣя — ако ли е глаголъ, като напишете първото и второто лице (непрѣмѣнно), ако нарацѣва будущъ му съ предлогъ, ще вмѣстите во вмѣстителія нарацѣніето слѣдъ второто лице, ако ли си има глаголътъ особно будущъ и него така, н. пр. крыжъ, крыешъ (с), гл. д. н. скрыхъ, мыжъ, ешъ (у), гл. д. н. умыжъ, и про. ставамъ, ашъ (бждж), гл. ср. н. быдохъ, теглжъ, глишъ (тръгжж), гл. д. н. 1. теглихъ и тръгнахъ (отъ него новъ глаг. тръгнувамъ, на който другите врѣмена сѣхъ общи — а въ возврат. (*ме а римата*) кончащияся на ся, като мыжся, крыжся, банямся, будущъ. времена ще ся назначаватъ, като що е писано въ назначеніята нумеро 2, които ви систисахъ да прочетете тѣя по-нужды тука за знаніе ви, а за другите ще видите въ сегашните тетрады, та ако изнамѣрите и вы нѣщо, що не е досега знаено и употреблено, а ние него ще примаме за напредъ“.

Неофитъ винаги имаше добрия обичай прѣдварително дома да обмисли подробно всичко, каквото има да говори въ училището на другия денъ и тогава отиваше въ класъ, цѣлъ съсредоточенъ въ себе си. Много пжти той всичко, каквото обмислюваше, записваше на отдѣлни парченца книга и ги носеше въ себе си въ врѣме на прѣданіе. Такава една паметна книжка е и приведената отъ насъ тукъ, която може, и да е далъ на ученицитѣ да си я препишатъ. Но важноста на тази паметна книжка се заключава въ това, гдѣто отъ нея можемъ да видимъ какъ е вървело учебното дѣло въ ржцѣтѣ на знаменития труженникъ — какъ постепенно той се е отдалечавалъ, изоставалъ е старитѣ църковни славизми и е пригжрщалъ чисто своето, народното. Въ по старо врѣме, както това се види до нѣйдѣ и отъ смѣтката, на Габровско училище, която ние ще напечатимъ другъ пжтъ, той повечето е гледалъ старото правописание, стария книжовенъ языкъ съ строго придържаніе о правилата за ударенията, а тукъ се вижда едно избѣгване отъ миналото — тукъ вече има *ж*, винителния падежъ *ж*. родъ се варди, множественното число членътъ *тѣ* се пише вече не *те* както отъ по прѣди и почти никакъ нѣма ударенията. Това обстоятелство ни кара да прѣдполагаме, че тѣзи правила е написалъ учитель Неофитъ въ послѣдното си учителствование въ Рилскій Мънастиръ, когато вече съ правописанието на нашия языкъ починахъ да се занимаватъ и други, нови сили, къмъ които той винаги искалъ своеeto довѣріе.

Но защото лексиконътъ е билъ идеалътъ на отца Неофита прѣзъ цѣлия му учителски и писателски животъ, ние считаме за нужно да кажемъ слѣдующето по поводъ на това. Почти отъ 1827 година всичката прѣписка на отца Неофита съ разни лица се отnosi до лексиконътъ, а особено отъ началото на 50 и 60 години. Пишатъ му разни хора и той пише, но се за лексиконътъ. Едни му прѣдлагатъ да го издаватъ на свой счетъ, други го питатъ какъ го работи, трети искаватъ мнѣние какъ трѣбва да го работи и той на всички отговаря, иска съвѣти, скланя, но лексиконътъ

се неизлиза на мегданъ. По едно врѣме мѣнастирътъ му повиква съ особенна заплата, помощникъ, покойния В. Чолаковъ, но и туй непомогва. А главната задържака се е състояла въ това, гдѣто той несмѣялъ да испусти изъ рѣцетѣ си своето дѣтище, непорастнало, не обуто, не причесано и не облечено съ нови и добри дрѣхы. Той прѣговарялъ съ всички, съгласявалъ се, но се искалъ да работи добръ своя лексиконъ, тъй като го считалъ за недовършенъ и недостаточенъ; той даже напечатилъ обявление за неговото издание при прѣдговорътъ на книжката: Краткое наставление для греческаго языка, печатана въ въ Бѣлиградъ въ 1835 год. но и до сега неговия трудъ не е видѣлъ бѣлъ свѣтъ, а мѣжду тѣмъ той се е върху него трудилъ още отъ ученическата си скамейка, още отъ 1821 год. когато се училъ въ гр. Мелникъ. Дълга е прѣписката на отца Неофита съ разнитѣ лица по издаването лексиконътъ, но ние ще приведемъ тукъ само нѣколко откъслечи отъ нѣкои отговори на нея на самага О. Неофита, за да се види какъ е гледалъ той на тая своя работа и какво сж другитѣ искали. Освѣнь дълга му прѣписка по това съ Райно Поповича, съ Христати Павловича и Александра Екзарха, който му предлагалъ на свой счетъ да издаде лексиконътъ, въ 1859 год. 8 Мартъ му пише г-нь Драганъ Цанковъ отъ страна на българската книжовна община въ Цариградъ и му прѣдлага да отстъпи ней печатанието на лексиконътъ, като яви въ сжщето врѣме и своитѣ условия. По поводъ на тая покана Отець Неофитъ ето какъ отговаря: . . . „коя друга вѣстъ отъ тая може да бжде по радостна за мене, когато гледамъ, че самото провидѣніе представлява благополученъ случай, за който азъ сжмъ билъ до днесъ почти въ отчаянно мнѣние, и въ правду сжмъ былъ въ такова отчаятелно мнѣние, като сжмъ гледалъ да стоятъ като заровени, така да рекжъ, моитѣ многолѣтни трудове, които сжмъ изнурилъ въ събираніето на тоя моя рѣчникъ, а надеждж никоѣж не сжмъ гледалъ отъ никадѣ за изданіето му, можете и сами да си въобразите, колко е оскорбявала и безпокоила тая ідея сърдцето ми,

и всегда, ако и неуспѣтно да съмъ се трудилъ въ него, приводела ме е въ отчаяніе, и колко тая ненадеждна отъ вашата страна вѣсть може да ме е обрадовала и ободрила оунылыятъ ми духъ! Тогава праведно заключихъ, защо е права тая аксіома „туди ся за доброто и не мисли, че ще ти пропаднатъ всеу трудовете“. Споредъ това прочее ваше предложеніе и питане що ми правите, трѣбува да ви се изясниж по пространно и откровенно (ако и да е скучно и за васъ и за мене, иначе обаче не е възможно) за да разумѣете кое е и какъ е и моето намѣреніе, и съ какви оусловія може да се пріме. Знайте прочее защо азъ отъ както съмъ позналъ себе си, сирѣчь отъ 35 год. защо можъ да направѣхъ нѣкожъ, ако имамъ и значителна услуга на любезныотъ ствой родъ, сосъ перото, сир. първото мое желаніе е было (и то споредъ тогавашнитѣ временни обстоятелства и народното ни состояніе) за да издамъ единъ грекобългарски пълнъ словарь, понеже тогава, както що знаете, владѣеше между народътъ ни грекоманіата и грецките желяеха както и до сега да не помислимъ ны за никоя особита народность, и свой языкъ, и прочая и прочая и азъ като испитахъ на себе си колко самъ се мжчилъ доклѣ да изучѣхъ тойзи чуждѣй (гречес.) языкъ безъ словарь и безъ никакви други спомагателны книги на нашъ языкъ, и като гледахъ и други наши братія болгаре, даже и самитѣ свои ученици, на които съмъ предавалъ отъ части този греч. языкъ да се мжчатъ отъ тия истите скудости, савзехъ една идея въ себе си да издамъ такавъ единъ грекобългарски словарь за улесненіе на нашите братія бжлг. и така по не много размышленіе заловихсе за дѣлото. Но понеже тогавашнитѣ простогречески словари, които можехъ азъ да намѣря по крайнѣй мѣрѣ, видѣха ми се недостаточни и неполни, за то избрахъ отъ нихъ единъ, който ми се видѣ довольно богатъ и съ по чистъ языкъ (той е сочиненъ отъ Георгіа Вендота грекофранцуски, а изданъ во віена во 1804 л. паратиносъ филогенусъ. Мисля да е пара Неофиту Дука, ако не грешѣ). Начнахъ да го допълнявамъ отъ други словари и купно и да го превождамъ на нашъ языкъ,

за което намѣрение собрахъ съ голѣмъ ц. сичките тогава знаеми простогречески словари, а най-паче отъ добри гречески списанія, и отъ газіовиатъ лексіконъ извлекохъ сичкитѣ простогречески рѣчи и помѣстихъ ги на рѣдътъ имъ, и като са трудихъ нѣколко години съ неусыпный и ревностный трудъ преуспѣхъ толко въ дѣлото, щото мыслехъ защо е совершенъ веке той трудъ, и не остава друго нищо само да се препише на чисто да и промислѣ за издаваніето му. Но увы! тогава се представиха толко живо въ мыслите ми сичкитѣ неудобства за изданіето му, които ревностното прилѣжаніе и пламенно ми желаніе никогда ме не остави да ги въобразѣ така, както сега ги видѣхъ! Ето ново отчаяніе за моето желаніе! Азъ обаче не престахъ отъ намѣреніето си, и неизгубихъ совѣмъ надѣждата си, щото и дерзнахъ да направя едно малко обявление за него въ предисловіето на една моя Филлада, наречена „правила греческаго языка“ и издава въ 1835 г. съ надежда да приведе нашіятъ народъ въ нѣкое честолюбіе. Но провидѣнію било иначе угодно, за да се испълни и греч. пословица „панъ ембодионъ просъ офельосъ“ и като не видехъ никоѣ отъ никого помощъ за изданіето му, или поне нѣкоѣ суетна надежда отъ некаде, остана си така дѣлото. Но като начнаха тогава да се промѣняватъ временните обстоятелства, и участъта на народатъ ни, промѣнихъ и азъ намѣреніето си, ако и съ ненадѣжднѣ надѣждѣ и начнахъ отъ 1838 лѣто, когато бѣхъ още въ село Кюприщица да обрѣщамъ тойзи истытъ словарь на нашіятъ матерній языкъ, и да го располагамъ въ азбучный редъ и до полнявамъ со сичкитѣ бжлгарски знаеми рѣчи, и така като го продолжавахъ цѣлы 30 години даже до днесъ, гледамъ го веке като совершенно пълнъ, и содержащъ сичкіятъ почти бжлгарски езикъ, по крайнѣй мѣрѣ, толко колкото азъ могъ да знаѣ (или сжмъ и назначилъ отъ други) бжлгарски. Това вещество е обаче така току натрупано, щото другъ никой отъ мене не може го извади на чисто, перво ако го не препишѣ азъ самъ, защото за да се нареди единъ цѣлъ языкъ въ азбучный редъ перви пѣтъ другъ не може

да му познае мъчността, освѣнъ който са е трудилъ въ това нѣщо толко время, а защо е останалъ така до днесъ непереписанъ на по чисто, причините сж двѣ слѣдующитѣ. Первата и главната е, понеже немаме още единъ языкъ съ общо граматически правила, по които да послѣдуваме и списаніята си и словарите да излагаме, зато и не се рѣшихъ до днесъ да го препи-сувамъ на чисто безъ общи правила, и какъ да изложж, боящи ся да ми не бжджтъ суетны трудове, а втората, отчаятелното ми миѣніе за изданіето му, както предварително изявихъ. Българската прочее благотворителна книжна община, като благоволява да земе на свой счетъ да издаде този речникъ, треба да знае защо тойзи рѣчникъ е само собранъ, а за печатанье още не е приготвенъ, нито може, каквото що рекохъ другъ да го извади отъ този лабиринтъ, въ който се сега намѣрува кромѣ мене, който сжмъ го собиралъ и въ азбучный редъ располагалъ. Ако приеме прочее да чака преписаніето му и да го земе за своя смѣткж, требува да направимъ слѣдующите условия. Азъ заради да го видж да излѣзе на свѣтъ, сичко быхъ пожертвовалъ, и нищо не быхъ претендиралъ за любовь народа нашего, и предаль бѣхъ го така со всѣмъ безмездно, но изыскува се отъ мене още двогодишній непресѣчный трудъ за преписаніето му, а азъ немамъ отъ никадѣ еднаж скжршенж парж приходъ, нито отъ какъ сжмъ си дошелъ отъ Цариградъ шесть години сжмъ зель отъ неждѣ нѣкож, а на сегашното време знаете какви сж харчове, щото сосъ единъ слуга, и съ великж икономія три четьри хиляды гроша ни не-расправятъ на годинжтж, того ради и принуждавамсе да търсеж нѣщо прилично на трудовѣ ми отъ общи-нжтж, ако бы стояла постоянно въ намѣреніето си за да го земе, и тжй намѣрвамъ благословно, по сред-нику опредѣленіе. или споредъ турската пословица „непишъ янскжъ не кебабъ“ да поискамъ едно число отъ триста и петдесеть (М. 350) желтицы кременцы (сирѣч. цесарски дукати). Двѣстете отъ нихъ ще бждатъ, като заплата за преписаніето му (отъ които може и да се откупи нѣкой преписчикъ да помогне),

а другитѣ сто и петдесять ще бждѣтъ като награжденіе за сочиненіето ми (което е несравнено много по-голъмо отъ тая сума, но то се уступува народу). И така прочее, ако може, и ако ще да ми заплати назначенната сума, за да не станѣ и азъ совсѣмъ онеправданъ въ толкото си трудове, и на старости да се лишавамъ насущнаго хлѣба, при толко трудове, нека благоволи да ми подтверди това нѣщо съ добри контракти, за да ся захванѣ нарочно и безотложения време за преписаніето му, и да ми даде наставленія какъ да го располагамъ споредъ моите, които ви приключувамъ назначенія все подробно, защото и азъ сѣмъ маломощенъ веке, и скоро си чакамъ конецатъ, и не треба время да се отлага. Ако благоволи прочее общината да се съгласи съ това мое предложеніе, требува за знакъ твердости и ободренія моего, въ первый пѣтъ да ме снабди со сто желтицы, за моите будущи харчове и за да ся не захващамъ за никакво друго дѣло освѣнъ рѣчникать“.

По сетнѣ Негово Блаженство, Блаженнѣишии Екзархъ Г-нъ Иосифъ, тогава Архимандритъ и Екзархийский Протосингелъ пише на мѣнастирътъ по поводъ отпечатванието на лексиконътъ и между другото прѣдлага слѣдующето: „О. Неофитъ трѣбва непременно да направи кжички, но писменны бѣлѣжки за първитѣ му побужденія въ Мелникъ — да пише рѣчникътъ си; въ коя именно година е было? що годѣ за състояніето на народъ-тъ въ онова врѣме въ Книжовно отношеніе. Въобще за характеристиката на онова врѣме. — Всичко това може да обгърне само онзи, който е билъ тогава въ срѣдѣ-тъ на народъ-тъ. Освѣнъ това трѣбва да забѣлѣжи каквы именно дѣлжности е прѣкаралъ отъ онова врѣме до сега, които много, или малко сѣ прѣчили на чаянія та му и да ми испрати единъ отъ напечатены тѣ за мостра листове въ Цариградъ“.

Отецъ Неофитъ по поводъ на това, собственнорѣчно написалъ слѣдующето, ⁽¹⁾ по всѣка вѣроятность тогава

1) Това е автографната автобиография на Даскала Неофита, въ която той пише за себе си като трето лице. Тя се намира у насъ, но жалкото е, че не е искарана до край.

само за себе си, а сега и за всички ни: „Отецъ Н.“ Казва, защо като се е училъ въ манастиръ-тъ (рилскій) двѣ години нарѣдъ отъ Греческій учитель по Гречески (по старогречески) нарочно, доведенъ въ манастиръ-тъ за учитель въ 1816 лѣто, въ 1821 лѣто отишелъ въ Мелникъ да слѣдва ученіето си тамо, гдѣто тогава имало най знаменито училище въ всичкѣтъ Македонія., въ което билъ началный учитель славный и многимъ знаемый Дидаскалосъ Адамосъ Метцовитисъ (който въ послѣднитѣ си дни прешелъ въ Пловдивъ и тамо ся и скончалъ). Той (Отецъ Неофитъ) совзелъ таж идеж още когато былъ въ училището да мислы, ако бы было возможно да ся направи единъ словарь грекобългарски за улеснение на учащитѣ ся тогда българе въ греческитѣ школы, понеже нѣмало тогава нигдѣ школа въ всичкѣтъ Българіѣ (1). въ кождо да се преподава по високо ученіе, освѣнъ часословитѣ и псалтиритѣ що учили нашитѣ българчета — той прочее (О. Н.) до гдѣто былъ въ мелничкото училище въ шестогодишно продълженіе, съ матимитѣ си заедно старался прилѣжно и да събира матеріалъ на греческій языкъ, за да може да состави единъ грекобългарскій словарь—разумѣвалъ, че такива словари сир. просто-гречески е имало готови, но неговото стараніе е било собствено да ся преведе единъ такъвъ Словаръ на български за улесненіе на българскитѣ ученицы, които ще отиватъ да ся учатъ въ гръцкитѣ училища (защото ние сме мислили че до вѣка все тѣй ще върви работата!) И така ся завзелъ на здраво за работеніето на такъвъ единъ словарь, и слѣдвалъ да го работи дори до 1833 г. непрерывно, а послѣ като му ся отворило поприще за други длѣжности, той слѣдвалъ и нихъ

*) Отецъ Неофитъ, види се, че иска да каже тукъ, че нѣмало по България въ него врѣме нигдѣ школа въ такъвъ смисълъ, въ каквото е била нарѣдена Мелничката школа, каквато и ние сами я затекохме и каквото е било и училището въ Рилскій манастиръ, но че е имало въ него врѣме *училища-чили* на много мѣста изъ България, въ които сж учителствували Рилскитѣ духовници-проповѣдници и отчасти и духовницитѣ проповѣдници и на Зографския и Хилендарския манастиръ, въ това нѣма никакво съмнѣние. защото писменитѣ свидѣтельства, които ние имаме на рѣка най ясно това утвърждаватъ. Пакъ и самъ О. Неофитъ не отказва това, само съ тази разлика, че въ нѣкои отъ тѣзи *училища-чили* сж се преподавали и География и История, както и *ракамѣтъ* що е билъ единъ отъ главнитѣ прѣдмети.

но и Словарьтъ презиралъ—Той слѣдъ излизаніето си отъ Мелничкѣтъ школѣ былъ учитель въ Самоковъ 4½ години, потомъ былъ въ манастирьтъ си писарь 2 години наредъ, а въ 1834 лѣто отишелъ въ влашко нарочно да изучи взаимноучителнѣтъ методѣ за габровското училище и да состави таблицитѣ и граматикѣтъ българскѣ, гдѣто като пресѣдѣлъ цѣла и половинѣ години и свършилъ тѣ работи, върнался въ Габрово, и отворилъ тамо първото взаимно училище въ Българіѣтъ. До гдѣто билъ тамо напечатался въ Бѣлъ градъ и таблицитѣ и граматиката Българска. Въ Габрово той учителствувалъ 3½ години, тамо превелъ и новиятъ завѣтъ на български и отъ тамо го повикали въ Копривщица Чалѣколарь да състави и тамо взаимноучително училище като габровското, и като съставилъ и тамо училището и учителствувалъ и тамо 3 години. Тамо превелъ Езопа отъ елиински на славянски, но той не напечатанъ и до днесъ. Дошелъ си въ манастирьтъ въ 1841 или 42 лѣто. Повиканъ былъ въ Цариградъ въ богословското училище за славянски учитель, гдѣто като сѣдѣлъ цѣлы 5 години, пресѣклъ конечно упражненіето си отъ грекобългарскій словарь защото въ това тамошно пятогодишне му пребываніе ималъ да ся бори съсъ составленіето на христомаѣѣтъ и съ христомаѣическійтъ словарь и съ преводътъ на церковнатъ типикъ (уставъ), и като ги окончилъ и напечатался въ Цариградъ, прибралъ ся въ манастирьтъ си въ 1853 лѣто Господне — Тогава като останалъ празденъ заловился пакъ за словарьтъ, но не вече за грекобългарскій, а за българогръцкій, защото като ся проявило было веке довольно българско движеніе за отдѣленіето отъ греческѣтъ патріаршія и той измѣнилъ намѣреніето си, като бесполезно веке за народностѣтъ му. Но да ся нареди изново единъ словарь отъ языкъ, който никога не е билъ нареденъ по азбученъ редъ, колко е было трудно нѣщо, това нѣщо, само който го е работилъ, той го знае, защото до онова врѣме не е имало никакъвъ българскій словарь по азбученъ редъ (но и сега колко ли и какви ли има !) за да е можалъ да спомогне нѣщо отъ нихъ колко годѣ. А още да ся

вмѣсти въ тоя словарь и всичкій церковный языкъ, и турскитѣ употребляемы рѣчи, така и европейски употребляемы на сегашнето време, колко е трудно, то не може да се опише! и разумявася отъ самосебе, защо да ся нареди по азбучный редъ всичкій той матеріалъ то не е възможно за пръвъ пжтъ да ся изложи на чисто, като да може да ся предаде на печатаніе, и ето ти новы мжчнотіи, нови трудове, тебе да ся препи-сува наново! а само просто ли тебе да ся преписва, или треба и надъ всякъ рѣчь да ся мысли незнамъ по колко си време! Да ся гледатъ различни словари, да ся сравняватъ, да ся назначаватъ различни значенія, и проч. и проч. и проч. !!! А тія трудности изыску-вася да ги побѣди само една ржка и едно перо! и пакъ ще повтори той да каже защо само, който е ра-ботилъ такова нѣщо, той знае колко е трудно; Затова и не може да ся изыскува голѣмо нѣкое совершенство въ такова едно първо не бывало дѣло, но толко само колкото е постижно за пръвъ пжтъ. Въ това прочее разстояніе, отъ както ся прибралъ послѣдно въ мона-стирътъ и останалъ празденъ и слѣдвалъ составленіето на словарьтъ, въ 1860 лѣто пакъ станало препятствіе да ся пресѣче работеніето на словарьтъ, защото брат-ството монастирско по смъртътъ на старыйтъ Игуменъ едногласно го избрали и поставили Игуменъ безъ волжтъ му, но не могжлъ да ся сопротиви и откаже отъ послушаніето монастирско, и така ся пресѣкло и паки работеніето на словарьтъ за цѣли 4 години, доклѣ исполнявалъ Игуменскжтъ длжжность, отъ която ся освободилъ въ 1865 лѣто. Но и отъ тогава на самъ многи други препятствія му ставали отъ тѣлесны бо-лѣзни, отъ случаи неблагопріятни, и проч. и проч. отъ които все ставали пречки за работжтъ на словарьтъ, съ който и до днесъ ся бори деня и ноця, но що ще да ти свърши единъ работникъ на такова едно изпо-линско дѣло, което превосходи силытъ и на мнозина работници! А най паче, когато вече го оставятъ си-лытъ тѣлесны, и зове го Харонъ да го проводи при по мнозината! Но той казва, че и до най послѣднжтъ си возможность ще слѣдува дѣлото си, та колкото свърши

то ще да е, а що не ся свръши, ще му опростятъ единороднитѣ братія българе за неволныйтъ недостатокъ, защото споретъ пословицѣтъ, и конь може, и юнакъ може, ако му Господъ поможе. ако ли не, а то никой нищо безъ Бога неможе. ве' селамъ!"¹⁾.

Също тѣй по ходатайството на покойния А. Гилфердинга русския Св. Синодъ се рѣшилъ да отпечати словарьтъ, за което русския консулъ въ г. Пловдивъ г нѣ Н. Геровъ въ 1863 г. 12 Октом. извѣстява О. Неофита, но послѣдния пакъ указва причини, по които се отказва да го прѣдаде, като се извинява, че той не билъ още свръшенъ; При тая готовность на добритѣ хора да се издаде на свѣтъ по-скоро този словарь, той се остава недовършенъ, а между тѣмъ неговото прѣдисловие било готово и оставало само да се отдаде да се печати. А понеже този трудъ на О. Неофита и до днешенъ день не е видѣлъ бѣлъ свѣтъ, при всичко, че Министерството на Народното Просвѣщение въ свободната България го било зело още при живѣ на О. Неофита за да го напечати, то считаме за нужно да приведемъ тукъ единъ откъслекъ отъ неговото прѣдисловие, или както го ние намираме въ книжката на О. Неофита съ име Предюбѣявленіе. Отъ което доста ясно се види какъвъ ще да е билъ той и колко много неговия авторъ е билъ прѣдаденъ на него, като заедно съ това приведемъ и нѣколко откъслеци отъ самата негова работа. Отецъ Неофитъ се обръща къмъ читателитѣ тѣй: „Любезниі единоплеменни братія Болгари! Ето поспѣшеніемъ всевышняго Промысла, всея во благое и челоуѣческомъ родѣ строящаго, дочекахъ онова отъ многихъ лѣтъ желаемо ми время, съ което приходимъ сега

) Считаме за нужно да прибавимъ, че О. Неофитъ неспоменува въ настоящето си, че подиръ завржцанието си отъ Цариградъ да е учителствувалъ въ рилскій мѣнастиръ и заедно съ това да е писарствувалъ и това, ние мислимъ, той е направилъ по забравяние, защото положително се знае, че той отъ тамо, като се е завърналъ, е учителствувалъ и писарствувалъ цѣли 4 години, а подиръ него сѣ учителствували Даскалъ Константинъ (сегнѣ Игуменъ), Даскалъ Агатагелъ, Пантелеимонъ и други. Друга една особенность прѣставлява туй писмо на О. Неофита, гдѣто въ него той употребява правописаніе отлично отъ първото си и членовѣтъ ги вѣщъ дѣли, както що употребява и Ж, ІЖ въ вин. Пад. тен. родѣ. Също тѣй тукъ преизобилуватъ ИЪ-тѣ и членовѣтъ ми. ч. сѣпишатъ тѣ, а не както отъ погрѣди е употребявалъ е, както що нѣма и ударенията.

да ви обявимъ дерзновенно радостното онова възвѣщеніе, което ви и прѣдобяхъ отъ части въ предисловіето на една грекоболгарска філлада, (която носи въ началото сицевый надписъ „краткое и ясное изложене и проч. за греческіятъ языкъ, и напечатася въ 1835 л. г. въ Бѣлградъ), заради обѣщаваемыятъ въ нея гречески и Болгарски лексиконъ, защо сир. помощію Божією дойде му врѣмето да се произведе въ дѣло и напечатаніето му, за да ся удостои и нашію прелюбезный родъ да придобіе чиненъ и богатъ гречески лексиконъ истолкуванъ съ природныятъ нашъ матеренъ болгарскій языкъ. (Наричамъ радостно възвѣщеніето му ако може и да буде на нѣкои си неродолюбци и нерадостно) не безъ прилика, защото всяко дѣло, каквото да е, когато се касае за ползата, или за славата и честъта за единъ цѣлъ народъ, всякъ, който възвѣщава первый путь единому народу такова дѣло, дерзновенно може да рече защо му възвѣщава радостно възвѣщеніе, а колми паче когато възвѣщава нѣкой средства и помощи за просвѣщеніето и преуспѣяніето единому народу; а народу своему едино племенному и соестественному Знаемъ извѣстно защо ще ся намератъ мнозина такива неродолюбиви, които ще да възглаголютъ многая нелѣпая и безмѣстная на врѣхъ това общеполезно дѣло съ намѣреніе не само они да се извинятъ отъ това, честолюбиво народно спомоществованіе, но да развратятъ, аще възможно, доброто и родолюбивото произоленіе и на другитѣ. Но азъ за такива отъ нюдь немаримъ, защото неприхождамъ съ лєсть и лукавство къ своему роду да го прелестимъ на нѣкое зло дѣло, но съ чистою совѣстію и съ явныте мои трудове, така да речемъ съ кровавы потове, отъ които и здравіе самъ си изнурилъ и повредилъ. Такъвъ Лексиконъ требуваше да е ималъ нашію родъ отъ 20 или баремъ отъ 10 години напрѣдъ, понеже каквото що се позна въ нашето време самымъ дѣломъ и испытася вѣрнымъ опытомъ и до самыя днешенъ день, все така върви весма велико и неощутително склоненіе и любовь иматъ и всегдашно показуватъ нашите единоплеменни братія млади и красни

болгарски отрасли) сир. болгарските юноши) отъ сегашнiятъ поясъ камъ греческиятъ языкъ, незнамъ по какви причини (знамъ, но незнамъ! защото тука прилича да се рече и иноязычната пословица, сойлессжнъ созъ олуръ . . .) до толко, щото можеме несомнѣнно и дерзновенно да речеме, че нематъ това истото усердие и склоненіе за свойятъ матерній языкъ. Не подтверждавамъ азъ защо така требува да бива, но чудно е защо така противно варви работата. (Причиныте дертъ олмасжнъ нѣкому, ако иска да ги знае нѣкой явно отъ що бива това нѣщо така, явны са и оны въ предисловіето на предречената грекоболгарска филада, а весма пространно и изрядно и въ предисловіето на христоитіата на Г. Райна Поповича отъ стр. 63 дори до 93, която се обнародува чрезъ напечатаніето во 1837 л. Г. въ Будимъ, а още по изрядно аще ѝ въ краткости въ предисловіето на грекоболгарскиятъ разговорникъ на Г. Хрістакіа П., който излезе на свѣтъ чрезъ напачтаніето въ 1835 л. г. въ Бѣлградъ, понеже той въ него ясно и весма живо ги представлява, якоже нѣкій искуснѣйшій живописецъ соеъ своего благодарованно му краснорѣчіе, ако само прочетете съ вниманіемъ тія трите реченни предисловія. Ето и негово словесіе свидѣтельствува согласно съ мене, защо българските юноши не само иматъ склонность и желаніе за греческиятъ языкъ, но и горяще раченіе, а горяще раченіе ще да ся рече, когато има нѣкой пламенна севда за нещо на сърдцето си, кога прочее толкова обычатъ и теглатъ болгарскитѣ дѣца, камъ греческиятъ языкъ, не е ли добро да имъ помогнемъ съ едно средство като да можатъ да научаватъ тоя чуждъ убо, но по истинѣ благороденъ и сладокъ за нихъ (и за секиго) языкъ съ леснота и безъ многолѣтно мученіе и изнуреніе всеу златнаго своего време. И азъ самъ като ощутихъ въ дѣтскиятъ си още возрастъ тая непрекословима склонность камъ греческиятъ языкъ и щомъ начнахъ да се упражнявамъ во ученіи гречекаго языка, іоше отъ тогава начала да ме чопли нещо на сърдцето и да ме подбуждава непрестанно да мислимъ да ли бы было возможно да се со-

чини единъ такавъ преполезенъ лексиконъ за българското юношество, съ който бы лесно учили греческіятъ языкъ, каквото другитѣ народи, който иматъ гречески лексіки со своите си языци. И почнахъ да испитувамъ по малко по малко да назначавамъ катядневно рѣчи располагающъ оныя въ видъ лексикона, и колкото преуспѣвахъ въ греческіятъ языкъ, толкова ми ставаше и това дѣло по господственно, и така слѣдъ нѣколко години начнахъ совершенно да го имамъ за господственно дѣло и да мыслимъ да го приведемъ въ конецъ. и тако се упражнявахъ въ собраніето му отъ 1819 — дори до 1827 година. и когато мыслехъ веке, че е поленъ и совершенъ за да се препише на чисто и да се печати. Новы измѣненія, нови препятствія се появиха, които възбраниха намѣреніето ми. Тия сичкитѣ вещи отложиха и моето перво намѣреніе и премѣниха го на друго, извѣстно по добро, каквото що ме совѣтоваха и нѣкои разсудни и паметни отъ нашитѣ учени. Тоя лексиконъ се промѣни почти на еллинскій. и то лексиконъ щеше мало полза да принесе само съ простогреческій языкъ, зато се суди и намери благословно да се приложи и еллинскій языкъ. зато начнахъ и една година напредъ отъ 1838 г. отъ Марта да вмѣстимъ и еллинскіятъ языкъ, когото имаме готовъ въ пребогатите второ препечатаны газии лексіка, само да ги преводимъ колкото е възможно іасно съ български и славенски, а нѣкаде за по голѣмо изясненіе и съ турски, и съ руски и съ нѣкои обыкновенни европейски рѣчи, щото когато потраси лексікоупотребителъо каква да е рѣчь. да я намѣри нареджтъ. и съ тоя чинъ се преписува сега и таквъ ще бжде. Еллинските рѣчи по много са изяснены съ различни примѣры отъ Священното Писаніе, сир. отъ новыятъ и отъ ветхыятъ завѣтъ и отъ церковни книги, за оувѣреніе на славенскіятъ языкъ, защо сир. еди коя рѣчь еллинска така се преводи (и така е прѣведена на славенски), като н. п. въ рѣчь аргирологитосъ, ще намѣришь единъ примѣръ отъ Маккавейските книги, назначено коя книга, коя глава, кой стіхъ, и изреченіето

сущо първо Еллински, по него славянски — „иеронъ аргирологитосъ пиисинъ“ храмъ же среброданенъ со-творити, сіестъ взимати данъ отъ храма. И други рѣчи многочисленни съ такива свидѣтелства. и отъ тѣя причини ще да стане согубо (сто. два ката) веществото му, и щото щеше да стане първо на единъ томъ, сега едва на два велики, колкото сир. що са томовете на газивите лексіки, слѣдователно и цѣната два ката. Ако щеше напр. да стане първо съ 130 или со 150 гр. единю томъ, сега требува двойно за двата. и тука трѣбува да се играе такова едно хоро, на което да е извождачъ нѣкои величаишій исполинъ (сир. сил-ный юнакъ и словомъ и дѣломъ) за да се играе до край здраво. И да се плыва единъ превеликій океанъ на което плаваніе требува да е кормчій (дюменджія) нѣкой Хрістофоръ Коломбъ, за да се исплива до край благополучно. Но! бѣда! въ нашето оте-чество са мало такива, и о да бы ми были юще двама такива ревностни родолюбцы и истинни благо-творители своему соплеменному роду, каквото що е истинный словомъ и дѣломъ родолюбъ, негово благо-родіе достопочтенѣишій Господарь Чорбаджи (голѣмъ) Вулко Теодоровичъ Чаликооглу, който самъ бива пред-водитель и предстатель на това дѣло и приноси самъ со своите около него свѣтли сродници до 30000 гр. помощъ. и това добро има тоя лексіконъ, защо колкото рѣчи ся намерувать, или просто-гречески, или Еллински равнозначителны, сичките ще ги намѣри нѣкой, ако намѣри само едната. . . . н. п. автигенись, автогенись, автогенитлосъ, автогенись, автогоносъ. Ще види сравненіе Болгарскаго съ гречес-каго и славянскаго языка, ще види рѣчи, щото никогда не ги е чуль ни знаяль, защото болгарскій языкъ не е собранъ само каквото се говори на една страна, но общо отъ сичката почти Болгарія. ще види гово-римъ колко е богатъ болгарскію языкъ дали може да се сравни съ греческіатъ или ни, ще види колко се е уклонилъ и испадналъ отъ староболгарскіатъ (сир. Славенскіатъ), ще види дали може да состави и той нѣкогда самостоятеленъ языкъ.

Разсудителни и превосходителни степени прилага-
телныхъ именъ рѣдко турахъ, защо нихъ всякъ може
правилно да ги производи отъ своите положителни, н.
п. ипсилос, не е мучно да произведе нѣкой разсудит.
ипсилотерос, превосх. ипсилотатосъ . . . нѣкои рѣчи,
които са во вмѣстителная слѣдъ славенскитѣ не са со-
всѣмъ чисти славенски, но россійско славенски.

(Слѣдва).

III. ТРЕТИЙ ПЕРИОДЪ НА ГРЪЦКАТА ФИЛОСОФИЯ (Александрийската философия).

(Продължение отъ кн. III).

Прѣобладаване учението за Бога (теософия) като
характеристическа черта на този периодъ. Третия пе-
риодъ на гръцката философия се продължава отъ Фи-
лона и Плотина до Прокла. Философитѣ отъ този пе-
риодъ повечъ живѣли въ Александрия, за това и тѣх-
ната философия се нарича още и Александрийска фи-
лософия. Александрийскитѣ философи се стрѣматъ да
сѣединятъ вѣрата и знанието, гръцката философия съ ис-
точнитѣ религии: иудейската, индийската, персидската
и египедската, а за това тѣ сж извѣстни съ името те-
ософи.

1. *Иудейско-Александрийската философия.* Филонъ и
характеризмъ на неговата философия. Филонъ (30 г. до
Р. Христово по 50 подиръ Р, Хр.) — билъ Алексан-
дрийски иудей; той се стрѣми да сѣдини Библията
съ гръцката философия. Филонъ признава двѣ начала
на свѣтътъ: Богъ и материя (небитие). Подобно на
индийския Брамъ, Бога на Филона е съвършено от-
влечено битие: нѣма ни име, ни свойства. Посрѣдникъ
между Бога и свѣтътъ се явява Логосъ (свѣтътъ
на платоновскитѣ идеи:) Логоса твори свѣтътъ отъ
материя, като се съобразява съ идентѣ на вещитѣ.
Богъ е добро, а материята зло, а за това чловѣкъ
трѣбва да избѣгва чувствени удоволствия и да се
стрѣми къмъ безсмъртие, апатия (стоицизмъ). Подобно

на Платона и на епикурейцитѣ Филонѣ признава прѣдсѣществуванетоъ и паданieto на душиѣ, а тѣй сѣщо и душепрѣселението. Заедно съ индийцитѣ Филонѣ хвали екстазѣтъ, като непосредствено гледание Божеството. За да примири библията съ гръцката философия Филонѣ се ползова отъ алегорическо тълкувание Библията. Тѣй, напримѣръ, Библията расправя за сътворението на Ева отъ рѣброто на Адама, когато послѣдния спалѣ; Филонѣ тѣй тълкува този библейски расказъ: когато спимѣтъ (Адамѣ), чувственността (Ева) дѣйствува. Алегорическия методъ на истълкуванѣето библията намѣрилъ подражатели въ лицето на нѣкои отци и църковни учители.

2. *Новоплатоническата философия.* Плотинѣ (205—270 по Р. Хр.) билъ родомѣ изъ Ликополѣ въ гор. Египетѣ — той е основателѣтъ на неоплатоническата школа; Той билъ ученикѣ на Аммония Саккоса и приятелѣ на императора Галиена. Плотинѣ изучвалѣ Геометрия, Аритметика, Механика, Музика, Астрономия, а запозналѣ се сѣщо и съ религията на перситѣ и индицитѣ. Философията на Плотина и религиознитѣ вѣрования на индицитѣ лежали въ основа на неговото учение. Както индицитѣ Плотинѣ виждалѣ въ Бога отвлеченно битие, а себе си (душата) считалѣ истечение изъ Божеството. Плотинѣ ако и да не билъ стоикѣ, но живѣялѣ въздържно и умѣренно. Спорѣдѣ думитѣ на Порфирия Плотинѣ 4 пѣти въ животѣтъ си билъ екстасъ, или непосредствено виждалѣ Бога. Като умиралѣ, Плотинѣ казалѣ: Богѣ, който се намира въ мене, азѣ искамѣ да възведѣ къмѣ Божественното, изпълняюще всичко“ Тия думи напълно се съгласявали съ неоплатоническото учение.

Порфирии (233 — 304 г.) родомѣ отъ Тирѣ, билъ ученикѣ на Плотина и началникѣ на западнитѣ неоплатоници. Като станалѣ ученикѣ на Плотина, Порфирии тѣй присърдце приелѣ мистическото (таинственното) учение за неговия екстасъ, щото падналѣ въ меланхолия. Докторитѣ го посѣвѣтвали да отиде въ Сицилия: той се тукѣ оженилѣ за вдовица и проживѣялѣ тихо до смъртѣта си. Отъ неговитѣ съчинения сѣ особно

забѣлѣжителни: Введение въ категорията на Аристотеля“ и „Петнадесетъ книги противъ християнитѣ“. Въ послѣднетосичинение Порфирий излилъ всичката своя омраза къмъ християнитѣ. Като разгледва книгитѣ на Св. Писание отъ Старий и Новий Заветъ, той се старае да изнамѣрва въ тѣхъ противорѣчия, подозира апостолитѣ въ неразбиране Христовото учение. За християнството той казвалъ, че въ началото било, ужъ, найчистъ неоплатонизмъ, но сетнѣ го развалили по сетнѣшнитѣ християне. За своята омраза къмъ християнитѣ Порфирий се ползвалъ отъ расположението на императора Галерия. Изобщо Порфирий се стрѣми съ философски доводи да защити язичеството: той вѣрва въ язическитѣ богове, въ демонетѣ, признава важното значение на молитвитѣ, на религиознитѣ обрѣди и кървавитѣ жертвоприношения.

Проклъ. (410 — 485) родомъ отъ Византия — той билъ послѣденъ знаменитъ прѣдставителъ на дрѣвната философия. Той се запозналъ съ философията въ Атина. Отличавалъ се съ строгъ животъ и невстѣялъ въ бракъ. Спорѣдъ неговото учение въ всичкитѣ религии има по малко истина, а не само въ една. Ето защо той казвалъ, че и въ халдейскитѣ оракули и въ орфическитѣ пѣсни има една частъ истина. Неоплатоникитѣ изобщо учили, че сѣществувва троица: едно, разумъ, мирова душа. Проклъ сѣщо узналъ, че по образованието на свѣтътъ участвуватъ три начала: безкрайно, граница и единство. Старата философия свършила своето сѣществование съ Прокла. Юстинианъ въ 529 год. издалъ строги закони противъ философията. Послѣднитѣ бранители на язическата мъдростъ: Исидоръ и Димаский (неоплатници), а сѣщо и Симплиций, ученъ коментаторъ на Аристотеля, били принудени да оставатъ Атина и да се прѣселятъ въ Персія.

Теологията и Козмологията на неоплатоникитѣ. Основа на всичко сѣществующе Плотинъ вижда въ Бога или въ едното. Бога на Плотина е приличенъ на индийския Брами; това чисто битие, неимѣюще свойства, а сѣщо и име, е всичко и нищо въ едно и сѣщо вѣрме. Отъ едното или Бога послѣдователно истичатъ:

разумътъ, мировата душа, индивидуалната душа, тѣлото (сѣединение на формата и материята) и материята (небитието). Най сетнѣ истеклото отъ Божеството битие, е несъвършено: всичко е излезнало отъ Бога и се стрѣми да се слие съ него.

Психологията и Етиката на Неоплатонизмътъ. Подобно на Ксенократъ Плотинъ дѣлилъ разумнитѣ същества спорѣдъ сравнителното съвършенство на тѣхнитѣ души на три категории: богове, демоне и хора. Заедно съ Платона Плотинъ допуска прѣдсѣществование и падение на чловѣческитѣ души. Материята спорѣдъ Плотина е зло, а за това мъдрецътъ е длъженъ да се въздържава отъ чувствени удоволствия: мѣсо, вино и женене. Най висше душевно състояние Плотинъ признава екстазътъ, или непосредственото гледание Божеството.

Философията на Християнския Свѣтъ.

Главнитѣ периоди на тази философия. Философията на Християнския Свѣтъ се дѣли на три периода. 1) Християнска философия; 2) Нова и 3) Най-нова философия.

1. Първий периодъ (отъ появлението на Християнската философия до Декарта)

Философията въ нейната зависимостъ отъ християнското вѣроучение. Първия периодъ на философията на християнския свѣтъ се продължава отъ Иустина мъченика до Декарта; неговата характеристическа чѣрта е стрѣмление да примири философията съ религията. Философитѣ отъ този периодъ праватъ опити съ философски доводи да докажатъ истината на основнитѣ християнски догмати; самата философия въ туй врѣме се намира въ подчинено отношение къмъ религията.

Значението на Християнството за Философията. Християнството има двойно значение за философията: отрицателно и положително. Явяването на християнството накарало язическитѣ философи да прѣтснатъ на врѣме своитѣ прѣпирни, да съединятъ всичкитѣ по добри мисли на философитѣ въ едно цѣло и да при-

мири религията съ философията. Тѣй е произлезълъ неоплатонизмътъ, на който Юлианъ отстѣпникъ направо гледалъ като на противодѣйствиe на християнството. Това е отрицателното значение на християнството за философията. Но християнството имало голѣмо положително значение за философията: то обогатило философията съ много плодотворни мисли. Даже по добритѣ гръцки мислители (Платонъ и Аристотель) проповѣдватъ дуализмъ, като признаватъ двѣ начала: Бога и материята. Християнството е извѣстило на свѣтътъ най-чистъ монотеизмъ. Етиката на язическитѣ философи обикновенно се слива съ политиката, добродѣтель е това, що е полезно за държавата, а за това етиката на язичниците се отличава съ тѣсенъ националенъ мѣстенъ характеръ. Етиката на християнството нѣма този недостатъкъ: тя е прѣдзначена за всичкитѣ врѣмена и народи. Язическитѣ мислители отричатъ свободата на волята и гледатъ на материята, като на зло. Християнството държи по свѣтълъ възгледъ: то признава свободата на волята и счита материята за Божие творение.

1. Философията на Отцитѣ и църковни учители.

Отличителната цѣрта на тази философия. Нападенията на язическитѣ писатели (Целсъ, Порфирий, Лукианъ) дали потикъ за появяването на философията на отцитѣ и църковни учители. Отцитѣ и църковни учители пожелали да противопоставятъ на язическата философия християнската. Тѣй като бранителитѣ на християнството били получили еднакво възпитание и образование съ язичниците, то мнозина отъ тѣхъ се намирали подъ влиянието на неоплатоничитѣ, Плотина, Филона и стоицитѣ.

Св. Иустинъ мѣченикъ. Иустинъ мѣченикъ (89—167) — родомъ отъ Сихемъ, билъ първъ Християнски философъ. Прѣди да приеме християнството. Иустинъ билъ послѣдвателно ученикъ на стоицитѣ, на перипатетицитѣ, питегореицитѣ и на платоницитѣ. Както неоплатоничитѣ Иустинъ казва, че Богъ—Отецъ нѣма ни име, ни свойства, но не въ неоплатонически смисълъ, а въ

този смисълъ, че той е непостижимъ, и затова неиме-
нуетъ и неописуетъ. Макарь Иустинъ заедно съ Фи-
лона види въ Божия Синъ посрѣдникъ между Бога и
свѣтътъ, но учи за Него по християнски, като за жива
личностъ, равна на Бога-Отца, като за Бога отъ Бога,
неотдѣленъ отъ Него. Иустинъ вѣрвалъ въ бесмър-
тието на душата по благодѣта на Твореца и въ вѣч-
ността на задгробнитѣ мѣчения на грѣшниците. Иус-
тинъ философъ първъ искалъ да свърже християнството
съ дрѣвната философия. Спорѣдъ неговитѣ думи ста-
ритѣ философи прѣдчувствували християнството и имали
сѣщо такова значение за язичниците, каквото проро-
цитѣ за Иудеитѣ: тѣхъ просвѣщавали едното и сѣщото
Слово Божие (Синъ Божій). Ето защо язическитѣ фи-
лософи: Гераклитъ, Сократъ и Платонъ, ако по име
небили християне, то по духъ тѣ донѣидѣ мязали на
християне, и въ тази смисълъ могатъ да бѣждатъ на-
ричани християне. Ако е тѣй, то християнитѣ нетрѣбва
да осѣждаватъ язическата философия въ най добритѣ
и прѣдставители; но отъ друга страна сами язичниците
нетрѣбва да осѣждаватъ християнското учение, защото
християнството подпѣля това, що сѣ по прѣди про-
повѣдвали най добритѣ гръцки и римски философи. Отъ
сѣчиненията на Иустина философа сѣ извѣстни: „Двѣ
апологии“, „Разговоръ съ Трифона“, „Увѣщание къмъ
Елиинитѣ“ и „За воскресението“.

Тертулианъ (160—245) родомъ отъ Картагенъ, по
народностъ римлянинъ; съ знанието си философията,
той се отличавалъ и съ знание на юридическитѣ на-
уки и нѣколко врѣме билъ адвокатъ, Тертулианъ билъ
свещеникъ; сетѣ станалъ монтанистъ. Въ противо-
положностъ на Иустина философа, той ненамирилъ
нищо добро въ философията. Той гледа на послѣдната
като на источникъ на ереситѣ и произведение на дия-
волитѣ. Философскитѣ знания немогатъ да откриятъ
истината. Самъ той казва: вѣрвамъ, защото е недобро
(credo quia absurdum). Омразата къмъ философията не-
бъркала на Тертулиана, подобно на Иустина, да го-
вори за естественното християнство: общеизвестно е
неговото изрѣчение: душата е по природа християнка.

Заедно съ стоицитѣ Тертулиянъ мисли, че Богъ и душата сѣ тѣлесни (иматъ особенъ видъ тѣло) душата има фигура и даже боя (въздушна). Душата на дѣтето, спорѣдъ неговитѣ думи, произлиза съ посрѣдството на чувствено истечение отъ душитѣ на бащата и майката. Битката на Тертулияна е твърдѣ сурова: той билъ като Сенека врагъ на театра, на гладиаторскитѣ игри и изобщо билъ аскетъ.

Климентъ Алксандрийскій (150—220). Климентъ испърво билъ язичникъ; той изучавалъ ценическата, филоновската, платоническата и стоическата философия. Климентъ билъ обрѣнатъ въ християнството отъ Пантена и билъ неговъ прѣмникъ въ александрийското огласително училище. На старата философия той гледалъ тѣй благоприятно, както и Иустинъ философъ. Спорѣдъ думитѣ на Климента философията била за язичниците сѣщото, що и откровението за Иудеитѣ. Както законътъ служилъ за педагогъ за привеждане иудеитѣ къмъ Христа, тѣй философията била педогогъ за привеждане гърцитѣ къмъ Евангелието, като замѣнявала писменото откровение. Философията приготвяла хората къмъ християнството, и всичкитѣ нейни системи се отнасятъ къмъ послѣдното, като части къмъ цѣлото. Климентъ изобщо гледа на философията и знанието и съзерцанието счита по-високо отъ вѣрата. Съзерцателния чловѣкъ (гностикиътъ) е равнодушенъ къмъ всичкитѣ чувствени наслаждения, бестрастенъ е и се покорява само на Бога. Неможе да не се забѣлѣжи, че гистирътъ неприлича настояческия мѣдрецъ. Както Филонъ и неоплатоницитѣ Климентъ мисли, че Богъ нѣма ни име, ни свойства: Богъ не е ни добро, ни едно, ни Духъ, ни Отецъ, ни Синъ, но не защото въ Него нѣма свойства, а защото всѣко чловѣческо опрѣдѣление е ограничение, а Богъ е безкраенъ. На Божия Синъ Климентъ гледа като на посрѣдникъ между Бога и свѣтътъ, като на сума идеи (Филоновъ възгледъ), но Го признава за жива личностъ. По извѣстни Климентови съчинения сѣ: „Увѣщание къмъ Еллинитѣ“, „Педагогъ“ и „Стромата“.

Бл. Августинъ. Блаженный Августинъ (354 — 430) билъ родомъ отъ Тагаста, въ Африка, отличавалъ се

съ блестящи способности и добро образование. Отъ Манихейството прѣминалъ въ Православието по съвѣтитѣ на Амвросій Медиоланскій. Августинъ признавалъ за законно явление съществуването на философията, като произведение на разумътъ; спорѣдъ него истинната философия е еднаква съ истинната религия. Както Филонъ и Плотинъ, Августинъ мисли, че Богъ не подлежи на опрѣдѣление. За Св. Троица той прокарва аналогия между тритѣ лица на Божеството и тритѣ сили на душата: умътъ, волята и сърдцето. Августинъ ималъ повече чисти възгледи на душата, отколкото Тертулианъ. Спорѣдъ него душата нѣма нищо тѣлесно, тя е напълно духовна. Тя нѣма нищо земно, важно, огнено, въздушно, тя е безъ боя и мирисъ, не се намира само въ нѣкоя частъ отъ тѣлото, но въ всичкото тѣло. Извѣстни Августинови съчинения сж: „Исповѣдь“, „За Божия градъ“. „За истинната религия“, За „Троица“. и „За безсмъртието на душата“.

2. Схоластическата философия.

Происхождението на схоластиката и особенността на схоластическата философия. Подиръ падението на римската империя, на нейнитѣ развалини се появили новолатинскитѣ и Германски държави. Западната култура паднала и варварството заплашвало Западъ. Само въ мѣнастиритѣ се срѣщали монаси, които били запознати се Класическата литература и философия. Монаситѣ отворили училища, въ които прѣподавали науки и философия: граматика, диялектика, риторика, геометрия, аритметика, астрономия и музика. Мѣнастирското образование и философия били нарѣчени схоластика отъ гръцката дума „*схολи*“ = училище. Както побѣдителитѣ римляне въ своето врѣме били се подчинили на духовното влияние на побѣденитѣ гърци, тѣй и варварскитѣ нѣмски племена (франкитѣ, англитѣ, Сакситѣ, готитѣ, Лангобардитѣ) се подчинили на културното влияние на побѣденитѣ римляне. Появил се надпрѣварвание за схоластическото образование; по примѣрътъ на мѣнастиретѣ свѣтската власть (Карлъ Великий) поченала да отваря училища и академии.

Схоластиката напредвала. Схоластическото образование и философия се продължавали отъ IX в. до половината на XV в.; този периодъ е свършенъ съ тѣй нарѣченитѣ срѣдни вѣкове, затова и схоластическата философия се нарича средне-вѣковна. Схоластицитѣ както и отцитѣ и учителитѣ църковни искали да помирятъ философията съ религията; философията съ разсѣдливи доводи трѣбвало да докаже истината на Християнскитѣ догмати. Изобщо философията въ схоластическия периодъ се заключавала въ подчинено отношение къмъ богословието, — тя била слугина на богословието. Вѣрата прѣдшествовала на знанието и го ръководила. Ако отцитѣ и учителитѣ църковни и схоластическитѣ философи да имали една и съща цѣль, схоластическата философия се доста отличава отъ философията на първитѣ. Схоластицитѣ нѣмали това пълно философско образование, каквото имали отцитѣ и учители църковни. Последнитѣ били порастнали на класическата почва, а нѣкои отъ тѣхъ до прѣминаването си въ Християнството били язически философи (Иустинъ, Климентъ Александрийски), а схоластицитѣ само повърхностно били запознати съ откъслечи отъ съчиненията на Платона, Аристотеля и неоплатоницитѣ. Ето защо схоластическата философия била много по долна отъ философията на отцитѣ и учителитѣ църковни. Изобщо схоластиката не се ползова съ уважение: схоластицитѣ се забъркали въ формалистиката; тѣ обичали да се занимаватъ съ рѣшение на празни дрѣбни въпроси, като напирмѣръ: „Колко е билъ високъ Адамъ, кога е билъ създаденъ? Щѣлъ ли е да се отличава чловѣкъ съ безсмъртие, ако не билъ съгрѣшилъ. И въ този случай по какъвъ начинъ би се размножили чловѣцитѣ? Могло ли би да се раждатъ дѣцата като възрастни хора? Кога е билъ сътворенъ свѣтътъ: Пролѣтно или Есенно врѣме? „При все това схоластиката изработила философска терминология.

Най забѣлжителни срѣдnewѣковни философи. Скогтъ Еригенъ. Скогтъ Еригенъ (умр. въ 886 год.) родомъ отъ Англия и свърѣменникъ на Карлъ Лисий и Алфредъ В.; той билъ добръ образованъ и запознатъ

съ съчиненията на Платона, Аристотеля и неоплатоницитѣ. Неговото учение за Бога, за свѣтътъ, нравственността е прилично на неоплатоническото. Както александрийскитѣ философи Скогтъ Еригенъ мисли, че Богъ неможе да се опрѣдѣли. Отъ Бога послѣдователно истичатъ идеитѣ и индивидуумитѣ; свѣтътъ е произлезналъ отъ Бога и ще се повржне при Бога. Материята е зло; грѣхътъ е слѣдствие на чувственната природа на чловѣка. Извѣстни Еригенови съчинения сж 5 книги „За раздѣлението на природата“.

Сжщността на прѣпиранъето между номиналиститѣ и реалиститѣ. Номиналиститѣ и реалиститѣ се дѣлили другъ отъ друга въ възгледитѣ си за общитѣ понятия. Номиналиститѣ подобно на Аристотеля, мислили, че общитѣ понятия сж прости отвлечения и пропизлизатъ отъ обозначението приличнитѣ чѣрти на всичкитѣ прѣдмети отъ извѣстенъ родъ съ едно име (номен). — чувственното наблюдение спорѣдъ тѣхъ прѣдшествува общето понятие, само индивидуумитѣ сжществуватъ въ дѣйствителность, а понятията сжществуватъ само въ умътъ. Реалиститѣ слѣдвали по Платона и учили, че общитѣ понятия сж реални вещи, сжществующи независимо, отдѣлно отъ прѣдметитѣ; въ собственъ смисълъ казвали реалиститѣ, сжществуватъ само идеитѣ, а не индивидуумитѣ. Отъ номиналиститѣ сж извѣстни; Росцелинъ, Вилхелмъ Оккамъ, Джонъ Буриданъ, Петръ Дисли, а отъ реалиститѣ: Анзелмъ, Вилхелмъ Шампо, Валтеръ Бурлей, Тома Брадвардинъ. Борбата между номиналиститѣ и реалиститѣ е слѣдвала прѣзъ всичкитѣ срдни вѣкове; испрво номинализмътъ билъ осжденъ въ лицето на Росцеллина (1092 г.) и номиналиститѣ биле осждени въ ересь и безбожие. При второто свое явление въ лицето на Оккана (умр. въ 1347 г.) и Буридана (умр. въ 1360 г.) номинализмътъ навилъ реализмътъ, и съ това заедно паднала и схоластиката.

Росцелинъ — компьенски каноникъ се счита татко на номинализмътъ. Той пръвъ приложилъ номиналистическото учение къмъ истълкованието догматътъ за тройността на лицата въ Божеството. Спорѣдъ уче-

нието на номинализъмътъ само индивидууми съществуватъ, а общитѣ понятия сж умственни отвличения. Явно е отъ тукъ, училъ Росцеллинъ, че само тритѣ лица на Божеството: Отецъ, Синъ и Св. Духъ съществуватъ, и единий Богъ, като обща сжщностъ на тритѣ лица, съществува само въ умътъ, а не реално. По думитѣ на Росцелна на тритѣ лица на Св. Троица сж сжщо тѣй отдѣлни другъ отъ друга, както три ангела.; това било ужъ, требожие (тритеизмъ). Росцеллинъ не само си съзнавалъ своето заблуждение, но даже обвинявалъ въ ересъ (патрипассианизмъ) църквата. Суасонския съборъ осъдилъ ересъта на Росцеллина и го накаралъ да се отрече отъ нея 1092 год.); заедно съ тритеизмътъ билъ осъденъ и номинализъмътъ.

Вилхелмъ Шампо. Вилхелмъ Шампо (въ края на XI и въ началото на XII в.) билъ краенъ реалистъ. Той признава реално съществуващи само родоветѣ и видоветѣ, а не индивидуумитѣ. По думитѣ на Вилхелма всичкитѣ индивидууми сж тождественни и се отличаватъ другъ отъ друга само по случайнитѣ си свойства. Шампо билъ всѣкогашиъ ближенъ къмъ пантеизмътъ и мистицизмътъ.

Анзелмъ Кентерберийски. Анзелмъ (1034 — 1109 билъ родомъ отъ Лоста и Кентерберийский архиепископъ. Той билъ реалистъ и първъ изложилъ отнологическото доказателство на Божието битие: съ чловѣческия умъ съществува понятие за Бога, като за всесъвършенно същество. Но таковато срѣдство трѣбва да бѣде не само въ умътъ, но и въ дѣйствителностъ: значи то не би било всесъвършенно, защото битието е едно отъ съвършенствания, а не битието — несъвършенство.

Тома Аквинатъ. Тома Аквинатъ (1226 — 1274) билъ добръ запознатъ съ съчиненията на Аристотеля. Той посочва на различието между философията и богословието: философията е основана на опитътъ и разумътъ, а богословието се опира на авторитетътъ на самага Бога. Богословието е по-важно отъ философията, защото истинитѣ на богословието, като замени отъ откровението, сж безсѣмнѣние доста вѣрни, а затова философията трѣбва да бѣде слугиня на богословието

или въведение въ него. Отъ съчиненията на Тома Аквината особено е забѣлѣжителна неговата „Сумма“ Summa Theologiae. „Сума“ се раздѣля на три части: на учение за Бога, чловѣка и Богочловѣка. Суммата е върхътъ на логическото искуство: тя се отличава съ стройностъ и съразмѣрностъ на частитѣ. Въ срѣднитѣ вѣкове се изобщо придържали о високия възгледъ на „Сумма“: по думитѣ на схоластицитѣ съ „Сумма“ та трѣбва да се наслаждава самъ Иисусъ Христосъ.

Втория периодъ (отъ Декарта до Канта) новата философия.

Причини за паданието на схоластическата философия.
Схоластиката е паднала отъ външни и вътрѣшни причини. Вътрѣшната причина трѣбва да се гледа въ борбата на номиналиститѣ и реалиститѣ. Номиналиститѣ раскъсвали свръската между философията и религията: „религията казвали тѣ, е работа на вѣрата, а философията на науката, неможе да се докажатъ логически догматитѣ за сѣществованието на Бога и троичността на лицата въ Божеството, за провидѣнието, за грѣхопаданието, икуплението, воскресението, сждѣтъ, на всичко това трѣбва да се вѣрва“. Заедно съ побѣдата на номинализмътъ надъ реализмътъ поченала да пада и схоластиката, защото цѣлѣта на нейното сѣствование се заключавала въ стрѣмлението да примири философията съ религията, вѣрата съ знанието. Номиналиститѣ, като отхвърляли метафизиката, посочвали на важността на чувствения опитъ. Подъ влиянието на номиналиститѣ, на физиката на Аристотеля и на арабскитѣ училища въ Испания, въ Европа поченала да се распространява любовъ къмъ естествознанието (химия, астрономия). Мнозина срѣдневѣковни мислители (Ротеръ, Боканъ, Николай Дотриктръ, Раймундъ Себандъ) посочвали на ползата отъ изучаването природата. Приемитѣ на естественницитѣ и схоластицитѣ сѣ направо противоположни: схоластикътъ се стрѣми да изясни свѣтътъ отъ себе си, отъ логическитѣ понятия, а естественникътъ прѣдпазливо и внимателно изслѣдва фактоветѣ, щото сетнѣ да прѣмине къмъ

обобщение и откритие физическитѣ закони. За това и колко повече се усилявало естествознанието, толкова повече изгубила значението си схолистиката.

Характеристиката на прѣходното между нея и новата философия върме на възражданieto на наукитѣ. Прѣходна стъпенъ между схолистиката и новата философия се явява философията на възражданieto на наукитѣ (отъ половината на XV до началото на XVII в.) Върмето на възражданieto на наукитѣ се появява подиръ покорението на Византия отъ турцитѣ (1453 г.) Ученитѣ гърци — емигранти избѣгали въ Италия и запознали Европа съ подлиннитѣ съчинения на Платона, Аристотеля и въобще съ классическата литература. Станало всеобщо увлечение отъ классицизмътъ: образованнитѣ италиянци почнали да смѣсватъ Бога и светнитѣ съ язическитѣ богове: Юпитера, Аполона и Венера. Изгледало като язичество изново да се възстановява. Благодарение увлечението съ классицизмътъ, почнали усилено да изучаватъ гръцкитѣ и римски философи: между италиянцитѣ се появили академици, перипатетици, неоплатоници, между френцитѣ, и фламанцитѣ: скептици, стоици и епикурейци.

Отличителнитѣ чърти на новата философия: самостоятелността на философското мисленie и постъпненото образование на главнитѣ философски направления на емпиризмътъ и идеализмътъ. Благодарение на върмето на възражданieto на наукитѣ, на протестантизмътъ и реформацията, на великитѣ открития на Колумба, Галилея, Нютона, Васко-де-Гама, Магелана, Коперника, Кеплера, Европейския умъ привикналъ къмъ независимостъ и се освободилъ отъ задавающия авторитетъ на католическата църква. Съ такъвъ независимъ характеръ се отличава и новата философия отъ Декарта до Канта (отъ началото на XVII в. до края на XVIII). Въ новата философия може да се отбѣлжатъ двѣ направления: емпирическо и идеалистическо. Емпирицитѣ като Аристотеля непризнавали вроденностъ на идеитѣ и се ръководили отъ опитътъ; идеалиститѣ заедно съ Платона допускали вроденностъ на идеитѣ. Емпирицитѣ се ползовали съ индуктивния

методъ, а идеалиститѣ съ дедуктивния. Емпиризмътъ може да се сблизн съ срѣднѣвѣковния номинализъмъ, а идеализмътъ съ реализъмъ.

1. Идилистическото направление на философията.

Декартъ. Декартъ (1596—1650) родомъ отъ Бретапи, билъ основателъ на картезианската школа. Той отъ рано усѣтилъ въ себе любовъ къмъ науката и философията: още дома си когато билъ, него наричали мачетъкъ философъ. Декартъ се възпитавалъ въ иезуитската школа въ Ла-Флешъ, изучвалъ логика, риторика, математика, физика, старитѣ язици, знаелъ анатомия и медицина. По происхождение френецъ, Декартъ прекаралъ по голѣмата частъ отъ живота си въ: Германия, Холандия и Швеция. Отъ неговитѣ съчинения сж извѣстни: „разсѣждение за методътъ“, „размишления за първата философия“, „Принципи на философията“, „Правила за направлението на разумътъ“, „За свѣтътъ“, „Трактатъ за челоуѣка“, „За страститѣ на душата“.

Декартова методологическии скептицизмъ. Подобно на софиститѣ, на скептицитѣ, на Сократа и на Платона, Декартъ наченалъ своята философия съ съмнѣние. той се съмнѣвалъ въ всичко: въ свидѣтелството на чувствата, въ прѣданието, въ обичаитѣ и дору въ математическитѣ истини. Но ако азъ, казвалъ Декартъ, се съмнѣвамъ въ всичко, то се явява несъмнѣнно самото мое съмнѣние или мнѣние. Мнѣнието не може да бѣде безъ лице, което може да мисли, както не може да бѣде и дѣйствиe безъ причина: оттука се получава заключението: азъ мисля, слѣдователно съществувамъ (cogito ergo sum). Въ истиността на това послѣдне положение, казвалъ Декартъ азъ съмъ убѣденъ отъ очевидността, а оттука дохождаме изобщо до заключение, че истинно е туй, което е очевидно. По този начинъ Декартъ захваналъ своята философия съ съмнѣнието и свършилъ съ увѣренността въ своето съществуване и изнамѣрване на новъ методъ за изслѣдване. Такъви врѣмененъ скептицизмъ въ отличие

отъ абсолютния се нарича методически или методологически.

Теологията и космологията на Декарта. Положението: „Азъ мисля, слѣдователно съществувамъ“ убѣждава, че има мисляще същество или душа. Въ душата има ясна и раздѣлна идея за Бога, като все съвършено Същество; тѣзи идея не е можла да се яви нито отъ вънкашната природа, нито отъ човѣческия духъ: природата и човѣческия духъ сж конечни, а конечното не може да произведе идеята на безконечното, инѣкъ въ слѣдствието щѣше да бѣде по-вече нѣщо, отъ колкото въ причината, което се вижда, че не е възможно. А Затова трѣбва да прѣдположимъ, че идеята за Бога е произлѣзла отъ самага Бога, вложена е въ душата отъ самия Творецъ; оттука заключението: Богъ съществува. Като вѣрваме въ съществуването на Бога, ние се убѣждаваме въ достовѣрността на нашето познание: Богъ по своята доброта (благодѣтелство) не може да допусне, щото човѣкъ вѣчно да се лъже самъ. А затова, ако ние срѣщаме въ човѣческия духъ идеята за природата, като протяжена субстанция (сжщностъ), то не се съмнѣваме, че природата дѣйствително съществува. По този начинъ Декартъ най-послѣ признава три субстанции: Богъ, човѣческия духъ и природата. Богъ е несътворенна субстанция, духътъ и природата сж сътворенни, непълни субстанции. Атрибутъ на духътъ е мишлението, видоизмѣненіята на мишлението сж: чувство и воля; атрибутъ на природата или на материята сж: протяжение и видоизмѣненіята, на протяжението: дѣлимостъ, фигура и движение.

Етиката на Декарта. Смѣлия въ философското съмнѣние, Декартъ, подобно на скептицитѣ въ практическия животъ, съвѣта да се ржководимъ отъ най-вѣроятното, а така сжщо да се подчиняваме на обичаитѣ и законитѣ въ страната. Декартъ изобщо въсхвалявалъ умѣренността, ограничеността на желанията, спокойствието и твърдостта на духътъ и, подобно на Аристотеля, съвѣтвалъ да се избѣгватъ крайноститѣ.

Декартови мисли. За забѣлѣзване сж най-важнитѣ мисли Декартови: Декартъ гледалъ на животнитѣ, като на прости машини или автомати, които нѣматъ съзнание, признавалъ еднородностъ на материята, отхвърлялъ сѣществуванието на атомитѣ, пустотата и конечнитѣ причини.

Малбраншъ и неговата философия. Николай Малбраншъ (1638—1715 г.) се родилъ въ Парижъ и се прославилъ съ своята нравственностъ и благочестие. Той получилъ добро образование: изучилъ математиката и физиката. Малбраншъ билъ послѣдователъ на картезианската (декартовската) философия. Спорѣдъ Декарта Богъ създалъ чловѣка отъ двѣ начала: тѣло и духъ, протяженната субстанция и мисляща. Тѣй като субстанциитѣ сж противоположни, то взаимодействието между тѣлото и духътъ е невъзможно. Чловѣкъ не би можилъ да получи прѣдставления за вънкашния миръ съ помощта на осѣщанията, затова че протяженната субстанция (природата) не може да дѣйствува на непротяженната (на мислящата). А по какъвъ начинъ ние придобиваме прѣдставление за мирътъ? Отговоръ на този въпросъ намѣрваме у Малбранша. „Богъ, казвалъ Малбраншъ, е миръ на идеитѣ; ние съзерцаваме идеитѣ въ Бога и по този начинъ получаваме прѣдставление за мирътъ и нѣщата“. Като сравнимъ философията на Декарта и Малбранша, не може да не се забѣлѣжи, че Малбраншъ само допълнилъ учението на Декарта. Отъ съчиненията на Малбранша особено е извѣстно: „търсание на истината“.

Спиноза. Спиноза (1632—1677 г.) се родилъ въ Амстердамъ и билъ синъ на единъ търговецъ еврейнъ. Той билъ добръ образованъ: знаялъ еврейскій, нѣмскій, испанскій, португалскій, холандскій и латинскій езици, изучилъ физиката и еврейската теология. Винаги веселъ и спокоенъ, Спиноза живѣлъ умѣренъ и въздърженъ животъ. Той билъ твърдъ сиромашъ и билъ принуденъ да си добива прѣхраната съ изглаждане (шливосване) стѣкла за телескопи и микроскопи. Спиноза умрѣлъ въ Гага отъ охтика. Отъ съчиненията на Спиноза сж извѣстни: „Скратено изложение на Де-

картовитѣ размишления“, „Теологико-политически трактатъ“, „Етика, изложена по геометрически методъ“, „Трактатъ за Бога, чловѣка и неговото щастие“.

Учението на Спиноза за субстанцията, нейнитѣ атрибути и модуси. Спиноза билъ най-последователенъ отъ картезианцитѣ. Той съ математическа необходимостъ изважда своята философия отъ опрѣдѣлението на понятията: субстанция, атрибутъ и модусъ. Опрѣдѣленията на Спиноза: субстанция е туй, което съществува само по себе си и се обясня само отъ себе си, атрибутъ е свойство на субстанцията, а модусъ е състоянието или обособлението на субстанцията и нейнитѣ атрибути. Като излязва отъ опрѣдѣлението на субстанцията, Спиноза рѣшително опровергава учението на Декарта за сътворенитѣ субстанции: субстанцията съществува сама по себе си, сама е причина на своето съществуване, а затова сътворенната субстанция не е субстанция. Не могатъ да бѣждатъ така същонаколко субстанции: нѣколко субстанции биха ограничавали една друга, а пъкъ субстанцията е неограничена, безконечна. Трѣбва да се признае една субстанция: Богъ или природата. Богъ има два атрибута: мишление и протяжение. Атрибутитѣ на субстанцията се обусловуватъ съ модуситѣ, модуситѣ биватъ безконечни и конечни. Безконечни модуси: движение (модусъ на протяжението), умъ и воля (модуси на мишлението); конечнитѣ модуси: тѣло (модусъ на движението), индивидуална душа (модусъ на умътъ и волята). Спиноза, както ние виждаме, напълно отождествявалъ Бога съ природата; неговия възгледъ на отношението на Бога къмъ мирътъ, напомнялъ учениението на стоицитѣ: Богъ е дѣятелната стърна на мирътъ (*natura naturans*), мирътъ е страдателната стърна на Бога (*natura naturata*).

Етиката на Спиноза. Етиката на Спинозма напомня етиката на стоицитѣ. Подобно на стоицитѣ Спинозма считалъ добродѣтелта работа на разума; той мразялъ страститѣ. Спиноза осмжда чувствованията: страхътъ, надеждата, състраданието, симпатията и раскайванието.

Лейбницъ. Лейбницъ (1646—1716 г.) се родилъ въ Лайпцигъ и билъ човекъ съ енциклопедическо образование: той изучилъ правовѣдението, математиката, физиката, политиката, езицитъ и философията. Лейбницъ билъ ученъ, философъ и щастливъ господарствененъ служителъ. Отъ съчиненията на Лейбница сж извѣстни: „Размишления за познанието, за истината и за идеитъ“, „Писма по въпросътъ: въ протяжението ли състои сжщността на тѣлото?“ „Новъ опитъ изслѣдвания на чововъчeskия разумъ“, „Теодицея или оправдание на Божеството“ и „Монадология“.

Монадологията на Лейбница. Монадологията на Лейбница напомня атомистиката на Демокрита. Спорѣдъ думитъ на Лейбница всичко е произляло отъ събиранieto или групировката на монадитъ. Монадитъ, подобно на атомитъ, сж недѣлими и прости, но въ отличие отъ атомитъ сж невестественни и своеобразни по природа. Монадитъ не сж тѣла, а сили или души: всяка монада има прѣдставление. По относителната ясностъ на прѣдставленията си монадитъ се дѣлятъ: на монади, които спятъ, на монади, които сж въ неувясъ (грезаящия) и на монади, които сж будни. Първитъ се срѣщатъ въ неорганическото царство, тѣ иматъ безсъзнателни прѣдставления; вторитъ сж душитъ на животнитъ, тѣ сж надарени съ способносъ на осѣщание и паметъ: третитъ сж чововъчeskитъ души, тѣ иматъ напълно съзнателни прѣдставления. Ако Платонъ е говорилъ за иерархията на идеитъ, то Лейбницъ говорилъ за иерархията на прѣдмѣтитъ и сжществата. Спорѣдъ думитъ на Лейбница сжществуватъ постепенни прѣминявания отъ най-несъвършенната монада (безсъзнателната) къмъ Бога: минерали, растения, животни, гении и ангели.

Теологията и оптимизма на Лейбница. Лейбницъ признавалъ сжществуванието на едного Бога или монада на монадитъ, Богъ сътворилъ монадитъ — отъ които се образувалъ мѣрътъ, докаралъ ги въ рѣдъ и натѣкмиль постоянното съгласно взаимнодѣйствиe между душата и тѣлото (прѣдустановенна гармония).

Лейбницъ считалъ сжществующия мѣръ най-добъръ (optimus). Такъвзи възгледъ върху мѣрътъ се нарича оптимизмъ. Доказателството на оптимизмътъ: Богъ по своята доброта (благостъ) е можилъ да пожелае да сътвори само най-добрия отъ мѣроветъ, а по своето всемогжщество осжществилъ това желание, слѣдователно сжществующия мѣръ е най-добрия отъ мѣроветъ. Спорѣдъ Лейбница сжществуванието на злото не противорѣчи на неговътъ оптимизмъ: 1) злото не е положително зло, а само нѣмание, недостижение (не докосвание) на добро; 2) безъ злото не цѣнше да има и добро, — както свѣтлината се познава и скжпо се цѣни по противоположността на тъмнината, тъй и доброто сжществува при помощта на противоположността съ злото.

Волфъ и неговото значение въ философията. Волфъ (1679 — 1754 г.) се родилъ въ Бреславль и билъ профессоръ въ Галле. Той се стрѣмилъ да примири схоластиката, картизианството, учението на Бекона, на Локка и Лейбница. Волфъ дѣлилъ философията на теоритическа и практическа: теорическата философия — онтология, космология, психология и естествена теология, а практическата — етика, господарственна економия и политика. Волфъ не билъ толкова самостоятеленъ философъ, колкото систематизаторъ. Неговитъ съчинения сж изложени просто и разбрано на латински языкъ и на нѣмски; до това врѣме нѣмцитъ обикновенно писали на латински языкъ и на французски. А затова не е чудно, че философията на Волфа е имала голѣмъ успѣхъ и е владѣла въ нѣмскитъ школи дори до врѣмето на Каита.

Мисли Волфови. Въ въпроса за познанието Волфъ билъ краенъ идеалистъ. Той признавалъ врожденността на идеитъ и ги разбиралъ като готови понятия за нѣщата съ опрѣдѣленно съдържание; по този начинъ чловѣческото познание е напълно идеално, свърхопитно. Въ религията Волфъ билъ деистъ; той признавалъ така сжщо безсмъртието на животнитъ и на чловѣческитъ души, — послѣ смъртта душата на животното остава въ безсжзнателно състояние. Стрѣм-

лението на човека къмъ удоволствие и усъвършенствувание на своята природа Волфъ считалъ за добродѣтель. На господарството Волфъ гледалъ като на договоръ между управителитѣ и управляемитѣ.

(Слѣдва).

ХРИСТИАНСКОТО УЧЕНИЕ ЗА ЛЮБЕНИЕТО НА ЧЕЛОВѢЧЕСТВОТО ВЪ СРАВНЕНИЕ СЪ КРАЙНОСТИТѢ НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКИТѢ УЧЕНИЯ.

Искамъ да похоротувамъ съ Васъ за онова нѣщо, за което днесъ хорутувжтъ много и, за което винаги си струва да се хорутува — за любението на човѣчеството, за любението на ближнитѣ, най вече за любението на тѣй назоваванитѣ малки наши братия — за състрадаванието и помаганието на сиромаситѣ, слабитѣ, незапазеннитѣ, за онѣзи които се постоянно покруствжтъ и настѣпжтъ (докачжтъ), на онѣзи, що страдаятъ духовно и тѣлесно. Азъ нѣма да продавамъ рѣчта си за този прѣдмѣтъ за нѣкаква си нова отлична рѣчъ, както правжтъ мнозина днееъ. Мене ми се иска само да прѣдставиж едно разяснение на онази велика идея на любовта, която винаги е била вродена на човѣчеството и, която съ една отлична пълнота, дълбина и способностъ за животъ се разтваря въ християнството.

* * *

Залавайки се о разтварянието на тѣзи идея, азъ схмъ длѣженъ най напрѣдъ да кажж нѣколко думи именно за онова, гдѣто мнозина продажтъ напразно (безъ причина) тѣзи идея за нѣкаква си нова отлична, изнамѣренна или съзната едвамъ вчера тѣй да се рѣче (въ край на миналийтъ и особено въ сѣгашнийтъ вѣкъ), та че и като такава, която и до сега си остава само на дѣлъ на една отбрана купчина прѣдни хора. Идеята на любовта къмъ човѣчеството е толкова стара, колкото е старо и самото човѣчество. Чувството на любовта на единъ човѣкъ къмъ другъ е

дълбоко загниждана въ самата човѣшка природа. То най първомъ има основата си (корена си) въ еднакви като на природата, въ това гдѣто всичкитѣ хора, спорѣдъ учението на религията, сж произлѣзли отъ една двойка. Послѣ това чувство се подкрѣпя отъ еднаквината на нравственнитѣ стрѣмления и отъ взаимността на всичкитѣ важни животопи интереси за цѣлото човѣчество. Безъ любовта на единъ човѣкъ къмъ другъ, безъ помаганието, единъ другиму, не можѣше да вирѣе никакво човѣческо общеживѣние, не би можло да си има мѣстото никакво човѣческо развитие. Поради това идеята на взаимната любовъ винаги гдѣ по малко, гдѣ по вече е била на почестъ у хората; любението ближнийтъ, частно любението онѣзи, които най вече имжтъ нужда да бѣжджтъ обичани — състрадаванието на слабитѣ, незаварденитѣ, петимнитѣ за най необходимитѣ нѣща и страдающитѣ — у всичкитѣ народи, въ всичкитѣ религии се е признавало за една велика добродѣтель. Но въ дрѣвнийа свѣтъ, прѣди християнството тѣзи идея не е можла да се разтвори до суцъ напълно. Множеството на враждебнитѣ най груби егоистически начини (инстинкти) и стремления, множеството на лѣжовнитѣ религиозно-нравствени понятия, които се бѣхх развили въ нравствено падналото човѣчество сж билѣ причината на това, гдѣто великата идея на взаимната любовъ почнала да се засѣнча и затуля въ самото съзнание на човѣчеството. Ей-поради това именно и най голѣмитѣ мѣдреци на дрѣвнийтъ свѣтъ, когато сж изброявали човѣческитѣ добродѣтели често сж забравяли да споменжтъ името на любовта, споменували сж само имената на мѣдростта, справедливостта, юнашството и въздържанието. Въ самийтъ избранъ Божий народъ, който е запазилъ въ най голѣма чистота висшитѣ религиозно-нравствени понятия, идеята на любовта добила толкова тѣсенъ смисълъ, щото макаръ закона и да казвалъ: „*обичай ближнийтъ си*“ (Лев. XIX, 18), за ближни си разбирали (считали) само онѣзи хора, които билѣ отъ едно племе и отъ една вѣра. А пъкъ въ язическийтъ свѣтъ взаимнитѣ сблѣс-

квания и измъчвания, омразата и враждата се развили до толкова, щото спорѣдъ тогавашното изражение едни хора се обърнали на звѣрове за други хора и, това до толкова личѣло (било въ очи) въ испадналостѣта на всичкитѣ лични, семѣйни, общественни, национални и международни обноси, щото при такѣвъ единъ рѣдъ на работитѣ безъ единъ великъ нравствено-религиозенъ обратъ ставало невъзможно по нататъшното развиване, може би, не щѣло е да може да се продължава за дълго врѣме и самото съществуване на човѣчеството.

Въ християнството великата идея на любовта не само, че е извадена отново на лице донѣмакъ кѣдѣ чистами се е и разтворила до толкова на пълно и жиз, ненно, щото заповѣдѣта за любовта наистина се показала въ християнството нѣкакъ-си като *нова заповѣдъ* и любовта на единъ човѣкъ къмъ други станала отличителна своицина на истинскитѣ христови послѣдователи. (Ив. XIII, 34—5). Любовта е обявена въ християнството не само за велика добродѣтель, ами и за коренна (темелна), като такава, която обгръща и побира въ себе си всичкитѣ други добродѣтели, която съставлява изпълнението на закона и пророцитѣ, основата и върхътъ на нравствения животъ (Мат. XXII, 39—40; Мар. XII, 31—2; Лук. X, 27—8; Як. II, 2; Рим. XIII, 9; Гал. V, 14; Кол. III, 14 и пр.). Въ Любовта е посоченъ отъ християнството не само изворътъ на нравствения животъ, ами и оня на висшето познание — на познаването Бога: само оня, който люби, може да познае Бога, който самъ е любовъ и, всичкитѣ обноси къмъ хората на когото произтичатъ отъ любовта; и да се живѣе въ любовъ е поради това не само да се познава Богъ, ами и вътрѣшенъ животъ — да се живѣе въ Бога; а пъкъ липсуванието на любовъ е липсувание на самиятъ животъ — да се намѣрва у смъртѣта (I. Як. 18 гл.) Безъ любовта, въ християнството и най високитѣ духовни дарби нѣмжтъ значение, нѣмжтъ го и най голѣмитѣ нравствени доблести. „Ако азъ говорѣхъ на човѣчески и ангелски язици, а нѣмамъ любовъ; то

азъ сжмъ мѣдъ, що зънка, или свирка, що пици. Ако азъ имамъ дарба да пророчествувамъ, и знаѣхъ всичкитѣ Тайни, и имамъ всѣко едно познание и цѣлата вѣра, тѣй щото можъ и планини да прѣмѣстямъ, а пѣкъ нѣмамъ любовъ, азъ сжмъ нищо. И ако азъ раздамъ (на сиромаситѣ) всичкото си иманье и дамъ тѣлото си да го изгорѣтъ, а пѣкъ любовъ нѣмамъ, нѣма отъ туй за мене никаква полза. Любовта не прѣстава никога, макаръ и пророчеството да се привърши, и язицитѣ да замлъкнѣтъ и знанието да пропадне. (I. Кор. XIII, 1—3 и 8). Въ християнското учение на любовта е дадена такава ширина и пълнота, щото ней не трѣбва да се поставятъ никакви прѣгради и прѣдѣли нито въ степенъта на силата да се опрѣдѣля до къдѣ се простира силата и, съ каквато тя трѣбва да испѣква на чело, нито въ числото и разнообразието на лицата, върху които тя трѣбва да простира своитѣ крила. Спорѣдъ степенъта на силата си любовта трѣбва да отива дори до най пълното самотвержение — до тамъ, щото да бѣде човѣкъ готовъ не само да спомогне всѣкакъ на ближниятъ си, да му даде все що има и, да прѣтърпи всичко отъ него (Лука VI, 27), ами и до тамъ щото да бѣде готовъ да положи и душата си за *приятелитѣ си* (Ив. XV, 12—13). А приятели и близки, спорѣдъ християнското учение, трѣбва да бѣдѣтъ намъ всичкитѣ хора, отъ каквато ще и да сж народность, вѣра, общественно състояние и степенъ на образование, отъ какъвто ще и да сж полъ и възраст и пр. Въ християнството нѣма *и елини и Юдеи, обрѣзани и необрѣзани, варвари и скити, роби и свободни* (Кол. III, 11). *Но всички и въ всичко е Христосъ*. Всичкитѣ сж дѣца на едного Отца небеснаго, всичкитѣ сж братия по природата и по призванието въ царството, или братството Христово. Зарадъ всичкитѣ е принесена една велика искупителна жертва, зарадъ всичкитѣ е пролѣна бесцѣнната кръвъ на Богочеловѣка. И още по малко можѣтъ да бѣдѣтъ въ християнството нѣкаквито си лични отношения на близостъта или далечината, разположението или не разположението — ограничение на любовта. „Ако вие обичате онѣзи,

които ви обичатъ, каква ви е наградата? Не правятъ ли сѣщо и митаритѣ (грѣшниците)? И ако вие поздравявате само вашитѣ братия, какво важно правите? не постѣпятъ ли така сѣщо и язичниците? Вие сте чували, че на древнитѣ (едноврѣмешнитѣ) било казано: Люби ближниятъ си и мрази врагътъ си. А пъкъ азъ ви казвамъ: любете вашитѣ врагове, благославяйте онѣзи, които ви проклеватъ, правете добро на онѣзи, които ви мразятъ и, се молете за онѣзи, които ви докажатъ и гонятъ. Да бждѣте синовѣ на Отца вашего небеснаго, който заповѣдва на слнцето си да изгрѣва надъ злитѣ и добритѣ и праща дъждъ на праведнитѣ и грѣшнитѣ, — да станете съвършени, както е съвършенъ Вашия Отецъ небесенъ.“ (Мар. X, 43—8).

И както заповѣдта да се любятъ ближнитѣ въобще, тъй частно заповѣдта да се обичатъ малкитѣ братия — страждущитѣ, сиромаситѣ и болнитѣ челоѳци, станала основно и отличително начало на християнската религия, какво нѣщо е самата идея на изкуплението — основната християн. идея, ако не идея на безкрайната любовъ на най високото и напълно блаженното Божественно сѣщество, къмъ нещастното, слабото, грѣшното, страдащото и загинавающе челоѳчество, какъ се е изказала тѣзи идея въ видимиятъ земенъ животъ на Оногова, който се е явилъ на земята като сѣщинска въплотена Божествена любовъ, — въ животътъ на Богочелоѳка Иисуса Христа? Какво друго бѣше неговиятъ земенъ животъ, ако не постоянно служение на страдащото челоѳчество — изцѣление на болнитѣ, утѣшение на печалнитѣ, въздигане на униженитѣ (смазанитѣ) и пр. Какъ самъ си Той, съ думитѣ на едноврѣмешниятъ пророкъ, е опрѣдѣлялъ цѣльта на Своего Божественно служение на земята?.... „Духътъ Господенъ ме е помазалъ да благовѣствувамъ на сиромаситѣ и, ме е пратилъ да изцѣрявамъ съкрушенитѣ въ сърдцето, да проповѣдвамъ на плѣненитѣ освобождение, на слѣпитѣ прогледване, да отпусна измченитѣ на свобода“ (Лука IV, 18). Къмъ кого най вече е обръщаль Иисусъ Хри-

стосъ Своята Божественна проповѣдь, кого е утѣшавалъ съ обѣщаванieto голѣмата награда на небесата? „Блаженни сѣ инициѣтъ духомъ (които не се прѣвъзнасятъ съ духътъ си, а се смиряватъ, съзнавайки нищожеството си)... Блаженни сѣ гдѣто плачатъ сега.... Блажени сѣ, които гладуватъ и жадуватъ (копнѣятъ) за правдата.... Блаженни сѣ гоненитѣ зарадъ правдата“. Каква добродѣтель се е старалъ най вече да внуши Иисусъ Христосъ на своитѣ послѣдователи? За какви подвизи е обѣщавалъ Той голѣмата награда на небесата въ деньтъ на славното си идване и всеобщо сѣдение? „Елате благословеннитѣ на Отца Моего, наслѣдете царството приготвенно Вамъ още когато се създаде свѣта. Защото бѣхъ гладенъ, а вие Ми дадохте да ѣмъ, жаденъ бѣхъ и вие ме напоихте; бѣхъ пѣтникъ (скиталецъ) и вие ме приехте и ми пригодихте; бѣхъ голъ и вие ме облѣкохте; бѣхъ боленъ и вие ме посѣтихте; въ тъмницата бѣхъ и вие дойдохте да ме видите.... Истина ви казвамъ, ако вие сте направили това на едного отъ моитѣ братия (кому да — е отъ унужденитѣ, страдающитѣ хора), то Мене сте го направили? (Мар. XXV, 34—40).

Какви плодове е дала тѣзи проповѣдь на дѣло—въ историческия животъ на човѣчеството?.... Свѣтътъ, който вече започваше да се разкапва и умира въ работитѣ на закорѣнялото своекористие, раздѣление и вражда, почна да възкрѣсва за новъ животъ подъ влиянието на богатия духъ на любовта, която обединява всичко и устроява на добро. Прѣдъ християнството въ свѣтътъ царувало е крайното национално и религиозно раздѣление. Всѣкой единъ народъ глѣдалъ на другитѣ народи като на свои естествени врагове по плѣтъ и кръвъ, като на такава природа смѣства, които сѣ имали до сущъ друга природа. Отъ тука произлезвали много враждебни и най жестоки сблъсквания между народитѣ; всѣкой единъ народъ се мѣчалъ да пороби на себе се или и до сущъ да истрѣби другитѣ народи. Историческия животъ на човѣчеството се виждалъ нѣкакъ си като едно непрѣкъснато истребление на по слабитѣ племена.

отъ по силнитѣ. Прѣди самото появяване на християнството току рѣчи всичкитѣ извѣстни народи биле станали жертва на лакомията на единъ воинствененъ народъ, който на рѣдътъ си и самичекъ на гледъ започвалъ да се разкапва въ станъта на подчиненитѣ отъ него подъ властѣта си враждебни плѣмена и народи, съ поробванието и истрѣбванието на всѣко едно отдѣлно плѣме повечето пѣти пропадали, за челоуѣчеството, и всичкитѣ плодове на цивилизацията, изработенни отъ него на попрището на историческото развитие. Раздѣлението и враждата между народитѣ въ едноврѣмешния свѣтъ се поддържали отъ самата религиозна идея; отъ взаимнитѣ отнасяния на хората раздѣлението и враждата се прѣнасяли въ царството на самитѣ богове, които сѣщо тѣй враждували помежду си, на небесата си, освящавайки съ това нѣкакси сѣщо таквизитѣ отношения, сѣществующи на земята. Християнството съ своето учение за единиятъ Богъ — Отецътъ на всичкитѣ хора, за всеобщото братство на хората по плѣтъ и духъ, че всичкитѣ народи сѣ призовани за великитѣ нравствени цѣли положило (това учение) началото на другъ единъ рѣдъ на историческия животъ, при който всѣкой единъ народъ е длъженъ да изпълня своята нравствена задача, бозъ да стѣснява, или истиква отъ историческия пѣтъ другитѣ народи, които сѣщо тѣй имѣтъ своитѣ особенни призвания и задачи, а старайки се да заемѣтъ отъ тѣхъ (другитѣ народи) всичко, по хубаво отъ тѣхъ изработено, когато тѣ самостоятелно сѣ развивали, и прѣдавали сами на другитѣ народи най-добритѣ плодове на своето национално развитие

Послѣ въ всѣкой единъ народъ, взетъ отдѣлно царували умразата и враждата между различнитѣ класове на общества, които умраза и вражда произлизали ота това, гдѣто отъ едного отъ членовете на това общество се прѣдставлявали и застъпвали всичкитѣ прѣимущества и изгоди на пълноправнитѣ граждани, а пѣкъ на други не се признавали никакви човѣшки права. Първитѣ глѣдали на послѣднитѣ като на бездушна тварь, която се намѣрва въ пълната власт на

свойтъ владѣлецъ, съ тѣхъ се отнасяли и постѣпляли като съ животни и звѣрове. И за това пѣкъ самитѣ тѣзи послѣдни се отнасяли къмъ своитѣ властелини като звѣрове, покорни тѣмъ до тогава, до когато била ягка веригата на шията имъ и тоягата въ рѣцѣтъ на господарѣтъ, и готови при пръвъ удобенъ случай да отмищаватъ по звѣрски на своитѣ угнѣтители за всичкитѣ притѣснения и унижения, прѣтърпѣни отъ тѣхъ. И такива безправни, унижени и озлобени хора имало казвѣтъ въ грамадната империя, въ която най напрѣдъ трѣбвало да се разпространява християнството повече отъ 50 милиона — повече отъ половината на цѣлото население на империята. Християнството съ своето учение за любовта, за всеобщото братство на хората по природата и благодатта и, еднаквата за всичкитѣ отговорностъ прѣдъ Бога произвела нравствено прѣвръщание и въ общественитѣ рѣдъ, измѣнявайки едно слѣдъ друго враждебнитѣ отношения на различнитѣ общественни классове на мирни обноси, обличавайки долнитѣ классове на обществото съ горнитѣ, смѣгчавайки отнасянията межу поданицитѣ и властитѣ, издвигайки въ всѣка единична нравствена личностъ и еднаквитѣ чловѣчески права и, произвеждайки постѣпенно подобряване въ участъта на униженитѣ и поробените классове на обществото, и слѣдъ това поправайки пѣтъ икъмъ пълното имъ освобождение и пълноправно гражданско урѣждане. . . Въ семейството, въ едноврѣмешнитѣ свѣтъ, сѣщо тѣй не е могло да има правилни отнасяния, защото и тукъ взаимнитѣ отнасяния на членовѣтъ се опрѣдѣляли вмѣсто отъ любовта, отъ принуждението и страхътъ. Само властелинѣтъ се ползувалъ съ пълна свобода въ семейството и съ всички права въ него; най близката му другарка — майката на семейството току рѣчи не е имала въ него никакво нравствено значение и поради това не е можала да има и никакво влияние; останалитѣ пълно отъ произволѣтъ, и наврѣменѣ отъ прищевката на властелинѣтъ за когото нѣколко поставени никакви прѣдѣли (ограничение) било въ общественитѣ законъ било въ религиознитѣ. Християнството съ своето

високо учение за святостта на семейниятъ съюзъ, който трѣба да бѣде най близкиятъ образъ (юрнекъ) на Божието царство тукъ, на земята и първъ питомникъ на Божиитѣ чада, и който, поради това, трѣбва да се облѣга не на друго какво-годѣ начало, принципъ, освѣтнъ на началото на любовта, прѣпрати (то) семейството, като го заягчи вмѣсто на принуждението и страхътъ на началото на взаимната любовъ и прѣданостъ, като въздвигна нравственото значение и влияние на майката на семейството и като даде мегданъ на свободното развиване на всичкитѣ други негови членове По нататѣкъ, въ едноврѣмешното царство, общество и семейство имало много хора, които току-рѣчи сж биле изоставени досущъ безъ внимание и отъ стр. на царството и, отъ стр. на обществото и отъ стр. на семейството, какви не щѣшъ нещастници, станали такива естествено, по своя вина, или вслѣдствие струпването върху имъ на неблагоприятни външни обстоятелства, хора гладни, жадни, голи, безъ домни, болни, страдающи та на крайтъ и заточение понѣкога и на пукъ на всѣка справедливостъ и по-вечето пѣти безъ най малкото снисхождение и мило-сердие, на тѣзи-то хора току-речи не сж обръщали никакво внимание, на сититѣ, здравитѣ и то частнитѣ членове на обществото не имъ влизало въ работа да знаятъ какъ се поминуватъ тѣ. На тѣхъ, — ама страдали биле тѣ по своя вина, или по не зависящи отъ тѣхъ причини, — глѣдали като на хора, които биле прогнѣвили Бога и, поради това справедливо наказани отъ Него, поради това странѣли отъ тѣхъ вмѣсто да имъ помагятъ; мразяли ги, прѣзирали ги, обявявали ги за отребки (фурда) на обществото, наврѣменѣ ги изгонвали *ей тѣй* изъ обществото, наврѣменѣ ги дори и убивали, като безполезни и тежки за обществото членове. Християнството застава прѣдъ челоувѣчеството съ особенно ходатайство въ рѣка за тѣзи хора. То избърса отъ челата имъ печата на изключителното проклятие и отхвърляние, като внуши на всичкитѣ хора, че ако не бѣше особенната милостъ Божия и всѣкой единъ челоувѣкъ и цѣлото изобщо

человѣчество щѣше да бѣде подѣ Божийтъ гнѣвъ, проклятие и отхвърляние; и за това онѣзи, които се ползватъ въ живота съ повече, сравнително съ другитѣ, милость Божия, сами трѣбва да бѣдѣтъ милостиви къмъ другитѣ. Християнството научи хората да виждатъ въ сиромаситѣ, нещастнитѣ, прѣзираемитѣ и отритнатитѣ сѣщо такива чада Божии — братя Христови, които се призоваватъ наедно съ другитѣ хора да влезѣтъ въ Божието царство — Христовото наслѣдие. Тѣмъ, слѣдовайки думитѣ на самаго Христа, то дори по прѣимущество е присвоило тѣмъ названието на малкитѣ братя Христови, внушавайки на всички др. хора, че всичко, що се прави за тѣзи нещастници, прави се тѣй нѣкакъ си за самаго Христа и се приема отъ самаго Него, и ще си получи заплатата отъ самаго Христа. . . . И ей-на, тѣй почнали да се въздигѣтъ въ свѣта въ името на Христа сиротопиталища за гладнитѣ и жаднитѣ, странноприемници за бездомнитѣ, болници за болнитѣ и свѣрталища за вдовицитѣ и сирачетата и пр. Свѣтлината и топлината на Християнската любовь почнали да проникватъ въ самитѣ затвори и тамъ, гдѣто търпѣжтъ наказанието си и заточаватъ прѣстѣпницитѣ. И на тѣзи нещастни хора Християнството научвало своитѣ послѣдователи да гледѣтъ именно като на нещастни, като се прѣдпазватъ безъ много придиравания да ги осѣждѣтъ строго и помняйки, че между тѣзи, които сѣ били въ тъмницата и наказани съ позорна смъртъ е билъ и самъ си най святѣйшиятъ искупителъ на человѣчеството Иисусъ Христосъ. Тѣй подѣ влиянието на новитѣ възглѣдове, внушаеми отъ християнската любовь, почнали постѣпенно да се подобряватъ затворитѣ и сѣдението на прѣстѣпницитѣ почнало все повече и повече да се прониква отъ началата на внимателността и снисхождението, и самитѣ наказания взели да добивѣтъ повече поправителенъ и прѣдупрѣдителенъ, отъ колкото отмѣстителенъ характеръ. Най жестокиѣ испитни и наказания, които се употрѣбавали много пѣти по напрѣд, почнали досущъ да се изоставѣтъ, и нито на едного отъ най голѣмитѣ прѣстѣп-

ници Християнската вѣра не отказва това, което най-вече за него е нужно — срѣдствата на духовното утѣшение и примирение съ съвѣстѣта и Бога. По този начинъ подъ влиянието на Християнското учение постъпено се измѣнявѣтъ и смѣгчаватъ въ чловѣчеството понятията, нравитѣ, взаимнитѣ отнасяния, и самитѣ закони и урѣдби държавни. . . .

Истина и до сега християнското начало на любовта не е йоще проникнало въ всичкитѣ общественни отнасяния, и до сега — на право може да се рѣче — нѣма нито единъ народъ, ни едно общество, въ което да се осъществява на дѣло и досущъ на пълно и жизнено великото начало на християнската любовъ; и до сега сегисъ тогисъ се повтарятъ между народитѣ които отколѣ вече сѣ християнски, такива явления и се поддържатъ такива отнасяния, които напомнятъ съ себе си жестокостѣта и звѣрщината на древитѣ свѣтъ. Но трѣбва да се погледне внимателно на извървелиитѣ отъ християнството пѣтъ и да се оцѣни безъ пристрастно, какво е вече направено отъ него за уягчаванието началата на любовта въ чловѣчеството. Трѣбва да се сравни сегашното състояние на християнскитѣ народи въ тѣхнитѣ понятия, нрави и отнасяния съ състоянието на едноврѣмешнитѣ народи, или на онѣзи, които и до сега не сѣ се похристиянчили. Трѣбва при това да се повзрѣмъ на оная почва, на онѣзи условия, верѣдъ които е трѣбвало ще не ще да се закрѣпѣва християнското влияние, и на суммата спѣнки, съ които то е трѣбвало постоянно да се бори. Трѣбва да си спомни човѣкъ, какво, до колко благоприятно е било за началата на християнската любовъ състоянието на римската империя въ онова врѣме, когато е почнало да се разпространява изъ нея християнството. Трѣбва послѣ това да се сравнятъ и сегашнитѣ цивилизовани християнски народи съ тѣхнитѣ предѣди, какви сѣ билѣ тѣ, когато едвамъ що били сѣ почнѣли да се заселвѣтъ и побивѣтъ колъ тамъ, гдѣто сега живѣятъ, и наедно съ това току-що почнали да се вдавѣтъ на влиянието на християнството. Трѣбва освѣнъ това да се вземе подъ

внимание. че християнството никждѣ не е работило и не е могло да работи съ принуждение, когато е разпространявало въ чловѣчеството началото на любовта (защото самото това начало недопуща и най-малкото принуждение); и пакъ то е трѣбвало да срѣщне на пътя си не само въ останалитѣ понапрѣдъ общественни отнасяния, ами и въ самата чловѣческа природа, сума груби инстинкти и стрѣмления враждебни на любовното влияние. Колко вътрѣшна работа е потрѣбна за да се надѣлява постъпенно на тѣзи инстинкти и стрѣмления и да се изкореняватъ! Трѣбва йоще да се вземе подъ внимание, че за поголѣмата частъ на християнскитѣ народи такава то вътрѣшна работа се е започнала по послѣ, а не когато тѣ видимо сж приели християнството; отъ най напрѣдъ народитѣ повечето пжти приемжтъ християнството, когато това се прави отъ цѣли тумби хора, само външно, слабо съзнавайки значението на нравственнитѣ начала що имъ се проповѣдватъ, и само полегка легка тѣ все повече и повече вникватъ въ тѣзи начала, и се проникватъ отъ тѣхъ. Трѣбва най сѣтнѣ да се вземе подъ внимание, че християнството йоще не е завършило своята миссия въ свѣта, не е дошло до крайтъ на свойтъ исторически пжтъ и, че неговото назначение се състои въ това — да очисти вътрѣшно и възвишава живота на чловѣчество то до тогава, до като живѣе то на земята. Ние не знаемъ колко врѣме ще трае йоще свѣта и до кога чловѣчеството ще се развива въ сегашнитѣ условия на живота. Но ни знаемъ, че по голѣмата частъ на чловѣчеството си остава йоще не побутната и отъ външното влияние даже на християнството, а на вътрѣшното негово влияние, на развиванието въ живота и отнасянието на хората, нравственнитѣ начала на християнството остава йоще много и много да направи и измѣни въ историята на чловѣчеството.

И всѣкой единъ вѣкъ въ това отношение внася дѣлътъ си въ историята на развиванието християнскитѣ начала въ живота на чловѣчеството. И цѣлитѣ нравствененъ напрѣдѣкъ въ новата история на чловѣчес-

твото, всичко, щото се явява въ новитѣ вѣкове убаво, по свѣтливо, чисто, хуманно въ понятията, правитѣ и относянията на хората, всичко това има несъмненна връзка съ християнството, всичко това е плодъ на посѣянитѣ отъ него въ живота на чловѣчеството сѣмена. Тѣй по край другото и всичко онова, що е по хубаво и по чисто въ свърѣменнитѣ учения за любовта къмъ чловѣчеството, въ свърѣменнитѣ стрѣмления за подобравяването положението на долнитѣ классове на народа, — всичко това има несъмненна връзка съ християнскитѣ начала; не вѣди, че нѣкои отъ свърѣменнитѣ хуманистически теории не признаватъ да иматъ връзка съ християнството, и се развиватъ ужъ внѣ отъ всѣко влияние отъ стр. на видимата прѣдставителка на християнскитѣ начала въ свѣта — църквата. Християнскитѣ идеи днесъ сж до толкова вече проникнали въ съзнанието и историята на чловѣчеството, и всѣкои единъ отъ роденитѣ и възпитани всрѣдъ християнското общество хора,, още отъ малки до толкова се напояватъ, безъ да съзнаватъ това, отъ тѣзи идеи, щото мнозина отъ хората на новото вѣме се явяватъ послѣ като служители на тѣзи идеи, несъзнавайки сами това, и нѣмайки наглѣдъ никакво право отнасяние къмъ извора на происхождения имъ. Кръгътъ на развиванieto християнскитѣ идеи въ живота на чловѣчеството днесъ се простира вече много по на далечъ отъ непосредственото влияние на църквата. Ей поради това—е, ние и казахме въ началото на рѣчта си, че напразно днесъ нѣкой си продаватъ учението за любовта къмъ чловѣчеството и стрѣмленията за подобръването положението на най унужденитѣ и страдающитѣ классове на обществото за нѣщо си ново, особено, изнамѣрено едвамъ вчера, тѣй да се рѣче. Всичко, щото е добро въ това учение и въ тѣзи стрѣмления, всичко това е само едно разтваряние на една и сжщата велика християнска идея за любовта къмъ ближнийтъ, — разтваряние само, за жалость, много непълно, неправилно и не чисто. И не само днесъ, а и въ всичкитѣ бѣдащи вѣмена всичко, щото може да бѣде намис-

лено, или направено за въ полза на унужденото, нещастното и страдащото челоѡѡчество, всичко това само тогава ще има каква годѡ здравина, когато се опира и наблѡга на християнското начало, когато се извършва въ духѡтъ на християнската любовъ. Идеята на християнската любовъ, като идея божественна е безкрайно пълна и дълбока и, поради това може да се развива до нѡма-й-къдѡ. Въ всѡкой единъ вѡкъ, въ всѡко едно поколѡние на хората могатъ да изникнатъ нови теории, нови форми, нови прилагания на тѡзи идея; но всички тѡ, въ най добритѡ си страни, ще бѡждатъ разтваряние на едно и сѡщото животоѡ начало. И отъ къмъ тѡзи страна великата заповѡдь да любимъ ближниятъ ще си остане за челоѡѡчеството вѡчно нова заповѡдь, непрѡстанно разкривающето се изъ единъ вѡкъ въ другъ, изъ едно поколѡние въ друго въ новитѡ разнообразни форми и приложения за доброто на челоѡѡчеството.

Тѡзи заповѡдь ще си остане винаги *нова* заповѡдь и въ това отношение йоще, че винаги между хората на земята ще има широкъ мегданъ за приланието ѡ. Винаги ще има на земята, както е имало има и сега, много хора, които иматъ нужда отъ утѡшенията на любовѡта, отъ помощъ, отъ състрадание — хора, що нѡматъ нигдѡ никого, болни, нещастни, страдаючи съ духѡтъ си и съ тѡлото си. Въ послѡдно време нѡкои мислители и обществени работници се занимаватъ съ несбитѡчни мечти — да изнамѡрятъ за челоѡѡчеството такова едно състояние, да намислятъ и скроятъ такава една обществена нарѡдба, што да нѡма мѡсто за сиромашията болѡстѡта и страданията между хората, да нагласятъ райѡтъ на земята, да осѡществятъ за челоѡѡчеството цѡлийѡтъ идеалъ на щастieto Напрасни мечти, макаръ и да се раждатъ понѡкога отъ благородниятъ изворъ на любовѡта къмъ челоѡѡчеството. Земята нѡма тѡзи условия, що сѡ необходими за да се натѡкми райскиѡтъ животъ. Цѡлийѡтъ идеалъ на щастieto не може да бѡде постижимъ въ този животъ (земниятъ). Нуждата, болѡстѡта и скръбѡта винаги ще бѡждатъ другари на челоѡѡчес-

кийтъ животъ въ състоянието, въ което се намѣрва той сега, защото причината на тѣзи нещастни явления — не е външна, не е случайна и такава, която минава и заминава, а най дълбока, вътрѣшна, която се съдържа въ ненормалното състояние на самата природа човѣческа, която (природа) се е отдалечила отъ свойтъ идеалъ и назначение, която е дошла въ противорѣчие сама съ себе си и съ цѣлиятъ външенъ свѣтъ, която е нарушила (прѣкъснала) общението съ извора на всѣко едно благо и щастие — Бога. До като се продължава таковатото състояние на човѣческата природа, до като се не измѣнятъ издѣно ненормалнитѣ условия на нейниятъ животъ, до като се не подновятъ въ нея правилнитѣ отношения къмъ нейниятъ собственъ идеалъ и назначения, къмъ външниятъ свѣтъ и къмъ Височайшето Сѣщество — Бога, т. е. до като сегашниятъ животъ на човѣчеството не се замѣни съ новийтъ, вѣчниятъ животъ, до като не се отвори за човѣчеството *новото небе и новата земя, въ които живѣе правдата*, — до тогава ще върлуватъ постоянно въ човѣшкиятъ животъ и сироманията и болѣстѣта и скръбѣта. Тѣй учи за този прѣдмѣтъ Божественото откровение, и вътрѣшното съзнание на човѣчеството, и, хилядогодишнитѣ опити на неговийтъ животъ напълно потвърждаватъ това учение на откровението. Колко е работилъ човѣческиятъ умъ отъ толкова хиляди години на самъ надъ тѣзи задача, за да направи положението на хората тукъ на земята колкото е възможно по добро! . . . И, частно, ако се взѣматъ въ внимание отдѣлнитѣ страни на човѣческиятъ животъ, не е възможно да се не забѣлѣжи въ тѣхъ постъпеното подобрѣние. Напрѣдъкътъ въ живота на човѣчеството е несъмнено напрѣдъкъ наученъ, социаленъ, економически и политически. Всѣкой единъ вѣкъ, може би всѣка дѣсятка години, човѣчеството се развива все по вече и по вече, обогатява се съ нови знания, съ нова опитностъ, изнамѣрва сумма нови срѣдства противъ едно или друго отъ физическитѣ и нравственни злини, които го защематяватъ. А и какво, да ли наистина злото се

намалява въ свѣта? Нуждитѣ, болѣститѣ, страданията днесъ по малко ли сж, отъ колкото сж били прѣди, сто, двѣстѣ, хиляди, петъ хиляди години? На да ли би се нагърбилъ нѣкой сериозенъ и искрененъ мислителъ и нагледвачъ на чловѣческитѣ животъ да отговори рѣшително на този въпросъ: по малко сж били! Злината на чловѣческитѣ животъ — скръбъ и страдание какви ли не щещъ — като че расте наедно съ срѣдствата, които се изнамѣрватъ и посочватъ противъ нея. Отъ вѣкъ на вѣкъ чловѣкъ открива едно слѣдъ друго тайнитѣ на природата и изнамѣрва срѣдства за да разполага по волята си съ нейнитѣ сили, и колко изнамѣрвания сж направени вече до сега по този пѣтъ! Много нѣщо отъ това, отъ което ние сета се ползуваме въ това отношение, наистина, би могло да се види чудесно, невѣроятно за хората, които сж живѣли нѣколко вѣка прѣди насъ. И пакъ и до сега си остава въ природата йоще толкова (ако не е повече) непокорено подъ чловѣческата властъ и толкова страшно и враждебно за хората, щото могъществениитѣ сили на природата и днесъ, както вчера безъ и най малко на глѣдъ напжвание могътъ да съсипътъ плодетѣ на вѣковнитѣ трудове на чловѣческитѣ умъ и да затрупътъ въ нѣдрата на земята, въ разливътъ на водната стихия, въ унищожжающата сила на огъньтъ хиляди хора съ всичкитѣ имъ краски и работи на тѣхнитѣ рѣцѣ. И нито единъ, ама билъ той и най смѣлъ, мислителъ, расжждайки спорѣдъ естественнитѣ рѣдъ на нѣщата, не може се обзаложи за това, че на пукъ на всичкитѣ разчисления и изнамѣрвания на чловѣческитѣ умъ страшнитѣ сили на природата не би могле, въ едно или нѣколко мигнувания, да привършътъ (турятъ край) всѣкой единъ животъ върху цѣлата планета, която населяваме ние. Сжщо тѣй хората отъ вѣкъ на вѣкъ изучавътъ условията на собственнитѣ си органически животъ и се мжчтъ да изнамѣрватъ какви ли не срѣдства противъ разрушителнитѣ влияния, които дѣйствуватъ на организмътъ, изнамѣрватъ какви ли не щѣтъ лѣкувания противъ болѣститѣ, които истъщаватъ (ис-

пивжрь) челоѡѡчеството. И частнитѡ условия на органическиятѡ животѡ днесѡ наистина сѡ станали за хората много по изѡѡстни отѡ колкото сѡ билѡ по напѡрѡдѡ; и отѡ науката за лѡкуванието сѡ изнамѡрени сумма срѡдства противѡ различнитѡ болѡсти. А и какво, хортувайки изобщѡ по малко ли слабости и болниѡстѡ започна да се забѡлѡзва въ челоѡѡческиятѡ организъмѡ, отѡ колкото е било по прѡди? Наопѡки, неказва ли общото нагледѡание за че хорскитѡ поколѡния колкото повече минава врѡме ставѡтѡ все по слаби и болнаѡи, че наспорѡдѡ изнамѡрѡанието срѡдствата за лѡкуванието като че се умножавѡтѡ и добивѡтѡ нови форми и самитѡ челоѡѡчески недѡжки? ... Сѡщо тѡй челоѡѡческиятѡ умѡ се занимава отѡ врѡме оно сѡ наглѡдѡанието законитѡ и условията на общественитѡ животѡ и се мѡчи да даде отпорѡ на хорскитѡ теглила, които произлѡзѡвтѡ отѡ туй, гдѡто економическото и социалното имѡ положение не задоволяѡа никого, мѡчи се да изкубне изѡ дѡно изѡ между хората явленията на нуждитѡ и сиромашията сѡ многото други, отѡ тѡхѡ произлѡзѡѡащи, физически и нравственни злини. Много нѡща е измислено и направенно отѡ хората и по този пѡтѡ. Но, какво има, по малко ли станахѡ жалбитѡ и оплакѡанията отѡ нуждата и сиромашията отѡ страна на хората, отѡ колкото сѡ били по напѡрѡдѡ? Не виждаме ли ние наопѡки, че и въ тѡзи областѡ злото като, че расте наедно сѡ изнамѡрѡанието различнитѡ срѡдства противѡ него: економическитѡ и социалнитѡ отнасяния на хората все повече и повече се заплитѡтѡ и заврѡзѡвтѡ и, често пѡти вслѡдствие тѡзи сѡщитѡ мѡрки, които се измислюѡтѡ за тѡхното опростѡяѡание и облекчѡяѡание; нуждитѡ и потрѡбнитѡ на челоѡѡческиятѡ животѡ оставѡтѡ все по вече и по голѡми наедно сѡ изнамѡрѡанието срѡдствата за удовлетѡоряѡанието имѡ. Ние спомѡнахме само за еднитѡ външни и най общи хорски теглила, които произлизѡтѡ, при това, отѡ най общитѡ условия и отнасяния, по срѡдѡ които се развива челоѡѡческиятѡ животѡ. А колко има освѡнѡ това вѡтрѡшни страдания, индивидуални (лични),

които зависятъ отъ сумма частни и случайни причини! Да се издири по тънко тѣзи областъ на челоуѣческиятъ животъ, да се сравнява колкавината и силата на вѣтрѣшнитѣ страдания на сегашнитѣ поколѣния съ онѣзи на хората, що сѣ живѣли въ прѣдишнитѣ врѣмена, е изъ вѣнъ мѣрката мѣчно, ако не е досущъ невѣзможно. Но несъмнено е, при все това туй, че на спорѣдъ вѣтрѣшното развивание на челоуѣческата природа и напрѣдка челоуѣческиятъ животъ нравственнитѣ страдания на хората ставжтъ не по малко, а по много. Защото самата духовна направа на хората на спорѣдъ тѣхното вѣтрѣшно развивание става по тънка и по усѣтлива, усѣщанията по силни, стрѣмленията по разнообразни, потрѣбноститѣ по вече, а пъкъ срѣдствата за тѣхното задоволявание на всичкитѣ стѣпала на челоуѣческото развитие си оставжтъ както и по напрѣдъ недостатѣчни. Всичко това докарва на хората цѣли рояци нравствени страдания, които не по малко отъ сѣщинскитѣ материални бѣдствия отъ сиромашията, болѣститѣ и пр. все повече и повече зашemetяватъ челоуѣчеството. . . Най сѣтнѣ, що е могла да стори всичката енергия на челоуѣческиятъ умъ, който се бори, отъ толкова хиляди години насамъ, съ бѣдствията на живота, противъ най голѣмото отъ всички тѣзи бѣдствия, съ което се заврѣшжтъ всички други — противъ смъртъта? Закона на порастванието, озрѣванието и послѣ увѣхванието и разкапванието на организъмътъ е общъ законъ на челоуѣческиятъ животъ отъ какъ е свѣта засвѣтувалъ. Никакви срѣдства противъ този законъ не може да измисли челоуѣческитѣ умъ, еликсирътъ на вѣчнитѣ животъ, за изнамѣрванието на които едно врѣме се мѣчили не малко самоизмаменни умове, отколѣ е захвърленъ отъ здравата мисль въ раклата на химерическитѣ мечтания, кѣдѣто безъ друго ще бѣджтъ поставени кога му дойде врѣмето и самоизмамливитѣ мечтания на онези съврѣменни умове, които се надѣвжтъ да пропѣджтъ изъ челоуѣческиятъ животъ всичкитѣ теглила съ изнамѣрванието на новата общественна нарѣдба. А до тогава, до когато споменатитѣ законъ.

тѣгне надъ чловѣчеството, т. е. до когато чловѣческиятъ животъ ще се заврѣшва съ смъртѣта, на скърбѣта и страданието въ него не може да има свѣршване. Защото съ смъртѣта, която и сама по себе си се прѣдставлява не инжкъ, освѣнъ като най голѣмото нещастие, освѣнъ това сж сбрани на купъ йоще сума други прѣдшествующи и послѣдующи нещастия — прѣдварителното отпадане на силитѣ, които сж необходими за работливъ и честитъ животъ, каквито ли нещѣнь болѣсти, разкѣсванието на най скѣпитѣ животни връзки, изгубванието намъ обичнитѣ, нещастията на вдовичеството и сирачеството и пр. и пр.

А какво подиръ това, ако хилядо годишнитѣ напѣвания на ума и енергията не сж можле да отървѣтъ чловѣчеството отъ злинитѣ и теглилата, овиснали заплашително надъ главата му, трѣбва ли на чловѣчеството още и повече да хаби ума си и енергията си въ борбата съ тѣзи ненаддѣлима грамада злини и страдания? Не ще ли бѣде по добрѣ да прѣвие вратъ прѣдъ нея съ покорностъ и до колкото е възможно съ равнодушие? Такова едно гледание на живота сж проповѣждали и нѣкои отъ едноврѣмненитѣ религиозни и философски учения. И сега една най-нова философска система проповѣдва, че тѣй като нещастieto е не раздѣленъ другаръ на живота, — и самиятъ животъ самото битие въ сѣщината си е най-голѣмото нещастие, то на хората се и пада еднѣждъ за винаги да се откажѣтъ отъ всѣкакви иллюзии и мечтания за щастие, да се опрѣтъ на това убѣждение, че да го нѣма човѣка е по добрѣ отъ колкото да го има. и да заповѣдѣтъ (благоволятъ) да слѣдвѣтъ на практика това убѣждение — да търсѣтъ спасение отъ злинитѣ и страданията въ не биванието, въ смъртѣта. . . . Но, не такова едно гледание на живота внушава на хората християнското учение и вжтрѣшното убѣждение на самата чловѣческа природа. Безъ прѣправки и измами християнското учение разтваря прѣдъ чловѣка всичката дълбочина на злото и страданията (дава му възможностъ да види най-дълбоката жилка на корена имъ), въ която дълбочина се намѣрва чловѣческиятъ жи-

вотъ, — но не за да се спира човѣкъ съ ужасъ и отчаяние прѣдъ нея, но за да пустне въ работа отъ своя страна всичкитѣ възможни напѣни за да излѣзе изъ тѣзи бездна. Християнството не общава на човѣческитѣ сили само пълната побѣда надъ злото и никакъ не допуска, че е възможна такава една побѣда въ границитѣ на този животъ, човѣкъ може да побѣди злото само съ помощта на Божиата сила, и истрѣблението до кракъ на злото ще се извърши въ другитѣ животъ (на оня свѣтъ). Но самата Божия помощ се подава на човѣка само съ условие, че той самъ лично ще работи за сѣщата цѣль — съ условие че той ще се напѣне въ борбата съ злото, и, за да се възползува отъ плодовѣтъ на съвършенната побѣда надъ злото въ бѣдѣщитѣ животъ, човѣкъ трѣбва да се бори много съ него въ сегашнитѣ животъ. Въ тѣзи борба се развиваѣтъ и уягчаваѣтъ духовнитѣ сили на човѣка, ставайки постѣпенно, чрѣзъ това, все повече и повече способни да се наслаждаваѣтъ съ истинското и чисто блаженство, безъ какво годѣ срѣсване на злото и страданията въ бѣдѣщитѣ животъ. Безъ тѣзи борба, духовнитѣ животъ на човѣка все повече и повече ще грубѣе и ще се разтѣва, и, еднѣждъ огрубѣлъ и разтѣлъ се досущъ въ то този животъ, духътъ става самъ тѣй нѣкакъ вече неспособенъ да възприеме блаженството въ бѣдѣщитѣ животъ. И тѣй човѣкъ е длѣженъ да се труди и бори много съ злото яко не за да постигне пълно щастие на земята, то за да не направи живота си йоще по нещастенъ. Защото ако хората не могатъ съ напѣванията си да подобряѣтъ на пълно положението си на земята, то да го влошаѣтъ и за земнитѣ и за бѣдѣщитѣ небесенъ животъ, съ неработението си и равнодушието си къмъ злото, безъ съмнение могатъ така всичкитѣ благородни напѣвания на човѣческата енергия, всичкитѣ полезни изнамѣрвания на ума човѣчески имѣтъ си цѣната въ това отношение, че ако тѣ не искорѣняваѣтъ до сущъ злото на земята, то поне ограничаваѣтъ до нѣгдѣ неговото развивание, правѣтъ го по легко, вдървяваѣтъ го. Ако, както казахме сѣ сега, при всич-

житѣ вѣковни напжвания и изнамѣрвания чловѣчески животѣтъ на хората, изобщо като хортуваме, не е станалъ по честитѣ, отъ колкото е билъ хиляди години по напредъ, то, безъ тѣзи напжвания и изнамѣрвания той би билъ йоще по нещастенъ. И това е доста за да се възбуди чловѣческата енергия въ прѣдѣлитѣ на сегашното сществување на чловѣчеството. При това, ако никакви чловѣчески напжвания не могатъ да искоренятъ до суцъ злото въ живота на цѣлото чловѣчество, то да отслабятъ неговото влияние относително отдѣлни-тѣ личности, отдѣлнитѣ страни и явления на чловѣческиятъ животъ, тѣ безъ съмнѣние могатъ. Никой отъ насъ не може да идеалното щастие на цѣлото чловѣчество, но всѣкой може да направи що-годѣ за доброто макаръ на нѣколкома души свои близни. И това е пакъ доста отъ наша страна. . . . Християнското учение ни научва да любиме не само цѣлото чловѣчество въ неговата отвличенна идея, и всѣкого едного отъ нашитѣ близни въ неговата жива личностъ; и да правимъ добро не само за това, че нашитѣ постжпки и дѣла имжтъ значение за живота на цѣлото чловѣчество, ами за да обогчимъ, макаръ колко-годѣ и въ що-годѣ положението на унужденийтъ си братъ по чловѣчеството. . . . И отъ къмъ тѣзи стр. всѣка една добра работа, колкото и да би била тя незначителна (нищо и никаква) на глѣдъ — нахранванието му съ хлѣбъ брата си, или напояванието му съ една чаша вода — има си цѣната прѣдъ Бога. . . . И отъ къмъ тѣзи стр. се отваря най-широкиятъ мегданъ за дѣйствиата на любовта, на който не само силнитѣ, могщитѣ, знатнитѣ и разумнитѣ, но и слабитѣ, нѣмощнитѣ, проститѣ и почти бѣднитѣ — всичкитѣ могатъ да правятъ що-годѣ единъ на другъ. . . . Даже въ самиятъ фактъ, че злото и страданието сж неизбѣжниятъ касметъ на чловѣческиятъ животъ тукъ на земята и, че всички ние кой по-малко, кой повече сме изложени на злото и страданието, — въ този самиятъ фактъ християнското учение ни посочва съ прѣстъ новъ потикъ за взаимната любовь, съ страдание и помагание. Общата участъ на скръбта и страданието,

която виси заплашително надъ главитѣ ни, трѣбва йоще по силно да притиска едни о други гърдитѣ ни и ни съедини здраво въ братска задруга. Всѣкой единъ отъ насъ, знаййки по себе си колко е тѣжко да се понася скръбъта и страданието, толкозъ повече трѣбва да съчувствува на скръбъта и на страданието на другитѣ; и, ако никой не може да знае, какво ще му се случи прѣзъ живота и, ако никой не може да бѣде осигуренъ и запазенъ отъ най голѣмото нещастие: то, поради това, никой не бива и да се отнася безъ участие и състрадание къмъ онѣзи хора, които вече търпятъ нещастieto само когато има взаимно участие, състрадание и любовъ у насъ, само тогава ни се и подарява Божията благодатъ, която облегчава нашитѣ общи нужди и страдания. Господъ обѣщава милостъти си на онѣзи, които сами сѣ милостиви къмъ другитѣ. Богъ обича всинца ни, и на всинца ни желае доброто, и на всинца ни е готовъ да помага въ нуждитѣ и нещастията. Но, Нему, като на общий Отецъ, е приятно ако ние и сами се обичаме единъ другъ като братя и си помагаме единъ на другъ. Нека нашето взаимно помагание единъ на другъ само по себе си и да неможе да бѣде *бозна* какво си, но то привлечъ и върху насъ самитѣ та-че и върху онѣзи, на които ние искаме да помогнемъ, любовта Божия при братската наша любовъ невидимо се прибавя общата къмъ насъ отеческа любовъ на Бога, който съ своята всемогъща сила може да на отърве отъ всѣка една нужда и печаль.

Такова е въ общитѣ си чърти християнското учение за любението ближнитѣ, за взаимното състрадаване, помагание, частно за любението малкитѣ братя, за състрадаванието и помаганието на унужденитѣ, страдающитѣ и прѣтоваренитѣ съ какви ли не-щѣшиъ житейски тѣжини.

Слѣдва.

Папството и неговитѣ най-нови стрѣмления.

(Писмо отъ Италия, земено отъ рус. „Церковный Вѣстникъ“).

По поводъ на опитванията на папата за съединение „на источнитѣ“, съвършено право е забѣлѣжено, че той не е тѣмъ потрѣбенъ, а тѣ сж нему потрѣбни. При всичкото уважение, което прилега на санътъ и на личността на римския епископъ, неможе чловѣкъ да вѣрва на неговата искренность и чистосърдечность по отношение къмъ православнитѣ. Колко повече вникнува чловѣкъ въ дипломатическия умъ на този забѣлѣжителенъ прѣдставителъ на дългогодишната система, толкозъ по-малко може да му се вѣрва. Той и неговитѣ спомощници работятъ въ този въпросъ „на съединението“, тѣй като тѣ да не сж се научили на нищо отъ неговата история, а всичко сж забравили. А ако това не може да се допустне, то то остава прѣдположението, че „тукъ се е имало друго на умъ“.

А каква ли е скритата и истинска цѣль на прѣдприетата агитация за съединението?“

Въ едно старо католическо списание, а именно въ „il labara“ е изказано досѣщание, че грижитѣ „за источнитѣ“ въ сжщность сж грижи за съживяването „работата на Св. Петровия динарий“, който се е доста намалилъ, особено отъ когато папата е взелъ подъ своя закрила безбожната френска республика: изъ Франция вече не отиватъ ни поклонници, нито има „динарии“. А пакъ Франция е отъ памти-вѣка най-богатата римско-католическа страна, която въ послѣднѣ врѣме се е обогатила и съ „рускитѣ симпатии;“ самитѣ прѣдставители на френския клиръ отъ най-горнитѣ до най-долнитѣ не сж се стѣснявали да изказватъ тия сампатии, като сж се опирали даже до завѣтната областъ на вѣрата. И ето въ Римъ намѣрили за благоврѣменно съ такивато симпатии да подгрѣятъ усърдието на френскитѣ католици.

Това прѣдположение, може би, е и справедливо, ако не и въ толкозъ грубъ-реаленъ смисълъ; за умнитѣ хора, които иматъ прѣдъ видъ далечни и широки цѣли, паритѣ не сж важни, а прѣстижътъ; той е поскупъ отъ всѣкакви пари. А прѣстижътъ въ политиката твърдѣ често зависи отъ туй, ще може ли челоуѣкъ на право да поглѣдне въ очитѣ на опасността, или, както казва пословицата, да се хване за рогата. „Рускитѣ симпатии“ въ Франция, всичкитѣ тия възвания на архиепископитѣ, епископитѣ и проститѣ священници, тия искренни обржжения, особено на послѣднитѣ, „къмъ своитѣ събратия о Господѣ“, съ изказване пожелания, щото народната дружба да се запечати съ единомислие на вѣрата, — всичкото това е било потрѣбно своеврѣменно, *по своему*, да освѣтли, регулира и оправи въ пжтьтъ. Источната църква въ лицето на своитѣ руски приятели, е поченала вече да блѣсти доста свѣтло въ очитѣ на наслѣдниците на старата галиканска църква! Отъ една страна не врѣдило и да се напомни кои сж тѣ, тия „приятели“, и да се утѣшатъ распаленитѣ отъ дружбата сърдца съ блага надѣжда, че и послѣдното срѣдостѣние за дружбата, *схизмата, скоро ще се прѣмахне*.

Нийдѣ, наистина, поканата за „сѣединението на источнитѣ“ не е прѣдвикала такъвъ ентузиазмъ, както въ Франция: юнската енциклика на папата тамо произвела вѣсторгъ! Отъ тамо, а още и отъ Америка (Сѣверна) папата очаква главнитѣ парични источники за пригатвяние срѣдствата за осжществление своитѣ желаняа относительно православието: отварянието въ Цариградъ латинска семинария, направата тамъ на катедрална църква и др. т. Франция е твърдѣ богата съ мисионерски срѣдства. Лионското мисионерско дружество има всѣка година бюджетъ отъ 7 милиона лева и е по богато отъ прѣхвалената пропаганда (*Congregatio de propaganda fide*) и е съвършенно независимо отъ нея.

Впрочемъ, не въ Франция е изобщо центрътъ на тѣжестъта на папската политика и неговитѣ грижи „за источнитѣ“. За да се усѣти, гдѣ е именно този

центръ на тѣжестъта и на кждѣ сочи всичката 17 годишна неуморна дѣятелностъ на този наистина рѣдъкъ прѣдставителъ на вѣковната система на папството, трѣбва да бѣде чловѣкъ въ Италия, да застане на италиянска гледна точка. Лъвъ XIII не по-малко отъ своя прѣдшественникъ, ако и въ другъ стилъ, е *italianissimo* и въ чревата си. Величието на Италия, нейното благоденствие, нейния напрѣдъкъ въ всѣко отношение (спорѣдъ негово възрѣние), нейното всѣсвѣтно значение, моралното надминаване, ако не материалното, — ето това е най-дълбокото побуждение, завѣтната цѣль на всичкитѣ стрѣмления на Лъвъ XIII. Пакъ това се вижда да е и квинтъ-есенцията на папството, което отколѣ, едва-ли не отъ врѣмето на реформацията се е прѣобжрнало въ архи-италиянско учрѣждение. Не само всичкитѣ папи отъ тогава (отъ отъ врѣмето на Александра Борддия, испанецъ, умрѣлъ въ 1503 год.) задължително и исклучително сж били италиянци, и тѣхната политика е била чисто италиянска. Не даромъ всичкитѣ мечти на италиянскитѣ патриоти отъ тогава, отъ знаменития Маккиавелли, и до революционера Мацини вклучително, всѣкогашъ сж лежали на това, наистина, гениялно измислювание на чловѣческия умъ, наричано *папство*, отъ него очаквали първо единството на Италия, второ могѣществото, спокойствието, славата, прѣобладаванието въ свѣтътъ, разрѣшаванието на всичкитѣ въпроси, политически и общественни и др. т. Ето защо съ такъвъ вѣсторгъ сж посрѣщнали въ Италия въ 1847 година въскачванието на папския прѣстолъ на Пий IX и неговитѣ първи мѣрки, облѣчени съ свѣтълъ италиянизъмъ: въ него билъ скжпъ не либерализмътъ, а италиянизмътъ на рѣчитѣ и постѣпкитѣ, тѣй сжщо както що отблъснала отъ него народнитѣ симпатии измѣната му на италиянизмътъ, повикванието на френцитѣ за потѣпкувание първитѣ народни движения.

Пий IX, имайки впечатлителенъ, неравенъ и не-далеченъ умъ, ако и съ блѣскавина, всичкото свое 30 годишно папствование е прѣкаралъ въ борба; борилъ се е съ всичко, и на всѣждѣ е поставилъ католичес-

ката църква въ нетърпимо положение: въ Германия, въ Франция, въ Россия, а особено въ Италия. Италия би тръгнала съ бързи крачки къмъ завѣтните свои цѣли, но, за жалость, само не надъ знамето на папството, а безъ него, противъ него и за негова смѣтка; въ 1870 година въ м. септемврий Римъ биде прѣвземенъ съ въоръженната ржка и се провъсгласи отмиѣнението на папската свѣтска властъ. Напразните протести на Пий IX противъ направеното надъ него насилие, напразните възвания къмъ римско-католическите държави и народи за защита, а особено смѣшната комедия на доброволното затворничество въ Ватиканъ, непрѣстанните викове и жалби за това, което на болшинството на италиянците се прѣдставяло (и се прѣдставлява) постигание вѣковните надежди, — всичкото това подкопало значението на папството въ Италия до крайностъ. Никога въ Италия не е била толкозъ противо-папска и, за съжалѣние, противо-християнска, както въ послѣдните дни на Пий IX и въ първите дни отъ управлението на неговия прѣемникъ.

Отъ Львъ XIII очаквали въ Италия и до сега очакватъ това, което било немислимо да исцѣпкатъ отъ неговия прѣдшественникъ: примирението съ Италия, нейното признание. Миналото на кардинала Печчи, изгледало, да поддържа такива надежди. Но скоро се видѣло, че съ измѣната на личността на папския прѣстолъ се е измѣнилъ само стилътъ на рѣчитѣ и начините на дѣйствиата, но не се измѣнила основната цѣль на папската политика. Тази цѣль е възстановлението на изгубеното! Възстановлението на свѣтската ли властъ? Да, макаръ и въ най-малки размѣри (на пръвъ пжтъ!), макаръ само съ градътъ Римъ и една малка частъ до морето! Въ Римъ не може да сж двама господаре; папата, който е върховенъ водачъ на католичеството, намѣстникъ на Бога на земята, не може да бжде ничий поданикъ, не може да не е господарь. Излѣзнете изъ Римъ, той трѣбва да принадлежи на папата, той е творение на папството! „Въ папството е величието на Италия, нейната сила, нейното могъщество. И ако у насъ (у италиянските ка-

толици) умѣренитѣ или радикалитѣ дирятъ нашата помощъ, ние имъ отговаряме съ проститѣ думи: да отидеме заедно съ васъ при папата, и всички, като се благословимъ отъ него, да пружиме ръка единъ на другъ като братия, и всички по таковъ начинъ да бждемъ италиянци, защото всички ние ще станеме католици“. Тѣй пишеше прѣди нѣколко дена „Osserratore Romano“, органътъ на ватиканската политика. И още: „нека бждеме вѣрни на нашитѣ принципи! нека ни води нашия духовенъ и националенъ вождь!...“ „Напразно и радикалитѣ и умѣренитѣ се милкуватъ около насъ и ни пригласяватъ на полето на Франциска Криспи или въ лагерътъ на статутътъ на Карла Алберта (Италиянската конституция). Ние ще останеме дома въ домътъ на нашия татко и нашия Богъ; ние се намираме въ Ватиканъ, — елате тамо да ни дирите; и тамо ние скоро и добръ ще разбереме другъ друга! Ако не — не!“

Ето гдѣ е най-чувствителната страна на папската политика: да смири Италия, да я накара да иска прошка. Всичкитѣ примирения сж насочени къмъ това: за това е и мирътъ съ Германия, и устѣпкитѣ на френската република, и доброжелателността на схизматическа Россия (врѣменно, врѣменно! ахъ, врѣменно!); за това е и тържественно-умилителенъ разговоръ, заведенъ за съединението на църквитѣ. Всичко се прави за да се импонира на Италия, да се тѣпче морално, да се принуди да се признае, че за нея нѣма нийдѣ спасение, освѣнъ въ папата, върховния нейнъ националенъ вождь, *господарь*.

Това е толкозъ вѣрно, щото самитѣ италиянци съ болка на душата си чувствуватъ на кадѣ е насочено острилото на папската политика. Всѣко „примирение“, всѣкакъвъ успѣхъ на тази политика, много повече разлива въ тѣхъ горчивина, отколкото сж биле гнѣвливитѣ и придирчиви жалби на Пий IX, че го притѣснявали, или сжщитѣ такива, ако и по въздържни на Львъ XIII. При всѣки народенъ празникъ (иапр. 25 годишн. отъ женидбата на царътъ и царицата), народния успѣхъ (въ Африка напримѣръ) погледитѣ се

обръщатъ къмъ Ватиканъ; всички знаятъ, че тамо не сж безучастни къмъ народнитѣ чувства. Но защо отъ тамъ не се чуе никаква добра дума, Евангелско благословение? „За всички има благословение, миръ, благопожелания, само за насъ нѣма нищо!“ Тѣй говориа въ врѣме на празнуванието 25-годишнината на царьтъ и царицата. „Защо заедно съ всичкия християнски свѣтъ, съ всичкитѣ и протестантски и схизматически господаре, и даже съ невѣрнитѣ (султаньтъ и богдыханьтъ) само италиянската благочестива царска фамилия не е могла да поднесе своитѣ поздравления на юбилея на св. отецъ.

Повтаряме, Италия иска примирение, чемрѣе за него, но не може да се откаже отъ направеното, защото се страхува да се откаже сама отъ себе си, отъ вѣковното си чаяние, отъ своето единство. Римъ е неприкосновененъ, се кълнѣтъ италиянцитѣ. „Добрѣ, отговарятъ имъ изъ Ватиканъ, вие ще почувствувате и ще съзнаете, че Римъ е нашъ, Защото всичкия свѣтъ е нашъ, и вие безъ насъ сте нищо! А съ насъ сж и „источнитѣ“ и англичанитѣ“. И ето събира се конференция отъ „источнитѣ патриарси“ за съединението на църквитѣ; папата прѣдсѣдателствува; изработюватъ необикновено великодушно обѣщание на „источнитѣ“, гаранция на тѣхното благополучие. И защо това? За „источнитѣ“ ли? Много малко за тѣхъ; повече за своитѣ, за италиянцитѣ. Мѣжду тѣхъ много наивни души, даже отъ образованитѣ, сж убѣдени, че съединение е станало, „источнитѣ“ патриарси сж приели рѣшението на конференцията. Кой ще ти разбира кои сж и какви сж тия источни патриарси: — колцина сж тия, които знаятъ, че това сж латински патриарси, просто агенти на папската курия?

А между тѣмъ се получило впечатлѣние, и впечатлѣние не малко. Че „истинно-источнитѣ“ не двусмисленно, ако и не грѣмогласно (съ вѣстникарски извѣстия) сж отблъснали папската покана за уния, това надали оскърбява папскитѣ дѣйци. Тѣ и сами не безъ остроумие се признаватъ, че врѣмето за ловението съ примка (прѣлѣгванието цѣли маси) е минало вече

за тѣхъ въ свѣтътъ, и че трѣбва да се задоволяватъ съ търпеливо ловене единици (думи на единъ кардиналъ). Но за това колко радва ватиканскитѣ дѣйци падението на неприятелския тѣмъ италиянизмъ, който е вървѣлъ напредъ не подъ тѣхното знаме. Това е много по-близо, много по-скъпо отъ химерическата „уния съ источнитѣ“.

Тази нещастна уния е подигната отъ прахътъ само за отвождане на очитѣ; никой не вѣрва въ нея искрено (разбираме въ Ватиканъ). Ако да има тамо по отношение къмъ „источнитѣ“ и именно къмъ православнитѣ, а най-много къмъ славяно-русситѣ, нѣкакво искрено чувство, то то е прѣди всичко по-близо до завистъта и страхътъ.....

Има малкъ поводъ за страхъ и въ Италия за симпатии къмъ „источнитѣ“, макаръ тѣ тукъ да не сѣ толкозъ живи, както въ Франция. Но затова пакъ тия симпатии къмъ православието въ Италия не е могла да неутрализира енцикликата „*Praeclara gratulationis*“. Но затова въ свое врѣме.

Флоренция 10 февр. 1895 год.

Протоиерей В. *Левицкий*.

ПРОТЕСТАНСКАТА ПРОПАГАНДА ВЪ ПРѢДѢЛИТѢ НА ИСТОЧНАТА И ЧАСТНО НА БЪЛГАРСКАТА ЦЪРКВА ВЪ XIX СТОЛѢТИЕ.

Въ сжщото това врѣме, когато римскитѣ папи съ всѣкакви мѣрки се стараяли да распространятъ своята власть на Истокъ, Цариградската Църква трѣбвало да защити себе си още и отъ друго, не по-малко, ако не повече пагубно влияние, отъ влиянието на Протестантитѣ. Протестантитѣ, наистина, рѣдко прибѣгвали къмъ тѣзи груби мѣрки и насилия, къмъ които обичали да прибѣгватъ папиститѣ, а работили повече прѣдпазливо и политично, нѣ въ сжщность Источната Църква едва ли не повече търпѣла отъ тѣхнитѣ дѣйствия, отколкото отъ дѣйствията на римскитѣ Католици.

Изобщо малко извѣстната до края на XVIII вѣкъ, мисионерска дѣятелность на протестантитѣ отъ това врѣме бързо се проявява и приема по-обширни размѣри. Срѣдства за проповѣдитѣ на протестанскитѣ мисионери обикновенно служатъ: распространение на библията на разбранъ за народа езикъ, распространение на книжки съ благочестиво, нѣ прѣпълнено съ протестански мнѣния съдържание, даване медицинска или друга каквато да било помощ отъ мисионери и др. т. Въ 1810 година Британското библейското общество а) прѣпечатало отново новогръцкия прѣводъ на Новия Завѣтъ, направенъ още въ първата половина на XVII вѣкъ отъ нѣкой си монахъ Максимъ и напечатанъ въ Женева прѣзъ 1638 година, нѣ и тогава запрѣтенъ отъ Источната Църква, като еретически, и който станалъ подиръ това рѣдкостъ. Тоя прѣводъ ималъ сега много издания и билъ распространяванъ въ голѣмо количество екземпляри между гръцитѣ и особенно въ видъ на подаръци на тѣзи, които се учятъ. Увличанието на

а) Мисионерски общества въ различни мѣста биле открити много: — Лондонското отъ 1795 г., Единбургското отъ 1796 г., Бостонското — 1810 г., Базелското — 1816 г., Берлинското отъ 1823 г. и т. н.

тѣзи, които го чели, било толкова бързо, щото направило учудване въ самитѣ мисионери; а рѣвността на тия послѣднитѣ отивала до тамъ далечъ, щото възбуждала даже подозрѣние отъ страна на турскитѣ власти. Въ 1827 година единъ знаменитъ турски чиновникъ забѣлѣжилъ на английския мисионеринъ въ Цариградъ Гартлея, че турското правителство никакъ не може да разбере, какво има прѣдъ видъ Английското библейско общество, дѣто прави такива голѣми разноси за распространението на книги. Наедно съ распространението на книги мисионеритѣ здраво работили и за отваряието училища за дѣцата на православната Църква. На Ионическитѣ острови прѣзъ м. Септемврия 1831 година имало вече 117 мъжки и 10 женски училища, въ които (отъ единия и другия полъ се учили 4,278 ученици б.).

Гръцкия клиръ, като се страхувалъ за цѣлостта на православieto, най-подиръ немогълъ равнодушно да се отнася къмъ такава дѣятелность на протестанскитѣ миссии. Въ 1836 година патриархъ Григорий VI издалъ подписаното отъ седемдесетъ епископи постановление, съ което се назначавала особенна комисиия за надзиравание въ Цариградската Църква чистотата и неприкосновенността на православieto. „Мнозина отъ друговѣрцитѣ, а така сжщо и отъ нашитѣ, излѣгани и развратени отъ друговѣрцитѣ, се говори въ послание-то, — се мъчетъ съ съвокупни усилия да одушатъ православieto. Учители, които сж изгубили правата вѣра и потѣпкали своитѣ права, и еретическитѣ книги доставляватъ на насъ много грижи, посрѣдъ които утѣшава и подкрѣпва насъ едната само вѣра въ Божественното обѣтование, че и вратата адовие неможтъ да одолѣятъ на Църквата“. Комиссията трѣбвало да се състои подъ прѣдсѣдателството на патриарха, отъ трима, високоуважавани, духовни лица, — Месемврийския Митрополитъ, реимнийския епископъ и проповѣдника Евсевия; къмъ тѣхъ се прибавявали въ качеството на помощници още двама уче-

ни свято-горски монаси. На първия отъ тия три члена било възложено да испитва кандидатитѣ за священници и исповѣдници, на втория — цензурата на книгитѣ, на третия — пазението за проповѣдванието в). Въ сжщата още година се явило ново, патриотическо послание отъ патриарха противъ нововодителитѣ и прѣлѣстителитѣ; патриарха убѣждавалъ всичкитѣ православни да избѣгватъ всѣкакво сбирание съ тия прѣлѣтителитѣ, а тѣхнитѣ книги да изгоряватъ, защото православната църква, основана отъ Богопросвѣтенитѣ Отци, исповѣдници и мѣченици на седемтѣхъ вселенски събори, като на седемъ не поклатими стѣлпове, нѣма нужда отъ каквото да било подобръние, тъй като тя съдържа въ себе си всичко, което сжщественно е необходимо за спасението“ г). Въ сжщата тая още година се явило по подробно окръжно послание къмъ православнитѣ по всичкитѣ мѣста, подписано отъ патриарситѣ цариградски и Иерусалимски и отъ 17 епископи, което изобличавало учението на Лютеранитѣ, калвиниститѣ, цвинглиянитѣ, социянитѣ и съ изискване възбуждало епископитѣ, както и свѣтскитѣ на цѣлата источна църква, къмъ бодърствование. “Плодове отъ тия ереси сж: развала на нравитѣ, незачитание на законитѣ, безсмисленна распуснатостъ, вълнение противъ църквата и управителитѣ, съ една дума — пропастъ за народитѣ. . . . Всѣкой епископъ трѣбвало поради това да нарѣди въ своята епархия духовна комиссия; на родителитѣ трѣбвало да бжде строго забранено да пращатъ дѣцата си въ еретически училища; всички, еретически съчинения и распространени книги, и всички прѣводи на вѣтхия и новия за вѣтъ на ново гръцкия, сърбския, арабския, българския и словѣнския езици трѣбва да бждѣтъ отнемани, защото вѣчень срамъ и проклятия ще бждѣтъ наше дѣло, ако лютерано-калвиниститѣ се загнѣздятъ и зематъ да прѣуспѣватъ въ повѣренното на нашата пастирска грижа паство! Като се обръща къмъ мирянитѣ, патри-

в). Ibidem, — стр. 378.

г). Ibidem, — стр. 379.

арха казва: „какъвъ срамъ за насъ, ако ние оставимъ въ течение на толкова вѣкове неизмѣно спазваната у насъ вѣра — заради това, за да би тръгнали по ерестъта на нѣкой-си нечестивий Лютеръ или на не обуздания Калвина, ако допустнемъ въ такива важни нѣща далѣжатъ насъ чужденцитѣ, които сж дошли у насъ отъ край свѣта, говорѣтъ на чуждъ за насъ езикъ, исповѣдватъ чужда за насъ вѣра“ д)!

Ревността на патриарха Григория VI за цѣлостъта на православieto, непрѣменно, възбудила къмъ него ненавистъта отъ страна на протестанскитѣ мисионери. Тѣ сполучили да въоръжатъ противъ патриарха английския посланикъ въ Цариградъ, Стратфорда Редклифа, който незакъснелъ да употреби всички сръдства, за свалението на толкова опасния противникъ (въ 1841 г.) е). При все това грижата на църквата не останала безуспѣхъ. Безъ да се глѣда на това, че американскитѣ протестанти въ 1844 г. по различни мѣста на Европейска Турция имали вече 31 мисионери, безъ да се глѣда на това, че въ тѣхнитѣ училища на островъ Критъ имало 300 ученика и 140 ученички, не гледайки, най-подиръ на това, че въ 1850 година правата тѣхни биле уравниени отъ правителството съ правата на другитѣ народности въ Турция ж), надѣждитѣ тѣхни се показали суетни. Въ 1852 година мисионерския епископъ въ Турция докторъ Сутгатъ се завърналъ въ своето отечество — съединенитѣ Щати. Подиръ двѣ години слѣдъ това единъ английски мисионерски журналъ писалъ, че епископа призналъ миссията тукъ за несъстоятелна и билъ повиканъ назадъ отъ обществото, което го испратило з).

Като претърпѣли несполука въ едно мѣсто, протестанскитѣ мисионери мислили съ печалба да възнаградѣтъ себе си въ друго и, въ нищо като не оставали назадъ отъ своитѣ съперници, мисионеритѣ на

д) Ibidem.

е). Т. И. Филишова, — соврем. царк. вопросы, — стр. 56.

ж). Въ 1850 година Портата издала ферманъ въ полза на протестанскитѣ рай, съдържащието на който се прѣвозда напълно въ съчинението на Гиргаса „правата на християнитѣ на истокъ“, стр. 97—98.

з). Пров. Обзор. 1868 г., т. 27 стр. 384.

Римско-Католическата църква, обжрнали будно око върху нещастната България. Когато въ 1856 година прѣпирната между българитѣ, които искали църковна самостоятелностъ, и грѣцитѣ приели враждебенъ характеръ, протестанскитѣ мисионери, а особено американскитѣ методисти, незакъснели да се явятъ на мѣстото при борбата — въ самитѣ провинции български и да основатъ тамъ на много мѣста свои станции. Срѣдствата на тѣхната пропаганда, която много се надѣвала на враждата между българитѣ съ грѣцитѣ, състояли въ проповѣдитѣ подирь Богослуженията, на които дождавали да слушатъ любопитнитѣ българи, въ раздаване написани на народния български езикъ трактати и книжки, въ частни разговори съ хората, съ които тѣ влизатъ въ сношение прѣимущественно съ помощта на различни свои услуги, и най-подирь, съ отварянието на училища. А най-много тѣ се старали за распраспространението на своитѣ книги на народния български езикъ. Благочестивитѣ книги, распространявани отъ тѣхъ тукъ, биле прѣвѣдени на съвсѣмъ просто-народенъ български езикъ. Къмъ църковно-славянския езикъ методиститѣ имали отвръщение; тѣ виждали въ него орѣдие на панславизма, орѣдие за развитието на руското влияние на истокъ. Заради това и българитѣ тѣ убѣждавали да извършватъ своето Богослужение само на разговорния свой езикъ. Фактитѣ показватъ, че проповѣдта на протестантитѣ поднала въ това отношение на добра земля. За влиянието на протестанската проповѣдь надъ българитѣ единъ отъ нашитѣ руски отечествени пѣтешественици, не свободенъ отъ пристрастието къмъ тѣхъ и къмъ словянофилството, казва: „мене винаги се струва, че учението на методиститѣ е по-опасно за самостоятелността на българитѣ, отколкото пропагандата на унията съ Римъ. Протестанството, като се врѣзва въ плътта и кръвта на обществото (българско), непрѣмънно му готви за въ бѣдѣще съмнѣние, отричание, сѣрдечна студенина и умъртвяване на всичкитѣ живи

словѣнски сили — на вѣрата, на любовѣта и на общото братство“ и).

Тия страхувания, трѣбва да забѣлѣжимъ, сж имали до нѣйдѣ основателностъ. Протестанскитѣ мисионери, които се надпрѣварвали съ римскитѣ, „въ распространение на християнството между християни“, всѣки единъ день все повече и повече усилвали своята дѣятелностъ, макаръ да не правили такъвъ шумъ, както римскитѣ католици. Ние имаме на ржката си писмото на американския методистки — мисионеринъ Лонга въ Бжлгария, надписано за своя агентъ въ самото начало на 1861 година. То твърдѣ ясно запознава насъ съ характера и съ срѣдствата на протестанската мисионерска дѣятелностъ. „Ще кажж за бжлгарския църковенъ въпросъ, пише той, — че безъ да сжмъ дипломатъ, безъ да разгледвамъ такива въпроси отъ дипломатическа гледна точка: тоя въпросъ азъ ще разгледамъ въ нравствено и религиозно отношение. Вие знаете моралното състояние на служащитѣ лица въ гръцката църква: на васъ, както и на мене, извѣстно е, че отъ патриарха до послѣдния диаконъ тя прѣдставлява гледище на пѣленъ нравственъ упадѣкъ; и нѣма въ ней нито най-малко здрава основа, отъ която би могло да се очаква въ бждѣще *прѣобразование* въ църквата. Като гледамъ на бжлгарския народъ, азъ го намирамъ шесть пжти по-многоброенъ отъ гръцкия; а при това той е почти съвсѣмъ отсраненъ отъ всѣкакво вземане участие въ църковнитѣ служби. . . . ще бжде ли въ материално отношение за бжлгаритѣ по-добрѣ, ако тѣхнитѣ архиереи бждѣтъ отъ народността имъ, положително да кажж не могж; нѣ мислж, че ще бжде. А отъ нравствена и религиозна гледна точка въ това се заключава едничката моя надѣжда да се введе всеобщо прѣобразование въ Источната Църква. Азъ твърдѣ много очаквамъ, че, ако бжлгаритѣ успѣхѣтъ да зематъ въ тѣхни ржцѣ църковнитѣ работи, то много прѣобразования ще се введѣтъ отведнжжъ, и тѣ ще отворжѣтъ вратата за още по-голѣми прѣобразования.

и) День 1863 г. № 10, стр. 10. Такова сжщо свидѣтелство се намира въ Моск. Вѣдом. 1866 г. № 122 (на павѣстния словенофилъ Нилъ Поповъ).

Поради това въ нашитѣ мисионерски тукъ дѣйствия, безъ да се гледа на многократнитѣ молби, ние никога не сме залавяли прѣдприятіе да създадемъ отдѣлни протестански общини. Нашата надѣжда се заключава по възможности — да успѣемъ въ що и да било по отношение къмъ цѣлата църква. Мене не сж извѣстни политическитѣ мжнотии, въ които се намира въпроса, и мислѣ така сжщо, че бжлгарскитѣ прѣдставители въ Цариградъ не сж биле, колкото трѣбва, внимателни къмъ видѣтъ, въ който въпроса билъ прѣдставенъ на Портата. Характера на въпроситѣ, зададени отъ Портата показватъ на съвършено ново лукавство на отоманекото правителство: отъ тѣхъ се вижда различието на подданнитѣ по народностъ, а не по религия. *До когато вѣроисповѣданието на бжлгаришѣ и гръцитѣ ще бжде еднакво, мислѣ, Портата ще поиска, щото християнитѣ да имжтъ едно църковно прѣдставителство, а бжлгаритѣ ще поискатъ, щото въ това прѣдставителство да участвува много ройната народностъ. По този начинъ, дѣлото ще приеме другъ изглѣдъ 1).*

Като отговоръ на това послание, жителитѣ отъ града Търново испратили до своя депутатъ въ Цариградъ писмо отъ 9-й Май 1861 година съ слѣдующето съдържание: „Бжлгарския нашъ въпросъ срѣщна неочаквано прѣпятствие. Коего ни се струваше на насъ непротивно на закона и на царската воля, то е прѣдставено отъ неприятелската страна за противозаконно. И въ тѣзи случаи всичката наша надѣжда за прѣобразованието на църквата изчезва. *Защото, ако правителството признава насъ за едновѣрни съ гръцитѣ, то трѣбва, щото и ние да признаеме единъ само патриархъ за всичкитѣ православни. Прѣобразованіята, които за насъ сж потрѣбни, се заключаватъ, както сами знаете, въ слѣдующето: гръцкото духовенство поставя владици само отъ монаситѣ, а не и отъ женетитѣ свѣщенници; гръцкото духовенство забранява да сж чете священо писание на простонароденъ езикъ, което народа иска, като жаждущий еленъ за вода, и иска да*

1). Прав. соб. 1873 г., т. 1, стр. 241 — 242.

има проповѣдници спорѣдъ Христовитѣ думи: „шедше въ мѣръ весь, проповѣдитѣ Евангеліе всей твари“; гръцката църква е нарѣдила прѣзъ годината праздници на много по-послѣшни святии, мѣченици, прѣподобни, свѣтителі, отъ което народа отъ благоговѣние се е обърналъ въ суевѣренъ. Ако си останемъ подъ управлението на гръцкото духовенство, никога съ тѣхъ нѣма да дойдемъ до съглашение за исправлението на по-горѣ писаното, защото гръцкия народъ нѣма никакво съчувствие къмъ бѣлгарския. Споразумѣйте се всички вие, народни прѣдставители: и ако одобрявате направете оплакване до посланниците на Европейскитѣ сили, и го подайте тамъ, гдѣто можете да бждете увѣрени, че ще ви чуѣтъ. Та да но би Богъ, за ползата на Бѣлгаритѣ, за честъ и слава на държавинтѣ сили, просвѣтитъ благороднитѣ сърдца на посланниците, на нека да прѣдложатъ на великодушния нашъ Султанъ народното наше желение: да възвърне заточенитѣ, за да би се събрали въ цариградската бѣлгарска църква владицитѣ Иларионъ, Авксентій и Паисій, и тамъ, като свикатъ съборъ църковенъ, да урѣдятъ църковнитѣ работи, колкото е възможно, на евангелско основание: да рѣкоположатъ за бѣлгарскитѣ градове епископи бѣлгари отъ женети и неженети священници; да прѣмѣстятъ праздниците на Божиитѣ угодници въ недѣлнитѣ дни, щото да би дали на християнитѣ свобода да работятъ прѣзъ цѣлата сѣдмица, а да празнуватъ само единъ день, недѣлния. Защото не е полезно за народа да си остави работата и да празнува по механичѣ“ к).

Отъ това изложение на документитѣ лесно може да видимъ, че усилието на протестанскитѣ мисионери не е безплодно; напротивъ, тѣ оказватъ твърдѣ силно влияние върху настроението — умоветѣ на бѣлгарския народъ и неговото духовенство. А за да би още по-здраво заякчили своето дѣло, тѣ отварятъ училища

к). Подиръ това идѣтъ подписитѣ на петъ священника. Денъ 1863 г., № 10, стр. 10—11.

л), събиратъ священническитѣ дѣца и ги испращатъ въ протестанската колегия на островъ Малта м). Отъ началото на 1864 година, тѣ наченали да издаватъ ежемѣсечния журналъ *Зорница*: „Евангелското-патриотическо-списание“. Английскитѣ мисионери, както гласи тѣхната программа, прѣдприели това издание съ цѣль да прокаратъ между българитѣ мисли нравствено-християнски, четение, „нравоучително и полѣзно, както за мъжетѣ, така и за женитѣ, както за възрастнитѣ, така и за младитѣ“.

„Тоя журналъ прѣимущественно ще се занимава не съ съврѣменнитѣ новини, а съ излаганието на обще-полѣзни. книжовни и учебни прѣдмѣти, щото журнала, като влиза всѣки единъ мѣсець въ къщата както на гражданина, така и селянина, да се приема, като многожеланъ гостъ отъ всѣки единъ членъ изъ семейството“ н). За характера на съдържанието на тоя благочестивъ журналъ можемъ да сѣдимъ по статиитѣ каквито сѣ слѣдующитѣ: за безполезността на поста, за врѣдата на монашеския животъ и т. н. Въ половината на 60-та година г-нъ Лонгъ отишелъ изъ България въ Америка „съ цѣль да измоли отъ своето правителство официално позволение да разпространява протестантизма между българитѣ“ о).

Благодарение на такава усилена дѣятелность, протестанската пропаганда имала доста голѣмъ успѣхъ. По свидѣтелството на пѣтешественници, тя отимала даже по-голѣмо влияние, отколкото римската п), и ако мисионеритѣ не броятъ своитѣ прозелитѣ съ хиляди, то, безъ друго, вече иматъ много стотини обѣрнати, както и въ други мѣста на цариградската църква. (Въ това отношение съвсѣмъ голѣмо значение има основа-

л). Въ началото на 60-та година тѣ основали въ Пловдивъ училище, при което повече отъ година държали учители, плащали имъ, безъ да иматъ единъ ученикъ. Нѣкъмъ половината на 60-та година тѣ очаквали, че училището ще се напълни съ български ученици. Москов. Вѣд. 1865 г., № 122.

м). День, 1863 г., № 10, стр. 12.

н). День, 1864 г., № 8, стр. 23.

о). Пров. обзор. 1866 г., т. XX, забѣлѣжка, стр. 57.

п). Ibidem.

ното въ Цариградъ училище отъ Роберта, *) като изпуща всѣка година по нѣколко десетини възпитанници съ протестански начинъ на мисленіе).

Най-чудното въ това явление, на гледъ, се показва това обстоятелство, че най-много отъ тѣзи безсрамни дѣйствия сж вършили въ врѣме на най-вече оживената прѣписка отъ прѣдставителитѣ на Англиканската църква съ прѣдставителитѣ на православната по въпроса за взаимното сѣдинение на църквитѣ. Както се знае, мисълта за сѣдинението на тая църква съ православната изникнала още отъ рано. въ началото на миналото столѣтіе. Отъ това врѣме ту угасвала, ту отново се възрождавала. тя до 60-та година изключително се съсредоточавала само на руската църква за това. Като се сдобила съ нова сила въ 1862 година вече не само въ Англия, а и въ Америка, тая мисль бързо успѣла да прѣмине и въ гръцката цър-

*) „Робертъ Колежъ е основано въ 1863 г. чрѣвъ щедростта на Христофора Р. Роберта отъ града Нью-Йоркъ и по залѣганіето на маспонера Киръ Хамленъ. То е признато отъ законодателното тѣло на Нью-Йоркскій щатъ и се управлява отъ едно настоятелство, което се намира въ сѣщій щатъ. За основанието му Н. И. В. Султана е издалъ позволително праде на цариградската Легация (посолство, консулство) на Сѣдиненитѣ щати, чрѣвъ което се запазватъ за заведението всички прѣимущества, които Императорското правителство дарява на възпитателнитѣ заведения въ Турция.

Цѣльта на колегията е да даде на всички свои ученици безъ разлика на вѣра и народностъ едно плъно (здрво) възпитание въ всѣко отношение равно на онова, което се добива въ една първокласна Американска колегия и основано (поставено) на сѣщитѣ общи начала.

Заведението се помѣсти въ голѣми прѣдизани отъ огнь здания, въздигнати нарочно за него, на едно мѣстоположение, признато за най-хубаво и най-здравословно на Босфорекитѣ брѣгове *Учение*: Прѣподаванието въ колегията става на английскій езикъ, практическото знание на който е необходимо за приеманне на ученикъ въ втория „Freshman“ класъ Курса, съ изключение на пригтовителното отдѣление, обнема 5 години и титлата бакалавръ на искусствата се дава на ония ученици, които редовно и успѣшно зевършжтъ курса; а ония ученици, които завършжтъ цѣлия курсъ удовлетворително, съ изключение на висшата математика. добивжтъ титлата бакалавръ на литературата, а ония, които завършжтъ цѣлия курсъ, безъ латинскій езикъ, добивжтъ титлата бакалавръ на наукитѣ. Всѣкой ученикъ е задлъженъ да изучи основателно матерний си езикъ и древния езикъ, отъ който матерния му езикъ е произлязалъ. Освѣнъ английскія и матерния си езикъ, ученика е длъженъ да изучи въ добавкъ поне единъ отъ новитѣ езици, другитѣ езици не сж задлъжителни. Рисуваніето, задлъжително въ вторий „Freshman“ класъ, е не задлъжително въ другитѣ классове. Даватъ се уроци по вокалната музика, а инструменталната музика е не задлъжителна и за нея се плаща особено“ . . . (Catalogue of Robert College. 1887—1888 г. стр. 27—28).

Прѣводчикътъ.

ква. Извѣстната „Асоциация на источната църква“, която се образувала въ Англия за спомагане на дѣлото по съединението на църквитѣ, се обжрнала къмъ генералната конвенция на епископалната църква въ 1868 година съ широка записка по дѣлото, въ която, между другото, се говорило слѣдующето:

„Ние, долѣподписаннитѣ най-почтително прѣдставяваме слѣдующата записка по дѣлото отъ името на епископитѣ, священниците и мирянитѣ, които, съединени за общата цѣль въ Асоциацията на Источната Църква, искрено се надѣватъ, че вашето достапочитаемо събрание ще обжрне на нея благосклонното свое внимание. Като виждаме, че на великия глава на Църквата въ течението на послѣднитѣ години угодно било да вложи въ сърдцата на хората, въ различнитѣ части на Християнството, които принадлежатъ къмъ различни религиозии общини, които долго врѣме сж се намирали въ разногласие, дълбокото убѣждение, че това раздѣление е противно на волята на Оногова, който е Началникъ на мира (съгласието) и Приятель на единството, и че то е изникнало въ по-много случаи не толкова отъ същественното различие въ основитѣ на вѣрата, колкото отъ взаимното незапознанство и недоразумение, и най-много отъ всичко отъ нѣманието на взаимна любовъ, и като съзнаваме, че такова раздѣление мѣжду християнитѣ въ сегашно врѣме е една отъ главнитѣ причини за распространение на невѣрието и безрелигиозността и главно прѣпятствие за спасението на душитѣ; и като мислимъ така сжшо, че на всички, които скърбятъ за раздѣлението на Християнството лежи велика обязанность да се трудятъ, до колкото отъ тѣхъ зависи, да ги съединятъ и да подновятъ единството на духа въ съюзъ на мира, вашитѣ мемориялисти (които написали записката) желаятъ да обжрнатъ вниманието на почитаемото събрание на това: 1) което е било вече направено при помощта Божия за достиганието на тая свята цѣль, и 2) на основания, които на гледъ указватъ, че Църквата въ Америка особено е приспособена отъ Божествения промисълъ къмъ това, щото да земе на себе

си инициативата въ критическата минута за приемане най много желаннитѣ мѣрки къмъ въстановяване съобщенията между Англиканската Община и великата православна Църква въ Россия, Цариградъ и Гръция. Посрѣдъ най-много раннитѣ проявявания на това стрѣмление къмъ единство, изникнало вътрѣ нараздѣленитѣ клонѣ на Св. Християнска Църква, нека споменемъ образованието на съюза за молитва, извѣстенъ подъ названието „Асоциация за спомагане на единението на Християнството“. — Нѣколко по-късно организирани биле „Гръцко-Руския Комитетъ на Конвенцията“ въ Америка и подиръ това „Источно Църковния Комитетъ на Кентерберийската Конвенция“ въ Англия — съ цѣль за всестранното обмисление въпроса относително взаимното съобщение съ православната Църква въ Россия и Истокъ. Отъ двѣтѣ страни на Атлантическия океанъ прѣдприетото по такъвъ начинъ трудно дѣло се продължава до наше врѣме съ неослабвана ревностъ и енергия. Образованието Асоциацията на Источната Църква, къмъ която бѣхме ние (Русситѣ), започна въ кжсо врѣме и тя, да спомага на двата комитета, способна да приеме въ кржга на своето дѣйствие социалнитѣ, нравственитѣ и политическитѣ страни на прѣдмѣта, еднакво както и чисто Богословскитѣ. Тия общества различни изникнали изъ дълбокото и усиливащото се убѣждение, че между това, както разногласието между насъ и Църквата на Римъ е така велика, щото всичкитѣ надѣжди или старания за съединяванъето съ нея биле би повече отъ бесполезни, такова непрѣодолимо прѣпятствие несъществува въ отношение за сближението съ Истокъ, и че поради това, при помощта Божия може би да сж поднови съобщението на Църквитѣ въ това направление. Въ всѣки случай трѣбва да бжде направенъ опитъ. Очевидно е, първата стѣпка въ тая непозната областъ на труда трѣбва да състои въ това, щото да изглади почвата за бжджшитѣ ислѣдвания, да острани прѣпятствията, турени на пътя отъ различни прѣдубѣждения, недоразумения, незнания въ запознаването съ чувствата на нашитѣ источни братя по отношение

къмъ насъ и въ изяснението на тѣхъ нашитѣ желанія. Тая подготовителна работа е прѣдприела Асоциацията на Источната Църква, като счита за своя основна цѣль слѣдующето: 1) да запознае английското общество съ състоянието и положението съ Источнитѣ Християни съ цѣль постепенно да сж подобри тѣхното състояние съ помощта на влиянието отъ общественното мнѣние въ Англия; 2) да запознае Источнитѣ Християни съ учението и началата на Англиканската Църква; 3) да се ползува съ всичкитѣ благоприятни обстоятелства, които прѣдстави Промисъла, за взаимното съобщение съ православната Църква и така сжщо за дружественното сношение съ другитѣ стари Църкви на Истокъ, и 4) да помага, до каккото е възможно, на епископитѣ отъ православната Църква въ тѣхнитѣ усилия за развитието духовното благосъстояние и образованието на тѣхнитѣ паства“.

Подробно като изброяватъ фактитѣ, въ които се проявила дѣятелността отъ Асоциацията на Источната Църква, и между другитѣ извѣстни факти сношението на нѣкои членове отъ английското духовенство съ источнитѣ иерарси, мемориялиститѣ заключаватъ: „поради това най-покорно молимъ вашето достопочитаемо събрание незабавно да земе мѣрки за привѣждане въ дѣйствие началата, приети отъ конвенцията“. ¹⁾

Записката „отъ Асоциацията на Ист. Църква“ била съчувствено приета отъ Генералната Конвенция. Въ петия день отъ засѣданието на тая послѣдната въ палата на духовнитѣ и свѣтскитѣ прѣдставители внесена била слѣдующата резолюция:

„Така като подновяванието единството на Църквата е прѣдмѣтъ отъ велика важность, защото безъ подновявание единството за нея е невъзможно въ свършенство да испълни своето посланничество въ свѣта, и така като, спорѣдъ мнѣнието на мнозина, знамението на врѣмето ясно показва насилното и постоянното нарасване на желанието между Църквитѣ да видятъ

¹⁾ Христ. чтен. 1882 г., т. II, стр. 694—696.

подновяването на такова единство, то *опрѣдѣлиха* въ съгласие съ палатата на Епископитѣ, че съединения комитетъ на двѣтѣ палати, които съставятъ Генералната Конвенция, която състои отъ равно число епископи, священници и миряни, трѣбва да бѣде назначенъ като органъ на сношаваня съ другитѣ клонове на църквата и съ различнитѣ християнски общества, които могатъ да поискатъ свѣдения или сношения по тоя прѣдмѣтъ“. ²⁾

Резолюцията подиръ нѣколко бавяние прѣминала двѣтѣ палати. Съ нея въ сжщностъ се потвърждавало сжществуването на по-прѣди основания Гръцко-Руски Комитетъ, нѣ сега тоя комитетъ билъ прѣобразованъ съгласно новото положение на нѣщата и нему биле дадени по-широки полномощия. На 18 день отъ за сѣданието на палатата на духовнитѣ и свѣтски депутати приела още и слѣдующата резолюция, която *опрѣдѣляла* правата на комитета:

„Опрѣдѣляме, съгласно палатата на епископитѣ, че съединения комитетъ по въпроса за Гръцко-Руската Църква трѣбва да продължава своето сжществуване съ пълномощие да се сношава съ властитѣ на Руската и другитѣ клонове отъ Источната Църква за придобиване по-нататъшни истински свѣдѣния и за резултатитѣ да съобщи на слѣдующата генерална конвенция“. ³⁾

По нея начинъ въпроса за правитѣ сношения на Иерарситѣ и съ властѣта на православнитѣ Источни Църкви Генералната конвенция рѣшила въ положителенъ смисълъ. Сега оставало да се изработятъ прѣварително нѣкои практически начала и цѣли за осжществяването на които трѣбва да бждѣтъ тия сношения. Английския Комитетъ въ тоя случай изработилъ слѣдующитѣ точки:

1. Като взема въ внимание гомѣмото число членове на Английската църква, които прѣживяватъ на Истокъ, въ мѣста твърдѣ отдалечени отъ станциитѣ на нашитѣ капелани, а така сжщо многото наши мо-

²⁾ Ibidem стр., 700—701.

³⁾ Ibidem стр., 701.

ряци, които умиратъ тамъ безъ всякаква възможностъ да бждатъ удовлетворени тѣхнитѣ религиозни нужди отъ страна на нашето духовенство, комитетътъ намѣрва, че единственното срѣдство да се прѣмахнатъ погребенията на такива лица на неосвятена земя, и безъ думи на християнско упование и молитви, състои само въ това, щото обрѣдитѣ на Християнското погребение да бждатъ извършвани надъ тѣхъ отъ мѣстното православно духовенство. Тоя фактъ, че въ горѣщия климатъ на Истокъ погребението става не по-късно отъ 24 часа подиръ смъртта. въ повечето случаи напълно отстранява възможността да се получатъ трѣбоиспълненията отъ страна на нѣкакъвъ Английски свѣщенно-служителъ, която живѣе надалечъ.

2. Тѣй сжщо комитетътъ намѣрва желателно, щото дѣцата на Английскитѣ родители, родени на Истокъ, да могатъ, по молбата на тѣхнитѣ родители да получатъ таинството кръщение отъ нѣкого упълномощенъ (православенъ) свѣщенно-служителъ, особено въ случай на опасностъ отъ смъртъ, когато не може да бжде получено такова отъ Английски свѣщенникъ. Нъ въ сжщото врѣме комитетътъ желае да установи и да даде ясно да се разбере, че отношението на такива дѣца къмъ църквата на тѣхнитѣ родители не трѣбва да се счита видоизмѣнено или промѣнено вслѣдствие на факта на такова кръщение и че, ако нѣкъдѣ сжществува законъ въ такова направление, той трѣбва да бжде ослабенъ. Могатъ да бждатъ така сжщо случаи, макаръ и не толкова често да се срѣща, когато услугитѣ на Источния свѣщенно-служителъ могатъ да бждатъ искани за извършването бракъ между Английски лица, или ако едното лице е Английско, въ какъвто случай се изисква сжщото пакъ условие.

3. Комитетътъ тѣй сжщо не може да испустне отъ видъ още една точка, именно извършването на святото причащавание на лица умираюци или които сж намѣрватъ въ опасностъ отъ смъртта, и лица които пътуватъ и се намѣрватъ надалечъ отъ Английската църква. Това много пжти било би источникъ

на дълбоко утѣшение и дѣло на велико християнско благодѣяние, ако би такива лица, когато тѣ сериозно пожелають свящото причащение, като иматъ отъ понапрѣдъ прѣпоръчителни писма отъ своя священнослужителъ и отъ своя епископъ, да могатъ въ своята нужда да приематъ това благодатно таинство отъ ржцѣтъ на Источното духовенство.

4. Английската Църква отъ своя страна би наченала всякога доброволно да изпълнява тѣзи искания на религията, на любовта и на Християнското братство по отношение къмъ членоветъ на Источната Църква на тия, същитъ условия, както тя и дѣйствително всѣкога е била готова да прави и, като Църква, считала е себе си обязана да прави.¹⁾

Като завършва тия основания, на които е възможно установяването на общенията между църквитъ, комитетътъ исказва увѣренность, че въ сегашно врѣме може съ успѣхъ да се обръщатъ къмъ просвѣтеното сърдце и Християнското внимание на Цариградския патриархъ и на другитъ патриарси и направителствующитъ синоди на другитъ православни църкви съ молба, въ видъ на усиленитъ сношения на нашитъ съотечественници съ Источнитъ страни, за взаимното размѣняване священно-дѣйствията на Християнската любовъ за ония членове на нашата църква, които иматъ нужда отъ тѣхъ и могатъ да ги желаятъ въ странитъ, които се намѣрватъ подъ тѣхната духовна юрисдикция“.²⁾

Между това наченали се сношенията на Иерарситъ на Англиканската община съ православнитъ Иерарси. Кентерберийския Архиепископъ по просбата на конвокацията (свикването) написалъ послание на Цариградския патриархъ. Особенъ поводъ къмъ това за Архиепископа послужило туй, че патриарха Цариградски показалъ особно внимание на Англиканската Църква. Въ Цариградъ ставало освячение на Английска Църква. За свършването негово тамъ билъ пристигналъ Английския епископъ.

¹⁾ Ibidem стр., 707—708.

²⁾ Ibidem стр., 707—708.

изъ Гибралтаръ и тържествено извършилъ освѣщаване на църквата. За възвеличението на туй тържество Цариградския патриархъ проводилъ отъ себе си прѣдставителъ — своя протосингелъ, епископа на Пера, и освѣнъ това при освящаванieto присъствувалъ и единъ Архимандритъ отъ Атонската гора. Ето отъ тоя случай се възползувалъ Кентерберийския Архиепископъ. Той писалъ на патриарха писмо, въ което му благодарилъ за братското внимание къмъ тържеството на Англиканската църква и въ сщцото врѣме се досегналъ до въпроса за взаимоотношението на църквитѣ, особено въ отношението на погрѣбаванieto умрѣлитѣ членове на Английската църква. Наедно съ това той прѣпроводилъ на патриарха и грѣцкия прѣвѣдъ отъ книгата молитви на Английската църква. Патриарха незакъснѣлъ да отговори съ послание на това писмо, въ което обяснявалъ побужденията къмъ направеното отъ него распорѣждане относительно погрѣбаванieto на Англичанитѣ отъ православни священници и направилъ нѣколко бѣлѣжки на проведения нему отъ Архиепископа „Евхологионъ“ (Молитвенникъ). Освѣнъ това той распроводилъ на подвѣдомственнитѣ нему Иерарси слѣдующето окръжно послание относительно тоя прѣдмѣтъ: „Прѣосвященный Митрополите! Като получихме неотдавна отъ достопочтенния Кентерберийски Архиепископъ и примасть на всички Англия, Арчибалде Кембеля, просба, щото, когато се случи да умрѣ нѣкой отъ Християнитѣ на Английската църква, които се намѣрватъ въ тия мѣста, погрѣбението да става въ нашитѣ православни гробища и като тая просба братолюбно е приета отъ великата Църква, то съ настоящето наше окръжно послание приканваме и ваше прѣосвященство и прѣдлагаме, въ случай, че умрѣ нѣкой Англичанинъ въ вашата епархия, гдѣто нѣма протестански гробища, да позволите да стане погрѣбаванieto въ нашитѣ православни гробища, безъ да се распростира на мѣстото на погрѣбението право на частна събственность или на каквото и да било участие. И ако при това нѣма Английски священници, и роднинитѣ на умрѣлия попросѣтъ, щото

нашитѣ священници да придружатъ тѣлото, то ваше прѣосвященство благоволете да назначите единъ или двама отъ нашитѣ священници, които трѣбва да пѣхтъ Святий Боже и 118 псаломъ изъ чинопослѣдованието на погрѣбението, наедно съ четението на Апостола и Евангелието“. ¹⁾

Наскоро се явилъ поводъ къмъ сношението на Английската община и православния Истокъ. Въ 1870 година Гръцката колония въ Ливерпулъ свършила постройката на гръцката църква и за извършването на освящението ѝ пристигналъ гръцкия Архиепископъ Ликургъ. Когато ставало освящението Английскитѣ прилати проводили на освящението свои официални прѣдставители. Така Контерберийския Архиепископъ въ качеството на свой прѣдставитель проводилъ достопочтенния Вилиамса, а Йортския Архиепископъ — Бутлера. Тука по тоя начинъ станало размѣняване отъ страна на Английската Иерархия ония църковни любезности, ако само може така да се каже, каквито показалъ Цариградския патриархъ, когато той тъй сжщо проводилъ своя протисингелъ да присѣтствува при освящаванieto на Английската църква въ Пера. Подиръ освящаванieto на Ливерпулската църква Архиепископъ Ликургъ билъ на гости у Йоркския Архиепископъ и у епископитѣ Винчестерски, Линколнски и Елийски, и на всѣкъждѣ оставилъ слѣдъ себе си най-добри впечатления. Два отъ Английскитѣ университета му прѣдложили почетни степени и биле му прѣподнесени многобройни адреси отъ епископи, общества и частни лица. Нъ главния интересъ отъ прибиванieto на Архиепископа Ликурга въ Англия се съсрѣдоточва на конференцията, която ставала между него и ученитѣ членове на Английското духовенство отъ 4-й Февруарий 1870 год. и имала за своя цѣль живото уясняване на различията учението на Англиканската и православната църква. Тя оставила най-доброто впечатление между разговаряющитѣ се, и Архиепископа Ликургъ явно и безъ да се стѣснява изказалъ своето съчувствие къмъ.

1) Ibidem стр. 710.

дѣлото на единението при всѣкой сгоденъ случай. Прѣдъ самото си заминване изъ Англия той написалъ писмо на Архиепископа Кентерберийски, въ което между другото казвалъ: „сега азъ като се завърна въ Цариградъ и тамъ ще разкажъ, както устно, така и писмено на нашия святийши вселенски патриархъ и на всичкитѣ святийши Иерарси на Истокъ за многото нѣща приятни и благоугодни на Бога, които азъ видѣхъ и чухъ въ тая страна. И за въ бѣдѣще врѣме азъ никога нѣма да спрѣ и да отстапя отъ тоя трудъ до свършака на моитѣ сили — да спомагамъ за съглашението на църквитѣ, тъй като азъ считамъ това благородно дѣло, угодно на Бога и въ висока степенъ прилично за тѣзи, които сж поставени да учятъ и да назидаватъ вѣрнитѣ. И да сподоби насъ Богъ на мира (съгласието) и на любовта, отъ когото исхожда всѣкое благо и всѣкой даръ свършенъ....“¹⁾

Обѣщанието на архтепископа не било само любезностъ по отношение къмъ гостеприемнитѣ прилати на Англия, а сжщинско убѣждение на неговото сърдце. Той дѣйствително, и „устно, и писмено“ зель да проповѣдва за възможността на съглашението съ Англиканската църква и прѣдставилъ въ священния синодъ на Гръция пространенъ отчетъ за своето прѣбиване въ Англия, въ който систематически се излагатъ всичкитѣ негови възгледи по въпроса за единението на църквитѣ. Въ това сжщото врѣме Ликургъ посѣтилъ патриарха Цариградски и му прѣдалъ своитѣ впечатления отъ пътуванието си въ Англия. Това дало поводъ на патриарха да напише слѣдующето писмо на архиепископа Кентерберийски:

„Въ най-почитанитѣ и мироспасителни праздници на безпорочното страдание и на живоносното въскресение на Господа вие приемахте тукъ съ въсторгъ и съ радостъ на сърдцето г. Александра Ликурга, архиепископа на Сири и Тиносъ, нашия възлюбленъ братъ въ Христѣ и съслужителъ, подиръ неговото благополучно завръщане изъ вашата славна и Христолюбива

1) Христ., чтен. 1883 г., т. II, стр. 168.

страна, и бѣхме зарадвани въ сърдцето и се наслаждавахме въ удоволствието на взаимнитѣ разговори, когато той повѣстуваше и пространно говореше, а ние съ любовь и желание распитвахме и слушахме неговия разказъ, за всичкитѣ добри нѣща, които биле говорени за нашето собствено недостоинство, както ваша святостъ, така и на много мѣдри и силни мжжѣе, въ особености прѣвъсходния и знаменития лордъ Гластонъ и Редклифъ Каннингъ. Съ удоволствие ние слушахме за всичкитѣ високи почести, добритѣ дѣла и гостопримнитѣ поздравления, които сж биле показани на свято Гръцкия архиепископъ.... Нъ особено ние бѣхме заинтересовани, като чухме всичко, което негова святостъ видѣлъ и чулъ лично по всичката ширина на Англия, истинно чудни и благочестиви дѣла и думи, всички свидѣтелствующи за горѣщото и възвишено почитение и съчувствие къмъ православната Источна Църква, която небесния Женихъ не е оставилъ отъ свѣтлия таинственъ свѣтилникъ и отъ всичко съвършено и чисто съкровище на вѣрата, на апостолската и Богопрѣдадена вѣра, която, като отдалечава нечестивитѣ и суетнитѣ измислювания и нанови догмати, на тънки хитрости, заблуждения и насилия, като е на пълно духовна, небесна и лжесвѣтла, е една и нераздѣлна душа на едната Църква, която Духъ Божий освящава, животвори, питае, напълнява и ръководи въ всичкитѣ вѣкове. Въ признателностъ за всичкитѣ тия дѣла и думи, тия добри и братски чувства и расположения, които цѣлата Англиканска община и нейнитѣ благочестиви пастири и правители проявили било въ лицето на поменатия православенъ источенъ архиепископъ, или въ нашата смиренна личностъ, по отношение къмъ нашето източно православие и истинно католичество, въ признателностъ за всичко това, ние въздаваме, както и трѣбва, и съ всичката ревностъ на нашата сърдечна благодарностъ и привикваме онова богато благословение и даруване, което произхожда отъ Бога нашия Спасителъ.....“²⁾

²⁾ Ibidm, — стр. 175—176.

Нѣщо като въ отговоръ на това заявление и на такивато сѣщо заявления на другитѣ Иерарси на Источната Църква, събранието отъ прѣдставителитѣ и Иерарситѣ на епископалната Църква на генералната Конвенция въ 1871 г. приело слѣдующата резолюция: „*Опрѣдѣлихме*, въ съгласие съ палатата на духовнитѣ и свѣтскитѣ депутати, че прѣдъ видъ на сѣрдечнитѣ отговорни заявления на братското уважение, тя (Англиканската Църква) съ благодарностъ приема дружното дѣйствие, споредъ, което властѣта на святата православна Църква е благоизволила да допустне св. обрѣдъ при погрѣбаванieto на умрѣлитѣ на нашата община, и че тя сериозно желае продължението и нарастванieto на такова братско сношение и взаимното добро свързване на любовѣта; че съединения комитетъ по прѣдмѣта на сношенията съ Гръко-руската Църква трѣбва да продължи своето сѣществуване; че на поменатия съединенъ комитетъ се порѣчва да земе по-нататѣкъ мѣрки за изнамиране и съобщения на такива свѣдения, каквито могатъ да бѣдѣтъ взаимно важни и интересни за тая Църква и за св. Православна Църква на Истокъ.....¹⁾

На гледъ цѣлата тая история, на взаимнитѣ отнoшения, като че свидѣтелствува за най-добритѣ и миролюбиви отнoшения на Англиканската Църква къмъ православната и като, че би трѣбвало да служи за най-вѣрно порѣчителство противъ всѣкакви посегателства на първата относително послѣдната; и при всичко това пакъ, повтаряме. че прѣзъ това именно врѣме и падатъ най-усиленнитѣ дѣйствия на пропагандата на протестантскитѣ (разбира се въ дадения случай английскитѣ) миссионери между Християнитѣ на Источната Църква: когато ставали най-оживенитѣ размѣнявания на взаимнитѣ съчувствия и на „братскитѣ“ чувства между църковнитѣ прѣдставители, въ това именно врѣме протестантитѣ доказали своята злоба къмъ източното православие. Туй ни се вижда на първъ пѣтъ чудно, но се обяснява съ това, че протес-

¹⁾ Ibidem, — стр. 187.

тантитѣ въ своитѣ дѣйствия никога и не сж се ръководили отъ чисти и искрени желания за примирение съ Истокъ, както искатъ да кажътъ нѣкои; напротивъ тѣ, както и братията тѣхни паписти, гонѣтъ една цѣль привръщанieto на своя страна православнитѣ, безъ да гледатъ на това, че Источната Църква, както ние видѣхмъ, веѣкога сж е относела къмъ тѣхъ съ по-голяма любовъ и прѣдупрѣдителностъ, отъ колкото къмъ папиститѣ. Като не мислили да се раздѣлѣтъ съ своето църковно учение,¹⁾ протестантитѣ се старали да го патрапѣтъ на другитѣ, именно които принадлежѣтъ къмъ порутения ужъ стѣлбъ на източното православие. Така, поне ни дава право да мислимъ още първата стѣпка на пътя за *мирнитѣ* сношения съ Истокъ на самия кентерберийски архиепископъ Кембеля. Въ своето писмо до патриарха Григория VI, въ което изливаль пламенни молитви за съединяването на църквитѣ, той въ завършването на писмото молилъ да приеме приложения при това екземпляръ отъ молитвенника, който, споредъ неговото убѣждение, „съдържа истинното и католическо учение, което е съгласно съ св. писание и съ учението на древната (архатипонъ) Христова Църква“.²⁾ Очевидно е, той прѣпорѣчвалъ англиканския молитвенникъ, като прототипъ на чистото вселенско учение, на основание на което и трѣба да стане единството на Христовото стадо, и съ това даже не се боялъ да оскърби религиозното чувство на источнитѣ християни въ самата негова основа, като потвърждава обвинението въ отклоняване тѣхната църква отъ истината и отиванieto ѝ по пътя на зблуденията.

(Прѣводъ отъ руски).

Великинъ и Искринъ.

1) Христ. Чтен. 1866 год., II, 402. Въ това отношение Англиканската Църква прѣдставлява нѣкаква чужда и невидена въ другитѣ мѣста смѣсь остатки отъ римското католичество съ лютеранството, даже съ калвинизма, вслѣдствие на общността на вътрѣшното развитие на духовния животъ въ Англия съ другия римско-католически свѣтъ, общность, която не можело да раскъса и влѣянieto на приетия отъ Англия протестантизмъ.

2) Христ. Чтен. 1871 г. II, 594.

БЕЗСМЪРТНОСТТА НА ДУШАТА.

Да се докаже безсмъртието на душата е мъчна задача; това не може да се не признае. Доказването е потребно не за вѣрата, тя и безъ това е здраво убѣдена въ безсмъртието, а за разума, който философствува и който всичко издирва. Трѣбва да се доказва не това, което го има, а което ще бѣде; трѣбва да се търсятъ въ душата, въ нейното настояще състояние, задатъцитѣ на бѣдѣщето. бѣлѣзи на нейното безсмъртие задъ гроба. А какво да се каже още за оная мъчнотия, когато самата душа прѣдставлява много-и-много не изяснена, областъ за издиривача (какъвто той и да бѣде — метафизикъ ли, физиологъ ли, или простъ наблюдателъ). И при всичко това, безъ да се гледа на всички мъчнотии, ний трѣбва да си изяснимъ този неизмѣримо важенъ въпросъ, въпроса за безсмъртието на душата. Като се има прѣдъ очи постоянно усиляваното налягане отъ страна на невѣрието и най-много на материализма, даже за чловѣкъ, който вѣрва, е станало необходимо да знае, когато се изисква, да докаже онова, въ което той вѣрва; чловѣкъ, който е убѣденъ въ безсмъртието на душата си, сега трѣбва да бѣде готовъ, ще кажемъ съ думитѣ на Апостола, да даде на всѣкого, който го попита, смѣтка въ своето упование на безсмъртието (1 Петр. 3, 15).

И, наистина. съ какво се доказва безсмъртието на душата?

1). Първото доказателство на тая истина трѣбва да се дири въ понятието за душата. Ясно понятие за душата не е така лесно да се състави, както за тѣлото. Но ний добръ знаемъ и чувствуваме, че душата съвсѣмъ не е такова нѣщо каквото е тѣлото, че тя е дору противоположна на тѣлото: каквото има въ тѣлото, такова нѣщо нѣма въ душата, и каквото има душата, това съвсѣмъ липсува на тѣлото. Ето на примѣръ: тѣлото състои отъ части, частички, та дору отъ

атоми, и затова се дѣли на части; душата нѣма части, слѣдователно и не може да бѣде раздробявана на части. Душата мисли, съзнава себе си, дълбоко изучава природата, стрѣми се къмъ безкрайното; но къмъ нищо подобно не е способно тѣлото. И така душата и тѣлото съставляватъ двѣ противоположности, които макаръ въ сжщностъ да сж много тѣсно съединени по между си, но въ сжщото врѣме въ всичко сж много ясно и право турнати една срѣщу друга; всичкитѣ дѣйствия и проявявания на душевния животъ принадлежатъ къмъ друга нарѣдба, а не къмъ оная, къмъ която принадлежатъ дѣйствията и проявяванията на тѣлесния животъ: това за всѣкого е много ясно. Оттука какво заключение можемъ да направимъ? Отъ самата вече противоположностъ на душата и тѣлото ний имаме право да направимъ заключение, че ако тѣлото умира, то не трѣбва, не може да умрѣ и душата. За тѣлото смъртъта е разсипване, распадане на части; за душата явно е, не може да има такова разсипване, за това че тя нѣма части. слѣдователно за нея не може да има и смъртъ. При всичко това, ако за душата е немислимо распадане на части, тъй като тя ги нѣма, тя не може ли съвсѣмъ да изчезне, както се изгубва парата? — Не може най-първо затова, че парата се изгубва само за очитѣ, но си остава въ въздуха. Ако ний недопускаме изчезнуванието даже на веществото, отъ което състои нашето тѣло; то изчезнуванието на невещественната душа съвсѣмъ е немислимо. По тоя начинъ, отъ понятието за душата ний получаваме слѣдующето доказателство за нейното безсмъртие: душата не може да умрѣ, като тѣлото, затуй че тя съвсѣмъ не е такова нѣщо, каквото е тѣлото; не може да се распадна на части, затова че не е съставена отъ части; не може да изчезне, да се прѣобърне на нищо, затова че даже и въ вещественната природа нищо не изчезнува съвършено.

Но тука ний се срѣщаме съ едно възражение, което прѣдлагатъ материалиститѣ срѣщу приведеното доказателство за безсмъртието на душата. Душата, — тѣ сж съгласни съ това, — не е сжщото нѣщо, как-

вото е тѣлото, но тя е неосязаемъ и невѣсомъ продуктъ (произведение) на тѣлесния животъ; тя, наистина, не състои отъ части, но тя е права сѣтина отъ извѣстно съединение частитѣ на веществото, а затова, казватъ тѣ, нейното съществуване напълно зависи отъ едно или отъ друго съединение на тия части въ нашето тѣло; ще се раскъса органичесната връзка на частитѣ — ще изчезне и това, което зависи отъ нея. — Всичката сила на възражението, явно е, държи се у това прѣдположение, че душата не е самостоятелно духовно същество, но е проявление на физическитѣ сили на веществото, зависимо отъ извѣстно съгласуване на вещественнитѣ частици въ организма. — Материалистическото прѣдположение, както и всѣко прѣдположение, измислювано за обяснението на нѣщо не съвсѣмъ ясно, ползова се отъ обикновенната привилегия да не изисква за себе си никакви доказателства. Материалиста прѣдполага, че душата не е самостоятелно същество, но да докаже своето прѣдположение не се залавя; ако би той можалъ да докаже своето прѣдположение съ положителни доказателства, тогава то вече не щѣше да бѣде прѣдположение, а положителна истина. Гипотезата (прѣдположението), по нѣкога наедно съ най-сериознитѣ доказателства, се допуска почти въ всичкитѣ науки, не само въ философскитѣ, но и въ естественнитѣ. Отъ гипотезата се изисква само, щото тя до колкото е възможно отъ всѣка страна да разрѣшава оня въпросъ, за който тя е измислена, но главно — щото тя да не противорѣчи на нищо такова, което положително е извѣстно за прѣдмѣта на въпроса. Ако приложимъ тия скромни изисквания къмъ материалистическата гипотеза, то ще стане явно, че тя не ги удовлетворява. Душата, спорѣдъ материалистическата гипотеза, е проявление на физическитѣ сили на веществото. Но нима съ това могатъ да бѣдѣтъ обяснени всичкитѣ явления на нашия душевенъ, разумно-правственъ и религиозенъ животъ? Способността на нашата душа къмъ отвлеченото мисляние съ пълно отдѣляние отъ външнитѣ чувствени впечатления, способността да дѣйствува отъ себе си, отъ

нѣкакви вѣнкаиши мотиви, всичко това никакъ не може да бѣде съгласувано съ материалистическото отрицание независимото битие на душата. Широкото развиване на философската мисль, високитѣ идеални стрѣмления на душата нима могатъ да бѣдѣтъ обяснени, като слѣдствие отъ физиологическата работа на мозака въ главата, и да се удовлетворятъ съ това обяснение? — Но доста сж тѣзи, приведенитѣ отъ насъ факти на душевния животъ, за да се види всичката слабостъ, всичката некадърностъ на материалистическата гипотеза. Тия факти, напротивъ, положително доказватъ, че нашата душа е сжщество съвсѣмъ отъ друга наредба, не отъ каквато е нашето тѣло, даже съ всичкитѣ негови физически и физиологически сили. По тоя начинъ душата още веднѣжъ се явява прѣдъ насъ, като сжщество духовно, въ всичко отлично отъ тѣлото, а затова, явно е, неподпада подъ онзи законъ на смъртѣта и разрушаванieto, подъ който подпада тѣлото, и възражението на материалиститѣ, основано на некадърна гипотеза, не може да поклати нашето убѣждение въ тая истина.

2). Да прѣминемъ къмъ други доказателства за безсмъртието на душата.

Ний вече споменахме за идеалнитѣ стрѣмления на нашата душа. Тѣ не се забѣлѣжватъ у всички хора, това е истина. Но нѣма съмнѣние, че у всѣкой чловѣкъ има способностъ, а наедно съ нея и стрѣмление къмъ умствено и нравствено развиване. Колкото по-далечъ отива това развиване, толкова по-вече се пробуждатъ въ чловѣка идеалнитѣ стрѣмления: чловѣкъ все по-вече и по-вече се стрѣми да расширачи своитѣ познания, все търси нѣщо-си по-добро; като достига туй, което е желаялъ, съставя за себе си нови идеали, които отъ своя страна го увличатъ се по-далечъ и по-далечъ въ безкрайността. А пъкъ кога и гдѣ ще бѣде края на тия стрѣмления? Чловѣкъ, който малко-много е развитъ, добръ знае, че тука въ тоя животъ, та и нийдѣ, тия стрѣмления не могатъ да иматъ край. Колко за окайване щѣше да бѣде чловѣкъ, ако той знаеше, че всичкитѣ негови идеални стрѣмления, не-

говата жажда за знание, даже благочестивитѣ негови желания трѣба да си останатъ неудовлетворени, трѣба да се свършжтъ наедно съ тоя животъ ! Какъвъ смисълъ би имали всичкитѣ тия високи и благородни стрѣмления на душата ? Мечта и измама — ето тѣхното име. Можилъ би чловѣкъ да помисли, че на нѣкакъвъ си зълъ духъ е дошло на ума тѣй злѣ да се подиграе съ чловѣка, — да възбуди въ него стрѣмление къмъ безкрайността и послѣ всичко да прѣобърне въ нищо — и това стрѣмление и него самия. Такава мисълъ би била недостойна за Бога, Който, като Творецъ на чловѣческата душа, е вложилъ въ нея тая способностъ къмъ идеалнитѣ стрѣмления. Ако е вложено стрѣмлението къмъ безкрайността, то трѣба да бѣде дадено и безсмъртие затова, за да може да се осъществи и да има смисълъ това стрѣмление. Идеалнитѣ стрѣмления на чловѣческата душа прѣдставляватъ отъ себе си най-добритѣ моменти на нейния духовенъ животъ, най-високата стѣпенъ на нейното нравствено достоинство, ако само има безсмъртие. Но ако нѣма безсмъртие, то всичкитѣ идеални стрѣмления, колкото и да бѣджтъ възвишени и благородни, щѣхъ да служжтъ само къмъ унижаване достоинството на чловѣческата душа, би я турнали или въ комическо (смѣшно) разочарование (отстивание), или въ горчиво отчайване, распилели се би, безсѣмнѣние, като мечти на излѣгано въображение, и самитѣ тия идеални стрѣмления. Който знае цѣната на идеалнитѣ стрѣмления, той не може да се отрече отъ безсмъртието, затова че туй би значило да се отрече отъ идеалнитѣ стрѣмления и отъ всичко онуй, което съставлява най-доброто украшение на нравственната чловѣческа природа, безъ което чловѣкъ съ нищо не би стоялъ по-горѣ отъ животнитѣ.

Всичката сила на току изказаното отъ насъ доказателство за безсмъртието на душата е такава, че тя силно дѣйствува само върху ония хора, които добрѣ разбиратъ цѣната на идеалнитѣ стрѣмления на душата. Ето защо хората, които желаятъ да прѣмахнжтъ въ себе си и въ другитѣ мисълъта за безсмър-

тието на душата, тъй нареченитѣ нихилисти 1), толкова усърдно се борятъ противъ всѣкакъвъ идеалъ, като се силятъ да заячатъ на всѣкадѣ властвуванието на закона на най-близката практическа полза и на чувственното удоволствие. Да видимъ, къмъ какво нравствено състояние би достигнѣло чловѣчеството, ако би се удало да се прѣмахнатъ въ него всички идеални стрѣмления, а наедно съ това и мисълта за безсмъртието на душата. Чловѣкъ би живѣлъ, като животно, което нѣма никакви други интереси, освѣнъ интереситѣ на животинския животъ. Неговата дѣятелностъ би останала съвсѣмъ безъ всѣкакво нравствено побуждание. Егоистическата (себелюбивата) любовъ само къмъ себе си, понятие за общото добро, само като срѣдство за достигане на лично добро, своекористие, ненаситна любовъ къмъ удоволствията, — това сж принципитѣ, своего рода идеали на чловѣкъ, който не признава безсмъртието на душата. И наистина, ако нѣма подиръ смъртта нищо (ако нѣма други животъ задъ гроба), защо чловѣкъ ще си отказва въ нѣщо, защо той ще жертвува себе си или каквото и да било свое въ полза на ближния, не е ли по-добрѣ тая полза на ближния да принесе въ жертва на самага себе си? Какво, освѣнъ, може би, страха отъ отмѣщаванието, може да го удържи отъ най-ужасното злосторничество за цѣлитѣ на своята лична полза? Каква ужасна картина на всеобщъ развратъ би се появила намѣсто семейния животъ, — грабителството и царуване на физическата сила на мѣсто благоустроени общества, които осигуряватъ личната и имущественната безопасностъ, ако би да се изпълняше програмата на хората, които желаятъ да истрѣбятъ вѣрванието въ загробния животъ! Маловрѣменно щастие, минутно наслаждѣние — това е тѣхния идеалъ. Ползвай се отъ това, що ти е паднало въ рѣцѣтъ, недѣй жали другитѣ, съ бой граби всичко, което може да докопашъ, наслаждавай се, до когато си спососенъ и до

1) Отъ *nihil* — нищо. Учение на скептицитѣ, които не признаватъ, че сжествува каквото и да било. Това учение принадлежи къмъ така наречения *абсолютенъ експтицизмъ*. Прѣв.

когато има възможност да се наслаждавашъ, — това сж тѣхнитѣ нравственни правила. Кѣмъ какво би довели чловѣка такива правила безъ вѣрванието въ задгробния животъ? — До смъртъта. Да, би довели тия правила до смъртътъ цѣлия чловѣчески родъ, до взаимно самоистрѣбление, или пъкъ до съвършенно подивяване, до узвѣряване, което пакъ е така сжщо смъртътъ за чловѣческия родъ.

На гледъ безъ никакви страхове се наслаждаватъ съ земното и макаръ кратковрѣменно щастие ония хора, които сж сполучили да истрѣбятъ въ душата си всѣкаква мисль за задгробното безсмъртие. Тѣхъ не ги плаши мисль за отговорността прѣдъ Божия сждъ за всички ония злосторничества, въ които съ бой сж се докопвали до наслаждението. Тѣхното спокойствие не се разваля даже отъ мисльта за приближаванието на смъртъта, до когато всичко върви добрѣ и сполучливо. Мисльта за смъртъта не е страшна за тѣхъ. Какво нѣщо е смъртъта спорѣдъ тѣхното разбиране? — Едно мигнувание, и послѣ унищожение безъ никаква дия. Но ето какво най-често пжти се случавя. Прѣди да доде естественната смъртъ, за да прѣкъсне тѣлесния животъ съ неговитѣ удоволствия, явяватъ се различенъ родъ теглила въ живота, страдания, болѣсти и др. такива, и по нѣкога много години се протаква такъва животъ. За чловѣкъ, който вѣрва, има отрада (олеквание на душевнитѣ и тѣлесни мжчения) въ врѣме на най-скрѣбния животъ. Вѣрата въ задгробния животъ и надѣждата на Бога не му даватъ да испадне въ отчайвание. А въ какво ще намѣри за себе си отрада онзи, който не вѣрва? Гдѣ е края на неговото отчайвание? — Въ смъртъта, въ самоубийството. Той е увѣрилъ себе си, че нѣма задгробенъ животъ, а затова нищо не може да бжде за него по-послѣдователно, освѣнъ да свърши своитѣ страдания съ мигновено самоубийство. Такива сж почти неизбѣжнитѣ сѣтнини на невѣрието или даже и на слабата вѣра въ задгробния животъ. Страшна перспектива!

Съ това ний и ще свършимъ нашия разговоръ за безсмъртието на душата. Колкото и да бѣше труд-

но за насъ да докажемъ толкова много отвличената (отдалечената) истина, каквато е безсмъртието на душата, ний все пакъ, надѣваме се, прѣдставихме нѣколко такива доказателства, на които най-главно се основава нашето убѣждение въ тая истина и противъ която невѣрието се испѣва сравнително съ възражения, които иматъ малко стойность. При рѣшаванieto на толкова много важния за насъ въпросъ: ще има ли задгробенъ животъ, или тамъ не ще има нищо? много значи вече и туй, че въ полза на утвърдителното рѣшение има доста силни доказателства, а въ полза на отрицателното нѣма почти никакви. Тука си припомнимъ единъ разказъ, който ще бѣде тъкмо намѣстото си, за да завършимъ съ него нашия разговоръ за безсмъртието на душата. Чоловѣкъ, който не вѣрвалъ, се стараялъ да убѣди другиго, който вѣрвалъ. Първия казвалъ на втория, че подиръ смъртъта нѣма да има нищо. Втория, като не знааялъ съ какво да докаже своята вѣра въ безсмъртието на душата, рѣкълъ: ще има ли задгроба животъ, или не ще има, ний и двама не знаемъ, и ний двама нищо не ще изгубимъ, ако нѣма такъвъ животъ. Ами ако има? — Тогава загубата ще бѣде невъзнаградима за оногова отъ насъ, който не вѣрва въ задгробния животъ. И замислилъ се първия надъ тоя въпросъ: какво ще бѣде пъкъ наистина, ако има задгробенъ животъ? —

1-й Юний, 1895 год.

ВЪПРОСА ЗА ПРИГОТВЯНИЕ КЪМЪ СВЯЩЕННИЧЕСКОТО СЛУЖЕНИЕ ВЪ СЕГАШНА ПРОТЕСТАНТСКА ГЕРМАНИЯ.

(Прѣводъ отъ русски).

Колкото е по-високо и по-важно служението, толкова съ по-голѣми мъчности се свързва то и толкова по-усърдно, слѣдователно, трѣбва да бѣде и подготовката къмъ него. Това е една отъ ония стари истини, които безъ да се гледа на дълбоката тѣхна древностъ, никога не изгубватъ своето жизнено значение. Очевидно доказателство на това служи оная настойчивостъ, съ каквата въ послѣдне врѣме въ протестантската църква на Германия сѣ повече и повече се издига на пръвъ планъ твърдѣ стария въпросъ за най-добритѣ способности на приготвянието къмъ пастирското служение.¹⁾

Исходна точка въ сжжденията по тоя въпросъ обикновенно се явяватъ посочванията, отъ една страна, на ония високи нужди, каквито испъкнуватъ въ протестантската община за пастора въ сегашнитѣ трудни врѣмена, отъ друга — несъобразността на мнозина отъ сегашнитѣ служители на протестантската църква съ своето назначение.

Между невѣрието, което все повече и повече силно се развива на Западъ и онова стрѣмление исклучително къмъ земното, материалното благополучие, което граничи съ отричанието на задгробния животъ, при оная вътрѣшна бъркотия, каквата владѣй въ протестантската църква, разпокъсана на много не еднакво уредени и различно управлявани тѣхни църкви, служението на пастора се вижда много трудно и свързано съ голѣма отговорностъ. Той трѣбва да има дълбоко научно Богословско образование, щото, като черпи

¹⁾ Ползваме се отъ двѣтъ произведения по тоя въпросъ: 1) Die praktische vorbereitung der evangelischen Theologen für das geistliche Amt. Vortrag von A. Leberl, Superintendent und Oterpfarrer in Ostheim (S. Weimar Gotha. 1893. 2) Die Notwendigkeit und Möglichkeiten einer praktischen Vorbildung der evangelischen Geistlichen. Ein Wort an die Synoden der evang. Landeskirche. Von D. Herm. Schmidt, ord. professor der Theologie in Breslau. Berlin, 1893.

своитѣ сили отъ самия источникъ на Божественната мъдрость да умей да защищава вѣрата и Евангелието съ сигурно оръжие противъ тѣхнитѣ нападатели; отъ друга страна, съ своята собствена личностъ и съ цѣлия свой животъ той трѣбва да дѣйствува до толкова омайно на своето паство, щото то въ всичко безусловно да се довѣржава на негова авторитетъ. За съжаление, дѣйствителността не всекога отговаря на идеала, и сегашнитѣ протестантски пастори често пѣти намѣсто да внушаватъ дълбоко уважение къмъ себе си, явяватъ се, като хора, които служатъ за подигравка на своитѣ пасоми.

„Обличанието по-най-последнята мода — казва Суперъ-Интендента Леберль ¹⁾, — твърдѣ легкоисленни въ избиранieto на цвѣтоветѣ за своитѣ дрѣхи, нѣкои отъ тѣхъ повече приличатъ на велико-свѣтски денди ²⁾, отколкото на священници, така щото ти се струва, като че искатъ да пѣтуватъ на нѣкъдѣ инкогнито и се страхуватъ да не би да заговорите съ тѣхъ заслужението имъ. Други падатъ въ противоположна крайностъ и съ своитѣ ботуши запрѣтнати и съ тънkitѣ си (байкови) суртуци повече приличатъ на нѣкакви-си магери (готвачи) отъ колкото на Евангелически пастори“ ³⁾ Сжщо такава, съвсѣмъ непрѣдпазлива, распустинатостъ допускатъ тѣ и по отношение къмъ официалнитѣ свои одѣжди. Тѣхния *таляръ* много пѣти едвамъ достига до колѣнитѣ, тогава, когато, въ сжщность (*talaris* — който се простира до пѣтитѣ), той трѣбва да се допира до земята. Тѣхния *баретъ* има много разнообразни форми — „то валчестъ, то четворожжленъ, то сплеснатъ, сжщо като че този, който го носи е ударенъ съ юмрукъ по главата, то високо издигнатъ и правъ, като украсението на главата на руския священникъ“ (*sic!*). Тѣхнитѣ якички — „то тѣснички, то широки, то дължки, то късички, тукъ се

¹⁾ Суперъ-Интендантъ — главенъ управителъ на духовн. областъ у протестантитѣ.

²⁾ Денди — хора облечени въ хубави, гиздави, накачени дрѣхи.

³⁾ Пастори — Лютерански свѣщенници.

развѣватъ подобно на крилетѣ на вѣтерничава воденица, нѣйдѣ окичени съ кръсть или цвѣтове“.¹⁾

Сегашния пасторъ нѣма чувството на мѣрката и на прѣдпазливостъта и въ своя личенъ животъ и въ своята официална дѣятелностъ. Въ своята рѣчь той твърдѣ често си позволява до се шегува надъ въпроситѣ на религията, или пъкъ съ охота се прѣдава на различнитѣ мѣстни клюки. Подъ първото впечатление на своитѣ успѣхи, младия пасторъ въ всичко и прѣдъ всѣкого прѣвзвзлася себе си и своята дѣятелностъ, като се гаври надъ несполукитѣ на своя прѣдшественникъ. А въ кръга на своитѣ пасоми той прѣкарва свободнитѣ си часове да играе на карти и т. н. И храма — съ своята неуредностъ вънкашно и вътрѣшно, съ своята, безредностъ, която съвсѣмъ убива благоговѣйното чувство и вкуса, — и самото Богослужение въ него много пѣти носятъ на себе си твърдѣ ясни слѣди отъ неразбиране или пъкъ отъ нехайство на чловѣкъ, повиканъ на такова високо служение.

Какво ни казва всичко това? Ясно е, че не трѣбва да се прѣдоставя на самия животъ и на собственния личенъ опитъ на всѣки пасторъ всичкитѣ тия, на гледъ, само вънкашни, а затова и маловажни работи въ неговото служение; трѣбва, щото отъ всичкитѣ тия недостотѣци вече за напрѣдъ да го прѣдпазятъ съ съответствующа подготовка къмъ служението му. Нѣ сжщото изисква, по-нататъкъ, и самото сжщество на това пастирско дѣло, противъ което така сжщо твърдѣ често грѣшатъ съврѣменнитѣ пастори. Не винаги се случва, споредъ думитѣ на сжщия авторъ, щото бждщия пастиръ въ периода на своето кандидатство „да изслуша, да каже, да разкритикува, макаръ двѣ проповѣди“. Сѣтнинитѣ отъ такава наредба безъ друго отъ само себе си се разбиратъ: като заеме свйщенническата длѣжностъ, новия пасторъ се явява съвршенно неопитенъ, неподготвенъ проповѣдникъ. А не по-малко той се явява неподготвенъ и въ другитѣ работи на своето служение: той незнае, какъ да поведе

¹⁾ Ibidem. S. 8.

работата съ религиозното наставяние на тия, които се готвятъ къмъ миропомазанието, той не познава пътищата на пастирското възпитание, той се стѣснява даже отъ това, какъ да напише рапортъ на началството си и т. н.

Такова е положението на работитѣ, което показва, че не е достатъчна тая подготовка, съ каквато встъпватъ да изпълняватъ своитѣ обязанности съврѣменнитѣ пастори. Каква пъкъ трѣбва да бѣде новата имъ подготовка?

Необходимото училище, което трѣбва да прѣмине всѣки кандидатъ за священникъ, въ сегашно врѣме въ Германия служи Богословския факултетъ при университета. Тая наредба води своето начало още отъ реформацията, и до сега никой не може да докаже нейната ненормалностъ, макаръ въ организацията на университетитѣ и, най-главно, въ положението тукъ на Богословието да сж станали голѣми промѣнения. Нѣма какво и да се говори затова, че отъ срѣдновековния девизъ на университетското образование „*philosophia ancilla est theologiae*“¹⁾ до сегашно врѣме не е останало нито най-малка диря, — но и изобщо положението на Богословския факултетъ въ Западно-Европейския университетъ, наедно съ факултета на така бързото напредване на естествознанието, се явява, до нѣкъдѣ, трудно. При всичко това, съврѣмения пасторъ не може да мине безъ университетското образование; тукъ той получава *теоретическа* подготовка къмъ своята работа. Нѣ другъ е въпроса: може ли той съ тая подготовка да се ограничи?

Когато свърши университета старателния и способния ученикъ ще изнесе твърдѣ много знания и стремления, но въ какъвъ видъ и отъ какъвъ характеръ? Цѣлия този, нече и дума, купъ отъ хубави теоретически знания първо, той е спечелилъ твърдѣ лесно и евтино: тоя купъ знания е вземѣнъ на вѣра отъ авторитетния професоръ, безъ всѣкаква провѣрка отъ критическо оцѣнение (къмъ това не е имало поводъ.

1) Философията е служителка на Богословието.

та че и време); а между това, самитѣ авторитети (профессоритѣ) не сѣ еднакви по своитѣ посоки и убѣждения: въ Лейпцигъ се ползува съ слава Лютардъ, въ Гетингенъ — Ритчълъ, въ Иена — Липсиусъ, въ Хайделбергъ — Холштеинъ и т. н. Второ, цѣлата сума отъ знания, получени въ университета, се прѣдставлява въ енциклопедическо, за да не кажемъ въ хоотическо състояние: на отдѣлнитѣ ѣ части не достига дълбочина, ясностъ, свръзка и обоснования: едно тука понѣкога може да отива въ право противорѣчие съ друго. Естествено е, че въ тоя сборъ (аггератъ) распокъсани, разъединени знания и съвсѣмъ неясни стрѣмления още не могатъ да иматъ мѣсто твърдитѣ убѣждения. Потрѣбно е цѣлия тоя сујовъ материалъ да се подложи подъ най-грижлива провѣрка и обработване; потрѣбно е много нѣщо да се обмисли, а нѣщо и друго да се испита съ собствената душа и сърдце. И ето тука именно църквата е длъжна да помогне на своитѣ бѣдѣщи слушители, — да създаде съотвѣрствуващи благоприятни условия за неизбежния тоя процесъ на тѣхното завършено самообразование и самовъспитание. Най-подиръ, даже, ако би университета да даде на студентитѣ отъ Богословския факултетъ напълно достатъчни и трѣрди знания, ако би студентътъ успѣлъ да си изработи самостоятелни тука даже твърди убѣждения, то и въ тоя случай само съ свѣршванието на университета не е още съвсѣмъ достатъчно за това, щото той, като стане пасторъ, да стои на висотата на своето призвание. Факултетътъ може да му даде, при най-идеалната своя наредба, само *теория*; нему винаги не ще да му достига практически елементъ; между това голѣмата частъ недостатъци у свѣрѣмения пасторъ се явяватъ сѣтнина именно отъ неговата неопитностъ, незнаянието на живота и сегашнитѣ негови нужди.

И така, като оставятъ основното теоретическо-Богословско образование на студента за священникъ върху университета, туржтъ въпросъ по-частно: по кой пѣтъ най-цѣлесъобразно може да бѣде достигнато неговото *практическо* подготвувание? Нуждата отъ такава *прак-*

тически подготовка на студента за священникъ въ промежуточното врѣме между свършването на университета и постѣпването му въ длъжностъ отдавна отъ всички явно се съзнава въ различнитѣ отдѣлни църкви на Германия. По поводъ на това сѣ ставали разисквания още въ 1846 година въ пруския генераленъ синодъ. Въ най-новото врѣме сѣция пакъ въпросъ се е разисквалъ на Айзенахската църковна конференция. За тоя прѣдмѣтъ се пишатъ цѣли трактати, прѣдлагатъ се проекти въ списанията и т. н. Да разгледаме прѣди всичко, какъ рѣшава тоя въпросъ самия животъ: гдѣ и какъ прѣкарва врѣмето си студента, който е свършилъ Богословския факултетъ, по-диръ изливанието отъ университета и до постѣпването му на длъжностъ?

Въ сегашно врѣме въ Германия има учреждения, които гонѣтъ именно тая специална цѣль — практическото приготвяване на кандидатитѣ за пастирското служение. Тѣ всичкитѣ могатъ да се раздѣлятъ на три категории.

Бъ нѣкои отъ църквитѣ има така нарѣчениѣ *кандидатъ-ферейни*, т. е. свободни общества или събрания на кандидатитѣ, които се намѣрватъ исклучително подъ надзора на Суперъ-интендатитѣ. Тия послѣднитѣ ръководѣтъ научнитѣ и практически занятия на членовѣтъ на тия общества. Такава система най-много е развита въ Саксонското кралевство. Тука таково събрание на кандидатитѣ има въ всѣка епархия и неговъ прѣдставителъ бива ефора¹⁾ или особенъ прѣдставителъ, назначаванъ отъ църковното началство. Членовѣтъ на тия ферейни се упражняватъ въ проповѣдничество, въ катихизация, запознаватъ се съ практическата страна на священническото служение, съ брачното право, водението църковнитѣ книги, училищното дѣло и т. н. Понѣкога се вършатъ тука и екзегетически работи, но особено научни изслѣдвания не влизатъ въ програмата. За резултатитѣ на годишнитѣ занятия се прави писмено изложение прѣдъ църков-

1) Ефора — настоятелството.

ното началство. Подобни фереини се практикуватъ и въ други мѣста, напр., въ Кенигсбергъ, но само като частно дѣло, въ Саксония тѣ сж уредени официално.

Повече е разпространенъ други способъ за приготвяние кандидати за священници — *проповѣднически семинарии*. Едни отъ тѣхъ сж присъединени непосредственно къмъ университета, други се назначаватъ за кандидати, вече които сж направили особенъ официаленъ испитъ прѣдъ консисторията, тѣй наречения *examen pro ministerio*. Това сж два различни вида семинарии. Първий се присадилъ ва Хайделбергъ, Хербона и Фриберъ, втория — въ Виттембергъ, въ Берлинъ, въ Мюнхенъ, въ Волфенбюттелъ, Локкъ, Хановеръ, Лейпцигъ и Алтенбургъ. За по-ясно прѣдставление на тия двѣ семинарии, нека земемъ по нѣколко примѣра отъ едина и другия видъ.

Въ Хайделбергъ семинарията си е поставила за задача всестранната и най-главното практическата подготовка на бжджщитѣ пастори. Въ нейната програма влизатъ упражнявание въ проповѣди и катехизации, повтаряние най-важнитѣ области на Богосговieto, ввеждане въ църковното право, пастирската педагогика и дѣлото на народната школа. За да постъпи въ тая семинария, трѣбза студента да е прослушалъ петъ семестра въ университета и да даде прѣдватителенъ испитъ, подиръ който получава право за постъпване. Цѣлия курсъ на семинарията се дѣли на два семестра. Пансионъ нѣма. Студентитѣ кандидати за священници живѣятъ по частни квартири, нѣ получаватъ 200 марки стипендия на всѣки семестръ. Директоръ по право трѣбва да бжде профессора на практическото Богословие. — Така сжщо, въ сжщността на работата е поставена наредбата на семинарията и въ Фридбергъ, гдѣто практическата страна стои още на по-първи планъ: въ программата влизатъ и такива прѣдмѣти, като обучение на глухонѣми, църковно пѣние и църковна музика. — За особенностъ на Хернборнската семинария служи обязанността за всѣки кандидатъ да прѣдстави двѣ (по едно въ семестръ) голѣми научни съчинения на теми изъ областъта на догматиката, фи-

лософията или педагогикака. Управлението се намѣрва въ рѣцѣтъ на консисторията и на главния Суперъ-Интендантъ.

Всичкитѣ такива семинарии, като вървятъ непосредствено слѣдъ университета, не ще и дума, че могатъ да се надѣватъ на прѣснотата на придобититѣ тамъ знания и послѣ само да расширячатъ или практически да освѣтляватъ тия знания; нѣ отъ друга страна, при многото кандидати, които сж излѣзли отъ тия семинарии, до гдѣто чакатъ да се отвори мѣсто за священническа длѣжностъ, могатъ да испозабравятъ по-голѣмата частъ отъ своитѣ познания, въ това отнoшение прѣимущество иматъ семинариитѣ отъ другия видъ.

Особенность на тия семинарии (вторий видъ) по край врѣмето за постѣпване, явява се тѣхната свѣрзка съ дѣйствителното пастирско служение: кандидатитѣ за священници, като извършатъ нѣкой отъ пасторскитѣ обязанности, по сѣщински, практически пѣтъ се ввождатъ въ своето бѣдѣще служение. Помежду си се различаватъ семинариитѣ отъ тая категория -най-главно съ това, че едни отъ тѣхъ иматъ пансионъ, а въ другитѣ кандидатитѣ живѣятъ на своитѣ квартири; освѣнъ това, въ едни отъ тѣхъ могатъ да постѣпнятъ лица отъ което и да било съсловие, а другитѣ сж станали завѣдения аристократически.

Напримѣръ въ Виттембергъ семинарията може да приеме 20 кандидати, които се назначаватъ отъ църковния върховенъ свѣтъ. Всѣкой единъ отъ кандидатитѣ, които постѣпватъ въ нея, получаватъ, освенъ квартира съ отопление и освѣтление, цѣла годишна стипендия отъ 900 марки. Съ тия пари той самъ вече си урежда живота. Занятията се рѣководятъ отъ трима директора. Първия прѣподава практическо Богословие и егзегетика, Догматика, Литургика, Църковно право, Пастирска педагогика, обучение на тия, които се готвятъ къмъ миропомазание и въпроси отъ свѣрѣмения Църковенъ животъ- Втория прѣподава Истoрия на Църквата и Священно Писание Вѣтхия За вѣтъ. Най-подиръ подъ рѣководството на третия уче-

ниците се занимаватъ съ Тълкованието на Новия Заветъ, особено на главнитѣ мѣста въ него, а тъй също съ догматическото и нравственното Богословие въ прилаганieto имъ къмъ дѣлото на пасторското въспитание. Отъ философскитѣ дисциплини въ програмата на занятията влизатъ метафизиката, философия на религеята, философска етика, новитѣ натуръ-философски учения, психология, естетика, философия на правото. Както се вижда, программата е широка. Семинарията си поставя за задача не само повторението на университетскитѣ знания, нъ и по-нататъшното имъ развитие. При това всичкитѣ занятия сж насочени къмъ въспитванието на самостоятелностъ и на твърди религиозни убѣждения. Вечеръ и сутринъ кандидатитѣ се сбиратъ на обща молитва. Проповѣдъта, катехизацията и урокътъ изъ библията, прѣподавани отъ кандидатитѣ поне веднажъ въ недѣлята въ придворнитѣ църкви, служатъ за цѣль на чисто практическо приготвление. Курсътъ на семинариитѣ е двѣ годишенъ.

Въ другитѣ семинарии отъ същата категория практическата страна е поставена още по-широко. Напр., въ Берлинъ 17 души кандидати, които живѣятъ въ пансионъ и получаватъ по 375 марки стипендия, се намѣрватъ въ постоянно съобщение съ енорията. Двама или трима отъ тѣхъ, които сж получили посвящение, биватъ помощници на проповѣдника въ Събора, извършватъ Богослужението въ молитвенния домъ на своето завѣдение. Всичкитѣ ученици зематъ участие въ посѣщаванието на бѣднитѣ и болнитѣ. — Кандидатитѣ на проповедническата семинария въ мѣнастиря Локка изпълняватъ половината отъ всичкитѣ обязанности на пастора, така щото тука се открива широко поле за гомѣлетически, литургически и катехизически упражнения. По тоя начинъ тѣ заематъ фактически въ общината служебно положение, което имъ налага да бждатъ прѣдпазливи въ всѣка стѣпка на своето поведение и съ това да спомагатъ за развитието на чисто пастирския тактъ. Всѣкой кандидатъ получава освенъ квартира и 600 марки стипендия. И тукъ въ Берлинъ курсътъ е двѣ годишенъ.

Тия сж най-вече типични завѣдения. Нъ и въ другитѣ мѣста семинариитѣ сж уредени по сжщия начинъ, съ малки нѣкакви измѣненія — въ количеството и суммата на стипендиитѣ, въ наредбата на занятіята, въ правилата относително постѣпванията и т. н. Въ Волфенбюттенъ и въ Алтенбургъ, напр., пансионери съвсѣмъ нѣма, а въ Ханноверъ кандидатитѣ сж дѣлятъ на пансионери и непансионери. Непансионеритѣ вече се получили посвящение и се явяватъ като помощници на пастора, нъ живѣтъ и се занимаватъ, като още не получили енория, наедно съ пансионеритѣ.

Има, най-подиръ, още единъ способъ за практическото подготвувание къмъ пастирското служение и то е служението на кандидати въ качеството на *викарий*. Такава наредба най-вече е распространена въ Вюртембергъ, въ Баденъ, въ Хессенъ-Дармщадъ, въ Елзасъ и въ нѣкой църкви на Тюрингия.

Най-добръ е поставено това дѣло въ Вюртембергъ. Тукъ и до сегашно врѣме тѣй щастливо сж се приготвявали условията на живота, щото нито повече, нито по-малко кандидати е имало нѣкога. Отъ 1855 год. кандидатитѣ подиръ свършванието на Тюбингенското Богословско училище и испита тутакси намѣрватъ за себе си мѣсто — не самостоятелни пастори, а викарии. Това викариятство не е еднакво: то бива три вида, което постепенно се приближава къмъ самостоятелното служение. Викариитѣ на енорията, гдѣто вече си има пасторъ, биватъ само *помощници* на пастора, и сж длъжни да се подчиняватъ подъ неговото ръководство. Викариитѣ живѣятъ въ църковния домъ и получаватъ въ годината 300 марки стипендия. Подиръ извѣстно врѣме тия викарии могатъ да получаватъ мѣсто на *намѣстникъ* или управители на еиориитѣ, остапали свободни по причина на смъртъ или по примѣствание на пастора. Тукъ викариитѣ биватъ вече напълно самостоятелни служители, съ всичкитѣ права и полномощия на пасторитѣ. Отвѣнъ квартира въ църковния домъ, тѣ получаватъ отъ енорията възнаграждение въ натура, а така сжщо и заплата, споредъ расположе-

нието на Християнитѣ (не по малко отъ 3 марки на денъ). Освѣнъ такива, които случайно се отварятъ мѣста, има до 40 енории, които по-напрѣдъ имали самостоятелни пастори, а сега специално се прѣдзначава за такова управление отъ по-старитѣ кандидати. Заплатата е отъ 1100—1300 марки. Най-подиръ, срѣдно мѣсто между тия два вида викариятства заематъ *градскитѣ викарии*, които работятъ до нѣкъждѣ самостоятелно, до нѣкъждѣ въ зависимостъ отъ пасторитѣ. И тѣ получаватъ 1200 марки въ годината.

Кандидата кждѣто и да служи отъ тия три мѣста, всѣка година къмъ първи Априлия главното църковно началство трѣбва да получи тѣй наречената *викариатска таблица* съ характеристика дѣятелността на кандидата и неговото повѣдение. Викариитѣ — помощници се надзираватъ отъ своитѣ пастори, а намѣстниците на пасторитѣ пишетъ отчетъ за своята дѣятелностъ сами, като притуржтъ, при това и мнѣнието на декана или Суперъ-Интенданта. Освѣнъ това, всѣкой отъ викариитѣ е длъженъ да прѣдставя всѣка година по една писменна работа изъ областъта на Богословието, философията или педагогиката.

Тѣй хубаво се води това дѣло въ Вюртембергъ, най-много на което сж спомогнали материалнитѣ му срѣдства. Тука сж е събралъ единъ доста голѣмъ фондъ отъ 1,800,000 марки, отъ който се зематъ срѣдства за поддържанieto на всичкитѣ тия викариятства. Въ други мѣста тоя способъ за приготвянието на кандидати се практикува съвсѣмъ не въ такива широки размѣри. Така, въ Баденската църква викариятството се достига само подиръ втория официаленъ испитъ и посвящавание тогава, когато въ Вюртембергъ кандидата служи като викарий, най-малко година, още до тоя испитъ. Въ Баденъ нѣма и такива подраздѣлявания на викариитѣ. Тука всичкитѣ тѣ биватъ помощници на пасторитѣ, при което иматъ право да извършватъ всичкитѣ пасторски длъжности. Въ такова положение кандидата трѣбва да прѣстои двѣ години. Всѣки семестръ той прѣдставлява на декана своята научна работа и веднажъ въ годината проповѣдва и

катехизира въ неговото присѣтствие. Съ подписа на сѣщия тоя деканъ всѣка година испраща той отчетъ за своята практическа дѣятелность. Почти сѣщо така сѣ уредени викариятствата и въ другитѣ църкви.

И така, кандидатъ-ферейнитѣ, проповѣдническитѣ семинарии и викариятствата — това сѣ тритѣ вида учреждения специално предназначени за практическото подготвуване къмъ пастирското служение. Тѣхното количество излиза съвсѣмъ недостатъчно затова, щото да удовлетвори съврѣменнитѣ нужди на живота, да даде мѣсто на всички, които свършватъ Богословския факултетъ. Малко помагатъ на работата и скоро отворенитѣ курсове за *вътрѣшнитѣ миссии*, които макаръ и да не сѣ прѣдначинени право за подготвянието на кандидатитѣ, нѣ така сѣщо даватъ полезно прилагане на дѣятелността за нѣкой отъ тѣхъ. Вслѣдствие на нѣманъето специални учреждения, голѣмо число отъ кандидатитѣ е принудено да търси за себе си други мѣста и ставатъ учители, корректори и ректори въ градскитѣ училища, въ реалнитѣ и классическитѣ гимназии,¹⁾ а понѣкога ставатъ и частни домашни учители.

Като рѣшаватъ въпроса за най-голѣмата пригодность на всѣкой единъ отъ тия пѣтица, по който води съврѣмения животъ бѣдѣщия пасторъ, спиратъ се на двѣтѣ учреждения, като най-вече цѣлесъобразни. Макаръ и да има защитници не само на вътрѣшнитѣ миссии и дѣятелность на училището, нѣ дори и домашното учителство, — като по-добро, ужъ срѣдство за запознаване съ дѣйствителния животъ, който е досуцъ непознатъ за кандидата подиръ излизанието му отъ училището, — нѣ лесно е да се разбере, че тия видове дѣятелность не можѣтъ да вървѣтъ въ паралелъ съ семинарията и викариятството, като *право* служащи на цѣльта за подготвянието къмъ пасторството. И педагогическата дѣятелность въ училището, все повече и повече се исплѣзва изъ рѣцѣтъ на кан-

¹⁾ Въ Макленгъ-Бургъ-Шверинъ, напр., съ такава педагогическа дѣятелность, като нѣма други срѣдства за животъ, принудени сѣ да се занимаватъ *всичкитѣ кандидати* до получванието на енория.

дидатитѣ, вслѣдствие на нарастванне числото на свѣтскитѣ конкуренти, и работата въ вѣтрѣшнитѣ миссии е твърдѣ специална и тѣсна; тѣ се досѣгатъ до бжджщата работа на пастора, нѣ само отъ една страна и затова съ тѣхъ неможе да се ограничи кандидата. Кolkото се отнася до домашното учителство, то тука за кандидата има даже опасностъ да попадне въ такава обстановка, въ която той ще срѣщне твърдѣ много съблазнь, и запознаването съ живота намѣсто полза може да донесе на неговата млада душа само неправима врѣда. Не може да се спрѣ челоуѣкъ и на кандидатъ-ферейнитѣ: тоя способъ, при това малко и распространенъ, не е достатъчно широкъ по своята программа, та че и не дава никаква материална поддръжка на кандидатитѣ. И така оставатъ два пѣтя, най-вече полезни за бжджщия пасторъ. Кой отъ тѣхъ е по-добъръ?

Защитницитѣ на викариатството се мѣчатъ да намѣрижтъ недостатъци въ семинарското образование. Тука казватъ, царува особенна, останала отъ срѣднитѣ вѣкове, задушлива атмосфера, която потѣпква всѣка свобода въ младитѣ Богослови, като сковава тѣхния духъ съ догмата, сухата буква, мъртвата теория. Като свърши курса на семинарията, кандидата, ужъ, ставалъ съвършенно нечувствителенъ къмъ вънкашния миръ, който го забикаля и слѣдователно, неспособенъ да разбере сегашнитѣ негови нужди. Отъ друга страна, программата на семинариитѣ е извънъ мѣрката широка. Много отъ нейнитѣ прѣдмѣти никога нѣма да бжджтъ приложени на практика, а между туй, голѣмата сума знания направо притрупватъ ученицитѣ и за нѣкой отъ тѣхъ ставатъ по-тѣжки за силитѣ имъ. Изобщо е достатъчно на пастора и оная теория, каквато той добива въ университета. Нему му е потрѣбна само практика, а пѣкъ нея той ще намѣри въ викариатството. Защитницитѣ на семинарията, напротивъ, казватъ, че никакво викариатство, дори съ най-талантливъ и енергиченъ пасторъ, не може да замѣни образованието, което се дава въ семинарията. Въ вакариатството недостига онзи образователенъ и възпитателенъ

елементъ, какъвто се съдържа само въ общия съвмѣстенъ животъ и дѣятелностъ на множеството начинающи Богословско образование. Освенъ това опита показва, че викариатството за мнозина отъ пасторитѣ несъставлява нѣкаква честъ лично за тѣхъ, а е само като съвсѣмъ нежелателенъ товаръ. Слѣдов., за прѣдпочитаніе е семинарията.

Нъ посоченитѣ недостатъци, ако би даже дѣйствително да сжщесвувахъ, покриватъ се съ по-много добри страни, които се намѣрватъ въ тѣзи двѣ системи за приготвяніето на кандидати за священници. Така, дѣятелността на пастора е до толкова многостранчива, сегашнитѣ нужди, които се излагатъ прѣдъ нея, сж до такава степенъ разнородни, щотс кандидата непрѣмѣнно трѣбва да има широки познания, и, въ всѣки случай, не трѣбва изведнажъ при прага на университета да се прѣкрятъва по-нататъшното научно образование. Това не трѣбва да става поради незавършеността, нетрайността и, въ добавъкъ, отвлечеността, безжизнеността на изнесенитѣ отъ университета знания. Всичкия тоя суровъ материалъ, кикъвто ученика е събралъ въ главита си и въ тетрадкитѣ си, когато е билъ въ университета, трѣбва да го направи дѣйствителна своя собственостъ, съ която лесно да може да се ползува на практика. Заради това изученото въ университета е необходимо още тѣй да се каже да се прѣгледа отъ гледна точка на дѣйствителното служение, което прѣдстои на кандидата и веднажъ за винаги твърдо да се ориентира тука. Всичко това не е въ сила да даде на своя викарий даже най-опитния отъ пасторитѣ. Къмъ това трѣбва да се върви по систематически пѣтъ, по добръ обмисленъ планъ, което е възможно само подъ ръководството на многото специални наставници на семинарията. Самия животъ тукъ, пѣленъ съ постоянно събиране между кандидатитѣ и като подбуждатъ и контролиратъ единъ другъ, благоприятно влияе за развитието на различнитѣ качества, които е желателно да ги има въ добрия пасторъ. Именно семинарията съ пансиона е най-много пригодна за тая цѣль. Духа на молитвата и на брат-

ската любовъ, подробното изучаване на священното писание, постоянното напомняние за високитѣ задачи и трудности на прѣдстоящото служение, постепенното практическо ввождане не само въ проповѣдта и катехизацията, нъ така сжщо и въ църковното право, литургиката, символиката и т. н. — Всичко това лесно и сполучливо се достига въ общежитието на семинарията, отколкото въ усамотената дѣятелностъ на викария.

Такива сж необоримитѣ добри условия въ семинарското образование, които принуждаватъ да се желае, щото всѣки кандидатъ да прѣмине именно тая подготовителна школа. Но сѣ пакъ има и своитѣ добри страни въ викариятството. Сжщинска пастирска ревностъ, та че и опитностъ могатъ да се явятъ само тогава, когато прѣдъ кандидата е открито полето на сжщинското жизнено дѣло, когато не го прѣслѣдва никаква критика, както въ семинарията, когато той извършва не за опитване, а дѣйствително Богослужение. Споредъ това, ако семинарията дава на кандидата разумно-обмислено научно оръжие, вѣренъ и дълбокъ погледъ на очакващата го работа и само *начатки* на служебната практика въ викариятството послѣдната се достига вече напълно. Достатъчна подготовка къмъ извършването на тайнствата, къмъ пастирската грижа за бѣднитѣ, болнитѣ и пр. сж придобиватъ само въ тоя случай, ако кандидата има пълненъ достъпъ къмъ всичкитѣ тия обязанности на пастирското служение. Така именно и става въ положението на викария (безъ съмнѣние, който е получилъ вече посвящение), който при всичко това още може да се ползува отъ полезнитѣ указания на своя опитенъ синьоръ (пасторъ). Опитния пасторъ въ своитѣ наставления по-добрѣ отъ всѣкакъвъ професоръ може да разясни на кандидата, какво именно недостига на неговата проповѣдъ затова, щото да бѣде напълно разбрана за народа и да отговаря на нуждитѣ на енорията, защо неговата бесѣда при постелката на болния не е могла да принесе на болния никаква утѣха и т. н.

Ясно е, че при оцѣняването на тия двѣ системи, които най-вече отговарятъ на цѣльта за приготвянието къмъ пастирството, неможе човекъ да се спрѣ само на една отъ тѣхъ: двѣтѣ тѣ право допълнятъ една друга. Споредъ туй мнозина дохождатъ къмъ това заключение, че най-добрата подготовителна школа за бъдещитѣ пастори щѣше да бѣде съединяването на семинарията съ викариятството. Нѣ относително наредбата, въ която трѣбва да прѣмине тия двѣ системи кандидата, т. е. кое отъ тѣхъ да бѣде по-напрѣдъ, а кое по-подирѣ, пакъ мнѣнията не се срѣщатъ. Едни би желали, щото отъ университета ученицитѣ да постѣпятъ въ семинарията и, като придобижатъ въ съвършенство тука всичкитѣ тѣмъ потрѣбни теоретически знания, да прѣминуватъ послѣ, специално вече за практическото запознаване съ своята работа, при нѣкогo отъ опитнитѣ и ревностни пастори. Защитницитѣ на тоя възгледъ гледатъ на семинарията като на институтъ, не само достѣпенъ напълно за *всичкитѣ* кандидати безъ разлика на тѣхнитѣ природни дарувания и стрѣмления, нѣ даже най-вече потрѣбенъ именно за ученицитѣ по-малко способни, които особено иматъ нужда отъ ръководство. Други гледатъ на работата иначе. Недостатъчното число семинарии въ сегашно врѣме до толкова е направило мъчно постѣпването въ тѣхъ, че на много мѣста семинарията се е обърнала на институтъ, тѣй да се каже, аристократически: само хора, съ голѣми способности и съ широко подготвяние, сж способни да издържатъ конкуренция за постѣпване тукъ. Така, казватъ, и трѣбва да бѣде. Семинарията, по широчината на своята программа и неможе да бѣде достѣпна за всѣкиго отъ кандидатитѣ. Нека постѣпятъ тука ония, които се готвятъ за поширока дѣятелностъ въ църквата и слѣдователно, най-много иматъ нужда отъ такова всестранно Богословско образование. Тѣ послѣ ще станатъ ръководители на другитѣ кандидати, които сж приготвятъ по системата на викариятството. Като излизатъ отъ такава гледна точка върху семинарията, безъ съмнѣние намѣрватъ за нормална друга наредба: всѣки кандидатъ подерѣ

излизанието си изъ университета нека да прослужи нѣколко врѣме въ викарий, а послѣ, който се покаже способенъ, той нека иде и по-нататъкъ — въ семинарията.

И тъй, послѣдната дума по въпроса, който живо интересува протестантскитѣ богослови въ сегашно врѣме въ Германия, туръж като идеалъ за приготвянието къмъ пастирското служение — *университета, семинарията и викариятството*. Прѣдъ видъ на това, поставя се на първи планъ, като озрѣла насъщна нужда на врѣмето, необходимостта да се основатъ семинарии въ всѣка пруска провинция и въ всѣка Евангелическа църква на другитѣ области, а наредъ съ това откривание и на достатъчно число викариятства.....

Като прѣдлагаме на читателитѣ на „Б. Ц. Прѣгледъ“ прѣвѣдената тая статия обръщаме вниманието имъ върху нуждитѣ, които вече се осѣщатъ и въ нашия църковенъ животъ. Като сме увѣрени, че нашитѣ църковни архипастири, сж взели близко присърдце въпроса за урежданието на нашитѣ духовно-учебни заведения, приканваме читателитѣ да не оставятъ безъ надлежното подкрѣпление и съдѣйствие ревността и грижитѣ на църквата въ тоя случай.

Гр. Самоковъ,

25 Май 1895 година.

Б. и П.

РАСКАЙВАНІЕ ЗА ГРѢХЪТЪ.

„И пзшедше проповѣдаху
„да покаются. — И тѣ
„излѣзоха и проповѣда-
„ха покаяніе“.

Мар. 6. 12.

Дѣца! Азъ искамъ да употрѣбя днесъ трудно за васъ слово, и затова ще се постарая да ви растълкувамъ, каквото то значи. Това слово е — *условіе*. Прочее слушайте. Да кажемъ, че едно мѣничко момиченце, като трѣгва за въ училището, иска отъ майка си нова книжка: А пъкъ майка му така му казва: „Е, добръ, Марийке! азъ ще ти купя книжка, ако ти се учишь прилѣжно и добръ ведѣшь себе си въ продължение на цѣли двѣ недѣли“.

Ето това, както виждате, е *условіе*. Още: едно мѣничко дѣтенце моли баща си да го завѣде на разходка; а пакъ баща му така му казва: азъ ще та завѣдъ на разходка утрѣ, само съ *условіе*, ако ти днесъ цѣлъ день бѣдешъ умно и добро дѣте. Разумѣвате ли сега, какво нѣщо е — *условіе*?

Тѣмо тѣй всичко на свѣтътъ има свое *условіе*, и за всичко, каквото и да било, ние сме длѣжни да направимъ нѣщо. Азъ ще покажъ само на четири случая, гдѣто се изискватъ извѣстни *условія*.

1). Богъ така е устроилъ, щото дѣцата, само подъ тѣзи *условія* могатъ да бѣдѣтъ обични на всички, ако тѣ бѣдѣтъ послушни на родителитѣ и учителитѣ си и милозливи къмъ всички.

2). Богъ така е устроилъ, щото чловѣкъ може да стане ученъ само подъ тѣзи *условія*, ако той, като не губи врѣме, постоянно се занимава съ своята работа.

3). Богъ така е устроилъ, щото цѣрътъ само при това *условіе* може да помага на болния, ако той го приема, когато и както трѣбва, по прѣдписанието на доктора.

4). Богъ е така устроилъ, че челоуѣкъ може да познава Бога и Неговата воля на небото и на земята само подъ тѣзи условия, ако той прилѣжно съ вѣра и любовъ чете словото Божие, ходи въ църквата да проси за себе си благодатъта на Прѣсвятаго Духа и живѣе по заповѣдитѣ Божий.

Именно тѣй бива и съ всичко друго. На пусто земледѣлецътъ би очаквалъ добра жѣтва, ако би той да не направи добра сѣидба и въ потрѣбното врѣме. На пусто дѣтето би се спрѣло да сѣди и да гледа, съ чакание, кога ще се завърти неговото пумпалче (вѣртешка), ако то отъ по-напрѣдъ ни го е завъртяло. Това малко момиче, едвамъ що захванало да говори, до туй врѣме не ще да умѣе ни да говори, ни да пише, до дѣто не начене да се учи. Това е истина. Безъ туй или друго условие, вие неможете отгледа не само цвѣтетото, нъ и простата трѣвичка или билка.

Слушайте по нататѣкъ. Най-голѣмата отъ добрини-тѣ, дадена отъ Бога на челоуѣка, е вѣчниятъ животъ, купенъ за насъ съ кръвта на Господа Исуса. Нъ и този даръ тѣй сжщо не може да се получи безъ никакво условие. Никой отъ смъртнитѣ не може да възлѣзе на небето безъ покаяние. Иовъ не може. Давидъ не може. Даже Петръ, Павелъ и Иоанъ неможли. Съ една рѣчь, ни единъ отъ праведницитѣ, които живѣятъ сега на небето, не сж могли да отидатъ тамъ безъ покаяние. Христосъ Господъ проповѣдвалъ това условие; подиръ него проповѣдвали сжщото и Св. Апостоли, а подиръ Апостолитѣ и всичкитѣ други истенски проповѣдници. Ни единъ грѣшникъ въ цѣлия свѣтъ, който и да билъ той, не може да възлѣзе на небето безъ покаяние. Ако-би могло ние навѣрно да узнаемъ колко грѣшници има, които сж се покаяли за грѣхътъ, и кои сж тѣ: то ние навѣрно би могли да кажемъ и името, и числото на тѣзи, които ще идѣтъ на небето. Всички, всички трѣбва да се покаятъ. Христосъ казва: *аще не покаетеса, вси такожде погибнете* — ако не се покаете, всички така ще погините. (Лук. 13, 3). Сжщо тѣй казва и Апостолъ Павелъ: *Богъ нинѣ повѣлѣваетъ челоуѣкомъ всѣмъ всюду покаятися*. (Дѣян. 17, 30).

Тука нѣма мѣсто за съмнение, кой да се кае, — всички сж длѣжни, всѣкий человѣкъ, който е направилъ грѣхъ.

Нъ ето, тукъ се явява всичкиятъ въпросъ: *що значи да се покаешъ?*

Всички вие знаете, че има два рода пари: еднитѣ истински, а другитѣ калпави. У нѣкой человѣкъ цѣла кѣща може да бѣди пълна съ калпави пари, и все не може да се каже зарадъ него, че той има пари. Калпавата пара за нищо му не служи. Точно тѣй има два рода покаяние. Едно истинско, настояще, а другото — лъжовно, което за нищо не може да служи. По нѣкога, наглѣдъ и разликата по между тѣхъ не е твърдѣ голѣма, тѣй сжщото, както по мѣжду двата рода поменати пари, между това, когато за еднитѣ може да се купи каквото и да е, а другитѣ почти за нищо не струватъ, подобно на това, както двѣ дървета могатъ и наедно да стоятъ и да приличатъ едно на друго, а мѣжду това едното принася добри плодове, а другото се покрива само съ листа. Ние трѣбва да кажемъ, какво значи да се покаешъ. Слушайте прочее: азъ ще се опитамъ да ви обясня това.

Моятъ сътрудникъ, съ подобно звание на моето, ми расказа веднѣжъ слѣдующето за себе си, и разказътъ му, надѣвамъ се, самъ отъ себе си ще ви покаже, какво ще каже да се покаешъ. „Азъ имахъ прѣдобъръ баща“, казваше ми той. „Като желаше да ма забавлява той често ма водѣше съ себе си въ разни мѣста. Менѣ ми се струваше, че той тогазъ бѣше щастливъ, когато и азъ бѣхъ щастливъ. Нъ ето, когато азъ бѣхъ на шестъ години, той се разболѣ веднѣжъ твърдѣ много. Майка ми тѣй сжщо бѣше болна, и за това, освѣнъ двѣтѣ ми сестри, никой не наглѣждаше баща ми. Подиръ нѣколко дни нему му стана още по злѣ, тѣй щото ближнитѣ доктори бѣхъ повикани у дома. Въ слѣдующа подиръ това недѣля, рано сутренъта, той почувствува себе си очевидно по-злѣ, отъ колкото по напрѣдъ. Когато азъ влѣзохъ при него въ стаята, той си прострѣ рацѣтъ къмъ мене и каза: „мене нѣщо си мие, Миге. На, земи

тѣзи книга, която е на масата, заниси я на аптекаря Н. и, когато приготви прѣдписаниятъ въ нея цѣръ, донеси ми го, колкото е възможно по-скоро“. Азъ зехъ книгата и отидохъ въ аптеката, както и по-напрѣдъ ми се е случвало да ходя тамъ. Тя бѣше единъ километръ далечъ отъ дома; азъ скоро я намѣрихъ; нѣ тя бѣше затворена, а аптекарятъ живѣеше отъ нея надалечъ на половинъ километръ; и тѣй азъ не се рѣшихъ да го търся, а право си отидохъ удома. Изъ пѣхъ азъ намислихъ какво да кажъ. Азъ знаехъ, колко е грѣшно да лъжишъ, нѣ единъ грѣхъ винаги води подиръ себе си други. Като по приближихъ къмъ баща си, азъ видѣхъ че той тѣжко страдаше; отъ силната болѣсть по-челото му течеше едри капки отъ потъ. Тука меня ми стана горчиво, за дѣто ма домързя да потърся аптекаря. Най-подиръ, като ма видѣ, баща ми каза ми: „надѣвамъ се, сине мой, че ми донеси цѣроветъ; менъ ми стана твърдѣ тѣжко“. Азъ увѣсихъ глава и, поразенъ отъ укорението на съвѣстьта, нѣкакъ си промърморахъ: „Нѣма, татко; Г. Н. казва, че той нѣма тѣкъвзи цѣръ.“ „Нѣма такъвзи цѣръ? Неможе да бѣде!“ наедно съ тѣзи слова баща ми съ нѣкъкъвъ-си особенъ поглѣдъ ма изглѣда, и като ма видѣ, че азъ стоя съ обвѣсена глава, и, вѣроятно, като ма подозрѣваше, че лъжъ, съ най-добъръ и кроткъ тонъ ми каза: *Ето ти ще видишъ, Мите, колко ще бѣде тежко на бащата, именно отъ това, че тукъ нѣма прѣдписаниятъ цѣръ!*“ Азъ излѣзохъ изъ стаята и, отведнѣжъ горко заплакахъ. Мене пакъ скоро ме повикахъ. Около това врѣме прѣстигнахъ и братията ми, тѣй щото всичкитѣ дѣца стояхъ сега около постелята на баща ми, и той, като ги остави на грижата на бѣдната ми майка, начена да се прощава съ тѣхъ. Азъ бѣхъ най-малкия отъ всичкитѣ; и ето когато той тури рѣката си на главата ми и ми каза, че подиръ нѣколко часове не ще имамъ вече баща, че подиръ нѣколко дена той ще иде въ гробътъ; че баща ще ми бѣде вече самъ си Богъ, че Него азъ трѣбва да обичамъ, на Него да се покорявамъ, на Него да правя всичко угодно, на Него да *кизвамъ всичко право*, за туй, че окото Божие винаги ще бѣде надъ

мене, — мене ме се струваше, като че азъ умирахъ; когато прочее той, отъ ново тури ржката си на главата ми, начена да привиква надъ мене, като на безъ баща сираче, благословението на Господа Искупителя, азъ неможахъ и да глѣдамъ повече на него, — толкова ма бѣше сдавила съвѣстѣта. Като заплакахъ, азъ се махнахъ отъ смъртнийтъ му одъръ и мислѣхъ, че по-добрѣ би било да умрѣ. Скоро подиръ туй ми казаха, че той неможе вече и да говори. Ахъ! какво азъ не бихъ далъ, щото само да ми позволяха да дойдѣ при него, да му кажѣ, че азъ съмъ го слѣгалъ и още веднажъ да го помоля да тури на мене ржката си и да ме прости“. Още веднажъ азъ се проврѣхъ, или по-добрѣ, азъ се покраднахъ въ неговата стая, нъ тука мене ми останѣ само да изслушамъ исходната молитва, която едвамъ що беше наченалъ да чете священника. Ахъ, колко ми бѣше тѣжко! Въ скърбѣта азъ се затекохъ къмъ аптекарьтъ, и зехъ отъ него цѣкроветѣ. Тичахъ азъ къмъ дома съ всичката си сила, и като си дойдохъ, хвърлихъ се къмъ постелката на баща си и въ сжщото врѣме съ горчиви сълзи наченхъ да се кая прѣдъ него за грѣхътъ си, като му казвахъ — „на, татко!“ нъ мене ма спрѣхъ; азъ поглѣднѣхъ на тѣзи, които бѣхъ въ стаята, всичкитѣ стояхъ и плачахъ. *Татко ми, драгиятъ ми татко, умрѣ!* Последнята дума, казана отъ мене на баща ми, бѣше — *дума за лжжата!* Азъ тѣй плачахъ, като да искаше сърдцето ми да се раскъса; защото неговото милване, неговитѣ кротки поглѣди и думи и мойта лжжа — всичко това наедно се присѣдини къмъ сърдцето ми. И послѣ, когато азъ глѣдахъ на неговото студено, блѣдно лице, потъмнелитѣ му очи и неговитѣ яко стиснати устни, мене неволно ми се счувахъ неговитѣ послѣдни думи: „Ето ти ще видишъ, Мите, колко тѣжко ще бѣде на баща ти, и именно отъ това, че нѣма у него прѣдписаниятъ цѣръ.“ Мене само ми се струваше, че той умрѣ отъ мене, и затова, че азъ не му донесохъ цѣрътъ.“

„Подиръ три дни него го заровихъ. На погрѣбеніето му имаше много священници; всичкитѣ тѣ съ

милвание се обрѣщахъ къмъ мене, нъ не можахъ да ма утѣшѣтъ. Уви! Тѣ не знаяхъ, каква тежка скърбъ лѣжеше на моето сърдце. Скоро всичкитѣ ми братия и сестри се разотидохъ по различни страни, затова че бѣдната и слабата ми майка не можеше да ги поддържѣ“.

Дванайсетъ години подиръ това, като бѣхъ вече въ коллегията, отидохъ азъ, и самъ-самненичекъ, на гроба на баща си. Съ трудъ азъ го търсихъ, нъ тукъ азъ го познахъ по този скроменъ паметникъ, който бѣше туренъ на него; и ето, когато азъ стѣпихъ при гробътъ мене ми се стори, че азъ отъ ново-стоя прѣдъ постелката му, глѣдамъ бледното му лице и слушамъ гласътъ му. О! мисльта за туй, че азъ тѣй тѣжко съмъ слѣгалъ прѣдъ него, отъ ново, като ножъ, ма пронизваше въ сърдцето. Мене ми се струваше, че да бѣше въ властѣта ми цѣлиятъ свѣтъ, — и него азъ не би пожалилъ, само да бихъ можалъ макаръ за минута да пробудя баща си и да испрося отъ него прошка. Нъ късно: азъ трѣбва да живѣя и да умрѣхъ, като оплаквамъ, не благодарната си лѣжа. Прости ми, Господи, този грѣхъ!“

Сега, дѣца, дайте ми да направя, двѣ или три забѣлѣжки по този случай.

1. Вие виждате, че и дѣтето може да грѣши. Може да грѣши и противъ баща си и противъ Бога въ едно и сѣщето врѣме. Богъ ни заповѣдва да се покоряваме на родителитѣ си и да говоримъ право. Дѣтето, за което ние говорихме, и баща си не послушало и право не казало.

2. Вие виждате, че и дѣтето, безъ да гледа на младата си възраст, може да се кае за грѣхътъ си, който то е сторило прѣдъ баща си. Ще каже, лѣжжѣтъ се тѣзи, които мислятъ, че ужъ за дѣцата не е нужно или не е възможно раскайване. Ако това дѣте може да се раскае за този единъ грѣхъ; безъ съмнѣние може да се покае за грѣха противъ земниятъ свой отецъ, то защо да неможи да се покае за грѣховетѣ и противъ небесниятъ свой отецъ?

3. Вие виждате, какво нѣщо е истинското раскайване прѣдъ Бога. Истинно да се покаете ще каже съ съкрушено сѣрдце да се признаете, че сте съгрѣшили прѣдъ Бога, тѣй сѣщо, както се е признавало или съкрушавало това дѣте, като е съгрѣшило прѣдъ своятъ умирающъ баща. То се е раскайвало или съкрушавало толкозъ тежко не затова, че се бояло отъ наказанието на баща си, нѣ затова, че баща му е билъ толкозъ добѣръ къмъ него, а то напротивъ, се показало толкозъ лошо въ отношение къмъ баща си. Ето тѣй ако-би то наче-нало да се раскайва тѣкмо и прѣдъ Бога за всичкитѣ свои грѣхове, както се е съкрушавало за единъ свой грѣхъ, сторенъ отъ него прѣдъ баща му, то за него може се каза, че се е каяло съ истинско покаяние.

4. Вие виждате, че ако ние би обичали Бога тѣй много, както обичаме баща си и майка си, и нашето покаяние щѣше да бѣде толкова си велико и дълбоко, даже, то би трѣбало да бѣде несравнено и по-голѣмо и по-дълбоко; защото Богъ е направилъ за насъ въ десетини хиляди пѣти по-много милости, отъ колкото нашитѣ родители, и тѣзи милости ни прави всѣки день; и ние отъ своя страна въ десетини хиляди пѣти по-много грѣшимъ прѣдъ Него, отъ колкото това дѣте е съгрѣшило прѣдъ баща си.

Имало едно врѣме едно лошо и възрастно вече дѣте, което, каквото и да му се случи рѣшило да остави бащиния си домъ и да трѣгне да пѣтува по море. Напразно го прѣдумвалъ баща му, да не се вдава въ това испытване, което може би скоро да прѣмине; нѣ намислено било и направено. Съ тайно подбуждение тука е била лукавата мисль, че далечъ отъ очитѣ на баща му нему ще му бѣде позволено и веичко — което интѣкъ не е позволено. На прощавание, баща му съ сълзи му далъ при благословението, едно св. Евангелие и му заръчалъ, колкото е възможно, по-често да чете тоя завѣтъ Божий съ человекъ. Този младъ человекъ дѣйстви-телно, както и искалъ, почналъ да живѣе по волята на лукавото си сѣрдце, т. е. безъ да помисли ни за Бога, ни за завѣтътъ Божий. Нѣ Богъ го виждалъ и не прѣставалъ да го наглежда. Въ океана се повдиг-

нало страшна буря. Корабътъ не можалъ да се бори повече съ нея. Настанала тъмна нощъ, — и той се ударилъ у подводенъ камъкъ. Захванало се страшно смущение: бурята ревала, бѣднитѣ пжтници плачели, матрозитѣ въ отчаянието си се хвърляли отъ страна на страна, едвамъ най-подиръ почнали да се чуватъ приказанията на капитанина..... Тука си припомнилъ нещастниятъ младъ чловѣкъ съ раскаяние за бащиниятъ си домъ. Нѣ било късно за раскаяване. Налѣгнала на кораба една грамадна вълна и го издигнала високо, високо; послѣ наедно съ вълнитѣ той се ударилъ у други единъ подводенъ камъкъ, — и тука се разбилъ на парчета. По Божия милость, съ тѣзи вълни злополучния нашъ юноша исхвърленъ билъ на една скала полумъртавъ. Къмъ сутринята дошелъ на себе си; него го намѣрили съ книга въ ржката. Това било св. Евангелие, спазено за него, наедно съ живота му. Като го отворилъ тука, той на първата страница видѣлъ ржкописа на баща си. И въ тази особенна минута любовта на баща му го покъртила къмъ него; той мѣгновено разбралъ своята неблагодарностъ къмъ баща си, — и заплакалъ. Още веднажъ той разтворилъ завѣтътъ Божий, и какво? На всѣка негова страница явявалъ се сега прѣдъ него ржкописътъ на небесниятъ му отецъ. Той си припомнилъ своитѣ грѣхове прѣдъ Бога, — и отново заплакалъ; той истинно се покалялъ, — и отъ този часъ захваналъ да живѣе като християнинъ. Сега му повѣрили да управлява голѣми кораби, нѣ той и въ срѣдъ тази тѣжка служба, не забравялъ своето служение на Христа Спасителя. Ето това е било истинно покаяние.

Сега азъ трѣбва да ви кажа, дѣца, макаръ въ кратки думи, защо на всѣкиго отъ васъ е непременно нужно покаяние.

Най-първо, затова, че всички ние сме съгрѣшили и постоянно грѣшимъ, и грѣшимъ безъ брой. По-лесно можемъ да причетемъ на главата на това дѣте, — което е прѣдъ насъ, — космитѣ отъ колкото нашитѣ грѣхове, които лѣжатъ въ душитѣ ни. Попитайте

родителитѣ и учителитѣ си, попитайте заповѣдитѣ Божии, попитайте съвѣстѣта си, която, като стражаръ стои въ сърдцето ви и тѣ ще ви кажатъ, гдѣ, кога, какъ и колко пжти сте съгрѣшили. Второ, заради туй, че безъ покаяние не може да се опрости този или онзи грѣхъ. Ви можете да задържите челоуѣка отъ кражба, като го прѣдадете на смъртъ или като го туритѣ въ тѣмницата; нѣ можете ли вие да го одържите отъ желанието да краде? А това желание за да открадне, каквото и да било, е вече грѣхъ прѣдъ очитѣ Божии. Да кажемъ, че онзи, който по нѣкога излѣгва му отъ рѣзвѣтъ языкътъ, тѣй щото да нѣма съ какво да говори и слѣдователно не ще може и да лъже, нѣ ще го спасятъ ли съ това отъ грѣхътъ? Какво да се прави въ този случай, ако той въ сърдцето си пази нѣкаква си лукава, лъжлива *мисль*? А между това и мисълѣта, ако тя не е добра, грѣшна е, прѣдъ Бога. Индийцитѣ, т. е. Негритѣ, прѣди нѣколко години намислили да задържатъ едноплѣменнитѣ си братя отъ грѣховетѣ; и какво намислили? Намислили да имъ даватъ силенъ цѣръ за бѣлване, като си въображавали, че по такъвзи начинъ тѣ ще истѣргнатъ отъ тѣхъ всѣкитѣ грѣхове. Нѣ вие сами виждате, че това за нищо не послужило. Грѣхътъ лѣжи не въ стомахътъ, а въ сърдцето. Единъ отъ тѣзи Негри, на когото давали цѣръ за бѣлване, отишелъ въ града и тамъ купилъ стѣкло съ ромъ, за да го продава на другитѣ Негри. На връщане по пжтътъ, той се срѣцналъ съ нѣкого си мисионерина, който проповѣдвалъ въ този окрѣгъ словото Божие. Той се спрѣлъ тука и наченалъ да го слуша. Проповѣдѣта на мисионерина тѣй силно подѣйствувала на него, щото той се рѣшилъ да промѣни образътъ на живота си за напрѣдъ. И отъ какво прочее захваналъ? Отъ това, щото тутакси занесълъ на задъ стѣклото съ рома, нѣ търговеца не го приелъ и като видѣлъ, чакъ че Негърътъ се рѣшилъ въ такъвзи случай да пзлѣе ромътъ въ рѣката (въ р. Огио) отетѣпилъ на желанието му.

Кажете, какво би можло, освѣнъ раскаянието, да накара този Негъръ да се откаже отъ своята страсть къмъ виното? Тѣй и насъ само едно раскайване може

да ни принуди да се отрѣчемъ отъ този или онзи грѣхъ.

Трето, затова, че никой не може да служи на Бога. до гдѣ не се раскае по-напрѣдъ за грѣховетѣ си. Христосъ говори, че никой неможе да работи на двама господари. Да кажемъ, че единъ отъ васъ има въ ржцѣтъ си голѣми ябълки и че той, като ги държи, въ сжщото врѣме се опитва да вземе въ ржцѣтъ си и по единъ голѣмъ портокалъ. Е, възможно ли е това нѣщо? Разумѣва се не, затова, че двѣтъ му ржцѣ вече сж пълни съ ябълкитѣ. Тѣкмо тѣй става и съ сърдцето, както и съ ржцѣтъ: ако то е пълно съ грѣхове, то гдѣ ще се намѣри мѣсто въ него за любовта къмъ Бога? И така, ако вие искате да не грѣшитѣ вече, вие трѣбва прѣди всичко да се покаете. Ако вие искате да служите на Бога и да го имате за Господъ и отецъ вашъ, пакъ прѣди всичко вие трѣбва да се покаете. И всички вие можете това да направите. Вие всички безъ съмнѣние сте скърбили всякога. когато ви се случвало т. е съ каквото и да било да оскърби родителитѣ си; слѣдователно можите да скърбитѣ и тогава, когато чувствувате, че сте оскърбили небесниятъ свой отецъ. Ако ли вие не се научите, или не искате да се каете, познайте, че вие ще порастете грѣшници, ще умрѣте грѣшници и за винаги, за винаги ще си останете грѣшници. Наистина така.

Протоколъ II-ий.

Година 2.

За началото на 1851 лѣто църковний дългъ състоеше какъ горѣвидимъ на различни гр. 340,520.19.

Задлъжи ся още на различни Кредитори ново отъ „ 2,464.20.

Задлъжена на вси съ гр. 342,984.39.

Отъ него обаче сваляме доходитѣ, които станаха

явни на общата равномѣтка 1852 л. Апр. 30-ий и които събрани бѣха какъ:

Отъ дискози и свѣщи за
23 Май гр. 50,188.35.

Отъ милостиня и другы
прих. Гл. К. Л. 9. „ 42,431.20.

Отъ повърнатата кжщж
на сирацитѣ Михаил. „ 23.000.
гр. 115,620.15.

Сваляме разходитѣ, които послѣдвахъ въ врѣ-
менното това расстояние,
както по подрбно сж види
въ Гл. К. Л. 8. 9. 10, и
които сж качуватъ на гр. 102,420.5.

Тжзъ год. чистъ доходъ гр. 13,200.10.
гр. 329,784.29.

Чисто дългъ за началото на идущата година
остава трыста и двадесять и девять хилада и седемь-
стони и осемь-десять и четьре гроша и двадесять и
девять пари.

Протоколъ III-ий.

Година 3.

За 1852. лѣто отъ Апр.
30-ий, църковнй дългъ
както въ 2-ий протоколъ
ся види състоеше на раз-
личны гр. 329,784.29.

Задлъжи ся още и съ
прибавинна, но неиспла-
тена лихва, на различни
заемници съ лихвж гр. 58,934.30.

гр. 388,719.19

Нъ отъ него Сваляме доходитѣ, които е събрала
прѣзъ тази година, и които ся качуватъ:

Отъ Свѣщи и Дискози гр. 19.906.35.

„ Милостиня подаръци и др. 32.373.35.

гр. 52.281.30.

Свалями отъ тия послѣд-
нитѣ разходи които пос-
лѣдвахъ прѣзъ тѣзи сѣща
година за различни потрѣ-
би както подробно ся виж-
дхъ въ Гл. К. Л. 16,
17 и 18-ый

гр. 22.158.35.

Чистъ доходъ гр. 30.122.35.

гр. 358.596.24.

Чистъ дългъ за началото на идущата година ос-
тава триста и петъ-десетъ и осемъ хиляда и петъ сто-
тини и деветъ-десетъ и шестъ гроша и двадесетъ и
четыри пары. — Настоятелството ся оттегли и замѣсти
ся ново (настоятелство).

Протоколъ IV-ий.

Година 4.

За 1853 лѣто отъ Априлія 30-ий, дългътъ цър-
ковній какъ по-горѣ ся види състоеше за:

На различни

гр. 358.595.24.

Отъ него пакъ сваляме доходитѣ
църковни, които въ растояніе на тая
година качихъ ся:

Отъ милостиня и подар. гр. 14.625.20.

„ кирия кевгирена „ 8.000.

„ дискузи „ 4.985.10.

„ свѣщи „ 556.25.

гр. 29.167.15.

Изваждаме расходитѣ,
които послѣдвахъ прѣзъ
всичкѣтѣ тѣзи год. както
е видно въ Гл. К. Л. 23. гр. 4.696.

Остава Чистъ доходъ: гр. 23.471.15

гр. 335.125. 9

Чистъ дългъ за начало на идущата година, остава триста и тридесетъ и петъ хиляда, сто и двадесетъ и петъ гроша и деветъ пары.

Протоколъ V-ий.

Година 5.

За 1854 лѣто отъ Априлиа 30-ий дългътъ църловий, както отвѣде ся види остава:

На различни гр. 335,125.9.

Отъ него сваляме и тѣзъ годишнитѣ доходи, които въ врѣменното това растояніе качихъ ся пакъ:

Отъ свѣщи	гр. 16978.20.
„ дискози	„ 4372.20.
„ цвятъ	„ 92.
„ керія кевгирена	„ 5995.20.
„ ветхи дръва	„ 12585.
„ милостиня и подаръцы	„ 49848.

гр. 89871.20.

Сваляме тія послѣднитѣ разходи, които станахъ прѣзъ тази година както е видено на Гл. К. Л. 23.

гр. 18.332.19.

Чистъ доходъ: гр. 71.539.1.

гр. 263.586.8.

И така, за начялото на 1855 лѣто чистъ дългъ остава двѣста и шестъ-десять и три хиляда, и петъ стотинъ и осемъ-десять и шестъ гроша и осмъ пары.

Протоколъ VI-ий.

Година 6.

За 1855 лѣто отъ Априлиа 30-ий, дългътъ църковень както по-горѣ ся види състоеше за:

На различни гр. 263.586.8.

И сега пакъ сваляме отъ дългътъ доходитѣ, които станяхъ тая година отъ:

Отъ свѣщи	гр. 9013.
„ дискози	„ 4558.20
„ керія гевгирена	„ 13304.
„ прѣсъ продадена	„ 1241.
„ подаръцы	„ 11542.20.
	гр. 39749.

Сваляме и отъ тѣжъ годишни разходи Гл. К. Л. 31. гр. 21491.

Чистъ доходъ: гр. 18258.

Принесени гр. 245328.8.

Сиречь за идущата година дългътъ църковный остана двестя и четиридесять и петъ хиляда, триста и двадесять и осмъ гроша и осмъ пары.

Протоколъ VII-ий.

Година 7.

За 1856 лѣто отъ Априлія 30-ий дългътъ църковенъ както по-горѣ ся види т. е. въ 6-ий пр. год. 7, състоеше за:

На различни гр. 245,328.8.

Тукъ бѣлѣжимъ тѣжъ годишнитѣ доходи, които сѣ както е видно:

Отъ свѣщи продадени	гр. 8821.20
„ керія	„ 12363.
„ дискози	„ 3344.20.
„ Пок. Вас. Вуковъ	„ 41220.
„ Св. Тримин. отбити	„ 11950.
„ Подар. Родолюбци	„ 8783.20.
„ Заф. и С. Каблеш. от.	„ 3081.20.
„ Раз. печ. Гл. К. Л. 31.	„ 6191.38.
	гр. 95755.38.

Сваляме отъ доходитѣ тѣжъ годишнитѣ разходи: Гл. К. Л. 31.

гр. 25445.30.

Чистъ доходъ приснема ся отъ дългътъ гр. 70.310.8.

гр. 175.018.

За идущата година дългътъ църковный остава: сто и седемь-десять и петъ хиляда и осмьнадесять гр

Протоколъ VIII-ий.

Година 8.

За 1857 год. отъ Априлія 30-ий дългътъ църковенъ, какъ горѣ ся види състоеше за:

На различни гр. 175.018.

Тука бѣлѣжимъ тѣхъ годишнитѣ доходи, които сж както е видно:

Отъ проданъ свѣщи	гр. 11651.30.
„ милостини и керіи	„ 16795.30.
„ Пок. Вас. Вука	„ 4518.35.
Принесени	гр. 32966.10. гр. 175.018.
Отъ дискози	„ 4347.
„ Метохътъ керія	„ 8160.
„ Князь Богор. подар.	„ 23000.
„ Разл. Родолюбци (въ	
16. Пера. Гл. К. Л. 26).	„ 51380.10.
(5 Пера) отъ разл. Родо-	
любци подар. Гл. К. Л. 26.	„ 15842.
Отъ Ал. С. Б. Екс. отб.	„ 3500.
„ Разл. Родолюбци Гл.	
К. Л. 28.	„ 4351.10
	гр. 143546.30.

Сваляме отъ доходи-
тѣ тѣхъ годиш. разходи.

Гл. К. Л. 32. гр. 34291.10.

Присн. ся отъ цър. дългъ чистъ доходъ: гр. 109.255.20.
гр. 65.762.20.

За идущата година 1858 отъ Априлія 1-ий дългътъ църковный остава: шесть-десять и петъ хиляда и седемь стотинъ шесть-десять и два гроша и двадесять пары.

Ето изложената равномѣтка на Народната ны Българска Църква въ Цариградъ.

(Извлечена отъ Гл. К. Л. 34-й.)

РАВНОМѢТКА НА БЪЛГАР. ЦЪРКВА „СВ. СТЕФАНА“.

		ДА ДАВА
За лѣто 1858 Априлія 1-й.		
На разли- чни заемни- ци съ лихва за останалъ дългъ на:	Св. Тримитундосъ	гр. 15.000.
	Кат. Скиличи	„ 12.000.
	Авр. Кешишоглу	„ 20.000.
	Ж. Вуро	„ 15.000.
	Богозъ Сарафинъ	„ 6.000.
Юсрефъ Балъ-Мум.	дългъ Калъ на Акжтж	„ 12.079.
Хафузъ	„ „ „ „ „ „	„ 1.840.
		<u>гр. 81.919.</u>

		ДА ЗИМА
За лѣто 1858. Апр. 1-й. Отъ Българската Църква „Св. Стефана“ за останалый дългъ Гл. К. Л. 30.		гр. 65.762.20.
Отъ цър. обща касса готов.	Гл. К. Л. 33.	„ 2.100.20.
„ раз. дълж. Калъ Акж отъ раз.	„ 29.	„ 12.963.20.
„ „ „ отъ керія	„ 29.	„ 1.092.20.
		<u>гр. 81.919.</u>

Въ Българ. Църква Св. П. Муч. Стефана въ Цариградъ 1 Апр. 1858 лѣто.

По приглашеніе на Епитропыты църковны, спорѣдъ общото желаніе, мы долуподписаныты българии отъ всяко званіе, събравше ся изново и днесъ на двадесять и седемь № 27 текуща го м-ца Априлія, за да пригледамы досегашнитѣ смѣткы църковны и да размыслимъ и опрѣдѣлымъ мѣркыты, които общо сж благоразсуждѣтъ на добры за сполукѣтъ ради възвыше-

ніето на църковното здание. исповѣдвамы, защо пригледяхмы помянутитѣ смѣтки църковны, изложени въ *Протокола* и въ настоящѣтъ книгѣ *Гл. вѣж Църковн.ж.*, подъ епитропството на г. г. Хр. П. Тыпчилещова, Д. Ив. Гешоглу, Г. Кръстевича и Д. Добревича, почняеми отъ лѣто 1853, Маія 15-ий, съ дългъ църковнянъ гроша 358.596¹/₂ или гроша трыста и петъ-десять и осмъ хиліади, петъ стотинъ девять-десять и шесть и половинѣ, и кончяеми какъ у горнѣтъ равномѣтка сѣ види до 1-ий текущаго Априлія, съ остаткъ дългъ църковнянъ гроша 81,919 или осемъ-десять и една хиліада, девѣтъ-стотинъ и девятнадесять безъ лихвѣ. А на срѣща сѣ готови у касѣтъ гр. 2100¹/₂ или 4-тѣ хиліади и сто и ¹/₂, и съ батакъ вересія гр. 14056 или чериринадесять хиліади, и петъ-десять и шесть, и ги намѣрихмы добры и праведны, и така благодаряюще общо, помянутитѣ Епитропы за искренныты имъ пять годишны услуги, на Народа, чинности ради подписвамы ся саморѣчно.

Цариградъ Българ. Църква 27 Апр. 1858 лѣто.

Слѣдватъ подписавшитѣ:

Архим. Иларионъ Хилендар.	Савва Калчевъ.
К. Райновъ.	Лазаръ С. Рашковъ.
Александръ С. Б. Екзархъ.	Теню. Б. Бозвели.
Костадин Груевъ.	Иларионъ Священ. Х. П.
Ювчу Ивановъ.	Паисія Священнодіаконъ.
Еснафъ Тютюнджиски.	Христю Цанковъ.
Богданъ Русювъ.	Сав. Стайковъ, хайвасаръ.
Марку Георгиевъ Ескеджи.	К. Мариновичъ.
Стоянъ І. Джейновъ.	К. В. Славчевичъ.
Христо Х. Дончиюглу.	М. Ивановъ.
Иванчю Бонювъ.	Д. Цанковъ.
Киро Лазаровъ Габаридъ.	С. Изворскій.
Н. Ивановъ, Шкем. Еснафъ.	К. Друмевъ.

Пригледано отъ Епитропитѣ нови:

Хр. С. Арnaudовъ.

Д. Добревичъ.

Ст. Д. Увалевъ.

Ив. Бозвели.
 Марку Георгіевъ.
 П. Хр. Х. Дунъ.
 Стайку Колювъ.

ЗАСЪДАНІЕ I.

Въ което присутствовать пять-тѣхъ члена отъ надзирателството и единый отъ настоятелството, кѣкто долуподписанны:

И размишлявать какъ да сторятъ, чтото да сполучать да ся въведжтъ въ Султанското Медецинско Училище наши еднородци дѣца да учятъ лѣкарството, чтото да утървжтъ бедныты неповинны жертвы, които ката-дневно падать изъ Българія, отъ неизскуството на прѣстнатыты тамо билери (доктори) Гръци Яняліи и пр. Едногласно ся рѣшихъ да даджтъ прошеніе на Н. В. Мылостивѣйшаго ни Султана, Абдуль Меджида, чтото да ни ся сполучи тая цѣль.

Цариградъ, Балъ-Капанъ-ханъ.

Подписали:

Хр. П. Тѣпчилещовъ.
 Н. П. Тѣпчилещовъ.
 Д. Ив. Гешеоглу.
 Гавріиль Кръстевичъ.
 Захарія Струмскій.
 Хр. С. Арнаудовъ.

ЗАСЪДАНІЕ II.

Въ което присутствовать членовѣтъ, както въ първото събрание да размислятъ и изнамѣрятъ способъ какъ да приемжтъ отъ В. Х. Църква, нужднийтъ за черковжтж ны, Архыпастиръ и кога:

Рѣшиха, 1-во да даджтъ прошеніе на В. Църква за ржкополаганіето на одного, 2-ро да покажятъ като за способянь на това, Н. Преподобіе, Архымандрита

Иларіона Михайловскаго Еленчанина, Епитропъ Свѣто-Горскы тука.

Цариградъ, Балъ-Капанъ-ханъ.

Подписали:

Хр. П. Тъпчилещовъ.

Н. П. Тъпчилещовъ.

Д. Ив. Гешеоглу.

Гавріилъ Кръстевичъ.

Захарія Струмскій.

Хр. С. Арнавудовъ.

ЗАСЪДАНИЕ III.

Въ което присѣтствувать лицата, както и на второто, да размислять, что да сторять за прошеніето, което ся мина въ второто засѣданіе, като го повърна В. Църква, че било писано въ него *то етнось имонъ*, и иска да го пишемъ *то генось имонъ*; рѣшиха събраниты да не пишжтъ, нито едното, нито другото, освѣнь и омогенись имонъ, и повторително да ся даде на В. Църквж.

Цариградъ, Балъ-Капанъ-ханъ на . . .

Подписали както въ горнето засѣданіе 6 лица.

ЗАСЪДАНИЕ IV.

Въ което присѣтствувать сжщитѣ лица както и въ по горнето засѣданіе, и рѣшавать да сж почне новото зданіе църковно, спорѣдъ 1-ий членъ на уставтъ Черковень и да ся прикани за Архытектонъ Г-нъ Фосати.

Цариградъ, Балъ-Капанъ-ханъ на 30 Ноемврія, 1858 л.

ЗАСЪДАНИЕ V.

Въ което ся зе отговора на В. Църквж за прошеніето отъ 2-то засѣданіе, че е рѣшила да ржкоположи утрѣ въ църквж-тж Св. Георгія на Патрикана та Не-

гово Преподобіе Архымандрита Г-на Иларіона Михайловскій за Епископъ ради Народната ни Българска Църква.

Цариградъ, 4 Ф-арія 1858.

(Подписани)

(Пять-тѣхъ лица).

ЗАСѢДАНІЕ VI.

Въ което се рѣшава съгласно съ 10-ий членъ на църковнаго устава да се дадѣтъ за сега само тефтеры подписанны отъ тримата кассіеры и писмоводитель-тъ и запечатани съ църковный печатъ като ся прикаратъ съ Кордели, съ които да ся събира доброволна помощъ отъ цариградскитѣ българе; и да ся направи единъ сжнджкъ съ три ключа, на когото да ся удари църковныйтъ печатъ, да му ся пробіятъ двѣ дупкы, и да ся остави въ църквѣтъ, затайна или явна помощъ, който иска да даде да пуца въ него, и всякы мѣсець да се отваря отъ църковниты трыма кассіеры, и да прибиратъ парити и заминуватъ въ рѣдовнѣтъ си кассѣ.

Цариградъ, въ Балъ-Капанъ-ханъ 16 Февруарія 1858.

(Подписали горнити).

ЗАСѢДАНІЕ VII.

Въ което ся рѣшава за потрѣбата на дръвкы ради църковното зданіе Г-да бр. Ив. Гешоглу да питатъ цѣнытъ имъ въ Тулчя, Г-нъ Добровичъ да пита въ Галацъ, Епитропіята да пита г-на Ат. Н. Каракашева, какъ можатъ ся снѣ отъ Босна: работницитѣ църковни да спрѣтъ ради лошото врѣмя.

Цариградъ, въ Балъ-Капанъ-ханъ 30 Февруарія 1858.

ЗАСѢДАНІЕ VIII.

Въ което ся рѣши; понеже липса отъ Епритропити Г-нъ Панаіотъ Павлевъ, да го намѣсти г-нъ Д. Х. Тюлевъ; Епитропіята да си отрѣди единъ день въ

когого да се събира и распорѣжда църковнитѣ работи: да се пригледжтъ магазините на Гевгыря църковенъ.

Цариградъ, Балъ-Капанъ-ханъ 22-й Януарія 1859 л.

(Подписали горнитѣ).

ЗАСѢДАНІЕ IX.

Бъ което ся рѣши: да се даде на Цариградскаго Вѣстника публикуваніето на църковнитѣ смѣтки отъ 1851 лѣто 30-й Априлія до 1858 лѣто 1-го Априлія.

На Н. Пр. Макаріополскаго Иларіона да се плаща мѣсячина отъ 1-й того мѣца по хилядо и двѣсти гроша, като му се дава кафе и шекеръ, что то ще се разнося въ одаж-тж, кождо е въ Гевгырьтъ.

Цариградъ, въ Балъ-Капанъ-ханъ на 29 Януарія 1859.

(Подписали горнитѣ).

ЗАСѢДАНІЕ X.

Въ което ся рѣши: да се даде прошеніе на В. Църкова за да ни даде посланіе: за по Бжлгарія, Влахія и Молдавія до митрополититы и епископиты, за да се събира помощъ за църквжтж.

Да се прикани г-нъ Никола Ефтимовъ Сапуновъ за помощникъ църковенъ и надзиратель надъ работницитѣ:

Цариградъ, Балъ-Капанъ-ханъ, 31 Мартъ 1859.

РАВНОСМЪТКА НА НАРОД. БЪЛГАРСКА ЦЪРКВА.

1859. Дек. 31-й на разни заеми съ лихвж:

да дава

Кат. Скиличи	гр.	12,000.
Жани Вуросъ.	„	15,000.
Богосъ Серафимъ.	„	6,000.
	гр.	33,000.
на Х. Юсрефъ-Балъ-Мумджи	„	11,579.
„ Хафжъ „ „	„	1840.
„ Хр. П. Тъпчилещовъ	„	328,941.
„ Бр. Ив. Гешоглу	„	313,292. 50.
„ Н. П. Тъпчилещовъ	„	309,371.
„ Юсеинаа Каманаръ	„	5,000.
„ Стомошествов. Габровскы	„	6,718. 50.
	гр.	1,009,745.

да зима

1859. Дек. 31-й. Отъ Нар. Бъл. Църква гр. 930,061. 38.

„ Кассжтж „ 42,940. 62.

„ Разни длъжности:

Отъ Различны лица	гр.	5388.
„ Павли слугата	„	110.
„ С. Т. Мирчевъ	„	334.
„ Томовъ Зетъ	„	50.
„ Тома	„	7081. 50.
„ Геор. Механеджи	„	537. 50.
„ Павли Граматенгы	„	240.
„ М. Констандиновъ	„	150.
„ Франгорафтина	„	100.
„ Кафеджіятъ	„	65.
„ К. Фотиновъ	„	687.
„ К. Райновъ	„	6000.
„ Хр. Л. Хамамджіятъ	„	1000.
„ М. Х. Ивановъ	„	2000.
„ Нар. Бъл. учил.	„	23743,
„ Апостоль Конкова	„	8000.
		5000.

гр. 1,009,745.

Цариградъ, въ Народ. Българ. църквж на 31-ий Ноемврія 1859 лѣто отъ Х.

Извлечение отъ Глав. Книга л. 56-ый.

Слѣдова общото изложеніе на Народ. Българ. църква тука, за изводътъ отъ смѣткитѣ находяще ся въ настоящѣтж книгж, отъ 1-й Апр. 1858 л. до крайтъ на 10 Февруарія 1859.

Готовитѣ въ Кассжтж и Приходитѣ.

Въ Кассжтж готови	гр.	2100. 50
Отъ различни подаръци съ и безъ билети „		155,194. 50.
„ Свѣщи.	„	22,994. 75.
„ Дискози	„	13,142. 25.
„ Различни милостини	„	53,435. 12.
„ Гевгыря приходъ	„	18,210.
„ Гоброво помощъ	„	6,718. 50.
„ Монеди спечелени	„	3,075. 25.
	гр.	274,870. 87.

Въ заемъ отъ Хр. П. Тъпчилещовъ	гр.	315,807.
„ „ „ Бр. Ив, Гешеви „		300,000.
„ „ „ Н. П. Тъпчилеща „		300,000.
„ „ „ Юсеинага Ком. Гедикъ „		5,000.
	гр.	920,807.
	гр.	1,195,677. 87.

Отъ вехти дългове платенитѣ, за новото църковно здание разнесенитѣ, и особно за потрѣбитѣ църковни и мериметитѣ гевгырскы, лихви и готовитѣ въ кассж-тж.

На Тримитундосъ вехтъ дългъ	гр.	15,000.
„ Сжщйтъ за лихвж.	„	2,000.
„ Авр. Кешиноглу вехтъ дългъ „		20,000.
„ Сжщйтъ лихвж	„	8,000.
„ Юсрефъ Балъ-Мумджи вехтъ дъл. „		500.
„ 5 Разни лица	„	14,687.
„ Порт. Попове, діякони, певци и пр. „		32,473. 50.
„ Църковни одежди.	„	8,510.
„ Мерем. на гев. на хаз. водна и пр. „		29,615. 50.
	гр.	130,786.

За	Рахтѣма, Салови, мауни, по-		
	дарѣци и разни дребосѣци	гр.	22,192.
За	2761 коша хоросанъ . . .	"	2,827.
"	лопати, крини, толумби, мотики, "	"	7,861.
"	35 мавуни проста прѣсть "	"	2,672.
"	188. н. синдѣире по 8 едно на др. "	"	1,504. 50.
			гр. 37,056. 50.
За	1012 ¹ / ₂ око вѣря 9 едно на друго	гр.	9,109. 50.
"	10136 ¹ / ₂ " желѣза разни по 3 ¹⁷ / ₄₀ "	"	34,666. 83.
"	3842 ¹ / ₂ " гвоздей съ разни цѣни "	"	14,512. 92.
"	2960 кант. варъ " " " "	"	33,149. 50.
"	722 кила пясѣкъ " " " "	"	7,280.
"	5196 кант. прѣсть безолана . . .	"	32,336.
"	6500 тули	"	2,575.
"	48 камака кюшелици	"	1,480.
"	515 " арш. 748	"	41,251.
"	23830 челье камане	"	78,068.
"	дѣски и различни дръвета . . .	"	28,369. 50.
"	2089 кола отъ мише и чамъ . .	"	229,785.
"	5927 гюндюлюка дюлгерскы . .	"	172,160.
"	1412 гюндюлюка лагамдѣиски "	"	28,155.
"	11646 " ренчеперскы "	"	164,722.
"	3248 ¹ / ₂ различни работи (гюндюлк)	"	33,475.
На	Архитектоната Фосати	"	30,000.
"	вторий архитектенъ	"	21,360.
"	настойници и вардачъ	"	14,540.
			гр. 1,013,951. 75.
"	Българ. училище тука	гр.	8,000.
"	Артисватъ готови въ касѣтѣ . .	"	42,940. 12.
			гр. 1,195,677. 87.

Извлечена изъ глав. кн. л. 57-ый.

(слѣдва)

ДОПЪЛНЕНИЯТА ВЪ ЕКЗАРХИЙСКИЯ УСТАВЪ, ПРИСПОБОВЕНЪ ВЪ КНЯЖЕСТВОТО.

Слѣдующитѣ допълненія сж направени въ екзархийския Уставъ, приспособенъ въ Княжеството и узаконенъ въ минало годишното Народно Събрание, за които говорихме въ I-а книжка на списанието си.

Чл. 34. Членоветѣ на Св. Синодъ иматъ право въ отношение на четирегодишната си служба, вѣнъ отъ ваканциитѣ, които Св. Синодъ ежегодно ще опрѣдѣлява, да посѣщаватъ всѣка година епархията си отъ единъ до три мѣсеца, нъ випаги единъ по единъ и никога двама едновременно.

Чл. 35. Св. Синодъ засѣдава постоянно въ Столицата.

ГЛАВА VI.

Архиерейски Намѣстници.

Чл. 57. Архиерейскитѣ намѣстници се назначаватъ отъ епархийски архирей и се утвърждаватъ отъ Правителството. За това назначение се увѣдомява Св. Синодъ.

Чл. 71. За да се ржкоположи нѣкой за свещеникъ, трѣбва да има слѣдующитѣ качества:

- 1) да е членъ на Българската църква;
- 2) да е на възраст поне 25-годишна;
- 3) да е родомъ българинъ, ако енорията е чисто българска; ако ли же енорията е смѣсена съ българи и небългари християни, да знае точно Българский езикъ и езика на послѣднитѣ;
- 4) да носи свидѣтелство, че е свършилъ образованieto си въ духовно училище;

Бѣлѣжка. За сега позволява се и на лица, които, макаръ и да не сж свършили духовно училище, прѣдставяжтъ свидѣтелство отъ третий классъ на нѣкое свѣтско училище, а при това издържжтъ испитъ споредъ една программа, изработена отъ Св. Синодъ;

5) да се отличава съ прави мисли за [православната вѣра;

6) да прѣдстави свидѣтелство отъ родното си мѣсто, както и отъ другитѣ мѣста, гдѣто е живѣлъ, за че е благочестивъ, съ добро поведение и се радва на общо почитание;

7) да носи свидѣтелство отъ духовника си, че, като се исповѣдалъ нѣма по священнитѣ правила никакво прѣпятствие да се рѣкопологи за свѣщникъ;

8) да не е пороченъ ни прѣдъ духовнитѣ, ни прѣдъ гражданскитѣ сѣдилища, и

9) да прѣдстави свидѣтелство, че не страда отъ нѣкоя психическа или прилѣпчива болѣстъ.

Чл. 72. Желаящия да постѣпи въ священнически чинъ подава по надлѣженъ редъ до епархийското началство прошение, придружено съ посоченитѣ въ горний членъ документи.

Ако кандидатътъ е изъ друга епархия, архиерейтъ, като увѣдоми неговото духовно началство, трѣбва да изисква отъ послѣдното свѣдѣния за живота и поведението му.

Чл. 73. Като получи подобно прошение, епархийското началство прѣгледва документитѣ, провѣрва дали просителътъ отговаря на условията, прѣдвидени въ чл. 71 и, като испрати на Св. Синодъ тия документи, долага му за енория ли е прѣдназначенъ, за нѣкоя длѣжностъ по църковната администрация ли, или же за манастиръ. Ако е за енория, трѣбва да се отбѣлѣжи вакантна ли е и отъ колко кѣщи състои тя.

Чл. 74. Подиръ разрѣшение на Св. Синодъ за рѣкополаганието на кандидата, ако е прѣдназначенъ за енория, епархийското началство възлага на надлѣжний архиерейски намѣстникъ или на друго духовно лице грижата да подложи на изборъ кандидата въ вакантната енория.

ГЛАВА IX.

Военни свещенници.

Чл. 79. За извършване духовиятъ трѣби на войската, слѣдъ прѣдварителното съгласие и одобрение

на надлѣжний епархийский архiereй, опредѣляватъ се отъ военната власть особни свещенници, които носѣтъ името гарнизонни.

Чл. 80. На длѣжността гарнизоненъ свещенникъ могатъ да се назначаватъ само лица, които сж свършили духовно училище или же такива, които въ духовното поприще сж се отличили съ неукоризнено поведение и сж доказали, че ще могатъ съ достоинство да изпълняватъ тая длѣжностъ.

Чл. 81. Гарнизоннитѣ свещенници иматъ право да извършватъ безпрѣпятственно църковнитѣ трѣби, било частни, било общи, само на военнитѣ, гдѣто тѣ и да квартируватъ; трѣбитѣ же на тѣхнитѣ семейства ще изпълняватъ отъ надлѣжнитѣ енорийски свещенници.

Чл. 82. За отслужване Божественната литургия или друго чинодѣйствие въ църква, гарнизоннитѣ свещенници сж длѣжни прѣдварително да взематъ благословение отъ мѣстната духовна власть.

ГЛАВА XI.

За Монастиритѣ.

Чл. 91. Монастиръ се нарича свещенно мѣсто съ църква и други здания, назначени за жилище на монаситѣ, които сж се посветили на уединенъ благочестивъ животъ.

Монастиритѣ се основаватъ, съгласно църковнитѣ правила, съ прѣдварителното благословение на мѣстний епархийски архiereй.

Чл. 92. Монастиритѣ се дѣлѣтъ на ставропигиални, зависещи отъ Св. Синодъ, и епархийски отъ мѣстнитѣ архiereи. Къмъ първата категория принадлежатъ Рилский и Троянский, а къмъ втората — всички други.

Чл. 93. Ставропигиалнитѣ манастири, както и ония отъ епархийскитѣ, които иматъ отъ петъ братя по-много се управляватъ отъ манастирскій съборъ дѣйствуещъ подъ ръководството на единъ егуменъ.

Чл. 94. Членове на манастирскій съборъ сж по право всички ония братя, които се отличаватъ съ примѣренъ монашески животъ, съ опитностъ и доказани

заслуги и се признажтъ за такива — за Ставропигиалнитѣ, отъ Св. Синодъ — за епархийскитѣ манастири, отъ мѣстний архiereй.

Чл. 95. За да бѣде нѣкой избранъ за игуменъ трѣбва да е съ чинъ иеромонахъ, членъ на мѣстното братство или на другъ нѣкой манастиръ, а при това да има нуждитѣ за този постъ религиозни, нравствени и умственни качества.

Чл. 96. Игуменътъ се избира пожизнено отъ цѣлото братство и, ако се намѣри, че притежава изброенитѣ въ чл. 95 качества, утвърждава се — за Ставропигиалнитѣ манастири, отъ Св. Синодъ — за епархийскитѣ, отъ мѣстний архiereй.

Ако обаче се докаже, че поради старостъ и болѣсть, или поради отклонението отъ своитѣ обязанности, игуменътъ причинява врѣда на манастирскитѣ интереси, надлѣжната духовна властъ распорѣжда да се произведе изборъ за новъ игуменъ.

Чл. 97. Ако братството на два пѣти едно по друго избере и прѣдстави на утвърждение лице недостойно да изпълнява игуменската длѣжностъ, надлѣжната духовната властъ назначава игуменъ, който управлява манастиря догдѣто братството дойде въ съзнание да избере достойно лице.

Чл. 98. Манастири съ по малко отъ 5 братѣя се управляватъ отъ игумени, назначавани отъ мѣстнитѣ епархийски архiereи.

Чл. 99. Ония отъ манастиритѣ, които по нѣмание на братѣя не могатъ да продължаватъ по-нататъшното си самостоятелно съществуване, по прѣдставление на епархийското началство, Св. Синодъ рѣшава да се присѣдинжтъ къмъ други.

Чл. 101. Духовнитѣ училища въ страната се намиратъ подъ вѣдѣнието на Св. Синодъ. При всѣко отъ тѣхъ има пансионъ. Бройтъ на училищата и мѣстото, гдѣто ще бѣджтъ открити, както и бройтъ на пансионеритѣ, ще се опрѣдѣлжтъ, въ споразумѣние съ Министерството на Исповѣданията съ осебенъ правилникъ.

Св. Синодъ съставя програмитѣ и правилникитѣ за тия училища и пансиони. Той назначава и уволнява ректоритѣ, учителитѣ и надзирателитѣ въ тѣхъ.

Издържанието на духовнитѣ училища и пансионитѣ става съ сумми, отпущани отъ Министерството на Исповѣданията, като се оправдаватъ надлѣжно.

Чл. 102. Законоучителитѣ въ всички други учебни заведения се назначаватъ отъ Министерството на Народното Просвѣщение въ споразумѣние съ Св. Синодъ.

ГЛАВА XII.

Вѣдомство на монастирскитѣ началства.

Чл. 156. Кръгътъ на вѣдомството на всѣко монастирско началство се простира върху слѣдующитѣ точки:

1) монастирското началство бди, щото братята да се съобразяватъ съ древнитѣ правила на монашеството, както и да се изпълняватъ, точно църковнитѣ правила, монастирскитѣ уставъ и распорежданията на духовната власть;

2) назначава на послушание монастирскитѣ братя, съобразно способноститѣ и силитѣ имъ;

3) постригва послушникъ или послушница въ монашески чинъ слѣдъ прѣдварително разрѣшение отъ надлѣжната духовна власть;

4) старае се да се запазва въ добро състояние монастирското здание, църквата, метоситѣ и въобще монастирскитѣ имотъ;

5) грижи се да се набавя о врѣме монастирътъ съ нуждитѣ продоволствия;

6) дава на търгъ подъ наемъ монастирскитѣ имоти, когато намѣри за нужно и износно;

7) прибира о врѣме монастирскитѣ приходи и слѣдъ надлѣжно разрѣшение отъ духовното началство внася излишецитѣ въ кредитни учрѣждения;

8) два мѣсеца прѣди края на годината съставя бюджетъ за монастирскитѣ приходи расходъ и го испраща на надлѣжната духовна власть за утвърждение;

9) вѣнъ отъ прѣдвиденитѣ въ бюджета расходи, монастирското началство не може да разнася никакви сумми безъ прѣдварително разрѣшение отъ надлѣжната духовна власть;

10) сключва въ края на всѣка година годишнитѣ си смѣтки, дава на братството отчетъ по тѣхъ и заедно съ оправдателнитѣ документи ги испраща до надлѣжната духовна власть;

11) държи описъ на всички движими и недвижими монастирски имущества;

12) безъ разрѣшение отъ Св. Синодъ нѣма право да продава, замѣнява или подарява монастирски имущества;

13) има право да получава по завѣщание и дарение движими и недвижими имущества въ полза на монастиря;

14) прибира като законно монастирско наслѣдство, съгласно църковнитѣ правила, движимото и недвижимото имущество, останало слѣдъ смъртѣта на монастирскитѣ братя;

Бѣлѣжка. Желаящитѣ да постъпятъ въ монашески чинъ и да се причислятъ къмъ братството на нѣкоя обитель, длъжни сж прѣди пострижението си да распоредятъ, по волята си и спорѣдъ закона, своитѣ имущества, а каквото се намѣри слѣдъ смъртѣта имъ остава въ полза на монастиря;

Чл. 157. Никакви мѣрки не се изпълняватъ, прѣди да бжде взето по тѣхъ въ засѣдание надлѣжно рѣшение. По този начинъ съборнитѣ старци немогатъ да вършатъ нищо безъ мнѣнието на игумена, и послѣдний — безъ мнѣнието на старцитѣ.

Чл. 158. По опрѣдѣление отъ Св. Синодъ часть отъ монастирскитѣ приходи се отдѣля за поддържане степендианти въ духовни училища и за подготвление художници по църковната живопись, рѣзба, ржкодѣлие и др.

Чл. 159. Прѣдвиденитѣ въ настоящий уставъ узаконения иматъ сила и за дѣвическитѣ монастири.

Изъ църковния животъ на протестанството.

Ни една християнска секта не потворствува тол-козъ на чловѣческитѣ тѣлесни сгоди, колкото протес-тантската въ различнитѣ ѣ видове. Нийдѣ съ тѣй силна блѣскава вѣнкашность не се затѣпяватъ духов-нитѣ трѣбования на чловѣка, колкото въ протестант-ството. И това се най-много въ нашето отечество прак-тикува. На дѣсно и на лѣво се проповѣдва *просвѣ-щение и спасение*, проповѣдва се правенъето на нѣкаква „жива църква“ и др. такива, а между тѣмъ протестан-ството е, лѣ което най-малко може да се дири нѣщо сѣ-щественно отъ тия проповѣди. Протестанството у насъ се прѣдставлява, като възродителъ на чловѣчеството, като нѣщо най-свършено, най-възвишено и най-иде-ално, а пакъ въ сѣщность, то е такова, отъ което ние най-много трѣбва да отбѣгваме. Протестантскитѣ про-повѣдници у насъ, като прѣпорѣчватъ и хвалятъ про-тестантството си, винаги за доказателство на неговата работа привождатъ Америка съ нейнитѣ многобройни протестантски общества, или както ги тѣ наричатъ *църкви*, като забравятъ, вижда се, че българитѣ право-славни могатъ въ днешно врѣме да слѣдятъ и сами християнския животъ на тия протестантски църкви и да си правятъ своето заключение за тѣхната християния. И заблѣжително е, че протестантскитѣ проповѣдници въ България нито единъ пѣтъ не отварятъ уста да кажатъ за нѣкои нерѣдовности на *църквитѣ* въ Аме-рика, за нѣкои, поне, чловѣчески слабости въ тѣхнитѣ прѣдставители, а проповѣдватъ, че тамо е всичко свято и праведно. А между тѣмъ колко много има да се говори и пише, колко много непрѣпорѣчителни нѣща има за самото протестантство, особено като се земе прѣдъ видъ какво е то направило, и прави въ Аме-рика съ сѣщинскитѣ трѣбования на чловѣческия духъ.

Тѣй, напримѣръ, прѣди нѣколко врѣме въ една отъ баптистскитѣ църкви въ гр. Санъ-Франциско се

извърши едно звѣрско убийство въ врѣме на обществнената молитва. По поводъ на това злодѣяние цѣлата американска печать надигна си гласътъ и като критикуваше туй зло и хиляди други, които се вършатъ въ протестантскитѣ общества тамо, даде заключението си, че всичкото това ставало отъ туй, гдѣто въ Америка господарувала страшна религиозна и църковна деморализация.

А *Западенъ Вѣстникъ*, който излиза въ Колумбия по поводъ на това убийство, ето какъ прѣдставлява състоянието на протестанството въ Америка, което е испратило своитѣ проповѣдници и насъ да просвѣщаватъ и спасяватъ, както и невиннитѣ американци.

„Църквата“, казва помѣнхтиятъ вѣстникъ, „трѣбва да бѣде изключително Божий домъ, храмъ, въ който всички присѣдинили се къмъ извѣстно общество правятъ молитвата си прѣдъ Всевишния. Много отъ нашитѣ американски тѣй нарѣчени Божии храмове не държатъ тази главна цѣль; много отъ тѣхъ сега не сж нищо друго, овѣнъ клубове, гдѣто, подиръ отъ като священникътъ прочете кратка молитва и се испѣятъ нѣколко духовни пѣсни, се прѣкарватъ нѣколко часа въ удоволствия, като тѣ, храмоветѣ се прѣобръщатъ на приемни (parlors), украсени съ канделябри, килими, канапета, полки и други под. Тия удоволствия, вършени подъ религиозното знаме, иматъ твърдѣ свѣтски характеръ. На гоститѣ се даватъ бутерброди съ хайверъ (закуски), шумки, пилета, даватъ се конфекти и разни деликатни питиета. Въ нѣкои църкви отъ штатовеѣ на Нова Англия даже играятъ на комаръ. И наистина много американски църкви не сж друго нѣщо освѣнъ клубове, особено младитѣ членове на обществото гледатъ на тия църковни клубове като на най-сгодни мѣста за любовни интриги. Колкото повече е отдалечена църквата, толкозъ по-лошо я употребяватъ за такава цѣль. Убийството въ църквата въ Санъ-Франциско, безъ съмнѣние е станало отъ любовни дѣла. Убиецътъ Дюранъ билъ библиотекаръ на църквата, могълъ на казанитѣ увеселения да излѣже нѣколко сърдца и да се ползува отъ църквата за своитѣ виждания. Ако за про-

тестантитѣ църквата бѣше Божий храмъ въ истинското значение на тази дума, то страшния случай нѣмаше да стане. Но кой е най-много виноватъ въ таковото положение на работитѣ? Безъ всѣкакво съмнѣние самитѣ пастори. Тѣ се намисатъ въ всевъзможни работи, които не се отнасятъ до тѣхъ, особено въ политиката, и не обръщатъ внимание на това, което се отнася до тѣхната длъжностъ. Вмѣсто да проповѣдватъ Словото Божие, да нападатъ пороцитѣ, да похваляватъ християнскитѣ добродѣтели, да говорятъ за длъжността на дѣцата къмъ родителитѣ, за нуждата на очищението на вътрѣшния миръ на челоуѣка и т. н., тѣ правятъ интриги за избори, за градски реформи, въставатъ противъ емиграцията, възбуждатъ националнитѣ страсти и т. н. Когато пасторитѣ се наситятъ въ интригитѣ си и въ партизанскитѣ си рѣчи въ църквата, хорътъ испѣе нѣколко пѣсни и „църковната служба“ се продължава въ удоволствия и угощения“.

Ето такова е протестанството въ Америка, което у насъ неговитѣ проповѣдници възнасятъ до небето.

ИЗЪ СЪВРЪМЕННИЯ НАШЪ ЦЪРКОВЕНЪ ЖИВОТЪ.

Прѣзъ тая 1894—95 учебна година въ Самаковското Държавно Духовно училище е имало всичко 15 души прѣподаватели, отъ които единъ ректоръ и 14 души учители. Всичкитѣ прѣподаватели сж получили образование въ различни учебни заведения, а именно:

1	слѣдвалъ въ Петербургската Духовна Академия.
3	свършили Киевската Духовна Академия.
1	„ „ „ Семинария.
1	„ Петро-Павловската Дух. Семинария.
1	„ Иенския Университетъ.
1	„ Болградската Гимназия.
2	„ Висшето Училище.
1	„ Робертъ Колежъ.
1	слѣдвалъ въ Женева.
2	свършили въ Княжево.
1	свършилъ въ Самоковъ.

Числото на всички ученици, които сж държали испитъ въ края на тая учебна година възлиза на 353, распрѣдѣлено на три курса. Отъ тѣхъ слѣдвали въ I-ия курсъ 143, въ II-ия 136 и въ III-ия 74. Имената, възрастта и мѣсторождѣнието на ученицитѣ отъ послѣдния курсъ, които сж държали зрѣлостенъ испитъ и сж получили нужнитѣ свидѣтелства сж слѣдуящитѣ:

1. Андрѣевъ Ангелъ, 19 годишенъ, отъ г. Пещера.
2. Бояджиевъ Василь 20 г., отъ с. Видраре (Орханйско).
3. Велковъ Димитръ, 21 г., отъ г. Самоковъ.
4. Видиновъ Еленко, 19 г., отъ с. Колицица (Трънско).
5. Генювъ Лозю, 21 г., „ г. Стара-Загова.
6. Георгиевъ Кою, 21 „ „ „ „ „
7. Димитровъ Мах., 19 „ „ „ Самоковъ.
8. Димитровъ Тома, 22 „ „ с. Врабча.
9. Дрѣнски Сотиръ, 23 „ „ „ Доспѣй (Самоковско).
10. Димитровъ Петръ, 20 „ „ „ Драгоилъ.
11. Свѣщ. Х. Зидаревъ, 28 год., отъ г. Мустафа-Паша.
12. Пспъ Ивановъ Петръ, 22 г., отъ с. Макоцево (Соф.).
13. Иовчевъ Тодоръ, 21 год., отъ г. Т. Пазарджикъ.
14. Ивановъ Илия, 25 год., отъ с. Орѣхово (Рупченско).
15. Кжнчевъ Цвѣтко, 22 годишенъ, отъ гр. Руссе.
16. Ковачевъ Архангелъ, 24 г., отъ с. Изворъ (Кюстенд.).
17. Коларовъ Иосифъ, 19 годишенъ отъ гр. Трънь
18. Куцаровъ Куцаръ, 19 год., отъ гр. Ески-Джумая.
19. Клинковъ Михаилъ, 20 годишенъ, отъ гр. Самоковъ.
20. Миковъ Иванъ, 24 годишенъ, отъ с. Мокрешъ.
21. Мишевъ Георги, 20 год., отъ с. Житенъ (Софийско).
22. Николовски Георги, 19 г., отъ с. Правецъ (Орхан.).
23. Пецевъ Никола, 20 годишенъ, отъ гр. Вратца.
24. Трандафиловъ Величко, 29 г., отъ с. Баланово (Дуп.).
25. Прасковъ Недѣлко, 23 г., отъ с. Доспѣй (Самоковско).
26. Чапановъ Кжнчо, 19 год., отъ с. Осмо-Калугерово.
27. Здравковъ Свиленъ, 19 г., отъ с. Костенъ-Бродъ (С.).
28. П. Димитровъ Тод., 20 г., отъ с. Чупрени (Кулско).
29. Караджовъ Великъ, 23 г., отъ с. Кара Кюи (М-дония).
30. Константиновъ Андрѣя, 22 год., отъ г. В. Търново.
31. Байкушевъ Тако, 20 годишенъ, отъ гр. Трънь.
32. Петровски Иванъ, 21 год., отъ с. Буново (Софийско).

33. Свящ. Н. Драгановъ, 30 г., отъ с. Дѣково (Дупнишко).
34. Лукантаджиевъ С., 23 г., отъ Разложшка-Баня (М-ия).
35. Георевъ Милой, 20 г., отъ с. Гразнатовци (Трънско).
36. Туцевъ Георги, 21 годишенъ, отъ г. Самоковъ.
37. Ботевъ Господинъ 24 г., отъ с. Лозенъ (Софийско).
38. Коцевъ Георги, 22 годишенъ, отъ г. Самоковъ.
39. Кугийски Дим., 19 " " " "
40. Найдѣновъ Миронъ, 19 годишенъ, отъ г. Берковица.
41. Неколовъ Стоянъ, 22 г., отъ с. Добровци (Тетевенско).
42. Нешковъ Георги, 21 г., отъ с. Батулци "
43. Попъ Николовъ Ц., 24 г., отъ с. Брѣгово (Видинско).
44. " Димитровъ Д., 26 " " с. Бранковци (Кулско).
45. " " В., 18 " " " " "
46. " Райновъ Др., 22 " " г. Котелъ.
47. Минковъ Петръ 22 г., отъ с. Радовени (Ловченско).
48. Петровъ Деорги, 18 годишенъ, отъ гр. Карлово.
49. П. Георгиевъ Лазаръ 20 г., отъ с. Батулци (Т-венско).
50. Попъ Станковъ Спиридонъ, 19 г., отъ г. Самоковъ.
51. " " Пантелейм., 18 " " " "
52. Любичевъ Гавр. 18 г., отъ с. Клисуре (Царибродско).
53. Попъ Ивановъ Ник., 23 г., отъ с. Правецъ (Орхан.).
54. Пѣйчиновъ Ангелъ, 21 г., отъ с. Батакъ (Пещерско).
55. П. Антоновъ Дяк. Стоилъ, 29 г., отъ с. Германъ (Соф.).
56. Рандевъ Тодоръ, 26 годишенъ отъ гр. Котелъ.
57. Станчевъ Иорданъ, 22 годишенъ отъ гр. Тетевенъ.
58. Поповъ Никола, 19 г., отъ с. Старчица (Македония).
59. Харалампиевъ Г., 22 г., отъ с. Клисуре (Панагюрско).
60. Камбуровъ Иосифъ, 19 годишенъ, отъ гр. Добричъ.
61. Хаджиевъ Димитръ, 25 г., отъ с. Филиповци (Соф.).
61. Хаджи Минчевъ Тотю, 27 год., отъ г. Стара-Загора.
62. Черпоковъ Гълъбъ, 22 г., отъ с. Орѣхово (Рупченско).
64. Ивановъ Димитръ, 23 г., отъ с. Макоцево (Софийско).
65. Терзиевъ Тодоръ, 24 г., отъ с. Орѣхово (Рупченско).
66. П. Димитровъ Конст., 22 г., отъ с. Кара-Кюи (М-ния).
67. Брънзаловъ Петръ, 21 г., отъ с. Хвойна (Рупченско).
68. Димитровъ Тома 24 год., " с. " "
69. Андрѣевски Димитръ, 22 г., отъ с. Малеве "
70. П. Антоновъ Д., 22 г., отъ с. Г.-Кортенъ (Босилегр.).
71. П. Алексвъ Серафимъ, 21 г., отъ с. Опило (М-дония).
72. П. Атанасовъ Георги, 20 " " с. Вирче "

73. Семерджиевъ Христо, 20 годишенъ, отъ г. Вратца.

74. Вецовъ Никола 24 год., отъ г. Мехомия (Македония).

Подиръ свършванието на испититѣ, на които е присѣтствувалъ и министерски пратеникъ и прѣди да се раздадѣтъ свидѣтелствата всички учители и ученици, съ разрѣшението на Министерството на Народното Просвѣщение, направили една расходка до Св. Обитель на Рилския Чудотворецъ Св. Иванъ. Учителитѣ и ученицитѣ, като пристигнали до мѣнастиря при входа на „Самоковскитѣ Капии“ биле, отъ Игумена на мѣнастиря Отецъ Никифоръ, и отъ цѣлото братство най-радушно посрѣщнати, и право биле отведени въ храмътъ съ пѣсенъта „Достойно естъ“. Въ храмътъ се извършило приетото при такива случаи моление, и подиръ това учителитѣ и ученицитѣ биле размѣстени по стаитѣ за почивка. Учителитѣ и ученицитѣ прѣстояли два дни въ мѣнастиря и прѣзъ това врѣме можле да разгледатъ живописната и величественна природа на великата Рилска пустиня, а така сжщо грамаднитѣ и хубави мѣнастирски сгради, отъ които най-хубаво впечатление прави храмътъ, построенъ въ срѣдъ единъ доста широкъ дворъ. Тукъ, поклонницитѣ, вѣрваме, сж можле да се запознаятъ и съ онѣзи малко, нъ цѣнни, памятници за всякой българинъ. Разглежданието пергамента, даденъ на мѣнастиря отъ послѣдния Български царь Иванъ Шишмана, както и на другитѣ стари български памятници, запазени въ тая обитель, прѣнася мисльта на посѣтителя въ онѣзи прѣминали врѣмена на България, когато мѣнастиръръ е билъ единъ отъ главнитѣ стѣлбове на народния духовенъ животъ на нашитѣ прадѣди. Всичко тукъ изобщо напомня на Българина, че той и за въ бждеще на трѣбва да забравя своята народна църква и да оставя безъ внимание нейнитѣ интереси, защото интереситѣ на православната нашъ църква, сж истинскитѣ интереси на нашия народъ и вѣнъ отъ прѣдѣлитѣ на тоя църковевъ духъ неможе да бжде въспитанъ истински Българинъ и искрененъ родолюбивъ дѣятель.

На втория день прѣди да си тръгнѣтъ учителитѣ и ученицитѣ присѣдствуваха на Божественната Литургия, въ която зели участие ученицитѣ священници и пѣлъ ученическия хоръ. Въ края на литургията ректора на училището казалъ слово, въ което описалъ значението на манастиря прѣзъ миналитѣ врѣмена на нашия народенъ животъ и раскрылъ завѣтътъ, който Българския святителъ оставилъ, чрѣзъ своя животъ за ръководство на бѣдѣщитѣ Български дѣятели въ умственния, националния и религиозно-нравственния нашъ животъ.

Подиръ свършванието на словото билъ откритъ ковчега съ мощитѣ на Св. Ивана Рилскій. Прѣдъ тѣхъ, слѣдъ като се прѣклонили учители и ученици, цѣлунали ги благоговѣйно въ залогъ на това, че ще да съгласуватъ всякога своитѣ стрѣмления и своя животъ съ завѣтътъ и духътъ на Богоугодния Български Святителъ. Учителитѣ и ученицитѣ молили мисленно Божия угодникъ да ходатайструва прѣдъ Мироправителя-Бога да запази цѣлото наше отечество и да устрои бѣдѣщитѣ негови сѣдбици. Слѣдъ това се распростили и поблагодарили на братията отъ Св. Обитель и тръгнали радостно да разнасятъ по различнитѣ краища на България наедно съ образованието и възпитанието и благословението на Св. Ивана надъ България. *)

*) Ние похваляваме направеното поклонение на Българската сватиня отъ учителитѣ и ученицитѣ при Самоковското Държавно Духовно училище. Нѣма да бѣде злѣ, ако такова поклонение стане за винаги като обичай на училището за всѣка година. Това безъ друго, вѣрваме, доста много ще закрѣпи и утвърди у ученицитѣ полученото образование въ това учебно заведение. Като казваме това ние припомяне на свършившиятъ тая година Духовното училище, че тѣ за да могатъ успѣшно да постигатъ задачата, която имъ се налага въ живота отъ тѣхното образование, не трѣбва да прикъсватъ своето развитие и самообразование и по-нататъкъ, а това може да бѣде постигнато само чрѣзъ поддържанieto и разпространяването на духовната наша литература. Прочее, като поздравяваме свършившиятъ, пожелаваме имъ добъръ успѣхъ между народа ни и се ласкаемъ, съ надѣждата, че тѣ не ще се откажатъ да работятъ и съ перото за повдиганieto на бѣдната наше духовна книжнина. Дай Боже!

Съ голѣмо удоволствие съобщаваме на читателитѣ на „Български Църк. Прѣгледъ“, че отъ шести юлий тая година въ ст. София по распореджанието на святія Синодъ засѣдава една комисия подъ прѣдсѣдателството на Високопрѣосвященный св. Търновскій Митрополитъ Климента. Тая комисия е натоварена да прѣгледа досегашнитѣ програми на нашитѣ Духовни учебни завѣдения, които съгласно 101 членъ отъ допълнението къмъ екзархейския уставъ за въ бѣдѣще ще се намѣрватъ подъ управлението на св. Синодъ. Ние като познаваме, както прѣдсѣдателя на комисията, така сѣщо и нейнитѣ членове, надѣваме се, че изработената отъ тѣхъ наредба ще даде възможность да се повдигне за въ бѣдѣще още повече значението на доховното образование въ нашето отечество.

СМѢСЬ.

Приликата на Свифтовата комета съ кометата на де-Вико. Периодическата комета на де-Вико, която се обръща въ 5,5 години, е била видѣна въ послѣденъ пѣтъ въ 1844 година. Отъ тогава насамъ и съ най-прилѣжни наблюдения немогли да я видятъ прѣзъ врѣмето, когато тя трѣбвало да се яви и отъ това астрономитѣ заключили, че тя се е съвсѣмъ изгубила. Но прѣзъ миналата година, на 20-й Ноемврий астрономътъ Свифтъ открилъ нова комета. По смѣтанието на Шулгофа излезнало, че тази комета била де Виковата комета. Смѣтанието елементитѣ на нейния пѣтъ, направено отъ Шулгофа напълно се съгласява съ онова на де-Вико и съ елементитѣ пѣтътъ на тази комета, установени отъ Ле-Веррье за цѣлъ рѣдъ епохи отъ 1753 до 1844 год. при което се зели въ внимание и отклоняванията. Много други обстоятелства подвърдяватъ приликата на двѣтъ комети, но врѣмето на нейното обръщание се малко уголѣмилло отъ 1844 год. и сега достига отъ 5—8 години.

По поводъ на ненадѣйното откритие на казанната планета любопитни сѣ заключенията на Шульгофа, които привежда журналътъ „La Nature“. „Неочаканото откритие на де-Виговата комета, казва Шульгофъ, не виждана ето вече 50 години и намѣрена сега — въ деветия пѣтъ на повржцанието ѝ, е фактъ отъ най-велика важностъ. Той освѣтлява танкитѣ условия, въ които толкозъ периодически комети изгледалъ да сѣ се изгубили за всекогашъ отъ прѣдъ очитѣ на астрономитѣ подиръ първо появяване или като кометата на Брорсенъ подиръ нѣколко обржцания. Кометата на де-Вико е била особено свѣтла въ 1844 год. и въ продължение на нѣколко дни се виждала даже съ просто око. Елементитѣ на пѣтътъ и били добрѣ извѣстни, а между тѣмъ тя немогла да се намѣри, сетнѣ при условията, както въ 1855 г. твърдѣ благоприятни за нейното виждане. Нейната свѣтлина въ 1844 г. била само блѣскава, като на кометата на Гольтса въ 1892 г.

„Затова“, заключава Шульгофъ, „може напълно да се допустне, че често пѣкти малко блескави комети ставатъ твърдѣ блескави за малко врѣме, щото сетнѣ изново бърже да потъмнѣятъ . . . “ Такъвъ е именно случая съ кометата на де-Вико.

Търновското държавно Духовно училище е продължение отъ Петро-Павловската Духовна Семинария, отворена най-първо отъ приснопаветния Търновски Митрополитъ Илариона (Макариополски), послѣ затворена прѣзъ врѣмето на въстанието въ 1876 год. и отново пакъ отворена въ 1879 година отъ Високопрѣосвященнаго Климента, Митрополита Търновский. Тая година въ това духовно училище сѣ свършили всичко 20 души, отъ които всичко 12 души сѣ държали матуритетенъ испитъ.

Въ Цариградъ въ квартала на Фенеръ, въ началото на 1891—92 учебна година, е отворена Българска Духовна Семинария. Въ началото на тая учебна

година тя е прѣнесена въ квартала Фери-Кюй. Въ нея миналата учебна година е имало три класса: I, II и III, въ които биле прѣподавани слѣдующитѣ прѣдмѣти: катихизисъ, священо писание, църковна история, литургика, ръководство за пастиритѣ, гомилетика, български езикъ, математика, физическа география, антропология, хигиена, психология, гражданска история, пѣние, руски езикъ, славянски езикъ, латински езикъ, гръцки езикъ, турски езикъ и педагогика. Тая програма отъ началото на 1895—96 учебна година ще бѣде замѣнена съ нова, по която учебнитѣ прѣдмѣти ще бѣдѣтъ разпрѣдѣлени до нѣкъдѣ тѣй, както сѣтъ въ рускитѣ духовни семинарии. Въ I-я классъ на сегашната семинария се приемали ученици, които сѣ свършили III-я классъ на нѣкоя гимназия или прогимназия. Занятията въ классовѣтъ обикновено, както и въ другитѣ учебни заведения, се почвали сутрина въ 8 часа и се продължавали до 12 часа прѣзъ деня. Въ 12 часа ученицитѣ обѣдвали, а въ 2 часа подиръ пладня занятията отново се почвали и се продължавали до 4 часа. Въ срѣда и сѣбота подиръ обѣдъ не е имало занятия. Всѣкой урокъ се е продължавалъ 50 минути, освѣнъ първия урокъ сутринъта и първия урокъ подиръ обѣдъ. Тѣ се продължавали 60 минути. Сутрина и подиръ обѣдъ уроцитѣ се почвали и се свършвали съ молитва. Най-горнята бѣлѣжка, както за отговоръ въ врѣме на речетицитѣ (повторенията), които прѣзъ миналата година биле всичко три, така и за отговоръ въ врѣме на урокъ, е била 6, а най-долната 1.

Въ началото на миналата година въ I-я классъ е имало 18 ученика, въ II-я — 19, а въ III-я — 11. До края на годината напустѣли 8 ученика. Прѣподаватели въ семинарията е имало всичко 12 души, отъ които единъ ректоръ (кандидатъ по Богословието отъ Киевската Духовна Академия) 3 прѣподаватели съ високо Богословско образование (единъ свършилъ Киевската, други Казанската и трети Петербургската Академии. Последнитѣ двама иматъ степенъта кандидатъ по Богословието), единъ прѣподавателъ съ

срѣдно Богословско образование (свършилъ Киевската Духовна Семинария), единъ прѣподавателъ съ високо свѣтско образование (свършилъ Висшето Училище въ София), 2 волнонаемни прѣподаватели по турски езикъ. Останалитѣ 4 прѣподаватели имали уроци въ тритѣхъ класса на прогимназията, присъединена тая година къмъ семинарията.

Всички възпитанници на семинарията сж живѣли въ пансионъ и всички, освенъ единъ, сж поддържани отъ Св. Екзархия. Отъ всички 40 души семинаристи само 5 души сж биле изъ Княжеството, а останалитѣ 35 души сж биле изъ Македония и Едриненския вилаетъ. При избиранieto на тия подирнитѣ Святата Екзархия е имала въ видъ да земе за въ семинарията по единъ ученикъ отъ всѣки санджакъ. По тоя начинъ въ миналата учебна година въ семинарията е имало ученици, родени въ 28 санджака. Въ I-я классъ не е имало ученикъ по-младъ отъ 16 години. Единъ даже ималъ 23 години. Въ третия классъ най-младия ученикъ билъ на 18 години, а най-стария на 28 год. Прѣзъ годината ученицитѣ вели себе си много добръ, което се вижда отъ туй, че само 4 ученика имали по-долнѣ поведение, а всички имали най-горня бѣлѣжка.

Пансиона на семинарията се помѣстятъ въ частно здание на три ката. То било неогодно и тѣсно. Споредъ мнѣнието на доктора, въ това здание можали огодно да живѣятъ най-много 50 — 55 ученика? Классоветѣ се помѣщавали въ друго здание, което, освѣнъ че било неогодно, но още било въ кална улица и далечъ отъ пансиона. Въ класнитѣ стаи ученицитѣ се занимавали вечерно врѣме до 8 часътъ. Въ библиотеката на семинарията се наброявали около 2000 екземпляра наедно съ учебницитѣ. Ученическа библиотека нѣма. Прѣзъ миналата учебна година въ библиотеката се получавали 13 журнала, отъ които 9 биле руски.

(Изъ „Прибав. къ церковнымъ Вѣдомостямъ“).

КНИГОПИСЬ.

Премия на „Домашенъ Приятель„. — Нѣкои отъ Върховнитѣ нужда на Българский Народъ. Издава Българското Евангелско Дружество по случай на двадесетъ-годишнината отъ основанието му. — Пловдивъ. — Търговска печатница 1895 г. страници 124.

Списанието „Домашенъ Приятель“^{*)}, издавано всѣки мѣсецъ отъ самозванното „Българско Евангелско Дружество“ намѣрило за нужно да надари читателитѣ си съ книжката, на която заглавието по-горѣ привѣдохме. За съдържанието и достоинството на това съдържание искаме да поговоримъ тоя пжтъ съ читателирѣ на „Б. Ц. Пр.“.

Прѣди всичко искаме прошка отъ читателитѣ на списанието за дѣто си позволяваме да заемимъ вниманието имъ съ малката тая книжка, която, щѣше безъ друго да остане и тя сжщо така неизвѣстна за поредъчното и родолюбиво Българско общество, както сж останали и ще оставатъ всички подобенъ родъ книжки, които се издаватъ отъ такива домашни приятели (sic), каквито сж членовотѣ на горѣпоменжтото дружество.

Цѣлата тая книжка е раздѣлена на VI дѣла, отъ които първия дѣлъ, написанъ отъ авторъ, името на когото е скрито подъ бѣлѣгътъ на три звѣздици. Заглавието на тоя първи дѣлъ е слѣдующето: *Историята на „Българското Евангелско Дружество“*.

Писателя на първия дѣлъ или статия, като излага побудителнитѣ причини за съставянието на „Българското Евангелско Дружество“, прѣдставлява себе си прѣдъ найбнитѣ си читатели, че той е единъ отъ борцитѣ по Българския църковенъ въпросъ; нѣ будната и бдящата стража на общитѣ Български интереси не познава такъвзи дѣятель въ рѣда на Българскитѣ родолюбиви борци. Тоя борецъ, както

^{*)} Списание на протестантскитѣ миссионери.

вѣрваме ще признае и самъ той въ душата си, е наемникъ и Българския народъ никога нѣма да се помами по неговитѣ думи и да го приеме за истиненъ пастиръ. На страница 8 този наеменъ пастиръ между другото ни казва такава едно положение, което съставлява смъртна прѣсѣда за нашитѣ протестантски проповѣдници, а именно „нравственностъ безъ религия, казва неизвѣстния авторъ е просто като една дрѣха която чловѣкъ може лесно да облича и съблича спорѣдъ обстоятелствата, спорѣдъ стрѣмленията и прищевкитѣ му“. Желали бихме да знаемъ, въ какво полага помѣнѣния наемникъ пастиръ своята нравственностъ и религия? Въ това ли, че, ако Провидѣнието е рѣшило да отнеме нѣкому първия спътникъ въ съпружеския животъ и подиръ това, той да окове родната сестра на своята жена за своя съпруга? Или въ туй, че той може да живѣе съ сестрата на своята жена, като мжжъ съ жена още тогава, когато жената, съ която той първи пѣтъ е встъпилъ въ законенъ бракъ, е жива? Ако допустнемъ, напримѣръ, че въ малкото протестанско общество се случи подобно нѣщо, а то дѣйствително се практикува у тѣхъ, питаме тогава по указанието на Християнската религия и Священното писание ли е това? Намъ се чини, че наемния писателъ и послѣдователитѣ му, сж прѣвърнали въ тоя случай религията и нравствеността просто на една дрѣха и тѣхнитѣ прищевки сж станали зарадъ тѣхъ и религия и нравственостъ, нѣ вѣрваме, протестантитѣ не могатъ да откажътъ, че това не е Божественно утановление, освѣнъ за всичкитѣ душевно болни „Български родолюбци“ (протестанти).

На сжщата страница помѣнѣния наеменъ писателъ казва на наивнитѣ свои читатели, че той е поддържателъ и прѣдставителъ на Хр. религия. Признава той, че тя трѣбва да бѣде прѣдставителка на най-благороднитѣ побуждения, на всичко което носи печатъ на „правдолюбие, правосѣдие, честностъ, чловѣколюбие и на всички други добродѣтели“, а въ сжщото това врѣме по единъ най-непростителенъ начинъ изопачава самата истина. Така на страница 10 тоя писателъ

казва, че нѣкой отъ нашитѣ съотечественници съгледали нуждата за распространение Християнското учение помежду массата на народа *съ особена яснотъ. (?)* „Тѣ изучихъ, казва той, въпроса съ особено внимание и сериозностъ. И какво намѣрихъ? Колкото и да е неприятно въ нѣкои отношения, тукъ трѣба да сме откровенни и ясни. Въпросътъ не носи нито забикалки, нито приструвки, освѣнъ, ако искаме да се самооболцаваме за собственното си зло. Тѣ намѣрихъ, че Св. Писание не се распространява и не се проповѣдва между нашия народъ, спорѣдъ, както трѣбваше да е“. Съ други думи, той иска да каже, че развитието на Българския народъ въ врѣме на борбата му съ грѣцитѣ е било *едностранчиво*, т. е., че Българския народъ се развивалъ тогава само въ умственно отношение, а не и въ *религиозно*. За да допълнятъ тая едностранчивостъ, горѣпоменатитѣ своего рода родолюбци, се рѣшили да проповѣдватъ словото Божие между Българския народъ. Много хубаво прѣдприятие! Нъ по истински и родолюбиви побуждения ли е това, питаемий, или по побуждението на златния американски кумиръ? Нека турятъ ржка на сърдцето си и да ни кажатъ истината безъ забикалки.

На сжщата 10 страница писателя на разгледваната отъ насъ статия, ни казва слѣдующето: „въ ревността си нѣкои (родолюбци протестанти?), може би, отидохъ до крайности и почнахъ силно да нападатъ суевѣрията въ народната църква и недѣйствиющето духовенство. Това произведе тукъ тамъ неприятности. Нѣкои даже се исключихъ изъ народната църква и бидохъ нарѣчени *протестанти*“. Това име не е дадено въ България, то е донесено у насъ. При всичко това много голѣма доблѣсть си приписватъ, както писателя на помѣнатата статия, така и неговитѣ съмисленници. Тѣ си прѣдставляватъ навѣрно Българския народъ, както и читателитѣ си, за съвършенно слабоумни или невѣжи, които не сж въ състояние да разбержатъ, че такъвъ родъ като тѣхъ родолюбци, сж вълци, облѣчени въ овчи кожи.

Българския народъ съ своето здравомислие и бод-ростъ отъ самото появяване на протестантитѣ у насъ съ думата „протестантинъ“ самъ твърдѣ внушително, е отбѣлѣзалъ, както стрѣмленията, тъй и искренността и доброжелателството на пѣкленнитѣ свои синове, които сж се грижили и тогазъ както и сега за своитѣ лични и чужденародни интереси, а не за благо и спасението на многострадалната България. Необоримо доказателство за това служатъ думитѣ на самия писателъ, който на страница 11 между другото казва самъ думитѣ, които, всѣкой здравомислящъ Българинъ ще му казва, когато и гдѣто и да бѣде, а именно:

„По-умѣрени нѣкои съотечественници наши казваха: „почакайте, брате, почакайте и всичко ще се оправи. Недѣйте тика работитѣ тъй силно, за да не би да се распокжсае на секти и да се поквари народното ни дѣло. Нека почакаме да се рѣши църковния нивъпросъ; нека се сдобиемъ съ народни архипастири. Тогава тѣ ще се трудятъ за проповѣдванието на словото: ще се грижатъ да хранятъ паството съ духовна храна“. По-нататъкъ писателя казва: „минахъ рѣдъ седмици и мѣсеци, отъ какъ България имаше вече народни архипастири, ржкоположени отъ народенъ екзархъ и се распржснали тукъ тамъ въ отечеството. Нъ що видѣхме? — Назадничавостъ, а не напрѣдъкъ“. За да прѣмахнатъ злото, писателя на разгледваната статия, заедно съ своитѣ едномисленици, които се прѣдставляватъ като еднички ревнители и спасители на Българския народъ и върховни негови опекуни, рѣшили да съставятъ едно Българско дружество, което да се стареа за распространението на св. писание и за печатание и распространение и на други религиозни нравственни книги — (стр. 13). Това дружество (Бълг. Евангелско) си съставило даже и уставъ, който се прѣгледалъ и одобрилъ. Нъ любопитно е да се знае, кога и отъ кого е съставено? — Юлий 1875 година въ гр. Самоковъ, гдѣто се събрали протестантитѣ и съ голѣмъ въсторгъ извършили това (стр. 14). Както виждатъ читателитѣ родолюбцитѣ съ подозрителната искренность (чл, на Б.

Еванг, дружество) се събрали да обмислѣтъ, какъ и чрѣзъ какво срѣдство могатъ по-лесно да омотаѣтъ Българския народъ въ веригитѣ на оная благодѣтелна свобода английска, отъ която се наслаждаватъ и до сега народитѣ на Ирландия, Индия и Египетъ; тогава, когато диакона Левски бѣше увисналъ на вѣжето само затуи, защото наедно съ словото Божие распространяваше и словото на свободата; тогава, когато цѣлото духовенство на народната Българска църква отъ най-малограмотния до най-образования неговъ священникъ отивахъ наедно съ народътъ на голгота за своята свобода *). Тогава, когато по интригитѣ на Фенеръ турското правителство искаше отъ Българския Екзархъ да отнеме и унищожи фермана на току що възникналата Българска църква. Тогава, както и самъ наемния писателъ исповѣдва на стр. 16, че основанието на тѣхното дружество станало въ надвечерието на страшни катастрофи и велики политически събития. Тогава сирѣчь, когато спорѣдъ думитѣ му се случили въстанията въ България и ужаснитѣ Баташки кланета, възванията на които тоя пастир, приписва на нѣкакви си движения, които ставали вѣнъ отъ прѣдѣлитѣ на България. а пакъ Българското духовенство, Българския народъ не сѣднали тогава „да обсѣждатъ св. писание и да го распространяватъ помежду си въ испитателенъ, религиозенъ, свободолюбивъ, напрѣдничавъ и справедливъ духъ, нѣща отъ които всѣкой народъ има голѣма нужда“. И именно казваме ний въ надвечерието на неговото истрѣбване отъ неговия 500 годишенъ тиранинъ. Добръ. И не е ли виновато Българското духовенство, че напустнало своя постъ и начело съ своя много измѣченъ народъ повдигнало кръста Христовъ противъ вѣковния тиранинъ? Не е ли за осѣждане това духовенство, което съ своята дѣятелность наказва тирана на народа да извади това духовенство отъ олтаря на църквата, за да го окове въ вериги, затвори въ тъмницитѣ и прикача на бѣсилкитѣ? Виновно е Българското православно духовенство, ще

*) Бойчо. Батакъ страници 17, 89 и 128. Записки по Българскитѣ въстания I т. стр. 108—110 и много др.

кажемъ пакъ ние, ето защо: защото наемния пастирь ни казва на стран. 17, че „Българското Евангелско Дружество устояло на поста си прѣзъ всичкитѣ тѣзи прѣврати и катастрофи. Между много обезсърдчения и насърдчения то вървяло напредъ, като е държало прѣдъ себе си цѣлѣта си“. Може ли по-голяма доблѣсть да се търси отъ пастири наемници, на които винаги сж биле и ще бждѣтъ чужди интереситѣ на Българския народъ? Не указва ли поведението на тие пастири наемници, че разбиратъ своитѣ интереси и тогава, както и сега? Имали поне единъ отъ тѣхното число, който да се е жертвувалъ за народната свобода? Нъ това не влиза въ цѣлѣта на това дружество. Тѣхното участие въ народното освобождение би било смъртъ за самата цѣль, която тѣ прѣслѣдватъ. За постиганиято на тѣхната цѣль робството на българския народъ трѣбваше да се продължи още. Сега лесно може да се обясни защо неизвѣстния авторъ тѣй злѣчно и ядовито напада въ всичкитѣ свои писменни трудове ратниците за нашето освобождение. За да не бждемъ отѣгчителни на читателитѣ на „Б. Ц. Пр.“ ние нѣма да се занимаваме съ подробно очертаване поведението на продаденитѣ членове на Българското Евангелско дружество, ще посочимъ само на най-типичната черта отъ сходството, което въ всичко изобразява тѣхното родолюбие и искрено служение на словото Божие. Никаква разлика мѣжду цѣлитѣ, които прѣслѣдватъ членоветѣ на Евангелското друж. и цѣлитѣ, които прѣслѣдватъ Евреитѣ гешевтари не може да се забѣлѣжи. Срѣдствата, които тѣ употребяватъ за постиганиято на цѣлитѣ напълно съотвѣтствуватъ на ония, които намѣрватъ оправданието си само въ Талмуда.

Ние напълно разбираме и думитѣ на незвѣстния авторъ, стр. 17, гдѣто той съзерцава нѣкакво си свѣтло бждѣще за дѣятелността на Българското Евангелско дружество по цѣлия Балкански полуостровъ. Той спомѣнува, че за въ бждѣще това дружество щѣло да има много по-славна работа между народа, нъ въ какво именно той полага тая славна работа, — остава

да се достѣщаме. Не може да бѣде за напрѣдъ друга нѣкаква по-славна работа на протестантската пропаганда на Балканския полуостровъ, освѣнъ това, каквато е била и е работата имъ подиръ освобождението на България, т. е. интриги и расцѣпление на Българския народъ, сѣние омраза и вражда между славенскитѣ народности; обезразличаване на всички, които попаднатъ въ тѣхнитѣ примки и религиозно и нравствено, възвождане лицемѣрието въ идеалъ на възпитателна система и прочее. Всичко това пакъ сме убѣдени ще бѣде покрито съ думитѣ „проповѣдь на вѣрата въ истиннаго и живаго Бога“.

Ние не вѣрваме, че ще се намѣржтъ слабоумни Българи, които да прѣзржтъ интереситѣ на своето отечество, — да станжтъ служители и распространители на цѣлитѣ на Еван. пр. Друж., което, както казахме подъ булото на вѣрата копае гробъ на нашето отечество. Макаръ, че то купило мѣсто въ ст. София за основание книжарница, читалище и читалня, нѣ и това срѣдство нѣма да помогне на тѣхната цѣль.

Живи Християнски църкви. — Пише: Р. Томсжнъ.

Втория отдѣлъ на помѣнатата книжка носи заглавието, което привѣдохме по-горѣ. Писателъ на тая статия е г. Р. Томсжнъ, по происхождение чужденецъ и по всѣка вѣроятностъ е познатъ на нѣкои и други членове отъ нашето общество, които сж чели вѣстника на протестантската пропаганда въ България — „Зорница“. Като четохме статията, ние извлѣкохме такива впечатлѣния, които нѣма да криемъ отъ читателитѣ на „Бълг. Църк. Прѣгледъ“. Тѣзи впечатлѣния по общия свой тонъ сж такива, които неможтъ да не бжджтъ тѣжки за всѣки здравомислящъ човекъ, на когото свободомислието не е турнато въ рамкитѣ на личния интересъ. Г. Томсжнъ говори за сжщественитѣ свойства на живитѣ и мъртвитѣ църкви, нѣ всичкитѣ негови заключения, до които той достига, когато говори за едната и за другата, сж проникнати не отъ законностъ на логическитѣ изисквания, а отъ изискванията, които му се налагатъ отъ интереситѣ на мис-

сията, която му дава хлѣбъ. За да не бждемъ голо-
словни, ние ще привѣдемъ само слѣдующето мѣсто:
„една жива църква, казва той, ще показва щедра лю-
бовъ, но не толкозь щедра, щото да търпи каквато и
да била безнравственностъ въ духовенството си, или
несъобразностъ въ членоветѣ си, или неприличностъ
въ кой да е отъ обичаитѣ или навицитѣ си. Ако не-
може да исправи тѣзи съ любовъ и търпѣние, тя ще
ги исхвърли; защото въ една църква, както въ едно тѣло,
самосъхранението е първий законъ на живота, и да
задържи тѣзи съблазни значи тя да умрѣ. Една жива
църква ще изключи, за своя финансова щета най-бо-
гатия и влиятелния отъ членоветѣ си, нежели да го
задържи, ако упорито продължава въ всеобщо припо-
знати грѣхове; тя ще пожъртвува най-краснорѣчивия
си проповѣдникъ, за врѣда на славата си, нежели да
привлича множества чрѣзъ устнитѣ на одного, който
се е отклонилъ отъ пѣтищата на святостѣта; тя ще
откаже помощѣта, която се събира по какъвто и да
билъ способъ, който е заразенъ съ порока на комар-
джилжка или лотариитѣ или честността или почтен-
ността, нъ които не издържатъ най-строгата критика.
Всички такива „умрѣли мухи“, ако се оставятъ да
стоятъ въ „миро̀то на мирорадеца, правятъ го да вонѣ“;
и една църква изгуби ли силата да познава кое нѣщо
е врѣдно въ нея, и когато го познае да го изхвърля,
скоро ще се поквари, растлѣе отъ главата до петитѣ.
и, ако и да не съзнава гнилоствѣта си, тя ще вонѣ
въ свѣта“.¹⁾

Както виждатъ читателитѣ мислитѣ въ привѣде-
ната статия показватъ пристрастното сжждение на пи-
сателя. И не само това, нъ показватъ и неговото ли-
цемѣрие. Всичкитѣ тия отличителни черти на мърт-
вата църква, които автора мисли, че съществуватъ въ
всѣка друга църква, нъ не и въ тѣхното общество, не
съставляватъ ли именно, същественнитѣ признаци на
протестанското мисионерско общество, което се е вгнѣз-
дило въ прѣдѣлитѣ на Българската православна църква?

¹⁾ Стр. 38—39,

Не трѣбваше ли г. Томежнѣ да съобрази своитѣ стрѣмления мисионерски съ мислитѣ, които изказва? Отъ малобройното протестантско общество въ България има много и още не отдавнашни факти*), които г-нѣ Томежнѣ навѣрно знае, но които не му се иска да признае и да извади „умрѣлитѣ мухи“ заедно съ себе си отъ „миродареца“, та да се очисти и да не воня. Ако г-нѣ Томежнѣ, като плава въ протестантското блато, не съзнава гнилостта на учението, на което служи за пари и съ което распокжева на враждебни части многоизмѣнения българский народъ, който и до сега пжшка подъ хумота на робството и на доброжелатели вѣроломни, — ний искрено му казваме, че протестантското общество „вонѣ въ свѣта“**). И г. Томежнѣ, ако бѣше чловѣкъ здравомислящъ и честенъ, отдавна щѣше да напусне своята неапостолска и нехристиянска миссия въ България.

Погледъ къмъ Религиозното Възраждане на Българский народъ. Ив. Я. С.

Това е заглавието отъ третия дѣлъ на сжщата книжка. Отбѣлѣзано е, че тая статия или дѣлъ е писана въ града Пловдивъ тая година. Най-напрѣдъ г. С. като говори изобщо за значението на християнската религия въ сждбинитѣ на народитѣ, спира се частно върху това значение, каквото е имало християнството въ сждбинитѣ на нашия народъ прѣзъ мина-

*) Напр. градоветѣ Пловдивъ, Самоковъ и др.

**) Ето що говори за протестантското общество единъ отъ забѣлжителнитѣ учени и политически Английски мжже въ самата Англ. камара: „въ тажовната, мрачна лѣтопись на нещастната страна (Ирландия) ние намѣрваме на всѣка страница кървави съзвиз и постоянно подновявани междуособия. Прѣдпшния държавенъ секретаръ по вжтрѣшнитѣ работи, който говори въ миналата сессия съ такава голѣма сила и, азъ прѣдиполагамъ, че е говорилъ по убѣждение, привождаше за примѣръ Ирландската църква, като лжча на реформацията; той, както се вижда, неможеше да разбере, че тая лжча на реформацията, поддържана отъ привилегитѣ и духътъ на партиятѣ, хвърля мрачна свѣтлина на реформацията, която поглѣща съ своя смраденъ пламъкъ всичко щото е било най-хубаво въ страната: мирътъ, свободата, промишлеността, милосердието къмъ бѣднитѣ — всичко т.ва е исчезнало (въ Ирландия) отъ тлетворното допирание на тоя пламъкъ“. Джонъ Брайтъ. Избр. рѣчи. -отран. 438.

литѣ врѣмена, дори до освобождението ни отъ турското робство. Като чете чловѣкъ тая статия, неможе да незабѣлѣжи стройността и глаткостта на изложениѣ въ нея мисли, нѣ въ сѣщото врѣме силно се хвърля въ очи и грубата едностранчивостъ и прѣдубѣжденността къмъ най-сѣщественнитѣ дѣятели, които, можемъ да кажемъ, сѣ биле душата на всичкитѣ събития, за които той говори. Като говори за покрѣстванието на българския народъ при царь Бориса, автора не само не споменува имената на най-заслужилитѣ личности и на християнството и на славянскитѣ народи, — Св. Св. братия Кирилъ и Методия, нѣ ехидно хвърля на тѣхъ даже обвинения, че християнството, което тѣ заедно съ славянското писмо прѣдали на България „нѣмало своята първобитна и апостолска чистота“ ¹⁾. Съжеляваме, че българския народъ тогава нѣмалъ това щастие: да има помеждъ себе си този чистъ и първобитенъ источникъ на християнското учение, какъвто прѣдставлява отъ себе си въ сегашно врѣме за пловдивскитѣ граждани г. Ив. Я. С. Какво чудно самохвалство, нѣ още по-чудна протестанска нахалность и сумазбродство! По нататѣкъ автора, като говори за причинитѣ, които умаломощили българския народъ, прѣди да падне подъ турското робство, споменува, че имало „омраза, раздѣление, братоубийствени войни и пълно истощение“ ²⁾. Да констатира човѣкъ, че тия причини докарали и спомогнали за бързото падение на България подъ византийското и турското робство, да казва, че е доброжелателъ искрененъ, родолюбивъ домашенъ приятель на България сегашна и въ сѣщото врѣме да бѣде страстенъ работникъ за распокѣсванието на българския народъ, като го развращава религиозно, питаме, тогава какъ да наречемъ такъвъ човѣкъ? Ние би казали, че по-добрѣ би сторилъ този протестански проповѣдникъ да послуша гласа на Хр. учение, което той така легкомисленно изопачава и което за такава сатанинска дѣятелность и

1) стр. 43.

2) стр. 44.

откровенностъ изрично казва каква трѣбва да бѣде неговата награда (мат. 18 гл. 6 ст.). Пристрастието и прѣдубѣждението, които владѣжтъ вмѣсто логически-тъ закони на мишлението у нашитѣ протестанти, ги каратъ почти въ всичкитѣ случаи, когато има да се види значението на българската православ. църква и славянската писменностъ винаги да избѣгватъ не само да укажтъ тѣхната заслуга и сила, нъ неискатъ даже да спомѣнатъ името имъ. Напримѣръ, като говори за силата, която упазила народа нашъ прѣзъ врѣмето на духовното и политическо робство отъ съвършенно истрѣбление, която турила неодолима прѣграда между него като отдѣлна народностъ и политическитѣ му господари, била вѣтрѣшна, а не вънкашна, казва: „тя е била християнската вѣра, християнското Богослужение“ ³⁾. Отъ своястрана ще да додадемъ това, което г. С. се бои да признае и исповѣда, а именно: това е *православната* християнска вѣра и *православното* Богослужение на *славянския* езикъ, противъ, които той се мъчи да рита.

Като е убѣденъ, че религията не е изгубила значението си за ръководителна роля и въ бѣдѣщитѣ сѣдбини на българския народенъ животъ, като признава, че религията ще служи за основа и защита на народната свобода, на народната мощъ и дълго-траенъ животъ г. С. намира за нужно да посочи на нѣкои недостатѣци, които той забѣлѣзвалъ въ българската народна православна църква. Като разбира своеобразно интереситѣ на българския народъ, като се грижи по същия общъ на протестантитѣ начинъ да усигури свободата и независимостта на нашето отечество, като желае да създаде могѣществото и славата на българския народъ които сж толкова близки до сърдцето на протестантитѣ (sic), той посочва на нѣколко срѣдства, които съставляватъ, спорѣдъ него магическото и единствено лѣкарство за постигание на всичко това. За да доведе читателитѣ си да се съгласжтъ съ него, той прѣдлага на разглеждане и обсѣждания слѣду-

3) стр. 45.

ющитѣ три главни точки: „I Усѣща ли се у насъ нужда отъ религиозно възраждане; II. Дѣйцитѣ, чия длъжностъ е да работи за религиозното възраждане и III. Срѣдствата, до които трѣбва да се прибѣгне за постижението на тази цѣль“ ⁴⁾.

Като вървимъ въ разглежданието на тия точки постѣпкитѣ на автора, ние ще кажемъ нѣколко думи по всѣка една отъ тия точки. Най-първо нашето внимание се спира на думитѣ „религиозно възраждане“. Както автора е разгледалъ и изложилъ своя възгледъ по тоя въпросъ, явно се вижда, че подъ думитѣ „религиозно възраждане“ разбира отмѣняването на християнското учение въ духа на православиято и замѣняването му съ християнско учение отъ „първобитна, апостолска чистота“ (протестантството); поне ние тѣй разбираме слѣдующитѣ негови думи „фактъ е, че каквито и да сѣ били заслугитѣ на църквата въ миналото, днесъ тя непоказва необходимитѣ признаци на животъ, не развива оная трѣскава дѣятелностъ тѣй нужна въ упазването на народа отъ нравствено разлагание“ ⁵⁾. Къмъ това заключение ни води Г. С., като ни казва на сѣщата страница и думитѣ, че „българския народъ, ако и да е християнски, ако и да е снабденъ съ свои священнослужещи и Богослужебни храмове, има нужда отъ новъ духовенъ животъ“. Ние не сме съгласни съ Г. С. да допустнемъ, че българския народъ има нужда отъ такива именно възраждания, каквито проповѣдва той. Идеялитѣ на българския народъ, отъ които, дълбоко сме убѣдени, неможе да бѣде въодушевяванъ единъ наемнъ служителъ на чужди народни интереси, казваме, тѣзи идеи налагатъ на българския народъ и на българската интелигенция свято да пазятъ и продължаватъ възраждането въ всѣко отношение на духовния нашъ животъ, искрата, на който сѣ запалили първъ пѣтъ доблѣстнитѣ родолюбци и православни наши пастири: Паисий, епископъ Софроний, Неофитъ Бозвелия и други. Това възраждане въ духътъ на православиято не се е прѣ-

4) стр. 46.; 5) стр. 50.

късвало до сега и то постоянно внася подобрѣние въ нашия животъ, спорѣдъ силитѣ си, срѣдствата, съ които располага и условията, отъ които е свързано. Колкото се отнася до въпроса, че църквитѣ въ България нѣмали многобройни посѣтители, а кафенетата и кръчмитѣ гъмжели отъ посѣтители, искрено казваме на Г. С., че посѣтителитѣ на тия завѣдения сж злощастни жертви на протестантската проповѣдь, съ която убиватъ не само всѣко идеално родолюбие и стрѣмление у слабоумнитѣ български младежи, нъ и всѣко нравствено и религиозно чувство. Може би да злорадствуватъ въ душата си ония отъ протестанскитѣ проповѣдници, които съзнателно сж сѣяли и сѣятъ сѣмето на тая западна цивилизация, напоена съ европейски развратъ, и която, може би, случайно е осъждана отъ самия Г. С. ⁶⁾. Всѣкой, който добръ е запознатъ съ вървежа на историческитѣ събития въ живота на народа ни, никога не би си позволилъ да приписва упадъка религиозенъ и нравственъ изключително на една факторъ — нерадѣнието на църквата.

Втората главна точка отъ статията на Г. С. разгледва общо и повърхностно дѣятелността на нашата православна народна църква отъ освобождението ни изъ подъ гръцкото иго до сегашно врѣме и намѣрва, че „малко или нищо“ не е извършила тя за своето подобрѣние. На тая точка ние не ще се спираме да говоримъ на дълго, само ще кажемъ, че г. С. и тукъ не е съобразилъ своитѣ мисли съ дѣйствителността. Нѣмаме за цѣль да защитаваме тогози или оногози, нъ трѣбва да се признае този фактъ, че отъ 1870 г. и до сега борбата между българското православно духовенство и гръцкитѣ домогвания не се е спирала. Не би сторилъ злъ г. С., ако съобразеше сжжденията си и съ обстоятелството, че вниманието на народното наше духовенство, както и на цѣлия народъ е било и е погълнато отъ друго едно зло, което г. С. не може да не знае, нъ къмъ което той и всичкитѣ негови събра-

тия по убѣждения (религиозни) сж съвсѣмъ индеферентни. А тамъ е душата на бѣлгарския народенъ животъ.

Третята и послѣдната точка отъ статията на Г. С. се заема да докаже какви могатъ да бѣдѣтъ срдствата за духовното пробужданіе на народа. Г. С. дѣли съдържанието на тая статия на шестъ по-малки точки. Въ първитѣ три той прѣпорѣчва 1; да се распространява свящ. писание между народа на говоримия езикъ; 2: да се проповѣдва въ църквитѣ Евангелието и 3: да станѣтъ прѣобразования въ църквата. Колкото се отнася работата до първото срдство, което прѣпорѣчва Г. С., то хората, които познаватъ важността, святостта и грамадността на работата отъ една страна, а отъ друга — силитѣ, срдствата и условията, които сж необходими за извършването, както подобава да бѣде направенъ единъ прѣводъ на св. писание, тѣзи хора, казваме, ще считатъ, че Г. С. мисли дѣтински въобще и наивно или пъкъ, че счита за голѣма услуга да е направила протестантската пропаганда въ Бѣлгария, като е направила и распространява осѣкатенъ прѣводъ на библията.

Второто срдство, което Г. С. прѣпорѣчва, може би се има прѣдъ видъ, казваме ние, отъ ония наши дѣятели, на които лѣжи обязанността да се грижатъ за душевното спасение и нравственното усѣвършенствование на бѣлгарската православна църква, нѣ и тукъ има да забѣлѣжимъ на Г. С., че той е пропусналъ отъ вниманието си условията, при които сж е намѣрвала православната бѣлгарска иерархия и въ които до сега се намира. За да може да се проповѣдва Евангелието въ всѣко село и въ всѣки градъ въ Бѣлгария ще има възможность само подиръ нѣколко години още ако остане бѣлгарската църква въ благоприятни условия за нейния животъ. Колкото се отнася работата до проповѣдването на Евангелието отъ самитѣ наши архипастири и подготвенитѣ за тая работа священици вѣрваме да не е безизвѣстно на Г. С. че проповѣдта на св. Евангелие въ православнитѣ бѣлгарски църковни храмове не е умрѣла, както я ми-

сли той, Г. С. Ще посочимъ само за потвърждение на думитѣ си имената на Високоуважаемитѣ наши църковни служители: Негово Блаженство Екзарха, тѣхни Високопрѣосвященства митрополитѣ Климентъ, Григорий, Симеонъ, Константинъ, Методий, Натанаилъ, Гervasий и т. н., а да привождаме имена и на свѣщенници считаме за излишно.

Третото сръдство, което ни прѣпоръчва Г. С. никакъ не ни плаши и ако Г. С. мисли, че никой отъ здравомислящитѣ и родолюбиви българи необръща внимание на протестанската проповѣдь, не пригръща въ обятията си хората, които сж се продали за хлѣбъ на чуждитѣ интереси, трѣбва да разбере, че искренно съжеляваме тѣзи проповѣдници, нъ не сме въ сила да имъ помогнемъ. Плачатъ протестанскитѣ проповѣдници и нареждатъ, че прѣдставлявало „гнилость“ всичкото българско общество и било толкова глупаво, щото неможло и до сега да разбере, че протестантитѣ иматъ нужда да се ползоватъ съ властъ и влияние въ работитѣ на българския народенъ животъ; нъ, че нѣматъ право да работятъ за българската свобода и независимостъ. И чуденъ народъ наистина, нъ заедно съ своето духовенство! кѣпи се тоя народъ въ своята мъченическа кръвъ, гние въ тъмници и затвори, виси по бѣсилкитѣ, прѣвръща своитѣ огнища на купъ отъ пепелъ, търпи безчестие и позоръ и още не може да разбере, че тая свобода трѣбва да прѣдаде на расположението на протестанскитѣ мисионерски общества; тѣй като членовѣтѣ на тѣзи общества устояхъ на поста си, не испустнахъ библията отъ рѣцѣтѣ си, не нарушихъ спокойствието си, нъ не се отказахъ отъ златото чуждо и тогава, както и сега, тѣ оплаквахъ България и получвахъ паритѣ. И не е ли гнило въ самата своя основа всѣко възражение насочено противъ ехидството и коварността на протестанскитѣ проповѣдници? Подиръ всичкото това разбирали българския народъ, както подобава своитѣ идеали и чрѣзъ какво ще ги постигне да ли чрѣзъ реформитѣ, които прѣдлага Г. С. или като се не отдѣля отъ здравия свой

разумъ и отъ завѣтитѣ на своитѣ първи християнски просвѣтители? Нека самъ читателя да си отговори.

Въ послѣднитѣ три точки автора най-ясно исказва сжщността на побужденията, които сж го въодуше. вѣвали да напише всичката своя статия. Тѣзи положени сж: *І. Прѣмахването на Славянски отъ Богослужението и замѣстванието му съ говоримия языкъ; II. Уничтожението на поститѣ; III. Женението на дуговенството.*

И съ левска кожа да бѣде покрито пакъ не е левъ. Подробно нѣма да се спираме да говоримъ върху тия три точки, ще забѣлѣжимъ само на г. С.; никой още не е доказалъ, че умразния нему славянски езикъ не е на Българския народъ; друго, че високитѣ християнски истини, които съставляватъ догмитѣ на православната църква се постигатъ повечето съ вѣра, отъ колкото съ ясно разбиране на какъвто езикъ и да бѣдѣтъ изложени. Струва ни се, че догматитѣ за троичността на лицата на Прѣсвята Троица за въплощението на Сина Божия и пр., едвамъ ли ще откаже, че ги разбира безъ вѣрата г. С., а какво да се каже за младенцитѣ въ умствения животъ? А що се отнася до обикновеннитѣ молитви, които се употребяватъ при Богослужението извѣстно е, че ги всѣки разбира. Освѣнь това, защо народа държи славянския езикъ при Богослужеснето, има и други оправдателни причини, които самъ Българския народъ най-добрѣ знае.

Уничтожението на поститѣ съставлява една тема върху която протестантскитѣ проповѣдници твърдѣ често обичатъ да опитватъ своитѣ сили въ борбата съ православнитѣ. Страницитѣ на списанието „Б. Ц. Пр.“ сж твърдѣ тѣсни и за туй ние считаме за излишно да говоримъ подробно върху значението на поститѣ и тѣхното установление. Прѣпоръчваме на читателитѣ да прочетатъ затова книжката „Православенъ гласъ“ написана отъ Г. В. Чолаковъ (Костандий) издадена отъ Рилския Мънастирь 1869 година стр. 107—145. Сега ние ще направимъ само забѣлѣжка върху погрѣшността на логическитѣ сжждения на г. С., който казва, че, ако дадено църковно установление, което

има здрава основа въ Св. писание се наруши отъ нѣкои членове на църквата, непрѣменно слѣдвало да се прѣмахне това установление. Въ самия гр. Пловдивъ едииятъ отъ малкото число протестански проповѣдници бѣше не отдавна нарушилъ седмата отъ десетѣхъ заповѣди, нѣ струва ни се ще бѣде абсурдно да настоява г. С., че седмата заповѣдъ, понеже била нарушена, да се исхвърли отъ заповѣдитѣ на нравствения законъ.

Въ третата и послѣдна точка г. С. като мисли, че еденственната причина за нѣкакви нравствени отклонения на священнослужителитѣ е безбрачието. прѣпоръчва за напрѣдъ православното Българско духовенство всичко да бѣде женено. Въ тоя случай пакъ не можемъ да се съгласимъ съ мнѣнието на Г. С., а именно, ние поддържаме, че женидбата не е единственното срѣдство, което гарантира непорочността на хората; припомняме му сѣщия случай, за които по-горѣ спомѣнахме, ще се е случило въ гр. Пловдивъ. А, ако надникне челоуѣкъ въ живота не само на духовенството, нѣ и на мирскитѣ лица, които сѣ женени и тамъ намѣрваме често случаи, които говорѣтъ за прѣстѣпления на сѣпржжеската вѣрность. Интересно било би да знаемъ да ли г. С. би се съгласилъ да бѣде введена поллегамията като защита на сѣпржжеската вѣрность за въ бѣждѣще?

Като удовлетворяваме желанието на г. С. да бѣждѣтъ разисквани чрѣзъ печата въпроситѣ, които той счита за жизненни и тѣхното разрѣшение сѣдбоносно за България и ние се молимъ на Бога да вразуми заблуденитѣ синове на измѣчената България, да се откажатъ отъ продажничеството и да посвятятъ животътъ си и силитѣ си за доброто на своето отечество, а не да служатъ като пионери на Българскитѣ врагове, които всѣкога сѣ глѣдали и глѣдатъ на Българския народъ и на славянството само съ умраза и зложелателство.

Нужда отъ распространение на духовна книжнина между народа. — В. И. Шоповъ.

Тая IV статия носи горѣ отбѣлѣзаното заглавие. Господинъ Шоповъ познатъ като бивши прѣподавателъ

въ едно отъ Държав. наши учебни завѣдения е успѣлъ да углади способитѣ за изложението на своитѣ мисли и да ги направи разбрани за читателитѣ отъ една страна, а отъ друга до нѣкъдѣ да избѣгва едностранчивостта въ разгледванитѣ отъ него въпроси, вслѣдствие, на което и стрѣмленieto му да бѣде полезенъ не само на тенденциозното мисионерско дружество не му вдѣхнала такава злоба и умраза къмъ всичко онова, което не носи позорния печатъ на протестанската пропаганда у насъ. Тази е причината, вижда се, гдѣто само на едно мѣсто той зачеква прѣдставителитѣ на православната наша църква, а именно той казва: „По причина на небрѣжение ли да го кажемъ или поради замъртвелостта на народното ни духовенство и църква, нашето народно развитие отъ нѣколко години насамъ е вървѣло твърдѣ едностранчиво. Въ училищно отношение, сирѣчь по развието само на умътъ, сме направили гигантски крачки, въ религиозно нравствено отношение всички съзнаваме единъ съразмѣренъ отпадъкъ. Причинитѣ на това не сж мѣчни да се отгатнатъ. Съ изключение на онова което се е публикувало отъ страна на Евангелиститѣ отъ самото наше дружество, двадесетъ годишнината на което ознаменуваме тая година, почти нищо друго не се е писало и распръснувало между народътъ съ нравствено религиозно съдържание. Както вижда читателя пристрастието получило данѣкъ и отъ г. Шопова, нѣ формата, въ която той се е издължилъ на поврѣдената логика не диша съ такава злоба и ядовитостъ съ каквато се отличаватъ статиитѣ въ помѣнатата книжка на неизвѣстния авторъ г. Ив. Я. С., за които ние вече говорихме по горѣ. Ние нѣма да повтаряме, да правимъ опровержение на г. Шоповитѣ невѣрни и пристрастни сжждения относително дѣятелността на нашата православна църква въ печатанието и распространението на нравствено-религиозна книжнина мѣжду Българския народъ, и то, затова, защото г. Шоповъ не говори съ нѣкакви факти, а само неопредѣленно и голословно. Ако и да нѣмаме на рѣка единъ списѣкъ на нашата духовна книжнина прѣзъ всичкото врѣме отъ възра-

жданieto ни и до сега, то сѣ пакъ увѣрени сме, че доколкото сѣ позволявали врѣмената, срѣдствата и силитѣ на народната наша църква и нѣкои отъ отдѣлнитѣ ней членове не е останала назадъ и въ това отношение. Като си запазваме правото за бѣдѣще да прѣгледваме въобще духовната наша книжнина, тогава сѣ факти ще се потвърди казаното отъ насъ.

Нужда отъ нравствено въспитание въ нашитѣ училища. — М. Н. Поповъ.

Въ V дѣлъ или статия на сжщата горѣ помѣната книжка се разглѣдва привѣдената тукъ тема. — Автора на тая статия за насъ е непозната личностъ, повсѣка вѣроятностъ, нѣкой новъ апостолъ на протестанската пропаганда, познатъ само на молкото протестанско общество. Прочитанието на статията показва, че автора е още новакъ въ полето на книжнинана и по тая причина, вижда се, зада произведе ефектъ прѣдъ читателитѣ си, той имъ прѣдставлява дѣйствителния животъ, като гледа на него не направо, а прѣзъ очилата на въображението си. При това като проникнатъ вижда се, твърдѣ много отъ цѣлитѣ и интереситѣ, които прѣслѣдва протестантската пропаганда у насъ. Той въ цѣлата своя статия разгледва нашитѣ учебни заведения само отъ тая гледна точка т. е. той иска да се прѣвърнатъ всичкитѣ учебни заведения въ България въ духовни (по всѣка вѣроятностъ протестански) училища. Като излиза отъ тази гледна точка, той е твърдѣ много огорченъ и обезпокоенъ, защо тѣ не отговарятъ на това свое назначение и всичкитѣ недостатѣци каквито се срѣщнатъ, може да се каже, не само въ Българскитѣ учебни заведения, нъ и на всѣкъдѣ, нему му се виждатъ такива грамадни и сѣ такива ужасающи влияния за бѣдѣщитѣ сѣдбини на нашето отечество, щото той вече силно е загриженъ за начинитѣ, които трѣва да се употрѣбятъ за прѣмахванието на злото отъ нашитѣ училища. Отъ отдѣлни случаи и личности той прави общи заключения. Затова и

учителитѣ и училищнитѣ нарѣдби, спорѣдъ него, не отговоряли на своето назначение. Даже нѣщо повече: той е наклоненъ да поддържа, че „нашитѣ училища сж станали свѣрталища на разврата“. Въ програмата на нашето списание не влиза задача да разгледваме и указваме на несъстоятелността на тия негови сжжде- ния. Това е работа на педагогическитѣ и литературни наши списания, които смѣемъ да вѣрваме, не ще оставятъ да клейми началата на нашитѣ учители и учебни заведения съ таквазъ позорна рола. Тукъ ние ще спомѣнемъ само, че каквито и да бждѣтъ нашитѣ учители и учебни заведения не сж достигнали до станатъ олитворение на развата.

Колкото се отнася работата до урежданието на въпроса за прѣподаванието на законъ Божий въ всичкитѣ учебни наши заведения, ще забѣлѣжимъ само, че Министерството на Народното Просвѣщение и Св. Български Синодъ не сж оставили и тоя въпросъ безъ внимание. Случая, за който г. М. Н. Поповъ говори на стр. 99, че прѣподавателя по законъ Божий „въ С.—ската гимназия (священникъ) прѣподавалъ прѣдмѣта по нѣкаква си възмутителна система“, и ако и да е не вѣроятенъ, въ всѣки случай твърдѣ е прѣувеличенъ. Мжно е да се допустне, че единъ священослужителъ ще падне тѣй ниско въ собственнитѣ свои очи и прѣдъ читѣ на своитѣ ученици и да почне да ко- щунст вува съ учението, на което самъ той е служителъ. По-лесно може да се обясни привѣдения примѣръ като създаденъ подъ влиянието на ония побуждения и цѣли, които прѣслѣдва протестанската пропаганда въ нашето отечество.

Свободата: лична и народна отъ Х. К. Хаскелъ.

Това е темата на VI дѣлъ или статия на раз- гледваната книжка отъ насъ. Писателя на тая ста- тия е чужденецъ, по всѣка вѣроятностъ, единъ отъ главнитѣ стълпове на домашнитѣ Български приятели (sic), които сж си свили гнѣздо въ гр. Самоковъ. Г. Хаскелъ говори изобщо сносно и разрѣшава поставе- ната си задача удовлетворително. Единъ пасажъ само е много вѣрно изказалъ и ние като прѣдполагаме, че

г. Хаскелъ е честенъ чловѣкъ, искрено чадо Божие, съ благороденъ характеръ, увѣрени сме, че ще остане вѣренъ на своитѣ възглздове, ще пожъртвува по-малкото добро, за да получи по голѣмото. Пасажътъ, за който ни е думата е слѣдующия: „цѣлата история показва, че партизанството е било единъ отъ най-страшнитѣ врагове на народната свобода- Кой е толкозъ простъ, щото да незнае, че раздѣленията сж губелни за народната сила? И повече отъ всичкитѣ други свободний народъ се нуждае отъ съгласие и единство. Когато тѣзи условия отсъствуватъ, една частъ отъ народа е настроена противъ другата, то силата и срѣдствата на народътъ се истощаватъ, и той лесно пада подъ игото на нѣкой лакомъ вѣнкашенъ народъ. Какво погуби свободата и съществуването на древня Гръция? Партизанския духъ. И всичката история едновременно и гръмогласно ни учи, че най голѣмата опасностъ за народната свобода сж взаимнитѣ карания и партизанский духъ въ народа. Върлуватъ ли тѣзи страсти въ нѣкой народъ, днитѣ му сж прѣброени“*). Това сж думи на г. Хаскела. Увѣрени сме, пакъ казваме, че г. Хаскелъ, ако е честенъ чловѣкъ, ако се придържа о думитѣ си, които прѣпоръча на другитѣ, ще прѣстане да работи за религиозното распокъсване на Българския народъ, ще се откаже отъ врѣменната си прѣхрана на този свѣтъ, ще напустне България и ще си отиде въ Америка за да има право на по-голѣмото добро въ вѣчния животъ. Дай Боже да се разберяхъ вѣрнитѣ думи на г. Хаскеля и отъ неговитѣ другари!

27 Май 1895 г.

Священникъ П. Городцовъ. Бракътъ и съврѣмненний отпадъкъ на семейния животъ. По поводъ на крайцеровата Соната. Прѣвели и издаватъ Т. П. Василиевъ и Ив. Дуйковъ. Пловдивъ. Дружественна печатница „Съгласие“. 1895 г. стр. 84. Цѣна 1 левъ.

Малката тая книжка е посвятиена отъ прѣводачитѣ и издателитѣ на Негово Блаженство Иосифъ 1-ий

*) Стр. 119.

Български Екзархъ. Книжката е раздѣлена на петъ отдѣла. Нейното съдържание прѣдставлява прѣгледъ на бракътъ отъ началото на неговото установяване отъ Бога при първитѣ чловѣци — Адама и Ева и досегашно врѣме. На основание на библията и здравия чловѣчески разумъ се разглеждатъ основитѣ, сжщността на бракътъ и неговото назначение, изважда се на явѣ, прѣдъ очитѣ на читателя, истината, която се състои въ слѣдующето положение: *безъ искренна любовъ и безъ благочестивъ християнски животъ, неможе да има въ сжпржжеския животъ нито щастие, нито правилно въпитание и отглеждане на дѣцата.* Като е развилъ и подкрѣпилъ най-здроо тая мисль, авторътъ не прави разборъ на „крайцеровата Соната“¹⁾, по поводъ на която е написалъ тая книжка, а само опровергава невѣрния възгледъ на Графа Л. Н. Толстой относително срѣдствата, които той прѣпоржчва като най-сигурни за успѣшната борба съ злото, което отравя семейното щастие и живота на хората. Както е извѣстно Графъ Л. Толстой, въ поменатата Крайцорова Соната, прѣпоржчва безбрачния дѣвственъ животъ за всички хора, като едничко условие, което може да доведе страждущето чловѣчество да тържествува надъ злото, нъ гениалния руски мислителъ, като че да е забравилъ, че това срѣдство довежда чловѣчеството и до самоуничтожението; а учението за самоуничтожението, и, постиганиято чрѣзъ самоуничтожението блаженно състояние, здравия чловѣчески разумъ отхвърля съ негодование. То неможе да съставлява идеалъ на чловѣческитѣ стрѣмления. Затова и свящ. П. Городцовъ прѣпоржчва като цѣль на нашия животъ въспитанието на дѣцата въ духътъ и учението на словото Божие, браченъ християнски животъ, разбираиъ въ смисль на таинство за всички, които неможатъ да прѣкарватъ живота си въ дѣвство. съгласно учението на св. Апостола Павла. По този начинъ, който посочва П. Городцовъ, чловѣчеството сигурно ще може да

1) Крайцеровата Соната е прѣведена на Бѣлг. още прѣзъ 1890 год. и печатана въ Русчукъ, въ печатницата на Спиро Гулаичевъ.

побъждава злото, което сега се е вкоренило поради забравянето цѣлѣта на живота, изопачаванieto смисъла на словото Божие отъ хора, които слушатъ не гласътъ на църквата и на здравия разумъ, а гласътъ на своитѣ лоши страсти. Автора убѣдително доказва, че по тоя начинъ ще може да се постигне и онова щастие на земята, каквото е възможно за хората, и изрично казва, че то се дава като награда само за дѣвственъ и непороченъ животъ до встъпването въ браченъ животъ и за чиста и нескверна лежа прѣзъ цѣлия браченъ животъ дори до смъртѣта.

Това е въ главни черти съдържанието на книгата. Като похваляваме прѣводачитѣ за добрия имъ изборъ, ний отъ сърдце имъ желаемъ успѣхъ и възнаграждение за трудоветѣ и жъртвитѣ, които тѣ правятъ за прѣвежданieto и издаването на подобенъ родъ книжки. Приятно ни е да искажемъ своята радостъ прѣдъ читателитѣ си за появяването и усиливанieto въ нашето общество на направление, което се стрѣми да запази и укрѣпи въ нашия семеенъ и общественъ животъ всички онѣзи здрави начала и истини, безъ които не е възможно нито личното щастие, нито общественното благополучие. Утѣшително е това явление въ нашия животъ и затова още, че се поставя като отпора на онова дързко въ нашето общество отрицателно направление, което по нѣкакво си необяснимо влечение се стрѣми да държи въ заблуждение голѣма частъ отъ младитѣ наши мислящи сили, които съ остървенение жъртвуватъ всички свои сръдства, способности и врѣме само да съборжатъ основитѣ на всичко онова, което съставлява идеалътъ на най-разумния челоуѣчески животъ.

При това считаме за своя длъжностъ да направимъ нѣколко забѣлѣжки върху самия прѣводъ. Изобщо прѣвода е доста гладъкъ и доближенъ до форми-тѣ и рѣчѣта на българския езикъ, нѣ щѣше да бѣде той прѣводъ още по-гладъкъ и разбранъ, ако прѣводачитѣ бѣхж обърнали внимание и върху слѣдующитѣ недостатѣци, които се срѣщатъ въ прѣвода: 1, употребяването на прѣдлозитѣ, напримѣръ въ прѣдло-

жението; „разяснението за истинното учение на бракътъ“, стр. 3; „любовта е дълбока потребность за човѣческата природа — потребность на човѣческото сърдце“ стр. 4; „въ сжщността на Божеството: Богъ люби естъ“ (I Иоан. 3, 16)“, стр. 5 и други. Правилно щѣше да бжде, ако тѣзи прѣдложения бѣхж прѣведени така: разяснението на истинното учение за бракътъ; любовта е дълбока потребность на човѣческата природа; отъ сжщността на Божеството, и т. н.; 2, Прѣводачитѣ, вижда се, да не сж обърнали достатъчно внимание върху думата *самый*, която е частица отъ прѣвѣсходната степенъ на прилагателнитѣ качественни имена и на бѣлг. езикъ се прѣвежда съ частицата *най*. Вслѣдствие на това въ нѣкой мѣста прѣвода е станалъ доста тъменъ. Такива мѣста сж слѣдующитѣ: „на замята, *самото високо* възможно за него блаженство“ . . . стр. 12; „*самитѣ високи* священи обязанности на човѣка“ . . . стр. 22; „Въ самитѣ тѣжки минути отъ своитѣ страдания на кръстѣта“ . . . стр. 86; „*самата възвишена* поетическа любовъ“ . . . стр. 54 и т. н.; 3) Оставени сж доста много руски думи въ прѣвода, които така сжщо правятъ мжчно да се разбира мисълта. Такива думп срѣщаме напримѣръ на стр. 6 „*конечно*“; на стр. 7, „*костеръ*“; на стр. 8, „*беспорно*“; на стр. 9, „на *конецъ*“, „*височайша*“, „*висше*“; на стр. 18. „*чрѣзвичайно*“ и т. н.; 4) несполучливо сж прѣведени слѣдующитѣ мѣста — на стр. 41 „цѣлата фаланга отъ неудачни младежи, като отхвърлятъ свързката съ религията, заедно съ всичкитѣ добри народни прѣдания, като се придружаватъ къмъ авторитета на новитѣ позитивни мислители (които добрѣ незнаятъ), испрѣчватъ се да отричатъ религията и т. н. Като познаваме добрѣ прѣводачитѣ, които сж още млади и малко опитни въ работата каквото е прѣвожданието отъ единъ езикъ на други, ние не считаме тѣзи грѣшки за такива, които да намаляватъ достоинството на прѣведената книжка и, затова като я прѣпорѣчваме на читателитѣ си, желаемъ пълненъ успѣхъ въ това поле на младитѣ работници за въ бждѣще.

*Поучителни Раскази Извлѣчение IV-то издание на-
воучителни Раскази на В. Божановъ. — Прѣвелъ и на-
редилъ Георги П. Василевъ. — Пловдивъ Дружествена
печатница „Съласие“ 1895 стр. 45. цѣна 60 стотинки-*

Тия раскази сж прѣведени отъ единъ отъ прѣвода-
читѣ на по-горѣ разгледаната отъ насъ книжка и на печатани и издадени се тая 1895 г. Неможе чловѣкъ да не похвали ревността на младия тоя работникъ, който се труди да бжде полезенъ на бѣдната наша църковна книжнина. Трудътъ и жертвитѣ на младия прѣводачъ върваме ще бждатъ напълно оцѣнени отъ разумнитѣ и родолюбиви наши съотечественици, които искрено обичатъ своя народъ и неговото прѣуспѣвание въ религиозно-нравстения животъ. И може ли да се не радва единъ Български синъ, прѣдаденъ на добродетелната на своето измъчено отечество като вижда, че хора съ слаби сръдства отдѣлятъ и послѣдния свой залагъ за общото добро да помогнатъ на своитѣ братия? Може ли пъкъ и отъ друга страна да не скърца чловѣкъ и да не се огорчава, когато гледа, че има мнозина и такива които, като получаватъ достатъчно възнаграждение за своя трудъ отъ общото народно достойние, заравятъ да се потруждатъ сами, да поработятъ за повдиганieto на нашата религиозно-нравствена книжка, даже се боятъ да даждъ каквито и да би било сръдства за поддържанieto на подобенъ родъ книжнина? Дано настане по-скоро врѣме да разберяхъ всички наши интелигентни, нъ индиферентни сили, че не само „о единомъ хлѣбъ живъ будеть чловѣкъ“, че не е доста само да пируваме съ богатитѣ, а бѣднитѣ като плачатъ за духовна храна около насъ, ний да имъ прѣпоръчваме търпѣние и смирение. Кой други, освѣнъ интелигентнитѣ сили на Българския народъ, трѣбва да поддържа и разпространява религиозно-нравственната книжнина между тоя народъ. Да ли само нашитѣ священно-служители и учителитѣ? Или и Полицията и администрацията, или и търговцитѣ и земледѣлцитѣ, или и занаятчиитѣ и воинцитѣ, или и сждитѣ и чиновницитѣ изобщо, или кой другъ, ако не всички заедно? А, ако всички се отказватъ да

поддържатъ, да разпространяватъ и изобщо да направятъ нѣщо за ползата на тая книжнина, то, кой остава тогава виноватъ? Враговетѣ на нашето отечество и на неговото бжджще отговарятъ; България нѣма нужда отъ такава книжнина, защото въ днешнитѣ врѣмена не само България, нъ и другитѣ образовани страни въ свѣта иматъ нужда само отъ пѣсни, отъ труфила ѣ за мжжѣетѣ, и за женитѣ, отъ фабрики за бира и всевъзможни спиртове, отъ модни магазини и всекакви вертепи и мѣста заразителни и отъ всичко друго, което поглъща народния потъ и отправя най-надлѣжнитѣ и най-способнитѣ народни сили, а не отъ здрава духовна храна, отъ истинско родолюбиво въспитание. Ний като несподѣляме по никакъвъ начинъ възгледитѣ на всички подобни съвѣтници и на всички католичествующи и протестантствующи партии въ нашето отечество, дълбоко вѣрваме, че е врѣме вече да се свѣстятъ всички ония наши народни сили и да не турятъ никога по-високо своитѣ лични интереси. своето материално положение и своята дѣятелность, отъ интереситѣ на нашето отечество и на православната наша църква, защото всичкитѣ завѣти на нашинѣ славни прадѣди сж нераздѣлно свързани съ православната наша вѣра.

Тѣзи нѣколко общи мисли прѣминахъ прѣзъ нашия умъ, когато разгледвахме книжката, заглавието на която по-горѣ приводохме. Сега ще кажемъ нѣколко думи и за съдържанието и достоинството на прѣвода. Цѣлата книжка съдържа всичко XII разказа, които се отличаватъ съ това, че тѣ сж кратки, простичко и разбрано изложени, съ което привличатъ вниманието и на най-малко заинтересованія читателъ. Почне ли да ги прочита, безъ друго иска да ги прочете до края. Това достоинство на разказитѣ е особено полезно за ония отъ Българскитѣ читатели, които не сж навикнали да четатъ или да оставатъ съсрѣдоточени дълго врѣме на едно мѣсто. Прочитанието на такива разкази слѣдъ врѣме може да създаде въ душата на читателитѣ потребность насжщна, да прѣкарватъ свободното си врѣме въ прочитание, а както е извѣстнио, тая потреб-

ность като бжде удовлетворявана по-често наедно съ испитванието на душевно удоволствие ще донесе на читателя богатство отъ знание и истинско благородяване. Тая именно била е цѣльта, която е ималъ прѣдвидъ автора, когато е писалъ тия разкази, а така сжщо прѣдполагаме, отъ това се е ръководилъ въ своя изборъ и прѣводача имъ.

Относиселно достоинството на прѣвода, има да направимъ слѣдующитѣ нѣколко общи бѣлѣжки: 1, и въ този прѣводъ се забѣлѣзватъ много руски думи, които бъркатъ на малко образования читателъ правилно да разбира прѣдлаганата мисль, напримѣръ, „заставена“; „плѣнилъ“; „зарито“; отпразилъ се“; „трогнѣтъ“; „отражаваме“; „хазайнъ“; „водворилъ“; „безропотно“; „немедленно“; „неожиданостъ“; „чрѣзвычайно“! „чрѣзмѣрно“; „на конецъ“ и т. н. 2) думата „отче“ или „отецъ“ при прѣвежданието на Български би трѣбвало да си остане пакъ сжщата, а не да се прѣвежда съ думата „татко“, защото тука се отнася не къмъ родителъ, а къмъ духовни лица; 3) и тука срѣщаме частицата *самии* отъ прилагателнитѣ качественни имена за прѣвсходнатъ степенъ не прѣведена съ частицата, която се употрѣбѣва въ Българския езикъ *най*. Като оставаме безъ внимание другитѣ по-маловажни грѣшки, ний прѣпорѣчваме тия разкази на всички читатели на „Български Църковенъ прѣгледъ“.

София, 14 Юлий 1895 г.

Великинъ и Искринъ.

ОБЯВЛЕНИЯ.

Продължава се подписката на седмичний Църковно-общественний вѣстникъ „Свѣтъникъ“ (пó-прѣди „Селянин“) съ слѣдующата цѣна: въ България — за година 8 лева, за 6 мѣс. 4. 50 лева и за 3 мѣс. 3 лева, а въ странство: за година 10 лева, за 6 мѣс. 6 лева и за 3 мѣс. 3 лева. — За обявления на третята и четвъртата страници се плаща по 20 стотинки за редъ първи пжтъ и 10 ст. за всѣки слѣдующи пжтъ. За голѣми и многократни обявления става особено споразумѣние.

Абонатитѣ за тек. година получаватъ като премия една книга отъ 5—6 печатни коли съ религиозно-нравственно съдържание, единъ стѣненъ календаръ (вече испратенъ) и една картина отъ библейската или нашата църковна история.

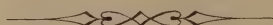
Български Църковенъ Прѣгледъ, мѣсечно списание, се занимава: 1, съ миналата наша църковна история; 2, съ философскитѣ учения; 3, съ дѣлото на инославнитѣ пропаганди въ нашето отечество; 4, съ религиозно-нравствени разкази; 5, съ съврѣменний църковенъ животъ въ нашето отечество; 6, съ съврѣменний животъ у другитѣ намъ братски православно-славянски страни; 7, съ книгописъ по нашата духовна литература и 8, съ смѣсъ.

Прѣзъ всѣка година ще излѣзватъ 12 книжки, отъ които всѣка една по 6 печатни коли на подобие на Периодическото Списание. Цѣната на едно годишно течение е 12 лева сребърни за въ България, а задъ граница 15 лева, предплатени за цѣла година. На абонатитѣ на в. „Свѣтъникъ“ се отстъпва само по 10 л.

Настоятелитѣ, както на в. „Свѣтъникъ“ тѣй и на „Български Църковенъ Прѣгледъ“ се ползуватъ съ по 10 на стотѣхъ, които могатъ да задържатъ, когато внасятъ стойността поне на 5—10 спомоществования изведнажъ.

Въ Книжарницата „ПРОСВѢЩЕНИЕ“ се намиратъ между другитѣ учебни книги, за сега, за проданъ, и слѣдующитѣ книги:

	Цѣна л. ст.
1) Френската Революция. Кратко Историческо изложение. Отъ И. Карно. Прѣводъ отъ Р. Славейковъ . . .	3—
2) Одумване. Комедия въ 4 дѣйствия. Прѣвела М. П. Наумова	1—
3) Дѣятелността на VIII-то обикновено Н. Събрание. Отъ В. Нейчовъ	—50
4) Митингитѣ въ Княжеството за Македония. Отъ единъ македонецъ.	—05
5) За тѣлесното и душевното възпитание на чело- вѣка. Отъ Йорданъ С. Наумовъ.	—30
6) Дѣтинското сърдце. Отъ священникъ Н. Д. Крапчански.	—10
7) Рѣководство за Църковнитѣ Настоятели и упж- тване за добрий имъ вървежъ. Отъ Священникъ Н. П. Г. Друганский	1—
8) За Происхождението на челоѣка. Гармонии за Християнството и наукѣтъ. Отъ Ив. Скалцуни. Прѣвелъ отъ Еленски и издалъ бившии Скопский митрополитъ Теодосий. . .	6—
9) Църковно поучение кн. I и II за.	1—
10) Кратко житие на Св. Иванъ Рилский Чудотво- рецъ	—40
11) Пѣтеводитель за Рилский мѣнастиръ (съ пѣтна карта).	1—
12) Три брошурки: 1. за празнуването на Св. Ни- кола. 2. за правото на собственността спорѣдъ Хри- стианското учение, 3. за пазенето на работния доби- тъкъ. Премия на в. „Селянинъ“ (сега „Свѣтътникъ“) на абонатитѣ му за 1894 г.	—80
13) Животътъ и страданията на свѣта великомъче- ница Варвара.	—15
14) Животътъ и страданията на свѣти великомъче- никъ Евстратий Плакида	—15
15) Тютюнътъ и неговото вредно влияние на че- ловѣка.	—15
16) Кратко живото-описание на Прѣсв. Богородица. —20	
17) Кратка История на Българската Чернова. Съставена отъ П. П. К.	1.80

БЪЛГАРСКИ ЦЪРКОВЕНЪ ПРѢГЛЕДЪ

(МѢСЕЧНО СПИСАНИЕ)

Книжка седма

МѢСЕЦЪ ЮЛИЙ

Редакторъ-Издателъ **Игнатий Рилскій.**

Но като отхвърлихме скрипнитѣ
срамни работи, като неприбѣгваме до хи-
трости и непринаичаваме Словото Божие,
а откриваме истината, прѣдставяме себе
си на свѣстѣта на всѣки чловѣкъ предъ
Бога.

Не прѣкланяйте се подъ чуждия
яремъ съ невѣрнитѣ, защото правед-
ността какво общение може да има съ
беззаконieto? Какво общо имѣ свѣтли-
ната съ тъмнината (2 кор. гл. 4 2, 6, 14)?

СОФІЯ

Книгопечатница „Просвѣщение“

1895.

ОТКЪСЛЕКЪ ОТЪ ИСТОРИЯТА НА РИЛСКИЯ МЪНАСТИРЪ

(Продължение отъ кн. V и VI.)

Лексиконътъ е билъ душата на О. Неофита и той не е жалилъ за него нищо ни трудове, ни пари, само и само той да излезне най-добъръ. Въ него, туй да кажемъ, той е билъ влюбенъ и въ него е излилъ всичкото си знание гръко-славяно-българския языкъ и всичката си смѣлость, съ каквато е располагалъ. Слѣдующия откъслекъ потвърждава думитѣ ни. По поводъ на едно литературно прѣдприятие на неговия съврѣменникъ учителя Христати Павловича, по всѣка вѣроятность, неговия гръко български разговорникъ О. Неофитъ тѣй говори въ едно свое копие, готвено за прѣдисловие на лексиконътъ му: „тоя е“ Христакіевъ океанъ, въ който не е смѣялъ сиромасъ да влѣзе да плыва, и праведно, защото е воистину пучина непреплаваема, а най-паче защото самъ чловѣкъ е и невозможно да я преплыва. Но азъ като по дързостенъ отъ него, аще и самъ, дерзнахъ да се впустимъ въ него съ такова намѣреніе. я да се удавимъ, я да преплывамъ до краиатъ, и ако исплывамъ на край благополучно, явно е защо тоя мой таксидъ неще да буде по доленъ отъ Коломбовиятъ и воистина ще остане въ българскіятъ родъ толко важенъ и достопримѣчателенъ, колкото и неговъ, защото и азъ по малко бѣды не самъ претерпѣлъ отъ неговите въ това мое не годишно, и две годишно, но двадесетгодишно.

При всичкото присърдце на учителя Неофита да учителствува, при всичката почетъ, която е посрѣщалъ на всѣкадѣ пзъ България и даже между самитѣ гръци въ врѣме на учителствованието си на островъ Халки, той се нѣкакъ усѣщалъ въ себе си, че му недоставало нѣщо, че като да се лишавалъ отъ нѣщо, — а именно

него го влекло сърдцето му къмъ мѣнастирското житие, едно да се подвизава на своето метаніе и друго да се прѣдаде всецѣло на прѣлюбезната си работа — съставянieto на лексиконътъ. Особенно желание се появило у него за мѣнастирскиятъ животъ, когато учителствувалъ на островъ Халки. Тѣй, въ едно писмо отъ 30-й Юлій 1849 г. до своя ученикъ, монахъ Паисій, той пише тѣй: „ты добръ знаешъ моето намѣреніе какво е, защо я немислимъ на друго мѣсто некаде да умремъ, освѣнъ на метаніето си (сир. у манастиръ) ¹⁾. . . защото ние калугеретѣ не можемъ нигде да намѣримъ по добръ покой и тѣлесенъ и душевенъ, освѣнъ у манастиръ на метаніето си. . . . я непрѣстанно и молимъ благость Божию, и общую помощницу всего рода христіанскаго да ме не оставатъ вонка да оумремъ, но като послугувамъ тува още нѣколко врѣмѣ (защото сега и да искамъ не можемъ да се куртулисамъ) да ме възвратятъ и тамо да си скончаемъ прочее время жизни моея, като въ свои домъ, по моему древнему желанію, а друго нищо не желаемъ, нито просимъ отъ неговата благость“. Въ други писма до свои приятели и до самото мѣнастирско началство, той се оплаква горчиво отъ мирскитѣ тревожненія и съблазни и моли послѣдното да му разрѣши да се прибере въ мѣнастирътъ, като казва, че тукъ ще е по полезенъ и за себе си и за народътъ. При тия изказва отчаяніе въ работата, да се събуди народътъ, тѣй като почти на всекъждѣ виждалъ студенина къмъ просвѣтителната му работа и още неустройства между българскитѣ първенци. Подиръ петдесетата година той се намира вече въ голѣмо раздражено състояние и като очаква мѣнастирското разрѣшеніе, прѣтрупва чиракътъ си, О. Паисія съ разни разпорѣждания да му приготви всичко по-тѣбно за *зимовище* — дърва, храна и др. т. И О. Паисій приготвява, а О. Неофитъ се още остава въ Халки. Види се подвижническия животъ, на когото той билъ навикналъ въ мѣнастирътъ още отъ младитѣ си

¹⁾ Отговаря О. Неофитъ тѣй, защото въ него врѣме почело да се говори, че той ще бѣде рѣкоположенъ за Самоков. митрополитъ и ученикътъ му, О. Паисій го сърадва и поздравява.

години, да се е билъ здраво запечатилъ въ неговото сърдце, затова и толкозъ горѣщо желаялъ да се прибере въ манастирътъ и на метанието си да умрѣ. И дѣйствително това обстоятелство ни дава възможность да си истълкуваме неговата самоотверженность да си съзида вънъ отъ манастирътъ особени келии и тамо, отдалеченъ отъ хора, като прѣкарва отшелнически животъ, да може заедно съ това да работи на техна и лексиконътъ си. Като се зивърналъ въ манастиръ отъ Цариградъ, той се заловилъ да постигне желаемото си, което и подпълно постигналъ: съзидалъ вънъ отъ манастирътъ келии при постницата св. Лука и тамо останалъ да живѣе, като смѣталъ подиръ врѣме тукъ манастирътъ да отвори едно духовно училище, на подобие на онова въ Халки, гдѣто той учителствувалъ петъ години. И манастирътъ билъ готовъ да направи това, но появилшитѣ се въ него врѣме многобройни турски разбойнически шайки изъ балканътъ въспрѣпятствували на това, тѣй катъ поченали да ловятъ и убиватъ манастирскитѣ хора. Това обстоятелство станало причина и послѣдния да се прибере въ манастиръ и тукъ да работи своя лексиконъ, а пкъ манастирътъ прѣдприелъ да отвори училището — Духовна Семинария въ селото Рила, въ срѣдата на населението — мѣсто по безопасно и по сгодно, за което споменахме и по горѣ въ настоящия си трудъ. Отецъ Неофитъ отъ като се прибралъ тозъ пжтъ въ манастирътъ, останалъ въ него до самата си смъртъ.

Безъ всѣкакво съмнѣние учитель Неофитъ трѣбва да се смята за единъ отъ най глѣвнитѣ по онова врѣме народни книжни работници и единъ отъ първитѣ патриоти. Като такъвъ, той трѣбва да служи за примѣръ на отечестволюбие за всичкитѣ българе прѣзъ всичкото врѣме на сществуването на България. Но при всичко това ние не можемъ да не забѣлѣжимъ, че има такива моменти отъ неговата дѣятелность, когато той е плакалъ отъ студенината на българетѣ къмъ неговото просвѣтително дѣло, отъ българскитѣ неустройства и партизанства — музевирильци и даже е впадалъ въ мжчително отчаяние. Изучванието на неговата учителска

дѣятелностъ най-добръ може да ни охарактеризира нравственното състояние на българския народъ прѣди 70 години, а така също да ни прѣдстави нагледно и какъ и по какви пѣтища този народъ би могълъ при сегашния си животъ да прогресира и да се усъвършенствува. До колко е било голѣмо отчаянието на О. Неофита отъ неустройствата и партизанствата на българетѣ. свидѣтелствуватъ горѣприведенитѣ му думи, написани на писмото на даскала Аверкия, думи пълни съ отчаяние.

Такова също отчаяние съществувало у този отецъ на новата българска писменностъ и прѣзъ послѣднитѣ години до въстановлението на Светата Екзархия, което той многожды искавалъ и въ припискитѣ по разнитѣ вѣстници гръцки и български, които се издавали по онова врѣме. На много мѣста той напада и гърцитѣ, но повече българетѣ и даже исказва неувѣренностъ, че послѣднитѣ ще могатъ когато и да е да надвиятъ на цариградската патриаршия. Отъ ранна ли привързаностъ къмъ гръцката образованостъ, отъ религиозна ли покорностъ и благоговѣние прѣдъ *вселенската патриаршия*, *Беликата църква*, или просто отъ оскърблениа и отъ отчаяние отъ грубитѣ и въ същето врѣме много пѣти лукави постѣпки на нѣкои възродени отъ мѣнастирьтъ първенци българе, Отецъ Неофитъ искавалъ много пѣти повече довѣрие и уважение къмъ противниците на българското възраждане. А когато борбата съ гърцитѣ се осложнила повече, когато, вслѣдствие на протестантската дѣятелностъ, се появили на много мѣста изъ България волнодумства и гонения противъ духовниците — проповѣдници на Рилския мѣнастирь и изобщо противъ Св. Православие, тогава О. Неофитъ се намиралъ на върхътъ на своето разочарование въ ползата на своята извършена общенародна работа, тогава той билъ отчаянъ и се отнасялъ съ голѣмо педовѣрие къмъ учебното и народно дѣло на всѣки единъ български младежъ — учителъ — първенецъ. прѣтендующъ да държи въ рѣцетѣ си общинскитѣ работи и гледалъ на такъвъ като на чистъ протестантинъ. Ние сами знаемъ единъ случай, когато

той, като игуменъ на мѣнастирътъ въ 1862 год. отъ туй свое отчаяние не искаше да остави въ мѣнастирътъ за учитель и по турския и френския языкъ Г-на Димитра Доротеева (сега духовникъ проповѣдникъ мѣнастирски въ г. Кюстендиль), който по прѣди бѣ испро-

Неофитъ Рилскій.

водень нарочно въ Цариградъ да изучи добрѣ тия два языка и сетнѣ да ги прѣподава въ мѣнастирското училище. По поводъ на туй мѣнастирското братство било възнегодувало и той просилъ извинение отъ стария и най-заслужилъ между братството духовника Серафима.

При всичкото свое отчаяние учителъ Неофитъ, когато е слушалъ, когато е челъ по вѣстниците за успѣхътъ на българското дѣло, радвалъ се е като малко дѣте и е казвалъ: *нещетни бѣха нашитѣ трудове и нашитѣ потоци.*“ Подъ влиянието на таквато съживляющи и ободряющи минути и той много пѣти се залавялъ да осъществи завѣтната идея на Игумена Иосифа да отвори Семинария и типография въ манастирътъ, но се и нему бъркали повитѣ тогавашни обстоятелства и той се ограничавалъ само да гледа да запази съществуването на манастирътъ. Впрочемъ въ неговото игуменуване при другитѣ предмети въ манастирското училище се успѣшно прѣподавали язицитѣ турскій и френскій и нѣкои отъ математическитѣ и ако да не сж били събитията въ 1867 и 1868 год. въ Римския манастиръ е щѣла да се отвори цѣла Духовна Семинария.

По своитѣ убѣждения и вѣрвания и по своя животъ, О. Неофитъ е билъ истински изразителъ, истински проповѣдникъ и на началата, върху които основувать своето монашеско житие иноцитѣ на Рилския манастиръ. Той е билъ примѣренъ иннокъ и винаги е излизалъ побѣдителъ изъ борбата съ житейскитѣ искушения. Като е билъ подпълно вѣрующъ чловѣкъ, той се е стрѣмилъ винаги да се намира, както казахме и по горѣ, на своето „метанне.“ Неговия животъ, прѣкаранъ вѣнъ отъ манастирътъ, никогашъ не е измѣнявалъ на иноческитѣ начала и ние имаме основание да утвърждаваме, че именно това е, което е карало най-много населението да ламти за него и да го иска да е помежду му. Строгъ къмъ себе си въ своя животъ, той изискувалъ такова и отъ другитѣ, окръжающитѣ го. Нѣколко писма отъ разни лица до него, съ които ние располагаме, най-краснорѣчиво увѣрватъ въ това. Той даже се е тяготилъ, когато нѣкои отъ приятелитѣ му е искавалъ въ писмата си до него нѣкои невини смѣхурии ¹⁾. До колко е той билъ вни-

¹⁾ До колко нему не сж се нравили смѣхуриитѣ на приятелитѣ му, ни показва слѣдующето. Известния Даскалъ Захария Круша, неговъ ученикъ и интименъ приятелъ, бѣше страшенъ *шегаджия* чловѣкъ, смѣхотворецъ, или

мателенъ къмъ себе, до колко е мѣрилъ всѣко едно свое помиршеніе и слово и дѣло, свидѣлствуваъ неговитѣ памятни книжки, отъ които ние имаме около 30 тетрадки, въ които като бѣлѣжки за врѣмето и за други забѣлѣжителни нѣща, станали, въ извѣстни дни и даже часове, бѣлѣжки и такива пѣща: *окаяная моя совѣсть; горѣ миѣ; смущавался о хлѣбѣ зѣло и разными неподобными мысли волновала мя; преокаянная совѣсть; окаянная совѣсть и злое расположение; смущавался и билъ дѣтище* и др. т. не малко свидѣлствуваъ за неговия духовенъ миръ и неговото духовно завѣщаніе, затоа и ние считаме за пужно да го приведемъ тукъ подъ забѣлѣжка ¹⁾. Ще прибавимъ, че животътъ на

както обикновено се нарича между българитѣ, *звезкѣ*. Той въ '853 год. на 13 Януарий пише изъ Самоковъ едно писмо до Отца Неофита въ рилскій мѣнастиръ и като се оплакува отъ положението си, между другото казва „познавамъ защо сте се разгѣввали верху ми выше мѣры отъ писмото Ви И имате право, че Ви е широко отъ секаде; а ментъ не питате, че ми са се отворили отъ четири страни дунки, та се чудимъ, кои по напредъ да затиснемъ. Па помислимъ, що помислимъ, видимъ, че немогатъ другите лесно да се затиснатъ, а пакъ долната, та нерее чикарсе чикскънъ. Хемъ парите си да харчимъ, хемъ здравето си да губимъ, неща, защото нема веке кому що да аннаттари-сувашъ, че ме никой не вѣрва и нежали И по поводъ на туй О. Неофитъ е направилъ слѣдующата приписка на същото писмо. „Нема да възблагодари за приносимитѣ му двѣ книги, диплунъ параллгонъ и епистоли перп филиасъ евгенію и не казува, че е пріялъ чистописанията си — отъ тѣя всичкитѣ се познава, че е записанъ, има капашъ истгонъ енгефало и самоблагослови що му дойде на край устата; отъ избитка сѣрдца бо глаголютъ уста, то де хиронъ оти ке етхрологиѣ ке онехисти“.

При тия ще прибавимъ и това, че О. Неофитъ винаги не е отбѣлзвалъ всѣкакви както казва той „блядословия“, праздни думи и ние не намираме такива въ тайния му шрифтъ, каквото е той употребявалъ съ истинния си приятель отъ Самоковъ Захари Х. Зографъ. Ние имаме нѣколко писма съ този шрифтъ, но ни въ едно не намѣрваме неприли ни нѣща. За примѣръ ще приведемъ слѣдующето предложение □□□□□□□□□□□□□□□□□□ = вулките не го бива. Съ този шрифтъ сж писали нѣкои тайни обществени дѣла, нѣкои семейни тайни на Захарія Зографа, като какви сж пловдивскитѣ жени и мъже и защо той прѣдпочита да се ожени за Самоковска и др. такива, но нигдѣ не се намиратъ, както казахме неприлични думи. У О. Неофита е имало само това навикновение, въѣсто, гдѣто той по нѣкй души се изразява за врѣмето съ невнятни пропческы български термини. Като напр. въ памятнитѣ си книжки за нѣкои мѣсеци тъй пише: „нека си носи много здраве, а ние да приемеме преемникъ му и да видимъ пакъ той каква ще да е стока; таквъ другъ огур-гусъ Мартъ не помнится отъ много години — но видехме му гарбо; така си отишълъ и негова милость слѣдъ братията си да ги гоня, които никогашъ не ще да стигне“.

1) Тѣй се почва и свършва завѣщанието: „Во имя Отца, и Сына, и Святаго Духа, Единаго въ Троицѣ Бога, Аминь!

Повеже, по великому апостолу Павлу, лежитъ человекѹ единому умрѣти, и никтоже вѣсть въ кой день или часу, якоже о томъ во Священномъ Евангеліи реклъ естъ Спасъ, того ради и азъ помышляющъ присно о томъ неизвѣстномъ дни и часѣ смертномъ, и здравъ имѣяще разумъ и чувства своя неповрѣ-

О. Неофита прѣдставлява образецъ отъ умѣренность, трудолюбие и подвижничество. Всичкитѣ 24 часа отъ денощието били распрѣдѣлени у него и отъ распрѣдѣ-

жденна, судихъ за благо и писати своею рукою послѣдний мой настоящий завѣтъ, не яко имѣй о имѣніи нѣкоемъ или иномъ стижаніи завѣщавати въ немъ, отъ сицевихъ бо неимѣется много что у мене но общаю общему въ нынѣшная времена обдержажему послѣдуя, опрѣдѣляю да по смерти моей пзвѣршится слѣдующее помяновение по души моей отъ малаго и убогаго моего имѣнія обрѣтшаго ся у мене въ послѣдныя дни жизни моея. И сіе завѣщаваю съ клятвю да по совети исполнится точно все завѣщаваемое мною. И прежде всего испрошаю съ моленіемъ прощения отъ всичкитѣ наши во Христѣ братія, ако нѣкого сжмъ оскърбилъ и прѣоторчилъ словомъ или дѣломъ, или нѣкого обидѣлъ и онеправдавалъ, за вся таковая отъ всего сердца моего прошу прощенія и ненамѣтителствованія воли моихъ, якоже и азъ взаимно опрощавамъ всякого брата, вольно или невольнo въ нечесомъ оскърбившагомя. Тоже завѣщавая слѣдующая, колкото человекѣи ся намѣрятъ на погребеніето ми (сир. на опевлото) да ся даде всякому по мало милостинѣхъ и по свѣщъ всякому за надгробното провожденіе, каквото е обычай, и колкото всякому прилича, за да рече всякой: Богъ да прости, и това нѣщо остава на разсужденіето на исполнительитѣ на завѣщаніето. Подобно да ся заплаи на настоятеля, и на священцыитѣ и дѣяконитѣ за опѣвлото, каквото прилича, така и на гробокопателитѣ и на други помагаче, потомъ да начыатъ да ся совершаватъ литургіи катадневно до четыредесѣтый день, или до когато можатъ да ся исполнятъ 4-тъ литургіи. Третиныте обаче и девятныте и етиредесѣтницата требе да ся свършятъ на своето имъ време. Подобно и парастасете да начыатъ да се правятъ, доклѣ да ся исполнятъ и они 40. Въ литургіитѣ и на парастасете, моля, да ся споменуватъ при моето имя и слѣдующите имена: Петръ Іерей, Екатерина пресвітера, Іеротей, Пахомій, Проколій, Іеронимъ, Теодосій Іеромонаси, Никаноръ, монахъ, Евпраксія монахиня, Димитрій, Іоаннъ Марія, Георгій, Александра, Елпсавета.

Прежде погребеніето да ся исчетѣтъ и до 40 псалтире, подобно и еднотетроевангелионъ (сир. четырите Евангелисты) каквото що е общій обычай. И колкото ся ефимерій намѣрятъ тогава, всякому пакы особно да ся даде по единъ сарандаръ да споменува всякой до 40 дни. Да ся направи наскоро и една умѣренна трапеза братиямъ за Богъ да прости, Сирѣчь колкото допуца состояніето на остающето количество на парите. Да ся устрои едно кавдилице надъ гробѣтъ, което да гори баремъ една година непресѣчно, а послѣ и пресѣчно. Отъ тѣя пары ще ся купува зейтино и ще ся заплаи и на онѣй братъ, който ще ся труди да го пали. Да ся раздадѣтъ милостинѣхъ още на сто души спромаси по 5 гр. Вмѣсто втора трапеза, ако го допуца количеството на парите, да ся отслужи и една Архіерейска Литургія, Когато се случи да дойде нѣкой Архіерей у монастырь, или ако да ся не случи на скоро, а то да ся пратятъ парите (амоковскому Архіерею да отслужи тамо една литургія, поминающъ въ литургіятъ и выше означенните имена. Ако ся случи въ монастырь литургіята, служащій архіерей ще ся покани да прочете надъ гробѣтъ и прощателныте молитвы по обычай. На церквите по постиницитѣ да се дадѣтъ на всякъ церквѣхъ по единъ сарандаръ, и да се унише името ми.

Тѣя прочее опрѣдѣляемы негли и други нѣкоп забоварены и не досетены, катo ся исполнятъ точно, ако и артисатъ нѣщо отъ парите, и они да ся употребятъ пакы за литургіи и парастасе доклѣ да се свършятъ всичкитѣ до три години. Отъ тѣя пари се опрѣдѣляватъ и на исполнительите на това завѣщаніе по 200 (словомъ двѣстѣ) гроша на човѣка за трудѣтъ имъ, що чѣтъ да се потрудатъ да извършатъ завѣщаемиѣ работи. А исполнительи на това завѣщаніе опредѣлявамъ Отца Іереміа епископъхътъ и у еника нашего Палладія, понеже другитѣ по старѣтъ ученици разнесени по вѣнъ, и службытъ имъ сѣ по вѣнъ, и неможатъ да ся намѣрватъ въ монастырь за по много врѣмя, за това се и неопредѣляватъ они, но ако би се случилъ и отъ нихъ нѣкой тука, умолявасе да прѣдстоитъ и они катo свои. Парытъ що оставямъ за подушнето

лението нито една минута той не губилъ или промѣнявалъ. Опрѣдѣлени часове за църква, опрѣдѣлѣнни часове

ми, они сж особитѣ кесіѣж запечатаны, шесть хилѣди гроша (№ 6000 грош.) споредъ нынѣ текущата цѣна на парите. Задолжаваме още исполнителите на завѣщаніето да поставятъ надъ гробътъ ми една цѣлѣж плоча, като що има по други гробища съ малъ единъ надписецъ, колкото да се познава чій е гробо. Това е прочее мое завѣщаніе послѣ смѣрти моей да ся устрои за помянованіето ми, и така желаю и моля васъ да исполните Бога ради все що е завѣщано, както желаете и вашето да се исполни по смерти, тѣмже и отъ тѣя опредѣляемы пары (6000 гр.) нѣма никждѣ да дадете ни една парѣ за друго нѣщо, освѣнъ за поменъ мой. А ще ли кто покусится разорити или иначе нѣкакво претворити сіе мое своеручное завѣщаніе таковому да не е просто ни въ сей вѣкъ ни въ будущій, и неговите завѣщанія, да не устроятся по желанію его. И това убо завѣщавамъ за помянованіето ми, а за монастырь оставямъ особито осмь хилѣди грош. (№ 8000 гр.) за сега, но ако не ускори смѣртъта, и продължиса още нѣколко животь (въ рукахъ бо божіихъ животь и смѣрте), тогава разумѣва ся отъ само себе, и они ще ся смалѣтъ споредъ потребѣтъ. При това мало имѣнно приношеніе опредѣленно за общинѣтъ монастырска, оставямъ и келіите горѣ на Свети Лука въ монастырско владѣніе съ постилките имъ и со всичките други потребности що има тамо, и да не е просто никой да не изнесе нѣщо отъ тамо, но да си остане всичко тамо като гедикъ на кѣлѣхъ, а монастырь да го предава на оныя, които ще сѣдѣтъ тамо. При томъ оставямъ въ монастырско владѣніе и всичкѣтъ ми библиотекѣ, която ми ся намира днеска отъ различни кники, за които си има и особенъ каталогъ. Въ каталогътъ на книгитѣ е назначено отъ предъ предъ нѣкои си книги кръстче, и то е знакъ, за що тѣя назначены книги могатъ свободно да ся даждъ на учениците ми, ако би ги сакали, и нѣкои отъ нихъ сж уже и дадени, като ги нѣма на редо имъ, а другите всичките безъ изятія отъ малыя до великия да се положѣтъ въ монастырскѣтъ книгохранилищѣ, и да не дерзѣе нѣкой да посвои нѣкоя отъ нихъ, или на мезѣтъ да продаде, зане таковому ще бжде соперникъ самъ С. Отецъ Іованъ комуто ся посвящаватъ и отдаватъ въ наслѣдіе тѣя книги, защото азъ ги оставямъ на монастырь като че оставямъ готовы пары, понеже сж накупены съ голѣмѣ цѣнѣж, каквото всякъ що види, и ето кждѣ сж отишли по многото ми пары въ тѣя сир. двѣте нѣща, въ книгитѣ и въ зданіето Святолушко! И така ако би се разнесли тѣя книги на горе на долу, каквото що не требе да бжде, азъ не бихъ ги изволилъ на животь еще свой, докль сж были въ моѣтъ властѣ да ги посвятимъ на нѣкое народно илище, гдѣто да принесѣтъ полза на народа ни, неже ли за ся разнесѣтъ неприли на горе на долу, които сж собрани въ толко дълго рѣстоаніе и съ толко трудъ и съ толко цѣнѣж! Това прочее оставямъ за мѣнастырь, като нѣмамъ друго по вече, и завѣщавамъ, и тако желаю да бжде! А за учениците ми понѣже нѣмамъ пари да имъ оставимъ, азъ имъ оставямъ келіитѣ що сж у монастырь съ постилките имъ и всичките други похѣщѣнины, и дървариныте и градѣныте, и пералото, заради що ми сж послужили всякой на времѣто си, и нищо да се неотема отъ нихъ подъ клятвою, но каквото що е бивало и да други наши пресвѣщѣныя братія, сирѣчь оставяли са келіите и вещите келіины на учениците имъ и дрехите, ... и така като нѣма друго повече да завѣщавамъ, престанвамъ. Но и пакы повтарямъ молбѣтъ си за да ся устрои така, какъто завѣщавамъ, яко да будетъ Богъ милостивъ всякому право судящему, якоже есть праведный Судія единъ! Не ищите свѣдѣтелей въ подписаніе сего моего завѣта, зане никтоже, мно имать сумнѣваться истинности его, всякъ познавая добръ исто е рукописание Того ради и доволствуюся съ моимъ точію собственоручнымъ подписомъ, приложивъ при немъ и печатъ свою въ болшее извѣстіе и увѣрніе Въ лѣто Господне 1875 Октомвриа 20-го.

Во Священной обители Рилской Неофитъ Проигуменъ Рилскій обители подписую своею рукою настоящій мой завѣтъ своею же рукою и написаный.

и минути за домашна молитва, за работа, за їденїе, за спанїе, за прохождение (расходка) както той бїлїжи въ паметнитї си книжки и др. т. И въ неопрїдїленното врїме ако би и царь поискалъ да го види, то не би било възможно. Като курioзъ ще прибавимъ, че когато игуменътъ на мїнастирьтъ пожелавалъ да направи братски обїдъ съ О. Неофита, той, игуменътъ, трїбвало да има прїдъ видъ часътъ на обїдътъ на О. Неофита и сетнї да му съобщава за това и то не по рано отъ прїди два дена. Съ една рїчь у него било всичло заведено като машина. Сжщо тїй и їдението му ставало по правилата на игиената: їстие еднообразно, недоїжданїе и небързаниїе въ врїме на еденїето. При тия трїбва да прибавимъ, че Отецъ Неофитъ по нїкой пжть е билъ доста вспилчивъ, помнилъ извїстни оскърблїния, но за това пакъ съ смирение е изслушвалъ и запечатївалъ въ сърдцето си искаваната правда. Когато го е гнївила нїкоя истина, искавана отъ друго, той е възразявалъ, прїдставялъ се е като невїрующъ, но най-сетнї е благодарилъ говорителътъ и думитъ на послїдния дълго врїме сж оставали у него. Отецъ Неофитъ е билъ чловїкъ въ въ своето врїме, но чловїкъ отлїченъ по своитї дарби и своята пламенна любовъ къмъ своя народъ, а такъвъ той ще остане въ паметта на бїдїщето потомство и винаги ще прївосходи всички подобни на себе народни дїйци.

Като игуменъ на мїнастирьтъ О. Неофитъ не може да се сравни по дїятелността си съ своя прїдшественникъ, игумена Иосифа и на това причината трїбва да бїде тази, гдїто той е билъ чистокабинетенъ чловїкъ и още отъ младитї си години не се е мїшалъ въ административната частъ на мїнастирьтъ; или просто, че въ него нїмало административни способности. Прїдаденъ на своето учебно занятие, той по прїди никакъ не се интересувалъ съ мїнастирската дїятелностъ съ изключение на тия случаи, когато се изисквало и неговото мнїние за нїкой вїнкашенъ вїпросъ и то повече по народно-учебнитї работи и по отношенията съ Цариградската патриаршия. Подиръ

смъртта на игумена Иосифа всичкото братство него намѣрило за достоенъ неговъ прѣмникъ и слѣдъ дълги молби едва магло да го склони. И той приелъ, но едва можалъ да истърпи 4 години да игуменува и съ усилни молби се освободилъ и на ново се заловилъ за любимата своя работа — лексиконътъ. Въ врѣме на неговото игуменуване мѣнастирътъ не могълъ да продължи своята прѣжня просвѣтителна и проповѣдническа дѣятелностъ, тъй като обстоятелствата прѣпятствували на това. Сега вече, отъ 1860—1864 злитѣ настроения отъ народнитѣ дѣйци, за каквито по горѣ бѣлѣжихме, се повече осложнили и изострили, вслѣдствието на което и духовницитѣ-проповѣдници на мѣнастирътъ наченали да се прибиратъ въ мѣнастирътъ отъ една страна и отъ друга и самата иновѣрна властъ се повече и повече искавала недовѣрие къмъ мѣнастирътъ и на послѣдния поради това не оставало нищо друго, освѣнъ да гледа своя животъ. Сжщо тъй и въ вѣтрѣшно отношение О. Неофитъ несполучилъ да направи нѣщо повече и по добръ отъ прѣдишното, тъй като и на това бъркали вънкашнитѣ обстоятелства, пакъ и нѣкои други условия мѣстни не били възможно да се поставятъ въ желаемото направление. Изобщо казано въ врѣме на игуменуването на О. Неофита мѣнастирътъ на Св. Иванъ не е могълъ да направи една стѣпка напредъ отъ онова, което правилъ по прѣди.

Подиръ освобождението отъ игуменството Отецъ Неофитъ останалъ специално да се занимава съ лексиконътъ си. Но при тази работа той прѣзъ това врѣме написалъ и „Описаніе Болгар. Рылскаго Монастыря“, което се започати въ 1879 год., въ София. Освѣнъ този трудъ и трудътъ по съставянъето на лексиконътъ прѣзъ това врѣме ние познаемъ той да е работилъ нѣщо друго, тъй като между книжата му не намѣрихме нищо. Даже отъ 1875 година насамъ не намѣрихме отъ памятнитѣ му книги, въ които тъй усърдно по прѣди е правилъ своитѣ бѣлѣжки. Той почина въ 1880 година на 4-й Януарий, като проболѣдува около два мѣсеци отъ *атрофия*. Забѣлѣжителни сж послѣднитѣ

му дни по това, че той като се разболеа, видѣлъ, че частъ му е настѣпилъ, затова се исповѣдалъ и причастилъ съ Св. Христови Тайни и се опростилъ съ всичкитѣ братия. Подиръ това въ пълно съзнание и съ едно особено религиозно благоговѣние и чудесно настроение очаквалъ минутата на издѣхването си. Но прѣди да умрѣ този неуморимъ български дѣецъ, втори подиръ свѣтитѣ братия и тѣхнитѣ ученици, той биде щастливъ съ очитѣ си да види и своитѣ плодове и плодетѣ на своитѣ, които бѣха послужили за събужданieto на народътъ — освобождението на България и просвѣтителния успѣхъ на българското просвѣщение. О. Неофитъ още въ първото врѣме на освобождението на България биде честитъ да приеме за своитѣ трудове най отлични почести и отъ руското приврѣменно правителство, което го и награди съ приврѣменно възнаграждение отъ 2000 лева и отъ българското, което въ лицето на българския князь го благодари и улесни въ материално отношение. Когато видѣ съ очитѣ си всичкото това, стария дѣецъ на просвѣщението въ България, се събуди духомъ, забрави първото си лошаво настроение и отчаяние и съ спокойна съвѣсть прѣдаде на първото българско министерство на Народното Просвѣщение своето дѣтище — рѣчникътъ за да види и той бѣлъ свѣтъ. Той, наистина, не видѣ напечатанъ своя трудъ, но умрѣ съ пълна надежда, че това ще направи и безъ него неговото благородно потомство.

Ние споменахме и по горѣ, че най голѣмата просвѣтителна и проповѣдническа дѣятелностъ рилския манастиръ билъ развилъ въ врѣме на игуменството на възобновителтъ на манастирътъ игумена Иосифа и че тази дѣятелностъ немогла да постигне прѣдначертаната цѣль и задача на манастирътъ главно отъ това, гдѣто се появили нови неблагоприятни обстоятелства, отъ що и манастирътъ билъ принуденъ да съсрѣдоточава своето внимание повече на това, какъ да запази своето съществуване. Тѣзи обстоятелства

слѣдвали да се осложняватъ се повече и повече, а заедно съ това да ставатъ и по страшни и опасни за съществуването на манастирътъ. Срѣщу тия обстоятелства, както видѣхме, неможилъ да се бори и знаменития учителъ Неофитъ, затова, когато манастирското братство, като видѣло, че за осложнившитѣ се обстоятелства се изискватъ други способности, подобни на ония, съ каквито обладалъ стария игуменъ Иосифъ; и той самъ се съгласилъ и всички вкупомъ избрали на неговото мѣсто Иеромонаха Пантелеимона, единъ отъ приснитѣ негови ученици и приятели, който игуменувалъ на два пѣти всичко 9 години. Но игуменуванието на О. Пантелеимона, а най много послѣдното му се падна въ врѣмена най деликатни, най опасни, както за манастирътъ, тѣй и за самия български народъ, защото на Балканския Полуостровъ бѣ настѣпилъ вече часътъ, когато човѣчеството се готвеше или животъ да живѣе или за винаги да умрѣ — това бѣха прѣдшествующитѣ врѣмена на освободителната война.

Игуменъ Пантелеимонъ е родомъ отъ извѣстното въ старата българска история село Костенецъ, отечеството на учения старъ българинъ Константинъ. Той се е родилъ въ 1819 година, Априлий 22 отъ българе православни родители — священникъ Цвѣтана Пешова и прѣзвитера Богдана. Спорѣдъ едно негово фимилно прѣдание той билъ потомокъ на нѣкакви стари учени българе първенци отъ туй село, които се били твърдѣ много отличили при прѣвзиманieto на България отъ турцитѣ. На 15 годишна възраст той, като се научилъ дома си на четмо и писмо, билъ испроводенъ въ рилския манастиръ да продължи учението си при извѣстния въ него врѣме даскалъ Атанаси. По сетнѣ той станалъ и единъ отъ най любимитѣ ученици на учителя Неофита. Въ манастира той изучилъ заедно съ славянския езикъ и старогърцкия, но за запознаване съ послѣдния подобрѣ, както и съ простиогреческия, той въ 1848 година, заедно съ ученикътъ на игумена Иосифа сега проигумена Кирилла, който билъ тоже единъ отъ първитѣ ученици на манастирското

училище, билъ испроводенъ въ гр. Пловдивъ, гдѣто и прѣстоялъ цѣли двѣ години и гдѣто първи тѣ двама прочели славянско евангеліе въ пловдивскитѣ погрѣчени въ него врѣме черкви. Подиръ заврѣщаніето си отъ Пловдивъ, той изпълнявалъ писарска длѣжностъ и обикновени чърковни послушания. Ва 1851 година той билъ испроводенъ въ Россія заедно съ Иеромонаха Хаджи Никифора за събираніе милостиня и за откриваніе въ мѣнастирьтъ духовна Семинарія, Печатница и пр. за което ние споменахме по прѣди. Подиръ заврѣщаніето се изъ Россія, въ 1858 година, той билъ рѣкоположенъ въ иеромонахъ, изпълнявалъ свещеническа длѣжностъ и учителска. Въ 1864 година той станалъ игуменъ, а подиръ оставяніето на игуменството въ 1869 година пѣтешествувалъ по Свѣта гора и билъ испращанъ отъ мѣнастирьтъ въ Сърбія и въ Россія. Освѣнъ това въ този промежутокъ на врѣмето до второто му игуменуване, той е билъ едно кѣсо врѣме и духовникъ — проповѣдникъ въ г. Кюстендилъ, отъ гдѣто е билъ повиканъ и избранъ за игуменъ. Въ 1878 година и той билъ избранъ за депутатъ въ Търново въ първото българско учредително събрание. Подиръ игуменството, той се оттеглилъ на покой, но непрѣставалъ да зима участие въ управленіето на мѣнастирьтъ, тѣй като билъ съборенъ старецъ. Отъ 1884 година той почева да боледува, и най сѣти въ 1887 година на 27-й Октомврий се поминалъ подиръ тѣжки страдания. Смъртъта му била тиха и покойна и той прѣди да испустне духътъ си, се исповѣдалъ и причестилъ. Той е умрѣлъ на 68 години възраст.

(Слѣдва)

ХРИСТИАНСКОТО УЧЕНИЕ ЗА ЛЮБЕВИТЕТО НА ЧЕЛОВЕЧЕСТВОТО ВЪ СРАВНЕНИЕ СЪ КРАЙНОСТИТЕ НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКИТЕ УЧЕНИЯ.

(Продължение отъ кн. пета и шеста)

Въ сегашнитѣ врѣмена се появяватъ таквизъ едни учения, които си поставятъ за задача да растворятъ (разяснятъ) идеята на любовта къмъ човѣчеството независимо отъ християнството, на нови оригинални начала и съ по голѣма пълнота и жизненостъ, отъ колкото това е направенно въ християнството. Межу тези учения днесъ, поради силата, съ която се разпространява и по посоката си, залужва особено внимание социалистическото учение, — което има видимата цѣль да възбуди въ обществото прѣимущественното участие спрямо положението на най-долнитѣ, най-сиромашкитѣ, най-вече унужденитѣ и страдающитѣ классове на обществото и, издава сръдства да подобри положението на тѣзи классове на обществото, да ги сравнява съ най-горнитѣ, най-вече осигуренитѣ и доволни классове. Това учение много се разпространява и има особенни условия за своето разпространяване въ западно-европейскитѣ общества. Но, отъ тамъ, наедно съ другитѣ идеи, макаръ често нѣти въ най-обезобразенъ и усакатенъ видъ, иде и у насъ на гости *) и, най-вече се разпространява въ нашитѣ млади поколѣния. Увеличението отъ социалистическитѣ идеи, което се разпространява изъ между младежитѣ става вече до толкова значително, щото има рѣшително влияние не само на вътрѣшния строй на понятията, ами и на външната участъ на мнозина отъ тѣхъ, върху спокойствието и щастieto на цѣли семейства, може да се каже — въ значителна степенъ върху насочванието на цѣлото ни общественно развитие. Тѣй се откриватъ настоячиви подканания да се обърне особено внимание

*) Въ България това учение се прѣнесе отъ рускитѣ книжки, издавани въ Берлинъ. Л. дювъ и Женевъ, въ още по обезобразенъ видъ отъ оная, въ какъвто се прѣнесе то въ Руссия. (Б. прѣв.)

на това учение. Нъ въ този случай не можемъ, разбира се, да си поставяме за задача — да разгледаме това учение въ всичката му потънкость, да го прѣцѣнимъ отъ къмъ политическа, економическа и др. стр. Нашата работа е да обърнемъ вниманието на слушателитѣ си собствено на нравственната му стр., на нравственнитѣ основи на това учение и най вече въ отнасянията му къмъ християнството.

Какво е това учение спорѣдъ нравствения си характеръ, задачи и цѣли и какъ се отнася социалистическата идея на любовта къмъ чловѣчеството, къмъ Християнското учение? За това нѣщо има най противоположни мнѣния. Отъ едни социалистическото учение се прѣдставлява (показва) като най право, послѣдователно и, поради това достойно за всеко едно съчувствие, развиванне на Християнскитѣ начала на любовта къмъ ближнитѣ и, най вече къмъ най малкитѣ наши братя. Отъ други пъкъ, на противъ, то се прѣдставлява като до сущъ противоположно и враждебно на Християнството и като до нѣма-й-къдѣ опасно и вредно за общественното учение. За да не изневѣримъ на истината, за да се не увлечемъ било на една, или на др. стр. отъ несправедливитѣ прѣдубѣждения, подъ влиянието на които и бѣлото често се показва като черно и, черното като бѣло, трѣбва безъ пристрастно и внимателно да се отличатъ въ социализма онѣзи страни, които се обличаватъ съ Християнството отъ онова, което наистина е противоположно и враждебно на християнството въ него. Нѣма нужда при това да се подвеждатъ подъ единъ разрѣдъ и подъ една прѣсжда всичкитѣ социалистически учения. Нѣкои отъ тѣхъ сж по близки до християнството; а пъкъ въ други, на противъ нѣма току-рѣчи нищо общо съ него. Трѣбва най сетнѣ постоянно да се различаватъ едно отъ друго основната идея на социализмътъ отъ развиванieto на тѣзи идея отъ стр. на различнитѣ ѣ тълковници и послѣдователи. Общата идея на социализмътъ може да бѣде достойна за всеко съчувствие; но развиванieto и прилаганieto ѣ може до сущъ да не отговаря на нейний собствененъ основенъ характеръ.

Че общата идея на социализмът — идеята на общественното добро, идеята и любовта към човечеството, идеята на прѣимущественното симпатизироване къмъ най долнитѣ, най вече страдающитѣ класове на народа — има до сущъ (напълно) християнски характеръ, съставлява самата основа на праистинното християнско учение, и, че тѣзи идея винаги се е съзнавала въ християнския свѣтъ и е служила за изворъ на всичко хубаво, що се е развило подъ влиянието на християнството въ понятията, нравитѣ и обичаитѣ на хората — въ това неможе да има никакво съмнѣние и, това е раскрыто отъ насъ въ общи черти по горѣ. Поради това отъ стр. на привърженниците и на почитателитѣ на християнството на гледъ не би могло да има друго отнасяние къмъ социализмътъ, освѣнъ съчувствено; и проповѣдниците на християнското учение на гледъ би трѣбвало съ всичката си искренность да поздравятъ проповѣдниците на социализмътъ, като нови свои сътрудници и помагачи въ великото дѣло на разпространяването на идеята на любовта къмъ хората. Тукъ не може да има съперничество; Работа за всички ще да има доста. Нужди и теглила въ човечеството, които искатъ да се възбужда постоянно въ него чувството на любовта и братското състрадание на единъ човѣкъ къмъ другъ днесъ има не по малко, отъ колкото е имало кога-годѣ. Да бѣде човѣкъ равнодушенъ къмъ тѣзи нужди и да не признава, че е необходимо да се възбуждатъ между хората чувствата на любовта и взаимното състрадание, да казва че, ако азъ съмъ здравъ. — какво ме е грижа за болнитѣ, ако азъ съмъ богатъ, не ме е нужда за сиромаситѣ, ако азъ съмъ ситъ — грижа ли ме е за гладнитѣ, както разсѣждатъ нѣкои си, когато осѣждатъ социалистическата проповѣдь, това не само, че е безнравствено, ами е и неразумно: никой отъ добръ осигуренитѣ отъ какъвъ материална стр., сититѣ и здравитѣ не може да бѣде увѣренъ, че ще бѣде винаги ситъ, здравъ и добръ осигуренъ. Да се спомага до колкото е възможно за пробужданieto на обществото отъ това тѣсно и само-

доволно равнодушие къмъ людската нужда, каквото общество за съжалѣние остава още твърдѣ много, да се спомага за разпространяването изъ между хората дахътъ на любовта и взаимното помагание, за възбужданieto симпатитѣ на богатитѣ къмъ сиромаситѣ, ну сититѣ къмъ гладнитѣ, на здравитѣ къмъ болнитѣ — е работа до висока степенъ полезна и благородна, и не можемъ да не отдадемъ право на мнозина отъ проповѣдниците на социалистическото учение, за гдѣто тѣзи враота се води (кара) отъ мнозина изъ тѣхъ горѣщо и както се вижда искрено. Поне до когато се има прѣдъ очи едната само отрицателна стр. на работата, до когато проповѣдниците на социализмътъ се занимаватъ съ изобразяването нуждитѣ и нещастията на тегловния народъ и, не се залавятъ да излагатъ своитѣ мечтателни планове относително подобряването положението на този народъ, проповѣдитѣ имъ наистина биватъ твърдѣ живи, пламенни и силни. Нѣкои отъ тѣхъ по самитѣ си частни похватки много напомнятъ знаменититѣ проповѣди за милосердието и любовта къмъ ближнитѣ на най великитѣ проповѣдници на християнството и знаменити челоуѣколюбци на врѣмето си — Василия Великаго, Григория Богослова, Ив. Златоустаго, Амвросия Медиоланскаго и др. Тѣзи-то горѣщи, силни и възбудителни проповѣди, въ свѣръзка съ общата висока идея на социализмътъ, и произвеждатъ таковато силно впечатление на възприемчивитѣ младежки улове, и въобще на довѣрливитѣ, простодушнитѣ и онѣзи, що не умѣятъ да распознаватъ, задъ хубавитѣ думи и общитѣ мисли, истинскій смисълъ и скрититѣ цѣли, които се иматъ на око когато се разпространява кое да е учение.

Но, съ всѣка една идея, ама била тя и най-високата, може да се злоупотрѣбя; на всѣко едно учение, даже на най-доброто може да се дава лъжовно тълкувание и злонамѣренно приспособление. Подъ булото на най-високата религиозно-нравственна идея по нѣкога сж се гонили до-сущъ не религиозни и не нравственни цѣли, ами груби, своекористни и жестоки, подъ знамето на науката се проповѣдватъ наврѣмене таки-

ва идеи, които нѣматъ никакво отношение къмъ здравата, точната и строгата наука. Подъ егидата на свободата се извършватъ такива едни работи и, се изпълнятъ такива едни кроежи, които могатъ да направятъ пѣтя, що води къмъ най-жестокий деспотизъмъ. Сжщо тъй и подъ булото на любовта къмъ човѣчеството могатъ да се извършватъ такива едни работи, да се проповѣдватъ такива едни учения и, да се гонятъ такива едни цѣли, които нѣматъ нищо общо съ любовта къмъ човѣчеството. Такова едно извратяване на чиститѣ и високи идеи, чрѣзъ неправилнитѣ тълкувания и злонамѣреннитѣ прилагания на практика, прикриванieto съ тѣхъ цѣлитѣ, подбужденiята и работитѣ, които никакъ не имъ отговарятъ (приличатъ), се нарича лицемѣрие въ широкъ смисълъ на тѣзи думи. И право думатъ, че лицемѣрието е единъ отъ най-гнуснитѣ и отвратителни пороци. И колкото е по възвишенна и по чиста идеята, съ която злоупотрѣбаватъ лицемѣрцитѣ, толкова по отвратително и пакостно се вижда лицемѣрието. Защо напр. се прѣзиратъ толкова отъ правитѣ (откровеннитѣ) и благороднитѣ хора религиознитѣ лицемѣрци? За това защото тѣ злоупотрѣбаватъ съ най-високата и свята идея — съ религиозната идея, за да потулятъ личнитѣ си цѣли, които нѣматъ нищо общо съ религията. Но, лицемѣрцитѣ не се намѣрватъ само въ религиозната сфера; тѣ могатъ да се загниждатъ и въ областта на науката, на литературата, на държавата и на човѣколюбството, съ една дума въ всичкитѣ висши и най-благородни сфери на общественъ животъ и дѣятелностъ. И въ всичкитѣ общественни сфери лицемѣрието трѣбва строго да се изобличава и изкорѣнява; защото неизобличенното както трѣбва лицемѣрие не само, че измамва и прѣлъгва сумма хора, които се ползватъ отъ хубавата му на гледъ външностъ (маска), ами и пакості на самата идея, задъ която се гуши (затуля) и, въ името на която работи; то извърща тѣзи идеи, бѣрка и не дава да се разбира и развива тя както трѣбва, подкопава довѣрието къмъ нея и възбужда (наостра) противъ нея какви ли-то не щѣтъ недоразумѣния и прѣдубѣждения.

Днесъ изъ между висшитѣ идеи три най-вече се излагатъ на извратявания и злоупотрѣбавания — идеята на науката, идеята на свободата и идеята на общественното добро и любовта къмъ челоѳчеството. Причината на това е въ туй, гдѣто лицемѣрието винаги се мжчи да се прѣдстави по маската на царующитѣ идеи на врѣмето и обществото; а пъкъ днесъ най-вече царующи) и прѣобладающи идеи въ образованото общество сж именно научнитѣ, политическитѣ и социалнитѣ идеи, както въ другитѣ епохи царующитѣ идеи сж биле напримѣръ религиознитѣ, естетическитѣ и пр. (защото всѣко едно врѣме, всѣка една епоха, си има царующитѣ и прѣобладающитѣ идеи).

Ей за това именно днесъ имената на науката, на свободата, на общественното добро и на любовта къмъ челоѳчеството иматъ толкова голѣмо обаяние за всичкитѣ образовани умове. Ей за това именно сегашната образованна младежъ, която винаги най-вече бива подушлива и способна да възприеме идеята на своята епоха, съ особенно увеличение се ѳтурва къмъ всичко, което испъква на прѣдѣ ѳ подъ знамето на науката, свободата, общественното добро и любовта къмъ челоѳчеството. Ей-за това именно днесъ обичатъ да говорятъ съ жаръ и самоуѳренность, за науката, за свободата, за общественното добро и за любовта къмъ челоѳчеството, и таквизъ едни хора, които право да си кажемъ, нѣматъ нѣколко годѣ сериозно отнасяние, ни къмъ науката, ни къмъ свободата, ни къмъ общественното добро. Даже и такива хора, които въ душата си никакъ не съчувствуватъ на идеитѣ на науката, свободата и общественното добро, които въ друго врѣме по скоро ще почнатъ да бържатъ на развиванieto на такиѳато идеи, нѣматъ куража да се обявятъ направо (безъ за бикалки) противъ тѣхъ, мжчатъ се да се прѣстружатъ, че сж за тѣхъ, да се присламчатъ до тѣхъ и да лицемѣржатъ прѣдъ тѣхъ. Толкова голѣмо влияние има духътъ на врѣмето върху мнѣнията разположенията на хората: поради това не е за чудение, гдѣто и при най-високото и хубаво настроение на царующий духъ на врѣмето, въ него винаги може

да се отваря най широко мѣсто на каквото щѣшъ лицемѣрие и злоупотрѣбление.

Да говори и работи човѣкъ противъ най добритѣ стрѣмления на своето врѣме, да хортува противъ увличанието отъ идеитѣ на науката, свободата и общественното добро — поне е разумно; и не само за това, гдѣто и въобщо е много мѣчно да се бори човѣкъ противъ царующитѣ идеи на коя-годѣ епоха; ами и за това най вече, гдѣто споменатитѣ отъ насъ царующи идеи днесъ — идеитѣ на науката, свободата, общественното добро и любовта къмъ човѣчеството сами по себе си сѣ високи, прѣхубави и достойни за всѣкакво съчувствие и почетъ. И за това, че нашата сегашна образованна младежъ се увлича отъ такивато идеи, освѣнъ гдѣто нѣма сериозни основания да се тюхкаме и вайкаме, но трѣбва даже да се радваме; защото искрѣнното и сериозното увличание отъ такивато идеи въ всѣкой случай трѣбва да свидѣтелствува (показва) за сериозното нравствено настроение въ увлекливитѣ. Увлечението отъ идеитѣ на науката, свободата и любовта къмъ човѣчеството въ всѣкой случай стои много по високо и е по благородно, отъ колкото увлечението отъ идеитѣ на личната печалба, даже отъ идеитѣ на личното честолюбие, на чувствениитѣ наслаждения и пр. Трѣбва да се желае само това, щото младежъта, която се увлича отъ идеитѣ на науката на свободата, и на любовта къмъ отечеството, да се увличатъ тѣхъ сериозн и искрено, да умѣе да разбира какво нѣщо е истинската наука, свобода и любовъ къмъ човѣчеството и, да не приема за такива високи идеи онова, което нѣма никакво близко отношение къмъ тѣхъ.

Но тука е тя работата, че подъ знамето на високитѣ идеи на науката, свободата и общественното добро днесъ се распространяватъ такива едни учения, които нѣматъ никакво отношение къмъ тѣзи високи идеи, распространяватъ се чрѣзъ тайна пропаганда, като прѣлъщението на запрѣтени плодъ, като най високата мѣдростъ, да участвува въ която се призоваватъ най отборъ лица. И отъ такивато учения се

увличатъ много йоще крѣжки и нещастни младежи. И по ради такива то едни увлечения се случватъ най голѣмитѣ нещастия, които иматъ рѣшително влияние не само върху участъта на много лица, ами върху участъта и на много семейства и до негдѣ върху участъта на цѣлото общественно развивание. Неразвититѣ се, не заягкналитѣ и прѣждеврѣменно извратени умове се лишаватъ отъ срѣдства за по натѣтъшно развивание и заягкнудване. Живота на много младежи, отъ които, ако бѣхж добрѣ опжтени, можехж да излѣзжтъ полѣзни работници за обществото, безъ врѣме се разсипва и пропада безъ каква годѣ ползица за обществото. Спокойствието и щастieto на цѣли семейства се развалятъ до дѣно. Вслѣдствие неразумното злоупотрѣбаване съ идеитѣ на науката, свободата и общественното добро се възбуждатъ прѣдубѣждения противъ самитѣ истински идеи на науката, свободата и общественното добро, хората започватъ да имъ невѣрватъ, правилното имъ развивание се забавя и извратява. Трѣбва да се хортува и работи противъ тѣзи нещастни увлечения и злоупотрѣбления не само въ името на доброто и щастieto на отдѣлнитѣ лица, въ името на това, че ни боли сърдцето за доброто на младото поколѣние, на което се възлагатъ най хубавитѣ надежди, наблѣга се бѣдѣщето на обществото, ами и въ името на истинското разбиране и високо достоинство на самитѣ идеи на науката, свободата и общественното добро. Колкото по велики ще се считатъ тѣзи идеи отъ лѣжовнитѣ прѣтѣлкувания и извратявания, толкозъ по правилно и безъ прѣпятственно ще се извършва тѣхното развивание въ обществото.

Въ този случай, наспорѣдъ избранныя прѣдмѣтъ на рѣчъта, ние ще спрѣмъ вниманието си на онѣзи учения, въ който най вече се извратява идеята на общественното добро, на любовта къмъ челоувѣчеството и най вече къмъ малкитѣ братя, най долнитѣ, най вече унужденитѣ и тегловнитѣ классове на обществото. Ние разбираме тука именно ония крайни и извратени социалистически учения, които, распростанявайки се най вече чрѣзъ тайната пропаганда при-

чиняватъ толкова пакости между легковѣрната младежъ и, които нѣматъ нищо общо съ общественното добро и съ истинската любовъ къмъ чловѣчеството. Да се обяснимъ йоще по добръ! Ние нѣмаме намѣрение да говоримъ нѣщо противъ социалната идея, каквато е тя сама по себе си, която въ истинскій си смисълъ и правилно развиване би могла да се покаже като истинска и достойна за всѣко едно съчувствие и почетъ и, като напълно съгласна съ християнството идея. Но, ние ще говоримъ противъ онѣзи крайни и извратни тълкувания и прилагания на социалната идея, които иматъ сѣщо толкова малко отношение къмъ истинскій социализмъ, колкото и къмъ истинското християнство и, вслѣдствие на които основната идея на социализмътъ — сама по себе си добра и висока — е станала за обществото нѣкакво си плашило и страшилище — девизъ на какви ли не щѣтъ безбожни, безнравствени и противообществени тенденции.

За да се разбере какви сѣ тѣзи лъжовни и крайни социалистически учения, нека обърнемъ прѣди всичко внимание на тѣхнитѣ отнасяния къмъ християнството и неговата видима прѣдставителка — църквата. Ако привърженицитѣ на тѣзи учения, наистина, имахъ на око чистата любовъ къмъ чловѣчеството, която се раскрива и въ християнското учение и се проповѣдва отъ църквата, защо тѣ не застанатъ на право подъ великото знаме на християнството и не работатъ задружно съ църквата за осъществованието на своитѣ идеи? И при това твърдѣ малцина отъ тѣхъ показватъ искрѣнно расположение къмъ християнството и църквата. По голѣмата частъ отъ социалиститѣ непризнаватъ да има нѣкаква връзка социализмътъ съ християнството, продаватъ своето учение за ново учение, което се било появило едвамъ вчера, тѣй да се рѣче, което извираше не отъ християнството, ами отъ различнитѣ философски и политически учения на миналий и сегашний вѣкове. Въ тѣзи нови ужъ учения великата идея на любовта къмъ чловѣчеството се обемала, ужъ тѣй де, по дълбоко, по напълно и жизнено, отъ колкото въ християнството. Нѣкои отъ социалиститѣ се

мжчтъ да даватъ, само за очи, християнскій характеръ на своето учение, разхубавяватъ своитѣ проповѣди съ текстове и извадки отъ св. писание, съ примѣри отъ церковната история: но, тѣ правятъ това не да рѣчешъ защото тѣ наистина съчувствуватъ искрѣнно на християнството, ами защото тѣмъ е, види се, по-удобно, като се забулятъ съ християнското учение, или работятъ съгласно съ християнството, да прикоткажатъ при себе си и измамватъ тълцитѣ отъ просто-душни и неопитни хора, които не сж способни да проникватъ въ истинскій смисълъ и скрититѣ цѣли на тѣхното учение. Както се знае, тѣй се постъпвали винаги различнитѣ лъжеучители, които сж се мжчили да разпространяватъ лъжовнитѣ идеи подъ намѣталото на християнското учение. Но какъвъ за чуденъ извартенъ смисълъ добива християнството въ тълкуванията на такива учители, какъ на прѣсоклици късатъ, какъ произволно обясняватъ и прилагатъ на дѣло тѣ тѣзи и онѣзи мѣста изъ св. писание, тѣзи и онѣзи факти изъ священната история! . . . За примѣръ ще посочж съ прѣстъ едно знаменито твърдение, което не твърдѣ отколѣ се развиваше въ Франция отъ одного отъ проповѣдницитѣ на социализма, въ публичнитѣ уроци-четения, които ужъ тѣй де, обяснява смисъла на християнското учение; това твърдѣние се състои въ туй, ужъ, че Иисусъ Христосъ е обичалъ само простий народъ и мразилъ всичкитѣ знатни хора и началници народни. Или ще посочя на онова нелѣпо тълкование на евангелската притча за сѣмето и плѣвелитѣ, спорѣдъ което (тълкуванието) ужъ подъ пшеницата, която била прѣдначена да се прибере въ Божиата житница, се разбира само простий народъ, подъ плевелитѣ, които се обричатъ на безпощадно изгаряние въ деня на Божието сѣдение, всичкитѣ началства и власти и, изобщо всичкитѣ тѣй наричани привилегировани классове на обществото. Изъ християнството — чистото и кратко учение, пълно съ всеобемаяща и всеобединяюща любовъ, социалиститѣ искатъ да направатъ учение злобно и разрушително, пристрастно къмъ едни классове на обществото и

враждебно къмъ други, не такава, което кара и богатитѣ и сиромаситѣ да живѣятъ мирно единъ до другъ, а такава, което подскоросва и насѣсква хората единъ противъ друго . . . Всичкитѣ най високи прѣдставители на християнството тѣ се мжчятъ да прѣдставятъ като революционеритѣ на днешното врѣме. У тѣхъ и Иисусъ Христосъ е революционеринъ, и Ив. Прѣдтеча — комунистъ, и ап. Павелъ агитаторъ, и Василий Великий социалистъ, и Ив. златоустъ е демагогъ и т. на т. Такова е у тѣхъ християнството и, такава е тѣхната искренность и правдивость относително него. Тѣ повече то пжти се отнасятъ до нѣмай еждѣ враждебно къмъ положителното християнство както се прѣдставлява то отъ църквата, и къмъ самата църква. На църквата — въ планетѣ имъ за построяването царството на всеобщата любовь и братство между хората — повечето пжти не се дава мѣсто, мнозина отъ тѣхъ тѣй направо си желаятъ да започнатъ самото построяване на това велико царство — на тѣзи всеобща коммуна именно съ разсипването на църквата и съ изкорѣняването на всѣка една въобще религия.

А за що ли? Ако тѣзи хора наистина имжтъ за цѣль разпространяването началата на любовта и братството на земята, защо пъкъ се отнасятъ съ такава омраза къмъ християнството на църквата? та тѣ не могатъ да не признаватъ, че отъ страна на християнството и църквата винаги сж се проповѣждали именно тѣзи сжщитѣ начала на любовта и братството, че тѣ сж самата основа — самата сжщина на християнското учение и, че всичко, що е хубаво и хуманно въ обносикѣ на хората отъ осемнадесетъ вѣка на самъ, малко, или много се е развило подъ правото или косвенно влияние на християнството. Не могатъ тѣ да не признаватъ и, че благодарение на влиянието отъ стр. на християнството и църквата сж се умегчили въ свѣта международнитѣ прѣдубѣждения и неприязни (неприятелства), подобрилъ се е самия начинъ на държавното управление, държавнитѣ закони почнали да се проникватъ повече отъ началата на уманността и справедливостта, общественитѣ обноси станали

по чисти и благородни, въ семейството се урѣдили сѣщо тѣй по чисти и хуманни обноси, въ сѣмѣйството и въ обществото се покачила цѣната, значението на угнетенната и опозоренна жена, подобрило се положението на най долнитѣ классове на народа, издвигнала се цѣната на чловѣческата личносъ независимо отъ нейното вънкашно положение, издвигнали се сума благодѣтелни и бдаготворителни урѣдби, между хората се разпространили по чловѣколюбиви гледания спрямо сиромаситѣ, нещастнитѣ, угнетеннитѣ, даже спрямо нравствено падналитѣ — спрямо самитѣ прѣстѣпници. Мигаръ за всичко това християнството може да си спечели прѣзрение или умраза и, то отъ стр, на такива едни хора, които сами желаятъ да бждѣтъ проповѣдници на братството и любовта изъ обществото?

„Но християнството-казвѣтъ-не послужило както трѣбва на провъзгласенната отъ него велика идея на любовта, не е спомогнало както трѣбва, за разпространяването и уягчаването ѝ -между хората. Въ християнската църква проповѣдването на любовта повечето пѣти си е оставало отвлечено проповѣждане, което малко е прониквало въ живота. Между християнскитѣ народи, слѣдъ цѣли осемнадесетъ вѣка сѣществуване на християнството, и до сега се поддържѣтъ такива явления и отнасяния, които сѣ право противоположни на началата на любовта. Въ самата църква често пѣти сѣ се поддържали и причинявали такива явления и отнасяния; църквата е поддържала деспотизма и робството, тя е възбуждала религиознитѣ войни, тя пакъ е нарѣдила инквизицията и пр. ! ! . . На тѣзи натяквания ние вече дадохме до нѣгдѣ отговоръ по горѣ. Ако и да имаше даже каква годѣ справедливостъ въ тѣзи натяквания, ако и наистина можеше да се каже, че църквата не е направила всичко, щото е могла да направи за разпространението въ чловѣчеството началата на братството и любовта; мигаръ все пакъ малко е направено отъ нея, и мигаръ за това (малкото) що е направила, тя заслужва осждливи мжмрания и умраза а не съчувствие и благодарностъ

е отъ стр. на църквата е направенно много нѣщо за распространението на любовта между хората, направенно безъ да се гледа на суммата спѣлки, безъ да се гледа и на най благоприятнитѣ за такова едно работение условия на прѣдишнитѣ врѣмена, това, разбира се, никой не ще захване да отрича: доказателствата сж на прѣдѣ ни — въ съврѣменното състояние на християнскитѣ общества сравнително съ онова състояние, въ което сж се намѣрвали чловѣческитѣ общества до прѣди него, и въ каквото се намѣрвжтъ тѣ и до сега вънъ отъ него. Сжщо никой не може да отрича, че християнството — при своето несъмнѣнно велико и, безъ да се гледа на увѣреніята на противниците, все повече и повече разпространяюще се влияние върху чловѣчеството, може и за на прѣдѣ да направи твърдѣ много за нравственното усъвршенствование на християнскитѣ общества, особенно пъкъ когато църквата, еднаждѣ развила вътрѣшнитѣ страни на тъкмо религиозний животъ — догматическата, обрядовата, най вече ще почне да обржща внимание (както това вече се и забѣлѣзва днесъ) на развиванито нравственнитѣ начала на християнството въ прилаганieto имъ къмъ вънкашнитѣ условия на живота обществения, държавенъ и пр. При това не е ли подобрѣ, не е ли по полезно и по благоразумно за всичкитѣ нови ревнители на общественното добро и на любовта къмъ чловѣчеството, да се сжединятъ съ тѣзи велика сила, която има влияние върху стотини милиони хора, за да служжтъ на общественното добро, вмѣсто, още въ самото зачало на своето работение, да се наежвжтъ и завраждувжтъ съ нея и, да желажтъ тя да се унищожи? Мържтъ църквата защото не била послужила както и колкото трѣбва за распространяванieto началата на любовта въ чловѣчеството. Но, а кой може, кой има право да ѝ прави такива мърания? коя друга историческа сила е направила въ това отношение повече, отъ колкото е направенно отъ стр. на християнската църква? Да не е социализмътъ? За сега чловѣчеството нищо здраво и за въ работа не е получило отъ него, освѣтъ нѣколко бунтувания и

скандали въ общественый и политический животъ. Когато и социализмътъ изслужи на челоуѣчеството такава една служба, каквато му е прослужила християнската църква, когато той распространи въ челоуѣчеството толковато добри понятия, нрави и отношения, нарѣди толкова благотворителни урѣдби, избави отъ нуждата и скърбта толкова нещастни, колкото такива нѣща е направила до сега християнската църква; тогава нека той се счита компетентенъ (че има право) да мжмри християнската църква. Но тогава социализмътъ не би правилъ това; тогава той не би се отнасялъ къмъ християнската църква съ омраза и ожесточение: защото двама сериозни исторически работници, които иматъ на око едни и сжщитѣ начала и цѣли, не могатъ да се отнасятъ единъ къмъ другъ ипакъ, освѣтъ съ взаимни съчувствие и почетъ.

Най сѣтнѣ враговетѣ на църквата съ особенно злорадство обичатъ да посочватъ съ прѣстъ на такива едни исторически фактове и случай, когато църквата на гледъ е изневѣрвала на своето високо призвание и е поддържала, и даже сама прѣдизвиквала между хората такива едни отнасяния, които на право сж противорѣчили на духътъ на любовта, каквито напр. сж били работитѣ на свирепий сръднѣвѣковъ фанатизмъ, на инквизицията и на религиознитѣ войни. Разбира се, че не могатъ да се отричатъ тѣзи печални фактове въ историята на християнството. Още по малко могатъ да се оправдаватъ тѣ въ името на какви-годѣ висши нравственни цѣли. Но, а защо пъкъ да се обръща внимание само на тъмнитѣ страни въ историята на християнството и да се прѣувеличаватъ пакъ свѣтли-тѣ съвсѣмъ да се забравятъ? Защо на явленията, които сж имали частенъ характеръ, които сж били плодъ на единъ особенъ духъ на врѣмето, на такъвъ единъ духъ, който не е билъ създаденъ отъ християнството, а който му е бъркалъ и не се е вдавалъ на влиянието му; или защо на работитѣ на едни личности, които сж внасяли въ църковний животъ, досущъ не църковни начала; защо на такива едни явления да се отдава общо значение и да се поставятъ

въ свързка съ самитѣ основни начала на церковний животъ, които нѣматъ никакво отношение къмъ тѣзи явления? Съ всѣка една добра идея може да се злоупотрѣбѣва и всѣко едно можще влияние дава поводъ за да се злоупотрѣбѣва съ него. Но право ли е зарадъ частнитѣ злоупотрѣбления, които се извършватъ въ името на една знайна идея, да се възбужда одумки и омраза противъ тѣзи сѣщата идея? И най-свърѣмненний социализъмъ може ли да бжде свободенъ отъ укоряване за гдѣто, проповѣдвайки въ общата идея любовта и братството, допуца пакъ да се затулятъ отъ неговото знаме такива едни тенденции, които сѣ досущъ противоположни на любовта и братството? Както ще видиме по нататѣкъ, социализмътъ, макаръ отъ скоро да се е развилъ и, макаръ че не му се случва да се развива на една почва вече умѣгченна отъ християнското влияние и въ една по свѣтла епоха, сравнително, наприм. съ срѣднитѣ вѣкове, отъ самото начало въ своята история дава възможность да се забулятъ съ неговото име на такива едни тенденции и работи, които по жестокостта и несправедливостта си, много, много трѣбза да надминжтъ всичкитѣ ужасни работи на срѣдньовѣковний фанатизъмъ, на инквизицията и на религиознитѣ войни. Свирѣпитѣ работи на религиозний фанатизъмъ и жестокоститѣ на свѣдньовѣковната инквизиция, макаръ и да сѣ загноздяли въ църквата (и то, най-вече въ неправославната, а къмъ католическата, която изврати чистата истина на християнството), но самата църква — въ най-добрата, по правилно разбирающа духътъ на християнството, своя часть — винаги е произнасяла строго осжждане на тѣзи жестокости. А въ свърѣмненний социализъмъ да ли се произнася едно просто прокливание противъ онѣзи безобразни и безчеловѣчни работи и тенденции, които се распространяватъ между неговитѣ привърженици въ името на общественното добро и на любовта къмъ челоуѣчеството? За жалость, не; защото едва ли не по голѣмата часть отъ привърженицитѣ на социалистическата идея, както се разбира тя днесъ, съчувствува (удобрява) на такива

едни работи и тенденции, счита ги за съществено свързани съ самитѣ основи на социа-листическата идея и като необходими за осъществяването на ѝ сега.

Ако съврѣмения социализъмъ, въ лицето на своитѣ крайни прѣдставители, разположенъ да се отнася враждебно къмъ християнството и, желае, когато ще въздвигна царството на всеобщата любовъ и братство, да отстрани до сущъ влиянието на религията, любопитно е да се знае, на какви пѣкъ основи, възънъ отъ религиознитѣ, се надѣва той самъ да закрѣпи любовта и братството между хората? Религията-християнството прѣдставлява на хората сума най високи и священи подбуждения за да се обичатъ единъ други и си помагатъ единъ на другъ, то ни придумва за това въ името на единството на човѣческата природа, въ името на всеобщото братство на хората, които иматъ едного Бога за творецъ и отецъ, и които произлизватъ отъ една първосъздаденна отъ него човѣческа двойка; въ името на достойнството на човѣческата личностъ, създадена по образа Божий и призвана къмъ висшитѣ нравствени цѣли на непрѣстанното Богоуподобяване; въ името на едниия за всичкитѣ искупителъ, застъпникъ и примирителъ — Бого човѣка Исуса Христа, който призовава всичкитѣ хора въ своето братство и царство и, който е заповѣдалъ на всичкитѣ да обичатъ единъ другия; въ името на Неговата святѣйша кръвъ, пролѣна зарадъ всичкитѣ хора, въ името на безсмъртната трапеза, на всички прѣдлагаема, въ която ние, съединявайки се тайно съ Христа, въ сѣщото врѣме се съединяваме до нѣмай какъ здраво единъ съ другъ; въ името на великитѣ награди въ бѣдѣщия животъ, който най вече сѣ обѣщанни отъ Христа на онѣзи, които помагатъ на своитѣ братя въ сегашния животъ; най сѣтнѣ въ името на самата обща участъ наша тукъ, на земята, поради която всинца ние, които се намѣрваме въ испаднало стѣ подъ Божий гнѣвъ, прѣтърпѣваме общи немощи нужди и страдания и, заради това всинца сме длѣжни да съчувствуваме и състрадаваме единъ другиму, да носимъ теготитѣ единъ на

другъ. Всички тѣзи високи подбуждения нѣматъ никакво значение за хора, които отхвърлятъ християнството. Тѣ не вѣрватъ нито въ одинаго Бога Отца и творца на всичкитѣ хора, нито въ Иисуса Христа-всеобщий Искупителъ и примирителъ, нито въ Неговата кръстна жертва, принесена за цѣлото челоуѣчество нито въ святата трапеза на тѣлото и кръвта Господни, нито пъкъ въ бждщитѣ награди и наказания. Самото достойнство на челоуѣческата природа, нейната духовность, нейното висше нравствено призвание, а сжщо и еднаквината на тѣзи природа у всичкитѣ хора, произлѣзванието на всичкитѣ хора отъ единъ родоначалникъ и това гдѣто никой отъ живущитѣ на земята не може да избѣгне общата участъ на нуждата и страданието — всичко това за невѣрваущитѣ и онѣзи, които сж се откъснали, тѣй да се рѣче, отъ религиозното убѣждение, може да се показва като твърдѣ съмнителна работа. А какво слѣдъ това може да разполага хората къмъ взаимна обичъ и помагание? На какви основи може да бжде закрѣпено въ челоуѣчеството всеобщото царство на любовта и братството? У хората, що не признаватъ религията, оставатъ нѣколко основи на тѣй називаемия естественъ хуманизъмъ, или челоуѣколюбство, които се повтарятъ отъ тѣхъ кога какъ завърнатъ, за да не би се показало учението имъ досущъ безъ всѣкаквъ смисълъ и опора. Но всички тѣзи основи безъ твърдата и здрава религиозна опора сами се показватъ твърдѣ клатучкави. какви сж тѣзи основи? Общитѣ ли права на челоуѣчеството, спорѣдъ които всѣкой единъ може да се надѣва, че другитѣ хора ще го смялятъ, или това, гдѣто той има еднакъвъ касмѣтъ съ другитѣ хора да бжде честитѣ на земята? Но, а на какво пъкъ могатъ да се опиржтъ тѣзи права, когато и самото достойнство на духовната челоуѣческа природа и еднаквината ѣ въ всичкитѣ хора за невѣрваущитѣ, както вече казахме, си остава съмнителна работа? Възвишенността и благородството на идеята на хуманизма сами по себе си ли, вътрѣшното удоволствие, което всѣкой единъ човѣкъ може да намѣри въ добрата

работа, въ взаимната обичъ и помощъ ли? Но да ли наистина такива едни подбуждения могатъ да сторѣтъ пари за всѣкого? Наистина ли всѣкой, или макаръ по голѣмата частъ отъ хората, може да осѣща удоволствие отъ даванетоъ свойтъ левъ (монета) на нуждающитъ се свой близенъ, а не отъ прикѣтванието и употребяването му за самого себе си? И да ли наистина възвишеността и благородството сами по себе тъй убѣдителни за всички, щото да не искатъ пѣкъ тѣ, на рѣда си (кога имъ доде рѣда) ново потвърждаване и разяснение за себе си? . . . Солидарността ли на личнитъ интереси съ общитъ, спорѣдъ която всѣкой единъ човѣкъ, работейки и за доброто на другитъ, получава въ сжщото врѣме и за себе си полза? Ето ви още една основа, на която особено обичатъ да се наблѣгнатъ днесъ. Но тѣзи основа е до толкова клатучкава, щото нея можешъ обърна, съ сжщо такава удобностъ, съвършено на друга стр. — на противоположната на всѣка една идея на хуманизма и човѣколюбството страна. Ако ене ме придумватъ да помагамъ на ближнитъ си въ името на туй, че това помагание ще бѣде износно за мене самого, то нека, вече прѣдоставятъ на мене самого да съобразяжъ, кое е по изгодно за мене — да ли да помагамъ на другитъ, или да живѣя само за себе си. Навѣрно по голѣмата частъ отъ хората би рѣшили този въпросъ за себе си тъй, щото не би си имало мѣстото, послѣ това, да се очаква, щото хората да си помагатъ взаимно единъ на другъ . . . На що друго още могатъ се крѣпи идеитъ на човѣколюбството вънъ отъ религиознитъ основи? Хортуватъ по нѣкога за закона на историческия напрѣдѣкъ, спорѣдъ който идеята на хуманизма наедно съ другитъ висши идеи, отъ вѣкъ на вѣкъ трѣбва все повече и повече да се развива между хората. Посочватъ въ общественното мнѣние на развититъ хора обязательството: хората да се поддържатъ единъ другиго и да си помагатъ единъ другиму. Но, всички тѣзи основи сами по себе си сж до толкова клатучкави, и не ясни, щото наистина върху тѣхъ е невъзможно да се закрѣпи нищо ягко и трайно. Каква несъмнѣнностъ могатъ да

имать законитѣ на историческия напредѣкъ за хора, които не признаватъ висшето духовно значение на човѣкъскитѣ животъ? Каква здрава обязательность може да има общественото мнѣние, което само често не се знае на що именно се опира, и което постоянно се люлъе и измѣнява? Наистина може да се каза, че всѣко едно естествено човѣколюбство, което съсипва подъ себе си религиозната основа, съ това сжщто нѣщо съсипва и своето собствено сжществуване. Безъ религията не може да има между хората нито истинска нравственностъ, нито пъкъ истинска хуманность, и, ако ние виждаме по нѣкога въ днешно врѣме хора, отрѣкли се вече отъ религиозното си убѣждение и все пакъ проникнати отъ високитѣ хуманни идеи и чувства, то това се обяснява само съ туй, че въ тѣзи хора, независимо отъ тѣхното собствено съзнание и расположение, се държатъ (крѣпятъ) още остатки отъ религиозно-нравственнитѣ влияния, добити отъ тѣхъ отъ онова общество, между което сж се родили и отхранили. Ако остаткитѣ на тѣзи влияния бѣхъ изчезнали досущъ изъ между хората наедно съ това щѣхъ да изчезнатъ изъ между тѣхъ и всичкитѣ добри чувства и хуманни обноски и, хората пакъ щѣхъ да се повърнатъ въ онова състояние, когато единъ човѣкъ е билъ за другъ цѣлъ зѣлъ.

*
* *

Като разгледахме отношенията на крайнитѣ социалистически теории къмъ християнството, ние ще видимъ сега, какви сж тѣзи теории сами по себе си — по вътрѣшния си характеръ — по своитѣ начала, задачи и цѣли.

Вече отъ това сжщото, гдѣто крайнитѣ социалисти се отнасятъ враждебно къмъ християнството, може да се прѣдположи, че нравственното имъ начало е досущъ друго и различно отъ началото на християнството, макаръ тѣ и да даватъ на своето начало сжщото название, каквото има нравственното християнско начало. Нравственното начало на християнството е

любовта. Социалистите сжщо тъй увѣрватъ, че нравственното начало на тѣхното учение е любовта къмъ чловѣчеството, най-вече къмъ тегловното и унужденното чловѣчество. Но, ако това наистина бѣше тъй, защо и за какво пъкъ тогава трѣбва социалистите да се не срѣщатъ и да враждуватъ съ християнството? Не е ли любовта къмъ чловѣчеството за социалистите само една куфа дума, която се употребява за да потулятъ отъ онѣзи, на които не сж извѣстни истинските цѣли на социализмътъ, истинский смисълъ на тѣхното учение и да привлечатъ на страната му повече послѣдователи? Не е ли сжщинското начало на крайний социализъмъ едно начало противоположно на любовта — не е ли това началото на враждата, на злобата на възбунтуванието и на развалата? Да, такъвъ е наистина характера на крайний социализъмъ, — не на истинский социализъмъ, какъвто той трѣбвало би да бжде на спорѣдъ своята идея, ако се развиваше съгласно съ християнската идея за любовта къмъ чловѣчеството; но, на оня краенъ и лжжовенъ социализъмъ, който еднаждъ истжпилъ се враждебно къмъ християнството, се развива въ единъ духъ досущъ противоположенъ нему — въ революционенъ духъ. Не сме ние, които отдаваме на съврѣмениятъ социализъмъ революционенъ характеръ, който спорѣдъ сжщината на работата не би трѣбвало да има нищо общо съ социалната идея; но той самичекъ си е присвоилъ (пригжрналъ) този характеръ, поради което е и станалъ прѣдмѣтъ на ужасъ и отвращение за хората на мирътъ и рѣдътъ. Революционното начало не е началото на любовта и мира. То е началото на враждата, на възбунтуванието, на насилията и жестокоститѣ отъ всѣкакъвъ видъ.

Социалистите поставятъ на знамето на проповѣдуемото отъ тѣхъ учение великитѣ начала на всеобщото братство и любовь къмъ чловѣчеството. Но я се по взрѣте по добръ въ тѣзи нови проповѣдници на всеобщата любовь, по послушайте се (дайте ухо), на думитѣ имъ, вникнете въ характера на учението, което тѣ разпространяватъ, обърнете внимание на онѣзи

срѣдства, които употребявжтъ тѣ за да распространятъ учението си и, на резултатитѣ, които докарва това учение въ оная срѣда, гдѣто се распространява то, обърните, най-сетнѣ, внимание на най-отдалеченитѣ планове и мечти (блѣнове), които се исказвжтъ отъ тѣхъ на врѣментѣ, — и вие ще разумѣете, да ли може да се повѣрва на тѣзи хора, че ужъ само тѣ единичнитѣ и мислятъ и се грижжтъ за распространяването изъ хората на началата на братството и на любовта. Какво особено удря въ очи въ характера на тѣзи учители, спорѣдъ какго се отзовавжтъ знающитѣ ги хора и, какви своищини на характера обичжтъ тѣ сами най-вече да истжквжтъ прѣдъ свѣта? Жлъчностъ, раздражителностъ, озлобление и недоволство на всички и отъ всички, жестокостъ и рѣзкостъ въ личнитѣ и общественитѣ отнасяния. Съ тѣзи ли своищини могатъ да бжджтъ тѣ проповѣдници на истинската любовъ? Какви своищини сжщо се мжжтъ (напжвжтъ) да развижтъ тѣ въ своитѣ послѣдователи — въ онѣзи неспитни дѣца — младежи, или въ онѣзи довърливи хорица изъ проститѣ народъ, които се вдава тѣмъ да примамжтъ на страната на своето учение? Пакъ онѣзи сжщитѣ: недоволството на всички, жестокостъта, грубостъта, раздражението и озлоблението. Отъ такива ли материяли може да се гради всеобщото царство на братството и любовта? По послушайте се малко на печалнитѣ разговори, що се водятъ току-рѣчи постоянно въ онѣзи сѣмейства, въ които на тѣзи учения се вдава да распространятъ влиянието си. Колко бащи и майки се оплаквжтъ отъ това, гдѣто синоветѣ и дѣщеритѣ имъ, по-прѣди покорни, кротки и прѣдадени отъ все сърдце и душа въ сѣмѣйството, започвжтъ да странятъ отъ това послѣдното, ставжтъ студени, дързки и груби отъ тогава, отъ когато запжнжтъ да се вдавжтъ на влиянието отъ стр. на тѣзи нови учения. Може ли да се очаква, щото таквизъ едни учения, които развалятъ и разнебитвжтъ мира и любовта въ най-тѣснитѣ сѣмѣенъ кржгъ, да създаджтъ братството и любовта въ цѣлото человѣчество? Съ какъвъ тонъ повечето пжти се отличаватъ горѣ-

щитъ рѣчи на проповѣдниците на това учение, съ които (рѣчи) тѣ тѣй силно влияятъ върху неопитните умове на своитъ новообращенци: Повечето пжти тѣзи рѣчи сж тѣй сжщо прѣпѣлнени съ омразата, страстната злоба и раздражението. Дори и тогава, когато тѣ се напжватъ най вече да хортувжтъ въ духътъ на любовта (любовно) когато тѣ, напримѣръ, се мжчжтъ да възбужджтъ въ хората съжалѣние къмъ положението на унужденитъ и тегловнитъ классове на народа. неможе да се не забѣлѣжи. че тѣхнитъ горѣщи рѣчи — страстнитъ изобразявания на нуждитъ и теглилата народни произлизжтъ най-много не отъ искренната любовъ къмъ народа, ами отъ страстната омраза противъ онѣзи, които тѣ считатъ за виновници (причинители) на теглилата народни. Въ тѣзи омайна пропаганда на всеобщото братство и на любовта често може да се чуятъ и такива едни думици, като ножъ, брадва, кръвъ, огънь, убийство, разграбване (оплячкване) и вѣстание. Това ли сж думитъ на истинската (не лъжовна) проповѣдь за братството и любовта? На всички е извѣстно, че когато на прѣдставителитъ на революционния социализъмъ се е падалъ случай да осжществжтъ на дѣло (въ работа) своитъ думи и мечти, тѣ и наистина често сж се прославвали съ всички онѣзи дѣяния, за които хортувжтъ тѣй свободно кога вържжтъ рѣчи: съ надумвания, съ вѣстания, съ убийства, съ грабежи и т. н. Най-сѣтнѣ къмъ що, въ най далечнитъ си подирнини, се свежда проповѣдътъ на социалиститъ, съ какви планове и цѣли се нагърбя тя, съ какви сръдства смѣта да постигне устройванието на земята всеобщото братство и любовъ? Тѣзи сръдства и планове се именно състоятъ въ туй, да се распространи колкото е възможно между по много хора недоволството и раздражението, да се повдигнжтъ едни общественни классове противъ други и, слѣдъ това, съ помощта на това ва врѣдъ възбудено недоволство и озлобление да се сгромоясжтъ сжществующитъ сега общественни и икономически отношѣния, безъ да се раздѣля въ тѣхъ лошото отъ хубавото, т. е. да се отнѣме отъ хората онова, съ което тѣ се сж срастнали

тъй да се рече, съ цѣли поколѣния прѣзъ цѣла върволица вѣкове, което е за тѣхъ близко до сърдцето и скъпо (драго), — да се унищожатъ узаконелитѣ се вече въ обществото права, прѣдания, собственостъ и привързанностъ, — да се обърне на горѣ съ краката цѣлий рѣдъ, цѣлото развитие, всичкитѣ закони на историята и, слѣдъ това, върху съсипнитѣ на развалено то да се построи и закрѣпи новий рѣдъ на общественнитѣ отношения. А тъй като, навѣрно, когато ще стане това страшно прѣобръщание, ще се намѣржатъ доста хора, които не ще се съгласятъ да се раздѣлятъ отъ старий рѣдъ на работитѣ и, ще почнатъ да го защищаватъ, то такивато хора може не само на сила да се принуждаватъ да склонятъ на това, което тѣ не желаятъ; ами и безъ каквото и да било стѣснение да се истрѣбватъ гдѣ както и съ каквото доде. Въ очитѣ на такива едни хора не струватъ нищо никакви нравственци обязательства, никакво снисхождение, нито даже исканията на най простата честностъ и справедливостъ. За тѣхъ сж позволителни и лъжитѣ, и измамата и вѣроломството отъ всѣкакъвъ видъ, и ножътъ, и отровата, и грабежитѣ и подпалванията, и всички най-жестоки и безнравствени работи. И ако излезеше да има такива хора не само десетки и стотини, ами хиляди, десетки хиляди и стотини хиляди; и ако по между имъ се намѣрихъ хора, които сж свързани съ послѣдователитѣ на новото учение било съ роднински, било съ други нѣкакви връзки, — никому отъ тѣхъ не трѣбва да се прави отстъпка и пощада зарадъ бждещето добро на човѣчеството.

Ние до суцъ не искаме да отдаваме на всичкитѣ привърженици (партизани) на социалистическото учение такива едни мисли и кроежи. Мнозина отъ тѣхъ, особено онѣзи, които само се прикоткаватъ къмъ новото учение и, прѣдъ които още не се разкриватъ напълно неговитѣ тайни кроежи, намѣрения, може би и никакъ да не подозиратъ, че има у него всичко това, съ което то се нагърбя и, къмъ което води обществото; неопитнитѣ новообращенци на новото учение, се измамватъ отъ външната му хубава на гледъ страна,

увличжтъ се отъ грѣмкитѣ и тлѣсти фрази за общественното добро и за любовта къмъ челоуѣчеството. И още повече не желяемъ да свързваме всичкитѣ тъмни намѣрения и кроэжи на революционно-социалистическата пропаганда съ самата сжщина на социалната идея: къмъ истинскитѣ социализъмъ какъвто би трѣбвало да бжде той на спорѣдъ идеята си, тѣ сжщо тѣй малко се отнасятъ, както инквизицията къмъ истинското християнство. И, които вече казахме то напръдъ, именно въ името пакъ на самата социална идея, трѣбва да се отхвърлятъ и осждятъ тѣзи тъмни и прѣвратни учения, за да се очисти отъ тѣхъ социалната идея, която сама по себе си е висока и благородна за по правилното развивание за напръдъ. Но, че сегашнитѣ крайни прѣдставители на социалистическата идея, които искжтъ да работятъ революционно (бунтовнически), имжтъ всички тѣзи мрачни намѣрения и, че постъпено се мжжжтъ да примамжтъ къмъ тѣхъ своитѣ послѣдователи — младитѣ поколѣния и работническитѣ классове на народа, — това не може да се отрича. Това нѣщо се доказва неопровержимо не само съ нѣкаквито-си тайни проекти и устави на революционно-социалистическитѣ дружества, ами и съ онѣзи общи и за всички достжпни изложения на тѣхнитѣ мечтания, които подъ името на възванията и прокламациитѣ се прѣдначавжтъ отъ тѣхъ дори за распространяване изъ между простий народъ.

И тѣй ето ви това ново — оригинално, възвишено и наистина чудно-хитро учение, въ основата на което се полага насилието и неправдата отъ всѣкакъвъ видъ, раздражението, умразата, грабжжтъ, убийството и въстанието, — а на крайя се обѣщава царството на всеобщата любовь, на мирътъ, на справедливостта и на най-пълното задоволство и щастие. Мжчно е да се разбере само, какъ пъкъ ще може да изникне отъ всеобщото недоволство — доволството, отъ възбултуванието — мирътъ, отъ враждата — любовта, отъ несправината — висшата справедливостъ и т. н. ? „Но, това сж, казвжтъ, само врѣмenni мѣрки, които се прѣдизвиквжтъ отъ крайнитѣ неурѣдби на сжще-

ствующий рѣдъ на нѣщата. Това е необходимо разчистване на негодната почва за построяването на новото здание. Противъ насилието трѣбва да се бори човѣкъ пакъ съ насилие, противъ несправедливостта — съ несправедливост и противъ злото — съ зло. Безъ тѣзи мѣрки е невъзможно да се изкоренятъ на земята онѣзи лоши рѣдища и отношения, които бъркятъ и не давятъ да се осмисли между хората всеобщото братство, любовта и щастieto. Когато се постигне тѣзи цѣль, когато се уредятъ между хората новитѣ икономически и политически отношения върху новитѣ хуманни и справедливи начала, — тогава отъ само себе си ще изчезнатъ враждата, насилието и жестокостта, ще се распространи на врѣдъ всеобщий миръ и доволството, ще настане царството на всеобщата любовъ, всичкитѣ хора ще бѣдѣтъ равни и братя, сабитѣ ще се направятъ на плугове, копията на сѣрпове и т. н.

И тъй въ новото учение се въздига старото Иезуитско начало — за добритѣ цѣли е позволено да се употребяватъ лоши сръдства, сръдцу насилието и несправедливостта трѣбва да се пипа пакъ съ насилие и несправедливост. Разликата съ Иезуитщината тука е само тѣзи, Иезуититѣ никога не сж си позволявали да прѣпорѣчаватъ употребяването въ работа прѣстѣпнитѣ сръдства тѣй явно и тѣй разпасано, както правятъ това най-новитѣ социалисти. У Иезуититѣ, ако се е позволявало да се нарушава клѣтвата, да се правятъ фалшификации, да се убива, или отравя кой-годѣ, то все пакъ това нѣщо се е позволявало да се прави съ колкото е възможно по голѣма скритностъ и въ най рѣдкитѣ изключителни случаи. А пъкъ у социалиститѣ се проповѣдва най-явно вѣроломство и насилието, грабежътъ и безчеловѣчното кланье за да се постигнатъ добритѣ цѣли, въ които, при това по голѣмата частъ отъ прѣдводителитѣ на социализмътъ, сама надали върва искрено. Че защо пъкъ послѣ това днесъ има такова голѣмо негодувание противъ Иезуитската мораль, противъ безнравствеността на иезуитскитѣ начала? Мигаръ само за това, гдѣто Иезуитското учение, при всичката си безнравственостъ, все пакъ е

искало да запази поне единъ какъвъ-годѣ религиозенъ смисълъ и характеръ; а пъкъ това ново учение се хвали явно и съ своята безнравственностъ и съ своето безбожие ?

Но, нѣма да говориме много за нравственността, или за безнравственността на това начало, че ужъ за добритѣ цѣли е позволено да се употребявжтъ лоши сръдства. Тъзи стр. на работата не може да бжде непроумяваема за когото и да било съ, макаръ колко-годѣ, нравственъ смисълъ и чувство. Да се обърне внимание на логическата и практическа вѣрнота на това начало, независимо отъ неговото нравственно достоинство; отъ къмъ тъй — е страна работата, за жалость, на мнозина *хичъ* не се вижда тъй ясна, както това трѣбвало би да бжде, на спорѣдъ сжщината си. Безъ да се гледа на това, гдѣто отколѣ е извѣстно на хората християнското начало, че само съ доброто може да бжде побѣдено злото, доста много хора все още си оставжтъ наклонни да мислжтъ наопѣки, че съ злото е необходимо да се бори човѣкъ само съ неговото (на злото) собствено оржжие. На тъй основа у мнозина се скърпѣвжтъ такива едни убѣждения, че тамъ, гдѣто царува *долндарджилжка* и измамата, не е възможно самия човѣкъ да проживѣе безъ *долндарджилжкж* и измама; тамъ, гдѣто личността на човѣка може да се излага често на насилието, оскърблението, грубостъта и клѣветата, едничкото сръдство да се обезопасишъ отъ всичко това, щото винаги да бждешъ готовъ да отговаряшъ на насилието съ насилие, на докачението съ докачение, на грубостъта съ грубостъ и на клеветата съ клевета. Изъ този сжщия изворъ блика и онова убѣждение спорѣдъ което тамъ, гдѣто се случва да се пипа макаръ било и за добри цѣли при лошитѣ общественни условия бива необходимо да се докарва човѣкъ и о лошитѣ сръдства. На практика тъй смѣтка излѣзва погрѣшна. Ако се взема въ внимание и само най близкитѣ послѣдствия на всѣка една работа, твърдѣ рѣдко се забѣлжва, щото насилието да е можело да се изкорѣнява съ друго насилие; щото распространяването на клѣветата да може

да се спира съ нова клъвета, щото срѣщу докаченията и грубостта най-сжщински срѣдства да могатъ да бждатъ обратнитѣ докачения и грубости; — и, щото въобще отъ коя-годѣ лоша работа да могатъ да произлѣзватъ добри послѣдствия. Напротивъ, повечето пжти бива тѣй, че ако противъ насилието започнатъ да боравятъ пакъ съ насилие, чрѣзъ това още повече се заягчава насилието, ако се стараятъ да отблжсватъ клъветата съ друга клъвета, клъветата се още по разпространява чрѣзъ това; ако на докаченията и на неправдитѣ отговарятъ пакъ съ докачения и неправди, извора за докаченията и неправдитѣ се уголѣмява чрѣзъ това все повече и повече. И въобще всѣка една лоша работа се придружава и какво-годѣ лошо послѣдствие. Това, казваме, повечето пжти се заблѣзва дори и тогава, когато се обръща внимание само на най-близкитѣ послѣдствия на всѣка една работа. Ако ли пъкъ, безъ да се ограничаваме съ най-близкитѣ послѣдствия, е възможно да се разглежда сериозно всѣка една работа, въ всичкитѣ и най-отдалеченни послѣдствия, то безъ друго и ще-не-ще винаги би излизало тѣй, че само отъ добритѣ работи могатъ да се раждатъ добри послѣдствия, а отъ лошавитѣ, — лоши.

Тѣй и трѣбва да бжде *аслж* то спорѣдъ сжщината на работата, спорѣдъ непрѣложнитѣ закони на свѣтовийтъ животъ. Въ нравствения свѣтъ, въ туй отношение, царува пакъ сжщийтъ законъ, който владѣе и въ физическиятъ свѣтъ: всѣка една причина поражда и прилична на себе си работа, всѣка една работа се придружава съ отговоряюще ней послѣдствие, както всѣко едно дърво ражда отговоряющи на себе си плодове. Само отъ доброто може да се ражда добро, отъ свѣтлината — свѣтлина и отъ любовта — любовъ. Напротивъ отъ злината, враждата, насилието и несправедливостта неможе да произлѣзе нищо друго, освѣнъ пакъ злина, вражда, насилие и несправедливостъ. Да се твърди противното, да се прѣдполага, че справедливостта, мирътъ и любовта могатъ да бждатъ закрѣпени на неправилата, насилието и враж-

дата — това е все едно като да се обръща бѣлото на черно и черното на бѣло, да се изкарва изъ свѣтлината тъмнина и отъ тъмнината свѣтлина. Въ нашиятъ просвѣтенъ вѣкъ би трѣбвало да е съвѣстно (на нѣкои си) да ги е срамъ да повтарятъ и доказватъ такива едни прости начални истини. Но, за жалостъ, въ нашето просвѣтено вѣре мнозина сж се заклели до толкова въ какви-ли-не-щѣшъ хитри и сложни комбинации на мисълта, че отъ вѣре на вѣре става необходимо да се повръща човѣкъ именно къмъ най-проститѣ и начални нравствени правила.

Хора, които нѣматъ здрави нравствени начала и, които сж наклонни на нравствени нагласи, допущатъ нравствени разлики между човѣческитѣ работи, едни работи признаватъ за важни, други за не важни, едни работи за такива, които иматъ сами въ себе си една цѣль, други само за такива, които служатъ като просто едно срѣдство само за други цѣли, — и хортуватъ, че трѣбвало да се грижи човѣкъ за нравственната чистота само на най-важнитѣ работи, а пъкъ на другитѣ може и да се не обръща внимание, че само нашитѣ цѣли трѣбва да бѣдѣтъ добри, а пъкъ за тѣхъ могатъ да се употребяватъ и лоци срѣдства.

Но, по отнасянието къмъ висшиятъ нравственъ законъ не трѣбва да има такава разлика между човѣческитѣ работи; по отнасянието къмъ висшиятъ нравственъ законъ всички човѣчески работи трѣбва да бѣдѣтъ добри и нравствени. — както онѣзи, въ които се съдържатъ същественнитѣ (главни) цѣли на живота, тѣй и онѣзи, които служатъ само като срѣдства за тѣзи цѣли. Главното нѣщо въ нравствениятъ животъ сѣстои въ чистотата на оня изворъ, изъ който той (живота) пониква, въ чистотата на онова вътрѣшно настроение, съ което се опрѣдѣятъ частнитѣ нравствени работи. Комуто е чиста душата, у когото вътрѣшното расположение е нравствено, той нѣма да захване да си дава позволение да върши безнравствени работи; макаръ и когато има на око висшитѣ нравствени цѣли. Напротивъ, когато видиме, че единъ човѣкъ извършва не хубави работи, у насъ много

право и на мѣсто се явява прѣдположението, че у тогози чловѣка душата е нехубава, нравственното расположение е покварено; и къмъ такъвъ единъ човѣкъ ние не можемъ да имаме вече нравственно довѣрие; ако у него лошитѣ работи се покриватъ и съ хубавитѣ нравствени цѣли, у насъ естествено се ражда подозрѣние за това; да ли наистина сж чисти и искренни тѣзи сжщитѣ цѣли. Поради това именно бива много опасно да си позволява чловѣкъ, даже и когато е найискренно разположенъ къмъ доброто, да склони на нравственната нагласа, да се рѣшава да прави явно лоши работи, макаръ било и зарадъ найдобри цѣли. Оня чловѣкъ, който се рѣшава да трѣгне по такъвъ единъ пѣтъ самъ не може здраво да се обзаложи за своето нравственно бждѣще. Еднаждъ като си позволи да върши, прѣзъ извѣстно врѣме, лошитѣ работи зарадъ добрата цѣль, той може тѣй да обрѣгне на такива едни работи, и да се вплѣте въ тѣхъ, щото да стане мѣчно вече за него да се отрѣшне отъ тѣхъ и тогава дори, когато измине прѣдположенното за тѣхъ врѣме (дадения за това срокъ), и, когато цѣльта, зарадъ която най-напрѣдъ е билъ избранъ лоший пѣтъ, вече биде постигната. Казватъ, че мнозина сж перници, които достигатъ до крайното развитие на своята еграсъть, — онѣзи сж перници, които цигануватъ и умиратъ отъ гладъ, имайки у себе си стохилдно иманье, започватъ съ туй, че се рѣшаватъ да се откажатъ отъ много нѣща само до като се натрупа у тѣхъ една извѣстна сума, която може да имъ осигури задоволителното сжществувание за по наташнитѣ години на живота имъ. А послѣ, когато и тѣзи сума, и двойно и десеторно по голѣма се натрупва, сж перничеството расте все повече и повече наедно съ нея (сумата). Сжщо тѣй пакъ мнозина крадлювци, които за пръвъ пѣтъ сж си допустнали да извършатъ нѣкоя безчестна работа нужда ради само, или подъ какви годѣ нелошави нагледъ прѣдлози, — достигатъ стѣпка по стѣпка до крайното развратяване. При тѣзи слабостъ на чловѣческата природа, при онаи леснина, съ която могатъ да се развиватъ въ

нея какви-ли-не-щещъ лошави нагони (инстинкти), много е опасно да се дава съзнателно, подъ каквито и да било недошави на гледъ прѣдлози, възможностъ да се развиватъ въ живота лошавитѣ разположения. Еднаждѣ започнало се, съ какви-годѣ частни лошави постъпки злото постъпенно заразява и разваля самитѣ извори на нравственнитѣ работи — вътрѣшнитѣ човѣчески разположения. А пъкъ отъ онѣзи хора, у които сж покварени самитѣ вътрѣшни нравствени разположения, вече е много мъчно да се очаква добро нищо и въ по далечното бъдъще. Разбиратно е сега, къмъ какво може да доведе хората онова ново учение, което се нагърбя да ги води къмъ царството на всеобщото доволство, миръ и братство, по пътя на недоволството, раздражението и враждата, което иска да изкоренява сжществующитѣ въ свѣта несправедливости и насилия съ нови несправедливости и насилия, което зарадъ висшптѣ, отъ него проповѣдванни, цѣли позволява да се употрѣбжтъ такива едни срѣдства, каквито сж измамата, клѣтвопрѣстъпленето, грабежътъ, убийството и даже всеобщото кланье — всемирната революция. Разбира се, че такова едно учение, въ случай сполучи, не би могло да доведе до нищо друго, освѣнъ до по дълбоко вкореняване на несправедливостъта, насилието, раздражението и враждата между хората, — не би могло да даде на хората нищо друго, освѣнъ голѣмо зло и страдание и, нищо друго не може отгледа въ хората, отвѣнъ голѣмо равнодушие къмъ всѣкакъвъ видъ прѣстъпни и безнравствени работи — къмъ измамата, вѣроломството, грабежътъ, убийството и пр. На спорѣдъ своищинитѣ на едно дърво може да се сжди и какви трѣбва да бжджтъ роденнитѣ отъ него плодове.

Социалиститѣ давжтъ врѣменно значение на всичкото си раздражение и озлобяване, на всичкитѣ насилия и неправини, на всички прѣстъпни и беззаконни работи, които се разтрѣбжвжтъ въ името на висшата идея. Това, казвжтъ тѣ, било необходимо до като трае борбата съ старийтъ рѣдъ на работитѣ: въ борбата сж позволени всѣкакви срѣдства. Щомъ като

се свърши тѣзи борба, щомъ като, слѣдъ срутването на старий рѣдъ, потребва да се започне градежътъ на новийтъ рѣдъ, всѣко едно раздражение и вражда трѣбва да се захвърли въ вече на стр.; на мѣстото имъ трѣбва да се истѣпятъ всеобщото братство, мирътъ и любовта. — Но, какъ пъкъ ще бѣде това, отъ раздражението и враждата да се яви изеднаждъ мирътъ и любовта? Какъ тѣй въ хората, които сѣ напоени сѣ злобата и недоволството и, които наврѣдъ се мѣчатъ да посѣятъ злобата и недоволството, ще се пробудятъ изеднаждъ мирнитѣ братски разположения и чувства? И ще ли бѣде възможно на такива едни хора, вече навикнали да прѣтурятъ и разсипватъ, да се повѣрва (на думитѣ имъ), че тѣ могатъ се яви нѣкога като урѣдници на всеобщото братство и на мирътъ? Изказвайки се сѣ языкътъ на старитѣ аллегии, това би било все едно като да се повѣрва на вълкътъ, който се общава, да стане на агненце, ако му повѣряхъ да пази кошарата, слѣдъ като избияхъ първенъ кучетата и пазачитѣ, които я вардѣтъ; или да се повѣрва на лисицата, на която се пощѣва да поварди курникътъ. Не ли по лесно може да се допуца наопъки, че тѣзи едниждъ раздражени и озлобени хора бихъ се показали още повече зли и жестоки, бихъ показали най-ясно (на видѣло) своята вълча и лисича натура, ако да имъ се владѣше да постигнатъ цѣлитѣ си? — Не се ли е случвало винаги тѣй на практика? Но, явявали ли сѣ се тѣзи урѣдници на всеобщото братство и равенство, чрѣзъ революцията, жестоки тирани и деспоти, щомъ имъ се е падало, макаръ за какъо врѣме, да грабнатъ гдѣ годѣ властта въ ръцѣтъ си? Прѣгледайте дѣлата на мюнстерскитѣ пророци въ Германия, въ тридесетѣтъхъ години на XVI-й вѣкъ, когато слѣдъ войнитѣ на протестантскитѣ и заробецъ народъ, имъ се паднало за нѣколко врѣме да нарѣдѣтъ въ Вестфалия комунистическо царство.

Спомнете си страшния революционенъ терроръ въ Франция въ крайтъ на миналийтъ вѣкъ. Или си спомнѣте, какъ не отколѣ, въ 1871 г., всрѣдъ вели-

кия и нещастния Европейски градъ *), загашенъ отъ неприятелскитѣ войски и, измъченъ отъ борбата на народнитѣ партии и отъ прѣдателствата, какви-ли не щѣшъ видове, озвѣренната тълпа на комуниститѣ свирѣпствуваше и безобразничаше надъ всичко, щото съставяше славата и гордостта на тѣхното собствено отечество. Ей-поради това именно никога и никждѣ не е могло да бѣде здраво тържеството (празнуването) на революционнитѣ и коммунистически начала, и никога нищо не е могло да даде само по себе си то на народитѣ, освѣнъ всѣкакъвъ видъ безпокойства и нещастия. Нещастния народъ, който се е увеличалъ за врѣме отъ тѣзи идеи и, е помагалъ на мнимитѣ проповѣдници на свободата и братството да прѣтурватъ съществуящитѣ въ държавата нарѣдби и власти, винаги се е скоро разобайвалъ (иставрѣзвалъ) въ своитѣ увлечения, чрѣзъ тѣжкий опитъ е узнавалъ, че подъ настойничеството на тѣзи урѣдници на братството и свободата, нему се е случвало да живѣе по лошо, отъ колкото е живѣлъ нѣкога по напрѣдъ и, повечето пжти е търсилъ да се отърве отъ тѣхъ чрѣзъ въздвиганieto на смъщитѣ онѣзи урѣдби и власти, които сж били отхвърлени отъ тѣхъ въ революцията.... Опасно е да се хваща пжтътъ на злото, макаръ било и за малко врѣме, и да се взѣма въ ржка сѣчивото на злото, макаръ било и за добри цѣли. Ние не можимъ да кажемъ, че всичкитѣ тѣзи проповѣдници на братството и свободата, които се рѣшаватъ да вървятъ къмъ своитѣ цѣли по революционния пжтъ, отъ най напрѣдъ сж се въодушевявали отъ деспотически и террористически цѣли. Мнозина отъ тѣхъ когато започватъ да работатъ, може би, искрено сж бивали въодушевени отъ високитѣ идеи, или поне отъ високи и благородни блѣнове. Но хващайки лошиятъ пжтъ на враждата и насието, приучвайки се постъпенно да се ползватъ съ лошитѣ срѣдства въ работата си за постиганieto на своитѣ цѣли, бидѣйки раздразнявани отъ постоянната борба

*) Думата е за Парижъ, бѣл. прев.

съ онова, което имъ се вижда като въпъвалка на тѣхнитѣ идеи, приучвайки се постъпено да сливатъ своята идея съ своята личностъ, и прѣминувайки полегка легка отъ борбата за идеята къмъ оная на личното самолюбие и на личнитѣ интереси, тѣ незабѣлѣзанно за сами себе си даже, къмъ крайтъ на своето поприще могатъ тѣй да се замотаятъ въ какви ли не щѣшъ лоши работи и тенденции, щото и когато имъ дохажда на крака стодното врѣме да осъществяватъ своитѣ първоначални благородни блѣнове за доброто на чловѣчеството, отъ тѣзи блѣнове, (каквито сж били тѣ въ първоначалния чистъ видъ) не оставя и дия: на мѣстото на общественното добро се истѣкватъ личнитѣ смѣтки и интереси съ придобитата привычка да се ползува човѣкъ отъ най не отборнитѣ срѣдства за постигнатието на прѣдположенитѣ цѣли. Ей поради това тѣзи хора излизатъ неспособни не само да урѣдатъ общественното добро, не само да заягчатъ началата на братството, любовта и мирътъ въ цѣлитѣ народни маси, ами и въ своята тѣсна задруга — въ задругата на послѣдователитѣ на едни и сѣщитѣ идеи тѣ рѣдко биватъ способни да поддържатъ за дълго врѣме мирътъ и съгласието. Повечето пѣти между тѣхъ се подѣматъ личнитѣ смѣтки, и враждебнитѣ подозрѣния и интриги на единъ къмъ другъ, изнѣвѣрванията и вѣроломствата отъ всѣкакъвъ видъ, още въ началото на тѣхното работение. Най многото нѣщо е, ако между тѣхъ се крѣпи единъ макаръ и вънкашенъ сюзъ прѣзъ всичкото онова врѣме, до като имъ се случи да се борятъ съ опѣзи, които тѣ считатъ за свои общи врагове. Но щомъ се свърши тѣзи борба, щомъ имъ се вдаде да се отърватъ отъ всичко, щото имъ е било противно и, да сграбчатъ въ рѣцѣтъ си онова, за което сж блѣнували, тѣ обикновенно започватъ сжщо като звѣроветѣ да измѣчватъ единъ другиго, безъ да пожалатъ при това и своята обща работа. Доказателства за това има въ историитѣ на революциитѣ на всичкитѣ страни и вѣкове. И това ли е пѣтътъ, който води къмъ всеобщото добро и щастие? И това ли сж урѣдачитѣ

на всеобщото доволство, миръ и братство между хората?

По натагъкъ, ако първитѣ сѣячи на революционнитѣ идеи сж още способни да се обзалагътъ за себе си, че за тѣхъ мѣрките на насилието и враждата трѣбва да послужатъ само като врѣменни мѣрки за постиганиято цѣлитѣ на братството и любовта, то могатъ ли се обзаложи тѣ за това сжщото и зарадъ всичкитѣ си послѣдователи, които тѣ се мжчятъ да прикоткятъ къмъ своето учение отъ врѣдъ и, повечето пжти даже безъ да обржчатъ внимание на нравственнитѣ имъ каквини и умственнитѣ имъ настроения, стига да има въ тѣхъ рѣшимостъ и смѣлость да върватъ по избранийтѣ вече пжтъ? Не могатъ ли се намѣри между тѣзи послѣдователи такива, които да бждатъ способни да дадътъ на въсириетото учение по широко толкувание? Не могатъ ли насилието, изматата, враждата, които отъ най напрѣдъ се допущатъ въ това учение като срѣдство, като врѣменна мѣрка, да се прѣвърнатъ за тѣхъ на сжщинска цѣль — въ истинска сжщина на новото учение? Ние вече и виждаме днесъ началото на това нѣщо. Вече и сега между партизанитѣ на революционно-социалистическитѣ идеи, има много такива, у които прѣдишното социалистическо учение, което поне се гушѣше задъ високитѣ идеи на общото добро и любовта къмъ челоувѣчеството, се е прѣвърнало вече на право на учение за личното добро — за личната исгода, като послѣдня цѣль на всичкитѣ челоувѣчески стрѣмления, — за себелюбието, като основно начало на всѣкаквито работения. Има и таквизи, които съответствено на новото, не отколѣ провъсгласено, ужъ-тъй-де, научно начало, прилагатъ къмъ челоувѣческиятъ животъ и общественитѣ отнасяния чисто звѣрското начало на борбата за сжществуванieto. Има цѣли революционни партии, въ кроежитѣ на които всеобщето смущение, вражда и разсипвание се проповѣдватъ като послѣдни цѣли сами по себе безъ да се отнасятъ къмъ вничко по натагъшно, които си казватъ направо, че тѣмъ имъ е потрѣбно само това — да прѣтурятъ умразниятъ рѣдъ

сега съществуващъ, да го удавятъ въ поронѣ на пламакътъ и кръвта — въ neodържимото разливане на всевъзможнитѣ лоши инстинкти и страсти; а пъкъ послѣ ще може ли да поникне и порастне друго нѣщо на мѣстото на разсипанийтъ рѣдъ, това не имъ влиза въ работа. Какво може да очаква челоуѣчеството отъ распространяването на такива едни идеи и учения?

Но, ще рѣкжтъ че тѣзи-то идеи нѣмжтъ нищо общо съ истинската социалистическа идея? Хайде тѣй да бжде. Но, мигаръ распространителитѣ на такива едни идеи не се нарѣжджтъ сжщо тѣй подъ знамето на социалистическата пропаганда? Нима прѣдставителитѣ на по сериозно разумѣваемата социална идея сж ги отдѣлили отъ себе си и сж ги прокълнали? И мигаръ въ множкото жалки главици, макаръ било и у нѣкой наши неразвити и свърнати отъ правийтъ пътъ младежи, момчета и, не момчета не се ставятъ на рѣдъ една до друга такива то идеи, които любовта къмъ челоуѣчеството и личнийтъ егоизъмъ, всеобщото братство и звѣрското начало на борбата за съществуване, като идеи на една и сжщата пропаганда, на едно и сжщото ново учение? . . . Опасно е да се проправя пътъ на злото; злото може да отиде въ развиванieto си много по надалечъ отъ онѣзи граници, въ които смѣтатъ да го допустжтъ отъ начало. Опасно е да се струва мѣсто въ общественната работа на смущението и насилието, на лошитѣ нагони и страсти; едни може да ги доущжтъ само имайки на око висшитѣ и общи цѣли, а пъкъ други ще почнжтъ да се ползувжтъ отъ тѣхъ за личнитѣ си и най ниски цѣли. Казвжтъ, че винаги се намѣрвало много желающи да ловжтъ риба въ мжтната вода. И ако най високи-тѣ начала и идеи се излагжтъ на злоупотрѣбление и служжтъ по нѣкога като затулъ за безчестнитѣ цѣли и тенденции: то толкозъ по вече едно нравствено начало отъ съмнителна своищина, която доуща на право да се употрѣбаватъ лоши срѣдства, когато се иматъ на око общитѣ далечни цѣли, може да стори мѣсто на най широкото развитие на всевъзможни лоши нагони и страсти. Ако подъ най чистото знаме на

правината и доброто се затулятъ по нѣкога хора, които нѣматъ ни честъ, ни съвѣсть — крадлювцитѣ и пунгашитѣ: то толкозъ по свободно свѣрталище и позволение да се прави всичко, може да даде на такива едни хора общественото знаме съ съмнителна и направо лоша нравствена засѣпка.

Нѣщо по вече — могатъ ли пропагандиститѣ на революционно социалистическитѣ идеи да се обзаложатъ за този сжщиятъ народъ, въ името на когото тѣ водятъ своята пропаганда, че той ще се възползува отъ резултатитѣ на тѣхната пропаганда въ случай, че тя сполучи, именно тѣй, както тѣ желаятъ и прѣсмѣтатъ да стане това? Пропагандиститѣ се мжчтъ да разпространятъ въ народнитѣ маси всеобщото раздражение и недоволство, за да могатъ съ тѣхната помощъ да прѣтурятъ сжществующия рѣдъ на нѣщата. Но, да ли не може това сжщото раздражение и недоволство (ако на революционната пропаганда се вдадѣше да го распространи изъ народнитѣ маси до толкова, до колкото имъ се ще) да се обърне послѣ противъ самитѣ тѣхъ и противъ оня новъ рѣдъ на общественитѣ отнасяния, какъвто се ще тѣмъ да нарѣджтъ въ замѣна на сжществуущиятъ рѣдъ? И може ли, наистина да се намисли такъвъ единъ планъ на общественото прѣпращане, който да може да задоволи всички изисквания на народнитѣ маси, изисквания при това искусственно възбуденни и раздражени до нѣмай кждѣ отъ революционната пропаганда? Знаино е, че и въ това отношение ни една революция не е отговаряла на обѣщанията, които сж подклаждали нейнитѣ агитатори и на жаланията на народнитѣ маси, които сж наострѣни отъ тѣхъ. Приказватъ, че когато въ Франция прѣзъ 1848 г. наеженитѣ отъ социалистическата пропаганда парижски работници помогнали комуто трѣбвало да стане революцията, главатарѣтъ на народнитѣ маси, занаятчията Албертъ, се приближилъ до одного отъ главнитѣ водачи на социализмътъ Луи Блава, за да го покаши да даде той на народа отколѣ обѣщаванныйтъ отъ социалистическата пропаганда кроежъ на най добрата урѣдба на работничес-

кийтъ трудъ. Луи Бланъ се изпримчилъ благоразумно отъ това — да прѣдлага на народа какъвто и да било свои кроежъ на общественната прѣправа и прѣдложилъ на самого Алберта да искаже отъ името на работниците, какви нарѣдби и сигуранции биха желали тѣ, за да се осигури най добрата урѣдба на труда. Обаче приказватъ, че колкото и да мислили тѣзи двама урѣдачи на народното добро за кроежътъ на най добрата урѣдба на труда, тѣ не могле да намислятъ прѣзъ нѣколкото часа нищо друго за него, освѣнъ общото заглавие „урѣжданieto на труда“. (А послѣ макаръ и да били намислили тѣй назоваваннитѣ „народни работилници“, но тѣзи работилници излѣзли такова едно несполученно срѣдство за истинското подобряние битието на народнитѣ маси, щото самото републиканско правителство било принудено да ги затвори, и пакъ не безъ насилственни мѣрки). Приказватъ, че въ сжщо такова положение се били намѣрвали и войводитѣ на парижската коммуна отъ 1871 г., когато наеженното пакъ отъ тѣхъ простолудие почнало да иска отъ тѣхъ ясни и опрѣдѣленни кроежи на общественната прѣправа. Изобщо е много по лесно да се расипва, отъ колкото да се намисля що-годѣ по добро и отъ ново да се прави . . . Въ революционно социалистическата пропаганда една отъ най лошитѣ ѝ страни е именно оная, гдѣто, нѣмайки на око яснитѣ и опрѣдѣленни мѣрки за сжщинското подобряване положението на народнитѣ маси, тѣзи пропаганда распространява изъ по между тѣхъ крайното недоволство и раздражение противъ сжществуещото имъ положение. Съ това пропагандиститѣ правѣтъ най голѣмо зло именно на тѣзи сжщитѣ народни маси, за които на гледъ тѣй много се лутѣтъ. Не ще и дума, че положението на работническитѣ классове е въ, много отношения, тѣжко, особенно въ ония държави, гдѣто тѣ сж лишени до сущъ отъ най малката застоялость на едно мѣсто, отъ най малката здрава собственность, гдѣто всичката земя — първийтъ изворъ на народнитѣ благосѣстояния — се намѣрва въ рѣцѣтъ на едни едри и богати ступани. Но, ако тѣ сж

навикнали вече тъй, или инѣкъ на положението си и, ако умѣятъ да живѣятъ съгласно (на спорѣдъ) съ срѣдствата, що имъ дава то; ако у тѣхъ не сж подкладени желанията и блѣноветѣ, които излизатъ много на вѣнъ отъ прѣдѣлитѣ на това положение: то все пакъ си остава за тѣхъ търпимо и поносимо и, тѣ намѣрватъ въ него и радостъ и честитина за себе си. Но, когато се подклажда въ тѣхъ крайното недоволство и озлобяване противъ своето положение, завиждане и омраза къмъ другитѣ по добръ поставенни общественни классове, тогава се раздухватъ и разпалватъ искусственно у тѣхъ такива едни подробности и блѣнувания, каквито никакви условия на общественниятъ рѣдъ не би могли да задоволятъ: животътъ имъ наистина се отравя; отъ тѣхъ се отнѣма послѣдното и най драгоцѣнно въ живота добро — мирътъ на душата, мирътъ на семейството, възможността да намѣрватъ въ животътъ си изворътъ на каквото и да било задоволство и честитина. И тѣзи хора, що правятъ това съ проститъ и сиромашкии народъ, наистина му правятъ много по голѣмо зло и страдание, отъ колкото всѣки други негови врази, притѣснители и смучаки.

А какъ именно социалиститѣ мислятъ да прѣмахнатъ сѣществующитѣ въ чловѣческитѣ общества несправедливости и несвършенства и да нарѣдятъ на земята такъвъ единъ рѣдъ на общественнитѣ отнасяния, който да задоволи всичкитѣ желания и потребности на хората и да стане изворъ на всеобщото доволство и честитина? Планове за това колкого щѣшъ у кои ли не свърѣмени мечтатели; и намъ не влиза въ работа да ги разглеждаме потѣнко. Но главната мисль на социалистическата пропаганда се състои въ туй, щото до се прѣмахнатъ сѣществующитѣ въ чловѣческитѣ общества неравенства на общественнитѣ положения, — неравенства, които, спорѣдъ както мислятъ социалиститѣ, се опиратъ само на насието и на несправедливината, да се унищожатъ всичкитѣ отличия и привилегии на властѣта, на знатността и богатството между хората, и да се установи възможното равенство

въ всичко и общото, или поне равномерното ползване съ всичкитѣ блага на живота. Да се съгласимъ за малко време съ тѣзи мисълъ. Да рѣчемъ, че тѣзи неравенства на общественитѣ положения сж най-голѣмото зло; отъ тѣхъ наистина се поражда не малко зло, макаръ-че, при сегашнитѣ условия на човѣческиятъ животъ въ тѣхъ има и добра страна: тѣ възбуждатъ съревнование въ човѣчeskото работение, спомагатъ на общественниятъ напредѣкъ; повдигайки постъпенно развитието на най-долнитѣ классове на обществото постѣпкитѣ на най-горнитѣ. Да рѣчемъ, че всичкитѣ тѣзи неравенства — всичкитѣ общественни привилегии сж основани на насието и несправедливината, макаръ и това да не е истина въ придобиванieto на тѣзи привилегии и въ ползуването отъ тѣхъ наистина се случватъ и несправедливини и насилия; но, въ основата имъ се гдѣзди идеята на справедливината — разликата на ползуването съ общественнитѣ блага съответствено съ оная на самитѣ човѣчески личности — съ разликата на умѣтъ, дарбата, енергията, трудѣтъ и заслугитѣ за обществото, които се възнаграждаватъ до нѣгдѣ въ лицето на самитѣ умове, дарби, трудове, заслуги и т. на т.; до нѣгдѣ въ тѣхното потомство — въ родѣтъ, сѣдбата на което не може да не бѣде свързана малко или много съ оная на главатарѣтъ на този родъ. Да рѣчемъ, най-сѣтиѣ, че прѣмахването на всички тѣзи привилегии и неравенства наистина ще може да излѣкува всичкитѣ недѣзи и несвършенства на човѣческитѣ общества и, да направи всичкитѣ хора доволни, богати и честити, макаръ и това да не може да бѣде признато за справедливо: суммата на всичкитѣ привилегии, съ които се ползуватъ тѣи назоваваннитѣ висши классове на обществото относително цѣлата масса на общественнитѣ блага, която съставя достоянието на цѣлото човѣчество, въ сжщностъ не е толкова голѣма, както се вижда на мнозина да е, чрѣзъ отиѣманнието на всичкитѣ тѣзи привилегии отъ онѣзи хора, които се ползуватъ съ тѣхъ и распрѣдѣлянието имъ по равно между всички дтуги останали хора, положението на.

първитѣ безъ друго би се влошило; но положението на вторитѣ на да ли би се подобрило много, т. е. богатитѣ и знатни хора, отъ такава една распорѣдба, наистина би станжли по малко доволни и честити, но сиромаситѣ едва ли би придобили много доволство и честитина *). При това знае се че досущъ пъкъ не отъ едното равенство или неравенство на вънкашнитѣ общественни положения зависи щастieto, или нещастieto на хората, съвършенството, или несъвършенството на чововѣческитѣ общества; за това нѣщо има много условия вътрѣшни, духовни — много по важни. Но нека тъй да бжде.

*) Да разяснимъ мисълта си съ числа, тъй като мнозина най-вече даватъ значение на числовитѣ доказателства. Да прѣдположимъ, че въ едно общество между членоветѣ му има такива един отношения въ разпрѣдѣленето на имота. Цѣлото общество, което състои отъ десетъ хиляди семейства, разполага съ единъ имотъ отъ петъ милиона, да рѣчемъ левове. Въ това общество има единъ богаташъ, който притѣжава цѣль милионъ. Другъ единъ милионъ притѣжаватъ десетъ семейства (рѣдно число по 100,000 лева всѣкое). Третитѣ милионъ притежаватъ сто семейства (по 10,000 л. всѣкое). Четвъртитѣ милионъ притежаватъ хиляда семейства (по 1,000 л. всѣкое). Петитѣ милионъ се разпрѣдѣля между останалитѣ 8,889 сѣм йства тъй, щото на всѣко едно отъ тѣхъ се пада срѣдно число само по стотина лева и нѣщо. Въ сжщностъ, на практика неравномѣрното разпрѣдѣление на имотитѣ въ сжществующитѣ общества, едва ли дохожда въ срѣдна пропорция до такива един крайни разлики. Но, да прѣдположимо така: да рѣ емъ, по нататѣкъ, че всичкитѣ тѣзи петъ милиона се взѣматъ отъ частнитѣ владѣлци и се разпрѣдѣлятъ по равно между всичкитѣ делятъ хиляди семейства. На всѣкое едно семейство ще се падне тогава по 500 лева. Какво ще палѣе отъ това? Безъ съмнѣние промѣната въ начина на живѣннето ще бжде доста голѣмка за онѣзи семейства, които ще останатъ съ 500 лева, отъ милионѣтъ, или стотѣ хиляди, или макаръ билъ десетѣтъ хиляди, що сж имали по напрѣдъ. Но, ще се измѣни ли твърдъ много положението на онѣзи, семейства, които вмѣсто стотѣ или двѣстѣтъ лева, що сж имали по напрѣдъ, ще иматъ сега по петѣстотинъ? На да ли ще се измѣни толкова много, щото зарадъ това измѣнение да може да се рѣши човѣкъ, даже като гледа отъ кѣмъ личната негода, да прави корененъ общественъ прѣвратъ, да върши насилия, грабежи и убийства. Може да некажкатъ, че ние прѣдставяваме социалистически планъ на общественното прѣурѣждане въ ний грубъ прѣгледъ, че употребяваме противъ него единъ грубъ способъ на доказателствата. Така; ние знаемъ, че по сериознитѣ отъ съврѣменнитѣ социалисти вече не ще заприкавватъ за отнѣманнето отъ всички на рѣдъ всичкитѣ частни имоти и за разпрѣдѣляването имъ досущъ по равно между членоветѣ на обществото; тѣ сега прикаватъ само за по справедливото възнаграждаване на личнитѣ способности и трудове на спорѣдъ степенѣта и каквито имъ. Но първо и първо ние насочваме рѣчьта си именно противъ онѣзи крайни социалисти, които брѣтватъ за коренното (пъз дѣнно) общественно прѣоборѣчение и, които поставятъ всеобщото щастие на чововѣскій родъ именно въ всеобщото изравняване на общественнитѣ състояния. Такива един крайни социалисти, не ще и дума, има доста и сега, особено между онѣзи, които, като не се задоволяватъ съ разработването на социалистическитѣ идеи въ стаята си, правятъ отъ тѣхъ общенародна пропаганда. Трѣбва при това да се каже, че и онѣзи отъ соци-

Да рѣчемъ, че всеобщото изравнение на хората по тѣхното общественно положение би могло да бѣде наистина изворъ на всеобщото доволство, на мирътъ и щастieto и, че това изравнение наистина би могло да се постигне съ онѣзи срѣдства, каквито ни прѣдлагатъ социалиститѣ. Но какъ да се поддържа и крѣпи това уравниане въ чловѣческиятъ родъ за напрѣдъ до като свѣта свѣтува? Какъ да се отпѣдхтѣ прѣди да доджтѣ онѣзи явления, да не би за напрѣдъ по даровититѣ и енергичнитѣ хора да начнѣтѣ да се въздигнѣтѣ отъ само себе си надъ другитѣ и да не би онѣзи, които сѣ наклонни да заграбвѣтѣ чуждото и да трупѣтѣ иманѣе, да почнѣтѣ отъ ново да заграбватъ съ насилие въ рѣцѣтѣ си привилегиитѣ прѣдъ останалитѣ хора? Че неможе пъкъ да се доведе наистина, това всеобщо общественно управление до тамъ, щото да направи всичкитѣ хора равни и подарби и по образование и по енергията на работението? Блѣнувѣтѣ и за това — мѣчно е да се повѣрва, че чловѣческата мисль би могла да достига до такива едни нелѣпости — блѣнувѣтѣ и за това нѣкоито отъ най крайнитѣ и най налудничавитѣ послѣдователи на новото учение, което сега разглеждаме. Но да се прѣобърне рѣдѣтъ на природата е работа, разбира се, още по мѣчна, отъ колкото да се прѣобърне рѣдѣтъ на историята. Разбира се, че неможе тѣй сѣщо и да се

алиститѣ, у които се формирѣтѣ въ ставѣ и развивѣтѣ въ книгитѣ по сериозни и умѣренни прѣдставления на социалната прѣправа, изстѣпайки се на попрището на народната пропаганда, сѣщо тѣй обичѣтѣ да прѣдставяватъ своитѣ теории въ най заглядно, въ най възбудително, но и наедно съ това, въ най грубъ и нелѣпъ видѣ. Ибо щото да се пропагандиратъ изъ между народа да случва най вече на онѣзи отъ социалистическия идие и теории, които се отличаватъ съ най голѣма грубавина и нелѣпостъ. Противъ таквѣ идеи и теории, съ които най много се разврацаватъ легковѣритѣ и малосмисленнитѣ, и има вѣнѣюща нужда да се говори. Способѣтъ на доказателствата, когато употребяваме противъ тѣхъ, безъ съмнѣние може да се вижда грубъ, но той итговаря напълно на самата сѣщина на тѣзи теории и напълно прилича на онѣя доказателства, каквито се употребяватъ отъ самитѣ социалисти, когато пропагандирѣтѣ своитѣ идеи. Колкото се отнася до по сериознитѣ социалистически теории, въ които се расправя за по справедливата прѣдѣлка на ли чнитѣ трудове на способности на спорѣдъ тѣхната степенъ и каквина, — съ тѣзи теории намъ не влиза въ работа да се прѣприраме тука. Само ако и тѣ за да сѣществуватъ, се наблѣгѣтѣ на силственнитѣ срѣдства и се свеждатъ на революционний пѣтъ, тогава спрямо тѣхъ може да се приложи почти всячко, що се казвѣ отъ насъ противъ крайнитѣ и груби социалистически теории.

искоренятъ до сущъ въ всичкитѣ хора нагонитѣ на заграбянието людското и на насилието, особено пъкъ съ тѣзи мѣрки, които прѣпоръчва революционно-социалистическата пропаганда, и, които сами най много могатъ да спомогнатъ да се развиятъ и заягчатъ въ общества начинитѣ на заграбянието людското и на насилието. По този начинъ — най на крайтъ — ако и да се вдадѣше на новитѣ благодѣтели на чловѣчеството да доведатъ чловѣческитѣ общества до она идеално състояние, за каквото блѣнуватъ тѣ, това състояние не би могло да се крѣпи, да трае дълго врѣме. Малко по малко въ него ще почнатъ пакъ да си показватъ рогата и да лѣсватъ на чело все сѣщитѣ онѣзи явления, които сѣществуватъ при сегашния рѣдъ на работитѣ: защото тѣзи явления се гнѣзджтъ дълбоко въ своищинитѣ и нагонитѣ на чловѣческата природа, каквато поне я виждаме ние при сегашнитѣ условия на нейното сѣществуване.

Но, казватъ, когато се тѣкми новия рѣдъ на нѣщата, ще могатъ да се изнамѣрятъ такива едни мѣрки и гаранции, които би могле да осигурятъ за винаги правомѣрнитѣ отнасяния между хората, и да прѣдварятъ не само проявяванието на насилието и на заграбянието людското, ами и да направятъ невѣзможно да се грабятъ излишни привилегии дори и за такива едни хора, които би се и въздвигали наистина надъ другитѣ съ своитѣ дарби, трудове и заслуги. Какви могатъ да бѣдѣтъ тѣзи мѣрки и гаранции, за това урѣдачитѣ на новия общественъ рѣдъ повечето пѣти не обичатъ да приказватъ опрѣдѣленно, защото е и мѣчно асѣ да се намисли що-годѣ сериозно и опрѣдѣленно въ това отношение. Повечето отъ тѣхъ се отзоваватъ на такива едни въпроси съ общи фрази като тѣзи, че опрѣдѣляванието на всичкитѣ частности на новия рѣдъ на нѣщата е работа на бѣдѣщето; когато пъкъ съ тѣзи — то именно частности и трѣбва да се опрѣдѣля това, до колко прѣдполагаемий новъ рѣдъ може да бѣде желателенъ, или нежелателенъ. Но, нека тѣй да бѣде. Нека наистина отъ провъзвѣстницитѣ на новото учение да могатъ да бѣдѣтъ на-

мисленни здрави мърки и гаранции не само за настаняването на идеалния ред на земята, ами и за поддържането му презъ всичкитъ бждщи врѣмена. . . . Но, та какво е това все вънкашни мърки и гаранции? И мигаръ наистина е възможно да се създаде и закрѣпи за винаги съ вънкашни мърки и гаранции честитината и доброто на хората? И мигаръ наистина ще да е желателно, като не се задоволяваме отъ частнитъ мърки и гаранции за осигуряването на общественния редъ, каквито и сега вече има доста много на врѣдъ, да се измислятъ още надъ цѣлия животъ на чловѣчеството общи мърки и гаранции — тъй да се рѣче, общъ политически контролъ, които да опрѣдѣля по нататъшното развитие на общественния животъ само въ показанната посока и въ прѣдначертанитъ прѣдѣли? Но, уви, та какво би станало тогава съ свободата на чловѣческата личностъ, съ творчеството на чловѣческия гений, съ цѣлото по нататъшно развитие на чловѣчески родъ? Гдѣ би могла да си намѣри мѣсто нещастната чловѣческа мисль, що се е родила въ гениалний умъ, мисльта свѣтла и дълбока, но несъотвѣтствена на обще приетитъ понятия за общественното добро? Или какъвъ пътъ би могло да си намѣри свободното стрѣмление на чловѣческата воля, която е одушевена съ най хубавитъ подбуждения и насочена наистина къмъ доброто на чловѣчеството, но не по оня масштабъ, който по отъ рано и еднжждъ за винаги е прѣдпоказанъ за чловѣческото работение? И какво нѣщо ще трѣбва тогава да стане цѣлото чловѣчество, ако не нѣщо като едно голѣмо стадо, което е длъжно до като бжде живо да пасе по едни и сжщитъ травяни пасища, приготвенни за него отъ неговитъ велики радѣтели? И такава една бжднина желахтъ да приготвятъ за чловѣчеството хората, що приказвхтъ за личната свобода и за историческия напредѣкъ!

Ето, струва ни се, че отъ насъ е вече събрано до толкова много частни чърти на крайния революционенъ лъже-социализмъ, че се лъснува най сѣтнѣ въ сжщинский си видъ и неговий общъ обликъ, очистенъ

отъ онѣзи помади, съ които се хубави за да измамва простодушнитѣ хорица. Но тука на високитѣ понятия на послѣдователитѣ на това учение за неговата необикновена дълбина и мъдрина, която ужъ обгръща изъ дъно всичкитѣ задачи на чловѣчески животъ, то напротивъ се отличава прѣди всичко съ найповърхностно, вънкашно късоглѣдо отнасяние къмъ чловѣчески животъ и сериознитѣ задачи, що ни слага на прѣдъ той. Спирайки се на едничката външна материална страна на работата и непрониквайки въ неговитѣ вжтрѣшни най дълбоки основи, социалиститѣ естествено не само, че не рѣшавжтъ въпроситѣ, съ които се нагърбятъ, ами още се и заплитжтъ въ крайни безизходни противорѣчия. Тѣй, нагърбяйки се, прѣди всичко, съ въпросътъ за доброто и честитината на хората, тѣ, току-рѣчи, досущъ свожджтъ този въпросъ на частенний за материалната ситостъ, или не ситостъ. Поради това материалната сиромашия се вижда на очитѣ имъ не само най-голѣмо, ами и едничко коренно нещастие, отъ което произлѣзвжтъ всички други бѣди биле, тѣ физически, или морални и простотията, и безнравственността, и несправедливостъта и т. н. Естествено е поради това, гдѣто всичкитѣ имъ напжвания се насочвжтъ само къмъ това, да се избави чловѣчеството отъ това коренно нещастие; съ прѣмахванието на сиромашията, блѣнувжтъ тѣ, ще се настанятъ сами по себе си въ чловѣчески животъ нравственността, справедливостъта и щастие. И пакъ тѣ сами си казвжтъ, че богатитѣ хора, които не сж опитвали на гърба си лишенията на сиромашията, сж и безнравствени и по несправедливи и въ сжщностъ по нещастни отъ сиромаситѣ. Какъ по нататкъ да се избави чловѣчеството отъ това голѣмо нещастие? Гдѣ да се намѣри коренната му причина и какъ да се унищожи тя? Този въпросъ социалиститѣ рѣшавжтъ сжщо тѣй до нѣма-и-къдѣ повърхностно: сиромаситѣ иматъ нужда отъ необходимитѣ потрѣби на живота за туй, че богатитѣ сж заграбили динъ много земни блага въ ржцѣтѣ си и, се ползувжтъ отъ тѣхъ за да задоволявжтъ своитѣ прищѣвки, т. е. инакъ да се рѣче си-

ромашията съществува на свѣта за туй, че едни хора имжтъ малко нѣщо, а други много; или още по просто — сиромашията е отъ туй, гдѣто едни хора сж сиромаси, а пѣкъ други не сж. Отъ тукъ се вади това заключение, че трѣбва да се взѣмжтъ връхнинитѣ (зѣядето) отъ богатитѣ и да се раздѣлятъ между бѣднитѣ. Ние вече казахме по горѣ, че чрѣзъ тѣзи операция на тѣзи, що имжтъ много наистина ще стане много по лошо, но, дали ще стане много по добрѣ на онѣзи, що имжтъ малко, това е твърдѣ съмнително; социалиститѣ измамжтъ сами себе си, въ този случай, съ единъ много прѣувеличениитѣ прѣдставления за купчината на земнитѣ блага, които се намѣржтъ въ ржцѣтѣ на богатитѣ хора сравнително въ цѣлата имъ колкавина, що е достояние на цѣлото чловѣчество. Какъ по пататѣкъ да се направи прѣдполагаемата операция за да се изравнятъ земнитѣ блага между богатитѣ и сиромаситѣ? Богатитѣ, то се знае, нѣма да прѣдаджтъ съ добра воля, своитѣ връхнини (зѣядето си); поради това най надѣждно е да се доведжтъ сиромаситѣ до такова едно състояние, щото тѣ сами да вземжтъ тѣзи връхнини отъ богатитѣ. А какъ? трѣбва да се възбуди отъ сиромаситѣ недоволство отъ състоянието си и, да се доведе то (недоволството) до тамъ чакъ, щото то да имъ стане не поносимо, щото да бѣджтъ готови за всеѣкакви крайни макаръ било насилственни и прѣстѣпни мѣрки — за нагласа, за въставанне, за грабежъ, за убийство, за да се отрѣжтъ отъ това състояние. И тѣй ето ви рѣшението на най важния жизненъ въпросъ. Иска се подобрѣннето материялното положение на сиромаситѣ; за това трѣбва да се направи сегашното имъ материално положение непоносимо за тѣхъ. Иска се подобрѣннето на нравственното имъ положение; за това трѣбва да се изврати въ тѣхъ нравствения смисълъ и съвѣстѣта, да се приучжтъ на насилия и прѣстѣпления отъ всеѣкакъвъ видъ. Иска се въобще да се направятъ сиромаситѣ честити; за това нѣщо срѣдствата сж: да се отиѣме отъ тѣхъ послѣдния изворъ на възможното у тѣхъ честито положение — доволство отъ състоянието

си, неприщѣвкавина на желанията, спокойствие на духътъ и миръ на съвѣстѣта ! . . . По сѣщия начинъ се рѣшава отъ социалиститѣ и другия най сѣщественния жизненъ въпросъ за съвършенството, или несъвършенството на сѣществующата общественна и политическа урѣдба. Впервайки очи на общественнитѣ отнасяния на хората социалиститѣ виждатъ въ тѣхъ сума несъвършенства, насилия, не справедливости и пр. Виждатъ и съзнаватъ тѣзи несъвършенства и другитѣ хора, които иматъ очи да виждатъ. Но, социалиститѣ, спирайки отъ една стр. вниманието си на най рѣдкитѣ изключителни явления на общественния животъ, дигъ много вече преувеличаватъ неговата неурѣдба, отъ др. стр. посочвайки причината на тѣзи неурѣдби и пѣтътъ за тѣхното искореняване, тѣ се спиратъ на такива едни обяснения, съ които ни една сериозна мисль. не може да се задоволи. Отъ що сж лоши общественнитѣ отнасяния, отъ що е въ тѣхъ много несправедливостъ и насилие и пр.? Отъ туй, гдѣто урѣждачитѣ и управницитѣ на обществата сж лоши хора. Но, отъ кждѣ се взѣматъ тѣзи лоши управници на обществото и отъ що сж тѣ сами лоши? Тѣ излизатъ изъ сѣщото общество и отразяватъ на себе си неговитѣ недостатки; тѣ сж плодъ (рожда) на лошата общественна урѣдба. По този начинъ тука причината докарва извѣстно слѣдствие и сама произлѣзва отъ това сѣщото слѣдствие. . . . Лошо е обществото отъ туй, че управницитѣ му сж лоши; слѣдователно за да стане обществото на добро трѣбва да му се дадатъ добри управници. Но, отъ кждѣ ще се взематъ тѣзи добри управници? Не ли пакъ отъ сѣщото общество? И нѣма ли тѣ тѣй сѣщо да отразяватъ на себе си неговитѣ недостатки? . . . По нататѣкъ: по що най вече сж лоши сегашнитѣ управници на обществата и самитѣ общества отъ тѣхъ управлявани? По това, че обществото много теглѣло, казватъ, отъ тѣхъ, тѣрпѣло много насилия и несправедливости. Нѣщо, което, поради това именно, не е желателно да се съглежа у новитѣ управници на обществото и въ новата общественна урѣдба, на ли? Насилието и неспра-

ведливостта, но, по кой начинъ пъкъ може да се промѣни стария рѣдъ на новъ и да се замѣнятъ старитѣ управници съ нови? Пакъ съ насилието и несправедливостта. По този начинъ тукъ за искореняването на болѣстта се прѣпоръчва това сжщото срѣдство, което е докарало и поддържа (крѣпи) болѣстта. Такава е логиката у послѣдователитѣ на новото учение; и толкова сж тѣ мѣдри въ рѣшаванieto на опѣзи сжщитѣ въпроси, които тѣ сами считатъ за коренни въпроси на общественния животъ.

Да видиме сега каква е тѣхната искренность, доколко сж искрени тѣ въ заявяването и раскриванieto на своитѣ идеи. Революционний социализмъ, както е видѣтъ отъ всичко до тукъ казанно, се крѣпи на началото на насилието и вѣрва само въ него. Но, той не иска да се признава явно въ това; социалиститѣ разбиржтъ, че явното проповѣдване насилието не може да привлече къмъ себе си много послѣдователи, и, че право да си кажемъ, има дълбоко противорѣчие въ казанното учение, което, възставайки противъ насилието, само пакъ проповѣдва насилие. Поради това тѣ за да направятъ по привлекателна своята проповѣдъ, исписватъ на знамето си свѣстмъ други начала и идеи. Въ сжщностъ тѣзи идеи сж до суцъ людски тѣмъ на характерътъ на тѣхното учение. Тѣ изобщо никакъ не вѣрвжтъ да иматъ сами въ себе си духовна сила. Тѣ не можжтъ да разбержтъ какъ тѣй да може доброто само по себе си, съ своята вжтрѣшна сила, да побѣждава надъ злото, любовта надъ враждата, правината надъ кривината. Тѣзи понятия сж отъ областта на висшия духовенъ рѣдъ на идеитѣ, когото тѣ не разбиржтъ и не признавжтъ. Тѣ, спирайки се на едната само външна материална страна на живота, вѣрвжтъ че само външната материална сила царува на врѣдъ. Поради това, спорѣдъ тѣхното прѣдставление, най висшитѣ духовни идеи безъ друго искжтъ за своето развиванie и заягнунувание тѣй сжщо външна сила — насилието и; неможжтъ, безъ това, да получжтъ никакво значение въ свѣтътъ; само съ насилието въ ржцѣ може да се работи противъ насилието, съ вражда противъ вражда-

та и съ кривина противъ кривината. По този начинъ виспитѣ идеи на доброто, на правината, на любовта и на свободата си оставатъ у социалиститѣ нѣкакви-си отвлеченни идеи, въ вжтрѣшното значене на които тѣ никакъ не вѣрватъ, а пѣкъ на практика, подѣ тѣхното знаме се проповѣдватъ и вършѣтъ насилието, кривината, враждата и злото. Социалиститѣ немогѣтъ, разбира се, да не съзнаватъ, че между тѣхнитѣ думи и работи, между началата, които тѣ истѣкватъ прѣдъ хората и онѣзи, които осѣществяватъ наистина има дълбоко противорѣчие. И ето че поради това тѣ се мѣчатъ да заливосѣтъ какъ-годѣ и затулятъ, или пѣкъ да затикватъ това противорѣчие, и измислѣтъ такива едни оправдания, че насилието, омразата и кривината за тѣхъ имѣтъ само врѣменно значение, че това сѣ само едни мѣрки за закрѣпяването на доброто, правината и любовта въ свѣта. По този начинъ за да се подкрѣпи новото прѣвратно и безнравствено учение се привлича тука друго едно отколѣ измислено и ещо тѣй отколѣ осѣждено нелѣпо и безнравствено учение: че ужъ за добритѣ цѣли могѣтъ да се употребяватъ лоши срѣдства, че ужъ отъ лошитѣ мѣрки могѣтъ да произлѣзѣтъ добри послѣдствия и т. на т. Всички такива учения, които носѣтъ сами въ себе си вжтрѣшно противорѣчие и които поради това сами себе си расипватъ, произлѣзватъ именно отъ повърхностното материялно гледание на живота, отъ невѣрването въ висшата духовна съла на доброто и правината, сами по себе си и, отъ лицемѣрното желание да се съединятъ какъ-годѣ въ нравствения животъ двѣтѣ до сущъ противоположни начала: началата на доброто и злото, на свѣтлината и на тъмнината, на правината и на кривината, на любовта и на враждата.

Ето тука-на се лѣснува и опая страна на работата, въ която социалистическото учение се досѣга най-близко съ друго едно съврѣменно лѣжовно учение, съ материалистическото. На гледъ не би трѣбвало да има по между тѣзи двѣ учения нищо общо. Социализмътъ още съ първо поглеждане се показва като една висока

идеялизация; а пъкъ материализмът е отричание — противоположност на всяка идеялизация. Социализмът е блънъ за бѣдѣщото; материализмът е животъ сега за сега. Социализмът е вѣра въ тържеството на висшата духовна идея; материализмът е признаване на факта, че вѣдъ царува само единъ животинскій пагонъ и външната материална сила. Социализмът проповѣдва за общото добро; пъкъ материализмът знае само едно добро, което се гнѣзди въ личното усѣщаніе. Социализмът проповѣдва самоотверженната любовъ къмъ човѣчеството; материализмът признава непрѣсмѣтната любовъ и то само въ смисълъ на половия инстинктъ; а всички съзнателни и свързани съ волята работи на хората, спорѣдъ неговото прѣдставление, имѣтъ въ основата си егоизмътъ, желанието, или прѣсмѣтанието да се получи изгода отъ другитѣ, че било и чрѣзъ доставянieto изгоди и тѣмъ. Социализмът блънува за всеобщото братство, миръ и щастіе; послѣдователния материализмът не може да признае тѣзи блънувания; за него вѣчния законъ за животътъ, когото най новата наука прѣнася изъ животинската, материалната област на животътъ и въ сферитѣ на най високитѣ нравствени явления, е борба за съществуване и лично наслаждаване и, слѣдователно е всеобща вражда, насилие и взаимно истребление, закрѣпяване благого и честитината на едни хора върху страданието и унищожението на другитѣ. А, отъ що пъкъ има мѣжду съврѣменнитѣ социалисти много материалисти? Отъ що социалистическата пропаганда върви рамо до рамо съ материалистическата — подъ едни и сѣщитѣ знамена въ едни и сѣщитѣ военни станове? Отъ-що е туй, гдѣто въ много злочести главици, увеличани отъ тѣзи пропаганда се наставасвѣтъ едно до друго такива явно противорѣчющи понятия, като всеобщото благо и личния егоизмъ, всеобщото братство и борбата за съществуването, всеобщия миръ и щастіе, и революционното смущение и кланье? Отъ туй, че въ сѣщностъ социализмътъ и материализмътъ се крѣпѣтъ на едно и сѣщото начало. Това е именно началото на

външната материална сила — началото на личния егоизъмъ и на борбата за съществуването, началото на насието, кривината и враждата. Това е онова начало, което наистина царува въ свѣтътъ на звѣроветѣ, въ животътъ на животнитѣ и, на което нейното миросъзерцание, приравнявайки чловѣка съ животнитѣ, се мѣчи да даде също тѣй правото да царува въ чловѣческия животъ. Това е онова начало, което вече еднажъ въ древнитѣ врѣмена бѣ заглушило въ чловѣческия родъ всичкитѣ виспи идеи на доброто, правината и любовта и, едва ли не обърна чѣлия чловѣчески родъ въ царството на животнитѣ и звѣроветѣ и, което, бидѣйки спрѣно за нѣколко вѣкове въ развитието си отъ влияието на християнството, отново се готви сега да царува въ чловѣческия родъ чрѣзъ искубналитѣ се отъ християнската почва учения. Материализмътъ проповѣдва това начало явно, послѣдователно, и направо поставя на знамето си началото на материалната сила, на личния егоизъмъ и на борбата за съществуването т. е. на всеобщата вражда. А пъкъ социализмътъ не иска, или не намѣрва за сгодно да заявява явно и послѣдователно тѣзи начала и се мѣчи да ги засѣнча и потуля съ началата на досущъ другъ противоположенъ рѣдъ, съ началата на общото добро, на само отверженната любовъ къмъ чловѣчеството, на всеобщото братство, на правдата, на мирътъ, на свободата и т. на т. Но, въ сжщностъ тѣзи най високи духовни начала си оставатъ също тѣй людски на социализмътъ, както и на материализмътъ. Въ сжщностъ отъ социализмътъ, също както и отъ материализмътъ постоянно се прокарватъ материалистическитѣ начала на личния егоизъмъ, на насието, на враждата и на практика дори революционеритѣ-социалисти прокарватъ тѣзи начала съ още по голѣма послѣдователностъ и крайностъ, отъ колкото материалиститѣ, които се задоволяватъ най вече съ теоритическото развивание на своето начало. Разбиратно е сега, на кѣдѣ най на края, тѣзи учения могатъ води чловѣчеството: на татѣкъ, щото да заглѣхнатъ пакъ полегка-легка въ чловѣческия родъ

всичкитѣ висши идеи и най благородни чувства, — на татѣкъ, щото всичкитѣ нравственни стихии на чело-
вѣческия животѣ да отстѣпнѣтъ мѣстото се на грубата
сила да царува и челоуѣческия родѣ да се обѣрне на
животинско стадо, или на звѣрско царство. Послѣдо-
вателния материализмѣ нѣма да се заотказва отѣ
тѣзи крайни резултати на -своята система; спорѣдѣ
неговата система хората никога не сѣ и прѣставали,
та-че и немогѣтъ да прѣстанѣтъ да бѣдѣтъ животни
и звѣрове. Но, социализмѣтъ мижи прѣдѣ тѣзи пос-
лѣдствия и се мѣчи да мами себе си съ фалшивитѣ
прѣдставления за всеобщето братство, всеобщия мирѣ
и щастие, които трѣбва ужѣ-де да се образувѣтъ отѣ
всеобщата вражда и всеобщото расипвание. Вѣ сѣщ-
ностъ обаче, ако се по взрѣмѣ по отѣ близо вѣ тѣзи
мечтателни прѣдставления за бѣдѣщето братство и
щастие на хората, тѣзи сѣщитѣ мирѣ и щастие ще
ни прѣдставяѣтъ образѣтъ на животинското състояние
на хората, които прозябавѣтъ вѣ едни и сѣщитѣ
по отѣ рано прѣдначертани крѣжила и условия на
животѣтъ, — на такова едно състояние, при което не
могѣтъ да си имѣтъ мѣстото нито личната свобода,
нито обществения напрѣдѣкъ. Ако ли пѣкъ при това
се вземе вѣ внимание, че за да приготвяѣтъ на хората
това бѣдѣще блаженно състояние, социалиститѣ се
мѣчѣтъ по напрѣдѣ да развияѣтъ вѣ тѣхѣ, хората,
звѣрскитѣ нагони на насилюето, враждата и расипва-
нието и, че тѣзи нагони, възбуденни до нѣма-й-кѣдѣ
немогѣтъ, разбира се, да изгубѣтъ силата си и да
изчезнѣтъ, щомѣ се пощѣ да стане това на урѣжда-
читѣ на бѣдѣщата общечелоуѣческа коммуна: то тогава
трѣбва да излѣзе, че вѣ прѣдлагаемата всесвѣтна
коммуна челоуѣчетуото трѣбва да очаква за себе си
не само едно мирно — животинско състояние, при
което ягнятата би можѣли да се пасѣтъ спокойно
наедно съ вѣлцитѣ, ами и свирѣпо-звѣрски отнасяния,
при които вѣлцитѣ, едниждѣ истрѣбили пастиритѣ и
пазачитѣ на стадото, ще посочѣтъ послѣ това своята
свирѣпщина срѣщу прѣдалитѣ се легко мисленно тѣмѣ
овцѣ и единѣ срѣщу друго. . . .

(Слѣдва).

ЕВАНГЕЛИЕТО,

Като образователна сила въ историята на новия СВѢТЪ.

Отъ университетекнитѣ лекции на професора М. Петрова.

(Прѣвелъ отъ руски: Г. В. Ангеловъ).

Надали има въ историята въпросъ, за който да се е писало тъй много, както за влиянието на християнството върху цивилизацията на свѣта. Още отъ когато се е почнѣла въ Европа сериозната историческа наука, сир. отъ началото на сегашния вѣкъ, людие отъ всички възможни партии и убѣждения еднакво оцѣнихъ великата историческа роль на нашата религия. Въ рѣда на елементитѣ, отъ които се сглобихъ животътъ и образованието на новитѣ народи едни както цѣлата категория на духовнитѣ и изобщо на клерикалнитѣ писатели, приписахъ на християнството първа и главна роль, други, по примѣра на Гизо, видѣхъ въ него преимущественно съединителния цементъ, чрѣзъ който се сблизихъ и слѣхъ въ едно двата враждебни свѣтаримския и варварския, които се бѣхъ сблъснали въ прѣдѣлитѣ на древността. Но отъ всичко най-забѣлѣзване е това, че даже оние историци, които отвърляхъ Божественното происхождение на християнството и гледахъ на него просто, както и на всѣко друго историческо явление, — показавъ по голѣмо усърдие отъ всички да разяснѣтъ това влияние, което християнската религия е имала върху сѣдбинитѣ и върху характера на новото човѣчество За примѣръ може да служи белгийския професоръ Лоранъ, въ своето съчинение, което едвамъ ли не повече отъ колкото трѣбва довѣрчиво посрѣщнѣто отъ нашата публика, толкова припрѣно гони тая задача, щото даже пада въ нѣкакъвъ абсолютенъ исторически про-

виденциализмъ, който неможе напълно да се оправдае отъ строгата наука. Но тъй, или инакъ, въпросътъ е почти исчерпанъ, или поне много е мъчно да се каже за него нѣщо ново.

При едни такива условия, неще и дума, много би било смѣшно отъ моя страна да прѣдлагамъ тукъ свои размисления и съображения; но, за свое оправдание, мислѣхъ, че самия прѣдметъ е тъй неисчерпаемъ и прѣдставлява толкова безбройни страни, щото всѣко живо лично впечатлѣние, искрено прѣдано, е въ сила да привлѣче вниманието на всѣкого който мисли.

Често съмъ азъ срѣщалъ въ учената литература мисълта, че християнството било велика реакция противъ духътъ на язическата старина. Азъ искахъ да си изяснѣхъ тѣзи мисълъ, и съ тѣзи цѣль внимателно четѣхъ евангелието, като се мъчехъ да се прѣнесж мислено въ ония обстоятелства, случки и всички условия на живота, верѣдъ които е било проповѣдвано учението на Спасителя. Питанието, въ какво именно това учение противоречеше на нарѣдбитѣ и идеитѣ на стария свѣтъ и, слѣдователно, какви сж новитѣ принципи възвѣстени на свѣта отъ евангелието, — неотстѣпно ржководѣше моитѣ изучавания. И ето какви впечатлѣния изнесохъ, като съпоставихъ проповѣдта на Спасителя съ съврѣменната ней история на свѣта.

Всѣки, който земе да изучава съ такъва цѣль евангелието, още отъ самото начало ще се порази отъ високата духовность, разлета въ цѣлото това творение. Евангелското учение като проповѣдва важностьта само на духовнитѣ интереси — на истината, на справедливостьта и на доброто, и като призовава къмъ смирение, самоотричание и нравствена чистота, въ тоя смисълъ, то наистина се явява остъръ протестъ срѣщу страшния развратъ срѣщу материализмътъ и егоизмътъ, които нравствено съсипахж въ онова врѣме античния свѣтъ. За първъ пжтъ това учение показва на човѣка суетностьта на земното и обѣрнж неговитѣ погледи къмъ послѣдната цѣль на битието —

къмъ вѣчния животъ. Такъво е общото впечатление. Като вникваме по-нататъкъ въ смисъла на евангелската проповѣдь, не можемъ да не забѣлѣжимъ, че най-главно, тѣзи духовностъ искажала се въ слѣднитѣ три идеи, които, тѣй да се каже, прѣобладавахъ надъ всички частни случаи, по поводъ на които Божественния Учитель прѣподаде своето слово за спасение и за животъ:

а) въ идеята за господството на духа надъ всѣкакви форми;

б) въ учението за господството на духовното начало надъ материалното и чувственното и —

в) въ първенственното значение на индивидуалния животъ прѣдъ общественния и политическия.

Нека се запрѣмъ върху всѣка отъ тѣзи особености на евангелието, тѣй — като въ тѣхъ именно се съдържа всичката негова противоположностъ къмъ духа на античността отъ една страна, и, отъ друга — цѣлата програма на духовния животъ на новото човѣчество.

За да оцѣнимъ всичкото велико значение на първата идея, необходимо е да си спомнимъ, че първения характеръ на античната цивилизация, и особено на цивилизацията на класическитѣ народи, е била пластиката, която се е състоела, както се знае, въ ограничеността, или по-правилно-въ исчерпаемостта, измѣримостта на духовното съдържание чрѣзъ извѣстни постоянни форми, които сж го обгърщали. И макаръ това свойство много да е помогнало за необикновенното изящество и съвършенство на формитѣ на античния животъ, но, отъ друга страна, то бѣ причина на бавното движение на античното образование и се свърши съ пълния неговъ застои, когато, най-сетнѣ бѣ погълнатъ и исчерпанъ тоя ограниченъ запасъ отъ духовенъ животъ и когато отъ него останахъ само едни прѣкрасни, но празни форми. Къмъ края на прѣдхристиянскитѣ врѣмена особено поразително биде това всеобщо обѣдняване на духа, — и животътъ, малко по малко, се прѣвърнжъ въ обрѣдъ, смисълътъ, душата на който вече отдавна отлетѣхъ. За да се въз-

роди човѣкъ въ новъ, никога неистощимъ животъ, по-трѣбно бѣше да му се внуши смѣлость, увѣренность въ неговото могъщество, въ неодолимитѣ сили на неговия духъ. И ето, че се разнася гласътъ на Спасителя: *Ако имате вѣра Кажете на тази гора* и т. н. Никога човѣшкия духъ не е достигалъ още до токѣво нечувано могъщество, както въ тия думи; никога законната вѣра въ неговото господарствование надъ свѣта не се е изказала по-твърдо и по абсолютна. Всички на земята, самата природа, трѣбваше отъ сега да се покоряватъ на неговата царственна воля и мисль.

Послѣ, ние виждаме, какъ отъ тѣзи идея истича стрѣмлението да се овсободи човѣкътъ отъ всички форми, символи, и обрѣди, които нѣкога сж стѣснявали неговото развитие, които сж спирали неговия свободенъ полетъ. Отъ тукъ — е това безпощадно посрамяване на фарисейската мъдростъ и на фарисейското благочестие, основани само на външни формалности на закона. Отъ тогава вече не обрѣдътъ, не формата добиватъ сжщинско значение, но духътъ, мисльта на човѣка, въ каквато би ни се явила форма, — защото Синътъ човѣчески станъ господаръ на сжбботата. Отъ тогава се открива вече пжтътъ къмъ неисчърпаемото съвършенство на човѣчеството, което не се стѣснява вече отъ никакви постоянни форми на живота, зима върхъ надъ тѣхъ, товари ги и ги разрушава, спорѣдъ исканието на законитѣ и правата на своето развитие.

Ние прѣминаваме сега къмъ втората главна идея на евангелието — за прѣобладанието на духа надъ материята или надъ чувственността. Тя изисква малку по-подробно развитие. Ние ще прослѣдимъ характерътъ на язическата древностъ, всичкитѣ сфери на индивидуалния, общественния и политическия животъ, и послѣ ще посочимъ какви промѣни се извършихъ въ всѣка отъ тѣхъ чрѣзъ учението на Спасителя.

Цѣлия индивидуаленъ животъ на некогашния човѣкъ е отбѣлѣзанъ съ чувственъ характеръ. Чувственността се вкоренява въ самата срѣда и въ самия

источникъ на тоя животъ — въ религиознитѣ прѣдстави. Като оставяме философскитѣ и теософическитѣ системи на античността, които постоянно бѣхж цѣль на малцина високо-развити избранници, обикновенитѣ народни религии на древния свѣтъ бѣхж религии натурални. Въ най нискитѣ стѣпала на своето развитие, тѣ се ограничавали съ просто поклонение прѣдмѣтитѣ отъ веществената природа — на тѣй нарѣченитѣ фетиши, а у най-високитѣ съ обоготворение на нейнитѣ сили въ различни образи и символи. Обаче и тамъ и тукъ ние виждаме природата, която съ своята власть, съ своето могъщество тежи надъ свободното съзнание на човѣка. По голѣмата частъ отъ религиознитѣ вѣрвания на древнитѣ народи дължи своето происхождение на мѣстнитѣ условия на тия страни, които сж тѣ заемали. Тѣй, древния египтянинъ въ своитѣ религиозни прѣдстави благотворѣлъ мѣстнитѣ особености на своята страна. Плодородната почва на Нилската долина той е боготворѣлъ подъ името на благодѣтелната богина Изида, — Нилъ, който ѝ принасялъ плодородие — подъ образа на върховния озиризъ, изворътъ на всѣко добро, а страшната съсѣдна пустиня, която е нанасяла смъртъ и разрушение, — въ лицето на враждебния духъ — Тифонъ. И каквото и да било по-нататъшното отвлечено развитие, дадено подирѣ на тие понятия отъ жрѣцитѣ, но нѣма съмнѣние, че първоначално тѣ имахж този простъ материаленъ смисълъ, а въ маситѣ на народа си останжж такива и до послѣдно врѣме. Тѣй сжщо у древне иранскитѣ народи поклонението на двѣтѣ върховни божества Агура-Мазда и Агра-Майна, или както обикновено ги наричатъ, Ормуздъ и Ариманъ, се е развило, както справедливо мислжтъ, подъ влиянието на противоположноститѣ между гористия, свѣтлия, земледѣлческия Иранъ и съсѣдния дивъ, степенъ Туранъ, населенъ отъ грабливи чергарски орди. Самата вражда на тие двѣ страни се е отразила, може би, въ религиознитѣ прѣдстави на народитѣ, които сж ги населявали — въ идеята на вѣчната борба между началото на доброто

и началото на злото, между царството на свѣтлината и царството на тъмнината.

Даже първоначалнитѣ религиозни разбирания на гърцитѣ и на римлянитѣ иматъ все такъвъ чувственъ характеръ, съ тѣзи само разлика, че тукъ не толкозъ външната природа е послужила като главенъ прѣдметъ за обоготворяване, колкото свойствата, силитѣ и доблестъта на самия човѣкъ, сиречъ все пакъ физическата и нѣравствената природа е дала съдържание за религията. За това всички божества на язическия свѣтъ иматъ твърдѣ много частно значение. Тѣ тѣсно сж свързани съ своето мѣсто, съ своето плѣме, вънъ отъ които нѣматъ никакъвъ смисълъ. Изгубили единъ народъ своята родна страна, или сапитѣ религиозни прѣдстави прѣминатъ ли на друго мѣсто, — тозъ часъ тѣ изгубили всѣкакво значение. Поразителенъ примѣръ прѣдставя Римъ въ врѣме на императоритѣ, гдѣто въ това врѣме се стекли всички религии на тогавашния свѣтъ, тѣй-щото, по остроумното забѣлѣзване на Петрония, въ града се намѣрили повече богове, нежели хора. Но тѣзи бозбройни култове, прѣнесени въ Римъ отъ всички области и отъ всички прѣдѣли на империята, на нова, чужда за тѣхъ страна, естествено трѣбваше да изгубятъ всичкото си прѣдишно значение. Поклонението на Озириса и на Изида, при Нилскитѣ брѣгове, имаше, то се знае, свой нравственъ смисълъ, но прѣнесено въ Италия, гдѣто нѣма нито плодотворната почва на нилската долина, нито периодческитѣ разливания на рѣката, нито страшната съсѣдна пустиня, — това поклонение станъ безмисленно, и духътъ на човѣка, като виждалъ само единъ обрѣдъ, безъ обаче да разбира неговото значение, естествено, не можѣше да има къмъ него уважение и съчувствие. Въ това обстоятелство се заключава, между другото една, отъ най главнитѣ причини за бързото падание на древния политеизмъ. Новото учение, като религия всеобща, абсолютна и чисто духовна, не привързана къмъ никаква страна, къмъ какво врѣме къмъ никакъвъ народъ, вече само съ това имаше грамадно преимъщество прѣдъ язичеството. Въ

това именно и се заключава, нека кажемъ пжтемъ, главното историческо значение на великото движение на народитѣ, което освѣтъ своята огромна политическа важность има дълбокъ смисълъ още и за историята на първоначалната християнска църква, като срѣдство, избрано отъ Провидѣнието за най бързото распространение на евангелието. Като напускали своитѣ родни полета и планини, народитѣ заедно съ това напускахъ, и свързанитѣ съ тѣхъ религиозни понятия и прѣнасяхъ въ чужди непознати тѣмъ мѣста свободнитѣ си сърдца, въ които словото Божие лесно намираще плодотворна почва. Ето защо западното духовенство безъ много трудъ направи християни Готитѣ, Франкитѣ и другитѣ Германци, които бѣхъ оставили нѣкогашната си татковина, и ето защо Карлъ В. бѣ длъженъ да просвѣщава Сакситѣ чрѣзъ една трийсетгодишна истребителна война. А това именно се случи, защото Сакситѣ принадлежаха къмъ оние немного Германци, които като почти не бѣхъ взели участие въ общото движение на народитѣ и като чевърсто се държахъ на старото си мѣсто, дѣто всѣки хѣлмъ, всѣки изворъ имаше за тѣхъ нѣкакво свѣщенно значение, заедно съ това упорно се държахъ за своитѣ стари религиозни прѣдстави. Евангелието, повтаряме, не носи въ себе нито мѣстенъ, нито племененъ характеръ. Не води то своето начало отъ чувственитѣ и материални впечатления, но изъ непосредственото отгорѣ откровение. Съ провъзгласяването, че Богъ е Духъ, и че Той е общи Баща на всичкитѣ людѣе, то е вече произвело огроменъ прѣвратъ въ религиозното съзнание на чловѣчеството, тѣй-като съ това то безвъзвратно е лишило природата отъ нейната прѣдишна могъщность, нейната божественность, и я довело на стѣпенъ да бжде служебна и покорна на човѣка материя. А съ това сжщо и на човѣшкия духъ, до тогава притисканъ отъ нейното влияние, се открилъ свободенъ пжтъ къмъ всестранно развитие и съвършенство.

Сжща такава промѣна се е извършила отъ Евангелието и въ обществения животъ на стария свѣтъ.

Извѣстно е, че за изворъ и за главенъ принципъ

на животъ въ господарствения животъ на древнитѣ било фамилното начало, родовото, кръвното, или съ други думи да кажемъ, физическото, материалното и чувственото начало. Сжщата тѣзи физическа природа, могъществото на която е тежело надъ индивидуалното съзнание на нѣкогашния човѣкъ, се е отразила сжщо и на неговитѣ социални отношения.

За по ясно, нека прослѣдимъ, въ бѣгли чѣрти, обществената организация на най-главнитѣ господарства на прѣдхристиянския свѣтъ, и ние навредъ ще срещнемъ присѣтствието на това физическо начало въ въ по-голъма или въ по-малка стѣпенъ и сила.

Нека захванемъ отъ най-далечния и отъ най-древния истокъ, сир. отъ Китай. Тукъ фамилното начало проникнало въ цѣлия господарственъ животъ и се е запазило въ цѣлата си пѣрвобитна простота. Императорътъ, говори Шу-кингъ, е общи баща на своитѣ поданици и има надъ тѣхъ неограничена отеческа властъ. Мандаринитѣ сж най-старитѣ негови дѣца, подвѣдомствениитѣ тѣмъ лица сж най-младитѣ, по нисходни стѣпала, тѣзи общественна иерархия обръща цѣлото господарство, — тѣй-щото 250 милоона народъ съставятъ, поне въ теория, като че ли една челядъ, съ силата на природно нараствание, което се е развило до колосални размѣри.

Въ теократическитѣ господарства, дѣто общественитѣ нѣрѣдби бѣхж съградени върху различието на каститѣ, както въ Индия и въ Египетъ, родовото начало запазило сжщата сила, защото и самото раздѣление на касты почивало, най-главно върху тѣхното племенно различие. Тѣй, три найвисоки касты въ Индия — браминитѣ, кшатритѣ и вайсиитѣ, нито по цвѣта на кожата, нито по языка, нито пѣкъ по умственнитѣ способности, не приличатъ на четвъртата каста — судраситѣ, покорени отъ аriskитѣ завоеватели, които дошли оуъ сѣверъ.

Тѣй-сжщо и въ Египетъ най-горнитѣ касты били пришълци отъ Етиопия, както мислѣли по-напрѣдъ, или отъ прѣдна Азия, както мислѣли най-новитѣ египтолози; но нѣма съмнѣние, че бѣхж пришълци тия

покорители на чуждоплеменнитѣ тѣмъ жители на нилската долина, които образувахъ отъ покоренитѣ, почти, безправни классове на обществото.

Обществената уредба на еврейската нация, която се рздѣляла, както е извѣстно, на 12 колѣна, управлявани отъ родоначалници или отъ старей, била сжщо така патриархална.

Въ деспотиитѣ на стария истокъ, въ Вавилония, Асирия, Мидия, Персия, влиянието на родовото начало по-малко се чувствува, тъй-като всици тукъ безъ да се гледа на произхождението, били робѣе на едного. Това е било първото равенство между людѣтѣ, печалното равенство на общото робство. Както и да е и тукъ преимуществата по кръвъ и по раси още се срѣщатъ на всѣка стѣпка. Дѣлбата на персидската нация на 10 колѣна, первенството на пасаргадитѣ прѣдъ другитѣ колѣна, владѣтелното положение на перситѣ посрѣдъ покоренитѣ народи и много подобни появи — доста ясно свидѣтелствуватъ за това.

Па и търговскитѣ республики отъ симитическата раса въ Финикия и Картагенъ не бѣхъ, въ сущность, нищо друго, освѣнъ тягостно господаруванье, изключително, на кастическата, племенната аристокрация надъ безправното земско население и на зависимитѣ чужди племена.

Още повече ослабнѣ силата на родовитѣ отношения въ господарствата отъ класическата древность. Цѣлата история на Гърция и на Римъ прѣдставлява борба на източното родово начало, което почива не върху произхождението и старѣйшинството, а върху нѣравственото достойнство на човѣка. Първоначалната обществена организация на двѣтѣ страни е почти еднаква и, по своя характеръ, се отнася къмъ патриархалната организация на истокъ. Царѣтѣ отъ хероическитѣ врѣмена на Еллада и царѣтѣ римски, по характера на своята власть, още напoмнюватъ источнитѣ патриарси. Както въ грѣцкия свѣтъ Спарта, тъй въ римския — етруското племе и послѣ — патрицианското съсловие, организувани по родовото начало, стоѣтъ и се борѣтъ за родови интереси. Както въ

Спарта строгото раздѣление на спартиати, лакедемонци и илоти напомнюва още каститѣ на варварския истокъ, тъй етруските лакумони и началниците на патрицианските родове, съ тѣхната патриархална власт, иматъ не по-малко источенъ характеръ. Тамъ господарственото начало основано на нѣравственото достойнство на индивидуума, намѣрило ревностенъ поборникъ въ атинската демократия, тукъ-въ плебейската община. И тамъ и тукъ между родовото и господарственото начало се завързва ожесточена борба; но само изходътъ ѝне е еднакъвъ. Въ гръцкия свѣтъ тѣзи борба, която бѣше подготвена отъ вѣковетъ и най-послѣ проявена въ двадесетгодишна пелопонеска война, свършва се съ побѣдата на родовото начало, олицетворене въ дорическата Спарта. Въ Римъ, напротивъ, вѣковната прѣпирня между плеbei и патрици, която имаше пакъ таково значение, свършва се съ основаването на империята, като една демократическа диктатура, т. е. съ побѣдата на господарствения принципъ, който тоя пътъ е побѣдилъ родовитѣ отношения.

Отъ тоя бързъ прѣгледъ, надѣвамъ се, доста е, за да се убѣдимъ, че главното животно начало на обществения животъ у древнитѣ е била чувствеността, която се бѣ появила въ форма на кръвнитѣ родови отношения, — и макаръ че тие отношения, както въ Гърция, тъй и въ Римъ, били постѣпенно избутани отъ новия господарственъ сир. духовенъ елементъ, ту съ по-голѣмъ, ту съ по-малкъ успѣхъ, но до край тѣзи прѣпирня не могла да бѣде рѣшена отъ язическата древностъ, гдѣто чувствеността имаше своитѣ корени, даже въ религиознитѣ понятия, тъй да кажемъ, въ самия изворъ на всѣко историческо развитие, и слѣдователно по единъ неизбѣженъ законъ, трѣбваше тя да се отрази и на социалнитѣ отношения.

И наистина, безъ да говоримъ вече за азиатския истокъ, даже стремленията на класическитѣ народи — да прѣминаватъ отъ родовия къмъ господарствения битъ иматъ повече или по-малко хорактеръ на сполучиви опитвания. Тѣй, напримѣръ, безъ да влизаме въ по-точно изслѣдване устройството на старо-гръц-

китѣ республики и на самия Римъ, нека обърнемъ внимание само на терминитѣ, чрѣзъ които се отбѣлѣзали социалнитѣ отношения въ тие господарства. Нека си припомнимъ атинскитѣ „евпатриди“ и римскитѣ „патриции“, спартанската „герусия“ и римския „сенатъ“, дѣлението на народа на „фили“ или колена на братства или „фратрии“, въ Римъ на триби и на „родове“. Самото значение на тие термини вече показва, че изказванитѣ отъ тѣхъ социални форми и отношения сж проникнжти отъ фамилно начало. По нататъшната история, разбира се, по-сетнѣ е разширила и е видоизмѣнила отначало тѣсния родовъ смисълъ на тие понятия и учреждения, но античното господарство, което е имало за главна основа робството, едно отъ най-възмутителнитѣ родови учреждения не е могло да се освободи отъ тѣхъ. Но не само въ живота въ самитѣ идеали на обществената уредба, въ мечтитѣ и утопиитѣ на своитѣ най-велики мислители, древността не е могла да се въздигне надъ тѣсния хоризонтъ на родовитѣ понятия. Заслужва, за потвърждение да си спомнимъ „республиката“ на Платона, дѣто „божественния“ мъдрецъ на античния свѣтъ не намира нищо по съвършено за своето идеално господарство, отколкуто формитѣ на аристократическо-родовата Спарта, примирени съ почестъта къмъ науката,

Само на християнството, на евангелското учение, човѣчеството дължи за рѣшителното и невъзвратното осжждане на тѣснитѣ кръвни понятия и прѣдражджци.

Наистина, Спасителтъ и съ своето слово и дѣло, и съ учението и енергията си постоянно е развивалъ мисълъта, че най-велика цѣна за човѣка трѣбва да иматъ духовнитѣ интереси, въ жъртва за които ние сме длъжни да принасяме всички най-драгоцѣнни влечения, внушавани намъ отъ плътъта. Недостоенъ е за Мене оня, говори Спасителтъ, който обича по-вече отъ Мене баща или майка, или дъщеря или синъ. „Той нѣма да върви слѣдъ Мене и нѣма да бжде Мой ученикъ, който поради Мене, не възненавиди баща, майка, жена и дѣца, който не нарече своитѣ врагове

домашни, кръвни и близки към сърдцето си хора“. Не е ли ясно тукъ изказана мисълта, че, за духовнитѣ цѣли, за истината и за доброто, за най-високитѣ разумни стремления, човѣкъ трѣбва да се откаже отъ всичкитѣ си кръвни привързанности и влечения, трѣбва да пожертвува и животътъ си, същщо така, както го е жъртвувалъ и Спасителътъ за благого и за щастieto на човѣчеството. „И който заради Мене, говори Той, погуби душата си, той я спасява“. Особенно поразителна въ това отношение е слѣдната сцѣна, описана отъ Евангелието. Спасителътъ поучава народътъ, и гъсти тълпи отъ слушатели се притискатъ около Него. Въ това врѣме единъ отъ по близко застанжалитѣ до Него Му казва: „Господи! ето майка Ти и братята Ти Те търсятъ“. „Тогава Христосъ, като посочва на събранитѣ да слушжтъ Неговото слово, отговаря: ето Моята майка и Моитѣ братя; Тие, които вършжтъ волята на Отца Моего небеснаго, тие сж за Мене братъ и сестра и майка“.

Безъ прѣувеличение можемъ да кажемъ, че въ тие немного думи се съдържа цѣлата бѣднина на новото човѣчество и лежи сѣмето на радикалния прѣвратъ, който трѣбва да прѣобразува цѣлия неговъ исторически животъ.

Отъ това врѣме родствения инстинктъ, свойственъ даже и на животнитѣ, не ржководи вече, изключително, човѣшкия животъ, но по-горѣ отъ всичко се поставя и се цѣни въ него неговото нравствено достойнство, и което служи за начало и за основа на новитѣ, на бѣднитѣ отношения между човѣцитѣ. Отъ това врѣме на призова на дълга, на гласа на истината и на доброто, ще се раздѣли и ще възстане синъ противъ родния си баща и дъщеря противъ родната си майка, и неврѣста противъ своята свекърва. Отъ това врѣме мирътъ ще изчезне даже и подъ домашната стрѣха и въ домашното огнище ще се въдвори раздоръ и дѣлба. Но срѣдъ тоя раздоръ, на вѣчна борба и бунтувания, ще слѣзне на земята Божието царство, царството на истината, на доброто, на хубавото, на свободата и на-високата духовна хармония!

Духовнитѣ добивки и побѣди не излизатъ на човѣка съ лека и евтина цѣна. Тѣй и тукъ отъ него се изискватъ жъртви и голѣми и тѣжки и даже противоестествени, но при все това необходими, защото само подъ условие на тие жъртви е възможно и личното усъвършенствување и успѣхътъ въвъ всѣко поприще на живота. Родовитѣ отношения, по самата си натура, прѣдставятъ твърдѣ тѣсенъ, ограниченъ кръгъ за разумна дѣятелностъ на човѣка и за неговия нравственъ прогресъ. Ето защо азиатския истокъ се е сдървилъ въ своята умствена неподвижностъ и отъ което, напротивъ, въ класическия свѣтъ, дѣто най-първо изникнало господарственното духовно начало, ние срѣщаме и първото въ историята движение и развивание.

По такъвъ начинъ, евангелието и на общественния индивидуалния животъ, е дало духовенъ и възвишенъ характеръ, въ противоположностъ на по-напрѣшното му материално направление, и имъ открило неговия пътъ къмъ всестранното съвършенство.

Подиръ това ясно е, защо чувственостъта не е могла вече да има мѣсто и въ политическия животъ на народитѣ.

Всичкитѣ международни отношения на древнитѣ се основавахъ сжщо на чувственитѣ, кръвни потиквания, споредъ които всѣки чуждоплѣмененъ се считалъ за естественъ врагъ. Извѣстно е съ какво прѣзрѣние гледахъ гърцитѣ на чужденцитѣ. Тѣхнитѣ философи, както напимѣрь Аристотель, не се съмнѣвахъ, че варваритѣ, т. е. чужденцитѣ отъ самото рождение, сж прѣдначинени за робство. Съ такъво сжщо убѣждение римлянинътъ налагалъ на покоренитѣ народи тѣжкото иго на робството, и не подозрѣвалъ при това, че постъпва противъ дългътъ и справедливостъта.

Напротивъ, отъ християнството най-първо се проповѣда взаимната братска любовъ между народитѣ. Християнинътъ е длъженъ да уважава нравственното достоинство на всѣки човѣкъ отъ каквото би племе и происхождение и да билъ той, и йудейнътъ, който до

тогава се държеше на страна отъ чужденеца и го ненавиждаше, станъ братъ на самарянина.

Заедно съ прѣмахванието на това племенно неприятелство между народитѣ, прѣмахнъ се и тѣзи особенностъ и взаимното недовѣрие, чрѣзъ което всѣки отъ древнитѣ народи имаше свой отдѣленъ животъ, което се въртѣше въ тѣсната сфера на мѣстнитѣ си внѣтрѣшни отношения, и ако да се запознавалъ съ други народи, това ставаше чрѣзъ войнитѣ и завладяванията. Само евангелието, проповѣдвайки любовъ и братство между народитѣ, за пръвъ пътъ възвѣсти на човѣцитѣ идеата за обща, всемирна цивилизация, съ нейната неистощима бѣднина, и направи възможенъ тоя задруженъ трудъ на общо-ползувание, чрѣзъ който сега сж свързани най-отдалеченитѣ страни и най-разнообразнитѣ племена на човѣчеството.

Ето характерътъ на прѣврата, извършенъ отъ християнското учение въвъ всичкитѣ сфери и появи на живота — въ международната политика, въ общественнитѣ отношения и, което е отъ всичко най-важно, въ самата душа на човѣка. Остава ни още да се спремъ на третата характеристична особенностъ на евангелието — върху първенственото значение на индивидуалния животъ прѣдъ общественния и политическия, което прѣдпочитание съставя остъръ контрастъ къмъ цѣлата урѣдба на античния животъ, гдѣто човѣкътъ имаше значение, само като гражданинъ на своето господарство.

Всѣки, който е внимателно челъ евангелието, не може да не бѣде поразенъ отъ нѣкакво равнодушие, за да не кажемъ прѣнебрегване, което се забѣлѣзва въ него, къмъ обществена дѣятелностъ. То нѣкакъ страдателно се отнася къмъ съществуванія въ това врѣме политически порядъкъ на римската империя. Цѣлото внимание на Спасителя е обърнато почти исключително къмъ подобрѣние, усъвършенствование на личната природа на човѣка, на неговото внѣтрешно същество. Единъ само, индивидуалния животъ зе да служи като прѣдметъ на неговитѣ грижи. Що се отнася до формитѣ и характера на общественната уред-

ба, къмъ която сме длъжни да се стрѣсимъ, и изобщо — господарствения и политическия животъ, то ние не намираме въ евангелското учение никакви положителни посочвания относително това. На първъ повърхностенъ погледъ, тѣзи чѣрта би могла да се покаже за недостатъкъ, или, най послѣ, за непълнота. Между това въ тѣзи именно чѣрта се съдържа едно отъ най-великитѣ съвършенства и прѣдимства на християнското учение прѣдъ всичкитѣ религиозни системи въ давноста. Нека земемъ за сравнение книгитѣ, свѣщеннитѣ книги на китайцитѣ, ведитѣ на индуситѣ, иранската зендъ-авеста, или още най-новия коранъ. Въ религиознитѣ системи на Кон-фу-тце, Заратуситра (зороастра), даже на Мохамеда, — съ забѣлжителна пълнота и послѣдователностъ се излага учението за формитѣ на господарствената уредба, за характера на върховната власть, за взаимнитѣ отношения и за правата на поданицитѣ, за длъжноститѣ на чиновницитѣ, — съ една дума за държавата е даденъ нѣкакъвъ идеалъ, прѣдначертанъ е планъ, който трѣбва да бѣде осъщественъ въ историческия животъ на народа. И наистина, съ минаването на врѣмето, тоя планъ, съ по-голѣмо или по-малко съвършенство, бѣ изпълненъ, идеалътъ въплотенъ. Но какво пъкъ излѣзло? Отъ като скоро била изпълнена тѣзи задача, цѣлата обществена дѣятелностъ, цѣлия исторически животъ на народа се запрѣлъ. Вѣкове и тисящелѣтия се изминяхъ послѣ надъ Китай и надъ Индия; тие страни, испитахъ много прѣврати, промѣни, па и чужди завоевания, а господарствения организъмъ все си оставалъ въ тѣхъ неподвиженъ, истинжлъ, закованъ въ своитѣ окаменѣли форми. И сега още тѣ стожатъ задъ прѣдѣлитѣ на историческия свѣтъ, като не зиматъ дѣлъ въ неговитѣ движения, като прѣдставляватъ хладенъ скелетъ отъ оня животъ, що нѣкога въ тѣхъ биелъ. Сжщото виждаме и въ мохамеданския истокъ. Въ Евангелието нѣма никакъвъ подобенъ идеалъ. Спасителътъ не внушаваше на народитѣ — какъ трѣбватъ да нарѣдѣтъ своя общественъ животъ, или каква форма на управление да изберѣтъ, а се грижеше само

да облагодари и възвиши личната духовна натура на човѣка. Божественния сърдцевѣдецъ, Той знаеше, че едничкиятъ источникъ на общественъ, политически и всѣки исторически животъ е индивидуалния духъ на човѣка и че колкото той е по-свършенъ, толкова по-свършенно ще бѣде всичко, създадено отъ него. Да опрѣдѣлимъ, слѣдователно, за неговата дѣятелность нѣкакви постоянни форми, да посочимъ крайния прѣдѣлъ на неговитѣ стрѣмления, значило би да спрѣмъ неговитѣ успѣхи, прѣдназначени по своята природа къмъ безкрайно развитие. Единъ само завѣтъ, единъ недостъпенъ идеалъ Спасителятъ посочва на човѣцитѣ: бждете тѣй свършени, както е свършенъ вашия Отецъ небесный“. И тѣй, само тогава ще се спрѣ неистощимото развитие на духовния животъ на човѣка, когато той стане подобенъ на самото божество. Въ нашата религия, слѣдователно лежи залогътъ на безкрайната бѣднина на нашето образование, което въ самия духъ на човѣка — христианина, въ неговата неистърплива къмъ освършенствование способностъ винѣги ще намѣри изворъ на своето по-нататъшно развитие.

Тоя е, споредъ мене, главния характеръ на евангелието въ смисълъ на историческа сила, която е дѣйствувала въ течението на вѣковетѣ. Отъ прѣдложения очеркъ на неговитѣ основни принципи не можемъ да не забѣлѣжимъ, че то не само не е враждебно на прогреса, каквото могло да се види нѣкога въ своекористнитѣ тълкувания на католическото духовенство, но, напротивъ, то съдържа въ себе си всички задатѣци и условията на прогреса. На народитѣ, които се затѣжвахъ по правдата Божия, стигаше само да истѣргнатъ изъ недостойнитѣ рѣцѣ святата книга — и бързитѣ успѣхи на човѣшкия умъ, които се захваняхъ въ XVI вѣкъ, веднага доказахъ на свѣта великата образователна сила на христианството. Отъ друга страна, подиръ всичко казано, не е мѣчно да разберемъ — какво мѣсто заема нашата религия въ реда на елементитѣ, отъ които се стѣкмила цивилизацията на народитѣ въ нова Европа.

Азъ вече по-напрѣдъ забѣлѣжихъ, че мнѣнията и възгледитѣ на ученитѣ, въ това отношение, сж несъгласни по между си. Нѣмскитѣ историци, по-голѣмата частъ отъ тѣхъ, отдаватъ прѣдимство на германското начало, отъ прѣсната сила на което човѣчеството било възродено въ новъ животъ. Куманиститѣ и изобщо поклонитѣ на класическата старина, виждатъ главната основа на нашия исторически животъ въ наслѣдията на античния свѣтъ. Френцитѣ, по своя обичай се стремѣтъ да примирѣтъ противоположенитѣ възгледи — и най-сполучливото опитвание въ тоя смисълъ се пада, както се знае, на Гизо. Безъ да правѣмъ разборъ на тие мнѣния, считахъ се въ правото да забѣлѣжѣ, че колкото важно и да било влиянието на другитѣ елементи, на християнството, поне, до толкова се пада първенството въ историческия съставъ и въ развитието на нашето образование, до колкото изобщо религията първенствува прѣдъ всички останали интереси и появи на човѣшкия животъ. Защото религията, ако я разбираме въ обширно значение, е оная сума отъ върховни нравствени убѣждения, отъ които се ръководи човѣкътъ въ своя животъ. Въ нея се съдържатъ неговитѣ най-високи коренни понятия за доброто, за правдата, за справедливостта и за закона, за всички оние вѣчни духовни блага, безъ които не сж възможни нито развитието, нито щастieto, нито самия животъ. Всичката външна дѣятелностъ на човѣка — обществото, политиката, искуството и науката всегдѣ и въ всички врѣмена били и ще бѣждѣтъ само едно отражение на свойството и на духа на тие върховни принципи. Не даромъ въ самата рѣчь „религия“ се съдържа знаменателното посочване на високото значение на изказаната отъ нея сила. *Religio, religare* значи съединявамъ, свързвамъ. Прочее, религията е оная духовна свѣрска, която съединява, нарежда отношенията на човѣка къмъ всичко що го заобикаля — къмъ природата, къмъ човѣцитѣ и къмъ самото Божество, като образува, по такъвъ начинъ, срѣдоточието и источникътъ на неговия животъ.

ИЗЪ НАШИЯ ЦЪРКОВЕНЪ ЖИВОТЪ.

Дългогодишното желание на нашата Св. Църква да държи сама наредбата и управлението на духовнитѣ училища, се постигна напълно тази година и Св. Синодъ е направилъ нужното по това. Прѣзъ настоящий мѣсецъ, Юлий, една комиссия, опрѣдѣлена отъ Св. Синодъ, подъ прѣдсѣдателството на Н. В. Пр. Свято-Търновскій Митрополитъ Г-нъ Климентъ биде занята съ изработването на програми и за духовна Семинария и за духовни училища въ Княжеството. Программата за духовна Семинария била почти същата, каквато е и въ рускитѣ духовни семинария, а программата за училищата обема 4-годишенъ курсъ и била много по цѣлесъобразна отъ программата на съществуващитѣ сега духовни училища въ г. Търново и въ г. Самоковъ. Отварянieto на първата щѣло да стане прѣзъ идущата година и то тукъ, въ столицата, а послѣдната программа щѣла да се въведе тоже за догодина, като за сега въ духовнитѣ училища ще се слѣдва учението по старата имъ программа. При това било земено рѣшение, щото тази 1895/96 учебн год. Търновското духовно училище да бѣде слиено съ Самоковското. При послѣднето, което ще е и едничко за сега духовно училище въ България щѣлъ да бѣде откритъ пансионъ и на ученицитѣ щѣло да се даде облѣкло, прилично на священническото. За ректоръ на туй съединено училище е назначенъ Г-нъ П. Доброплодний, вмѣсто до сегашний ректоръ Архимандритъ Антимъ.

Отъ висока важность и значение е и това обстоятелство отъ дѣятелността на нашата Църква прѣзъ послѣднитѣ два мѣсеца, гдѣто тя чрѣзъ отличния свой Архиерей Високопреосвященнаго Митрополита Търновскаго Г-на Климента принесе своята лепта на всенародния ни олтаръ за едно свѣтло бѣдѣще на отечес-

твото ни, като го благослови да състои съ прѣдсѣдательство на депутацията, испратена въ Петербургъ да възложи вѣнецъ на гробътъ на Блаженнопочившии руский царь Миротворецъ и нашъ покровитель, а тъй сжщо и да изглади, расчисти, пжтътъ на помирението между двата братски народа, който тъй страшно бѣ затръненъ отъ враговетъ на Светото Православие и славянство чрѣзъ ржцѣтъ на заблудени наши братия. Нашата Църква въ лицето на този самоотверженъ свой служителъ, и този пжтъ се показва на височината на своето призвание, като създаде възможность на своитѣ чада да направатъ потрѣбното за своя напрѣдкъ и слава въ гражданския си животъ. Прѣзъ цѣлия животъ на народътъ ни, отъ самото начало на приеманieto му Св. Православие до нинѣ, не е имало врѣме когато нашата Св. Църква да не е била съ него и за него да не е работила. Винаги е първа била и винаги тя е прѣносяла на плещитѣ си най тѣжкитѣ товари, ако и нерѣдко да и се е случвало за това да прѣноси, вмѣсто признателность и благодарность, най зли оскръбления и хуления. Тѣй и сега, не бѣ отколѣ, когато Църквата ни се цѣпеше на парчета, когато архиерейскитѣ корони, чрѣзъ печатата се ритяхъ по улицитѣ, когато върху нейнитѣ прѣдставители се сипеха купове неприлични епитети, когато за тѣхъ и затвори се испоотвори хъ, когато и при служението на търженственнитѣ молебни въ столицата се шпионирахъ тие църковни прѣдставители и се насѣскуваха единъ срѣщу други, като се поздравляваха тукъ, на молебнитѣ, съ отдаванието мѣстата отъ едного на другиго, когато въ вагонитѣ по желѣзницата се прѣсиляваха тие прѣдствители да пѣятъ свѣтски съблазнителни пѣсни за растуха на *великитѣ людие*, или пакъ, помимо тия църковни прѣдставители всѣки жандармъ и пощъркелелъ партизански сателитъ се распорѣждаха въ църквитѣ, ама православнитѣ, да се служи молебенъ за този или онзи български *добротворецъ* при всичко това тази наша църква не е обезсилѣвала отъ нанасянитѣ ѝ оскръбления и клевети, както тя не се отчая и тогава, когато нейния ви-

димъ началникъ и глава биде отгоненъ отъ изпълнението на длъжността му и разпръснатъ като разбойникъ, — тя съ отеческа любовъ забрави всичко това и прибърза да изпълни и сега своята длъжностъ за благо на народътъ и отечеството, Ние бълбжимъ тукъ тие нѣща затова, защото тѣ ни свидѣлствуватъ, че нашата църква и при най стѣсненното и положение е могла да изпълнява безукоризенно своята длъжностъ, както що нѣма тя да пренебрегне тѣзи своя длъжностъ и въ бѣдѣ.

При това още съ испращанieto на Високопреосвещеннаго Климента въ Петербургъ, нашата Св. Църква е расчистила и другъ затръненъ пѣтъ, а именно пѣтътъ за прѣмахванието на турпатата на главитѣ ни схизма отъ страна на Цариградската патриаршия. Ние разбираме тукъ отслужванието на Високопреосвещеннаго Климента панихида въ съслужение съ рускитѣ священници въ п. п. съборъ и отношенията на високопреосвещеннитѣ руски иерарси къмъ него, които сж съвършено отлични отъ ония държани въ 1879 год. и 1885 год. и спрямо него и спрямо блаженнопочивнаго Екзарха Антима. Подиръ това намъ остава сегасамо да молимъ Бога да вразуми и тия св. иерарси прѣемници Златоустови, които въ дълбочината на сърдцата си не могатъ да не съжалѣватъ за извършената върху ни несправедливостъ отъ тѣхнитѣ прѣдшественници — да послѣдватъ братския примѣръ на събратията си отъ Нева, за да може по успѣшна да бѣде забраната на Св. Православие.

Църковния животъ и Истокъ. Извѣстно е, че никое друго християнско вѣроисповѣдание нѣма срѣщу себе си толкозь страшни гонители — врагове, колкото Свѣтото Православие що има въ лицето на папството. Папството отъ стари години още, още отъ тогава, когато е поченало да искривява Словото Божие, да го облича съ чиста плътска дрѣха, се е заловило да гони и прѣслѣдва туй слово Божие въ лицето на Св. Православие. Но съ особенно усилие се е заловило въ тази си прѣстѣпна работа отъ нѣколко години на самъ, а най много въ послѣдне врѣме, като иска въ едно

недалечно бжджще да постигне пълненъ успѣхъ. И нека забѣлѣжимъ, че за тази своя дѣятелностъ папството намира явки пѣддържки въ нѣкои отъ западнитѣ държави, тѣй като неговия успѣхъ е и тѣхенъ, понеже съ прѣмахванието на Православието, се прѣмахва и могъществото на славянството въ лицето на велика Россия.

Тѣй, съ поддържката на тия сили, папството по цѣлия Истокъ е распратило своитѣ агенти и тѣ на лѣво и на дѣсно проповѣдватъ папството и съ всѣ какви срдѣства се стараятъ да прѣоборъжатъ православнитѣ християне въ католици. А да постигнатъ по добръ цѣльта си, тѣ отварятъ училища на всѣкъждѣ, Въ всичкитѣ источни патриархати папството работи. И за да му бжде обезпечена работата, по прѣдложение на самия папа, въ Франция се основава единъ вѣстникъ, който ще пропагандира идеята на уния съ источнитѣ християне. За която цѣль ще се събиратъ по всичкия католически свѣтъ пожъртвования. Този вѣстникъ ще завѣдва реймския архиепископъ Ланжение, който казватъ, слѣдъ като урѣди вѣстникътъ, щѣлъ да замине за Римъ за да земе дѣятелно участие въ *Congregatio propagandae fidei*.

Да, папството се е запрѣтнало на усиленна борба, но благодарение Богу, че источнитѣ православни иерарси на врѣме сж съзнали опасността и всички почти, спорѣдъ срдѣствата и силитѣ си, сж се заловили да противодѣйствуватъ. Знаменателно е туй обстоятелство въ прѣдприетитѣ мѣрки отъ источнитѣ патриарси за противодѣйствие на папството туй, че тѣ всички сж обърнали внимание на училищното дѣло, като вѣрватъ, че то е, което ще подрѣже крилата на папството. Туй освѣнъ грижата, която полага цариградската гръцка патриаршия за нарѣжданието на Халкийското духовно училище, но и Смирнския Митрополитъ е употрѣбилъ всевъзможни старания да подобри женското училище въ Смирна „Св. Фотина“, което прѣзъ миналата учебна година е имало 1700 ученички, а тѣй сжщо и тѣй наричаното „*Е ангелическо училище*“, което е основанооще въ 1733 год. Послѣдното

училище спорѣдъ смирнския вѣстникъ „*Продосъ*“ е едничкото за сега на истокъ православно училище, което може да се бори съ науката въ ржка и съ разнитѣ пропаганди и съ лъжеименния разумъ.

Но най добри грижи за противодѣйствиe на пропагандиститѣ и на лъжеимения разумъ полага Елладската църква въ лицето на своя Синодъ, тѣй достойно прѣдставляванъ отъ Атинския Митрополитъ Г-нъ Германъ. Елладската църква стои много добръ за тази си работа, защото нейнитѣ пастири намиратъ горѣща поддръжка въ благочестивитѣ свои пасоми, които за своя свѣщенна длъжностъ считатъ да работятъ съ своитѣ архиереи за въ полза на църквата. До колко сж и пастири и пасоми въ Еллада прѣдадени на църковното дѣло, свидѣтелствуватъ дѣятелността на сжществуещото въ Атина църковно дружество „*Анапласисъ*“ — Възраждане, находяще се подъ покровителството на наслѣдникътъ на прѣстолътъ и подъ попечителството на Високопреосвященнаго Митрополита Г-на Германа, което брой по настоящемъ 2049 члена. Отъ отчетътъ на туй дружество се вижда, че то прѣзъ миналата 1894 год. изключително се е занимавало да се държатъ рѣдовно проповѣди въ всичкитѣ църкви въ Атина, устроявало е вечерни събрания, на които сж се държали религизно-нравственни бесѣди и др. подобни. Освѣнъ туй църковно дружество, въ Елладската църква не малко услуги е принесло и приноси и другото сжществующе тамо църковно дружество „Свещенний Сюзъ“, състояще изключително отъ членове духовни лица и имѣюще капиталъ около десетъ милиона лева. Освѣнъ цѣльта на туй дружество да подобрява материялното положение на духовенството, то на равно съ тѣзи цѣль се грижи и за духовното просвѣщение и на духовенството и на народътъ. До колко сж прѣдадени пастиритѣ на Елладската църква къмъ своето дѣло, свидѣтелствува туй обстоятелство, че по случай годишния празникъ на послѣдното дружество, въ Атина се събрали отъ цѣла Еллада 150 души священници, които заедно съ Митрополита Германа отпразднували празникътъ тържественно.

С М Ъ С Ъ.

Най-малката държава въ свѣтътъ. 12 километра отъ Сардиния се намира единъ островъ подъ име Тавалора широкъ само два километра, на който се намира най-малката държавица на свѣтътъ, носяща името на самия островъ. Всичкитѣ жители на тѣзи държавица сѣ 55 души. Независимостта на тѣзи държавица е получила началото си въ 1836 год., кралятъ ѝ Карлъ Бартелеони е царувалъ до 1882 год. и слѣдъ неговата смъртъ, като нѣмало кой да го наслѣди, то въ 1886 год. въ държавицата се въвелo республиканско управление, което било признато и отъ италианското правителство. Прѣдсѣдателтъ на республиката се избира за 6 години и въ изборитѣ зиматъ участие и женитѣ. Всичкитѣ служащи въ тѣзи республика служатъ даромъ.

Многобройно семейство. Прѣди нѣколко дена пристигналъ въ Барселона единъ 93 годишенъ старецъ. Този старецъ, когато билъ на 20 години, оставилъ отечеството си и отишълъ по печаловина въ Америка. Тамо той сполучилъ доста, онежилъ се и сега се върналъ да сложи коститѣ си въ отечеството си съ всичката си челядъ, а именно: 16 дъщери, отъ които 6 вдовици, 9 ожѣняни и 1 мома; 23 синове, — 4 вдовици, 13 женени и 6 момчета; 34 внуки — 22 омжжени, 3 вдовици и 9 момчета; 47 внуки — 26 женени, 4 вдовици и 17 момчета; 45 прѣвнуки — 2 омжжени и 43 момчета; 39 прѣвнуци и 3 прѣпревнуци и още 73 зетове и снахи — всичко 279 души. Този старецъ, по име Лука Нежерасъ — Пейсъ се женилъ три пѣти и пристигналъ въ отечеството си на своя корабъ, капитанинтъ на който билъ неговъ внукъ.

Францжското народно събрание (Парламентъ) коштува на държавата ежегодно по 7,371,000 лева. Тѣзи грамадна сума се расходва по слѣдующия начинъ:

5,320,000 лева зиматъ депутатитѣ; 809,000 си дѣлятъ помежду служащитѣ въ събранието; 35,000 на сжщитѣ се даватъ за квартира и още 67,000 наградни; 9,997 за поща и телеграмми; 12,000 лева за лѣкари; 65,000 лева канцелярски; 530,000 за печатарски нѣща; 12,700 лева за лепене по улицитѣ нѣкои рѣчи на депутатитѣ; 27,720 лева за вѣстници; 42,000 лева за отопление; 115,322 лева за освѣщение; 1,229 поправки лампитѣ; 27,000 за дрѣхи на куриеритѣ; 1,200 за погрѣбение на депутатитѣ, въ случай на смъртъ; 200 лева за изгонванието на мишкитѣ; 5,400 лева за телеграмми отъ агенцията Хавасъ; 1,552 лева за одеколонъ; 1,448 лева за други туалетни нѣща; 33,539 лева за буфетъ; 10,000 лева за медали, 25,000 лева за библиотека и 1,783 лева за кибритъ.

Такса на „непогрѣшимитѣ“ гапи за грѣховеѣ. *)

(Прѣводъ отъ русскм).

. Като признаваме, че е невъзможно, да не бѣде оскърбено чувството на скромността и приличieto, ако почнемъ да изброяваме всичкитѣ грѣхове, ний ще назовемъ само нѣкои, като, споменемъ точната папска такса за тѣхното прощаванье.

Глава XVI. § 1. „Онзи, който е осакатилъ нѣкой клирикъ, получава прощаванье за 63 лири и 14 солдо.

§ 2. „Просто разрѣшаванье отъ това прѣстѣпление струва 27 лири и 1 солдо“.

§ 3. „Ако нѣкой е осакатилъ аббатъ или настоятель на нѣкакво църковно учреждение, къмъ горнята такса се прибавятъ още 6 лири“.

§ 4. „За осакатяванье епископъ се прибавятъ къмъ горнята такса 27 лири“.

*) Извлѣчението, помѣстено въ III-та книжка отъ 1895 год. на списанието „Душенолезное чтение“, отъ гдѣто ний го прѣвождаме, е направено изъ Julien de Saint-Acheul, издадено въ Парижъ.

§ 5. „Мірянинъ, който е осакатилъ мірянина, заплаща за пълно прощаванье 27 лири и солдо“.

Глава XVII. § 1. „Доброволния убиецъ, като желае да влѣзе въ числото на клира, може да си купи прощаванье за 45 лири, 19 солдо и 6 динарии“.

§ 4. „Ако убития е умрѣлъ не отъ удара, но отъ нѣщо-друго, и убийцата не е ималъ намѣрение да убие, — за да стане священникъ и да получи пълно прощаванье, той трѣбва да заплати 131 лири, 14 солдо и 6 динарии“.

§ 5. „Прощаванье за убийство, направено отъ епископъ, священникъ, началникъ на църковно учреждение или отъ рицаръ изъ ордена на св. Іоанна, струва 179 лири и 14 солдо“.

§ 6. „Ако убиеца бжде игуменъ, апостолский протонатарій или който заема равна на тая длѣжностъ, доплаща 146 лири и 5 солдо, за всѣко, направено отъ него, убийство“.

§ 8. „Ако двама се сговорятъ да убиятъ едного, — получаватъ прощаванье за 134 лири и 14 солдо“.

§ 9. „Ако единъ убие наведнѣждъ мнозина, — плаща за прощаванье 131 лира и 14 солдо“.

§ 10. „Ако единъ убие мнозина при различни обстоятелства, получава прощаванье, като приплаща за всѣко убийство по 90 лири и 11 солдо“.

Глава XVIII. § 1. „Клирикъ, който е убилъ нѣкого случайно, плаща 27 лири и 1 солдо“.

§ 3. „Който желае за по-добрѣ да си има прощение отъ напрѣдъ за всѣко случайно убийство, което може да направи за въ бѣдѣще, плаща 168 лири и 15 солдо“.

§ 5. „Който е извършилъ случайно убийство, безъ да е зель всички прѣдизнавания, заплаща 87 лири и 3 солдо“.

§ 7. „Ако убийството стане при веселбитѣ или игритѣ, запретени за духовнитѣ лица, клирицитѣ и священниците трѣбва да се заплатятъ за прощаванье 141 лира и 14 солдо“.

Глава XIX. § 1. „Ако клирикъ убие нѣкого отъ самозашита, плаща 27 лири“.

§ 2. „За въ бѣдѣще, за да получи за по-сгодно отпушание на подобни убийства, трѣбва да се запла-
тятъ 76 лири и 6 солдо“.

§ 6. „Епископъ или аббатъ, който е извършилъ-
убийство въ общо сбивание, случайно или по необхо-
димостъ, получава прощаванье за 179 лири и 14 солдо“.

Глава XX. § 1. „Мирянинъ, който е убилъ кли-
рикъ, получава прощение, като се подложи на публи-
чно покаяние по правилата и като заплати 27 лири“.

§ 2. „Клирикъ, който е съ обрѣснѣта брада или
е поставяня на свѣщеннодѣйствие, ако убие священ-
никъ, подлага се на запрещение, до когато не прине-
се публично покаяние по правилата и не заплати 137
лири и 6 солдо“.

§ 3. „Ако мнозина се наговарятъ и убиятъ свя-
щенникъ, виновника на убийството заплаща за проща-
вание пълната цѣна, а помагачитѣ му — половина“.

§ 4. „Ако при едно и сѣщото обстоятелство нѣ-
кой убие мнозина священници, колкото и да бѣдѣтъ,
плаща за прощавание шестъ пѣти повече“.

§ 5. „Ако нѣкой убие мнозина священници при
различни обстоятелства, за пѣрвото убийство заплаща
поставяната цѣна напълно, а за другитѣ — полови-
ната“.

§ 6. „Ако би убиеца на священникъ да не желае
да се подлага на публично покаяние, — плаща пове-
че 63 лири и 14 солдо“.

§ 7. „Ако пожелае това убиеца на мнозина свя-
щенници, заплаща повече само 18 лири“.

§ 8. „Който е убилъ епископъ или нѣкакъвъ дру-
ги клирикъ отъ високъ чинъ плаща 131 лира и 14
солдо“.

§ 9. „Който е убилъ аббатъ плаща 24 лири“.

Глава XXI. § 1. „Прощаваньето на просто убий-
ство на мирянинъ струва 15 лири, 2 солдо и 6 ди-
нари“.

§ 2. „Убиеца на мнозина миряне при единъ и сжщия случай плаща толкова пакъ, както и за убийството на едного“.

Глава XXII. „За убийството на баща, или майка, или на сестра трѣбва да заплати за прощаванье 17 лири, 14 солдо и 6 динарий“. (!!!).

Глава XXIII. § 1. „който е убилъ жена си плаща за прощаванье толкова, колкото и тоя, който е убилъ баща си“.

§ 2. „Който е убилъ жена си и е пожелалъ да встѣпи въ бракъ отново за получване прощенье плаща 32 лири и 13 солдо“.

§ 3. „Жени, които сж помагали на мъжъ да убие жена си плащатъ всѣка по 2 лири“.

Глава XXIV. § 1. „Баща или майка, които сж задушили дѣтето си, плащатъ за прощавание 17 лири и 14 солдо“.

§ 2. „Баща и майка, които сж задушили дѣтето си по взаимно съгласие, плащатъ за прощавание 26 лири и 1 солдо“.

Глава XXV. § 1 „Жена, която е испила нѣкакви ядове, съ цѣль да умори плода въ утробата си, и баща, който е приготвилъ тия отрови, плащатъ всѣкой по 17 лири и 14 солдо“.

§ 2. „Ако отровитѣ ги приготви не мъжа, а други нѣкой — плаща 16 лири, 18 солдо и 6 динарий“.

Глава XXVI. „Магесница или магесникъ, ако се отрѣкжтъ отъ магестничеството, плащатъ 27 лири за прощение“.

Глава XXVIII. „Святотатецъ, крадецъ, подпалвачъ, грабителъ и други таквизи получаватъ прощение за 131 лира и 6 солди“.

Глава XXX. § 12. „Всикой клирикъ, който прави прѣпятствие за изпълнението на буллитѣ (папски заповѣди) и зарѣчвания на апостолския прѣстолъ, плаща за прощавание 131 лири и 14 солдо“.

§ 17. „Епископъ, който е далъ обѣщание да посѣти Римъ за поклонение на гробоветъ на св. апостоли и не го е изпълнилъ, получава прощение за 45 лири“.

§ 18. „Епископско отлъчване се искупува съ 26 лири“.

§ 19. „Папската анатема се искупува съ 45 лири, 9 солди и 6 динарии“.

И така нататъкъ, и така нататъкъ

На всекъждѣ **Само лири, солдо, динарии** за съкрушаванъето за грѣховетъ и за поправянието на живота токо-рѣчи и споменъ нѣма !!!

Гр. Софія,

24 Юлий 1895 гог.

ОБЯВЛЕНИЕ.

Молимъ и този пътъ всичкитѣ свои абонати и приятели, до които испращаме списанието си, **„Български Църковенъ Прѣгледъ“** да побързатъ да се наплатятъ съ насъ, защото имаме голѣма нужда за неговото поддържане. Ние прѣдприехме да издаваме туй списание съ едничката надежда, че ще бждемъ поддържани отъ любителитѣ на нашата църква и народно добро.

Редакцията.

БЪЛГАРСКИ ЦЪРКОВЕНЪ ПРѢГЛЕДЪ

(МѢСЕЧНО СПИСАНИЕ)

КНИЖКА ОСМА

МѢСЕЦЪ АВГУСТЪ

Редакторъ-Издателъ **Игнатий Рилскій.**

Но като отхвърлихме скришнитѣ срамни работи, като неприбѣгваме до хитрости и непрѣиначаваме Словото Божие, а откриваме истината, прѣдаваме себе си на съвѣстѣта на всѣки чловѣкъ предъ Бога.

Не прѣкланяйте се подъ чуждия яремъ съ невѣрнитѣ, защото праведността какво общение може да има съ беззаконието? Какво общо имѣ свѣтлината съ тъмнината (2 кор. гл. 4. 2, 6, 14)?

СОФІЯ
Книгопечатница „Просвѣщение“
1895.

ОТКЪСЛЕЖЪ ОТЪ ИСТОРИЯТА НА РИЛСКИЯ МЪНАСТИРЬ

(Продължение отъ кн. VII.)

Когато станалъ игуменъ О. Пантелеимонъ, рилския манастиръ, както забѣлѣжихме и по горѣ, се намиралъ въ най затруднително положение и отъ страна на владѣтелите, турцитѣ, и отъ страна на мнозина отъ българскитѣ дѣйци, затова и за него прѣдстояла твърдѣ трудна задача — да уговаря еднитѣ синовно и да задѣлжавъ другитѣ съ всѣкакви срѣдства. Много български общини които въ туй врѣме се били вече на всѣкъдѣ изъ България съставили, въ борбата съ фенерцитѣ искали рилския манастиръ цѣль цѣлненичъкъ да стои въ тѣхнитѣ рѣцѣ и по тѣхното распорѣждане да работи, като не си давали трудъ да поразмислятъ, че това именно най много ще поврѣди на манастирътъ и народътъ може да изгуби душата на своя животъ. Тѣ настоявали съ твърдѣ оскърбителни думи, духовницитѣ — проповѣдници рилски да ходятъ по конаци, да водятъ тѣлпитѣ, да покриватъ всичкитѣ расходи, потрѣбни за борбата и когато стане нужда, тѣ да лежатъ и по тъмницитѣ. И това на много мѣста и станало. Но когато владѣтелите, подбуждани отъ неприятелитѣ на народътъ, външнѣшно говорили на манастирътъ, че той трѣбва да се оттегли отъ такавата си дѣятелность, когато мнозина отъ своитѣ забравяли думитѣ си и върху манастирътъ се трупало недовѣрието, тогава той се погрижилъ да пази само своето съществуване и работилъ тѣй и толкозъ, колкото му било възможно. Когато той това направилъ, тогава и *своитѣ възстали противъ него* и той скоро видѣлъ въ своята ограда небивало отъ самото начало на основанието му явление, турски заплата да живѣятъ въ него и да слѣдятъ всѣка

стъпка на неговитѣ братия. Но нестигало и това; тѣзи заптиета, стражаре, поискали да съзасѣдаватъ на засѣданията на мѣнастирския управителенъ съборъ и за най ничтожни и обикновенни явления отъ мѣнастирския животъ да рапортиратъ на своето началство. Рилския мѣнастиръ, оставенъ отъ своитѣ, турпатъ на зло око отъ владѣтелитѣ и подкопаванъ отъ Фенеръ, се намиралъ въ най лошавото положение. И отъ това положение можилъ да го спасе само игуменъ Пантелеимонъ.

Съ твърдѣ искусно отнасяние къмъ иновѣрната властъ, съ силно рѣшение да положи и животътъ си, той измолилъ въ съборнитѣ мѣнастирски засѣдания да не засѣдава *Далинг-Ага*, прѣдставителътъ на властѣта и началникътъ на заптиетата турски въ мѣнастирътъ; омѣгчавалъ сърдцето на злѣ настроената спрямо мѣнастирътъ и спрямо всичко бѣлгарско властъ да гледа по благо на мѣнастирътъ, а на своитѣ категорически заявилъ, че мѣнастирътъ повече не може да работи, отколко самъ може и знае. А Фенеръ успокоявалъ съ това, че мѣнастирътъ никакво участие не зима въ тази борба, но и противъ народътъ си той немогълъ да отива, тѣй като той е отъ него и отъ него живѣе. Така брапилъ мѣнастирътъ игуменъ Пантелеимонъ прѣзъ първото си игуменуване, а прѣзъ второто си той не единъ пѣтъ залагалъ главата си по разнитѣ турски мезлича само и само да спасе мѣнастирътъ. Прѣзъ 1876 и 1877 години, когато Бѣлгария се опитала съ своитѣ собственни сили да се отърве отъ петстотинъ годишното иновѣрно иго, — когато по цѣлата страна потекли порои кърви отъ невинни хора и, когато това като се неудало, спасителката Руссия повела войскитѣ си да освободи своята измѣчена сестра, върху Рилския мѣнастиръ се надвесили страшни тъмни облаци и игуменъ Пантелеимонъ ежечастно очаквалъ смъртъта си, че тогива да стане съсипванието на мѣнастирътъ. Мнозина отъ разбититѣ въстаници, мнозина отъ останалитѣ полуживи баташки мѣченици намѣрили били спасителни пристанища въ непроходимитѣ дебри на рилската пустиня, къмъ които, естествено, мѣнастирътъ немогълъ да завърне гърбътъ

си — това било прѣпѣлване на горчивата чаша и мѣнастирътъ трѣбвало да очаква да му я поднесатъ на остриетата на сабитѣ на, башибозуцитѣ и черкезитѣ за да я испие. Сега вече не помагали никакви срѣдства за омегчаване на сърдцата — всичко било безсилно, даже и самото злато изгубило очарователната си сила, когато въ 1877 година прѣминали спасителитѣ войски Дунавътъ и се опѣтили къмъ Цариградъ Рилската пустиня се прѣпѣлнила съ черкези и башибозуци и игуменъ Пантелеимонъ съ всичкото свое братство оставало само да сложатъ главитѣ си подъ ударитѣ на мѣчителитѣ. Не единъ пѣтъ той сега прѣносялъ всевъзможни оскърбления, всевъзможни нападения и бесчестия, но той всичкото прѣтърпѣвалъ и прѣносялъ само и само да запази мѣнастирътъ. Неговия подвигъ въ туй врѣме неможе друго-яче да се истѣлкува, освѣнъ че особепна Божия милость го е закрепляла. Всевъзможни измислици, всевъзможни клевети се сипали въ туй врѣме върху мѣнастирътъ и нѣмало никой другъ кой да го защити, кой да се пожъртвува за него, освѣнъ неговия началникъ, игуменътъ. Когато въ послѣднѣ врѣме цѣлия български народъ билъ изгубилъ всѣкакво довѣрие прѣдъ своитѣ господаре, турцитѣ, когато турскитѣ щикове били насочени срѣщу гърдитѣ на всѣки българинъ и вснчкитѣ околни на мѣнастирътъ башибозуци, черкези и власти се готвили да оплячатъ *баснословното богатство* на мѣнастирътъ и самия мѣнастиръ да сравнятъ съ земята, само игуменъ Пантелеимонъ ималъ самоотверженъ духъ да ходи отъ конакъ на конакъ, да се кланя на паши, каймаками, заптизта и на най печисти башибозуци и черкези само и само за да измолн животътъ на едничката българска светиця. — Рилския мѣнастиръ. И той това сполучилъ и прѣдалъ на новитѣ българе тѣхната Светиня здрава, читава и неповрѣдена такава почти, каквато е била въ старото опова врѣме, когато България се намирала на върхътъ на славата си и когато още до нейното тѣло не се билъ докосналъ турския ятаганъ. И дѣйствително само Рилския мѣнастиръ е уцѣлѣлъ отъ миналото на Бъл-

гария и само въ него може сега да се изучва миналия български битъ, нрави и обичаи.

Въ своето игуменство О. Пантелеимонъ въ всичко приличалъ на игумена Иосифа — тази опитностъ, това

Отецъ Пантелеимонъ.

искуство и умѣнѣе да управлява, съ каквито се отличавалъ и първия; такава също прѣдвидливостъ сътн-

нитѣ, както самоотверженностъ на интереситѣ на мѣнастирътъ. Но при това нѣкогашъ, и твърдѣ вспилчивъ, раздражителенъ, но скоро успокояващъ се и просящъ извинение, а въ сѣщето врѣме и съ съвършенно блага незлопамятна душа и почти винаги снисходителенъ къмъ слабоститѣ челоуѣчески. По животътъ си билъ съвършенно въздърженъ. Особенна характеристична чѣрта отъ неговия вѣтрѣшенъ челоуѣкъ е това, че той винаги отбѣгвалъ отъ одумване другитѣ и нѣкогашъ не държалъ мисли за отмѣщение, като постоянно говорилъ за враговетѣ си. *Господъ да ги вразуми.* При това той обладалъ и достоинството да бѣде смиренъ, даже и въ знанията си да исказва смирение. ¹⁾

Като учителъ О. Пантелемонъ е билъ единъ отъ рѣдкитѣ учители въ своето врѣме, прѣподавалъ тѣй внятнo, тѣй вразумително, щото и безъ всѣкакъвъ учебникъ челоуѣкъ могълъ да се учи. Той знаелъ съвършенно освѣнъ богословскитѣ и исторически прѣдмети и славянската и грѣцка грамматики доста добрѣ и руския и фрѣнския езици. Уроцитѣ си съставлявалъ винаги дома писменно, а въ классътъ ги прѣдавалъ и допълнявалъ. Отъ такива то приготвени уроци по Славянската и грѣцка грамматики, по Аритметика и Бѣлг. География у насъ има по нѣколко екземпляра. Освѣнъ това има около 50 проповѣди, които той говорилъ въ съборната Кюстендилска цѣрква въ врѣме на своето духовничество — проповѣдничество въ Кюстендилъ. ²⁾ Като любознѣтеленъ челоуѣкъ той ималъ

¹⁾ Това смирение, по всѣка вѣроятностъ, е било причината, щото той да не приеме да бѣде архiereй въ нововѣстановѣната бѣлгарска цѣрква. Той е билъ кандидатиранъ отъ нѣколко Епархїи, но на всѣкадѣ е отказалъ. Сѣщо тѣй той е отказалъ и на врачане, които въ 1872 год. Ноемвр. 2 усилено го молили да приеме да имъ бѣде духовенъ пастиръ.

²⁾ Отъ него е останало у насъ и едно описание на всѣкитѣ градове и села руски, прѣвъ които е той минавалъ отъ 185 — 1857 г. въ врѣме на живѣнието си въ Россия. Това описание е доста важно и за руситѣ и за бѣлгаретѣ; затова ние въ едно недалечно врѣме ще го издадемъ въ свѣтъ.

Освѣнъ това отъ него сѣ останали нѣколко откъсѣлици отъ друго едно съчинение „история на османската империя“, които свидѣлствуватъ, че това е неговъ самостоятеленъ трудъ и при които, като заключение на цѣлата история, се намира едно късечко описание за воцаряването на турски. Султанъ Абдулъ-Азисъ, убитъ въ 1876 година. Отъ послѣдното ние привождѣме тукъ сѣто тѣй: „Султанъ-Абдулъ-Азисъ“, пише О. Пантелеимонъ, който въ тѣй врѣме се намиралъ въ Цариградъ и билъ очевидецъ на воцаряването“, се воцари по смърта брата своего (султанъ М. джидѣ, 13 й Iунаїа 1861 г. Ноговото

твърдѣ богата библиотека съ разнo съдържание, която подирѣ смъртѣта му останала на мѣнастирьтъ.

Въ заключение на това нека прибавимъ, че рилския мѣнастирь и при игуменуванieto на О. Пантелеимона не е могълъ да изпълни своята завѣтна мечта — отварянието на духовна Семинария и Печатница въ мѣнастирьтъ, при всичко че и самъ той искалъ и билъ повечѣ отъ всѣкиго заинтересованъ, тѣй като той е билъ най довъренното лице на игумена Иосифа, защото, както казахме, обстоятелствата били осложнени и никакъ не позволявали да се мисли за това. Ако обаче това и да немогло да се тури въ дѣйствиe, мѣнастирьтъ се непрѣставалъ де мисли за него и да се грижи и тѣй да кажемъ, и сполека да работи за него: той се заловилъ да пригoтви добри свои учители, като изпратилъ 7—8 души въ Россiя да се учатъ, та когато би настанало благоприятното врѣме да може да има готови свои сили. Но тѣй като благоприятното врѣме не настѣпвало за мѣнастирьтъ, то той оставилъ между народътъ своитѣ свръшивши братия да учител-

Коронаваніе или препасваніе на Османовѣхъ саблѣхъ, се свърши на 22-рий Іуліа. На четъри сахатѣ прѣвъ денѣтъ загърмѣха топове и извѣстиха народу, че е излѣзълъ Негово Величество отъ дворецѣтъ да отиде на Ипте, и тамо, какъ е оличай тѣ по закону своему да се вънчае за прѣстолютъ на своитѣ прадѣди. Овъ отиде по море на Ипте. Като му бѣ пѣхъ да заминае край Болгарската народна църква въ Балатъ, нашите единородци му въздигнаха на край морето, триумфалны врата, украсени съ цвѣтъи разны и съ цѣмширь. На срѣдъ бѣ написано името му на тѣхъ врата, а отъ двѣте страны на името имаше надписы: „тысѣща и тысяща да живѣеши, и по турекій языкъ. Кога замина Негово Величество по морето по край църквата в ценницѣте и дѣ коните излѣвоха облечени на лиманѣтъ до тѣхъ триумфалны врата, и дѣлата облечени въ бѣло и въ рѣжжѣ дръжаще по една хубава китка отъ цвѣтъи испояха царю прили на пѣсенъ и похвала. Отъ Ипте Негово Величество влѣзе по сухо въ Цариградъ прѣвъ Едрене Капусу. Тисяща тысящи народъ се бѣ собралъ и расположилъ и отъ двѣте страны по пѣхъ тѣ, отъ гдѣ цѣше да заминае султавѣтъ Алая бѣ много великолѣпнѣ: заминаха нѣколко чиновници високи и прокраха 8 конѣ царски, подиръ тѣхъ отъ този степенъ поминаха муллы въ второй разрядъ поминаха по високи чиновници и по високи муллы, подиръ тѣ пакъ провождаха два кон царски и слѣдъ тѣхъ слѣдваше третій разръ чиновници най високи, въ които бѣха и царската родъ и первыте министры и съ нихъ прѣвѣте муллы, отъ които Шехуль-Исѣ мѣтъ предиде предъ великій Ви прѣ. Слѣдъ този послѣдній разръ слѣдоваше уже султанѣтъ Абдуль-Азисъ по срѣдъ балтаджитѣ на конѣ, прѣпо саятъ съ калѣка и облеченъ само въ мундиръ, и на главата си имаше перо бѣло, украсено отъ прѣдъ съ драгоцѣнны каменіе. Послѣ по султанѣтъ слѣдоваше войска и по неѣ музыка свиреше на двѣ тайфы. Забравихъ да споменѣмъ че по везиратѣ послѣ слѣдваша прѣдъ царѣтъ и по него до стотина чиновници военны отъ малкъ чинѣ дѣвши, че послѣ слѣдоваше царѣтъ съ балтаджитѣ, какъ казахме по горѣ. Балтаджитѣ тоже бѣха пѣши, и бѣха до 6 души, все съ пера украсени“.

ствуватъ, които и до днесъ продължаватъ да просвѣщаватъ единокръвния свой народъ съгласно завѣтътъ на Св. Отца Ивана.

Отъ своитѣ по добри работници мѣнастирътъ отдалъ петмина въ пълното распорѣждане на Българската Иерархия, които били наговарени съ пастирство въ нововъстановената църква — трима митрополити Велески Авксентий: и Дамаскинъ (покойни и двамата) и Авксептий сега здравствующий, Пелагонийскій Евстатий (покойни вечъ) и Митрополитъ Сенесий управляющій Скопската Епархия.

Неможемъ да не прибавимъ при казаннното тукъ и това още, че каквото положение Рилския мѣнастиръ е занемалъ между българския народъ, каквата дѣятелностъ той е работилъ прѣзъ всичкото врѣме на своето сществование, а особено прѣзъ настоящия вѣкъ, такова положение и такава дѣятелностъ той ще държи и даже още по добрѣ и въ по широки размѣри и за напредъ, докль сществува българския народъ, само се изискува по благо съчувство отъ страна на българската интелигенция и по искрено синовно довѣрие и преданностъ. Изискватъ се не *пръднени прѣбивания въ рилския мѣнастиръ*, но братска поддръжка, братски съвѣти и не зли намѣрения, защото и съставляющитѣ неговия персоналъ сж хора *подобострастни* както всички чловѣци. Това е потрѣбно да се прави на мѣнастирътъ на Св. Иванъ, защото неговата история е огледало на цѣлия народъ и той е, който и въ бѣдъжитѣ извѣстни и неизвѣстни врѣмена ще крѣпи Св. Православна Вѣра у българския народъ, неговата славянска народностъ и славянска писменностъ, благодарение на които той е запазилъ и живѣе сега свободнъ животъ.

И подиръ Неофита и Пантеленмона. и при другитѣ прѣемници на игумена Иосифа, Рилския мѣнастиръ не е могълъ да пристѣпи къмъ изпълнението на завѣтната мисль на новия възобновителъ на мѣнастирътъ — да отвори духовна семинария, болница и

печатница както що не е могълъ да урѣди на ново и духовническата — проповѣдническа си дѣятелность между народътъ, както това е ималъ по прѣди. Непрѣодолими причини на това, както казахме, сж били тия нови обстоятелства, осложняющи се се повече и повече, които окръжавали народътъ, особено слѣдъ севастополската война, затова и мѣнастирътъ всичкото си внимание билъ обрѣналъ на това какъ да запази своето сжществуване. Знаменателно е въ туй обстоятелството, че мѣнастирътъ е държалъ силно това убѣждение, че той ще бѣде въ страшна отговорность и прѣдъ народа и прѣдъ Бога, ако не задържи сжществуването на мѣнастирътъ, като считалъ, че мѣнастирътъ е най скъпото достояние на българския народъ. Затова и за неговото запазване той употребилъ и всичкитѣ си сили, срѣдства и способности. А затова той располагалъ и съ надлежни сили: игуменътъ Иосифъ билъ приготвилъ доста добри свои прѣмници, които дѣйствиелно, подиръ него, могли съ честь да задържатъ достоянието на народътъ, рилския мѣнастиръ, едничката важна българска старина, останалъ отъ първата слава и величие на България.

Подиръ прѣмниците Иосифови, игуменътъ Неофитъ и Пантелеймонъ, рилския мѣнастиръ е могълъ да запази своето сжществуване и съ неусипната дѣятелность на игумена Кирилла, сродникъ и първъ ученикъ на игумена Иосифа и единъ рѣдкъ духовникъ — проповѣдникъ между Рилското братство, здравствующъ и до днесъ, ако и въ прѣкарала възраст. Игуменъ Кирилъ е роденъ въ с. Батакъ и на 9 годишна възраст постѣпилъ въ мѣнастирътъ, а на 1-й Февр. 1844 билъ постриженъ въ монашески чинъ. Слѣдъ като изучилъ въ мѣнастирското училище славянската и гръцка граматика, духовнитѣ, историческитѣ и математически прѣдмети, той слѣдвалъ наукитѣ нѣколко врѣме и въ Пловдивското училище, и като изпълнявалъ нарѣдъ църковнитѣ послушания въ мѣнастирътъ, най сетнѣ въ 1858 година билъ испроводенъ духовникъ — прѣповѣдникъ въ гр. Карлово, гдѣто и стоялъ

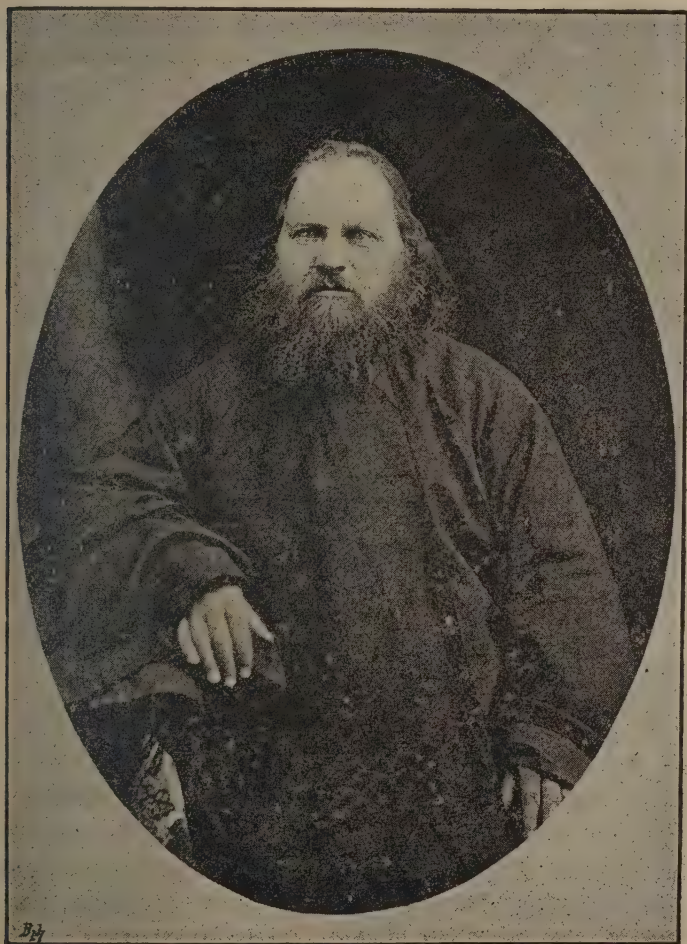
до край на 1867 год., а септѣ отъ 1880 год. повторно избранъ за игуменъ и игуменува въ до 1883 г.

Прѣзъ врѣмето на игуменуването на игумена Кирилла Рилския манастиръ успѣшно е могълъ да пази своето съществуване, защото игуменъ Кирилъ е ималъ нужната подготовка и опитност за това, понеже още при живота на игумена Иосифа, като неговъ близъкъ, той е носилъ частъ отъ грижитѣ на управлението на манастирътъ. Въ врѣме на неговото игуменуване, особено отъ 1867—1870 год. и между манастирското братство се вмѣжвало това брожение на идеитѣ, което току-рѣчи на всекъждѣ изъ България въ него врѣме било въ разгарътъ си, което не само, че не се никакъ съгласявало съ принципитѣ на монашеството, но и противорѣчило на духътъ на самото християнство за обоюднитѣ отношения. Туй било причина, гдѣто по едно врѣме било съвършено трудно да се стои на тронътъ на Святаго Ивана, но игуменъ Кирилъ съ своитѣ знания и опитностъ прѣдолѣлъ всичкитѣ трудности и икаралъ щастливо и съ полза за манастирътъ опредѣления тригодишенъ срокъ за игуменуването му. А тѣй като тия трудности продължавали се повече и повече да се усложняватъ, то братството било принудено втори пѣтъ да повѣри управлението на манастирътъ нему, като на най подходяще лице и дѣйствително второто негово игуменуване е имало това слѣдствие, че въ манастирътъ е било въведено едно добро равновѣсие. При това и въ чисто административното отношение на манастирътъ е било направено едно порядъчно подобръние, тѣй като игуменъ Кирилъ по общо мнѣние е отличенъ администраторъ.

Но освѣнъ това въ лицето на игумена Кирилла Рилския манастиръ е ималъ и за проповѣдническата си апостолска дѣятелностъ най добрия свой работникъ и при това и съ тази особенностъ, гдѣто съ чистохристиянската си дѣятелностъ, той изпълнявалъ самоотверженно и гражданската си свята длъжностъ за политическото освобождение на народътъ. За това свидѣлствува слѣдното, освѣнъ онова, че той е билъ посредникъ между игумена Иосифа, въ врѣме на игуме-

нуванието му, и ония дѣйци, които мѣнастирътъ е испращаль да полагать главитѣ си за поддържанieto военния духъ между народътъ — работение за освобождението отъ иновѣрното иго, за което обстоятелство ние забѣлѣжихме по горѣ въ настоящия си трудъ. Като пристигналь въ г. Карлово въ и 1858 год. игуменъ Кирилъ заварилъ тамо духовника отъ хилиндарския мѣнастиръ Иеромонаха Хаджи Василия и при него неговия сестриникъ Василчо Львски, който ходилъ въ Карловското училище да се учи. Тия двама проповѣдници — апостоли, като работници на едно дѣло, скоро се сдружили и сприятелили и Василчо толко скоро обикналь игумена Кирилла, щото и сърдцето си нему откриваль. Въ честитѣ си виждания, О. Кирилъ съглиздалъ буйното сърдце на Василчо, затова и често пѣти водилъ съ него разговори за юначеството на старитѣ българе срѣщу Византия и тия, новитѣ, които Рилския мѣнастиръ държалъ по балканитѣ. Много пѣти се случвало, че О. Кирилъ е биваль примирителъ между вуйката и вчуктъ, тѣй като първия ималъ раздражителенъ характеръ, а пѣкъ послѣдния буенъ и съ заканване зелени чалми да сѣче. Но работата достигнала до тамо, щото въ 1859 година самъ Василчо изявилъ желание прѣдъ О. Кирилла да се пок лугери. Това напълно одобрилъ и вуйката, Хаджи Василь, като си мислилъ, че новопострижения ще му послужи въ качеството на *синодия*, безъ да знае, че Василчо е мислилъ подиръ това да дири Ильо Войвода по рилския и перипски балкани, както е това било удумано между него и О. Кирилла. Като се рѣшило да се изпълни желанието на Василчо, послѣдний по обичая се исповѣдалъ прѣдъ О. Кирилла и отишли въ Сопотския мѣнастиръ „*Св. Спасъ*“, гдѣто въ присѣтствието на майката на Василчо и на всичкитѣ негови сродници О. Кирилъ го постригълъ съ името „*Игнатий монахъ*“. Подиръ това О. Кирилъ го наново исповѣдалъ и покойний Пловдивский Митрополитъ Паисий го ржкоположилъ въ иеродияконский чинъ и новий иеродияконъ Игнатий останаль да служи въ Карловскитѣ църкви и да се учи въ Карловското училище. Нѣколко врѣме

подиръ това, когато слуховѣтъ и тайнитѣ свѣдѣния, че въ Ромжния и Сърбия се работи нѣщо за освобождението на народътъ станали твърдѣ ефтини и всичкитѣ почти младежи били завладѣни отъ идеята за освобо-

Проигуменъ Кирилъ Рилскій.

жденпето, между О. Кирила и перодиякона Игнатия, извѣстенъ сѣтиѣ съ прѣзимето „Лъски“ станали дълги разисквания за какво да се работи по нататъкъ и било.

рѣшено той, иеродияконъ Игнатий, да поопита тукашнитѣ хора какъ стоятъ спрямо освободителното дѣло, сетнѣ да отиде въ Ромжния и Сърбия и тамо да види истинно ли е всичкото това, което се знае за тамо и сетнѣ да се завърне и вече тогива да се крои какво да се работи по нататѣкъ. Львски падналъ на колѣни прѣдъ Св. иконостасъ и О. Кирилъ го благословилъ и той тръгналъ на трудната и опасна работа. Като извадилъ конѣтъ на вуйка си изъ яхърѣтъ, Львскій заминалъ и вече не се срѣщналъ съ своя наставникъ. А О. Кирилъ мисли, че Львски е и сега живъ.

Да, въ лицето на О. Кирилла, Рилския манастиръ е изпълнилъ своята длъжностъ като е въодушевилъ и благословилъ Иеродиякона Игнатия Львски да бѣде самоотверженъ народенъ апостолъ и да принесе себе си въ жертва за избавлението на народѣтъ.

Като помѣстяме тукъ ликѣтъ на О. Кирилла, ние ще прибавимъ, че Отецъ Игуменъ Кирилъ е всецѣло прѣдаденъ на дѣлото на манастирѣтъ и по своята крайна скромностъ той е само работилъ, безъ да иска да се говори за работата му и за него. Като смиренъ иннокъ, той е прѣдаденъ на своя подвигъ, вдълбочилъ се е въ своя вътрѣшенъ миръ и за себе си не говори прѣдъ никого нищо, като вѣрва, че самовѣсхвалението е вредно за душеспасението. Той и въ други отношения е строгъ изпълнителъ на монашеския уставъ и ако и да е на 70 год. възраст и ако и да е обрѣмененъ съ тѣжъкъ ревматизмъ въ краката, той и сега неупустително посѣщава църковното Богослужение и всичката си келейна работа самичѣкъ, съ своитѣ слаби старчески сили, изпълнява. Забѣлѣжителна характеристична чѣрта отъ характерѣтъ му е това, че при неприятни обноси и оскърбления той прѣмълчава и самъ въ себе се говори: *незнае какво прави; Богъ да го прости.*

Другъ такъвъ отличенъ прѣемникъ за манастирѣтъ игуменъ Иосифъ е оставилъ сега управляющия манастирѣтъ игуменъ Никифоръ тоже близъкъ неговъ роднина (братанецъ и рожденъ братъ на О. Кирилла), и

ученикъ. Игуменъ Никифоръ се е родилъ въ 1838 г. и е единъ отъ отличнитъ ученици на Даскала Неофита. Той е единъ и отъ първитъ ученици, приготвени отъ игумена Иосифа за прѣподаватели въ мѣнастирското училище и на турски языкъ, за това и слѣдъ като свършилъ образованието си въ мѣнастирското училище, изучвалъ е специално турския языкъ три години въ гр. Дупница, а сѣтъ и въ гр. Пловдивъ въ тѣй нареченото Иоакимово училище. Слѣдъ завръщанieto си отъ Пловдивъ, игуменътъ Никифоръ е прѣминалъ постъпенно всичкитъ църковни длѣжности въ мѣнастирътъ и най сѣтъ билъ испратенъ духовникъ проповѣдникъ въ градоветъ Карлово и Самоковъ, която, длѣжностъ изпълнявалъ цѣли 13 години. Подиръ това билъ повиканъ въ мѣнастирътъ и изпълнявалъ въ растояние на 12 години най труднитъ и отговорни мѣнастирски послушания. А въ 1892 година билъ избранъ за игуменъ на мѣнастирътъ, която длѣжностъ и сега изпълнява. Игуменъ Никифоръ е послѣдния отъ мѣнастирското братство отъ минжлата свѣтла дѣятелностъ на мѣнастирътъ и като обладава потрѣбнитъ знания и опитностъ, билъ е избранъ за игуменъ на мѣнастирътъ по общето искание на братството, което той приелъ съ смирение и готовностъ да се жьртвува за ползата на мѣнастирътъ, ако и да ималъ здравieto си крайно развалено.

При тия научни знания, при тази опитностъ, която притѣжава игуменъ Никифоръ, той и съ благия си нравъ, и безукоризненъ животъ, а особенно и по прѣданността къмъ дѣлото на мѣнастирътъ е билъ най подходящото лице да бжде замѣстникъ на Святаго Ивана, особенно въ днешното врѣме, при новитъ условия на общественния ни животъ, затова и братството мѣнастирско е дало своето довѣрие нему. Той е билъ необходимъ за мѣнастирътъ на Св. Иванъ и за вътрѣшното негово подобрѣние и за външнитъ му отношения. За вътрѣшното подобрѣние на мѣнастирътъ той е най-подходящото лице, защото всичкитъ тия събития, както забѣлѣжихме и по горѣ, които съпроводиша освобождението ни отъ духовното иго на гьрцитъ, както и

онова, политическото, на турцитѣ не могли да не се отразятъ съ лошитѣ си страни и върху вътрѣшното, нравствено, състояние на мѣнастирътъ, отъ що послѣдния не малки болѣжи чувствува въ сърдцето си. За искоренението на тия лошасти страни, вмѣжнали се въ мѣнастирътъ, нетърпими въ такъво общество както е братството на мѣнастирътъ, е въ състояние само единъ ученикъ на Игумена Иосифа, възобновителъ на мѣнастирътъ. И дѣйствително отъ нѣколко врѣме насамъ въ туй отношение въ мѣнастирътъ, се забѣлжава едно похвално напрѣждане. Сѣщо тѣй и въ отношенията

Игуменъ Никифоръ.

си съ външния свѣтъ мѣнастирътъ е направилъ добъръ успѣхъ, особено отъ една година насамъ. Прѣди това на мѣнастирътъ, току-рѣчи, отъ прѣди 10—12 години, мнозина бѣха почнали да гледатъ не до тамо съ добро око и много пѣти даже самото правителство на Княжеството е бивало глухо къмъ мѣнастирскитѣ нужди, а при това имаше и такива случаи, когато мѣнастирътъ се третираше като вертепъ на разбойници и върху неговото имущество се тургаше рѣка, въпрѣки законното негово владѣние, но сега, благодарение на умѣлото пипание на мѣнастирътъ отъ една страна и отъ друга благодарение на благоразумието на придържащитѣ властѣта въ държавата ненормалността на отношенията е изчезнала и за мѣнастирътъ се прѣдвижда по свѣтло бѣдѣще.

си съ външния свѣтъ мѣнастирътъ е направилъ добъръ успѣхъ, особено отъ една година насамъ. Прѣди това на мѣнастирътъ, току-рѣчи, отъ прѣди 10—12 години, мнозина бѣха почнали да гледатъ не до тамо съ добро око и много пѣти даже самото правителство на Княжеството е бивало глухо къмъ мѣнастирскитѣ нужди, а при това имаше и такива случаи, когато мѣнастирътъ се третираше като вертепъ на разбойници и върху неговото имущество се

Въ учебното отношение мѣнастирътъ прѣзъ послѣднитѣ години е останалъ въ сѣщето положение, което е ималъ прѣди 10 години. Въ 1874 год. въ него било отворено духовно училище съ приблизителна семинарска программа, но по причина на външнитѣ обстоятелства за освобождението ни, то просѣществувало само 2—3 години, а подиръ освобождението вмѣсто него било отворено III класно училище съ программата на народнитѣ III-то класни училища, каквото училище и по днесъ сѣществува. Въ туй училище се възпитаватъ освѣнъ монаси и свѣтски младежи, отъ които едни оставатъ сетнѣ (впрочемъ твърдѣ малцина) въ мѣнастирътъ за да бждатъ монаси, а други отиватъ на вънъ за да слѣдватъ въ по високи учебни заведения. Но тъй като таковато училище неможе да приготви каквито трѣбва работници за мѣнастирътъ, то, както се слуша, игуменъ Никифоръ, заедно съ братството, изучвали въпросътъ за отварянието въ едно недалечно врѣме на една духовна семинария, съ което се имало прѣдъ видъ да се изпълни и завѣтътъ на Игумена Иосифа. При това добавятъ, че мѣнастирското братство изучвало и въпросътъ за отварянието на една печатница въ мѣнастирътъ.

Като свършваме съ туй настоящия си очеркъ, ние считаме за нужно, въ заключение, да кажемъ нѣколко думи и за самото вътрѣшно управление на мѣнастирътъ на Св. Иванъ, какво е било въ старо врѣме и сега какво е.

За вътрѣшното управление на мѣнастирътъ нѣма никакви писменни данни, отъ които да може да се знае какво е то било въ първото врѣме на неговото основание, но отъ сѣществующето прѣдание се утвърждава, че то почти въ нищо не се е отличавало отъ това, което се практикува днесъ. Исклучение сѣставляватъ само нѣколко промѣжжъци на врѣме, когато еднолиъната властъ е владѣяла, но, като не съгласно съ старитѣ нарѣдби, е била отхвърлена. Исказано на съврѣмененъ языкъ, управлението на мѣнастирътъ е било

чисто републиканско, а именно цѣлото мѣнастирско братство, — имѣющитѣ монашески чинѣ, сж съставлявали тѣлото, господарството, и това тѣло е избирало по вишегласие органитѣ на управлението: Игумена, епитропа — неговъ помощникъ и други по важни службаши — отъ по старо врѣме за неопрѣдѣленъ срокъ, а сетнѣ, отъ по ново врѣме, за три-годишенъ срокъ. Като въ спомощници на Игумена се избирали по нѣкога 4, по 6, а по нѣкога и 12 души други, които съставлявали Свещенния мѣнастирски съборъ, който подъ прѣдседателството на Игуменътъ вършилъ всичкитѣ мѣнастирски работи, като за всѣко по важно свое рѣшение се съставяли протоколи, записвали въ книги, наричани *Кодика*, а всичкитѣ официални книги се скрѣпявали само съ подписътъ на Игуменътъ и то и отъ името на братството, а именно тъй: „*Игуменъ Священно Царския и Патриаршеския обители* (по нѣкогашъ „*Лаври*) *Рилския... со всею о Христѣ братиею*“. Стоенъето на Игумена на Игуменския прѣстолъ, заедно съ съборнитѣ старци подпълно зависѣло и зависи отъ довѣрието на братството къмъ него; ако такова се изгубвало слѣдъ врѣме, братството правило частни събрания, явявало чрѣзъ депутация на Игумена, че той трѣбва да отетъжни мѣстото си на друго и слѣдъ това въ общо събрание се избиралъ новъ Игуменъ, нови съборни старци и други служащи. Сжщия почти рѣдъ се държи и днесъ.

Този почти начинъ на управлението на мѣнастирътъ е прѣпоръченъ и отъ Цариградската патриаршия въ 1797 година, когато тя подиръ отъ като си присвоила незаконно пепърво Ипекската Архиепископия въ 1766 год., а сетнѣ и Оридската патриаршия въ 1767 г. се отнесла съ една своя *Сингелия* и до него, Рилския мѣнастиръ за да му наложи своята власть, подъ видъ, че подновява неговата ставропигиялность, отъ която, кой знае, дали е той ималъ особенна нужда. Този сингелия е любопытна въ много отношения, а особено по това, че ти е издадена именно тогава, когато се разнесълъ билъ по цѣла България мощния гласъ на неабравимия Отецъ Пансей и когато грьцизмътъ се билъ

етѣгналъ на юначка работа да прѣтопява българитѣ въ гърци, за това и ние я цѣла привождаме тукъ. ¹⁾

Григорий милостию Божиею Архиепископъ Константинограда Новаго Рима и Вселенский Патриархъ.

Венчки, които се управляватъ по Божественнитѣ узаконения и свещенни апостолски и съборни правила, пиватъ прѣдъ Бога много благодать и велика милость, а които, напротивъ, отбѣгватъ отъ тия узаконения, въ тѣхъ биватъ безрѣдници и разорения, а най много погубване на души тѣ. Ако, както църквитѣ се управляватъ по единъ законъ, стоятъ и ставропигиялнитѣ мѣнастире, които се намиратъ подъ вѣдомството на нашия апостолски и вселенски прѣстолъ, то безъ друго би били пазени съ грижата и застъпничеството на патриарситѣ и не би подпаднали подъ такива многобройни злини. Но тъй като, незнаемъ какъ, съ занемаренето на священнитѣ закони (правила) ²⁾ тия свети мѣста сж подпаднали въ такова страшно и съсипително състояние.

Но като приехме ние кормилото на управлението на всеобщия този корабъ, намѣрихме за добръ при другитѣ да оправимъ и тия занемарени непорочни мѣнастире спорѣдъ закона и за тѣхна полза, понеже и тѣ сж сжщински членове на нашата света Христова

¹⁾ Тази *сингелия*, написана на кожелата хартия, се нази и до днесъ въ Рилския мѣнастиръ. Нейния прѣводъ на славянски е направенъ отъ приспомятия даскалъ Неофитъ, по всѣка вѣроятностъ, въ първото врѣме на неговото учителство въ Рилския мѣнастиръ, за това и се срѣцатъ въ прѣводътъ му нѣкои малки неточности. Ние я побългарихме като на нѣкои мѣста отбѣгнахме отъ буквально прѣвождане.

²⁾ Подиръ прѣвземането на Цариградъ отъ турцитѣ, Цариградския патриаршески прѣстолъ въ началото на настоящия вѣкъ, и сетнѣ малко, сж занемали повече недостойни лица. Новия порѣдъкъ на вѣщитѣ далъ възможностъ да исплудватъ на вънъ най долнитѣ инстинкти между нѣкои отъ тогавашното цариградско християнско духовенство и съ помощта на турското правителство тѣ направили прѣстолътъ на Св. Златоуста и Григория ничтожна вещь, като го откупували всѣки за себе си. И работата достигнала била до тамо, щото нѣколко ижти патриаршеския прѣстолъ занемавали хора безграмотни и крайно развадени. Тогавя никой и немислилъ за и пълненieto на божественни закони, и всѣки гледалъ себе си, своитѣ плѣтски пригоди

църква — да ги почтемъ съ ставропигиялно патриаршеско право. Тѣ иматъ нови нѣкои закони, но старитѣ подновяни и почитани: защото божественнитѣ и свещенни закони и правила повѣрять прѣдстоятелството на църковнитѣ работи на епископитѣ, и ако е потрѣбно и тѣ получаватъ, както се това види отъ 38 апостолско правило и 25 на антиохийския съборъ и на съборитѣ въ Никей 11, 12, и въ Анкира 15 и 49 въ Трула. И други много честни закони и правила явно отдаватъ властъ на епископитѣ на свещеннитѣ мѣнастире за да успѣватъ тѣ въ посрѣщание нуждитѣ си и да се урѣждатъ; тѣ, епископитѣ, поставятъ въ тѣхъ настоятели и игумени, като се грижатъ и за тѣхното подобрене и напрѣждане, за да не подпадатъ подъ законни църковни обличения. А строителитѣ и игуменитѣ оставатъ подъ властѣта на епископитѣ, и безъ тѣхната воля непродаватъ никакво мѣнастирско притяжание, но добръ управляватъ по тѣхно наставление и воля, за да не би тѣ да отхвърлятъ църковнитѣ тия узаконения и правила, и чрѣзъ това подпаднатъ на най тѣжки обличения и наказания. Ето това доказватъ Божественнитѣ закони на свѣщеннитѣ мѣнастире. Нѣкои отъ такива, като иматъ мѣстното епархиално управление, за своя напрѣдъкъ се ползоватъ съ неговата грижа. Едни само ставропигиялнитѣ мѣнастире, незнаемъ какъ, прѣди много години сж прѣнебрѣгнати, но трѣбва, по божията заповѣдь, да се управляватъ и тѣ и по всѣкакъвъ начинъ да се държи грижа и за тѣхъ, щото тѣ, като пазятъ своитѣ имоти, да получаватъ и пазятъ това, което ще придобиватъ, а на лошавитѣ, недобритѣ, имоти тѣ се отнематъ и се закриватъ. Такава прочее всеобщата грижа за всичкитѣ тия ставропигиялни наши мѣнастире ние положихме, и като изложихме на общъ съвѣтъ и соборно разсуждение свещенния законъ, който е съгласенъ съ съборнитѣ свещенни закони, съ настоящето си изявяваме, че и за напрѣдъ ще държимъ светата грижа за управлението на ставропитялнитѣ мѣнастире, щото тѣ да благо успѣватъ, посящитѣ се въ тѣхъ прѣподобни отци да се усъвършенствуватъ и да се застъпваме за тѣхъ,

като подновяваме даромъ старитѣ патриаршески и съборни тѣхни сингелни и утвърждаваме единъ пътъ за винаги тѣхнитѣ ставропигически права за тѣхна безопасностъ, безъ да се изисква когато и да е ново подновяване, както що е и свещенния и честенъ мѣнастирь рилски въ името на Рождество Пресв. Богородици, находящъ се въ Самоковската Епархия, Дубничко Окръжие (каза). Понеже ни се прѣдстави едно патриаршеско съборно сингелическо писмо, написано на кожа, издадено въ врѣмето на патриарха Теодосия, което утвърждава старитѣ писания и ясно прѣдставя дръвното ставропигическо достоинство на този мѣнастирь, — първо отъ бившата ипекска Архиепископия, а сетнѣ подъ нашия святѣйший апостолски, вселенски патриаршески прѣстолъ, понеже тѣ прѣди години се съединени съ насъ.¹⁾ Понеже ни се прѣдстави такава сингелия, която ясно прѣдставлява ставропигическото достоинство на казаный мѣнастирь съ всичкитѣ негови стяжания и вещи, на които собственъ описъ ни се прѣдстави, който се заведе въ свещенната кодика ²⁾ и за въстановление на това ние съ настоящето си патриаршеско сингелическо писмо установяваме съборно, заедно съ находящитѣ се при насъ светѣйши архиереи, пречестнѣйшитѣ въ Духа Святаго любезни братия и съслужители на нашата умѣренность, щото казаный свещенный и честный мѣнастирь Рождество Пресв. Богородици, наричанъ рилский, находящъ се въ Са-

¹⁾ Ипекската Архиепископия е сила присъединена на Цариградската патриаршия въ 1766 година, а Охридската наша патриаршия въ 1767 год. но не правилно, а по интригитѣ на гърцкото духовенство въ лицето на тогавашния патриархъ Самуилъ. На Рилския мѣнастирь както ипекската Архиепископия, тѣй и Цариградската сѣ наложили рѣка безъ да ги е дирилъ нѣкой и безъ да е ималъ нужда отъ тѣхната ставропигияльность. Ставропигияльностьта на Рилския мѣнастирь е станала още въ първото това врѣме, когато той се е основалъ отъ българската църква и отъ българското царство, затова и въ старо врѣме той се е наричалъ: „Българска священно-царскъ и ставропигиялна Лавра на Преподобнаго Отца нашего Иоанна Чудотворца Рилскаго“. Съ тази сингелия цариградския патриархъ сега иска просто да турне на рѣка Рилския мѣнастирь за да не съставлява той отдѣлно тѣло отъ него, което е имало крайно мръбни сетнини и за мѣнастирътъ и за народътъ ни.

²⁾ Въ рилския мѣнастирь не се знае нищо ималъ ли е той нѣкакво сношение съ Цариградската патриаршия до получаванетъ на тази сингелия или не. Намъ се струва, че ако и да е имало сношения, то тѣ ще сѣ били проста формальность и повече нищо, а не и да е отправяна просба за признаване ставропигияльностьта на мѣнастирътъ.

моковската Епархия, въ Дупничкото окръжие, съ всичкото му притяжание и вещи движими и недвижими, както имѣющитѣ се сега, тѣй и които има да придобие сѣтѣ, както отъ старо врѣме и отначало е било, тѣй и за прѣзъ идущитѣ врѣмена да сѣще ствува, да се нарича и отъ всички да се признава за нашъ патриаршески ставропигияленъ, нелъстенъ, нетѣпченъ и отъ никого не закачанъ, нито отъ духовни, нито отъ миряни; да се споменува въ него правилно патриаршеското име по право на патриаршеското честолюбие; игуменътъ му по всичкитѣ празднични дни въ църквата да облача мантия и въ ръцетѣ да държи патерица. И първо мѣнастирьтъ е свободенъ отъ всѣкакво екзархийско началство. Второ, за подчинението си (намъ) дава двѣстѣ и петдесетъ гроша на общината на великата наша Христова църква, и приема задължително доказателство спорѣдъ епархиялния общинъ. И тѣй като приема старото право на ставропигиялность и добръ се управлява като истиненъ членъ отъ нашия светѣйши патриаршески вселенски прѣстолъ, игуменътъ му, като Архиерей и той пише непосредственно на нашата велика Христова църква и ще получава нужната забрана въ нуждитѣ си. Трѣтѣ, пазятъ се написани въ опрѣдѣленна кодика на великата църква всичкитѣ негови стяжания и посвещения, и дълговетѣ и името на игумена. Четвърто, неговата сингелня ще прѣбѣде неизмѣняема и непрѣстѣпна, и никогашъ нѣма да се подновява и потвърдява (отъ църквата). Пето, никой не може да бѣде въ него игуменъ безъ патриаршеско и съборно писмо (утвърждение), но когато съ общо съгласие съжителитѣ отци избератъ нѣкого, тогава се испраща за него общо собствено подписание и съ печати потвърдено донесение за този изборъ до патриархътъ, и тѣй съ църковно послание се поставя игуменътъ на мѣнастирьтъ, като се бѣлѣжи въ казаната кодика неговото име. А той, игуменътъ, е дълженъ всѣка година да прочита собствено подписано и съ печатъ потвърдено описание на приходо-расходитѣ мѣнастирски прѣзъ годината. Шесто, мѣнастирския печатъ се дѣли на четири части, рѣчицата държи

игумена, а четиритѣ части се прѣдаватъ на четирма съжителни отци, избирани отъ всичкитѣ съжителни отци. Седмо, тия, които пазятъ четиритѣ части и ржчица, нѣматъ позволение сами съ печатѣтъ да потвърждаватъ мѣнастирскитѣ задължителни съгласия, но при присѣствително на прѣдизбранитѣ отъ съжителитѣ, които се и подписватъ собственпорочно, и ако не сѣ подписани по този начинъ и съ печата потвърдени съгласията (рѣшенията) се считатъ не мѣнастирски, но частни. А игуменѣтъ сѣ държащитѣ четиритѣ части иматъ пълна църковнавласть да обличаватъ, уцѣломъдряватъ и испаждаятъ изъ мѣнастирѣтъ безчинствующитѣ, непокоряющитѣ се и слаби пноци, като затова сѣ общъ рапортъ съобщаватъ на църквата. Осмо, никой отъ този мѣнастиръ нѣма право да продава мѣнастирскитѣ пмоти безъ увѣдомление вселенския патриархъ, освѣнъ лѣтнитѣ произведения и хлѣбни плодове за мѣнастирски потрѣби. Девето, когато иматъ нужда за ржкоположение, позволява имъ се да призоваватъ въ ставропигиялниия този наше мѣнастиръ когото желаятъ Архиерея, носяще писменно-патриаршеското съборно позволение за да се извърши то, ржкоположението, сѣ правилно испитание. Десето и послѣдне длъжни сѣ постящитѣ се въ него прѣподобни Отци, да пазятъ и непрѣстѣпнѣтъ изложенното въ тази Сингелия, като се покоряватъ на игумена, да живѣятъ честно, мирно и непорочно, съгласно монашеския чинъ; да се грижатъ за напрѣдѣкътъ на този свещенъ ставропигиаленъ мѣнастиръ, слѣдвайки Боголюбезното намѣрение на църквата, която сѣ бдителностъ промишлява за благосъстоянието на подчиненитѣ ней ставропигиялни мѣнастире, и въ свѣщеннитѣ послѣдования да пазятъ здраво дрѣвния уставъ. Ако нѣкой отъ християнитѣ духовецъ или миряницъ, отъ какъвто чинъ и степенъ и да е, дързне да прѣстѣпнѣтъ що и да е отъ настоящата сингелия, или да измѣни нѣщо отъ него, такъвъ да бѣде отлученъ и проклетъ, и подиръ смъртъта си неопростенъ и негниющъ, и подлежащъ на всичкитѣ отечески и съборни клетви и осѣденъ за вѣчния геенски огънь. И тѣй за доказателство и всегашна безопастностъ се дава и това наше патриаршеско съ-

борно сингелическо писмо, написано на кожа, помѣстено и въ свещенната кодика на нашата Христова велика църква и се дава на мѣнастирътъ. Въ спасителното лѣто хиляда и седѣмстотинъ и деветдесетъ и седмо (1797 год.) мѣсецъ септемврий при първото раздаване.

Григорий Милостию Божию Архиепископъ Констандина Града Новаго Рима и Вселенски патриархъ. Ефеский, Ираклийский, Кизический, Никоидийский, Халкидонский, Дерконский, Имперский, Никейский митрополити“.

Както се види отъ тази *сингелия* на Рилския мѣнастиръ се обѣщава покровителство и защита, посочва се начинъ на управлението, но съ това заедно подъ страхъ на всичкитѣ клетви на свѣтътъ се свързва неговата зависимостъ о гръцката патриаршия, като въ сжщето врѣме му се налага и нагледното доказателство на тази зависимостъ да плаща ежегодно по 250 гроша. Намъ е неизвѣстно какъ е гледалъ Рилския мѣнастиръ на тази патриаршеска *сингелия*, боялъ ли се е отъ изказванитѣ въ нея клетви и не е смѣялъ да измѣни нѣщо отъ нея или да прибави, но ще кажемъ само това, че той се е управлявалъ вътрѣшно както и отъ старо врѣме и че самата патриаршия е прѣстѣпила *свѣщенното писмо* (сингелия). Именно въ 1836 година патриаршията испратила на Рилския мѣнастиръ една своя *синодическа епистолия*, съ която налагала на мѣнастирътъ като на ставропигияленъ и патриаршески ежегоденъ данѣкъ (*Етисия*) отъ 4000 гроша. Любопитна е борбата на мѣнастирътъ за този данѣкъ. Мѣнастирътъ като получилъ *синодическата епистолия* на патриаршията, умълчалъ се и нищо за това не отговорилъ. Но въ 1848 год. патриаршията съ едно строго писмо си поискала данѣкътъ за цѣли 12 години, като считала мѣнастирътъ виновенъ, че ненаправилъ *Евпитосъ* и мѣнастирътъ билъ принуденъ да се оправдава, извинява и моли ¹⁾. Но отъ по сетиѣ, особено

¹⁾ По поводъ на това ето какво е бѣлѣжилъ мѣнастирътъ въ едно свое писмо до Даскала Неофита, живущъ тогава въ Цариградъ, отъ 5 Юлий 1848 год. „И ние, като видохме, защо вече опре ножко до кокало, и по реченному и образъ има сърдце, пишемъ и отговаряме имъ весма противно, а на противноститѣ ноймата е тая: сир. толко пжти си приказуваме нуждите, и плачеме, но

отъ 1860 год. този данъкъ билъ въскаченъ на 5000 гроша, догдѣ най-сетнѣ, въ врѣме на учрѣждението на Светата ни Екзархия, мѣнастирътъ не се отказалъ отъ вѣдомството на патрпаршията и призналъ вѣдомството на своята родна църква.

Въ сегашно же врѣме мѣнастирътъ се управлява по единъ врѣмененъ уставъ, изработенъ отъ самото мѣнастирско братство и утвърденъ въ 1885 година отъ Екзархийский Делегатъ Н. В. Пр. Святотърновский Митрополитъ Г-нъ Климентъ съ тия пастирски думи: „Прѣгледахме, удобрихме и като потвърждаваме съ свой подписъ и печатъ настоящий уставъ, благославяме да се управляватъ по него точно и строго братията на Св. Рилский обитель — до когато Святѣйшій Синодъ на Св. българска църква даде на този уставъ окончателно одобрение“. Спорѣдъ този уставъ, състоящъ отъ 158 члена, Рилский мѣнастиръ се поставя подъ покровителството на Българский Князь (1) въ непосредствена духовна зависимостъ отъ Н. Бл. Българ. Екзархъ (2), по управлението си се управлява „съборно“ (5) и братството си избира управляющитѣ съборно (4). Освѣнъ опрѣдѣлението длъжноститѣ и отговорността на служителитѣ и на всѣки членъ отъ братството, въ този уставъ сж прѣдвидени нарѣдби и за правилното расходване на мѣнастирскитѣ приходи, както и за тѣхното контролиране. При това е прѣдвидено и отварянето на едно духовно училище (104), на което въспитаницитѣ да бждатъ полезни и на мѣнастирътъ и на народътъ ни (105); държанието въ мѣнастиръ на Д-ръ или фелдшеръ и аптека. Слуща се обаче, че този приврѣмененъ уставъ щѣлъ да бжде прѣгледанъ отъ Св. Синодъ и урѣденъ най добръ и по него вѣчь Рилския мѣнастиръ щѣлъ за винаги да се управлява.

Но каквито нарѣдби и да се праватъ за Рилский мѣнастиръ, ще кажемъ въ заключение на този си трудъ, каквито голѣми прѣобразованія и да се въвеждатъ въ

не се вѣруваме, и только пжти со сълзи се молиме. не ни заминува молбата, отъ хайдуци и отъ владици толку алии и утѣсенія претерпяваме, а отъ великата църква немаме никакво прѣдстателство и защищение . . . и незнаеме да ли ще ги улашиме и укротиме. или повече ще ги разсждиме да ни дератъ.

него, той ще бжде едничката най свѣтла звѣзда на българския небосклонъ само ако не се докоснатъ до най важното завѣщание на неговия основателъ, — той да благотворствува народътъ отъ своитѣ рѣцѣ и да се грижи за неговото просвѣщение въ духътъ на Свѣтата Православна Вѣра. Отнема ли се това отъ него или се то прѣиначи нѣкакъ, за Рилския мѣнастирь неще остане друго, освѣнъ да се секуляризира, както се прѣпорѣчваше едно врѣме въ книжката „Тридневнo прѣбывание въ Рилскій мѣнастирь“.

III. ТРЕТИЙ ПЕРИОДЪ НА ГРЪЦКАТА ФИЛОСОФИЯ (Александрийска философия).

(Продължение отъ V и VI кн.)

Отрицателната и положителната страна на Бековата философия. Неговото учение за познанието, значението на опита и на индукцията.

Причина за бавното развиване на наукитѣ Беконъ считалъ господството на авторитета на гръцкитѣ и сръдновѣковнитѣ философи. Той виждалъ, че, освѣнъ това случайно обстоятелство, има и други постоянни прѣчки на науката; тѣзи прѣчки биле: погрѣшкитѣ, които произлизатъ отъ свойствата на чловѣческото познание, индивидуалнитѣ особености на хората и необработеността на езика. Чловѣческото познание изобщо е несвършено: като получаваме осѣщания и прѣдставления отъ опитътъ, ние имъ даваме субективна боя. Така ние често приписваме на природата рѣдъ, който го нѣма у нея. Поради индивидуалнитѣ особености едни отъ хората забѣлѣжватъ само сходствата, а други — само различията. Езика така също ввожда хората въ заблуждения: той се създава отъ неученитѣ хора и, като си служимъ съ него, ние безъ да щѣмъ начеваме невѣрно да сѣдимъ за нѣщата и и явленията. За успѣхътъ на наукитѣ Беконъ съвѣт-

валъ да се отхвърли метафизиката и да се обърнатъ изслѣдвателитѣ къмъ изучаването на природата, като наблюдаватъ фактоветѣ и явленията. Едничкия методъ за откриванieto законитѣ на природата е индукцията¹⁾. Спорѣдъ Бекона индукцията стои по-високо отъ силлогизмътъ: силлогизма не дава нищо ново, затова че въ заключението негово винаги се явява туй, което вече се съдържа въ голѣмата послѣлка, — а пъкъ индукцията довозда до откриване нови закони или до обобщение. Но съ индукцията трѣба да си служимъ прѣдпазливо: постъпено да се прѣминува отъ малко общото къмъ по-общото и най-послѣ къмъ най-общитѣ закони или аксиоми.

Беконови мисли. Наедно съ Декарта Беконъ мразялъ конечнитѣ причини. Подобно на номиналиститѣ той скѣсѣлъ връзката между философията и религията: религията е работа на вѣрата, а философията е работа на науката и свободното изслѣдване. Беконъ е извѣстенъ като съставителъ на класификацията на наукитѣ. Той дѣлилъ способноститѣ на умътъ: на паметъ, въображение и разумъ. Спорѣдъ това дѣленie Беконъ различавалъ три клона на наукитѣ: история, поезия, и философия. Цѣльта на всичкитѣ науки Беконъ турялъ въ ползата и тѣхническитѣ изнамѣрвания.

Локкѣ. Англичанинътъ Джонъ Локкѣ (1632—1704 г.) билъ не толкова философъ, колкото психологъ, педагогъ, политикъ и економистъ. Той знаялъ добръ медицината, физиката, химията и господарственната економия. Отъ съчпненията на Локка сж извѣстни: „Опитвания за изслѣдванията на чловѣческия умъ“, „Мисли за възпитанието на дѣцата“, „Писма за търпимостта“, „Разумното християнство“, „Книга за управлението“.

Локковата критика на учението за врожденнитѣ идеи. Въ противоположностъ на Платона и Декарта Локкѣ отрича врожденността на всеобщитѣ логически, религиозни и нравственни истини. Логическитѣ закони не сж вродени, за това че дѣцата и идиотитѣ не ги

¹⁾ Какво нѣщо е индукция, силлогизмъ и пр. вижъ Логиката на г. Струве, прѣв. Кръстева. Пр.

съзнаватъ. Противъ врожденността на идентъ за Бога и доброто ни убѣждава самото разнообразие на прѣдставленията за Бога и въ понятията за доброто и злото. Наистина религиознитѣ вѣрвания сж твърдѣ различни, като начнемъ да ги разглеждаме отъ фетишизма¹⁾ и достигнемъ до монотеизма. Не само това, срѣщатъ се и атеисти и безбожни народи (дивацитѣ), което не би могло да се срѣщне, ако би идеята за Бога да имаше свѣрхопитно происхождение. Понятията за доброто и злото твърдѣ малко оставатъ неизмѣнни: така напр., развратътъ се припознава за безнравенъ у християнитѣ и се одобрява у нѣкои язичници, като служение на божеството.

Учението на Локка за познанието. Спорѣдъ учението на Локка всичкото човѣческо познание произлиза отъ два источника: отъ външния опитъ (осѣщанията) и отъ вътрѣшния (размишленията, рефлекситѣ). Съ помощта на наблюдението и самонаблюдението душата придобива прости идеи (въсприятията, прѣдставленията). Проститѣ идеи: боята, звукътъ, вкусътъ, умирисването, непроницаемостта, пространството, движението, недвижението, мишлението, волята, удоволствието и страданието. Съ помощта на различаванията, сравненията, събиранията, раздѣляванията и отвлеченията душата създава отъ проститѣ идеи и сложни. Сложнитѣ идеи: идеи на модоситѣ (видоизмѣненіята), пространството и врѣмето (фигурата, разстоянието, вѣчността и епохата). субстанцията (прѣдполагаемата причина на проститѣ идеи, които придружаватъ една друга въ восприятието) и отношението (причинната връзка). По отношение къмъ проститѣ идеи душата е пасивна, а по отношение къмъ сложнитѣ — активна. На проститѣ идеи съответствува нѣщо реално, а на сложнитѣ идеи не съответствува нищо реално. За забѣлѣжаване е Локковия възгледъ върху понятията. Подобно на номиналиститѣ Локкъ мислилъ, че понятията (родътъ и видътъ) сж прости отвлечения, индивидуалното върви прѣди общото. Умътъ

¹⁾ Поклонение на различни паработени прѣдмѣти, напр. птици, риби и пр. Пр.

обикновено забѣлѣзва сходнитѣ чѣрти на всичкитѣ прѣдмети огъ извѣстенъ родъ и ги обозначава за по-голѣма лѣснаина съ едно име.

Юмъ. Юмъ (1711—1776 г.) се родилъ въ Единбургъ въ Шотландия и е билъ послѣденъ синъ на единъ не богатъ лордъ. Юмъ билъ честолюбивъ, — честолюбието го принудило да захване да се занимава съ литературата. Юмъ билъ философъ, историкъ, политикъ и правоучителъ. Отъ съчиненията на Юма сж извѣстни: „Трактатъ за човѣческата природа“, Изслѣдване на човѣческия умъ“, „Опити за правственността и политиката“, Историята на Англия“ и „Естествена история на религията“.

Учението на Юма за познанието, въ частности за происхождението на понятието за причината. Юмовото учение за познанието непосредствено истича отъ учението на Локка. Подобно на Локка Юмъ признавалъ за относително това знание, което се получава съ помощта на впечатлѣнията (проститѣ идеи): впечатлѣнията сж само знакове на прѣдмѣтитѣ, а не точни копия. Още по-малко и отъ впечатлѣнията сж достовѣрни идеитѣ на субстанцията, отношението и причинната връзка (сложнитѣ Локкови идеи). Въ този случай Юмъ пакъ повтаря учението на Локка. Но Локкъ само пътемъ спомѣналъ за идеята на причинността; а Юмъ обърналъ особено внимание на този въпросъ. Спорѣдъ думитѣ на Юма опитътъ не ни дава право да говоримъ за причинната свръзка на явленията; въ дѣйствителността ние забѣлѣзваме само проста прѣемственностъ или послѣдователностъ. Вслѣдствие на привычка ние наричаме неизмѣнното, което върви понапрѣдъ, причина, а неизмѣнното, което слѣдва подиръ първото — слѣдствие. Спорѣдъ Юма въ образуването на идеитѣ на субстанцията и причинната връзка участвува извѣстния психически законъ за асоциацията на идеитѣ. На образуването идеята на субстанцията има влияние асоциацията по смѣжностъ въ въ пространството, на произхождението идеята за причинната връзка има влияние асоциацията по смѣжностъ въ врѣме.

Скептицизма Юмова. Юмъ се съмнѣва въ съществуването на Бога, на мирътъ и на душата, и въ това отношение напомня древнитѣ скептици. Но Юмова скептицизмъ се пакъ билъ по-умѣренъ. Древнитѣ скептици се съмнявали въ достовѣрността както на чувственното, така и на разумното познание. Юмъ най-много настоявалъ на недостовѣрността на метафизическитѣ идеи за субстанцията и причинната връзка. А затова въ отличие отъ абсолютния скептицизмъ на древнитѣ Юмова скептицизмъ обикновено се нарича метафизически. Друго важно отличие на Юмова скептицизмъ отъ скептицизма на древнитѣ състои въ това: древнитѣ скептици (Секстъ Емпирикъ) отричали математиката, а Юмъ наопъки считалъ математиката за най-точна и достовѣрна наука.

3) *Противодѣйствието на емпирическото направление на философията въ Англия*

Берклея Берклея (1648—1754 г.) — епископъ клонскій — билъ чловѣкъ високо нравственъ. Той се признава за основателъ на особенъ родъ идеализмъ, основанъ на началата на емпиризма. Отъ съчиненията на Берклея сж извѣстни: „Нова теория на зрѣнието“ и „Основнитѣ принципи на чловѣческото знание“.

Учението на Берклея за произхожданието на прѣдставлението за външния миръ. Учението на Берклея произтича непосредствено отъ учението на Локка. Спорѣдъ Локковото учение нашето знание се състои отъ проститѣ и сложнитѣ идеи; на сложнитѣ идеи на субстанцията и отношението не съотвѣтствува нищо дѣйствително. Но ако на идеята на субстанцията нѣма да съотвѣтствува нищо, то лесно може да се доде къмъ отричание на външния миръ: на материята и на отдѣлнитѣ прѣдмети. Спорѣдъ учението на Берклея трѣбва да се признае съществуването на прости идеи и душитѣ. За своята душа ние знаемъ непосредствено, а за душитѣ на другитѣ хора — по аналогия. Проститѣ идеи (впечатлѣнията) се появяватъ въ душата или въ зависимостъ отъ волята, или не зависимостъ отъ нея. Въ измислицитѣ на фантазията ние имаме работа съ произведенията на самата душа. Но по-

многото отъ идеитѣ не зависятъ отъ волята. Когато ние по срѣдъ день отворимъ очитѣ си, то съвсѣмъ не зависи отъ нашата воля да виждаме или да не виждаме едни или други прѣдмети, т. е. спорѣдъ философската терминология: да възприемаме идеи. Съществуването на таква идея прѣдполага вънкашна причина; такава вънкашна причина се явява не материята, а всемогъщия Духъ или Богъ. Богъ (мирътъ на идеитѣ) непосредствено възбужда въ насъ идеитѣ, така възниква прѣдставлението за вънкашния миръ. Спорѣдъ учението на Берклея мирътъ е смѣняване на идеитѣ, законитѣ на природата — закони на асоциацията на идеитѣ. Заключение отъ учението на Берклея: Берклея отричалъ съществуването на вънкашния миръ и признавалъ съществуването на конечнитѣ духове и на Бога. Както се вижда, учението на Берклея напомня учението на идеалистътъ Малбранша.

Шотландската школа. Ридъ. Ридъ (1710—1796 г.) билъ синъ на единъ шотландски пасторъ (протестански священникъ); Ридъ зпаялъ добръ физиката и математиката. Той билъ едно подиръ друго библиотекаръ, пасторъ и професоръ въ Обердинския университетъ. Отъ съчиненията на Ридъ сж извѣстни: „Изслѣдване на чловѣческия умъ по принципитѣ на общия (здравия) смислъ“ и „опити за силитѣ на чловѣческия умъ“.

Философията на Ридъ. Берклея и Юмъ се съмнѣвали въ съществуването на вънкашния миръ (Берклея), на Бога и на душата (Юмъ). Като реакция противъ такъвзи скептицизмъ се явила философията на Ридъ. Подпорка противъ скептицизма, който събарялъ всичко, Ридъ намѣрилъ въ общия или здравия разумъ на повечето хора. Не може да се забѣлѣжи, че Ридъ въ този случай не направилъ никакво откритие на нѣщо ново: още циницитѣ и стоицитѣ приемали за критерий (показателъ) на истинното познавание непосредственната очевидностъ, а Декартъ направо се основалъ на здравия разумъ или на естественната свѣтлина на разумътъ на срѣднитѣ (съ срѣденъ умъ) хора. Спорѣдъ Учението на Ридъ общия (здравия) разумъ на проститѣ хора ни убѣждава, че има Богъ, душа, вън-

кашенъ миръ, а така сжщо въ обективното значение на метафизическитѣ идеи: субстанция и причина.

Дюгалдъ — Стюартъ. Ридъ се счита основателъ на философията на общия или на здравия разумъ. Отъ неговитѣ ученици особено е извѣстенъ Дюгалдъ — Стюартъ. Въ своето съчинение „Елементи на индуктивната философия на чловѣческия духъ“, Дюгалдъ — Стюартъ доказва, че индуктвната философия на чловѣческия духъ или психологията е напълно опитна наука, както астрономията и физиката. Въ областта на психологията еднакво могатъ да бждатъ проложени и наблюдението и опитътъ. Когато психологътъ описва душевнитѣ явления, забѣлжва тѣхната прѣмствевна свръзка, той се явявава наблюдателъ; въ педагогиката ние имаме работа съ психологически опити (експерименти).

Основнитѣ положения на физиологията на общия разумъ. Прѣдставителитѣ на тѣзи философия считали безусловенъ критерий на истината общия и здравия разумъ на проститѣ хора (на по-вечето хора). Главнитѣ положения на философията на общия смисълъ биле исказани отъ Рида и Дюгалда — Стюарта.

4) *Распространението на сенсуалистическата философия въ Франция и началото на материялизма. Кондилякъ.* Сенсуализмъ се нарича философското направление, което извожда всичкитѣ душевни явления и способности отъ осѣщанията. Основателъ на сенсуализма билъ Кондилякъ (1715—1780 г.). Той билъ аббатъ ¹⁾, възпитателъ на Парижския принцъ и членъ на французската академия на наукитѣ. Отъ съчиненията на Кондиляка сж извѣстни: „Опитъ за происхожданието на чловѣческитѣ познания“, „трактатъ за системитѣ“, „трактатъ за осѣщанията“, „трактатъ за животнитѣ“ и „Логика“.

Сенсуализма на Кондиляка. Сенсуализма на Кондиляка проистичалъ непосредствено отъ емпиризма на Локка. Локкъ признавалъ два источника на познанието; вънкашния опитъ и вътрѣшния; спорѣдъ учението на Кондиляка достаточенъ е само вънкашния опитъ или осѣщанието, за да могатъ да се извадатъ

¹⁾ Настоятелъ на мѣнастиръ, Пр,

отъ него не само всичкитѣ душевни явления, но и способноститѣ. Происхождението на умътъ отъ осѣщанията, Кондилакъ изяснява така: вниманието — силно, живо осѣщание, помятъта зависи отъ диритѣ, оставени въ душата отъ силното осѣщание и тя не е нищо друго, освѣнъ прѣживѣвано осѣщание, сравняването — внимание обърнато къмъ двѣ идеи (прѣдставления), сжждението и внимание обърнато къмъ сходствата или различаванията на прѣдмѣтитѣ, образуването на понятията или рефлекситѣ е резултатъ на сравненията и сжжденията, абстракцията (отвлечението) — внимание обърнато къмъ единъ признакъ на нѣкой прѣдмѣтъ, въображението — послѣдователно внимание, което съединява прѣдставленията, умозаключението — двойно или тройно сжждане (спорѣдъ посилкитѣ). Происхождението на волята отъ осѣщанията Кондилакъ обяснява така: желанието — приятно осѣщание, страстѣта — силно осѣщание, волята — удовлетворено желание. Кондилакъ не билъ материалистъ, но неговѣтъ сенсуализмъ водялъ къмъ материализмъ. Това логическо заключение отъ сенсуализма направили енциклопедиститѣ на материалистическото направление.

Енциклопедиститѣ. Подъ името енциклопедисти сж извѣстни сътрудницитѣ на енциклопедическия словарь, издаденъ подъ редакцията на Дидро отъ 1751—1766 г. Енциклопедиститѣ имали различни възглѣдове върху философията: между тѣхъ се срѣщали деисти и материалисти.

Французскитѣ Философи отъ XVIII в. Волтеръ. Волтеръ (1694—1778 г.) се родилъ въ Парижъ и получилъ образование у Иезуититѣ. Волтеръ билъ напълно всеотранно развитъ чловѣкъ: той билъ философъ, правоучителъ, лрикъ, драматикъ, трагикъ и комикъ. Волтеръ живѣялъ въ Франция, Англия, Пруссия и Швейцария. Той ималъ работа съ коронованитѣ лица въ Европа: съ Фридриха Великий, съ Екатерина II, съ Густава III и Християна VII. Като частенъ чловѣкъ, Волтеръ билъ честолубивъ и обичалъ украшенията и богатството, а така сжщо ни най-малко не се стѣснявалъ да си служи съ лъжата и измамата.

Отъ съчиненията на Волтера сж извѣстни: „Английски писма“, „Опитъ за нравитѣ и духътъ на нациитѣ“, „Философский словарь“, „Библия съ коментари“, „Екзамеъ съ Милора Билинброка“, „История на происхождението на християнството“, „Мисли за Паскаля“, „Бесѣди за челоуѣка“, „Философията на Нютона“, „Исповѣдание вѣрата на теиститѣ“, „Трактатъ за метафизиката“, романъ „Микромегасъ“, „Неучения философъ“, „За естественния законъ“, „Кандитъ или за оптимизма.

Фило офията на Волтера. Волтеръ билъ врагъ на християнството и католицизма; но той не е билъ атеистъ. Волтеръ билъ деистъ: той вѣрвалъ въ единъ личенъ правосъденъ Богъ. Въ въпроситѣ за душата и свободната воля Волтеръ се колебалъ: той не казвалъ смъртна ли е душата или е безсмъртна, особенно същество ли е или свойство на материята, най-първо той признавалъ свободата на волята, а послѣ я отричалъ.

Руссо. Жанъ-Жакъ Руссо (1712—1778 г.) се родилъ въ Женева и билъ философъ, нравоучителъ, политикъ, педагогъ, музикантъ, комикъ, драматургъ и романистъ. Отъ неговитѣ съчинения сж извѣстни: „Разсжждение за происхождението и причинитѣ на неравенството между хората“, „Емилъ или за възпитанието“, „Общественный договоръ“, „Нова Елоиза“, „Вѣроисповѣдание на савойския викарий“, „Исповѣдь“.

Философията, етиката и политиката на Руссо. Руссо не билъ християнинъ, той билъ деистъ. Руссо вѣрвалъ въ едного Бога, признавалъ безмъртието на душата, свободата на волята и врожденността на съвѣстѣта. Подобно на циницитѣ и стоицитѣ Руссо прѣдпочиталъ естественното прѣдъ искусственното; причината на челоуѣческитѣ нещастия той виждалъ въ правото на личната собственостъ, писменнитѣ закони, дѣлѣнията на съсловия, религиозната нетърпимостъ, науката и искусствата. Русо обичалъ простия селски животъ и ненавиждалъ роскошеството, баловетѣ и театрътъ.

Дидро. Дидро (1713—1784 г.) се родилъ въ Южна Шампания и получилъ възпитание у Иезуититѣ. Той

Билъ философъ, психологъ, правоучителъ, политикъ, поетъ романистъ, драматургъ и историкъ. Веселъ и състрадателенъ, Дидро живѣялъ умѣренъ животъ, като ученъ чловѣкъ. Той се познавалъ лично съ Императрица Екатерина II. Отъ Дидро сж извѣстни: „Опитъ за заслугата и добродѣтельта“, „Писмо за глухонѣмитѣ“, „За достаточността на естественната религия“, „За материята и движението“, „Размишления по поводъ на книгата за духътъ“, „Разговоръ между Даламбера и Дидро“, „Сънътъ на Даламбера“.

Философията на Дидро. Дидро билъ едно подиръ друго католикъ, деистъ, пантеистъ и материялистъ. Той билъ доведенъ до материализма отъ Кондиляковия сенсуализмъ. Спорѣдъ учението на Кондиляка нѣма врождени идеи и способности, вѣнкашния опитъ е единичкия источникъ на познанието. Оттука естествено било да се доде до отричание на свърхъ естествениятъ сжщества: Бога и душата; има само материя, която е достъпна на осязанието и изобщо на вѣнкашнитѣ чувства. Спорѣдъ ученито на Дидро мирътъ се образувалъ отъ съединението на чувствителни атоми. Подобно Аниксамандра и Емпедокла Дидро мислилъ, че съвършеннитѣ форми на животнитѣ се появили отъ несъвършенни.

Даламберъ. Даламберъ (1717—1783 г.) се родилъ въ Парижъ и билъ математикъ и философъ. Той билъ любезенъ и чувствителенъ чловѣкъ и се намиралъ въ добри отношения съ Фридриха Великий и Екатерина II. Подиръ Дидро Даламберъ билъ втори главенъ сътрудникъ по издаването на енциклопедическия словарь. Наедно съ Кондиляка той признавалъ единчѣкъ источникъ на познанието чувствения опитъ. Даламберъ нѣмалъ опрѣдѣлени убѣждения за Бога, за душата и за материята; подобно на Протагора той билъ скептикъ. Отъ съчиненията на Даламбера сж извѣстни: „Введение къмъ енциклопедията“, „Основаие на философията“.

Ля—Метри. Ля—Метри (1709—1751 г.) билъ прѣдставителъ на грубия и откровенъ материализмъ. Спорѣдъ думитѣ на Ля—Метри чловѣкъ е машина, мишлението е дѣятелность на мозака, надаренъ съ

особени мислители влаканца, цѣльта на живота е чувственното наслаждаване. Той мислилъ, че челоуѣчеството ще бжде много по-щастливо, ако всичкитѣ хора станатъ атеисти, затова че религията била источникъ на враждата, напр. на религиознитѣ войни. Отъ съчиненията на Ля — Метри сж извѣстни: „Естествена история на душата“ и Челоуѣкъ — машина“.

Гелвецій. Гелвецій (1715 — 1771 г.) се родилъ въ Парижъ и билъ синъ на единъ придворенъ докторъ. Той билъ прѣдприемачъ, геометръ, поетъ и философъ. Споредъ учението на Гелвеція всичкитѣ хора се ръководятъ въ своята практическа дѣятелностъ отъ ползата (сгодността) и отъ сртѣмлението къмъ удоволствието. Гелвецій отождествявалъ добродѣтеля съ общата полза; този челоуѣкъ е добродѣтеленъ, на когото личната полза се съвпада съ общата. Гелвецій обръщалъ голѣмо внимание на възпитанието и законодателството въ страната. Отъ съчиненията на Гелвеція сж извѣстни: „За духътъ“, „за челоуѣка, неговитѣ способности и неговото възпитание“, „Прогрессътъ на разума въ тѣрсянието на истината“.

Голбахъ. Баронъ Голбахъ (1723 — 1789 г.) билъ систематизаторъ на французския материализмъ; той повторилъ мнѣнията на Кондиляка, на Дидро, на Ля — Метри и на Гелвеція. Споредъ учението на Голбаха всичко въ мирътъ е произлязло отъ материята, движението и качествено различнитѣ единъ отъ други атоми; челоуѣкъ е частъ отъ природата, мишлението е дѣятелностъ на мозака. Голбахъ отричалъ битието на личенъ Богъ, безсмъртието на душата, свободата на волята и билъ упоритъ врагъ на религията и на този господарствененъ рѣдъ, споредъ който се управляватъ хората. Отъ съчиненията на Голбаха сж извѣстни: „Система на природата“, „Здравия разумъ или естественитѣ понятия въ противоположностъ на свѣрхъ естественитѣ“, „Естественната политика или разсѣждане за истинскитѣ принципи на управлението“.

Характеристика на китѣ възглѣди на французската философия отъ XVIII в. Французскитѣ философи отъ XVIII в. се отличавали съ многостранна дѣятелностъ: тѣ биле

не само философи, но така също и политици, и литератори, и учени и практически дѣятелѣ. Спорѣдъ своята многостранна дѣятелностъ французскитѣ философи се оприличавали на гръцкитѣ софисти; подобно на софиститѣ тѣ обичали парадокситѣ¹⁾, писали просто и увлекателно и имали голѣмо влияние на обществото. Французскитѣ материалисти отъ XVIII в. се отличаваха съ крайности и фанатизмъ.

III. Третий периодъ (отъ Канта до сегашното врѣме): най-новата философия.

Особеноститѣ на този периодъ; анализъ на човѣческото познание и фактоветѣ на външния опитъ, като основание къмъ разрѣшаванieto на филозофскитѣ задачи. Третия периодъ на философията на християнския миръ се начева отъ врѣмето на Канта и достига до сегашно врѣме. Този периодъ се отличава съ критикуване по отношение къмъ познанието; философитѣ отъ този периодъ съ малки изключения внимателно се отнасяли къмъ фактоветѣ на външния опитъ.

1) Кантъ.

Кантъ и неговитѣ съчинения. Еммануилъ Кантъ (1724—1804 г.) се родилъ въ Кенигсбергъ и билъ професоръ въ Кенигсбергския университетъ. Отъ неговитѣ съчинения сж известни: „Критика на чистия разумъ“, „Критика на практическия разумъ“, „Критика на съжделенията“, „Въведение къмъ метафизиката на бждѣщето“, „Религия въ границитѣ на разума“, „Естествена история на небото“.

Учението на Канта за формитѣ на чувственното въззрѣние (про пространството и врѣмето). Всичкитѣ осѣщания и състоянието на съзнанието прѣминаватъ чрѣзъ формитѣ на пространството и врѣмето; пространството е форма на външния опитъ, а врѣмето — на вътрѣшния опитъ. Пространството и врѣмето сж независими отъ опитътъ, вродени или априорни форми на чув-

¹⁾ Мнѣние противно на общественитѣ понятия и пр.

ственното познание. Доказателствата на тѣзи мисль сж: аритметиката (наука за врѣмето) и геометрията (наука за пространството) ни даватъ несъмнѣни, безусловни исти, което не можеше да бжде, ако би тѣ да имахъ работа съ опитнитѣ исти: опитнитѣ исти сж измѣнчиви и неустойчиви, а априорнитѣ — неизмѣни и необходими.

Разсждатното познание. Разсждъкътъ има работа съ категоритѣ и сжжденията. Кантъ признавалъ 12 вродени категории: всеобщност, множество, единство, утвърждение, отричание, ограничение, субстанционалност, причина, взаимодѣйствие, възможност, битие и необходимостъ; тѣзи категории лесно могатъ да бждатъ съкратени и тогава излизатъ четири категории: количество, качество, отношение и модалностъ. Съответствено съ 12-тѣхъ категории Кантъ начита 12 вида сжждения: всеобщи, частни и индивидуални (количество), утвърдителни, отрицателни и ограничителни (качество), категорически, условни и раздѣлителни (отношение), възможни, дѣйствителни и необходими (модалностъ),

Разумното познание. Разумътъ има работа съ идеи: психологическа, космологическа и теологическа. Подобно на Юма Кантъ мислилъ, че на тѣзи идеи не съответствува нищо реално; тѣ иматъ само регулативно (което насочва) значение: съ помощта на идеитѣ, разума дѣкарва отдѣлнитѣ разпокъсани знания въ система и рѣдъ. Въ субективното значение на психологическата идея ние се убѣждаваме отъ това, че безъ нея не може да бжде доказана личността и безсмъртието на душата (не може да има рационална психология). Опити ни дава право да мислимъ, че душата не сжществува, като особено сжщество, душата — сума на съзнателнитѣ състояния. Обикновено правятъ заключение отъ простотата (не сложността) на душата за нейното паразествание или безсмъртие; спорѣдъ ученето на Канта такова заключение е неправилно. Може да се прѣдположи, че душата е сложна, а не проста: въ душата има сложни идеи; сложното се разсипва, като го разложимъ на съставнитѣ му части, — ако даже до-

пустимъ, че душата не е сложна (проста), то отъ това става явно само, че душата не загинава отъ разлаганieto, но тя може съвсѣмъ да изчезне отъ постепенното отслабване на енергията На космологическата идея не съответствува нѣкакво опрѣдѣлено съдържание: може да бѣди доказано съ еднаква основателностъ, че мирътъ е ограниченъ и безкраенъ, че състои отъ атоми и се дѣли до безкрайностъ; че въ началото на върволицата на явленията въ мирътъ има свободни причини, и, че нѣма свободни причини (не може да има рационална космология). Теологическата идея е така сжщо субективна: въ това ние се убѣждаваме отъ несъстоятелността на всичкитѣ видове доказателства на битието Божие (не може да има рационална теология). Онтологическото доказателство на битието Божие (на Анзелма и Декарта) отъ понятието за Бога, като всесвършено сжщество, прѣминава къмъ неговото битие, като едно отъ свършенствата. Но такова заключение не е законно: 1) битието не е свършенство, 2) мислението не е тождественно съ битието. Космологическото доказателство на битието Божие заключава отъ условното битие къмъ безусловното или къмъ Бога. Спорѣдъ учението на Канта то пада прѣдъ сждътъ на критиката: опита не ни дава право да говоримъ за безусловно битие, всичко въ мирътъ е условно и промѣнчиво; ако даже допустимъ, че има безусловно битие, като основа на мирътъ, то отъ това още не може да се каже, че то е личенъ Богъ. Физико-телологическото доказателство на битието Божие е по-добро отъ другитѣ, но така сжщо не достига цѣльта си. Спорѣдъ смисала на това доказателство ние прѣминаваме отъ мисълта за цѣлесъобразността и редътъ въ мирътъ къмъ битието на разуменъ Творецъ или Богъ. Но такова заключение е незаконно: 1) цѣлесъобразността и редътъ на мирътъ сжществуватъ само въ умътъ на чловѣка, а не и въ дѣйствителностъ, 2) цѣлесъобразността и редътъ на мирътъ доводятъ нашата мисль само къмъ Бегъ художникъ, устроителъ на мирътъ, димиургъ, а не къмъ Богъ, като лично сжщество.

Критика на способноститѣ на сжжденията. Критиката на способноститѣ на сжжденията има работа съ естетиката и телеологията. Ако нѣкой прѣдмѣтъ е устроенъ гармонически и даказва удоволствие при разглѣжданието (съзерцанието), то ние го наричаме изященъ, а самата способностъ на сжжденията за този прѣдмѣтъ се нарича естетика. Естетическата способностъ изслѣдва „прѣкрасното“ и „високото. Прѣкрасно ние наричаме туй, което намъ ни харесва, въ каквото ние заблѣзваме съразмѣрностъ на формитѣ и съдържанието; прѣкрасенъ е този прѣдмѣтъ, който възбужда въ насъ най, безкористно удоволствие, наслаждаванието отъ прѣкрасното внася въ душата миръ си покойствие. Високото ние наричаме това, което надминава всѣко сравнение (по голѣмина и сила) и затова извиква въ насъ идея на безконечното; въ високото нѣма съразмѣрностъ между формата и съдържанието, високото насъ ни възбужда и вълнува. Цѣлесъобразността, която се познава съ помощта на телеологическата способностъ на сжжденията, бива два вида: вънкашна и вътрѣшна. Вънкашната цѣлесъобразностъ е сжщото нѣщо, както е и ползата; ние я намѣрваме тогава, когато напр., познаемъ, че извѣстно свойство на земята (почвата) е полезно за растенията. Такова цѣлесъобразно съвпадение е чисто механическо. Но такъвзи механически възглѣдъ не можемъ да приложимъ къмъ вътрѣшната цѣлесъобразностъ, която се исказва въ образуванието на образа, въ който всичкитѣ части сж прѣдвидени и прѣдначинени за цѣлото. Необходимостта ни кара да признаемъ въ устройството на организма вечна цѣль.

(Слѣдва)

ХРИСТИАНСКОТО УЧЕНИЕ ЗА ЛЮБЕНИЕТО НА ЧЕЛОВѣЧЕСТВОТО ВЪ СРАВНЕНИЕ СЪ КРАЙНОСТИТѣ НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКИТѣ УЧЕНИЯ.

(Продължение отъ кн. седма).

Слѣдъ всичко до тукъ казано става вече ясно и за що именно социалистическото учение, сжщо както

и материалистическото се отнасятъ до нѣма-й-къдѣ враждебно къмъ Християнството. За това, защото християнството се опира на едно начало право противоположно на материалистическото начало — на началото на силата духовна, на силата на правината, на любовта и свободата, а не на — силата на принуждението, кривината и враждата. Християнството вѣрва, че правината и любовта имжтъ сами по себе си духовна сила, и наедно съ това вѣрва, че хората имжтъ духовната природа, която поради това именно, че е духовна, може естествено да възприема висшето духовно влияние на доброто, правината и любовта. Християнството макаръ и да признава, челоѳческата природа за паднала, като такава, която се намѣрва въ ненормално състояние, все пакъ то призава да има въ нея повече запазено духовно благородство и повече способностъ да възприеме каквито и да било висши духовни влияния и стрѣмления, отъ колкото всичкитѣ естествени учения, които не признавжтъ паданието на челоѳка; но които пакъ прѣдставлявжтъ челоѳческата природа спорѣдъ самата ѳ сжщина много по въ лошо състояние отъ въ каквото прѣдставлява християнството. Признавайки да има въ челоѳческата душа, макаръ и паднала, неискоренимо роднинство съ духовниятъ свѣтъ и, поради това неискоренима способностъ да възприема висшитѣ духовни влияния на доброто, правината и любовта, признавайки неотблъснимата сила на тѣзи висши духовни начала надъ челоѳческата душа, християнството, поради това, се надѣва, че колкото и да владѣятъ надъ челоѳческиятъ родъ противоположнитѣ начала на злото, омразата и кривината, — доброто, правината и любовта най на крайтъ все пакъ трѣбва да одържатъ побѣдата надъ тѣхъ, относителна побѣда на този свѣтъ, на спорѣдъ колкото ще зависи отъ собственната свобода и напѣванията на самитѣ хора и, побѣда окончателна въ бѣднжщиятъ животъ, когато грѣховното начало ще бѣде напѣлно покорено отъ духовното начало, Поради това Християнството, като признава и благославя всѣка една естествена крачка въ духовното развитие на че-

ловѣческиятъ родъ, който се подпомага и управлява невидимо отъ висшата всемогъща рѣка на Божийтъ Промисълъ, отхвърля насилственнитѣ прѣврати въ историята на челоуѣчеството, отхвърля употрѣбаванieto грубитѣ и жестоки срѣдства и работи, особено употрѣбаванieto имъ за висшитѣ духовни цѣли на доброто, правината и любовта. Християнството се опира на убѣждението, че висшитѣ начала на доброто, правината и любовта не само сами по себѣ си, съ своята вжтрѣшна сила, безъ помощта на грубитѣ материялни срѣдства, могатъ да си спечелвжтъ побѣда въ челоуѣческиятъ родъ; но, че употрѣбаванieto на насилственнитѣ и груби срѣдства въ този случай даже врѣди на работата, забавя развиванieto на правината, доброто и любовта въ свѣтътъ, защото прави отстъпка, тѣй да се рѣче, въ тѣхната собствена областъ, дава врѣменно воля на противоположнитѣ начала — на злото, на кривината, на насилието и на враждата. Знае се какво е казалъ Иисусъ Христосъ, прѣзъ великата нощъ на самоотверженото отиване да страдае за хората, на свойтъ ученикъ, който желаялъ да защити съ сила личността на любимийтъ си учител. (Мат. XXVI, 52—4: Кв. XVIII, 11.). „Петре, сложи ножътъ въ ножницата“ (грубата външна сила не трѣбва да се упострѣбва за поддържане висшата духовна сила), „Всички, що хванжтъ ножъ, отъ ножъ ще умржтъ“ (насилието прѣдизвиква естествено противъ себе си пакъ насилие и, поради това носи, само въ себе си, началото на гибелта). „Или ти мислишь, че азъ не можъ измоли сега отъ Отца Моего и той да ми прати повече отъ дванадесетъ легиона ангели?“ (Ако духовната сила би почнала да се разправя съ враждебнитѣ начала, безъ съмнѣние можела е да истѣкне на срѣща и външна сила, най могъща). „Но какъ ще се сбѣдне Писанието, че тѣй трѣбва да бѣде?“ (Свѣтътъ трѣбва да види, че духовната сила на доброто, правината и любовта сама по себе си, безъ помощта на външната сила и, при най крйното външно унижение, може да одържи (спечели) побѣда надъ всичкитѣ враждебни ней начала на злото, кривината и омразата). И тутаки

послѣ това Иисусъ Христосъ показалъ, че една само негова дума може да повали на земята испратената противъ него сила; и при все това се прѣдалъ безъ да повърне ни рѣчь въ ржцѣтъ на враговѣтъ си и, понесълъ какви ли не поругания и мъчения, та-че и най позорното и жестоко наказание. И слѣдъ това хората видѣли, че Любовьта и Доброто, опозорено и измъчено, убито и погрѣбено, запечатано и заобиколено отъ стража, отново оживѣло и възкрѣснало въ божественна слава, — и враговетѣ, що Го гонели, останали посраменни, или пъкъ сами се прѣкланяли прѣдъ неговата непобѣдима сила.

Ако доброто, правината и любовта нѣмжтъ нужда отъ грубитѣ и насилственни работения, за да се распространятъ между хората, ако грубитѣ и насилственни работения само бъркжтъ на тѣзи начала да се распространятъ въ свѣтътъ: то, разбира се, спорѣдъ смисълътъ на християнското учение, тѣ не могатъ да бжджтъ употребявани ни като срѣдство противъ кривината, насието и злото, ни като заплата за направенната кривина, насилие и зло. Едничко срѣдство за распространяванието на правината, доброто и любовта и едничекъ начинъ за заплащанието на кривината, омразата и злото, спорѣдъ християнското учение, пакъ се явявжтъ правината, доброто и любовта. Само съ правината може да се побѣди кривината съ доброто-злото, съ любовта — омразата . . . „Ако те ударятъ по едната стр., подложи си и другата: ако почнжтъ до ти съближжтъ горнята дрѣха, дай имъ и ризата си. Не отплащай съ зло за злото, но побѣждавай съ добро злото. Обичайте враговетѣ си, благословяйте онѣзи, които ви проклѣвжтъ, правете добро на онѣзи, които ви мразжтъ и, се молѣте за онези, които ви докачжтъ и гонятъ . . . Кроткитѣ ще наслѣджтъ земята. На ницитѣ духомъ, на гоненитѣ зарадъ правината принадлежи царството небесно“.

„Но, казвжтъ, това е такова едно идеално учение, което не може да си има мѣстото на земята — въ катадневнитѣ хорски отнасяния. Раскриванието му е въ Евангелието: но самото пъкъ християнство на-

рича Евангелието Божественно учение, а не човѣческо. Осъществяването му въ животътъ на Исуса Христа; но самото пъкъ християнство признава Исуса Христа не за простъ човѣкъ (каквито сж всичкитѣ хора, ами за Богочовѣкъ, съ когото немгжтъ да се равнижтъ проститѣ и слаби хора. Това е идеалътъ на християнството, който си е останжлъ неосъщественъ за самото него. Въ сжщностъ между християнитѣ винаги си сж съществували и насието, и злото, и враждата. И самата църква често пжти е призовавала външната сила да помогне на проповѣдванната отъ него истина. И подъ крилото на християнството се е образувало онова учение, което твърди, че за добритѣ цѣли може да се употребяватъ лоши срѣдства, че може да се допустне прѣстъпанието на клѣтвата, измамата, присвояването людско нѣщо и убийството — *ad maiorem Dei gloriam*“ и т. на т.

Тѣй. Наистина Евангелието и земнийтъ животъ на Исуса Христа ще си останжтъ, за винаги, единъ идеалъ за хората, съ когото не може да се посрѣщне на пълно живота нито на едного човѣка. Но идеалитѣ въ животътъ не съществувжтъ за това, щото хората да се отвржжжтъ досущъ“, отъ тѣхъ поради тѣхната висота, да насочвжтъ пжтьтъ си до сущъ на противоположната стр.; ами за това, щото макаръ отъ малко-малко да се приближавжтъ до тѣхъ. Ние, безъ съмнѣние, не можемъ се сравни никога съ Бога по своитѣ нравствени съвършенства. Но Исусъ Христосъ ни е заповѣдалъ на право да се уподобяваме на Бога: *Бждете съвършени, както е съвършенъ и вашия Отецъ небесенъ*. Нашия животъ по нравственната си чистота и самоотверженна любовъ никога неможе застапа на оная висота, на която стой Христовиятъ животъ; но ап. Павелъ направо ни заповѣдва да се стрѣмимъ до колкото можемъ да стигнемъ Христа. Всичко не можемъ да направиме ние; но всѣкой може да направи що-годѣ. Да осъществимъ на пълно Евангелскиятъ идеалъ неможемъ; но да го осъществи до каква-годѣ стѣпень, съ Божията помощъ, може всѣкой. И, въ всѣкой случай, ако ние неможемъ да осъще-

ствимъ напълно нравствениятъ идеалъ, отъ това не слѣдва, че ние трѣбва да го оставиме досущъ и умнишлено да уягчаваме въ животътъ противоположното нему начало. Отъ туй, гдѣто ние не можемъ да изпълняваме напълно щото иска отъ насъ правината и любовта християнска, не слѣдва, че ние трѣбва на право да издвигаме за себе си кривината и злото до тамъ, щото да ги считаме за жизнено начало, между християнитѣ винаги сѣ имали мѣсто несправедливщинитѣ, докаченията, взаимнитѣ притѣснения, отплащанieto съ зло за зло, — че самата църква (т. е. работившитѣ отъ нейно име хора, макаръ и безъ да сѣ били проникнати отъ нейниятъ духъ) е впрѣгала на работата насието и кривината за да распространи самата истина, че най-послѣ, се е образувало подъ крилото на християнството ученieto, което позволява злото и прѣстѣпленieto за славата Божия, — това на истина е тѣй. Но, както вече пояснихме по горѣ, това не се отнася къмъ самото християнско начало. Това е произлѣзло не отъ него, а напукъ нему — отъ туй, гдѣто животътъ на челоувѣчеството и, даже често живота на опѣзи хора, които най-вече считатъ себе си за прѣдставители на църквата, недостатъчно се е проникнувалъ (животътъ) отъ християнскитѣ начала и гдѣто запазва у себе си и до сега много начала враждебни на християнството. Но отъ това, гдѣто тѣзи начала сѣ си запазвали до сега силата между християнитѣ, слѣдва ли (пада ли се) щото да е нужно съзнателно и умнишлено да го поддържаме и, даже още повече да ги заягчаваме въ християнскитѣ общества и за напрѣдъ? Отъ това, че срѣднѣвѣковата инквизиция е искала да запази Божията истина съ страхътъ, мъченията и наказанията, отъ това, че иезуитщината е позволявала да се прѣстѣпватъ дадениитѣ клѣтви, да се правятъ грабежи и убийства за славата Божия, слѣдва ли щото и сега да е нужно да се подновяватъ и уягчаватъ такива едни начала? Въ животътъ на челоувѣчеството и, особенно въ животътъ на християнскитѣ общества, безъ друго трѣбва да има нравствено напрѣждане. Онова, що е признато единъжъ

за лъжовно и вредно и което много право е осъждено вече, не трѣбва да се призовава отъ ново да живѣе въ най-новитѣ врѣмена. Не произнася ли съврѣмнатата мисль безусловното осъждане надъ началата на инквизиционийтъ терроръ и на иезуитската мораль? А защо пъкъ тя сжщата се мжи да подновява и разпространява тѣзи сжщитѣ начала изъ друга една областъ и въ друга форма?

Нѣкой си се опитвхъ да намѣрхъ въ самото Евангелие такива едни мѣста, отъ които ужъ е възможно да се извади, че християнството и въ самото си начало (принципъ) не отхвърля досущъ употрѣбванието насилие за тържествуванieto на добрата работа и, по този начинъ, дава оправдание на революционнитѣ прѣоборъщания въ историята на чловѣчеството. Такъвъ единъ смисль намѣрхъ въ спасителовитѣ думи, казани на ученицитѣ му. „Не дѣйте мисли, че сжмъ дошълъ да донесж миръ на земята; не миръ, но мечъ. Азъ сжмъ дошълъ да раздѣлж сннѣтъ отъ бащата, дъщерята отъ майката и снахата отъ свекървата. Ще въстанхъ двама брата единъ противъ другиго, и родителитѣ противъ чадата си и чадата противъ родителитѣ си“. (Мат. X, 34—5; 21). Другъ пъкъ Исусъ Христосъ казалъ, че билъ хвърлилъ съ учението си огнь на земята, който безъ друго трѣбва да се разпали (Лука XII, 10.). Не прилича ли това на подпалнитѣ рѣчи на революционно-социалистическата пропаганда, която подканя хората да паятъ и колятъ за да разпространятъ своитѣ начала и, да възстанхъ едни братя срѣщу други и дѣцата срѣщу родителитѣ си? Но, за да се разумѣ какъвъ именно смисль се съдържа въ посоченнитѣ думи на Евангелието, трѣбва да се обърне внимание на това какъ се отнасятъ тѣзи думи къмъ цѣлитѣ (общийтъ) духъ и смисль на Евангелието и, още по вече внимание да се обърне на това какво истълкувание си намѣрхътъ тѣ въ животътъ на самаго Исуса Христа и на неговитѣ най-близки сподирници (последователи). Тѣй. Наистина, тутаки слѣдъ появяването на християнството на земята плавналъ стра-

шенъ пожаръ, и мечътъ почналъ да сѣче главитѣ на сума хора. Раздѣлението изпъкнало между най-близкитѣ единъ до другиго хора и, буквално едни братя вѣстанали противъ други и родителитѣ противъ чадата си. Но кои сж тѣзи пѣкъ християнски проповѣдници, що сж употрѣбавали огънътъ и мечътъ за да разпространятъ своето учение и кои сж тѣзи християнски родители, що сж вѣстанали противъ чадата си и, тѣзи братя противъ братя, за гдѣто послѣднитѣ не сж приели тѣхнитѣ убѣждения (да станатъ и тѣ християни, като тѣхъ)? Не, това не е било никога. Но хиляди отъ самитѣ християни сж потинвали въ пламъцитѣ на кладнитѣ и отъ мечътъ на джелатитѣ. Но родителитѣ не християни сж дигали ржка на своитѣ дѣтца и едни братя противъ други, станали християни (историята на християнството знае нѣколко такива примѣри, които буквално сж потвърдили спасителювитѣ думи; спомнете си най-вече извѣстнитѣ примѣри на св. В-Мжченица Варвара, убита отъ собствената ржка на баща си, или на царица Александра, която е била осжденна на смъртъ по заповѣдта на мжжътъ ѝ). Свѣтлината на Евангелската истина всрѣдъ обржцающата я отъ вредъ тъмнина на язичеството била тѣй силна за помраченитѣ отъ прѣдразсждѣцитѣ чловѣчески умове, и силата на християнската любовъ посрѣдъ закоренѣлото въ жестокостта и враждата общество била до толкова непосима за страститѣ чловѣчески, штоо всичкитѣ тѣзи прѣдразсждѣци и страсти съ най-ужасната сила -- съ огънътъ и мечътъ -- вѣстанали противъ християнството. Ето ви истинскиятъ смисълъ на спасителювитѣ пророчески думи. християнството не е прѣдизвикало насилието противъ когото и да било; ами противъ него е вѣстанало насилието отъ всѣкакъвъ видъ. Християнството не е запалило кладнитѣ и, не то е насочило ножътъ противъ Юдеитѣ и язичниците, що не сж се покорявали нему; ами злобното противъ него язичество и юдейство е запалило кладнитѣ и насочило ножътъ срѣщу християнитѣ. И това нѣщо се е продължавало, както е знайно, около три вѣка, -- всичкитѣ

напъвания на челоуѣческитѣ страсти сж свирѣпству-
вали надъ християнитѣ, надъ тѣхъ биле изтѣщени какви-
ли не щѣшь поругания и мѣчения, и тогава сж погин-
вали отъ огънь, мечъ и други наказания не десетки
и не стотини, ами десетки и стотина хиляди християни.
И, забѣлѣжително нѣщо, прѣзъ всичкото това врѣмѣ
християнитѣ, вѣрни на духътъ и наставленията на
свойтъ учителъ, ни еднѣждъ не си е помислили даже
да противопоставятъ на силата сила, или поне да за-
щищаватъ себе си съ сила отъ гоненията на язиче-
ството — макаръ силата имъ, наприм. въ III-й вѣкъ,
и да е била вече доста голѣмшка; и на брой тѣ да сж
биле тогава много, а пъкъ по нравственната си епер-
гия тѣ сж били много по силни отъ отслабналото вече
язичество. Историята не знае нито единъ примѣръ,
щото християнитѣ на цървитѣ вѣкове да сж вѣставали
противъ правителството, що ги е гонило, или да се е
противѣло съ сила на неговитѣ распорѣдби; само въ
свободното слово прѣдъ правителството и обществото
сж си позволявали тѣ да защищаватъ истината на
своето убѣждение и да изобличаватъ несправедливо-
стъта на насоченитѣ противъ тѣхъ работения. Царьетѣ
сж издавали противъ тѣхъ жестоки заповѣди, а пъкъ
тѣ въ своитѣ религиозни събрания възгласявали пър-
вата молитва за царьетѣ, мѣстнитѣ управители ги ли-
шавали отъ всѣкакви граждан. права; а пъкъ тѣ ви-
наги били най-вѣрнитѣ и точни изпълнители на граждан-
скитѣ си обязанности. Простата язическа тълпа ги клеве-
тила и плескала съ рѣцѣ на тѣхнитѣ мѣчения, а пъкъ тѣ
биле готови да отидѣтъ съ думата и работата на състра-
данието и утѣшението при всички, що имѣтъ нужда
изъ между самитѣ си врагове, нѣщо, което особенно
лѣснувало когато имало общественни теглила — напр.
заразителни болѣсти, когато малодушнитѣ язичници
оставяли сами въ домоветѣ си най-близкитѣ си род-
нини, прѣхвапати отъ заразата, а християнитѣ отивали
въ тѣзи напустнати отъ здравитѣ хора домове да слу-
жѣтъ на болнитѣ, които — може би сж ги клѣветили
и мразѣли по напрѣдъ. Ей въ това именно врѣме хри-
стианството показало на пълно прѣдъ очитѣ на цѣ-

лийтъ свѣтъ, та че и по най-неопровержимъ начинъ (макаръ, за жалость, да не разбирѣтъ и до сега, и да не разбирѣтъ мнозина това несъмнѣнно историческо показание), че доброто е най-хубавото срѣдство противъ злото, любовта противъ враждата и истината противъ кривината. Язичеството съ всичката си сила, създадена отъ хиладито години и съ всичкитѣ свои насилия и жестокости, не можло да одържи побѣда надъ християнството, а само, слѣдъ дълга и отчаянна борба трѣбвало да прѣвие вратъ прѣдъ християнството и да признае неговата божественна истина и неодолима сила.

И за това пакъ съврѣменнитѣ мъдреци и благодѣтели на човѣчеството натяквѣтъ на християнството, гдѣто то винаги е учило да се противопоставя на насилието търпѣние и да се побѣждава враждатата съ любовь; гдѣто то не се е опитвало съ външни мѣрки, съ сила, да прокарва въ свѣтътъ онѣзи високи идеяли на любовта и братството, които се съдържѣтъ въ Евангелието. „Колко добро, казвѣтъ, е можело да направи християнството, ако, при своитѣ високи начала и при своето голѣмо влияние върху купчинитѣ хора, то се отличавало съ по-голѣма енергия въ осъществяването на своитѣ начала. Ако то каже не се задоволява — съ отвличенната проповѣдь за братството и любовта, увеждаше въ човѣческитѣ отнасяния мѣрkitѣ, що сѣ по за въ работа — съ силата, и въ случай на нужда, макаръ било и съ насилието — братството и любовта, искоренавайки въ човѣческитѣ общества всѣкаквито нарѣдби и отнасяния, които противорѣчѣтъ на тѣзи начала!“

Тѣй. Християнството не признава, щото съ едни само външни мѣрки да е възможно да се прокарвѣтъ въ свѣтътъ висшитѣ идеални начала и да се създавѣтъ идеални отношения между хората; толкозъ повече то, спорѣдъ своето начало, не допуца и въ тѣзи работа насилственни мѣрки. Християнството вѣрва въ духовната сила; и, поради това като не прави своя непосредствена задача, прѣправянието на външнитѣ форми на общественныйтъ животъ, то се мѣчи да влияе

върху духътъ на обществото, върху убѣждението и съвѣстѣта на хората, и да влияе съ нравственнитѣ, духовнитѣ срѣдства — съ убѣждаването и съ словото. Християнството се придържа о това убѣждение, че когато се прѣправи духътъ на обществото и, се проникне отъ висшитѣ идеи и начала, тогава сами по себе си, безъ насилия и прѣоборъщания, естествено и едно слѣдъ друго се развиватъ въ него и най-хубавитѣ външни форми и отношения на животътъ. А когато духътъ на обществото е огрубѣлъ и нравственитѣ сили въ него сж разхалтавени, съ никакви външни мѣрки и гаранции не е възможно да се създадѣтъ между хората идеалнитѣ нравствени отнасяния. Не е ли било найстина винаги тѣй; не тѣй ли и трѣбва да бѣде наспорѣдъ самата сжщина на работата?

Ние вече видѣхме, че християнството наистина е показало напълно ясно истината на своитѣ начала. Макаръ то и никога да не се е нагърбяло направо съ прѣправянieto на външнитѣ форми на общественитѣ животъ, на законитѣ, на урѣдбитѣ и на политическитѣ отношения въ чловѣческитѣ общества; все пакъ то, съ своитѣ нравствени влияния върху духътъ и съвѣстѣта на хората, е спомогнало толкова много за подобрънieto на самитѣ външни общественни нарѣдби и отношения, на самитѣ държавни закони и урѣдби, щото едва ли нѣкоя историческа сила може да се сравни съ християнството по своето значение въ това отношение.

Ако намъ трѣбва още да видиме силата на нравственното християн. начало и явленията въ оная сжщата сфера на чловѣческитѣ отнасяния, която най-вече служи като прѣдмѣтъ на мислитѣ и грижитѣ за съврѣменнитѣ прѣправачи на обществото, т. е. въ сферата на нарѣжданieto на добритѣ економически отношения между хората, — историята на християнството и въ това отношение не оставя безъ високо показвание. Макаръ християнството никога да не се е нагърбяло направо съ прѣправянieto на външнитѣ економически отношения; все пакъ, съ своето нравствено влияние върху духътъ и съвѣстѣта на хората,

то е сполучило да покаже, че сж възможни такива едни идеално чисти братски отношения, по високо и по чисто нѣгдѣ отъ които надали можемъ си прѣдстави.

Па най първитѣ страници на първата история на християнското общество — въ книгата на апостолскитѣ дѣяния, ние четемъ слѣдующето: „Умножеството на повѣрвалитѣ имаше едно сърдце и една душа; и никои нищо отъ своето иманье не наричаше свое, но всичко у тѣхъ бѣше общо. Между тѣхъ нѣмаше ни единъ унужденъ: защото всички що притѣжаваха земи или къщи, продавайки ги, донасяха стойността на продаденното и го слагаха до краката на апостолитѣ; и всѣкому се даваше каквото му трѣбваше.“ (Дѣян. IV, 33 и 35). Ето високиятъ идеалъ на общественото урѣждане, по нататъкъ отъ който на дали може оти най смѣлата фантазия на прѣправачитѣ на обществото. Ето най пълното економическо общение съ пълното забравяние на раздѣлението между моето и твоего. Ето ви едно състояние, въ което не е имало ни богатство, ни сиромашия, въ което нѣмало мѣсто нито за крайната прищевкавина и прѣсищание извънъ мѣрката, на едни хора за смѣтка на другитѣ, нито за крайната нужда и лишавание на други, като за високомѣрието и прѣобладаването на висшитѣ класове на обществото надъ по долнитѣ, нито пъкъ за завиждаването и омразата на послѣднитѣ къмъ първитѣ. Ето ви едно състояние, въ което нѣмало за всички кому каквото и колкото трѣбвало, защото всѣкой единъ билъ готовъ да пожертвува всичко, що има за всичкитѣ. И такива едни идеални отношения е имало въ едно общество на гледъ сиромашко и слабо, току-що образувало се, което се е намѣрвало въ най неблагоприятно външно положение, заобиколено отъ всѣкъдѣ съ сумма най лоши нравствени примѣри и влияния, което е изникнало всрѣдъ такава една нравствена наредба, въ която никакъ не е имало мѣсто за братството и любовта, въ която сж били развити напълно егоизмътъ, жестокосърдието, завистта и враждата. По какъвъ начинъ се е нарѣдила тѣзи идеална общественна наредба? Не се вижда, щото първитѣ християни да сж

се пагърбяли съ какви-годѣ планове на социалната прѣправка. Не се вижда, щото между тѣхъ да е имало какви-годѣ проповѣдници и урѣждачи на новитѣ економически отнасяния. Не се вижда щото апостолитѣ, урѣдниците на християнското общество, да сж искали на право отъ тѣзи, що вѣждали въ това общество, да се отрѣкжтъ отъ правата си на собственостъ и, да пожъртвуватъ всичко за общата полза. Но, самитѣ християни, които режпвали тогава въ християнството по искренното и дълбокото си убѣждение, до толкова се прониквали отъ духътъ на новото учение, щото неговитѣ правствени начала не сж могли, тъй да се рѣче, да не се искажжтъ въ животътъ имъ. У християнитѣ тогавашни не е имало противорѣчие между думитѣ и дѣлата, вѣрването и животътъ. Когато тѣ приели новото учение, въ основата на което била положена любовта, когато тѣ почнали да наричжтъ единъ другитѣ братя и сестри; тогава отъ само себе си станало за тѣхъ невъзможно да се отнасятъ студено къмъ положението единъ на другитѣ, на едни отъ тѣхъ да живѣятъ въ изобилие и роскошь, а други да търпжтъ нужда и тегло, както не е възможно да бжде това между ежщинеки братя, които се обичжтъ искрено единъ други. Поради това отъ само себе си всички опѣзи отъ тѣхъ, които владѣяли земи или къщи, ги продавали и донасяли взѣтитѣ за тѣхъ нари на апостолитѣ, за да се дава всекому кому-щото трѣбва. Писачътъ на апостолскитѣ дѣяния записалъ за споменъ на попослѣвшитѣ вѣкове на християнството и името на оня челоуѣкъ, комуто, на вѣрно, първо му дошло на умъ да направи такава една хубава работа. Това билъ Иосия — левитъ, роденъ Киприянинъ. Апостолитѣ го прѣкръстили Варнава, което ще рѣче синъ на утѣхата: тъй той утѣшавалъ обществото съ своята добра работа, която естествено е трѣбвало да послужи за примѣръ и на други. Слѣдъ него и други почнали да прѣдаватъ каквото имали за общата полза и, по този начинъ между първитѣ Иерусалимски християни възникнали опѣзи идѣялни отношения, които се описватъ въ книгата на апостолскитѣ дѣяния. Цѣлата

тайна на тѣзи отношения се разкрива въ малкото първи думи на писанието: *У множе твоего на н вѣр-валитѣ имаше едно сърдце и една душа.*

Тѣй, всѣка една причина ражда съотвѣтствени на себе си послѣдици, Всѣка една идея се изказва въ съотвѣтствени на себе форми. Когато духътъ на обществото е добъръ, най-послѣ съ началата на справедливината, братството и любовта — отъ само себе си се урждатъ въ обществото и външнитѣ отнасяния, добри, основани на справедливината, братството и любовта. Ако да имаше и сега у християнскитѣ общества също такъвъ духъ, какъвто е имало у първо-врѣменнитѣ християни, ако да имаше и сега у християнитѣ *едно сърдце и една душа*: отъ само себе си би се крѣпили между тѣхъ и онѣзи идеални външни отношения, каквито е имало у Иерусалимската християнска община въ врѣмето на апостолитѣ; и не би имало тогава нужда отъ никакви социалистически прѣправки и прѣоборъчания; и не би имало даже поводъ за самитѣ блѣнувания за такива едни прѣоборъчания. Не би имало тогава нито оная доста видна разлика между общественитѣ классове, отъ които се толкова много плачѣтъ сегашнитѣ социалисти, — нито пъкъ оная опасна неприязнота между тѣхъ, която проповѣдниците на социалистическитѣ учения се мъчатъ да възбудятъ все повече и повече; не би имало нито пренебрежение и притѣснение на слабитѣ отъ силнитѣ, нито завиждане и презрѣние на силнитѣ отъ слабитѣ; нито всички онѣзи морални и физически неурѣдби и нещастия въобще, които произлѣзватъ отъ туй, гдѣто едни хора се ползватъ дигъ много егоистически отъ своето добро положение въ животътъ, а пъкъ други нѣматъ срѣдства да задоволятъ и най-необходимитѣ си потребности на животътъ.

Но, вземете въ внимание съвсѣмъ другото нравственно състояние на обществото, когато у членоветѣ на обществото *не само, че нѣма едно сърдце и една душа*, но когато напротивъ повечето отъ тѣхъ се грижатъ само за себе си и за своето си и си патруватъ какво им не, когато егоизмътъ все повече и повече се рас-

пространява между хората и се поставя като основно нравствено начало на общественният животъ отъ самитъ проповѣдници на братството и любовта, когато нравственитъ връзки слабѣжтъ не само между членоветъ на различнитъ классове на обществото, ами и между най близкитъ единъ до другий членове на едносемѣйство и се разхалтаватъ все повече и повече отъ проповѣдницитъ на новитъ учения, (— защото у повечето отъ тѣзи проповѣдници, наедно съ отхвърлянето на собствеността, отхвърля се и семейството), — когато въ името на най високитъ идеи на братството и любовта се проповѣдва насилието, раздражението и враждата, — когато християнскиятъ духъ не само че не се проявява съ живи (пъргави) работения между членоветъ на християнскитъ общества, ами и нарочно се отслабва и продава отъ онѣзи нови учители и прѣправачи на обществото, въ планътъ на бѣдѣщата социална прѣправа на които направо влиза искоренение на християнството: — възможно ли е при такова едно състояние на обществото и при такиви едни нравствени тенденции, що се разпространявжтъ изъ него да се блѣнува за подновяванието между хората на онѣзи идеални отнасяния на всеобщото равенство, братство и другаруване въ всичко, каквито сж съществували въ първобитното християнско общество, у което имало *едно сърдце и душа*? . . .

Всѣко едно дърво ражда съответствени на себе си плодове. Не едижжъ въ по последнитъ вѣкове разни религиозни и политически блѣнувачи блѣнували да повърнжтъ челоуѣчеството къмъ идеалната урѣдба на първобитното християнско общество, безъ да се грижжтъ въ сжщото врѣме за подновяващето, въ съврѣменното общество на онѣзи нравствени свойщини, съ каквито сж се отличавали християнитъ на първитъ вѣкове, безъ да се грижжтъ за възпитанието на такива едни свойщини у сами себѣ си. Но, такива едни опитвания обикновено сж довеждали до досущъ противоположни послѣдици: въ коммунистическитъ общества, създадени по единъ искусственъ и още по вече насилственъ начинъ, вмѣсто всеобщото равенство и свобода

обикновено се явявалъ деспотизмътъ, вмѣсто братството и любовта — враждата,, вмѣсто всеобщото задоволствие и щастие — непоносително стѣснение. Сжщото и само това може да се очаква и отъ разпространяването на революционно-коммунистическитѣ начала и за напредъ до като свѣтъ свѣтува.

Но, и между самитѣ най първи християни, казвжтъ, не се продължавала дълго врѣме оная идеална обществена урѣдба, която се описва въ книгата на апостолскитѣ дѣяния. Ние виждаме тѣзи наредба въ всичкото ѝ високо проявление на духътъ на любовта само въ първата Иерусалимска община на християнитѣ. Въ другитѣ градове, гдѣто послѣ се е явила християнската църква, ние вече не виждаме сбирание на имотитѣ, макаръ духътъ на християнската любовъ и да се появява още живо и силно въ много общества, въ повече обичната форма на взаимната добротворность. Между самитѣ Иерусалимски християни на вѣрно скоро слѣдъ възникналото събирание на имотътъ, почнали да се лѣсвжтъ примѣри на злоупотрѣблявания, на взаимното недовѣрие, на подозрѣнията и на оплакванията (Дѣян, V* и VI) и пр. Тѣй! Но ей-това именно показва, че идеалното урѣждане на общественитѣ отнасяния е възможно само когато съществува най високото равнило на нравственното състояние на обществото. До като у най първитѣ християни въ Иерусалимъ духътъ на взаимната любовъ се намѣрвалъ на най високото стъпало на нравственното състояние: до тогава и можели да се крѣпнжтъ между тѣхъ чиститѣ и идеални отнасяния въ самото външно битие. Но, щомъ, наедно съ умножаванието на християнското общество, почнали да влизжтъ въ съставътъ му хора вече не толкова високи и чисти духомъ, на часътъ почнали да се лѣсвжтъ въ обществото и злоупотрѣблението, и лицемѣрието, и недовѣрието на единъ къмъ другъ и взаимнитѣ оплаквания и роптания. Да се поддържатъ съ принуждение въ обществото идеалнитѣ външни отнасяния, когато самиятъ духъ на любовта и братството между християнитѣ почналъ да отслабва — станало невъзможно: сва си усилявало само покрититѣ егонизмъ, взаимната

измама и взаимното недовѣрие и стѣснението между членовѣтъ на обществото. За това апостолитѣ, когато разпространявали християнството по другитѣ градища и не се опитвали да поддържатъ, че е обязательно найпълното събиране на имотитѣ, като се задоволявали съ това, гдѣто взаимната любовъ на християнитѣ, все още стояща на горното стѣпало, почнала да се изказва въ друга една повече обикновенна форма на проявяването — въ формата на християнската добротворность спрямо най близкитѣ и отдалеченитѣ братя. . . . Тѣй малко врѣме се е крѣпила въ най високото по духътъ си християнско общество на първитѣ врѣмена идеалната форма на напълно братскитѣ и нѣщо даже повече отъ братски общественни отношения; но поне християнството е показало при какви условия е възможно, по кой пътъ като се върви може да се постигне такова едно идеално общественно урѣждане. Едничкиятъ пътъ, що води къмъ това е нравственното очистяване и въздвигане на обществото, да се уягчатъ въ него християнскитѣ начала, да се развие духътъ на любовта до пълно самоотвержение, щото всѣкой единъ да бѣде готовъ да даде все, що има за всичкитѣ, щото въ обществото да има едно сърдце и една душа, — а, разбира се, не противоположниятъ пътъ на нравственното развратяване и ожесточаване, не усиляването на взаимното раздражение и вражда въ обществото, не проповѣдването насилие, егоизъмъ и борба за съществуване. . . .

Но, ще рекатъ нѣкои си, пътътъ на нравственното очистяване и въздвигане е пътъ много дълъгъ и и мъченъ особено кога е работата не за отдѣлнитѣ личности, ами за цѣлото общество. И високитѣ сполуки, до които би могло да доде човѣчеството, вървѣйки по този пътъ, може да се очакватъ бѣлкимъ само въ далечното бѣдѣще. . . . Тѣй. Но, ей-това именно се и обзлага вече до негдѣ за че този пътъ е правийтъ: само по този пътъ работата на социалното осъвършенствование на човѣческитѣ общества може да се развива естествено и послѣдователно, както се развиватъ всички други човѣчески работи, защото коя

работа, еле пъкъ голѣмата и сериозната, се върши безъ трудъ? Кой е оня важенъ резултатъ въ историята на чловѣчеството, що е постигнатъ безъ каквато трѣбва прѣдварителна подготовка — тъй нѣкакъ на бързо? Случва се не малко исторически и политически работливци, които като се увличжтъ отъ най късийтъ и и най рѣшителниятъ пѣтъ що води къмъ осществяванието на тѣхнитѣ пдеи. залавятъ се да ги изпълнтъ въ окржающата ги срѣда безъ да сж се приготвили, както трѣбва отъ по напрѣдъ, за това правятъ какви ли не искусвенни опити надъ животътъ, бързатъ да получатъ по скоро отъ него такива едни плодове, за прораснуванието на които самата почва не е готова. Но самиятъ животъ обикновенно отмѣщава жестоко, за гдѣто се отнасятъ тъй насилственно съ него. Искусвеннитѣ мѣрки, насилственитѣ опити надъ живота, прѣди врѣменнитѣ и набързо втасали резултати, когато се осществяватъ историческитѣ задачи, обикновено бивжтъ най несполученитѣ и, само спиржтъ правилното развивание на онѣзи сжщитѣ идеи и задачи, зарадъ които се прѣдприемжтъ. Тѣй, когато се разрѣшава великиятъ социаленъ въпросъ, които занимава свърѣменното чловѣчество, можжтъ да се измислятъ скорозрѣли рѣшения и да се изнамѣрвжтъ какви ли не външни мѣрки за по доброто урѣждане на чловѣческитѣ общества, но всичко това нѣма да потикне работата напрѣдъ, а само ще заплете и проточи разрѣшението на въпросътъ. Формитѣ на общественниятъ животъ можжтъ да се мѣнувжтъ по нѣколко пѣти въ най-късо врѣме; всѣка една отъ тѣзи промѣни безъ друго трѣбва да се придружава отъ безпокойствия и загуби за мнозина членове за обществото: но, ако самото вътрѣшно съдържание на животътъ — нравственното състояние на обществото ще си остане едно и сжщото и даже ще става все по лошо и по лошо, — съ никакви външни мѣрки, съ никакви рѣшителни прѣвръщания прѣзъ цѣли вѣкове не ще е възможно да се доведе обществото до желаемото свършенство и щастие. Частната промѣна на външнитѣ форми безъ вътрѣшното свършенствование на самия духъ на обществото е едно

самопомагване, което отвлича мисълта на обществото отъ правото поставяне на нейнитѣ най сѣщественни задачи, — безполезно хабене на сили и врѣме, която при това често пѣти струва доста тежки напѣвания и жертви, Християнството посочва единъ който, макаръ дълъгъ и мъченъ, правъ пѣтъ, които води къмъ социалното осъвършенствуване на челоувѣчеството: тъй като този пѣтъ е истинско исторический — естественъ и послѣдователенъ чиито срѣдства отговарятъ на прѣдполагаемитѣ цѣли. външнитѣ послѣдици се равиватъ отъ вътрѣшнитѣ основи на животътъ, и постѣпенното осъвършенствуване на обществото се извършва безъ насилственни прѣобращения и тѣжки лични загуби и стѣснения, и, ако този единичко върненъ и (правъ) пѣтъ се оставя до сега безъ внимание отъ страна на повечето общественни прѣправачи; то туй главно става отъ това, гдѣто хората повечето пѣти не обичатъ да поставятъ направо отъ прѣдъ си най сериозното и най сѣщественното, особено нравственитѣ въпроси на животътъ; обичатъ напротивъ да праватъ сериознитѣ и важни работи до колкото е възможно съ по лежки и бързи срѣдства, макаръ тѣзи срѣдства и да излѣзватъ обикновенно несполучливи за прѣдположенитѣ цѣли. . . .

Но, какво пъкъ, ако идеалното урѣждане на челоувѣческитѣ общества е възможно само когато е развитъ до най висока стѣпенъ общественныйтъ духъ, нѣщо което разбира се, може да се постига чрѣзъ дългийтъ пѣтъ (та-че и дали ще се постигне кога да е?): мигаръ при сегашното нравственно състояние на челоувѣческитѣ общества, ние трѣбва да се отнасяме равнодушно къмъ всички социални неурѣдби, къмъ крайното неравенство на общественнитѣ състояния, къмъ нравственното и материално потѣпкуване на едни общественни классове отъ други, къмъ сиромашията, стѣснѣнията, страданията, простотията и нравственната дебелищина на безбройнитѣ народни купчини, които сѣ грамадното мнозинство на челоувѣчеството? Инакъ да се рѣче: мигаръ до тогава, до като се не разрѣши напълно задоволително, въ челоувѣчеството,

нравствения въпросъ (а да ли ще се разрѣши той нѣкога въ сегашниятъ животъ задоволително за цѣлото челоѳчество, това не ни обѣщава Християнството), — мигаръ, казвамъ, до тогава ние трѣбва да се отнасяме срѣдно къмъ тѣй назоваваниятъ социаленъ въпросъ, съвсѣмъ не. Християнството съ това именно се и отличава отъ които и да били блѣновни и несбѣдними учения, гдѣто то ясно различава идеалтъ и дѣйствителността и, посочвайки на челоѳческитѣ стрѣмления крайната цѣль въ идеалтъ, въ сѣщото врѣме не губи никога отъ омото си дѣйствителността. Християнството счита за възможно пълното щастие на хората само когато сѣществува пълното нравствено съвършенство, което въ сегашниятъ животъ не може да бѣде постигнато напълно, а само до нѣгдѣ и, при това не отъ цѣлитъ челоѳческии родъ, ами само отъ най добрата му часть. До колко именно и отъ каква часть на хората ще се постигне това възможно на земята съвършенство и щастие, на този въпросъ Християнството не ни дава рѣшителенъ отговоръ: тѣй като разрѣшаванието на тоя въпросъ въ бѣдѣщето зависи отъ свободата на хората, всичкитѣ посоки на която, въ сичкитѣ бѣдѣщи вѣкове и, въ цѣлата купчина на хората не може дори и приблизително да се прѣдвиди. По този начинъ Християнството и не залѣгва хората съ надѣждата за пълното осѣществявание на идеалното общественно урѣждане и щастие, както правятъ това другитѣ несбѣдними учения: Християнството, ако щѣте, по скоро даже отрича пълното осѣществявание на този идеалъ при сегашнитѣ условия на животътъ, поне относително цѣлата купчина на челоѳческии родъ. Въ този именно, ако питате, блѣновенъ и несбѣдниченъ смисълъ социалнии въпросъ наистина нѣма значение за Християнството. Но, Християнството не се отнася досущъ студено къмъ дѣйствителнитѣ лишения и страдания на грамадната купчина хора и не отрича, че е възможно и необходимо да се облачатъ тѣ до колкото може, и при сегашнитѣ условия на животътъ. Напротивъ, то признава въ всичката сила и дълбина та-че раскрива тези лишения и стра-

дания, както не прави нито едно отъ чѣловѣческитѣ учения; и проповѣдва непрѣстанно, съ всичкото си настоявание, че всички иматъ каквато и да било възможность и най пълна обязанность — всички частни лица, всички общества и цѣли държави — всѣкой спорѣдъ силитѣ си и съ всевъзможно усърдие и искренность да облѣкчава тѣзи лишения и страдания. Въ тази смисълъ социалниятъ въпросъ е издвигнатъ отъ Християнството и здраво прѣдставенъ прѣдъ очитѣ на чѣловѣчеството прѣди всички други учения, откакъ е започнало да се разпространява; и до сега стои здраво и се раскрива въ него съ голѣма пълнота, глѣбина и жизненость, отколкото въ каквото и да било друго учение. Само, че Християнството показва за разрѣшаванieto на този въпросъ, — т. е. за облегчението до колкото се може сѣдбата на сиромаситѣ и нещастни хора не онѣзи срѣдства, каквито се прѣпорѣчаватъ отъ съврѣменнитѣ социалистически учения. . .

И прѣди всичко съчувствавайки на скърбитѣ и лишенията на сиромаситѣ и нещастни хора и не намѣрвайки възможность да облегчи напълно тѣхното външно материално положение, Християнството залѣга за отвори за тѣхъ изворѣтъ на утѣхата и на възможното щастие, независимо отъ външното положение, въ тѣхниятъ собственъ духъ — въ мирѣтъ на съвѣстѣта, въ успокояването на духѣтъ, въ разумното и примирително гледание на земнитѣ лишения и страдания. Християнството втѣлпява на своитѣ послѣдователи щото тѣ да неглѣдѣтъ на земниятъ животъ като на послѣдния цѣлъ на своитѣ стрѣмления и да не очаквѣтъ отъ него пълното щастие на земята не може и да бѣде и, че най богатитѣ и честити на гледъ хора си имѣтъ скърбитѣ и страданията, — че земниятъ животъ е за хората само едно приготвяние за бѣдѣщиятъ, кратковрѣменна испитня, слѣдъ която ще дойде пълното въздаване на спорѣдъ дѣлата и свойщинитѣ на хората, въ другиятъ животъ, — гдѣто нѣма да има между хората никаква разлика на състоянията и външнитѣ положения, гдѣто вѣчното щастие, или нещастие на хората напълно ще зависи отъ тѣхното собствено прав-

ственно състояние, отъ тѣхната добра воля, — че при това лишенията и страданията на сегашниятъ животъ могатъ да имъть за насъ дори благотворно възпитателно значение, и, зарадъ тѣхъ, по ради това, ние не трѣбва да роптаемъ на сѣдбата си, а да благодариме Бога, — гдѣто никой въ живота не търпи толкова лишения и страдания, колкото ги е прѣтърпѣлъ зарадъ насъ доброволно по любовта, си къмъ насъ Господъ и Искупителътъ нашъ Иисусъ Христосъ, — че участвувайки, съ Христа на земята, въ страдание ще участвуваме съ Него на небето въ Неговата вѣчна слава и блаженство и т. на т. съ такива едни втѣпявания християнството сполучва да закрѣпи въ мнозина свои искренни послѣдователи таково едно високо-нравствено настроение, щото тѣ не само, че се примиряватъ съ земнитѣ лишения и скърби, намѣрвайки въ свойтъ духъ изворътъ на утѣхата за себе си, — въ своитѣ чакания и вѣрвания; ами и самички отиватъ доброволно противъ тѣхъ, по подражавайки на свойтъ учителъ Христосъ, търсятъ ги и намѣрватъ въ тѣхъ сѣщитѣ лишения и скърби изворътъ на надеждитѣ и блаженството споредъ думитѣ Христови; *блаженни сте вие нищитѣ духомъ, защото е ваше царството небесно; блаженни сте вие, що гладувате сега, защото ще се наситите, — блаженни сте вие, що плачете сега, защото ще се разсѣете и т. на т.* (Лука VI, 20 и 21).

И за това противницитѣ на християнството му правятъ още по жестоко натякване. Християнството казватъ тѣ съ учението си, за примиряването съ земнитѣ скърби и лишения, за търпението, за наградитѣ и утѣхитѣ въ бѣдъщиятъ животъ само залъгва и мамѣ горкитѣ и нещастни хорица, отнѣма имъ подбужденнето да прѣдприематъ що-годѣ за подобренieto на своето състояние, и по този начинъ само забива по надълбоко въ човѣческитѣ общества онѣзи лоши нарѣдби и отношения, онѣзи лишения и стѣснения, отъ които теглятъ тѣ. Нѣкои дори подозиратъ християнството въ туй, че то прави това умишлено — за да угоди на силнитѣ и богатитѣ хора, втѣпява на сиромаситѣ и слабитѣ да се примирятъ съ положението си, та тъй да заяг-

чжтъ надъ тѣхъ гнѣвътъ на силнитѣ и богатитѣ — съ цѣль залъгва хората съ проповѣдта за наградитѣ на бѣдѣщиятъ животъ, за да смаже и заглуши въ тѣхъ всѣкакви стрѣмления за подобренеието на своето състояние въ сегашниятъ животъ.

Но тѣзи натяквания можехъ да бѣдѣтъ справедливи ако бѣше доказанно само, че очакванията и обѣщанията на християнството относително бѣдѣщиятъ животъ сж празенъ блѣнъ и, че сегашния животъ, на противъ, е послѣдната цѣль на човѣческитѣ стрѣмления и може да даде на хората пълно щастие . . . Но, такива едни доказателства до сега никой не е прѣдставилъ и не може да прѣдстави; напротивъ християнското гледание на животътъ земенъ си намѣрва постоянно потвърждаването въ опитътъ и историята на хората и, християнската проповѣдъ за бѣдѣщиятъ животъ си има основитѣ въ най-дълбокитѣ потребности и най-добри очаквания на човѣческиятъ духъ. Второ пжтътъ когото посочва християнството за облекчението на съдбата на горкитѣ и нещастнитѣ, чрѣзъ приличправанieto имъ съ положението си и съ надеждата за бѣдѣщиятъ животъ, може да бѣде нарѣченъ пжтъ кривъ и лошъ само тогава, когато бѣде посоченъ другъ по сигуренъ пжтъ за това. Но, такъвъ по добъръ другъ пжтъ нѣма. И особено оня пжтъ, които въ противоположность на християнството се прѣпоръчва отъ найновитѣ оплаквачи на горкитѣ нещастни хора, за подобряване на тѣхното положение, — оня пжтъ, който се състои въ туй, да се не примирявжтъ сиромаситѣ съ тѣхното състояние, а напротивъ да се възбуждѣтъ всѣкакъ, да се раздражняватъ противъ него, да се раскрива прѣдъ тѣхъ тѣжината и неносимостта на това състояние, — такъвъ единъ пжтъ, безъ съмнѣние, не ще доведе сиромаситѣ и нещастнитѣ при щастieto, а ще ги направи още по нещастни. Защото може ли на гладниятъ и на жадния да докара облекчение това, гдѣто залъгжтъ да раздражнявжтъ и усиливжтъ въ него гладътъ и жаждата, безъ да прѣдлагжтъ истински срѣдства за задоволяване? Може ли на страдащиятъ отъ рана човѣкъ да докара облекчение това,

гдѣто само разчовъркувжтъ, безъ надежда за изцѣление, неговата рана? Тѣзи хора, що отнѣмжтъ отъ сиромаситѣ и страдалцитѣ послѣдната подпорка въ житотѣтъ — вжтрѣшното спокойствие, мирѣтъ на душата, надеждата за бжджщиятъ животѣ, правятъ положението имъ по-вече отъ двойно, повече отъ десетократно нещастно. А когато прѣсторенитѣ оплаквачи на сиромаситѣ, базъ да се задоволявжтъ съ развалянието на вжтрѣшниятѣ имъ мирѣ, залягжтъ освѣнѣ това още и да ги подсторятъ да извършжтъ противозаконни работи за подобрънието на своето състояние — да отнемжтъ на сила людското нѣщо, да направятъ нагласа и да вѣстанжтъ; това не само, че неподобрява вѣншното състояние на сиромаситѣ, а често погубва до сущъ животѣтъ имъ, — но още повече погубва сиромаситѣ това, като ги разврацава нравствено и прави прѣстжпници. Сиромаситѣ прѣстжпникѣ несъмнѣнно е много по нещастенѣ отъ честниятѣ сиромасѣ. На християнството, което одумвжтъ за гдѣто ужъ съ проповѣдѣта си за търпѣнието унижава и разврацава слабитѣ хора, правяйки ги роби на силнитѣ, — право да рѣчемъ никакъ не може да му се направи това натякване, че то наистина е унижавало нравствено и разврацавало сиромаситѣ. Християнството никога не е проповѣдвало такива едни идеи, че сиромаситѣ и нещастни по вѣншното си положение хора, безъ друго трѣбва да бжджтъ и нравствено груби, развратни хора, робитѣ по вѣнкашнина — роби по духѣ, неврѣдни (неспособни) за никакви възвишенни стрѣмления и благородни работи. Напротивъ такива убѣждения се проповѣдватъ само отъ противницитѣ на християнството, отъ онѣзи хора, които не вѣрвжтъ въ вжтрѣшната сила и свобода на духѣтъ и, които изкарвжтъ всичкитѣ нравствени своищини на хората отъ тѣхното вѣншно материално положение. Но, християнството не само, че проповѣдва теоритически; ами и практически, съ животѣтъ на мнозина свои послѣдователи, доказва оная истина, че человекѣ и въ най низкото състояние и въ най тѣжкитѣ условия на материалниятѣ животѣ може да запазва и вжтрѣшната свобода на духѣтъ, и благо-

родството на характерътъ, и възвишеността на стрѣмленията, и чистотата на дѣйствиата. И това е друга една заслуга, друго едно благодѣяние, което християнството прави на сиромаситѣ и въобще на онѣзи, които се намѣрватъ въ негодни, въ ниски условия на животътъ, Примириявайки ги, до колкото се може, съ външно незавидно положение, християнството въ сѣщното врѣме поддържа въ тѣхъ нравственната чистота и висота. Исторически забѣлѣзано е, че никога между сиромаситѣ, които заематъ низко обществено състояние — между слугитѣ на примѣръ, не е имало толкова много високи, хуманни и благородни личности, колкото и въ такива врѣмена, когато и въ долнитѣ классове на обществото се държатъ на здраво добритѣ християнски убѣждения и чувства. Тѣй на примѣръ е било въ първитѣ вѣкове на християнството, когато най знатнитѣ и образованни язичници, които билѣ навикнали да считатъ своитѣ роби-слуги и, въобще сиромаситѣ хора за животни и по нравственнитѣ своицини, често трѣбвало да се очудватъ на нравственната чистота на благородството, на юначеството, на самоотвержението на онѣзи свои раби и рабини, които ставали Християни. Разберимо е послѣ това каква услуга (добринна) правятъ на сиромашкитѣ долни классове на обществото онѣзи хора, които залягатъ да изкореняватъ у тѣхъ християнскитѣ убѣждения и чувства.

Най сѣтливъ на християнството би можело да се натякне за гдѣто то проповѣдва на сиромаситѣ и слабитѣ хора да търпятъ и да се примиряватъ съ сѣдбата си, ужъ като за въ полза на богатитѣ и силнитѣ хора само тогава, ако то не се обръщаше и къмъ богатитѣ и силнитѣ съ постоянна проповѣдь да бѣдѣтъ милосърдни и справедливи. Но, да се одума християнството за такова нѣщо, не може. Проповѣдвайки на сиромаситѣ търпение и успокоение, то не пилѣе лѣскания прѣдъ богатитѣ и силни хора и не имъ втѣпява да бѣдѣтъ жестоко-сърдни и да задоволяватъ само себе си. Християнството не казва на богатитѣ, че тѣ могатъ да се ползватъ отъ своето богатство като го изживяватъ само за своитѣ лични потребности, безъ да участвуватъ въ нуж-

дитѣ на сиромаситѣ, — не казва на силнитѣ, че тѣ могатъ да се ползуватъ отъ слабитѣ. На противъ християнството постоянно проповѣдва на богатитѣ, че тѣ сж длжжни да облегчаватъ всѣкакъ положението на сиромаситѣ и, на силнитѣ втлпява, да употребяватъ силата си за защита и подкрѣпа на слабитѣ. Богатството и силата, спорѣдъ както учи християнството, не е лично право, не е лична привилегия на онѣзи, що разполагатъ съ тѣхъ, отъ които (прави привилегия) може да се ползува който ги има както си поще, за личнитѣ си цѣли и прищевки, безъ да взѣме участие съ тѣхъ въ положението на другитѣ. Богатството и силата сж Божий даръ, който се дава врѣменно на онѣзи, които Господъ особено взискува съ своитѣ милости въ този животъ, щото да бждатъ и тѣ милостиви къмъ другитѣ, да олекчаватъ положението на сиромаситѣ, да растушватъ нещастнитѣ и да защищаватъ и подкрѣпятъ слабитѣ. За този Божий даръ, придобитъ не съ лични права и заслуги, а поклоненъ съ Божията милость, — за правилното му употребяване онѣзи, що го имжатъ, трѣбва да дадатъ точна смѣтка прѣдъ Бога. И нѣма такива придумвания съ които християнството да не се е обръщало срѣщу богатитѣ хора, които умножаватъ съ неправаина своето богатство и, които се ползуватъ отъ него само за своитѣ лични цѣли и, противъ силнитѣ хора, които употребяватъ силата си за притѣсняване на слабитѣ. Християнството не подскоросва сиромаситѣ, които търпятъ несправедливщини и стѣснения отъ извѣстни общественни нарѣдби, да въставатъ на право срѣщу тѣзи нарѣдби, насилствено да ги прѣтурватъ; но Християнството нито одобрява, нито пъкъ поддържа такива едни урѣдби, отъ които могатъ да теглятъ сиромашкитѣ и слаби и, при сжществуващието на които само на малцина може да бжде добрѣ, а на повечето злѣ. Напротивъ, спорѣдъ християнското учение отъ само себе си слѣдва, че такива урѣдби не могатъ да бждатъ наедно съ Християнската любовъ, съ Християнското братство, съ духовното равенство на всичкитѣ хора прѣдъ Бога и съ общото вѣчно назначение на хората; поради

това всички онѣзи, отъ които може да зависи подържанieto, или измѣняването общественнитѣ урѣдби, сѣ длѣжни да залежатъ всѣкакъ да ги подобряватъ, да ги усъвършенствуватъ, да ги правятъ все повече и повече да отговарятъ на началото на братството, на любовта, на духовното равенство на хората и на високото вѣчно назначение на всичкитѣ. Само-че всичко това трѣбва да се извършва не на сила, не съ вражда и раздражение, не съ тѣжки прѣобръщания, въ които се распалватъ страститѣ и страдатъ личната съвѣсть, личната свобода и личното добро, ами по добра воля, по съвѣсть въ духътъ на любовта, при която и най високитѣ на самоотвержението и най голѣмитѣ усъвършенствувания въ общественниятъ животъ се правятъ безъ да се стѣснява личната съвѣсть, личната свобода и личното добро,

И тъй, ето-ви пѣтътъ, по който винаги е вървѣло Християнството, имайки прѣдъ очитѣ си оная велика цѣль, къмъ която отколѣ се устрѣмватъ най добритѣ помисли и надежди на хората: ето ви пѣтътъ, който довежда до разрѣшението до оня въпросъ, надъ който работятъ сумма развити и благородни умове и днесъ — пѣтътъ, който завежда до искорѣняването на лошитѣ и тѣжкитѣ общественни нарѣдби, до подобрѣнието положението на сиромашкитѣ и слаби хора и, изобщо до усъвършенствуванието животътъ на чловѣчеството! Това е пѣтътъ на добрата воля, на съвѣстѣта и любовта. Спорѣдъ Християнското учение, както и спорѣдъ социалистическото, за да бѣде на всичкитѣ хора колкото е възможно по добрѣ, богатитѣ трѣбва да се откажатъ отъ богатство си за въ полза на сиромаситѣ и, силнитѣ трѣбва да употребяватъ силата си за доброто на слабитѣ. Но богатитѣ и силнитѣ, спорѣдъ Християнското учение, трѣбва да правятъ всичко, щото е възможно, за сиромаситѣ и слабитѣ не на сила и съ принуждение отъ тѣхна страна (всичко, що се постига съ насилието и принуждението е и нечисто и не здраво), а по вътрѣшно расположение, по добра воля, по съвѣсть и по любовъ.

Противниците на Християнското учение могат да се подсмиватъ на този път за урѣждаеието на общественото благосъстояние, могат да думжтъ, че този път е единъ блѣновенъ и идеяленъ, че по него се прѣдполага динъ много вѣра въ добрата съвѣсть и въ добрата воля на хората, но Християнството знае по опитъ, че прѣзъ този пътъ може да се постигне много нѣщо; то и въ прѣдишнитѣ врѣмена най неблагоприятни, за възбуждане на добрата воля, много нѣщо е направило по този пътъ за доброто на чело- вѣчеството, за олекчаванието сѣдбата на сиромаситѣ и нещастнитѣ, — направено е толкова много нѣщо кол- кото никога не е било направяно отъ никакво друго учение и съ никакви други срѣдства, Християнството именно и полага вѣрността на показваемиятъ отъ него пътъ за урѣжданието общественото благо, гдѣто и на добрата и на вѣрата въ добрата съвѣсть и въ добрата воля. Съ опититѣ на хилядогодишната история на чело вѣчеството е доказанно, че само тамъ и може да се направи що годѣ добро, гдѣто има добра съвѣсть и добра воля и вѣра въ добрата съвѣсть и добрата воля; а пъкъ тамъ, гдѣто и добрата съвѣсть и добрата воля сѣ прѣсѣхнали и вѣрата въ тѣхъ пропаднала, тамъ не може да се създаде нищо здраво, ама каквито външни мѣрки и гаранции да се употребявжтъ за работа. Най послѣ Християнството е извѣстно въ посочваниятъ отъ него пътъ за урѣжданието на общественото добро, за това че този пътъ е чисто: ако за хората е невъз- можно да направятъ по него добро повече отъ колкото позволятъ да стане добрата съвѣсть и добрата воля на самитѣ хора (както това не е възможно да се на- прави и по кой другъ пътъ), то поне нѣма да се направи отъ тѣхъ и никакво зло, — ни насилие, ни стѣснение, нито пъкъ развращение за добрата съвѣсть и добрата воля на хората.

Остава още единъ въпросъ. Християнството, каз- вжтъ нѣкои си, не винаги изпълнява въ чело вѣчеството оная висока мисия, каквато може да изпълнява на спо- рѣдъ самия смисълъ на своето учение. Не винаги то, като проповѣдва на сиромаситѣ и слабитѣ да тър-

пактѣ и се примирявѣтъ (съ сѣдбата си), втѣлпява съ колкото сила трѣбва на богатитѣ и силнитѣ да бѣдѣтъ справедливи и чловѣколюбиви. Понѣкога казвѣтъ въ християнската църква словото на правината и чловѣколюбието току рѣчи се омѣрлушва прѣдъ силнитѣ на този свѣтъ и, християнската проповѣдь, насочена само съ словото на търпѣнието и примирението, къмъ сиромаситѣ и слабитѣ, наистина като-че спомага да се поддържа и заягчава гнѣтътъ на богатитѣ и силнитѣ надъ сиромаситѣ и слабитѣ. Нѣка се покриятъ съ позорѣтъ онѣзи епохи въ историята на християнскитѣ общества, когато въ най високото святилище на правдината и любовта — въ християнската църква се опѣлчвава словото на правината и любовта! Нѣка се покриятъ съ позоръ онѣзи прѣдставители и проповѣдници на християнството, които обрѣщѣтъ (правятъ) най святото слово на истината — Евангелската проповѣдь, на съчиво на чловѣческото лѣскание, за чловѣческиятъ произволъ, дори за чловѣческата жестокавинна. — които съ своитѣ внушения вмѣсто да спомагѣтъ да се распространи изъ обществото милосердието и правината, само възбуждѣтъ повече и уягчавѣтъ не милосердието и кривината! Но, ако и тѣй да бѣше, ако между видимитѣ прѣдставители на християнската църква да е липсувало на врѣменѣ пѣргави провъзвѣстници на правината и любовта, у нея винаги ще си остане прѣдъ чловѣчеството вѣчний проповѣдникъ, вѣчнийтъ застъпникъ прѣдъ Бога и чловѣцитѣ за всичкитѣ слаби и сиромаси, страдающи и прѣтоварени — Божественния Искушитель и Спаситель на чловѣчеството Исусъ Христосъ съ Неговата най света жертва — съ жертвата на безкрайната любовъ, съ Неговото Евангелие — съ Евангелието на Божието Царство, съ царството на правината и на любовта, съ безбройното събрание на святитѣ Негови ученици, които сѣ тръгнали слѣдъ божеското повиквание направо та и любовта и, които подавѣтъ примѣръ и на другитѣ да вървѣтъ слѣдъ тѣхъ. И, ако между насъ самитѣ да имаше недостатъчно разумѣние, усърдие и сила за да урѣдимъ нашитѣ взаимни отношения на спорѣдъ началата на

правината и любовта, Той самичекъ, съ своята сила, ще може всичко да направи и съ любовта ще ни помогне да направиме всичко, щото може и трѣбва да стане: само за да не оскудѣва у насъ вѣрата въ Него, надеждата на Него и любовта къмъ Него.

* *
*

Ето че разгледахме сравнително двѣ учения за любовта къмъ човѣчеството и общественното добро: християнското учение, отколѣ известното и много направило и непрѣставащото да прави за доброто на човѣчеството, за олекчение сѣдбата на сиромаситѣ и нещастнитѣ хора, и, социалистическото ново учение, още нищо здраво, може да се каже. не направило, но затова пъкъ отличаще се съ най смѣлитѣ и рѣшителни хитрини. Въ кое отъ тѣзи двѣ учения има повече пълнота, широта, дълбина, вѣрностъ на истинскитѣ духъ на любовта и на доброто, сила, способностъ за животъ, искренностъ и чистота — въ това, струва ни се, не може да се съмнѣва човѣкъ. Къмъ кое отъ тѣзи двѣ учения ние, слѣдователно, трѣбва да се обръщаме съ своята вѣра, надѣжда и любовъ и да търсимъ истинскитѣ начала както за своето лично, така и за всѣко едно общественно подновяване и подобръние: това сѣщо тѣй не може да бѣде неразбрано. Кое на противъ пъкъ отъ тѣзи двѣ учения прѣдставлява въ себе си подъ намѣталото на високитѣ идеи и добритѣ цѣли твърдѣ съмнителни страни и направо тъмни и лоши, — това тоже се разбира.

Но християнското учение за любовта къмъ човѣчеството иска отъ насъ не само това, щото ние да съзнаваме тѣзи истина и това прѣвъзходство прѣдъ другитѣ учения, но това най-вече, щото да вървиме подиръ му на работа — въ животътъ. И, ако по нѣкога се струва на нѣкои си, че другитѣ неприятелски на християнството учения, показвжтъ по голѣма сила отъ него, жизненностъ и залози (гаранции) за общественното подновяване и подобръване: то това зависи най-много отъ туй именно, гдѣто послѣдователитѣ на тѣзи учения, несъмнѣнно по малко чисти и

истински, отъ колкото е християнството, се отнасятъ при все това по рѣвностно къмъ тѣхъ, отъ колкото мнозина отъ насъ християнитѣ се отнасятъ къмъ своето божественно, чисто и истинско християнско учение. Ако ние християнитѣ да бѣхме не само на умътъ си и на уста, ами и на работа, въ животътъ винаги вѣрни и рѣвностни послѣдователи на законътъ на любовта християнска: никакви други учения, що прѣскачятъ християнството и блѣнуватъ на пукъ нему да урѣдятъ общественното добро, не само че не бѣхж могли да имжтъ между насъ нѣкаква сила, но не бихж имали дори и поводъ за да се появжтъ. Ако въ съврѣменнитѣ общества, както се разясни по горѣ, да съществувахе истинскиятъ социално-християнскій духъ на любовта, на взаимното сподѣляние теготитѣ и на дѣятелното помагание, тогава не би могълъ да има никаква сила, не би могълъ и да се разпространява въ християнскитѣ общества никакъвъ другъ лъжовенъ (фалшивъ) и пакостенъ социализмъ.

И тъй намъ най вече отъ всичко се пада да бждеме не само едни прости слушатели, ами и изпълнители на християнското учение за любовта. Въ това е за всинца ни най доброто разрѣшение на всѣкаквито, социални въпроси, най добриятъ излазъ за всѣкои едни искренни и чисти социални стрѣмления.

Ив. С. Визиревъ.

ПО ПОЛОЖЕНИЕТО НА ЦЪРКВАТА НИ.

За да се въстанови самостоятелността на православната българска църква слѣдъ робството ѝ, въ което бѣ хвърлена по чисто национални мотиви отъ страна на гръцката Цариградска патриаршия, изискваше се съвокупното дѣйствие на цѣлия български народъ. И дѣйствително този народъ издържа за това една 40 годишна непрѣкъснатата борба съ множество мжчнотии и изкушения, която много пжти го довеждаше и до от-

чаяние, но при всичко това, най-сетнѣ, като имаше на страната си правдата, той въстържествува. Въстанови се тази църква подъ името „Българска Екзархия“, но за нейната понататашна дѣятелностъ се испрѣчиха нови прѣчки и прѣчки такива, каквито мъчно се прѣскачатъ, понеже съ специалното дѣло на Св. Екзархия бѣ тѣсно свързано и дѣлото на събиранieto въ едно общо тѣло на цѣлия народъ. Тия прѣчки станаха още по мъчни за навивание въ послѣдне врѣме, когато една частъ отъ народътъ ни встъпи въ политически животъ, вслѣдствие на което и тя почна свободно да се съприкасява съ тия начала, които сж изработили за себе си западнитѣ народи, а отъ това и духовното мировъзрѣние на извѣстна частъ отъ народътъ се видоизмѣни и на Българската църква, тази прѣданна майка на цѣлия православенъ български народъ, се погледна не съ това око, съ каквото се тя отъ всички гледаше отъ началото на борбата съ гръцкото духовенство, включително до въстановлението на нейната автономностъ. Освѣнъ това нека забѣлѣжимъ мимо-ходомъ, че още при самото почевание на борбата, срѣщу животътъ на тази църква се появиха нови опасни врагове въ лицето на римокатолическата и протестанска пропаганди, които се опитаха изведнаждъ да прѣкъснатъ този животъ, и, като немогоха това тогава да постигнатъ, продължаватъ дѣлото си и до днесъ съ една доста завидна ревностъ и по строго прѣсмѣтната программа на дѣйствиа. И църквата се е борила и бори и срѣщу тия свои врагове, както и срѣщу новитѣ чужди начала, разпространявани съ извънрѣдна енергия между народътъ, но се не е могла да застане на това становище, което и принадлежи и което тя здраво трѣбва да държи. Но тя не е могла туй да нарави по съвършенно независящи отъ нея причини, а не както по нѣкой пътъ се слуша да се приказва, че тя е виновната, гдѣто отъ многото работи оставатъ още много не довѣршени.

И тѣй освѣнъ това, което е успѣла църквата да направи за своя народъ до сенова, за нея оставатъ още цѣли грамади работа, която тя трѣбва да работи. А именно на Българската Църква прѣдстои сега тази

работа: 1, да искорени изъ православно-славянското свое отечество римокатолическитѣ (папичашскитѣ) работници; 2, Да изгони изъ туй свое православно-славянско отечество протестантскитѣ дѣйци заедно съ всичкото заблуждение, което тия дѣйци сж успѣли да разсѣятъ въ не малка часть отъ народътъ и, 3, Да просвѣти сърдцата, съ свѣтлината на истинната Божественна и чловѣческа мѣдрость, на всички тия свои чада, които сж имали нещастieto да се заблудятъ и осквернятъ отъ новитѣ лъжеучения, що се тжй прѣ-богато сѣятъ въ днешно врѣме по бългaрската православна нива.

Но нека се спрѣмъ малко върху тия три точки работа и да видимъ да ли наистина за тѣхъ трѣбва да се работи.

Миналата история на народътъ ни, като въ огледало, ни прѣдставлява всичкитѣ адски стрѣмления и желанія на римо-католическата църква къмъ народътъ ни и къмъ отечеството ни. Достатъчно е да си припомнимъ нашия Св. Царь Борисъ — Михаилъ подиръ приеманieto на Светото Православно Християнство на какви лъжи и измами бѣ подхвърленъ отъ страна на папството и колко мѣчно може той да избави и себе си и народътъ ни изъ неговитѣ негъти. Стига да си прѣдставимъ въ умътъ си и кощунственнитѣ комедии въ Търново, разиграни отъ туй папство на 7 и 8 Ноемврий въ 1204 год, и ще се увѣримъ, че римокатолическата църква още отъ самото начало на християнството у насъ е употрѣблявала всѣкакви срѣдства само и само да може да ни завладѣе и духомъ и тѣломъ. Тя е затова винаги работила, съ исклучение на единъ твърдъ късъ промежуткъ въ врѣме слѣдъ покорението на България отъ турцитѣ, но за това пакъ сетнѣ, когато разнитѣ прѣдставители (посланници) на западнитѣ държави въ Цариградъ отимаха извѣстна сила прѣдъ турскитѣ султани, особено отъ началото на нашето събуждание, тѣ поченаха да работятъ още по усилено за да придобиятъ това, за което отъ толкозъ години чезнатъ — да сграбчатъ въ ржцетѣ си бългaрския православенъ народъ. Затова нѣщо тѣ упо-

трѣбиха всичкото си искусство, всичката си хитростъ и срѣдства и като основаха унията у насъ, между частъ отъ народътъ ни, днесъ работятъ отъ друга страна за постигание на желаемото си и прави сж, че държатъ блага надежда за сполука. Римо-католическата църква има за сега най-добрата сгода да работи у насъ, защото освѣнъ собственитѣ нейни срѣдства за работата ѝ, тя разполага и съ силнитѣ срѣдства на нѣкои отъ зѣпаднитѣ държави, които сж тѣй поставили нашето отечество отъ нѣколко години насамъ, щото само чужденцитѣ могатъ у насъ да работятъ за себе си, но не и ние за насъ. Особенно торно стана нашето поле за тѣхната работа, слѣдъ като тѣ умѣяха да омаятъ съ интригитѣ и лѣжитѣ си извѣстна частъ отъ нашето общество, ужъ, че нашитѣ присни братия по кръвъ и вѣра желаятъ нашето зло. Прѣлѣстиха мнозина отъ насъ съ тия си хитрости и коварства и застѣпиха въ нашата кѣща мѣстото на овцитѣ, като послѣднитѣ турнаха на своето мѣсто — на мѣстото на вълцитѣ и подиръ това, сега, имъ остава само да прибиратъ плодовѣтѣ си. За това и папскитѣ мисионери сж раздѣлили цѣла Бѣлтария на петъ участъци, повѣрили сж тия участъци на опитни рѣцѣ, отворили сж и отварятъ гдѣто считатъ за по нужно, на пръвъ пѣтъ училища, женски и мжжски, и вѣрватъ на прѣдъ къмъ прѣдначертанната си цѣль, като на всѣкъждѣ напояватъ православнитѣ бѣлгаре съ своята папишашка кръвъ. Въ своитѣ Одрински училища, тѣ въспитаватъ православни момчета и момичета повече отъ 140 души, въ столицата на Бѣлгария 164, въ Пловдивъ около 200, въ Руссе тоже немалко число, а и новодошлитѣ прѣди 6—7 год. католически сестри въ г. Ямболъ не сж скръстосали рѣцѣ въ своята работа. И всичкитѣ тия ученици бѣлгаре—православни заврѣщатъ се по домоветѣ си прѣданны римо-католици ⁽¹⁾. И най жалното въ този случай е това, че повечето ученици и

(1) Единъ такъвъ въспитаникъ, сина на извѣстенъ Софийскій гражданинъ (К.), напустналъ IV-й классъ на Одринската римокатолическа семинария, на въпросътъ ни той какъвъ се сега счита, отговори, че е римо-католикъ, „но католикъ униятъ съ признавание безгрѣшността на папата и изхождението на Сина и отъ Духа Святаго“.

ученички сж чада на първи български граждани, които плащатъ за духовното поробяване на рожбитѣ си и както сами се признаватъ, възпитаватъ въ тия училища чадата си за да знаятъ френския языкъ и външнитѣ обръщания!

А какво работятъ работницитѣ на римо-католическитѣ църкви у насъ? Работятъ всичко онова, което може да имъ достави най-добрия резултатъ отъ дѣлото имъ. Тѣй, напримѣръ, прѣди 8—9 години тѣ ни дадоха акълътъ да раздѣлимъ българската църква съ оставяние Македония подъ нѣкакъвъ си Охридски Архиепископъ, находящъ се подъ прямото вѣдомство на Карловачкия патриархъ, за което нѣкои отъ Триестскитѣ вѣстници тогава имаха добрината да яватъ. Даваха ни акълъ и тукъ въ княжеството да направимъ нѣщо такова, каквото направиха въ Сърбия съ почившия нещастенъ Мраовичъ, но, разбира се, подъ крѣпката десница на папата. И бѣше врѣме, когато единъ отъ римо-католическитѣ епископи въ България се посрѣщаше съ братски обятия и лобизания и съвѣтитѣ на когото се цѣнеха съ цѣната на самоотверженъ патриотизмъ. Разбира се, че подиръ това римо-католическитѣ дѣйци имаха пълно право да произнесатъ и миналата година въ своята църква въ българската православна столица приятната за българското православно сърдце рѣчь, а именно, че българитѣ сж *безнравствени диваци*, а православната имъ вѣра *шарлатанска и гнусна*;

„Вие сте“, казва се по-нататъкъ въ рѣчта, прѣдтечата, когото провидѣнието е прѣдначило за уничтожението на гнусното православие, основано на *безнравие, шарлатанство, развратъ и фалшиз*“..... („Съвѣт.“ брой 3, и 4, 5-й Януар. 95 г.). И тая рѣчь чуха и глухитѣ въ българската столица, но българската интелигенция, тия, които сж длъжни да пазятъ, поне, достоинството на българский народъ, цѣлото българско общество, и жбъ не обѣлиха, види се, отъ страхъ да не изгубатъ нѣкакво благоволение, или пакъ да ги неподозрятъ въ обскурантизмъ.

Но римо-католическитѣ дѣйствия не се ограничаватъ само съ туй. Тѣ сж се въоръжили противъ цѣ-

лото свято Православие и ние неще сгрѣшимъ, ако кажемъ, че тозъ пътъ тѣ най-усилено и най-искусно водятъ работата си. Въ туй ни увѣряватъ нѣколкото папски екциклики, които сж издадени прѣзъ миналата година за съединението на църквитѣ, а най-много на православната, както и рѣшението на Ватиканъ да отвори на много мѣста на Истокъ училища и въ Цариградъ и Иерусалимъ Академии. Че това папско ламтение е до суцъ опасно за Св. Православие, а за насъ особенно, свидѣтелствува рѣшението на Гръцката църква въ Еллада да земе цѣлесъобразни мѣрки за противодѣйствиe на папскитѣ притязания. Новия органъ на тази църква „*Иеросъ Синдезмосъ*“ ни явява, че прѣдъ видъ на това свещенния Синодъ на тази църква е рѣшилъ да отвори въ Атина една централна Семинария („*кентрики иератикки схоли*“), която ще стои въ научно отношение много по високо отъ сжществуващитѣ до сега духовни училища въ този градъ, каквото е Ризаревското училище. И тази централна духовна Семинария Синодътъ обеспечилъ чрѣзъ пожъртвованиято на 250,000 лева отъ единъ частенъ благотворителъ.

Сжщо тжй и Цариградската Гръцка патриаршия е прѣдприела сериозни мѣрки за поставяние на своето духовно учебно дѣло на подобающата му височина, щото да може да противодѣйствува на прѣстѣпнитѣ папски притязания. За тази цѣль се е съставила специална комиссия подъ прѣдсѣдателството на самия патриархъ, която ще поправи Халкинското Богословско училище и ще нарѣди программата му спорѣдъ сврѣменнитѣ потребности на църквата. Освѣнъ това патриаршията работи и за подновяванието на духовната семинария на Фенеръ, която прѣди години, по нѣмание на срѣдства, е била закрыта, като въ сжщето врѣме се разисква и въпросътъ за отварянието и на една православна Духовна Академия.

Тия сериозни мѣрки, зимани отъ горѣказанитѣ църкви, свидѣтелствуватъ, че опасността отъ папството е велика и не само за светото православие, но и за самитѣ православни народи, затова и въ Еллада и въ Цариградския патриархатъ първитѣ прѣдставители на

интелигентната частъ сж зели дѣятелно участие въ работата на църквитѣ. И това е крайно поучително за насъ, защото ни свидѣтелствува, че злото е голѣмо и че противъ туй зло трѣбва да въстанатъ и тия, които и да не сж съ църквата, но сж длъжни да работятъ за нея и за народътъ, понеже тѣхната интелигентностъ ги задължава туй да праватъ. Между гръцкия народъ въ Еллада и Цариградския патриархатъ, трѣбва да кажемъ за тѣхна похвала и честъ има хора интелигентни и хора искренни и честни, които гледатъ на папскитѣ домогвания. като на домогвания, насочени да прѣкъснатъ животътъ на самия народъ, за това и срѣщу всѣко папско попълзновение тѣ заставатъ съ грѣдитѣ си и заедно съ църквата си жертвуватъ всичкитѣ си сили и способности. Въ този народъ даже и проститѣ селяне се възмущаватъ отъ присѣствието по между имъ на папскитѣ работници и съ една благородна гордостъ бранятъ своята вѣра, а пакъ у насъ става съвършено обратното на това. Нашата интелигенция даже и не трѣпнува, когато прѣдъ очитѣ ѝ се хули и подиграва господствующата религия въ отечеството ни Отъ такива работи нейното религиозно (?) и национално чувство никакъ не се оскърбява. Впрочемъ тя повдига високо гласътъ си, когато нѣкои отъ своитѣ братия каже нѣкоя умѣстна дума за общата полза на отечеството, като, наприкладъ, да не се глодятъ по нѣколко кокале изведнаждъ, да не се влиза въ чужди примки и др. т. Тогава всичкитѣ сили на Гръмника се хвърлятъ върху главата на говорителътъ и той, нещастния, не се вижда кждѣ се скрива. Даже е имало случаи и има, когато работницитѣ на папството у насъ въ очитѣ на нашата интелигенция сж говорили, че българетѣ сж говеда, свине, достойни само за ѣздене, но не се е намиралъ чловѣкъ отъ тази интелигенция, който да се възгнуси отъ тия думи, — мигало се е само и се е гледало да се насити червото. И що е най жалкото въ този случай, туй е, че хора, които въ извѣстно врѣме сж държали сждбинитѣ на българското отечество, имали сж случай нагледно да изучатъ злитѣ и убийственни на

мѣрения на папството къмъ народътъ ни, а сега пращатъ дѣцата си въ папищашекитѣ училища да се учатъ и сами се хиятъ прѣдъ погледитѣ на папскитѣ работници, ако и да се прѣдставятъ въ своитѣ органи и частни прикаски за противници на всичко папско. Тая сжщата наша интелигенция ненамира думи, въ извѣстно врѣме, съ които да хвали всичко папско и училища, и църковни наредби и всичко друго, макаръ и малко свързано съ него, и по най циниченъ начинъ и тайно и явно да злохулствува своята, българска православна църква; а когато пакъ има властта въ ржката си, става глуха къмъ въпиющитѣ нужди на своята църква и едната стотинка дѣли на хиляди парчета само и само българската православна църква да непостига изпълнението на желанията си. Впрочемъ въ нѣкои по благоприятни случаи, винаги създавани нарочно, съ извѣстна цѣль, на послѣдната се даватъ само трохитѣ отъ трапезата, но за това пакъ въ други случаи ѝ се искараватъ изъ носѣтъ ѝ. А за противодействие на римо-католическитѣ домогвания у насъ отъ страна на простия народъ, нѣма защо и да се говори, защото той при всичката си златна набожностъ и привързанностъ къмъ вѣрата на прѣдѣдитѣ си е направенъ на послѣдне врѣме отъ новитѣ учители и проповѣдници такъвъ, щото въ него освѣнъ плътско, нищо друго не трѣбва да се дири. Той се сега въспитува отъ новитѣ интелигентни сили — учители, писари, партизани само да крѣска и вика, да се облача въ привидна патриотическа дрѣха, но не и да бжде патриотъ и ревнителъ на своята вѣра. Разнитѣ избори, партизанскитѣ борби, а тжй сжщо и дѣлата на сждилищата граждански и духовни свидѣтелствуватъ въ какво нравствено състояние се намира нашия народъ.

Отъ всичко туй ние дохождаме до заключението, че папството има въ православното наше отечество най-добра почва за своята работа, тжй като всичко у насъ му благоприятствува. И неще е далечъ врѣмето, когато ние разбира се, ако не се заловимъ за усилено противодѣйствие, ще гледаме и ще си свиваме само

рамената си, за гдѣто въ кжщата ни ще се распорѣжда другъ безъ да можемъ да го исхвърлимъ на вѣнъ. А това ще бжде още по прѣстѣпно отъ наша страна, защото освѣнъ злото за себе си, ние ще нанесемъ тѣжка обида, неисцѣримо зло и на цѣлия православни и славянски свѣтъ.

Другата люта рана, която тоже разяжда и съсипува духовния ни и физически организмъ, е протестанството, което отъ прѣди 30—40 години ни дави и умъртвява.

Протестанството е нова религиозна секта съ философска боя, което се прѣхвърли на Истокъ слѣдъ като на Европейцитѣ почена да става по широко около шийтѣ имъ въ Цариградъ и когато западнитѣ протестански и католически сили поченаха да се надпрѣварватъ прѣдъ турскитѣ султани за тѣхното благоволение и когато всѣки единъ прѣдставителъ на тия сили за успѣхътъ си усѣти особена нужда отъ работници въ турската столица. А особенната причина на това бѣ, слѣдъ като велика Россия съ нѣколко си войни ослаби силата на турската империя и я хвърли въ пжтътъ на загинване, кой по голѣмъ кѣсъ да грабне отъ нея за себе си. Затова и на първо врѣме всичкитѣ интриги на католическитѣ и протестантски прѣдставители прѣдъ турското правителство бѣха насочени противъ Россия и противъ православието. На скоро подиръ това се подкачи и нашата борба съ гръцката цариградска патриаршия и ето ти, на равно съ римокатолицитѣ се явиха и другитѣ наши врагове, протестантитѣ, които, за да ни взематъ въ ржцетѣ си, обѣщаваха ни златни гори подъ защитата на западнитѣ протестански сили. И въ скоро врѣме подъ силното покровителство на Англия и на други протестански сили тѣ, обставени съ богати материални сръдства, прѣминаха въ България, поченаха проповѣдъта си и основаха на много мѣста свои училища. Главното тѣхно домогване бѣ да омаловажатъ прѣдъ очитѣ на православию славянинъ българинъ неговата прѣдѣдовска православна вѣра, да го накаратъ да вѣрва, че неговото щастие и спасение се състои въ протестанството,

да истръгнатъ изъ сърдцето му привязанността му къмъ православната Россия и за своето бждъще той да се надѣе само на Англия и на другитѣ протестантски сили. И тѣ постигнаха своята цѣль, ако и не исцѣло, цѣлия народъ да зематъ въ примкитѣ си, то поне, една частъ отъ него. Тѣ се организираха най-добрѣ, издадоха различни книжки съ оскърбително за православието съдържание, испустанаха съ хиляди ученици и ученички изъ своитѣ училища, отвориша на много мѣста свои книжарници, урѣдиха службата на пжтующи книгопродавци и съ разнитѣ свои списания, вѣстници и брушури отимаха голѣмо число послѣдователи и съчувственници, и съ това заедно направиха и мнозина индиферентни къмъ религията и религиознитѣ длъжности. Такава една работа достави на протестантството да занема сега у насъ доста видно мѣсто както въ учебно, тжй и въ проповѣдническо отношение и, както изгледа, то въ твърдѣ недалечно врѣме ще направи такъвъ успѣхъ, за какъвто първитѣ негови дѣйци и не сж могли да сънуватъ.

При всичко това, при всичката очевидностъ на злото, у насъ се намиратъ хора, които съ особенъ тонъ говорятъ, че протестантството у насъ не било направило и нѣмало да направи нищо, затова и нѣмало защо да се мисли да се работи противъ него. Намъ се струва, че тия хора, иматъ малко понятие отъ историята и съвсѣмъ не си даватъ трудъ да видятъ какво се върши около имъ, при всичко, че на мнозина въ длъжността е това. Дѣйствителността показва какъ стои самата работа. Протестанството до сега не е закрило своитѣ миссии, а напротивъ, училищата на всѣкъдѣ успѣватъ, пакъ, види се, че и послѣдователитѣ му не се намаляватъ, а напротивъ размножаватъ, защото неговитѣ списания и вѣстници отъ день изъ день се умножаватъ и подобрѣватъ въ съдържанието, което свидѣлствува, че има хора, които ги четатъ. Сжщето става и съ другитѣ тѣхни литературни произведения. Протестанството отъ прѣди 4—5 години е направило въ столицата ни и въ други нѣкои градове доста усѣтливъ успѣхъ, като за сега само въ право-

славната българска столица то брои свои чисти членове около 1000 души. Тукъ же то въ непродължително врѣме ще въздигне и свое специално здание за книжарница и салонъ за събранията на послѣдователитѣ му и тука, се види, то ще организира своето управително тѣло. Протестантството се радва на особено благоволение и нравственна поддръжка отъ страна на интеллигентното наше общество, между което има мнозина (Робертъ-Коллежски възпитанници), които занимаватъ доста видни длъжности. А като притуримъ при това и този неоспоримъ фактъ, че възпитанниците момичета на протестантскитѣ училища, на които числото е не малобройно, оставатъ съ своята протестантска отхрана прѣзъ цѣлия си животъ, ние, мислимъ, ще сме прави, ако още единъ пѣтъ кажемъ, че протестанството е успѣло въ своето дѣло и успѣва и, ако не се заловимъ да му противодѣйствуваме, то ще достигне въ едно недалечно врѣме, заедно съ римо-католичеството, да нарѣжда българинътъ и неговото отечество, а православието и славянството наше и у насъ ще се захвърли като непотрѣбно. Че това тѣй ще стане, увѣрява ни, ще повторимъ да кажемъ, нашето отнасяние къмъ протестантството, което сме държали къмъ него особено отъ освобождението ни на самъ, а тѣй сѣщо и самото утвърдяване на нѣкои отъ насъ, че то, протестантството, неуспѣвало и нѣмало да успѣе. Издаденитѣ на послѣдне врѣме отъ протестантитѣ двѣ книжки: *нѣкои отъ върховнитѣ нужди на българския народъ*“ и *Живи християнски църкви*“ сѣ огледалото на направеното и правено отъ протестантитѣ, както и на тѣхнитѣ домогвания у насъ.

Не ще бѣде излишно да прибавимъ при тия, че както римо-католическитѣ работници у насъ, тѣй и протестантскитѣ се здравата покровителствуватъ отъ прѣдставителитѣ на западнитѣ сили у насъ. И за една най ничтожна, ако и справедлива много пѣти безъ съзнание направена постѣпка отъ страна на нѣкои православни къмъ протестантитѣ или католицитѣ, консулитѣ на западнитѣ сили бомбардиратъ нашето правителство съ ноти. Прѣдставителитѣ на западнитѣ сили у насъ при

политическата си миссия, която тѣй злѣ се отразява и на политическия ни животъ, държатъ особено внимание върху българскитѣ православни отнасяния къмъ римо-католицитѣ и протестантитѣ. А ние вѣрваме и очакваме да ни отворятъ райскитѣ врати протестантитѣ и католицитѣ!

Друго едно зло и неизказанно нещастие за народѣтъ ни е това, гдѣто въ него се вмъкнаха началата на атеизмѣтъ въ разнитѣ негови видове, и ако и въ кѣсо врѣме, но сѣ заразили почти половината отъ него. Атеизмѣтъ, ако ще би и въ най легката си форма, кждѣто и да се е явявалъ, всѣкждѣ е оставялъ слѣдъ себе кървави пжтища и съсъпни; естествено е, че той ще направи сжщето и у насъ. Атеизмѣтъ е плодъ на неправилното възрѣние на науката, а отъ тукъ и отбѣгване и отъ чистата християнска наука, която е едничката освѣщающа истиннитѣ пжтища на чловѣческия животъ. Атеизмѣтъ е чуждо растение, донесено у насъ отъ нѣкои наши на бързо-втасали въ науката и посадено на нашата почва. а поливано и растено сега и отъ насъ и отъ чужденцитѣ проповѣдници и самозванни благодѣтели. Поучително е, а при това и крайно скръбно неговото растение у насъ отъ насъ самитѣ. Но ние тозъ пжтъ неще говоримъ за това, а ще забѣлѣжимъ само, че атеизмѣтъ даде рожбата си въ нашитѣ училища и изъ тѣхъ се распрѣсна на широко побългарското поле. Него употрѣбиха и употрѣбаватъ за срѣдство за сполука водачетѣ на разнитѣ партии у насъ; съ него некадърнитѣ тжпаци учители покриватъ голотата си и съ него буйнитѣ ученически хорактери забравятъ длъжноститѣ си, — той е и прѣпоржката днесъ у насъ на всичко разумно, учено, изискано и благородно и патриотично и въ устата на учения, и въ устата на селския писарь и въ устата на разсилния. Атеизмѣтъ е днесъ идеалѣтъ на $\frac{3}{4}$ отъ читающия български свѣтъ. Той е здравъ и живъ и се повечъ и повечъ намира широки обаятия.

Но особено атеизмѣтъ расте и успѣва въ този свой видъ, който носи хубавото име *социализмъ*. И той въ този си видъ толкозъ е успѣлъ у насъ, щото днесъ

за днесъ брой съ хиляди свои покорни слуги. Социализмътъ не се вече занимава сега съ материалното подобръние на хората, както той испърво се е прѣпоръчвалъ на хората, — той се е въоръжилъ и работи сега да прѣмахне отъ народътъ всичкитѣ негови църковни и граждански нарѣдби и вмѣсто тѣхъ да турне своитѣ, съ които само могло челоувѣчеството да добродѣтелствува. Но тѣй като мѣчно се прѣвива единъ народъ отъ вѣковнитѣ си вѣрования, убѣждения, нрави и обичаи, то и социализмътъ у насъ е атакувалъ съ всичкитѣ си сили това наше учрѣждение, което крѣпи и храни вѣковното мировъзрѣние на народътъ съ цѣль да срине туй учрѣждение, та сетнѣ безпрѣпятствено да постигне прѣдначертаната си цѣль. За постигание на това той употребява всички тия срѣдства, които съдържатъ началата на тѣхното учение. И социализмътъ у насъ завзема най добро положение. Тѣй, на примѣръ, той е нарѣдилъ една добра своя литература, на чело на която има добръ распространени свои органи и току-рѣчи на рѣдки мѣста изъ България нѣма свои агенти. Той е отималъ даже здраво положение и въ нѣколко вече села и къмъ него се подмилкуватъ и нѣкои отъ тия, които по никой начинъ не могатъ да бѣдѣтъ социалисти, но праватъ това само и само съ неговата сила да сполучатъ навиванieto на политическитѣ си неприатели. Социализмътъ, който има нѣколко свои прѣдставители въ Народното Събрание, е такава сила у насъ, съ която въ твърдѣ недалечно врѣме трѣбва да дѣли мегданъ и църква и народъ. И тази сила е толкозь по опасна, че на страната си има почти всичката учаща се младежъ, която отъ училищната столица се възпитава да владѣе съ оржията на социализмътъ — да разрушава всичко и да не знае какво да поставя на мѣстото на разрушенното.

Както римо-католичеството и протестантството, тѣй и атеизмътъ въ лицето на социализмътъ нѣматъ нищо друго прѣдъ видъ, освѣнъ злото на българинътъ: дѣлятъ го на хиляди парчета, въоръжаватъ го единъ срѣщу други и при това по най мискински начинъ

прѣдъ неговитѣ очи злохулятъ и злоупотрѣбаватъ съ неговото най свято достойние. Съсипванъ народътъ ни отъ една страна отъ това зло, и отъ друга отъ разнитѣ зашепатени партии, дѣйствующи почти винаги по влечението на развалената плътъ, той е изгубилъ и ума и дума и незнае вече какво трѣбва да прави и гдѣ да дири своето спасение. Съ фалшивото обаяние, че той е и трѣбва да бѣде господарь на страната, него го постоянно заслѣпаватъ и праватъ послушно оръдие на своитѣ страсти. И нече е грѣхъ, ако исповѣдаме, че народътъ ни никогашъ не се е намиралъ въ такова лошаво положение, както днесъ. Той никогашъ не е билъ тѣй раздѣленъ и въоръженъ помежду си, както сега, а заедно съ това и никогашъ неговитѣ синове не сж били толкозь умъртвени, както въ послѣдне врѣме.

Но, види се, българскитѣ синове не сж благодарни нито отъ благотворството на римо-католицитѣ и протестантитѣ и нито отъ атепстическия социализмъ, та сж прибѣгнали и до друго едно срѣдство да си благотворствуватъ, срѣдство което пакъ западната мѣдростъ е изобрѣла и тѣй често обича да го употрѣбва въ дѣло. Думата ни е за появяването у насъ и на анархиститѣ, които тоже сж се заловили да правятъ щастливъ народътъ. Тия майчини синове, на истина, водятъ началото си у насъ отъ по рано, но особено тѣхната организация отима добра почва отъ поѣди 7—8 години, а сега тѣ вече иматъ и своя литература. Ние видѣхме 1-й № на тѣхната библиотека и смѣло можемъ да кажемъ, че тѣхнитѣ библиотеки въ непродължителното врѣме ще носятъ много по голѣми номери, а тѣй сжщо и тѣхното благотворение въ видъ на динамитъ, нитроглицеринъ и др. т. нѣма да закъснѣе да не земе да се излива върху главитѣ ни. Щастливъ е Българския православенъ народъ и щастливо е неговото отечество, че има толкозь и такива добротворци, каквито сж римо-католическитѣ и протестански вълци и социалисти и анархисти-разбойници! Щастливъ трѣбва да се смятъ и православния и славянски свѣтъ, че има такъвъ вѣренъ свой братъ! . . .

Но може ли да се търпи таковато положение на народътъ? Не е ли неокачествимо прѣстѣпление глѣданието сеиръ на тая народна съсипня? Пакъ и кой ли би могълъ съ открито лице да се залови за спасението на народътъ? Да, никой другъ, отговаряме, освѣнъ Светата Православна Църква; никой другъ освѣнъ нея, защото само тя е останала у насъ чиста и тя располага съ всичкитѣ нуждни срѣдства затова. Тя трѣбва и тозъ пѣтъ да спаси народътъ, както едно врѣме го е изнесла на рамената си изъ пѣклото на робството; тя и сега може това да направи, като дигне високо знамето на своето просвѣщение, като освѣтли съ свѣтлината на Божественната мъдростъ тази човѣческа наука, о която се прѣпѣватъ нашитѣ атеисти, която искривяватъ и злоупотрѣбватъ и папищане, и протестанти и социалисти и всички тия, които въ името на сжщата наука обрѣщатъ гърбоветѣ на братията си на мешини. Да, църквата е, която ще спаси отъ погиване ниродътъ и тя е длъжна часъ по скоро да пристѣпи *специално* къмъ това, но въ състояние ли е, располага ли съ нужднитѣ материални и морални срѣдства тя туй да направи?

Нека се спрѣмъ за минута на този въпросъ. Ние казваме, че църквата ни трѣбва да избави народътъ отъ погибель; това сжщето утвърждаватъ и още мнозина останали благочестиви помежду ни, но всички ние забравяме, че ни едно учрѣждение нѣма у насъ тѣй злѣ обставено, както Божественното учреждение, Светата наша църква. Никой тѣй злѣ не е свързанъ за изпълнението на длъжността у насъ, както църквата ни и никой тѣй злѣ не се третира отъ всички за неиспълнение на длъжности както тя, но заедно съ това и никой неиска да се запознае по отблизо съ сжщискитѣ причини на невъзможността да се работи отъ нейна страна. Нашата Църква се лишава даже отъ това съчувствие на своитѣ чада, държачи кормилото на общото управление, съ което се ползувтъ даже нейнитѣ сестри въ Турция. У насъ се само говори за длъжности, но за спомагание и дума не става. Да земемъ, на-примѣръ, самозваннитѣ добротворители на народътъ:

католицитѣ и протестантитѣ иматъ въ пълното свое .
 распорѣждане надлежнитѣ материални сръдства и дѣй-
 ствуватъ по свое усмотрѣние гдѣто и когато намѣрятъ
 за нужно ,а пакъ нашата църква за да отима на
 ржката си една разсилническа плата, трѣбва да се прѣ-
 вива до земи, да прѣнося хиляди злохуления, догдѣ се
 смиятъ да и хвърлятъ исканата сума като на зълъ
 чловѣкъ за задобряване; социалиститѣ се наслаж-
 даватъ съ сърдечното съчувствие и на тия, които и
 на сънъ не сънуватъ да бждатъ социалисти, праватъ
 си свободно своитѣ конгресси и вечерни събрания и
 вѣстниците и списанията имъ се богато заплащатъ отъ
 хиляди читатели, а нашата църква не е въ състояние
 да направи нито едно свещенническо събрание въ го-
 дина и нито пакъ може да има едно списание, или
 вѣстникъ свой органъ, съ който да брани своитѣ ин-
 тереси. Църквата нѣма материалната сгода да улесни що-
 годѣ прилично своитѣ свещенници и тѣ стоятъ съ
 такова възнаграждение, каквото въ турско врѣме и
 поляцитѣ (куруджинитѣ) арнауте не получаваха. Рѣшено
 е духовнитѣ училища да се завѣдватъ отъ църквата,
 но какво ще тя прави, когато за надлежното тѣхно
 нарѣждане ще се изискватъ и надлѣжни сумми, а пакъ
 отпусканието на послѣднитѣ Богъ знае какъ ще стане,
 прѣзъ колко митарства ще мине, колко зли оскърбления
 ще се прѣнесатъ и се не е извѣстно дали ще се смилос-
 стивятъ да *подарятъ* сжщата сума, която ще се по-
 иска. Тѣй, на примѣръ, тази година нашата църква,
 както се приказва, искала твърдѣ много да отвори една
 добра духовна семинария, освѣнъ двѣтѣ сжществующи
 духовни училища, но като нѣмало люспитѣ, то тя не
 само, че не е могла семинарията да отвори, но се е
 ограничила да остане само съ Самоковското полу ду-
 ховно, полу педагогическо училище. Пакъ и отъ иду-
 щото Народно Събрание кой знае дали ще може нѣщо
 да испроси, тѣй като въ него има и такива прѣдста-
 вители, които на всичко друго могатъ да си тургатъ
 емзата, но не и за църковнитѣ наши работи, каквито
 сж, напр. социалиститѣ, турцитѣ и нѣкои отъ другитѣ.
 А пакъ никой другъ не може да исчисти вмѣкналото

се зло помежду народътъ ни, освѣнь църквата съ нейната просвѣтителна дѣятелность. Но имали кой да слуша? Има ли кой да вникнува въ всичко, що става у насъ, че на лошото да дири цѣрътъ? Всички сме омаяни и всички гледаме само за днесъ, а за утрѣ и немислимъ.

Изъ църковния животъ въ Россия. Отъ прѣди 10—15 години Русската църква е поченала съ едно похвално усилие да се грижи за просвѣщението на своитѣ духовни чада въ истинитѣ на Светото Православие, като за това отваря енорийски (приходски) училища, при всѣка енорийска църква, въ които учителствуватъ само свещеницитѣ и дияконитѣ. Тази света грижа на тази църква е дала вече своитѣ благи плодове и правителството и народътъ гледатъ на тия училища като на най добритѣ разсадници за религиозно-нравственното прѣуспѣвание на руския народъ и на неговото величие. За по доброто нарѣждане на тия училища, а тѣй сжщо и за по доброто възнаграждение на трудътъ на трудящитѣ се въ тѣзи училища—свещеници и диякони руското правителство е отпустнало прѣди нѣколко врѣме една сума отъ около 4 милиона рубли. И тая поддръжка на правителството е една голѣма награда и въодушевление въ трудния, но святъ подвигъ, който носи на рамената си руското духовенство.

СМѢСТЪ

Голѣмината на океанитѣ. По прѣсмѣтанието на нѣмския географъ Картенсъ, Тихия Океанъ, който по голѣмината и сръдната си дълбочина стои на първо мѣсто, има дълбочина 161,137.000 квадр. километра, сръдня дълбочина 4,083 метра и съдържа въ себе 658 милиони кубич. килом. вода, Подиръ него върви Атлантическия океанъ съ неговата водна повърхнина отъ 79,776,000 квадр. килом., сръдня дълбочина 3,763 метра и водна

масса 300 милиона куб. килом. Индийския океанъ обема една равнина отъ 72,563,000 кв. кил., срѣдна дълбочина 3650 метр., и водна масса 265 мил. куб. кил. Сѣверния Ледовитъ океанъ не е толкозъ дълбокъ. Картенсъ опрѣдѣлява неговата срѣдна дълбочина въ 818 метр., повърхността му въ 12,700.000 кв. кил., а водната му въ 10 м. куб. кил. Срѣдната дълбочина на Южния Ледовитъ океанъ се опрѣдѣля въ 1500 метр. повърхността му въ 15,620,000 кв. кил., а водната масса въ 23 мил. куб. кил. Всичкитѣ морета на земята, въ общо иматъ повърхностъ 30,748,000 кв. кил., срѣдната тѣхна дълбочина 1.090 метр., а водната масса $32\frac{1}{2}$ мил. куб. кил. Всичкитѣ морета на земята заематъ една площадъ отъ 367,900,000 кв. кил. и съдържатъ въ себе си 1,286 мил. куб. кил. вода. Дупката, която съдържа моретата е толкова голѣма, щото въ нея може да се помѣсти всичкия материкъ съ горитѣ му.

Забѣлѣжителна книга. Има една книга на свѣтътъ, която не е ни написана, ни напечатана, а всѣка една буква е изрѣзана на книга; страницитѣ ѝ сѣ едни бѣли, едни сини и тя се чете легко като обикновенна книга. Тази книга носи надсловъ; *Страсти Христови* и е била извѣстна въ 1640 год. Въ сегашне врѣме тя принадлежи на семейството на принцъ — де Линъ.

— На „Жур. де Деба“ пишатъ изъ Палермо (Сицилия) слѣдующето: освѣнъ обикновеннитѣ вълнения, които произлизатъ отъ бѣдността на населението, въ Сицилия въ сегашно врѣме се размножава една отъ особенъ родъ пропаганда отъ политическо-религиозенъ характеръ. Въ главѣ на това движение е нѣкой си Себестяно Ридело, бивши овчаръ, но грамотенъ човѣкъ, който увѣрилъ простото население, че въ него се вселилъ Исусъ Христосъ и сега разыгрива ролята на първосвященника Мессия. Той проповѣдва, исповѣдва, наражда религиозни обряди и нови правила за живота. Въ своето малко имѣние, което се намѣрва въ провинцията Рокацца, той устроилъ колония отъ мжжѣе и жени, които идѣтъ при него отъ всѣкадѣ. Всичкитѣ тѣзи хора работятъ за него и сѣ готови да отидѣтъ зарадъ него и въ огънь и въ вода. Той въвелъ въ

своята колония *мормонизмъ*, което не малко спомогнало да се привлѣкжтъ въ нея мжжѣе, които желаятъ да се наслаждаватъ съ многоженството.

— Спорѣдъ рускитѣ вѣстници, по имѣющитѣ се свѣдѣния въ Св. Синодъ, въ сегашно врѣме въ Руссия наброяватъ до 250 мжжски духовно-учебни заведения, отъ които 4 академии, 56 семинарии и 190 училища. Числото на учащитѣ се въ академитѣ възлиза до 13.430 д. и въ училищата 32.100 д. Нови семинарии се *учреждаватъ въ Кутанскъ — Красноярскъ.*

Разрѣшение на едно недоумѣние за бждщия животъ. Извѣстно е, че покойния Мссковски Митрополитъ Иннокентий се отличавалъ съ голѣма дѣятелностъ и остроумие въ разговора. Въ свитата му, когато още билъ Камчатски епископъ, служилъ иеродияконъ Николай, човѣкъ простъ, добродушенъ и въ сжщото врѣме начетенъ. Той никога се не стѣснявалъ да се обжрща къмъ прѣосвященния за разнитѣ свои недоумѣния, и въобще билъ наклоненъ къмъ запитвания. Еднажъ било рѣчь за бждщия животъ и иеродияконътъ възразилъ: „владико, ако Богъ е безмѣрно милосърдъ, то какъ Той ще лиши нѣкои хора отъ Своего небесно царство?“ На иеродиякона въ това врѣме се случило да гледа въ слънцето; лжчитѣ на слънцето на право ударяли въ очитѣ му и много го безпокоили. — „А ти що си въртишъ главата и не сѣдишъ спокойно?“ попиталъ го владиката. — „Слънцето ми грѣе право въ очитѣ и не ми дава спокойство“, отговорилъ иеродиякона. — „Ето ти отговоръ на питанъето“, казалъ владиката Иннокентий: „не Богъ ще лиши непокаянитѣ грѣшници отъ Своего небесно царство, но сами тѣ не ще могатъ да издържатъ Неговата свѣтлина, както ти неможешъ да издържишъ слънчевата свѣтлина“.

— Спорѣдъ „Церковний Вѣстникъ“ православието въ Америка прави такива бързи успѣхи, щото тó даже обръща вниманието и на свѣтскитѣ лица. Въ „Руското Обозрѣние“ г-жа Макъ-Гахамъ като дохожда въ вѣсторгъ отъ тия успѣхи, приписва главното влияние за това на необикновенния ораторски талантъ на преосвящ.

Николая, който дѣйствува силно даже и на хора съвсѣмъ индиферентни къмъ православието; за учудване, безъ да сваля очитѣ, неговитѣ проповѣди слушатъ даже русскитѣ нѣмци — протестанти, на които обикновено и на умъ не дсхожда да исказватъ каквито и да било симпатии къмъ дѣлото на православието. А тъй като този даръ се допълня още и съ душевна топлина, не присторена ласкавостъ въ обращението, то прѣдъ него се прѣклоняватъ сърдцата и на най-строптивитѣ, съ това се обяснява и успѣхътъ на православието въ Америка въ послѣдно врѣме. Числото на православнитѣ се увеличава, най-много, за смѣтка на уніятитѣ — славяне. Въ сегашно врѣме наброяватъ до 10.000 души уніяти, които сж приели православието, тѣ сж разпръснати по щатоветѣ: Миннесора, Виспонсина, Иллинойсъ, Охайо, Пенсилванія и Коннектикутъ.

— *Новооткрита филоксера.* — За да могатъ да се подложатъ и лозята въ България на една по-строга контрола, както това е навсѣкадѣ въ странство, Министерството на Търговията и Земледѣлието е распорѣдило щото г-да земледѣлческитѣ надзиратели и чиновницитѣ по филоксерната зараза отъ 1-й Юлій до 1-й Септемврий да се занимаятъ исклучително съ прѣгледванието на лозята въ повѣренитѣ имъ райони.

Прѣгледванието е почнато и спорѣдъ полученитѣ до сега телеграфически съобщения, филоксерата се открита въ Руссенския окръгъ — въ Тутраканската околия, въ лозята на селата Брешленъ и Кютюклии; въ Търновска околия, въ селата Михалди и Самоводени; въ Севлиевска околия, въ селото Горско-Сливово и въ селата Козачево, Радиовени, Владина, Слатина, Александрово и Долно-Павликени, Ловченска околия.

— *Картофитѣ.* — Тазигодишнитѣ опити съ доставенитѣ отъ странство картофи, както съобщаватъ отъ повечето мѣста изъ провинцията ще даджтъ една доста добра беридба. Ние лично прѣгледахме нивитѣ засѣти въ нѣколко села около София и тѣхното състо-е повече отъ добро. Раннитѣ картофи сж вече отдавна събрани и по количество се прѣсмѣтатъ приблизително 1800 до 2000 килограмма на декаръ, а въ нѣкои мѣста

и повече. По качество картофитѣ надминаватъ даже нашитѣ очаквания. Тѣ сж много едри и даже има събрани у двама души земледѣлци въ с. Филиповци картофи до 1000 килограма, отъ които по-едритѣ зърна тѣжатъ до половинѣ килограма едното! („Орало“).

— *Хининътъ, като срѣдство противъ сълнчевия ударъ.* Германския професоръ Бинцъ, въ случай на сълнчевъ ударъ прѣпорѣчва да се взима хининъ. Благодетелното дѣйствие на това срѣдство той обяснява по слѣдующия начинъ. Сълнчовия ударъ не е нищо друго, а нарушение обмѣната на обществото, което нѣщо се причинява отъ покачованието температурата на тѣлото, вслѣдствие на което приготвяющитѣ бѣлтѣчнитѣ клѣтки почватъ да отдѣлятъ такова вещество, което измѣнява съставътъ на кръвта и трови нервнитѣ центрове. Въ треската, когато температурата е висока хининътъ, както е извѣстно, понижава дѣятелността на бѣлтѣчнитѣ клѣтки; при сълнчовия ударъ хининътъ трѣбва да покаже сжщото дѣйствие. На основание съобщенията на Английскитѣ военни доктори, които сж практикували въ Индия, и многобройнитѣ опити направени върху животнитѣ, проф. Бинцъ съвѣтства да се употрѣбѣва хининътъ въ форма на подкожно впръскване (инжекция), съ което се достига най-бързото и най-вѣрното му дѣйствие. Особенно сгоденъ въ дадения случай се оказва дву-солно-киселия хининъ. (*Chininum bimuriaticum*), който лесно се растопява въ чистата вода отъ обикновенна стайна температура; неговия растворъ всѣкога трѣбва да има всѣки при себе си въ случай на походъ. Впръскването се произвежда посрѣдствомъ шприца на Праваца по 0,25 грама на единъ пѣтъ. Въ случай на нужда, инъекцията може да се повтори нѣколко пѣти.

— *Ужасно послѣдствие отъ пиянството.* В. „Православная Буковина“ разказва слѣдующия случай за ужаснитѣ послѣдствия отъ пиянството: Антоний П. въ Садагоръ се върналъ въ пияно състояние на 23-й т. м. (Августъ) у дома си и когато почнала майка му, съ която той винаги живѣлъ въ кавга, да го мѣмри за развратния му животъ, той взелъ единъ по-голям-

шъкъ остъръ ножъ и се хвърлилъ като бѣсенъ върху майка си Въ тая критическа минута хвърлила се жена му между него и майка му и не дала по тоя начинъ да стане мжжъ ѝ майкоубиецъ. Това, обаче, тя направила съ пожъртвувание събственния си животъ. Въ своята слѣпа ненавистъ П. нанесълъ на жена си голѣми и опасни рани и е съмнително да ли тя ще остане жива. Злодѣецътъ прѣдали въ сждътъ.

— *Втория международенъ конгрессъ противъ безнравственната литература* ще се свика въ началото на м. Октомврий въ Брюкселъ, подъ почетното прѣдсѣдателство на г. Жюль-Симона и подъ ръководството на министра Беернерта. Работитѣ ще бждатъ раздѣлени на двѣ категории, пропаганда и законовѣдѣние и ще бждатъ указани само срѣдствата за борбата противъ безнравственната литература.

КНИГОПИСЪ.

КИЕВСКИЙ МИТРОПОЛИТЪ ГРИГОРИЙ ЦАМБЛАКЪ.

(Очеркъ на негова животъ и дѣятелность),

Живота и дѣятелността на Киевския Митрополитъ Григория Цамблака прѣдставлява една отъ найтъмнитѣ страници на руската История. Всичко насъ ни кара да мислимъ, че той е билъ нѣкакъвъ отличенъ человекъ. Той игралъ голѣма роля въ църковно-политическитѣ събития на своето врѣме и оставилъ подиръ себе си, ако не съвсѣмъ похвална, то на всѣки случай продължителна память въ потомството. Вече онѣзи легенди *) и измислици, които сж прѣплетени съ неговото име у различнитѣ лѣтописи и разказвачи, показватъ на неговата чудовность и на отличителното негово историческо значение, затова, че легендитѣ не се създаватъ за хора, които сж прѣминали живота си

*) Приказки.

незабѣлѣзано. И още повече историкътъ остава зачуденъ отъ много голѣмата бѣдностъ на свѣдѣнията, които сж се запазили за него до наше врѣме. Ако ние съберемъ всичкитѣ несъмнѣни извѣстия за живота и дѣятелността на Цамблака, каквито могатъ да бждѣтъ извлечени отъ различнитѣ исторически документи, то резултата може да бжде изказанъ почти само въ тѣзи малко думи: въ втората половина на XIV вѣкъ и въ първата половина на XV в. живѣялъ Глигорий Цимплакъ, познатъ въ руската история като Киевски митрополитъ, при когото станало врѣменното отдѣление на юго-западната Митрополия отъ московската, като отличенъ проповѣдникъ и като Иерархъ, който ходилъ на Константиския съборъ въ качеството на прѣдставителъ на южно-руската църква за прѣговоритѣ на Унията. Ако ние искаме да разширимъ тѣзи оскъдни свѣдѣния то туй можемъ да направимъ само съ помощта на повече или по малко вѣроятно прѣдположения и досѣщания. По тоя начинъ, възможната въ сегашно врѣме история на Григория Цамблака трѣбва въ доста голѣма степенъ да се основава на прѣдположения, и нейния послѣдователъ неизбежно е принуденъ да повтаря на всѣка стѣпка омразнитѣ думи: „може би“ и „навѣрно“. Нъ, ако различнитѣ прѣдположения и досѣщания позволяватъ да се напише до нѣкждѣ вѣрна, до нѣкждѣ пълна нѣкаква история на живота и дѣятелността на Цамблака, то запазенитѣ до наше врѣме извѣстия не даватъ вече рѣшително нищо опрѣдѣленно за характеризуванието личността на този дѣятел. Ние никакъ не можемъ да си прѣдставимъ Цамблака като живъ чловѣкъ. Какъвъ е билъ Цамблакъ по своя нравственъ характеръ, какви сж биле неговитѣ истинни стрѣмления и убѣждения — за всичкото това даже и да се досѣщаме е трудно. Само неговитѣ религиозни убѣждения могатъ да бждѣтъ изяснени до нѣкждѣ вѣрно.

Ние ще се опитае да съберемъ ония свѣдѣния за живота и дѣятелността на Григория Цамблака, каквито се намѣрватъ въ сегашно врѣме, и съ помощта

на възможнитѣ прѣдположения да разяснимъ нѣкои тъмни страни отъ неговата история ¹⁾.

I.

Живота и дѣятелността на Григория Цамблака прѣди неговото дохождане въ Россия.

Националността на Цамблака. — Мѣстото и врѣмето на неговото раждане. — Фамилията на Цамблацитѣ. — Живота на Григория въ България. — Живѣнието му въ Цариградъ. — Дѣятелността му въ Молдовия. — Живѣнието му въ Сърбия.

Какъвъ е билъ Григорий Цамблакъ по своята народностъ, този въпросъ може да се счита рѣшенъ. Първо, Всичкитѣ лѣтописи и всичкитѣ документи, гдѣто само затова се говори, наричатъ го *Българинъ* ²⁾. Второ, ако

¹⁾ Считаме за нужно да кажемъ нѣколко думи за источниците за историята на живота и дѣятелността на Цамблака. Рускитѣ лѣтописи казватъ само за онзи периодъ отъ живота на Цамблака, когато той билъ въ Руссия, иъ и то е непълно. Въ тѣхъ се дава извѣстие за обстоятелствата, при които той станалъ Киевски митрополитъ, даватъ се указания на неговото пжтувание на Констанция съборъ и се указва годината на неговата смъртъ. Нѣкои свѣдѣния могатъ да бждатъ заети отъ съврѣменнитѣ, запазени до наше врѣме, писма (грамоти) и актове. Нѣкои обстоятелства отъ тоя периодъ на живота на Цамблака се озаряватъ на основание свидѣтелствата на Полския историкъ отъ XV вѣкъ *Длугоша* и западно-рускитѣ писатели отъ XVII вѣкъ *Л. ва Крезви* и *Захария Копистенский*. Многобройнитѣ съчинения на самия Григорий Цамблакъ даватъ по-малко исторически материалъ, отъ колкото можеше да се очаква. Повечето отъ тѣзи съчинения сж проповѣди, които иматъ отвлеченъ характеръ, — нравственъ или догматиченъ. При това много отъ тѣхъ не сж напечатани. При всичко туй, нѣкои указания, които се срѣщатъ въ тѣхъ, и, по-често, тѣхнитѣ надписвания служатъ като единствено и затова драгоцѣненъ источникъ за историята на живота на Цамблака прѣди дохождането му въ Россия. Особено цѣнно значение има въ това отношение неговото похвално слово за Митрополита Киприяна. Нѣкои извѣстия за тоя периодъ отъ живота на Цамблака и относително негова родъ могатъ да бждатъ заети изъ актовѣта на Цариградския патриархъ и отъ нѣкои византийски писатели. Специални издирвания за Цамблака въ Руската литература нѣма, ако не считаме статията на *И. Ѳоса. Макария* „О Григоріи Цамблакѣ, какъ писателъ“, напечатана въ Извѣстіяхъ Императорской Академіи наукъ по отдѣленію русскаго языка и словесности, т. VI. Въ 1884 г. румѣнския епископъ *Мелхиседекъ* издалъ съчинението „*Vieta si scrierile lui Grigorie Tamblacu*“ („живота и съчиненията на Григория Цамблака“ Букурещъ). Нъ съ това съчинение ние можиме да се запознаемъ само по доста подробния рефератъ — рецензия на г. *Сиркю* въ *Журналъ Мин. Народногo Просвѣщенія* 1884 г. Ноябрь. (Въ Българ. литература обстоятелствено изслѣдване по тоя въпросъ срѣщаме кандидатското съчинение писано отъ г. Христа Поповъ и напечатано въ в. „Новини“ 189 г. прѣводъ,

²⁾ Вж. напримѣръ Воскресенск. лѣтоп., Пол. Собр. Рус. лѣтописей, т. VIII, стр. 88; Никонов. лѣтоп. т. V, стр. 73; Первая Новгород. лѣт. II. С. Р. Л;

би тѣзи свидѣтелства и да не бѣха така единогодушни, въпроса се рѣшава съвсѣмъ ясно на основание на указанията отъ самага Цамблака, който въ своето похвално слово за Митрополита Киприяна ¹⁾ направо нарича България свое отечество ²⁾.

III, 106; 1—я Соф. лѣт., П. С. Р. Л V, 259; лѣтописъ вел. князей литовскихъ пзд. *Анд. Поповымъ*, ученыя записки П-го отдѣленія Импер. Акад. Наукъ, кн. I (1854 г.), стр. 43; „Оборона униї“ *Льва Кумизы*, Русская Историч. Библ. т. 81 столб. 232; „Палинодія“ *Загаріи Копыстенскаго*, *ibidem* столб. 1029; „Specimen Ecclesiae Ruthenicae“ *Кулчинскаго*, париж. изданіе Мартынова, р 121 (цит. у *Андр. Попова*, „Историко Литерат. Обзоръ древне-рус. полемич. сочинений противъ Латинянь (XI—XV в)“, Москва 1875, стр. 316, притѣч.).

¹⁾ Това слово е издадено отъ *Архим. ндритъ Леонида* въ чтеніяхъ импер. общества Исторіи и древностей Россіискихъ 1872 г. кн. I, стр. 23—32.

²⁾ „Егоже убо (т. с. Митр. Киприяна) *ншиз отечество* изнесе“. *ibid* стр. 25, Подъ „наше отечество“, както това съ очевидностъ е ясно отъ цѣлото слово, може да се разбира само България. — *Прѣосв. Макарий* нарича Григория въ своята исторія (т. IV, стр. 98 издание 1866 г.) Сърбинъ, а *Прѣ св. Мелхиседекъ* въ помѣнатото по-горѣ съчинение, „*Yiet si scrierile lui Grigorie Tambleac*“, стр. 2 (вж. реферата на *Сирку*, Ж. М. Н. П. 1881. Ноябрь, стр. 109—110) признава го за румѣнинъ. Нѣ и двѣтъ тия мнѣнія, очевидно е, сж погрѣшни. *Прѣосв. Макарий*, както това можемъ да разберемъ отъ неговата статія „О Григоріѣ Цамблакѣ, какъ писателѣ“, Извѣс. Импер. Акад. наукъ по отд. рус. яз. и словесности, т. VI, столб. 98, примѣч. 2, билъ введенъ тука въ заблужденіе отъ това обсто тѣлство, че Григорій Цамблакъ се падалъ племянникъ на митрополита Киприяна, а Киприяна рускитѣ лѣтописи наричатъ сърбинъ. Това недоразбирание се прѣмахва съ туй; че и Киприянъ не е билъ сърбинъ, а българинъ, затова, че Григорій Цамблакъ въ сжщото похвално слово, както можн да се види отъ горѣ-прѣведеното мѣсто (сравн. *ibid* стр. 27), нарича България отечеството на Киприяна. А погрѣшката на рускитѣ лѣтописи произлиза, навѣрно, отъ това, дѣто Киприянъ като живѣлъ дълго врѣме на Атонѣ помежду сръбскитѣ монаси и като се занимавалъ тамъ много съ сръбската църковна литература, самъ се посърбилъ по своя литературенъ и разговоренъ езикъ. (Виж. статыята на Архимандрита Леонида „Киприянъ до востшествіа на Московекую Митрополию“. Чтенія Ими. Общ. Иси. и Древн. Росс. 1867 г. кн. 11, стр. 20—21). Като го знаели *по елика* за сърбинъ, въ Россія го счели за сърбинъ и *н прои тождество*. Колкото се досяга работата до възглагода на румѣнския епископъ, то въ него може да се види не друго нѣщо: а може би само влѣ скроена национална тенденция (прищѣвка) Основание да признава Григорія Цамблака румѣнинъ за прѣосв. *Мелхиседека* служи само оригиналното (озмайсторосаното) словопроизводство на фамили. та (прѣкора) „Цамблакъ“. Прѣкора „Цамблакъ“, „Семивлакъ“, „Самвлакъ“, споредъ прѣосв. *Мелхиседека*, състои като ужъ отъ двѣ славнски думи: *сѣмъ* и *влакъ*, и затова ознавава *чистъ, сжирскы румѣнинъ* (*ibid*). Но такова курьозно (повечето смѣшно, чудно) словопроизводство нѣма подъ себе си никакви о нования и се крѣпи само на съзвучіето съгласуваніето на думитѣ и на простата игра на думитѣ Сжщото съзвучіе дава поводъ на друго, пакъ толкова невѣрно, словопроизводство на тоя прѣкоръ, та прѣосв. Макарий („О григоріѣ Цамблакѣ, какъ писателѣ“, *ibide*) и Архиман. *Леонидъ* („Киприянъ до востествіа на Московскія митрополию“ *ibid* стр. 11) правятъ грѣшки въ тоя случай. Споредъ тѣхното мнѣние, прѣкора *Цамблакъ-Семивлакъ* състои отъ двѣ други думи: *femi* и *vlachus* и значи *н я вивлакъ*. На основание на това архим. *Леонидъ* (наедно съ *митропол. Евгения*, „Словарь историческій о бывшихъ въ Россіи писателяхъ духовнаго чина“, ч. I, спб. пзд. 1818 г. стр. 98) допуца, че Григорій Цамблакъ произ-

Родното мѣсто на Цамблака е била, навѣрно, столицата на тогавашна България, града Търново, въ който той прѣкаралъ своето дѣтинство и юношество и получилъ своето възпитание, както това се вижда отъ сжщото похвално слово ¹⁾. Годината на ражданието на Григория не е точно извѣстна, но тя може да бѣди опрѣдѣлена *приблизително*, по слѣдующия начинъ. Въ похвалното слово за Киприяна Цамблакъ казва, че той виждалъ митроп. Коприяна въ България, като билъ още *дѣте* ²⁾. Това било прѣди 30 години отъ онова врѣме, когато Цамблакъ произнесълъ своето слово. Киприянъ тогава отивалъ изъ Россия въ Цариградъ и по пѣтя посѣтилъ своето отечество и своя роденъ градъ, Търново ³⁾. Но Цамблакъ, както самъ посочва, казвалъ своето похвално слово *два или три*

изгавалъ отъ молдовахскитѣ българи (Молдовия при Асеновци била воеводство (область) на Българското царство; въ нея живѣли много българи и българския езикъ владѣлъ тамъ до XVI в. (Виж. Ю. Внелиз, Влахо-Болгарскія или Дако-Славянскія грамоты“). По поводъ на тия филологически упражненія трѣбва, първо, да се забѣлѣжи, че латинското словопроизводство на славянско име нѣма мѣсто; второ, и прѣосв. *Мелхиседекъ*, и прѣосв. *Макарий*, и архим. *Леонидъ* изгаватъ отъ произнасянето прѣкора на Григория, което явно е неправилно. „Самвлахъ“ не е нищо друго, освѣнъ изопачено „Цамблакъ“, и се срѣща само у русекитѣ лѣтописци, които памѣняватъ тоя прѣкоръ до безкрайно разнообразие. (Цимвлахъ, Цемблакъ, Щемблагъ, Чамъблакъ, и т. н.); „Семивлахъ“ е сжщото поврѣждане (изопачаване) на сжщия прѣкоръ у юго-западнитѣ писатели. Прѣкора на Григория трѣбва да произнасяме (да изговаряме) *Цамблакъ*, както на това показватъ византийскитѣ писатели, които винаги пишѣтъ о Tzamprakon, което е равно на о Tzamlakon, затова че по закона на грѣцката фонетика (наука за mb трѣбвало да прѣмине въ mp (Виж. Foy, Sautsystem der griechischen Umläutsprache, Seiprig, 1878 s. 34—25). Прѣкора „Цамблакъ“ по свѣка вѣроятность е отъ български корень.

¹⁾ Виж. Чтенія, 1872 г. кн. I стр. 27.

²⁾ „Того (Киприяна) вы видѣнна никако-жъ оскудѣете, мы-жъ святаго онаго лица вмаѣлъ сподобихомся видѣти, *отроческий еще по-мощи возрѣти*, абие-жъ отъ насъ отиде. и старости насъ постигши, не къ току того видѣхомъ“. *ibid.* стр. 27,

³⁾ „Суть бо *стѣли до тридесать лѣтъ до лѣтъ, егда съ сѣсъ воздвижѣхъ великому сему и царици градъ лозъ грядѣше*; подвизааше бо пастыря любленіе, долготу ни во что-жъ вмѣстити, и нѣкій языкъ проходящъ, икъ Истру рѣцѣ спротяжущи искушенія святаго срѣтиша и многую скорбію того обложѣша“, и проч. *ibid.* стр. 27. — Това е било сжщото онова пѣтувание на Киприяна въ Цариградъ, което той прѣдприелъ подиръ смъртъта на митроп. Алексія, подиръ Митея, за да се опита да стане всероссийски митрополитъ. Подъ думата „искушеніями“ Цамблакъ разбира ограбването (обиранието) на Киприяна при Дунава отъ нѣкакви си скитници (прѣселници отъ едно мѣсто на друго).

години подиръ смъртъта на митрополита Капріана¹⁾. Тъй като митроп. Кипріянь, умрѣлъ въ м. Септемврий 1406 година, то ще рече, словото било произнесено приблизително въ срѣдата на 1409 година. Ако ний извадимъ 30 година отъ това число, то ще получимъ, че Цамблакъ се виждалъ съ Кипріяна въ 1379 година²⁾. По тоя начинъ въ 1379 година Цамблакъ билъ дѣте. Ако ние приемемъ тая отроческа възраст на Цамблака като пълна срѣда помежду края на дѣтинството (приблизително 10 години) и началото на юношеството (приблизително 16 година), то ний ще намѣримъ, че въ 1359 година Григорій билъ на 13 години. Оттука, Григорій Цамблакъ се родилъ около 1366 година.

(Слѣдва).

¹⁾ „Блажени и ви, яко сѣмъ (любовь къ Кипріяну) приѣмши сохраниете совершенну и не дозѣ токмо, но и уживати (имѣть впрѣдъ) тицитесь, яко чада ождѣлюбиваа, не двоихъ или траехъ годъ ижъ преидеши, но и простертоу лѣтнему съпротиваетеся и ваше ко отцю любленіе“ *ibid.* стр. 26.

²⁾ Датата — 1879 г. — е съвършено съгласна и съ показаніята на самия Кипріяна, който въ житието на св. митроп. Петра казва, че той тръгналъ за Цариградъ „съ наступленіемъ третьяго лѣта“ подиръ своето пристиганіе въ Россія. (Виж. извлечение изъ това житіе въ статіята на Архим. Леоніда „Кипріянь да възшествія на Москов. митрополию“, Чтенія 1867, II, стр. 29). А той пристигналъ въ Россія прѣз зимата на 1376 година (1-я новгор. лѣтоп., П. С. Р. А. т. III, стр. 91. — Сравни Miklosch et Müller, *Acta et Diplomata Graeca, res graecas italogue illustrantia*, Vindobonae MCCCCLXV, t. I p. 116 — 129).

БЪЛГАРСКИ ЦЪРКОВЕНЪ ПРѢГЛЕДЪ

(МѢСЕЧНО СПИСАНИЕ)

Книжка девета

МѢСЕЦЪ СЕПТЕМВРИЙ

Редакторъ-Издатель **Игнатий Рилскій.**

Но като отхвърлихме скришнитѣ,
срамни работи, като неприбѣгваме до хитрости и неприбѣгваме Словото Божие,
а откриваме истината, прѣдставяме себе си на съвѣстѣта на всѣки чловѣкъ предъ Бога.

Не прѣкланяйте се подъ чуждия яремъ съ невѣрнитѣ, защото праведността какво общение може да има съ беззаконието? Какво общо имѣ свѣтлината съ тъмнината (2 кор. гл. 4 2, 6, 14)?

СОФІЯ

Книгопечатница „Просвѣщение“

1895.

СЛОВО,

казано въ деня на празнуването паметъта на св. Кирила и Методия, първоучителитѣ Славянски. (По поводъ на гръцко-българската църковна прѣпирня).*).

(Прѣводъ отъ руски).

Иоанъ рече: Наставниче, видѣхомъ нѣкоего о имени Твоемъ изгоняща бѣсы: и възбранихомъ ему, яко во слѣдъ не ходитъ съ нами. И рече къ нему Исусъ: не браните: иже бо нѣсть на вы, но васъ естъ (Лука 9, 49. 50).

Ученицитѣ Христови, навѣрно, въ врѣме на своята проповѣдь, за която тѣ нарочно били проводени отъ Божественния свой Наставникъ, и за подкрѣпенъето на която получили отъ Него даръ да исцѣряватъ всѣ-какъвъ родъ болѣсти, и тъй сѣщо да изгонватъ духоветѣ, срѣщнали человекъ, който не ходѣлъ съ тѣхъ заедно подиръ Исуса Христа въ неговитѣ пѣтувания, отъ Него не получвалъ заръчванъе да проповѣдва Божието Царство, нѣ подбуждаванъ отъ человекѣлюбие, самъ дѣйствувалъ съ името Исусово въ изгонванието на духоветѣ, и, както се вижда, не безъ успѣхъ. Защото, ако да бѣше тоя опитъ безуспѣшенъ, то тая работа не би заслужвала обяснение отъ тая страна на ученицитѣ, и не би била отбѣлѣзана въ Евангелската История. И Господъ такъвъ самоволенъ дѣятель, въ устата на когото неговото име макаръ и да се разнасяло, нѣ, ако не извършваше никакво дѣйствие, никакъ не би призналъ за полезно на своето дѣло. — А какъ заклинателя е можалъ да дѣйствува съ името на Исуса, като не е принадлежалъ къмъ неговото об-

*) Това слово е пропанесено отъ покойния учень Протоперей А. Горский още въ 1872 година въ Московската академическа църква.

щество? — Трѣбва да се мисли, че, макаръ той и да не е ходилъ наедно съ ученицитѣ, нѣ е билъ, все пакъ нѣкое врѣме, слушателъ на наставленията на Господа Исуса, изнесълъ отъ тѣхъ убѣждение въ Неговата Божественна сила, като пратеникъ Божий на Христа Господень, поради което и се рѣшилъ да употребява Неговото име противъ злитѣ духове. Безсѣмнѣние, той е можалъ да забѣлѣзва чудодѣйственната сила на това име и въ дѣлата на Апостолитѣ, нѣ, ако би самъ той, въ душата си да нѣмаше вѣра въ Него, то съ него би могло да се случи не по-добро отъ това, което се е случило съ синоветѣ на Скева, на които злия духъ отговорилъ, когато тѣ извършвали заклинание: *Исуса знаю и Павла вѣмъ: вы же кто есте*; — и се хвърлилъ върху тѣхъ (Дѣян. 19, 15, 16). — И така нѣма сѣмнѣние, че заклинателя, за който говорилъ Иоаннъ, билъ е макаръ нѣколко врѣме ученикъ Господень, може би още прѣди избиранъето на Апостолитѣ, или не се намиралъ постоянно при Исуса Христа както тѣхъ. Имало още у Спасителя тайни ученици, като Иосифа и Никодима (Иоан. 19, 38, 39). — Кѣмъ числото на такива прикрити почитатели на Господа Исуса принадлежалъ и заклинателя: той не принадлежалъ кѣмъ числото на Апостолитѣ, нѣ въ своя духъ не билъ далечъ отъ Него.

Това видимо страненъе отъ обществото на Апостолитѣ и било причина на туй, че единъ отъ най-горѣщитѣ ревнители на дѣлото Христово, Иоаннъ се рѣшилъ да спрѣ да не продължава такива заклинания. При всичко това необикновенното явление на тоя чудотворецъ дълбоко обзело мисълъта на възлюбения ученикъ Христовъ. И той, като се възползувалъ отъ случая, когато Господъ говорилъ за Своего име, искрено отъ само себе си, безъ нѣкакви други подканвания, открилъ прѣдъ Господа своята постыжка. Господъ казвалъ: *иже аще приимѣтъ сѣ отроча во имя мое мене приемѣтъ: и иже аще мене приемѣтъ, приемѣтъ пославаго мя* (Лука 9. 48). Като чулъ това, Иоаннъ прѣдложилъ на сѣдѣтъ на Своя Наставникъ самъ себе си. Ние видѣхме, казва той, чловѣкъ, който съ Твоего име изгонваше бесовѣтъ

и му възбранихме, — неуважихме въ него силата на Твоего велико име. Дѣтински искренната душа неволно се изказала въ това самоизобличеніе! — Може да е располагало Апостола къмъ такова възбраняване — страхуването за чистотата на побужденията на тоя особенодѣйствующъ чудотворецъ или оскърблението за нѣкакво неуважаваніе къмъ лицето на Иисуса Христа, Когото той оставилъ, или ревнуването за своитѣ като че исключителни права да прави чудеса. Както и да било, само че тука се примѣсвало чувство и расъждане челоуѣческо, което не се съгласявало съ висшата воля на Самия Божественнъ Наставникъ.

Не браните ему, отговорилъ Господъ на Иоанна: никтоже бо есть, иже сотворитъ силу о имени моемъ, и возможетъ вскорѣ злословити мя (марк. 9, 39). Вашето сжжение е прѣждѣвременно, прибързано, основано на обстоятелства, за васъ още не ясни. Дѣлото е още въ началото. — Който прави чудеса съ моето име, не може да не види силата на това име въ неговитѣ дѣйствия, — и затова не може въ сжщото врѣме да се отрича отъ Него съ невѣрие, да Го злослови, подобно на другитѣ невѣрующи. Съ това именно, че той употребява туй име, той вече доказва, че Го уважава, като святия.

Вашето общество не обзема всички, което трѣбва още да принадлежи и до нѣждѣ сега вече принадлежи къмъ църквата макаръ невидимо. И тоя който видимо не ходи заедно съ васъ, невидимо може да принадлежи къмъ Него. Той съ васъ не ходи, нъ е съ мене, смисълъта за Мене, съ вѣрата за Мене Той ходи и дѣйствува. И до когато той дѣйствува въ тоя духъ, и съ такъвъ успѣхъ, нѣма причина да се боите, че той ще дѣйствува въ врѣда на васъ. — Църквата се образува, нъ още не е достигнала въ пълното си устройство; та и при пълното нейно устройство, само външнитѣ форми не сж въ състояние да сдържатъ всичкото нейно обилно съдържание: тѣ безъ друго ще се распокъсватъ. Духътъ иде и отива, и незнаешъ, отъ кждѣ и накждѣ той заминува. Божественната сила проявява сама себе си въ чудодѣйствия: кой може да я спрѣ.

И като завършвалъ своето наставление, Господъ прибавилъ: *иже бо нѣсть на вы, по васъ есть.*

Нетърпимостъта нѣма мѣсто. Умѣйте да се ползвате не само отъ всѣко изиявяване на расположение на вѣрата, нъ и отъ простото нѣманье на враждебни побуждения противъ тѣхъ. Защо да считате врагъ оно-гова, който неотива открито противъ васъ, противъ вашето дѣло, противъ името, за което ви се трудите? — Наопаки, най-малкото изказване на участие въ вашето положение, въ вашитѣ нужди, заради името Христово, макаръ би даже погасеньето жаждата съ студена вода въ името Христово, и то нѣма да бѣде забравено отъ Небесний Отецъ, слѣдователно трѣбва да бѣде приемено отъ ученицитѣ христови, като изказване на съчувствие съ любовь.

„*Не ходитъ по насъ: и возбранихомъ ему, яко непослѣдуетъ намъ*“: Не чували се тоя укорителенъ отзивъ, не се ли повтаря стѣснителното распореджане и сега въ прѣспирната между Гръцката Иерархия и Българската църква? — Едномисленни въ вѣрата, които съ нищо не могатъ да обвинятъ единъ другото въ повреждане на догматитѣ, не се съгласяватъ помежду си, распалятъ се отъ вражда единъ противъ другото само по въпроса за самостоятелността, и туй несъгласие се прѣобрѣща въ заплашване съ отлъчване. Заплашватъ не еднакво да е лице, общество, градъ, но и многомилionenъ народъ, въ срѣдата на който и безъ това е осиромашала православната църква. Тамъ има отколѣшни патриаршески прѣстоли, които сж имали самостоятелно управление, нъ които втечение на вѣковетѣ отъ ереситѣ, отъ лъжливото вѣрване мохамеданско, сж изгубили много градове и църкви, и сега много повече бѣдни по числото на своитѣ членове, отколкото тоя народъ самъ, който отново излиза на реда на духовната дѣятелность, — и нему отказватъ въ оная самостоятелность, отъ която въ сжщность сами неможатъ да се ползватъ, отъ която тоя народъ нѣкога си се ползвалъ, нъ изгубилъ не по своята вина, отъ която и сега се ползватъ съплѣмненитѣ нему народи, които нѣкога си носили едно иго съ него, по-малобройни,

нѣ по-чести. Старата Иерархия*), повече развита и просвѣтена, която владѣе богатитѣ съкровища на православието въ писанията на великитѣ отци и учители църковни, е можла да има, и подиръ раскъсването на Иерархическата връзка, или на единството на управлението, можла е да има плодотворно духовно влияние чрѣзъ учението и просвѣщенъето на новата страна: не, това не ти стига; привычката да управлява изисква властъ въ прѣдишнитѣ прѣдѣли, и като ненамира за себе си удовлетворение, счита се въ право да казва и да дѣйствува въ духа на ония, които Господъ одобрилъ, които казвали: *возбранихомъ ему, яко не послѣдуетъ намъ*. — Примѣра на народноститѣ, които порано сж се освободили отъ прѣдишната Иерархическа зависимостъ, не показва, щото тѣ вслѣдствие на това да сж паднали ниско въ своето духовно развитие. Примѣра съ нашата руска църква, която скоро е почувствувала нужда отъ самоуправление, и отколѣ се ползова съ него, свидѣтелствува така сжщо не въ полза да се продължава по-прѣдишната наредба на управлението.

Нѣ не да осжждаме църквата сме се събрали ний въ храма, а да се помолимъ за мирътъ и единението на всичкитѣ църкви. Наша длъжностъ е да молимъ Главата на Едната Свята, Съборна, Апостолска Църква, да умири Той враждующитѣ, да успокои тия, които иматъ властъ, съ своята дума: *не браните. Иже бо нѣсть на вы, по васъ есть*. — Като имате прѣдъ видъ религията на лъжепророка, вашето единомушно, и при раздѣлянието дѣйствувание ще даде повече тържество на истината, отколкото сегашното съблазнително разединение въ духа. Българската църква вече е изгубила при вашето слабо дѣйствуванъе много стотини хиляди отъ своитѣ чада: сегашното въстановленъе на нейнитѣ прѣдишни права може по-силно да повдигне отпадналитѣ да се възвърнатъ въ пазвитѣ на православието. *Иже нѣсть на вы, по васъ есть*.

Святи Апостоли и първоучители славянски! Ви, сами нѣкога си сте сж борили съ лъжливитѣ, своеко-

*) т. е. Цариградската Гръцка Патриаршия. Пр.

ристни начала на триезичниците, които не искали да даждъ на Славянския езикъ равно значение въ дѣлото на религиозното значение съ древнитѣ езици на църквата: Еврейския, Елинския и Римския. Ви като забравихте всички национални прѣдразсѣдъци, съ своитѣ трудове — само за славата на достопокланяемото име Христово, изнесохте прѣдъ дневната свѣтлина правдата на Божията църква и поставихте славянскитѣ народи, отъ самото начало на тѣхното обрѣщение, въ равностепенно значение, по вѣрата въ Христа, съ другитѣ! — Съ вашитѣ молитви и ходатайство укротете и настоящата буря, която се готви да затрѣщи надъ Църквата отъ васъ основана. Умолете Господа Иисуса Христа — да каже и сега на прѣемниците на Апостолскитѣ прѣстоли: *не браните. Иже нѣсть на вы, по васъ есть.* — Аминъ.

13/VI 1895 год.

Б. и П.

Г Л А С Ъ

Противъ Протестантите и тяхната ересь.¹⁾

Братя Българе! Отъ какъ се е появила Протестанската злочестива ересь и вѣра по побуждение дяволско, който всегда завивжда на спасеніето челоуѣческо, никога не сж престанали Протестантите, отъ да испровождатъ лжжливи апостоли, и учители хулници, за да оскверняватъ, и повреждаватъ божественните, и небесны Догмы на Богочелоуѣка и спасителя нашего Иисуса Христа съ намѣреніе лукаво, за да прѣлжца-

¹⁾ Настоящето съчинение е намѣрено въ книгитѣ на старий учитель Аверкий монахъ Рилскій, който е билъ съвременникъ на Даскала Неофита, учителствувалъ отъ 1826 година до 1861 въ разни мѣста пвъ България и по учителството си и дѣятелността за събужданието на народѣтъ въ нѣкои отношения го надминава. Той е издалъ и нѣколко книжки на български языкъ, но ние, като ги вѣмаме подъ ржка сега, неможемъ ги посочи. Това му съчинение трѣбва да е съставено около 1872—74 год.

вать и да лжжати на съ Православните, които благочестно държиме, и почитаме тия Догмы. Такива прелесници многу пжти сж нападали като дыви вжлцы на нашата Православна Восточна църква, но всекога сж ги изгонявали, и испжждали изъ Вселенските соборе съ анатемы и проклетіи нашите Богодухооувенни Отцы, които като добри и бодри пастире на словесното стадо христово, силно сж ги отлжскавали, и отбивали отъ противо него нападаніето имъ: и отъ нѣколко вѣкове на самъ не сж смѣяли толко дързостно и безсрамно да нападатъ. Но отъ нѣколко години на самъ, а най отъ Бжлгаро-Гжрцѣтата распрѣ намѣриха благовреміе кога кришно, кога явно, лека полека вжжкнаха се и въ нашето бѣдно отечество: Но като безязычни, видѣха, защото нищо неможатъ да извжршатъ въ своята зла мысжль, що праватъ; намѣруватъ отъ нашите Бжлгаре нѣкои слабоумны, въ нравите развращенны, въ Православните Догмы и въ священното писаніе неопытни, въ роскошныя животъ необузданны: Такива, думамъ, като прелжстиха и измамиха, съ богаты заплаты, съ дебели обѣщанія, съ человѣколюбиви ужъ благодѣанія, и проч. . . и като ги напоиха съ отровата на своята Протестанска злочестива проклѣта ересь, и като ги направиха дяволски орждія, распроводиша ги съ разни имена и званія да проповѣдуютъ, и да прелжщаватъ простодушните и незлобиви Бжлгаре, и като обикалатъ горе доле проповѣдуютъ своето ново евангеліе, раздаватъ и книжки еретически пжлны съ хулы гнжсны, и що е въ православіето най-честно, и свято хулятъ, и поругаватъ, и ако ги попраша нѣкой: защо това праватъ, отговарятъ: „Като сме познали истинската, и права вѣра, ако я не кажеме на нашите братия Бжлгаре, на страшния день судный ще даваме предъ Бога отвѣтъ. О! окаянии, прелжщенни, и заблужденни! нече да давате Богу отвѣтъ, защото несте проповѣдали Протестанската злочестива ересь, но има да давате страшенъ и грозенъ отвѣтъ предъ страшния, и праведный судія, защото за гнжсната си печалба отрекли сте се отъ отеческата си Православна и свята вѣра, въ която сте се по Бо-

жїя промысль родили, и воспитали, а прилепилисте се за протестанската проклята ересь и уловилисте се като слѣпцы за тояга, ходите, проповѣдувате. Учите, прелжщавате и другите ваши братя Бжлгаре, а най-просто душните, за да врынете и нихъ въ оная пагубнапропастъ, въ която сте се и вие сами врынали. Тежко и горко на такива като васъ отступници!

Но о! прелжщенни и заблужденни! прочетете църковната Исторія отъ 16-й вѣкъ, и ще видите, какви сж были ересеначалниците и учителите на тая отъ васъ прехвалена вѣра, и отъ скверното и нечисто имъ житіе и поведеніе ще видите, и ще познаете, какви сж были, за които сте се прилепили: и перво. За Лютира.

„Отъ Плодъ ихъ, познаете ихъ.

Лютиръ, който се хвали и превозноси себе като апостолъ, испроводенъ отъ Бога, да исправи злоупотребленїята, и да поднови благочестїето, и евангелската нравственностъ, а съ нечистия си животъ, гнѣсно поведеніе, и беззаконното поученіе, совсемъ, показува противното. Той е отъ край былъ послѣдователъ, и чадо на западната църква по званїето богословъ, священномонахъ отъ чина на августинїаните. Тука е живѣялъ животъ смиренъ, и добродѣтеленъ преди отступленїето си: послѣ като се предалъ на гнѣсните страсти, и за сребролюбїе почналъ да хули Римската църква, богослуженїето, и Догмыте и пр. . . . и най-послѣ като забравилъ обѣщанїето си камъ Бога, за любвасе на 1525. л. за една инокиня (калугерка) на име Катерина, прелжщавая, заджлжавая. и она да отхвърли своите къмъ Бога обѣщанїа и вѣнчава се за нея явно предъ всичкія народъ, Ето началото на новото евангелїе и чистото му слово!

Отъ тогава почна да учи, че трѣбва човѣкъ да испжлнява нуждите на естеството, защото никой не може да живѣе безъ жена! дерзна още този отступникъ безъ стидъ и срамъ да проповѣда отъ священныя Амвонъ на невоздержанїето блудната нечистота да потвърждава съ това безсрамно реченїе: „Каквото не ми се даде на властѣта, за да не сжмъ мжжъ, така

не е на моята властъ, да сжмъ безъ жена. „И така понеже отхвърли иноческія (калугерскія) животъ и дѣвството, и предаде се на гнѣсныте страсти, заради това проповѣдува най-враждебенъ (душмански) бранъ (борба) противо иноците, и во всичкитѣ иночески дѣла. Този отступникъ укорява, и подсмивасе на дѣвството, на постыте, на жестокия, и мжчныя душевенъ животъ на умерщвленията, и на всичкія другъ распятъ животъ на евангелието. Напоява своите послѣдователи съ враждебна ненавистъ противо този ангелскій чинъ, и мжчысе окаянный со всекаковъ начинъ да ги истреби ако было възможно, отъ лицето на земята. Но на единъ таковъ беззаконникъ мыслимъ за праведно, да му се припише тая простолюдна пословица: „улайне-нила се кравата, и върти опашката да умаца, и да улайни и другите, да ѝ се не смѣятъ. „Проповѣдува, защото на манастирете имѣніята принадлежатъ на царіете и на князовете, за да ги привлѣче камъ себе. И защото священните мн-ре да се замѣнатъ съ народни училища за воспитаніе, и изученіе на младыте, а иноците да се истребятъ като непотребни (цер. Истор. вѣкъ 16-й).

Таково е, въ кратко, житіето, мждрованията, и поученіето на този новъ учитель, и такъвъ ни го представлява церковната исторія. Тогова подражаха, и послѣдуваха всичките негови привърженицы.

При другите пагубни поученія още учи този ересеначалникъ, че човѣко нема самовластіе, защото отдава всичко на предопредѣлността; и така ослободва човѣка отъ всекаковъ яремъ, и отъ всяко извиненіе и му дава всяка властъ въ страстите му, и въ нечистите пожеланія: а най-лошото показва самого Бога причина на всичките човѣчки безаконія, т. е. ако сжмъ лошъ, Богъ ме е таковъ создалъ. Таково е хулното и богоненавистно. и развратно ученіето на този новъ учитель! Който както оскверни и растли западната църква, така се мжчи сега прельстно, и многообразно да оскверни, и да растліе и нашата Православна Восточна Църква.

Лютиръ, при тѣя дѣто казахме по-горе, не иска отъ своите послѣдователи добродѣтели, защото самата вѣра, казва, спасява човѣка безъ благите дѣла: що' ще да се рече, видимата добродѣтель на неговите послѣдователи не е друго, освѣнь лицемѣріе (значи), за да прелъщаватъ по-простите. Казва, защото, „Тогава има нѣкой истинска вѣра, когато вѣрва, че, понеже Исусъ Христосъ претърпе толку страсти заради нашите грѣхове, намъ не останва вече нищо да правиме за опроценіето имъ. И, който има вѣра, и да иска, не може да се мъчи: а който нѣма вѣра, както Идолослужителите, що и да прави, Грѣхъ е, и тѣе истите добродѣтели неговы. Самыо канонъ на вѣрата е священото писаніе, споредъ неговыа разумъ. И слѣдователно. священното преданіе е за извѣргане: толко и изрѣченіята, и правилата на Вселенските Съборе, колкото и списаніята на свытыте отцы сж достойны за презреніе. Не брачіето (неженство) на священниците, и священните обѣщанія на Иноческото жителство, исповѣданіето на грѣховате, постыте, коленопреклоненіята, умерщвленіята тѣя всичките като лудости вмѣнява, и суевѣрія изнамѣрени отъ дявола. Отъ седамъте таинства церковни, две само приема: т. е. крещеніето и причащеніето, и нихъ злѣ. Не иска да повѣрува прелоганіето, нито священнодѣйствието. Некланя се на честныте образы (икони): нито моленіето, нито священныте мощы на свытыте приема, ни почита. (Цер. Истор. вѣкъ 16-й за Лютира).

Тѣя сж по-главныте догмы Лютировы и на всичките неговы послѣдователи и на днешните еретицы. Всякъ православенъ разбира, и познава, колко е пагубно и вредотворно това ученіе и вѣроисповѣдно и граждански. Вѣроисповѣдно убо превръща всичко що е най-свято и честно на Православіето, а Граждански уводи развратность на нравыте и преступленіе на законете: защото всичките законе нематъ друго намѣреніе, освенъ да зауздатъ и да воспратъ страстите и злиныте, да възбраняватъ погрѣшностите и да воодушевяватъ и насърдчаватъ добродѣтелите. А учението Лютирово нема друго намѣреніе, освѣнь да даде всич-

ката свобода на страстите, да презира всичките погрѣшности, и да възбранява изрѣчително всичките подвиги, и трудове за извършванѣто добродѣтелта.

Испито е показалъ многовременно, колко това учение быде пагубно во всичките народи, които го прияха, и въ каква пагуба и нечестіе се погрузиха и пропаднаха. Самите ересеначалници понуждаватъ се, да исповѣдатъ у списаніята си тая непротиворѣчна истина. Самъ Лютиръ казва така: „Ные гледаме, защото за „злобата дяволска човѣцѣте днесъ за днесъ сж повече „сребролюбцы, повече безчовѣчни, повече сладострастни, „и раскошни, повече дерзостни, и во всичко по-лоши „отъ Папищаните. „Подтверждава това и Калвинъ“ „Повечето отъ нашите послѣдователи, казва той, сж „пжлни съ прелестъ, съ навѣтъ: показватъ убо отъ „вжнь ревностъ, но ако приближи нѣкой близу при нихъ, „и внимателно ги прегледа, ще намѣри, защото сж „злотворни“.

Ето благодѣтелите на човѣчеството и просвѣтителите на міра живоисписани съ природните имъ шарове отъ самыте тяхны учители! Ето гдѣ достигва учителството, и правото имъ слово! Коего ти лжжливи апостоли ни днесъ проповѣдватъ. И кога сж пжлни съ злоба, съ лицемѣріе, и съ развратъ, захващатъ се да исправатъ ушъ нашата църква, а не видатъ валмото, което се намѣрва у окото имъ, но гледатъ влакното у нашето око.

Евангелистите Протестански апостоли като самоволно паднаха въ такава гибель и развратъ, не стараятъ се да сохранятъ заповѣдта Господня, „Врачу исцѣлися самъ“, но оставивши тесния пжтъ на спасеніето, т. е. покаяніето, безъ което, споредъ словесата на Господа нашего „никтоже можетъ спастися, отвърлиха Христовия кръстъ и духа на Евангелието, отвориха на своите послѣдователи противъ Христовото учителство, широкія пжтъ на гибельта, предадоха се на една незаюздена свобода, отресоха благия яремъ на спасителя, отвърлиха сущността на евангелието. И кога испито показа нхното губителство, и злоба, което и самите нхни ересеначалници исповѣдоватъ, кога се

изли като рѣка кжрвь, и всекадѣ страхъ и трепетъ произведоха заради тая ересь, дерзаятъ при всичкото това безсрамно да прелѣщаватъ православните народи, да покриватъ своите беззаконія и злѣдѣнія со свѣтли имена, т. е. да исправатъ суевѣріята и церковните злоупотребленія да туратъ въ добаръ редъ. На незаюдената имъ камъ страстите свобода, наименуваха свобода на синовете Божи: хулните имъ Догмы, Догми апостолски: Прелѣстната имъ проповѣдь: проповѣдь евангелска. И така се мжчатъ да прелѣстатъ православните люди, съ тыя побѣдителны рѣчи. Подтвърдиха всичките си ереси въ реченіята на Писаніето злѣ истолкувани и по-злѣ уприличени (уйдурусани), и у измышленіята толко исхитрени и вѣроятни, щото да — прелѣстатъ близу и избраните.

Отъ развращенното училище, и учителство Лютирово различни ученицы излезнаха, отъ които станаха Ересеначалници (както казватъ църковните историцы) на повече отъ двѣстѣ ереси и партии, всичкитѣ противни помежду си въ Богуслуженіето, и отъ това мнозина врынаха въ пропастьта на нечестіето.

Вторю ересеначалникъ е билъ отъ познаменитытѣ ученицы и преемници Лютировы Звинглій, който е повелъ друга фатрия отъ Лютирановцыте. Той е былъ отъ край воинъ послѣ е станалъ священномонахъ и священнопроповѣдникъ на новото Евангеліе: проповѣда, и подтвърди своето учителство съ двѣ хіляды войны вооружены, на които е былъ вождъ и военачалникъ: а на 1531. Лѣто съ оружія въ ржцѣте си, като воинъ юначки е падналъ убитъ на возрастъ тридесетъ и четири години.

Така сж правила славнитѣ тія апостоли и евангелисти! и така сж учили по нихното евангеліе! И щото Звинглій слѣдувалъ въ всичко по новояленнытѣ стѣпки Лютировы, падна обаче и той въ поголѣма пропасть. Защото кога Лютиръ отдаваше всичко у благодатъта Божия, и отхвъргаше всеконечно самовластіето на чловѣка, Звинглій напротивъ отдаваше всичко въ самовластіето и не искаше никакъ да познае благодатъта Божія мждруваючи, защото, че-

ловѣкъ се самъ спасява. Лютиръ, ако не вѣруваше премѣненіето на хлѣба и на виното, но вѣруваше, защото вещественно бива Исусъ Христосъ въ причащеніето. Но Звинглій отнюдъ не щеше да повѣрува нито премѣненіе, нито защо вещественно бива Исусъ Христосъ въ причащеніето, но простъ образъ на пречистото тѣло и кръвъ на спасителя нашего, отъ когото, споредъ хульныя неговъ разумъ, причащаваме се само духовно. Що ще да се рече: той най-послѣ разширочи още повече тесныя и прискорбныя пѣть райскій, уводящи въ рай и самыте Идолослужители, което е противно на мудрованіята на Восточната църква, и на изрѣченіята на Господа нашего, който на многу мѣста дума въ Евангелието: "Който не познава сына Божія, не може да влезне въ царство Божіе". Пише прочее Звинглій въ исповѣданіето на вѣрата си, което испроважда на Френскія Царь Франгиска пѣрвый, защото тамо (въ рай) ще видишъ двамата адамовцы спасаемыя, и спасителя: ще видишъ Авеля, Еноха, Ираклея, Тисея, Сократа, Аристыда, Андіоха, и други.

Третіо Калвинъ преемствува тыя еретици, който е най-бѣдственъ разоритель въ всичкитъ други. Истосторіята ни го описва украсенъ съ всичкитъ прелестны дарбы, доволны да прелжстатъ не само простыя народъ, но и големцыте и учены мъже. „Никой отъ човѣцыте, (казватъ церковните иторицы) на този вѣкъ може да покріе нѣкога най-хитро и искусно подъ начертаніето на Smyrenіeto высокоумдріе по-големо“. Презиралъ е всичките добрини на землята, а самото намѣреніе му е сочило у за да покаже на другите, защото е най-мударъ и ний риторическій (вѣтійственный) отъ всички. Заради това стана ересеначалникъ и началовождъ на друга фатрія (дружина, тарафъ) отъ Лютиріанете, която отъ името му наименоува се Калвинизмъ. Во всичките други согласенъ будучи и послѣдователь на Лютыра, пада въ други хулы, и опровергава и оныя Догмы и обычай церковны, които слѣдуваше и почиташе и самъ Лютиръ. Не иска да познае никаква вѣжикашна служба, нито никоя священноначалническа власть. Не ще да признае нито па-

триарси, нито священноначалници, нито священници, нито священниодѣянiя, нито иконы, нито праздници, нито благословенiе, нито друго вѣроисповѣдно служенiе, които почиташе и самъ Лютирь.

Таковъ се явы и така учи Калвинъ въ гр. Іенева, тамо быде апостолъ, тамъ се подтвърди и държи се Калвинската ересь.

Отъ тѣя Еретицы и отъ нихното развращенно и гнило ученiе ражда се и ересьта на сокинiянитѣ, отъ всичкитѣ други ереси най-погубна, защото отъ коренъ превръща всичкото православiе и християнство и явно си показува нечестieto. Первио сопротивникъ на тая ересь быде Михаилъ серветъ, който първъ силно се бори на 1531 л. противо по господственното основанiе на християнството: т. е. противо догмата заради единъ самъ Триипостасный Богъ. Тогова приематъ двама Сокини, които проповѣдаха най-много у Лехiя страшните свои хули и чудовищны свои ереси.

Тѣи ересеначалници като се въспитаха въ хулыте на Лютира-Калвиныте, паднаха и они въ по-страшны хулы. Не искатъ да вѣрватъ не само святцыте и външното служенiе, нито чудеса, нито Догмы, нито друго непостижимо на човѣчкiя умъ. Не вѣруватъ прочее нито Таинството на святая Троица, нито воплощеното строенiе, нито Божеството на Исуса Христа, нито никое друго Таинство на вѣрата. И слѣдователно превръщатъ изъ коренъ християнското Богослуженiе и достигатъ въ крайно нечестiе. И така тѣхните ученицы и дружина нематъ вещественно никаква вѣра.

Нравственността имъ будучи и она споредъ вѣрата имъ, напълни всички Европа съ нечестiе и развратъ: и понеже на нечестивыте гордостъта расте всегда (вынѣги), както дума Давидъ и съ нея наедно и развратныте страсти, които сѣ най-непримирителни врагове и неприятели на Богослуженiето и развратители на всяко общенiе и на всяко законо благочинiе и властъ и отступници на всичките законе.

Заради това колкуто страны и державы послѣдуваха тѣя вредотворни мудрованiя, намѣруватъ се въ най-жалостно духовно состоянiе, безъ тверда и основна

вѣра, безъ христьянска нравственность безъ подчиненіе и благопокореніе духовно обладаеми отъ всичките страсти и отъ всичките беззаконія, и станали сж кощунство, (подигралище и подсмѣхъ) на демонитѣ и на страстите.

Тыя еретици, които имаше да се яватъ въ послѣдните тыя дни, совершенно ни ги изображава Духъ С. съ устата апостоловы, който писва камъ Тимотея. А това знай, защото въ послѣдните дни ще настанатъ времена люти: защото човѣците ще да бждатъ самолюбцы, високоумни, горделиви, хулници, на родителите непокорни, неблагодарни, нечестиви, нелюбовни, непримирителни, клеветници, невоздержни, некротки, недобролюбцы, предатели, напрасничава, надути, сластолюбиви повече, нежели Боголюбиви. които иматъ видъ на благочестіето, а отъ силата негова сж се отрекли. защото отъ нихъ сж онія, които се вовиратъ по къщята, и прѣлжгватъ жены, които сж на-товарены съ грѣхове и водатъ се като заюздени отъ различни похоти. Човѣцы развалени въ ума и неискусни въ вѣрата. „Такива сж, братя Българе, днешнитѣ именуеми благодѣтели на човѣчеството, и мнятъ че сж просвѣщенни. Ти се превозносаютъ и надуватъ, защото познаватъ истиннаго Бога, споредъ старитѣ язычески философе, но, „осуетиха се (казва апостола) со своите помышленія, и потемнѣ неразумното имъ сердце, и като се казватъ, че сж мудри, обезумиха се. . . . Заради това ги и предаде Богъ, споредъ похотите имъ сердечны на нечистота (къ Рим. Г. а.).

Ето истинскіо образъ и видъ на тыя хулници еретицы, които се наричатъ мудри и просвѣщенни, а истинно сж потжнали жалостно въ по големи безумія „глаголющесе быти мѣдри обюродѣша.“ Употрѣбиха да научатъ и да просвѣтатъ хората, но осуетихасе въ своите помышленія. Хвалятсе, защото се намѣруватъ въ видѣлыната, нъ Духъ Св. ны увѣрява, защото „омрачися неразумное ихъ сердце.“ И наистина видиме, защото ги Богъ предаде въ похотите на сердцата имъ въ нечистота. Видиме това най-явно въ примѣра на Лютира ересеначалника на всичките тыя еретицы,

които отъ честность и цѣломудріе падна въ най-гнусно раскошество, отъ подчиненіе, въ най-беззаконното отступленіе и отъ видѣлына, въ най-дълбока темнота и мракъ. Видѣхме това и въ неговите послѣдователи, които подпаднаха въ по-големи хулы, непреподобни дѣянія и достигнаха най-послѣ въ крайно нечестіе и развратъ.

Днешните еретици будучи едномудри послѣдователи и ревнители во всичко на тия казаны ересеначалници, на които и името носятъ именуеми Люты-рокалвини употребиха сега въ послѣдните времена съ всичките начини и со всекакви средства да излѣятъ отровителныя сокъ на различните тия ереси въ слышаніята на православните да осквернатъ непорочната наша вѣра и да раскъсатъ стадото Христово. И за да извършатъ това полесно взематъ различни начертанія, притворяватъ се като челоуѣколюбиви, проповѣдватъ просвѣщеніе, хвалятъ се, че сѣ мудры и учени, и обѣщаватъ всекаде големи благодѣянія. Обикалятъ некога като търговци, некога лекаре безсребреницы. А некога като апостоли и учители. Лекуватъ даромъ, учатъ безъ заплаца, съ намѣреніе да вжржатъ любовь съ православните да оскверняватъ отеческите наши догмы.

Залагатъ и прѣскаатъ пари многу за печатане книжки, пълны съ различни хулы противъ небесните Догмы, поученія, преданія, и обычаи на Православната наша св. църква. Такива книжки раздаватъ даръ, или ги продаватъ за най малка цѣна, за да посадатъ въ сѣрдцата на православните и най на слабите дѣтца беззаконните свои хулы.

Притворяватъ се, защото прилагатъ големо прилѣжаніе, за изучваніето на нашите млади момчета, които се полеснопрелѣщаватъ и пріематъ ученіето имъ, отъ които се и надѣватъ по време за богаты плодове.

Заради воспитаніето и изучваніето на нашите детцасоставляватъ въ многу мѣста училища, управляеми, или отъ самыте протестанти, или отъ самыте еднородцы прѣлѣщенны учители, или закупени съ

големы заплаты за по голема наша прелѣсть, които предавать своите лъжливы науки.

Тыя и други многу работы употребиха, и употреблявать днешните еретицы, за да оскверняватъ нашето Богослуженіе и да развращаватъ нашия народъ: и за полесно да извършатъ злосовѣтните си намѣренія, изливатъ яда на своята отровителна душа съ толку блядословія противо иноческія чинъ и противо отцы святы и священны соборе! но такива сосъ лютирокалвински мудрованія апостоли нека знаятъ, защо този иноческин чинъ до сега е правоправялъ словото на истината и наставлявалъ и училъ православните народы и млади и стары съ поучението въ священныте Догмы, въ правото правоученіе. Отцы святы никога не сж осквернили [като що казватъ нихните безсловесни со-противници видимата Църква Христова] но всегда сж я просвѣщавали, прославлявали, и подтврждавали, и со духовното чисто житіе и съ Догматическите си списанія и прави правоученія: този духовный чинъ собра на времена и состави Вселенски и помѣстны соборе: той соблюди совершенно священныте правила, които и Догмыте благочестно правоправятъ. правите на християнете добръ вчиняватъ и въ жителството по Бога наставляватъ. Той се отъ начало сопротиви, борисе, и со всеиліето на Господа различныте составленія еллински и злочестивыте ересеначалницы: той сега най-послѣ бори и васъ, които въ послѣдните времена изъ мрака ада, и изъ джното на Северныя Океанъ пакъ се явихте сатанинскы ересеначалницы, за да престанете отъ да смуцавате православната църква, която, това иноческо составленіе зачува до сега и со всеилната помощ на всемогущаго Бога ще чува до скончаніе.

Но, О! навѣтницы! до кога тія враждебни ваши движенія; до кога тія лукавства;! до кога тія ваши: крыпни намѣренія;! до кога тия ваши изхитрены прелести;! за що, споредъ евангелскія миръ не приведете во вашето заслѣпено чувство големата неправда, и поголемото беззаконіе, което правите на благочестивыте народы и народно, и граждански и вѣроисповѣдно. и привлчите на себеси тѣхно праведно негодование и

омраза, съ това ваше безстыдно и безсрамно злоупотре-
бление.

Нашата Православна Църква, която се непрестанно навѣтува и бори много видно и многообразно отъ апостолыте и послѣдователи на чужды ереси, и Богослуженія доказва съ кротость на такива, защото желае да взематъ въ чувство дѣяніята си и да оставатъ свободни чада и отъ пришелничествата и отъ ученията на Лютирокалвизма: желае, да се оставатъ отъ това зломысленно намѣрение, и да престанатъ отъ да раздаватъ непріятни преведены и напечатаны злоподражателны, неправилни писанія, и други такива хулителны книжки и да затворатъ зданіята си, които сж созидали не за воспитаніе и изученіе, но за развратность и погибель и прелестъ на нашите млади: и съ една рѣчь, желае, да ны оставатъ мирны, да мудруваме, да вѣруваме и да подражаваме нашите светы прародители и да служиме на Бога въ православната църква, въ която ны е той удостоилъ да се родиме.

Ние вѣруваме, исповѣдуваме, и никакво сомнѣніе немаме, защото нашата вѣра е самото истинско Богослуженіе, самото Богоугодно служеніе, самыо спасителный пѣть, и държиме я неумаляема, неущрѣбима и непременно, каквото сме я приели отъ началника и совершителя и Господа Исуса Христа отъ священныте апостоли и отъ Божественныте отцы на нашата църква. Нито приемаме приложение (притурка) нито изытіе (оттурка) на честныте наши седамъ тайнства и на апостолските писани и неписани преданія, които е увардила отъ первія край и варди неумалимо нашата свята и непорочна църква: и нито приемаме отъ вжнь други поученія, противни на поученіята на Богоносныте наши отцы: защото во всичко вѣрваме, и испълняваме, каквото ны учи Восточната наша Православна църква. А да наводняватъ като течение рѣчно другоучители, чуждинцы, другоязычни, друговѣрцы и да оглашаватъ простыте хора и маловозрастните детца, и да закупуватъ нѣкои полуученны и развращенны, за да ги употребяватъ послѣ орудія на разврата и учители на злочестіето имъ: да навѣтуватъ крышно и явно

Богослуженіето на нашитѣ бащи, да разсѣяватъ, да составляватъ нарочно училища и зданія за дѣтцата за изображение советѣмъ противно на Православіето: да клеветатъ Православната църква и нейните Пастыре навѣстователно и за движеніята имъ, които струватъ за защита прародителната имъ вѣра: да повдигатъ ненавистъ помежду православните хора камъ церковныя клиръ и сѣятъ всекаде плевели, и да искатъ да уведатъ съ такива прелестни начине ученіето на едного Лютера и на едного Калвина въ средата на Православіето и помежду православниыя народъ: да искатъ да направятъ това всичко съ такива само осуждени срѣдства на единъ злочестенъ и злополученъ както що е Българскію народъ, достоинъ за сожаленіе заради обстоятелствата му, вопрошаваме тия самите да кажатъ, ако сж тия дѣла хрістіански: ако сж чловѣколюбиви и благодѣтелни: ако сж согласни сосъ ученіето, съ което се хвалятъ: сосъ вѣка, въ когото живѣме: съ евангелското рѣченіе, съ което се гордѣятъ, че проповѣдватъ: „Това ти що мразишъ, другому го не струвай“ и съ правдиныте на народіте.

Нека си премыслятъ тия иновѣрци апостоли, какъ быха би се донесли съ насъ, ако быхмѣ ные поискали да употребимѣ такива работи во отечеството имъ противо законете имъ, и противо вѣроисповѣданіето на прародителитѣ имъ: и нека се смыслятъ, защото всичките човѣци на този свѣтъ и всичките народи наказаніе смертно, или заточеніе вѣчно повеляватъ противо оныя, които бы дерзнали да развращаватъ и да оскверняватъ Богослуженіето на другъ народъ. Нека прочее допуснемъ и ные да имаме тия исты правдины, които другите народи. Да престанатъ отъ да ни смущаватъ неправедно и безсрамно съ правдата на силныя. Ако истинно обычатъ ближнія и правдата нека ны оставатъ свободны, да мудруваме мудрованіята на нашите светы отцы, да умреме въ Православіето, а което ны е Всемиловитый Господъ удостоилъ да познаеме.

Но гореказаните злочестиви еретицы Лютирокалвини люти врагове, и непріятели на нашата право-

славна вѣра и църква не доходятъ въ чувство, нито се срамуватъ отъ негодованіето на Православныя народъ, но като гладни вълци нападатъ на незлобивото и простодушното православно стадо Христово, зидатъ душегубни училища, т. е. ехиднини гнѣзда, приумножаватъ лжжливитѣ учители, апостоли инородны и единародни наши прельщенны и нечувственны Бжлгаре да учатъ и да проповѣдуватъ своята злочестива и отровителна ересь, умножаватъ раздаването книжки злочестиви и хулителны противо Догмыте, противо Преданіята и противо Тайнствата на наша свята вѣра. Тѣзи еретически книжки, ту крышно, ту явно учатъ Лютерокалвинската злочестива вѣра, и като се прочитатъ отъ по-простыте и незлобивы православны и отъ недозрѣлата младость оскверняватъ неусѣтително слышаніята на Православныте. Отъ тыя книги, що се раздаватъ като даръ отъ еретицыте, никакво добро не произлезна, освѣнъ студенность на вѣрата, небреженіе заради богослуженіята и развратъ на нравыте, което гледаме и въ нѣкои наши священницы, които будучи напоени съ протестанскый духъ и мудрования и словомъ и дѣломъ соблазняютъ и развращаватъ простыя народъ со своите неприличны и противны на званіето имъ поступки, такива ако не дойдатъ въ чувство, чака ги строга духовна казнь споредъ правилата на Св. Отцы.

Но о! братя Бжлгаре! вардете се опасно отъ тѣзи навѣтници врагове на непорочната наша вѣра. Не прелжщавайте се оттука на тамъ като малките дѣтца отъ прелѣстныте дарове и отъ лицемѣрното челоувѣколюбіе и притворно братолюбіе. Защото е намъ големъ укоръ а ный сега, когато се снабдихме сосъ Ексархъ, т. е. народоначалникъ и съ народны Владыци духовны отцы и бодри пастыре, да презираме и да предаваме най-любезныте и най-достопочтенныте: спасеніето, думамъ, на нашите души, сохраненіето на Богослуженіето, дето сме приели отъ нашыте св. отцы, образа, и начертаніето народно и нашата си почтенность за низки и залудны печалби! Намъ е укоръ да оставиме оная Богоданна вѣра, която ни откри Богъ и

която се проповѣда отъ Духоносните св. апостолы, потвърдисе со жертвата на толку мученицы, потвърза се съ толку чудеса, сохрани се до сега чудесно отъ толку ереси, показа побѣда противъ толку страшны врагове, предстателствова се даже до кръвь отъ добритѣ и мужественны мудры и духоносны отцы и заварди се въ насъ, слѣдъ преминуването на толку вѣкове и на толку обстоятелства цѣла, нескверна и нерушима и неумалена! Намъ е укоръ да оставиме едно таково небесно и Божественно учение, което просвѣти весь мѣръ и посвяти толку хіляды души, за да послѣдуваме хулительныте ереси и непотребныте, и неприличны новосѣченія на единъ преступникъ Лютиръ и на единъ Богомерскій Калвинъ, които толку пѣти се анатематисаха и проклеха отъ вселенскыте св. Соборе на св. наши отцы! Намъ е укоръ, най-послѣ да ны прелжстатъ и привлечатъ такива човѣцы отъ краищата на земята, на чуждо отечество, на чуждъ языкъ, на чуждо Богослужение, а ный да не станеме доволни, да проумѣемъ крышните имъ намѣренія и да предвардиме себе си и чедата си вътре въ пазухитѣ на нашето отечество и на народа си!

За да отбѣгнемъ прочее, брати Българе, отъ тыя укори, що тебе да правиме; Негово Блаженство Екзарха со св. Синодъ, като народоначалникъ и начало-пастыръ на Христоименития Православный Българскій народъ да заповѣда по всичките Български Епархїи на подлѣжащите подъ Екзархията Митрополиты, Епископы, Архімандриты, духовницы, священники, учителя, общинаре, Епархіалны совѣты: Перво да се забраняватъ строго родителите отъ да испроваждатъ чадата си у Еретически душегубителни училища, отъ да ги прѣдаватъ въ рѣцѣте на чужды и непознаты, или на други подозрителны (жупелїи) учителя другородны и еднородны. Да прѣгледуватъ добрѣ учителя и уроцыте имъ: да имъ зарачатъ, колкото е възможно, да учатъ ученицыте си священното Богослужение чрезъ оглашението и да имъ толкуватъ списанията на нашитѣ Св. Отцы; да ги учатъ на страхъ Божий и на благочестие, защото тѣ сѣ истински и

голѣми уроцы, Господарственното намѣреніе на истинското ученіе „Начало премудрости страхъ Господень“. Тия науки поставяватъ човѣка блаженъ и привременно и вѣчно: предвардуватъ го отъ всичкитѣ бѣды и отъ всичките ереси, показватъ го полѣзенъ за църквата, за народа, за родителите и за отечеството. Отъ Православното истинско ученіе произтича страхъ Божий и изпълненіето на Божиите и човѣческите законе, къмъ Бога и ближнія, любовъ, братолюбіе, единеніе, побѣда на страстите, придобиваніе добродѣтели и всичкитѣ други добрини.

Второ, общините да зарадатъ до собератъ всичкитѣ развратни книжки, що се намѣруватъ по нѣкои простодушни Бъл. разсѣяни до сега отъ неприятелитѣ на вѣрата ни, сочинени отъ Лютирекалвинските апостолы: тия книжки като еретически, повече сж за попомраченіе, нежели за просвѣщение на народа. Каза се погоре каква врѣда произходи отъ тия еретически книжки.

При това Владицитѣ сж длъжни да увѣщаватъ Православните, да прочитатъ прилѣжно колкуто книги, слова, списанія сж излезнали и излезатъ отъ православни учители, които укоряватъ и хулятъ новитѣ тия еретицы и ереситѣ имъ и откриватъ лукавитѣ имъ намѣренія и показватъ пагубата, въ която сж се погрузили и пропаднали, колкуто народи сж пригърнали тия ереси. Прочитането, и раздаванѣто такива полѣзни списанія много сж нуждни и прилични въ сегашнитѣ церковни и народни обстоятелства.

Заради това всичките православни священноначалници, священници и мірски иматъ священна и неизбѣжна должностъ да спомагатъ, да представятъ и да се трудятъ въ такива Богоугодны работы: защото отъ всичките благодѣянія, дето бы можель нѣкой да стори на ближнія си: това е найполезно и найголѣмъ знакъ (бѣлегъ) на любовта къмъ Бога и ближнія: защото спасава и избавява отъ адското мжчителство толку тисящи (хиляды) души на нашитѣ братя, отъ което проклетитѣ еретицы съ развращенното си ученіе налѣгатъ да ги лишатъ.

При това требе чвѣрсто да се вардиме и да се чуваме и отъ нѣкои наши еднородни българе, които уви! прелѣстиха се отъ протестантските лъжливи учители и апостолы или за пары, или отъ непознаването на тия развратители на нашата С. вѣра и хулнитѣ имъ ереси и скрышнитѣ имъ особны намѣренія, чрезъ които налегатъ и насъ да врынатъ въ погибелната оная пропасть, въ която сж и сами паднали, като сж заблудили и загубили правия пѣтъ. Такива, думамъ, като сж станали привѣрженицы и дяволски орудія на еретиците, най сж бѣдствени, най вредителни и най-лукави, защото лжстатъ и другите, а найвечъ простите: такива не сж Евангелски учители, но Адски мучители; на такива проповѣдници прилично е да се припише оная проста пословица, дето казува: „Кравата се улайнила и врѣти съ опашката, да улайнени и другите, за да ѝ се не смѣятъ“. Отъ такива предатели на вѣрата и на народа требе, колкото е възможно, да отбѣгнуваме и никакво сношеніе да имаме съ нихъ: да ги хулиме, да ги укоряваме, да ги мразиме, да се гнусиме отъ нихъ, като отъ гнусни и смѣрдливы и гнилы удове и да ги нетѣршиме помежду насъ. Такива соблазнители, и прелестницы, които познахме, или скрышно, или явно да помагатъ, да хвалятъ и да защищаватъ еретицитѣ и ереситѣ имъ, такива думамъ, каквито и да сж, были сродници, были пріятели, были братя, были священники, были учители, и най-после или были и самитѣ наши родители, такива сж достойни за всѣкакво отвращеніе и презреніе отъ всичките православны: защото такива отступници, ако стоятъ въ това беззаконіе, има да привлечатъ на себе си и Божія гнѣвъ и отмѣщеніята церковны.

Но пакъ като еднородны и искренни, наши братя имаме христянска длѣжностъ не злопамятно, а съ кротость и братска любовь да ги совѣтуваме, да ги увѣщаваме и да ги умоляваме да се оставатъ и да се отвѣрнатъ отъ тая злочестива и душевредна ересь, която сж избрали и пригѣрнали: и колкото е възможно да имъ доказуваме, защото сж много погрѣшили въ избраніето на не благата часть: и съ душа сокрушенна,

и сердце смиренно, истинно и искрено, да се покаятъ, и пакъ да се вржнатъ въ своята отеческа наша Православна Восточна Църква, която като чадолюбива обща Майка, не злопамятно, а милостивно пакъ ще ги приеме като искрени свои чада въ матерските си чадолюбивы обятія и пазухи, дай Боже! аминъ.

III. ТРЕТИЙ ПЕРИОДЪ НА ГРЪЦКАТА ФИЛОСОФИЯ (Александрийска философия).

(Продължение отъ VIII кн.)

Нравственната философия.

Въпросътъ за нравственността Кантъ разгледвалъ въ съчинението си: „Критика на практическия разумъ“. Споредъ учението на Канта, всѣкой чловѣкъ, който се стрѣми къмъ удоволствието или ползата, е безнравственъ. Удоволствието и ползата немогътъ да бждатъ мѣрка за нравственнитѣ или безнравственнитѣ постѣпки на чловѣка, защото самото прѣдставление за тѣхъ е неустойчиво и условно: туй, което за одного чловѣка съставлява удоволствие, за друго бива не-удоволствие, полезното за одного е вредно за друго. Можемъ да си въобразимъ единъ чловѣкъ, който по добротата на своя характеръ и по чувството на състрадание помага въ нѣщо на ближнитѣ.

Споредъ учението на Канта такъвъ чловѣкъ не може да се счита за нравственъ затова, че извършването на добри постѣпки (да прави добро на другитѣ) му докарва удоволствие: такава е особеността на негова темпераментъ. Но ако ние си въобразимъ единъ чловѣкъ, подобенъ на стоицитѣ, студентъ (равнодушенъ на всичко, което се върши около него), който сдържа своитѣ чувства и който не съчувствува на другитѣ, който потѣпка въ себе си всичкитѣ страсти и състрадателни чувствования, но при всичко туй извършва добри постѣпки по исканието на съвѣстѣта

или на нравствения законъ, то такъвъзи чловѣкъ е наистина нравственъ. И тъй нравственността е съвършено свободна отъ удоволствието и ползата, и за това заповѣданията на нравствения дългъ трѣбва да се считатъ категорически императивъ ¹⁾.

Въ критиката на чистия разумъ Кантъ подхвърлялъ на съмнѣние всичкитѣ доказателства на битието Божие, а въ критиката на практическия разумъ той признавалъ битието Божие и безсмъртието на душата постулати (изисквания) на практическия разумъ: признаването битието Божие и безсмъртието на душата въ задгробния животъ се постига онуй желанно съответствие между добродѣтелята и щастието, което го нѣма въ тукашния земенъ животъ.

Философия на религията. За религията Кантъ говорилъ въ своето съчинение: „Религия въ границитѣ на чистия разумъ“. Кантъ различавалъ естествена и откровенна религия. Естественната религия е сжщото нѣщо, каквото е и нравственността; а откровенната религия състои не само въ изпълнението на нравствения дългъ, но и отъ различни церемонии, обряди и мистерии ²⁾. Тѣзи церемонии и обряди съществуватъ не сами по себе си въ религията, но сж допустнжти за туй, защо сж взети прѣдъ видъ слабоститѣ на чловѣчеството и простотата на народнитѣ маси и сж срѣдства за възбуждане на нравственността. Ще дойде нѣкога врѣме, когато всичкитѣ догмати, всичкитѣ разкази за откровението на Бога, всичкитѣ церемонии и обряди ще исчезнжтъ отъ религията, когато нравственността съвършено ще се слѣе съ религията. Отъ сжщата гледна точка Кантъ гледалъ и на християнството. Всичкитѣ догмати въ християнското учение изискватъ аллегорическо тълкувание. Тѣй християнската църква учи за небеснитѣ власти — за

¹⁾ Отъ Лат. дума *imperare* — привожда въ редъ, повелява. А тука значи *общъ законъ*, отъ който се опрѣдѣлява туй, което трѣбва да се върши или *формула*, която искава отношението на всеобщитѣ закони на разумната воля къмъ всѣко частно нейно прилагание. Пр

²⁾ Гръцка дума. Така се наричали у старитѣ гръци, а послѣ и у римлянитѣ, таинственнитѣ символически обряди и самото учение на нѣкомъ жреци. Пр.

Бога въ три лица: Отецъ, Синъ и Св. Духъ. Това учение, спорѣдъ мнѣнието на Канта, е произлязло отъ туй, дѣто отдавна всичкитѣ хора съзнавали, че на земята има три власти: законодателна, изпълнителна и съдебна. — Въ заключение трѣбва да се забѣлѣжи, че Кантъ е билъ родоначалникътъ на най-новия рационализъмъ.

Значението на Канта за най-новата философия. На Кантовата философия трѣбва да се гледа като на опитване да се помирятъ емпиризма и идеализма: спорѣдъ учението на Канта материалъ за нашето познание ни дава опитътъ (емпиризмъ), но този материалъ се прѣобразува отъ априорнитѣ форми, категориитѣ и идеитѣ (идеализмъ). Кантовото учение за априорнитѣ начала на познанието дало подпорка противъ скептицизма, който събарялъ всичко; това обстоятелство помогнало на неговата философия да се распространи и да има много послѣдователи. Прѣобразованието, което Кантъ направилъ въ най-новата философия, напълно справедливо сравнявали съ прѣобразованието, което направилъ Сократъ въ аттическата философия.

2) Идеалистическата философия

Свръзката на идеалистическата философия съ философията на Канта. Съ учението за врожденността на общитѣ форми на чувственното битие (пространството и врѣмето), на категориитѣ и идеитѣ Кантъ възвисилъ субекта (духътъ) въ ущербъ на обекта (на природата); тѣзи мисълъ усвоили идеалиститѣ на новитѣ врѣмена. Споредъ тѣхното мнѣние обекта се изявява отъ субекта (Фихте), законитѣ на мишлението и битието, духътъ и природата сж едни и сжщитѣ (Шеменгъ и Гегелъ).

Фихте. Фихте (1762—1714 г.) билъ професоръ на Иенския и Берлинския университети и основателъ на идеалистическото направление на най-новата философия. Отъ неговитѣ съчинения сж извѣстни: „Опитъ на критиката на всѣко откровение“, „Основнитѣ начала на науката и познанието“, „Основнитѣ начала на естественното право“.

Учението на Фихте за „азъ“ и „не азъ“. Съ своето учение за врожденността на общитѣ форми на чувственното битие (пространството и вѣмето), на категориитѣ и идеитѣ Кантъ признавалъ, че обекта (природата) до нѣкъдѣ се създава отъ субекта (духътъ). Фихте не се удовлетворилъ съ това ограничено творчество на субекта: спорѣдъ смисъла на Кантовото учение въ природата нѣма причини, категорията на причинитѣ е вродена на субекта, оттука се явявало заключението: външния миръ не може да бѣде причина на нашитѣ прѣдставления за него, феноманалния миръ — нашето субективно прѣдставление за него, творение на субекта. Спорѣдъ терминологията на Фихте *азъ* — субектъ или духъ, *не азъ* — обектъ или природа, *не азъ* е творение на *азъ*,

Етиката на Фихте. Фихте довелъ до крайностъ учението на Канта за пълната независимостъ и свобода на нравственността: той наричалъ Бога нравствененъ редъ на мирътъ.

Шелингъ. Шелингъ (1775 — 2854 г.) билъ професоръ на Йенския и Берлинския университетъ, членъ на Мюнхенската Академия и написалъ много съчинения. Отъ неговитѣ съчинения сж извѣстни: „Идеи за философията на природата“, „за душата на мирътъ“, „Системата на трансценденталния идеализмъ“, „Бруно или за божественното и естественното начала на нѣщата“, „Философията и религията“, „Философскитѣ издирвания за сжщността на човѣческата свобода“, „Опитъ за божествата на Самокракия“, „Философия на откровението“.

Философията на абсолютното. Фихте виждалъ въ *не азъ* (природата) творение на *азъ* (духътъ); споредъ учението на Шелинга *азъ* и *не азъ*, духътъ и природата сж еднакво важни и независими едно отъ друго. Подобно на Спиноза Шелингъ мислилъ, че природата и духътъ сж двѣ страни на абсолютното — субстанция, природата — протяжение, духътъ — мишление. Абсолютното е тождество и безразличие на противоположноститѣ на природата и духътъ; оттукъ произ-

тича параллелизмъ¹⁾ на законитѣ на развитието въ природата и духътъ: природата е видимъ духъ, а духътъ е невидима природа.

Философията на природата. Шелингъ забѣлѣжвалъ степени въ развитието на природата: 1) материя или тежестъ, 2) форма или свѣтлина, 3) организирана материя. Видове организми: растения, животни и хора.

Философията на духътъ. Степени на развитието на умътъ: 1) осѣщание, 2) въсприятие, 3) отвлечение. Степени на развитието на духътъ: 1) теоритическа дѣятелностъ (умъ), 2) практическа дѣятелностъ (воля), 3) синтезъ на двѣтѣ дѣятелности (искуство и религия). Съответствено съ тритѣ степени развитие на духътъ въ своята философия на историята Шелингъ забѣлѣзвалъ три периода: 1) вѣкъ на фатализма (царство на слѣпа орисница), 2) римский животъ (царство на волята и дѣятелността), 3) вѣкъ на бѣдѣщето, като синтезъ на началата, които сѣ дѣйствували въ първитѣ два вѣка (въ вѣка на фатализма и на римския животъ).

Гегель. Гегель (1780—1831 г.) билъ ученикъ на Шелинга и едно подиръ друго билъ професоръ въ Иенския, Хайделбергския и Берлинския университетъ. Отъ съчиненията Гегелеви сѣ извѣстни: „Феноменология на духътъ“, „Логика“, „Елементи на философията на правото“, „Философия на историята“, „Философия на религията“.

Гегеловия диалектически методъ. Подобно на Платона Гегель наричалъ своя методъ диалектически; споредъ учението на Гегеля всѣко мнѣние изисква три момента: тезисъ (положение), антитезисъ (отрицание), синтезъ (примирение на крайноститѣ); синтезътъ — изворъ, заключение.

Гегеловото учение за абсолютното. Учението на Гегеля за абсолютното напомня учението на индийцитѣ за Брами, то е чисто отвлечено битие, всичко и нищо въ едно и сѣщото врѣме. Абсолютното не трѣбва да си го прѣдставляваме неподвижно, то винаги се движи,

¹⁾ Отъ грѣцката дума *parallelos* — паралеленъ. Сравнение, съ поставлене и пр. пр.

то е постояненъ процесъ на произлязване и изгубване.

Гегеловата философия на природата. Подобно на Шелинга Гегелъ забѣлѣзвалъ степени на развитието на абсолютното въ природата: пространство, смѣсена материя, небесно тѣло, химизмъ, организована материя. Видове на организмитѣ сж: растения, животни и хора; въ природата нѣма прѣскачки, а за затова има постепенни прѣминувания отъ неорганическото царство къмъ растителното (кристали)¹⁾ и отъ растителното къмъ животното (зоофити)²⁾.

Гегелевата философия на духътъ. Степенитѣ на развитието на духътъ сж: субективенъ, обективенъ и абсолютенъ духъ. Субективния духъ е подчиненъ на слѣпния инстинктъ, на животинскитѣ страсти и на егоизма. Обективния духъ създава *правото* (личната собственостъ, сговорътъ и отмъщаванието) и *нравствеността*. Нравственнитѣ наредби сж: бракътъ, семейството, гражданското общество и господарството. Подобно на Аристотеля Гегелъ считалъ най-свършенна форма на управлението народната монархия. Всѣкой историческия народъ отстапна своето мѣсто на по-силния и по-умния; на сцѣната въ историята едно подиръ друго се явявали: египтенитѣ, ассирийцитѣ, гърцитѣ, римлянитѣ, французитѣ и най послѣ нѣмцитѣ. Абсолютния духъ създава искусството, религията и науката (философията). Видоветѣ на искусството сж: архитектура, скулптура, живопись, музика и поезия (епическа, лирическа и драматическа); видоветѣ на религията сж: вѣсточна (религия на безконечното), гръцка (религия на конечното или антропоморфизмъ)³⁾ и християнска (примиряване на вѣсточната и гръцката, т. е. отъ първитѣ два вида религии образувана една — християнската). Спорѣдъ учението на Гегеля фило-

1) Отъ гръцката дума *krystaino* — замръзвамъ, обививамъ и пр. Значи твърдо тѣло, което се ограничава съ праволинейни равни плоскости, събрани подъ известни ъгли.

2) Животно растения, напр. кораллитѣ пр.

3) Отъ гръцкитѣ думи *anthropos*-человѣкъ и *morphoo*-да облича въ форма, да се изобразява, да се прѣдставлява. Значение има тука Приписване на Бога човѣчески видъ и качества. Пр.

софията се развивала само у гърцитѣ и у нѣмцитѣ; абсолютния духъ достигналъ своето самосъзнание въ гегелианската философия.

3) Якоби.

Якоби. Якоби (1743—1819 г.) билъ синъ на богатъ търговецъ, членъ и прѣдсѣдателъ на Мюнхенската академия на наукитѣ. Отъ неговитѣ съчинения сж извѣстни: „Писма къмъ Моисея Минделсона“, „Давидъ Юмъ“, „За усилията на критицизма да снесе разума въ разсѣдъкъ“, „Якоби къмъ Фихте“, „Писма за Шелинговата философия“, „Трактатъ за божественни прѣдмѣти“.

Учението на Якоби за чувството (вѣрата), като начало на философското познание. Подобно на Канта Якоби признавалъ, че не е възможно да се докаже битието на Бога, на вѣнкашния миръ и безсмъртието на душата; въ всичко това, спорѣдъ неговото учение, насъ ни убѣждава непосредственното чувство. Якоби нарича това чувство съ различни имена: вѣра, непосредствено убѣждение, умствено възрѣние, разумъ. Не може да се не забѣлѣжи, че философията на Якоби съ исключение на нееднаквостъта въ думитѣ по своя способъ на изложение напомня философията на общия или на здравия разумъ. Учението за чувството, като критерий на познанието, се нарича мистицизмъ.

4) Гербатъ.

Гербартъ. Гербартъ (1776—1841 г.) билъ професоръ на гетингенския и кенигсбергския университети. Той билъ философъ, психологъ, математикъ и педагогъ. Отъ съчиненията на Гербарта сж извѣстни: „Обща метафизика“, „Очерки на философията на природата“, „Научна психология, основана на опита, метафизиката и математиката“.

Изложение на Гербартовото учение за проститѣ реалности, като сжщности на битието. Первични елементи на битието Гербартъ считалъ проститѣ реалности. Прости реалности той разбиралъ нѣщо такова, което напомня Демокритовитѣ атоми и Лейбницовитѣ монади;

особенността на прости́тъ реалности състои въ това: тѣ сж прости (не сложни), недѣлими, безпротяжение и неизмѣнни. Всичкитѣ промѣнения въ мирѣтъ зависятъ отъ различнитѣ отношения на реалноститѣ една къмъ друга.

Психологическитѣ идеи на Гербарта. Подобно на Кондилиака Гербартъ не признавалъ различнитѣ способности на душата. Той изваждалъ всичкитѣ душевни явления и способности отъ прѣдставлението: прѣдставлението — отношение на душата къмъ прѣдмѣтитѣ, съзнанието — сума на прѣдставленията, чувствованието — безсъзнателно или полусъзнателно, волята — осъществено желание, сила на волята — навикъ да задържае своето внимание върху еднороднитѣ прѣдставления.

5) Шупенгауеръ и Гартманъ.

Шупенгауеръ. Шупенгауеръ (1788—1860 г.) билъ синъ на единъ банкиринъ отъ града Данцигъ. Отъ неговитѣ съчинения сж извѣстни: „За четверовидния корѣнъ на началото на достатъчното основание“, „Мирѣтъ, като воля и прѣдставление“, „За волята въ природата“, „Двѣ основни проблеми¹⁾ на етиката“.

Философията на Шупенгауера. Шупенгауеръ извождалъ своята философия отъ критицизма на Канта. Кантъ доказалъ безсилието на теоретическия разумъ и могъществото на практическия; но практическия разумъ се проявява въ волята, оттука Шупенгауеръ извождалъ своето учение за волята, като основание и сжщност на нѣщата. Степенитѣ въ развитието на волята сж: минерали, растения, животни и хора. Волята, безсъзнателна въ минералитѣ, достига пълно съзнание въ челоуѣка.

Етиката на Шупенгауера. Подобно на буддиститѣ Шупенгауеръ изваждалъ всичкитѣ бѣдствия и пороци на хората отъ любовѣва къмъ живота на наслажденията. Пжтьтъ къмъ щастieto и нравственността е аскетизма

¹⁾ Отъ грѣцката дума *proballo* — напрѣдъ хвърлямъ. Значи задача, прѣдположение. Пр.

(въздържанието отъ бракътъ, животътъ съ различни лишения).

Гартманъ. Гартманъ ¹⁾ билъ ученикъ на Шопенгауера. Отъ неговитѣ съчинения сж извѣстни: „Философията на безсъзнателното“ и „Критическо основание на траисценденталния реализмъ“.

Философията на Гартмана. Сжщностъ на всичкитѣ нѣща Шупенгауеръ призналъ безсъзнателната, инстинктивната воля. Само въ чловѣка, споредъ учението на Шупенгауера, волята се съединява съ прѣдставлението; слѣдователно волята е по-прѣдишна отъ прѣдставлението. Споредъ учението на Гартмана волята и прѣдставленията сж еднакво важни; тѣ сж два атрибута на безсъзнателното или свърхсъ знателното. Безсъзнателното е основа на мирътъ, абсолютно. Неможе да се забѣлѣжи, че учението на Гартмана за безсъзнателното напомня учението на Спиноза за субстанцията и учението на Шелинга за абсолютното съ тѣхнитѣ два атрибута: природата и духътъ. Неорганическиятъ миръ Гартманъ считалъ за проявяване на безсъзнателното,

Гартмановия пессимизмъ. Въ безсъзнанието се намиратъ въ свръзка волята и прѣдставлението; всѣкой чловѣкъ така сжщо има воля и прѣдставление. Отъ всеобщата връзка между волята и прѣдставлението, отъ тѣхното на всѣкадѣ съвмѣстно сжществование (сожществование) произлиза въ мирътъ злото, нещастията и страданията. Ако би връзката между волята и прѣдставленията да е разкъсана, то не щеше и да има зло, затова че прѣдставлението безъ волята изгубва всѣка сила, а волята безъ прѣдставлението изгубва всѣка смисълъ. Оттука излиза заключението: за да се освободимъ отъ злото, трѣбва да се разкъса връзката между волята и прѣдставлението или да свършимъ живота съ самоубийство. И тъй излезва, че ако Шупенгауеръ е признавалъ аскетизма за срѣдство да се отарвемъ отъ страданията, то Гартманъ отивалъ още

¹⁾ Карлъ Робертъ фонъ Гартманъ роденъ въ 1842 г. Пр.

по-нататък и признавалъ необходимо за достиганieto на сжщата цѣль друго средство — самоубийството.

6) Най-новия Материализмъ.

Причинитѣ на неговото появяване. Най-новия материализмъ се появилъ отъ учението на Гегеля. Гегель непризнавалъ личността за Бога, безсмъртието на душата, свободата на волята и допускалъ постепенно прѣминаване отъ неорганическото царство къмъ органическото. Материалиститѣ пригърнали всичкитѣ тѣзи отрицателни заключения на Гегелевата философия; единичката разлика, съ която се отличава тѣхното учение отъ философията на Гегеля, състои въ това, че намѣсто абсолютното (абсолютната идея) въ Гегелевото учение тѣ считатъ вѣчна материя. По-частно най новитѣ (германскитѣ) материалисти повторили онѣзи мисли, които вече биле изказвани отъ французкитѣ материалисти. Обстоятелствата, които спомагали на материализма да се распространи биле: развитието и успѣхътъ на естественнитѣ науки, господството на идеалитѣ на градскитѣ жители (буржоазията), обичта къмъ насичанията, удобствата и всичко, което прави живота спокоенъ и приятенъ. А пъкъ се знае, че отъ практическия материализмъ до теоретическия е само една стъпка: на челоуѣка твърдѣ много се иска да оправдае теоретически туй, което му е износно или въ което желае да вѣрва.

Материалиститѣ въ XIX в.

Фрейербахъ. Фейербахъ (1804—1872 г.) билъ ученикъ на Гегеля; отождествявалъ религията съ антропоморфизма и я произвождалъ отъ егоизма и фантазията на хората. Подобно на Кандилка, Фейербахъ виждалъ основата на познанията въ осѣщанията и наедно съ Гелвеция считалъ добродетелта, като плодъ на егоизма. Отъ съчиненията на Фейербаха сж извѣстни: „*За сжщността на християнството*“.

Фохтъ. Фохтъ ¹⁾ отрича личността и безсмъртието на душата и свободата на волята. Споредъ учението

¹⁾ Карлъ-Фохтъ, роденъ въ 1817 год. Пр.

на Фохтъ мисълта е дѣятелностъ на мозака: „мозака отдѣля мисълта, както далака отдѣля злѣчката“. Отъ съчиненията на Фохта сж извѣстни: „Сцени отъ живота на животнитѣ“, „Физиологически писма“, „Слѣпата вѣра и науката“, „Лекции за човѣка и неговото мѣсто въ творението и историята на земята“.

Молешоттъ. Молешоттъ.¹⁾ извежда всѣко отъ материята и силата; той обича да говори за кржгообръщението на материята. Молешоттъ не признава свободата на волята, човѣкъ е частъ на природата, мисълта е движение на материята, фосфора е условие на мисълта. На Молешотта принадлежи съчинението: „Кржгообръщание на живота“.

Бюхнеръ. Бюхнеръ²⁾ е автора на книгата: „Сила и Материя“. Той билъ систематизаторъ на най-новия материализмъ. Спорѣдъ учението на Бюхнера нѣма сила безъ материя, нѣма материя безъ сила; материята е вѣчна, неизмѣнна и се дѣли до безкрайностъ. Мисълтъта е дѣятелностъ на мозака, качеството на мисълта, зависи отъ голѣмината на мозака и многочисленността на мозачнитѣ извивки. Бюхнеръ сравнява човѣка съ животнитѣ и не признава личността и безсмъртието на душата.

Чарлзъ Дарвинъ. Дарвинъ (1809—1882 год.) билъ синъ на единъ английскій медикъ и билъ философъ, психологъ, физиологъ, зоологъ и ботаникъ. Отъ неговитѣ съчинения сж извѣстни: „За происхождението на видоветѣ“, „Происхождението на човека и половия подборъ“, „Исказвание на чувствата (осѣщанията) у човѣка и животнитѣ“, „Насѣкомоядни растения“.

Учението на Дарвина или дарвинизма. Дарвинъ не билъ материалистъ, но неговитѣ съчинения скоро станали главна подпора на материализма. Самъ Дарвинъ нарочно избѣгвалъ разсжжденията за Божеството, душата и произволното (отъ само себе си) зараждане. Спорѣдъ учението на Дарвина всичкитѣ съвършени органически форми възникнали отъ не съвършеннитѣ;

¹⁾ Яковъ-Молешоттъ, роденъ въ 1822 год. Пр.

²⁾ Бюхнеръ — Фридрихъ — Карлъ — Християнъ — Людвигъ, германскій медикъ, роденъ 1821 год. пр

тъзи мисълъ не била искавана първи пътъ отъ Дарвина: така сжщо учили нѣкога-си буддиститѣ и философитѣ: Анаксимандръ, Емпедоклъ, Дидро, Шеллингъ, Гегелъ и естествоиспитателитѣ: Ламаркъ и Окенъ. Спорѣдъ учението на Дарвина три основни закона управляватъ живота на растенията и животнитѣ: естественния отборъ (подборъ), наслѣдственността и борбата за съществуване.

7) Едностранността на крайнитѣ направления (на идеализма и материализма) била съзната и съзнанието се изказало въ възникновението на позитивизма, релативизма и теистическата философия.

Контъ. Основателъ на позитивизма билъ *Огюстъ Контъ* (1798 — 1858 г.). Отъ неговитѣ съчинения сж известни: „Курсъ на позитивната философия“, „Система на позитивната политика“, „Позитивенъ катихизисъ или съкратено изложение на всемирната религия“.

Философията на Конта или позитивизмъ. Подобно на Юма, Контъ непризнавалъ метафизиката и религията; изслѣдователтъ трѣбва да наблюдава сосществуването и послѣдователността на явленията. Такъви позитивизмъ почти съ нищо не се отличава отъ английския емпиризмъ. Но къмъ основнитѣ начала на английската философия Контъ присъединилъ философията на историята и класификацията на наукитѣ. Спорѣдъ учението на Конта чловѣчеството прѣминува три степени: теологическа, метафизическа (абстрактна) и позитивна (научна). Въ теологическото състояние на историческия животъ отъ своя страна трѣбва да се различаватъ три момента: фетишизмъ, политеизмъ и монотеизмъ. Класификацията на наукитѣ е такава: математика (аритметика, алгебра, геометрия, механика), астрономия, физика, химия, биология (физиология), социология, етика. Математиката е най-простата наука, тя заема първото мѣсто въ сжлбата (иерархията) на наукитѣ; етиката е най-сложната наука, тя заема най-горното мѣсто въ редътъ на наукитѣ.

Отношението на Конта къмъ религията. Контъ не признавалъ откровенна религия, намѣсто нея той из-

мислилъ религия на челоѡѡчестото. Спорѡдъ учението на Конта трѡбва да се покланяме на нова троица: на челоѡѡчеството, на земята и на пространството.

Позитивната етика и политика. Контъ принадлежалъ къмъ тѡй нарѡчения безусловенъ алтруизмъ¹⁾; трѡбва да живѡе челоѡѡкъ само за другитѡ (за обществото). Къмъ етиката на Конта се присѡединява и неговата политика. Въ идеалната республика на Конта първо мѡсто заематъ философитѡ (духовната властъ), подиръ тѡхъ слѡдватъ банкиритѡ (сѡѡтската властъ), търговцитѡ, фабрикантитѡ, земледѡлцитѡ и работницитѡ.

Лянге. Основателъ на релятивизма²⁾ или новокантианството билъ *Лянге* (1828—1875 г.). Отъ неговитѡ съчинения сѡ извѡстни: „Логически етюди“³⁾ и „История на материялизма“.

Философията на Лянге или релятивизмъ. Философията на Лянге се колебае между емпиризма и идеализма, междуучението на Конта и Канта. Съгласно съ емпиризма Лянге училъ, че знанието на основание на идеитѡ е чистъ признакъ (сѡнка въображаема), а истината се заключава само въ опита, въ това, което ни даватъ органитѡ на чувствата. Но въ опита, споредъ учението на Лянге, ние познаваме не нѡщата сами въ себе си, не нуменитѡ, а явленията, феноменитѡ. Съ такова учение безсѡмнѡние сѡ съгласни ученията и на Конта и на Канта. Характера и качества на нашитѡ осѡщания и прѡдставления зависятъ отъ психофизическата организация на челоѡѡка. Но Лянге не се придържалъ о строго емпирическа гледна точка; поради свойственната любовъ на нѡмцитѡ къмъ Конта той наченалъ да заема много отъ Кантовото учение и довелъ своето учение до противорѡчие. Съгласно съ Канта Лянге признавалъ вроденнитѡ идеи или кореннитѡ понятия: материя, сила, пространство, причинность, движение, тяготѡние. Спорѡдъ учението

¹⁾ Отъ думата alter=другий. Значи учение или настроение, което изисква любовъ къмъ другитѡ. Пр.

²⁾ Отъ думата relativement=относително. Пр.

³⁾ Отъ французската дума etude и отъ латинската дума studium=учение. Значи образци, очерки. Пр.

на Канта вроденнитѣ идеи сж независимитѣ форми на чистия разумъ, а споредъ учението на Лянге тѣ сж само слѣдствия на психо-физическата организация. На нѣкои отъ тѣзи коренни понятия съотвѣтствува нѣщо реално, а пъкъ на други съвършено нищо не съотвѣтствува. Въ обективното значение на идеитѣ: врѣме, пространство, движение и причинна връзка ние се убѣждаваме отъ опити, а затова тѣ сж реални. На философскитѣ понятия или на идеитѣ: субстанция, първа причина, свобода, вѣчностъ, безсмъртие на душата и цѣлесъобразностъ не съотвѣтствува нищо реално. Като прѣдава значение то на субекта, то на обекта, Лянге раскъсвалъ връзката между субекта и обекта. Ние, споредъ учението на Лянге, не знаемъ, какъ се прѣобръща раздражнянието на нервитѣ въ осѣщание, и не можемъ даже да кажемъ, че осѣщането е произлязло отъ вънкашнитѣ прѣдмѣти. Изобщо философията на Лянге постоянно се колебае между емпиризма и идеализма, между ученията на Канта и Конта. Съгласно съ учението на Канта Лянге признавалъ сжществуването на вроденитѣ идеи, и по този начинъ правялъ отстъпка на критическия идеализмъ, но въ сжщото врѣме пакъ самъ сабарялъ всичкия смисълъ на отстъпката, като училъ, че идеитѣ сж вродени не на разума, а на психо-физическата организация.

Отношението на Лянге къмъ религията. Въ учението на Лянге, както и въ учението на Канта, идеята на абсолютното или на Бога проистичала отъ идеята на свободата и на нравствения законъ, т. е. отъ практическитѣ потребности на чловѣка. Въ силата на своята свобода чловѣкъ се стрѣми къмъ безконечно развитие на своята воля, къмъ освобождение отъ влиянието на природата. А пъкъ безконечното развитие на волята прѣдполага сжществувание на нѣщо безконечно или абсолютно, въ което се обединяватъ всичкитѣ причини, всичкитѣ субстанции, всичкитѣ цѣли. Но туй, което Лянге нарича абсолютно, никакъ не съотвѣтствува на християнското учение за Бога; Лянге отхвърля учението на църквата; абсолютно, спорѣдъ не-

говото учение, е формалния законъ, който обединява мирътъ на нашитѣ собствени идеи.

Отношението на Лянге къмъ философията. Лянге училъ, че истинското знание се придобива съ помощта на опита. Наистина, съществуватъ идеи, но не на всичкитѣ има да съотвѣтствува нѣщо реално. Нѣкои идеи сж реални, затова че тѣ се оправдаватъ отъ опита; слѣдователно пакъ главното значение принадлежи на опита, а не на идеитѣ. Заклучението отъ това разсжждение е такова: само опитно знание може да бжде знание, а знание, което се основава на идеитѣ или философското знание не може да има нѣкаква цѣна, то е измислица, самоизлѣгване. На философското знание не съотвѣтствува нищо реално. Едничкото практическо значение на философията е туй, че тя докарва самонаслаждение, удоволствие на философа, който се занимава съ нея. Изобщо философията, спорѣдъ учението на Лянге, има такова сжщо значение за човѣка, каквото има и поезията или изкуството.

Теистическата или идеално-реалната философия. Отличителния характеръ на идеално-реалната философия е екликтизма, т. е. стрѣмление да примири най-разнообразнитѣ системи на Канта, Фихте старшии, Шелинга, Гегеля, Фриза¹⁾, Гербарта, Бенеке²⁾, материалиститѣ и идеалиститѣ; затуй тя се и нарича идеално-реална. Сжщото туй философско направление се стареае научно да докаже истинитѣ на християнскитѣ понятия за Бога и душата, а споредъ туй се нарича „теистическо“.

Прѣдставителитѣ на теистическата философия. *Фихте младшии*³⁾. Отъ съчиненията на Фихте младшии сж извѣстни: „По поводъ на въпроса за душата“, „Антропология“, и „Психология“. Спорѣдъ мнѣнието на Фихте младшии душата е реално сжщество. Душата е пространствена и даже до нѣкадѣ е тѣлесна. Тѣлесността на душата безсъмнѣние се отличава отъ дѣйствителнитѣ физически тѣла. Вътрѣшното тѣло на

¹⁾ Живѣлъ (1763—1843). Пр.

²⁾ Живѣлъ (1798—1851 г.). Пр.

³⁾ Прѣдставителъ на сегашния идеаленъ реализмъ въ философията. Пр.

душата е тънко, има свойства да привлича къмъ себе си физическитѣ атоми и да ги подчинява подъ своето управление. Вътрѣшното тѣло на душата никога не се разсипва, то е вѣчно. Душата изобщо, споредъ учението на Фихте младший, е безсмъртна, както учи за това и християнството. Доказателство за безсмъртието на душата е инстинктивното убѣждение на чловѣка, че той е пѣтникъ въ този свѣтъ и трѣбва да се стреми къмъ вѣчното блаженство. Недоволството на чловѣка отъ тукашния животъ, неговитѣ идеали сж гаранцията за тѣхното изпълнение въ другия животъ. Душата е безсмъртна, разбира се, защото Богъ я е създалъ такава. Богъ е такъвзи също духъ, каквато е и нашета душа, а не е материя. Богъ е най-святата воля и най-високата любовъ.

Улрици. Улрици, Германъ, докторъ и профессоръ на философията въ Галле, се отнася къмъ числото на най-добритѣ прѣдставители на идеално-реалистическото направление на сегашната философия въ Германия. Отъ съчиненията на Улрици сж извѣстни: „Основния принципъ на философията“, „Система на логиката“, „Богъ и природата“, „Тѣлото и душата“. Психологическото учение на Улрици е доста много сходно съ учението на Фихте младший. Улрици признава, че душата е до нѣкадѣ тѣлесна. Той нарича душата жидкостъ и непрѣкъснатъ атомъ. Въ такъвзи случай отличието на душата отъ тѣлото ще бжде таково: тѣлото е сума на атоми, а душата е единъ атомъ, и този атомъ трѣбва да бжде твърдъ голѣмъ, затова че душата е распространена въ цѣлото тѣло, а не само въ мозака. Всѣкой тѣлесенъ атомъ има сила да отблъска, да се съпротивлява, а душата, като единъ непрѣкъснатъ атомъ, има сила да обхваща, да се вмѣнува въ тѣлеснитѣ атоми, да ги подчинява на своята воля, на своитѣ потребности и даже на фантазията. Тѣй като душата е непрѣкъснатъ единъ атомъ, то тя не може да бжде разсипана, затова че и тѣлеснитѣ атоми сж не разсипватъ, а само прѣминуватъ отъ едно съединение въ друго. Душата слѣдъ смъртъта на чловѣка губи своето съзнание, затова че тя може да дѣйствува

и да съзнава само, когато е съединена съ тѣлото, както магнита проявява силата на привличанieto само когато е въ свръзка съ желѣзото. Подиръ въскресението отъ мъртвитѣ душата се съединява или съ това тѣло, въ което е живѣла въ този миръ, или пъкъ съ тѣло подобно на него, и тогава отново придобива изгубената способностъ — съзнанието. Вижда се, че въ това учение ние срѣщаме нѣщо прилично на древното психопаннихитство, което състояло въ това, че душата умира наедно съ тѣлото, а послѣ при въскресението възниква наедно съ него.

ТАЛМУДА ЗА СПАСИТЕЛЯ И КРЪСТНАТА СМЪРТЪ СПОРЕДЪ РИМСКИЯ ЗАКОНЪ.

Талмуда говори твърдѣ малко и бѣлѣжи като за Прѣобразователя на вѣрата въ епохата на Августа Цезаря, за Спасителя. Книгата на еврейския законъ като че се старае да не говори за него. Този, когото християнитѣ наричатъ Богочеловѣкъ за евреитѣ е развинъ, който привежда въ своитѣ рѣчи къмъ народа мѣста не изъ Петокнижието Моисеево, а изъ пророцитѣ. Именно това е било едно отъ най-силнитѣ обвинения противъ Христа отъ страна на враговетѣ му.

Учението на Христа толкозъ повече е възбуждало противъ себе еврейскитѣ законници, защото отъ всичко се прѣдвиждало неговата побѣда. Утвърждението единство на властѣта въ странитѣ на стария свѣтъ — обединени въ Римската Империя — водѣло къмъ утвърждение на единство интелектуално и религиозно, и религията, която би слѣла въ едно тѣзи раскъсани народи маси въ никакъвъ случай не е можала да бѣде еврейската.

Евреитѣ, които трудно е било да се отличатъ отъ финикиянитѣ, раздѣлили съ тѣхъ прѣзрѣнието на гръцкия и римския миръ. „Финикийска лъжа“ било е по-

говорка въ тѣзи самата Гърция, която толкова много била обязана на Финикия за образованието си. Искуството и знанието само по себе си не извикватъ уважение, ако нѣматъ опора въ нравственото влияние. Тѣ се приематъ, безъ да се уважава образаца. Финикиянитѣ изгубили много съ неволническата търговия, коварството и измамитѣ въ очитѣ на своитѣ ученици — гръцитѣ, и Аристофанъ ги клейми съ позорни имена въ своитѣ комедии.

Не отъ Финикиянитѣ трѣбало да приематъ народитѣ общата религия, освѣнъ това още и за туй, че финикиянитѣ, пунийци — били за римлянитѣ родственни на картагенянитѣ, ненавистъта къмъ които изчезнала не скоро даже послѣ това, когато значителна частъ отъ тѣхъ била продадена въ робство за безцѣна, или, разпрѣсната въ римскитѣ градове, влачила тамъ жалко съществуване, почти безъ срѣдства за живота.

Дѣ сж имали врѣме гръцитѣ и римлянитѣ да отличаватъ финикиянитѣ отъ евреитѣ, които живѣяли смѣсено на неголѣма прибрѣжна ивица въ империята, особено когато почнали да изчезватъ по между имъ племеннитѣ отличия въ езика и начина на живота имъ? А въ лицето и физическото строение даже почти съвсѣмъ нѣмало отличия.

Наконецъ и евреитѣ, които приели впоследствие отъ своитѣ съсѣди всичко отъ търговията съ неволници до лукавщината и коварството въ спогодбитѣ, съ що сж били извѣстни въ това врѣме? Римъ билъ пълнъ съ улични жени отъ еврейкитѣ и считалъ жителитѣ на Сирия и Палестина родени да бѣдѣтъ роби.

Римлянитѣ казвали, че гърка издирва съ умъ, а евреина вѣрва въ знамения (чудеса). Извѣстната фраза „credat judacus“ — „евреина на всичко вѣрва“ — показва съ какво прѣзрѣние се отнасялъ хладния и разсудителния Римъ къмъ буйния и увлекающия се жителъ на Палестина.

Разнороднитѣ части на римския миръ трѣбало да ги скрѣпи нова религия. Тя впрочемъ не само могла, но и трѣбало да бѣде блиска къмъ еврейско-финикийскитѣ вѣрвания, защото словото на проповѣдъта ѝ трѣбало

да отиде по пжтищата на търговското и обществено движение, т е. по пжтищата, прокарани отъ финикиянитѣ. Моверстѣ прави интересно прѣбровяване на мѣстата, прѣзъ които се разпространявала религията Христова и дохожда до заключение, че това е билъ именно пжтя на финикиянитѣ, който свързалъ историческия миръ посредствомъ търговията.

За нравственната свързка пжтя билъ подготвенъ отъ материалната свързка, и новата религия се явила въ тѣзи страна, която распращала прѣдъ това извѣстители на общественната цивилизация въ всички страни на свѣта. Но тѣзи религия сжщо се отличавала отъ еврейската, макаръ да произлизала отъ нея, както любовта къмъ ближния е контрастъ на егоизма. Тука и тамъ е любовъ, но религиитѣ на древнитѣ народи, въ това число еврейската и финикийската, били сж племенни религии, били сж егоизмъ, разединение. Новата религия, за всичкото повикано къмъ братство римско гражданство, трѣбало да се яви религия, космополитическа, любовъ къмъ ближния, съединение.

Ето защо фарисейтѣ — тѣзи унтраевреи, ултранационалисти — тѣй прѣслѣдвали новата религия. Племеннитѣ прѣдрасждѣци ожесточено се въоръжили противъ учението, което отричало племенното различие. Иосифъ Флавий нарича сектата на есеитѣ — питагорейци на Палестина. Но Бауръ и Лангенъ,*) прѣдставлявайки есеитѣ за прѣходъ отъ гръцкия сократизмъ къмъ християнството, даватъ да се разбере, че отъ срѣдата на самитѣ евреи вече се чувствувала нужда за прѣминаване отъ гръцката фисофия къмъ нови религиозни възрѣния, примиряющи националноститѣ.

Християнството удовлетворило тѣзи нужда.

Когато Христосъ наченалъ своята проповѣдь, фарисейтѣ се старали да го прѣдставатъ за неученъ, за незнающъ Писанието, именно затова, защото неговото живо слово по-малко се обрѣщало къмъ цитати, отколкото къмъ околния животъ. Но еврейскитѣ мждреци сами на себе си противорѣчили, като говорили въ сжщето

*) Langen. Das Judenthum in Palästina, 196.

врѣме, че чудесата на Исуса не били нищо друго освѣнъ магіоснически опити, на които Той, споредъ тѣхнитѣ думи, толкозь повѣче можалъ да се научи защото въ дѣтинството си билъ въ классическата страна на магията — въ Египетъ. По такъвзи начинъ едно и сѣщото лице се стараяли да го прѣдставятъ за ученъ магъ и заедно за неученъ законотълкувателъ. Тамуда се съзнава, че влиянието на Исуса на народа е било голѣмо, че Той увеличалъ масситѣ, но, вѣренъ само на себе си, прибавя, че народа билъ измамванъ съ лъжливи чудеса.

Народното наказание у еврейтѣ било убивание съ камани, и неволно на всѣкиго дохожда въпроса: по какъвъ начинъ осждения на смъртъ Христосъ билъ распетъ споредъ римския обичай, а не убитъ съ камени? Въ послѣдствие възникналъ сериозенъ въпросъ: съ какво наказание билъ наказанъ Исусъ? Бенъ Стадо*) въ прѣки всички свидѣтелства утвърждава, че Христосъ не билъ распетъ, а убитъ съ камъни. Работата е въ това, че распятието на Исуса на кръстъ било е отстъпка на Пилата и на римскитѣ власти. Спорѣдъ закона Пилатъ нѣмалъ е право да осжда никого отъ еврейтѣ на наказание, съ което наказвали въ Римъ неволниците, и разбира се, защо еврейтѣ отпослѣ сами съзнавали, че отстъпчивостъта отъ тѣхна страна е била национално унижение. Оттука се явило и стрѣмленieto да доказватъ, че Христосъ не билъ распетъ. Други отъ еврейтѣ стоятъ на срѣдня точка на зрѣнието и утвърждаватъ, че убития съ камъни Исусъ билъ послѣ, вече мъртавъ, покаченъ на кръста прѣдъ празника Пасха. За да се придаде на осждението законенъ видъ, разказва се за това какъ били испращали свидѣтели, които наблюдавали за Исуса и какъ прѣдъ осждението глашатая викалъ въ течение на 30 дни нѣма ли да се яви никой да даде свидѣтелство за Исуса, тѣй щото осждението послѣдвало само когато се не явилъ никой.

Раввинитѣ до сѣщъ тѣй се отнасятъ и къмъ лицата, които окръжавали Исуса. Тѣй името на Мария

*) Derenbourg, *Essai sur l'histoire et la geographie de la Palestine*, I, 203.

Магдалина не се произвежда отъ града Магдала, отъ който тя била родомъ, а се привежда като доказателство нейното занятие съ косичарство и оправяние на коситѣ.

Иисусъ, като произлизалъ по плътъ отъ еврейския народъ, трѣбало, както видѣхме, да се накаже спорѣдъ еврейския законъ, съ убивание съ камани за прѣстѣпленията, въ които Го обвинявали. Въмѣсто това Той е билъ осѣденъ на кръстна смъртъ — наказание позорно, къмъ което прибѣгвали властителитѣ на Палестина, Римлянитѣ. Повтаряме, това едното показва, че повидимому още самостоятелното еврейско царство, което било подъ покровителството на римлянитѣ, но което имало свои властители, вече захванало около това врѣме да прѣминава въ пълна зависимостъ отъ Римъ.

Римскитѣ солдати сѣ изпълнителитѣ на наказанието на Христа. Спорѣдъ римския законъ трѣбало обвинения по прѣди да го биятъ и за това се употрѣбавали сурови илмови прѣчки, подъ които, спорѣдъ свидѣтелството на Улпияна, осѣдения на кръстна смъртъ нерѣдко е загинвалъ. Налаганieto тѣрновъ вѣнецъ не влизало въ официалната программа на наказанието; това е била своеволна постѣпка на солдатитѣ. Вѣроятно Rhamnus, бѣлъ трънъ, растящъ въ изобилие около Иерусалимъ, е послужилъ за материалъ за вѣнеца.

Кръста (*infelix infame lignum* — нещастно, позорно дърво) се тургалъ на плещитѣ на обвинения. Той трѣбало да го носи. Талмудическата приказка прѣдава, че нито едно дърво не могло да одържи тѣлото на Иисуса, кайто замагойсалъ всички дървета. Като видѣлъ това Иуда Искаріотъ, поискалъ да донесе отъ своята градина такова дърво, което да одържи. Той донесалъ, и на това дърво обѣсили Иисуса. Ний видѣхме, че приказката говори за обѣсване, тогава когато въпроса е за распятие. Толкозь по-вече не ще бѣде излишно да прѣдставимъ самия процесъ на распятието, който съ своитѣ подробности, съгласно съ историческитѣ и медицински данни — трѣба да тури

край на увѣренията на Талмуда, за убивание съ камани и обѣсване *съ научни* данни ако талмудиститѣ естествено немогѣтъ да се удовлетворятъ, съ християнско-догматически доказателства. Разказитѣ на евангелиститѣ за крѣстната смъртъ на Исуса се подтвърждаватъ до подробности отъ научната критика. — Мохамедъ прѣдава въ своя Коранъ (Сура 3—4) приетото отъ нѣкои християнски секти прѣдание, че не Исусъ умрѣлъ на крѣста, а другъ, евреинъ, а Исусъ билъ взетъ отъ Бога живъ на небето. Крѣста ималъ разна форма — именно, освѣнъ общеизвѣстната форма на буквата Х и на буквата Т. Нѣкога изображението на крѣста се тургало въ знакъ на почтѣние при изображението на Венера (Ueneratio — почитанне) и Вакха. Той е билъ старъ амулетъ у нѣкои народи; амулетитѣ въ видъ на крѣстъ се носятъ на шията отъ най-дрѣвни врѣмена. Но въ Римъ, който се отказалъ отъ много источни нѣща подъ влиянието на новитѣ мѣстни, еврейски, трѣбования, знамението на крѣста било е знамение на позорна смъртъ. Тертулианъ забѣлѣзва, че ако чловѣкъ си распростре рѣцетѣ, то ще се получи крѣстъ: ясно е защо се явила именно тѣзи му форма. Обикновено тѣлото не висѣло на крѣста само за рѣцѣтѣ, но се опирало на изданина, която бивала при долния край на грѣбнака — за което Иринеи забѣлѣзва, че крѣста ималъ петъ края. Това обаче не само не облекчавало положението на распетия, но чини се усилвало болѣстѣта. Когато осѣждения го водѣли къмъ крѣстното наказание, то солдатинъ носялъ напредъ бѣла дѣска, на която било написано кой е осѣденъ, отгдѣ е родомъ и защо се наказва. Израженията *ascendere in crucem*, *salire in crucem* (да се подигне, да се подхвърля на крѣста), срѣщани у Иосифа Флавия — указватъ на това, че забития въ земята крѣстъ обикновено билъ твърдѣ високъ. Като се забиялъ крѣста, снемали отъ обвинения всичкото му облѣкло. Св. Брилитта (*Rovelations*, IV, 70) видѣла въ откровение, че на Спасителя имало не голѣма платняна повязка около бедрата му.

Като съблѣчали осъждения, еврейтъ обикновенно му давали да пие възлюбено вино (съ опиумъ — както се досѣща Алиполи). Това се правяло съ цѣлъ да опоятъ осъждения, тъй както у римлянитѣ имали обичай да угостяватъ осъденитѣ прѣдъ смъртта. между другото, и съ вино, за да се заглуши мисълта за послѣдната минута, както правятъ и сега китайцитѣ, които напояватъ до безчувствие тѣзи, които заравятъ живи въ земята. Изъ евангелието отъ Марка се вижда, че и на Исуса било прѣдложено вино, но Той се отказалъ отъ него, като желаялъ да испие чашата на страданията съ ясни чувства. Виното нетрѣба да го смѣсваме съ оцета, който му билъ прѣдложенъ на гжбата — такъвъ е обичая да се утолѣва жаждата на прикования на кръстъ. Този оцетъ не е било нищо друго, освенъ киселото вино на римскитѣ сълдати — *posca*. Ржцѣтъ и краката на распетия се приковавали веднѣжъ, или дваждъ.

Обикновенно распетия оставалъ на кръста не само до смъртта, но до това врѣме до като тѣлото му го изѣждали хищнитѣ звѣрове; да се погребва не било позволено. Но юдеитѣ си исходатайствovali у римлянитѣ правода снѣмватъ тѣлата отъ кръста при зализание на слънцето. Тъй като распетия бивалъ обикновенно още живъ въ това врѣме, то му прѣчупвали колѣната, или го пробождали съ копие. Затова именно войника проболъ въ ребрата Исуса. Споредъ досѣщанието на медицитѣ — между прочимъ на Ешенбаха, въ негова медицински трактатъ за смъртта на Спасителя — пробожданието въ ребрата трѣбало да прѣкрати живота на распетия, ако той още не билъ угасналъ, а обстоятелството, че отъ раната се показали кръвъ и вода доказва, че удара съ копие е билъ въ лѣвата страна, тъй като само изъ областта на сърдцето и прѣдсърдието може да истече таквази течность.

Цицеронъ нарича распятието ¹⁾ най жестоко и най-ужасно мъчение, което не могли да го прѣнесатъ око и ухото на чловѣка.

¹⁾ Cicero in Uerrem.

Рихтеръ въ своята медицинска диссертация за распятието ¹⁾ подробно анализира мъченията, които трѣбало да прѣтърпѣва распетия,

Най-малкото помръдване на распетия докарвало му страшна болестъ. Гвоздеитѣ пробивали именно тѣзи мѣста на рѣцѣтѣ и краката, дѣто се срѣщатъ най-важнитѣ нерви. Пробититѣ мѣста се възпалявали и скоро се подхвърляли на антоновъ огънь. Кръвта, като не била въ състояние свободно да прилива къмъ прикованитѣ мѣста, приливала къмъ главата и докарвала силна главна болѣстъ. Артериитѣ не можали да откаратъ всичката кръвь отъ сърцето, явявало се натрупване на кръвта въ сърдцето, съединено съ тѣжко душевно мъчение. И при всичко това, верѣдъ тѣзи мъчения распетия живѣлъ по некога три дни. Имало примѣри даже, щото распетитѣ да сж живѣли до седмия день. Затова именно Пилатъ и не повѣрвалъ когато му извѣстили за смъртъта на Иисуса. Но смъртъта на Иисуса на кръста — както забѣлѣзва Рихтеръ — естествено била ускорена отъ мъченията, които Той прѣтърпѣлъ по-напрѣдъ и които Го довели до таквази слабостъ, щото Той не можалъ самъ да носи кръста. Кръста билъ 15 фута високъ и попрѣчната му дѣска имала 8 ф. дължина. Свидѣтелство за това намираме въ „Комментариитѣ“ на Баррадия, цитирвани отъ Гофмана въ съчинението му „Живота на Иисуса споредъ отреченитѣ книги“. Като привежда откъслечи отъ масса отречени книги, които съставляватъ цѣла непризната църковна литература на новозавѣтнитѣ събития, Гофманъ ги обяснява съ свидѣтелствата на признатитѣ учени авторитети и Баррадии принадлежи къмъ числото на послѣднитѣ. Извѣстно е, че кръста Христовъ билъ „намѣренъ“ отъ майката на Константина В., Елена, която споредъ Амвросия медиолански, отъ едина гвоздей на кръста направила украшение на вѣнецъ, — а другия заповѣдала да употребятъ за обковаване на узда. Вѣнеца и уздата били подарени на Константина Велики. Григорий Турский и други писатели иначе разказватъ

1) Allioli Alterthümer der Hebräer, 45.

за употрѣблението на гвоздеитѣ отъ кръста. Единъ гвоздей билъ на хранящата се въ Монцъ Ломбарска желѣзна корона. Но на много мѣста въ католическия миръ се пазяли подобни гвоздеи. Фонтанинъ, който издалъ въ 1719 г. въ Римъ разсѣждане „за Ломбардската желѣзна корона“, упоминава 55 католически църкви, които пазяли гвоздеи отъ кръста на Спасителя. Лука Туденский обяснява подобно обстоятелство съ това, че можели да се пазятъ части отъ гвоздеитѣ, които скрѣпявали частитѣ на кръста*).

Превелъ: Хр. Поповъ.

Ангелитѣ се радватъ, когато грѣшницитѣ се каятъ.

„Радость биваеъ предъ Ангели Божіими о единомъ „грѣшницѣ кающемся. — Бива радость прѣдъ Ангелитѣ Божіи за одного кающагося грѣшника“.

Лука 15. 10.

Видѣлъ ли е нѣкой отъ васъ, дѣца, Ангелъ? Не. Виждалъ си съмъ го азъ? Не. Виждалъ ли го е макаръ който и да е отъ хората? Твърдѣ мнозина. Авраамъ е виждалъ. Лотъ е виждалъ. Давидъ е виждалъ. Христосъ е виждалъ. Петръ и Иванъ сж виждали. Въ св. Писание ние четемъ, че мнозина сж виждали Ангели.

Нъ макаръ вие и никога да не сте виждали Ангели, все пакъ знаете, какво нѣщо е Ангелъ. Ангелитѣ сж добри духове, които обичатъ Бога повече, отъ колкото тѣ обичатъ единъ другиго, и повече отъ колкото когото и да било или каквото и да било. Тѣ живѣятъ на небето. А какво мислите вие, тѣ работятъ тамъ? Немѣ не мислите вие, че тѣ сж празни безъ работа живѣятъ тамъ? Не. Тѣ и незнаятъ, какво нѣщо е проздрность или даже праздна минута. По нѣкога Богъ ги провожда въ разни мѣста за изпълнение неговитѣ повелѣния, подобно на това, както по нѣкога

*) Hofmann Das Leben iesu nach den Apokryphen, 375.

васъ ви провождатъ вашитѣ родители. Понѣкога тѣ слѣзватъ при насъ на земята, въ нашия свѣтъ да помагатъ тука на добритѣ хора. Когато умрѣ нѣкой-си добъръ чловѣкъ, който благочестиво е живѣлъ на земята, тѣ невидимо стоятъ при смъртния му одѣръ и му занасятъ душата на небето, подобно на това, както по нѣкога васъ ви земятъ и водятъ за ржката, когато вие още не знаете,, кждѣ ще отидете. И макаръ ние да не можемъ да ги видимъ, се пакъ азъ мисля, че и сега даже съ насъ има Ангели, които виждатъ васъ и мене, това е малко — надглеждатъ още слѣдъ насъ, надглеждатъ за всичко, каквото ние говоримъ и правимъ. А какво още тѣ работятъ? Ето какво: когато Богъ не ги провожда, като извѣстители на волята Си, съ нѣкакви си особенни повѣления: то тѣ му пѣятъ трисвѣтата пѣсень и пѣятъ съ такова сладко пѣние, каквото нѣма на земята.

И Ангелитѣ сж такова голѣмо множество на небето; не само тая кжща, но и хиляди и милиони подобни кжщи не могли би да ги побержатъ. И всичкитѣ тѣ сж щастливи, блаженни — защото тѣ сж били винаги добри: отъ устата имъ не се чува никога, ни груба, ни лоша, ни лъжовна дума; тѣ не сж испитали даже какво нѣщо е грѣхъ, затова не знаятъ ни бѣда, ни скърбъ. А особено е чудно това, че тѣ обичатъ насъ. Когато нѣкой отъ грѣшницитѣ на земята се кае за грѣховетѣ си, тѣ тутакъ-си узнаватъ за това, и тая вѣсть разнасятъ по всичкото небе, и всичкитѣ тогава се радватъ и веселятъ. Прочетете още единъ пжтъ този прѣкрасенъ текстъ въ Евангелието отъ Лука, който ние прочетохме въ самото начало: „Глаголю вамъ, радость бываетъ прѣдъ Ангели Божийми о единомъ грѣшницѣ кающемся“. Вие виждате, че той не е измисленъ и съставенъ отъ менъ, а се намира въ книгата на словото Божие, Слѣдователно така и трѣбва да бжде, както е тамъ казано: защото Господъ така е казалъ, а за своитѣ думи Той така говори; „Небо и земля прейдуть, словеса же моя не прейдуть“ (Лука 21, 23).

Азъ ще ви кажж сега мили дѣца, защо именно Ангелитѣ се радватъ за всѣкой грѣшникъ, който се кае. За това има много причини, нѣ азъ ще ви укажа само на двѣ отъ тѣхъ и то най-проститѣ:

1). Най-първо тѣ се радватъ за кающия се грѣшникъ за това, че тѣ *знаятъ какво нѣщо е небо и адъ.* Да кажемъ, че азъ никога никого отъ васъ не съмъ виждалъ по прѣди, и за това пожелалъ бихъ да чуя отъ васъ за мѣстото на вашитѣ живѣлица. На ли вие тогава лесно би могли да ми разкажете, гдѣ вие обѣдвате, гдѣ спите, гдѣ играете, какъ ви пазятъ отъ студътъ, какъ се грижатъ за васъ родителитѣ ви, въ какво училище ходите, какъ и съ какво ви забавляватъ вашитѣ роднини и др. т. Лесно би могли да ми разкажете всичко — и за вашата кѣща, и за вашата градина, и за вашитѣ веселби и др. т., *затова, че вие винаги сте живѣли тамъ.* Така бива и съ Ангелитѣ. Тѣ винаги живѣятъ на небето, и знаятъ колко е прѣкрасно това мѣсто. И за това когато се кае какъвто и да билъ грѣшникъ, тѣ знаятъ, че той ще отидѣ на небето и ще бѣде щастливъ тамъ, подобно на тѣхъ. Тѣ говорили съ праведнаго Ноя за нечестивия свѣтъ, който бѣ истрѣбенъ съ потопъ. Тѣ сж разговаряли съ Авраама, Иосифа, Давида и Павла и съ всички които блаженно живѣятъ на небето и знаятъ, че всичкитѣ тѣ сж щастливи тамъ и отъ това се и радватъ, когато нѣкой си се кае и готви да иде на небето.

Да кажемъ, че сега се яви прѣдъ васъ нѣкое бѣдно, дрипаво момченце, което страдае отъ студъ, което нѣма нито бащина стрѣха, нито топло кюшенце нито постилка, нито другари, нито покровители, които да се погрижатъ за него: не били се зарадвало сърдцето ви, ако би въ това врѣме да се явеше нѣкой-си добъръ человекъ, да се съжали надъ него и да го прибере у дома си? Съвършено тѣй. И азъ зная това, затова именно, че азъ зная, колко на васъ е приятно да живѣете въ родителскитѣ се домове. И ето по таквъ начинъ чувствуватъ радостъ и блаженнитѣ Ангели, когато нѣкой-си се кае, защото тѣ знаятъ, че

този, който се кае, Богъ го приема при себе си на небето.

Дѣца! кажете ми какво би поискали, ако нѣкой ви прѣдложи, за да ви отсѣче палецътъ? Единъ левъ? Не. Десятъ? Не. Ако би ви прѣдложили да ви отсѣкатъ ржката? — Сто лева? Не. За всичкитѣ играчки, които има на свѣтътъ? Не. Още: какво би поискали вие само да се съгласите да ви извадятъ очитѣ, така, щото да не можете вече да виждате ни другаритѣ си, ни прѣкрасното слънчице? За нищо на свѣтътъ.

Нъ, мили дѣца, человекъ, който не се кае и който не желае да се кае, человекъ, който не е раскаянъ осжда самъ себе си на много по-горчива участь, нему би било по-лесно да изгуби и ржцѣтъ и очитѣ си, даже да изгуби и умътъ си и да се заключи въ най-мрачната тъмница и не за единъ день или година, а за хиляди години, нежели да остави душата си въ нераскаянно състояние. Защото съ нераскаянността си той губи душата си и се лишава отъ всѣкакъвъ приятель и покровитель на небето и на земята, а което е още по-страшно, — лишава себе си отъ тѣхъ за винаги. Святитѣ Ангели знаятъ всичко това, и се радватъ, когато се кае грѣшния, и по този начинъ се избавя отъ мжчението на адътъ.

Тая е първата причина. Можете ли да я запомните? 2) Втората причина, защо Ангелитѣ се радватъ за грѣшниците, които се каятъ, е тѣзи, че до *гдѣто той не се кае, не е извѣстно още ще ли да се покае той нѣкога.*

Ако нѣкой-си отъ васъ се разболѣе и лѣгне да лѣжи въ постелки, — и, така, щото живота му да бѣде въ опасностъ, навѣрно родителитѣ му, роднинитѣ и другаритѣ му твърдѣ много би наченали да се безпокоятъ за него и подиръ него. Тѣ би по приближили къмъ неговата постѣля, захванали би да повдигатъ или исправятъ главата му, да го распитватъ, гдѣ, какво и какъ го боли, проводили би тутакъси за доктора, и навѣрно сѣдѣли би при него цѣлата нощъ. Това малко: баща му и майка му наченали би да се

грижатъ и безпокоятъ за болния свой много повече, отъ колкото за всичкото си друго семейство, до това време. до дѣто се не увѣрятъ, че опасността е прѣминала и че той ще се поправи. И, ето така и Ангелитѣ чувствуватъ, додѣто чловѣкъ грѣшенъ не начене да се кае.

Да кажемъ, единъ отъ вашитѣ братия е ималъ нещастieto да падне въ рѣката, Васъ ви плаши и мисълта за подобно нещастие; нъ по първо азъ казвамъ, „да кажемъ“, а второ, какво трѣбва да правимъ ние, когато въ живота ни е сждено да испитаме различни лишения и даже бѣдствия? Така да кажемъ, че той падна въ рѣката, нъ, за щастие, твърдѣ скоро го хваща ржката на добрия чловѣкъ, на когото се случило тука да се расхожда. Ви виждате вашия братъ студень, блѣдень, полумъртъвъ, ако не мъртъвъ. Баща ви го зема тука на ржцѣтъ си, занася го въ къщата си, тамъ го турятъ въ постели и го завиватъ съ топли дрѣхи. Дохожда доктора; баща ви и майка ви се хвърлятъ къмъ него съ запитвания и съ молби. Докторътъ пъкъ испъжда всичкитѣ изъ стаята, освѣнъ родителитѣ. Врата затворена; разговоръ не се чува; какъ всичко ще се рѣши, никой нищо не знае. Като си воображавамъ, съ какво нетърпение вий би желали, щото по-скоро да се отворятъ тѣзи врата. Съ какво запазване, съ страхъ и въ каква тишина даже вий стоите тука! Дѣто ще се рѣче, че не само да ходите, нъ и да дишите даже въ тия минути вие несмѣте. Най-послѣ, като излиза майкави, и съ сълзи на очитѣ. Увасъ не остава духъ и да попитате, живъ ли е братъ ви или не. И ето, вие чувате отведнѣжъ, че той е живъ, и, Богъ да даде, да бжде здравъ: кажете, каква ще бжде тогава вашата радостъ? Можете ли вие да я разкажете или да я опишете? И, ето такава бива радостта на небето за единъ грѣшникъ, който се кае. Грѣшникътъ е билъ боленъ, нъ цѣрътъ на покаянието го е спасялъ отъ погибельта, — и той ще бжде живъ сега въ вѣки. Чудно ли е прочее, че Ангелитѣ на тогава се радватъ?

Прочетете сега първата половина отъ 21-та гл. въ книгата Чисълъ за това, какъ Израйльтянитѣ, наранявани въ пустинята отъ змиитѣ, оздравяли при поглежданието на мѣдния, въздигнатъ отъ Мойсея, змѣй. Като прочетете тая история, вие можете да си прѣдставите, какво е било, особено, на майкитѣ като видятъ дѣцата си жъртва на смъртоносната змиева отрова! Можете слѣдователно да си прѣдставите и това, съ какви пламенни желанія горѣли тѣ, щото тѣхния погледъ да би се обърналъ тамъ, гдѣто е се е издигналъ мѣдния змѣй! И слѣдователно съ каква радостъ се е припѣлняло тѣхното сърдце, когато дѣцата имъ, най-послѣ, се можали да повдигатъ очитѣ си на тая спасителна висота, — и оздравяли зи животъ! И ето така радостъ бива у Ангелитѣ и за единъ грѣшникъ, който се кае.

Ето тѣзи двѣ причини, по които св. Ангели се радватъ и за единъ грѣшникъ, който се кае. Сега азъ би поискалъ да ви направя още три забѣлѣжки. Ще си ги припомните ли — ще си ги припомните ли всичкитѣ *три*? Слушайте прочее.

1) *Твърдѣ малко отъ хората приличатъ на Ангелитѣ.*

Приличатъ азъ казвамъ: да не помислите прочее, че и тѣзи малцина приличатъ на тѣхъ *по видъ*; не, по видъ никои отъ хората не прилича на Ангелитѣ. Азъ искамъ съ тази дума да кажа само това, че има твърдѣ малко отъ хората, които *чувствуватъ* подобно на святитѣ Ангели, Вие чувате за какво говорятъ хората изъ день на день. За какво прочее тѣ говорятъ? За врѣмето, за своето здравие, за своитѣ работи, за работитѣ на съсѣдитѣ си, за купуване, за продаване и др. т.; Нъ твърдѣ малцина говорятъ нѣщо си за раскайванието на грѣшницитѣ.

Да кажемъ, че нѣкой-си отъ васъ ще се покае днесъ. Азъ ще се зарадвамъ, ще се зарадватъ и другитѣ, нъ по-голѣмата частъ отъ тукашнитѣ жители нищо и не ще се научатъ за това, а, ако и да узнаятъ, то ще оставатъ това безъ внимание. Не тѣй бива съ Ангелитѣ. Тѣ всичкитѣ ще се научатъ за това и всички ще се зарадватъ.

Да кажемъ, че единъ отъ васъ, като си отива за у дома си, намира парче злато, на голѣмина като юмрукъ. Всички ще се очудватъ. Цѣлия градъ ще узнае за това, всички ще зематъ да тѣлкуватъ за това намѣрване и да наричатъ тогова отъ васъ, на когото това се е допаднало, щастливецъ; нъ Ангелитѣ не ще поглѣднатъ на това парченце отъ злато, макаръ то и да е цѣла кѣща. И вие знаете, защо? — Затова, че тѣ се грижатъ за вашата душа, тогава, когато по-голѣмата частъ отъ хората най-главно се грижатъ за свѣта, за свѣтовнитѣ работи, за работитѣ на този свѣтъ. А главната причина на това е тая, че хората — грѣшницитѣ, и по-голѣмата частъ отъ тѣхъ обичатъ — единъ това, а други друго, трети трето, само не покаянието. Ако би се покаялъ нѣкой отъ васъ днесъ, то даже още би се намѣрили и такива хора, които би се насмѣяли надъ това. Нъ не сж такива Ангелитѣ: тѣ всички, всички, безъ исключение би се зарадвали за него. Видите ли сега, защо азъ ви забѣлѣзахъ, че твърдѣ малко отъ хората приличатъ на своитѣ Ангели?

2) Второто ми забѣлѣзване е слѣдующето: *ние не можемъ да възлѣземъ на небето не покаяни за грѣховетѣ си.*

Ако би можель чловѣкъ да възлѣзе на небето безъ покаяние, то никому, никому не би било потрѣбно покаянието, а, ако би, послѣ това, нѣкой зель да се кае, то той наченалъ би да прави това, което не трѣбва; ако е прочее така, то и Англитѣ не би се радвали за това, че хората почнали би да работятъ безъ всѣ-каква нужда!

Вие знаете, защо родителитѣ ви биватъ радостни, когато докторътъ имъ каже, че вие най-послѣ сте прнели прѣдписания за васъ горчивъ цѣръ: тѣ мислятъ вече, че вие ще оздравѣете. Нъ ако вие би могли да оздравѣете безъ цѣръ, безъ съмнѣние тѣ не би се радвали на това, че вие, безъ всѣкаква нужда, приемате цѣрътъ. Покаянието — е сжщото, каквото е горчивия цѣръ; и ако би ние могли безъ покаяние да възлѣземъ на небето, св. Ангели сжщо не би се радвали на нашето покаяние.

Да кажемъ, че единъ отъ нашитѣ приятели е ималъ нещастieto да си счупи ржката, и така, щото за спасението на живота му, той трѣба съвсѣмъ да изгуби тая си ржка. Ние бързае, естествено, да го нагледаме; тука ни приказватъ, че този часъ ще се захване операцията или ампутацията, че и нашия злополученъ приятелъ се съгласилъ на това, и доктора вече се е приготвилъ: не ще ли се зарадваме ние на това извѣстие? А защо прочее? Не за това разумѣва се, че ще отрѣжжѣтъ ржката на нашия приятелъ, а за това, че живота му ще бѣде сега спасенъ. И, ето виждате, по сжщитѣ причини и св. Ангели се радватъ за грѣшницитѣ, които се каятъ. Тѣ знаятъ, че безъ покаяние не може да се възлѣзе на небето.

3) Третото и послѣдното ми забѣлѣзване е слѣдующето: *всички вие избличавате въ себе си не доброто, лукавото сърдце, ако този часъ прочее не се покаете, макаръ мисленно.*

А защо? Затова, че и вие всички сте грѣшни, и знаете, какъ и защо се радватъ святитѣ Ангели за покаянието на грѣшнитѣ. Ако вие безъ да глѣдате на младостѣта си, можете да се покаете. И съ васъ е сжщото, каквото е и съ всички други: безъ покаяние и вие тѣй сжщо неможете да възлѣзете на небето. Вие можете да играйте, можете да се учите, можете да растете, можете да станете богати, ако Богъ продължи живота ви, съ една рѣчь, — всичко можете да правите безъ наказание, но на небето да възлѣзете безъ покаяние не можете. Даже не можете и крачка да се приближите къмъ небето, ако не турите въ сърдцето си начало на покаянието.

РАВНОСМѢТКА НА НАРОД. БЪЛГАРСКА ЦЪРКВА.

(Продължение отъ кн. 5 и 6).

		да дава
На Юсеинъ Каманаръ	гр.	5.000.
„ Н. П. Тъпчилещовъ	„	300.000.
„ „ „ „ за лихвъ по 1 ⁰ / ₀	„	9.371.
„ Бр. Ив. Гешеоглу	„	300.000.
„ „ „ „ за лихвъ по 1 ⁰ / ₀	„	13.292.50
„ Хр. П. Тъпчилещовъ	„	315.807.
„ „ „ „ за лихвъ по 1 ⁰ / ₀	„	13.137.
„ Хафузъ Балч. Мумджи Идинъ	Вехти	„ 1.840.
„ Юсрефаа „ „ „		„ 11.579.
„ Богозаа Сарафина		„ 6.000.
„ Жани Вуло		„ 15.000.
„ Кат. Скалича		„ 12.000.
		гр. 1,003,026.50

		да зима
Отъ Различны вехти длъжници	гр.	14.056.
" " нови "	"	14.687.
" Българ. училище	"	8.000.
" кассѣтъ за готовитѣ	"	42.940.12
За ново и вехто църквѣтъ длъжи	"	923.343.38
		гр. 1,003,026.50

КОМИСИЯТА:

Михалакы Райновичъ	П. С. Векилевъ
Костакы Мариновичъ	Др. Т. Чавдаровъ
К. В. Славчевичъ	За Ивана Бозвели
Ст. Б. Бояджовъ	Азъ Нечю Златевъ

Цариградъ, въ Народнѣтъ Българскѣ Църква на 31 на тридесѣтъ и първый Декемврія хилядо осемъ-стотинъ петъдесѣтъ и деветъ л. отъ Х.

Въ Народното събрание което быде въ Народнѣтъ Българскѣ Църквѣ на десетый № 10 сего Януарія 1860; надзирателството съставляемо: отъ г. г. Христия и Никола П. Тъпчилещови, Дръ Ив. Гешеоглу, Гавр-

Кръстевича и Захарія Струмскаго и настоятелството съставляемо отъ г. г. Хр. Д. Кара-Минкова, П. Д. Павлова, Хр. С. Арнаудовъ, Ст. Д. Увалиевъ, Д. Добревича, Х. Хр. М. Шишева, Иванчя Бозвеліята, Хр. Ив. Сарачианоглу и Марія Георгіева; по основаніе на Църковнаго Устава, членъ 20-ый, представихъ за да ся прѣгледжтъ и одобрятъ Църковнитѣ смѣтки, които сж слѣдовали отъ 1-ый Априлія 1858 лѣто до 31-ый 10/врія 1859.

Въ тоя случай съ общото съгласіе ся отбра Комисія отъ г. г. М. Райковича, К. Мариновича, К. В. Славчевича, Ст. Бояджова, Драгана Т. Чавдарова, Ив. Бозвеліята и П. С. Векилева, и ся нарѣди да прѣгледда едно по едно тыя църковны смѣтки, и да прѣдложи да ся одобрятъ ако ся прави. Прочее днесъ на 17 Януарія 1860 лѣто въ общо-народното събрание, тая комисія прѣдстави, че е прѣгледдала подробно рѣченныты смѣтки и гы е намѣрила прави и съгласно съ равномѣткжтъ нарѣдена отъ Настоятелството въ по прѣдный листъ, листъ 65-ый на Настоящата Глав. Книга Църковна, по което изложила и горнята смѣтка одобрена съ подпискыты имъ. Тая смѣтка прѣгледдахме и мы всичкы, и съгласно ъ одобряваме, прочее не остая друго освѣнь искренно да благодариме толкозъ на г-да Надзирателитѣ за народолобивиты имъ голѣмо попиченія и трудове, колкото и г-да Настоятели, за искреннытѣ имъ услуги.

Надзиратели

Хр. П. Тъпчилещовъ
Н. П. Тъпчилещовъ
Д. Ив. Гешеоглу

Настоятели

Хр. С. Арнаудовъ
Хр. Д. Караминковъ
За П. Д. Павловъ
Д. Х. Тюльева
Д. Добревичъ
За С. Д. Увалиевъ
Димо Х. Несторовъ

Удобряваме долуподписанытѣ присжтствовавшѣ днесъ: Геор. Золотовичъ, К. Райновъ, А. С. С. Екзархъ, Ив. Спасовъ, Дойчо Проичовъ, Диму Драгановъ, Христю Гюровъ, Стойку Дерибувъ, Хр. Н. Х. Димувъ,

Минчеоглу, Н. Х. Бракаловъ, М. Т. Ташакмановъ, Ст. Д. Джейновъ, Славе Калчевъ, Стойку Мирчевъ, Петку Мирчевъ, Геор. Груевъ, Г. А. Моравеновъ, Ив. В. Чокановъ, Илия Н. Бенчевъ, Никола Павлевъ, Стойну Димовъ, за Бозвеліята Нечю Златевъ, Стоянъ Н. Джалаловъ, Кожухарскійтъ Мехуръ за сичкійтъ имъ еснафъ.

Извлечено отъ Глав. Цър. Книга л. 58-ый.

Днесъ на 1860 лѣто 17 Януарія, понеже нѣколцина отъ Настоятелството си дадохъ за напрѣдъ оставката, то народнийтъ Съборъ за напрѣдъ избра едногласно долныты:

Отъ Търговското звание	г-нъ	Д. Добровичя
"	"	К. Мариновичя
"	"	Д. Х. Несторовъ
"	"	К. В. Славчева
"	"	Д. Х. Тюлева
"	Тутунджискій еснафъ	Ив. Д. Бозвели
"	Ескеджискій	Савва Калистова
"	Абаджискій	Никола Павлева
"	Каймакчискій	"
"	Чорапчискій	Ст. Джейкова

и за потвърденіе на това избраніе подписватъ ся присутствующитѣ.

Въ стаятъ на Народ. Българ. Цѣква 17 Януар. 1860 лѣто. Георги Золотовичъ, Д. Ив. Гешеоглу, Хр. П. Тѣпчилещовъ, Н. П. Тѣпчилещовъ, А. С. Б. Екзархъ, К. Райновъ, Х. Н. Х. Д. Минчеоглу, Н. Хр. Бракаловъ, Хр. С. Арнаудовъ, Г. А. Моравеновъ, Ив. В. Чокановъ, Илия Н. Бенчевъ, М. Т. Ташакмановъ, Ив. Спасовъ, Стойку Мирчевъ, П. С. Векилевъ, Никола Павлевъ, Стойку Димовъ, Петку Мирчевъ, Дойчо Проичевъ, Хр. Т. Чавдаровъ, Хр. Груевъ, Нечю Златевъ, Димо Драгановъ, Ст. Джалаловъ, Стойку Жибувъ, Богданъ Русювъ, Ст. Бояджовъ, Хр. Д. Кара-Минковъ.

Съгласно съ 5-й членъ Църковнаго Устава мы долуподписанны събравши ся днесъ на 22-ый Януар. 1860 год. одобрихме отъ помежду ни, за писмоводи-

тель и за да има гласъ въ размишленіятъ на Надзирателството отъ странѣтъ на Настоятелството нашия събратъ г-на К. В. Славчовичя отъ Търговското званіе, а отъ еснафското г-на Никола Павлева и за подтвърждение ся подписваме.

Цариградъ 22 Януарія 1860 лѣто.

Търговско званіе

Еснафско

Д. Добревичъ

Иванъ Б. Бозвели

Д. Х. Несторовъ

Д. Х. Тюльевъ

К. Мариновичъ.

По едно гласно съгласіе на настоятелството: долу подписанны избрахмы отъ . . . за да зимамъ участъ въ размишленията на надзирателството за църковнитѣ работи, обѣщавамъ ся кога бѣди за важни работи да давамъ въ тѣхъ гласъ съгласно съ особенъ на надзирателството Протоколъ.

Цариградъ 22 Януарія 1860.

Никола Павлювъ

К. В. Славчевъ

Извлечено отъ Протоколтъ.

Като ся зехъ предъ очи нуждитѣ на Народа ни, въ Цариградъ прибивающитѣ Българе, счетовъ за потребно да ся свика събрание, въ което да ся избирѣтъ членовѣтъ на единъ постоянь съвѣтъ, който да расъждава и нарѣжда дѣлата, които би поискали нарѣждане. Привиканы 34 лица отъ Цариградскыты Българе отъ всяко съсловіе, събрахъ ся на 27 Мартъ 1864 въ Народный Метохъ на фенеръ при Българ. Църквѣ, само 20 лица. — Въ това събрание като ся разиска довольно начинътъ по когото да ся избирѣтъ членовѣтъ на постоянный Съвѣтъ, и съсловіята отъ които да ся избиратъ, едногласно прие слѣдующето:

Постоянный приврѣмень съвѣтъ да ся съставлява отъ избирани 11 членове между Българитѣ въ Цариградъ и отъ Народныты Прѣдставители, колкото и които бы да были. — Членовѣтъ избрани и Прѣдставителитѣ ще си избирѣтъ Прѣдсѣдатель, Подпрѣдсѣдатель, и писаръ се измежду си. — Като ся пристѣпи слѣдъ това въ избиранието на членовѣтъ, прие ся едно-

гласно четири отъ Еснафитѣ Български въ Цариградъ, и именно: Абаджискийтъ на Галата, Абаджиский на хамбарьтъ, Хлѣбарскийтъ и Градинарскийтъ да избиржтъ по между си по одного отъ най-опитнитѣ и да го покажатъ за членъ, а за останалитѣ седемъ положени за кандидати 20 лица, искахъ ся гласоветы на събраріето, гласоветѣ ся подадохъ тайно и най голѣмо вишегласіе земахъ слѣдующитѣ:

		бѣли	черни
Г-нъ Гешеоглу	Димитрій	прие гласове 16	и 4
"	Тѣпчилеца Никола	" "	15 " 5
"	Караминковъ Христо	" "	15 " 5
"	Славчевичъ Константинъ	" "	14 " 6
"	Тѣпчилеца Христо	" "	12 " 8
"	Докторъ Вълковичъ	" "	11 " 9
"	Озуновъ Цвѣтко	" "	11 " 9

Послѣдствию това тіа останаха членове на Съвѣта; нъ защото г-нъ Д-ръ Вълковичъ направи забѣлѣжваніето, и неизвѣстното му сега за сега положеніе не му допрощава да приеме тая длѣжностъ, и защото изясненіята му, сж водѣхъ отъ събраніето да имашъ потрѣбната основностъ, събраніето пристѣпи да го замѣсти съ одного отъ кандидатитѣ, които имаха непосредственно вишегласіето послѣ отвѣдъ поменжтитѣ. И тѣ бѣхъ: Г-нъ Кръстевичъ Гавріилъ съ гласове бѣли 8 и черни 12, и г-нъ Х. Минчеоглу Х. Никола, гласове бѣли 8 и черни 12.

За да се приеме единъ отъ двамата тіа, остана пакъ тайно гласоподаваніе, и г-нъ Кръстевичъ като зе 19 гласове; а г-нъ Х. Минчеоглу само 1; г-нъ Кръстевичъ се прие за членъ вмѣсто г-нъ Д-ръ Вълковичъ.

Въ вслѣдствіе на тіа една комисія отъ двѣ или тры лица, членове на горний Съвѣтъ, опрѣдѣли сж да се помолятъ г-ну Кръстевичу да приеме мѣстото си въ тоя Съвѣтъ, което му оказа вутаціята, която вутація несъмнѣно щеше да бжде изначало пълно въ вишегласіето си за него, ако въ истото врѣме не би сж подумало, че г-нъ Кръстевичъ не ще приеме никакъ да участвува като членъ въ тоя Съвѣтъ.

Длъжноститѣ на постоянныйтъ смѣсенъ Свѣтъ къмъ обществото и длъжноститѣ на обществото къмъ постоянныйтъ приврѣменъ Свѣтъ, ще ся означтъ отъ единъ особенъ канонизмъ.

По прѣдложеніето на г-нъ Д-ра Струмскый да ся поправи станалата погрѣшка върху назначеніето на сына му да остане въ училището у Цариградъ на правителственно иждивеніе подадената царска милость, когато то было избрано и назначено отъ обществото Българско въ Цариградъ, да иди въ Парижъ. Събраніето рѣши и г-нъ Д-ръ Ст. Чомаковъ пріе на себѣ си грижата да помоли правителството да ся изпълни рѣшеніето на общината, т. е. да ся приеме момчето на г-на Струмскый вмѣсто Софійчето, което по частна погрѣшка му зело мѣстото.

По прѣдложеніе на г-на Д-ра Ст. Чомакова рѣши ся отъ събранието да ся подаде музакіре на Царското Правителство за да ся ускори, свръшваніето на распрята ни съ Гръцката Патріаршія.

Цариградъ у Народ. Метохъ при Бълг. Църква на Фенеръ.

27-ый Мартъ 1861 год.

Слѣдвать подписитѣ

Н. П. Тъпчилещовъ, Др. Ст. Чомаковъ, Хр. Д. Караминковъ, Захарія Струмскый, Атанасъ Бедріевъ, Никола Павлевъ, Никола Вассофъ, Хр. П. Тъпчилещовъ и Захарія Х. Гюровъ.

Намирающите ся прѣставители днешъ тукъ въ Цариградъ, и членове въ Свѣта.

Прѣдставители	
Отъ Пловдивъ	Д-ръ Ст. Чомаковъ
„ Варна	Ат. Георгіевъ
„ Самоковъ	Захар. Х. Гюровъ
Узначенитѣ Еснафскы членове	
„ Хамбарьтъ	Іовчо Ивановъ
„ Галата Абадж.	Никола Павлевъ
„ Ескідж. Битъ Пазаръ	Никола Вассовъ
„ Бахчеванджиский	

Събрание 2-ро.

На 22-ый текущаго мѣа Маія, спорѣдъ едногласното рѣшеніе първъ пѣтъ засѣда приврѣмненый Съвѣтъ въ Народныйтъ метохъ послѣ опрѣдѣленіето което станало въ събраніето отъ 27 Мартъ 1864 лѣто, и въ засѣданіето си пристѣпили членовѣтъ въ избраніе на Прѣдсѣдатель. Като такъво, Почтеннитѣ членове избрали за Почтенъ Прѣдсѣдатель Негово Високопрѣосвященство Господина Иларіона Макариополскаго; а за рѣдовенъ Прѣдсѣдатель Достопочтеннага Пловдивскаго Прѣдставителя Г-на С. Чомакова, и за подпрѣдсѣдатель Г-нъ Хр. Тѣпчилещова, и послѣ едногласно потвържденіе на вышипомянутитѣ лица, събраніето като нѣмаше друго важно да разиска въ туй засѣданіе, ся разиде.

Събрание 3-то.

Днесъ на 29 того Маія засѣдна приврѣмненый Съвѣтъ и въ това събрание членовѣтъ прѣгледѣхъ и нарѣдихъ устава, който ще ся вмѣсти въ настошый Протоколъ и по когото ще слѣдва дѣлата си съвѣтътъ.

Въ това засѣданіе Г-нъ Х. Никола подѣржа мнѣніето за съставленіето на съвѣтътъ трѣбвало да ся поднови чрѣзъ друго едно гласоподаваніе отъ повече избиратели, както ся бѣ прѣднарѣдило, защото числото на избирателите, чрѣзъ което се състави съвѣтътъ не било пълно, другитѣ членове като неприѣха за праведно това разгледваніе преминахъ въ подписваніе на настошыйтъ Протоколъ.

Цариградъ, 28 Маія 1864.

Д-ръ С. Чомаковъ, Н. П. Тѣпчилещовъ, Христо Д. Караминковъ, Д. Ив. Гешеоглу, Ат. Георгевъ, Никола Павлевъ, Х. Н. Х. Д. Минчеоглу, Христо П. Тѣпчилещовъ, Захарія Х. Гюровъ.

Засѣданіе 4-то

Въ това засѣданіе като ся испиталь отъ части изново уставътъ подписа ся отъ всичкитѣ членове, съ забѣлѣжваніе на г-нъ Славчевича върху 2-ыйтъ му членъ, който говори за Епархіалнитѣ прѣдставители, че тѣ можѣтъ да бѣдѣтъ прибавителни членове

на съвѣтъ, нъ безъ да иматъ гласъ. Послѣ ся прѣгладало едно писмо подадено до врѣмennyйтъ съвѣтъ отъ негово Всепреподобіе Г-на Св. Д. Григорія, чрѣзъ което негово Всепреподобіе умолява съвѣтъ да ся съчини единъ канонизмъ за Църковницитѣ. Туй писмо ся зело въ размишленіе и съвѣтъ помолилъ Г-на Григорія да съчини единъ такъвъ канонизмъ, който ще ся разгладъ въ идущето засѣданіе. Послѣ ся прочело едно прошеніе отъ страната на ученицитѣ отъ вторыйтъ класъ на Народното училище, чрѣзъ което по разны причини изменувать исхвърляніето на Гръцкый Езикъ, туй прошеніе като ся отнася до училищното надзирателство, съвѣтъ като далъ потрѣбнитѣ за това наставленія, на ученицитѣ оставилъ рѣшеніето върху този прѣдмѣтъ на училищното Надзирателство. При това станалъ разговоръ за Народныйтъ Вѣстникъ за *Свѣтника*, и като ся видѣ прѣдъ видъ нужността на добры мѣрky за неговото улучшеніе, Съвѣтъ едно гласно умоли г. г. Н. П. Тъпчилещова и Хр. Х. Караминкова, за да испитатъ всичкитѣ обстоятелства и зематъ потрѣбнитѣ сведѣнія, и въ идущето засѣданіе предложатъ това въ Съвѣтъ. Послѣ това захванало да ся разисква, ако е потрѣбно да стане отговоръ на издаденитѣ отъ страната на гръцитѣ противъ нашыя народъ брошури. Това като ся разисквало доста ся удобрило да стане такъвъ отговоръ отъ страната на обществото и оста да ся изнамѣрятъ потрѣбнитѣ срѣдства, и останаха съгласни това да рѣшатъ въ идущето събрание.

Цариградъ, 5 Іунія 1864.

Д-ръ Ст. Чомаковъ, Н. П. Тъпчилещовъ, Хр. Д. Караминковъ, Д. Ив. Гешеоглу, Ат. Гюровъ, Н. Павлевъ, Н. Бассовъ, Хр. П. Тъпчилещовъ и Зах. Х. Гюровъ.

УСТАВЪ

НА ПРИВРѢМЕННЫЙ СЪВѢТЪ, НА БЪЛГАРСКАТА НАРОДНА ОБЩИНА ВЪ ЦАРИГРАДЪ.

Чл. 1. Приврѣмennyй Съвѣтъ ще ся съставлява всякога отъ единадесетъ рѣдовни членове, отъ които

седемтѣхъ ще ся избиратъ чрѣзъ тайно гласоподаваніе и вишегласіе отъ Търговското Съсловіе и отъ Лѣкарското, чиновническото, учителското и вѣстникарското; и останалитѣ четире ще ся предоставятъ на избираніето на еснафитѣ.

Чл. 2. Всякий Епархіаленъ Представитель въ Цариградъ снабденъ съ рѣдовни пълномощны писма ще да быде прибавителенъ членъ на приврѣмненый съвѣтъ спорѣдъ посланіето му.

Чл. 3. Постояннытѣ търговцы българе въ този градъ, лѣкари-тѣ, чиновници-тѣ, учители-тѣ и Вѣстникари-тѣ могатъ да бжджтъ избиратели на седемъ-тѣхъ члена на Съвѣта.

Чл. 4. Избиранія-та, трѣбва исклучително да ся спиржтъ върху лица, съ позната честность, способность, ревность и достойны за повѣреніе-то на народъ-тѣ.

Чл. 5. Приврѣмненый Съвѣтъ ще има по-честенъ Предсѣдатель, единъ предсѣдатель, единъ подпредсѣдатель, и единъ писаръ отъ помежду си.

Чл. 6. Избираніе-то имъ ще става отъ членоветѣ на Съвѣтъ-тѣ чрѣзъ гласоподаваніе, и по вишегласіе.

Чл. 7. Длъжность-та на предсѣдателя да отваря събраніето, да дръжи дневникъ на разискваемы-тѣ предмѣты, да пази рѣдъ-тѣ и благочиніе-то въ засѣданія-та на приврѣмненый Съвѣтъ, и приличіе-то и умѣстность-тѣ въ разискваніе-то на въпроси-тѣ.

Чл. 8. За това той ще има власть да дава всякому отъ членове-тѣ воля да говори, да налага въ нужно врѣме мълчаніе на нѣкой отъ членоветѣ и да отлага засѣданіята и разискваніето на нѣкой отъ въпроситѣ.

Чл. 9. Членоветѣ сж длъжни да иматъ потрѣбното почитаніе къмъ него и да уважатъ безъ съпротивленіе рѣшеніята му въ това отнѣшеніе тоже и помежду си да увардяватъ взаимно почитаніе въ израженіята си.

Чл. 10. Подпрѣдсѣдательтъ ще е натоваренъ съ сжщитѣ длъжности само въ отсѣжтствието на прѣдсѣдательтъ, който ще отсѣжтствува само по слѣдствие на крайни нужди.

Чл. 11, Длъжността на писарѣтъ ще бжде да съчинява протоколитѣ на засѣданіята да ги прѣкарва рѣдовно въ опрѣдѣленіята за тѣхъ книга да прочита протоколитѣ на предишцето засѣданіе.

Чл. 12, Прѣдсѣдательтъ и подпрѣдсѣдательтъ ще ся замѣняватъ спорѣдъ нуждата и удобреніето на Свѣта.

Слѣдъ едно ново избирание тѣ могатъ да запазятъ достоинството си, и за повече врѣме.

Чл. 13, На приврѣмennyтъ Свѣтъ ще бжде главната грижа за благоприятното рѣшеніе на Българскый Църковень въпросъ; той ще прѣдставлява Българскыйтъ народъ заедно съ вѣнкашнытъ прѣдставители, чрѣзъ нѣколко лица, отъ членоветѣ си при Ц. Правителство, спорѣдъ прошеніята и желаніята на народа; ще ся грижи да намира срѣдство усъвършенствованіето на училището чрѣзъ надзирателитѣ му и да усрѣдоточи въ Българската църква на Фенеръ всичкитѣ българе распрѣстнати изъ Цариградъ до колкото е възможно; съ една дума ще ся занимава съ всичко, което ся касае до нуждитѣ, желаніята и правата на народътъ. Всяко дѣло направено отъ членоветѣ на Свѣта или представителитѣ на народа и въ името на народа въ незнаніе на свѣтътъ ще е незаконно и безъ сила.

Чл. 14. Съ тази цѣль той ще държи редовни засѣданія всяки осемъ дни непременно въ петѣкъ у метоха на Българската църква прѣди пладнѣ 2 часа. Въ нужно врѣме ще ставатъ и извънрѣдни засѣданія свикани отъ прѣдсѣдательтъ.

Чл. 15. Засѣданіята на Свѣта не ся достъпни никому другиму, освѣнъ ако нѣкой има нуждата на Свѣта, или нѣкое миѣние да изложи могатъ да ги съобщятъ.

Чл. 16. Приврѣмenny Свѣтъ ся счита пълень като присѣтствуватъ $\frac{2}{3}$ членоветѣ му, и може да рѣшава по вишегласіе. Отсѣтствующитѣ трѣбва прѣди събраніето да съобщятъ на прѣдсѣдателя писмено, че не могатъ да ся намѣржатъ въ събраніето.

Чл. 17. Въ случай на продължително отсъствие по пренебреженіе три пкти нарѣдъ на нѣкой членъ или самъ членътъ си дава оставката; отсъствующійтъ членъ трѣбва да ся замѣсти отъ други членъ избранъ съ общо съгласіе отъ членовѣтъ на Съвѣта; ако ли отсъствува по нѣкоя нужда, той не може да ся промѣнява.

Чл. 18. Съвѣтътъ ще размишлява, и които види отъ рѣшеніята си за благословно, ще ги обнародва прѣзъ Вѣстникътъ.

Чл. 19. и послѣдний, колкото пкти нуждата го повика, този уставъ ще ся допълнява.

Д-ръ Ст. Чомаковъ, Д. Ив. Гешеоглу, Хр. Д. Караминковъ, Н. П. Тъпчилещовъ, Х. Н. Минчеоглу, Хр. П. Тъпчилещовъ, Ат. Георгіевъ, Никола Павлевъ, Н. Вассовъ, Захар. Х. Гюровъ.

Засѣданіе 5-то.

Днесъ на 12 Юнія 1864 год. засѣдна съвѣтътъ който като ся намѣри пѣленъ, за въ разглѣдваніе долнитѣ предмѣти и рѣши едногласно какъ слѣдва:

1) Избра ся за секретаръ на Съвѣтътъ Г. Хр. Д. Караминковъ, за текущійтъ м-ць спорѣдъ членъ 5-й на уставътъ.

2) Прочете ся едно пространно и любопитно изложение на Зогравскій Мѣнастырь, което съдържава нѣщо историческо и за което ся рѣши да ся съхрани и запише при другитѣ църковы архивы.

3) Понеже въ практиката на протокола ся намѣри за благословно, да ся неописва подробно мнѣніето на всякой отъ членовѣтъ върху разискаемый прѣдметъ то ся прие едно гласно да ся забѣлжва това мнѣніе въ тѣхъ на одного или нѣколко отъ членовѣтъ на Съвѣта, което не е съгласно съ рѣшеніето му отъ вышегласіето.

4) Г. г. Н. П. Тъпчилещовъ и Хр. Д. Караминковъ като примамили редактора на в. *Свѣтъникъ* г. Т. Бурмова и Г-да Настоятелитѣ му за да зематъ общо свѣдѣніе за положеніето му: Г-нъ Бурмовъ изразилъ че иска убавенитѣ му пари отъ заплатата спорѣдъ

съгласіето си, а за повече споразумѣніе, че желае да ся намѣри въ опрѣдѣленный день въ Свѣта съ при-
сѣдствіето си. А г. г. Настоятели отговорили, че за
миналата година спомоществователитѣ на *Свѣтника*
были 1100, а тѣжъ година 720 само, и то отъ тѣхъ
около 50, които сж отговаряли поне; та като и цар-
ската милость ся не сполучи още да ся възрне щото
да се исплаща на Тур. Поща, то приходитѣ не щатъ
да можатъ да посрѣщнатъ разноскутѣ, за това трѣба
да ся трѣсятъ срѣдства, отъ които едно е удобрѣніето
на съдержаніето на Свѣтника, така че е и умѣстно
и исплащаніето на една мѣсячина на г-на Бурмовъ въ
врѣмето когато не ся издава Свѣтникътъ отъ 1-ый
брой на В! Година.

Д-ръ Ст. Чомаковъ, Хр. П. Тѣпчилещовъ, Н. П.
Тѣпчилещовъ, Хр. Д. Караминковъ, Д. Ив. Гешеоглу,
Ат. Георгиевъ, Н. Павлевъ, Бурмовъ, Никола Васювъ,
Х. Н. Х. Д. Минчеоглу и Захар. Х. Гюроглу.

Засѣданіе 6-то.

Днесъ 19 Юнія 1864 год. като ся намѣри Свѣ-
тътъ пълень въ събранието си пристѣпи въ разис-
кваніе на должнитѣ прѣдметы и рѣши едногласно какъ
слѣдва.

1) Да идатъ двама отъ членовѣтъ при Н. В. Али
Паша за да ся види що ще да съобщи отъ отговора
на Гръцкото общо събрание въ Патріаршіята, относи-
телно за религіозный ны въпросъ, който е съвсѣмъ
несправѣдливъ и неудовл-творителенъ за насъ, спорѣдъ
ако е такъвъ както ся побликува. При това, ако спо-
мѣне Н. В. за докаранытѣ и запренитѣ двама Виденлии
Г-на Цанка и Г. Цако, да ся помоли Н. В. да испита
работата имъ, да не бы да ся наклеветены отъ Вла-
диката си гръцка. — Още да ся съобщатъ и предста-
ватъ на Н. В. Али паша и министра на Просвѣще-
ніето чрѣзъ Музакерета тры Махзара отъ Балчикъ,
Охридъ и Неврокопъ, въ които и въ трытѣ ся опла-
куватъ тамошнытѣ жителіе българе, че имъ обсѣбѣли
малцината гръци училищата и църквытѣ, като имъ
изхвърлили свой матерный языкъ.

2) Прѣглѣдаха ся краткы узаконенія за църковниците въ църквата ни, които ся и нарѣдиха, и оста въ идущето събраніе да ся подобрятъ.

3) Призова ся г-нъ Бурмовъ Ред. на Съвѣтника, за да стане споразумѣніе и ся земать потребнитѣ мѣрки, за улочшението на съдържаніето на Съвѣтника, което за да ся постигне рѣши сж да ся задлъжи г-нъ Бурмовъ да слиза тры пѣти (3) въ недѣлята да работи цѣль день въ Балъ-капанъ ханъ, отъ гдѣто като ся споразумѣва съ Настоятелитѣ за съдържаніето на Съвѣтника и пр. и ся сношава на около и съ другы да може да исчерпва разни новини, да дава търговски свѣдѣнія и пр. щото да достигне Съвѣтникътъ поваженъ, приятенъ и любопитенъ; послѣдствие да ся умножаватъ спомоществователитѣ му.

Д-ръ Ст. Чомаковъ, Хр. П. Тѣпчилещовъ, Н. П. Тѣпчилещовъ, Хр. Д. Караминковъ, Д. Ив. Гешеоглу, Никола Васювъ, Захар. Х. Гюровъ, Ат. Георгіевъ и Н. Павлевъ.

Засѣданіе 7-мо.

Днесъ на 26 Юнія 1864 год. засѣдна Съвѣтътъ, който като ся намѣри пѣленъ разглѣда долнитѣ предмѣти и рѣши едногласно какъ слѣдва.

1) Избранитѣ двама членове, да идатъ при Н. В. Али Паша за свѣдѣнія относително за религіозный ни Въпросъ: съобщилъ имъ Н. В., че патриархътъ още не билъ му отнесълъ отговора на гръцкото събраніе въ Патриаршията, остава да ся иде пакъ, и тогава да ся подѣйствува както ся изисква.

2) Балчийскый Махзаръ за църквата и училището на тамошнитѣ българе ся далъ на Портата. Остава да ся подѣйствува и за Охридъ и Неврокопъ при Ц. Правителство чрѣзъ Махзаритѣ имъ, за да но ся сполучи да имъ ся върнатъ усвоенитѣ църквы и училища отъ гръццитѣ.

3) Прочетоха ся узаконеніята на Цър. Св. Стефана, и като ся одобриха рѣши сж да ся запишѣтъ въ настоящій протоколъ.

4) Прочете се едно писмо отъ Свищовската Община прѣпратено до тукашната чрѣзъ г-нъ Хр. П. Тъпчилещовъ, което съдържава, да се подѣйствува при Ц. Правителство за освобожденіето и избавлѣніето на учителя имъ Т. Хрулева, щото е затворенъ въ Руссе, за което ся рѣши да се привѣде на Турскы или Французскы языкъ сжщото писмо, съдържащо едно музакере отъ страна на Съвѣтътъ и да се подаде на Н. В. Али Паша и ся помоли, да освободи рѣченнаго Т. Хрулевъ, ако е не виноватъ спорѣдъ както го представлява рѣченното писмо изъ Свищовъ.

5) Г-нъ Т. Бурмовъ ся намѣри со присжтствието си въ съвѣта за да приеме рѣшеніето и длѣжноститѣ, които му счете за потрѣбны съвѣтътъ въ преминалото засѣданіе: нъ понеже ся случи прѣніе между него и прѣдсѣдателя нищо ся не нарѣди и остана за въ идущето засѣданіе да стане споразумѣніе,

Ат. Геуревъ, Н. Павлевъ, Н. Васювъ, Х. Н. Х. Д. Минчеоглу, Д-ръ Чомаковъ, Хр. П. Тъпчилещовъ, Н. П. Тъпчилещовъ, Хр. Д. Караминковъ и Д. Ив. Гешеоглу.

Кратки узаконенія.

За длѣжноститѣ на църковнитѣ служители.

За Епитропитѣ.

§ 1. Епитропитѣ на църквата ще ся грижжтъ за доброто и полѣзното употрѣблѣніе на доходитѣ, и за умноженіето имъ, ще разсжждатъ и рѣшжтъ все що сочи на улѣсненіе и успѣхъ на туй народно завѣденіе и въобще ще ся грижжтъ за економіята въ иждивеніето.

§ 2. Епитропи ся избиратъ за една цѣла година: отъ 1-ый Януары до идущийтъ 31 Декемвры, четворица отъ които единъ ще е касіеръ, другы писаръ и двама помощници.

§ 3. Отъ Епитропитѣ ще присжтствуватъ непременно въ църквата всяка недѣля и празниченъ день поне двама, за да можжтъ чрѣзъ личното си присжтствіе да испълнятъ точно длѣжноститѣ на опрѣдѣленіето си.

§ 4. Епитропитѣ ще приврчатъ на първосвященника църковнитѣ вѣщи, одѣжди и книги съ подробенъ списъкъ, който ще ся грижи за доброто имъ съхранение.

§ 5. Епитропитѣ изваждатъ и опрѣдѣлятъ по долнитѣ служители на църквата за по-высокитѣ обаче, като: за священници, или пѣвцы, ако би ся доказалъ нѣкой си отъ тѣхъ немарливъ къмъ точното изпълнение на длъжноститѣ си или храмътъ въ повѣдѣніето сж отнасятъ до свѣта, слѣдъ като му направятъ тѣ предварително потрѣбнитѣ забѣлѣжки.

§ 6. Епитропитѣ не ся мѣшатъ въ църковный рѣдъ или обрядъ, нито си позволяватъ да мѣмратъ нѣкого, гдѣто дръжи Богослужението отъ църковнитѣ въ църквата или прѣдъ Народа.

§ 7. Епитропитѣ, освѣнъ мѣсячната заплата оставатъ за да ся ползватъ църковнитѣ служители и отъ извънрѣднитѣ доходи епитрахила, като: отъ вѣнчаніе, кръщение, опѣло, парастасы и други подобны.

§ 8. Епитропитѣ когато даватъ на църковнитѣ служители мѣсячнитѣ, ще зематъ записъ отъ всякого.

§ 9. На Епитропитѣ не ся прощава да употребяватъ или заплащатъ срѣщо църковнитѣ расходи поголѣмо количество отъ 500 гроша, нито на заемъ пары да даватъ, за повече потрѣба да ся отнасятъ до Свѣта.

§ 10. Епитропитѣ ще представятъ на конецътъ на годината чистъ хесапъ, за доходитѣ и разходитѣ на църквата, който като ся прѣглѣда и удобры, ще ся подтвърди и отъ свѣта и послѣ ще стане ново избраніе на Епитропитѣ.

За Священницитѣ.

§ 1. Всичкитѣ църковны служители задлъжени са отъ самото слово Божіе, което казва, че „подобаетъ убо (църковному служителю) быти не порочну, трезвенну, цѣломудру, благоговѣйну и честну. „Да ся отличатъ съ добры нравы, почтенно повѣдѣніе, смирение а най паче съ благоговѣніе къмъ vysokото служение; слѣдователно задлъжени ся да присѣтствуватъ рѣдовно въ църквата на Вечерня, Утрена и Литургія отъ са-

мото начало, а прѣстѣпленіето на такъвото свято за тѣхъ задлъженіе, ще се накаже, слѣдъ като се призоватъ до два пѣти отъ първосвященника, въ точното изпълненіе съ отбиваніето на мѣсячната заплата, за третій пѣтъ, а за повече съ отдѣленіето отъ църквата, освѣнъ отъ неизбѣжима нужда, познатъ на първосвященника.

§ 2. Священникътъ,, който дръжи седмицата нече отсѣтствува ни ноше отъ Метохътъ, безъ да извѣсти предварително първосвященникътъ, който незабавно ще го замѣсти съ другъ.

§ 3. Священниците не ще изпълнятъ ни единъ църкованъ обрядъ въ църквата или вънъ безъ предварителното съгласіе на първосвященникътъ.

§ 4. Забранява се строго на священниците, пѣвцытъ и въобще на всичкитъ църковници, съ загуба на мѣсячината имъ заплата за пръвъ пѣтъ и съ отдаденіето отъ църквата за вторый пѣтъ, да трѣсятъ пары отъ онѣзи, които призоваватъ изпълненіето на обрядытъ въ църквата или вънъ: остава на произволеніе на призователитъ за да ги наградятъ по произвола.

§ 5. Земанытъ доходи, отъ изпълненіето на такъвия обряди, ще ги събира и раздѣля първосвященникътъ равно на всичкитъ священници, по равна часть ще дава и на първый пѣвецъ, а на вторый и Діакона по половина часть.

§ 6. На священниците не имъ се позволява да сѣдѣтъ по кафенета или механы, нито да присѣтствувать въ неприличны увѣселенія.

§ 7. Въ църквата или въ Олтарьтъ възбраняватсе разговоритъ, насмѣхваніята и непристойнитъ распри по между църковницитъ, които сѣ длѣжни съ благоговѣйното стояніе въ храмъ Божий, да дадѣтъ добръ примѣръ на присѣтствующия Народъ; който бы отъ църковницитъ се показаль пренебрегатель на това, ще подпадне подъ духовно наказаніе.

§ 8. Священниците и въобще църковнитъ служители ще се отнасятъ по между си братски, и не ще се позволи никой да се отнася съ грубъ тонъ и

непристоенъ начинъ къмъ другыго, когато бы нѣкой отъ тѣхъ мислилъ себе си онеправданъ отъ другыго, ще ся отнесе до първосвященника, а той ако несполучи да го съгласи, тогава до епитропытъ и въ важенъ случай даже и до свѣта.

§ 9. Священници и всичкытъ църковници ще пазятъ голѣма чистота врѣхъ себе си въ всяки случай, а най паче, когато ся намѣрватъ въ църквата ще ся осторожни врѣхъ дрѣхитѣ си, както и врѣхъ църковнитѣ одежди.

§ 10. Пѣвцытъ ще слазятъ въ църквата въ недѣля и всяки праздниченъ день на вечерня и утринна у врѣмя.

§ 11. Пѣвцытъ ся ползуватъ само съ извънрѣдни доходи, които произхождатъ отъ личното имъ прижитствіе, при съвършеніето на обрядтъ.

§ 12. Клисарьтъ като църковникъ ще слуша управленіето на епитропытъ по външни дѣла на църквата, а по църковната часть ще е готовъ изпълнителъ на задлъженіята, които бы му ся налагали отъ първосвященникътъ и священницитъ.

§ 13. Събраніето на дискоситѣ да става съ голѣмо вниманіе, щото да не става смущеніе и ся разваля благочиніето на богослуженіето.

За длѣжността на Първосвященникътъ

§ 1. Да исповѣдва прѣзъ четыритѣхъ посты, когато и ся освобождава отъ Литургіитѣ, които бы му ся паднали наредъ да служи, и ще ся ползува половината отъ всичкый доходъ на исповѣдта; а другата половина ще отстѣпва на другытъ священници по равна часть, а когато ся случи повече множество ще зема помощникъ на исповѣдта. вторый попъ.

§ 2. Ще прочита рѣдовно всяка недѣля на мѣсто причастията краткопоучително словце сходно съ духтъ на Евангеліето.

§ 3. Ще дрѣжи чистъ и редовенъ протоколъ, за случайнытъ крещеніята, вѣнчаніята и погрѣбеніята, на книгж (тефтеръ) нарочно само за това и строго да ся пази при другытъ църковни книги.

§ 4. Ще уварди спорѣдъ списъжътъ въ рѣдъ, врученнитѣ му отъ Епитропитѣ църковни вѣщи, одѣжди и книги.

§ 5. Ще ся отнесе у врѣме за всяко нѣщо, което би нарушило или църковното благолепіе или народното честолубіе, или настоящый уставъ, до църковнитѣ Епитропы, а послѣ ако разсѣди за потрѣбно до свѣта.

§ 6. Ще бди врѣхъ църковницитѣ, за да ся повождѣтъ почтенно и да изпълняватъ точно длѣжноститѣ, които имъ налага настоящый уставъ.

§ 7. Да наглѣдва за благочиніето вътрѣ и вънъ отъ храмътъ и да не стане нѣкога нѣкое безчиніе въ дворѣтъ на църквата или въ метохѣтъ.

§ 8. Не ще отсѣтствува далеко отъ метоха безъ да не остави другыго на мѣстото си и безъ да не извѣсти единъ поне отъ Епитропитѣ, въ случай ако би за врѣме ся отдалечи вънъ отъ столицата.

§ 9. Първосвященникътъ ся задлѣжава да посрѣща приѣма и натакмява онія чужденци, които дохождатъ да ся поклонатъ на храма Св. Стефана, или поклонници, които заминуватъ за други святи мѣста.

Д-ръ Чомаковъ, Н. Павловъ, Іовчу Ивановъ, Н. Васювъ, Захар. Х. Гуроглу, Ат. Гюрчевъ, Хр. П. Тъпчилещовъ, Д. Ив. Гешеоглу, Н. П. Тъпчилещовъ Хр. Д. Караминковъ.

Засѣданіе 8.

Днесъ 10 Юлія 1864 г. стана събрание и като ся намѣри пълень свѣтътъ, разгледа и разиска долнитѣ предмѣти.

1, Прочете ся писмо отъ Іеродіакона Евстатія Зографскій изъ Москва, съ което праща и подарява на църквата ни Св. Стефанъ една Икона на Великомученика Аврамія Българскаго и Владимирскаго чудотворца снѣта отъ оригинала въ Монастиръ.

2, Стана разговоръ за съставленіето на настоящъ ни Свѣтъ, какъ би било възможно да ся запознае или свърже по-добрѣ съ всѣкой членъ отъ Българското

Общество, щото въ случай на нѣкое растройство, да има готови послѣдователи.

За това ако и да станахж предложенія, разстави ся обаче да ся разиска въ друго засѣданіе.

3, За Н. П. Преславский Г. Г. Антима, лишенъ отъ ежедневнитѣ си разноски, рѣши ся да ся помолѣть епархіотитѣ му да му помогнѣтъ.

4, Понеже г-нъ Цвѣтко Узуновъ, членъ отъ Съвѣта, а не присѣтствува на редъ въ 4—5 засѣданія, то по силата на устава споредъ членъ 17-й, рѣши ся да ся попита по напрѣдъ, ако ще може да слѣдва за напрѣдъ да присѣтствува, ако ли не да ся измѣни съ другыго или си даде оставката.

5, За редактора на Съвѣтника г-нъ Бурмова ся рѣши да ся призове нарочно за изискаемото споразумѣніе забѣлѣжено въ 6 засѣданіе отъ 19-й Юнія.

6, Н. Н. П. Пловдивскый Г. Г. Паисія — готвилъ една брошура, съ която да развіе обширно мнѣніето си за неканоническото имъ извѣрженіе отъ Гръцката Патриаршия, относително за религіозный ни въпросъ, и за която Г. Д. Ив. Гешеоглу прие една часть отъ разноскитѣ, а другата Г. Чомаковъ ще предстои да ся допълни отъ Пловдивъ.

7, Прочете ся едно писмо отъ Габаревскитѣ жители, въ което умоляватъ тукашното общество да пристои да имъ ся запопи пратеный имъ Тотю Стояновъ, защото имъ ся затворила църквата и ся не черкували че не имъ остана попъ. Като ся видѣ за мъчно да ся удовлетвори желаніето имъ отъ тука рѣши ся да имъ ся отговори да ся отнесѣтъ до Пловдивската община и поискать попъ.

Д-ръ Чомаковъ, Хр. П. Тъпчилещовъ, Д. Ив. Гешеоглу, Н. П. Тъпчилещовъ, Хр. Д. Караминковъ, Н. Павлевъ, Н. Васювъ, Іовчу Ивановъ, Захат. Х. Пюроглу и Ат. Георгиевъ.

Засѣданіе 9.

Днесъ на 19-й Іулія 1864 г. стана събрание и като ся не намѣри пълень съвѣтътъ не ся разгледа нищо.

Засѣданіе 10.

Днесъ на 31-й Іулія 1864 г. стана засѣданіе и като ся намѣри пълень съвѣтътъ, разгледъа долнитѣ предмѣти.

1, Г-нъ Т. Бурмовъ пріе рѣшеніето на събраніето отъ 19-й Іунія 6-то засѣданіе, съ разликата да слазя два пѣти само въ Недѣлята въ Балъ-капанъ-ханъ.

2, На мѣсто г-на Ц. Узунова, който отсѣтствова сега и съвсѣмъ отъ Ц-градъ за членъ въ съвѣта, ся рѣши да ся призоватъ македонцы да даджтъ и назначтъ одного отъ своя страна, който да го намѣсти.

3, За Т. Хрулева ся отрѣди да ся подаджтъ на Н. В. Везиря Фаудъ Паша пратенитѣ Махзари, въ които Свищовскитѣ жители турци и христіане сж подписали и ся поручителството за него, и го молятъ да го освободи.

4, Първосвященникътъ Панаретъ ся оплаква писменно отъ попъ Тодора, че му зель първото мѣсто въ едно священнодѣйствіе и набадреникътъ ся скриль, призова ся попъ Тодоръ, и като ся чу отговорьтъ му, дадохъ му ся потрѣбнитѣ наставленія, за да си изпълняватъ прилично и съ взаимно почитаніе длъжноститѣ и двѣтѣ страны.

5, Діаконъ Мелетія ся оплака тоже писменно за паяси отъ священническитѣ приходи, че ся былъ обиждаль спорѣдъ църковнитѣ узаконенія; това ся разгледа и за сега се така си ся остави.

6, Хамбарліитѣ абаджии понеже сж си писували Нофуза виждатъ за потрѣбно да даджтъ единъ махзаръ на Н. В. Интизапаалъ да ся улесни изважданіето на Тестеретата имъ чрѣзъ българ. църква защото друго яче голѣми спънки и погуби срѣщали отъ гръцката патріаршия, която и не припознаватъ, за това ся намѣри за благословно да ся даде сжщій махзаръ и на Н. В. Али Паша.

7, г-нъ З. Х. Гюровъ, помоли съвѣта да пріеме да имъ види нѣкоя разлика, която имали отъ зиманіе даваніе съ г-на Ив. Х. Петровъ, който дано сполучи да ги спогоди прѣди да ся отнесе на приличното мѣсто.

Съвѣтъ пріе за въ идущето събрание да се опита за спокоженіето имъ, нъ съврѣменно рѣши и слѣдующето за такива дѣла.

8, Кога се случи съвѣтъ да види и спогоди нѣкоя разлика на нѣкои интересающи се страни да зима по нѣщо въ пары узаконено, за въ помощъ на църквата или училището.

9, Рѣши се да се направи едно призователно писмо, чрѣзъ което да се помолятъ всичкитѣ тукъ търговци да пріематъ отъ сега нататкъ да заминуватъ въ покупка или продажба на всичкитѣ си стоки и приятелски по една правдина по за въ полза на църквата ни, както е обичай на всждѣ въ Търговскій кржгъ: въ което писмо като се подписватъ онѣзи които пріематъ това ползно дѣло и се види че ще успѣе да се обнародва чрѣзъ *Свѣтникъ* за извѣстіе интересующитѣ ся.

Д-ръ Чомаковъ, Н. П. Тъпчилещовъ, Хр. Д. Караминковъ, Захар. Х. Гюрогу, Ат. Георгіевъ, Н. Павлювъ и Н. Васювъ.

7 Августъ 1864.

Засѣданіе 11.

Днесъ присѣдствувахъ отъ членовѣ само шестмина, спорѣдъ уставъ шестмина не можатъ да рѣшатъ нищо, разидѣ ся събраніето това безъ да направи нѣкакво си дѣйствіе.

14 Августъ 1864.

Засѣданіе 12.

Днесъ като ся събрахме подписаннитѣ рѣдовни членове въ Българскія Метохъ, и понеже събраніето ся намѣри за пълно, пристѣпихме въ разглѣжданіето на долнитѣ дѣла и първо, представили ся едно писмо отъ днешно денословіе съ подписа К. Мариновичъ, който ся оплаква, че нѣкой си Грозданъ Георгіевъ присвоилъ былъ името му и ся явявалъ съ него лъжовно предъ публиката; това като разглѣдахме, наистинно намѣрихме че е безпѣтно и противозаконо прочее намѣри ся за благословно г-нъ Хр. П. Тъпчилещовъ

да привика тогози господина Гроздана и да го задлъжи за да обяви прѣзъ *Свѣтника* тры недѣли нарѣдъ, гдѣто отъ тукъ нататъкъ ще да употрѣблява истин. ското си имя.

Второ, прочете ся едно писмо отъ денословіе 7-й Августъ съ подписка К. В. Славчевъ рѣдовенъ членъ който си дава оставката, която ся и пріе. Предѣставили ся и друго едно писмо отъ сщцото днешно дата, съ което г-нъ Х. Н. Х. Д. Минчеоглу рѣдовенъ до сега членъ въ тогози свѣтъ, дава си оставката; като ся разглѣда причината която предлага, пріе му ся оставката.

Третьо, разглѣда ся съдържаніето на писмото отъ жителитѣ на Деяръ-Бекыръ за заточенытѣ тамо, и ся рѣши г-нъ Хр. П. Тъпчилещовъ ведно съ г-на Н. Павлева, г-нъ Дим. Ив. Гешеоглу и г-нъ Камбуроглу да ся погрижътъ за да ся събере нѣщо помощъ, та помогне щогодѣ на тыя бѣдны, слѣдователно да ся испита кой отъ гдѣе за да ся пише на родителитѣ и роднинитѣ имъ, та да имъ помогнътъ и тѣ.

Четврьто, понеже за допълненіе на свѣтътъ тогози, нуждни сж още два членове, прѣдложихъ сж за избираніе г. г. Ст. Камбуроглу, К. Попповъ, Божилю Ивановъ и Т. Х. Бойчевъ, като стана прочее тайното жребіе за г-на Камбуроглж ся подадохъ деветъ, за г-на Поппова тры, за г-на Божила два и за г-на Х. Бойчева четьре, слѣдователно г-нъ Камбуровъ и г-нъ Бойчевъ ся отбиратъ за рѣдовны отъ тукъ нататъкъ членове.

Петъ, г-нъ Н. П. Тъпчилещовъ предложи за да ся пише рѣдомъ по Българскитѣ общини, които да на нарѣдътъ въ църквитѣ си по единъ искосъ повече да иматъ, щото каквото и ако ся сбере отъ него да сж внася въ Цариградъ на тукашната Българска народна църква. Това предложеніе ся предложи, нъ ся остави за второ събраніе да ся разглѣжда.

Шестъ, г-нъ Ст. Чомаковъ предложи, да ся поканжтъ българитѣ, които живѣятъ въ Цариградъ постоянно който обича да ся запише като еноріятинъ на Българската народна църква и да ся задлъжи отъ

самосебе си да плаща по нѣщо си ежегодно на тая църква за нуждитѣ ѳ.

Това предложение ся остави се за второ засѣданіе да ся разглѣда.

21 Августъ 1864.

Засѣданіе 13.

Днесъ като ся призовахъ избанитѣ два нови членове г. г. Камбуроглу и Х. Бойчевъ, пръвѣй пріе, а вторѣй ся отказа писменно, вмѣсто него прикани сж г-нъ Божилю Ивановъ, който и пріе и ще засѣдава като рѣдовенъ членъ въ свѣта отъ сега нататкъ. Се днесъ рѣши сж да отиджтъ представителитѣ на В. Порта за да помолятъ мылостивото царско правителство за поскорошното освобожденіе на заточенницѣтъ народни свѣщеннональници.

28 Августъ 1864.

Засѣданіе 14.

Днесъ представителитѣ испълнихъ съ радость срьдцата на всичкитѣ подписанни. — Спорѣдъ рѣшеніето въ 13-то засѣданіе тѣ извѣстихъ, че ходили на В. Порта и направили приличния застъпжкъ за освобожденіето на народнитѣ ни старци. Милостивото Цар-Правителство гы посрѣщнало съ обикновенната си благослонность и като имъ заповѣдало да ся пише на народнитѣ старцы да направатъ приличнитѣ до него прошенія и обѣщанія, тѣ а именно г. г. Хр. П. Тъпчилещовъ и Ст. Чомаковъ писали имъ приличнитѣ писма слѣдъ възвръщаніето имъ отъ В. Порта. Народнитѣ старцы безъ да ся бавятъ направили отговора си и прошеніята си до царското правителство, отъ който препись сж минува въ особныйтъ тефтеръ на актовитѣ.

4 Септемврий 1864.

Засѣданіе 15.

Днесъ присжтсвовахъ отъ членоветѣ само пятмина и пенеже споредъ уставтъ петмината не можжтъ да

рѣшижтъ ни да разгледжтъ нѣщо, разидѣ сж събраніето безъ никакво дѣйствие.

11 Септемврія 1864.

Засѣданіе 16.

Днесъ присѣдствовахъ отъ членовѣтъ само шестмина и понеже споредъ уставтъ шестмина не можтъ да рѣшаватъ нищо, за туй ся разиде и днешното събрание безъ никакво дѣйствие.

18 Септемврія.

Засѣданіе 17.

Днесъ събраніето бѣше пълно, членовѣтъ деветъ а именно г. г. Ст. Чомаковъ, Х. Гюроглу, Дяна Атанасъ, Н. Павловъ, Хр. П. Тъпчилещовъ, Н. П. Тъпчилещовъ, Д. Ив. Гешеоглу, Хр. Караминковъ и Ювчу Ивановъ, и взе въ разглеждане една заповѣдъ отъ главното записъ на която преписъ ся помѣстюва въ особныйтъ тефтеръ на актовитѣ. Обдържаніето на тая заповѣдъ, е че една мома Ерменка отъ Нарлж-Капія на Стамотія на имя Назине Гарабетіянъ сж била залюбила съ одного момжкъ българинъ отъ Разградъ и бакалинъ въ везнеджилеръ чаршижъ сж на имя Симеонъ, и че понеже момжка ся отказвалъ да ѝ земе, слѣдъ разглежданіето на тая распря по патриканитѣ, натоварва се най-послѣ и свѣта да ѝ даде единъ копецъ. Прочее като взе съвѣтътъ въ разглеждане тая работа и испита и двѣтъ страни, намѣри спорѣдъ самоволныйтъ такырѣ на момата че тя не сж е любила само съ тогова Симеона, ами преди пять мѣсеца тя имала и другы любовници, най паче и единія отъ тѣхъ за любовта си къмъ нежъ си промѣнилъ и народността отъ караманлія на ерменецъ, другы сж общавали да ѝ зематъ и другы друго и пр. догдѣто най-послѣ сж залюбила съ Симеона, който като младъ по нейно щепіе достигнала тя да стане преди 4 мѣца непраздна отъ него, защото той ся общалъ да ѝ земе. Като сж попита и момжка да даде отвѣта си, отговори че отистинна той я любилъ, нъ за тая си

любовъ той ѝ платилъ гр. 130, и др. гр. 11 за вечеря на една вечеръ като останалъ въ тѣхъ. На това момата ся отговори, че колкото за грошовитѣ 130 и др. 11 е истинна, нѣ тя сж узнала за непрадна на 6-й Априлія, приложи же още че отъ като станала непрадна сж минувало 4 мѣци. Момжка отъ друга страна казва че отъ Великъ-денъ насамъ престаналъ да ходи при нея.

Тыя до тука като чу съвѣта и отъ двѣтѣ страни и като взе въ вниманіе тая работа, слѣдъ едно здрѣло размишленіе може да заключи и да извлѣче, че момата отъ пълно лъже. Впрочемъ рѣши да даде приличныя отговоръ на главното заптіе, който отговоръ ще се разглѣда въ второ засѣданіе.

12 Февр. 1864.

Слѣдва.

БЪЛГАРСКИТѢ УЧИТЕЛИ ВЪ ПРАВОСЛАВНА БЪЛГАРИЯ.

Въ миналата (VIII) книжка на списанието си въ статията „По положението на нашата църква“ ние посочихме на този страшенъ нравственъ кипежъ въ отечеството ни, който е заваренъ и отъ римо-католици и протестанти и отъ послѣдователитѣ на атеизмътъ и който застрашава да свари, да унищожи, и самото ни съществуване, като въ сжщето врѣме и че отъ това зло може да ни избави само нашата църква съ нейната Божественна и съ здравата человѣческа наука. Като пишехме това, ние не можехме да говоримъ и за другъ видъ врагове на общото ни добро и на самото ни отечество, тѣй като нѣколкото свѣдѣнія, които имаме за това, не ни се виждаха достатѣчни само на тѣхно основание да присѣдинимъ при споменжитѣ врагове и тѣхъ. Сега обаче този видъ врагове, нови по велегласното провъзгласяние на своитѣ принципи, а стари по единичната си дѣятелность излезоха и въ всеуслишание, чрѣзъ своя органъ, изявиха, че тѣ не

сж били такива, за каквито сж ги знаели всички и за каквито и сами тѣ сж се прѣпорчвали до скоро.

Думата ние за нашитѣ учители просвѣтители; думата ни е за тѣхното провъзгласяние, че сж противници на Християнскитѣ Божественни истини, по които до сенова се нарѣждаше и нарѣжда българския православенъ народъ и съ които се просвѣщаваше.

Но да видимъ въ какво собствено се състои работата. На 27 Юлий т. г. Священната Търновска Митрополия издала слѣдующето свое окръжно подъ № 1070:

ПРѢПИСЬ

ТЪРНОВ. МИТРОПОЛИЯ

№ 1070

27-й Юлий 1895 год.

Гр. В. Търново.

ОКРЪЖНО.

*До Благоев. Свѣщенници и Г-да
Църковнитѣ Настоятелства въ Бого-
спасаемата Тър. Епархия.*

Негово Високо-прѣосвѣщенство Прѣдсѣдателству-
ющий на Св. Синодъ — св. Доростолский и Червен-
ский Митрополитъ Г-нъ Григорий, съ окръжното си
писмо отъ 22-й текущий мѣсець Юлий подъ № 558
ни съобщава, че прѣзъ миналата учебна година отъ
нѣколко мѣста сж чули опакования отъ неприличното
поведение на нѣкои учители въ основнитѣ училища,
както и отъ непристойний езикъ, който сж държали
за вѣрата, поститѣ, иконитѣ и пр.

Прѣдъ видъ, че по сега дѣйствующий законъ
учителитѣ за тия училища ще се отбиратъ и назна-
чаватъ отъ училищнитѣ настоятелства, то съгласно
синодалното рѣшение отъ 11-й текущий мѣсець, Не-
гово Високо-прѣосвѣщенство ни приканва да прѣпо-
рѣчаме незабавно на църковнитѣ настоятелства да
влѣзжтъ въ споразумение съ надлежнитѣ училищни
настоятелства, щото учителитѣ въ основнитѣ училища
за напредъ да бжджтъ лица познати, като благочес-
тиви, добри и честни. При това да гледатъ, щото при
всѣка църква да има учители-пѣвци, на които за труда

по това пѣние да се плаща отъ църковнитѣ настоятелства особено възнаграждение.

Като съобщаваме горното окръжно синодално писмо на благоговѣйнитѣ свѣщенници и Църковнитѣ Настоятелства, приканваме ги да се погрижатъ и да съобразятъ съ съдържанието му.

За Търновски Митрополитъ Замѣстникъ: Икономъ Маринъ Д. Чуховъ“.

Това окръжно бѣ напечаталъ органътъ на учителския съюзъ „Учителски Другаръ“ въ 25 брой (отъ гдѣто го и ние прѣпечатваме) и съпроводилъ го съ слѣдующата своя бѣлѣжка: **„Настоящото печатиме за това, за да видятъ учителитѣ, че противъ тѣхъ се опълчаватъ и жалкитѣ подържатели на падналитѣ прѣдъ науката положения на религията“**. Ето какъ се изразяватъ нашитѣ г. г. учители и за българското православно духовенство и за това Божественно учение, което тѣ, учителитѣ, наричатъ „*положения на религията*“, съ което българския народъ е могълъ да запази своето съществуване прѣзъ цѣли стотини години и сега да отима политически свободенъ животъ и да добрува и напреднува въ своето земно съществуване. Това сж думитѣ на българскитѣ православни (?) учители къмъ българския православенъ народъ, това сж тѣхнитѣ принципи, съ които тѣ искатъ да просвѣщаватъ този народъ. Тия думи, тия принципи, на нашитѣ учители трѣбва да се зематъ въ сериозно внимание отъ цѣлото духовенство на българската православна църква и отъ тия нейни чада, които милѣятъ за доброто и животътъ на майка България. Тия думи на нашитѣ учители незначатъ нищо друго, освѣнъ хвърляние ржкавица, откривание картитѣ, слѣдователно и Българската Църква и нейнитѣ вѣрни чада трѣбва да знаятъ сега какво да работятъ. Всѣко очаквание, извинение, мислене и съобразяване съ туй или онуй обстоятелство е повече отъ прѣстѣпно, защото враговетѣ именно това дирятъ и това е именно, което ги е улеснило сега да сж толкозъ силни и да излизатъ явно борба да водятъ.

Но да видимъ какво зло е направила Свещенната Търновска Митрополия съ своето окръжно, та учителитѣ тѣй злобно се изразяватъ противъ пазителитѣ на „положенията на религията“. Да не е нанесено съ това кръвна обида на цѣлия ни народъ? Не, никакво зло, никаква кръвна обида не е направена на когото и да е. Искало се е, щото и свещенниците и мирянетѣ църковни настоятели да гледатъ за напредъ, „щото учителитѣ да бждѣтъ лица познати като благочестиви, добри и честни хора“. Да бжде чловѣкъ учитель благочестивъ, добъръ и честенъ споредъ органтъ на учителския съюзъ у насъ е зло и нечестно и тия, които желаятъ, които се грижатъ учителитѣ у насъ да бждѣтъ такива, се наричатъ: жалки поддржатели на падналитѣ прѣдъ науката положения на религията“. Ще каже, че има на свѣтътъ другъ видъ честностъ, други положения за това, които да сж въ армония съ науката и о които се само придържатъ нашитѣ учители. Но, пита се, коя е тази наука, която посочва какви да бждѣтъ учителитѣ вънъ отъ качества, прѣпоръчвани отъ окръжното на Търновската Митрополия и въ името на коя наука учителитѣ говорятъ, че положенията на религията сж паднали? Ние ще очакваме отговорътъ на тия въпроси отъ г. г. учителитѣ, за да се научимъ коя е тази наука, прѣдъ която сж паднали положенията на религията и която ни указва истинскитѣ качества на учителитѣ, като при това прибавяме и туй, тоже на научното внимание на г. г. учителитѣ: може ли да бжде учитель този чловѣкъ, който съ встъпянieto на мѣсто служението си почене да учи и наставлява въ противоположното на обществото мировъзрѣние и ученицитѣ прѣди да запознае съ буквитѣ въоръжава и противъ църква, противъ родители и противъ самитѣ невинни обичаи, напримѣръ, поздравлението на по старитѣ? Учителъ ли ще бжде този, който казва, че на този свѣтъ нищо нѣма, освѣнъ да се яде, пие и наслаждава съ чувствени наслаждения и това самъ да прави и прѣдъ очитѣ на слѣпитѣ и прѣдъ ушитѣ на глухитѣ? Учителъ и честенъ чловѣкъ ли ще бжде този, който, като съврати, прѣмами,

въ своята погибелъ и кметътъ на селото и нѣкои други и въ празнични дни застанатъ прѣдъ църквата и не пускатъ хората да влизатъ за да се молятъ Богу, като при това съ най-гнусни думи се адресиратъ и къмъ Бога и къмъ свещенници и къмъ всичко религиозно? Добъръ ли ще бѣде този учителъ, които вѣнѣбрачнитѣ си другарки мѣни всѣки мѣсецъ, като ги зима съ кия отъ публичнитѣ мѣста и прѣдъ очитѣ на ученицитѣ си върши съ тѣхъ това, което добритѣ и честни хора се страхуватъ и да помислятъ? Но още два въпроса: Добъръ и честенъ ли ще бѣде този учителъ, а слѣдователно може ли да въспитае и научи повѣренитѣ нему младежи, който отива въ църквата само за да отговаря на въсгласитѣ на свещеникътъ, че това е лъжа, шарлатания, или този, който въ классъ казва, че Христосъ е митъ, спиритъ и друг. под. нелѣпости, а вечеръ води ученицитѣ си да ги въспитава по кафешантанитѣ и публичнитѣ домове? Не, не такива учители и подобни на тѣхъ, каквито ние знаемъ доста, сж нужни на българския народъ и Търновската Митрополия е изпълнила Света длъжностъ, гдѣто се е погрижила съ врѣме да запази православнитѣ християне отъ подобни просвѣтители.

„Жалки поддржатели на падналитѣ прѣдъ науката положения на религията“ казва органътъ на учителския съюзъ за тия, които се стараятъ да се запази народътъ отъ растлѣние, като прѣпоръчватъ да се зиматъ за учители хора познати, благочестиви, добри и честни, а не деморализирани хора, на които идеалътъ е да разрушаватъ всичко както разрушаватъ сами себе си, своя организъмъ, като непризнаватъ и своята наука, която ги учи да бѣдѣтъ честни и нравствени хора. Учителския органъ говори за нѣкакви паднали религиозни положения прѣдъ нѣкаква наука безъ обаче да се доискаже, но забравя, види се, че тѣзи положения на религията сж цѣла наука и при това такава, прѣдъ която благоговѣятъ и най-свѣтлитѣ човѣчески умове и съ която е мжчна всѣкаква борба. Затова и самитѣ тия наши учители ако милѣятъ за народътъ и желаятъ да работятъ за неговото просвѣщение,

трѣбва да слѣдватъ по указанията на тази именно наука; иначе народътъ ще е въ правото си да почене да се рѣководи по забравената вече стара поговорка, че: *отъ ученитъ свѣтътъ ще пропадне* и да земе да гледа на учителитѣ като на страшилища, да ги неприбира въ къщитѣ си, а съ това заедно, по нѣкога, и да ги пердаши. На ли не е желателно това, г. г. учители?

Българското православно духовенство, което съ *положенията на религията* спази съществуването на народътъ и съ същитѣ положения можи да го събуди и постави въ пѣхътъ на напрѣдъкътъ, гледаше на учителитѣ, като на свои съработници и всѣкакъ се стараеше да ги постави на равна нога у себе въ сърдцата на народътъ и това, за негова похвала и честъ, то подпълно сполучи. Когато обаче испослѣ то забѣлѣжи, че помѣжду тия учители поченаха да се явяватъ непросвѣтители, а чисти развратители, то мислеше, че това сж единици и вѣрваше, че злото само по себе ще се прѣмахне. Но не се измина много врѣме и то се увѣри, че се е лъгало и за да се спрѣ по нататашното распространение на злото, то зима нужнитѣ законни мѣрки. А отъ това какво произлиза? Появи се на мегданъ това, че отъ лицето на цѣлтия учителски съюзъ, чрѣзъ неговия органъ, това духовенство се нарича: *„жалки подържатели на надналитѣ прѣдъ науката положения на религията“*. И при това тази калъ се хвърля въ лицето на духовенството отъ учители, които иматъ за патронъ на своето дружество Неофитъ Рилский, който е учителствувалъ по положенията на религията. Подирь това на българското православно духовенство не остава вече нищо друго, освѣнъ да гледа да пази своето стадо отъ всичкитѣ люти вълци, които сж го обиколили отъ всѣкъдѣ: да работи по рѣководството на Божественната наука, на която е служителъ, и да не гледа на около, че тази негова работа ще се прави или не на този или онзи.

КНИГОПИСЪ.

Въспитанието въ духътъ на Християнството или безбожието води къмъ безнравственностъ, създава тирания, робство, отчаяние и социални несчастья. Съчинено отъ управляющий Ст.-Загорската Епархия Величкия Епископъ Методий. Казанлъжъ. Дружествена печатница „Надѣжда“ 1895 година стр. 167. Цѣна?

Читателитѣ на „Български Цър. Прѣгледъ“ вече имахъ случай да се запознахтъ въ общи чѣрти съ едно отъ писменнитѣ произведения на Величкия Епископъ Г-на Методия*). Тоя пжтъ ний съ особена радостъ бързаеме да прѣдставимъ прѣдъ тѣхното внимание горѣотбѣлѣзания неговъ новъ писменъ трудъ. Младия нашъ Епископъ, нъ одавначенъ защитникъ на православната Българска Църква, не остава безъ внимание важнитѣ въпроси на Българския народенъ животъ, които засягатъ бжджщитѣ народни сждбини и благополучие. Отличителната особенностъ, въ писменнитѣ трудове на будния тоя стражъ въ православната Българ. Църква е че ги прониква съ единъ видъ особенъ интересъ за всѣкой Български просвѣтенъ и родолюбивъ синъ. Тая нова чѣрта показва, че Величкия епископъ съзнава многото и голѣми нужди, които бликхтъ на всѣкъдѣ и въ всичкия нашъ личенъ, семеенъ, общественъ, държавенъ, умственъ, нравственъ и религиозенъ животъ. Нуждата отъ добри, разумни, честни, искренни и плодотворни работници, безъ които никога България не е възможно да достигне до нѣкоя добротечина, довела наблюдателния авторъ до заключението, че всички онѣзи системи на въспитанието, въ които е изгонено Христовото учение, водхтъ къмъ зли сѣтнини и създаватъ всѣкакъвъ непотребенъ сортъ хора, нъ не и добри синове и дъщери, не и добри граждани. Автора повдига единъ отъ най-важнитѣ въпроси съ новата своя книжка. А именно: безразсждното и сѣ нищо не обяснено напгъвание на нѣкои отъ младитѣ наши работници, било въ полето на въспитанието, било въ книжнината, било въ обществената тѣхна дѣя-

*) Виж. „Бъл. Цър. Прѣгледъ“ година I, книж. IV, стр. 91—93

телностъ, да отхвърлижтъ Божественното учение не само като непотрѣбно, нъ и като врѣдно за прѣуспѣванието на народния нашъ животъ.

Като опровергава лъжливостъта на това направление, той туржъ прѣдъ очитѣ на българското общество една грѣшка, която като, че да е намѣрила благоприятна почва въ Българскитѣ училища. Въпроса, казваме пакъ, е важенъ и ний отъ сърдце се радваме, че почтенния авторъ повдига тоя въпросъ прѣдъ сегашното Българско общество; той прави усилия да го разрѣши, нъ сполучилъ ли е въ това, ние ще кажемъ по-долу; тука ние ще забѣлѣжимъ пжтьомъ, че гласа на Великия Епископъ до сега остана, като "гласъ вопиющаго въ пустини". За да дадемъ не материална подпорка на автора за направенитѣ отъ него трудове и жъртви, а само едно слабо морално възнаграждение и за да го увѣримъ, че писменнитѣ негови произведения не оставатъ не прочетени или пжкъ прочетени безъ внимание, ние се рѣшаваме да похвалимъ справедливо ревностъта на почтенния авторъ, нъ въ сжщото врѣме да посочимъ и на ония главни недостатѣци, които, ако да ги нѣмаше, цѣльта, която е прѣслѣдвалъ щѣше да бжде напълно постигнжта.

Като особено достоинство на книжката съставляватъ ония нейни страници, които съдържатъ въ себе си „послѣсловието“ (отъ стр. 150—167), написани като полемика съ новото социалистическо учение въ България. Тука на тѣзи страници автора показва и вѣщина въ борбата съ враговетѣ на Християнството и способность не само ясно, нъ и увлекателно да излага своитѣ мисли. Безъ да мислимъ да правимъ нѣкакви комплименти на почтения авторъ ние го похваляваме за ловкестъта и умѣнието, съ които той си служи, когато води прѣпирня съ противницитѣ си. Въ такива случай той е напълно свободенъ отъ какъвто и да било авторитетъ, освѣнъ Божественното откровение, и, вижда се, че тая свобода му дава сила и той се явява не побѣдимъ. Изобщо съдържанието на тия страници дава ни право да очакваме за въ бжджще отъ автора развивание и усиление на неговия ползотворенъ за цър-

квата талантъ, нѣ само върху почва полемическа. Спокойното и повѣствува̀телното разкриване на научнитѣ въпроси, спорѣдъ нашето скромно мнѣние, не се подаватъ лесно и сполучливо за разработване на негово Прѣосвященство. Като доказателство на това наше мнѣние, ний ще привѣдемъ типични мѣста и отъ полемическото негово „послѣсловие“ и отъ останалото съдържание на книжката, гдѣто се вижда ясно достойството и силата на уважаемий нашъ авторъ, както въ полето на чистата наука, така и въ полето на полемиката.

Отъ тѣзи страници на книжката, гдѣто нѣма полемическо съдържание, ние привождаме едно мѣсто, което не сме нарочно дирили. То е слѣдующето мѣсто на стр. 17. „*Нѣ въ что се състои, каква е храната на душата?*“ „Качеството на духовната храна на душата се опредѣлява съ узнаванието, отъ една страна, слабостъта и недостатъцитѣ на нейнитѣ сили, а отъ друга — на идеалътъ, къмъ който трѣбва да се стрѣми, като къмъ образецъ въ своето усъвършенствуване. Въ актътъ на сравнението на душата съ съвършенствата на идеалътъ — Бога, се добива възможностьта да се съзнаятъ и отличатъ несъвършенствата на душата. При това съзнание се откриватъ и указанията отъ каква храна има нужда душата за своето подигане, за своя напрѣдъкъ и усъвършенствуване“.

Отъ полемическото съдържание на книжката привѣждаме слѣдующитѣ двѣ мѣста на страницитѣ 150 и 165, „Ако изпълнението същественнитѣ обязанности на Архиереятъ и свѣщенниците тѣзи чудновати прѣдставители на атеистическата насока наричатъ *шпионство*, естествено трѣбва да се заключи, че тѣ считатъ за *шпионство* изпълнението на обязаноститѣ на всичкитѣ хора въ тѣхното звание и положение, на всичкитѣ админастративни, сѣдебни и общински учреждения: Изпълнението на всѣка една обязаность, на всѣкого въ каквото положение и звание и да се намира, се основава върху факта съ събиране надлѣжнитѣ свѣдения касающи се до неговата обязанность. Значи, споредъ тѣхъ, родителитѣ, бащата и майката, сѣ *шпиони*, ако

слѣдѣтъ за поведението на своитѣ рожби, и употребяватъ средството на *шпионството*, ако тѣ изискуватъ отъ учителитѣ да имъ доставляватъ свѣдения за живота и поведението на чадата имъ. Шпиони сѣ учителитѣ, ако тѣ слѣдятъ и събиратъ свѣдения за поведението на ученицитѣ. Види се, за да се не обвиняватъ въ *шпионство*, учителитѣ безбожници прѣдставляватъ безконтролно, пълна свобода на ученицитѣ да правѣтъ каквото желаятъ. За това ли? И директора на училището ще да е *шпионинъ*, ако той държи смѣтка за изпълнението обязанностей на учителитѣ и дава потребнитѣ свѣдения на своето начальство. Министерството, напимѣръ, на Народното Просвѣщение, трѣба, споредъ тѣхъ, да се нарече учреждение на *шпионлъка*. Министерството, за изпълнението на своето послание, е устроило *отдѣли, инспекции, училищни съвети* и пр. и пр. за да е въ течението на учебното дѣло и изпълнението обязанностей на учителитѣ. На всичкитѣ тѣзи учреждения лѣжи въ обязанността да събиратъ чрѣзъ своитѣ органи и да доставляватъ на Министерството потребнитѣ свѣдения между прочимъ и за поведението на учителитѣ. Тѣ *шпиони* ли сѣ, *шпионско* ли послание изпълняватъ? Сжщитѣ обязанности не лѣжатъ ли на органитѣ и на другитѣ Министерства и на всичкитѣ административни и сѣдебни власти? Споредъ тѣхъ иматъ право, види се, и разбойницитѣ, и крадцитѣ да се оплакватъ и да обвиняватъ полицейскитѣ власти въ *шпионлъкъ*, че турнали хора да слѣдѣтъ за тѣхнитѣ дѣла? И всичкитѣ злоупотребители и нарушители на правдата иматъ право, споредъ разбиранieto на безбожницитѣ, да осжждатъ сѣдебнитѣ власти, че турнали изслѣдователи и прокурори да шпиониратъ тѣхнитѣ дѣла! Сжщото право иматъ и безбожницитѣ да се възмущаватъ прѣдъ факта, че пазителитѣ на вѣрата си позволяватъ да контролиратъ разорителитѣ, враговетѣ на вѣрата. Могѣтъ ли да бждѣтъ лишени отъ сжщото това право, напимѣръ, и вълцитѣ за гдѣто пастиритѣ наредили контроли, които стѣсняватъ тѣхната свобода и да не ги нарѣкѣтъ *шпиони*, развратници и тирани? Да, сжще-

ствата съ вълчи инстинкти не могат да търпятъ контроли; иматъ право да се възмуцаватъ прѣдъ свѣтлината, тъй като тѣхнитѣ подвизи иматъ успѣхъ само въ тъмнината.

Отчаяния ревъ, който се издигна и продължава да се дига въ лагера на печата съ безбожническо направление, че има своята подкладка въ горѣпомѣнати вълчи инстинктъ, и че е лишенъ отъ всѣкакви нравственни побуждения, служи самия фактъ, че тѣ не виждатъ, или се прѣструватъ, че не виждатъ, че свѣрталища на дѣйствително *шпионско* направление служатъ самитѣ тѣхни редакции. Не е ли повече отъ *шпионлъжъ*, че в. „Социалистъ“ публикува едно *конфиденциално* писмо? Какъ си достави той това писмо? Нали чрѣзъ своитѣ *шпиони*, распрѣснати по всичкитѣ краища, отъ гдѣто му доставляватъ свѣдения, като *шпиониратъ* живота и дѣятелността на личноститѣ? Тѣзи органи прѣдставителитѣ на безбожническото направление, които фарисейски се възмуцаватъ отъ шпионлъжа, какъ ще нарекатъ онова лице, орждието на в. „Социалистъ“, което си позволило да открадне конфиденциалното писмо отъ баща си священникъ и да му го испрати за публикуване? Шпионинъ ли ще го нарече, крадецъ ли, безсѣвъстенъ ли продажникъ, или предателъ, позорителъ на баща си? Защо Господа моралисти, (?) не се възмути душицата ви отъ тази постѣпка на единъ вашъ человекъ, който минува за учителъ, ако вие сте моралисти, и викате противъ окръжното отъ морална точка на зрѣние? Защо се мжчите да видите сламка въ очитѣ на другитѣ, когато грѣдата, която е въ око̀то ви, невидите? Отъ друга страна какъ ще наречете, съ какъвъ епитетъ ще опредѣлите поведението въ тоя случай на патронитѣ на в. „Социалистъ“, за гдѣто тѣ, за най-позорното послание — шпионлъжа, а особено шпионлъжъ на баща си, употрѣбаватъ учители, които трѣба, както и сж призвани, да служатъ за образецъ на нравственността? Може ли слѣдъ туй, тази жьртва на тѣхната безнравственностъ, *оклеймена* съ позорния печатъ на предателството, да се нарича и да бѣде учителъ? Кой го съблазни, кой го искара

отъ глава, кой стана причина щото тоя, повидимому добродушенъ учителъ, да стане шпионинъ, предателъ и то на баща си? Не ли редакторитѣ на в. „Социалистъ“, не ли сжщитѣ онѣзъ, които си держатъ гърлото да викатъ противъ шпионството, тогава, когато тѣ служатъ за неговото развитие и въ самата срѣда на учителитѣ, които би трѣбвало да стоятъ на най-високото стѣпало на общественната нравственностъ?

И така събиранieto и доставлянето на свѣдения отъ служителитѣ на вѣрата за поведението на общественнитѣ служители противъ господствующата религия, като дѣятелностъ, която проистича и се налага отъ званието на Архиереитѣ и на священниците и отъ формалнитѣ задължения на законитѣ, не е шпионство, както се помжчиха атеиститѣ да го прѣдставятъ, нѣ дългъ, дългъ нравствененъ, за неиспълнението на който се подпада подъ страшна отговорностъ.

Ако има шпионство, то това шпионство е намѣрило приютъ и своето развитие именно у онѣзъ фарисеи отъ атеистическия лагеръ, които най-много викатъ противъ шпионството тамъ, гдѣто не се вижда освѣнъ изпълнението на дълга, и никакъ не сапикасватъ шпионство тамъ, гдѣто се развива съ усърдие, подъ тѣхния носъ, отъ самитѣ тѣхъ, като употребляватъ за негово оръдие — учители. „ “ Социалиститѣ отъ Казанлъкъ неможихъ да се удържатъ за по-дълго врѣме да се криятъ подъ маската, че тѣ не сж безбожници, че не сж врагове на вѣрата. Натиснати отъ устнитѣ проповѣди и отъ напечатанитѣ слова, тѣ хвърлихъ маската и се явиха, каквито сж — безвѣрници заклѣти врагове на религията, слѣдователно и на нравственостъта. Нашата цѣль е постигната. Смѣтна се овчата кожа, съ която се обличаше вълка, за да се прѣдставлява за приятелъ на овцетѣ. Конфиденциалното окръжно, което се занимава съ дѣятелността на безбожниците учители, социалиститѣ, както се види отъ „послѣсловието“ на тѣхната брушура, зеха си го, като, че се отнася до тѣхъ, тѣй като тѣ по принципъ сж безбожници. Още по нагледно, по открито тѣ сж показватъ, че сж безбожници съ факта,

Намъ се струва, че прѣосвященный Великий Епископъ по-добрѣ би постъпилъ, ако напишеше първото отъ тѣзи привѣдени мѣста не като заглавие на книгата си, а като въпросъ. Въ такъзвн случай то трѣбаше да бѣде написано така: Въспитанието въ духътъ на християнството ли или въ духътъ на безбожието води къмъ безнравственностъ и пр.?

Втория въпросъ е така поставенъ, щото намъ се вижда съвсѣмъ тъменъ. Трудно може да разбере чловѣкъ какъкъ въпросъ си задава Автора.

б) Извънъ мѣрката се употрѣбаватъ много руски думи, които правятъ грапово самото четене и разбиране на прѣдлаганитѣ мисли. Напримѣръ, обнаружи, взоръ, личината, показъ, обнаружавала, зрѣние, зрѣли, щето, конецъ, хазайството, шапкави, замѣчательно и пр. Сжщо вмѣсто думитѣ, величайшитѣ, премирень, непрѣложенъ, блудить, можехъ да се употрѣбятъ по-разбрани за читателитѣ.

в) Тѣкстоветѣ не сж прѣписватъ буквално, а това не трѣба да се срѣща въ такъзвн родъ книжки.

Като правимъ тѣзи кжси забѣлѣжуи върху достойнството и недостатъцитѣ на тая книжка, ние я прѣпорѣчваме на нашитѣ читатели и при това още единъ пжтъ похваляваме трудолюбието, жъртвитѣ и таланта на прѣосвященный Великий Епископъ Методий, който се явява доблестенъ защитникъ на Православната Българска Църква и въ този случай, и, особенно сега, когато тя има голѣма нужда отъ достойни работници, а ѣ недостигатъ такива. Ние смѣемъ да се надѣемъ, че за въ бѣдѣще почтенния този авторъ ще прѣдстави още по-сериозни трудове въ такова направление на читающето наше общество.

31/VIII 1895 год.

Великинъ и Искринъ.

БЪЛГАРСКИ ЦЪРКОВЕНЪ ПРѢГЛЕДЪ

(МѢСЕЧНО СПИСАНИЕ)

Книжка десета

МѢСЕЦЪ ОКТОМВРИЙ

Редакторъ-Издателъ **Игнатий Рилскій.**

Но като отхвърлихме скришнитѣ;
срамни работи, като неприбѣгваме до хитрости и непрѣиначаваме Словото Божие,
а откриваме истината, прѣдставяме себе си на съвѣстѣта на всѣки чловѣкъ предъ Бога.

Не прѣкланяйте се подъ чуждия яремъ съ невѣрнитѣ, защото праведността какво общение може да има съ беззаконието? Какво общо имѣ свѣтлината съ тъмнината (2 кор. гл. 4 2, 6, 14).

СОФІЯ
Книгопечатница „Просвѣщение“
1895.

ВВЕДЕНИЕ ВЪ ФИЛОСОФИЯТА.

ОТЪ

В. Кудравцевъ.

(Преводъ).

І.

Понятие за философията.

Необходимостта да се разясни понятието за философията. Съдържанието на повечето науки, макаръ въ общи чѣрти, се исказва въ самото тѣхно название; богословието, напимѣръ, е наука за Бога, физиката — наука за природата, зоологията, минералогията, ботаниката — науки за животнитѣ, минералитѣ, растенията и т. н. Ако и да има нѣкои науки, названието на които не съотвѣтствува на дѣйствителното имъ съдържание, напр.: математиката (дума, която, означава учение, наука въобще), геометрията, физиологията, геологията и др., то въ такива случаи въобще словоупотрѣблението все пакъ е установило за тия названия по вече или по малко опрѣдѣленъ и ясенъ смисълъ, спорѣдъ който всѣкой отъ малко-малко образованъ чловѣкъ, доста вѣрно разбира общото съдържание на тая или на оная наука. Но ако би въ обикновенното разбиране съдържанието на нѣкоя наука дори и за образованитѣ хора да се срѣща нѣкаква неточност или неопрѣдѣленостъ, то тоя недостатъкъ съвсѣмъ се прѣмахва въ областта на научното знание, гдѣто и задачата и границитѣ на всѣка наука трѣбва да бждатъ установени съ пълна ясностъ и опрѣдѣленостъ.

Съвсѣмъ въ друго положение се намѣрва философията. Колкото се отнася работата до самата дума: *философия* (любомѣдріе), то дава твърдѣ неопрѣдѣлено прѣдставление за *мѣдростта*, безъ да показва по точно,

въ какво се състои тая мъдростъ и каква е нейната разлика отъ познанията, които влизатъ въ състава на другитѣ науки, които така сжщо иматъ право да се наричатъ мъдростъ. Сжщо така малко нѣщо дава за обяснение съдържанието на философията и понятието на *любовта*, което се прилага въ нейното название къмъ понятието на мъдростта. И всѣка друга наука не е ли обязана за своето происхождение на любовта къмъ знанието и не прѣдполага ли, че она, който се занимава съ нея, има обичъ къмъ своя прѣдмѣтъ? Спорѣдъ това и всѣка една наука има право въ извѣстенъ смисълъ да се нарича *любомъдрие*, — философия*).

Но може да бжде това, каквото не ни дава буквалното значение на думата *философия*, да се замѣнява съ яко, общепризнато понятие за нейното съдържание? Но и въ това отношение нашата наука се намѣрва доста не въ такова съгодно положение, както другитѣ науки. Всѣкой, колко-годѣ образованъ чловѣкъ, доволно ясно разбира, какво нѣщо е напр., математика, химия, физиология, макаръ филологическия смисълъ на тия термини може да бжде за него неразбранъ. та и въ сжщностъ да не отговаря точно на тѣхното дѣйствително съдържание. Но какво нѣщо е философия? Съ тая дума даже въ умоветѣ на мнозина

* Отколѣшното прѣданіе (спазено въ писанията на Диогена, Лаерция и Цицерона) началото на думата: *философия* възвежда дори до Пифагора. Споредъ това прѣданіе, Пифагоръ д шелъ въ Флиось, грѣцки градъ въ Елада, и често пхти говорилъ тука за различни прѣдмѣти съ тогавашния князь Леона. Княза се очудвалъ на разума и на краснорѣчието на своя гостъ и го попиталъ: „въ каква наука или искусство той счита себе си особенно истѣнентъ (свѣдущъ)?“ — „Нито въ една“, отговорилъ Пифагоръ, „азъ съмъ само философъ“. Това имѣ се показало ново и чудно на владѣтеля на Флиось. „Какви хора сж философитѣ“, попиталъ той, и съ какво се отличаватъ тѣ отъ другитѣ хора?“ — „Чловѣческия животъ“, отговорилъ Пифагоръ, „може да се сравни съ голѣмъ пазаръ и съ олимпийскитѣ игри. По пазаря има продавачи и куповачи, които се стараятъ да придобиятъ печалба; въ игритѣ участницитѣ тѣхни се грижатъ за слава и чувностъ; но тамъ има и третий единъ класъ хора, — тѣ сж арители, които гледатъ на еднитѣ и на другитѣ и внимателно отбѣлжватъ, какво се върши тамъ. Така е и въ чловѣческия животъ: голѣмъ частъ отъ хората се грижи само за богатство и за слава; всичко тука е надирѣвварване и движение; единъ гони другитѣ, втория тича подиръ третий. Само малцина въ срѣдъ това шумно блѣскание не взематъ въ него участие, но съвѣрцаватъ и излѣдватъ природата на нѣщата и познанието на истината обичатъ най-много отъ всичко; това сж любителитѣ на мъдростта — философитѣ. А се наричатъ тѣ *философи*, а не мъдрци (Sofia) затова, че мъдъръ може да бжде само единъ Богъ, а на чловѣка е свойственно само стрѣмленіето, любовта къмъ мъдростта“.

образовани хора не се съединява често пжти никакво друго понятие освѣнъ едно прѣдставление за нѣкакво си нѣщо тъмно, отвлечено и мъчно за разумѣване. Единъ, който има прѣдубѣждение противъ нея, ще каже, че тя е наука, която се занимава съ празни отвлеченности; други, който е прѣдрасположенъ въ нейна полза, ще каже, че тя е твърдѣ много важна наука, която се занимава съ възвишенни прѣдмѣти. Но какво нѣщо всѣкой единъ отъ тѣкъ разумѣва подъ думата отвлеченности ли или възвишености, — на тоя въпросъ ние едвамъ ли ще дочакаме нѣкога да чуеме точенъ и опрѣдѣленъ отговоръ.

Такава точностъ и опрѣдѣленность, нагледъ, ние би били въ правото си да очакваме отъ ученитѣ хора въобще; но и тука нашитѣ очаквания си оставатъ доста много не удовлетворени. Въ областъта на науката изобщо мнѣнията за философията се размѣтешватъ дору до противоположность. Тогава когато едни напълно признаватъ и нейната самостоятелность и важното ѣ значение въ областъта на науката, други отричатъ самата възможность на философското познание и въ опититѣ на такова познание виждатъ само несполучливи опитвания да се рѣшатъ съ помощъта на умозрѣнието такива въпроси, които сж или съвсѣмъ неразрѣшими за чѣловѣческия умъ, или рѣшенията на които ние трѣбва да очакваме само отъ естествознанието.

Ако отъ областъта на научното знание изобщо прѣминемъ въ областъта на философията, то и тука за очудване нѣма да намѣримъ желаемото едномислие и разбиране на прѣдмѣта и задачата на философията. И между философитѣ е имало лица, които сж се съмнѣвали въ възможностьта на философията изобщо или на нѣкои нейни части, — напр. на метафизиката*). А колкото се отнася до опрѣдѣлението на философията, то безъ прѣуголѣмяване може да се каже, че колкото философски системи има, толкова има и опрѣдѣления

*) *Метафизика* е часть на философията и се занимава съ издирването на свѣрхестественото битие, което не може да бжде прѣдмѣтъ на наблюдението и опита. Прѣвод.

на философията. Едни отъ тия опрѣдѣления сж много общи и неопрѣдѣлени, та правятъ невъзможно да се отличи съдържанието на философията отъ съдържанието на другитѣ науки. (Такова е напр., стоическото опрѣдѣление на философията: „философията е познание на божественнитѣ нѣща и на чловѣческитѣ“; или нейното опрѣдѣление у Волфа: „философията е наука за възможното, до колко то е възможно“; или опрѣдѣлението у Гербарта: „философията е обработване на понятията, което състои въ тѣхното изясняване, поправяние и допълняние, като се опрѣдѣля тѣхното достойнство“); други сж едностранчиви и неправилно ограничаватъ съдържанието на философията (така напр. Епикуръ нарича философията стрѣмление къмъ щастливъ животъ, основано на рационални разумни понятия и размисления; спорѣдъ миѣнието на Канта, философията не е нищо друго освѣнъ обобщавание и систематическо свеждане резултатитѣ на положителнитѣ науки). Но и безъ да се глѣда на тия недостатъци, голѣма частъ отъ опрѣдѣленията на философията, които се срѣщатъ у различнитѣ философи, не сж сгодни за първоначално запознаване съ тая наука поради тѣхната неяснотъ. Всѣкой единъ отъ философитѣ въ опрѣдѣлянието на своята наука се старалъ да искаже особеноститѣ на своето философско мировъзрѣние, и спорѣдъ това тѣхнитѣ опрѣдѣления напълно могатъ да бждатъ разбрани само за ония, които по-вече или по-малко сж запознати съ тѣхнитѣ философски системи (такова е напр. опрѣдѣлението на философията у Платона: „философията е наука за идеитѣ, като истинно сжще и съвършено битие“; у Гегеля: „философията е наука за абсолютното въ форма на деалектическо развитие, или наука за самъ себе си разумѣвающия разумъ“; у Шеллинга: „философията е наука за абсолютното, като безразличие на идеалното и реалното“).

А ако нито самия терминъ: *философия*, нито обикновенно (простото), нито научното ѝ разумяване, нито опрѣдѣлението ѝ отъ философитѣ не ни даватъ ясно понятие за съдържанието на философията, то не ни ли дава такова понятие историята на тая наука?

Може би, отъ това, *което* въ продължителното врѣме на нейното съществуване разума е означавалъ съ думата: *философия*, ние по-скоро ще разберемъ нейния прѣдмѣтъ, отъ колкото филологическото значение на тая дума, отъ не яснитѣ прѣдставления за нея на мнозинството, или отъ различнитѣ, често пѣти тъмни и отвлечени нейни опрѣдѣления у философитѣ?

Но и по тоя пѣтъ разясненията дѣйствителното (сжщинското) съдържание на философията ний се срѣщаме съ голѣми мжчнотии и недоразбирания. Открива се, че въ разнитѣ врѣмена не едно и сжщото нѣщо е бивало признавано за философия и е носило това име. Нейнитѣ прѣдѣли ту се разширявали по всичката почти областъ на научно-познаваемото, така щото всичкитѣ науки се сливали съ философията, като нейни отрасли (младоци), ту се стѣснявали до толкова, щото за нея като съвсѣмъ да не оставало мѣсто и работа по между другитѣ науки. Първото се случило въ старо врѣме; философията тогава обнемала почти всичкитѣ науки и Цицеронъ, съгласно съ Стоицитѣ, доста вѣрно можилъ да я опрѣдѣли така, че тя е *rerum divinarum et humanarum scientia*. Отистина, въ системитѣ на древнитѣ философи ние често пѣти срѣщаме изслѣдвания, които въ по подирнитѣ врѣмена, отъ голѣмата специализация на наукитѣ и отъ по-строгото разграничаване областъта на опита и на умозрѣнието, се отдѣлили отъ философията и влезли въ състава на емпирическитѣ и на положителнитѣ науки. Такива сж напр. свѣдѣнията за формата на земята, за голѣмината и движението на небеснитѣ тѣла, за свойствата на различнитѣ растения и минерали, за происхожданието на органическитѣ сжщества, които срѣщаме въ древнитѣ философски системи. Такива сж напр. издирванията математически, граматически и риторически *), и положителното учение за законодателството.

Ако въ старо врѣме философията е имала неопрѣдѣлени и широки граници, то въ новитѣ врѣмена, отъ постепенното развитие на положителнитѣ знания,

*) Наука за краснорѣчието. Прѣв

прѣдѣлитѣ на философията начеватъ по-вече и по-вече да се стѣсняватъ. Учението за природата, подиръ постепенни отстъпвания съдържанието си на емпирическитѣ науки, съвсѣмъ се отдѣлило отъ философията. Политиката и правото (юриспруденцията) се расклонили въ нѣколко отдѣлни науки съ положителенъ характеръ. Учението за чловѣка отъ къмъ физическата му страна така сжщо отдавна прѣминало въ областта на естествознанието. Но остжпката на философията доста голѣма частъ отъ своето съдържанне на другитѣ науки не я запазили отъ смѣли притязания (искание да засвоятъ, стрѣмление за владѣние) и върху другитѣ, нагледъ оставалитѣ за нея, части. Плодотворното прилагание на емпирическия методъ къмъ познаванието на видимия свѣтъ отъ една страна, противорѣчията и недостатъцитѣ на философскитѣ системи въ рѣшаванieto на най-високитѣ въпроси на знанието и на живота отъ друга, довели мнозина до мисълта, че философията въ всичкитѣ области на знанието можи да бжде замѣнена съ положителнитѣ науки и че въ сегашно врѣме тя може да има само историческо значение, като извѣстенъ (умозрителенъ) способъ за издиранieto на свѣта, но непотрѣбенъ при сжществуването и усъвършенствуванието на другия, — емпирическия.

Наистина на която страна отъ чловѣческото познание и да обърнемъ внимание, на всѣкадѣ срѣщаме опитвания на положително и емпирическо рѣшавания ония въпроси, които въ старо врѣме се рѣшавали съ помощта на умозрѣнието, — опитвания, които нагледъ правятъ философията непотрѣбна. Три главни прѣдмѣта съставляватъ съдържанието на чловѣческото знание: Богъ, свѣта и чловѣкъ. Но въ кръга на познанието за Бога ние имаме прѣдъ себе си, независимо отъ философското, религиозното, а въ християнската религия — откровенното учение за Бога. Нагледъ, не безъ основание може да се попита: ако има боготкровенно учение и наука, която систематически излага това учение, — богословието, то какво значение може да има науката която, както показва нейната история, съ голѣми усилия и съ малкъ успѣхъ се ста-

рае да рѣши ония въпроси, които точно и вѣрно се рѣшаватъ въ друга? Колкото се отнася до учението за видимия свѣтъ, то не може и да се непризнае, че на това бляскаво състояние, въ каквото се намѣрва познанието за природата въ сегашно врѣме, науката е длъжна не на философското умозрѣние, а на естествознанието, основано на опита и на наблюдението. Това доводжда мнозина до мисълта, че е възможно и законно само емпирическото познание на видимия свѣтъ, че какъвто родъ философски издирвания за природата и да ставатъ не могатъ да даждъ никакви трайни и достовѣрни резултати. Нагледъ си остава за философията учението за духовната страна на човѣка и за кореннитѣ нейни раскривания въ теоритическата и практическата дѣятелность, — психологията, теорията на познанието (логиката) и нравственността (етиката). Но и върху тая частъ отъ философията изявява желание за присвояване естествознанието. Като отхвърля самостоятелността на духовното начало, материалистическото естествознание гледа на човѣка, като на частъ отъ сжщата видима природа, която изучватъ опитнитѣ науки; душевнитѣ явления то счита за своеобразни произведения на органическия животъ и въ психологията вижда само особенна частъ отъ физиологията. Други, като не отхвърлятъ рѣшително самостоятелността на душевното начало, признаватъ съвършено неговата непознаваемость и считатъ единствинно възможна наука „психология безъ душа“, т. е. едно чисто емпирическо изучаване феноменитѣ на душевния животъ. Колкото се отнася до основнитѣ проявления на психологическия животъ, — знанието и дѣятелността, то отъ емпирическа гледна точка, отъ която ние ги разгледваме сега, тѣхното изучаване е възможно само отъ чисто физическа страна, а съвсѣмъ не отъ умозрителна или философска. Логиката и етиката отъ философскитѣ науки, които опрѣдѣляватъ, какъ трѣбва да мислимъ и какъ трѣбва да дѣйствуваме, прѣобръщатъ се въ науки чисто емпирически, които описватъ проститѣ факти на съзнанието, необходимо свързани отъ строењето на нашия организмъ и отъ неотразимото (което

не може да се отмахне) влияние на вънкашнитѣ условия на живота.

По тоя начинъ, като общъ исторически коренъ почти на всичкитѣ науки, философията въ сегашно врѣме нагледъ не е задържала за себе си безъ съмнѣние никакъвъ прѣдмѣтъ, който специално да принадлежи на нейното издирване, което довежда мнозина до мисълта, че като самостоятелна наука тя сега вече не съществува, като се е раздробила и се изгубила въ другитѣ науки, като отживѣла своето врѣме, като необходимо прѣходно врѣме за тѣхното появяване на свѣта и за възпитанието имъ.

Разгледвание с държанието на положителнитѣ науки съ цѣль по-точно да се опрѣдѣли задачата на философията. Като вземемъ прѣдъ видъ поменатото недоумѣние относително възможността за съществуването на философията въ сегашно врѣме, ние трѣба да се опитаме по-точно да опрѣдѣлимъ дѣйствителното нейно съдържание въ отличие отъ другитѣ науки. Ние трѣбва да рѣшимъ въпроса: дѣйствително ли съ положителнитѣ науки се исчерпва всичкото съдържание на човѣческото познание тѣй, че за дѣлъ на философията въ сегашно врѣме не остава нищо, което би можело да съставя нейнъ прѣдмѣтъ, като на особена, самостоятелна наука?

За рѣшаванieto на тоя въпросъ, ние трѣба да обърнемъ внимание на съдържанието на най-важнитѣ отдѣлни области на научното познание и да погледнемъ, нѣма ли въ всѣка една отъ тѣхъ нѣкакви въпроси, които не се разрѣшаватъ или не могатъ да бѣждатъ правилно разрѣшени въ прѣдѣлитѣ на специалнитѣ науки и съ помощта на емпирическия методъ? Нѣма ли въ областта на познаваемото нѣкои страни или прѣдмети, които би можеле да служатъ за прѣдмѣтъ на особено самостоятелно издирване и да даватъ съдържанието за философията?

Внимателното разгледвание съдържанието на положителнитѣ науки наистина показва, че въ всѣка отъ тѣхъ има: а) понятия и при това основни, които обикновено се приематъ безъ издирване, на вѣра

но които при всичко това, спорѣдъ принципиалното си значение въ науката, необходимо изискватъ рационално (коренно) издирване и обосноваване, за да би можла науката да бѣде наука въ точенъ и строгъ смисълъ на думата, т. е. да бѣде съвѣкупностъ на познания, основани на начала, напълно достовѣрни и доказани; б) има важни за знанието и живота въпроси, които неволно испъкватъ и се прѣдставатъ прѣдъ мислящия умъ при изучаванieto на всѣка почти специална наука, но на които при всичко това науката или не дава отговоръ, или ако и да се опитва да даде, като не излиза изъ прѣдѣлитѣ на специалния си кръгъ, то поради самата тѣснота и едностранчивостъ на тоя кръгъ дава само едностранчиви и спорѣдъ това не вѣрни отговори

За да се убѣдимъ въ тая истина, ние, безъ да влизаме въ подробно издирване съдържанието на всѣка една отъ многобройнитѣ специални науки, да спрѣмъ вниманието си върху тритѣхъ главни прѣдмѣта на човѣческото знание, които сж: Богъ, свѣта и човѣкъ, и да видимъ, всичко ли, което може да се каже, казватъ за тѣхъ специалнитѣ познания и науки, които се достягатъ до тия прѣдмѣти?

1. Учението за Бога съставлява съдържание на многобройни и разнообразни вѣрвания на човѣчеството. Понятие за тия вѣрвания, безсѣмѣние, може да се вземе както отъ писменнитѣ паметници на всѣка религия, така и отъ историята на религиитѣ. Но задачата на истинното научно познавание прѣдмѣта не може да се ограничи само съ знанието фактитѣ и посочването на тѣхната прѣемственностъ и най-близка вънкашна свръзка; високата цѣль на науката се състои въ разбиранieto смисла на тия факти, въ откриванieto на тѣхното вътрѣшно начало уясняването законитѣ на тѣхното развитие изъ това начало. Но къмъ тая цѣль може ли да ни доведе само изучаванieto вѣрванията на различнитѣ народи? Вижда се, че не може. За това е необходимо, щото въ реда на разнообразнитѣ факти на религиозното съзнание ние да откриемъ и да видимъ коренния и всеобщъ фактъ,

който служи за първоисточникъ и вътрѣшна движаща сила на религиозния животъ у чловѣчеството, и на основание на тоя фактъ да обяснимъ смисъла, значението и причината на историческата прѣмственностъ на частнитѣ религиозни вѣрвания. Такъвъ корененъ, който лежи въ основата на частнитѣ религии фактъ, очевидно служи присъщата на всички хора идея за Бога съ другитѣ религиозни идеи, които се намѣрватъ въ свръзка съ нея. И така, за разбиранieto на религиознитѣ вѣрвания и животъ на чловѣчеството, ние трѣба да раскриемъ съдържанието на тая идея, да покажемъ нейното происхождение и значение. Но понятие каквото се изисква за тая идея не може да ни даде само фактическото знание на религиознитѣ вѣрвания, тъй като въ тѣхъ ние намѣрваме само частни видоизмѣнения на тая идея, подъ влиянието на разнообразнитѣ врѣмenni и мѣстни условия, но не рационално издирване за самото нейно сѣщество. По тоя начинъ, освѣтъ положителното и историческо запознавание съ религиознитѣ вѣрвания, възможна и необходима е наука, която да раскрива коренно и общо съдържанието на тия вѣрвания, — понятието за Бога и за религията.

Тая наука е потрѣбна и отъ друга страна, — за сравнителното оцѣнявание съдържанието на толкова разнообразнитѣ религиозни вѣрвания. Това разнообразие, което достига до противорѣчия, неволно прѣдизвиква въпроса: а кое отъ сѣществующитѣ религиозни учения е истинното и гдѣ да се намѣри критерий (мѣрка) за опрѣдѣлението на тая истиностъ? Такъвъ критерий не ни даватъ самитѣ религии; всѣка една отъ тѣхъ прѣдлага извѣстно положително съдържание и изисква вѣра въ неговата несъмненна истина. И така, въ областъта на богопознанието естественния тоя критерий ние трѣбва да търсимъ вънъ отъ самитѣ религии, — въ разясняванието на ония основни понятия, които служатъ за общо прѣдположение на всички религии; това сѣ понятията за Бога и неговото отношение къмъ свѣта и чловѣка. Отъ степенъта на съотвѣтствието съ тия понятия за насъ ще се опрѣдѣля и степенъта на достоинството на тия или ония религиозни вѣрвания.

По тоя начинъ, като се вземе прѣдъ видъ отъ една страна голѣмото разнообразие на религиознитѣ учения, а отъ друга, — че нито едно отъ тѣхъ рационално не разяснява и не доказва истината на своитѣ основни понятия, излиза на явѣ, че е необходимо отдѣлно отъ тѣхъ самостоятелно учение за Бога и неговото отношение къмъ чловѣка*).

2. Втория главенъ прѣдмѣтъ на нашето познание съставлява видимия свѣтъ, който ни окръжава отъ всѣкадѣ. Тѣй като най-близкото познание за тоя свѣтъ ние получаваме при посрѣдството на вѣнкашнитѣ чувства и основания на тѣхнитѣ показания опитъ и наблюдение, то може на първи погледъ да се покаже, че тия способности на познанието сж напълно достатѣчни за пълното и всестранно разбиране на вѣнкашния свѣтъ. Това дѣйствително и казва съвършенното естествознание, като отрича възможността и законността на всѣкакъвъ другъ способъ познавание на природата, освѣнъ емпирическия.

Такова отричание щѣше да има пълно основание за себе си, ако би естествознанието дѣйствително да рѣшаваше и да можеше да рѣши всички въпроси, които се досягатъ до природата. Но може ли съ такова нѣщо да се похвали естествознанието? Безъ да се гледа на многобройния съставъ на емпирическитѣ науки, които изучаватъ природата, нѣма ли въ нея

*) Като наричаме това учение, учение за Бога, ние разбираме тука това изражение въ най-общо и широко значение на думата, като понятие за първото и най-високо начало на всички нѣща. Както е извѣстно, онова най-високо начало на битието, което въ религиознитѣ вѣрвания на народитѣ носи названieto Божество, въ самитѣ тия вѣрвания се разбира твърдѣ различно. Сжщо такова различие на понятията за него ние срѣщаме и въ независимитѣ отъ религиитѣ философски учения, само съ това отличие, въ подирнитѣ, поради тѣхната голѣма ясностъ на разбиранieto, и самитѣ термини, които овначаватъ понятието за първата причина на битието, се явяватъ различни. тѣй като въ тѣхъ мислителитѣ се старали по-точно да искажатъ смисъла на своитѣ понятия за първопричината на битието. Така нареченитѣ начала (архаї на до — сократовскитѣ философи, идеята на доброто у Платона, първия двигателъ у Аристотеля, субстанцията у Спиноза, абсолютното азъ у Фихте, абсолютната идея у Гегеля, безсѣзнателното у Гартмана и прочее, въ сжщностъ иматъ прѣдъ видъ да искажатъ сжщото понятие, което въ религиозното съзнание носи названieto Божество. Спорѣдъ това и тая наука, необходимостта на която наравно съ религиозното учение за Бога ние по горѣ признахме, сега по точно, и за разлика отъ религиозното учение, можемъ да наречемъ учение за първата причина на битието.

нѣкакви страни, на които естествознанието не обръща внимание, нѣма ли въпроси, на които то или съвсѣмъ не дава отговоръ или дава неудовлетворителни отговори?

Прѣди всичко става явно, че естествознанието макаръ да издирва прѣдмѣтитѣ и явленията на природата, описва ги, привожда ги въ система, стареа се да изучи законитѣ на тѣхното битие и происхождение, но оставя на страна, като прѣдполага, като нѣщо отъ отъ само себе си разбрано и извѣстно, най-всеобщитѣ и основни явления на битието на природата: *пространството* и *врѣмето* и най-основното условие на познаването природата: увѣренността въ реалното съществуване на вънкашния свѣтъ и въ достовѣрността на показанията за него на нашитѣ чувства.

Сѣщо така естествознанието зема понятието *материя*, като фактъ; то издирва състава, законитѣ на свързванията и образованията на даденитѣ материални нѣща; но какво нѣщо е материя само по себе си, тоя въпросъ то оставя неразрѣшенъ. Самия атомизмъ, въ който нѣкои виждатъ естествознателното учение за материята, отъ една страна, въ своето същество е неемпирическа, а философска теория, тѣй като атомитѣ не съставляватъ прѣдметъ на емпирическото наблюдение; отъ друга страна, естествознанието доважда само до прѣположението на качествено различни елементи или на прости тѣла (слѣд. именно — до различни *материи*), но отъ какво произлиза това различие и какво нѣщо е първоначалната материя, то не казва.

Понататѣкъ, за обясняванията явленията на природата естествознанието прѣдполага понятието *сила*, която отличава отъ материята. Но какво нѣщо е сила на природата? Какво е нейното отношение къмъ материята? Отъ какво произлиза разнообразието на силитѣ? Рѣшението на тия въпроси минава задъ прѣдѣлитѣ на емпирическото знание, тѣй като опита ни показва само раскриване на една или на друга сила въ явленията на природата, но недава понятие за силата, като такава.

Всѣка сила на природата дѣйствува по опредѣленъ законъ. Най-близкото, емпирическо разяснение законитѣ на природата съставлява задача, сполучливо разрѣшаема отъ естествознанието. Но какво нѣщо е самия законъ на природата? Могжтъ ли законитѣ на природата да бѣджтъ извадени изъ понятията на материята и на силата, или прѣдполагатъ върховна причина, която е установила по извѣстенъ начинъ да дѣйствуватъ силитѣ въ материята? Отговоръ на тия въпроси не може да даде емпирическото знание специалнитѣ закони на природата.

Съ изучаванieto даденото и сегашно състояние на природата не се ограничава задачата на естествознанието. Природата прѣдставлява процесъ на законособразно развиване, началото и края на което се крие въ недостъпно за емпирическото познание прѣминало и бѣджще. Оттука за нашия умъ естествено възникватъ въпроси за происхождението и края (цѣльта) на съществуването на прѣдмѣтитѣ и явленията природни. Естествознанието ни казва, безъ съмнѣние, за происхождението на тия или ония същества и прѣдмѣти на природата; то си позволява да говори по нѣкога и за цѣлитѣ на тѣхното съществуване. Но неговитѣ указания иматъ пълно значение само при обясняването сравнително най-близкитѣ причини и сѣтнини на природнитѣ явления; колкото е по-далечъ веригата на тия причини и сѣтнини се отдалечаватъ въ недостъпно за опита прѣминало и бѣджще, толкова по-вече ставатъ недостатъчни емпирическитѣ данни за изясняването началото и края на нѣщата, толкова по-вече и по-вече то трѣбва да прибѣгва къмъ понятията и прѣдположенията, които нѣматъ начало отъ опита, а отъ умозрѣнието; такъвъ е напр., въпроса за происхождението на органическия животъ по земята. Още по-вече става недостатъчно естествознанието, когато отъ обясняването происхождението на частнитѣ прѣдмѣти и явления на природата прѣминува къмъ въпроса за происхождението на цѣлия свѣтъ и за цѣльта на неговото съществуване. При това въ най-рѣшителнитѣ свои ипозети (прѣдположения) често пѣти

наричани естествознателни, а въ сжщностъ умозрителни, то се сили само да рѣши въпроса: какъ се е образувалъ свѣта като се прѣдположи сжществуването на *даденитѣ* условия на неговото битие, напр., пространството, врѣмето, материята и сега дѣйствующитѣ сили и закони на природата. Но отъ гдѣ първоначално сж произлѣзли самитѣ тия условия? Защо отъ тѣхното съединяване (сбиране) е произлѣзълъ такъвъ, а не други нѣкакътъ редъ на нещата? Какъвъ е вътрѣшния законъ и цѣлта на тоя редъ? На тия въпроси пакъ не може да даде отговоръ, — вече поради това само, че самитѣ тия условия и прѣдположения, както ний видѣхме, излизатъ възъ отъ прѣдлитѣ на опита.

Но количеството на неразрѣшимитѣ отъ естествознанието въпроси, които се отнасятъ до вселенната, пораятъ, щомъ наченемъ да разгледваме природата не само сама по себе си, но и въ нейното отношение къмъ чловѣка и къмъ идеитѣ, които опрѣдѣлятъ неговия умственъ и нравственъ животъ, като: истината, доброто и прѣкрасното. На гледъ, природата нѣма нищо общо съ тия чисто рационални идеи, които иматъ приложение само къмъ духовната страна на битието. Но не е така работата въ сжщностъ; прѣди всичко общото и непосредственното съзнание на чловѣчеството никога не е можло да бжде безъ това, щото не само за явленията на умствения и нравствения миръ, но и за природата и нейнитѣ явления да не разсждава отъ най-високитѣ идеални гледни точки. Чловѣкъ никога не се е ограничавалъ съ емпирическото познавание прѣдмѣтитѣ на природата, но, като е прѣминувалъ отъ частнитѣ явления къмъ цѣлата тѣхна съвѣкупностъ, къмъ цѣлия миръ, старалъ се е да разбере вселенната не като простъ агрегатъ (сборъ, сума) отъ прѣдмѣти и явления, но като благоустроено цѣло (kosmos), като осжществяване върховнитѣ идеи на върховния разумъ. Но нататъкъ, макаръ и понятието за доброто и злото, на гледъ, да иматъ сжщественно значение само въ областта на духовно—свободното битие, но поради тѣсната свързка на чловѣка съ природата, като сж-

щество не само духовно, но и органическо, чловѣкъ не може да се поминува (да прѣкарва съществуване) безъ това, щото да не разгледва и природата отъ гледна точка на тия понятия. Както оптимизма ¹⁾, така и пессимизма ²⁾ да докажатъ своята правота съ търсили доказателства не само въ чловѣчкия миръ, но и въ природата, въ свойството на нейнитѣ прѣдмѣти и явления. Най подиръ, не само разума и нравственното съзнание на чловѣка съ вземали участие въ оцѣнката на прѣдметитѣ и явленията на природата, но и неговитѣ чувства; едни отъ прѣдмѣтитѣ той е нарекалъ прѣкрасни, а други — безобразни; той е оцѣнявалъ и изучавалъ природата не само отъ емпирическа, но и отъ естетическа гледна точка.

Че посоченитѣ отъ насъ въпроси не се рѣшаватъ нито отъ една специална естествена наука, това не подпада подъ никакво съмнѣние, така като, всѣка отъ тия науки има ограниченъ кръгъ прѣдмѣти и явления, а тия въпроси се достягатъ до цѣлата природа изобщо. Но ако въ същото врѣме, както показва историята на мислянието, рѣшаванието на тия въпроси винаги е съставлявало съществена нужда на чловѣческия умъ, то, очевидно е, трѣбва да има право да съществува за изучаванieto на природата и една такава наука, която да се занимава съ рѣшаванието на поменатитѣ въпроси, и при това наука не емпирическа, тъй като опита не рѣшава и не е въ сила да ги рѣши; тая наука е философията.

(Слѣдва).

¹⁾ *Оптимизма* (optimus — прѣвъсходенъ, отличенъ) се нарича такова философско учение, което признава, че цѣлата наредба въ вселенната е насочена къмъ разумна цѣль, т. е. къмъ осъществяването на доброто.

²⁾ *Пессимизма* (pessimus = най лошо) е учение или убѣждение, спорѣдъ което вселенната е изпълнена само отъ зло и че всичко въ нея отива само къмъ по зло, къмъ по лошо.

ЗАМѢЧАНІЯ ЗА НѢКОИ ГРАДОВЕ И СЕЛА ВЪ РОССІЯ,
ЗАПИСАНИ ОТЪ АРХИМАНДРИТЪ ПАНТЕЛЕИМОНЪ ВЪ
1852 ГОД. ¹⁾

Нижній Новгородъ. Губернскій градъ на рѣкѣ Волгѣ отъ деснѣ странѣ съ крѣпость и дворецъ, называемый Кремль. У този градъ има много купцы, богаты по мѣстното му положеніе. Онъ стои на самото соединеніе на Окѣ съ Волгѣ. Тукъ е и первиятъ Россійскій панаиръ, който се помѣщава между Окѣ и Волгѣ. Онъ состои отъ 6000 каменны лавки и безчисленны деревянны съ богатоукрашена церковь, называемая Ярморчннй соборъ. Освенъ рѣките, каменныте лавкы сѣ обиколены еще съ каналъ искусственный отъ Волгѣ за чистотѣ. Въ този панаиръ е средоточіето на Россійско-Европейскѣтъ торговли съ Азіатскѣтъ. Отъ нижній на панаиратъ преминуватъ на Окѣ чрѣзъ искуснодвижимый мостъ. Въ града любопытны нѣща сѣ: Семинаріята, собора, гимназіята и памятника Пожарскому и Минину. Прочее и частни домове има довольно хубавы и красны, особенно на Нижній Базаръ, и Верхній. Жители полагають до 40000. Въ града се нахождатъ еще три монастыри, два мужскій, и единъ женскій. По духовному значенію Нижній Новгородъ е Епископска Епархія. Еще въ Нижній е любопытно нѣщо машината, която доставлява водѣ въ града за пѣнѣ отъ ниско мѣсто, при Волгѣ. На машинѣтъ се намира надпись: „На горахъ стануть воды“.

Ростовъ. Градъ уѣздный съ 9000 жители, весьма старинный градъ съ много старый соборъ и други примѣчательны за святыниѣтъ си мѣста: какъ Яковлевскій монастырь, гдѣ ся покоять мощите Святителю Димитрію Митрополиту ростовскому, който монастырь е Ставропигіаленъ, съ право да служи, като Архиерей, управляющіятъ него Архимандритъ, сирѣчь да осѣнява

¹⁾ За сѣщій Архимандритъ Пантелеимонъ се говори въ ст. „Откъслекъ отъ исторіята на Рилския манастиръ въ VII и VIII кн. „Българ Църков. Прѣгледъ“. Този трудъ на Архимандр. Пантелеимонъ ние печатимъ тъй както е написанъ. Той свидѣтелствува какъ сѣ държали старитѣ наши книжовници своитѣ замѣчания, бѣлѣжки, за важнитѣ случки въ животѣтъ имъ.

съ дикеріи и трикеріи народа и да приѣма свѣтыте дарове въ царските врата. Богоявленско Авраміевскій монастырь и Петра царевича монастырь ся находатъ вжнъ отъ заставѣтѣ, первыя въ половина верстъ, а вторыя въ два версти. Вжтре въ града. близо при собора (митрополіѣтѣ) който, както казахме, е весма древній и по зданіето си какъ отъ вжнъ така и отъ вжтре величественный, нахожда ся женскій монастырь съ монахини весма смиренны. Мѣсто е тука да упомянемъ нѣщо за тѣхъ женски монастыри тука и за живущитѣ въ нихъ. Що видохме мы въ Россіѣ въ женските монастыри особенно, това е големата и не-сносната гордость какъ въ простыте, така и въ управляющитѣ, Игуменіи. Но тука напротивъ намерихме началницѣ съ воспитаніе истинно монашеско, съ смиреніе украшеніѣ. Никогда нема да забравиме христіанскія и приѣмъ, у кождо добро бы было да отидатъ сички московски игуменіи за да сѣ научатъ смиреніе. Името на тѣхъ добра игуменіѣ е Павла. Ростовъ още ся слави съ богатъ панаиръ, който бива въ первѣтѣ неделѣ на великіа постъ, и съ Езерето си, което казватъ че има седемъ версти окръжностъ. Той се слави еще и съ раскола, (ересьта) когото не можель да истреби единственныя красноречивый и ученый свѣтитель, но и днесъ двѣ трети на градатъ жители него исповѣдуватъ.

Ярославль. Градъ Губернскій съ степенемъ Архіепископства, лежи на Волгѣ и Котросвы, които реки една отъ Сѣверовѣсточнѣтѣ му странѣ, а другѣ отъ югозападнѣтѣ го окружаватъ, и даватъ му прелестный видъ. Тука има много богаты трѣговцы, и града ся слави съ купечествомъ. Много магазины каменны лавки гледашъ въ него съ други частны домове. Общи зданія достойни за примѣчанія сѣ гимназіята градска и други два пансіона единъ мужески, а други женски, Лицей, Демидовски, построены на високо мѣсто гдѣ се соединява Котросвь съ Волгѣ. Говоратъ, че този Лицей има права равны съ университета. Предъ него и собора, противъ Атанасіевскіи манастирь възвышава ся памятникъ изъ бѣлочервенъ мраморъ, называемый *Демидовскій*. Въ града ся нахождатъ три мана-

стыри, два мужески Спасскій и Атанасіевски, отъ които първия е обращенъ въ Архіерійскій домъ и тамо живее Архіепископа, и единъ женски, называемый *казанскій*. Жители ся броятъ въ града до 36000 хиляды. Тукъ ся познкомихме съ ректора на семинаріѣтѣ Архимандрита Никодима *Казанцева*, който е живялъ въ Одессѣ седмъ години, като е былъ тоже ректоръ въ томошнѣтѣ Семинаріѣ. Онъ знае отъ нашите одесски Българе, Василиа *Априлова* и Николай *Палаузова*, и е весма добръ за Българете.

Серпуховъ. Уѣздный градъ на московскѣтѣ губерніѣ, отстои отъ Москвѣ девятьдесять верстъ, и има до пятнадесять церквей. Находятъ ся въ него еще два монастыри единъ мужескій *Высоцкій*, и другій Дѣвичій *Владычній*. Друго нѣщо достопримѣчательно нѣма. Жители казватъ да има до 7000 души.

Тверь. Губернскій градъ отстои отъ Москвѣ на жилѣзныя пѣтъ 175 версты, градъ весма хубавъ и чистъ на рѣка Волгѣ, во коѣто ся стича въ Тверь р. Тверца и Шмака. Тука часто ся находятъ много лодки нагружены съ хлѣбъ за въ Петербургъ, въ който ся отправляватъ по Тверцѣ до Новгородъ. Въ Тверь ся нахожда царскій дворецъ на десныя брегъ Волги. Еще ся находятъ два монастыря женскій и мужескій, называемый *Отроче М.* съ нихъ заедно може да ся причисли и архіерейскія домъ за третій монастырь съ прекраснѣ градинѣ, въ коѣто достойно за вниманія е насадена корія. Тверь, казватъ да има до 20,000 жители. По духовной степени е онъ Архіепископска катедра:¹⁾

Кашинъ. Уѣздный градъ на Тверскѣтѣ губерніѣ. У него ся находятъ три монастыри, два мужескій, *Димитріевскій* и *Клобуковскій*, и единъ женскій *Срѣтенскій*. Освенъ монастырите въ Кашинъ има до двадесетъ и пять церкви съ собора, и сичкитѣ богато украшены. Чрѣзъ Кашинъ тече рѣкѣ Кашинка, коѣто съ своето си кривулисто теченіе обнимава почти сичкіа градъ. Она съ тихото си теченіе подходи повече на блато а

¹⁾ Въ Тверь еще единъ монастырь мужески има отъ вѣнъ града на шесть версты, гдѣ лежатъ открыто мощите святителя Арсенія.

не на рѣкѣ, отъ която въздухатъ бива не здравъ лете. У Кашинѣ, казвать, да има жители до 13000. Онѣ отстои отъ Волгѣ османадесять версты.

Рыбинскъ. Уѣздный градъ на ярославскѣхъ губерніѣхъ съ пространнѣ пристань на Волгѣ. Тука ся намиратъ лете часто по двѣстѣ и триста хлѣбны лодки и корабли. Онѣ е хамбаръ на Петербургъ, и лете до толкова е многонароденъ, що то подходи на Москвѣ, или на големъ многонародный градъ; въ Рыбинскѣ има 4 черкви, всите украшены великолѣпно, но особенно ся отличава собора, во имя *Преображенія Христова*, съ прекрасныя си планѣ и богатото си украшеніе, колкото въ сребренныте си иконы, толко и въ священныте сосуди. Въ Рыбинскѣ, казвать, има жители мѣстны до 10000. Въ седемнадесять версты отъ него ся нахожда богатыя монастырь, именуемый, *Южская пустынь*, който колкото за правилото церковно, което е Атонскій уставъ, толко и за порядока си достоинъ е за любопытство. Братя у него ся нахождатъ до 130 человекъ.¹⁾

Кострома Губернскій градъ на лѣва странѣ на рѣкѣхъ Волгѣ, гдѣто се втича въ неѣ отъ лѣво же рѣка Кострома, съ Епископска Каѳедра, весма хубавъ градъ съ свойтъ си видъ отъ градиныте му домашны. Въ него се намира паметникъ на главното средоточіе градско, въздвигнатъ отъ обществомъ градско воину *Сосанину*, който спаслъ животътъ на Михайла Теодоровича, родоначальника на сегашниатъ царскій Русскій домъ, и ся називава паметникъ *Сусанинъ*. Въ Кострома има два монастыри, единъ мужскій, называемый „*Ипатіевскій*“, а другій женскій называемый „*Крестовоздвиженскій*“; въ первыя сѣди Епископътъ и ся храни въ него. У главната церква престолатъ на който ся е вѣнчалъ Михаилъ Теодоровичъ *Романовъ*; престолатъ е дръвянъ, изъ орѣхово дръво истесанъ. Въ този монастырь ся намиратъ още довольно скъпы вещи, дарены отъ Бориса *Годунова*: както Евангеліе

¹⁾ Рыбинскѣ ся слави и съ странполюбовите си жители. Мы живеехме тамо у Андрея Ивановича *Миклюшина* двѣ недѣли съ четворица други монаха руски зборчики и четири калугерицы. Таковъ единъ благодѣтель ся намира и у Нижній-Новгородъ на имя Андрей Иларіоновичъ *Виноградъ* въ, у когото на секіи панаиръ (въ м. авг.) живеатъ до 30 души калугере и калугерицы.

потире и одежды съ бисеръ шіены. Былъ еще третій мужескій монастырь въ средата на града называемый „*Вогоявленскій*“, но сгорѣлъ въ 1847 година, отъ който пожаръ и до днесъ не може да се поправи града: защото згорѣло тогава повече отъ половинж. Въ Кострома говорятъ да има жители до 20000 души. Седем-десять верста отъ Костромж ся намира нейный уѣздный градъ отъ деснж странж на рѣкж Волгж *Кинешма*, еще только верста и другіи уѣзный градъ отъ десно же на Волга *Юріевъ* принадлежи Костромской Губеріи. Напротивъ Юріевъ отъ лѣво на рѣкж Волгж ся нахожда пустыня (монастырь) называема *Макаріева*, гдѣ ся находи иконж Богородичинж чудотворна подъ названіе Іеросалимскія Божія матере. (мѣсяць Іулій 1854).

Казань Губернскій градъ съ катедрж Архіепископска, шесть верста далече отъ лвеа странж на рѣкатж Волгж. Въ него ся нахожда университетъ за восточныте языцы, духовна Академія прекрасно направена, и духовно дѣвиче училище, както въ Яролавль, за попските дщери. Има двѣ гимназіи *первая* и *вторая* прекрасны, и много други домове както частны, така и общи прекрасно устроены. Вообще Казань сж слави съ своите каменны Строенія и е достоинъ да займе второ мѣсто по Москва въ сухонжтныте градове руски. На край града отъ югозападнжтж му странж сж намира голѣмо езеро, което соединяватъ сега съ рѣкж Казанкж, която обтича градатъ отъ Сѣверовосточнжтж му странж, чрезъ каналъ, называемый Булакъ. Въ средѣ Казань има два монастыри Мужескій *Спасскій* въ когото сж нахождатъ мощите на святителя Варсанофія, „*Ивановскій*“, и единъ женскій, „*Казанскій*“, въ когото ся намира чудотворнжтж икона *Казанскія Божія матере* съ ялмазе украшеннж. Има на край града еще два монастыри мужески, „*Зилантовскій*“ и *Казанскій* и третій у града въ заустѣние „*Теодоровскій*“. Сичките тѣи монастыри не украшенны, освенъ казанскія дѣвичій монастырь, и весма бѣдни. Такожде же и приходските въ Казань церкви бѣдни безъ никакво украшение. Казватъ защо происходитъ това отъ великото число на расколныците въ Казань. Въ Казань ся на-

мира и мала крѣпость, въ която ся находи градскіятъ соборъ, весма величественный, гдѣ сж покоять мощи на Святителя Гурия, перваго Казанскаго Архіепископа. Въ крѣпостьта ся нахожда и домать на Военный Губернаторъ. Между конакътъ на Губернатора и Собора останали отъ Татарското владычество двѣ кулы, които сега превращать еднѣтъ въ церквъ, а другѣтъ въ камбанаріѣ. Въ Казань говорятъ да имажители до 60000 души. Отъ Казань, като пойдешъ въ Елабугъ, по пѣтатъ ще проходишь повечето Татарски сега съ весма богаты, но грубы жители. Тука мѣстоположеніето много прилича на нашытъ пригорски мѣста; проходишь возвышенія и долинки съ коріѣ покрыты, изъ които течатъ мали рѣчки. Въ Казань мы ся удостоихме по прошеніето на начальството да служиме въ уневерситетатъ, въ духовнѣтъ Академиѣ на греческій языкъ. Еще ся удостоихме да слушаеме въ университета лекціѣ на профессора Славянскіѣхъ нарѣчіи Виктора Ивановича *Григоровича*, което за насъ быде по премного интересно. Лекціята бѣше за распространеніето на Славянскіятъ языкъ на копецатъ въ девятото столѣтіе, и началото на десятото при Българските царе Бориса и Симеона, даже и Петра. Въ Казань весма благосклонно ны пріяха военный Генераль Губернаторъ *Барабати́нскій* и попечитель университета Генераль. Маіоръ *Молостовъ*.

Елабуга уѣздный градъ на Вятскѣтъ Губерніѣ населенъ на десниятъ брегъ на рѣкѣ Кожъ има четири цркви, сичките богато украсены съ сребрены иконы, двери, сосуды и одѣянія священнически, изъ нихъ най-повече сж украшены Соборатъ во имя не рукотворенаго образа и церковь Никольская. Въ послѣдныятъ храмъ ны чухме пресладосно пѣніе на воспитанницыте отъ духовното приходско училище, които ся учатъ пѣнію на иждивленіе Купца Ивана Ивановича *Смаѣва*. Този купецъ е былъ въ Іерусалимъ и въ Святѣ Горѣ, и много милостыниѣ раздалъ тамо. Онъ е намѣренъ второй пѣтъ да пѣтува по тѣзи мѣста, за което пѣтуванѣ е приготвилъ пятьдесять хиляди рубли ассигнацій. Онъ строи на свое

иждивеніе и женскій дѣвичій монастырь въ Елабугѣ, и е всякому просящему усердній благотворитель. Въ Елабугѣ има жители до 6500 души, и купечество му е весма усердно къ подаванію милостины. Ми живѣяме у Елабуга до 8 дни въ кѣщата на Капитона Яковлевича *Ушко а*. Отъ Елабугѣ въ разстояніи на 150 верста ся находи въ истата Губерніѣ ружейный царскій заводъ подъ названіе *ржавскій*. Тука селачите сѣ вси почти *вотяки*. Народъ весма грубый до край суевѣрный и немилостивый. Они сѣ вси крѣщены, но соблюдаютъ всички свой язически обичаи и обряды. Къ нещастію въ този край церкви има много рѣдко; на пр. има села, които отивать на церквѣ въ друго село, на разстояніе двадесять и пять верстъ, и негли и по вече. Священникице имъ сѣ, ако не като нашите по ученію, то като нашите по поведнію: однимъ словомъ *вжрлы пилници*. Въ тѣзи странѣ ся нахождатъ еще *Черемисы Чувашы*, казватъ да сѣ всичките тѣи племена отрасли на Финныте.

Ржавскій заводъ заведенъ отъ Императрицѣтъ Ека-теринѣ втора. Въ него ся праватъ пушки, пицоле и щики, лѣятся куршумы и всяки други военны оружія ся приготавляватъ, освенъ топове, които отъ нѣколко време престанаха да лѣятъ. На този заводъ работатъ денемъ и нощію до 4000 человекъ, гдѣ може да види человекъ различни и удивителны машины, които ся каратъ или отъ вода или отъ паръ. Въ Заводѣтъ ся намира довольно обширный соборъ и гробничка церковь на 26000 Енорите, които сѣ по болшей части *Вотяки*. Защо *вотяки*тѣ иматъ еще довольно язически обичаи и Суевѣрія ся познава отъ това: ми видохме въ тукашныятъ соборъ да ся вѣнча *Вотякъ* съ *Вотика*, които предъ да ся вѣнчатъ, водили ся седемъ мѣсяцы.

Воткинскій заводъ въ истата Губерніѣ на разстояніе 60 версты отъ ржавскаго, (или Ижявскаго) съ голѣмъ съборъ и една грабничка церква. Тука подобно какъ и на другий заводъ работятъ непреставно до 2000 души: обработуватъ желѣзо, правятъ близница, (сталь) котвы за Черноморскіятъ и Балтійскіятъ флотъ, лѣжатъ всички вѣщи изъ чугуна, правятъ же-

лѣзны параходи, и правятъ лыстово желѣзо за покривка на кжщитѣ, вмѣсто нащитѣ керемиды. И тука гледа человекъ различни машины, на които за устройството сж удивлява. Тукъ видяхме чукъ голѣмъ въ 380 пуда.

Глазовъ уѣзднѣй градъ въ истѣта губернія съ 1500 души жители има една само църква (соборъ). Въ неговиятъ уѣздъ Вотякитѣ весма благопраны и добры.

Слободскъ уѣздный градъ въ истѣта губернія съ два собора, два монастыры, единъ мужскій, другіи женскій. Градъ всема хубавъ съ своитѣ прекрасни частны домове, и замѣчателенъ съ благолѣпнытѣ си храмове. Онъ отстои отъ губернскія градъ 32 вѣрсти, и има жители до 7,000 души.

Вятка губернский градъ съ катедра епископска. Градъ весма красенъ съ своето си мѣстоположеніе. Онъ онъ е заселенъ на високитѣ брегове на Вятка рѣка отъ лѣва страна. Въ него се нахождатъ два монастыри, мужскій и женскій и три собора, отъ които единъ ся строи още во имя Св. Александра Невскаго, за память на прихожданъето въ града на Александра благословенаго, който приходилъ въ Вятка въ 1824 год. Този градъ ся слави много съ богатитѣ и вѣликолѣпнытѣ си церкви. И воистинну има зацо: особенно катедралныятъ соборъ Святителя Николая може да ся почте за рѣдкость и въ Россія. Въ Вятка има жители до 10,000 души. Още ся находи въ градатъ, кромѣ гимназіята, училище за дѣцата на канцеларскитѣ служители. Тукашната Семинарія е построена отъ вѣнъ града на мѣсто весма весело.

Орловъ уѣздный градъ има до 5,000 жители, единъ мужскій монастырь и четири черкви.

Котельничъ тоже уѣздный малый градъ съ 2,000 жители и три черкви. Тука бива ярморка въ Мартъ мѣсяцъ, за която построены доволу каменны хубави дугане.

Слобода кукарка, нито градъ, нито село, ако и да походи повече на градъ съ своите хубавы домове и богаты жители, които ся числятъ 1500 души удѣлни крестьяне. Тука ся нахожда общество, което е приставено отъ правителството за да пази да ся не опивать

человѣцѣте: и отъ това человѣцѣте тукашни не само кротки и вѣжливи, но и сж богаты. Въ Кукарка ся намиратъ три церкви, отъ които соборать е замѣчателенъ по своята си великолѣпна архитектура. Кукарка е населена на рѣка *Пижда*. Вообще въ тукашната губернія уѣздните градове сж населени по край рѣкитѣ, отъ които и заемствоватъ своето си назвиніе.

Полинскъ уѣздный градъ има три церкви, духовно уѣздно училище и жители около 2000 души. *Уржумъ* тоже уѣздный градъ отъ Вятската губ. има три церкви и жители около 1800 души.

Семиезерная Пустынь. Тази пустыня, или по нашему монастырь, намира ся отъ Казанъ на разстояніе седмнадасять версты. Она е расположена на весьма хубаво мѣсто, което ѝ дава весель видъ, а особеono гората отъ восточната ѝ страна. Въ монастыря ся намира братство до 60 души, отъ които двадесять монахи, а другите послушницы. Въ тѣзи пустыня ся намира Чудотворна икона *Смоленскія Божія Матере*, която ся приноса всяка година въ Казанъ за благословеніе. Съ нея ходять по града и служатъ молебень въ всяка кѣща, и отъ това монастырьтъ има доволенъ доходъ. Впрочемъ монаситѣ не само по града носятъ иконата, но често и селата освящаватъ съ нея за да собератъ милостиня. ¹⁾ Въ монастыря лѣтната церква ся отличава и по зданіето си и по богатството си. Но едно нѣщо не е добро по тѣзи монастыри, или пустыни, а именно защо има при нихъ или село, или скотный дворъ, гдѣ служителитѣ монастырски (ратаете) живѣять съ жените си, отъ което быватъ много искушенія.

Около Казани, и далеко отъ Казанъ селата сж повечето татарски. Жители на тѣзи села весьма груби и по видимому не гостоприемны и вѣжливы, като

¹⁾ Вообще въ Россія въ секи монастырь мужскій или женскій и секій соборъ находится по една чудотворна икона, или Богородичина, или Христова, или Святителя Николая, или другого нѣкоего святаго, на които икони назоваията сж земени, или отъ мѣстото, гдѣ ся явили, или на щото ся явили. И отъ това ми видиме въ Россія толко много иконы богородични съ разны назоваия. Празднуватся оны обаче не по всемѣстно всичките, а мѣстно повечето.

турците. дрѣхите имъ почти русски, и женыте имъ ся некрыятъ отъ никого. Даже въ самыя Казань, гдѣ татарете, като граждане, составляватъ первый класъ, жените ся покрыватъ всема легко, същото ся случи или съ дрехъ или съ другъ нѣкаковъ парцалъ, що ги прави весма грозны и отвратителны. Татарете въ торговіята сж искусны много, като евреи, и мжно ще ся избавишъ отъ нихъ да те не излажатъ. Татарете ядатъ конско мѣсо, и отъ това кжщитѣ имъ смрждатъ, особенно по селата не ся влизаи у нихъ, гдѣ готвятъ за себе ястіе. Селата сохранили своите названія по татарски. *Уру, Паренга, Шули* и прочая.

Губернскій градъ *Симбирскъ* на рѣка Волга отъ десно расположенъ съ катедра епископска отъ 1832 год., а прежде билъ подъ казанскія Архіепископъ. Този градъ, каквото ѝ другите на Волга градове, довольно хубавъ видъ има: нема обаче толко каменны домове, кромѣ големата улица, която като обрачъ охваща града отъ юго-западната му страна. Въ него ся нахождатъ два монастире мужскій и женскій, първыя називаемый Покровскій м. обржнатъ е въ Архіерейскій домъ. Но архіереатъ не живѣе въ него, а живѣе въ особенны купенъ за него домъ. Замѣчательны зданія въ него ся нахождатъ: домъ Дворянскаго собранія, домъ Губернатора и домъ Градскаго общества. Между доматъ на градското общество и доматъ на Губернатора и гимназіята ся нахожда памятникъ *Карамзину* росіскому историку, Памятника е литъ представлява Богиния Атинж. Изъ церквите, които сж до тринадесять, замѣчателенъ е новиятъ катедралний лѣтній соборъ. Въ Симбирскъ става панаиръ на первата недѣля великаго поста довольно значителенъ, който ся продължава една недѣля и ся називава сборная ярмарка. Жители въ Симбирскъ има до 35000. Ный бехме тука въ 1855 година въ 28-мый день февруарія мѣсяца. кога дойде извѣстіе, че ся скончалъ покойнія Государь Императоръ Николай Павловичъ на 18-тый день тогоже мѣсяца, и гледахме какъ ся клеха священникитѣ и чиновниците за вѣрността на новия царь государь императоръ Александръ Николаевичъ. Това быде така:

кото получи Владиката указъ за това нѣщо, заповѣда да ся собере сичкото священство и сички чиновници у дванадесетъ сахата въ катедралнѣя соборъ, гдѣ и самъ дойде. После като облекохъ Владиката въ Олтаратъ, излезнаха сичките священници съ діяконыте, облечены въ филонъ, на средъ церквата, и застагнаха по между Аналозіите и отъ двете страны. Аналозіите поставены предъ царските двери на средъ церквата, и на нихъ Крестъ и Евангеліе. После това излезна и Владиката изъ Олтаратъ и ся запре предъ царскитѣ двери съ лицето къмъ народа и чета самъ манифеста отъ новія государь, въ който указъ (манифестъ), като ся упомянуваше за смъртъта на прежднѣя царь, казва, че Онъ *Александръ Николаевичъ второй* възсѣдналъ на Престолатъ Россійскій 18-тый Февруарія, и повелѣва да ся заклѣнатъ за вѣрността къмъ Него и Неговиятъ Преемникъ Николай Александровичъ сички неговы подданы.

По чтеніето на указатъ застагна владиката предъ аналозіите съ лицето камъ востокъ, и абіе протодіакона каза ектенія: помилуй насъ Боже: еще молимся о благочестивѣйшемъ самодержавнѣйшемъ великомъ Государѣ нашемъ Императорѣ Александрѣ Николаевичѣ, о здравіи, побѣдѣ: еще молимся о наслѣдникѣ его: еще молимся за всю братію: по възгласа, премудрость, честнѣйшую: и послѣ отпуста: провозгласи Протодіакона: благоденственное и мирное житіе и проч. Послѣ: многая лѣта: остави владиката креста на аналозіите, и като зема въ лѣвата си рѣка клятвеннѣя листь, а десната перстосложи, какъ ся крѣстиме, и ѣв вдигна на горе, обжрна се камъ народа и чета клятвеннѣя листь тихо, а не скоро, слово по слово. А народатъ, священници, діяконы, архимандриты, чиновници, и сички кои беа въ церквата, като си перстосложиха рѣката десна секой, както владиката, и ѣв дигнаха на на горе, четеха по него това истото сички. По чтеніето на клятвеннѣя листь цѣлува архіереята Евангеліето и крестатъ на аналозіитѣ, и после ся подписа на този истый клятвенный листь, а по него губернатора, чиновници, священници и сички що беа въ

церквата цѣлуваха Евангеліето и креста, и ся подписа на клятвенныя листъ и они. А послѣ това отидоха си секи по дома. Ето содержаніето на манифеста слово въ слово.

Божіею милостію мы Александръ второй, Императоръ и Самодержецъ Всероссійскій, Царь Польскій, и прочая, и прочая, и прочая.

Объявляемъ всѣмъ вѣрнымъ нашимъ подданнымъ:

Неисповѣдимому въ путяхъ своихъ Богу угодно было поразить всѣхъ насъ неожиданнымъ страшнымъ ударомъ.

Любезнѣйшій родитель нашъ государь императоръ Николай Павловичъ послѣ кратковременной, но тяжелой болѣзни, развившейся въ послѣдніе дни съ неимоверною бистротою, скончался сего 18-го Февраля. Никакія слова не могутъ выразить скорби нашей, которая будетъ скорбію и всѣхъ вѣрныхъ нашихъ подданныхъ. Смираясь предъ таинственными судьбами небеснаго промысла мы только въ немъ ищемъ себѣ утѣшенія и отъ него одного ожидаемъ дарованія намъ силъ для подытія бремени волею Его на насъ возлагаемаго. Какъ оплакиваемый нами любезнѣйшій родитель нашъ посвящалъ всѣ свои усилія, всѣ часы своей жизни трудамъ и попеченіямъ о благѣ подданныхъ, такъ и мы въ сей печальный, но и торжественный важный часъ, вступая на прародительскій нашъ престолъ Россійской Имперіи и нераздѣльныхъ съ него царства Польскаго и великаго княжества Финляндскаго предъ лицомъ невидимо соприсутствующаго намъ Бога, пріемиемъ священный обѣтъ имѣть всегда единою цѣлію благоденствіе отечества нашего. Да руководимые, покровительствуемые призвавшимъ насъ къ сему великому служенію, утвердимъ Россію на высшей степени могущества и славы, да исполняются чрезъ насъ постоянныя желанія и виды Августѣйшихъ нашихъ прешдественниковъ, Петра, Екатерины, Александра благословеннаго и незабвеннаго нашего родителя.

Испитанное усердіе любезныхъ нашихъ подданныхъ, теплыя мольбы ихъ соединенныя съ нашими, предъ олтаремъ Всевишняго будутъ намъ пособіемъ.

Призоваемъ ихъ къ сему, повелѣвая имъ съ тѣмъ вмѣстѣ учинитъ присягу въ вѣрности намъ и наслѣднику нашему, Его Императорскому Высочеству цесаревичу великому князю Александру Николаевичу.

Данъ въ С. Петербургѣ, въ 18-й день Февраля, въ лѣто отъ Рождества Христова тысяча восемь сотъ пятьдесятъ пятое, царствованія же нашего въ первое.

На подлинномъ собственною Его Императорскою Величества рукою подписано:

„Александръ“.

Печатанъ въ Санкт-Петербургѣ при Сенатѣ 18, а съ онаго при Святѣйшемъ Синодѣ 19 Февраля 1855 г.

Самара губернскій градъ отъ 1851 година съ катедра Епископска. Онъ лежи на лева страна на Волга гдѣ ся втича въ Волга, рѣка Самарка. Тѣзи двѣ рѣки обливатъ Самара отъ востокъ и западъ и съ своето си соединеніе даватъ на Самара полуостровскій видъ, и правятъ преобширный лиманъ, гдѣ ся товарятъ множеството кораблей съ жита и ся отправляватъ въ Рыбинскъ. Говорятъ че всѣка година отправляватъ изъ Самара въ Рыбинскъ пшеница до 12,000,000 пудове (около 156,000,000) к. Тука главната търговія въ пшеница и лой состои, които отправляватъ до Петербургъ по вода, а отъ тамо вѣнъ изъ Россія, и составлява прѣва търговія.

Въ Самара нема еще ни гимназія, ни семинарія, ни архиерейскій домъ: Епископа живѣе въ частна кѣща съ кирія, впрочемъ въ кѣщата направена домашна църква. Това азъ замѣчавамъ за това, че въ Россія иматъ человеките за странно, ако нема въ архиерейскія домъ църква, гдѣ повседневно ся совершава литургія, вечерна и утренняя ради архиерея, ако онъ и да не стои всегда на нѣхъ. Самара съ малкитѣ си домове и пусти дворове прилича на турскій градъ. Тука какъ въ града, така и въ сичката Епархія ся намиратъ много расколници отъ разны секти (aireiss). Но най-лошата отъ тѣзи секты е оная, на която послѣдователите ся именуватъ *молокане*. Казватъ че они не признаватъ нищо отъ нашите църковны обичаи и тайнства, и даже не

ограждаватъ себе съ крестно знаменіе, и молятся духомъ и вѣрватъ въ бібліята само, която толкуватъ, какъ знаятъ. Еще много по тѣзи мѣста ся нахождатъ расколници какъ: Поморцы, Перекрещенцы, Поповщина, Безпоповщина, Хлыстовщина, Григоріевщина, Теодосіевщина и на конецъ Старообрядцы, кои, ако и расколници отъ части, иматъ правилный священникъ и церковь, подъ названіемъ, *единовѣрческая*, отъ която и они ся называватъ *единовѣрцы*. Въ единовѣрческата церква служатъ по старымъ книгамъ, печатанимъ до Никона Патріарха, нема антимишь, (а мѣсто него просто литонъ) ¹⁾ и други много отступки. Такива церкви въ Россія уже довольно ся нахождатъ. Въ Самара ся числятъ жители 25,000. Има въ града седемъ церкви, отъ които една единовѣрческа и една гробничка, единъ женскій состоящійся монастырь подъ названіе *община*.

Балаково, удѣльное село въ истата губернія съ голѣмъ лиманъ на Волга отъ лева страна, гдѣ ся втича въ нежъ рѣка Балаковка. Има въ селото двѣ церкви училище и жители до 1500. Говорятъ че скоро ще го преименуватъ въ уѣздный градъ заради значителната му торговія, която ся производи отъ пшеница.

Вольскъ, уѣздный градъ на Саратовската губернія лежи отъ десна страна на рѣка Волга, градъ весьма холмистый и по възвышенното си мѣстоположеніе веселый. Отъ него гледа человекъ на Волгѣ като на некое море. Този градъ съ многото си каменны зданія и много жители прилича повече на губернский. Въ него има повече отъ 30,000 жит. четири великолѣпны церкви, изъ които една старообрядческа. Въ тѣзи церква ся находи древняя шита на кадифе плащаница съ греческа надпись, въ която ся говори че е дарена отъ Митрофана патріарха, но кога и кому дарена не може да ся разбере, и види ся да не е и совсѣмъ назначено. Въ Вольскъ ся намира еще една запечатана отъ правительството церква, като прежде принадлежала расколникомъ. Въ този градъ има довольно богаты купцы които торгуютъ съ пшеница, отъ които купцы замѣ-

¹⁾ Но въ този литонъ има парчета зашіены отъ стары антимины, освящены (по ихнему) отъ патріарсите ру. сійски.

чателни сж *братія Сапожниковы*: они уже не живеять въ Вольскъ, а въ С. П., но иматъ въ него свой домъ и садъ прекрасенъ, когото съдържають за увеселеніето на гражданете си. Казватъ, че тази фамилия има повече отъ 50 милиона с. среб. наличны пары. Тука както и въ Казанъ и Симбирскъ, ся намиратъ много кантонисты, евреи, за които сж построены преогромны казармы въ града. Мы кога бѣхме въ Вольскъ нахождаха ся въ него кантонисты 4500 души,¹⁾ а мы бехме въ Вольскъ априлія 20, 1855 год. Тыя кантонисты учать на разны занаяте, докле сж малки.

Саратовъ Губернскій градъ на рѣкѣ Волгѣ отъ десня странѣ съ катедрѣ Епископскѣ, Градъ многолюдный и купеческій. Онъ е расположенъ на довольно высоко мѣсто отъ рѣкѣ Волгѣ, и е окруженъ съ юговосточны странѣ отъ Волгѣ, а съ сѣверозападны съ высоки горы (ридове). Въ него има много частны и общи хубавы зданія каменны, които се намиратъ по Московска и Сергіевскѣ улицы. Тука Архіерейскіятъ домъ е довольно обширенъ, и прилича на турскіи Сарай: Защото дворатъ е заграденъ отъ секаде съ высокѣ стѣны и обсаденъ съ тополе, а доматъ построенъ посреда двора въ три ката. Но много по хубавъ е лѣтніатъ домъ Архіерейскій, който ся намира пять верстове за градътъ, гдѣ гледа чловѣкъ езера искусственны, изворе, хубавы кіушки. (бесѣдки) просто земный рай. Въ Саратовъ има 13 церкви православны и двѣ едновѣрчески защото и тука пълнъ е градътъ съ расколници. Изъ церквите новыятъ соборъ ся отличава по великолѣпното и грамадното си зданіе. Онъ е направенъ съ кіоръ кубе гулемо, което поддържатъ четиры дирецы голѣмы: но много дава хубавъ видъ отъ вжнъ на соборатъ Бульваро: (градина насадена съ дравя, въ която ся расхождатъ) защото отъ издалече ся чини на чловѣкатъ, че собора изнича изъ нѣкож коріж. Въ

¹⁾ Кантонисты въ Россія ся именувать дѣца, които сж родени отъ солдати въ нхното служеніе, и тѣзи кантонисты ся воспитувать на царско издѣвеніе, и по совершеннолѣтіето си поступають на служба. Съ тия дѣца воспитувать и еврейчетата подъ именемъ *кантонисты*: Защото отъ еврее въ Россія собира солдаты малки дѣца, които ся послѣ сички крещавать, едни волею, а други неволею: защото, казватъ, докле не сж ся крестили државать ги безопасно.

Саратовъ има два частны женски пансіона, единия институтъ женскій и Гимназыѣ за юношѣте. Еще ся нахождатъ въ града два монастыри женскій и мужескій, послѣдніатъ ся нахожда вѣнъ отъ градатъ за три верстове, а има подворіе въ градатъ, което ся именува *Клоновія*. Жители ся числатъ въ Саратовъ около 60000 души. Освенъ това въ Саратовъ ся намиратъ много нѣмцы, които си иматъ особенно правленіе и двѣ церкви, една лютеранскѣ, другѣ католическѣ. Они иматъ тадева много села около Волгѣ подъ названіемъ *колоніи*. Като трѣгне человекъ изъ Волскѣ за въ Саратовъ по Волгѣ, гледа какъ е усянъ лѣвыятъ брегъ на Волгѣ отъ тыя колоніи, които ся видятъ изъ далече като малки градове. Тыя Немцы е преселила изъ Германіѣ Екатерина вторая, и заселила съ нихъ до тогава пустыятъ лѣвый брегъ на Волгѣ. Они не плащатъ правительству еще нищо и не даватъ отъ себе рекрутъ. (солдати, низамъ) Въ Саратовъ и Волскѣ има много емишлѣцы, които даватъ на сейбіите си отъ 4000 до 5000 руб. Сребраны доходи.

Петровскѣ малакъ уѣздный градъ отъ Саратовскѣ Губерніѣ съ шесть церкви и 3000 жители не богаты. Въ тукашніатъ соборъ ся съ храняватъ знамена, копія и брѣдвы (военны) отъ Петра Великаго. Въ Петровскѣ има и единъ приходящій въ запустѣніе мужескій монастырь, въ който живеятъ единъ и половинѣ монахи, и они врѣли пѣяницы отъ игумена до послушника.

Пенза Губернскій градъ съ Катедрѣ Епископскѣ, градатъ весма хубавъ и живописенъ издалече ся представява: Онъ е заселенъ на высокій ридъ, (гора) на когото западната е обсадена съ коріѣ. Въ него има 12 церкви, изъ които соборатъ изящно зографисанъ, и по зданіето си великолѣпенъ. Има еще два монастыри единъ мужескій и другій женскій, первиятъ ся нахожда вѣнъ отъ градатъ на два верстове, и направена въ него церковь съ пещерѣ Виолеемскѣ, направена съ Маріѣ Михайловнѣ *Киселева*. Въ него ся намиратъ тоже много частны и общи домове великолѣпны. изъ общите домове достойны сѣ за примѣчаніе Гу-

рнаторскіятъ домъ, Архіерейскіятъ домъ, Институтатъ присутственныте мѣста, (конацы) и найповече Болницата градска въ която ся помѣщаватъ Богодѣлнята и домъ сумашествіхъ (луды челов.) Това преогромно и величественно зданіе ся намира на край градътъ отъ западната му страна въ средъ горижта градска. Въ Пенза има двѣ училища мужески. Институтъ и Гимназія, въ послѣдното ся обучаватъ и купечески и дворянски дѣца, а въ първото само дворянски. Ещѣ ся находитъ и женски дѣвичій институтъ за благородныте. Въ Пенза казватъ да се нахождадъ до 15000 жители, сички россіане, и весма малко татаре, които нематъ ни джамія. Въ нашето пребываніе въ Пенза, намираха ся пленныте турцы, земены въ плѣнъ на Синопското сраженіе. Ми бехме въ Пенза на 1855 година Іулія мѣсяца.

Тамбовъ Губернскій градъ, расположенъ на рѣкѣ Тенж, съ катедра Епископскѣ, градъ довольно обширный; но понеже заселенъ на низко мѣсто нечистый и и калныи. Въ него ся намиратъ два монастыри мужскій и женскій. Въ первый живѣе и Владыката и ся помѣщава въ него. Духовната консисторія, и отъ това ся именува Архіерейскій домъ, а неговото прозваніе е *Казанскій монастыръ*. Тамбовъ има една Гимназія, дѣвичій женскій институтъ и Кадетскій корпусъ за малолѣтны благородны дѣца. Семинаріята Тамбовска тоже е замѣчателна по многото си воспитанницы; въ неж съ уѣздното училище ся воспитватъ 1200 души ученицы изъ духовенството. Въ градатъ ся нахождатъ седемъ церкви, които, освенъ собора, не сѣ толкова великолѣпны и украшены. Жители въ Тамбовъ има до 19000 души. Вънъ отъ градатъ на седемъ версты нахожда ся ещѣ единъ мужескій монастырь на прекрасно мѣсто построенъ.

Моршанскъ уѣздный градъ на Тамбовскѣ Губерніи заселенъ на рѣкѣ Тенж, която пролетъ и есенъ ся оживлява съ кораблеплаваніе, и съ това прави Моршанскъ да е богатъ и пѣленъ съ тржговцы. Тука на Тенж има големъ лиманъ въ когото пролетъ и есенъ нагружаватъ кораблитъ съ жито и ги отправляватъ по

р. Тенж до р. Мокшж, а по р. Мокшж до р. Окж, а по р. Окж до р. Волгж, и по Волгж житото иде до рыбинскъ, а отъ тамо до Петербургъ. Моршанскъ е чистъ и пжленъ съ каменны хубавы домове. Въ него има пять церкви и ся строи великолѣпный Соборъ, едно уѣздно училище и много каменны дугане. Тржговіята на Моршанскъ е житна.

Шашскъ уѣздный градъ на истжтж Губ. градъ малый и не богатый. Въ него има седмъ церкви, отъ които едната е дрѣвена и едно приходско училище. Дваесетъ и пять версты отъ него ся нахожда богатый общежительный монастырь, подъ названіемъ, *Вышенская пустынь*, въ него ся намиратъ монаси и послушници до 100 души.

Саровская пустынь богатый общежительный монастырь намира ся въ Тамбовскжтж Губерніж на разстояние отъ Тамбова 350 версты. Този монастырь по своето си богатство, устройство, благолѣпіе церковно, и строго монашеско жятіе прославили ся е по сичкж Россія и е единъ отъ первыте монастыри въ Россія. Онъ е построенъ на возвышено мѣсто въ среджтж на еднж големж коріж, която се простира на сто версты въ окружности и е сичката монастырска, и отъ кождо монастыратъ получава големы доходи. Казвать, че само отъ неж получава до 10000 рубли сребрены ежегодно. Монастыра е окруженъ на около съ зданія, въ които ся живѣять братіята. Посреди двора монастырски ся нахождатъ два собора единъ теплій и другій лѣтній, веема великолѣпны, какъ отъ вжнъ, такъ и вжтре. Кубетата на тыя соборе сж позлатены съ чисто и искусно изработено злато. Колоколнята монастырска построена надъ вратыте великолѣпно и величественно съ сахатъ който бие и минути. Вжтре въ монастыра ся намиратъ еще двѣ церкви и отъ вжнъ еще двѣ. Освень това направены подъ двора монастырски пещери, на подобіе какъ въ Кіевопечерскж лаврж, съ церкви. Тука устава монашескій прилича на Афонскій; на пр. игумена чете *свѣте тихій*, нынѣ отпущаеши, сподоби господи, и прочая изъ церквжтж право отива въ трапезж, и возношеніето на панагіята быва точно какъ у насъ,

какъ то и раздаяніето и по братіямъ, безъ да предлагать какъ въ Кіевъ и Мирофаніевъ монастырь въ Воронежъ гдѣ прѣдлагать при раздаяніето панагії и чашъ съ медовинъ, отъ кождо ся приобщава, по пріятію панагії. Въ саровскѣтъ пустынѣ на повечеріе всегда четать Акатистъ съ каноны, канонъ святому дне седмицы и канонъ Ангелу Хранителю. Тука има еще едно досто-замѣчательно, а именно: Послѣ единъ сахать отъ какъ вечерать, братіята ся собирають въ болничнѣтъ церковъ четать насонъ Грядущій, помяникъ изъ псалтыра, и други нѣкои молитви храмовымъ святымъ и чинать метанія около сто и петдесять, а послѣ отпуста примавають благословеніе отъ игумена. Това ся на некои нрави, а на нѣкои не: защото во время совершеніето на това правило приходать гостете и гледать, но только мѣжете, а жените не пущать. Воистинну и не добро че добродѣтельница имъ става извѣстна, и они получаютъ земнѣтъ похвалъ. Въ тукашніа монастырь игумена быва изъ своите братій, а не какъ на другите въ Россіа монастыри, гдѣ настоятели ся пращать изъ Св. Синодъ; а отъ това и саровската пустиня благоденствува. Братія въ ней има 300 души, изъ които само сто монаси, остальные послушницы, () и 200 души работницы. Тука какъ у насъ монастыра е изобилентъ съ водъ вкуснъ и студенъ. Въ този монастырь приходять ежедневно много поклонницы на поклоненіе, и нихъ ги хранять отъ монастыра, кромѣ конете имъ, на които за хранѣтъ заплащать. Това е единственный примѣръ, когото мы видохме въ Россіѣ въ сичкото си по нежъ путешествіе. Сваде въ Россіѣ по монастырете не принимаютъ поклонницыте въ монастырь, и не имъ дають безъ платъ нито чашъ водъ. Въ този мунастырь не давно живель единъ подвижникъ по имени Серафимъ Ирмоначъ, отъ когото ся много прославиль монастыра, и комуто паметьтъ мнозина и днесъ уважавать. Монастира е полно общежителентъ, храна, облекло, питіе се отъ монастыра, а монасыте и посл. за своето си послушаніе кѣмъ настоятеля достойны сѣ за похвалъ.

Арзemasъ уѣздный градъ отъ Нижегородскѣтъ

губерніѣ, весма хубавъ и чистый градъ. Въ него има 13 церкви приходски и великолѣпный и богато украшенный соборъ, на високѣ мѣсто построенный. Еще ся находятъ три монастыри въ града, единъ мужескій и два женскіи, отъ които едина ся именува община, у когото ся намиратъ 600 монахини и живеатъ общежительно безъ никакво пособие отъ правителството, но ся трудатъ съ рѣцете си, шіюще разны вещи съ злато; както плащаницы, воздуси, фелоны и пр. Въ Арзамасъ има уѣздно училище и училище живописи, гдѣ ся учать да пишатъ весма искусно иконы, картины и пр. Отъ Арзамаса въ три версты нахождася на прекрасно мѣсто общежительный мужескій монастырь, именуемый Высогорска пустыня.

Козловъ уѣздный градъ отъ Тамбовскѣхъ губерніѣ, градъ весма богатый и тржговскій съ жито. Въ него има шесть церкви, уѣдно училище, мужескій монастырь двѣ версты вѣнъ отъ града и ся строи огроменъ соборъ. Козловъ е расположенъ на рѣкѣ Воронж.

Воронежъ губернский градъ съ катедрѣ епископскѣ; градъ расположенъ на нѣколко холмове при рѣкѣ Воронж, и отъ това отъ некои страны довольно видный и хубавый градъ. *дворянская улица* на този градъ составлява украшеніето му: Она е довольно широка и обсадена и отъ двете страны съ дрѣвета, и по неѣ ся намиратъ най-големыте какъ частны така и общи зданія. Въ този градъ има два монастыри мужески, *Митрофановскій* и *Александровскій* и единъ женски. Въ едина отъ мужеските монастыри почиватъ нетленныте мощи на святителя Митрофана новаго чудотворца: Онъ е въ този градъ былъ первый епископъ, и мощите му сѣ открыли нетлѣнны въ 183 . които стоятъ въ великолѣпнѣ сребренѣ ракъ отъ деснѣ странѣ въ собора монастырски. Въ Воронежъ има 14 приходски церкви, и Михайловскій Кадетскій корпусъ. Тука великій Петръ е положилъ начало на черноморскіа русскій флотъ: Онъ въ този градъ е правилъ корабли, които е пускалъ по р. Воронж въ Донъ въ Азовско море за осаджѣ на Азовъ. И сега еще въ

Воронежъ ся сохранять чугунны пушки топове и котвы отъ тогавашното время. Този градъ е всегда оживленъ съ поклонницы, които са стичать отъ сичкъх россійх на поклоненіе новоявленному чудотворцу святителю Митрофану. Монастыратъ Митрофаніевскій е Ставропигіалный, и ся управлява отъ мѣстныятъ Архіерея. Жители въ него има 45000.

Задонскъ уѣздный градъ отъ Воронежскѣхъ губерніѣхъ отъ лѣвѣхъ странѣхъ на р. Донъ; градъ малыи и бѣдный. Въ него има единъ великолѣпный мужескій монастырь и три приходски церкви.

Елецъ уѣздный градъ отъ Орловскѣхъ губерніѣхъ расположенъ отъ десѣхъ странѣхъ на рѣкѣхъ Соснѣ, градъ богатый и многолюдный. Въ него има много купеческіи хубавы и великолѣпны домове, седемнадесять церкви богато украшенны и два монастыри *мужескій* и *женскій*, на които е состояніето незавидно. Еще има въ градъ уѣзно и народно училище и частный пансіонъ за купеческій мужески и женски дѣца. Жители въ Елецъ ся намиратъ до 26500 души.

Ливна уѣздный градъ отъ Орловскѣхъ губерніѣхъ, тоже заселена отъ десно на р. Соснѣ, града тоже богатый и тржговый. Въ него има осмь церкви и уѣзно училище. Жители въ него ся считаютъ до 9000 души.

Орелъ губернскій градъ съ катедрѣхъ епископскѣхъ, заселенъ и по двете страны на р. Окѣ, която не далече отъ него зема своето си начало, и е една отъ големиѣхъ рѣки въ Россіѣхъ; Она втича въ Волгѣхъ у Нижній-Новгородъ, и спори съ Волгѣхъ за проименованіето си. Въ средатѣхъ на градъ втича отъ лѣво въ Окѣ мала една рѣчка, която ся именува Орликъ; и отъ това ся види да е нареченъ и Градъ Орелъ. Въ този градъ има 17 церкви приходски и два монастыра женскій и мужескій, но последніятъ е превращенъ въ домъ архіерейскій. Въ Орелъ, кромѣ другы заведенія, има и Кадетскій корпусъ, называемый Бахтина, които съ соборатъ и присутственныѣхъ мѣста (конацы) е най хубавото мѣсто въ Орелъ. Тука по зданіето си е замѣчательна и семинаріата духовна. Она ся намира вжнѣ отъ градъ на прекрасно и обширно мѣсто. Жители

въ Орель ся нахождатъ до 26500 души, отъ които половина расколници.

Болховъ уѣздный градъ отъ Орловскѣхъ губерніѣхъ. Заселенъ на два баира и двѣ долины. Въ него са нахождатъ много кожены заводы, (табаханы) за които представлява удобство протекающата презъ него рѣка, която ся врѣти у градо съ теченіето си, като змѣя около дрѣво. Въ този градъ има 19 церкви приходски, единъ монастырь мужескій и една община женска. (Монастырь) Въ него христіанете весма добры и просты а еще и милостивы. Сички ся занимаватъ съ табакалъжа; иматъ едно уѣздно училище и неколко приходски; жители броятъ въ него до 17000, изъ които ни единъ нема сасколникъ, що е весма редко въ Россіѣ.

(Слѣдва).

ИЗБИРАНИЕТО НА РИМСКИЯ ПЪРВОСВЯЩЕНИКЪ (НА ПАПАТА).

На всѣкиго, на вѣрно, е извѣстно, че главата на римско-католическата църква се избира до животъ; спорѣдъ това избиранието на новъ папа е свързано съ смъртѣта на неговия прѣдшественникъ. По тоя начинъ смъртѣта на Римския първосвященникъ и избиранието на неговъ приемникъ, — тѣзи двѣ събитія сж до толкова тѣсно и нераздѣлно свързани помежду си, щото азъ, като си зададохъ за цѣль да прѣдставѣя цѣлата картина за избиранието и коронясванието на папата, не могж да прѣминж мълчешкомъ събитіята, които неизмѣнно настѣпжтъ отъ минутата, въ която се захваща смъртния часъ на Римския първосвященникъ.

Врѣмето отъ послѣднитѣ минути на земния животъ на римския първосвященникъ, ако само смъртѣта му не е била напрасна (внезапна), носи въ себе си бѣлѣгъ на нѣкаква тържественность, която напълно

прилича на високия санъ (чинъ) на началника на римско-католическата църква. Като прѣдчувствува приближаванieto на смъртѣта, папата заповѣдва да свикатъ всичкитѣ негови домашни прелати (духовни сѣдии) и главнитѣ чиновници на своя, дворъ, произнасятъ въ тѣхното присѣствие исповѣдание на вѣрата, дава на тѣзи, които сѣ около него прошка на грѣховеѣтѣ, причащава се и получава испроваждане (напутствие) въ вѣчния животъ отъ кардинала на великия пенитенциарий*).

Ако умирающия чувствува въ себе си още сила, той моли високо-чтимитѣ кардинали да се молятъ за него, поръчва имъ да се грижатъ за църквата и убѣждава ги да избератъ за неговъ прѣмникъ най-

*) Тукъ да направимъ малка забѣлѣжка за кардиналитѣ.

Най-напрѣдъ числото на кардиналитѣ не било ограничено, само папа Сикстъ V (158) — 159^а опрѣдѣлилъ това число съ цифрата 70. Нѣ не винаги узаконеното число 70 е достигало своята мѣрка.

Между кардиналитѣ само *шесътъ* иматъ епископски чинъ и се наричатъ *кардинали* — *епископи*; тѣмъ принадлежатъ подчиненитѣ на гр. Римъ епархии: Остия, Чивитта-Векция, Сабина, Фраската, Албано, Палестрина.

Най-главния отъ тѣхъ или *кардиналъ* — *деканъ* всѣкога бива епископа на Остия и се ползува съ исключителното право да посвещава ново избрания папа въ горнитѣ степени на священството, ако той има само степенѣта дяконъ или презвитеръ. *Петдесетъ* кардинали принадлежатъ къмъ презвитерската степенъ и 14 къмъ дяконската.

Кардиналитѣ, които живѣятъ въ Римъ, като съставляватъ собственно върховния папски съвѣтъ въ консисторията, прѣдсѣдатель на която е папата, участвуватъ тъй също съ другитѣ прелати п въ различнитѣ духовни конгрегации.

Кардиналъ — *Камерлингъ* прѣдсѣдательствува въ палатата или въ камарата на финанцитѣ и заема пъ, вото мѣсто, когато папския прѣстолъ е вакантенъ, управлява работитѣ заедно съ трима Кардинали отъ степенитѣ епископска, превитерска и дяконска.

Кардиналъ — *Ст. мѣс* — *секретаръ* — въ качеството министръ на външнитѣ дѣла, е душата на папския съвѣтъ въ неговитѣ сношения съ всичкитѣ държави.

Кардиналъ — *Секретаръ* на вътрѣшнитѣ работи.

Кардиналъ — *Викарий* трѣбва да бѣде винаги епископъ, затова, че той е намѣстникъ на папата по управлението собственно на римското паство, въ качеството епископъ на столицата Римъ.

Кардиналъ — *Великий* пенитенциарий (духовникъ) ползува се съ власть да вързва и развързва наедно съ папата, тържествено опрощава грѣховеѣтѣ прѣвъ страстната седмица и испроважда въ смъртния часъ самия папа.

Кардинали — *Датарий* и *канцлеръ* сѣ заети съ текуцитѣ дѣла, първия съ всичкитѣ прошения, които постѣпѣятъ на името на папата, а вторий — съ булитѣ издавани отъ папата.

Папата назначава кардинали отъ всичкитѣ нации, при което зема въ внимание заявенитѣ желанія на католическитѣ императори относительно въвеждането едно или друго лице въ кардиналски чинъ.

Новоназначенитѣ даватъ клетва за покорностъ на папата.

Тѣ иматъ извѣстни знакове за отличие, именно: титлитѣ „*Eminentissimus*“, „*Vestra Eminentia*“, червена шапка и най-сетнѣ червено облѣкло.

достойния изъ помежду си да пасе стадото Христо-во, съвѣтва ги, до колкото е възможно, да иматъ едино-душие въ избиранieto на новия папа, назначава мѣсто за своето погребение, прѣподава на кардиналитѣ апосто-лско благословение¹⁾.

Подиръ това, щомъ душата на папата се прѣсели отъ този миръ въ вѣчното упокоение, *кардиналъ Ка-мерлингтъ* колѣнчи съ молитви прѣдъ тѣлото, поръсва го съ освятена вода и, като се приближи къмъ умрѣ-лия, повиква три пѣти съ името, дадено нему при свя-тото кръщение, при това той три пѣти ударѣ по главата священника съ сребърно чукче. Послѣ, като се обръща къмъ присѣтствующитѣ, казва високо: „па-пата умрѣ“, и тужъ отъ апартаментитѣ на умрѣлия първосвященникъ извѣстятъ за неговата смъртъ от-сѣтствующитѣ кардинали, нунции²⁾ и дипломатическия корпусъ, акредитиратъ при Ватикана.

Тѣлото на починалия първосвященникъ, омито съ топла вода размѣсена съ вино и съ ароматни (благо-вонни) трѣви, подиръ 24 часа отъ смъртъта, се балза-мирва и, облечено въ най-скъпо първосвященническо облекло, се турѣ на парадно легло, покрито съ червена

¹⁾ Така станъло на 7 Февруария 1878 год. при смъртъта на папа Пия IX. Почти всички находящи се въ Римъ кардинали окръжавали постелката на Пия IX. Прѣди настѣпването на агонията единъ отъ присѣтствующитѣ кардинали (Билло) помолилъ папата да благослови съборъта на кардиналитѣ и Пий IX, издигналъ ръка, и направилъ благословляющъ знакъ.

²⁾ Папата, като началникъ на католическата църква, ползова се съ прѣдставителни органи, които дѣйствуватъ въ различни мѣста по земното кълбо отъ негово име.

Тѣзи прѣдставители се наричатъ *легати* и се раздѣлѣтъ на три раз-рѣда:

а) *legati a lettere*, б) *nuntii*, които по своя чинъ биватъ епископи или архи-епископи „in partibus infidelium“. Отъ на международното право гледна точка единитѣ и другитѣ иматъ стъпенъ на дипломатически прѣдставители отъ първия класъ, т. е. на посланици и в) *internuntii*, които нѣматъ епископски чинъ и се признаватъ, като дипломатически агенти отъ втори класъ, слѣдователно като посланици или пълномощни министри.

Отъ изброенитѣ категории легати, които се означаватъ съ общото название „*legati datii*“, тъй като тѣ специално се упълномощаватъ или се назначаватъ въ качеството на легати, различаватъ се „*legati nati*“, родени легати, които се ползватъ съ тая титла отъ това, че ти е дадена на тѣх-ния прѣстолъ, нѣ тая титла е безъ власть

Този институтъ, въ прѣдишнитѣ врѣмена ималъ практическо значение, а въ сегашне врѣме означава само почетенъ титулъ за нѣкои архиепископи, като напримѣръ, архиепископитѣ: Келнскій, Пражскій, Залцбургскій и Гвезенскій иматъ до сегашно врѣме почетенъ титулъ на родени легати.

копринена материя съ злато шита. Двѣ първосвѣщеннишки шапки, въ знакъ на неговитѣ двойни права, туржтъ се при краката му; а нозѣтъ на умѣрелия се обуватъ въ червени чехли, а на ржцѣтъ се туржтъ червени копринени ржакавици.

При обличанието присѣствуватъ камерлинга, мажоръ дома, дрѣхо-хранителя и нѣколко тайни камергери, при което дрѣхо-хранителя зема за себе си епитрахиля и шапката, а негова помощникъ — чехлитѣ на умрѣлия папа. Тѣзи нѣща, спорѣдъ много старъ обичай принадлежатъ подиръ смъртъта на папата на помонатитѣ лица.

Тѣлото на починалия първосвященникъ, турено на парадното легло, обиколено съ 22 запалени свѣщи, отъ духовенството, което чете за упокойни молитви и почетна стража, се оставя запоклонение въ капеллата (черква) задъ рѣшетка между гредички, които оставжтъ на отворено мѣсто нозѣтъ на умрѣлия, за да можжтъ да ги цѣлуватъ тѣзи, които желажтъ.

Винаги е имало обичай, когато папата е умиралъ въ квириналъ¹⁾ оставяли неговото тѣло, за да му се покланя народа, въ Паулинската капела. Ако папата е умиралъ въ Ватиканъ²⁾, то тѣлото на покойника за тая цѣль се оставяло въ Сикстинската капела, която е спасила името на своя основателъ папа Сикстъ IV (1471—1484 г.).

Тѣлото на папа Пия IX, въ видъ на политическитѣ обстоятелства, било оставено въ църквата на св. Петра.

Подиръ балзамирванието на тѣлото, вжтрѣшноститѣ на папата се туржтъ въ металическо сандѣче, което внимателно бива запечатано, на сандѣчето се прави надписъ съ означавние врѣмето на смъртъта и папствуванieto на умрѣлия³⁾. Това сандѣче, съгласно

¹⁾ Квириналъ е било лѣтното живѣлище на папитѣ и даже мѣсто на тѣхното избиране. Тукъ, подиръ смъртъта на Пия VII (1800—1823 г.) и Лева XII (1823—1829 г.), се събирали кардиналитѣ за възвождаие на папския прѣстолъ Пия VIII (1829—1830 г.) и Григория XVI (1831—1846 г.).

²⁾ Ватиканъ е сегашната постоянна резиденция на папитѣ.

³⁾ На сандѣчето, което съдържало вжтрѣшноститѣ на папа Пия IX (1846—1878 г.) имало слѣдующия надписъ: „Praecordia Sanctaememoriae Pii papae IX, abut die septima mensie Februarü anno MDCCCLXXVIII Pontificatus an

обичая, отнасятъ въ църквата на св. Атанасия и Викентия***), гдѣто, подиръ благославянieto имъ отъ настоятеля полагатъ ги въ нарочно устроена гробница.

Въ тая църква, най-първо били турнѣти вжтрѣшноститѣ на папа Сикста V, тъй като той е билъ първия папа, който е умрѣлъ въ квириналъ.

Ако папата умира въ Ватиканъ, неговитѣ вжтрѣшности се прѣнасятъ въ подъ земната Базилика (църква) на св. Петра*).

Въ течението на деветъ дни, подиръ смъртъта на папата, се служатъ въ негова дворецъ за упокойни Богослужения (navendiales) прѣдписани съ буллитъ на папа Пия IX — „In eligandes“ и Григория XV — „Decet Romanum Pontificem“.

Съ особена тържественность се отличаваха заупокойнитѣ служения подиръ смъртъта на папа Пия XI.

Въ Сикстинската капелла, въ присѣдствието на събора отъ кардиналитѣ и отъ римскитѣ аристократи, посрѣдата се издигла четвероѡгълна гробница съ гербоветѣ на умрѣлия папа. На четиритѣ страни на гробницата блѣщели ходожественно направени барилефи (испъкнѣли скулптурни изображения) аллегорически изображения. Посрѣдата на гробницата, на една издигнѣтина била турнѣта папската тиара (корона).

Погрѣбението на папата става въ единъ отъ деветѣтѣхъ дни отъ смъртъта му, по нѣкога даже на десетия.

Тѣлото, порасено съ свята вода, обвито съ червена къпринена материя, съ лице покрито съ бѣло

XXXII“ (вжтрѣшноститѣ на священната паметъ на папа Пия IX, умрѣлъ въ седмия день на мѣсець Февруарий (1878 г.) въ годината на първосвященството 32).

1) Въ Римъ има три църкви, които сѣ посветени на тия святии; онаи, за която тука става дума, се намѣрва при шадравана на Треви, и въ сегашно време се управлява отъ Францисканцитѣ, по-напрѣдъ тя е носила названието първосвященническа, като такава, която съдържа въ своя околнѣ квириналскитѣ дворецъ.

Въ подъ земната капела на тая църква сѣ помѣстени вжтрѣшноститѣ на папитѣ и при главния олтаръ се намѣрва надъ гробна плоча, гдѣто сѣ начертани имената на папитѣ, отъ Сикста V до Лева XII включително, вжтрѣшноститѣ на които се намѣрватъ въ тази капела.

2) Левъ XII, въ 1829 година, макаръ и да умрѣлъ въ Ватиканъ, пожелалъ, щото неговитѣ вжтрѣшности да бѣдѣтъ прѣнесени въ св. Атанасия.

копринено покривало, турж се въ гробъ, облеченъ отъ вжтрѣ съ тъмно-червеникъвъ атласъ.

Наедно съ тѣлото въ гробътъ се турж пергаментъ, заключенъ въ тенекиена кутия съ цилиндрическа форма. На пергамента се записва възрастта на умрѣлия първостященникъ, неговото живото-описание и най-главнитѣ събития отъ неговото първосвященнство. Наедно съ тѣлото въ гроба туржтъ три отъ червено кадифе кисийки, които съдържатъ монети (пари) съ образа на умрѣлия папа, сѣчени въ неговота царуване.

Въ първата кисийка се намиратъ златни, въ втората сребърни и въ третата медни монети, числото на които се опрѣдѣля, отъ числото на годинитѣ, прѣзъ които е царувалъ първосвященника. Така въ гроба на Пия IX били туржти кисийки съ по 32 монети въ всѣка отдѣлно.

Послѣ гроба се заковава и запечатанъ прѣдаватъ го кардиналитѣ на капитула, при което се съставя и прочита актъ, който удостоверява това прѣдаване. Слѣдъ прочитанието на акта, гроба съ тѣлото се намѣстиж най-напрѣдъ въ крушуменъ съ гербоветѣ на умрѣлия, а послѣ въ джбовъ ковчези. Върху крушумения ковчегъ се ударжтъ печатитѣ на Ватиканския капитулъ, на Камерлингъ и мажоръ-дома. На джбовия ковчегъ изобразяватъ кръсть съ папската корона, гербътъ на умрѣлия и се прави надписъ съ упомѣнование, че въ него се намѣрва тѣлото на еди-кой си римски първосвященникъ. Послѣдния гробъ се запечатва съ сжщитѣ печати и се прѣнася въ подземното помѣщение на църквата Св. Петръ или въ друга нѣкоя църква. Съ тая формалность се завършва печалната церемония на папата.

(слѣдва).

РЕЛИГИОЗНО-ПРАВСТВЕНЪ РАСКАЗЪ.

Какво нѣщо е вѣра, и за какво е тя полезна.

„Безъ вѣра невъзможно угодити Богу.—
„Безъ вѣра не е възможно да се угоди
„на Бога“. Евр. 11, 6.

Вие се догаждате отъ тѣзи думи, мили дѣца, за какво азъ искамъ съ васъ да говоря днесъ. Не се плашете прочее съ мисълта, че ще ви бѣде трудно да ме разберете тоя пѣтъ и че ще ви бѣде мѣчно и тѣжко да ме слушате. Не, постарайте се само да бѣдете внимателни.

У хората и между хората има разни родове вѣри или довѣрия. Нѣ у Бога и прѣдъ лицето Му има само една истинна вѣра, безъ която не е възможно да му се угоди, защото едната само истинна вѣра ни заставлява да се покоряваме Богу. Азъ ще ви обясня това.

Едно момиче отишло да се расходи съ баща си, и изъ пѣтътъ тѣ се разговаряли по между си. Тѣ разговаряли затова, какво ъде се каже да бѣдемъ *щедри*. Баща му му казалъ, че „да бѣдемъ щедри — ще каже да даваме да другатѣ не само това, което на насъ не ни е нужно, нѣ и това, което ни е нужно, и даже твърдѣ нужно, само да би могли съ това давание да помогнемъ малко-много на ближния си“. Той му казалъ сжщо, че щедритѣ хора биватъ обикновенно щастливи затова, че неможе да не чувствуватъ себе си щастливи, когато по добра воля отказватъ си въ каквото и да е само да дадѣтъ помощъ на другитѣ, и че отъ туй никой никога не изгубва нищо, като си позволява да бѣде щедръ, защото така Богъ е нарѣдилъ, щото щедрия трѣбва да чувствува себе си щастливъ. Послѣ това той попиталъ дѣщеря си, вѣрва ли тя на думитѣ му; вѣрва ли на туй, което той ѣ расказалъ

за щедрия. Дъщерята отговорила: „О, да, татко“. Като се расхождали и разговаряли по такъвъ начинъ, тѣ отишли въ една книжарница. Тука на момичето се щѣло да си купи една нова книжка, и то захванало да моли баща си за нея. Нъ се случило така, че и на баща му била нужна тая сжщата книжка, и затова той му така казалъ: „два екземпляра отъ тая книжка и за тебе и за мене, азъ да купя не мога: така да направимъ само една отъ тѣхъ: или ти ще купишъ само единъ екземпляръ и ще го дадешъ на мене, и слѣдователно ти сама ще останешъ безъ книжка, или азъ ще купя и ще я дамъ на тебе, а самъ ще остана безъ книжка; избери си прочее, което искашъ“. Мимичето навѣде глава и зе да гледа на новата книжка, която лѣжеше на полицата; нъ послѣ туй се замисли, като си припомни изведнажъ за разговорътъ на баща си за щедрия челоувѣкъ. — а думитѣ му, вие знаете, то повѣрва, — и пакъ тутакси, като се обръща къмъ него, каза: „не, по добръ ще бѣде да я купите за себе си, а азъ да остана безъ книжка. И така книжката бѣше купена. Момичето толкозъ не по-малко се чувствуваше щастливо, именно затуй, че, като повѣрва думитѣ на баща си, то успѣ да направи единъ мѣнчакъ опитъ отъ щедростъ, или което си прилича съ щедростъта. Книгопродавецътъ пѣкъ, като се прислушваше въ тоя разговоръ, тѣй силно биде покъртенъ отъ довѣрието на дъщерята къмъ бащата, щото за благородната ѣ постѣпка подари ѣ отъ себе си прѣдобрата книжка.

Това бѣше вѣра къмъ бащата. Нъ не за тая вѣра се говори въ писанието. Дѣцата могатъ да вѣрватъ на своитѣ родители, могатъ даже яко да имъ вѣрватъ — и при всичко въ отношение къмъ Бога, да си оставатъ много лоши.

Ето какво ми разказваше единъ отъ моитѣ другари затова: какъ или съ какъвъ начинъ се той трудилъ да даде на малката си дъщеря понятие за вѣрата: „дъщеря ми еднажъ играеше, — съ синци (мѣниста), които се вижда били твърдѣ много интересни за нея. И очитѣ, и вниманието, и мислитѣ ѣ съвсѣмъ били обърнати на тѣзи само синци. Като се прибли-

жихъ къмъ нея азъ и казахъ: колко сж добри твойтѣ синци, чадо мое“.

— „О, да, татко“.

„Както се вижда, тѣ много, много ти се харесватъ“?

„О! да, татко, много, много, твърдѣ много“.

„Е! послушай ме мое чадо: я ги хвърли сега на огнището, право въ огъня“.

Сълзи рукнахъ отъ нейнитѣ очи. Тя погледна на мене съ колкото е възможно за дѣтинския погледъ строгостъ, като че подобна жестока жертва надминуваше всичкитѣ ѣ сили“.

„Е, ако е тѣй, прави, чадо, както щешъ“, отговорихъ ѣ азъ: „само си припомни, че азъ никога нищо не съмъ искалъ отъ тебе, което би било за тебе вредно или лошо“.

„Тя погледа на мене още нѣколко врѣме и, като събра всичкитѣ свои синци, отъ което доста ѣ се поведигахъ гърдитѣ, хвърли ги въ огъня“.

„Е, казахъ азъ, — нека прочее тѣ стоятъ така; „други пакъ азъ ще ти разкажъ за тѣзи мѣниста, „сега по-вече не ми продумвай за тѣхъ“.

„Подиръ нѣколко дни азъ ѣ купихъ цѣлъ сънджкъ съ синци, само че по-едри, и съ игралки въ този родъ. Като дойдохъ у дома, азъ открихъ и турихъ прѣдъ нея това съкровище; като го видѣ, тя се хвърли съ сълзи отъ радостъ. „Всичко това е твое, мое дѣте,“ казахъ ѣ азъ; „и всичко това е за туй, че ти ми повѣрова, когато азъ ти казахъ, че по-добрѣ е за тебе да хвърлишъ въ огъня по-напрѣжнитѣ прости мѣниста, отъ колкото да ги държишъ у себе си. Твоето довѣрие къмъ мене, ти докара туй съкровище. Помни прочее сега, мое чедо, и помни до края на живота си, какво нѣщо е довѣрие или *вѣра*. Ти хвърли твойтѣ мѣниста, когато азъ ти казахъ да ги хвърлишъ, затова, че ти има довѣрие или *вѣра* къмъ мене, т. е., ти ми повѣрва, че ако азъ нѣщо ти зарачвамъ или те съвѣтвамъ, то това всекога е пакъ за твоето добро. Ето таквази *вѣра* има и въ Бога: Вѣрвай всичко, което той говори въ св. Свое писание. Разбирашъ ли ти това или не. — все продължавай да вѣрвашъ, че Той

нищо не говори и не зарачва тамъ, което не би било за твоето добро“.

Такава бѣше тѣй сжщо вѣрата на бащата: нѣ това момиче могло би да я има, и ако да бѣше язическо момиче. Това не е онѣзи вѣра, която се иска отъ насъ въ писанието, за туй, че тя не е била вѣра въ самаго Бога.

Сега азъ ще ви кажж какво нѣщо е вѣра въ *попечението* Божие за насъ. Една жена стояла съ мжжа си на кувертата на кораба въ врѣме на една страшна буря. Вѣтрътъ духалъ страшно, и корабътъ като перце подигалъ се и се спущалъ на вълнитѣ. Бѣдната жена трѣбвало да се държи съ двѣтѣ си ржцѣ за вжжето; инакъ силния вѣтръ би я свалилъ въ минутата отъ кувертата. Най-подиръ я обзелъ до голѣма степенъ страхъ, и тя попитала мжжа си, страхъ ли го е и него тѣй сжщо. На този въпросъ той нищо не отговорилъ; нѣ, подиръ три минути, той извадилъ своя мечъ, който билъ при него, и, голия този ножъ, като държалъ право къмъ гърдитѣ ѝ, попиталъ я:

„Боишъ ли се?“

„Не“, отговорила тя.

„Защо не се боишъ? не виждашъ ли, че този мечъ е далечъ единъ прѣстъ отъ гърдитѣ ти?“

Да; нѣ азъ не се боя, за туй, че той е въ ржката на мжжа ми“.

„Добрѣ прочее“, казалъ той; „а кой държи въ ржката си тая буря, тѣзи вѣтрове и тѣзи вълни?“ „Моя небесенъ отецъ! —защо прочее мене да ме е страхъ? Не, — азъ не се боя!“.

Ето това е било вѣра въ попечението Божие за насъ. Не е ли било приятно на мжжа на тая жена да види, че жената му е имала толкова довѣрие къмъ него, колкото вѣра въ неговата любовъ къмъ нея? Не приятно ли му е било да види, че, при тая вѣра тя и не мислила да се страхува при погледътъ на такъвъ мечъ, който, както се вижда, право билъ насоченъ къмъ сърдцето ѝ? Ето подобно на това и на Бога е била благоугодно вѣрата, която ималъ въ Него мжжътъ на помѣнжтата жена, даже въ самитѣ тѣзи ми-

нути, когато корабътъ билъ явно въ опасностъ да се строши.

Главната храна въ источнитѣ страни, и особенно въ Египетъ, до това врѣме е оризътъ. Всѣка година, когато начене да се топи по планинитѣ снѣгътъ, рѣката Нилъ високо, високо се повдига и залива не само своитѣ брѣгове, нъ покрива съ вода и околнитѣ страни. Жителитѣ обикновенно прѣдъ тѣзи разливания правятъ ямки и чести градежи, — всѣкой въ своята страна. И ето, когато Нилъ най-много се повдигне и всичката околна земя се покрие съ вода, тѣ излѣзватъ на малкитѣ си лотки и сѣятъ въ водата, или което е сжщото хвърлятъ оризени зърна въ водата. Зърната падатъ на дъното и отиватъ тамъ въ тинята или калъта. Какво става послѣ? Става това, че едвамъ успѣе да спадне водата, тѣ начинватъ вече да даватъ отъ себе си стъркове, и тѣй растятъ, растятъ и слѣдъ врѣме, даватъ отъ себе си богата жътва на тѣзи, които сж сѣяли въ водата. Виждате, какво ще каже, „да хвърлятъ хлеба въ водата и да го намѣрватъ за много врѣме“. Тука прѣдъ васъ е извѣстенъ родъ вѣра. Человѣкъ, който сѣе оризовото зърно, вѣрва, че то пада на дъното и въ сжщото врѣме пакъ ще излѣзе и ще излѣзе оплодотворено, т. е. ще се възвърне къмъ своя господарь не само, нъ съ цѣло семейство подобни на него зърна. Това е отъ този родъ вѣра въ провидѣнието Божие. Нъ вие знаете, че това все още не е тая вѣра, за която се говори въ писанието, за това че и нечестивия человѣкъ може да сади и да сѣе съ вѣрата, т. е. съ увѣренността, че подиръ туй ще дойде за него, макаръ, може би, че той никакъ и не мисли, или като че нарочно забравя за тогова, който прави всѣко растение да расте. Такъвзи родъ вѣра иматъ мнозина, и твърдѣ мнозина, нъ тя не ги прави нито по-добри, нито чисти въ нравитѣ и сърдцето.

Азъ сега ще се постарая да ви покажж какво нѣщо е тѣзи вѣра въ Бога, която му е угодна. Ималъ нѣкога си единъ человѣкъ, съ когото Богъ разговарялъ и на когото Той заръчалъ най-послѣ, да остави и кжщата си, и отечеството си, и да иде въ неизвѣ-

стна за него страна, и да живѣе въ чадъръ, и никакъ да не се връща у дома си. Този чловѣкъ даже не го попиталъ, защо и за кого е всичко това, а просто го послушалъ. Подиръ това нему му се родило синъ. Богъ му казалъ тогази, че синъ му ще живѣе и ще порасте и ще стане родоначалникъ на много, много народи. Нъ, по послѣ, Богъ пакъ зарачва на то-гова чловѣка да принесе въ жъртва сина си, т. е. да го заколи и тѣлото му да изгори на огънь. Закакво е било прочее всичко това, той нищо не му казалъ. А добрия чловѣкъ, тѣй сжщо както и по-напрѣдъ, послушалъ го. Той приготвилъ дървата за да изгори тѣлото на любезния си синъ на тѣхъ; свързалъ му ржцѣтъ и краката и зель вече ножътъ, за да го заколи. И само въ тѣзи минута Богъ не му допустналъ да заколи сина си, а на мѣсто него да заколи овенъ, който билъ тука на близо. Това било вѣра въ Бога, защото Авраамъ — тѣй било името на този добъръ чловѣкъ — (Всичката тѣзи история вие ще намѣрите въ 22-та глава на книгата Бития), той се е покорявалъ на Бога затова, защото вѣрвалъ въ неговата прѣмъдрость, святость и благость,; макаръ и да не можалъ да разбере, защо му е било зарачено всичко това. Да кажемъ че вий сте живѣяли въ това врѣме, когато синоветъ израилски сж живѣли въ Египетъ. И да кажемъ, че като сте живѣли тамъ вие сте отишли, въ единъ отъ прѣкраснитъ тамкашни вечери да се порасходите по брѣговетъ на рѣката Нилъ. Гледайте прочее, какво е прѣдъ васъ, Ето тамъ купчина високи дървета и подъ сѣнката имъ стои кжщица като колиба. Въ нея живѣятъ сиромаси хора. При това още — тѣ сж роби. Вглѣдайте се по отъ близо. Какво прави тамъ тая жена? По всичко се вижда, че тя си плѣте кошничка отъ трѣстика, която тука расте по брѣговетъ на рѣката. Гледайте, гледайте! тя, бѣдната, нѣщо си плаче, като сѣди и работи, и, както се вижда по мърданието на устнитъ ѝ, въ сжщото врѣме се моли. Ето тука, се види свърша ѝ се работата. Вижете, тя отиде въ онуй кюше на стаята, спрѣ се тамъ на колѣна и отново плаче и се моли ето приближи се къмъ

нѣкакво си прѣкрасно дѣтенце — пригърна го и го цѣлува Ето сега вика къмъ себе си малката си церка и ѝ заръчва да го занесе въ тая кошница на брѣгътъ на рѣката и тамъ да го остави. Гледайте, гледайте! какъ тя се прощава съ милото си дѣтенце Пакъ плаче, пакъ се моли между това вижте кошничката е оставена съ дѣтенцето на брѣгътъ на рѣката. Какво ще стане съ бѣдното дѣтенце? Ами какво, ако го изѣдатъ крокодилитѣ, които сж толкозъ много въ тая рѣка? Или ако измие водата кошницата, и то потъне? не, не. Тази бѣдна майка има вѣра въ Бога, — и Богъ ще се погрижи за него. Дъщерята на царя ще го намѣри и ще го запази; и това дѣтенце ще бѣде Мойсей, водителъ на Израилтянитѣ, Пророкъ Божий и Боговдѣхновенъ писателъ! Тази е била истинна вѣра въ Бога.

Вѣрата въ Иисуса Христа е твърдата увѣреностъ въ всичко, което се отнася до него, — като на нашъ Спасителъ, такава увѣреностъ, която не ни дава да се отдалечимъ отъ Неговитѣ заповѣди; ние вѣрваме, че е билъ нѣкога на земята Христосъ, че Той е правилъ чудеса, които сж били прѣдсказани за Него въ Вѣхтия Завѣтъ, че Той е билъ безгрѣшенъ, святъ, че Той е изрѣкълъ думи, които сж били прѣдсказани тѣй сжщо въ Вѣхтия Завѣтъ, че Той е умрѣлъ за грѣшницитѣ, нъ възкрѣсналъ отъ мъртвитѣ, и се възнесълъ на небото, и сега тамъ живѣе съ Отца и съ Святаго Духа и продължава да спасява насъ грѣшнитѣ. Ние вѣрваме на всичко, каквото е казано за Него въ писанието. И ако тази вѣра въ насъ е силна, то тя ще ни накара да обичаме и четемъ словото Божие, да се покоряваме на Христа, да го обичаме и му служимъ.

Да кажемъ, че нѣкой е падналъ въ рѣката, която е дълбока, и тече силно; самичекъ неможе да се избави; нъ ето пристига при него единъ добъръ человекъ, вика му, и въ сжщото врѣме хвърля му отъ брѣгътъ въже. Такава е работата на нашето спасение. Всички ние гинемъ въ „дълбочинитѣ“ грѣховни, а Христосъ ни подава рѣка за спасение и вика къмъ насъ да се уловимъ за нея. Ето сега да се уловимъ за спасител-

ната му рѣка, ще каже да повѣрваме въ Него. Вѣрата ни принуждава да пригрѣщаме Христа подобно както опасността да потънемъ ни принуждава да се уловимъ за хвърленото вѣже. Христосъ ни извлича отъ „дълбокитѣ води“; и ние, като чувствуваме себе си спасени, обичаме го, благодаримъ му и му се покоряваме.

Най-първо тя ни накарва да се покоряваме и да служимъ на Бога.

Може ли нѣкой да получи за себе си душе-спасителна полза отъ четението Словото Божие, въ душата на когото нѣма вѣра? Какво нѣщо е Слово Божие? Ще почне ли този да умѣрява гнѣвътъ си, да задържа езикътъ си, да наблюдава думитѣ и мислитѣ си, който не вѣрва, че Богъ ще извади на видѣло всичкитѣ наши тайни помишления? Нъ ако ние вѣрваме на това, което Богъ е открилъ на насъ въ своето слово, тогава ние ще се помѣчимъ да правимъ това, което Богъ ни заръчва да правимъ. Защо мореплавателятъ, като се пуца въ далечнитѣ морета, и силно и вѣрно работи? Затова, че съ увѣреностъ чака отъ капитанинтъ на кораба обѣщанната му награда. Така и ний сме длъжни да вѣрваме въ обѣтованието (или което е сжщото-обѣщанието) на Бога, ако искаме да му служимъ и угождаваме.

Вѣрата ни кара да правимъ добро.

Апостолитѣ на всекъдѣ ходили да проповѣдватъ словото Божие, макаръ тѣхъ и да ги ненавиждали и съ камени биели, и въ тъмница туряли, и даже на смъртъ прѣдавали, а защо? за туй, че тѣ вѣрвали въ Бога и имали вѣра въ неговото слово, въ което тѣзи, които се каятъ и обичатъ Христа обѣщава имъ се спасение, а тѣзи, които не се раскайватъ и не обичатъ Христа прѣдсказва имъ се вѣчната гибелъ, вѣрата ги карала и имъ давала сили да прѣтърпѣватъ всичкитѣ таквизи страдания: вѣрата прочее и въ наше врѣме проважда добритѣ хора къмъ езичницитѣ, като ги принуждава да имъ възвѣстятъ словото на спасението, безъ да гледа на всичкитѣ лишения даже и смъртъ. Вѣрата прочее и сега прави различни добрини, гради църкви, прави благотворителни домове, основава про-

повѣднически домове и на тѣхъ подобни общества и явява се на всѣкъждѣ, дѣто само се изисква да извърши за спасението на грѣшния челоуѣкъ. Вѣрата прочее и сега движи устата и сърдцето на майката, когато тя доближи дѣтето си въ своята пазва, за да го благослови за идущия сънъ. Вѣрата прочее и сега я утѣшава, на смъртния часъ, когато тя като оставя този свѣтъ, оставя въ него и милитѣ си дѣца, дѣца, раздѣлата, съ които инакъ би била за нея много по-тѣжка отъ самата смъртъ. Бждете само виимателни, дѣца, — и вие ще видите, че на всѣкъждѣ и всички истинно добри работи се извършватъ съ силата на светата вѣра.

Трето вѣрата не само ни утѣшава, нъ и поддържа ни въ годишнитѣ испитания.

Често се случватъ такива минути, когато никакъ не може да ни помогне челоуѣческа помощъ. Само единъ Богъ е силенъ да ни помогне, а и дѣйствително ни помага. Тѣй е било съ Ноя, когато се е носилъ по потопнитѣ води, и когато никой другъ освѣнъ Бога само е можалъ да изсѹши земята. Тѣй е било съ Данаила, когато сж го хвърлили въ львовия трапъ и когато никой освѣнъ Бога, не билъ въ сила да го спаси отъ свирѣпството на тѣзи звѣрове. Тѣй бива и съ всѣки християнинъ, когато настѣпва за него смъртния часъ, бжде ли той между другаритѣ си, на народната земя, или по между чужди за него далечъ на страна. Погледнете, какво може да направи вѣрата, даже съ дѣтето и въ срѣдъ ужаснитѣ обстоятелства.

„Въ слѣдствие на ненадѣйно избухвание на водата въ една отъ каменнитѣ рудници въ Ньюкастель, триесетъ и петъ души голѣми работници и четиресетъ и едно момчета, волею и неволею, трѣбвало да търсятъ спасение въ най-дълбоката частъ на рудницата, отъ дѣто не имъ било възможно никакъ да се възвърнатъ назадъ, додѣто водата продължавала да приидва. Добри хора дошли къмъ тѣхъ на помощъ и наченали да истеглюватъ водата; нъ въ това време, всичкитѣ тѣзи нещастни и стари и млади, погинали, ту отъ гладъ, ту отъ недостатъкъ на въздухъ. Когато зели да ги истѣглюватъ отъ тая рудница, тѣ намѣрили, че седемъ

момчета, както се виждаше, старали се да се укрятъ отъ злополучната своя смъртъ въ една пещера отдѣлно отъ другитѣ. Въ това число билъ единъ, който особено се отличавалъ съ нравствени и религиозни навици, който, като се възвръщалъ отъ дневнитѣ си трудове всѣкой вечеръ четялъ на бѣдната си майка — вдовица по нѣколко глави отъ св. писание и ѿ служилъ за единствено утѣшение въ нейния осѣмотенъ животъ. Подиръ заравянието му, единъ състрадателенъ чловѣкъ дошелъ да нагледа тая бѣдна майка: разговорътъ естествено вървялъ най-главно за тогози, когото вече нѣмало на свѣта; майката тука извадила още тая библия, която нейния синъ обикновенно четялъ и за нея и за себе си, и която била единственното нѣщо, което ѿ останало слѣдъ сина ѿ; между това непознатия случайно погледналъ съ свѣщъ, на сънджчето което обикновенно даватъ на вжгле копачитѣ и което било извадено отъ рудникътъ, — и какво да види! Той намѣрилъ на него най-поразителното доказателство на синовната му любовь и искренното благочестие. Безъ да гледа на тъмнината и страшната миризма, момчето както се вижда, съ парче заострено желѣзо написало на сънджчето тѣзи думи:

„Не скърби за мене, драга моя майко; до дѣто бѣхме живи, ние не прѣставахме да възпѣваме хвала и слава на Бога. Мамо! остани съ богомъ! Иосифе! бжди добро момче и прѣдъ Бога и прѣдъ майка ни“.

На, ето вѣрата. Колко утѣшение тя е принесла на момчето, въ чесътъ на неговата смъртъ! Колко утѣшение на бѣдната му майка, която го е заровила! Да бжде Богъ и надъ васъ всички да имате такава вѣра! нека бжде.

Р Ъ Ч Ъ

Къмъ новопостъпившитѣ студенти въ Харковския Императорски Университетъ. произнесена на 31 Августъ 1895 год. отъ Професора по богословието Прот. Т. Буткевичъ ⁽¹⁾

Къмъ васъ, благородни младежи, токо що постъпили въ нашето учебно семейство, ний обръщаме своята рѣчь. Когато вий напущате своитѣ родителски или роднински домове за да дойдете тукъ за получаване висше научно образование, безъ съмнѣние всѣкиго отъ васъ бащата и майката или любящия сродникъ съ прѣкръстване сж испращали, съ добри наставления и съвѣти, каквито само е подсказвало тѣхното любяще сърдце, и, испровождайки васъ, въ своитѣ си души сж възнасяли за васъ молитви къмъ Бога. Ний сжщо посрѣщаме вашето пристигане тукъ съ молитва за да благослови небесния Отецъ прѣдстоящитѣ ви тукъ трудове и занятия. Послушайте и нѣколко наставления, които ний ще ви прѣдложимъ отъ името на общата наша майка — Христовата Църква.

На младостта сж свойственни честнитѣ и благородни пориви, най-възвишенитѣ и чисти идеални стрѣмления. Нъ се съмняваме, че едно отъ тѣзи благородни челоувѣчески стрѣмления, именно — жаждата за знание, желанието — да се получи висше научно образование — служило за побуждение и за вашето постъпване въ нашето висше учебно завѣдение. Не се съмняваме и въ това, че у насъ вий ще наидете всичко, каквото искате. Тукъ вий ще срѣщнете тѣзи знаменити учени, тѣзи честни труженци на науката, съ имената на които се украсава челоувѣческото

(1) Протоперей Т. Буткевичъ е единъ отъ виднитѣ руски учени свѣщенници и авторъ на много отлични съчинения. Ние печатимъ тукъ този неговъ трудъ за учащитѣ се наши младежи, за тѣхна поука, . особено като сега почеватъ своитѣ училищни занятия.

знание; тукъ вий ще наидете тѣзи опитни ръководители, свѣтитѣ на които ще принесжтъ вамъ велика, неоцѣнима полза; тукъ вамъ ще бжде откритъ достъпъ въ богатата обширна библиотека, където вий ще имате възможность да бесѣдувате съ ученитѣ на цѣлий свѣтъ, съ ученитѣ — не само живущи въ наше врѣме, но и съ отдавна умрѣлитѣ, съ ученитѣ — не само отечественни, но и иностранны. На конецъ, нуждающитѣ се могатъ тукъ да получатъ даже и материална поддръжка, щото безпрѣпятственно да продължатъ своето образование.

При такива благоприятни условия не е трудно да се постигне пълното удовлетворѣние на това благородно желание, което подбужда младитѣ хора да искатъ висше научно образование. Но може ли да се спрѣ чловѣкъ само на това? Може ли се удовлетвори само съ единственното придобивание на научнитѣ познания, съ единственното натрупване на умственнитѣ богатства? — Не! И всѣкидневний опитъ дава отрицателенъ отговоръ на този въпросъ. Съ самото начало на своитѣ научни занятия вий сами неволно ще се попитате: „За какво правя азъ това? За какво азъ се трудя и по нѣкогашъ по цѣли ноци работя? Защо ми сж тѣзи познания?“ Рѣшението на тѣзи въпроси зависи толкова отъ умътъ, колкото и отъ сърдцето. И сега, когато вашето сърдце е още младо, когато то още не е удавено отъ калнитѣ страсти и пожелания, а ума не е помраченъ отъ лъжовни възрѣния, вамъ, се вижда, лесно е да се даде отговоръ на тѣзи въпроси, и който знае младостта, той е увѣренъ, че вашитѣ сегашни отговори ще бжджтъ близки до истината и почти ще сж съгласни съ отговоритѣ, които могатъ се наидѣ само въ учението Христово! Вий, безъ съмнено ще посочите на общото благо, на страдащото чловѣчество, на по малкия братъ, на безкористното общественно служение, на трудоветѣ за Отечеството. Вамъ е противенъ сега този егоистъ, който съ владѣния на познания, прѣслѣдва само едни своекористни цѣли. Вий осжждате оногова учителя, който служи само за плата и награда, безучастно се

отнася къмъ дѣлото за възпитанието на юношеството. Вий благородно негодувате противъ лѣкаря, който е прѣдупредителенъ къмъ болния богаташъ и безсърдеченъ къмъ сиромаха. Вий осжждате съ позоръ тогава законовѣдца, който по користни побуждения се завзема да защитава явно безнравственното и нечестно дѣло. Васъ ви възмущава хорската несправедливостъ. Вий прѣзирате продажността и малодушието. Вий казвате: „Не! азъ не ще бѣджъ такъвъ!“ И дай Боже, да удържите това истинско, честно и благородно слово! Безсѣмнено, вий имате сега толкова любовъ къмъ всичко истинско, честно, добро и справедливо. И вий искрено вѣрвате, че ще останете такива за всѣкогашъ. Да ви укрѣпи Богъ въ това направление! Вий сами знаете, че вий сте единствения прѣдметъ на безпредѣлната любовъ, свѣтлата надежда и ожиданието на своитѣ родители; но това е малко — вий сте бѣдущето на Руссия, вий сте чеда на Православната Църква. Исканията, които дирятъ отъ васъ вашитѣ родители, отечеството и Църквата не ви сж чужди; тѣ съвършенно съвпадатъ съ тѣзи идеали, съ които се вие сега въодушевявате и съ които въобще живѣе младежа. И родителитѣ ви и нашето отечество и нашата св. Църква еднакво се надѣватъ да ви видятъ такива именно, каквито вий сами желали бихте да бѣдете...

А отъ какво се разбиватъ идеалитѣ на младостта, съ които тѣй жално става раздѣлата, и отъ неосжществението на които тѣй горчиво се възпоминава? Обикновенно казватъ: „отъ живота“. Но този отговоръ е не точенъ. Чувственнитѣ страсти и пожелания нахлътвающи въ сърдцата ни и подъ влиянието на заблуждението на ума, изтиквающе изъ него всичко чисто и благородно, — ето коренния врагъ на всичкитѣ наши добри християнски стрѣмления! Ето що разбива младежскитѣ идеали! Ето що заставлява хората да вжрватъ по онзи пѣтъ, който сега се вижда вамъ право — е гнусенъ, мръсенъ и отвратителенъ и отъ когото желали бихте да избавите себе си въ бѣдуще! . . .

Гдѣ обаче може да наидѣ младежа тази твърда

подпорка, съ помощта на която да му е възможно да заягчи себе си въ благородното си стрѣмление — да придобива познания за служение на общественното благо и да не допусне себе си до поробване отъ грубия и безсърдеченъ егоизмъ?

Не трѣбва челоуѣкъ да се полага само на рѣководството на разсѣдъка. Разсѣдъка самъ по себе си е доста егоистиченъ и безсърдеченъ — той всичко върши съ смѣтка и първъ ще ви поведе право по противоположния пѣтъ, по който ви сега би желали да ходите. Ето резултатътъ, къмъ който по свидѣтелствуванието на опита, неминуемо трѣбва да дойде разсѣдъка, оставенъ самъ на себе си: „живѣй за наслаждениа и полза“! „Обичай самага себе си повече отъ всичко, защото ти за себе си си най близкий“! „Ненавистъ къмъ враговетъ, е по умно отъ любовта къмъ тѣхъ“. „Паритъ сж единственний лостъ на живота“. (Бюхнеръ, Щирнеръ, Молешотъ, Руге). Но тѣзи наставления — не сж ли сжщитѣ мотиви на дѣятелността, които ни прѣдставляватъ нечестната дѣйствителност и отъ които съ негодование се отвърща младото и благородно сърдце.

Не трѣбва да се полагаме на рѣководителството и на самото ни сърдце, на нашитѣ чувства и желанія, на нашитѣ лични симпатии и антипатии. Чувствата, като извѣстно настроение на челоуѣческата душа сж измѣнливи и непостоянни; тѣ сами за себе нѣматъ твърда почва, а за това и не могатъ да прѣдставятъ надежното рѣководителство за нашия животъ и нашата дѣятелностъ.

Остава учението на Исуса Христа. И дѣйствително, комуто сж скѣпи честнитѣ стрѣмления, свойственни на младостта, който не иска никога да се раздѣли съ тѣхъ, той е длѣженъ да отдаде душата си, умътъ си и сърдцето си подъ книгата на Тогова, който е училъ да се живѣй и умира за другитѣ, който общественното благо поставялъ по високо отъ частното, който е отдалъ своя драгоцѣненъ животъ за спасение на челоуѣцитѣ и който единственно може да достави истинското и дѣйствително успокоение на всички тру-

дящи се и натоварени. Само Той ни утвърждава въ доброто и истината. Само Той ни дава достатъчно сила за да останемъ вѣрни на онѣзи честни стрѣмления, които произтичатъ изъ човѣческото достоинство и най-вече се проявяватъ въ младитѣ, още не развалени сърдца. Само единото Божествено Откровение е въ сила да ни изясни и вътрѣшната смисълъ на тѣзи стрѣмления. Само то може да ни даде и точенъ отговоръ на въпроса: защото общото благо трѣбва да се поставя по горѣ отъ частното, любовта и самопожертвованиято — по горѣ отъ егоизма и безсърдечието. Когато човѣка застрашава опасностъ да потъне въ вълнитѣ на житейското море, когато почнатъ да го расклащатъ заблужденията и чувственитѣ страсти готови всѣкогашъ да го отбутнатъ отъ пътятъ на истината и правдата, тогава само Христовото учение може да му бѣде спасителното свѣтило, което стои на правия пътъ къмъ истината и посочва на него всѣкому, за да се прѣдпазва отъ заблуждения и гибель.

Христосъ е заповѣдалъ на своитѣ послѣдователи да любятъ ближния си, да служатъ и се трудятъ за негова полза до самопожертвования. „Нѣма по голѣма любовъ, говорилъ Той, отъ колкото да положи нѣкой душата си за своитѣ приятели“. Не е ли близка тѣзи заповѣдъ до тѣзи честни и благородни стрѣмления, съ които е прѣпълнено сърдцето на младежа и къмъ осъществлението на което въ живота му сж отправени всичкитѣ мечти въ прѣдстоящото му свѣтло бѣджще? Не търсете за себе друга подпорка, освѣнъ божественното учение на нашия Спасителъ, ако ви сж скъпи вашитѣ чисти идеали на младоста и ако ви е тѣжко да ги не видите осъществени въ живота ви. Получавайки тукъ научни познания (и колкото по-вече толкова по-добрѣ!), не прѣставайте да бѣдете истински християни, послушни чада на Православната Църква; и вий ще видите, какъ легко се пазятъ младежскитѣ идеали, какъ не е трудно да остане човѣкъ честенъ, какъ е благотворна за общественното благо науката и какъ лесно се избѣгва това, което наравствено е погубило мнозина. Само вѣрата въ Бога, само учението на

Спасителя сж способни да въздържатъ ума на челоѡка отъ заблуждения, да завардятъ сърдцето му въ чистота и невинность, да го защитятъ отъ напливъ на чувственнитѣ страсти, които разбиватъ съ единъ ударъ всичкитѣ наши свѣтли надежди и ожидания.

Християнството не стѣснява свободата на научното изслѣдване; напротивъ то даже широко разширява границитѣ на тѣзи свобода. То само се обръща къмъ нашето благоразумие и ни убѣждава да усвоимъ само честното и святото, доброто и полезното. „Всичко испитвайте, доброто дръжете. Удържайте се отъ всѣкакво зло“ (1 Тесс. 4, 21. 22). „Братия, гледайте да ви не увлече нѣкой съ философия и съ празна измама по прѣдание челоѡческо, по стихийтѣ на свѣтътъ, а не по Христа“ (Когос. 2, 8). „Да не сме вече младенци, клатени и увеличани отъ всѣкакъвъ вѣтръ на учението, по лукавството на челоѡцитѣ, по хитрото искусство на прѣлъстованието“ (Ефес. 4, 14). „Не на всѣкой духъ вѣрвайте. . . защото много лъжепророци сж се появили въ свѣта“ (Іоан. 4, 1). Съ такива наставления Божественното Откровение прѣдупрѣдително ни прѣдпазва отъ зло, лъжа и заблуждения. И тѣзи доброта на любовта за никого не може да бжде стѣснителна; защото никои, а най-вече младежа, не може да каже, че злото е по-горѣ отъ доброто, лъжата по-горѣ отъ правдата, заблуждението по-горѣ отъ истината.

Нашия университетъ ний справедливо можемъ да уподобимъ на богата житница, науката — на доброто сѣме, учителитѣ — на сѣятеля, а вашитѣ души — на почва, която въсприема посѣтото сѣме. Но припомнете си, какъ прѣкрасно въ една отъ своитѣ притчи Господъ истѣлкувалъ на своитѣ слушатели, че плодородието зависи не само отъ доброто качество на сѣмето и не само отъ трулюбието на сѣятелитѣ, но главно отъ доброто качество на почвата, на която пада сѣмето. Земете наставленията на Божественния учителъ — Сина Божия! И ако искате да си останете вѣрни на най-добритѣ идеяли на челоѡчеството. бждете внимателни къмъ своето сърдце и умъ. Не допускайте,

щото душата ви да зарасте съ тръне отъ чувствени-
нитѣ пожелания и житейски пристрастия. Не позволя-
вайте на проходящитѣ съ калнитѣ си крака да газятъ
посѣтото въ нея чисто зърно пшеница; отгонвайте отъ
себе си тия грабливи птици, които при слабото вни-
мание и при нѣмание на бдителностъ всѣкога могатъ
да искълватъ и откраднатъ отъ васъ всичкото пло-
вито сѣме, въсприето отъ васъ. Нека бжде умътъ и
сърдцето ви, като оная добра и торна земя, която само
е способна да принесе сториченъ плодъ! Тогава ще се
испълни и това, за което ний сега се молихме: върху
васъ и върху вашитѣ друдове ще остане Божието бла-
гословение.

Превелъ: Ст. Х. Тодоровъ.

ОТЪ СЪВРЪМЕННИЯ ЖИВОТЪ НА НАШАТА ЦЪРКВА.

I. Въ отдѣла *по вѣстниците и списанията* на в. „Гласъ“ отъ 12 Августъ 1895 година срѣцнахме за-
главието „православна търговия“, което той заема отъ
в. „Освобождение“. Тамъ се говори, че, когато тър-
новския Митрополитъ, Високо Прѣосвященный Кли-
ментъ освящавалъ новосъградената църква въ гр.
Дрѣново, ризата, която нарочно се приготвява за-
случая и съ която Архиреятъ се облича при освяще-
нието на храма, подиръ служението тя била разземена
на парчета отъ християнитѣ. Отъ тая риза христия-
нитѣ лѣкували нѣкакви болѣсти, нъ отъ сетнѣ се ока-
зало, че злонамѣренни нѣкои „баби“ търгували съ
прости бѣли ризи и лѣкували болнитѣ. Дрѣновския
околийски лѣкаръ за прѣкратыване на злото, поискалъ
да се даждъ подъ съдъ „виновнитѣ баби“.

В. „Гласъ“ отъ своя страна къмъ горнето приба-
вява и това, че въпросния докторъ билъ побъркалъ
адреса. Нетрѣбвало, спорѣдъ него, да се иска наказа-
нието на „бабитѣ“, а на разнитѣ „свещенства“ и

„прѣоствещенства“, които освящаватъ тая гнусна търговия.

Като неотричаме, че злоупотрѣбления може да се правятъ отъ безсѣвѣстни баби не само съ тая риза, нъ и съ други обрѣди на църквата, ние не можемъ да се съгласимъ съ убѣждението на в. Гласъ, че отъ тоя случай се освящавала нѣкаква гнусна търговия отъ „разнитѣ свещенства и преосвященства“ и отъ това да се иска тѣхното наказание. Ние сме дълбоко убѣдени, че нито е било нѣкога, нито е сега, нито пъкъ ще бѣде освятявана нѣкога такава търговия отъ този или онзи Архиерей. Подобно нѣщо нито може да се мисли, нито може да се допуща отъ когото и да било въ църквата. Това е само едно извѣртяване на самата истина отъ Гласъ. Наистина, ризата, която нарочно се приготвява за тоя случай и съ която прѣвъ и послѣденъ пѣтъ съ нея се облича Архиереятъ само при освящаванieto на храма, се разземва (отъ християнитѣ безъ да имъ се налага това отъ нѣкого; и, какво правятъ тѣ съ нея, ние мислимъ, това остава за тѣхна смѣтка, злоупотрѣбляватъ ли, умаловажаватъ ли святостъта на случая, тѣ сж отговорни затова прѣдъ Бога и прѣдъ свѣстъта си; тѣ сж виновнитѣ, а никакъ не служителитѣ на църквата или самата църква, защото тѣ, вѣрваме, и Гласъ ще признае, че отъ такова злоупотрѣбление неизвличатъ нѣкаква полза, нито има защо да я извличатъ.

Християнитѣ, като признаватъ святостъта на обрѣда при освящението на храмоветѣ, като вѣрватъ още, че силата Божия може да се прѣдава на нашитѣ немощи и чрѣзъ тѣзи „парцалчета“ отъ ризата при освящението на храмоветѣ, като освятени отъ благодатьта Божия при самото дѣйствие, оставатъ твърди и непоколебими въ убѣждението си и така получаватъ всичко, каквото просѣтъ у Бога по тоя редъ. Пъкъ и на самото св. писание християнитѣ се основаватъ затова: *„Голѣми още чудеса правеше Богъ чрѣзъ навловитѣ ржѣѣ; До толко щото кжрпи и прѣстилки отъ неговото тѣло носехъ ги по болнитѣ, и отмахнувахъ се болѣстъта отъ тѣхъ, и злитѣ духове излѣзувахъ изъ тѣхъ. (Дѣян. Ап. 19 чл. ст. 11 и 12)“.*

Нѣма тука никой виноватъ, нито В. Прѣосвященный Климентъ, ни разнитѣ „свещенства“ и „прѣосвященства“, виновати сж само злоупотрѣбителитѣ. Да, виновати сж и православнитѣ Българи, защо градѣтъ и освящаватъ храмове и се молихтъ въ тѣхъ, и, ще сж виновати, казваме, до тогава, до като не се оставятъ отъ тоя меракъ да правятъ и освящаватъ храмове, до когато неизгубѣтъ всѣко свято чувство къмъ вѣрата си. Нѣ, какво говоримъ ние, може да е нѣмало до сега кой да поучи народа да не върши работи непотрѣбни, като правене и освящаване на храмове, и, върваме, че щомъ сж се заинтересували затова редакторитѣ на „Освобождение“ и „Гласъ“, когато чуѣтъ занаяпрѣдъ да се гради и освящава нѣкъдѣ църква, ще се потрудиѣтъ да отидѣтъ и научѣтъ простодушното население да не прави такива гнусотии никога вече. Съ какво ли ние не сме се подиграли съ простодушното наше население и, до кога ли ще я караме сѣ така(?!).

II. Пакъ отъ в. „Гласъ“, въ вѣтрѣшния му отдѣлъ 16 Августъ 1895 година, извличаме слѣдующето, че Пловдивския Митрополитъ, В. Пр. Натанаилъ на 14 Августъ тая година като минавалъ да освящава нѣкои новосъградени църкви, отбилъ се въ гр. Пазарджикъ и служилъ въ църквата св. Богородица на 15 сжщия мѣсець. Гласъ се сърди още защо дѣцата биле боси, голи, неомити и съ коматъ хлѣбъ въ църквата, нестояли мирно. Че женитѣ носили босилекови китки въ рѣцѣтъ си се мѣчили да се доближатъ до дрѣхата на дѣда Владика и така да си откраднѣтъ спасението. Женитѣ разговаряли, ученицитѣ не биле въ порѣдѣкъ, сновали насамъ, нататѣкъ, дѣца, кърмачета плакали, дискоси 10—12 ходили въ църквата. Казва се, че единъ католикъ, който се намиратъ тукъ въ това врѣме, изругалъ тая неразбория и избѣгълъ изъ църква. Твърди се сжщо, че ни у католицитѣ, ни у протестантитѣ, ни у мохамеданитѣ, ни у Евреитѣ несжществува подобно нѣщо.

Като излага всичкитѣ тѣзи нѣща, Гласъ, за да се прѣкрати тая неразбория за напредъ въ църква, прѣд-

лага, щото св. Синодъ да се прости вече съ допотопнитѣ обрѣди, да се въведжтъ нѣкакви реформи, както е направено това отдавна въ западната църква. За сега Гласъ посочва на тия реформи: да се въведжтъ столоветѣ, да се исхвърлжтъ дискоситѣ и да се спрѣ палението на свѣщитѣ.

Тукъ се говори; че дѣцата биле въ църква боси, голи, неомити, неприбрани и пр. Немá Владиката и св. Синодъ сж виновати затова? Вината върху кого пада въ тоя случай редакцията на Гласъ не може да не знае, нъ защо я не относи върху прямитѣ виновници, сама си знае.

Мъчно е на Гласъ защо християнитѣ отивали да цѣлуватъ ржката на Владиката, и, съ една язвителна подигравка се относи къмъ тѣхъ, така, „да открадне всѣкой свое спасение, казва той“. Добро е, поне, тукъ и въ тоя случай да бжде оставена въ спокойствие душата и съвѣстьта на горкия християнинъ; малко ли го измжчватъ и безспокоятъ при други случаи. Не стига ли му това, а ми и тукъ да го не оставятъ свободенъ и да го прѣслѣдватъ нѣкои отъ неговата интелигенция? Че ученицитѣ не биле въ порѣдъкъ, че, кърмачета, дѣца „ревали“ и на всичко е виноватъ, нали, священника, владиката, св. Синодъ и църквата? Тукъ вече редакцията на в. Гласъ има пълно право.

Че ходили въ църква 10—12 дискоси. Ние въ никоя църква незнаемъ такова число дискоси, може би, Пазарджикъ да прави изключение въ туй отношение. Това остава да покаже Пазарджиското църковно настоятелство, колко дискоси пуца въ своята църква. Кой и какъ е допустналъ дискосътъ да се практикува въ нашата църква и какво се е правило съ събранитѣ пари по тоя рѣдъ, редакцията на Гласъ трѣбва да знае най-добрѣ, че отъ туй нѣма никаква облага нито единъ служителъ на църквата, защото то е чистонародно и съ чловѣколюбива цѣль дѣло. Нъ на ли е да се напада духовенството, та каквото ще, нека бжде.

Относително реформитѣ, които прѣдлага Гласъ да направялъ св. Синодъ, има да забѣлѣжимъ това: до сега ние знаемъ протестантитѣ настояватъ у насъ да

се реформира православната наша църква по протестанска маниера; а католицитѣ да се признае просто уния съ папството. Сега се незнае какъ може да се удовлетвори желанието на Гласъ, тъй като той намира за добро и протестанството, и католичеството, и мохамеданството, дори и Кхренството, ако се знаеше това, можеше да ѝ се отговори. Редакцията на гласъ не може да не знае, че да се събори единъ дуваръ отъ на чало, стига да се извади единъ камень, той сѣтнѣ самъ ще си се сгромоляса, нетрѣбва да го бута никой; извадете една керемида отъ покрива на къщата и тоя на всекъждѣ щепротече. Опасно е да се извади камения, както и керемидата; прѣди да си прострѣ ръката чловѣкъ къмъ камения и керемидата, иска се дълбоко обмисляние и благоразумие, защото кой може да гарантира, че сѣтнинитѣ ще бѣдѣтъ добри отъ това.

Чудни сме хора ние, българитѣ и гдѣто трѣбва и гдѣто не трѣбва, съ врѣме и безъ врѣме, обичаме да си пажаме гагата на всекъждѣ. Едно оставимъ, друго заловимъ, едно за глава, друго за нозѣ; отъ всичко по малко, та не излиза нищо.

Намъ се струва, че такива нѣща немогѣтъ нито съ сѣкира, нито съ триона да се рѣжѣтъ, а заедно съ нашето възпитание, съ порастванието ни и укрѣпвяването ни въ нравственостъта и добродѣтельта ще се подобряватъ много наши работи, разбира се, които неще поврѣдятъ нищо на чисто религиознитѣ и народнитѣ наши интереси.

КНИГОПИСЪ.

Калоферската мжжка св. обителъ. Отъ Н. Начовъ.
София. Придворна Печатница Бр. Прошекови 1895.
Цѣна 1 левъ.

Книжката, на която привождаме тукъ заглавието, се състои отъ 69 страници и три картини: една кар-

тина прѣдставлява плана на мѣнастирското здание; втората — прѣдставлява хоризонталенъ планъ на възобновената въ 1819 г. черкова и на възобновената въ 1879 година; и третата — прѣдставлява мѣстността, гдѣто се намира мѣнастиря съ околнитѣ върху мѣстности и тѣхно название.

Като вѣрваме, съдържанието на тая книжка ще бѣде отъ голѣмъ интересъ за читателитѣ на „Б. Църк. Пр.“, което може до нѣкъдѣ да послужи на нѣкои като опѣтвание, ако имъ се случи, и, ако пожелаѣтъ да направѣтъ подобно описание на познатъ тѣмъ мѣнастирь или мѣстность. Освѣнъ това ще се разбере по-лесно всичко онова, което автора описва и прѣдава на читающата публика въ своята книжка, то рѣшихме се да прѣдадемъ това съдържание на читателитѣ на „Б. Ц. Пр.“, както го намираме въ самата книжка на VII дѣла и както слѣдва;

I.

„Положение и граници. — Иночеството и мѣнастиритѣ въ България и значението имъ едно врѣме. — Най-старата История на мѣнастиря. — Мѣнастирчето надъ Голѣмо-Село. — Легенда за иконата Рождество на Прѣсвета Богородица. — Първитѣ основатели на мѣнастиря. — Първата мѣнастирска черквица. — Обновената въ 1819 година черква. — Отецъ Памво. — Надписътъ

II.

Подробно описание на мѣнастиря. — Тѣмнитѣ келии. — Келията на дѣда Прокопия. — Двата двора. — Едноврѣмешнитѣ бейове. — Алегорическата картина до вѣтрѣшната врата и надписътъ подъ нея. — Подробно описание на възобновената въ 1819 г. черква. — Свѣдения за нея у пѣтниците Бартъ и Каницъ. — Сегашни остатки отъ тая черква. — Гробища и тѣхнитѣ надписи

III.

Организация на мѣнастиря. — Забѣлѣжени нападения на кѣрджалии и други турски орди. — Сборо-

ветѣ на 27 Юний, 15 Августъ и 8 Септемврий. — Ранната служба въ храма. — Множеството. — Картината „Иерусалимъ въ артиката. — Тържества и увеселения — Други частни посѣщения на мѣнастиря

IV.

Игумени въ мѣнастиря: Кесария и Венедиктъ. — Баба Марта. — Игумени. — Серафимъ. Прокопия и Герасимъ. — Мѣнастирътъ минува подъ вѣдомството на калоферското церковно-училищно настоятелство — Упадъкъ на мѣнастиря и причинитѣ за това. — Игумени пакъ Прокопия и Исая. — Размирната 1875 год. и черкзитѣ на Селими-паша. — Нападение на Тосунъ-бея и на друго едно отдѣление войска, доведено прѣзъ Ст.-Планина отъ нѣкой помакъ. Страшната 1876 год. — Русско-турската война (1877—78) и изгоряние на Калоферъ. — Игуменъ Исая и всички събрани въ мѣнастиря избѣгватъ. — Канарата при градишкото дере. — Изгаряние на мѣнастиря и искаляние на хората въ него. — Изгаряние на черквата. — Племенницитѣ на дѣда Прокопия: Иванъ и Георги. — Руситѣ минаватъ Ст.-Планина и войната се прѣкрътава. — Възобновение на мѣнастиря въ 1878 год. — Направата на зданията. — Третята по реда си възобновена черкваца. — Нейно описание

V.

Аязмата св. Пантелеймонъ. — Положение. — Сградата. — Подробно описание на изображенията. — Надписи. — Каменната плоча. — Малката история на Аязмата. — Ктиторъ Ангелия Демитджиоолу отъ Стара-Загора (1825 г.). — Сборътъ на 27 Юний. — Лѣковитата вода. — Нѣколко чѣрти изъ житието на св. Пантелеймона

VI.

Природата около мѣнастиря. — Гората. — Гората на Н. Ц. Височество княза Фердинанда I. — Н. Ц. Височество на върха Хмрукчалъ и негови екскурсии изъ Стара Планина. — Прѣимување върха юмрукчалъ въ Фердинандовъ връхъ. — Прочутото растение На-

berlae Rhodopensis. — Маджарскитѣ ботаници Янка и Фривалдски. — Цитати изъ Барта и Канпца. — Нѣколко думи за Звъниградъ. — Едноврѣмешни условия за туриститѣ. — Мѣста за прѣпорѣчване

VII.

Сегашно състояние на мѣнастиря. — Организація. — Персоналъ. — Дяконъ Иларионъ. — Приходи. — Вѣдомство. — Свети остатки въ мѣнастиря. — Сбороветѣ. — Неудобства за посѣтителитѣ. — Мѣрки, които биха въздигнали мѣнастиря. — Въпросътъ за водата. — Заключение

Това е съдържанието на книжката, на която приведохме по-горѣ заглавието. Тая книжка прѣдставлява отъ себе си едно отраднo явление въ нашата духовна литература и не за друго, а защото хора отъ нашата интелигенция безъ да имъ бѣде специалностъ това, нѣ пропикнати и истинско образование и възпитание върху много важната история на нашитѣ мѣнастири за народа ни, като се надеждатъ въ тѣхното истинско значеніе за ползата на тоя народъ, обръщатъ своето просвѣтено внимание върху тѣхното окаянно и опаднало сегашно състояние, до гдѣто пъкъ други изъ помежду сжщата наша интелигенция ги считатъ (мѣнастиритѣ), че тѣ не сж служили за друго на народа ни, освѣнъ за зло, да разсѣватъ въ него суевѣрія, мракъ и невѣжество и затова не биле потрѣбни, трѣбвало да се унищожатъ. И може ли да се нерадва нашата душа, като истински сичъ на майка България, когато виждаме единъ образованъ и интелигентъ мъжъ, какъвто е г. Н. Начовъ, който като описва „Калоферската мъжка св. обителъ“, съ своятъ просвѣтенъ умъ се вгледалъ и докосналъ изъ общо до полезната дѣятелност за народа ни на нашитѣ мѣнастири въ България. Нѣ какво друго можемъ да кажемъ за нашитѣ мѣнастири освѣнъ добро. Отъ, която страна и да погледнемъ върху миналото на нашия животъ, ние намираме, че нашитѣ мѣнастири сж отлични пѣстуни на чисто народнитѣ наши интереси въ всички врѣмена: тѣ завзематъ важно мѣсто като распространители на християнството по-

между народа; сжщо първо мѣсто завзематъ и въ борбата противъ византийското влияние още отъ началото при кръщението на Българския народъ. И, наистина, какво друго зачение могатъ да иматъ обѣщанията на Българ. царь Петръ, който бѣ цѣль погълнатъ отъ византийското влияние и като му спомагаше да вирѣе въ България, увлече народа си въ византийския развратъ, къмъ великия пустинно-жители Български — св. Иванъ Рилскій, ако не това, че тоя пустинно-жители билъ противъ везантийското влияние, просто противъ живота и дѣлата на царь Петра, за което нѣщо има едно вѣроятно прѣдание; та и по сѣтнѣ, па и при самото падание на България подъ Турцитѣ мѣнастиритѣ неукорно се запазили чисто народнитѣ наши интереси, а за тѣхното значение подъ Турското ни робуване както и при нашето възнаграждение какво да рѣчемъ освѣнъ. че тѣ сж възродителната искра на нашето духовно и политическо възраждане на нашата духовна и свѣтска литература. Това е общепризната истина за всѣки българинъ, който люби своятъ народъ, своята вѣра и своето отечество. Ето какъ говори затова почтенния нашъ авторъ г. Н. Начовъ въ своята книжка за нашето възраждане: „Историята на нашето възраждане би била непълна, ако се не вмѣсти въ нея и историята на нашитѣ мѣнастири; лицата отъ духовния санъ бѣхж първитѣ наши учители, а черковнитѣ и мѣнастирски келии — първитѣ наши училища. Черквитѣ и мѣнастиритѣ сж запазили езика и народността ни отъ хиляди прѣмеждия, стр. 6 . . . “ Намъ не остава друго да рѣчемъ тукъ, освѣнъ да похвалимъ отъ сърдце и душа правилния възгледъ на многоуважаемия нашъ авторъ върху съществуването и дѣятелността на мѣнастиритѣ у насъ. Това мѣсто, вѣрваме. ще заинтересува и ще направи щото просвѣтената наша интелигенция да се отнесе за въ бѣдѣще съ особно внимание при изучаването историята на нашитѣ мѣнастири, която толкова малко сега е извѣстна въ народа. Тогава само твърдо сме убѣдени живота и дѣятелността на мѣнастиритѣ у насъ ще се поставятъ на своето положително мѣсто, когато се описватъ и сглобяватъ всички

материали по историята на нашето възраждане. Въпроса, мислимъ, е отъ голѣма важностъ за мѣнастиритѣ у насъ и затова ще трѣбва да се замисли историка какво мѣсто да му даде въ историята на нашето възраждане. Важно мѣсто ще заематъ, наистина, нашитѣ мѣнастири въ историята на духовното и политическо наше възраждане; въ духовното ни освобождение отъ фенерското робство, па и въ нашето политическо освобождение отъ петвѣковното ни робуванье подъ турцитѣ.

Трудътъ на г-на Н. Начова има важно значение затова още, гдѣто ще поучи всички, отъ които зависи да обърнатъ внимание за спазването и на ония малко останали паметници въ нашитѣ мѣнастири, които сж уцѣлели здрави и неразграбени прѣзъ всичкитѣ прѣмеждия на народния нашъ животъ. Колко хубави нѣща сж истрѣбени и унищожени прѣзъ всичкото това врѣме за историята на нашия животъ, и, нѣма никога вече да се наидатъ. Ето какво ни казва за туй почитамия нашъ авторъ на стр. 5 въ книжката си: „за Историята на мѣнастиря липсуватъ всѣкакви писменни паметници. Отъ всичко останжло, то сж краткитѣ бѣлѣжки на отца Исая, бивши игуменъ, които намѣрихме въ единъ тефтеръ въ мѣнастиря; тѣ се прѣдшествуватъ съ двѣ стихотворения, написани безъ всѣкаква тѣхника. Впрочемъ, това сж по-добри бѣлѣжки по скитанието на отца Исая по Сѣверна България, когато избѣгвалъ отъ мѣнастиря въ 1877 г. — неговата одиссея, Прѣдполагамъ, че, ако не бѣше изгорѣла свършено светата обителъ, щѣхъ да се намѣрихъ въ нея нѣкои важни писмени паметници по историята на мѣнастиря, за Калоферъ и изобщо за нашето възраждане. Г-нъ Иречекъ споменува, че тукъ сж намирали рѣкописи, напимѣръ, паметникъ и нѣкаква ужъ Българска история (хронографъ?) съ червени слова и че въ 1877 г. тия рѣкописи на мѣнастирската библиотека били унищожени“. Като се знае колко пострада Южна България въ 1876 г. прѣзъ въстанието и прѣзъ освободителната война 1877 г. особно градоветѣ и селата по край южния склонъ на Балкана,

бива ли да се не вѣрватъ думитѣ на г. Начова и на г. Иречека?

Че нашитѣ мѣнастири сж земали живо участие въ нашето пробуждение и въ борбата за нашето освобождение, ние оставаме да говори за това слѣдующето мѣсто стр. 15 въ книжката на многауважаемия нашъ авторъ: „като се влиза отъ външния дворъ въ тая врата на стѣната, отъ лѣва страна бѣше изписано слѣдующето странно изображение: единъ левъ и единъ човѣкъ се боржтъ; левътъ почти повалилъ човѣка на земята и страшно зинжалъ върху му. Човѣкътъ прилича на турчинъ: полуголъ, съ бѣла фустанела, съ атлетиически мишки и съ свирѣпъ азиатски погледъ. Червениятъ му фесъ, съ черъ пискюлъ и съ черна чалма, падналъ отъ дѣсно до него. Кой, кога и по чия инициатива е писалъ това изображение? . . . По диктовката на нѣкъ младъ озлобенъ и распаленъ бунтовникъ? . . . Това бѣше една аллегория за ужасната петвѣковна борба на Българина съ Турчина; побѣдата на лева бѣше възжелената мечта на всѣки единъ Българинъ. Помнимъ много добръ, какъ ний едно врѣме, дребни дѣчурлига, когато си прѣдставяхме Турция тъй слаба, че съ едно кутле може да се събори, когато ний бѣхме въ душата си малки бунтовници, защото омразата противъ тиранина бѣше влѣзла у насъ заедно съ съ майчиното млѣко, та ако нѣкой би ни повелъ на бой, ний бихме отишли безъ ни най-малакъ страхъ срѣщу топоветѣ и пушкитѣ да ни распилѣжтъ въ единъ мигъ на прахъ, когато милѣхме повече запоробена България, отколкото сега, — ний се спираме, зяпахме дълго врѣме и очудени гледахме картината. Тогавя нѣкой отъ насъ събранитѣ проговорѣше: „Това, лъвътъ, е Българинътъ, а тоя голъ човѣкъ е турчинътъ! . . . Ний всички се замисляхме. Тъмни и неопрѣдѣлени мисли се въртѣхж изъ главитѣ ни; Ний не можехме да разберемъ, защо ставатъ и какъ ставатъ и какъ ставатъ тия страшни работи. Подъ туй изображение нѣкой неизвѣстенъ патриотъ бѣше написалъ, види се, въ минути на ентузиазмъ или на огорчение съ моливъ слѣдното възвание, което и сега още едвамъ

се чете на полуискъртената стѣна. Копирамъ го както си е:

„Българино! имай лъвско сърдце, коркодилска безстрахливостъ и орлова дерзостъ, ако искашъ да потъпчишъ, когото ти мрази сърдцето“!

Изъ дъното на душата и сърдцато единъ таенъ слабъ гласъ, който шепне на ухото на милиони заспали! . . . Единъ позивъ на отчаята борба, която подиръ нѣколко години съсипа Батакъ, Клисуре, Перущица! . . . По фотографията, стила и патоса на туй пиемо се вижда, че непознатий е билъ интелегентъ и събуденъ мъжъ. Туй изображение като че ли бѣше нарочно изписано до вратата, каквото всѣки да мине и да го види. И всички минувахъ и всички се спирахъ, да го гледатъ! Чудно е какъ турцитъ не сж могли да разбержтъ значението му и да заповѣдатъ да се заличи то, или пъкъ всичко сж виждали и разбирали, но сж се втѣлявали.

Сега вече туй изображение едвамъ личи: мазилката, гдѣто сж били изписани главитъ на лева и на човѣка, се отлѣпила и паднѣла, а останѣлата частъ е истрита отъ дѣжда и заплѣскана отъ калъта. За жалостъ, туй изображение скоро ще се заличи съвсѣмъ“.

Намъ се чини, че привѣденото тукъ това мѣсто отъ насъ, ясно говори за вземане участие на нашитъ мѣнастири въ всичкитъ тегоби и нещастия народни; работили сж неуморно за тѣхното прѣмахване, не сж се бояли отъ нищо прѣдъ злото, когато имало нужда да се помага на народа, когато трѣбвало да се защити неговата потъпкана честъ. Това изображение на левътъ на вратата въ Калоферската мжжска св. Обителъ не показва ли че братията на тая обителъ нагледно сж проповѣдвали на народа, какъ трѣбва да се потъпчи вѣковния народенъ мжчителъ — турчина, като го прѣдставлявали още и по-слабъ отъ българина. Левътъ повалилъ турчина, феса и чалмата на турчина бутнати на по една страна. народа виждалъ на картината колко е слабъ неговия противникъ тиранинъ, а отъ тукъ си въобразявалъ колко лесно пъкъ ще го побѣди. Прѣдъ тая картина всички българи,

които посѣщавали мѣнастиря въ различни врѣмена, безъ друго трѣбвало да рѣшаватъ сждбата на своя прѣзрѣнъ мѣчнителъ. Нъ защо всички турци, които се посѣщавали мѣнастиря подъ разни периоди, като сж виждали тая картина на левѣтъ и феслията турчинъ, никой отъ тѣхъ не рачилъ да накара братята на мѣнастиря да я уничтожи. Това е дѣйствително чудно! Това е спорѣдъ насъ Божие дѣло. На стр. 22 г. Н. Начовъ пише така още: „Мѣнастирскитѣ братя испълнявахъ ролята на истинския самарянинъ. За умо. рения и закъснѣлъ сиромакъ пѣтникъ, за изгубения въ гората и застигнатия отъ дѣжда, снѣга и бурята, за нападнатия отъ дивитѣ звѣрове или отъ друговѣрцитѣ хайдути — имаше покойна стаичка, залъкъ хлѣбецъ, топла чорбича и още едно християнско назидание. една блага евангелска думича за успокоение на развѣлнуваната съвѣсть и грѣшна душа. Колко пѣти българи бунтовници тукъ сж намирали, оружие и насърчение! Туй навѣрно знаж.“ Това мѣсто не иска никакви коментари, защо го пише единъ съврѣменникъ и очевидецъ, който е билъ близъкъ до всички тѣзи нѣща. Не ще нито дума, че мѣнастиря и неговото братство доста много си сж истеглявали заради всичко това отъ турцитѣ, както и самъ пише за туй почтенния нашъ авторъ въ книжката си на стр. 23 и на стр. 33 дори до 40.

Ний изобщо похваляваме трудѣтъ на г. Н. Начова, както по съдържанието, тѣй сжщо и по изложението му и гладкостѣта, които нѣща правѣтъ книжката за читателя интересна, а отъ тукъ вече и съувлекателностъ да се чете. Това се вижда ясно отъ привѣденитѣ отъ насъ тукъ мѣста изъ казаната книжка. Нъ като казваме това ний не можемъ да не отбѣлѣжимъ невѣрния и погрѣшенъ възгледъ на почетния авторъ за основанието на мѣнастиритѣ изобщо въ насъ на извѣстно мѣсто. Той казва, че то се основавало на нѣкакви си легенди, а отъ туй сѣтне прѣдава една легенда (спорѣдъ него) за основанието на Калоферската света Обитель, гдѣто тя се намира сега. Макаръ да не сподѣляме никакъ тоя възгледъ

на автора, ний пакъ привождаме цѣлото това мѣсто тукъ изъ помѣнатата книжка съ цѣлъ да направимъ сѣтнѣ своитѣ бѣлѣжки. Ето туй мѣсто на стр. 6: „Историята на мѣнастиритѣ е винаги придружена съ нѣкакви чудодѣйни легенди за св. Богородица, разни свѣтци, икони, свети мощи, честни кръстове и др. Тѣзи легенди показватъ въззрѣніята на народа върху истината християнска, неговата голѣма набожностъ и най-послѣ неговата творческа способностъ. Подобна една легенда — какъ хвърчала иконата Рождество на Св. Бодородица — срѣщаме и тука.

Мѣнастира билъ основанъ въ турско врѣме — нѣщо прѣди 250 години. Отецъ Исаяя бѣлѣжи въ споменжитѣ записки, че билъ основанъ въ врѣмето на еничаритѣ. Спорѣдъ прѣданието, въ 1640 година въ *пустинята Пчелинска* надъ мѣнастиря живѣлъ самъ дълго врѣме единъ постникъ — калугеръ. Слѣдъ като билъ разваленъ (навѣрно отъ турцитѣ) Горнійо-селския¹⁾ мѣнастиръ, избѣгалъ отъ тамъ прѣзъ високитѣ хълмове покрай политѣ на Стара-Планина, единъ старъ монахъ, заедно съ иконата Рождество на Прѣсвета Богородица, крилъ се доволно врѣме въ стрѣмнитѣ скали на Бѣли-Брѣгове, гдѣто най-послѣ умрѣлъ, а иконата останжала тамъ. Една нощъ тя се присжнила на пустинника, що живѣлъ при Пчелиня; той отива, намира ѝ и взема съ себе си. Послѣ, около 1700 г. при тоя монахъ дошло да живѣе, като помощникъ, нѣкое си момче отъ Ново-Село (Севлиевско). Единъ день то отишло въ гората да бере дърва. Като почнѣло да сѣче съ брадвата едно дърво, изъ корубата — по Божие повелѣние — се изсипали турски пари по 14 $\frac{1}{2}$ гроша, които били толкова много, щото ги прѣкарвали съ кола. Съ тия пари намислили да построятъ мѣнастиръ, та да прибератъ въ него иконата, а останжилитѣ да раздадѣтъ на сиромаси. Най-първо трѣбвало за това да се иска отъ турцитѣ позволение, което и получили. Легендата разправя, че когато всичко било готово и мѣстото за мѣнастиря опрѣдѣлено

¹⁾ Горнійо-Село или Голѣмо село е въ Казанлъжска околия при р. Тѣмъжа.

— съвсѣмъ различно отъ това, гдѣто сега се намира той — иконата хвъркнѣла та си отишла пакъ на Бѣли-Брѣгове, като че ли да осѣнява светия прахъ на починалия инокъ. Туй било истълкувано, че Св. Богородица желаела да бѣде направенъ тамъ мѣнастирътъ; но понеже мѣстносттата на Бѣли-Брѣгове е много стрѣмна, то захванѣли съ молитви и бдѣния да молятъ иконата да слѣзе долу нѣгдѣ. И дѣйствително, за голѣма радостъ, тя най-послѣ хвъркнѣла отъ тамъ и капнѣла на мѣстото, гдѣто сега се намира мѣнастирътъ. Той билъ правенъ нощѣ, защото тѣй било казано въ позволенieto. Въ кратко врѣме всрѣдъ гжстата и непроходима гора се издигнѣла скромна една ограда, и дивата мѣстность почнѣла да се оживява отъ день на день. Иконата останѣ запазена до сега въ мѣнастиря, слѣдъ като минѣ прѣзъ нѣколко опасности както послѣ ще се спомене“. Това чудо г. Н. Начовъ нарича легенда, намъ се струва, че неправилно и погрѣшно го е нарѣкълъ легенда, защото да вѣрва човекъ въ силата на чудотворната икона, въ свѣтлата вода въ аязмата, а отъ друга страна да отрича чудесата на тая икона, значи да противорѣчи самъ на себе си. Сжщото нѣщо ние отбѣлѣзваме у г. Начова, който до като нарича на стр. 6 това чудо легенда, а на стр. 68 въ противорѣчие на горното той самъ исповѣдва съвсѣмъ друго като казва: „Азъ вѣрвамъ въ чудотворната сила на иконата на св. Богородица, на светената вода отъ аязмата. . . .“ Сътия думи автора самъ говори противъ писаното по-горѣ отъ него самаго. Неможе да се нарича това легенда, то е просто чудо, и ето защо: като вѣрваме въ Евангелскитѣ чудеса, въ чудесата, които Богъ извършва прѣзъ своитѣ удобници святии, каквото възкресяването на мъртви отъ допиранieto имъ до коститѣ на пророка Елисея, вършението на различни чудеса чрѣзъ обрусцитѣ на апостола Павла и чрѣзъ веригитѣ на ап. Пера; като вѣрваме, че у Бога е възможенъ всѣкъ глаголъ, че Той, Богъ, проявява своята сила и тамъ, гдѣто ние не можемъ и да помислимъ, слѣдователно не можемъ друго яче да гледаме и да вѣрваме

въ тия нѣща, освѣнъ на чудо Божие. Добрѣ е да бждемъ внимателни, когато пишемъ и говоримъ за работи, които се отнасятъ до вѣрата и до силата Божия.

Най-сѣгнѣ нека отбѣлѣжимъ и отличното мнѣние на почтенния авторъ какъ може да се подобри, доколкото туй е възможно, разбира се, при днешнитѣ обстоятелства, Калоферската мѣжска Св. Обитель. Той прѣдлага петъ точки за това: 1) Да се намиратъ разни провизии въ мѣнастирь и мѣнастирь да ги доставлява и продава на посѣтителитѣ; 2) Да се поправѣ пѣтя отъ врѣме на врѣме, който води отъ Калоферъ за мѣнастирь, за по удобно пътуванье на посѣтителитѣ; 2) Да се доведѣтъ чешми въ мѣнастирь, както е било прѣди, а сега разсипани бентоветѣ отъ силнитѣ порои и чешмитѣ баталясали, пѣкъ мѣнастира е бѣденъ, наможелъ да харчи много пари за да се направи голѣмъ и здравъ бентъ, нѣ и тоя въпросъ се улеснявалъ сега, защото запазенитѣ на около гори произвѣли на по-удобни мѣста вода, която лесно можала да доведе въ мѣнастирь. Двѣтѣ послѣдни точки, споредъ насъ сж особено важни, за туй ги прѣдаваме на читателитѣ, както ги намираме въ самата книжка, като оставяме *М.* имъ пореда.

„4) Въ мѣнастиря трѣбва да се намира постоянно единъ свещенникъ да изпълнява въ всѣко врѣме свещеннитѣ трѣби на поклонницитѣ, отъ които една частъ дохожда тукъ нарочно само затова. Сега, за служба на сбороветѣ дохожда чакъ отъ Калоферъ единъ свещенникъ. Най-добрѣ ще стане, когато отче дяконъ Иларионъ добие свещенническия чинъ.

5) Трѣбва да се възобнови черквицата, като се постави на основитѣ на тая отъ 1819 г., защото е малка и вече разнебитена. Та и тя е била направена само приврѣменно. Мѣнастирътъ само тогава ще се украси, когато се въздигне храмътъ въ прѣдишния му — ако не по-добъръ видъ. — Отче дяконъ Иларионъ мисли тая година да направи това, но за да се осжществи тая му възжеленна идея, изисква се доста голѣмичка парична сума, която липсва. Мисля, че, длъжностъ е на всѣки нашъ съотечественоикъ да поднесе лептата си“.

Послѣднитѣ двѣ точки отбѣлѣзваме като особено важни и обръщаме върху тѣхъ вниманието на всички, отъ които зависи изпълнението и подобреніето тѣхно, защото не само Калоферския манастиръ въ България, гдѣто нѣма священникъ и църквата му разнебитена, ний знаемъ още много други манастири въ такова състояние. Нѣ особно е важно обстоятелството, че много манастири нѣматъ священници, а това нѣщо не е добро, то значително уронява назначението и святостта на манастиритѣ прѣдъ очитѣ на благочестивитѣ християни. Наистина съ какво ли впечатление и душевно спокойствие би се завърналъ отъ манастиръ единъ благочестивъ християнинъ, който се е унѣтилъ отъ нѣкъдѣ си за такова мѣсто да търси исцѣление на душата си и тѣлото си. Съ пълна вѣра, съ вѣрата още и молитвата на тамошния священникъ ще си се върне вече здравъ, нѣ ето, че той пристигнѣ вече въ манастиръ и тамъ священникъ нѣма да му помогне въ желанието, да му каже, че Богъ ще възнагради трудоветѣ му, ще бѣждѣтъ ислушани молитвитѣ и молбитѣ му; Богъ е милостивъ, дава на кающитѣ се душевно и тѣлесно здравие. Безъ това вѣрата на уморения пѣтникъ вмѣсто да се усили, тя ослабва. Като имаме това прѣдъ видъ, нашето скромно мнѣние, е, при всѣки манастиръ да си има единъ Иеромонахъ — священникъ. Туй е красотата на църквата, а поклонниците ще сѣ благодарни тогава, че сѣ си изпълнили всички религиозни трѣби за каквито сѣ се потрудили да отпѣтуватъ до тамъ. Като прибавимъ тѣзи кѣси бѣлѣжки, похваляваме пакъ труда на г. Н. Начова и го прѣпорѣчваме на читающата наша публика.

22/IX 1865 г.

Великинъ.

Ръководство за църковнитѣ настоятелства и унѣтване за добрий имъ възрастъ. Съставено и издадено по Екзархийскій уставъ, приспособенъ въ княжеството за Църковнитѣ настоятелства. Отъ священникъ Никола П. Георгиевъ Друганскій. Цѣна 1 левъ. София книгопечатница „Просвѣщение“ 1894.

Приведеното тукъ заглавие отъ насъ не може да

необърне вниманието на читателитѣ на „Б. Ц. Пр.“, още повече, че тая книжка е ново нѣщо въ нашата духовна литература, и, която се дава отъ автора като ръководство въ рѣцѣтъ на църковнитѣ настоятелства у насъ, за да имъ се покаже какъ могатъ да се подобратъ по-лесно работитѣ на нашитѣ църковни настоятелства. Както се вижда планътъ и цѣльта на автора сѣ много благородни, да се уцѣтятъ въ своята дѣятелность църковнитѣ настоятелства, да се подобратъ църковнитѣ приходи, да се знае кѣдѣ и какъ трѣбва да се харчатъ тѣзи приходи и сѣтнѣ да се въведе еднаквость на всѣкъдѣ въ дѣятелностьта на църковнитѣ настоятелства. Нѣ начертания планъ и цѣль отъ автора не сѣ постигнати ни най-малко. Тукъ ясно се вижда непотгтовенностьта, невѣщината и неопитностьта на автора въ работата въ всѣко едно отношение, а отъ това и за достойнството на книжката не може да се каже нищо, не може да се говори въ нейна полза почти нито думица. Този неопитенъ трудъ на автора може да послужи само като поводъ, да даде потикъ, споредъ нашето скромно мнѣние, на по-потгтовена нѣкоя сила, да напише нѣщо по-свѣстно, по-разумно и по-подходяще за дѣятелностьта каква трѣбва да бѣде на църковнитѣ настоятелства у насъ. Нашата цѣль не е да нападаме, а просто сме на мнѣние, че тая работа не е била посиленъ на священникъ Никола П. Георгиевъ Друганский.

За да не бѣдемъ съвсѣмъ голословни и за да се потвърди казаното отъ насъ, ние указваме на привѣденото по-горѣ, въ началото, отъ насъ заглавие, че не е правилно поставено. Както е започнато, трѣбваше да бѣде написано така: *Ръководство за дѣятелностьта на църковнитѣ настоятелства и уцѣтване за правилното имъ уреждане. Съставено и издадено отъ священникъ Никола П. Георгиевъ Друганский спорѣдъ Екзархийския уставъ и пр.* Сѣщо на това мѣсто, на разгледваната отъ насъ книжка, *Прѣдговоръ на книжката „Църковни настоятелства“*, не се разбира, защото не е казано отъ автора нищо въ прѣдговора му, да ли съществува от-

дѣлна книга съ такова заглавие „Църковни настоятелства“.

3-й Септемврий 1895 год.

СМѢСЪ.

I. *Кой може да ни раздѣли отъ божията любовь?* Когато императрицата Евдокия, озлобена отъ проповѣдническитѣ изрѣчения на Иоанна Златоуста, искала да го погуби, — той въ едно писмо къмъ Кирияка, своя священикъ, съ слѣдущитѣ думи засвидѣтелствувалъ своята вѣрность къмъ пастирското служение и твърдостъ въ вѣрата. „Ако императрицата заповѣда да ме разстѣргатъ, нека ме разстѣргатъ, — същото е било и съ Исая. Ако пожелае да ме хвърлятъ въ морето, нека ме хвърлятъ, — азъ все помня за Иона. Ако заповѣда да ме хвърлятъ въ огненна пещъ, — азъ знамъ тримата отроци. Ще ме прѣдаде на дивитѣ звѣрове за раскъсване? На тѣхъ е билъ прѣдаденъ и Данилъ въ трапѣтъ на львоветѣ. Ще поиска да ми отсѣче главата? Азъ ще имамъ въ този случай съобщникъ Иоанна. Ще заповѣда да ме убижтъ съ камъне? Азъ ще намѣря одобреніе въ Стефана. Ще поиска да ми отнеме всичкитѣ добрини и имущества? Нека вземе всичко: голъ излѣзохъ отъ утробата на майка си, голъ и ще отидѣ. Кой може да ни отдѣли отъ божията любовь? Скърбѣта ли, или тѣснотата, или гонението, или гладътъ, или голотата, или страданието, или мечътъ? Въ всичкитѣ тѣзи ние ще побѣдимъ съ Оногози, който ни е обикнълъ (Римл. 8, 35).

II. *На колко си години?* Въ единъ чловѣкъ станѣла чудна промѣна отъ онова врѣме, отъ когато той захванѣлъ да посѣщава църквата. Едно просто любопитство го накарало да отива тамъ: но първата про-

повѣдь произвела въ него спасително дѣствие, и той станжалъ истиненъ християнинъ. Подиръ двѣ години, когато той опасно се разболѣлъ, проводили да повикатъ свещенника. На запитванието отъ страна на свещенника: на колко години е болния? той отговорилъ: „само на двѣ години“. — Само на двѣ години? попиталъ свещенника. „Да, азъ считамъ моя животъ отъ онова врѣме, отъ когато се научихъ да познавамъ Господа Исуса и да живѣя по неговото евангелие: осемнадесетътъхъ прѣдишни мои години азъ прѣкарахъ не въ животъ“!

III. *Свѣтъ отъ една благоразумна съпруга.* Майката на блаженнаго Августина имала мжжъ, който лесно и много се сърдилъ и ималъ опърничѣвъ характеръ; но тя живѣла съ него съгласно и спокойно, тъй щото нейнитѣ другарки, които често се карали съ своитѣ мжже, искали отъ нея съвѣтъ какъ да могатъ да смѣчатъ нравитѣ на своитѣ мжже. „Любезни другарки, отговорила тя, вие сами стевинови, за гдѣто търпите голѣми оскърбления отъ вашитѣ мжже: на всѣка оскърбителна дума отговаряте съ сърдня и взаимно оскърбление, и толкозъ повече ги оскърбявате. А азъ когато виджъ, че мжжъ ми е сърдитъ, мълчж и само въ душата си моля се на Бога, за да се възвърне тишина въ неговото сърдце, Неговата сърдня прѣминава сама по себе си; и азъ винаги съмъ спокойна. Подражайте на мене, любезни другарки, и ще бъдете тъй ежщо спокойни.

IV. *Необходимостта да избираме благочестивъ наставникъ на дѣцата си.* Св. Иванъ Златоустъ, като укорява своитѣ съврѣменници, че били безгрижни за възпитанието на дѣцата си, казва: „Сега повече се грижжтъ за коньетъ, отколкото за дѣцата; защото като избиратъ файтонджия, внимателно гледатъ не е ли глупавъ той; не е ли пияница, не е ли крадецъ. А когато е потрѣбенъ ръководителъ на тѣхнитѣ дѣца, — приематъ, който имъ се испрѣчи, и съвсѣмъ незабѣлжватъ, нѣма ли въ него безбожното главоомайване, не ще ли зарази той младенческата душа съ духовно пиянство, не ще ли открадне отъ дѣцата обѣщанията, дадени на Бога при светото кръ-

щение и правото за наслѣдване вѣчното блаженство“. (Бесѣда LX на Иоанна). Така, колкото и да сж сами родителитѣ благочестиви, и колкото и да се старажтъ да осветжтъ сърдцата на своитѣ дѣца прѣзъ дѣтството имъ; но, ако послѣ ги прѣдоставжтъ да ги ржководи нечестивъ учителъ, — съблазняванието и погубване сж неминуеми. Юлианъ отстжпникъ отъ родителитѣ си получилъ добро въспитание; но, като се привързалъ послѣ къмъ езическитѣ учители, до толкозъ билъ развратенъ отъ тѣхъ, щото не само станжлъ идолопоклонникъ, но и най опасенъ врагъ на християнството. (Созоменъ кн. 5. Теодоритъ кн. 3 гл. 2). Сега мнозина отъ нашитѣ съврѣменници не взиматъ домашенъ наставникъ за дѣцата си езичникъ; но между това какъ често пжти не обржцатъ внимание на това, щото домашния учителъ, не само да не бжде езичникъ, но и да бжде християнинъ проникнжтъ отъ духътъ на истинната вѣра и благочестие! А отъ това често ни се случва да виждаме и горчивитѣ плодове отъ такова въспитание: отровата на невѣрието и волнодумството незабѣлжжено проникватъ въ душата на дѣцата отъ мислитѣ, думитѣ, постжпкитѣ на неблагоприятния ржководителъ, макаръ че той даже и не разсжждава направо за вѣрата.

V. *Царството на свѣтлината и царството на тъмнината.* — Погледни прѣзъ ясенъ день въ една водна капка, въ нея се вижда цѣлото лице на слънцето. Така се отразява и духовното слънце въ душата, когато тя живѣе въ свѣтлото царство на благодатьта. Но погледни въ мъгливъ день на водата, — и ти нѣма да видишъ слънцето въ цѣлия океанъ. Така нѣма и тамъ Божия образъ, гдѣто не е настанжлъ деньтъ на благодатьта, а се продължава тъмното царство на грѣха.

VI. *Урокъ отъ смирение въ природата.* — Защо дървото, колкото по високо расте, толкова по дълбоко пуца своитѣ корени въ земята? То, като се възнася, смирява се, а като се смирява, възвишава се. Тѣй трѣбва да постжпвашъ и ти, християнино, Ако ти се възвишавашъ съ прѣимущества умствени или нрав-

ственни, естествени или благодатни, вънкашни или вътрѣшни, — винъги и всѣждѣ, толкозъ повече се смирявай. Безъ дълбокитѣ корени на смирението ти никога нѣма да бѣдешъ безопасенъ отъ падение.

Исцѣление съ силата на молитвата. Въ послѣднѣ врѣме много се е говорило и писало за чудесното исцѣление отъ тѣжка болѣсть съ силата на молитвата. За този случай е направенъ докладъ въ ученото събрание отъ докторе—психолози въ Москва, при което дѣлото се прѣдставило въ такъвъ случай: Професора отъ Московския университетъ Х. зболѣлъ отъ накожна болѣсть, извѣстна въ медицината подъ названиее „сикоза“, която се състояла въ възпаление на влакненитѣ пори, най-много на брадата и мустацитѣ. Тази болѣсть произлизала вслѣдствие развитието на особенни микро-организми и сѣществуватъ твърдѣ много, до 30—40 години, като разрушаватъ постоянно всичкия човѣчески организмъ. Въпросния боленъ почнѣлъ систематически да се цѣри, като обиколилъ всичкитѣ искусни специалисти по накожнитѣ болѣсти, лѣкаре задъ граница, опитвалъ всѣвъзможни срѣдства и методи за лѣчение, нѣ всичко било напраздно: болѣстьта не прѣминвала, а още повече се усилвала. Най-послѣ той се обѣрнѣлъ за помощъ къмъ една проста руска жена, която лѣкувала съ разни народни срѣдства. Тя съобщила на болния, че може да му помогне само съ молитва и го посвѣтвала да отидѣтъ на сутренното Богослужение въ Спасителевия храмъ. Болния послушалъ бабинския съвѣтъ и като отишѣлъ въ храма, видѣлъ тамъ и жената, която щѣла да го цѣри. Тя почнѣла съ него наредъ горѣщо да се моли. Това било повторено и на другий и на третий день. Болѣстьта почнѣла скоро да прѣминава. На втория день болния вече нѣмалъ напрѣдния видъ, при когото той не е можалъ да ходи безъ обвивки, а подиръ единъ день той дошѣлъ въ храма съ не обвита страна (безъ връска), а подиръ нѣколко дня, той можалъ вече да се обрѣсне и сега вече билъ съвършено здравъ. На самия боленъ това исцѣрение направило силно впечатление и той по напрѣдъ билъ равнодушенъ къмъ въ-

рата (каквито сме си и ние българитѣ и пр.), нѣ този случай го направилъ горѣщъ и ревностенъ християнинъ. На това чудно исцѣрение не могли да не обърнатъ внимание и самитѣ лѣкари. Като потвърждавали напълно истинността за исцѣрението, за обяснение привѣждали това съображение, че корена на болѣстѣта се е скривалъ въ растройство на нервната система и това скоро е подѣйствувало на психическата страна на болния, като е била успокоена нервната му система и по такъвъ начинъ главната причинна била отстранена, а и самитѣ болѣзненни признаци почнѣли да изчезватъ. Нѣ това обяснение не удовлетворило всички, а повечето казвали, че това чудесно исцѣление е зависѣло напълно отъ силата на молитвата. До сега нѣма нищо чудно, нѣ чудното се състои въ това, че сж се появили хора, които по този поводъ сж почнѣли да работятъ противъ науката.

По този поводъ ето що казва руский „Гражданинъ“: Ние всичкия си животъ и душата поставяме въ вѣрване на чловѣческа сила и на науката, а вѣрата въ Божието Всемогѣщество носимъ съ себе си като носова кърпичка въ джебъ въ всѣкий случай за форма. Хиляди хора въ нещастно положение насъ ни очудватъ, а помощъ, отдихъ, утѣшение и спасение отъ вѣрата въ Божието Всемогѣщество ние забравяме прѣзъ цѣлия си животъ и никога не ни дохажда на умъ. Не рѣдко чловѣкъ слѣдъ дългия си скитнически животъ въ старостъ начева сериозно да гледа на Божийтѣ въпроси, а на чловѣческитѣ — легко, нѣ това обръщание на старцитѣ не може да укаже никакво влияние на чловѣчеството. Хората гледатъ много на младитѣ поколения, които полагатъ начало на новъ животъ, които отъ дѣтинство само за форма като папагали се запознали съ вѣрата въ Бога и послѣ се въспитаватъ въ обожавание на всичко повърхностно, всичко лѣжовно, всичко вънакашно и въ прѣнебрежение всичко духовно и всичкитѣ, тѣй да се каже, се впускатъ въ море, отъ гдѣто не може да очакватъ спасение. И кой е виноватъ прѣдъ Божия сждъ? Вината се състои повече въ това, че младитѣ поколения на народа не

учътъ това, което е главно и вѣрата въ Всемогуществото Божие, а науката, както всичкото челоувѣчество само тогава е плодотворна и силна, когато челоувѣкъ съзнае своето безсилие безъ вѣра въ Божието Всемогущество.

Излиза, като че между вѣрата и науката съществува непримиливо противорѣчие и за да се въздигне едната трѣбва да се унижи другата. За съжаление това враждебно направление на науката намира послѣдователи отъ почетни и искренни хора. Тѣ сж склонни да унижатъ Богословската наука на това основание, че тя за спасението не е нужна и по тѣхно мнѣние, вѣрата повече отслабва. Тукъ най-много за чудение и неразбиране е това, че тѣзи почтенни хора признаватъ авторитетността на отцитѣ на църквата, а послѣ пъкъ като, че не знайтъ, че отцитѣ на църквата съ дълбоко уважение сж се отнасяли къмъ науката и съ успѣхъ сж се ползовали отъ нея за слава Божия. Като, че не видѣтъ още и това че истинната наука никога не отива въ разрѣзъ (противъ) вѣрата и ние зѣнаемъ много знаменити учени като: астрономи, математици, физици, химици, лѣкаре и др., които съ своитѣ издирвания и открития сж съставили епоха въ науката и въ това врѣме сж били хора до висша степенъ религиозни, при което тѣхната религиозностъ се е усилвала при откритията тайнитѣ на науката. Съ недобра услуга къмъ вѣрата указватъ, като че искатъ да малоуважатъ науката, нъ въ всѣки случай за вѣрата такава самозванна наука не е нужна. Малка полза ще извлѣче и младото поколѣние, ако то се възпитава не въ страхъ Божий и не въ пълно съгласие съ началата на вѣрата, а да му се внуши и това, че науката не прѣдставлява никаква важностъ за загробния животъ.

К. Н. Г.

Говорящи часовници. Геніялнитѣ изобрѣтения на Едисона намѣриха приложение и въ часовникарството. Въ Швейцария се приготвяватъ вече часовници, въ механизма на които се присѣдинява, въ миниатура,

фонографа на Едисона. Така стъкменитѣ часовници съобщаватъ на владѣтелитѣ си съ ясенъ гласъ гласоветѣ и минутитѣ,

Ново езеро. Прѣди четири мѣсеци се е появило ново езеро въ Кроация, близо до Йезеникъ и Пласки. По настоящемъ езерото има до 9 километра дължина, което въ нѣкои мѣста е дълбоко 48 метра. Дали вслѣдствие тазъ-годишнитѣ землетресения или по нѣкои други геологически причини, се е появило това езеро, до сега не е установено нищо положително. Езерото заема една кутлина и водата му се растила по много плодородни ниви и ливади. Водата отъ езерото се втича въ една пропасть (дупка), но отъ гдѣ дохожда тази вода, не се знае.

Умътъ на маймунитѣ. Въ Источната Индия при едно семейство се намиралъ единъ опитоменъ голѣмъ уранг-утангъ, който билъ твърдѣ много привързанъ къмъ своитѣ ступани, а особено къмъ най-малкото момченце — любимецътъ на всички въ къщи. Случило се, та избухналъ пожаръ въ тая къща и, като се исплашили и слисали, всички избѣгали, па забравили дѣтето въ спалнята му на горния етажъ на пламналото здание. Когато, най-сѣтнѣ, се сѣтили за момченцето, стълбата била обхваната съ пламънь. Между това, догдѣто събравшитѣ се долѣ размишлявали какъ да избавятъ дѣтето, прозореца на дѣтинската стая се отворилъ отъ една „голѣма вълнеста ржка“ и на него се показалъ уранг-утанга, който държалъ момчето съ другата си ржка. Всички се очудили и трогнали. Маймуната съ голѣмо внимание се спуснала по стѣнната на къщата и предала дѣтето на бавачката.

(Изъ „Природа“).

Майчино влияние. Влиянието на майката върху дѣцата ѝ почва много рано, и много по-рано отколкото си мислимъ.

Колко скоро малкитѣ дѣца почватъ да подражаватъ майка си. Чистата, спрѣтнатата майка има чисто дѣте, и приятната, весела майка, приятно дѣте; а майката, която обикновено е намръщена и говори остро

и раздразнително скоро ще види, че дѣцата ѝ слѣдватъ примѣра, които несъзнателно имъ е показала. Вѣроятно тя ще се чуди, защо сж неприятни, раздразнителни и намусени дѣцата ѝ. Ако момчето ми си доиде раздразнено отъ училището, и азъ го посрѣщнахъ по сжщия начинъ, то какво ще е слѣдствието? Разбира се, че по този начинъ не щѣхъ да можъ да му помогнахъ да надвие на раздразнението си и да го повлияя за добро. Но ако го посрѣщнахъ съ приятни думи и видя, че нѣма особна причина за раздразнение то азъ можъ да го заинтересувамъ въ други нѣща, за да не мисли за себе си и за въображаемиѣ си доказанія. По този начинъ то скоро се промѣнява и става пакъ нашето весело момче. Когато му прѣмине азъ можъ да му покажъ, че не прави добръ, дѣто се раздражава.

Но за да може майката да има влияние, трѣбва всѣкога да внимава да не би да стане спънка на дѣцата си чрѣзъ нейнитѣ погрѣшки. И отъ всичко най-много тя трѣбва да внимава да изпълнява обѣщанието си. („Семейно Огнище“).

Една майка.

Какъ си отгледахъ дѣтето. Трѣбва да ви кажа, че много ми се бѣ харесалъ начина, по който братовата ми жена възпитаваше дѣтето си; за това рѣшихъ да постѣпя сжщо тѣй и съ моето. Когато дѣтето ми бѣше вече на три мѣсеца, азъ започнахъ. Всяка сутринъ го туряхъ да лежи до петъ минути, да рита или плаче, или пакъ само да се загледва. Прѣзъ това врѣме азъ нито го гледахъ нито му говорѣхъ — при все че бѣше много трудно да постоянствувамъ. Постепенно петѣтъ минути станахъ десетъ и тѣй нататѣкъ. Когато дѣтето стана на десетъ мѣсеца, сѣдѣше на постилката или пѣлзѣше незабѣлѣзано до единъ часъ врѣме не само задоволено, но весело, унесено въ игра съ проститѣ си играчки. Прѣзъ това врѣме азъ бѣхъ свободна да си работя каквото искамъ. Тогавъ поигравахме малко заедно, слугината довършваше работата си и го изнасеше за сутришната му расходка, слѣдъ което то спѣше до обѣдъ.

Ползата отъ тази система е очевидна, и даже да можахъ да си наема десетъ слугини, не бихъ я напуснала („Семейно Огнище“).

Млада майка. (Изъ Христ. Свѣтъ)

Цвѣтье камелеонъ. На провлака Толуантепекъ (въ Мексика се намѣрило оргинално цвѣтье, което мѣнява цвѣтоветъ си. Сутринна цвѣтътъ му е бѣлъ. Когато слънцето е на пладнѣ (на зенита), цвѣтътъ става чървенъ, нощъ пъкъ той бива синъ цвѣтъ. Това цѣтье въобще нѣма миризма, но около срѣдъ день, испуща нѣкакво благоухание.

— **Нова еврейска вѣра.** Живущитѣ въ Руссия Евреи реформиратъ старата си еврейска вѣра, тъй щото да може да се приспособи спорѣдъ изискванията на сегашно врѣмѣ. Новата секта ще се нарича „Новий Израиль“; учението ѝ ще състои отъ вѣхтия законъ и ще се ор. анизира на слѣдующитѣ начала: 1) Петътъ Мойсееви книги трѣбва да се промѣнятъ напълно, 2) Понедѣлника да се счита за първи день на недѣлята и тъй день за почивка ще бжде не сѣбота, а недѣля. 3) Обрѣзанието се отхвърля. 4) Съставенитѣ отъ талмудиститѣ молитви, ще се преработятъ въ духа на новата сека. 5) Синагогитѣ ще се наричатъ храмове на „Новия Израиль“. 6) Мѣсото, което употребяватъ християнитѣ е кошеръ (чисто). 7) Русския языкъ е языка на „Новия Израиль“ въ домашно и публично отношение. 8) Всичкитѣ граждански длѣжности ще бждѣтъ чисто и съвѣстно изпълнявани, слѣдователно и воинската повинность. 9) На членоветѣ на „Новия Израиль“ не е позволено нито да даватъ, нито да държатъ домове за раскошъ. 10) „Новия Израиль“ ще се организира веднага слѣдъ като правителството утвърди устава му. 11) Ще изисква да се ползува съ всичкитѣ общественни права и да заключава смѣсени бракове. 12) За различаване отъ талмудистити ще носятъ особенъ знакъ на дрѣхитѣ си.

— **Гнусенъ фактъ.** „Одес. Нов.“ съобщаватъ, че въ гр. Батъ, Подолска Губерния, наченато е разглѣдване едно дѣло, по което се обвинявалъ мѣсния док-

торъ, Г. Марейнесъ, въ жестоко отнасяние . . . къмъ сжщата си майка.

— Азъ прѣзъ всичкия си животъ съмъ се трудила за сина си — съ плачъ говорила въ сждътъ тая нещастна майка —, азъ го отгледахъ, възпитахъ, отъ всичко съмъ се лишвала, само да го поддържа да свърши гимназията и университета. . . И ето, сега, когато азъ съмъ го отгледала, отхранила и изучила, — не иска и да знае за мене . . .

И свидѣтелитѣ (7 души, отъ които и двама доктори) потвърдили и това, че той искаква около 4000 рубли въ годината.

— Нека той поне отъ малко-малко ми помогва, поне за прѣхраната ми, — молила се нещастната жена.

— Съжали се за мене . . . — молила тя въ сждътъ, съ горчиви сълзи сина си.

Нъ синътъ, този просветенъ съ университетска наука човѣкъ, този прѣдставителъ на хуманната професия, — и въ сждътъ не показалъ ни срамъ, ни съжалѣние.

Гнусенъ, въпиющъ фактъ! Докторъ оставя рожденната си майка да гладува, — майка, благодарение на която той е станжалъ докторъ? До 4000 рубли въ годината има приходъ и то въ такъвъ малкъ градецъ, а на майка си да не дава поне за насжщия хлѣбъ. Какво, питаме, се очаква отъ такъвъ докторъ по отношение къмъ чуждия човѣкъ и въобще къмъ она боленъ, който не е въ състояние да помогне на негова комфортъ особено? Жестокия човѣкъ, човѣко-палачъ, съ медицинско образование, може, най-послѣ, и да погледне на болния, да го разглѣда и да му даде рецепта; но той ще бжде не въ пълна смисълъ на думата докторъ, а само занаятчия, и при това недоброевѣстенъ занаятчия. Не може да бжде служителъ на хуманното дѣло, тоя който носи въ ума и сърцето си само жестокость, не може дѣтински да се внимава и утѣшава безъ любовъ, безъ състрадание, безъ капка човѣколюбие.

(„Корм.“)

БЪЛГАРСКИ ЦЪРКОВЕНЪ ПРЪГЛЕДЪ

(МЪСЕЧНО СПИСАНИЕ)

Книжка одинаесета

МЪСЕЦЪ НОЕМВРИЙ

Редакторъ-Издателъ **Игнатий Рилскій.**

Но като отхвърлихме скришнитѣ;
срамни работи, като неприбѣгваме до хитрости и неприначаваме Словото Божие,
а откриваме истината, прѣдставяме себе си на съвѣстѣта на всѣки чловѣкъ предъ Бога.

Не прѣкланяйте се подъ чуждия яремъ съ невѣрнитѣ, защото праведността какво общение може да има съ беззаконието? Какво общо имѣ свѣтлината съ тъмнината (2 кор. гл. 4 2, 6, 14).

СОФІЯ

Книгопечатница „Просвѣщение“
1895.

ВВЕДЕНИЕ ВЪ ФИЛОСОФИЯТА.

ОТЪ

В. Кудравцевъ.

(Прѣводъ).

(Продължение отъ кн. X.)

За исказване практическата дѣятелность на чело-
вѣка служатъ най-разнообразнитѣ нейни проявле-
ния въ нравствения и общественния животъ. Изо-
бразяването на тоя животъ съставя прѣдмѣтъ на ис-
торията въ различнитѣ нейни отрасли (младоки). Но
нашия умъ не се задоволява отъ най-широкитѣ поло-
жителни запознавания съ дѣятелността на чело-
вѣка, каквото може да му даде, както историята, така и
положителното описание на живота, на нравитѣ, на
обичаитѣ, както на народитѣ (етнография), така и на
отдѣлни лица (биографиитѣ, художественнитѣ произ-
ведения).

Прѣди всичко, що се отнася до нравственната
страна на чело-вѣка, то като се има прѣдъ видъ мно-
го голѣмата важность, както лично за насъ, така и
за обществото, въ нашата практическа дѣятелность,
сжщественъ интересъ за насъ съставлява не само ем-
пирическото знание на това, какъ сж живѣли и какъ
живѣятъ хората, но какъ *трѣбва* ний да живѣемъ, за
да изпълнимъ както трѣбва своето назначение? При
много голѣмото разнообразие на побужденията, които
служатъ за изворъ на чело-вѣческата дѣятелность, при
противорѣчието на нравственнитѣ начала, съ които тѣ
се ръководятъ, при различието на цѣлитѣ, къмъ кои-
то се стрѣмятъ, емпирическото познавание нравствен-
ната страна на чело-вѣка на положения отъ насъ въ-
просъ не може да даде задоволителенъ отговоръ. Ние

не можемъ да получимъ такъвъ отговоръ интъ, освѣнъ съ помощта на рационалното разясняване присъщата на всички хора идея на нравственността. При помощта на анализирането тая идея и при прилагането ѝ къмъ частнитѣ случаи на нравствения животъ ний можемъ да създадемъ научна теория на нравственността също така, както, като излизаме отъ идеята на истината, създаваме теорията на познанието.

Същата нравствена идея, която съставя най-дълбоката основа на практическата дѣятелностъ на отдѣлни лица, въ сжщностъ лежи въ основата на нравственната дѣятелностъ на цѣли общества и народи, гдѣто тя получава характеръ на юридическа и социална (обществена) идея. Но както въ чисто нравственната областъ, така и тука, нашия разумъ не се удовлетворява отъ фактическото знание на съществуващитѣ и съществоваващитѣ законодателства, отъ господарственитѣ и общественни учрѣждения. Той търси общото начало, върху което се гради цѣлия строй (цѣлата нарѣдба) на юридическитѣ и социални отношения между хората, за да може оттука отъ една страна да се обясни всеобщата обязательностъ на тия отношения, а отъ друга — да се открие правилната норма *), както за оцѣняването на съществуващитѣ социални фактове, така и за възможното усъвършенствуване на общественния животъ. Но по емпирически пжтъ да се достигне тая цѣль не е възможно; безъ ржководително начало ний би се забъркали въ купа на най-разнообразнитѣ фактове, които често пжти биватъ съвсѣмъ противорѣчиви единъ на други. Такова начало могатъ да ни дадѣтъ само идеята на абсолютната правда, която се съдържа въ нашия разумъ и която не се извожда отъ опита, и раскриването на тая идея съ помощта на нейното философско анализиране.

Освѣнъ на теоритическата и на практическата, ний ще посочимъ още и на третя страна, въ която се раскрива разумната чловѣческа природа, а именно: *на естетическата*. Научното познание за нея ни даватъ теорията и историята на искусствата и на литературата.

*) Норма = правило, образецъ. Прев.

Но както въ другитѣ области на знанието, така и тука, положителнитѣ издирвания не могатъ окончателно да рѣшатъ въпроса за най-главното понятие, което лежи въ тѣхната основа,—понятието за изящното (прѣкрасното). На опитъ ний виждаме, че произведенията, които въ различнитѣ вѣкове, у различнитѣ народи, лица, задоволявали тѣхната естетическа потребность, сж твърдѣ твърдѣ много разнообразни, дору противоположни. Онова, което на единъ народъ едно врѣме се виждало да е прѣкрасно, на другий се прѣдставлявало не само, че то нѣма никакво естетическо значение, но дору безобразно. Като остане работата да разгледваме единствено само фактоветѣ, то какво основание ний щѣхме да имаме да произнасяме своето сжждение за тия разнообразни произведения на творческата чловѣческа фантазия, да наричаме едни отъ тѣхъ прѣкрасни, а други — безобразни? Емпирически разгледвани, всички тѣ сж равноправни, щомъ като задоволяватъ нашия естетически вкусъ, като докарватъ въ насъ извѣстенъ родъ приятно осѣщание. Както заради истината софиститѣ казвали: „сжщинска истина нѣма; истинно е онова, което на всѣкиго се струва истинно“, — така сжщо и за прѣкрасното ний ще трѣба да кажемъ: прѣкрасно е онова, което на всѣкиго се струва прѣкрасно, което на когото се харесва. А ако таквизи възгледъ би разрушилъ всичкото значение на наукитѣ, които расжждаватъ за изящнитѣ произведения, то очевидно е, както при тѣхното оцѣняване, така и при начѣртанието научнитѣ закони на искуството, ний трѣба да се ржководимъ не отъ измѣнчивитѣ фактове, а отъ идеята на прѣкрасното, която принадлежи на нашия разумъ. Такава идея дѣйствително се носи прѣдъ умственнитѣ очи на всѣки изслѣдователъ въ областта на искуството, сжщо така както и прѣдъ ума на всѣки истински художникъ или поетъ, но тя се носи прѣдъ умственнитѣ негови очи безъ да си дава той самъ смѣтка за това, а като личенъ вкусъ и тактъ, като негово лично мнѣние. Сжжденията, основани на тая идея, безсѣмнѣние могатъ да бждатъ правилни; но

за да бждътъ тѣ не лични мнѣния или мнѣния на съврѣменното мнозинство, а сжждения истинно научни, потрѣбно е, щото тая идея, независимо отъ емпирическитѣ нейни откривания, да бжде издирана въ нейното сжщество и въ свръзка съ другитѣ основни идеи на нашия умъ; а това необходимо изисква рационално, философско учение за изящното.

По тая начинъ общото очъртавание съдържанието на положителнитѣ науки ни показва, че въ тѣхъ не се рѣшаватъ тъкмо всичкитѣ и при това най-важнитѣ въпроси на чловѣческото знание, и че спорѣдъ това потрѣбна е особена наука, която да издирва ония понятия, които лежатъ въ основата на специалнитѣ науки, и които понятия се приематъ отъ тѣхъ, като истинни, само безъ разгледвание и прѣдположение.

Ако обърнемъ внимание на характеристическитѣ чърти на тия понятия, въ отличието имъ отъ съдържанието на частнитѣ науки, то лесно може да се забѣлѣжи, че съ тѣхъ се исказва сжщественното, основното, и наедно съ това туй, което съставлява послѣдната цѣль на научнитѣ издирвания въ различнитѣ области на познанието.

Така, понятието за Бога е общо и основно понятие за всичкитѣ религиозни учения; различнитѣ видове религиозни вѣрвания съставляватъ само раскривания и видоизмѣняване на това основно понятие. Истинното понятие за Бога, до колкото то е достъпно на нашия умъ, съставлява и най-високата цѣль на религиозното знание. Но не само въ областта на познанието, а и въ областта на дѣйствителното битие Богъ е най-високото начало, основание и, съ помощта на приближаванieto къмъ него, послѣдната цѣль на всичко сжществующе.

Така, въ учението за физическия миръ, главнитѣ, не рѣшаванитѣ отъ емпирическитѣ науки въпроси, както ний видѣхме, досягатъ се до неговото начало, сжщността на мировото битие, неговата цѣлосъобразность и послѣдната цѣль.

Така, въ учението за чловѣка, негова разумно свободенъ духъ е началото и сжщността, която лежи

въ основанието на многоразличнитѣ проявления на неговата умствена и нравствена дѣятелностъ. Издирването на това субстанционално начало ни довежда къмъ рѣшението на въпроситѣ за неговото происхождение и послѣдната цѣль на неговото съществуване. Също така ний имаме право да наречемъ същественни и основни понятията, които служатъ за прѣдположения на различнитѣ частни науки, които иматъ прѣдъ видъ познавателната, практическата и естетическата дѣятелностъ на чловѣка. Такива сж понятията за истината и условията на истинното познание, за нравствеността и правото и за изящното. Не е мжчно за да се види така също, че истината, доброто, изящното, като сж изходно начало на разумната дѣятелностъ на чловѣка, служатъ въ същото врѣме за послѣдня цѣль на неговитѣ стрѣмления.

И тъй, философията, по своето общо съдържание, може да бжде опрѣдѣлена като наука за същността, послѣдното основание и цѣль на съществуващото.

II.

Метода и научната форма на философията.

Като узнахме съдържанието на философията, ний трѣбва сега да разяснимъ: 1) съ каквъ най-добъръ и най-сигуренъ способъ можемъ да достигнемъ разрѣшаванieto на нейнитѣ задачи, и 2) въ каква, най-много съотвѣтствующа на това съдържание, научна форма да го изложимъ?

1. *Метода за философията. Невъзможността да се рѣшатъ философскитѣ въпроси съ помощта само на аналитическия методъ.* Логиката посочва два основни метода на научното познание: *аналитически* и *синтетически*. Въ първия нашия разсѣдъкъ въ дѣлото на познанието захваща отъ единичното, отъ фактитѣ на опита и отъ тѣхъ постепенно, безпрѣкъсване и отпущание посрѣдствующитѣ членове, възлиза къмъ общото. Като слѣдваме тоя методъ, ний вървимъ отъ частното и условното на диря, къмъ условияващото ги първо основание, отъ явленията къмъ причинитѣ; споредъ това той се нарича слязвающъ методъ, *регрес-*

сивенъ ¹⁾ Осѣщанията и прѣдставленията въ него съставляватъ първото нѣщо; общитѣ понятия и сжжде: ния — послѣдното; по научнитѣ способности той изучава единичното, прибѣгва за тая цѣль къмъ наблюдението и опита запознаванието въ фактитѣ сжщественното и съгласното, сжщо така, както несжщественното и различното и привежда или *навожда* по тоя начинъ, напата мисль да познае причинитѣ и всеобщитѣ закони на явленията; за това, той се нарича *индуктивенъ*. Тѣй като фактитѣ, изъ които излиза аналитическия методъ, сж дадени въ опита, и тѣй като общитѣ закони на явленията се изваждатъ на основание на анализа на тие факти, то тоя методъ се нарича така сжщо *емпирически* методъ. — Синтетическия методъ, наопѣки, започва отъ общото и отъ него слѣзва къмъ частнитѣ факти; отъ първоначалнитѣ условия и първото основание той върви къмъ слѣдующето подиръ него условното и къмъ послѣднитѣ слѣдствия. Изъ началата и изъ очевиднитѣ сами по себе си положения (аксиомитѣ) той изважда съ помощта на умозаклучения другитѣ положения на наукитѣ; спорѣдъ това той се нарича *прогрессивенъ* ²⁾, *дедуктивенъ*. Тѣй като оние начала, изъ които слѣзва синтетическия методъ — общитѣ понятия и първитѣ основоположения на знанието, сж дѣдени не въ опита, а въ разсѣдка, тѣй като въ него ний излизаме не изъ фактитѣ, а изъ рационални понятия, то тоя методъ, въ противоположностъ на емпирическия, може да бѣде така сжщо нарѣченъ *рационаленъ*, умозрителенъ.

А съ кой отъ тия двата метода трѣба да се ржководи философията за достиганieto на своята цѣль?

Доказателство за недостаточността на емпирическиятъ методъ въ дѣлото на философското познание служи вече това, че, както ний видѣхме, положителнитѣ науки, които се ползватъ повечето съ тоя методъ, не даватъ окончателно и вѣрно рѣшение на ония въпроси, които ний нарѣкохме философски. Причината на това се съ-

¹⁾ Methodus regrediens a principiatis ad principia.

²⁾ Methodus progrediens a principis ad principia.

държа въ обстоятелството, че въ областта на философията ний имаме работа не съ емпирически факти, а съ прѣдмѣти, недостѣпни на вѣнкашното наблюдение и на опита; а опита ни дава само явления, но не ни указва непосредствено на това, какво има задъ явленията и което съставлява дѣйствителния прѣдмѣтъ на философското знание. Безсѣмѣние, като свѣждаме частнитѣ факти и явления въ извѣстни однородни групи спорѣдъ тѣхното сходство, по съврѣменность и послѣдователность, ний можемъ по-вече и по-вече да ги правимъ по-общи (да ги обобщаваме) и съ помощта на умозаклученията да прѣминуваме отъ частното къмъ общото, отъ явленията къмъ причинитѣ, къмъ нѣкои общи понятия и изводи (выводи). Но тия обобщения и изводи не се простиратъ по нататъкъ отъ опрѣдѣлянето и установяването на най-близкитѣ причини и закони отъ видимия миръ. А колкото се отнася до послѣднитѣ и основнитѣ начала на знанието и битието, то първоначалното понятие за тѣхъ не могатъ да ни дадѣтъ нито непосредственитѣ наблюдения надъ чувственното и частното, нито обобщенията и изводитѣ изъ тия наблюдения. По кой начинъ, напр., като виждаме постоянното смѣняване на прѣдмѣтитѣ и явленията въ мира, отъ които всѣко едно има опрѣдѣлено начало и край на своето битие, ний би можле да додемъ къмъ мисълта за първото, абсолютното и неизмѣнното начало на тѣхното битие? По кой начинъ, като виждаме въ окръжавающия насъ миръ само части, постоянно промѣнливи, чувствени прѣдмѣти и явления, ний би можле на основание само на вѣнкашното наблюдение да прѣдположимъ, че въ основата имъ лежи нѣщо постоянно, което съставя сжщность на мира и че цѣлия миръ въ съвѣкупността на своитѣ явления съставя стройно и едно цѣло? По кой начинъ, най-подиръ, ний би можле да се стрѣмимъ къмъ самото познание на истината, да различаваме истината отъ лъжата, достоверността и съмнителността на различнитѣ мѣнния. ако би въ самитѣ насъ да не бѣше високото, независимото отъ вѣнкашния опитъ, макаръ и неясното, понятие за истината? И тѣй, първоначаленъ изворъ на

всички ония основни понятия, съ издирванието на които се занимава философията, служи не вънкашния опитъ, а собственния нашъ разумъ и неговитѣ природни, които вървятъ прѣди опита (априорни) идеи и понятия.

Необходимъ е за философията синтетическия методъ. А ако при помощта на емпирическия, индуктивния методъ ний не можемъ да достигнемъ до високитѣ и основни понятия, то, очевидно е, и въ по-нататашното разкриване на тия понятия и прилаганието имъ къмъ разрѣшаванieto на частнитѣ философски въпроси ний трѣбва да вървимъ не по пътя на индуктивното възлизане отъ частното къмъ общото, но по противоположенъ пътъ — слизание отъ общото къмъ частното, по дедуктивния, синтетическия методъ.

Че философията трѣбва да бѣде повече дедуктивна наука, за това съгласно свидѣтелствуватъ и общото мнѣние за философията, и нейната история, и нейната съществена задача.

Философията винаги се е считала за наука, която се намѣрва да си отъ опита, и която извлича своитѣ положения и тѣхнитѣ доказателства не изъ наблюдения надъ емпирическата дѣйствителностъ, но изъ разума, — наука умозрителна. Това убѣждение е било общо, както у защитницитѣ, така и у враговетѣ на философията, затова че и у послѣднитѣ главната причина на недовѣрието и враждата противъ нея е било това, че тя въ вървежа на своитѣ издирвания ужъ избѣгва дѣйствителността и се старае да рѣши своитѣ въпроси по отвлеченъ, умозрителенъ пътъ.

Историята на философията отъ своя страна е оправдала такова мнѣние за нея. Въ голѣма частъ отъ своитѣ системи тя е вървѣла отъ общото къмъ частното, старала се е да рѣшава своитѣ задачи по начинъ независимъ отъ опита. Наистина, въ историята на философията ний срѣщаме и исключения изъ това правило; въ числото на философскитѣ направления ний срѣщаме сенсуализмъ¹⁾, материализмъ²⁾, позитивизмъ³⁾ — системи

¹⁾ *Сенсуализмъ* (sensus чувство, осѣщаніе). Така се нарича философското (гносеологическо) учение за познанието, което казва, че единичнѣтъ источникъ

които за основно начало на познаването излагали опита, а методъ — анализъ фактитѣ на опита. Безъ да се говори нѣщо за това, че тия системи прѣдстав-
 лаватъ само частни направления на философската мисль и че всички отлични по своето историческо значение философски системи не принадлежатъ къмъ числото на емпирическитѣ, самата неудовлетворителность на рѣ-
 шаванieto философскитѣ въпроси въ емпирическитѣ системи вече говори за недостаточността на метода, избранъ за тѣхното рѣшаване. А при това, най-близ-
 кото анализиране съдържанието на системитѣ, които наричатъ себе си емпирически, показва, че ония еле-
 менти, които имъ придаватъ философскій характеръ, не произлизатъ изъ опита и се достигатъ не по индуктивенъ пѣтъ. Така напр., въ материализма, който се хвали съ
 най-голѣма близость къмъ опита, основнитѣ негови понятия: на материята, атомитѣ, силитѣ и др., както ясно е доказалъ Кантъ, сж съвсѣмъ не емпирически,
 съставени при помощта на отвличения отъ даденитѣ положения на опита, но сж рационални, *a priori* при-
 внесени за обясняване фактитѣ на опита. Въобще всичко онова, което придава на материализма харак-
 теръ на философия, макаръ и едностранчива, и му дава мѣсто въ историята на тая наука, е, макаръ и безъ да си дава той смѣтка за това, плодъ не на опита,
 а на умозрѣнието.

Прѣобладаващото значение въ философията на де-
 дуктивния методъ се оправдава и отъ най-високата цѣль на тая наука. Въ противоположность на емпи-
 рическитѣ науки, тя се занимава съ издирването не на специални прѣдмѣти, а съ общия строй на битието, има за цѣль да ни прѣдстави пълно и завършено ми-
 росъзерцание, а не да даде само частни свѣдѣния за

на познаването служи осѣщанieto, а затова и начало на нравствеността може да бѣде само чувството на удоволствието. Прѣв.

2) *Материализмъ* е такова направление на нѣкое учение, което под-
 държа, че сѣществува въ мира само вещество, че всичко произлиза отъ
 веществото. Прѣв.

3) *Позитивизмъ* (посег полагамъ, положителность). Позитивизмъ или
 положителна философия се нарича философското учение, което се основава
 само на опита и на резултатитѣ на точнитѣ издирвания, своиственни на
 естественното или на физико-математическата наука. Прѣв.

известни прѣдмети, или групи отъ прѣдмети. Но за достиганieto на тая цѣль нашата мисль, очевидно е, трѣбва да върви отъ общото къмъ частното, отъ най-високото начало на знанието и битието къмъ частнитѣ истини и явления, отъ първата причина къмъ нейнитѣ произведения. Цѣлността и пълнотата на философското миросъзерцансе е възможно само тогава, когато ний ще прѣглеждаме всичко съществуващо, като излизаме изъ едно върховно начало, изъ идеята на истинно същето и първоначалното. Само отъ издигнатината (възвишеността) ний можемъ да видимъ общия характеръ на мѣстността, ясно да си прѣдставимъ отдѣлнитѣ части и прѣдмѣти въ тѣхното взаимно отношение и да си съставимъ по тоя начинъ цѣло прѣдставление за нея. Такова прѣдставление не може да даде най-внимателното прѣгледване на всѣки отдѣленъ прѣдметъ; то ще ни даде само прѣдставление за отдѣлнитѣ прѣдмети, но не понятие за цѣлото; задъ дърветата ний нѣма да можемъ да видимъ гората. По тоя начинъ синтетическия методъ съставя естествена особенностъ на философското познание.

Необходимостта въ философията да се допълня синтеза съ анализа и взаимното тѣхно отношение. Но като признаваме и на основание на историята на философията, и на основание на самата задача на тая наука, съществено значение за нея на синтетическия методъ ние при всичко това не щѣхме да сбъркаме ако би наченали да считаме тоя методъ *единственъ* и напълно достаточенъ въ дѣлото на философското познание. Като имаме прѣдъ видъ, че на философията особено е свойственъ дедуктивния методъ, не може да си прѣдставимъ процеса на философското познание по такъвзи начинъ, ужъ, че философията, като вземе каквото и да-е най-общо и отвлечено начало или понятие, съ едно чисто логическо негово разрѣшаване на подчиненитѣ понятия и понататашната комбинация на тия понятия, може да развие пълна система на своята наука, независимо отъ дѣйствителността и безъ да прави провѣряване съ нея. Смѣлата мисль — да построи система на философията съвършено а priori, съ силата

само на творческата дѣятелностъ на мислянието и като неизлиза никадѣ отъ неговитѣ прѣдѣли, е прѣлъстяла мнозина философи, но въ прилаганието тя винаги е излизала и несполучлива и негодно изпълнима. Историята на идеалистическитѣ системи, създадени даже отъ първостепенни мислители, показва, че при всичката тѣхна логическа спретнатостъ (стройностъ), при всичкия блясъкъ на дълбокомисленнитѣ построявания и изводи, тѣ излизали некадърни (несъстоятелни), затова че прѣдставлявали опити отъ миросъзерцания, които неможали да излѣзятъ вѣрни при провѣрвяването имъ съ дѣйствителността, Въ скоро време забѣлѣжавали, че въ подобни бляскави системи има много изкуствена спретнатостъ, но нѣма духа на живота; че въ тѣхъ дѣйствителността, щомъ не подпадала подъ отвлѣченнитѣ, *arguere* изваденитѣ, формоли, или се изопачавала, или дору съвсѣмъ се отхвърляла като нѣщо призрачно*), не истинно, не съществующе. По натагъкъ, както ний казахме, априорното построяване на системата излизали нестодноиспълними. Колкото и да се е грижилъ философа да бѣде вѣренъ на своя методъ, да не назърта никадѣ задъ прѣдѣлитѣ на разума си, въ сжщностъ въ неговата система, както е показала безпристрастната критика, лесно се забѣлѣжавали понятия, които сж вмѣнали отъ другадѣ, като резултатъ отъ наблюденията и опититѣ и само изкуствено турнати въ общата свръзка на неговитѣ мнимо априорни построения.

Оттука се вижда, че безъ да се гледа на важното и прѣобладающето значение въ философията на синтетическия методъ, философията, за да не бѣде едностранно идеалистическа, трѣба да даде законно мѣсто въ своитѣ издирвания на аналитическия методъ. Необходимостта отъ такова допълняние синтеза съ анализа се потвърждава, както отъ самото свойство на дедуктивния методъ, така и отъ наблюдението надъ дѣйствителния вѣрвежъ на нашето познание и историята на самата философия.

*) *Призракъ* е невѣрно възприятие отъ външнитѣ прѣдмети чрезъ зрѣнието. Вестене, вглѣчено нѣщо и пр. Прѣв.

Прѣди всичко, съ понятието на дедукцията¹⁾ ний съединяваме мисълта за едно или нѣколко начала, или върховни понятия, които логически ний трѣба да разрѣшимъ на понятия по ниски, за да можемъ послѣ чрѣзъ тѣхното комбинироване²⁾ да достигнемъ рѣшението на философскитѣ въпроси. Но, пита се; отдѣ философията трѣба да земе тия понятия, тия начала и основоположения на науката? Да ги заеме отнѣкадѣ извънъ отъ философията, като ги приеме на вѣра, непосредствено извѣстни и достовѣрни положения, ще рѣче да се противорѣчи на идеята на философското знание, като знание, което е основано не на прѣдположения, а на рационално доказани начала. Да прѣдполагаме ли заедно съ нѣкои отъ философитѣ (съ Шеллинга и Гегеля) въ нашата душа нѣкаква си особенна способностъ „на интелектуалното възрѣние“, за което изведнѣжъ се открива първото начало на знанието и на битието? Но такъвъ актъ на познанието не е естественъ и психологически не е вѣренъ. Въ сжщностъ, както всѣкой мислителъ, така и тѣ дохождали до общитѣ начала на своята система по пжтя на прѣдварително, по-вече или по-малко продължително размисляние. Философския принципъ, избранъ отъ тѣхъ, безъ съмнѣние, не се е явилъ въ тѣхнитѣ глави изведнѣжъ, като щастлива сполука отъ намѣрено нѣщо или като неочаквано свѣтнувание на нѣкакво си непосредствено озарявание: той е билъ изработенъ отъ тѣхъ подирь критическо издирване различнитѣ мнѣния и философски направления и приетъ като *результатъ*, който имъ се струвалъ единствено вѣренъ и твърдъ, Че именно по тоя пжтъ на прѣдварителното размисляние и издирване помѣнатитѣ философи сж достигали до установяването на общитѣ начала на своитѣ системи, прѣдлагани отъ тѣхъ за априорни, за произведение на чистото мисляние (Гегель) или на умственното съзерцание (Шеллингъ), доказателство на това служи вече

¹⁾ Дедукция отъ deducere—да извеждамъ. Изводъ на нѣкакво слѣдствие, доказателство, логический доводъ. Прѣв.

²⁾ Комбинация отъ combine—да съединявамъ по чифтъ, по два. Съображение; съединение. Прѣв.

това именно, че опрѣдѣления характеръ на тѣхното мисляние, завършената система на тѣхната философия се е образувала у тѣхъ не изведнѣжъ въ всичката си цѣлостъ, но се събирала малко по-малко, съ помощта на разяснявания и видоизмѣняване на собственитѣ тѣхни понятия. Безъ съмнѣние, оня прѣдварителенъ вървежъ на мислянието, който е довеждалъ философитѣ къмъ основнитѣ начала на тѣхнитѣ системи, тѣ не сж изложили въ съчиненията си, та че и за самитѣ тѣхъ по послѣ може би той да се е прѣдставлявалъ не до сущъ ясно; но че той дѣйствително е билъ у тѣхъ, не може да се съмнява никой, на когото отъ малко-малко е познатъ психологическия процесъ за образуването на нашитѣ познания. Да се мисли иначе — ще рѣче да лъжемъ себе си.

И така, въ областта на философията на синтетическото нейно построение трѣба да върви напредъ нѣкой процесъ на мислянието, резултатъ отъ който и трѣба да бѣждѣтъ ония основни начала или истини, които трѣба да служатъ за сигурна основа на философската система. А какъвъ родъ е тоя процесъ? За да отговоримъ на тоя въпросъ, доста е да обърнемъ внимание върху обикновения вървежъ на нашата познавателна дѣятелностъ, съ помощта на която ний достигаме, при по-вече или по-малко продължително обмисляние, до нѣкакъвъ общъ резултатъ, който намъ се прѣдставлява завършенъ и вѣренъ. Най-първо прѣдъ нашия умъ се прѣдносятъ различни частни мисли и частни мнѣния, които се досѣгатъ до дадения прѣдмѣтъ; ний вникваме въ тѣхъ, сравняваме, обмисляме, оцѣняваме тѣхното достоинство и недостатъци и, най-подиръ, малко-по-малко изработваме собствена своя мисль за него. Очевидно е тука вървежа на мислитѣ е аналитически: ний отъ частни мисли и понятия възлизаме къмъ общото понятие, изработваме го съ помощта на извѣстенъ родъ критика и анализъ, както на своитѣ собствени, така и на чуждитѣ отдѣлни мнѣния.

Ако отъ обикновенното мисляние ний прѣминемъ къмъ философското мисляние, то и тука въ сжщостъ

ний ще забѣлѣжимъ сѣщия тоя вървежъ, съ тая само разлика, че тѣй като философското познание е познание научно, то въ дѣлото на анализиранieto понятията, за извличание съ неговата помощъ общитѣ начала, ний нѣмаме право да работимъ кесимъ (както завърнемъ), да земаме въ внимание случайно възниквающитѣ въ нашето съзнание мисли и случайнитѣ мнѣния на другитѣ, въ надежда да достигнемъ съ мисълта си до нѣкакви твърди изводи, но трѣба да излизаме отъ факти, разясняването на които би имало дѣйствително значение за философията. А отъ какъвъ родъ сѣ тия факти? Тѣй като философията има работа не съ външнитѣ и чувственнитѣ явления (изучаванieto на които принадлежи на емпирическитѣ науки), а съ понятията, първоначалния источникъ на които се заключава въ самия нашъ разумъ, то е очевидно, че прѣдмѣтъ на философския анализъ трѣба да бѣдѣтъ самитѣ тия понятия или идеи. По нататъшно развитие тия идеи получаватъ въ положенията на общечеловѣческия смисълъ (на здравия разумъ), въ религиознитѣ вѣрвания и най-подиръ въ философскитѣ мнѣния и системи. Внимателното издирване на тия факти на философията, което се достига съ помощта на критическото тѣхно анализиране, и трѣба да ни доведе до установяването на оня философски принципъ, на оная гледна точка, отъ която ще бѣде възможно за насъ да образуваме цѣлно и вѣрно, спорѣдъ нашето мнѣние, миросъзерцание.

Но такъвъ родъ анализъ, който върви прѣди синтетическото построяване на философията, самъ по себе си още не е достатъченъ, за да придаде на философията трайна и истинно-научна основа. Анализа на дадени понятия за философскитѣ прѣдмѣти. — понятия, които се изказватъ както въ общото съзнание на челоуѣчеството, така и въ мнѣнията на философитѣ, за да бѣдѣтъ плодотворни, необходимо се изисква сравнителната тѣхна оцѣнка, сѣждане за степенята на тѣхната истина или не истина. Но отъ какво ний би можле да се ръководимъ въ това сѣждане за достоинството не само на чуждитѣ, но и на своитѣ

собствени мисли и понятия? Отъ нашето непосредствено чувство на истината, отъ нашето лично мнѣние, спорѣдъ което ний би отхвърлили едно, приели друго затова, че едното намъ се струва лъжовно, другото — истинно? Наистина, такава непосредствено обсъждане може да бѣде вѣрно; но то ще бѣде вѣрно случайно и въ всяки случай нѣма да има общезаключително, слѣдователно, научно значение. Други мислителъ въ дѣлото на оцѣнката ще дойде къмъ резултатъ противоположенъ на нашето мнѣние и, като се обляга на непосредственото чувство на истината, ще има еднакво право съ насъ да казва, че то е истинно.

Оттукъ се вижда, че за туй, за да би можело, изведеното съ помощта на анализиране нашитѣ и чуждитѣ понятия, общо мирозъзерцание да бѣде не лично убѣждение, а строго обоснованно философско въззрѣние, ний трѣба да имаме нѣкакъвъ вѣренъ критерий (мѣрка), *какво* ний трѣба да считаме истинно и какво не истинно, и на какво основание. Но какъ и гдѣ ний можемъ да намѣримъ такъвъ критерий? Тѣй като истината съставя извѣстно качество на нашето познание, то очевидно е, че твърдо понятие за тая истина ний трѣба да добиемъ не иначе, освѣнъ съ помощта на грижливото изучаване нашето познание и оная способностъ, която служи за изворъ и органъ неговъ, — на мислянието. Ний трѣба да обърнемъ внимание на мислянието, като на фактъ даденъ въ вътрѣшния опитъ, и съ помощта на анализа да отдѣлимъ въ него онова, което съставя материалъ на познанието, полученъ отъ впечатлѣнията на опита, и това, което съставя самата природа на разума, — неговитѣ априорни и независими отъ опита закони и форми на неговата дѣятелностъ, и чрѣзъ тѣхното изучаване да опрѣдѣлимъ, до колко ний имаме възможностъ и право чрѣзъ прилаганието имъ къмъ фактитѣ на външния и вътрѣшния опитъ да познаваме не само емпирическата дѣятелностъ, но и да възлизаме задъ пейнитѣ прѣдѣли, къмъ идеалното и познаваме отъ разума битие. Изобщо, на положителното, на синтетическото построение на философската система трѣба да прѣдшества философската

теория на познанието, основана на аналитическо издирване самия органъ на познанието — на разума.

Признаването необходимостта на такова издирване е характеристическа чърта и въ сѣщото врѣме прѣимущество, което згодно отличава новата философия отъ древната и отъ средновѣковната. Родоначалника на новата философия — *Декартъ* е обърналъ внимание върху първата посочена отъ насъ форма на тоя анализъ, — на по прѣдишното, критическо издирване, както на общеприетитѣ, така и на философскитѣ мнѣния за основнитѣ истини на знанието. Необходимостта на втората прѣдставена отъ насъ форма на философския анализъ е посочена до нѣйдѣ отъ *Локка* и *Юма*, но съ особенна ясностъ е искавана отъ *Канта*. Забѣлжителното негово съчинение „Критика на чистия разумъ“ ни прѣдставя опитъ отъ аналитическо издирване на познавателнитѣ способности, като необходимо условие за положителното рѣшение на философскитѣ въпроси. Нуждата отъ такова издирване произлиза отъ самия характеръ на философията, като наука, която трѣба да бѣде основана на самостоятелни, не заети отъ другадѣ и *не прѣдполагани* само несъмненни, както въ другитѣ науки, но провѣрени и доказани въ тѣхната несъмнѣнностъ, начала. Но началата на философията се съдържатъ не нѣкадѣ вѣнъ отъ нея, а въ оная сѣщата способностъ, която служи за нейнъ изворъ, — въ разума. И така, издирване разума е първата и сѣщественна нейна работа. Отъ почнатото издирване на тая способностъ зависи напълно не само характера на по-нататашната посока на философията, но и самата нейна сѣдба; затова че само критическия анализъ на нашето познание може да ни каже за възможността и степенъта до колко могатъ да бѣдѣтъ достовѣрни рѣшенията на задачитѣ на философията. Ний трѣба да издиримъ (да изучимъ) нашия разсѣдѣкъ, както въ него самия, така и въ неговитѣ произведения, — въ философскитѣ теории, за да видимъ, *можели* и *какво* може той да знае, та да не се трудимъ послѣ, може би, напразно, надъ рѣшаванието на въпроси, недостѣпни на нашата познавателна сила.

(Слѣдва).

ЗАМѢЧАНІЯ ЗА НѢКОИ ГРАДОВЕ И СЕЛА ВЪ РУССІЯ, ЗАПИСАНИ ОТЪ АРХИМАНДРИТЪ ПАНТЕЛЕИМОМЪ ВЪ 1895 Г.

(Продължение отъ кн. X.)

Билевъ уѣзднѣй градъ отъ Тульскѣхъ Губерніа заселенъ на рѣкѣ Окѣ, градъ търговскій. Въ него има два монастыри мужескій и женскій, двѣ уѣздны училища, духовное и свѣтское. домъ за сиромашките вдовици на градатъ и 13 церкви приходски. Жители у него има 11000 души.

Вышинская оптинная пустынь, монастырь общезителный въ Калужската Губерніа, три версты отъ градатъ Козельскъ. Монастыря ся намира на возвышено мѣсто и около него отъ три страны корія. Онъ е ограденъ съ высокѣ на околе стѣнѣ и покрай нежъ направлены градины, които насаждены съ различни дрова, и това дава на монастыря прекрасенъ видъ. Вжтрѣ на двора монастырски направлены двѣ церкви лѣтна и зимна и трапезата. Надъ вратата монастырски, кои сѣ на западъ, направена камбанаріата съ сахатъ, кой бие минуты. Монаси и послушницы ся считаватъ въ монастырятъ 200 души. Житіе иматъ общо: сирѣчь хранатся и облачатся отъ общо, може обаче секой да има у килията си сѣое, ако му прататъ домашни, или родственницы, или онъ самъ, кога дошелъ въ монастырь, донелъ съ себе си. Така сѣ въ Россіѣ общезителныте монастыри, които ся именуватъ пустыни. Вънъ около монастыря има нѣколко зданія, гдѣ живеять гостете. кои дохождатъ въ монастырь на поклоненіе, и тыя зданія ся именуватъ гостиницы. На единъ верстъ растояніе отъ монастыря камъ востокъ, вжтре въ коріѣхъ, има монастырскій скитъ, въ който живеять до 20 души монаси и послушницы, сички они весма странолюбивы и привѣтливы. И въ този монастырь, какъ въ Саровскъ Пустынь, гостете хранять

безъ заплатѣ. Ризницата монастырска и библиотеката ако и да не представляватъ много старины, но сѣ новы довольно богаты; и монасите въ този монастырь ся отличаватъ съ ученолюбіе и трудолюбіе. По край монастыря отъ восточнѣхъ странѣхъ протича рѣка Жиздра.

Новый-Іерусалимъ монастырь Ставропигіальный въ Московскѣхъ Епархіяхъ отъ Москвѣ 52 версты съ заштатныя градъ Воскресенскъ. Този монастырь е построенъ отъ Никона Патріарха Всероссійскаго въ подобіе на Іерусалимскѣхъ церквѣхъ. Така показватъ тука сичките достопокланяемы мѣста, що ся нахождатъ во Іерусалимъ въ храма воскресенія Господне. Н. П. Гдѣ распятъ Спаситель, *Голгота*, гдѣ е найденъ честный крестъ, гдѣ паднѣлъ Спаситель, когда носилъ креста си да за го распнатъ, гдѣ ся явилъ Маріи Магдалинѣ, гдѣ Прѣсвятѣй Богородицѣ, гдѣ го положили кога го свалили отъ креста Іосифъ и Никодимъ. Живоносныя неговъ гробъ, и съ едно слово сичко, що показватъ въ Іерусалимъ въ тамошнія храмъ, това и тука показва. И на истиннѣхъ церквата е весма голѣма и хубава, и мы первый пѣтъ видиме въ Россія такава церква, а големото ѣ кубе, подъ което ся находи гроба Господень, има пять ката, а седмъ ката прозорцы. Олтаря тоже довольно широкъ и горното въ него мѣсто стои на девять степени високо, гдѣ полу-кубето подпиратъ четири големи дирецы. Отъ деснѣхъ странѣхъ подъ Голгота, гдѣ въ Іерусалимъ показватъ гроба на Мелхиседека лежи и основателя на монастыря Никонъ Патріархъ. Надъ неговия гробъ висѣ желѣзенъ крестъ съ желѣзни синѣире и е тежокъ 14 фунта, (близу пять оки, когсто онъ носилъ всегда на своето си голо тѣло за Христа. Въ този храмъ ся намиратъ 29 параклиса (предѣлы) съ главныя *Воскресенія Господня*. У него служатъ само лѣтомъ. А топлия или зимнія храмъ ся нарича *Витлеемъ* во имя рождества Христова. И въ него направено сичко що ся упомянува въ Евангеліето за рождеството на Іисуса Христа. Н. Пр. гдѣ ся родилъ, гдѣ му сѣ поклонили Волсвите, гдѣ ся явилъ Ангелъ Господень Іосифу и му казалъ да бѣга во Египетъ, и проч. Въ този храмъ ся намира отъ лѣво Параклисъ *Святому*

Отцу Іоанну Рылскому, построенъ отъ нѣкогого Ивана Жеребцови. При Витлеемскѣхъ церквѣхъ на деснѣхъ странѣхъ ся намиратъ и царскитѣ палаты или дворци, гдѣ кондисва царската фамилія кога доходятъ на поклоненіе въ този монастырь, а на левѣхъ странѣхъ сѣхъ Архимандритскитѣ настоятельски келіи. Тука Архимандрита служи съ рипиды, дикеріи и трикеріи като Архиеереа, и кога благославя народа се пѣе „изъ пола ети деспота!“

На храма Воскресенія отъ деснѣхъ странѣхъ вжнѣхъ предъ вратите ся намиратъ двѣ каменны плочи, на които написано кога и кой е построилъ този храмъ, и после прибавлено, че кой отъ Руссіанете дойде да ся поклони и помоли тука, Богъ ще му вмѣни този трудъ и моленіе за таково: като че на истиннѣхъ билъ во Св. Іерусалимъ и ся поклонилъ св. мѣстамъ.

Монастыря по своето си мѣстоположеніе е прекрасенъ. Онъ стои на възвышено мѣсто и около него ся намиратъ други ридове, които назвали Елеонска Гора, Таворъ, Ермонъ, и долинките Кедрской Потокъ, Плачевный юдолъ и прочая. Така направено около монастыря и Силоамскій купель и Студенецъ Іаковль и близкото село названо село Скуделниче. Братія въ монастыря ся счисляватъ до 35 души калугери и послушницы, (чирацы) което число весма е мало за единъ таковъ големъ монастырь. Не далече отъ монастыря ся нахожда една мала церква съ три тѣсни келіи, които сѣхъ направени въ зданіето церковно. Тази церква прилича на нашѣхъ монастырскѣхъ кулѣхъ. Она ся нарича Никоновскій Скитъ. Въ неѣхъ Патріархъ Никонъ препровождалъ сичкій великій постъ въ безмолвіе. Въ зачатныя градъ Воскресенскъ, или, по настоящемъ, Село има само една малка церква. Нема ни дугяне, ни гостинници, освенъ три монастырски гостинници, които сѣхъ предъ самите врата монастырски и ся отдаватъ съ киріѣхъ на частны лица за кондисваніе на богомолците. Монастырьтъ отстои отъ Московскія и С.-Петербургскія жилѣзныя пѣхъ 18 версты, а отъ Москвѣхъ 50 версты, Троицы—Сергіева Лавра отстои отъ Москвѣхъ 60 версты, най богатыи и най знаменитый въ Россіѣхъ монестырь. Онъ стои нависоко мѣсто и е огра-

денъ около вржсъ съ высокѣ дебелѣ каменнѣ стѣнѣ. Въ този монастырь има два Собора великолѣпны: Первый во имя Пресв. Троица, а вторый въ имя успенія Богородици. Первый обаче, въ който почиватъ мощите на Святи Сергія, превосходи вторый съ своето си богато украшение. Въ него иконастаса (Темблото) са представлява на человекѣ да е като отъ злато направенъ: защото колко иконы има на него отъ долу до горе, и голѣмы и малки, на сичките направени ризы сребрени и позлатени. (риза се нарича кога се направѣ на иконѣтѣ дрехѣ сребренѣ такавѣ, каквато е исписана съ бои, и ѣ заковатъ после на иконѣтѣ така, щото се види само лицето на святецѣ, а друго се облечено съ сребро позлатено). Така и посреди церквѣтѣ въ иконастасите и свиде на иконыте направени ризи сребрени и позлатени. А мощитѣ Святому Сергію лежатъ въ големъ сребренъ и позлатенъ ковчегъ цѣлы-цѣлокупны, но така одѣти и покриты отъ горе съ плащаницѣ, щото нищо не откриватъ отъ нихъ голо кога ги цѣлуватъ; а цѣлуватъ рѣцете и главатѣ Св. Сергію така отъ горе презъ плащаницѣтѣ какъ ѣ сѣ покриты. Така сваде въ Россіѣ ся цѣлуватъ цѣлокупнитѣ мощи покриты. Надъ мощите направено малко кубе, таково, каквото има у насъ надъ святыте прѣстола въ олтаратъ, (кувькло) и оно сѣ отъ сребро и помѣстамъ позлатено.

Надъ нарамкѣтѣ въ този сборъ ся нахожда и ризницата монастирска, която е най богатата въ Россіѣ. Въ тѣзи ризницѣ гледа человекѣ сандѣци съ бисеръ. Въ неѣ до днесъ еще се хранатъ на Святого Сергія фелона и потирѣтъ съ дискоса, кои сѣ отъ дрѣво направени, а фелона е изъ басмѣ. Така е была тогава бѣдна Лавра, а сега има въ неѣ Евангелія и Сосуды отъ чисто злато по 100000 руб. сребрени. Сандѣцы съ бисеръ и безчисленное множество драгоценныхъ облачений, и Панагія самородна, то есть ненаправена, а така найдена, въ която ся види молящій ся монахъ предъ креста, и която е най драгоценната вещь въ ризницѣтѣ. Въ тѣзи ризницѣ може да види человекѣ на сичкитѣ Русски цари пожертвованията — отъ Димитрия Донскаго до Александра втораго, (1856) и отъ

нея да разумѣе какъ Руссія отъ день на день е разбогатѣвала, На средѣ двора монастырски направенъ каменный столпъ съ надписъ какъ Лавра избавила Россію отъ Поляците въ 1712 г. и потомъ избавила или сохранила животъ на Петра Великаго отъ стрѣлцѣхъ. Въ Лаврѣ е достапримѣчательна трапезата братска за своѣхъ ширинѣ и хубавинѣ. Тука дохождатъ така много госте и зиме и лете, щото не бива ни единъ день праздна церквата отъ нихъ, и монаситѣ не успѣватъ да имъ служатъ молебны и парастасе. Монаси и послушницы въ Лаврѣ има до 300 души. Въ Лаврѣ сѣ нахожда и Московската духовна Академія, но лаврскитѣ монаси не могатъ да ся учатъ въ неѣ. Еще въ Лаврѣ има училище за сиромашки дѣца, въ което учатъ разнымъ художествамъ: живописи, рѣзбѣ и прч. Отъ Лаврѣ три версты има Лаврскій скитъ, който ся именува Гетсиманія, въ него живѣятъ до 120 души монаси и послушницы и не пущатъ въ него жены да ся молятъ. Въ този скитъ направены пещеры, какъ въ Кіевѣ. съ церквѣхъ, въ кождо послѣдованіето утренно и вечерно ся отправлява съ 12-те избрани Псалмы Давидовы. Другій скитъ или монастырь отъ Лаврѣ съ 4 версты, называемый Витанія съ Духовнѣхъ Семинаріѣхъ отъ Московскѣхъ Губерніѣхъ, защото Семинаріята въ Москвѣ не може да вмѣсти сичките ученицы, Тука въ церквѣхъ направена Гора Таворъ и верху неѣ храмъ Преображенія. Въ този монастырь любилъ да живѣе лѣтно време Митрополитъ Платонъ. Въ него има до 30 души монаси и послушницы. Лавра прежде ся управлявала отъ Архимандрита, какъ всякій Ставропигіальный монастырь, който Архимандритъ служилъ съ декірій и трикерій, принималъ Святыте дары у царските двери като Архіереѣхъ, и ималъ право да производи Анагносты, а сега е начальникъ надъ неѣ Московскіятъ Митрополитъ, който носи титулъ и *Священно-Архимандриту Свято-Троицы Сергіеви Лаври*. Онъ остава свой намѣстникъ въ Лаврѣ Архимандритъ, който управлява Лаврѣ за него. Въ наше време бѣ намѣстникъ О. Архимандритъ Андоній, който управлява Лаврѣ повече отъ 25 години. Онъ е достазамѣчательный

монахъ и преопытный Началникъ. Въ Лавръ ся находи и гробътъ на знаменития монаха Максима Грека, Святогорца, изъ Ватопеда, когото пратилъ Константинопольскіятъ Патріархъ въ Россіѣ за да сличи и исправи священното писаніе Славянскаго языка съ Греческимъ. Неговиятъ гробъ ся намира въ църквѣтъ Преподобному Никону. Около Лавръ има голѣмо село съ 4 църквы, което ся вика Сергіевъ Посадъ.

Москва первопрестолный градъ на Российските цари, въ който и до днесъ ся вѣнчавать, (коронясвать) кога ся воцарять императорыте, ако и да живѣять въ С. Петербургъ, повж русскѣ Столицѣ отъ Петра великаго на самъ. Москва е градъ много голѣмъ и многолюденъ. Преди триста години онъ е билъ малакъ градъ и е занимлъ само това мѣсто, въ което е днесъ калето, и което и до днесъ се вика градъ. Това мѣсто е днесъ почти се дугяне, Тука е и царскіятъ дворець или палати. Царскіятъ дворъ составлява особено кале, довольно високо, съ високи по мѣстамъ на него кули, Оно има шестъ порти, и ся вика *Кремль*. Въ Кремль има три собора великолѣпни: успенскій, Архангелскій, и благовѣщенскій, които блещать съ злато и сребро и драгоцѣнни камъне. Въ успенскіятъ соборъ (онъ е главенъ мировото) има Св. мощи цѣли. Св. Іона, Св. Петра, Св. Филиппа Митрополитовъ Московскихъ, които лежатъ въ сребрени и позлатени кивоте. Еше има часть ризи Господни и други святини какъ-то Гвоздъ съ креста спасителя, части Св. мощей и прч. Въ този соборъ ся коронясва и царя, въ него ся намиратъ и гробниците на патріарсите Московски, освенъ Никона. Въ Архангелскіятъ соборъ има мощи Св. мученика царевича Димитрія цѣли. Въ този соборъ сж ся погребали Руските царове до Петра великаго. Въ благовѣщенскіятъ соборъ цѣли Св. мощи нѣма, но части отъ разни святыхъ има много, които части износятъ на свѣтлата седмицѣ заради поклоненіе. Въ кремль има и два монастири мужескій-*Чудовъ* и дѣвичій-*Вознесенскій*, и двата Ставропигіални. Въ Чудовъ има Св. мощи цѣли Св. Алексія Митрополита Московскаго. Въ кремль ся намира и ризницата патріаршеска съ много древни

рукописни книги. Туку показватъ омофора на Св. Николая Мирликійскаго Архиепископа. Тука варатъ и святото миро. Въ това мѣсто сж живѣяли и патриарситѣ.

Въ Кремль ся находитъ арсеналатъ и Оружейната Палата дето ся хранатъ царските древности, които я неможемъ да опишемъ, а само ще кажемъ, че тука е шапката на Владиміра Мономаха, съ която сж ся коронясвали прежните русски царіе. Тука е Польскіятъ царскій престолъ. Туку се намиратъ двѣ сѣдла, украсени съ драгоцѣнни камене испратени отъ султана на Екатерина II-а. Кровать на Наполеона паго неговъ портретъ, Носилки на Карла 13-го цара Шведскаго, въ които сж го носили, кога онъ ся билъ съ Петра великаго при Полтавж. Палатыте царски мы видохме, но я не знамъ що да кажемъ за нихъ. У нихъ има тоже церкви, а колко сж голѣмы ето примѣръ. Въ 1849 годинж, кога празднувалъ царъ Николай своето двадесетопятилѣтно царствованіе, былъ царскіи обѣдъ въ тѣзи палаты, гдѣто обѣдвали 18,000 души. Ето колко сж голѣмы! а че блещатъ отъ Злато и Сребро за това и дума нема. Въ Кремль има висока камбанарія называемая Іоанна великаго, на която ся находитъ големы кампане: въ 3000, 4000, 5000 и шесть хиляды пудове едната. Подъ неж има единъ падналъ, когото немогли да качать горе, но падналъ и ся счупилъ отъ еднж странж малко. Онъ е 12000 пудове тежокъ. (Секи пудъ има 13 оки наши.) Между градатъ и Кремля на вѣстокъ има голѣма поляна называема красная площадъ. На средъ неж направено мало возвышено мѣсто, което ся говори лобное мѣсто, и гдѣ, кога быва литіа (кресный ходъ) голема, Светятъ вода. На тѣзи полянж ся намира памятникъ излитъ отъ чугуны на Пожарскаго и Минина, кои освободили Руссиж отъ Поляцые въ 1612 годинж. Отъ тука ся починятъ големыте и най-хубавые улицы въ Москвж. Както, *Тверская. Петровка. Дмитровка. Срѣтенка* и другія. Между улицы Петровка и Дмитровкж намиратъ ся най-хубавые, най-богатыте и най-раскошныте дугяне, и това мѣсто ся вика *Кузнецскій мостъ*. Собственно въ градатъ или калето има четири монастыри му-

жески: *Знаменскій, Божоявленскій, Законоеспаскій и Греческій* или *Никольскій*, който принадлежи на Иверскій Атолкій манастиръ. Изъ църквите въ калето най-хубавата е Покровской соборъ, която ся нарича и Василиа блаженнаго: защото св. мощи почиватъ на този Светыя въ неж. Въ Москвѣ ся намиратъ още деветъ манастири Мужескій: *Симеоновскій* (на най-хубаво мѣсто и уединено малко на край градатъ) *Новоспаскій, Покровскій, Даниловскій, Андроніевскій, Златоустовскій, Срѣтенскій Петровскій и Донскій* и шесть женски: *Алексѣевскій, Рождѣствескій, Страстный, Никитскій, Зачетеевскій и Новодевичій.* и Така сички манастири въ Москвѣ ся считатъ 21, изъ които седемъ женски, а четиренадесетъ мужески. Изъ тѣзи манастири Новодевичій, Донскій, Даниловскій, Новоспаскій, Симоновскій и Покровскій приличатъ на кале съ своите си високи дебели стѣны. Въ Москвѣ има църкви приходски (енорически) и домашни 350, два театра, единъ университетъ, четири гимназии мужески и три института дѣвичій, двѣ Семинарии, много уѣзны училища и частны пансіоны както за дѣца, така и за момичета. Голѣници и богодѣлни казватъ да има до дваесетъ. Въ Москвѣ има много фабрики, на които работатъ по 1000. 2000 а на нѣкои и по 3000 души челоуѣцы така, щото една фабрика прилича на малакъ градецъ, или големъ манастиръ. Въ Москвѣ ся броятъ жители до 450,000 души. Но съ войскѣтъ и съ прѣзжитѣ повече треба да има отъ 500000. Само извоицики има какъ казватъ до 30000. Въ Москвѣ ся намира още едно голѣмо здание и пространно, което ся вика *опекунскій совѣтъ* или *воспитательный домъ*. Това здание занимава десетата часть на Москвѣ, въ него ся воспитаватъ оныя дѣца кои нематъ ни баща ни майка, а такива ся раждатъ въ Москвѣ по нѣколко хиляды въ годинѣтъ. Този воспит. домъ е направила Екатерина вторая. Презъ Москвѣ тече рѣката Москвѣ, която дѣли градъ на двѣ части, и отъ която и градъ е названъ Москва. На неж има два моста, единъ желѣзный, а другиятъ каменный. Освенъ тѣзи мостове праватъ сека годинѣ още по три други, които растуратъ пролетъ, кога до-

тече голѣма водата. За тази причинѣ е направенъ и каналъ чрезъ сичкиятъ градъ, но кога дотече не ся събира ни въ каналатъ ни рѣкѣтъ, а прави много пакости на хората. Бреговете на р. Москвѣ отъ опекунскіятъ совѣтъ до каменниятъ мостъ сѣ направени като стѣны съ перилла желѣзны отъ хубавъ камыкъ, което дава много хубавъ видъ и украшава градатъ. Презъ Москвѣ тече еще единъ рѣкѣ Яуза, която ся излива въ р. Москвѣ въ градатъ близъ до Опекунскіятъ совѣтъ. Тѣзи двѣ рѣки чистатъ нечистотыте градски, а отъ р. Москвѣ челоуѣцыте пиятъ и вода, по неж ходять и каицы съ стокѣ, кои ся викатъ *барки*. Собственно за пиење вода въ Москвѣ има друга, която е проведена отъ разстояніе десяти верстно въ градатъ, и терезіята ѳ направена на високо мѣсто именуемо *сухарева башня* отъ декато ся раздѣлява за разны части на градатъ въ шальдваранете, които сѣ нарочно за това направени. Но градатъ големъ, и тази вода не стига за сичките му краища, за това пиятъ и отъ р. Москвѣ. Въ москва има много бульваре, които украшаватъ градатъ и служатъ за расхожденіе на челоуѣцыте лѣтомъ. Тѣзи бульваре и домашните градины (садове) защищаватъ челоуѣцыте лѣтомъ отъ горещинѣтъ. На сѣвернѣтъ странѣ вѣнъ отъ градатъ има голѣма корія съ прекрасны градины и лѣтни домове, и тука лѣтомъ живеять богатые челоуѣцы съ фамиліите си. Това мѣсто ся называва *соколники* и *паркѣ*. Вообщѣ Москва прилича на градъ соединенъ отъ много градове малки: и такива сѣ монастырете, големые фабрики и лѣтните мѣста или дачи. Много украшаватъ Москвѣ бульварете. (мѣста насадени съ различни дръвеса, посѣяны съ трева и цвѣтя и направени въ нихъ много пѣтѣчки, кои усѣяны съ червенъ песокъ.) Они на половинѣ обикалятъ Москвѣ и сѣ слѣдующите: *Покровскій, Мясницкій, Срѣтенскі, Трубной, Петровскій, Сростной, Тверской, Никитскій, Пречитенскій* и *Зубовѣ*. Мы бехме въ Москвѣ въ 1856 лѣто кога ся коронова Александръ II. Онъ влезна Торжественно въ Москвѣ на 17 Августа, а 26 тоже ся Коронова. Мы сами съ очите си видохме Русското богатство и слава въ този

случай, и кой може да опише това нѣщо! Ето вхожда нѣто му какъ бѣ: По сичкъ Тверскъ ул. отъ дворецатъ *Парки* до Кремль бѣка поставлены солдаты по два реда отъ странъ и народъ хиляды, хиляды ся бѣ собрали да гледа това Торжество. Въ три сахати по пладе фърлиха нѣколко топове и земаха да дрѣжкатъ въ сичките камбане по сичките въ Москвъ церкви; и въ това време земаха да прехождатъ най-напрешъ войска прекрасно облечены на конѣ, потомъ разны Азіятски народы на конѣ по два въ редъ, потомъ заминаха 34 кареты позлатены, у секож по 6 конѣ и 6 конухи (сеизе) сѣ облечены въ злато, а двѣ кареты на дветѣ императрицы съ по 8 конѣ и 8 конюхи тоже се въ злато облечены, а потомъ войска на конѣ, потомъ Императоратъ на конь съ братията си и двама малки сынове и много Генералы сѣ на конѣ, пѣтомъ пакъ войска, която свиреше прекрасно съ музикъ, и така ся оконча церемоніята. Въ сичко това врѣме дрѣжкаха во камбанете и фърляха топове. Изъ триесетъ и четирите кареты въ 17 „седеха мъже по 4“ въ еднѣж. а въ другитѣ 17 „седеха жены може по 4“ въ керетѣж. Между многото чинове що заминаха напрешъ прѣдъ царятъ, кога заминуваха придворните Лакеи въ число шеесетъ и осмъ души, се въ злато облечены и пеши, заминаха съ нихъ пѣши и 8 придворни Арапе, облечены по турски съ шараваре, чалмы и салтамарки. На 26 „Августа по коронованіето и литургіята Императоратъ и Императрицата, облечены въ царскѣжтъ порфиръ и имуще коронъ на главатъ си излезнаха изъ успенскіятъ соборъ и ходиха въ Архангелскій и благовѣщенскій собори да ся поклонатъ Св. мащамъ, и послѣ влезнаха въ дворецатъ си така облечени. Сичкия този день фърляха топове и дрѣжкаха въ камбанете по сичкитѣ церкви. Вечерѣта быде иллюминація (донанма) и ся продължава три дни; кой може да опише какъ беа освѣтены палатите царски, Арсеналатъ, присуственните мѣста, казанскіятъ соборъ и дома на Графа шереметева! Това тебе чловѣкъ да види, а да опише подробно неможе. Септемврія 8-мый быде народный праздникъ, на който ядоха и пиха

200000 души; обѣдать беша на Ходинско поле. (находикъ) Септемврія 19-иый быде фейерверкъ (фърлиха презъ сичкѣтъ ноцъ разны фишецы) На този фейерверкъ представиха огнедышуца Гора, правеха небото синьо, червено, бѣло и зелено и го освѣщаваха на голѣмо пространство. 1856 „Септемврія 30“ москва. Рязанъ губернской городъ на рѣкѣ трубешъ съ катедрѣ Архіепископѣ. Този градъ не е така богатъ, като други Губернски градове; въ него нема ни големи домове, нивеликолѣпны заведенія. Но у него ся находи такъвъ великолѣпенъ и высокъ соборъ, каковъ мы нигдѣ не видохме въ Россіѣ. Онъ е построенъ при Стефанѣ Яворскомъ. Въ Рязанъ има гимназія и пансіонъ, Семинарія, два мужески монастыри и единъ женски, 15 церкви и жители 18000 души. Отъ Рязанъ не далеко течѣ рѣка Ока.

Село Бѣлюмать отъ левѣ странѣ на р. Окѣ съ 7000 жители, има четири церкви велелѣпны и богато украшены, и едно училище. Село Ковцы съ едни великолѣпнѣ и богато украшена церквѣ, има едно училище и жители: до 5000 и ся намиратъ тоже отъ лево на Окѣ. — Село Аадново има 4 церкви и жители повече отъ 8000 души. Оно е заселено по двата брегове на р. Окѣ. И въ трите села жителите ся питають съ плаваніе по р. Окѣ; и ся намиратъ въ селата довольно богаты хора, които иматъ довольно пространны и чисты домове. Въобще жителитѣ на тѣзи села приличать на жителите отъ нашите балкански големи села. Само на упомянутите села жителите сѣ повечето робе. (Господски крестьяне, барскіе, барщина). Зарайскъ уѣздный градъ въ Рязанскѣ Губерніи има 10 церкви три училища, изъ които едното дѣвиче. Около соборатъ има крѣпость, която приходи въ разрушеніе. Градатъ е расположенъ на холмы и долины. По край градатъ течѣ рѣка Осетръ. Жители има 1000. Вънѣвъ уѣздный градъ въ тульскѣ Губерніи; има 6 „церкви двѣ училища и жители около 4000 души. Онъ е заселенъ отъ дѣсно на рѣкѣ Винѣвкѣ.

Тула, Губернскій градъ съ катедрѣ епископскѣ, заселена половина на ровно мѣсто, половина на го-

ристо презъ средъ градатъ тече рѣка упа, на кождо ся находитъ и оружейныйя заводъ. Този заводъ е первый въ Россіѣ изъ Ружейнитѣ заводе, онъ е направенъ отъ Петра Великого, при него сѣ опредѣлени 12000 оружейницы. Кои изработуватъ сто хиляды пушки въ годинѣтъ. Въ този заводъ челоуѣкъ гледа таковы машины, щото главата му ся замае. Сичките зданія на заводатъ сѣ каменны. Въ тула има 25 церкви, изъ които соборатъ е най-хубавата. Единъ монастырь женски, една община, която ся называва Никольска часовна, Семинарія, гимназія, пансіонъ, двѣ уѣздныя училища, и много други имали приходски училища. Тула е вобще градъ чистый, и сѣ своитѣ си частни и общественны огромны каменны зданія, прекрасный, Первы улицы въ него сѣ: Миліонная, кіевская, пятницкая и посольская. Около собора направена крѣпость, която има 4 порты, и ся называва кремль. На рѣкѣ Упѣ има желѣзень висящій мостъ. Мы кога бѣхме въ тулѣ три пѣти залива рѣката градатъ презъ Декемврія 1855 година. Въ тѣзи годинѣ праватъ въ кремль новый теплъ соборъ. Въ тулѣ жители има: 62000 души.

Амценскъ, уѣздный градъ отъ Орловскѣтъ Губерніѣ, стои на рѣкѣ руша, която презъ средъ него протича, и е судоходна. Въ Амценскъ има прекрасный и великолепный Соборъ, направенъ на високий ридъ. Има еще 11 церкви призоудски, двѣ училища уѣзны, духовно и народно. Единъ монастырь мѣжески, общественный садъ и жители 10000 души,

Фатежъ уѣздный градъ отъ Курскѣтъ Губерніѣ, маленкій и расположенъ на равно мѣсто; въ него има двѣ церкви, едно училище народно-уѣдно и жители 1600 души. По край него тече маленка рѣка Всожа.

Курскъ Губернскій градъ сѣ катедрѣ епископскѣ стои на Гористо мѣсто, и е засаженъ отъ секаде сѣ големи богаты градины отъ ябълки, круши, вышни и сливи. Онъ е довольно многолюденъ градъ сѣ 60000 жители, и по строеніето си хубавъ. Най-хубавите му сѣ: Херсонская и московская. Презъ градътъ протичатъ двѣ рѣки Тускаръ и Курска, поелѣдната прилича на потокъ. Въ градатъ има мужескій знаменскій монастырь и

въ него сѣди Архіерея. Соборната църковь на този монастирь е много голема, хубава и величественна, нейното големо кубе ся поддържава отъ 16 колонны (дирецы каменны) въ този монастирь има чудотворна икона знаменіе божія метере, която тържественно носатъ ката година на панаира, кой става на 9-тѣ недѣльж послѣ великдень въ 25 версты далече отъ Курскъ, и ся именува „коренная ярморка“. Има още въ градатъ и дѣвичій монастирь и странноприемный домъ. Отъ общественныте зданія най-хубавы сж: Присутственныте мѣста (конацыте) и гимназіята. Тоже сж хубавы общественныятъ садъ и градската болница. Семинарія въ Курскъ нема; она ся находи въ Бѣлградъ. Церкви въ курскъ има 22. „Този градъ ся слави най-много съ плодоносныте си градины, и съ хлѣбоизобиліе. Обоянъ уѣздный градъ на рѣкж Обоянка отъ курс. Губерніж. Съ 6 церкви приходски и единъ монастирь мужески, жители му повече старовѣрцы. Тадеве уже языкътъ великорусски ся измѣнява на молороссійскій.

Бѣль-градъ уѣздный градъ отъ курскатж Губерніж, нѣкога Епархіалный градъ съ катедрж Митрополитскж стои на равно мѣсто на рѣкж Донецъ. Въ този градъ и до днесъ още стои Духовната Семинаріж. Въ него още двѣ училища уѣзній-духовній и 1 уѣзно народно, два монастири мужескій, гдѣ почиватъ мощите на епископа Иоасафа нетлѣнно открыты, но святителя не е вчисленъ още въ числото на святите; и дѣвичій монастирь съ хубава съборна църква, приходски церкви 18 а жители 10000 души.

Харьковъ Губернскій градъ съ катедрж епископскж на рѣкж Харьковъ и Лопанъ, които течатъ презъ средъ града и сж малки. Този градъ е первый въ тѣзи странж, която ся говори украина. Въ него ставатъ четири панаире въ годинжтж, отъ които най-голѣмыя е *Крещенская ярморка*, и ся продолжава единъ мѣсяцъ. Харьковъ е заселенъ на равно и гористо мѣсто. Въ него има много домове каменны, хубавы и великолѣпны. Нѣкои улицы: като Екатеринославская, Московская, Троицкая и Сумская могатъ да ся сравнатъ съ Московските улицы по построй-

кѣтъ си и чистотѣтъ си. Въобще Харьковъ е градъ трѣговскій когото именуваѣтъ столица всей украины. Въ него има университетъ, двѣ Гимназій, дѣвичій институтъ, много частны учебны заведенія, Семинарія, духовно дѣвиче училище и нѣколко приходски и уѣздны училища. Има единъ мужескій манастиръ, който е прѣвращенъ въ Архіерейскій Домъ и еще другій манастиръ мужескій вѣнъ отъ градътъ 9 версты, называемый Курешъ, на весма хубаво и весело мѣсто. Церкви има 13, отъ най-хубавата е Соборо (Митрополіята). Има хубавъ общественній Садъ. Жители въ Харьковъ считаватъ 25000 души.

Кіевъ губернскій градъ съ катедрѣ митрополитскѣ на рѣкѣ Днѣпръ отъ десно. Заселенъ на гористо, но хубаво и весма весело мѣсто. Онъ ся счита трета столица по настоящему въ Россіѣ; а въ старо врѣме е былъ первый градъ гдѣ сѣ ся крестили руссите. По своятъ си святины онъ и сега е най-первый градъ; Въ него ся намира Печерска лавра, въ която въ която ся находи чудотворна икона успенія пресвятыя Богородицы, и 110 мощи цѣлы-цѣлокупны въ пещерыте. Около Лавра има силна крѣпость, която ся еще прави. Кромѣ Лаврѣ въ Кіевъ има еще манастири: Михайловскій, гдѣ почиватъ мощите на Св. великомученицѣ Варварѣ, Братскій, Екатеринскій. (подворіе Синайско) Никольскій и Кирилловъ: и единъ женскій называемый Флоровскій. Въ Кіевъ има университетъ, Кадетскій Корпусъ, двѣ гимназій, дѣвичій институтъ, Духовная Академія, Семинарія и много други учебны заведенія и богатій арсеналъ, въ които има много турски топове, земени отъ турцыто во врѣмето на войнитѣ турски съ Руссія.

Въ Кіевъ е замѣчателенъ катедральніатъ соборъ, когото е направилъ Ярославъ Первій по подобіето на Св. Софія въ Цариградъ. Въ него почиватъ мощитѣ на Св. Макарія Митрополита Кіевскаго.

Кіевъ вообще по положеніето си ся раздѣлява на три части: Подоль, Вишгородъ и Печерска Лавра. Общественнія Садъ тука е замѣчателенъ по своето си весело мѣстоположеніе. Най-хубавото мѣсто въ Кіевъ

е Крещатика. Вжнѣ отъ Кіевъ 4 версти има монастирь мужескій, називаемій *Выдубицкій*. Въ градатъ има 25 церкви приходски, отъ които най-хубавѣтъ е Андреевската по своето си високо мѣстоположеніе. Жители въ Кіевъ броятъ до 45,000 души. Въ Печерскѣтъ Лавръ на камбанаріѣтъ има камбане 4000 пуда една. Камбанаріята е висока 48 сажене. Тука лѣте дохождатъ изъ сичкъ Руссія хиляди хиляди гости на поклонение Св. Мощамъ и Чудотворной Иконѣ, щото монасите не успѣватъ да ги исповѣдять и параклисъ да имъ служатъ. А монаси въ Лавръ и по пещеритѣ сѣ до 200 души и 500 послушници. Лавръ има двѣ пустини: Голосеевъ и Китаевъ, и у нихъ живѣять старите заслужени монаси на спокойствіе.

Валки уѣздній градъ на Харьковскѣтъ Губернія; градъ бѣдній, но на весма хубаво и весело мѣсто заселенъ. Въ него има 3 церкви приходски и жители 7000 души. Тука има много градини насадени съ яблаци круши и други плодоносни дървеса. Въ този градъ на 1829 имало единъ паша и много плѣнни турци, които направили бунтъ и избили нѣколко русси, а изъ нихъ избили до 150 души. Бунта билъ за това: заминалъ нѣкой русски генераль и водилъ съ себе си една булж туркиня. Тази була видѣла пашата и извикала по турски да ѝ избави. Пашата ѝ просилъ у Генерала, но онъ ѝ не далъ. Тогава турцитѣ нападнали на Генерала, и съ силж искали да отнѣтъ у него булжтъ; и тѣй станалъ този бунтъ, който наплашилъ много простія народъ.

Полтава Губернскій градъ съ Катедрж Епископскж стои на рѣкж Ворсклж. Онъ е достопамятенъ по сраженіето на Петра Великаго съ Карла XII-го царя Шведскаго, когото Петръ великій тука совершенно побѣдилъ. За память на тѣзи побѣда направенъ памятникъ при преображенскѣтъ церква въ града, въ която Петръ служилъ благодарный молебенъ за побѣдата, гдѣ е Карлъ изображенъ като Арсланъ укървавенъ и израненъ совсѣмъ, щото едва дыше. Този градъ е уже совсѣмъ Малоросійскій, въ него има много евреи които иматъ синагога и училище. Тука става панаиръ

на Илиинденъ, който е заведенъ отъ 1852 година; и този панаиръ оживилъ малко Полтава. Собственно града стои на високо и хубаво мѣсто. Въ него има весма хубавъ общественнѣй Садъ, Кадетскѣй Корпусъ, Дѣвичѣй Институтъ и Гимназія. Семинаріята му ся намира въ г. Переяславль, гдѣ по напредъ сж живе- яли и Архіереите. Въ града има 8 церкви приходски и единъ монастиръ мужескѣй, който стои на весма ви- соко, хубаво и весело мѣсто, и има около него корія. Най-хубавитѣ здания въ града сж: Кадетскѣй Корпусъ, Присутственнѣй мѣста, Архіерейскѣй домъ, Институ- татъ, и домъ Дворянскаго Собранія. Противъ Дво- рянското собраніе и Кадетскія Корпусъ направенъ па- мятникъ за измѣнжтж на Мазепж. Жители въ Полтавж броятъ до 20500 души.

Кременчугъ уѣзднѣй градъ на Полтавскжтж Гу- бернія отъ лѣвж странж на рѣкж Днѣпръ стои на равно мѣсто, но песочно. Въ него има 5 церкви, двѣ училища уѣздни народно и духовно и хубавъ градскѣй садъ. Тука тоже има много евреи, кои иматъ училища и синагоги свои. Кременчугъ има хубава тржговія: за- щото Днѣпръ при него прави лиманъ. Кременчугъ ся дѣли на двѣ страни чрѣзъ Днѣпръ, но повече града е отъ лево; десната му страна ся именува Креоква, която преди била особеннѣй градъ отъ Херсонскжтж Губернія, а лѣвата собственно Кременчугъ. Въ този градъ жители броятъ съ евреите 25000 души. Лѣте градо ся соединява съ понтоннѣй мостъ, а въ друго време непрестанно превозятъ нѣколко каици голѣми челоуѣци, кола, добитакъ и прочая.

Елизаветъ градъ уѣзднѣй градъ отъ Херсонскжтж Губернія на рѣкж Ингуль, коя протича презъ него. Този градъ ся именува *Военнѣй*, че сичкитѣ му села сж длъжни да работятъ за войската. Они иматъ всегда конакъ и отъ това теглятъ много селачете. Они мо- гатъ да ся наречатъ военни робѣ, и наистиннж сж такови. Въ града има големи казарми, гдѣ ся помѣ- щава щабатъ на войската и ся именуватъ дворецъ, (палати). Въ града има 7 церкви, едно духовно, и друго народно уѣздни училища.

Евреи има много и въ този градъ, които иматъ три синагоги и нѣколко училища. Кромѣ това има и пансіонъ общій за благородните момичета.

Жители броятъ въ Елизаветъ градъ до

Николаевъ, уѣзднѣй портвѣй градъ на Херсонскѣхъ Губернія, намира се въ соединеніето на рѣките Ингуль и Бугъ, и отъ това е обиколенъ отъ сваде съ водж, кромѣ восточнѣхъ му странж, и представлява Полуостровъ. Въ този градъ има верфъ, гдѣ се строятъ корабліи, (адмиралтейство) и сега по унищоженіето на Севастополь (1857) е главнѣй лиманъ на Черноморскѣхъ Русскѣхъ флотъ. Града е отъ морето далеко 40 версти, но има големъ лиманъ отъ рѣките Бугъ и Ингуль. Въ него има много учебни военни и филологически заведенія, прекрасенъ буловаръ, направенъ на брегатъ, за расхожданѣ. Церкви има въ него 8. Жителитѣ му сж сички христіане. Прже имало и тука евреи, но сега послѣ войнѣхъ (1857) ги испадили сичките. Въ седмъ версти отъ Николаевъ намира се болгарска колонія именуема Терновка, на която жителите дошли въ Руссіа изъ Турско въ 1811-то лѣто изъ Едренелискѣхъ Епархіа отъ село Дервенъ. Они сохрѣняватъ и до днесъ свойа си язикъ, своитѣ обичаи и своето рухо. Въ селото си иматъ 1 църква, коя преправена отъ джаміа, и до днесъ ѣ стоятъ викалата (две) за знаменіе на неодавното владичество турско въ тѣзи страни. Имамъ си и училище въ селото, въ което се учатъ дѣцата само по Русскѣхъ, а не по бѣлгарскѣхъ. Священника имъ е сега (1857) русинъ, отъ когото се много бабичките плачатъ, коимъ между другите не давалъ да говорятъ и по болгарскѣхъ. А прже си имали священникъ Бѣлгаринъ, за когото много желаяли. Сички они живеятъ добре, но се жалѣятъ за старото си отечество: понеже землята тука не може да имъ възблагодари трудовете, какво въ турско. А най-повече жалятъ, че лозята имъ се не држжатъ.

МАТЕРИЯЛИ ЗА БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ.

ОТЪ

Стоянъ П. Джансхзовъ.

Глава 1.

Българославянското плѣме е дошло на Балканский полуостровъ отъ кадѣ Волга. Приволженскитѣ българи сѣ били познати на Перситѣ. Перситѣ наричатъ сѣ думата *българъ* хубаво изработена единъ видъ кожа ¹⁾. Перси, Араби и Турци даватъ разни названия на Каспийското море, мѣжду които е едно и Българский океанъ (Бахри Болгаръ) ²⁾. Може би нашитѣ думи „хубавъ“ и „зълъ“ сѣ отъ Персийскитѣ думи „хубъ“ и „заль“ ³⁾. Тѣзи думи нашитѣ прѣдѣди сѣ взели непосредственно отъ перситѣ. Историческитѣ слѣди на българо-словянитѣ се простиратъ и въ широкитѣ провинции на Мала Азия. Мала Азия отдавна е била свѣрталище на българо-словянитѣ.

Българо-словянски плѣмена сѣ живѣли тамъ въ врѣме на византийцитѣ, а и сега живѣятъ. Българскитѣ хайдуци, изгнаници и заточенници сѣ намирали въ старо врѣме, а и сега намиратъ гостоприемство въ провинциитѣ на Мала Азия отъ тамошнитѣ плѣмена ⁴⁾.

¹⁾ „Люгати Османли“ (Османски рѣчникъ) отъ Хаджи Халиль 1282 г. Цариградъ стр. 62.

²⁾ „Тархи Джеведетъ“ (История отъ Джеведетъ) томъ 3, стр. 151. Цариградъ 1273 г.

³⁾ „Люгати Османли“ стр. 156.

⁴⁾ Наши нѣкои съврѣменници отъ Южна България помнятъ, че Ангелъ войвода родомъ отъ с. Новаково, Хаджи-Елеска околия и Петко войвода отъ с. Джанъ Хисаръ Дедеагачска кааза въ Турция зимоваха съ дружината си въ Мала Азия и Св. Гора, а лѣтъ прѣминаваха въ родопитѣ. Заточенитѣ пакъ прѣди нѣколко години отъ турското правителство въ Караманлия Архимандритъ Харитонъ и Цогаръ Сарафовъ отъ Неврокопско избѣгаха съ помощта на Караманцитѣ въ София.

Въ 696 г. Р. Цр. въ врѣмето на Византийскій Императоръ Иустиниана II-й много славяно-българи се прѣселили отъ Македония въ Мала Азия. Прѣдавали добра войска на византийцитѣ, нъ понѣкага имъ пакъ пакостили. Много славяни били прѣселени въ въ малката областъ Опсиклонъ (obseguium). — Обсѣнъ — въ Мала Азия у пропондитѣ.

Византийцитѣ наричали тѣзи колонисти слависияне (склависияне). Императоритѣ си създали тридесетъ хиляди души отборна войска отъ тѣхъ. Малко подиръ въ войната имъ съ Арабитѣ (въ 692 г.) двѣ трети отъ тази войска прѣминали отъ страна на Мохамеданитѣ, останалата третя заедно съ женитѣ и дѣцата безчеловѣчно били истрѣбени отъ Гърцитѣ.

Около 760 г. се прѣселили и други българи около 208,000 души въ Мала Азия при рѣката Артана ⁵⁾ въ Витиния. Витиния е била обѣмала сегашнитѣ вилаети (области) Худавенди кърска (царска) — Брусенска и Балѣкесерска съ Никоимидийскій (Изникмидски) санджакъ.

Българо-славянскитѣ названия на нѣкои мѣста въ тѣзи области или близо находящитѣ се идатъ и до сега при всичкитѣ много испытвания да докажатъ, че сж били населени и отъ части съ Българи. Тѣзи названия сж: рѣката Сушица не далечъ отъ Бруса ⁶⁾. Булгар-дагъ (Българска гора), простирающа се отъ Брусенската до Кониенската областъ, въ която се намиратъ много развалини отъ манастири, черкви, крѣпости и други; градътъ и полето Михаличъ, яловецъ и ялово (планина и градецъ). Томаничъ или Томаница (планина) нарѣчена тѣй отъ българо-славянина бунтовникъ полководецъ Тома въ Витиния ⁷⁾. Гората Ко-

⁵⁾ Историята Болгаръ отъ Д-ръ Юс. Иречекъ Одеса 1878 г. стр. 117, 118 и 173. — Артанас-Ердекъ гдѣто е и града Ердекъ.

⁶⁾ Който е ходилъ въ Бруса и околноститѣ ѝ и е любопитствовалъ, трѣба да е чулъ това название на рѣката.

⁷⁾ Тома Българо-славянинъ е билъ единъ Византийски полководецъ, който въ врѣме на Византийскій Императоръ Михаила II-й вѣстаналъ и въ Витания, дълго врѣме се борилъ противъ Императорскитѣ войски. Най послѣ Императоръ Михаилъ подпомогнатъ отъ Българскій царъ Крума, нанесълъ поражение на Тома при Цариградъ. Тома побѣгналъ въ Одринъ, нъ тамъ уловенъ е билъ и ударенъ на колъ, Истор. Болгаръ Иречекъ Одеса 1879 г. стр. 179.

тель при старий Стамболъ (развалини на старий градъ Троя), островитѣ Мжгла, Молово, Кошюта, островътъ подъ название Островъ въ Бѣломорската областъ: окржитѣ Бугадечъ (Богатецъ), Урла-Орла (отъ орелъ) въ Балжесерската областъ; Байрамичъ (Баирамичъ или Баирамецъ)⁸⁾ Михаличъ тоже въ Енкюрската (Анкорска) областъ и околията Михалъ газиевъ Костамонийската областъ⁹⁾.

Въ Изникмидский санджакъ има турско село Херсекъ (Херцеговина). На близо до него и Ялово, не далечъ отъ тѣзи села има и българско село Къздервентъ. Жителитѣ на това село говорѣтъ смѣсено едно нарѣчие отъ Българско-Македонски и турски. Други Български села тоже и сега има въ окржитѣ на Банджрма, Ердекъ, Балжесеръ, Михаличъ, Маница и др. отъ които подиръ освобождението нѣкой се прѣселиха въ Варненско и Тозлука въ България¹⁰⁾, около половината на 13-й вѣкъ въ Витания и околноститѣ ѝ се появили османскитѣ турци¹¹⁾. Това кочующе Джегатайско¹²⁾ плѣме подъ прѣдводителството на своя главатаръ Сюлейманъ-алпкая, началникъ на нѣколко стотинѣ души съ семействата и стадата си се скитало по планинитѣ Томаница и Булгардаа. Българитѣ сж първитѣ, които прѣчакаха това диво горско плѣме.

⁸⁾ Баирамичъ прѣзиманъ отъ синъ на нѣкой Баирамовъ синъ. Боснохерцеговинскитѣ боеве и до сега се назоваватъ и подписватъ Ахмедъ бегъ Баирамъ Бегичъ или Баирамагичъ. Така и Критянитѣ по-мюсюлманени Гърци Мустафаки Ахметаки или Мехмедъ бей Кандилаки отъ г. Кандия по свойството на языка си. Така сжщо и нашитѣ помаци си прѣобръщатъ имената отъ турски по свойството на Българский языкъ отъ Хасанъ — Хасю, Махмудъ — Мутю, Мехмедъ — Метю и Фатли — Фатлия.

⁹⁾ Планината Булгардаа е извѣстна на Българскитѣ абаджий и заточеници. За градътъ Михаличъ, Яловецъ, Ялово, Мжгла, Молово, Кошюта, Островъ Бугадечъ, Орла, Баирамичъ и Томаничъ, виждѣ „Самнамай джеветѣ апей Османие“ (Календаръ на Отоманската Империя 1301 г. Цариградъ стр. 30, 36, 37 и 38. Теоре Периодическо списание на Бълг. Кн. Др. Срѣдецъ книжка XXXIX — 1892 г. стр. 452.

¹⁰⁾ Г-нъ П. Р. Славѣйковъ казваше, че отом. министръ на Просвѣщенито Мюнихъ паша казалъ и Екзарха, че и на персийскитѣ граници имало Българинѣ, това и до сега се недоказа.

¹¹⁾ История Болгаръ Д-ръ Иречекъ Одеса 1878 г. стр. 378.

¹²⁾ Джегатай е страната, въ която осман. турци живѣли прѣди да дойдатъ въ Хорасанъ и послѣ въ Мала Азия. Турцитѣ отъ това носѣтъ и названиенето си читатъ и гаджалъ, когато българитѣ имъ говорѣтъ за прѣзрѣние. Арменцитѣ пакъ ги наричатъ „Даджикъ“, а циганитѣ „Хорасай“. Циганитѣ наричатъ и българитѣ „Дастъ“ можеби отъ Дакия.

Тукашнитѣ българи дълго време бѣха ратували въ полза на Византийската Империя сръщу селджюкскитѣ Тюркмени. Тѣ бѣха граничната стража на Византия, за това и станаха всички жертва за Империята, казва единъ гръцки историкъ.

Османското плѣме ги заварило ослабнали, при все това тѣ пакъ се бориха и най послѣ имъ отетжиха. Сюлеймана Алп-кая, наслѣдилъ синъ му Ертогрулъ, който случайно помогналъ съ дружинната си на Селджукский Султанъ Аляед-динъ въ битката съ монголскитѣ нападателни ордии, когато се расхождалъ съ стадата си. За тази му услуга Аляед-динъ подарилъ на Ертогрулу българската планина Томаница и зимовищата на Екишехиръ и Сюгютъ.

Прѣди да се явятъ тѣзи нечакани гостие османскитѣ турци и да завладѣятъ нѣкои мѣста на Мала Азия, единъ отъ Българскитѣ царие на име Михаилъ, прѣкоросанъ Мичоили Мицо оставилъ Гьлгария и се прѣселилъ въ Мала Азия при рѣката Екатандра, дѣто му било дадено отъ Византийцитѣ голѣмо пространство ¹³⁾

На 1358 г. се родилъ Ертогруловий синъ Османъ, отъ когото Джебгатайскитѣ турци се нарѣкоха османлии. Още въ младитѣ си години той изгонилъ неприятелитѣ на Селджийската държава и превзелъ отъ Византийцитѣ нѣкои градове. Османъ прѣвзелъ крѣпостта Иншеолъ (Ангело-кома) отъ управителя и Никкола, когото и убилъ на 1288 г. ¹⁴⁾. За да можтъ да си въобразятъ читателитѣ какъ е убитъ този Никкола, ще се повърнемъ малко по-напрѣдъ. Когато Латинцитѣ прѣвзеха Цариградъ Императорскитѣ Византийски фамилии се прѣснали тука тамъ и съставлявали особни държави. Въ това време нѣкои областни упра-

¹³⁾ Дръ Иречекъ въ своята История Болгаръ споменава за този Царъ до отиванieto му въ Мала Азия (виждь Истор. Болгаръ Одеса 1878 г. стр. 352, 355, 495, 497, 530, 532 и 533). Тоже се споменава и въ Български книжици часть 1-а 1858 г. стр. 116, че той се оттегилъ въ Мала Азия за да прѣкара спокоенъ домашенъ животъ, въ що е станалъ послѣ не се споменава.

¹⁴⁾ „Тарихи османи“ — (Османска История съ гръцки букви турски думи (Карамански) вѣстникъ „Микра Азия“ или Анатоли (Мала Азия или Истокъ) подписстникъ брой 1916 въ 1874 г.

вители се подчинавали то на Селджуцитѣ, то на Византийцитѣ или по добръ споредъ врѣмето ставали и на еднитѣ и на другитѣ поданници. Въ пълна смисълъ, обаче, тѣ били единъ видъ, поне, независими господари.

Такива били и освѣнъ Ангелокомский или Инегесонский, убитъ отъ Османа Господаръ Никола, управителитѣ на Биледжикъ — „(Велокома), (Караджа-шехеръ) — Мелангия — Черна земя) и Господаря на Харманъ кая или Харманджикъ — Кюсе Михалъ бей (князь), които допирали до Османовата държавица. Велекомский управитель женилъ сина си за дъщерята на Архисарекъ и призовалъ и Османа на свадбата съ цѣлъ да го убие. Кюсе-Михалъ пакъ прѣдизвѣстилъ Османа та Османъ взелъ мѣрки и прѣвзелъ съ измама града му, като плѣнилъ и невѣстата по име „Нилофоръ“ та я далъ за жена на дванадесетъ годишния си синъ Орхана ¹⁵⁾ като съ Никола, обаче не се е случило съ другитѣ християне управители, а особено съ управителя на Харменъ кая, казаний Кюсе Михалъ бей, бивший управитель на Бруса Хаджи Илия бей и бивший командантинъ на Бруса Евроносъ бей и тримата Витинийски Българи ¹⁶⁾ Кюсе Михалъ бей билъ искрененъ приятель на Османа. Той е билъ едничкии съвѣтникъ Османовъ за завоевание, чрѣзъ когото той е завладѣлъ много градове. Неще бжде глупостъ казва Николаки Сулиди въ своята караманска история да дадемъ нѣкои свѣдения за единъ ромеецъ (румъ, така наричатъ турцитѣ всичкитѣ християни отъ Византийската Римска Империя), който се нарече Кюсе Михалъ и който ще се спомѣнова най-много въ всичкитѣ битки, направени въ полза на османцитѣ.

Въ 1317 г. той приелъ муслюманската вѣра. Като съвѣтникъ на Османа, той го придружилъ та отишли

¹⁵⁾ Всичкитѣ историци турски сж писали това име „Нилоферъ“ и казватъ, че е християнско. Подходяща дума обаче казва „Гарихи-Осман“ — нема. Отъ нейното име, има мѣжду Бруса и Модакия рѣка (Микра Азия 1874 г. брой 1915). Въ Никеа Изпикъ има и голѣма джамия.

¹⁶⁾ За тѣзи Витинийски Българи има забѣлжено мимоходомъ въ периодическото списание на Българското Книжовно Дружество, Сръдецъ, книжка XXXIX 1892 г. стр. 452. Ний ще опишемъ на редътъ подробно тѣхнитѣ дѣла и заслугитѣ имъ на Турция.

съ войска къмъ Леблебиджи-хисаръ (Кувуклия). Левке и Енидже. Управителитѣ на тѣзи градове се не противили, нѣ се прѣдали, за това тѣ си задържали мѣстата както билъ Кюсе Михалъ. Подиръ Османъ не ходилъ вече на война, защото билъ болничевъ, нѣ пращалъ спца си Орхана съ Кюсе Михалъ. Тѣ обсадили и десетина пѣти обсадившии се отъ османцитѣ градъ Бруса и на 1323 г. го прѣвзели. Главний посрѣдникъ за прѣвземанieto на този градъ е билъ Кюсе Михалъ бей. Така падналъ града Бруса — Главенъ градъ на Витания — тази Българо-славянска страна въ рѣцѣтѣ на османцитѣ и стана святъ за тѣхъ. Витанитѣ Българи освѣнъ на селджуцитѣ и тюркменитѣ сж се опирали силно и на османскитѣ турци. Прославенитѣ тѣхни прѣдводители сж били Храниславъ, Иванъ и други. Ето що пише Господинъ Д-ръ Иречекъ за тѣхъ: (въ) Въ войнитѣ водени отъ Гърцитѣ съ турцитѣ взели участие много Българи. Знаменитий герой Храниславъ, вземънъ въ плѣнъ отъ Гърцитѣ въ войната имъ противъ Иванла, е билъ дълго врѣме държанъ въ тюрма, Андроникъ го назначилъ „Великъ чаушъ“ и главно командующъ въ Витания, гдѣто прославилъ своето име съ нови подвизи. Наскоро Иванъ тоже се отличилъ въ Българскитѣ войни, макаръ и овчаръ събралъ въоръжени съ лѣкове и стрѣли хайдуци за самостоятелна борба съ турцитѣ. Прѣди да успѣе обаче да пристигне въ Пропонтида билъ задържанъ отъ недовѣрчивитѣ Византийци. Подиръ деветъ мѣсяци той успѣлъ да побѣгне изъ затвора и отново започналъ романтическа партизанска война. Турцитѣ въ това врѣме били обсадили „Кенхри“ ¹⁷⁾ гдѣто изъ Скамандренската долина се спасилъ много народъ. Иванъ попадналъ напрасно на турцитѣ и ги распрѣстналъ: но затова когато тѣ събрали по-голяма сила, той самъ билъ плѣненъ отъ тѣхъ. Тѣ го искарали при стѣнитѣ и искали отъ обсаднитѣ откупъ. Гърцитѣ се двоумили за дава-

¹⁷⁾ „Кенхри“ е Кенгари (Гангре) въ Кастамюнниската област не санджакъ. Ако пакъ Кандрето е каза въ Цариградската област въ Никомидийскій санджакъ, Вѣрното е първото, защото се намира при р. Скамандри.

ние пари. Тогава Иванъ извикалъ по Български (той знаелъ, че нѣкои отъ Гърцитѣ знаели този языкъ) за да дадатъ откупни пари, които като получатъ, щали сжко да стоятъ на турцитѣ. Но и турцитѣ разумѣли неговитѣ думи. Тѣ го повърнали назадъ и го убили. По други извѣстия той побѣгналъ отъ плѣнъ и съ 1000 хайдуци дълго врѣме се държалъ около Солунъ, като продължавалъ да се отличава съ нови подвиги. Този интересний епизодъ около 1306 г. ни прѣдставлява въ историческия оригиналъ за одного отъ многото лица, за които се споменува много и до сега подъ разни имена въ народнитѣ юначески пѣсни (Ист. Бъл. страници 368 и 379). Други пакъ отъ Витинийскитѣ Витинийскитѣ Българи, както спомѣнахме по напрѣдъ сж спомогнали за успѣха на османцитѣ. Такива били освѣнъ Кюсе-Михалъ бей, Хаджи Илия бей и Евреносъ бей. Послѣднитѣ двама сж отъ първенцитѣ на Баякесеръ¹⁸⁾. Така сжщо билъ и помюсюманений чандаралия Халилъ, а послѣ Великъ Везиръ Хаирединъ паша, учредителъ на еничерското тѣло, съставляващо се изключително отъ християнски дѣца на извѣстни народности и¹⁹⁾.

Подиръ принесенитѣ услуги на османцитѣ, Кюсе Михалъ умрѣлъ въ дълбока старостъ. На 1333 г. мѣжду другитѣ градове, които прѣвзели турцитѣ, тур-

¹⁸⁾ Спорѣдъ ръкописната История отъ Омеръ Саидъ ефенди прѣподавателъ на Осм. История въ Одринското обл. военно училище (мектеби — и дади) прѣзъ 1293 — 94 г. отъ египта. Хаджи Илия бей и Евреносъ бей сж били отъ първенцитѣ християни на г. Балжкесеръ. Всичкиѣ турски историци спомѣнуватъ Хаджи Илия бей, нъ го пишатъ по погрѣшка Хаджи Иль-бей, а въ помѣнатата ръкописна книга, която имамъ на ръцѣтъ си, е написано ясно — (Хаджи Илия бей). Всичкиѣ турски историци го спомѣнуватъ, че е отъ Християнско, а Дживаръ въ своята „Тарихи Османи“ (Османска История) го изважда отъ тюркменско потекло. Той се срѣди на Хаируллахъ „който го казва Християнинъ и го хвали“. Казва още, че е отъ Балжкесеръ, нъ съ нищо не доказва противното. Задоволява се само съ това, че той, Хаджи Иль-бей, билъ единъ отъ Везиритѣ на тюркменския Господаръ въ Каранса. Хаджи Илия бей е игралъ голѣма роль въ османската История както ще видимъ; той е завоевателя на града Одринъ. Колкото за Евреносъ бей всички турски и Християнски историци сж съгласни, че е билъ Християнинъ. Той е записанъ на турски — Обренъ бей — по гръцки Обреносъ. Турцитѣ трѣбва да сж го чули отъ Византийцитѣ Обреносъ, Овреносъ и сж го записали тъй, та се чете и Евреносъ. Дживаръ казва, че за него има съмнение да е билъ Християнинъ, защото е билъ старъ командантъ на Брусъ.

¹⁹⁾ Чандара или Чандере на старата харта у Дживадъ се намира въ Айджнеката областъ

нали рѣка и на полетата Михаличъ п. Кермастж (Кре-места земя), принадлежащи до тогава на Кюсе Михалъ бей. Този Кюсе Михалъ бей, който играеше толкова голѣма роль въ Османската История, нѣма никакво съмнѣние, че е билъ прѣселений Български Царъ Михаилъ — Мицо или Мичо, когото турцитѣ отъ уважение нарѣкли — Князь, а Кюсе, че е билъ младоликъ. Отъ него пакъ по подражание сж нарѣкли бей и Хаджи Илия и Обрѣна. Скамандра е рѣката Сакария егро, около която се намира и Харманъ кая въ Брусенската областъ, тогавашното сѣдалище и притѣжаніе на Кюсе Михалъ бей.

Влияніето на Кюсе Михалъ бей прѣдъ управителитѣ и Османа за да се покоряватъ тѣ лесно Осману, чрѣзъ неговото посрѣдствование, показва да е билъ той голѣмо и влиятелно лице.

Почти всичкитѣ турски Историци говоржтъ за заслугитѣ на този Михалъ. Хамеръ, който най много е писовалъ за турската История, като говори за едного турски названъ Михалъ оглу, казва че той произхождалъ отъ породата на трапезунтскитѣ Господари и че майка му била трибалка (Българка). Други пакъ, като спомѣноватъ за нѣкого си Михалъ оглу, казватъ да е билъ Българинъ и доста влиятелно лице прѣдъ Султана. За породата на Михалъ беевцитѣ ний ще се повърнемъ да поговоримъ по напространно, когато понататъкъ дойдемъ на другъ единъ Михалъ бей, пакъ Българинъ, прѣкоросанъ не Кюсе Михалъ бей, нъ Гази Михалъ. За този и за другий Михалъ бей, е спомнилъ Мимохадомъ и Черновѣждъ както е спомнилъ и за другитѣ Витинийски Българи. И единий Михаличъ и другий носжтъ названието си отъ този Михалъ. Околията Михалъ Гази, пакъ носи названието отъ Гази Михалъ бей ²⁰⁾. У насъ въ общото Българско отечество освѣнтъ тѣхъ подъ име Михаличъ или Михалецъ, Михалци, има на нѣколко мѣста. Въ Одринскій окржгъ има село Михаличъ. Такожде и въ Търновскій окржгъ има Михаличъ, когото Българитѣ наричатъ Михалци.

²⁰⁾ Периодическо списание на кн. друж. въ Сръдецъ книжка XXXIX 1892 г. стр. 452.

Забѣлжителното и любопитно е това, че това село е било притѣжане на извѣстни турски беюве отъ породата на нѣкого си Михалъ бей.²¹⁾ Михаличъ, има тоже и въ Провадийско, това село е било посвятено (вакфъ) на Богу-угодни нѣкои завѣдѣния на нѣкои беюве²²⁾. Въ Одринъ има махала задушбина (имаретъ) джамия и мостъ подъ названиее Гази Михалъ бей махалеси, имаретъ Джамиси, Кюпрюсю и пр., посвятени на името му. Има сѣщо и махала Михалковичъ²³⁾. и двѣтѣ тѣзи махали сѣ населени исклучително отъ турци. Нека оставимъ, както казахме, да говоримъ послѣ, когато говоримъ за г. Одринъ, сега да се повърнемъ на турскитѣ успѣхи на нашъ гърбъ. Турцитѣ, слѣдъ като разшириха своята държавица, която въ османово врѣме не бѣше по-голѣма отъ 30,000 души съ завоеванието на цѣла Витиния, продължиха къмъ Цариградъ. Тѣ прѣвзеха почти всичкитѣ по-голѣми градове и крѣпости къмъ Цариградъ. Тѣ прѣвзеха и твърдината Семендрия, два часа далечъ отъ Скутари. Подиръ прѣвзеха и Айтосъ и други, които опасватъ Цариградъ²⁴⁾.

Глава 2.

Прѣминванието на Турцитѣ въ Европа, прѣвземанието на нѣкой градове до Одринъ, прѣвземанието и на Одринъ и прѣобръщанието му въ столица.

До сега на Български въ нашата история за прѣминаванието въ Европа на Турцитѣ и нахлуванието имъ въ нашето отечество, свѣдѣнията сѣ кѣси и тъмни.

²¹⁾ Дори до освобождението на България живѣяха въ Търново, Бѣла, Плѣвентъ, Самоковъ, Ихтиманъ и въ Одринъ и до сега има беюве отъ породата на Махалъ бей. Нъ отъ кой Михалъ бей, ний ще обяснимъ на пространно на рѣда му съ официални документи и коментарии.

²²⁾ За това село притежавамъ единъ документъ отъ два вѣка, когото ще изложа на рѣда му, както ще изложа и други документи, вземени въ преписъ за Михалъ беевитѣ въ Плѣвентъ и Ихтиманъ.

²³⁾ Доказателство за тази махала, че се нарича и пише тѣй, имамъ на рѣжа едно свидѣтелство, подписано отъ махаленскитѣ мухтари.

²⁴⁾ Дали тази Семендрия носи названието си отъ Европейската въ Сърбия Семендрия (Смедерово) и Айтосъ въ България отъ този Айтосъ или пакъ напротивъ, е въпросъ на Историчитѣ.

Тѣ се основаватъ на Историята на г-нѣ Д-ръ Иречекъ и на нѣкои пѣсни и прѣдания, които нашитѣ Историци още не сж расчепкали за да могатъ да извадятъ потребното.

За прѣминаването на Османскитѣ Турци въ Европа, а особено въ България, пжта приготвиха други турски плѣмена, като Алани, Кумани, Татари, а особено Селджукскитѣ тюркмени²⁵⁾, които служеха като наемни войски у Византийци, Османци даже и у Сърби. Тюркменитѣ въ начало сами, а послѣ, придружени отъ Османцитѣ, се напѣвали цѣли два вѣка за да могатъ да се остановятъ въ нашето отечество. Нашето отечество България се простирално, както и сега, до самий Цариградъ и по брѣговетѣ на Бѣлото и Черно море.

За това неще бжде излишно да опишемъ въ кратцѣ тѣзи прѣминавания едно по едно и борбитѣ имъ съ нашитѣ Българи. Макарь и Византия да е владѣла нѣкои мѣста, войската ѝ и населението повечето сж били български. Тюркменитѣ понѣкога сж минавали като нападатели за грабежъ, по нѣкога, повикани отъ Византийцитѣ, а нѣкога подъ име юруци съ стадата си за да лѣтуватъ по планинитѣ, за които планини е ставало стѣлкновенне и битки, доказателство на това сж „Юручкитѣ гробища, които се намиратъ на всѣкадѣ въ България. Юрукъ ще каже нападателъ. Тукъ ний ще изложимъ скратение отъ описанитѣ нападения или прѣминавания на турцитѣ (Тюркмени и Османци) спорѣдъ турски историкъ Дживадъ²⁶⁾.

Първо прѣминавание. Първото прѣминавание на тюркменитѣ въ Европа е станало още на 1264 год. — Византийскитѣ Императорски фамилий Палеологовици и Кантакузеновици, се биеха по мѣжду си за прѣстола. Тѣ прибѣгвали за помощъ ту до българитѣ, ту до Турцитѣ. Въ казаната 1264 год. Михаилъ Палеологъ билъ прибѣгналъ за помощъ въ Кония при Селджукскій Султанъ. Като се завърналъ въ Цариградъ, отъ тамъ съ помощъ, ослѣпилъ Ивана Ласкарисъ законий

²⁵⁾ Тюркменитѣ сж смѣсъ отъ Селджукски турци и цигани и за това ги наричатъ Тюркмени или Турко-мани.

²⁶⁾ Тартхи османи Цариградъ 1269 год. стр. 27.

наслѣдникъ на Византийскій прѣстолъ, когото пакъ Българитѣ поддържали. Тогава той искара въ сръщо българитѣ край Черното море, подъ командата на Салтягъ до 10,000 или 12,000 души тюмени и ги насели въ Добруджа, която той нарѣче Татарска²⁷⁾.

Въ сѣщата година минали прѣзъ Дунава въ България и капанскитѣ Татари и упостошили цѣла Тракия до Цариградъ.

Второ прѣминаване. Второто прѣминаване станало отъ Турци и Тюркмени на 1307 г. четирестотинъ Турци отъ Айджанъ, оставили Айджанскитѣ мѣста и влѣзли въ Европа при Цариградъ. При Ипсала (кипсели) Айджанджикъ (!) и Апиросъ (Апра) отъ една страна съ Императорската гардия, на дѣсното крило Македонски и Тракийски войски „Апами“ и Туркопули²⁸⁾ на лѣвото крило, отъ друга страна „Каталани“²⁹⁾, четирестотинъ Тюркмени сръщо двѣтъ крила на Императорското военно тѣло, раздѣлени на двѣ, се ударили. Туркоманитѣ, които били останали подъ командата на Императора и които били остатъкъ отъ Аланитѣ и тюркменитѣ се отрѣкли отъ Императора и не щели да се биятъ съ Турцитѣ; въ послѣдствие на това Императора побѣдилъ. Солтано-нападателятѣ въ такъвъ случай се веднага умножили 8000 души. Тѣ тогава оплячкали Тракия отъ единий край до другий.

Трето прѣминаване. Третото преминаване направили Османскитѣ Турци въ Тракия и Македония на 1321 г. и уплячкали тѣзи страни.

Четвърто прѣминване. Четвъртото прѣминване направили Османски Турци на 1327 г. за помощ на на Византийцитѣ сръщу Българитѣ, когато Османскій Султанъ Орханъ и Византийскій Императоръ Андро-

²⁷⁾ Тарихи Османи Дживадъ, Цариградъ 1296 г. стр. 28; тоже История Болгаръ Иречекъ Одеса 1878 г. стр. 491.

²⁸⁾ Отъ дошлиятъ на помощ на Михаила Палолога Турци (тюркомани) въ първото сливане били населени една частъ около Виза. Послѣ по едно сжмѣние едни отъ тѣхъ били заточени, други избити, а около 1000 души приели Християнството. Тѣхъ ги нарѣкли Гърцитѣ „Туркопули“ сир. Турски синове остатъкъ отъ тѣхъ трѣба да сж „Казаунитѣ“ неселени и сега около Виза, които говорятъ турски.

²⁹⁾ Каталони сж били Испанци пазъ Каталония, постъпили на служба у Византийцитѣ. Тѣ се отличили противъ турцитѣ, нѣ не сж били добри и противъ Християнитѣ въ мѣждусобнитѣ борби.

никъ ставали ту приятели, ту неприятели спорѣдъ обстоятелствата.

Пето прѣминване. Петото прѣминване направили Тюркменитѣ отъ Кара-сѣ или Кара-Иса на 1331 г.³⁰⁾. — Византийскій Императоръ се връщаль въ това врѣме отъ Димотика и видѣлъ, че на Херсонскій брѣгъ се явилъ Кара-Исанскій Господаръ съ седемдесетъ военни кораби. Императора се извѣстилъ още, че тѣ били оплячкали Караферне Боруя³¹⁾ Орѣхово и Траянополъ

Троянополъ³²⁾ Веднага събраль войскитѣ си, но повечето отъ турцитѣ се върнали. Той разбилъ само 2500 души, които обикаляли още Тракия.

Шестото прѣминаване. Шестото прѣминаване е станало на 1332 г., когато Императора оставилъ Цариградъ за да обиколи Тракийскитѣ градове, се извѣстилъ, че турска конница прѣмила въ Европа и раздѣлена на двѣ отдѣления, едното се отправило къмъ сѣверъ за „Полипотосъ“ „Кису“ и „Конибъ“³³⁾, а другото на югъ къмъ родосто „Стара-Византия“. Първото отдѣление пристигнало Византийскитѣ войски, а другото, слѣдъ плячката, която направило, сполучило да се качи на корабитѣ си. Подиръ това Византийцитѣ влѣзли въ споразумѣние съ Тюркменцитѣ на Караиса и Османскій Господаръ Орхана.

Седмото прѣминаване. Седмото прѣминаване било когато Византийскій Императоръ Андроникъ се готвялъ съ войскитѣ си между Солунъ и Берсинското Езеро да отвори война на Сърбитѣ, шестдесетъ кораби

³⁰⁾ Карасъ е малката областъ спомѣната у господина Иречека Обсиклонъ, тя е нарѣчена отъ Тюркменитѣ Кара-Иса, който я е завладѣлъ. Тя е една ивица въ морето обиколена, отъ три страни съ вода и обсеѣкана, за това може и да се е нарекла Обсеѣкъ отъ тамошнитѣ Славяно-Българи.

³¹⁾ Караферисъ днесъ е извѣстенъ градъ не далечъ отъ Солунъ. Боруя билъ градътъ Пертитеорионъ сега на мѣстото, гдѣто е Боруеолъ, не далечъ отъ Портълагосо (Ир. История Болгаръ стр. 399). Боруи или Борой прилича повече да е искривено отъ поруй на порой Пороино езеро. Дживадъ Тарихи Османлиго спомѣнова Перосъ, Бомюлдорина Гюморджийски. Поросъ стр. 30.

³²⁾ Гдѣ е билъ този градъ Орѣхово, днесъ е неизвѣстно, възможно е да е билъ край бѣлото море, днесъ замѣненъ съ друго име отъ турцитѣ. Троянополъ е развалини при Дедѣбачъ.

³³⁾ Тѣзи мѣстности сѣ неизвѣстни, по прѣдположение обаче „Полипотосъ“ трѣбва да е билъ едитъ клонъ отъ Страндѣра при Ески-Полжъ въ Бабаескiйско, Кису-Кепанъ, Конибъ или Коливъ Каливия въ Иауи кеокрийско мѣста населени повечето съ Българи.

съ Айджански Тюркмени се съглѣдали въ Св. гора. Той се извѣстилъ, че тѣ оплячкали градоветѣ и селата между Св. гора и Касандра.

Осмото прѣминаване. Осмото прѣминаване останало подѣ командата на сина на Османский Господарь Омуръ бея на 1335 г.

Тюркменитѣ опустошили цѣлата тракийска областъ. *Деветото прѣминаване.* Деветото прѣминаване е станало на 1338 г. То е станало отъ Османцитѣ съ дозволенieto на Султанъ Орхана Османцитѣ направили нѣколко битки около Цариградъ, сир. при градоветѣ Итиросъ и Епиятосъ ³⁴⁾.

Десетото прѣминаване. Въ десетото си прѣминаване Османнитѣ расърдени на Византийцитѣ, които извадили срѣщо имъ и двѣ хиляди Айджански тюркмени на 1340 г. прѣминали Хелеспонтъ съ 8000 души и оплячкали Тракия и Мизия ³⁵⁾.

Единадесетото прѣминаване. Единадесетото прѣминаване е станало, когато Византийцитѣ притѣснени, сключили договоръ съ Османцитѣ на 1340 г., Саруханский (Манцикий), обаче Господаръ за отмъщение испратилъ за оплячковање на Императорскитѣ Европейски брѣгове подѣ командата на Ахши бея една флота. Тюркменската тази флота излѣзла на Херсонеса, но била разбита отъ Императора Кантазузина.

Дванадесетото прѣминаване. Дванадесеттото прѣминаване било на 1342 год. Византийцитѣ въ междуособнитѣ си распри повикали на помощъ Айджанский Господаръ Омуръ бея, който прѣминалъ съ триста и осъмдесетъ каици въ устието на Марица. Византийский прѣстолъ билъ завзетъ отъ Ивана Палеолога. Кантакузенъ пакъ билъ оставилъ новата си супруга Ирина въ Димотика и прибѣгналъ при съюзника си Сърбский краль. Омуръ бей отишълъ при Императрицата въ Димотика и послѣ се отправилъ къмъ Фере за да помогне Кантакузину. Феранченитѣ обаче го измамили съ фал-

³⁴⁾ Итиросъ или Атиросъ, Атира е градътъ Бююкчекмедже, а Егиятосъ си е съ сѣщето име.

³⁵⁾ Дживадъ нарича България Мизия по старото ѝ име, което значи Вѣтрѣшна земя.

пиво писмо отъ Кантакузина за да се върне въ Бера ³⁶⁾ и той се върналъ. Зимата обаче го принудила да си отиде у дома, съ общание, че на пролѣтъ ще дойде съ по-голяма сила.

Тринадесетото прѣминаване. На 1343 г. Омуръ бей по общението си се отправилъ за Тракия съ триста елкене (кораби съ платна) една буря обаче му прѣстнала флотата при островъ Евбаявбе (Евбея) само съ двѣстѣ кораби можилъ да влѣзе въ пристанището Филупа ³⁷⁾. Кантакузинъ се присѣдинилъ съ Туркменцитѣ и размислилъ за прѣвземанието на града (тукъ се разумѣва Солунъ); подиръ единъ мѣсець Тюркменитѣ съ флотата си се завърнали и съ шестъ хиляди души се намѣрили при крѣпостъта, която е до прохода на Христополисъ (Кавала) ³⁸⁾. И слѣдъ безполезенъ единъ опитъ сръщо Периториумъ влѣзълъ въ Димотика. Императрица Ирина крайно благодарила на Омуръ бея за неговото кавалерство. Въ това врѣме майката на Ивана Палеолога Ана Савойска и Великий амиралъ Апокукосъ се прѣговорили съ Българский князь ³⁹⁾, и Омуръ бея, княза да помогне съ войска, а Омуръ бей да се завърне въ Азия. На Айдянский князь се дали десетъ хиляди жълтици и той се общалъ на Императрица Ирина, че послѣ една година ще се завърне съ голѣма сила и си заминалъ. Въ това врѣме папата и Кипарский Генуезки кралъ обсадили столицата му Смирна, която наскоро паднала въ рѣцѣтъ на християнитѣ. Флота му се опитожила и той неможалъ вече да се сноши съ съюзницитѣ си прѣзъ Бѣлото море.

Четиренадесетото прѣминване. На 1345 г. за да изпълни думата си Омуръ бей се съгласилъ съ Саруханский (Маницкий) Господаръ и прѣкаралъ прѣзъ земята му двадесетъ хиляди души конница съ Сюлеманъ

³⁶⁾ Бера трѣбва да е Боруя, която по напрѣдъ обяснихме.

³⁷⁾ Филупа или Калупа Дживадъ казва да е била при Солунъ. Това пристанище да ли не е пристанището на Ески Кавала при устието на р. Места нарѣчено тъй отъ градището филипи?

³⁸⁾ Христополисъ е нарѣченъ този градъ отъ Гърцитѣ послѣ и Кавалский епископъ подъ скеченский владика носи названieto си Христополиский (Христополисъ —) Кавала пакъ е нарѣченъ види се още отъ Римлянитѣ, защото е въ видъ на конь Кавало; той се вмѣква въ морето като язикъ.

³⁹⁾ Кой е билъ този Български князь, неказва.

бея и прѣминали на Хелеспондъ, отъ гдѣто прѣминали въ Европа. Призованитѣ тѣзи тюркмени отъ грабителя на Византийскій прѣстолъ Катакузина оплячкали околноститѣ, влѣзли въ Димотика. Казаний бей тръгналъ върху Българскій кралъ Молачила, който е билъ неприятель на Кантакузена. Момчила билъ Господаръ на Мерона отъ Ксанта (скече) до прѣдѣлитѣ на Мора ⁴⁰). Той е билъ най-опасний неприятель на Императора, който заедно съ Омуръ бея пристигналъ прѣдъ Периториумъ. Въ станалата битка Краля се побѣдилъ и билъ изгоненъ отъ Ксанта. Като взелъ съкровището си, краля се завърналъ повторително по сѣщия си пѣтъ въ България, нѣ билъ принуденъ пакъ да бѣга. Тукъ ще забѣлѣжимъ, че Господинъ Иречекъ во своята История Болгаръ (стр. 308 и 400) казва че Момчила билъ убитъ въ битката, Самъ Кантакузенъ казва плакалъ надъ труна на падналия юнакъ за неговото юначество. Дживатъ обаче не спомѣнова нищо за смъртъта му ⁴¹)

Слѣдъ тази побѣда, казва Дживадъ, Кантакузенъ направилъ съвѣтъ съ Омуръ бея да рѣши да ли да отиде на помощъ на фере, която се обсаждала отъ Сърбитѣ или за Цариградъ и рѣшило се да отидатъ къмъ Цариградъ. Сюлейманъ бей умрѣлъ отъ трѣска между Кючукъ-чекмедже и Балжклж, а Омуръ бей се завърналъ въ Азия. Въ това врѣме Кантакузенъ се договорилъ съ Орхана и му далъ дъщеря си за жена.

Петнадесетото прѣминивание. Станало на 1348 г. Орханъ посѣтилъ теста си въ Скутари, гдѣто станали голѣми угощения. Подиръ малко врѣме една чета Турци прѣминали Хелеспондъ и оплячкали Тракийскитѣ градове. Отъ тамъ хилядо и двѣстѣ души конница се

⁴⁰) Мора наричали всичкото морско крайбрѣжие заедно съ Гърция. Помня, че нѣкои стари хора наричаха града Неврокопъ Меркопъ, може би отъ мерона. Ксанта Гърцитѣ наричатъ града Скече, която Българи и Турци си наричатъ Скече и официално послѣднитѣ го пишатъ Скече. Турцитѣ напредъ наричаха Гърция Мора, а и сега го разбиратъ така, Елада-юнианитаръ, е ново Скече, е отъ Скиченъ поле, а на близо има цѣла помачка областъ Чечъ, която влиза въ Неврокопско, Драмско, Кавалеско и Саржтабанско до морето.

⁴¹) Любопитното е, че Дживадъ нарича Момчила кралъ. Тарихи Османи Цариградъ 1396 г. стр. 34, Иречекъ — Одеса — 1378 г. стр. 399.

отправили на изтокъ къмъ Виза ⁴²⁾, хилядо и петстотинъ пѣхота къмъ родопитѣ, като оставили на дѣсно Димотика и отишли въ Св. гора между Орхани и Солунъ. Управителя на Св. гора билъ малкий Кантакузеновъ синъ, Матей, той отишълъ вѣру турцитѣ и ги разбилъ Кантакузенъ билъ пакъ отишълъ да умири въстанието въ Мидия и като се завърналъ въ Одринъ, се извѣстилъ на пѣтя, че четирестотинъ души Турци се приближавали и се установиле подъ политѣ на планината Липикосъ ⁴³⁾ силата му била малко, затова той ги нападналъ нощя и започналъ битката при Месина ⁴⁴⁾. Командантинътъ на Османлийтъ Кара Махмудъ падналъ на бойното поле, а Кара Османъ се отгѣглилъ върху една могила и юнашки се бранилъ и най послѣ се прѣдалъ на императора. Императора ги счелъ като разбойници и убилъ Кара Османа съ деветътъхъ души негови другари.

Шестнадесетото прѣминване. На 1349 г. Венецианцитѣ нападнали на Смирна и Омуръ бей се убилъ въ битката. Кантакузенъ съ това изгубилъ съюзника си. Той затова трѣбвало да има за такъвъ и приятель Орхана. Орханъ испратилъ на теста си помощъ подъ командата на братя си Сюлейманъ паша противъ Сърбитѣ, съ които се той биелъ. Подиръ малко Орханъ повикалъ назадъ Сюлеймата, а на войската заповѣдалъ да остане подъ командата на Императора. Османлийтъ побѣдили Сърбитѣ, прѣвзели крѣпостъта Буроя и оплякали земята на Сърбский кралъ.

Седемнадесетото прѣминване. На 1353 г. Орханъ испратилъ една ордия за да помогне на бажанака си, Ивана Палеолога, зетя на Кантакузена, а послѣ се обвърналъ на помощъ на Кантакузена, който и така царуваше подъ защитата на Орхана. Въ това врѣме Турцитѣ стояли въ прѣдградието Галата.

⁴²⁾ Виза или Виса е Славянско название по причина на Високото мѣсто, отъ което се види Цариградъ. Въ една Българска лѣсенъ то се въспѣва.

⁴³⁾ Липикосъ или Липтикосъ трѣбва да е планинскій клонъ отъ родопитѣ въ Ортахсейско на югъ отъ Одринъ. Ортахсейскій епископъ подъ одринскій Митрополитъ носи титлата „Св. Липицкый“.

⁴⁴⁾ Тази мѣстность трѣбва да е Москополъ, на когото развалинитѣ се намиратъ не далечъ отъ Бѣлото море.

Осѣмнадесетото прѣминване. То е станало на 1356 г. за тюркменитѣ то е осѣмнадесетото, а за Османцитѣ шестото. Сюлейманъ паша намислилъ да прѣвземе еднажъ за всѣкога прѣкрасний Хелеспондъ. Той билъ слѣзълъ съ дружината си край Хелеспонда и една прѣкрасна ноцъ му прѣдизвѣстила щастие въ Европа. Той изказалъ мисълта си на другаритѣ си Адже ⁴⁵⁾ бей, Гази фазълъ и извѣстнитѣ свреносъ бей и Хаджи Илия бей. Тѣ му дали клѣтва и Адже и Фазълъ прѣминали около Цимпъ (Цѣпъ) сръщо Курджукъ съ находящия се тамъ каикъ и като уловили единъ гъркъ се върнали при Сюлеймана, изслѣдвали го и разумѣли, че околноститѣ се не пазятъ отъ никого. Тѣ направили два голѣми салове и прѣминали и прѣвзели крѣпостъта, когато жителитѣ били по лозята и нивитѣ си.

Деветнадесетото прѣминване. Слѣдъ това приключение Кантакузенъ видѣлъ, че не ще може да се задържи сръщо Палеолога и поискалъ помощъта на Орхана. Той веднага пратилъ завоевателя на Цимпъ Сюлеймана съ деветъ хиляди конница. Тѣзи войски излѣзли на Енесъ при устието на Марица. Тѣ разпрѣснали Палеологовитѣ спомощни войски, състоящи се отъ Мизийци, Трибали, оплячкали България и се завърнали въ Азия. Византийцитѣ се опитали да откупятъ Цимпа, Турцитѣ се съгласили, Сюлейманъ стоялъ при Бига, въ едно землетръсение му приготвило нови завоевания. Адже и Гази Фазълъ превзели и Калиполи. Сюлейманъ се прѣнесълъ въ този градъ.

Той испратилъ тѣзи си другари за нови завоевания. Въ малко врѣме, сир. на 1357 г. тѣ прибавили на завоеванията си и крѣпостъта Конуръ ⁴⁶⁾; Булеиръ, Мала гора, Испала и Родосто и прѣселили много прѣселници Турци, Тюркмени и Араби. Хаджи Илия бей

⁴⁵⁾ Адже, Аче и Аче е билъ тоже Християнинъ „Тар. Османи“ подлистникъ на вѣстникъ Микра Азия брой.

⁴⁶⁾ Съ такъво название градъ сега нема, На турскии писано Кунуръ или Кануръ или Галуръ, ако имаше една точки на крайната буква, р. щеше да се чете Камовъ или Галовъ и отъ това нѣма съмнение, че е града Гловъ. Другъ градъ и не може да бжде. Съ тѣзи точки турцитѣ сж много градове изм. нили въ названието. На друго мѣсто ще обяснимъ това.

билъ назначенъ управителъ на Конуръ. Той прѣвзелъ и Димотика и самъ Сюлейманъ присѣдинилъ на държавицата си и градоветъ Чорлу и Ханребалъ. Сюлейманъ се готвялъ да продължава пакъ си къмъ Одринъ, нъ единъ день падналъ отъ коня и умрѣлъ. Сюлеймана погребли въ джамията му въ Булгаиръ-Адже и и Фазъла пакъ въ Калиполи.

Слѣдъ смъртъта на Сюлеймана, съединени Гърцитѣ, Българитѣ, Сърбитѣ и Власитѣ за да прѣсечатъ крака на Турцитѣ въ Европа, извадили отъ 60 кораби прѣдъ Тузла петнадесетъ хиляди души войска на Сейди кавакъ. Други тридесетъ хиляди отъ 30 кораби сж готвели около Калиполи да излѣзатъ. Турцитѣ били страшно исплашени, нъ рѣшили да се опиратъ. Тѣ се заковали на Баира при Буланръ и неприятелитѣ безъ да ги нападнатъ избѣгали. Наскоро и Орханъ умрялъ отъ жалостъ за Сюлеймана и на мѣсто му се въсцарилъ синъ му Мурадъ I-ий. Въ неговото въсцаряване Тюркменскитѣ плѣмена се възбунтовали въ Азия и той отишълъ да ги успири въ Анкора и се завърналъ въ Бруса. При завръщаннето му турцитѣ пакъ зели да точатъ жъби за Европейскитѣ градове къмъ Одринъ. На мѣстото на умрѣлий Сюлеймана, Мурадъ назначилъ Главно командующъ (бейлеръ бей) Лала Шахинъ паша⁴⁷⁾ Ачандаралиитъ Хаилия отъ Казаскеринъ (воененъ Сѣдия) на Великъ Везиръ подъ име Хаирединъ паша. Послѣдний билъ потурченъ Християнинъ отъ Византийскитѣ Българи⁴⁸⁾. До гдѣто Мурадъ се занимавалъ въ Азия, способнитѣ му команди оставили въ Гази Евреносъ и Хаджи Илия бей освѣнъ гдѣто задържали прѣвзетитѣ мѣста отъ Сю-

⁴⁷⁾ Лала по турски значи разговорителъ, съвѣтникъ, царетѣ турски наричатъ своитѣ Велики Везири съ това названиее. Името на Лалата е било Али шахинъ бей както се види отъ обнародваннето му завѣщание на Арабскитъ языкъ, обнародвано въ 28 брой на издаванитъ въ София турски вѣстникъ прѣвъ 1888 г., Сербестъ булгаристанъ (Свободна България). Отъ него носи названнето си и Карлово, защото го наричали Карля Али бей Въ завѣщаннето се казва, че той завѣщава село Шахинъ, което по невѣрнически се наричало Супница. (Въ книжката си „Материяли за описв. гр. Панагюрище спомѣнова и Кара Петровъ 1893 г. ттр. 52.)

⁴⁸⁾ Хаирединъ паша е билъ потурченъ Християнинъ отъ Византийскитѣ Българи. Той е билъ зетъ на Кралъ Марко по сестра му Ангелина, съ която си говорилъ Български. (период. списание въ Сръдецъ 1892 г. стр. 454).

лейманъ паша, нъ прѣвзели още и други. Гази Евреносъ прѣвзелъ Кешанъ съ Булгаръ кеой, а Хаджи Илия бей Димотика, гдѣто Кантакузинъ съ съпругата му Ирина обичали да живѣятъ ⁴⁹⁾. Слѣдъ това пристигналъ отъ Азия и Султанъ Мурадъ съ свой главно командующъ и прѣвзеле всичкитѣ жилища до Чаталъ Бургазъ и тамъ се присѣединили къмъ него и двамата му команди съ войскитѣ си. За да се възползуютъ отъ паниката, която обладала Византийцитѣ, Турцитѣ рѣшили въ единъ воененъ съвѣтъ и прѣвземанieto на града Одринъ, втората столица и крѣпость на Византия, за изпълнението на тази цѣль се назначилъ Лала Шахинъ и Хаджи Илия бей. Последний прѣди една година билъ дохождалъ съ войската си до вратата на този градъ. Тѣ сега пристигнали съ Лала Шахинъ близо при Одринъ на мѣстото називаемо Сазлъ дере ⁵⁰⁾. Въ рѣцѣтъ на Турцитѣ бѣха вече както видѣхме градоветѣ: Калиполи, Ганосъ, Мала гора, Кешанъ-Булгаръ Кеой, Ипсала, Булаиръ, Чорлу, Родосто, Люле, Бургазъ и Бабаески. За да осили още повече елементи Мурадъ довлѣче много Тюркмени и турци отъ Азия и изпълнитѣзи градове и селата имъ съ тѣхъ. Трѣбваше да се прѣвземе града Одринъ, който е центръ на Румелия казва единъ Турски Историкъ, за да се утврди Турската сила и който да бѣде крѣпость на Спахийтъ ⁵¹⁾. Лала Шахинъ и Хаджи Илия обсадиха силно този важенъ градъ, нъ всичкитѣ усилия бѣха на праздно. Тогава тѣ прибѣгнали до друго срѣдство, Хаджи Илия като Християнинъ — Българинъ се расърдилъ ужъ на Султанъ Мурадъ, защото не далъ нему първенството, нъ го далъ на турчинъ родомъ — Лала Шахина, прибѣгналъ при Одринския управитель Андрея ⁵²⁾; Той

⁴⁹⁾ Димотика бѣше важенъ градъ за Византийскитѣ Императори по причина на добрата му крѣпость. Може да се каже, че той бѣ втората столица на Византия, а не Одринъ, който е изложенъ всекога за въ полза на Българитѣ, както ще видимъ.

⁵⁰⁾ Сазлъ-дере е една мѣстность два часа на истокъ отъ Одринъ, а на западъ отъ Хавса.

⁵¹⁾ Спахия значи конникъ. Спахийтъ сж. рицари конници. Тѣхъ ще ги опишемъ въ главата за войницитѣ.

⁵²⁾ Трѣбва да е билъ нѣкой отъ родътъ на Андрониковцитѣ, та е дало причина на Турцитѣ да го пишатъ Андрея.

билъ отъ управителя ласкаво приетъ, като Христи-
янинъ, скоро спечелилъ довѣрието на управителя и като
достоенъ го направилъ командантинъ на войската.
Неговитѣ солдати отъ турскій лагеръ, нагласени съ
него по прѣди, бѣгали ежедневно отъ лошото поведение
на турското си началство или пъкъ по насърдчване отъ
добрий приемъ, направенъ отъ одринскій князь — упра-
витель на начальника имъ Хаджи Илия бей, се присъ-
единявали къмъ него. Въ продължение на нѣколко
дни по този начинъ много войска отъ турскія лагеръ
влезла въ крѣпостъта и една нощъ подаденъ знакъ
отъ Хаджи Илия бей се отворили вратата на крѣпостъта
отъ тѣхъ и войскитѣ на Лала Шахинъ, които обсаждали
града нахълтали заведнажъ въ града. Князьтъ упра-
витель, като усѣтилъ тази маневра на Хаджи Илия бей,
качилъ се на какъкъ и избѣгалъ съ домочаднето си по
течението на Марица въ Енесъ, благодарение на навод-
неннето въ това врѣме, което се случило. Отъ тамъ
той заминалъ за Цариградъ. Като се извѣстилъ за това
Султанъ Мурадъ, прибързалъ да дойде на помощъ, и
тѣй пспърво Лала Шахинъ, а послѣ Султанъ Мурадъ
влѣзли въ града съ блѣскава церемония — Дарюл-
мойминетунъ „ “ това бѣше една хракограма на
арабски языкъ, която прѣдвѣщаваше прѣвземанието на
този градъ въ тази година сир., 763—1362. И наистина
ако прѣсмѣтне чѣловѣкъ буквитѣ на тѣзи рѣчи, които
значатъ зграда за поклонение излиза сжщата година въ
която Турцитѣ прѣвзели Одринъ. Подиръ тази голѣма
сполука Султанъ Мурадъ заповѣдалъ да поправятъ
разваленитѣ здания въ града. Той прѣобърналъ нѣкой
черкви на джамий; такива сж по прѣдание черковата
Св. Мина, която нарѣкълъ даръ юнхадисъ, сир. заграда
на Божиете слово. Лалата му прѣобърналъ друга чер-
кова на Хамамъ, извѣстенъ до сега подъ име беилеръ
бей Хамамъ и при него не далечъ направилъ джамия.
Хаирединъ паша задържалъ за себе си една отъ малкитѣ
стари черковици не далечъ отъ Ескиджамия и я прѣ-
обърналъ на джамия. Въ тази джамийка и до сега
стожтъ образитѣ на Святинитѣ по зидовѣтъ. По прѣ-
дание турцитѣ влезли най първо по даденъ знакъ на

Хаджи Илия бей прѣзъ Манижсъ капусу близо до по-турчената отъ Мурада черква и я нарекли Гирме капу, врата за влизане. Мурадъ послѣ направилъ и друга джамия подъ име Бююкмурадие и единъ добъръ дворецъ и прѣобърналъ Одринъ на столица. Той далъ правдини на подчиненитѣ християни и се отнесълъ добръ съ тѣхъ. Той имъ паложилъ данъкъ джузне⁵³⁾ Така падналъ и този голѣмъ градъ, втората столица на Византия, казва Г-нъ Иречекъ, въ рѣцѣтъ на турцитѣ когото гърцитѣ и до сега оплавали въ своито народни пѣсни⁵⁴⁾ Въ друга една глава обѣщавамъ описанието на старото и днешно положение на града Одринъ, въ което ще се обясни, че Одринъ е билъ повече Български, отколкото Гърцки градъ. Както и да е, този градъ стана столица на Османовитѣ наслѣдници цѣлъ единъ вѣкъ до прѣвзиманнето на Цариградъ на 1453 г.⁵⁵⁾

(Слѣдва).

РЕЛИГИОЗНО-НРАВСТВЕНЪ РАСКАЗЪ.

Богъ се грижи за насъ.

„Смотрите кринъ сельныхъ, како растутъ, не труждаются, ни прядутъ. — Погляднете на полекитѣ кривове, како тѣ растятъ? Не се трудятъ и не прядатъ“.

Мат. 6. 28.

Господъ нашъ на всѣкъждѣ проповѣдвалъ, гдѣто само е срѣщалъ да желаятъ да слушатъ неговото слово. И сушата, и морето, и горитѣ, и бърдата, и равнинитѣ, и морскитѣ брѣгове, и голѣмитѣ кораби, и

⁵³⁾ Джюзне е единъ малъкъ данъкъ — данъкъ, когото турцитѣ налагатъ на питиата.

⁵⁴⁾ Ист. Бѣлг. Иречекъ ст. 721

Азъ съмъ Живѣлъ въ Одринъ много години и този градъ ми е билъ второ отечество, живѣлъ съмъ мѣжду Българи и Гърци и Турци, въ не съмъ чулъ Гърцка пѣсенъ за оплакването на Одринъ. На противъ, въ Българскитѣ пѣсни се спомѣнова повече. Азъ ще опиша нѣкои при описанието на градъ Одринъ. Мола Г-на Иречека да обнародва нѣкои ако има на рѣка.

⁵⁵⁾ Прѣвзиманнето на Цариградъ е станало съ помощта на Българитѣ както ще видимъ.

малкитѣ каици, и синагогитѣ, и великиятъ храмъ — еднакво мѣсто биле за неговата проповѣдь. И проповѣдта му била така проста, щото всички, лесно могли да я разбиратъ. Ето и на васъ той би възвѣстилъ словото на спасението, ако би билъ още на земята, и възвѣстилъ го би така ясно и разбрано, щото нито единъ отъ васъ не би станалъ да се очудва или да не разбира. И при всичко това, се вижда, че който иска, може и самия Спасителъ да не разбере. Ето това какъ става. Да кажемъ, че нѣкой лѣнивъ чловѣкъ прочита приведения отъ насъ текстъ; чудно ли е, че при неговата лѣнностъ, ще му дойде наумъ, като че Христосъ учи, че колкото Богъ се грижи за полскитѣ кринове, макаръ тѣ и да се не трудятъ, така той ще се грижи и за насъ, макаръ ние сами да се не трудимъ и да се не грижимъ за себе си? А знаете ли, какво ще каже това? Това ще каже сжщото, както ако би нѣкой казалъ, че писанието угождава на нашитѣ грѣхове.

Да кажемъ, че вамъ ви се е случило да видите и посѣтите тъкѣвзи богаташъ, на когото и дърветата въ градината му ся покрити съ най-добра, разноцвѣтна коприна и даже най-грознитѣ отъ животнитѣ му сж обкичени съ сръбро и злато, и окичени отъ ржката на на най-искусния художникъ: не били се почудили на неговото богатство! А ако би се научили при това отъ другитѣ, че той освѣнъ това е още и добъръ чловѣкъ и вѣренъ на думата си, и послѣ да чуете отъ самиятъ него, че той желае да бжде вашъ другаръ и, като другаръ желае да ви пази и да ви прави всѣко добро; не ще ли му се довѣрите?

Нъ Богъ е по-богатъ отъ всичкитѣ богаташи на свѣтътъ. Той е така богатъ, щото може най-простиятъ кринъ да облече най-хубаво, отъ колкото, при всичкото свое великолѣпие, нѣкога си се е обличалъ най-богатиятъ и най-славниятъ отъ царетѣ — царь Соломонъ. Простиятъ, извѣстиятъ на всички васъ, паунъ толкова има хубости на опанката си, щото съ хубостта на опанката си надминува и най-богатитѣ крале. Погледнете даже и на обикновенната пеперуда, на която цѣ-

лниятъ животъ се продължава само нѣколко часове: и нейното облекло е несравнено по-богато, отъ облѣклото на най-голѣмиятъ отъ богаташитѣ. И така, ако Богъ може така да се гриже за криноветѣ, за птицитѣ и насѣкомитѣ, и може да ги украсява така, както ни единъ човѣкъ не може украси себѣ си: то да ли не ще да се грижи за насъ, ако ние му се покоряваме?

Да кажемъ, че баща ви е твърдѣ богатъ, толкозъ богатъ, щото има у него злато съ бѣчви и цѣли амбари съ сребро. Можете ли тогава да си помислите, че той може да ви остави безъ всѣка помощъ, ако само вие продължавате да бъдете умни и добри дѣца? Нъ Богъ има толкова злато и сребро скрито въ земята, до които още не се е допирала човѣческа ръка, щото отъ тѣхъ могълъ би да направи цѣла гора, не, и, това е малко, — отъ тѣхъ могло би да се направятъ сто гори. И така, като е тъй, може ли той да ви остави безъ своята грижа?

Да кажемъ, че баща ви има толкова много волове, коне, и всѣкакви добитѣци; щото не само въ единъ день, нъ и една недѣля не можете да ги прочетете. Не ще ли му бѣде лесно да се по грижи за всѣко едно отъ своитѣ дѣца и да имъ даде всичко нужно? О, да, нъ Богъ говори: *„Мои сѣтъ вси звѣрие дубравниѣ, скоти въ горахъ и волове. . . , вся птицы небесниѣ. . . и красота сельная со мною естъ“* (Пс. 49).

И така не ще ли може той да ви нахрани, като има толкова стока, да ви облѣче и да ви даде лѣгло или постѣлка, като има толкова птици отъ всичкитѣ родове.

Да кажемъ, че баща вие е толкова богатъ, щото на него всѣки единъ день му работятъ по десетъ хиляди души работници, — и той на всички заплаща щедро и тѣ му работятъ съ охота и съ пълно усердие. Ще ли вие да се боите тогава, че нему му недопускатъ срѣдствата да се погрижи за васъ и да ви направи доволни? Нъ у Бога не сравнено сѣ по-много слугитѣ. Всичкитѣ добри хора на земята му служатъ и всичкитѣ Ангели на небето. И той на всичкитѣ ще плати

щедро. Ако това е нужно, той може да ви прати на помощъ цѣль милионъ свои слуги.

Едно момче помолило майка си, щото тя да му позволи да поводи малкото си сестриче по зелената трѣвица, съ която се покривала ближната тамъ ливадка. Сестра му едва що наченала да ходи и доста добръ ходила по равно мѣсто, само не можела да прѣскача прѣзъ каменитѣ, или трънчинкитѣ и др. т. И зарадъ туй майка му, като му позволила да го земе, съвѣтвала го, щото той хубаво да я глѣда и да я не оставя да пада. Азъ ги срѣцнахъ на тѣзи сжщата ливадка, кадѣто тѣ бѣха тръгнали и кадѣто, съ особенна радостъ отивахъ.

„Хубаво мѣсто за расходъ е тука, Василие“, му казаль азъ. „Вижда се това е ваша сестричка“.

„Да, това е мое сестриче“, отговори той.

„Какъ, тя можели вече да ходи самичка?“

„Да, нѣ само по равно мѣсто“.

„А какъ, тя прѣмина прѣзъ тѣзи камание, които лѣжжтъ тамъ между вашата кжща и тази ливадка?“

„Да, мама ме съвѣтва да я пазя и да глѣдамъ за нея, щото тя да не би нѣкакъ да падне; и ето, когато ние дойдохме до тѣзи каманье, азъ я подигнахъ и я прѣнесохъ на ръцѣ прѣзъ тѣзи каманье, така щото тя никждѣ ни най-малко не се прѣпъна“.

Ето това е добро, Василчо“, казахъ му азъ. „Помнишь ли ти, когато азъ разглеждахъ съ васъ въ училището този прѣкрасенъ текстъ: *„Яко Ангеломъ своимъ заповѣсть о тебѣ сохрани ти . . . да не когда преткнешъ о камень ногу твою?“* — „Това ще каже, че Богъ заповѣдва на своитѣ Ангели да пазатъ добритѣ хора и да имъ помагжтъ въ труднитѣ обстоятелства, подобно на това, както ти си помогналъ на малкото твое сестриче Анка. Разбирашь ли ти сега този текстъ?“

„О, да, отговори той, и никога не ще забравя това, което вие сега ми разказвате“.

И така nemá Богъ не може да пази тѣзи, които се надѣватъ на него, ако и дѣцата можжтъ да се пазятъ едно друго! Знайте прочее, че колкото отъ васъ

сте тука, всѣко сте поставени отъ Бога подъ запазванието на Ангела-Хранителя.

Виждали ли сте вие, какъ прѣзъ лѣтото се украсява цвѣтето кринъ въ градината? Богъ му проважда хубавото слънце, — и той като че се усмихва, като гледа и чувствува трѣптението на топлитѣ му лъчи. Богъ му проважда прохладната роса, — и той, чудно всмуква въ себе си сладката тѣхна влага, както младенцитѣ млѣкото. Но облацитѣ се трупятъ, повдига се грозната мъгла, пролива се като изъ вѣдро дъждъ, завѣва вѣтърътъ, и горкиятъ кринъ скрива своитѣ цвѣтовце, свива си листата, смиренно скланя главичката си, безъ да се противи, огъва се подъ вѣтърътъ, и като, че моли, щото никой да не гледа на него, до дѣто върлува бурята. Всичко това той прави така за туй, че Богъ така го е научилъ, Богъ му заповѣдвалъ да си скрива обикновенно веселото усмихнато лице, догдѣто все тѣй стои мрачно въ природата. Заминува бурята. — и той въ нищо не е поврѣденъ, отъ ново се растворя и както по-напрѣдъ се усмихва. Ето така Богъ учи и добритѣ хора. Така и добриятъ християнинъ се радва и весели, когато Богъ го благославя съ радостъ и веселие; нѣ когато го налѣти бурята на скърбитѣ и грижитѣ, той кротко се подклонява подъ ржката Божия и смиренно и търпѣливо очаква онзи часъ, когато Богъ ще си спомни за него и го спаси отъ бурята.

Вие видѣхте, какъ кринътъ съ настѣпванието на мразоветѣ, навожда главичката си, пада и увѣхнова. Изгубва си и стѣблото, на което тѣй прѣкрасно се е люлѣялъ този драгъ цвѣтецъ цѣлото лѣто, забравя се даже и мѣстото, гдѣто той е растѣлъ и цвѣтѣлъ. Нѣ гледайте, какъ Богъ се грижи и за този кринъ. Прѣминува студената зима, възвраща се пролѣтната топлина, начеватъ да се расцвѣтвяватъ младитѣ пѣпки: и кринътъ като че пробуденъ отъ сънътъ, начева да повдига и исправя своята скромна главичка, и послѣ — отъ ново се явява въ всичката си красота. Богъ така всичкитѣ и всичко пазн, щото и този слабъ, нѣ хубавъ цвѣтецъ не дава да се изгуби никога. Ето така

вие сте виждали, безъ съмнѣние, какъ по нѣкога носятъ мило, добро дѣте, което, подобно на кринътъ, се е разхубявило въ родителския си домъ, нъ извѣднажъ повѣхнало, умрѣло отъ жестоката болѣстъ — носятъ го на гробищата и го заравятъ въ студениятъ гробъ? И да се гледа е жално и тѣжко! Нъ Богъ не забравя и него. Ще прѣмине дългата зима, ще се забрави и това дѣте и мѣстото, дѣто е то почивало, нъ Богъ не го забравя. Ще настѣпи деньтъ, когато Богъ ще слѣзе отъ небето — и ще заповѣда на св. Ангелъ да пробуди това дѣтенце отъ дългиятъ му гробенъ сънъ, — и то ще стане въ красотата и славата, сутринята на този великъ-день. Вие ще ме попитате, какъ може да бѣде това? Ще ви отговорѣ: само позволете и на мене да ви попитамъ.

Виждали ли сте ви, ако не рѣка, то макаръ езеро, покрито съ якъ, дебелъ, студенъ ледъ и покрито цѣлата зима? Ако е тѣй, то вий знаете добръ какво става съ него, когато настѣпи пролѣтъта. Съ настѣпването на пролѣтъта, ледътъ самъ отъ себе си се распуска и топи; — и, подиръ това, сѣмето, което е паднало на неговото дъно, отъ разцѣвналия на него кринъ дава отъ себе си стрѣкове, распуска се, облича се въ своята обична, хубава дрѣха и се издига надъ водата, като, че се усмихва, като гледа на небето. Е, какъ прочее става това? Това става съ силата, властта и благодѣта на тогова, който бди надъ всичкитѣ свои творения, който спазва сѣменцето на кринътъ, не дава да се погуби и безсмъртниятъ духъ на дѣтето, заровено отъ насъ въ студената земя.

Тогавъ колко много хора, — уви! колко много хора! — Като знаятъ Бога, живѣятъ днесъ за днесъ, тази година за догодина, като не мислятъ за Бога, т. е. и като не мислятъ, и като не говорятъ, и като не четятъ за него и като не се покоряватъ на заповѣдитѣ му, простиятъ кринъ, като че съ гласъ говори на всичкитѣ тѣхъ не по-малко отъ проповѣдника:

„Гледайте, азъ чувствавамъ, и исповѣдвамъ пришествието да Бога, Творецътъ ми. Когато той паметемъ мене покрай мене на лѣжитѣ крила, на тихо-

вѣйния вѣтрецъ, — азъ потрѣпервамъ прѣдъ него, като се люлея радостно; когато пакъ ходящия покрай мене Господъ проважда прѣдъ себе си бурното духание, — прѣдъ него върви *духъ великъ и крѣпокъ, разоряя гори и сокрушая камение*, — азъ се склонявамъ прѣдъ него и треперя съ всичкото свое сѣщество; когато той распростре на менъ завѣсата на нощта, — азъ безстрашно, спокойно заспивамъ; когато пѣкъ сутрина въ зората, той гледа на мене съ своето око, — азъ се пробуждамъ и начевамъ да всмуквамъ въ себе си прѣлѣстнитѣ лъчи отъ неговото слънце; когато той най-послѣ проважда своятъ мразъ и студъ, — азъ, като оставямъ своята дрѣха — гнилото, слабо мое тѣло, скривамъ се въ земята, като зная, че той пакъ ще ме повика на животъ, и въ по-напрѣжната моя красота!“

Може би, между васъ да има и сирачета, които нѣматъ ни баща, ни майка. Жално ми е за тѣхъ, твърдѣ ми е жално; защото азъ отъ опитъ зная, какво ще каже да стоишъ на гробътъ на баща си още въ дѣтинската възраст. Нѣ нека ви кажа и това прочее, че Богъ васъ не ще ви остави. Не ще ви остави, — сирачета, ако той не оставя и полския кринъ. Ви сте чували, безъ съмнѣние за Щрауса, тази голѣма птица, която живѣе изъ пустинитѣ. Той туря своитѣ яйца на пѣсѣка, тамъ ги оставя за винаги. Слънцето съ своята топлина, като квачка, измѣтва Щраусовитѣ пилци; макаръ тука да се явява майка имъ при тѣхъ, нѣ не, — тѣ горкитѣ, оставатъ си сами самненички. И какво прочее, оставя ли ги тѣхъ Богъ? Подъ неговото покровителство тѣ и безъ майка порасватъ въ пълната си голѣмина. Така нема пѣкъ Богъ ще остави сирачето, което нѣма ни баща, ни майка, ако само то се обърне къмъ него съ молбата си?

Дѣца! На всички васъ ще ви се падне още да узнаете разни испитания въ животътъ. Тѣ сѣ неизбѣжни. Вамъ ще се случи да испитате и болѣсти, и нѣмание и скѣрби; и тогава особено ще почувствувате и вие нужда отъ такъвзи другаръ, който не би могълъ да се измѣни въ чувствата си къмъ васъ. Както

знаете, ще дойде къмъ васъ смъртѣта и ви ще трѣбва да слѣзите въ гробѣтъ; слѣдователно безъ Бога, нашия помощникъ, ни въ този, ни въ онзи животъ не може да се живѣе. Послушайте прочее: Богъ ще бѣде за васъ този исканъ и желаямъ другаръ — помощникъ съ слѣдующитѣ условия:

1) Вие трѣбва да го молите да бѣде вашъ отецъ и другаръ, молете го всѣки день, молете го въ името на Господа Иисуса; молете го — съ молитвитѣ на прѣчистата му майка и всичкитѣ му святии.

2) Вие сте длѣжни искрено да се обѣщавате на Бога, че ще му се покорявате и изпълнявате волята му. Да кажемъ, че нѣмате ни баща, ни майка, да кажемъ, че нѣкой-си добъръ, силенъ и богатъ чловѣкъ ви прѣдложи да ви земе при себе си и да ви усвои само да му се обѣщавате въ всичко да изпълнявате неговитѣ желания; нема вие нѣма да приемете това условие? Е, така дайте обѣщание и на Бога въ всичко да правите неговата воля.

3) Вие трѣбва да обичате Бога така, както обичате най-добриятъ, най-вѣрниятъ отъ всичкитѣ бащи на свѣта. Обичайте Неговия единороденъ Синъ, защото той е най-свършениятъ образъ на Отца. Обичайте Словото му, обичайте слугитѣ му, — обичайте служението му, обичайте заповѣдитѣ му, обичайте обязан. ноститѣ, които се възлагатъ отъ него на васъ, обичайте го съ всичкото си сърдце, и той ще бѣде вашъ другаръ въ вѣки. Наистина така!

ИЗБИРАНИЕТО НА РИМСКИЯ ПЪРВОСВЯЩЕНИКЪ

(Продължение отъ кн. X.)

Отсъствающитѣ кардинали, извѣстени за смъртѣта на папата, очакватъ се да му изберѣтъ прѣмникъ само десять дни, съгласно конституцията на Григория X, издадена въ 1274 година. Въ сѣщото врѣме, подъ

личния надзоръ на кардинала — Камеринга, приготовляватъ се отдѣлни помѣщения или келии за кардиналитѣ, които взематъ участие въ избиранieto на първосвященника (конклави). Тѣзи келии се номериратъ и се разпрѣдѣлятъ помежду кардиналитѣ по жребие, тогава всѣкой отъ кардиналитѣ на вратата на своята килия поставяж своя гербъ. Килиитѣ на онѣзи отъ кардиналитѣ, които сж възведени въ този санъ отъ туко що умрѣлия папа, се облѣпватъ съ теменуженъ цвѣтъ платно, а другитѣ съ зеленъ. Всичкитѣ врати се заключватъ, освѣнъ вратата, чрѣзъ която кардиналитѣ влизатъ въ конклавитѣ. Тѣзи врата се затваряжтъ послѣ съ по два куфари (катанци) отвънъ и отвжтрѣ; въ тѣзи врата се прави прозорецъ, закритъ винаги съ перде, чрѣзъ които кардиналитѣ даватъ ауденция на посланниците. Кардиналъ, които излѣзе отъ канклава, макаръ даже и поболѣсть, губи правото да земе участие въ избиранieto на папата. При избиранieto на папата Лева XIII е имало 64 кардинала, прѣдъ видъ на което въ Ватиканския дворецъ е имало 64 келии. Самото избиране става въ придворната Ватиканска капелла, наречена Сикстинска.

Тая капелла, приготовена за избиранieto на първосвященника, има слѣдующия видъ: по-двѣтѣ ѣ страни сж расположены тронове или издигнжти сѣдалища подъ балдахини. На тѣзи тронове седяжтъ кардиналитѣ избиратели. Прѣдъ всѣки тронъ се намѣрва мѣничка масичка съ книга, перо и мастило. Нѣкой отъ сѣдалищата и балдахинитѣ сж обшити съ златна материя — тѣзи мѣста сж на кардиналитѣ, които сж земали участие въ избиранieto на умрѣлия папа, а другитѣ сж обшити съ теменуженъ цвѣтъ материя*).

Отъ постановленията, които кардиналитѣ спазватъ за избиранieto на новия папа може да се укажжтъ слѣдующитѣ: прѣди влизанието въ конклавитѣ кардиналитѣ иматъ десетъ събрания или конгрегации, въ които се четжтъ конституцията на папа Григория десети (X) (1271—1276 г.), която служи като уставъ;

*) При избиранieto на папа Лева XIII, въ 1878 г., само четири трона били обшити съ зелена материя.

конклава на папа Юлия II (1503—1513 г.) който осъжда симоническитѣ избирания; на папа Пия IX (1559—1565 г.) и на Григория XV (1621—1623 г.), които означаватъ правилата и церемониитѣ каквито трѣбва да се извършватъ въ канклава. Счупва се прѣстена на Рибаря**). Избиратъ се длъжностнитѣ лица на конклава, като: церемонийместеръ, секретаръ на свещенния съборъ на кардиналитѣ, дрѣхо-хранителъ, неговъ помощникъ, духовникъ, двама доктори, аптекаръ, хирургъ, четирма бербери, 35 души слуги, каменаръ и единъ столаръ; сжщо така се назначаватъ при кардиналитѣ конклависти (духовни или свѣтски слуги). Всѣки кардиналъ зема при себе си въ конклава двама или трима конклависти. Това сж единъ видъ почетни секретари, които сж длъжни да раздѣлѣтъ съ кардиналитѣ тѣхното осамотяване и да разгонватъ мрачното имъ настроеніе, което се появява отъ строгия и продължителния затворъ; върху тѣхъ тѣй сжщо лежи обязанността да държатъ келиитѣ въ чистота и да носѣтъ за кардиналитѣ и за себе си храна и всичко потрѣбно изъ въртящитѣ се долапи, прѣзъ които всичко това имъ се прѣдава. Върху тѣзи прислужници прѣлатитѣ държатъ най-строгъ надзоръ, за да не би, наедно съ храната, да донесѣтъ тѣмъ или отъ кардиналитѣ записка или писмо, тѣй като на тѣхъ прѣзъ всичкото врѣме на конклава не имъ позволяватъ да се сношаватъ съ вънкашния свѣтъ. И най-послѣ опрѣдѣлявалъ сж жребие, на кой отъ кардиналитѣ коя килия се пада. Слѣдъ 10 дни, въ които се извършва литургия за умрѣлия, погрѣбението, приспособляватъ се помѣщения за конклава, кардиналитѣ се събиратъ въ базиликата на Св. Петра или въ друго нѣкое мѣсто, като 'се гледа сгодата на врѣмето и слушатъ литургия въ честъ на св. Духа, която извършва кар-

**) Прѣстена на Рибаря (Annulus Piscatoris), е единъ отъ прѣстенитѣ на Папата, а така се нарича той затуй, че на златната валчеста плочица на тоя прѣстенъ се намира изображението на на Апостола Петра, който извлѣча, като сѣди въ лодка, мрежа изъ морето. На тоя прѣстенъ се намѣрва името на папата, а на вътрѣшната страна на плочицата се намѣрватъ имената на Мажордома, на влатаря на Апостолския дворецъ и на резбаря (гравера). Тоя прѣстенъ служи за подпечатване на папскитѣ грамоти (писма), които се проваждатъ изъ Апостолската секретарска палата.

диналь-декана, при което единъ избранъ отъ прѣлатитѣ произнася рѣчь за необходимостта да избержтъ достоенъ прѣемникъ (*procligendo Cummo Pontifice*); съ тая рѣчь се прѣдизвѣствяватъ кардиналитѣ да направжтъ бързо избирание на оногова отъ тѣхъ, когото считатъ тѣ за най-достоенъ носителъ на толкова високъ санъ.

Като ислушатъ литургията и рѣчта, кардиналитѣ двама по двама на рѣдъ отиватъ, като пѣжтъ гимна на Св. Духа, въ капеллата въ която подиръ молитвата *Deus, qui corda fidelium*) кардиналь — декана чете постановления за избиранieto на папа и за конклава които кардиналитѣ се кълнжтъ да спазватъ и съ кратка рѣчь ги уговаря да дадатъ на църквата добръ пастирь. Подиръ това кардиналитѣ приематъ дворянитѣ, прѣлатитѣ и посланниците. Въ сѣщия день всички се събиржтъ въ Сикстинската капелла, въ която конклавиститѣ и всички, които пазжтъ конклавата, даватъ клетва. Вечеръта кардиналь-декана заповѣдва да ударжтъ камбанитѣ за закриванieto на конклава, и кардиналь-камерлинга, съ първия кардиналь-епископъ, съ първия кардиналь-презвитеръ и съ първия кардиналь-диаконъ, най-внимателно обгледватъ конклава, за да не остане въ нежъ никой други, освѣнъ ония лица, които се допущатъ съ постановление въ конклавата. Отъ това врѣме никой вече не излиза изъ конклава, и ако излѣзе, то вече не се повръща. Когато по тоя начинъ кардиналитѣ се запратъ въ конклава, то церомонимейстера всѣки день сутринъ и вечеръ заобикля всичкото помѣщение на конклавата, удрж камбаната и казва „*In Capellam Dominè**“), при послѣдния камбанъ всѣки отъ кардиналитѣ излиза изъ своята килия прѣпровожданъ отъ конклавиститѣ и отива въ Сикстинската капелла, съсѣдна съ ватиканската базилика-

На срѣдата на тая капелла се турж масса, около която насѣдватъ избранитѣ по жребие ревизори на балотировката (*scutatores*). На масата се турж таблица съ форма на клетва, споредъ, която всѣки кардиналь,

*) Намъ се чини, че тоя възгласъ трѣбва да бжде прѣведенъ „въ капеллата господна“, а не „въ капеллата на Господа“.

прѣди да подаде гласъ, дава клетва въ името на Христа Спасителя, който ще го сѣди, че той избира оногова, когото съвѣстно счита достоенъ за избирание, и че сѣщото ще направи и въ прибавочния гласъ (*in accessu*). На сѣщата маса се турѣ чаша, въ която се пущатъ писменнитѣ гласове на кардиналитѣ. Прѣди балотировката кардиналъ-декана въ тая капелла служи литургия въ честь на Св. Духа и тука причащава всичкитѣ кардинали, а подиръ литургията съ кратка рѣчь сериозно имъ внушава да помислѣтъ за избиранieto на папа, послѣ се прочитатъ булитѣ папски, които се отнасятъ до това избирание; изъ капеллата излизатъ конклавиститѣ и вратата се затварѣтъ. Послѣ подирния кардиналъ-диаконъ зема топчета, на които сѣ написани имената на всичкитѣ присѣтствующи кардинали, прочита съ високъ гласъ имената, прѣброява топчетата и ги турѣ въ теменуженъ цвѣтъ кисия, и, послѣ като ги разбѣрка, изважда отъ тамъ 6 топчета. Тѣзи кардинали, имената на които сѣ написани на първитѣ три топчета, биватъ въ този день ревизори на балотировката (*scrutatores*), а останалитѣ трима сѣ длѣжни да събиратъ бюлетинитѣ на ония кардинали, които по болѣсть сѣ останали въ своитѣ стаи (*infirmarū*); за тая цѣль тѣмъ се дава сандѣче, което е затворено съ ключъ, има дупка на капака, гдѣто болнитѣ кардинали спущатъ своитѣ гласове писмено. Подиръ това пристѣпѣтъ къмъ избиранieto на папа, което избирание трѣбва да бѣде извършено само по единъ отъ слѣдующитѣ три начина.

Първия начинъ на избиранieto се нарича: „*electio quasi per inspirationem*“ (избирание като да бѣде повдѣхновение), когато всичкитѣ кардинали, като че повдѣхновение отъ Св. Духа, провъзгласяватъ единодушно нѣкого изпомежду си за върховенъ първосвещеникъ.

Втория начинъ, — „*electio per compromissum*“ избирание чрѣзъ посрѣдникъ, когато кардиналитѣ, като желяжатъ да пристѣпѣтъ къмъ избиранieto на папа, прѣдаватъ осѣществяванието на своето избирателно право на нѣкой отъ тѣхъ (не по-малко отъ трима),

щото тѣ, намѣсто всички да, прѣдвидѣтъ пастиръ на католическата църква. При всичкитѣ кардинали даватъ общаніе, че по тоя начинъ избрания ще се почита за законенъ и истиненъ папа.

Тѣзи два начина за избирание сж се прилагали твърдѣ рѣдко, а най-обикновенния способъ за избирание, е тѣй наречения „electio per scrutinium“, който състои въ закритото подаване на гласовѣтѣ посрѣдствомъ билети. Избранъ се счита онзи, който е получилъ двѣ трети отъ всичкитѣ гласове*), ако ли пъкъ изискваното число на гласовѣтѣ не излѣзе, то къмъ направеното производство на избора се притурижъ добавочно производство (accessus), съ цѣль да се достигне необходимото болшинство. Тѣй като тоя начинъ по-често се прилага къмъ изборитѣ, отъ колкото първитѣ два, то е любопитно да го разгледаме по-подробно, и прѣди всичко да си изяснимъ формата на билетчетата, при посрѣдството на които става избиранието на първосвещеника.

Тѣзи билети, напечатани, сж раздѣлени на три части.

Въ горната часть отъ лицето на билета сж напечатани думитѣ; „Ego. . . . card. (Азъ . . . кардиналъ)“ на такова едно отъ друго расстояние, щото между тѣхъ избирателтъ може да напише своето собствено име; малко по-долу, въ два малки квадрата, се турѣтъ печати отъ чървенъ воскъ за прѣпечатване на билетитѣ. На втората или на срѣдната часть се намѣрватъ думитѣ: *Eligo in Summum Pontificem Reverendis. Dominum meum D. Cardinalem. . .* „(избирамъ за върховенъ първосвещеникъ достопочтенния господинъ мой кардиналъ). . .“ къмъ тия думи се приписва името, въ чието полза се дава гласа. Въ долната часть пакъ се намѣрватъ два малки квадрата съ печати отъ воскъ, и малко по-долу отъ избирателтъ се пише нѣкакво число и изречение отъ Св. Писание, напримѣръ: *18 Gloria in excelsis*, — („18 Слава въ вишнихъ“), което служи като девизъ на билета.

*) Въ 1878 г. кардиналъ Иоакимъ Печи (Левъ XIII), при първото гласоподаване (сутринта 19 Февр.), получилъ 19 гласа отъ 59, при второто (вечерта на сѣщия день) — 29 и при третото (сутринта на другия день) — 44 гласа, което и съставлявало изискваното число.

a	Ego.....cardinalis			b
c	печатъ		печатъ	f
g	Eligo in Summum Pontificem R ^m D ^m meum D. Card.			h
i				j
k	печатъ		печатъ	k
l	Gloria in excelsis			n

∞ ∞ ∞..... ∞ ∞ ∞ ⊙⊙⊙ N o m e n ⊙⊙⊙ ∞ ∞ ∞..... ∞ ∞ ∞	
∞ ∞ ∞..... ∞ ∞ ∞ ⊙⊙⊙ S i g n a ⊙⊙⊙ ∞ ∞ ∞..... ∞ ∞ ∞	

(№ 1 Лицето на билети).

(№ 2. Опакоето на билета).

∞ ∞ ∞..... ∞ ∞ ∞ ⊙⊙⊙ N o m e n ⊙⊙⊙ ∞ ∞ ∞..... ∞ ∞ ∞
Eligo in Summum Pontificem R ^m D ^m meum D. Card.
∞ ∞ ∞..... ∞ ∞ ∞ ⊙⊙⊙ S i g n a ⊙⊙⊙ ∞ ∞ ∞..... ∞ ∞ ∞

(№ 3. Билетъ сгънжтъ по дѣленията, означени на № 1 рисунка).

Билетитѣ, които служатъ за допълнително производство на избора „(accessus),“ иматъ сжщата форма и сжщия текстъ. само намѣсто думитѣ „Eligo in Summum

Pontificem“ е напечатано: Accedo Reverendiss. D. meo, D. Cardin.“

Пригответнитѣ по тоя начинѣ билети, спорѣдъ числото на кардиналитѣ, се слагатъ на два диска, които се намѣрватъ на маса прѣдъ олтаря. Отъ тѣзи дискови избирателитѣ, като зематъ билети, допълнитѣ изискванитѣ думи, при което, до колкото е възможно, измѣняватъ подчерка си, за да не се познава. На всѣки билетъ трѣбва да бѣде означено непрѣменно името само на единъ избираемъ, а не на нѣколко лица. Печатитѣ трѣбва да бѣдѣтъ не гербовитѣ, които кардиналитѣ употребяватъ обикновено при запечатването на писмата, а особенни, и до колкото е възможно да бѣдѣтъ прости, за да може съ тѣхъ лесно да се подпечатва. На такива печати обикновено се изрѣзватъ или число или букви, или пъкъ какво да е изображение.

Билетитѣ биватъ надписани отъ кардиналитѣ, които сѣдѣтъ задъ високи маси (пипитри), които маси сѣ турени така, щото, този, който пише, да го виждатъ всички, нѣ никой да не може да прочете туй, което той пише. Като сгъне и като запечати написания билетъ, всѣки единъ отъ кардиналитѣ зема своя билетъ съ два прѣста и съ издигната рѣка на горѣ, занася го къмъ олтаря, гдѣто има голѣма сребърна чаша*), пригответна за билетитѣ и похлупена съ широкъ дискосъ на който е издълбано изображението на Св. Духа. Тука прѣдъ олтаря, колѣнчилиия кардиналъ нѣколко врѣме се моли и съ високъ гласъ произнася клетвата: „Testor Christum Dominum, qui me iudicaturus est, me elegere quem secundum Deum iudico eligi elebere, et quod idem in accessu praestabo“. (Къльнѣ се въ Христа Господа, който ще да ме сѣди, че азъ избирамъ оно-гова, когото, споредъ Бога, считамъ, че трѣбва да бѣде избранъ, и, че азъ същото ще направѣ и въ accessus

Подиръ това той турѣ билетътъ на талерката и отъ нея пуца въ чашата, послѣ отново колѣнчи прѣдъ олтаря и се връща на своето мѣсто.

*) На столчето на чашата се намѣрватъ свещенни ображения и гербътъ на Ватиканския прѣстолъ, който състои отъ два ключа, турени на църк. хуругва.

Ако би да се случи, че присъжтствующия въ капеллата кардиналъ, по слабостъ, не би можалъ да дойде до масата, гдѣто се намѣрватъ билетитѣ, то най-младия ревизоръ на балитировката поднася къмъ него дискосъ, отъ гдѣто избирателя, като вземе единъ билѣтъ, скришно на своето мѣсто пише всичко, което се изисква и, подиръ даванието на клетвата, прѣдава го сгънхтъ и запечатанъ на сѣщия ревизоръ, който и го пуца въ чашата, гдѣто се намѣрватъ и другитѣ билети.

Ако би нѣкои кардинали-избиратели, по болестъ, да не можтъ да присъжтствуватъ въ капеллата и се намѣрватъ въ своитѣ стаи, то трима кардинали, избрани отъ по-рано за да събиратъ отъ тѣхъ гласове, дохождатъ при тѣхъ съ сандъчето, за което говорихме по-горѣ.

Туй сандъче ревизоритѣ, прѣди да го прѣдаджтъ на инфирмариитѣ (така се наричатъ кардиналитѣ, избрани да събиратъ гласовѣтъ отъ отсъжтствующитѣ болни кардинали), отварятъ и показватъ на всичкитѣ присъжтствующи, за да можтъ тѣ да видѣтъ, че то е праздно.

Послѣ сандъчето затварѣтъ съ ключъ, който отнасятъ въ олтаря.

Инфирмариитѣ, като зематъ затвореното сандъче съ малкъ дискосъ, дѣто има оставени билетчета, споредъ числото на болнитѣ кардинали, ходѣтъ въ килията на всѣкого отъ тѣхъ.

Болнитѣ, скришно отъ присъжтствующитѣ, пишѣтъ билетчетата, запечатватъ ги и съ поменатата клетва, пропуцатъ чрѣзъ отверстие въ сандъчето. Ако би се случило така, че болнитѣ до такава степенъ сѣ слаби, щото не сѣ въ състояние да пишѣтъ, то зарадъ тѣхъ това извършва нѣкой отъ присъжтствующитѣ, съгласно съ тѣхното желание, като дава клетва при това за запазване тайната на написаното.

Като съберѣтъ, по такъвзи начинъ, отъ болнитѣ гласовѣтъ, кардиналитѣ инфирмарии се възвръщатъ въ капеллата съ сандъчето, което ревизоритѣ откриватъ и публично прѣброаятъ билетчетата, които се намѣр-

ватъ въ него, и като намѣри тѣхното число съотвѣтствующе на числото на болнитѣ, пуца ги въ чашата.

Затова, щото подаванието на гласовѣтъ за да не се задържа твърдѣ много отъ отсъствието на инфермариитѣ, тѣзи подирнитѣ пишжтъ своитѣ билети и ги туржтъ въ чашата не по редѣтъ си, а тутакси подиръ кардиналъ декана, който първъ, съгласно конституцията, е длъженъ да даде писмено своя гласъ *).

Когато по тоя начинъ бѣджтъ събрани всичкитѣ билети, то чашата се затульж съ дискосѣтъ, най-стария кардиналъ-ревизоръ нѣколко пѣти разбѣрка билѣтитѣ чрѣзъ стрѣсване на чашата. Послѣ пристжпжтъ къмъ тѣхното прѣброявание, което извършва най-младия ревизоръ и се състои въ туй, че всѣки билетъ, изваденъ отъ чашата, турж се въ друга праздна, нарочно за това приготвена.

Ако числото на билетитѣ несѣотвѣтствува на числото на кардиналитѣ, то тѣзи билети се изгаржтъ, подиръ което веднага пристжпжтъ къмъ ново гласоподавание.

Ако пѣкъ числото на билетитѣ излѣзе равно на числото на кардиналитѣ, то пристжпжтъ къмъ тѣхното публично четение, за което тримата кардиналъ-ревизора сѣджтъ на отдѣлна маса, обѣрнати съ гърба къмъ олтаря, първия отъ тѣхъ зема билета. прочита името на избираемия, прѣдава билѣта на втория ревизоръ, а тоя на третия. Послѣдния прочита съ високъ и ясенъ гласъ името на избрания, щото всѣкой отъ присѣтствующитѣ кардинали да може да отбѣлѣжи числото на гласовѣтъ въ списъка на кардиналитѣ, който е оставенъ прѣдъ тѣхъ.

По тоя начинъ прѣзъ рѣцѣтъ на ревизоритѣ преминуватъ послѣдователно всичкитѣ билети.

Подиръ свършванието на запискитѣ, кардиналитѣ събиржтъ числото на полученитѣ гласове на всѣкого отъ претендентитѣ на папския прѣстолъ и резултатѣтъ пишжтъ на други листъ книга въ такава форма: „Re-

*) Подаванието на гласовѣтъ става, по старшинство по иерархически редъ: най-напрѣдъ кардиналъ-епископитѣ, послѣ кардиналъ-презвитеритѣ и най-послѣ кардиналъ-дияконитѣ.

verendissimus D. Cardinalis A. Habet snffragia — 3, Reverendissimut D. Cardinalis B. Habet siffragia — 8, et sie de allüs. (Достопочтениѣйшия Господинѣ Кардиналъ А получилъ 3 гласа . . . и т. н. до останалитѣ).

Когато провъзгласяванието на гласоветѣ е свършено, и кардиналитѣ сж забѣлѣзали гласоветѣ у себе си въ списъка, най-младия ревизоръ зема прочетенитѣ билети единъ по единъ и ги промушва съ игла въ онова мѣсто, гдѣто се намѣрва думата „*eligo*“. нанизва ги на копириненъ конецъ, крайщата на който свързватъ на възелъ и слагатъ тая връзка на масата.

Ако се случи, че нѣкой отъ кардиналитѣ е получилъ двѣ трети ($\frac{2}{3}$) отъ гласоветѣ, потрѣбни за това, за да бжде избранъ, той се счита канонически избранъ папа.

А ако ли, подиръ събиранieto на гласоветѣ, у никого отъ кардиналитѣ не се получатъ $\frac{2}{3}$ отъ гласоветѣ, то се пристѣпия къмъ допълнително гласоподаване (*accessus*).

Сжщността на тоя допълнителенъ изборъ състои въ това, че кардиналитѣ зематъ билети, на които намѣсто думитѣ: „*eligo in Summum Pontificem*“ стоѣтъ думитѣ: „*accedo Reverendissimo meo. D. Cardinali N.*“, на тѣзи билетчета тѣ пишѣтъ името на избираемия и своето собствено, и, като ги запечатѣтъ, пушѣтъ ги, както и първия пѣтъ, въ чаша.

При това избирателитѣ тоя пѣтъ не даватъ клетва, тѣй като тѣ вече сж дали при първото гласоподаване. Трѣбва да се забѣлѣжи, че при допълнителното гласоподаване, кардиналъ-избирателтъ не може да даде гласъ за онуй лице, въ полза на което той е подалъ първи пѣтъ; тѣй сжщо той не може да подаде своя гласъ за оногова отъ своитѣ другари, който не получилъ първия пѣтъ, макаръ еднъ гласъ. При допълнителното избирание кардиналъ-ревизоритѣ и инферариитѣ изпълняватъ своитѣ обязанности сжщо тѣй, както се каза по-горѣ. Ревизоритѣ сж длѣжни да събиратъ общата цифра на гласоветѣ, които всѣкой кардиналъ е получилъ при първото и второто гласоподаване. Ако съ допълнителната балотировка нѣкой отъ

кардиналитѣ получи $\frac{2}{3}$ отъ всичкитѣ гласове, тогава най-стария ревизоръ съ двамата отъ младитѣ изслѣдватъ законността на допълнителния изборъ, за която цѣль той зема свързанитѣ първи билети, сравнява печатитѣ, девизитѣ и числото на първата и втората балтировка.

(Слѣдва).

Протоколи.

(Продължение отъ кн. VII).

Засѣданіе 18.

Днесъ приврѣмненій съвѣтъ ся събра; лицата сж слѣдующитѣ: Н. Пр. Г. Иларіонъ Макаріополскый, г. г. С. Чомаковъ, Хр. П. Тѣпчилещовъ, Д. Ив. Гешеоглу, Божилъ Ивановъ, Стеф. Камбуровъ, Дѣдо Атанасъ, Н. Павлевъ, Н. Чорапчискы и Х. Гюроглу. — Доная сж и ся прочете внимателно завѣщаніето на Блаж. Г. Авксентія. Събраніето рѣшава да извѣсти Рилското Иноческо Общество за представленіето на Негово Прѣосвященство. Слѣдъ това рѣшило и избрало спорѣдъ завѣщаніето отъ общината трима изпълнители на завѣщаніето:

Н. Пр. Г. Иларіона Макаріополскы, Хр. П. Тѣпчилещова и Г. Моравенова, а като представитель при Самоковското и Рилското Общество Христакя Х. Гуроглу.

При свършака на рѣченното засѣданіе става обѣщаніе да ся разясни за нерѣдовното почти 5 мѣсячно засѣданіе въ идущето събрание и тѣй свръшва.

19 Февруарія 1864.

Засѣданіе 19.

Днесъ събраніето быде пълно. Членовѣтъ на съвѣтътъ сж слѣдующитѣ: Н. Пр. Предсѣдатель Г. Иларіонъ Макаріополскый, г. г. С. Чомаковъ, Хр. П. Тѣпчилещовъ, Н. П. Тѣпчилещовъ, Д. Гешеоглу, С. Кам-

буроглу, Божилъ Ивановъ. Дѣдо Атанасъ, Н. Павловъ, Іовчу Ивановъ, Н. Чорапчи и Хр. Гюроглу.

Днесъ то почна рѣдовното си засѣданіе. Пять 5 мѣца рѣдовно засѣданіе нѣма отъ причини важни и неприятни приключенія и противодѣйствія на Фенерската Патріаршія. Начинаме ето какъ. На Септемврія ся бѣше подало прошеніе на Выс. Правителство за освобожденіето на народнитѣ ни старцы, на което прошеніе на Орта Кьюю на 5 Октомвія. Около 20 Юврія Н. Пр. Г-нъ Авксентій по болѣсъ отъ простинкж и около 10 Януарій и Божя Вољж и съ трудътъ не одолимъ на докторитѣ оздравѣ. Съще врѣменно же, появиися негова му хроническа болѣстъ, която му направи възпаленіе, ради което ся и престапи на 1 Февр. Жалость бѣше не изказана на всичкитѣ ни българи.

Тѣ при всичкѣтъ си скърбъ дерзаятъ на конецъ. Приготовюватъ два парахода и съ много численъ народъ взиматъ ч. мощи блаженно-почившему Авксентію, прѣнасятъ въ народнѣтъ ни църквж, гдѣто ся извършва великолѣпно погрѣбеніе.

26 Февроарія 1865.

Засѣданіе 20.

Днесъ събраніето бѣше почти пълно; лицата сж слѣдующитѣ: Н. Пр. Г. Иларіонъ Маиоріополскій г. г. С, Чомаковъ, Хр. П. Тѣпчилещовъ, Д. Гешеоглу, Божилъ Ивановъ, Ст. Камбуроглу, Н. Павловъ, Н. Чорапчи, Іовчу Ивановъ, Дѣдо Атанасъ и Х. Гюроглу. Рѣшенія станахж:

1-во. Да ся намѣри печатътъ общенароденъ на Църквѣтъ, на който печатъ отъ доволно врѣмя и до днесъ не сж знаятъ дръжателитъ му. И тѣж за второ събраніе да ся донесе и ся раздѣлятъ пять-тѣхъ му части на 4 четири или пять лица отъ съвѣтътъ.

2-ро. Жалбата ся принесе отъ типографъ на Петра Боботина, въ която ся жалува за неизплащаніето на работѣтъ на Съвѣтиикътъ. Позна ся слѣдъ размышленіята на сжщото засѣданіе за дългъ общий и че трѣбва да ся плати. Прочее, умолихася г. г. Хр. Тѣпчилещовъ и Д. Ив. Гешеоглу да му заплатятъ въ

кредитъ на Общинѣтъ, което ся и пріе съ благодареніе.

3-то. Да ся съживи Съвѣтникътъ. Много ся разискова, много ся предлага, много ся изслѣдова и на конецъ ничто; понеже дръзость нѣма, срѣдство сжщо. И то понеже вънкашный народъ нечувствова.

Колкото и да е явно неговото сжществуваніе общината остжнва правото печатаніе като иматъ църковенъ и препоржчвало Г-ну Ст. Т. Бурмову за години три 3. И послѣ пакъ народенъ, Остана да ся свърши съ Г-на Бурмова двѣ условны записки. А колкото ся отнася за църковни публикаціи да ся не зема заплата.

18 Мартъ 1865.

Засѣданіе 21.

Днесъ събраніето почти пълно; Членоветы тья: Н. Пр. Г. Иларіонъ Макаріополскы, г. г. С. Чомаковъ, Хр. П. Тъпчилещовъ, Н. П. Тъпчилещовъ. Д. Ив. Гешеоглу, Божилъ Ивановъ, Н. Павлювъ, Дѣдо Атанасъ, Дѣдо Іовчу, Н. Чорапчы и Х. Гюроглу.

Прѣдложенія станаха за прошеніе, които сж и усжществиха, като ся подаде таковато на Мынистрътъ Иностраннихъ дѣлъ Н. Пр. Сали Паша, съ което ся молѣли да ни ся даде едно съвршенно отдѣленіе отъ Грьцкѣтъ Патріаршіж. Притомъ поискалъ още отчетъ отъ Г-на Моравенова, Г. Струмскы защо не приема печатаніето на Съвѣтникътъ Г-нъ Бурмовъ. Тѣ казватъ, че до гдѣ му ся неплати не го пріема. Призова ва Г-нъ Бурмовъ за бжджційтъ Съвѣтъ.

16 Априлія 1865.

Засѣданіе 22.

Днесъ като събраніето ся почти пълнеше, станаха рѣшенія; да ся платятъ гр. 500 на учит. Павла за Грьцкый языкъ. — Стана разговоръ да ся испълни за вѣщаніето блаженъ-почившему Г-нъ Авксентіу.

Да ся наложи вѣстникътъ на 2 лица г. г. С. Чомаковъ и Хр. П. Тъпчилещовъ само подъ тѣхно право и за тѣхна собстенна отговорность и прочіи подроб-

ности за него; а съвѣтъ само да опровердай дѣлото прѣдъ прочѣтъ и да ся систиса повѣнкѣ отъ сжщій съвѣтъ. Г-нъ Бурмовъ ся призова тры пжти, нъ на конецъ той отказа съ неприличны изрѣченія За плащанието и разчистюваніето. Понеже съвѣтъ ся недопояня съ тры лица избраха по вышегласіе да стане допълненіето отъ единъ македониць, който да ся намѣри и отъ г. г. Н. Минчеоглу и Струмскы.

При това ся и подтвърди смѣтката на училището прѣдложена отъ г. Гавр. Моренова. Тя въ страдателныѣ странѣ има число гр. 25.077 $\frac{1}{2}$, а въ дѣйстви-телиѣ гр. 22,588, не достигать за уравненіе на дългъ за бѣдѣщѣтъ годинѣ гр. 248950.

Прочее, като разгледъ съвѣтъ намѣри, че за по зрѣлото му подържаваніе на народното ны училище не остава друго освѣнъ да прибѣгне въ своеволия помощъ. И тжй ся направи единъ тефтеръ, подписанъ и подтвърденъ отъ приврѣмений Съвѣтъ и ся одари печатъ на народныѣ ны църквѣ. Привручи ся сжщійтъ този тефтеръ г-ну надзирателю Г. Моравенову и Ив. Х. Петрову да ся по трудѣтъ съ всякой начинъ за олъшеніето на училището,

7 Маія 1865.

Засѣданіе 23.

Днесъ събраніето стана по пълно и присѣтству-вахъ: Н. В. Гр. Г. Иларіонъ Макаріополскы, честы-тыятъ Предсѣдатель, Предсѣдатель Г. С. Чомаковъ Подпедсѣдатель, г. Хр. П. Тѣпчилещовъ, г. Н. П. Тѣпчилещовъ г. Д. Ив. Гешеоглу, Хад. Н. Минчеоглу, З. Струмскый, Ст. Камбуровъ, Ювчу Ивановъ, Н. Павлевъ, Божилъ Ивановъ, А. Гергевичъ, З. Хадж. Гюроглу и Н. Васовъ; Тъ ся занимахъ съ слѣдующитѣ:

1. По причинѣ на нерѣдовното до сега засѣданіе на Съвѣта, членовѣтъ му ся задлъжихъ да изпълня-вать за напрѣдъ службѣтъ си.

2. Предсѣдательтъ г. Чомаковъ поиска да си даде оставкѣтъ отъ Предсѣдателството, като приложи, че трѣбва да ся избере другый за идущѣтъ годинѣ, нъ г-нъ Н. П. Тѣпчилещовъ каза, че трѣбва да продължи

да занимава туй мѣсто догдѣто работитѣ на Обществото земагѣ едно прѣобразование, и туй ся удобри по вышегласіе. Г-нѣ Чомаковъ пріе туй ново избиране, нѣ съ условіе чтото 3 нѣща да бждѣтъ работы на денѣя: 1) Редъ въ Църквѣтъ и метохъ. 2) Органъ на Обществото и 3) усъвършенствованіе на Цариградскѣтъ Общинѣ и съставъ на едниъ българскѣ махалѣ въ Цариградъ.

3. Г. Д. Ив. Гешеоглу, прѣдложи чтото печатѣтъ на Общинѣтъ да ся не употрѣблява другагдѣ, освѣнъ за писма или други распискы удобрени по вышеглаіе отъ Свѣта, и които ще ся печатѣтъ въ врѣме на засѣданіе; при това пита кому трѣбва да ся даде рѣченыйтъ отъ 5 части печатъ; послѣдствіе на това, рѣши ся да ся предаде една часть съ опашекѣтъ у Н. В. Преосвященство, друга у г. Д. Гешеоглу, друга у г-на Ст. Камбурова и другата у г. Н. Павлова.

4. Послѣдствіе отъ преминалытъ засѣданія, Свѣтътъ повторително ся занима по дълго что трѣбва да станѣтъ останалытъ отъ блаженнопочившаго священоначальника Авксентія вѣщи; тожи повторително ся прочете и завѣщаніето и ся рѣши, чтото испълнителитѣ да постѣпять съобразно съ членовѣтъ на сжщото завѣщаніе, и съ пръвѣ пощѣ да пишѣтъ и искѣтъ точенъ и приличенъ отчетъ отъ Самоковското и Рилското Общество, както и за другытъ тамъ оставены вѣщи, тѣй и за 100-тѣхъ хиляди гроша, които слѣдъ споразуменіето и на трытъ Общины да ся оздравятъ и нарѣдѣтъ спорѣдъ завѣщаніето.

5. На Свѣтътъ останѣ твърде жално за гдѣто г. Хадж. Минчеоглу, слѣдъ като изново ся избралъ въ по-преднето засѣданіе като рѣдовенъ членъ на сжщыйтъ Свѣтъ, си дава оставкѣтъ, безъ да покаже побудителнытъ за тѣзи си постѣпкѣ причины! И при всичкыты увѣщанія и приканюванія отъ странѣ на членовѣтъ на Свѣта никакъ не пріе и рѣшително ся отказа отъ да бжде и за напрѣдъ членъ.

Най-послѣ при настояваніето на Свѣта за да каже причинытъ на туй си бързо оттегляваніе, рече, писмено можѣ да вы ги проводѣ.

6. Г-нъ Н. П. Тъпчилещовъ предлага да ся земе въ вниманіе слѣдующето: Да ся иска отъ Ч. Правителство дозволеніе, чтото да ся напечатжть билети отъ Лотаріѣж, съ намѣреніе да ся събиржть пары, доходжтъ на които да ся употрѣбы за изпълненіето на еднж отъ толкозъ голѣмытѣ и неизбѣжны обще народны нужды.

7. Г-нъ П. Р. Славейковъ ся представи на Съвѣта и иска да му ся отетжпи издаваніето на „Българскытѣ книжицы“, ако тѣ сж народны, защото ходилъ при г. К. В. Славчевичъ, комуто на името икономически е изваденъ ферманътъ и у когото за сега се намира, а Г. Славчевъ ималъ да разполага съ фермана като съ свое притежаніе, т. е. съ условія станали частно между него и Славейковъ. — Съвѣтътъ ся наскърби отъ поведѣніето на г-на Славчева и по вышегласіе рѣши да ся даде издаваніето на „Бъл. Книжици“ на г-на Славейкова, като предварително ся задлъжихъ г. Хр. П. Тъпчилещовъ и г. Хад. Н. Минчеоглу да земжтъ отъ рѣцѣтъ на г-на Славчева ферманътъ и го донесжтъ на Съвѣтътъ.

8. По слѣдствіе на г-на Славчевжтъж постжпкж Съвѣта рѣши да ся иска подписка отъ Г. Кырчя Хад. Петрова за гдѣто ферманътъ на Вѣстника „Съвѣтникъ“, е тоже икономически изваденъ на името му, чтото да не ставжтъ и за напрѣдъ подобны пречкы въ издаваніето на народнытѣ листове, и за туй г. Н. П. Тъпчилещовъ ся задлъжи да ѣж иска и донесе на Съвѣта.

Маія. . . . 1865.

Засѣданіе 24.

Събраніе-то не бѣ нѣлно. отъ членоветѣ присжтствовахъ: Н. В. Пр. Г... Иларіннъ Макаріополскы, Г. Г. С. Чомаковъ, М. П. Тъпчилещовъ, З. Струмскы, Н. Павловъ, Іовчо Ивановъ, Ат. Георгіевичъ, и се занимахъ съ слѣдующето:

1, Г-нъ Г. Моравенов прѣдложи едно писмо отъ Самоковъ съ датж: _____ кое-то се отнасяше до изпълненіето на завѣщаніе-то блаженнопочившаго

Авксентія; спорѣдъ туй писмо, изпълненіе-то на рѣченото завѣщаніе срѣщало нѣкаквы препятствія въ Самоковъ, за туй остало да пишѣтъ изпълнителитѣ въ Самоковъ, чтото да земѣтъ прѣдъ видъ завѣщаніе-то и да ся отнесѣтъ по-осторожно и съобразно съ него.

4 Іунія 1865 г.

Засѣданіе 25

Днешно-то събрание бѣ почти пълно. Отъ членове-тѣ присѣтствовахъ: Н. В. Пр. Г. Иларіонъ Макаріополскый, Г. Г. С. Чомаковъ, Хр. П. Тъпчилещовъ, Н. П. Тъпчилещовъ, Д. Гешеоглу, З. Струмскый, Ат. Георгиевичъ, Н. Павловъ, Іовчу Ивановъ, Божилю Ивановъ, занимахъ ся:

1, Прочете ся едно прошеніе, подадено отъ Гена Мановъ, съ което той моли съвѣта да му ся повѣри служба-та за ваданіе-то Тескеретж-тж и срѣщо която ся обѣщава да плаща гр. 5,000 на годинж-тж прѣдплатены.

Съвѣтъ-тъ му прѣдложи, че понеже ще му ся повѣри Църковный-тъ Печатъ, трѣбва да си намѣри прѣдварително единъ поржчителъ, който не ще употреби печатъ-тъ за никоя другж работж, която бы докачила достолѣпіе-то на църквж-тж, освѣнь за ваданіе Тескере-га на познати и почтенны хора, и че ще има добро поведение; а слѣдъ прѣдставяніе-то на такъвъ поржчителъ остана да ся сврши въ идущето засѣданіе.

2, Църковный-тъ діаконъ Мелетій ся прѣдстави на Съвѣта да трѣси нѣкаквы си гр. 200 отъ Църковный-тъ Епитропъ Г-нъ Д. Добревичъ, кои то му были останали неплатени отъ 1852 год. при това и други нѣкои оправданія отъ Поповыты на Църквж-тж. За първитѣ остана да види Г-нъ Добревичъ на тефтера си, да ли има наистина да ги зема, или ако има да ги зема, по каква причинж не му сж ся платили; а за втори-тѣ ся задлъжи Н. В. Пр. Г. Иларіонъ и Г. Хр- Тъпчилещовъ да ги погодятъ.

11 Іунія 1865.

Засѣданіе 26.

Събранието почти напълно. Отъ членове-тъ присѣдстваваха: Н. П. Г. Иларіонъ Макар. Г. Г. С. Чомаковъ, Н. П. Тъпчилещовъ, Д. Гешеоглу, С. Камбуровъ, Божилъ Ивановъ, А. Георгиевичъ, Іовчо Ивановъ и Н. Вассовъ, кои-то ся занимаха:

1, Прочете ся едно писмо съ датъ отъ сжщй-тъ день, подписано съ 13 подписа отъ Галаталійскія Абаджиски Еснафъ, които ся засвидѣтелствуватъ, противъ рѣшеніе-то, което Съвѣта направи въ преминало-то си засѣданіе, за да ся даде службѣ-тъ за вадяніе-то на Тескеретата на Г. Мановъ, зашто-то имали довѣріе да му ся повѣри Църковныйтъ Печатъ. Съвѣтъ-тъ доказа на Еснафскыйтъ прѣдставитель, че счита за своѣ длъжностъ да вземе гъ вниманіе сѣко нѣщо, отъ кое-то може общество-то да има интересъ, и че послѣдствіе на тѣхно-то писмо остава да се размисли и разгледа и въ идуще-то засѣданіе.

2, Г-нъ Н. П. Тъпчилещовъ предлага: да се преглѣдѣтъ всички-тъ църковни книги и вѣщцы, спорѣдь особныты расписки и колко-то останахли да ся зематъ на единъ особитъ расписъ, а колко-то има прѣстѣжати да ся приберѣтъ и тѣ и запишѣтъ; за туй ся задлъжихъ Н. Пр. Иларіонъ Макар. Г. Г. С. Камбуровъ, Д. Добревичъ и М. Ташакмановъ.

2 Іулія 1865.

Засѣданіе 27.

Събрание-то почти напълно. Членове: Н. Пр. Г. Иларіонъ Макар. Г. Г. С. Чомаковъ, Н. П. Тъпчилещовъ, Д. Гешеоглу, Н. Павловъ, Ат. Георгиевичъ, Божилъ Ивановъ и Н. Васювъ.

1, Послѣдствіе на предишно-то отъ 11 Іунія засѣданіе, въ кое-то съвѣтъ-тъ бѣ рѣшилъ да ся тури на рѣдъ служба-та за вадяніе тескерета, днесъ отъ ново ся прѣдстави Г. Мановъ, кой-то прѣдлага 5000 гр. сжщо и Г. Кирчевъ прѣдложи 6000 гр. нъ по вишегласіе ся рѣши да ся даде на Г-на Н. Васову, който ся прѣдпочете отъ другы-тъ, зашто-то дава 8000 гр., отъ кои-то 5000 въ брой и ся задлъжава да плаща

3000 гр. за платж-тъ на капуджіята, а му се отстъпна кахвене-то безъ заплатж, на което доходъ-тъ е отъ 1800 гр. та оставатъ чистъ приходъ отъ тескерета-та гр. 6200.

2) Прѣдстави се Г. Гер. Ив. учителъ отъ Велесъ съ прошеніе, да му се даджтъ улеснителнитѣ срѣдства за пътуваніе до отечеството му, по слѣдствие на което се опрѣдѣли Н. Преп. От. Панаретъ да иде съ особитж расписка по Еснафитѣ и му събере произволнж помощъ.

95. Іулія 186

Засѣданіе 28.

Събраніето почти на пълно: Членове, Н. Пр. Г. Иларіонъ Макаръ. г. г. С. Чомаковъ, Н. П. Тъпчилецовъ, Д. Гешеоглу, Н. Павловъ. Ат. Георгиевичъ, Бож. Ивановъ, Іовче Ивановъ и Н. Васювъ.

1. Печата се контратътъ долужложенъ на г-на Н. Павловъ съ обществото за правото на тескеретжтж.

2. Г. Д. Гешеоглу отвори дума за да се направи едно прѣдложніе до нѣкой Епархіи за еднж помощъ, потрѣбнж за поддържаніе на въпроса. Г. Н. П. Тъпчилецовъ удобри това мнѣніе, има обаче да се рѣши начинътъ съ който да се усжществи това мнѣніе. Г. Ст. Чомаковъ иска да се отложи това прѣдложніе, за когато въпросътъ може да приеме еднж Фазж послѣ отъ днешнія великій на гръцитѣ съвѣтъ, покаято да има да се влѣче за дълго още въпросътъ, на това съвѣтътъ се съгласява.

3. Поднови се думата, че църковнитѣ настоятели си давали оставкжтъ, попита се г. Д. Добревичъ, той се отговори, че не му го прощавали работитѣ да слѣдва службжтж, която толкози ревностно и толкози полѣзно тринадесать години изпълнява, и за която общината му изражава чувствата на признателность. Минж се да се избиржтъ настоятели, рече се за г-на Камбурова, г. В. Кюркчіята и г. Панчева отъ които двоица да се нарѣджтъ. Послѣ се помисли да се състави една комисія да земе смѣткитѣ на г-на Добревича за колкото врѣме не му сж се преглѣдвали. Г. г. Моравеновъ,

С. Касжровъ, Ат. Стояновичъ и Ст. Брадиновъ, сж за това, подъ управленіето на г. г. Н. Тычищевъ и Д. Гешеоглу.

4. Предложи ся испослѣ да ся нарѣди нѣкакъ священството ни да притичя на помощъ на оныя отъ Българитѣ, които ще иматъ нещастіето да ся поболжтъ отъ холержтж. Остана за до нидѣля да ся напечатать на единъ листъ правилата игиеническы, да ся раздадять по нашитѣ прѣстжжты изъ града братія, да ся нарѣджтъ священникитѣ да гы обыкалятъ за отеческо отѣшение и пр. и

5. На конецъ г. Бурмовъ предложи за борця, който му было длѣжно обществото.

Ето контратжтъ, за който ся помина по горѣ;

СЪГЛАСИТЕЛНО,

Чрѣзъ което приврѣм. съвѣтъ при Българскжтж църквж у Фенерь отъ еднж сранж и г. Н. Васювъ отъ другж заврѣзваме днѣ слѣдующитѣ условія:

1. Приврѣмный съвѣтъ на Българскжтж църквж оставя подъ власть на г. Н. Васюва печата за тескеретж отъ рѣченжтж църквж, заедно съ кафенето на метоха, за еднж цѣлж годинж отъ днесь срѣщо гр. 5000 петъ хыляди, отъ които послѣдныитѣ е задлѣженъ да прѣдплати половинжтж, а другитѣ по Димитровъ-днѣ, освѣнь това той ся задлѣжава да плаща мѣсѣнжтж заплатж на капуджіята, която е гр. 3000 за еднж годинж.

2. Г-нъ Н. Васювъ нѣма право да употрѣби за нищо друго, какво и да бы было, печата, освѣнь за изваждане нови тескеретж и които, задлѣжимъ да зема за вехтитѣ по гр. 12 $\frac{1}{2}$, а за новата гр. 25. Тескеретжтж и кантитѣ трѣба да ся правять исклучително прѣзъ православнжтж патріаршиж. Сѣко тескере или кантъ трѣба да става слѣдъ земаніето на едно здраво поржчителство за человекъ, комуто ще ся даде.

Ако г-нъ Н. Васювъ ся хваннъ въ прѣстжпление на нѣкое отъ горнитѣ задлѣженія, Ефоритѣ ся свободны да го лишжтъ отъ цѣрковный-ни печать и отъ

кафенето безъ задлъженіе да му върнатъ нито парж отъ горитѣ предплатенѣ годишнѣ платж. Освѣнъ това, той наима отговорносттаж за лошитѣ слѣдствія на престѣпленіето си.

Направено на двѣ и подписано и отъ двѣтѣ страни за увѣреніе.

Цариградъ-Фенеръ, 9 Іулія 1865.

29. Октомврій 1866 г.

Засѣданіе 29.

Засѣданіето почти на пълно, и присѣтвувахъ:

Н. Пр. Г. Иларіонъ Макаріополскій г. г. С. Чомаковъ, Н. П. Тъпчилещовъ, С. Камбуровъ, Б. Ивановъ, Н. Павловъ, Іовчу Ивановъ, които сж занимахъ:

1. Рѣши се и се направихъ призователны былеты до г. г. Камбуровъ, Н. Панчевъ, М. Ташакмановъ, В. Кюркчия и М. Петровъ, съ които се поканюватъ да дойдатъ идущийтъ Петкъ на приврѣмennyтъ Свѣтъ, чтото да земе край нарѣжданіето на новы Църковни Епитропы.

2. Призователни былеты се испратихъ тоже и до г. г. Гавр. Меравеновъ, Ат. Стояновичъ, Ст. Брадинскы и Т. Кжжровъ, за да се споразумѣятъ за съставленіето на опрѣдѣленнѣ комисія, относительно за разглѣжданіето на смѣткытъ на досегашнытъ църковны епитропы.

5 Ноемврія 1865.

Засѣданіе 30.

Събраніето почти напълно, членове: Н. П. Г. Иларіонъ Макаріополскій, Г. Г. С. Чомаковъ, Хр. П. Тъпчилещовъ, Н. П. Тъпчилещовъ, Д. Гешеоглу, Н. Павловъ, Н. Пасювъ.

Занимахъ се съ слѣдующето:

1. Представи се Г-нъ Ст. Пѣвъ, Тулумбаджискы реизынъ съ прошеніе до приврѣмenny Свѣтъ, съ което го моли да земе подъ размишленіе и одобри желаніето му за да направн съ свое иждивеніе еднѣ тулумбж при Българ. на Фенеръ Църквж, безъ да

търси нѣкога пѣщо отъ реченихъ църквѣ или да ѣ безпокои. Предложеніето му ся пріе и ся по-выше-гласіе удобри.

2. Г-нъ С. Чомаковъ предлага на съвѣта да раз-мисли, дали не бива въ името на народа да ся поис-кхтъ отъ Ч. Правителство пары въ заемъ, съ които да ся доискара новата църква.

ОБЩА РАВНОСМѢТКА ЗА КРАЙТЪ НА 1865 ГОД. НА БЪЛГАР. НАРОДНА ЦЪРКВА.

Да дава.

Януар. 1866. На Хр. П. Тѣпчилещова за останало му земаніе	гр. 327,368.55
„ „ Хр. П. Тѣпчилещовъ „ „ „	328,448.20
„ „ Бр. Ив. Гешеоглу „ „ „	327,389.25
„ „ Х. Н. Минчеоглу „ „ „	9,893.—
„ „ Различни заемници „ „ „	38,690.50
„ „ Общ. Бѣлг. Училище „ „ „	10,110.87
„ „ Попъ Висаріона „ „ „	4,055.—
„ „ Попъ Панарета „ „ „	262.—
„ „ Попъ Тодора „ „ „	900.—
„ „ Никола Васюва „ „ „	295.—
„ „ Ив. Найденова „ „ „	4,885.—
	гр. 1,052,306.87

Да зима.

Януар. 1866. Отъ Общ. Бѣлгар. Църквѣ за дългъ ѣ	гр. 934,454.38
„ „ Отъ лихвитѣ и смѣт. на 1860 г. „	107,497.25
„ „ „ разл. длѣж.: К. Райновъ „	8,400.—
„ „ „ кассата, въ кас. К. Славчевъ „	1,317.22
„ „ „ Д. Добровичъ, дългъ му „	107.52
„ „ „ Н. П. Пол. Портенія сѣщо „	530.50
	гр. 1,052,306.87

Опредѣлени отъ Бѣлгарскхъ тукъ Общинѣ да разглѣдамы смѣткитѣ на Бѣлгарскхъ тукъ Народнѣ

Църква Св. Стефа, Мы долуподписаннитѣ зехмы, прѣдъ очи Тефтеритѣ и отъ 1860—1865 год. и Тефтеритѣ на Църковнитѣ Епитропѣ Д. Добревичя прѣзъ тѣзи години. Въ разглѣжданіето, като липсувахъ отъ една странѣ писменни доказателства за всѣко перо, и отъ другѣ защото дългото приминало врѣме бѣше испратило повечето отъ потрѣбнитѣ въ тоя случай изясненія, мы ся ограничихмы повече въ приписваніето на смѣткитѣ отъ други тефтери въ тоя главнитѣ и колкогодѣ въ прилаганіето имъ у единъ понятенъ рѣдъ. Тѣй изваждамы тази равномѣтка до 31-ый Януарія 1865 год. съ забѣлѣжваніето ни въ рапортътъ ни отъ 2-ый Юнія 1866.

(Слѣдва .

ИЗЪ НАШИЯ ЦЪРКОВЕНЪ ЖИВОТЪ.

Изъ нашия църковенъ животъ. Отъ нѣколко години насамъ въ нашето отечество станаха извънредни събитія въ тѣсна свръска съ чистопастирската дѣятелность на нашата православна църква, но нито едно отъ тия събитія не е толкови схванато съ всеобщитѣ народо-църковни интереси, колкото направеното прѣди нѣколко години за измѣненіето на основния ни законъ, втория царствующъ князь и неговия наслѣдникъ въ отечеството ни да си останатъ въ своето неправославно вѣроисповѣданіе. Сѣщето се продължава и до днесъ, само въ обратната смисълъ, направеното по лани да се измѣни, и, по всѣка вѣроятность, ще се продължава и за дълго още врѣме, ако и да се гледа сега съ рѣшението на една само страна на това да се постигнатъ извѣстни цѣли, които, разбира се, немогѣтъ да бѣдѣтъ повече отъ *врѣменни и неприносящи обща полза*. Противъ измѣненіето на този законъ въ своето врѣме подигна гласътъ си светата ни църква заедно съ всички тия свои чада, които съзнаваха страшнитѣ лошасти сѣтнини

отъ него, говориха и приятели съ тѣхъ наедно, но на това никакъ не се обърна внимание, а се извърши намисленото и наслѣдникътъ на прѣстолътъ на православна България въсприе друго вѣроисповѣданіе, съвършено отлично отъ онова, което народътъ държи. А сега пакъ, като да се съзнава направената тогава грѣшка, иска се, щото наслѣдникътъ да приеме православната вѣра, като за това се прѣдставятъ на лице не толкозь желанието на народътъ и неговитѣ сгоди, колкото други причини, които не могатъ да бѣждатъ толкозь убѣдителни, щото чловѣкъ да си измѣнява убѣжденията. Но, както и да е, тукъ ние нѣма да говоримъ за това — това нека нѣкогашъ изучи историята и докаже на потомството какви чувства, какво мировъзрѣние е ръководило сеганитѣ българе въ най делигатнитѣ народни въпроси, какъвъ е тѣхния интелектуаленъ амбаръ, напълненъ отъ произведенията на западнитѣ ниви, сѣяни отъ земледѣлци съ своеобразно научение, а ще забѣлѣжимъ само това: първото нѣщо, което не трѣбва да се забравя отъ никого при рѣшаваніето въпросътъ за покръстваніето на наслѣдникътъ, е, че народътъ желае, иска неговитѣ князие да исповѣдуватъ еднаква съ него вѣра; да се молятъ съ еднакви молитви и на единъ Богъ за доброто на България, защото иначе той стои далече отъ тия, които не държатъ неговата *българска вѣра*. Колкото щатъ нѣкои, нека говорятъ и кой каквото ще, нека говори, но никой да не забравя народното мировъзрѣние, че който не държи *българската вѣра*, за него е не само неприятенъ, но и направо противенъ; и още, ако има нѣщо, което най много влияе на народътъ и въ извѣстни случаи, когато би поискалъ нѣкой да го експлоатира, или пъкъ той си науми за свои правдини, то е именно отсъствието на неговата вѣра у другитѣ. Тогава, както казватъ софійскитѣ селяне, и латинцитѣ сж идолопоклонници, а слѣдователно нечисти и противни на *бугарската вѣра*. И каквито срѣдства и мѣрки да се употребяватъ за затѣпяваніето на това сродено съ него мировъзрѣние или насочванието му въ други посоки, сж безсилни, а само врѣменни, които влечатъ

слѣдъ себе едно едничко ожесточение. За това и светата наша църква още на врѣмето изпълни длъжността си, като подигна гласътъ си, да се направи по-трѣбното, за това тя и сега същето трѣбва да направи.

Освѣнъ това у насъ се сега говори само за вѣро-исповѣданието на наслѣдникътъ на прѣстолътъ, което както е извѣстно, и самъ Господарътъ е общалъ, че то ще се прѣобърне отъ римо-католическо въ православно, но защо не се мисли и говори за покръстванието въ православната вѣра и на другитѣ чада на Т. Ц. В., както, напиримѣръ, би могло да стане съ новородения князь Преславский Кирилъ? Никой, освѣнъ Бога, не е воленъ съ животътъ си, ни учи Божието слово, и слѣдователно въ нещастенъ случай, когато българския прѣстолъ би останалъ безъ наслѣдникъ, кой ще е православния наслѣдникъ на българския прѣстолъ? Или и Преславскаго князя тогава ще трѣбва да прѣкръщаваме? . . . Или пакъ, ако Божията милость не ни испрати нещастенъ случай, кой българинъ би искалъ въ неговото княжеско семейство да има раздори? Кой ще е сигуренъ, че отъ тамо именно не ще избухне ново цѣпение между народътъ ни и нови лошава сѣтнини за цѣлото ни отечество? Прѣдставете сивѣспитанието, което ще се дава на наслѣдника князь Бориса отъ православни вѣспитатели и онова на князя Прѣславски Кирила отъ римокатолически вѣспитатели, което ще бѣде въ много и важни отношения несъгласно съ първото, прибавете при това и родителското имъ вѣспитание и вий ще видите какво ще става въ домътъ на българската династия и какви ще сѣ резултатитѣ на вѣнъ. А като се зематъ прѣдъ видъ при това частно и папскитѣ домогвания спрямо народътъ и отечеството ни, които въ лицето на вѣспитателитѣ на княжеската челядъ, естествено е, ще отиматъ ягка опора, ако и искусно прикрита, твърдѣ ясно за всички ни ще стане, че само съ прѣкръщаванието на князя наслѣдника ние ни най малко не се нарѣждаме и не се избавяме отъ убийствени случайности.

Всичката опасность отъ това, мислимъ, най ясно се узнава отъ светата ни църква, защото тя е първата,

която е испитала и ще испитва на себе си лошавитѣ сетнини отъ работението у насъ на папскитѣ работници и отъ тази неопрѣдѣленность на държавнитѣ работи, имѣющи тѣсна свръска съ нейното послание въ народътъ ни. Тя е първата, съ която ще влезатъ въ неприязненни отношения тия или ония вършители сѣдбинитѣ на народътъ ни, защото нейната дѣятелность неизмѣнно се опрѣдѣлява отъ Евангелието, изисква чисти и открити пѣтища и никакъ независи отъ съображения на политически комбинации, или на частни интереси, здравата облечени въ облекло на обща полза. Ето защо нейна дължностъ е и сега да посочи правия, истинския пѣтъ, както това направи въ 1887 год. и сетнѣ и по врѣмето на работението за измѣнението на членътъ отъ конституцията за вѣроисповѣданието на наследникътъ на прѣстолътъ. И тя това трѣбва да направи часъ по скоро, защото не е далече врѣмето, когато ще се отиде далечъ. а пакъ отъ нея ще се поиска многото и тя е длъжна да го даде. А за да бѣде нейното посочване правия пѣтъ спасително, изисква се да се сгруппиратъ около нея всичкитѣ искренни православни българи и съ обща сила да се избѣгне злото.

Слѣднето намираме въ В. „Млада България“ брой 46. „Нашия дописникъ отъ Скопие ни праща слѣдното писмо: Тукашнитѣ калугери (католишки) сѣ се много разшавали отъ нѣколко врѣме насамъ. Трѣбва да знаете, че католическитѣ църкви и мѣнастири въ цѣлия Скопски вилаетъ се нахождатъ подъ покровителството на Австрия. Дошли сѣ напоследнѣ нови калугери отъ Босна. Между тѣхъ има нѣколцина албанци, а другитѣ сѣ отъ разни народности — има бошняци, хървати, поляци и пр. Нѣкои отъ тия калугери расправяли на Българското население, че, въ скоро врѣме, всичкитѣ Българи щѣли да припознаятъ папата, защото, само по тоя начинъ, тѣ могътъ да се освободятъ отъ Турцитѣ. Тогава, австрийския царъ ще да се застъпи за Българитѣ и тѣ щѣли да добиятъ автономия въ Македония.

Азъ се заинтересувахъ много съ туй, понеже отъ много мѣста чухъ се едни и сѣщи думи. Натоварихъ

г. Х. да узнае отъ самитѣ калугери нѣщо. Подирѣ нѣколко деня, г. Х. дойде при менѣ и ми каза слѣдующето: „Бѣхъ при калугеритѣ нѣколко пѣти. Тѣ казватъ, че Австрийския царь се е завзѣлъ да помогне на Българитѣ сега, както е помогналъ по-напрѣдъ — при испращанieto на владицитѣ. За тая цѣль, въ Босна сж дошли много войски. Арнаутитѣ били съгласни да дадѣтъ махзари за Австрия. Азъ питахъ: ами иска ли Австрийския царь да ставаме унияти? — Това не е толкова нужно, отговорихъ ми тѣ, защото ето и въ Босна има православни, но никой не имъ прави нищо“.

Отъ тия работи и отъ други нѣкои, азъ разбирямъ, че австрийскитѣ калугери заблуждаватъ народа. Распитахъ и се научихъ, че въ призренско и въ Ипекско надошли подобни калугери, които искали да събиратъ печати отъ християнитѣ, за да работѣли за доброто имъ.

Трѣбва нѣмцитѣ да кроятъ нѣщо! Ако вий знаете нѣщо за тие работи, не ще е злѣ да ни явите“.

Въ своето писмо допистника отъ Скопия пита редакцията на В. „Млада България“ знае ли нѣщо за нови нѣкакви планове и кроежи на Австрийцитѣ и католическата пропаганда изобщо въ Българско. Ние мислимъ, че запитването на родолюбивия тоя дописникъ се отнася не само до редакцията на „Млада България“, нъ изобщо до всичко будно и не убито въ Българското общество; ние мислимъ още, че плановетѣ и кроежитѣ на нѣмцитѣ за заграбването на нещастната наша Македония не сж нѣщо ново и не могатъ да бѣдѣтъ нѣщо ново за туй, защото католичеството въ всички случаи, каквито знае историята на нашия народъ отъ покръстението ни дору до сега, не е имало други нѣкакъвъ планъ, освѣнъ да ни погълне.

Ние незнаемъ нѣщо ново за размърдването на католическитѣ духовници изъ нещастната наша Македония, нъ прѣдполагаме това да се намѣрва въ свѣръзка съ новитѣ енциклики на папа Лева XIII отъ една страна, а отъ друга съ отговора на Негово Свѣтѣйшество Константинополския патриархъ и най-сетнѣ

съ онова, дѣто за сега въ Българското Народно Събрание католициството и православието измѣнватъ отношенияето помежду си. Ние вѣрваме, че Богъ е силенъ да запази нещастнитѣ наши православни братя македонци, както ги е запазвалъ и при по голѣми испитания. Само борцитѣ и защитницитѣ на православието да не паднѣтъ духомъ отъ новитѣ размърдвания на католическитѣ калугери.

По църковния животъ въ Россия Казватъ, че историята е огледало на миналия чловѣчески животъ, гдѣто всичко, зло и добро, се вижда най-ясно, а слѣдователно и отъ кждѣто може да се взематъ най-добритѣ уроци за настоящето и бѣдѣщето. И руския народъ, като всѣки единъ народъ, е ималъ своето зло и добро минало, и той е страдалъ и се е мѣчилъ, губилъ е и е прѣнасялъ срамове и укори, по свое заблуждение, или нехайство и неразбории, или же отъ чужди и лошава недоброжелатели, но отъ 14—15 години насамъ, вижда се по всичко, той е земалъ най-добрия урокъ отъ своето минало, огледалъ се е всестранно въ своето историческо огледало и е поставилъ прѣдъ себе туй послѣдното на явки основи и отъ него черпи нужднитѣ упѣтвания и за настоящето си, и за бѣдѣщето си. Това се ясно вижда отъ неговата вътрѣшна и външна дѣятелность, която върши тѣй славно и плодовито, а най-много отъ трудната му работа, ксята държи за своето просвѣщение, като е оставилъ за това широко поле на своето духовенство. А послѣдното подпълно е оправдало и постоянно оправдава възложената на него надежда, като подкрѣпяно и спомагано съ всичката енергия на такива отлични ревнителни на Светата Православна Църква, и самоотверженни народолюбци, каквито сж прокурорътъ на Св. Синодъ К. П. Побѣдоносцевъ и неговия помощникъ В. К. Саблеръ.

А за да постави на надлѣжно положение своята и тѣй блѣстяща просвѣтителна дѣятелность, Св. Синодъ, както съобщаватъ „Москов. Вѣдомости“ се билъ заловилъ въ сегашно врѣме енергически съ изработването на широки реформи, които ще обнематъ всичкитѣ страни на църковно-учителското дѣло, повѣрено

нему, които реформи и отъ 1-й идущий Януарий щѣли да се турнатъ въ дѣйствие. Спорѣдъ тия реформи приходскитѣ училища въ Россія щѣли да бждѣтъ добрѣ нарѣдени както въ программитѣ си, тѣй и въ материалното имъ обеспечение, понеже досегашната тѣхна дѣятелностъ доказала колко велико значение тѣ могатъ да иматъ за религиозно нравственното добро на народѣтъ. И дѣйствително какво по-добро, по-спасително, отъ това, свѣщенникѣтъ да бжде и учителъ, просвѣтителъ на своето словесно стадо; като го живи съ дароветѣ на Божията благодатъ, да го възпитава въ истиннитѣ на божественното слово за да бжде доброденствующъ и добъръ християнинъ — гражданинъ и самоотверженъ патриотъ. Ако гнилотитѣ на западното просвѣщение, разбрани за върхѣтъ на науката и щастието на чловѣчеството, прѣнесени въ Россія, разлюляха я отъ основата ѣ и я поставиха по едно врѣме на края на пропастьта, то непростимо прѣстѣпление би било, ако руското православно духовенство, този спасителенъ якоръ на руския народъ прѣзъ всичкото врѣме на неговото съществуване, оставеше светата Россія на вѣтроветѣ на тлѣтворното лъжеучение и на свои и на чужди. Ето защо и приходскитѣ училища, държани отъ това духовенство, ще бждѣтъ спасението и величието на Россія.

Руското правителство, като поддържа и улеснява богато православното руско духовенство, то заедно съ това забравя и иновѣрното духовенство въ Империята. Тѣй послѣдното то поддържа по слѣдующия начинъ: дава на армено-грегориянското 14,204 рубл. годишно, на римо-католическото въ Империята и въ Полша 565,949 рубл. и на онова въ Кавказския край 965,257 рубл., на евангелическото лютеранско и на евангелическото реформаторско и Аугсбургско 118,580 рубл. и на мохамеданското 50,956 рубл. Освѣнъ това, духов. училища на тия духовенства държавата поддържа на общо основание.

По църковния животъ въ Англия. Всѣка година въ Англия отъ англиканската църква става църковенъ съборъ, на който се разискува за подобрѣнието на разни

църковни въпроси. Въ тази годишния съборъ, между другото, билъ разискванъ и въпросътъ за съединението на църквитѣ, подигнатъ миналата година отъ папската енциклика. По поводъ на това Йоркския архиепископъ е държалъ една забѣлѣжителна рѣчь, въ която е доказалъ, че съединението на църквитѣ е съществена потребностъ на днешното врѣме и че Римъ може да бѣде центръ на туй съединение само ако се откаже отъ нововведенитѣ си догмати. Мнѣнието же на другитѣ епископи по този въпросъ е било съвършено отрицателно.

При всичко, че англиканското духовенство е найобезпеченото, се пакъ на този съборъ билъ разискванъ въпросътъ за метериялното негово подобрѣние. И това станало по прѣдложението на Норвичкия епископъ, който се оплакалъ, че въ неговата епархия духовенството му било най бѣдно. А пакъ тази бѣдностъ била такава: той ималъ 12 енории, на които свещеницитѣ получавали годишно по 100 фун. стер. (около 3000 лева)! 292 енории отъ 100—200 ф. стер.; 220 енории отъ 200—300 ф. ст. и 145 енории отъ 300—400 ф. ст., а знае се, че въ тази епархия има още 150 енории, свещеницитѣ на които получаватъ годишно по 400 ф. ст. (около 12,000 лева, и повече).

Изъ църковния животъ на Карловачкия патриархатъ. Както на всѣкъдѣ св. православие посрѣща зли неприятели въ лицето на папството, тѣй и въ Австро-унгария православната Карловачка Патриаршия за своята пастирска дѣятелностъ е свързана съ закони, изработени съ извѣстна опрѣдѣлена цѣль. Но се пакъ светитѣ архиереи на тази църква съ своето апостолско самоотвержение, сж работили и работятъ доста успѣшно за просвѣщението и спасението на тѣхното словесно стадо. Тѣй отъ послѣдната сессия на тѣхний архиерейский съборъ, закрыта на 23-й изминалий Септемврий, ние узнаваме, че архипастиритѣ на Карловачката патриаршия прѣзъ тази сессия сж се занимавали съ твърдѣ важни църковни въпроси, и въ това число и съ въпросътъ за гражданския бракъ, въведенъ неодавна въ Маджарско. Между другитѣ разгледани въ-

проси, били изработени уставъ за Карловачката семинария, уставъ за монашеско училище въ Фрушка гора и правила за испитване желающитѣ да бѣдѣтъ катихети въ сръднитѣ учебни заведения на патриаршията. Относително гражданския бракъ архиереитѣ, присѣтствующи на съборътъ, издали едно окръжно послание „до духовенството и благочестивия народъ“, въ което, като явяватъ за узаконението на гражданския бракъ въ маджарско, посочватъ се слѣдующитѣ точки, о които строго трѣбва да се придържа православния сръбски народъ, а именно: 1) православната сръбска църква признава законенъ само този бракъ, който е благословенъ отъ свещеникъ въ църква; 2) прѣди вѣнчаванieto въ църква бракътъ трѣбва да стане споредъ изискванието на гражданския законъ; 3) вѣнчанието може да се извърши и тамо, гдѣто е заключенъ гражд. бракъ и тамо, гдѣто и двѣтъ брачуци се страни поискатъ; 4) бракътъ става само слѣдъ удостоверение, че е извършенъ граждански върху странитѣ; 5) каноническитѣ прѣчки къмъ бракътъ оставатъ сѣщитѣ; 6) тия прѣчки разрѣшава епархиялниятъ архиерей; 7) Догдѣ е въ сила църковния бракъ, съпружитѣ не могатъ да встъпятъ въ другъ; 8) гражданския бракъ расторгаватъ гражданскитѣ сѣдилища, а църковния надлежната църковна власть; 9) дѣцата се считатъ законни само на тия бракове, които сѣ вѣнчани въ църква; 10) метрическитѣ книги държатъ свещеницитѣ, както и отъ напрѣдъ и 11) браковетѣ се извършватъ отъ свещеницитѣ безплатно.

Тия сѣ за сега мѣркитѣ, които е зела Карловачката патриаршия за противодѣйствиe растлѣнието нравитѣ на своето словесно стадо, но при всичко това тя възлага голѣма надежда на своитѣ духовни училища, Тя се въоружава сръщу неприятелитѣ на св. Църква въ всеоръжие, като на всичкитѣ свои чада казва: *бдите и молитесь, да не видите въ напасть.*

КНИГОПИСЪ.

*За естествекното Богопознание. Из урци по простран-
ний християнски катихизисъ отъ свѣщенникъ Георги Ти-
товъ. Превелъ Священникъ Стефанъ П. Чернооковъ. Напе-
чатва се съ благословението на Св. Синодъ. стр. 40 и
цѣна 40 стотинки.*

Ние прочетохме съ голѣма услада малката тази книжка, излезла изъ подъ перото на единъ отъ забѣлжителнитѣ руски свѣщенници, много отъ трудовѣ на когото, прѣдполагаме, сж познати на читателитѣ на „Бълг. Църковенъ Прѣгледъ“. Въпроситѣ, които се разгледватъ въ неж, съставляватъ едно отъ необходимитѣ проявления на чловѣческия духъ, който се стрѣми да узнава причината на своето происхождение и цѣльта на своето сществуване. Въпроситѣ сж формулирани правилно и ясно, вслѣдствие на което и разрѣшаванието имъ е лесно за разбиране и убѣдително. Това съставлява особенностъ и отличителна чѣрта на всичкитѣ писменни трудове, писани отъ свѣщенника Георги Титова.

Прѣводачътъ е направилъ сполучливъ изборъ, като е избралъ за прѣдметъ на своя трудъ прѣвозданието на тая книжка. Прѣводача, ако и да се явява като съвсѣмъ малко познатъ въ нашата духовна книжнина, нъ отъ този неговъ прѣводъ може да сждимъ, че той ще бѣде единъ отъ добритѣ работници, ако само продължава да се труди за напрѣдъ на това поприще. Язика на прѣвода му е гладкъ и ясенъ; русизми се срѣщатъ твѣрдѣ малко, като напримѣръ: „главнимъ образомъ“, „краска“ (14 стр.), „беглъ поглѣдъ“ (стр. 21) и т. н.

Относително цѣната на книжката има да забѣлѣжимъ на почтенния прѣводачъ, че е скѣпа. Цѣната, която трѣбва да прѣслѣдватъ такъвъ родъ книжки, особено у насъ, е не само да дадатъ възнаграждение на тѣзи, които работятъ, нъ и да създадатъ и повдигнатъ потребността за прочитание у по-големъ кръгъ читатели. Намъ се чини, че едно отъ необходимитѣ условия, за достиганieto на тажъ цѣль, е да се поставя за такива книжки по-малка цѣна.

Прѣди да свършимъ забѣлѣжката си, ще обърнемъ вниманието на прѣводача върху самото заглавие на прѣведената отъ него книжка, а именно, той е написалъ това заглавие така: „За естественното Богопознание. Изъ уроци по пространний Християнски катихизисъ и пр.“ Споредъ нашето разбиране правилно трѣбва да бѣде написано това заглавие така: За Естественното Богопознание изъ уроцитѣ по пространния Християнски катихизисъ; или пъкъ да оставеше точното руско заглавие на самия оригиналъ. При всичко това ние прѣпоръчваме тая книжка на читателитѣ на „Б. Ц. Пр.“

Великинъ и Искринъ.

БЪЛГАРСКИ ЦЪРКОВЕНЪ ПРЪГЛЕДЪ

(МѢСЕЧНО СПИСАНИЕ)

КНИЖКА ДВАНАДЕСЕТА

МѢСЕЦЪ ДЕКЕМВРИЙ

Редакторъ-Издателъ **Игнатий Рилскій.**

Но като отхвърлихме скришнитѣ,
срамни работи, като неприбѣгваме до хи-
трости и непрѣиначаваме Словото Божие,
а откриваме истината, прѣдставяме себе
си на съвѣстѣта на всѣки чловѣкъ предъ
Бога.

Не прѣкланяйте се подъ чуждия
яремъ съ невѣрнитѣ, защото правед-
ността какво общение може да има съ
беззаконието? Какво общо имѣ свѣтли-
ната съ тъмнината (2 кор. гл. 4. 2, 6, 14).

СОФІЯ
Книгопечатница „Просвѣщение“
1895.

Къмъ абонатитѣ и читателитѣ на списанието ни.

Списанието ни „Българ. Църк. Прѣгледъ“ ще излиза и прѣзъ идущата 1896 година по същата программа и при постоянното сътрудничество на г. г. И. Бакаловъ, Н. Д. Поповъ и И. Наумовъ, като ще гледа при това да се подобрява въ съдържанието си.

А тъй като у насъ и духовни и народни — сѣдии посрѣщатъ голѣми затруднения при изпълнението на длъжноститѣ си отъ нѣманието какво-годѣ ръководство по каноническото право на Църквата ни, то ние се рѣшихме да прѣдприемемъ прѣвожданието на Български на всичкитѣ постановления на Вселенскитѣ и Помѣстни Събори, или иначе прѣвежданието на **Кормчията**, като ще почнемъ да помѣстяме по една печатна кола въ всѣка книжка на списанието ни отъ началото на 1896 година. Мислимъ, че списанието ни съ това ще запълни една голѣма празнота въ нашата духовна литература.

За да улеснимъ повече хора да могатъ да четатъ списанието ни, ние намалихме цѣната му за прѣзъ настѣпающата година на **осемъ** лева, вмѣсто 12, безъ обаче да се накърнява голѣмината му.

Като расчитваме за поддържанието списанието **само на абонатитѣ му**, ние молимъ всички тия добри Българе, които милѣятъ за

доброто на България и желаятъ тя да се на-
рѣжда и прѣуспѣва **само** върху основа на уче-
нието на Свѣтата ни Православна Църква, да
благоволятъ да ни даждъ помощта си, като
се запишжтъ абонати. Това ще е и единчкото за
насъ насърдчение и утѣха **отъ тѣхъ** въ тру-
дната ни работа.

Всеѣки, който ни събере 10 течения, ще се
ползова съ едно.

Записванията ставатъ направо въ редакцията
и на вѣнѣ при настоятелитѣ ни.

София, 28 Декемв. 1895 г.

Редакцията.

ВВЕДЕНИЕ ВЪ ФИЛОСОФИЯТА.

ОТЪ

В. Кудрявцевъ.

(Преводъ).

(Продължение отъ кн. XI.)

Отъ казаното до тука вижда се, че въ философията, както анализа, така и синтеза трѣбва да иматъ своята законна частъ участие и взаимно да спомагатъ на достиганieto истината. При помощта на анализа ний достигаме познаването основоположенията на философията; като излизаме отъ тия основоположения, ний рѣшаваме частнитѣ философски въпроси и образуваме система на философското знание ¹⁾.

1) Необходимостта да се съединяватъ анализа и синтеза въ дѣлото на философията всякога сж признавали най-забѣлжителнитѣ мислители отъ древния и новия свѣтъ, макаръ въ своето дѣйствително философствуване не винаги да сж се придържали о закономерното съотношение по между тѣхъ, незабѣлжано се унасяли къмъ страната ту на емпиризма, ту на идеализма. Така, напимѣръ, въ опрѣдѣлянето метода на философията сж съгласни двамата велики прѣдставители на дрѣвната философия: Платонъ и Аристотель. Спорѣдъ учението на Платона, задачата на философския методъ е двойна: 1) на всякъждѣ разпрѣснатото да съедини въ единъ образъ, щото чрѣзъ него по-точно да го издири; то е пътъ за образуване на понятията чрѣзъ отвлечение на общото отъ частното; по тоя пътъ ний трѣбва постепенно да възлизаме къмъ по-високитѣ и по-високитѣ понятия, до когато достигнемъ до най-високото. 2) Послѣ отново отъ най-високото понятие ний трѣбва да слизаме къмъ по-нискитѣ, които му сж подчинени да ги раздѣляме по родове, да разгледваме това, което ще произлиза отъ положенитѣ въ основата начала и да вървимъ по тоя пътъ до послѣднитѣ слѣдствия. При таквъ методъ философията получава истинно-наученъ характеръ, който отличава философското знание не само отъ емпирическото, но и отъ най-близкото къмъ него по научно достоинство — математическото. Философията, по мнѣнието на Платона, съ това се отличава отъ послѣдното, че само тя се издига до истиннитѣ начала (arhi) и отъ тѣхъ наново, при помощта на чиститѣ понятия, слиза къмъ по-малко общото, тогава, когато математиката извожда частнитѣ положения само изъ прѣдоположения (hipotesi), които нѣматъ значение на най-високи начала. Аристотель посочва за философията сжщата двойна задача, както и Платонъ. Отъ единичното и особенното, което се намѣрва по-близо до нашитѣ чувства и затова за насъ е първо и по-вече извѣстно, ний трѣбва да възлизаме къмъ всеобщото, което само по себе си е първо и най-много познаваемо; послѣ изъ общото, като такова, което служи за основание, ний трѣбва да познаваме единичното и частното, като негово необходимо слѣдствие. Очитѣ на нашия умъ, забѣлзва той, трѣбва най-напрѣдъ да привикнемъ къмъ мречкаването и здраченето на чувствения свѣтъ и да закалятъ

Систематическата форма на философията.

Всѣка наука, за разлика отъ не научнитѣ знания, освѣнъ самостоятелното съдържание и правилния методъ, трѣбва да има и особенна научна форма, въ която се излага това съдържание. Такава форма е систематическата. Нашия умъ несравнено по-високо цѣни познанията, изложени въ систематическа форма, отъ колкото въ несвързанъ видъ откъснати мнѣния, положения, частни факти; истинното знание не може да бѣде мислимо инъкъ, освѣнъ систематическо.

Въ философията тая потребностъ отъ систематическо мисляние е толкова по-голѣмо, колкото по-високи, по-отвлечени и по-мѣчни за непосредственното разбиране нейнитѣ понятия и колкото спорѣдъ това е по-необходимо посочванието на логическата свръзка и на взаимнитѣ отношения по между тия понятия за пълното тѣхно уясняване.

Освѣнъ висотата и трудността на прѣдмета, необходимостъ отъ строга систематическа форма се явява както отъ прѣобладаването въ нея на дедуктивния методъ, така и отъ съдържанието на тая наука. Най-високата задача на философията състои въ това, щото, като излиза изъ твърдо обосновани чрѣзъ анализа принципи, да прѣдстави всичко съществуващо въ едно цѣлно миросъзерцание, като единъ идеаленъ миръ въ хармоническа свръзка и съотношения на неговитѣ части. Но отразяването (отображението) на тоя миръ въ нашия умъ може да бѣде изказано въ видъ на

себе си съ упражнението, за да не бѣдѣтъ ослѣпени отъ дневната свѣтлина въ царството на чистата мисль. Отъ новитѣ философи вѣрно и нагледно опредѣля значението на двата метода на познанието въ областта на науката *Баконъ*. „По-голѣмата частъ отъ ония, които сж се занимавали до сега съ науката“, говори той, „сж биле или емпиристи или рационалисти. Но емпириститѣ, подобно на мраветѣ, само събиратъ и трупатъ материалъ; рационалиститѣ подобно на паяцитѣ, точятъ изъ себе си жици. Но нашия разсъдъкъ трѣбва да се държи въ срѣднината и да прилича на пчелата, която макаръ и да събира материалъ изъ градинскитѣ и полескитѣ цвѣта, но го прѣработва и обрѣща въ медъ съ собствената си сила и способностъ“. (Nov. Org. I. c. 94). Съ това сравнение ний напълно можемъ да се съгласимъ, ако само въ философията подъ името цвѣта, изъ които нашия умъ извлича материалъ за самостоятелна работа, ще разбираме не само фактитѣ на вънкашни само опитъ. както емпириститѣ, но и непосредствено присъщитѣ на човѣкъския умъ данни, — понятията и идеитѣ, които и трѣбва да служатъ за главенъ источникъ на философското познание.

система, като научно цѣло, което излиза отъ единъ принципъ и чрѣзъ дедукция стройно прокаранъ тоя принципъ по всичкитѣ части на философското издирване. Задачата на философията въ това именно състои, щото реалната система на вселенната да отобрази (да отрази) въ по-вече или по-малко адекватна*) форма въ системата на нашето познание. Ето защо понятието за система винаги се е считало нѣщо-си по прѣимущество (по-вечето) свойственно на философията. Ний обикновено казваме: система на философията, историята на философскитѣ системи, а не казваме: система на историята, на химията, на медицината и т. н., безъ да се гледа на това, че систематическото изложение е свойственно и на другитѣ науки; нито една отъ тѣхъ не прѣдлага, съдържа нието си въ видъ на нестройно и несвързано изложенитѣ факти, наблюдения и мисли. Но разликата между философията и другитѣ науки е въ това, че въ другитѣ науки формата по отношение на съдържанието е нѣщо не толкова съществено, както въ философията. Главната цѣль и значение на науката тука състои въ провеждането на разнообразния наученъ материялъ въ такъвъ логически рѣдъ, който би улеснявалъ разбиранieto на наукитѣ и задържанието въ паметта фактоветѣ съ помощта на правилната тѣхна группировка (нарѣждане). А самото съдържание на науката не се измѣнява отъ едно или друго формално обработване; разнообразието въ построяването на науката, въ рѣда на изложението даже недостатъцитѣ въ тоя случай, малко повреждатъ дѣйствителното достоинство на съдържанието, ако има такова. Тука дѣйствително се изисква не толкова система, колкото систематическо излагание на науката. Въ философията наопаки, — системата се изисква отъ самото съдържание и отъ владѣющия методъ на науката, — има не само система на изложението, но и *система на мислянието*. Че системата на мислянието, която съществено принадлежи на философията, и системата, или по-точно, систематическия рѣдъ на изло-

*) Адекватна отъ *Adéquate* — пълна, свършенна. Прѣв.

жението, който е свойственъ и на другитѣ науки, не е едно и същото нѣщо, може да се види отъ това, че въ философията систематичността на мислянието не винаги сж е съединявала съ систематическото излагание на науката. Историята на философията често пжти ни прѣдставлява философия въ форми съвсѣмъ не систематически. *Ксенофонтъ*, напр., и *Парменидъ* сж излагали своето учение въ поеми, *Платонъ* въ разговори, *Лейбницъ* и *Якоби* въ видъ на отдѣлни съчинения, написани по поводъ на частни въпроси; *Монтанъ*, *Паскалъ*, *Руссо*, *Волтеръ* се присъединяватъ къмъ философитѣ, макаръ у тѣхъ да нѣма нито едно съчинение, което по формата си да може строго да бжде наречено философско.

Оттука се вижда, че истинната система на философията се заключава не въ нейната само вънкашна форма, но въ вътрѣшната, взаимната свръзка на нейнитѣ положения. Въ дѣйствителната система отдѣлнитѣ мисли се намѣрватъ по между си въ такава жива свръзка, както отдѣлнитѣ органи въ организма. Тѣ взаимно единъ други свръзватъ и, взаимно като поддържатъ, образуватъ едно стройно цѣло. Поради това, истинната система въ своитѣ отдѣлни положения, ако ний даже ги вземемъ вънъ отъ формалната връзка, не губи своя характеръ; и нейнитѣ отдѣлни положения, както разединенитѣ (отдѣлнитѣ) органи на организма, тутакси ще покажатъ, къмъ какво цѣло тѣ сж принадлежели и какво мѣсто сж заемали въ него. Ето защо внимателната критика отъ малкото спазени откъслеци на съчинение, написано отъ истински философъ, може правилно да заключава за характера на цѣлото учение. Въ истинно философската система е важно не толкова туй, въ каква наредба сж изложени мислитѣ на философа, колкото това, съотвѣтствуватъ ли тѣ една на друга, съвмѣстими ли сж въ цѣлия организмъ на науката. Така напр., като четемъ разнороднитѣ и, нагледъ, съ нищо помежду си несвързани диалози на Платона, ний при всичко това признаваме въ неговата философия строга система, затова че намѣрваме единство и взаимна връзка на всичкитѣ негови идеи.

III. Състава на философията.

Ако философията въ сравнение съ другитѣ науки е наука по-вечето систематическа, то съ тоя нейнъ характеръ вече се посочва на необходимостта отъ логически стройното извождане на частнитѣ ѳ отдѣли (на специалнитѣ философски науки) изъ нѣкакво общо начало, при което тѣ да се прѣдставляватъ на насъ въ такова сжщо правилно съотношение и взаимна зависимость, въ каквото се намѣрватъ отдѣлнитѣ членове въ единъ, живъ и цѣлъ организмъ. Такова начало може да служи за насъ понятието и метода на философията.

Ний видѣхме, че въ дѣлото на философското познание синтетическата частъ на науката трѣба да върви прѣди аналитическата, че ония основоположения, които съставляватъ ръководящи начала за раскриванieto на философскитѣ понятия за Бога, свѣта, челоуѣка, нравственността, правото и прѣкрасното, трѣба да бѣдѣтъ по-напрѣдъ разяснени въ тѣхното происхождение, значение и достовѣрность. Прѣди положителното раскриване на философскитѣ понятия ний сме длѣжни да издиримъ самия органъ на нашето познание — мислението и да посочимъ условията на правилното познание; това е задачата на *логиката*. По-нататѣкъ, тѣй като нашитѣ познания, нашата дѣятелность, нашето естетическо чувство не сж нѣщо си свършенно самостоятелно и независимо въ своитѣ раскривания отъ общия животъ на душата и отъ различнитѣ частни функции*) на нашия психически организмъ, ний трѣба да издиримъ тоя организмъ, — аналитическото изучаване на нашата душа е задача на *опитната психология*. Тя трѣба да посочи психологическото образувание на ония основни идеи, съ които се опрѣдѣля нашия умственъ, нравственъ и естетически животъ, и да посочи ония много различни отличия и измѣненія на тоя животъ, които сж свързани както съ взаимо-

*) *Функция* (finger = павършвамъ, изпълнявамъ) е техническа дума въ математиката и физиологията. Употрѣбява се и въ философията и означава онова павършване, изъ което исклучително се състои, или въ което се състои нѣкоя душевна способность или дѣятелность, напр. прѣдставлението, разсѣдѣка и т. н. Прѣв.

дѣйствието отъ различнитѣ сили на нашата природа, така и съ разнообразнитѣ вънкашни влияния. Чръзъ това тя може да ни приведе къмъ откриванieto кореннитѣ закони и изисквания на нашата природа и да ги отдѣли отъ случайнитѣ нейни видоизмѣнения. Най-подиръ, основнитѣ философски понятия не сж нѣщо дадено, готово или което непосредствено се открива на ума; тѣ трѣба да бждатъ обосновани. Но заради това не е достатѣчна само силата на формалното мисляние, колкото изострено и логически свършено то и да бжде; не е достатѣчно тука и знаянието природата на нашата душа, което може да ни даде вътрѣшния опитъ при помощта на науката за душата. Ако ний се довѣрехме само на себе си и на силата на собственото си мисляние въ дѣлото на философията, ний щѣхме да прѣдприедемъ единъ трудъ не спорѣдъ силитѣ си и не щѣхме да отидемъ надалечъ. Най-добрия пжтъ за достиганieto на трайно и истинно философско мирозъзерцание е пжтя на изучаванieto, на сравняванieto, на критическото издирване различнитѣ философски учения. Философията, както и всѣка друга наука, не е така сжщо нѣщо, готово, дадено, което за винаги да се е установило; тя не е така сжщо, което всѣкой пжтъ отново да се създава отъ индивидуалната сила на одѣленъ мислящъ умъ; тя се намѣрва въ постоянно движение, нейнитѣ корени се простиржтъ въ прѣминалото, и настоящето нейно положение не може да бжде разбрано вѣрно, ако не се знае това прѣминало. Всичко това показва, че е необходимо да се изучи историческия вървежъ на философското мисляние, че е необходима *история на философията*. Само, когато се знае историята на философията, тогава е възможно, както точното знаяние на философията изобщо, въ всичката сума на нейнитѣ откривания въ чловѣчеството, така и дѣйствителното движение за напрѣдъ безъ да се боимъ, че ще повторимъ онова, което е вече отколѣ извѣстно и на насъ само се струва да е ново и отъ насъ открито.

Посоченитѣ отъ насъ науки (логиката, психологията и историята на философията) можжтъ да се на-

рекатъ основни, пропедевтически*) въ тоя смисълъ, че тѣ сжставляватъ необходимо приготвление къмъ най-високото философствование и даватъ основание за разрѣшаване на метафизическитѣ, нравственнитѣ и естетическитѣ проблеми, като има безъ съмнѣние и самостоятелно научно значение. Могжтъ да бжджтъ наречени така сжщо и аналитически, тъй като прѣобладающия методъ въ тѣхъ е анализа, на основание на който е и възможно по-нататъшното, синтетическо построяване на науката.

Втори кръгъ на философскитѣ науки съставятъ: метафизиката, етиката съ философията на правото и естетиката. Въ тия науки философията трѣбва да ни прѣдстави опитъ отъ положително рѣшение на своитѣ най-важни задачи. *Метафизиката*, въ своето учение за сжщето изобщо (онтологията), за безусловното (естественното богословие) и за условно сжщето (космологията и умозрителната психология), трѣбва да ни даде пълно цѣлно философско миросъзерцание идеалната страна на битието, до колкото тя е достъпна за нашия умъ. *Етиката* и *философията на правото* трѣбва да ни прѣдставатъ закони и норми на нашата практическа, нравствена и общественна дѣятелностъ; *естетиката* трѣбва да ни прѣдстави законитѣ и формитѣ на естетическото творчество. Колкото се отнася до относителната самостоятелностъ на тия науки, то тя се прѣдполага не толкова отъ различието на главнитѣ най-високи сили на човѣческия духъ: отъ ума, отъ волята и отъ чувството, но и отъ различието на самитѣ идеи: на истината, на доброто и на изящното, които лежжтъ въ тѣхнитѣ основания.

Но съ горѣпоменатитѣ науки не се исчерпва съдържанието на философията. Философията е наука за сжщността, за послѣдното основание и цѣлъ на сжществующето. Но сжщноститѣ, основанията и цѣлитѣ на нѣщата не съставляватъ областъ на битие и знание откъснати отъ дѣйствително откривание и проявяване на тия най-високи, идеални начала въ реалния

*) *Пропедевтика* (pro = прѣдъ, rederi = наставлявамъ) сж прѣдварителнитѣ, встъпителни понятия за науката. Прѣв.

свѣтъ; оттука и задачата на философията не може да бжде ограничвана само съ общото разгледване идеалнитѣ начала въ тѣхнитѣ отвлечения отъ дѣйствителното битие. Всичко съществуващо може да бжде разгледвано отъ най-висока философска гледна точка въ свръзка съ виспитѣ теоритически идеи и практическитѣ идеални изисквания и оцѣнявания по отношение къмъ тия идеи и изисквания. Философията има право отъ височината на общитѣ умозрителни начала да слиза въ областта на дѣйствителността и да прѣдлага опитвания за освѣтляването и уразумѣването ѝ (на дѣйствителността) при свѣтлината на идеитѣ, като показва способитѣ на осъществяването идеитѣ въ дѣйствителността. Оттука се появява възможностъ на разнообразнитѣ философски издирвания, които ще прилагатъ къмъ философското обяснение различнитѣ страни на дѣйствителното битие общитѣ и основни начала, установени отъ прѣдидущитѣ науки. Такъвъ родъ издирвания, щомъ тѣ по широчината и важността на обхванатото отъ тѣхъ философско съдържание нарастятъ до обема на цѣли науки, ний можемъ да наречемъ *спомогателни философски науки*. По важността на разгледваното съдържание първо мѣсто въ числото на такъвъ родъ науки заематъ *философията на историята* и *философията на религията*, При свѣтлината на раскрытитѣ отъ метафизиката идеи за Бога, за свѣта и за душата на чловѣка, тия науки трѣба да иматъ за своя задача да раскрыятъ прѣдъ насъ общитѣ закони, истинния смисълъ и разумностъ, първата — на историческото развитие на чловѣчеството, а втората — религиозното негово съзнание, и наедно съ това да прѣдставятъ ново, фактическо потвърждаване на общото наше философско миросъзерцание.

По тоя начинъ, на основание на казаното да тука, състава на философскитѣ науки ний можемъ да си прѣдставимъ въ видъ на слѣдующитѣ три групи:

1. *Основни науки*, пропедевтически, въ които прѣобладава аналитическия методъ: логиката, опитната психология и историята на философията.

2. *Съставни науки*, съ прѣобладаване на синтетическия методъ: метафизиката, етиката съ философията на правото и естетиката.

3. *Спомагателни науки*, въ които взематъ еднакво участие както анализа, така и синтеза: философията на историята, философията на религията и др.

Като се има прѣдъ видъ логическото изискване отъ всѣко систематическо издирване — да даде прѣдварително общо понятие за негова прѣдмѣтъ (опрѣдѣление) и за медота, да посочи неговитѣ части и отношение къмъ другитѣ досѣгвани съ него прѣдмѣти на знанието, прѣдъ изложението на отдѣлнитѣ философски науки трѣба да се постави общо *введение въ философията*. Ако къмъ това введение се присъединява очеркъ отъ всичкото съдържание на философията, съ цѣль въ кратъкъ и систематически видъ да се изложи същността на извѣстна философска система, то ние получаваме *енциклопедия на философията**).

ІѲ.

Значението на философията за науката и за живота.

Подиръ разясняването съдържанието, метода и състава на философията ний трѣба да покажемъ нейното отношение къмъ другитѣ науки, нейното значение, и да отмахнемъ най-важнитѣ възражения, които могатъ да бждатъ отправени противъ това значение

*. Прѣдставяния тука редъ на философскитѣ науки е основанъ на изискванията на научния методъ на самостоятелно филофско познание. Но той може да бжде измѣненъ, като се взематъ прѣдъ видъ педагогическитѣ изисквания. Тѣй като главното педагогическо изискване състои въ туй, што въ дѣлото на прѣподаването ний да трѣгваме отъ най-легото къмъ по трудното за разбиране, то на това основание ний имаме право да изключимъ историята на философията изъ числото на пропедевтическитѣ науки и да ѝ дадемъ мѣсто подиръ положителното изложение на философията. Разбирането на философскитѣ системи, особено на най новитѣ, е възможно само при доста развито философско мисляние, прѣдварително запознаване съ философскитѣ понятия и съ основнитѣ философски въззрѣния. Положителното изучаване на философията освѣтъ това трѣба да даде критерій ¹⁾ за отличаването на истинното отъ лъжовното въ различнитѣ философски учения, безъ което малко опитния умъ би можалъ да се събра въ разнообразията и противорѣчията на философскитѣ системи.

¹⁾ Критерій (kritirion: древнитѣ грѣцки мислители наричали нѣкое начало или правило, споредъ което можало би да се сѣди за истината, или за досто-гѣрността на нашето познание. Прѣвод.

1. Отношението на философията къмъ религията.

Най-близката областъ, която се достѣга до областта на философията, е областта на религиозното знание. По своето съдържание богословието и философията въ най-важнитѣ си части и задачи се съвпадатъ; и едното и другото еднакво ни говорятъ за най-високото начало на битието — за Бога и за другитѣ най-високи въпроси на знанието и на живота, като иматъ прѣдъ видъ да установятъ правиленъ възгледъ върху мира, върху челоуѣка и върху послѣдната цѣль на неговото битие и дѣятелность; основнитѣ и всеобщитѣ истини на религията винаги сж съставляли най-важний, прѣдмѣтъ и на философското знание. Оттука произлиза необходимостта по-точно да бжде установено отношението между религията и философията, толкова по-вече, че при общността на въпроситѣ, които подлежатъ на разрѣшаване въ едната и въ другата, както показва историята, твърдѣ често сж се явявали недоразбирания върху относителното тѣхно значение за знанието и живота. Крайно искаждане на тия недоразбирания служатъ двѣ противоположни възрѣния върху отношението на религията и философията, отъ които едното води къмъ съвършенното унищожаване значението на религията, а другото — на философията.

1. Тѣй като философията е рационално и научно знание, а религията се основава на вѣрата и на довѣрието на авторитета ¹⁾, то това е подавало поводъ на нѣкои да мислятъ, че, при единството на сжщественото съдържание и задачи, философията напълно може да замѣсти религията, както формата на най-високото познание на истината може да замѣсти по-низката и по-малко съвършенната. Религията, споредъ мнѣнието на Гегеля, е знание въ форма на прѣдставления, а философията — въ форма на понятия.

Но противъ това мнѣние трѣбва да забѣлѣжимъ, че достоинството на всѣкакъвъ родъ познания се измѣрва не само отъ формата имъ, но най-главно отъ истината на тѣхното съдържание. Истинното познание,

¹⁾ *Авторитетъ* (auctoritas) вътрѣшно значение, признавано отъ всички за принадлежность на нѣкои дѣатели и на тѣхнитѣ произведениа. Прѣв.

макаръ да бжде придобито по просто едно довѣрие къмъ думитѣ на другитѣ и да не бжде изложено въ научна форма, въ сжщностъ е по-високо и по-свършено, отколкото искусно построената, но лъжовна по съдържанието си философска система. Поради това, като се говори относително значението на нѣкакви познания за знанието и живота, ний трѣба да имаме прѣдъ видъ не само свършенството на тѣхната научна форма, но на вътрѣшната цѣнностъ и на дѣйствиелното влияние върху живота,

Като сравняваме отъ тая гледна точка религията и философията, ний трѣба рѣшително да отхвърлимъ мисълта, че е възможно да се замѣни религията съ философията.

а). Историята на философията ни прѣдставлява голѣмо разнообразие на философскитѣ мнѣния, едно на друго противорѣчиви и не трайни. Безъ да се говори за частнитѣ причини на такова явление, самата ограниченостъ на човѣческия разумъ не дава възможностъ да се надѣваме, че въ нѣкаква система и нѣкога ний ще да можемъ при помощта на философията да достигнемъ пълно и завършено рѣшение на най-високитѣ въпроси на знанието и живота. Философията, както и всѣка друга наука, се намѣрва въ процесъ на постоянно развитие и усвършенствувание и поради това никой частенъ моментъ въ нейното развитие, никаква философска система не може да бжде призната за изражение на безусловна истина, а има значение само, като извѣстна степенъ на приближаване къмъ нея.

Между това, за достиганieto цѣльта на човѣческото битие, особено за осжществяване на нравственното свършенство, е необходимо твърдо убѣждение въ несъмнѣнността на различнитѣ теоритически и практически истини, които опрѣдѣля нашия нравственъ животъ; безъ тия истини всичката наша дѣятелностъ не би имала подъ себе си твърда основа, щѣше да бжде непостоянна и съмнителна. Живота не чака, до когато науката или философията свършено рѣши тия най-високи въпроси, отъ които зависи посо-

ката на нашата нравствена дѣятелностъ; той изисква бързото и вѣрно тѣхно рѣшение.

Такова рѣшение може да бѣде дадено само отъ религията. Тя съ силата на най-високия, божественния авторитетъ прави твърди (яки) и несъмнѣни за насъ ония истини, които опрѣдѣлятъ нравствения животъ и които за философията могатъ да бѣдѣтъ само проблеми (прѣдположения), по-вече или по-малко удовлетворителни, но не свършено рѣшени. Такава необходимостъ за допълняние на знанието отъ вѣрата, очевидно е, има я и за философа до толкова, колкото и за всѣкого чловѣка; за философа даже тая необходимостъ е толкова по-голѣма, колкото той по-ясно и по-дълбоко е длъженъ да съзнава и природата на нашето познание и неговитѣ граници, отколкото онзи, който не е философъ.

б). Но ако би даже философията да можеше да даде несъмнѣнно рѣшение на най-високитѣ въпроси на живота (на което опита противорѣчи), то, като е научно знание и при това по своята отвлеченностъ, най-трудна (мъчна) въ областта на познанието, тя би можла да служи да се замѣни религиозното знание само за нѣколцина, философски образовани лица. А истиннитѣ понятия за Бога, за неговитѣ отношения къмъ свѣта и къмъ чловѣка, за нравствеността, сж безусловно необходими за всѣкого чловѣка независимо отъ степенъта на неговото образование. Богъ *иска, щото всички хора да се спасятъ и да достигнатъ познанието на истината* (Тим. 2, 4). За достиганieto на тая цѣль е дадена на чловѣка богооткровенната религия, гдѣто най-високитѣ истини сж прѣдложени въ такава форма, която ги прави да се разбирѣтъ лесно отъ проститѣ хора до толкова, колкото и отъ високообразованитѣ.

в). Най-подиръ за осъществяване на нравственото свършенство, като най-висока цѣль на чловѣческото битие, необходимо е, щото усвоенитѣ отъ чловѣка най-високи истини, да бѣдѣтъ не мъртви теоретически истини, не които да не се намѣрватъ въ никаква свръзка съ неговата дѣятелностъ, но да

бждтъ убѣждения живи дѣйствени (работни), които да иматъ опредѣляюще влияние на негова животъ. Но може ли да даде философията такава жизненна сила на своитѣ истини? Нравственното падение на древния язический свѣтъ ясно ни показва, колко сж несбжд, ваеми мечтитѣ за нравственното усъвршенствувание-частно и общественно съ помощта на философията. Древнитѣ мждреци биле увѣрени въ истинността на Сократовото положение: „знанието е добродѣтель“ и затова се надѣвали, че человекъ, който истинно знае — философа — може да бжде и добродѣтеленъ и честитъ. Опитъ ясно е показалъ, че не само знаянието на това, кое е хубаво и кое е лошо, но дору и искренното желание да постигаме доброто съ слаби да направятъ человекъ да бжде добъръ и честитъ, без особената помощ небесна, тѣй като человекъ споредъ самата своя природа, повредена отъ грѣха, е наклоненъ да прави не доброто, което иска, но злото, което не иска. Оттука се вежда, че не самотеоретическо, но и въ практическо отношение философското знание не може да замѣни религията.

2. Но като отхвърляме, като съвсѣмъ лъжовна мисълъта за възможността да се замѣни религиозното знание съ философското, ний трѣба да признаемъ, че е невѣрно и противоположного мнѣние, споредъ което философията се явява безъ мѣсто и безполезна при сжществуването на богооткровенната религия.

Наистина, за достиганне цѣльта на християнската религия нѣма настояща (непременна) нужда да бждтъ издирвани въпроситѣ за Бога и за Неговото отношение къмъ свѣта и къмъ человекъ, тѣй като въ своята грижа за спасението на всички хора тя има прѣдъ видъ не само научно-образованитѣ, но и проститѣ хора. Но за лица, които въ силата на тѣхното високо умствено развитие чувствуватъ нужда не само да вѣрватъ, но и разумно да се убѣдятъ въ истинитѣ на вѣрата, християнската религия не само, че не туря прѣграда на тая естествена потребностъ, а напротивъ спомага ѝ, като освѣтлява съ своята божественна свѣтлина пътя, по който трѣба да върви нашия разумъ

въ познаването на истината. Като прѣдлага на чело-
вѣка откровенното учение за Бога, тя не прѣмахва съ
това самодѣятелността на нашия умъ, не го прѣо-
бръща въ дѣлото на познанието въ пасивна способностъ,
всичкото назначение на която да се състои въ възпри-
емане само на готово, отвѣнъ дадено съдържание.
Наопѣки, като възражда напълно челоуѣка, по всич-
китѣ страни на неговата духовна природа, християн-
ската религия придава новъ животъ не само на прав-
ственнитѣ, но и на умственитѣ негови сили. Спорѣдъ
това, ако у насъ има, както показва цѣлата история на
мислянието, естествено, законно и неискоренимо стрѣ-
мление къмъ рационално разяснение на най-високитѣ
въпроси на знанието и живота, то това стремление
трѣба да намѣрва за себе си законно удовлетворение и
въ областта на християнската религия.

Възражение противъ необходимостта на такова
удовлетворяване естественната любознателностъ на
разума не може да служи това, че въ истината религия
съ достаточна ясностъ сж рѣшени всички най-високи
въпроси на челоуѣческото знание и че послѣ вече нѣма
за насъ нужда да ги рѣшаваме съ силата на своя ра-
зумъ. Ако си имаме слънчева свѣтлина-богооткровен-
ната истина, то, могатъ да ни попитатъ, защо да тър-
симъ истината съ помощта на мрачавата свѣтлина
на свѣщъта — на челоуѣческия разумъ, на философи-
ята? Такъвъ родъ умозаклучения би можле да иматъ
сила, ако нашия разумъ да бѣше съвсѣмъ пасивна¹⁾
способностъ на познанието, подобно на „чистата таб-
лица“ на емпирицитѣ, върху която само се отпечатва
начертаното отъ нѣкаква вѣнкашна, чужда за нея, сила.
Но нашия умъ не е такава тъмна, мъртва таблица,
която се освѣтлява само отвѣнъ, ту отъ слънцето — от-
кровеннето, ту отъ свѣщъта — философията. Той е
жива сила, до толкова необходима за съзерцаването
на истината колкото очитѣ сж потрѣбни за това да виж-
датъ прѣдметитѣ при помощта на свѣтлината. За позна-
нието на истината е необходимо самостоятелното участие

¹⁾ Пасивенъ (patior = страда) — страдателенъ, несамодѣятеленъ, който
дѣйствува подъ влиянието на други сили. Прѣв.

на нашия разумъ до толкова, до колкото е потребна дѣятелността на очитѣ, за да видимъ вънкашнитѣ прѣдмѣти. А ако пъкъ очитѣ сж безчувствени, недѣятелни, то на тѣхъ така сжщо малко може да помогне свѣтлината на слънцето, както и свѣтлината на свѣщъта. Наистина, откровението можемъ да наречемъ слънчева свѣтлина въ сравнение съ свѣтлината на разума относително найважнитѣ въпроси на нравствено-религиозния животъ, и истинната философия при тѣхното рѣшение трѣба да върви при руководянието на тая свѣтлина. Но тая свѣтлина не унищожавя самодѣятелността на нашия умъ; тя не заслѣпява челоуѣка, но прави поясено неговото собствено зрѣние. Да се каже, че при свѣтлината на откровението челоуѣкъ трѣба да се отрѣче отъ самодѣятелността на разума, не значили сжщото, че да се иска, щото челоуѣкъ при свѣтлината на слънцето да си затвори очитѣ (да зажюми), за да види по-добрѣ?

А ако нашия разумъ е сила жива, самодѣятелна и спорѣдъ това която има нужда отъ съотвѣтственно упражнение, за да не чезне и да слабѣе въ бездѣйствие, то той безсѣмѣние не само може, но и трѣба да има свой дѣлъ участие въ дѣлото на богопознанието. Необходимостта отъ първоначалното усвояване религиозната истина съ вѣрата неотнема по-подирната дѣятелность на разума въ раскриванieto на тая истина. Наопъки, както справедливо забѣлѣзва единъ християнскій философъ, щѣше да бѣде знакъ на уметвенъ мързелъ и нерадѣние, ако би ний, като наикнемъ въ вѣрата, не се стараемъ послѣ да разберемъ онова, въ което вѣрваме*).

Но напълно съвмѣстима съ религията, философията още по-вече има значение за ония лица, за които истинитѣ на християнската религия служатъ не само прѣдмѣтъ на вѣрата, но и на научно разяснявание, — за лица, които изучаватъ богословието.

Религиозната вѣра, щомъ приема формата на научно знание, щомъ става богословие, необходимо трѣба да

*, Аивелмъ Кентерберийскій. „Cur Deus homo?“ С. 2.

допусти и общенаучнитѣ способности на издирванията. Като не се задоволява съ непосредственното признаване на религиознитѣ истини, нашия разумъ се стрѣми да изложи тия истини въ систематическа свръзка и да ги потвърди съ съответствующи доказателства; религиозната вѣра той трѣба да направи не само вѣра на сърдцето, но и на ума, вѣра съзнателна и разумна. Но за достиганieto на тая цѣль най-добрѣ може да послужи философското образование на ума, тъй като философията не само посочва нормалнитѣ форми и способности на научното мисляние (логиката), но и сама, по своя по-вечето синтетически методъ и по своитѣ прѣдмѣти, често пѣти се съвпада съ прѣдмѣтитѣ на религиозното знание, много по-вече отколкото всѣкоя друга наука има сродство съ богословието и по-вече, спорѣдъ това, отколкото каквато и да-е друга наука може да спомогне за образуването на научно-богословско мисляние.

Колкото се отнася до самото съдържание на богословието, то за по-ясно разбиране на богословскитѣ истини и на тѣхното историческо разкриване, въ много случаи е необходима помощта на философията. Постепенното изясняване и разкриване на догматитѣ въ древната християнска църква винаги е вървяло въ най-тѣсно и живо досягане съ философията на своето врѣме. Нито полемиката¹⁾ на отцитѣ и на учителитѣ църковни противъ съврѣменното тѣмъ язычество и еретически учения, които се намѣрвали по нѣкога подъ влиянието на философията; нито положителнитѣ доказателства отъ тѣхъ на много отъ истинитѣ на християнската религия, при което тѣ и имали прѣдъ видъ по-доброто въ языческата философия и се ползовали съ способитѣ на издирванията, които сѣ се употребявали въ тогавашната философска наука; нито точния смисълъ на догматическата терминология, която се е образувала не безъ помощта на философската терминология на своето врѣме, — немогатъ да бждатъ както се изисква разбрани и оцѣнени безъ знанието на древната фи-

¹⁾ Полемика писменна прѣпирня за нѣщо. Прѣв.

лософия. Всичкото сръднєвѣковно, схоластическо богословие съдържа въ себе си доста голѣма частъ философски елементъ, който дължи своето происхождение до нѣкадѣ на влиянието на Аристотелевото учение, до нѣкадѣ на учението на Платона чрѣзъ посрѣдството на блаженный Августина, до нѣкадѣ на самостоятелната философска дѣятелностъ на забѣлѣжителнитѣ сръднєвѣковни мислители. Въ новитѣ врѣмена въ протестантската богословска наука постоянно се е отразявало влиянието на съврѣменнитѣ ней философски системи и безъ тѣхното знаяние мѣчно може да се разбере историята на тая наука и причинитѣ за появяванието на различнитѣ богословски посоки.

Но не само въ ясното разбиране на християнската истина състои цѣльта на високото богословско образование, а и въ защитата на истината отъ враждебнитѣ нападения. Тия нападения, както показва историята на църквата, често пѣти излизали отъ областта на философията. За разбиране враждебнитѣ на християнството посоки отъ философската мисль, потрѣбно е да се знаятъ, а за тѣхното опровержение е нужно не просто посочване на тѣхното несѣотвѣтствие съ истинитѣ на религията (защото такова посочване би било безцѣлно и не е убѣдително за ония, които отхвърлятъ авторитета на религията), но знаянието на философията и способитѣ на философската критика. Още по-вече е необходимо за съврѣмения богословъ да знае философията за сполучлива, съвмѣстна съ истинната философия борба сръщу съврѣмения толкова противифилософски, колкото противорелигиозенъ материализмъ¹⁾, който мисли да стои на здрава почва на естествознанието, така сѣщо както и противъ различнитѣ видове позитивизмъ²⁾ и утилитаризмъ³⁾, които въ теории отри-

¹⁾ *Материализмъ* се нарича такова направление на нѣкакво учение, когато казватъ, че сѣществува само вещество, че всичко произлиза отъ веществото. Прѣв.

²⁾ *Позитивизмъ* *poser* = полагамъ положителностъ) или положителна философия се нарича философското учение, което се основава само на опита и на резултатитѣ на точнитѣ издирвания, свойственни на естествознанието или на физико-математическата наука. Прѣв.

³⁾ *Утилитаризмъ* (*utilitas* = полза) се нарича такова направление на нѣкое учение, въ което всичко се оцѣнява на основание на ползата, която може да се получи, а не на основание на вътрѣшното значение на прѣдмѣта, който подлѣжи на обмисляние. Прѣв.

чжтъ не само свърхчувствения⁴⁾ елементъ на религията, но и више чувствения (метафизическия)⁵⁾ на философията, а които на практика всичката цѣль на живота поставатъ само въ вънкашното благосъстояние. Тука философията и религията трѣба да отивжтъ задружно и съгласно за защитата на общитѣ на едната и на другата високи идеални интереси на разума и на человѣчеството.

(Слѣдва).

Нѣколко думи за общественото и историческото значение на нашитѣ мѣнастири.

Отъ И. Бакаловъ.

Всички ония мѣста, които влизятъ въ прѣдѣлитѣ на цѣлото българско отечество, сж по пжстрени съ много великолѣпни Божии домове, които носятъ общото название манастири. Манастиритѣ, които сж се запазили до сегашно врѣме неповредени, било въ прѣдѣлитѣ на Княжеството, било въ останалитѣ части на България, съставляватъ едно достойно за внимание украшение и, въ много случаи, незамѣнимо богатство за многоизмѣнения нашъ народъ... Много отъ тѣзи скжпоцѣнни паметници- построени отъ славнитѣ наши дѣди, при разни злополучни или славни и сждбоносни случаи отъ тѣхния животъ, внушаватъ ни неволно любовъ и почитъ къмъ вѣрата, обрядитѣ и обичайтѣ, подъ влиянието на които тѣ сж се трудили да съграждатъ, да подновяватъ, да украсяватъ или обезпечватъ тия Божии обиталища. Освѣнъ запазенитѣ здрави манастири на много мѣста, въ цѣлото българско отечество, има и развалини, купища отъ каманье, обрасли съ дървета или буренади и тъмното му случайно запазено прѣдание свидѣтелствува, че тѣ нѣкога си сжществували и прѣдставлявали украшение на околнитѣ мѣсности и прибѣжище отъ злопо-

⁴⁾ *Свѣрхчувственъ*, който се отнася къмъ духовната или бжжественната областъ. Прѣвод.

⁵⁾ *Метафизически*, който е надостъпенъ на наблюдението и на ошита. Прѣвод.

лучнитѢ болѣсти или тѣглила на българина. Да, има манастири и манастирища въ България! Наистина, нѣкога-си, отколѣ, тѣ, споредъ както ни разказватъ спасенитѢ разни прѣдания, играли важна роль въ сѣдбнитѢ на злополучнитѢ или славни наши прадѣди..... СѣврѣменитѢ български дѣятели сигурно знаятъ и много добрѣ помнятъ значението на българскитѢ манастири отъ неотколѣшнитѢ врѣмена, отъ врѣмето на така нареченото Възраждане на България. Въ бѣдната българска книжнина има много писмени паметници, които показватъ значението и заслѹчитѢ на мнозина, които сѣ живѣли въ българскитѢ манастири, но умрели за България....

При всичко това ний сега сме принудени да пишемъ тѣзи нѣколко думи и да напомнимъ на читающето българско общество, или *по право да му кажемъ*, да му явимъ, че въ България, не само въ Княжеството, има български манастири! Осмѣляваме се да кажемъ на индиферентното сѣвременно българско общество, че въ българскитѢ манастири, въ горитѢ и въ пустинитѢ сѣ живѣли и живѣятъ много хиляди хора жадни за нравствено сѣврѣшенство, за благочестивъ и богоугоденъ животъ; живѣли и живѣятъ много хиляди хора, които се прѣдаватъ на трудъ и челоувѣколюбиви подвизи; имало е и има много хиляди хора, които се отличаватъ съ сърдечна простота, но и съ чистота; имало е и има високопросвѣтени мѣжъе, които смѣло могатъ да се нарежтъ учители на хората, спасители на цѣли народи отъ робството и тиранията. Осмѣляваме се да кажемъ открито на индиферентното сѣвременно българско интилигентно общество, че то е забравило много отъ своитѢ задачи, за които е повикано на работа; то е забравило да се интересува както подобава съ изучаванието на всичко онова, което се досѣга до историята и общественото значение на българскитѢ манастири! Не е ли чудно, не е ли смѣшно, не е ли срамно наистина да гледашъ, да четешъ и да слушашъ всевъзможни раскази за живота, дѣятелността, подвизитѢ, творенията и заслугитѢ на ония народни духовни великани въ Българския животъ, които се паричатъ: Паисий, Софроний, Неофитъ Бозвели, Левский, Матей

Прѣображенскій и мн. други и нищо, ама рѣшително нищо положително да не знаешъ и да нѣма отъ гдѣ да научишъ нѣщо за ония главни, да не казваме единствени, фактори, подъ влиянието на които въ една или въ друга посока е израснѣлъ великия духъ на даденъ български *великанъ-монахъ*? Спорѣдъ нашето скромно мнѣние, каквито описания и да се праватъ на личноститѣ откъснати отъ почвата, върху която тѣ сж расли духомъ, т. е, безъ всестранното и обстоятелствено изучаване историята на българскитѣ манастири, нищо достойно за паметъта и величието на тия дѣятели не ще бѣде казано, нищо свясно и умно нѣма да бѣде сторено за постигането на оная главна цѣль, спорѣдъ която *изучаването живота и дѣлата на великитѣ мжжъ у даденъ народъ трѣба да служи за училище на младото поколѣние...* До тогава, до когато не се обърне сериозно внимание, отъ когото трѣба, върху изучаванieto историята на българскитѣ манастири, повтаряме да кажемъ, нищо достойно за внимание нѣма да бѣди казано за героитѣ, които сж живѣли въ манастирскитѣ огради, или сж се хранили отъ манастирската храна — било духовна, било физическа. Малко ще бѣде изяснено грамадното общественно значение па всички български дѣятели — монаси, които подъ оплесканитѣ свои камилавки носели духъ много по рѣшителенъ, отъ колкото е билъ рѣшителенъ цѣлия български народъ...

Ако се обърне чловѣкъ къмъ историята на нашия народъ изобщо, то и тука ще остане очуденъ отъ една необяснима индеферентностъ на образованото българско общество къмъ задачитѣ на онова, което прѣди всичко съставлява сжщностъ отъ подготовката на всѣкой съврѣмененъ общественъ дѣятелъ. За да бѣде чловѣкъ, ако ще би и единъ отъ върховнитѣ ръководители на народа, сега никакъ не се изисква отъ него да знае историята, миналия животъ на своя народъ.... Това знание се счита не само за непотрѣбно, но, ако не прѣувеличимъ, за врѣдно даже. Ролята, която играятъ въ отношение къмъ народа мнозина отъ нашитѣ общественни дѣятели безъ да знаятъ народната наша история, струва ми се, че въ много отношения прилича

на ролята на оня неопитенъ лѣкаръ, който веднѣжъ срещналъ единъ нещастенъ глухо-нѣмъ болѣнъ, който страдалъ отъ малокръвие. Болния не билъ въ състояние да обясни на доктора болѣстѣта си, а доктора не билъ въ състояние безъ обяснението да направи опрѣдѣленіето на болѣстѣта, та, за да помогне доктора на болния, рѣшилъ се да му пусне нѣколко пѣти кръвъ и нещастника болѣнъ на мѣсто да оздрави, поскоро изстинѣлъ. Сполучливо ли е сравнението, — нека си отговори читателя. Ний ще кажемъ само, че въ сегашно врѣме много отъ въпроситѣ въ Българската история не сѣ рѣшени. За разрѣшението имъ ученитѣ работници по историята не намѣрватъ нужнитѣ за тая цѣль исторически свидѣтелства. Историческитѣ свидѣселства се съдържатъ въ писменнитѣ и вещественни други паметници, а такива исторически материали нѣма... Да, трѣба да се признае, че такива паметници нѣма, освѣмъ въ чуждитѣ литератури, въ чуждитѣ манастири и библиотеки... Всичко това е тъкмо така, но вѣрно е и туй, че въ българскитѣ манастири каквито материали за историята на нашия народъ могатъ да се добиятъ не сѣ търсени нарочно. Повторяме да кажемъ думата нарочно затуй, защото такова нѣщо не е прѣдприемано до сега. Ще се съзнае — ли отъ когото трѣба, че обстоятелственното описание и изучаваніе на всичко, каквото може въ тоя смисълъ да бѣде цѣнно ще трѣба да се събере, да се прѣдаде на ученитѣ работници да се възползватъ отъ тия материали, а чрѣзъ тѣхъ и образованото българско общество и неговитѣ ръководители, — ще чакаме да видимъ какво ще ни донесе врѣмето.

Спорѣдъ нашето скромно мнѣние, високо и разумно би се прѣпорѣчело на бѣдѣщитѣ български поколѣния онѣва учреждение и неговитѣ прѣдставители, което би се рѣшило да исходатайствува нужнитѣ срѣдства и съдѣйствиe, за да се състави една нарочна и компетентна експедиция по всички български манастири. Тая експедиция: 1) да събере и опише всичко, каквото може да съставлява нѣщо интересно за историята на манастиря и изобщо за историята на България, 2) да на-

прави снимки отъ по забѣлѣжителнитѣ згради и мѣста около манастиря и 3) да напечата въ обработенъ видъ всичкия събранъ материалъ, за да бѣде достъпенъ той за научни разработвания.

Като вѣрваме сигурно, че добититѣ така материали стократно ще възнаградятъ направенитѣ за тѣхното събиране расходи, молимъ Бога дано нашия слабъ гласъ да не прѣмине тихо като прѣзъ пустиня, но дано да бѣди чутъ макаръ отъ достойнитѣ Архипастири и църковни учители на нашия народъ. Дай Гоже! —

II.

Случайна една расходка, която направихме по миналата година съ нѣколко души другари, даде ми възможностъ да се убѣдя, че въ българскитѣ манастири има доволно цѣнни материали за разработванието на нашата отечественна история. Това мое мнѣние не е просто прѣдположение, а може да бѣде подкрѣпено и отъ разгледванието на случайно направенитѣ по тоя прѣдметъ издирвания. Такива издирвания и описания ний виждаме въ отдѣлно издадената брошурка отъ Г-на Н. Начовъ съ заглавието: „Калоферската мжжеска св. обител“, издадена тая година въ София. Струва ни се, че това ще се потвърди и отъ „Материали за историята на нѣкои манастири въ България“, помѣстени въ XII кн. на Сборника за народнитѣ умотворения, издаванъ отъ Министерството на Народното Просвѣщение, стр. 336—348¹⁾. Ний имаме на рѣцѣ материали и за други нѣкои манастири, които смѣтаме да прѣдложимъ на вниманието на просвѣтеното наше общество и надѣваме се, че читателитѣ ни тогава още по вече ще иматъ възможностъ да се убѣдатъ въ основателността на нашитѣ думи. Сега за сега ний тука ще прѣдложимъ на читателитѣ на „Българскій Църковенъ Прѣгледъ“ едно кратко „Описание на Битошовската мжжеска св. обител“ (Успѣніе Пресвѣтия Богородици).

¹⁾ Подобни материали съ извѣстна цѣнностъ за нашата история прѣдставлява и Описанието на Рилската св. обителъ, написано отъ О. Неофита, а така сжщо и материалитѣ изложени въ нашето списание „Бъл. Цър. Прѣгледъ“ отъ кн. I—IX пакъ за Рилската св. обителъ.

III.

Батошовската мжжска св. обитель.

Около 20 километара право на югъ отъ града Севлиево, на една доволно голѣма височина, надъ лѣвия брѣгъ на рѣката Росица, се издигатъ три църковни кубета. Металическитѣ тѣхни покривки, когато врѣмето е ясно, денемъ, свѣтятъ и трептятъ умайно. Като ги погледне чловѣкъ въ такова врѣме, струва му се, че гледа свѣтливи едри звѣзди, които, като да сж паднали върху нарочно приготвена за тѣхъ широка пелена. Боятъ на пелената самосе промѣняватъ прѣзъ врѣмената на годината: пролѣтно и лѣтно врѣме и дълго врѣме презъ есенъта, боята на широката пелена е тъмно зелена; късно прѣзъ есенъта, цвѣта и става желтеникавъ, а зимно врѣме е съвсѣмъ бѣлъ. Но прѣзъ всички тѣзи врѣмена положението на свѣтливитѣ точки не се измѣнява, въ отношение къмъ околната мѣстностъ и къмъ пелената, то си остава такова. каквото сж му заржчали да държи. Чловѣческата ржка и природата за вѣчни врѣмена установили това положение и то си остава неизмѣнлю дори до сега.

Ако чловѣкъ се намѣрва въ града Севлиево, то отъ много мѣста въ околността на града и отъ самия градъ, може да вижда тѣзи църковни кубета. А тѣй като видоветѣ, които се простиратъ отъ града Севлиево по цѣлото корито на рѣката Росица чакъ до самия ѣ изворъ, сж райски хубави, ний прѣдлагаме на читателитѣ си, да трѣгнатъ подиръ насъчрѣзъ своето внимание и мисленно да пропжтуваме заедно мѣстата отъ града Севлиево до мѣстото, гдѣто, както казахме, като, че сж слѣзли отъ небесния сводъ хубави три небесни свѣтила и кацнали върху набрѣжканитѣ поли на гигантската Стара-Планина. Само рая може да се мѣри съ тѣзи хубави мѣспости. а пѣкъ тука е именно и „Батошовската мжжска св. обитель“. Ний сме увѣрени, че читателя, който се съгласи съ насъ да посѣти мисленно тия мѣспости, ще има възможность и да узнае нѣщо и друго, което да възнагради похарченото врѣме за тая расходка, която ний му прѣдлагаме сега. Така

върваме, понѣ ний, а да ли ще излѣзе нашето увѣр-
яване именно такава, прѣдоставено е правото на чи-
тателя да каже самъ, когато провѣри впечатлѣнията
си съ думитѣ ни.

Пространството, което отдѣля града Севлиево отъ
мѣстото, на което е съградена Батошовската мъжка
свята обителъ, почти цѣлото прѣдставлява една пло-
дородна, продълговата, долина, която колкото се до-
ближава до Севлиево, се разширочава, а колкото се
доближава до манастиря толкова се стѣснява и най-
подиръ се съвсѣмъ свършва току надъ селото Батошово.
Около Севлиево тая плодородна долина се нарича съ
турската дума „ялия“ (равнина), а останалата ѣ часть
се зове изобщо съ думата „лжка“, което ще рѣче пакъ
сжщото каквото и думата ялия. Цѣлата тая плодо-
родна долина, споредъ найглавнитѣ свои названия се
нарича съ тѣзи имена: „ямата“, „Дерелиска лжка“,
„Батошовска срѣдна лжка“ и „Батошовска горня лжка“.
Прѣзъ самата срѣдъ почти на тая долина лжжѣтушно
се простира сребристро бистрата вода на рѣката Росица.
Рѣката бере своето начало далечъ и високо надъ ма-
настиря. Тя блика изъ величественнитѣ гърди на Стара
Планина сжщо като да е млѣчна струя. Голѣма часть
отъ брѣговетѣ на рѣката сж напиченъ съ всѣкакъвъ
видъ дървета, отъ които „самораслата върба“ има
най-голѣмо владѣние. Пролѣтно и лѣтно врѣме една
пѣстра къртина прѣдставлява за окото цѣлата тая до-
лина. Нивитѣ, лозята, ливадитѣ и гѣстацитѣ така раз-
мѣсено и неправилно се приплитжѣ по разни посоки,
щото заедно съ околнитѣ хълмове, които се расклон-
яватъ по разни посоки по источната и западната страни
на долината, се прѣдставляватъ за пѣтника сжщо като
да сж нарисувани.

Отъ Севлиево дори до селото Батошово почти ус-
поредно съ самото течение на рѣката се простира до-
волно широко шосе. На челото на това шосе около
самия градъ пѣтника вижда една отъ обикновеннитѣ
принадлежности на едноврѣмешнитѣ турски градове:
Високи, набити на разни расстояния единъ отъ други,
каманте, бѣлосани. Тѣ заематъ едно голѣмо мѣсто и

гледани отъ далечъ, денемъ, или при лункото освѣтление, нощемъ, представляватъ цѣла армия войници, събрани на прѣгледванье или на обучаванье. И дѣйствително това сж прѣдставители ако не на войници, но се пакъ на фанатически кръвопийци, които прѣзъ цѣлия свой животъ сж ратували за поддържаньето на тиранията и народнитѣ злополучия, създадени отъ безумния онзи чловѣчески пакостникъ, познатъ съ името Мохамедъ. При тая мъртва армия, въ срѣдъ самитѣ гробища, прѣзъ 1876 година, двама рѣшителни борци за народната наша свобода цѣла една нощъ намѣриха скривалище за своя животъ. Едвамъ ли други нѣкакви побуждения би дали мъжество на чловѣческия духъ да се рѣши да търси животъ въ царството на мъртвитѣ, но въ онѣзи врѣмена, минутитѣ бѣхж можщи, тѣ създавахж отъ робитѣ герои, и живота възникваше тамъ, гдѣто върлуваше смъртьта....

Задъ гробищата на „пророковитѣ синове“ (Турцитѣ) шосето простряно съвършено въ права линия достига до отъ три сега камененъ мостъ, прѣмѣтнжтъ прѣзъ единъ отъ притоцитѣ на р. Росица, който бере началото си подъ самата гуша на Гигантна Мара-Гидикъ, минува прѣзъ махалата Острецъ и селото Душово и се влива въ коритото на Росица малко по надоло отъ тоя мостъ. Тоя притокъ се нарича *Видими*. Когато пжтника достигне до отвѣдната страна на тоя мостъ, то му се испрѣчва на право на истокъ върха „Баадала“, по сѣвернитѣ разклонения на които се намѣрватъ стари развалини отъ отколѣшенъ единъ манастиръ, за който ний намираме слѣдующата забѣлежка, запазена и до сега въ една отъ црковнитѣ книги на Севлиеиската црква Св.Пророкъ Илия:

„1843 тогоясе месеца *ianнуаріе* да се намети какуса намери церква отъ православнито време бела: турцити раскупахж ж отъ основанието. Каманиту зеха: Беша на нива турска на баалакж *ямаса*¹⁾ отъ градъ на востокъ“.

Подиръ прѣминуването на пжтника прѣзъ моста, както по горѣ казахме на источната му страна се ис-

¹⁾ Единъ отъ хълмоветѣ, които прѣдставлява разклонението на тоя връхъ по посока на сѣверъ! Прѣписвача.

пречва доволно високия върхъ *Баадала*, на западъ една плодородна долина, въ която по срѣдъ ниви, ливади и растаци се пѣстрятъ като разсхвърлени тукъ-тамъ турски нѣкога села, които сега се познаватъ само по порутенитѣ и нѣкадѣ стърчащи още бѣли минарета. Инѣкъ всичко е владѣние и достояние на едноврѣмния робъ — българинъ. На южната страна отъ моста, плодородната долина зема посока юго-источна като на извѣстно разстояние отстѣпа владѣнието си на цѣлъ редъ неправилно напречкани не особено високи хълмове, цѣли почти покрити съ гасталаци и прорѣзани съ долища и потоци. Пѣтя тука сѣщо така се раздѣля на двѣ посоки: една, който се нарича Батошовски; цѣлъ здраво направенъ минава презъ тия хълмове и е най късото разстояние до с. Батошово, другия, като държи посоката каквато има самата равнина, минава прѣзъ селото Дерелии и като прѣсича на нѣколко мѣста коритото на Росица, отива успоредно съ течението на рѣката дори до селото Батошово. Първия отъ тѣзи пѣтица влиза въ Батошово отъ сѣверната страна, втория отъ къмъ источната. И една и другия отъ тия два пѣтя сѣ добри за пѣтувание, но първия е прѣдпочтителенъ по това, че е шосе въ пѣлната смисълъ на думата, а втория е обикновенъ, „колникъ пѣтъ“, лишенъ отъ всичко, което може да направи пѣтуванието леко и сгодно. Но за то втория пѣтъ има на своя страна прѣимуществото, че минува прѣзъ мѣстность съвършенно равна и никаква височина не се прѣчи прѣзъ него. Първия пѣтъ се извиа по много височини и почти тритѣ четвърти от неговата дължина е стрѣмнини. Лѣтно и пролѣтно врѣме и най-взискателния чловѣкъ къмъ природнитѣ хубости на мѣсноститѣ не може да не остане доволенъ и въсхитенъ, даже умаянъ отъ своеобразнитѣ хубавини на видоветѣ. Само когато чловѣкъ самъ разгледа тия мѣстности, може да оцѣни или да разбере, че хубавитѣ наши мѣста не отстѣпжтъ въ нищо на найпрѣхваленитѣ хубавини, каквито могатъ да се срѣщатъ въ която и да било чужда за Българина страна...

По пѣтя, който минава не прѣзъ селото Дерелии, пѣтника ще срѣщне нѣща достойни за забѣлѣжаване по своята важностъ за околното население сега и за споменитѣ отъ миналия неговъ животъ: а) току при самия мостъ на Видимата и сега се намѣрва единъ ханъ, съ вѣнкашностъ жалостна отъ колкото хубава и приятна. Човѣка, който е съграждалъ тоя ханъ отдавна вече почива въ царството на духоветѣ; но, тоя ханъ е послужилъ прѣзъ врѣмето на върлуванъето на така нареченитѣ *шайки*, като гнѣздо, гдѣто сж се мѣтили ужасни мисли, които за своето осжществяване земахж главитѣ на нѣколко нещастници... б) на едно разстояние около 2 километра отъ моста, прѣзъ 1871 година имаше други единъ ханъ, но днесъ може би ще се случи на пѣтника да чуе отъ нѣкого само думитѣ: „тука едно врѣме имаше единъ ханъ, а сега вижъ нищо не личи. Тука загина цѣло едно невино семейство, но и прѣстѣпника не остана живъ“. Ако пѣтника желае да узнае повече подробности за чудното и ужасно истрѣбване на злощастното семейство, възможно е само да чуе имената: Хаджи Станчовото семейство и Коста Поповъ убиецъ. Нищо повече достовѣрно прѣданието не знае, но за то въ сждебната Севлиевска архива таинственното това произшествие напълно е спасенъ обстоятелственъ сюжетъ, който може да даде материалъ за цѣла трагедия; в) продължението на пѣтя ще доведе пѣтника да навлезе въ честа една дѣбрава, въ срѣдъ която прѣдъ него се отваря изведнжжъ, като бездната, една долчина, която е заобиколена отъ всички стрѣни съ хѣмове. Околното на тѣзи мѣста население нарича тая долчина „Дълбоки-Дол“. Тая долчина е послужила за гробница и касапница на много невинни жертви: турскитѣ звѣроподобни крѣвопиинци тука сж пазили жертвитѣ си сжщо така, както паяка пази мухитѣ въ срѣдата на мрежитѣ си;*) 2) на срѣдата на разстоянието, между града Севлиево и селото Батошово се испрѣчва „манастирската даяма“, която се нарича и

*) Тука сж убити отъ 1872—77 година: Недко Яновски, Петко отъ Дрѣна и обрани мнозина; Въ сегашно врѣме тая мѣстностъ само съ своя видъ може да внушава страхъ, но страшилищата — турци сега ги нѣма вече.

до сега съ турското название „отлodge“ (мѣсто, гдѣто има сѣно, трѣва). Голѣма частъ отъ земята, която принадлежи на манастиря, отъ добитака манастирски, но нищо достойно и съответствующе на високата цѣль, която иматъ прѣдъ себе си манастиритѣ изобщо тука пѣтника нѣма да намѣри. Така понѣ е било до сега, но дали ще се направи нѣкакво подобрене за въ бж-джще, — само единъ Богъ може да знае. Вода за пиене да потърси тука пѣтника едва ли може да се намѣри. Прѣди нѣколко години, ний помнимъ, че единъ отъ жителитѣ на селото, бѣше се погрижилъ и лѣтно врѣме, всѣки петаченъ день, (когато мнозина отъ околноститѣ на Батошово отиватъ на пазаръ въ Севлиево), тука приготвеше качета и чибури съ студена вода за утруденитѣ пѣтници... Братството на манастиря дано продължи понѣ тоя доста немаловаженъ и благодаренъ примѣръ. При всичко това, ний вѣрваме, че за напредъ.... дай Боже да бжде така!...

Подиръ изминуването на 4—5 километра пѣтъ отъ мѣстото, гдѣто се намѣрва „манастирската даяма“, прѣдъ очитѣ на пѣтника отново блѣснватъ далечъ нѣкадѣ на югъ тритѣхъ църковни кубета, върху храма на Батошовската мжжеска свята обителъ. Едновременно съ това пѣтника навлиза въ прѣдѣлитѣ на една мѣстность, която по всичко прилича на грамадна градина: по вече отъ 150 къщици, распрѣснати между сѣнчести дървета и буини обрасли съ трѣва ливади прѣдставляватъ се отдалечъ като плавающи гимии, които се къпятъ въ прѣлеститѣ на зеленциитѣ, обзети отъ цѣнението на множеството оркестри, управлявани и поддържани отъ ароматичнитѣ зефири и слънчевитѣ лжчи на небесния царъ — слънцето! Величествени горунуи, церове, граници, балладжи и плодовититѣ дървета съставляватъ най-хубавото украшение на тая грамадна градина; но надъ всички тия дървета стои гордо и спокойно единъ великанъ „горуново дърво“, което е познато за околното население съ името „Голѣмото дърво“ или „Дърво на Святи Никола“. Прѣданието не ни казва отъ гдѣ тоя великанъ е получилъ правото да бжде подъ владѣнието на Святи Николая, но разказва само, че всички онѣя отъ хората, които сж се осмѣля-

вали да се покачжтъ по неговитѣ клонове, или сж отсѣкли и най-малка прѣчица отъ него тутакси, отъ невидима нѣкаква сила, бивали наказвани съ смъртъ. Подъ неговата сѣнка никой нито работникъ не смѣе да сѣдне и да си отпочине. Тукъ подъ него, както и по клоницата му, казва прѣданието, е царството на самодивитѣ и на много други неизвѣстно още какви духове.... Даже, казватъ, и птицитѣ се боятъ отъ владѣющитѣ въ това таинствено царство духове и никога не смѣятъ по неговитѣ клонове нито да кацатъ, нито гнѣздо да виятъ...

Тая хубава и плодородна мѣстность носи названието махла *Шумата* и съставя часть отъ Батошовската община.

Когато пѣтника прѣмине прѣзъ махлата Шума, и като извърви около километъръ пѣтъ къмъ югъ, изведнѣжъ, като изъ подъ земята, испъква прѣдъ неговитѣ очи въ една дълбнatina змиеобразно простряната бистрата вода на рѣката Росица. На лѣвия брѣгъ на рѣката, потънало въ зеленина и дървета сложено стои селото Батошово. За пѣтника това село най-напрѣдъ се прѣдставлява, като че е скрито. Само църквата, училището и нѣколко други около църквата кѣщици сж виждатъ открити, бѣлосани и не заслонени отъ дърветата. Стрѣмно и изведнѣжъ пѣтника пристигжъ въ селото, което се отличава съ една особенностъ, отъ която, може да допустнемъ, че то едвамъ влачи своето существуване: На много мѣста обгорѣлитѣ и червеникави дувари и развалини свидѣлствуватъ, че жителитѣ на това село нѣкога, може би не отколѣ, сж били свидѣтели на жертви, които, спорѣдъ едноврѣмешнитѣ понятия, нѣкои считали за безумство, а въ сегашно врѣме тогавашнитѣ жертви се считатъ или за измислица, или за глупаво самохвалство и смѣшно развлечение. Кой е кривъ, кой е правъ, — тукъ не ще говоримъ, а ще споменемъ на пѣтника и на читателитѣ си изобщо, че прѣзъ 1876 година селото Батошово бѣше прѣвърнжто на пепелище, и до сега има хора, които помнятъ това. На друго мѣсто, при други случаи ний ще удовлетворимъ може би любопитството

на читателя: ще му разкажемъ нѣкои подробности отъ ония кървави врѣмена, а сега нека прѣминемъ прѣзъ селото, тѣй да кажемъ съ затворени очи, за да не нараняваме душата си отъ видоветѣ, които прѣдставляватъ обитателитѣ на селото и негова вѣтрѣшенъ миръ, негова страдалчески животъ, негова мъченически поминѣкъ..... Да прѣминемъ поскоро, защото прѣдъ насъ се испрѣчва полуголъ човѣшки трупъ, блѣденъ..... Ножъ е тукъ забитъ въ гложгани кости..... Тукъ народа е мъченикъ....

При южния почти край на селото, ний виждаме едно доволно голѣмо на три ката здание, сложено надъ една вода току до самия брѣгъ на рѣката. Това здание е манастирския метохъ. Той е построенъ въ 1860 година, има около 8—9 стаи, отъ които двѣ или три може би да могатъ да се нарекатъ своеобразно мебелирани. Всички други сж заети съ всевъзможни дикиси и ваданлъци, каквито могатъ да се срѣцнатъ въ всеко едно малко много състоятелно домакинство. За вниманието на посѣтителя или на пѣтника ще бѣде интересно само това, че мѣстото, гдѣто се намѣрва тоя метохъ е едно отъ пайхубавитѣ въ цѣлото село, но особено прѣзъ лѣтно или пролѣтно врѣме. Надъ самата рѣка се намѣрва единъ, нека го наречемъ, салонъ съ балконъ. „Тука на това мѣсто, казва едноврѣмешния игуменъ Отецъ Хаджи Савостоянъ, много отъ едноврѣмешнитѣ севлиевски турски голѣмци намѣрвахъ особено удоволствие да се прѣдаватъ на пиянство и да хвалятъ бабайлъка на турскитѣ султани. И наистина цѣлото това мѣсто, както и цѣлото здание е прѣкрасно, увѣряваме читателя и ний, и то не само за приятни врѣме прѣпровождения и веселия, но и за много други народополезни работи... Ако братството мѣнастирско да располагае съ средства, а най-главно ако имаше хора, това мѣсто би се прѣобърнало на благотворително манастирско заведение, но..... Вѣтрѣшността на метоха изобщо не прѣдставлява нищо друго достойно за наблюдателя, затова нека да по разгледаме околнитѣ мѣстности, у които ще намѣримъ повече материялъ и за разгледване и за запомняние. На исто-

чната страна отъ метоха, току прѣзъ рѣката, се издига единъ не високъ хълмъ, въ сегашно врѣме обраснжлъ съ гѣста непроходима габарова гора. Тоя хълмъ е познатъ съ названието „градътъ“. Въ него и особено по неговата повърхность на много мѣста има купища отъ развалини. Тухлитѣ, изглажданитѣ каманье, хрусана и прочее свидѣтелствувать, че нѣкога — си отколѣ тука е имало цѣлъ градъ, за съгражданieto, обгражданieto и съсипванието на който сж е спазило едно доста дълго прѣдание, но тука ний не ще говоримъ за него. Прѣди 5—6 години по частна инициатива нѣколко души жители отъ селото Батошово раскопали една отъ грамадитѣ и ний видѣхме открита една основа отъ стара църква. По форма, по голѣмина и широчина тая открита основа напълно прилича на ония, които се намѣрватъ на Сѣверо-Истокъ отъ града В. Търново. Да ли и тая църква не е съградана въ ония ужасни врѣмена за България? Да ли основателитѣ на еднитѣ и другитѣ не сж биле едни и сжщитѣ: злополучнитѣ наши прадѣди и още позлопслучнитѣ тѣхни царье и войводи? Асѣновци може би, въ ония стари врѣмена, водими отъ сходствата на тукашната мѣстность съ оная на Велико Търново, и отъ други стратегически съображения*), сж избрали тѣзи мѣста и тука оставили отъ своя животъ и дѣятельность слѣди за своитѣ потомци, но отъ много работи се вижда на потомцитѣ отъ грядущитѣ поколения, а не на насъ, не на сегашното поколение... Както и да е ний направихме едно измѣрвание на откритата въ тая мѣстность църковна основа, която се намѣрва на югоисточния край-отъ върха „града“. Дължината на основата е 9 метра и 85 сантиметра; широчината — 4 метра и 76 сантиметра; само дъгата на олтаря е 3 метра. Дано нѣкой денъ да настанеше животъ и за Българската Археология!

На западъ отъ метоха се издига други единъ високъ върхъ, познатъ съ името „корийка“. Голѣма частъ и отъ неговата повърхность сжщо така е покрита съ

*) На юго-истокъ има голѣмо едно пространство и махля наречени „Кастель“.

дъбрава отъ габарова гора. По повърхнината на тоя върхъ пѣтника въ сегашно врѣме не може да забѣлѣжи нищо особено, ако попита какво е било тамъ прѣзъ 1876 година, то всѣкой отъ жителитѣ на селото би му разказалъ, че тоя върхъ е единъ отъ жертвеницитѣ, върху който България, поробената България, обляна въ сълзи и кръвъ, принесе въ жертва много отъ своитѣ най-мили дѣца, като вѣрваше, че бѣднитѣ сираци и вдовици на умрѣлитѣ, не ще бѣдѣтъ забравени, не ще бѣдѣтъ отхвърлени гладни, голи и безпомощни..... но, уви!.... каква ирония, каква жестока ирония!.... Ако България сегашна, освободена България, така неблагоприятно отплащаше и на другитѣ борци за нейната свобода, тя незаслужваше никога да има свобода. По добръ би било вѣчно да останеше робиня, защото робството за тия сираци винаги би било по-легко подъ тѣжкия турски хомоть, отъ колкото робството подъ жестоката рѣка на онзи неговъ братъ, който наедно съ турчина си е грѣялъ рѣцѣтъ на оганя, който поглѣщаше живота на баща му, имота на дѣда му и неговитѣ рожби! Но.... да трѣгнемъ читателю пакъ по пѣтя за манастиря. Да оставимъ това гнѣздо на скърбитѣ, теглилата, сиромашията и страданията... Пека неговоримъ повече, за да не оскърбимъ сѣнкитѣ и праха на загиналитѣ.... Слабъ е нашия гласъ, слаби сѣ и нашитѣ средства и нашитѣ сили.... Съврѣменнитѣ интелегентни сили на България нѣматъ врѣме да слушѣтъ писачитѣ на страдающитѣ свои малки братя!.. И за съжалявание ли сѣ такива дебелоглави и простаци братя, които знаятъ само да жертвуватъ себе си, своитѣ мили и драги за България, а не сѣ въ състояние *отъ само себе си*, ей тъй просто, да станатъ богати, да за здравятъ ранитѣ си, сами, не накарватъ Небето да заповѣда комуто трѣба да имъ даде своята помощъ, да ги пожали, да ги помилва? Достойни за прѣзрѣние сѣ всички тия, които поради самопожертвуванията си сѣ се научили само едно: „изгориха ни турцитѣ, обрахъ ни имота, гладни сме, болни сме, лихвари ни догложгватъ, помогни ни Българю!“ Да, само отъ България искатъ, а не щѣтъ да разберѣтъ, горкитѣ, че Бълга-

рия има интелигенция, че тя най-послѣ е длѣжна да се грижи за тая интелигенция, за това галено, научено на охолень животъ, дѣте.... Глупци и простацы страдалци! Тѣ мислятъ, че Бѣлгария е длѣжна да имъ отплаща съ нѣщо за направенитѣ отъ тѣхъ жертви; други задачи има Бѣлгария, — Бѣлгария и безъ васъ ще живѣе, безъ васъ сиротитѣ, сирацитѣ, и злощастницитѣ!.. Разберете вий всички това и не безпокоете съ вашитѣ просби работницитѣ на канцеляриитѣ... Най-сетнѣ разберете вий страдалци, работа имаме всички ний.... И пакъ най-подиръ разберете, че вий сте обрѣчени да измрѣте, ама било прѣзъ 1876 година, било сега, то е се едно, а ний сме родени да живѣемъ, да сме свободни..... Но читателю, нека трѣгнемъ отъ метоха и дано да пристигнемъ нѣкое мѣсто такова, гдѣто да можемъ да се поразведемъ, да си по отпочинемъ въ лоното на хубавитѣ тука природни видове! Като се отдалечимъ около половинъ километъръ отъ метоха, ний отново виждаме прѣдъ себе си рѣката Росица, която съ бистритѣ си води мие часть отъ политѣ на върха „Корийката“ и часть отъ оная равнина, която, както казахме, се почва при града Севлиево, а тука е вече горния, заострения нейнъ край и свѣршека ѳ. Като се излѣзе отъ селото прѣдъ пѣтника се простира пѣтъ, който минува прѣзъ една доволно голѣма стѣна, урва камениста; тука пѣтя се допира до водитѣ на самата рѣка и около това мѣсто се вижда една малка пещера. Народното повѣрие свѣрзва съ тая мѣстность много раскази и разни суевѣрия намѣрватъ тука нѣкаква си обилна храна за своето сѣществуване. Подиръ изминуванieto около единъ километъръ пѣтъ, прострянъ прѣзъ срѣдата на плодородната долина „Горня лѣка“, равнина вече не се срѣща по пѣтя никадѣ дори до самата свята обителъ. Кола или Фаетони могатъ да минаватъ по тѣзи мѣста, но съ голѣма опасность и мѣки и за добитачитѣ и за хората. Има мѣста, икаквто сѣ напримѣръ Стѣната срѣщу Дѣдовата рѣтjова воденица и срѣщу „Ивански лѣкъ“, гдѣто, ако се случи да се срѣщнатъ кола или натоварени конѣе, твърдѣ мѣчно могатъ да се разминатъ. Височината на тѣзи стѣни е

такава, щото на челоѿка се замайва свѣса, ако погле-
дне на надолу отъ пѣтя, по които минува. Прѣдание
разказва, че нѣкога, прѣди 30—40 години, въ една
тъмна мъглива нощъ, отъ първата стѣна падналъ за-
едно съ добичето си единъ монахъ отъ манастиря и
загинали както монаха, така и коня му. Това лѣто
1895 година, разказватъ ни, че на сѣщото това мѣсто
падналъ нѣкой-си пѣтникъ Търновченинъ или Габров-
ченинъ, но човѣка не загиналъ, а само коня издѣх-
налъ. По двѣтѣ страни на пѣтя има само гори, до-
лища, урви и сипѣи. Гората е повечето букова, но се
срѣщатъ и орѣшаци, липи, дрѣнѣе, круши и всѣкакъвъ
видъ овоцни дървета. Прѣзъ всички годишни врѣмена,
освѣнъ зимъ, пѣтуванието по тия мѣста е приятно и
въсхитително: видоветъ на картинитъ се постоянно из-
мѣняватъ, като въ калейдоскопъ и окото никога не се
уморява да ги разгледва и не се насища да ги по-
глѣща. Шумолятъ тихо, или пѣкъ скачатъ отъ висо-
чинитъ и се прѣскажтъ на дребни капчици бистри и
студени води отъ много потоци и долчинки!.. Църти
чуващъ нѣкадѣ и се гуши изъ растацитѣ черния, като
галунъ, косъ, на който само клѣвката се желтѣе, сѣ-
капъ че е позлатено шило!.. Гугучжтъ нѣкадѣ въ
тъмнитъ усои гѣлаби, или пѣкъ високо и бързо, като
стрѣли, прѣхвъркжтъ чифтъ-по-чифтъ и пици около
тѣхъ въздуха, разрѣзванъ и битъ отъ тѣхнитѣ крилье!...
Стада отъ овцѣ и кози пѣстрятъ поленитъ и дѣбра-
витъ.. Ежжтъ гласоветъ на много лопки и званци, чу-
ватъ се пѣсни и смѣхъ по нивитъ и орача увисналъ
у нѣкоя урва, вижда се отдалечъ, като да е нарису-
ванъ?.. Едвамъ пристѣпа той и се държи у кривото
рало, а прѣстъта се рѣни изъ подъ краката му, под-
скачатъ бучки една слѣдъ друга и падатъ съ шумъ
въ дола!..... Трептятъ листцата по дърветата и шу-
молятъ.... струва ти се като да си шепнатъ нѣщо и
тѣ зарадъ хубостъта!.. Запѣи ли нѣкакъ пѣтникъ уне-
сенъ, пѣпка ли изпѣска съ крилье, или нѣкакъ из-
цвѣрти, куче ли лавни или завие, овчаръ ли съ свирка
засвири, дола повтаря гласа на всичко и екъ се разнася
нѣйдѣ надалечъ!.....

(Слѣдва)

ОКРЖЖНОТО ПАТРИАРШЕСКО И СИНОДАЛНО ПОСЛАНИЕ НА ЦАРИГРАДСКАТА ГРЪЦСКА ПАТРИАРШИЯ.

Миналата година римския първосвещеникъ папа Львъ XIII издаде една енциклика (окръжно послание) „до князоветъ и народитъ на свѣтъ“, съ която ги пригласяваше да се съединятъ по вѣрата си въ Христа въ една църква, въ лицето, разбира се, на римската, на папата, като се указваше, че частнитъ църкви могатъ да си останатъ при своитъ обряди. Тази енциклика бѣ твърдѣ искусно съставена и за това тя произведе голѣмо впечатлѣние въ сърдцата на добритъ християне и мнозина, незнающи скритата хитростъ на папството и неговитъ заблуждения въ Христовото учение, повѣрвахъ, че папата е искрененъ въ думитъ си, държи най-правото Христово учение и отъ все сърдце желае доброто и спасението на чловѣцитѣ, затова и всички сж дължни да се отзоватъ на спасителния му гласъ. И това не бѣ чудно да бѣде тѣй, защото православния миръ, съ изключение на православна Руссия, и то отъ 10—15 години на самъ, съставлява за останалия свѣтъ една *terra incognita* както по своя църковенъ животъ, вътрѣшно, тѣй и външно съ своята духовна литература. А пъкъ папството разполага съ една прѣбогата литература въ цѣлия свѣтъ, съ която по различни начини и способи постоянно твърди за своята правота и стрѣмление да оцѣстливи чловѣчеството; има цѣла армия работници на своята идея съ цѣлъ сонмъ учебни заведения и други богоугодни такива и, като има точно опрѣдѣленъ църковенъ животъ, съ хиляди вѣстници и списания прави небесна своята идея, когато Православния Истокъ нѣма що-годѣ единъ приличенъ вѣстникъ, който да пази неговитъ интереси и високо да говори за неговата правота. Тамъ, у папството, е всичко строго прѣсмѣтнато и оцѣнено, всичко е поставено въ заграда на една искусно съставена и опрѣдѣлена программа на дѣйствиия, а у насъ нищо подобно нѣма, даже и за самото

зло, което се прави на светата Православна Църква, се говори като прѣзъ прѣсти, безъ да се зиматъ нѣкакви сериозни мѣрки, за противодѣйствиe. Не само, че тукъ не се мисли за научно възпитание на християненъ въ истинитѣ на Православната Вѣра, но и на самото изпълнение апостолската длъжностъ се гледа като на обикновено човѣческо служение, за това и тукъ въ тѣсенъ смисълъ на думата църковенъ животъ нѣма, ако не се зима прѣдъ видъ простото сѣрдечно вѣрвание на простодушнитѣ православни християне. Всичкия миналъ животъ на православнитѣ источни църкви отъ прѣвземанието на Цариградъ отъ турцитѣ до днесъ прѣдставлява отъ себе една мрачна картина отъ дѣла, далечъ стоящи отъ евангелския характеръ, като се считатъ нѣколкото искрици отъ проявление на животъ за метеори.

Но не е само това зло, че не се е работило и не се работи за доброто и славата на светата православна църква, — тукъ има друго зло, което е и най-много спомогнало источнитѣ църкви да достигнатъ до полумъртво състояние. Думата ни е за чуждия свѣтски елементъ, който се е вмжкналъ въ сферата на дѣятелността на Цариградската Патриаршия слѣдъ подпаданието на Цариградъ подъ турцитѣ, за възстановлението на Византийската империя въ лицето на гръцизмътъ, елементъ такъвъ, който поробилъ подъ себе всичкитѣ църковни интереси и, облеченъ въ облеклото на послѣднитѣ, завладѣлъ и цариградската патриаршия и всичкитѣ други автокефални источни църкви. За да се увеличи гръцкото племе на милиони, а слѣдователно и да се има успѣхъ, управителното тѣло на всичкитѣ автокефални источни църкви съ хитрости, измами, и подкупничества се прѣдало въ ръцетѣ на гръцкитѣ агенти, облечени въ всичкитѣ степени на църковната иерархия и скоро подиръ това и въ Палестина, и въ Сирия, и въ Александрия, и въ България и Ромъния гръцкия языкъ отималъ гражданственостъ, и гръцкото духовенство, заедно съ владѣтелитѣ турци, вършили сѣдбинитѣ на варваритѣ арапи, българи, румъне и пр. Тукъ вече не се е мислило за

религиозното възпитание на християнетѣ и нито пакъ се е давала тѣзи утѣха, която всѣки гражданинъ е очаквалъ отъ своята история. Тогова нѣмаше ни българи́нъ, ни арапинъ, ни румѣнинъ, — имаше само грѣцски народъ, грѣцски язикъ и грѣцски интереси. Деморализираха се страшно невиннитѣ православни християни и отъ примѣрътъ на своитѣ пастири и учители изгубили всѣкаква привязанность и любовь къмъ своята вѣра и къмъ своята народность.

Тукмо това сж и чакали неприятелитѣ на Св. Православна църква, едни отъ които, римо-католицитѣ, подирѣ цариградскитѣ имъ безобразия въ вѣрме на знаменития Фотий и подирѣ шарлатанската имъ флорентийска уния не сж прѣставали да държатъ погледитѣ си къмъ истокъ, и по сетнѣ, по тѣхния примѣръ и протестантитѣ, за да увеличатъ числото на своитѣ заблудени послѣдователи, не закѣснели да се вмѣкнатъ въ стадото на обезсиленитѣ и оставени безъ пастирь овци и доста мнозина отъ тѣхъ да вкаратъ въ своята кошара. Въ едно твърдѣ непродължително вѣрме въ источнитѣ православни страни, както и тукъ, на Балканския полуостровъ, се появили римо-католически и протестантски миссии и множество учебни заведения съ прѣкрасна организация и работата достигнала до тамъ, щото и римо-католици и протестанти окончателно се закрѣпили по цѣлия истокъ и то само между православнитѣ жители, но не и между мохамеданитѣ. Това сжщето направиха и по насъ и ние и днесъ, и утрѣ, и другий день не ще можеме да ги отхвърлимъ отъ отъ гърбътъ си.

Трѣбва да прибавимъ при това, че и римо-католицитѣ и протестантитѣ за своя успѣхъ на Истокъ и у насъ доста много дължатъ и на дипломацията на католическитѣ и протестантскитѣ държави, които, освѣнъ другитѣ свои съображения, сж работили въ този случай за успѣхътъ на тая противо-православна дѣятельность на своитѣ повечето пѣти тайни агенти и за противо-дѣйстви́е на православна Россия, та, въ извѣстно вѣрме, да я обезсилятъ, ако не и съвършено съсипатъ.

Особенно усилие римо-католицитѣ поченаха да праватъ за прѣльстованието на православнитѣ християни на Истокъ слѣдъ поражданието на нашия църковенъ въпросъ и сетиѣ прѣзъ всичкото негово течение и не малка полза отимаха, а бѣше врѣме, когато и цѣлия православенъ българский народъ щѣха да сграбчатъ въ нектитѣ си. Гръцката цариградска патриаршия, земала единъ пѣтъ въ своитѣ гръцки рѣцѣ управлението на всичкитѣ источни автокефални църкви, никакъ не искаше, както и сега що неиска, да го испустне и и остави въ рѣцетѣ на законнитѣ му владѣтели, и вмѣсто да работи противъ римо-католицитѣ и протестантитѣ, тя се ограничи съ прѣсиляванието на църковнитѣ канони и дойде най-сетиѣ до тамъ, щото породѣ въ Христовия вертоградъ още едно расцѣпление, като счете православния български народъ за схизматически. При това тя съ всичкитѣ свои приспѣшници, съ които и сега държи чуждото въ рѣцѣтѣ си и не помислюва да върви въ пѣтътъ на християнскитѣ добродѣтели, а напротивъ сѣе на всѣкъждѣ съблазнѣтъ и лошава примѣри. Блаженнопочившии руский епископъ Порфирий (Успѣнскій) въ своята книга „Книга бития моего“ съ черни бои описва дѣлата на гръцкото началственно духовенство и дѣла такива, отъ които се свива сърдцето на православния християнинъ, като си помисли, че тѣ сж се вършили и вършатъ въ неговата православна ограда. Разбира се, че когато управляющитѣ автокефалнитѣ источни православни църкви гръцки архиерей сж се занимавали съ интриги прѣдъ турското правителство да чернятъ мѣстния не гръцки елементъ и да му отнематъ всѣкаква възможность да управлява той самъ нѣкогашъ своята църква, когато православнитѣ тия архиерей въ животѣтъ си не сж се ни най-малко отличавали отъ обикновенитѣ турски голѣмци, или както казва прѣосвещенний Порфирий, „сж користи, чувствени и управлявани отъ герондиси“, когато въ врѣме на служението молебѣнъ въ храмѣтъ Воскресение при пѣнието: Княже, Александре, моли Бога о насъ“ се смѣяли, както свидѣтелствува Левитовъ въ писмото си отъ 1860 година, какво е

могло да се работи противъ неприятелитѣ на Светото Православие? Всѣки гледалъ своитѣ лични, чловѣчески, плътски интереси и никой немислилъ за запазването на църквата, а това е било тамамъ по угодата и на римо-католицитѣ и протестанти. Ако едно врѣме и нѣкои отлични мжже отъ гръцкото племе и да сж принесли грамадна полза на Светата Православна църква, сега обаче мжже отъ това именно племе сж виновнитѣ за нахлуването на лютитѣ вълци въ православната ограда. И колкото и да е скръбно, и колкото и да е жалостно, но е истинно, че римо католицитѣ и протестантитѣ сж успѣли на Истокъ именно отъ туй обстоятелство, че гръцкото духовенство е гледало само националнитѣ си интереси на своето племе, но не и ония на църквата. Това историята ясно доказва, пакъ и сега всѣки може да види. Това се вижда и въ Цариградъ, и въ Сирия, и въ Египетъ и въ самата Пелестина, и въ самия Божий градъ (Иерусалимъ). Всеизвѣстна истина е, че православието въ Светия градъ отколѣ би се ограничило съ шепата на кржстовото братство и всецѣло би се застъпило отъ папишташитѣ, ако не е православната русска миссия въ този градъ да го пази и крѣпи. Че кржстовцитѣ гърци, държачи управлението на Иерусалимската църква, не се никакъ грижатъ и сега за православието, свидѣтелствува всичкия тѣхенъ животъ, всичкитѣ тѣхни дѣла, пакъ най-сетнѣ и тѣхното нечестно и не братско поведение прѣзъ тази година, което тѣ, въ лицето на своя ставленикъ — патриарха направиха по поводъ освещението на руската църква въ паметъ на знаменития всесвѣтенъ миротворецъ и православенъ покровителъ императоръ всеросийскій Александръ III.

А сега гръцката цариградска патриаршия, центрътъ на гръцката *велика идея*, отъ лицето на цѣлата Православна Църква издава едно свое окръжно послание, което ние тукъ, по-долу помѣстяме, по поводъ на папската енциклика за съединението на църквитѣ. въ което посочва всичкитѣ заблуждения и нововведения на папството и казва, че догдѣто тия заблуждения и нововведения Римо-католическата църква

не исхвърли изъ себе, не е възможно никакво съединение на църквитѣ. Съ това свое послание Цариградската Патриаршия е направила много добръ, похвално е туй нейно дѣло, особено като се има прѣдъ видъ, че тя съ това като да си запазва своето *първенство чести* между другитѣ свои сестри, православни църкви. Но, при всичко това, намъ се струва, че много подобръ щеше да бѣде, ако тя оставеше това окръжно да състави и издаде Русския Св. Синодъ, което по искусното съставяние, по по-правилното изложение на на превитѣ църковни истини, по сполучливото посочване на папскитѣ заблуждения, а тѣй сѣщо и по самия църковенъ стилъ щѣше да стои твърдѣ много по високо отъ самата папска енциклика, което, види се, да съзнаватъ и нѣкой отъ самитѣ папски защитници, какъвто е италянския журналъ „*Antologia*“, който казва, че това патриаршеско послание не е послание и на руската църква. Добръ щеше да бѣде, казваме, ако това окръжно послание съставеше Русский Св. Синодъ, но станалото не се връща, затова сега трѣбва да се гледа да се зиматъ строги мѣрки за противодействие и на римо-католици и на протестанти и мѣрки общи, защото тия врагове на православнето отъ патриаршеското окръжно ще се уплашатъ толкозъ, колкото то ще събуди религиознитѣ чувства на панъ елдиниститѣ въ Атина и Цариградъ. А за да се запази св. Православие съ успѣхъ, най-доброто ще е, мислимъ,

- 1) гърцитѣ да се ограничатъ съ своитѣ гръцки църкви, като се откажатъ сами отъ управлението на църквитѣ: Иерусалимска, Антиохийска, Александрийска и Българска (Македония и Одринския вилаетъ);
- 2) да си омиятъ лицето (Цариградската патриаршия и нейнитѣ приспѣшници) отъ схизмата, която тѣй неканонично и не евангелски държатъ върху части отъ православния Български народъ и
- 3) ръководството на борбата противъ неприятелитѣ на Св. Православие да се остави въ ръцѣтѣ на Русский Св. Синодъ, като прѣдварително на едно братско събрание отъ прѣдставители на всичкитѣ автокефални православни църкви се опрѣдѣли, какво да се прави въ случая. Като считаме за съвър-

шенно излишно и невъзможно въ сегашно врѣме, пакъ и за още дълго врѣме събиранieto на вселенски съборъ, ние намираме за необходимо нужно едно такова частно, братско събрание отъ прѣдставители на всичкитѣ сестри църкви. Освѣнъ братската любовъ, която ще се развие между сестритѣ-църкви отъ такова едно събрание, но най-спасителни мѣрки ще се изнамѣрятъ за противодѣйствиe и на римо-католици и протестанти и на проповѣдниците на лъжеименния разумъ, които почти въ всичкитѣ църкви сж пустнали дълбоки корене.

Ето патриаршеското и синодално послание какво говори.

Окржжно патриаршеско и синодално послание.

До свещеннѣйшитѣ и боголюбезнѣйшии во Христѣ братия Митрополити и епископи, до свещенниъ и благосвѣтенъ тѣхенъ клиръ и всичкото благочестиво паство на Святѣйшия Апостолски и Патриаршески цариградски прѣстолъ.

Поминайте наставники ваша, иже глаголаша вамъ слово Божие; пжже вирающе на скончанне жителства, подражайте вѣръ ихъ.

Иисусъ Христосъ вчера и днесъ, тойже и во вѣки. Въ научения странна и различна неприлагайтеся (Евр 13, 7—9).

1. Съ дълбока скърбъ и велика жалба се обнема сърдцето на всѣки благочестивъ православенъ чловѣкъ, искренно ревнующъ по Божията слава, когато той вижда, какъ ненавистникътъ на доброто, памтивѣковния чловѣкоубийца, като завижда на нашето спасение, непрѣстава да сѣе на Господовата нива разни плѣви, за да заглуши пшеницата. Отъ него и напрѣдъ сж израстнували въ Божията църква еретическитѣ плеви, които всѣкакъ врѣдили и продължаватъ да врѣдятъ на спасението въ Христа на чловѣческия родъ, и които, като лошава фиданки и гнили членове, праведно се отспчатъ оръ здравото тѣло на православната католическа Христова църква. А въ послѣдне врѣме врагътъ е откъсналъ отъ православната Христова църква и цѣли народи на западъ, като надихалъ римскитѣ епископи съ духъ на безмѣрно тцеславие, който породилъ различни

незаконни и противни на Евангелието нововедения. Но това е малко: римскитѣ папи всѣкакъ се мъчатъ при сгодни случаи да вѣвлечатъ въ своитѣ заблуждения и католическата, здраво на Истокъ стояща въ отце прѣданната православна вѣра Христова църква, като гонятъ неразумно измисленното отъ тѣхъ единение.

2. Тѣй, сегашния папа римский, негово блаженство Львъ XIII, по случай на своя епископски юбилей, е издалъ прѣзъ мѣсець Юлий миналата година едно окръжно послание къмъ царетѣ и народитѣ на всичкия свѣтъ, въ което, между другото, приканва и нашата православна, съборна и апостолска Христова църква да се съедини съ папския прѣстолъ, като разбира това съединение тѣй, щото то може да стане само съ признаване папата за висшъ архиерей, най високъ духовенъ и свѣтски глава на всичката църква, за единъ намѣстникъ на Христа на земята и раздавачъ на всѣкаква благодать.

3. Разбира се, че всѣки християнинъ е длъженъ да желае единението на църквитѣ, а най много всичкия православенъ свѣтъ, въодушевяващъ отъ истинното благочестие, съгласно божественната цѣль на учрѣждението на Светата църква отъ Богочеловѣка Христа Спасителя, горѣщо желае единението на църквитѣ въ едно правило на вѣрата, връхъ основа на апостолското и отеческо учение, *сущу краеуголну Салому Христу* (Еф. 2. 20). Затова се и ние молиме постоянно при общественитѣ къмъ Бога моления: *разсѣянный собери, заблуждшия на путь правий обрати*, на този пѣть, който единъ води къмъ животътъ на всичко, къмъ единородния Синъ и Словото Божие Господа нашего Иисуса Христа (Ив. 14, 6). Съгласно това священно желание нашата православна Христова църква всѣкогашъ е готова съ охота да се отзове на всѣко прѣдложение за съединение, ако само римския епископъ единъ пѣть за винаги би отхвърлилъ всичкитѣ допустнати въ неговата църква многобройни и разнообразни, противни на Евангелието, нововедения, които сѣ прѣдизвикали жалостното раздѣление на църквитѣ

на Истокъ и Западъ, и би се повърналъ къмъ основоположенията на Светитѣ седмъ Вселенски Съборе, които, като събирани подъ водителството на Святаго Духа отъ прѣдставителитѣ на всичкитѣ Свети Божии църкви за опрѣдѣление православното учение на вѣрата противъ еретицитѣ, иматъ всеобщо и вѣчно значение въ Христовата църква. На това постоянно се е посочвало и въ съчинения и въ окръжни послания на папската църква и съ всичката обстоятелностъ е излезнало на явѣ, че до тогава, до гдѣ тя оставѣ при своитѣ нововедения, — а православната църква слѣдва по божественнитѣ и апостолски прѣдания и постановленията на деветѣ първи вѣкове на християнството, прѣзъ което врѣме и западнитѣ църкви сѣ исповѣдували още едната обща вѣра и оставали въ единение съ источнитѣ църкви, — всѣка дума за съединение ще бѣде праздна и на вѣтъръ казана. Затова и ние мълчахме до сега и необрѣщахме внимание на папската енциклика, като считахме за безполезно да говоримъ за тия, които неискатъ да ни слушатъ. Но отъ нѣколко врѣме насамъ папската църква, като е съвършено оставила пѣтьтъ на убѣждениета и разсѣжденията, поченала е, за общо очудвание и недоумѣние, да привлича въ своитѣ примки повече проститѣ православни християне съ посрѣдството на „лукави дѣйци“, прѣдставляющи се въ видъ на Христови апостоли (2 Кор. 11, 13), праща на истокъ своитѣ духовни лица, облечени въ облекло на православни свещенници, и намислюва много други коварни мѣрки за постигнудание на своитѣ прозелитски цѣли. По причина на това ние счетохме за священна своя длъжностъ да издадешъ настоящето патриаршеско и синодално окръжно послание, за да запазимъ отъ опасностъ православната вѣра и благочестие, знаейки, че „пазението истиннитѣ канони е длъжностъ на всѣки ревностенъ християнинъ, и особено на тия, които, сѣ поставени отъ провидѣнието да управляватъ другитѣ“¹⁾.

4. Свещенното и най искрежно желание на светата съборна и православна апостолска Христова цър-

¹⁾ Послан. на Фотия 3, 6 10.

ква е, щото, както и по-горѣ се каза, отдѣлившитѣ се отъ нея църкви изново да се съединятъ съ нея въ едно правило на вѣрата; безъ такова единение въ вѣрата не може да бѣде и горѣщото желаемо единение на църквитѣ. А ако това е тѣй, то ние, наистина, недоумѣваме, какъ блаженнѣйшия папа Львъ XIII, който признава и самъ посочената истина, допуска самъ на себе си явно противорѣчие, отъ една страна, като заявява, че истинното единение се заключава въ единството на вѣрата, отъ друга, — че всѣка църква и подиръ съединението може да държи своитѣ догматически и канонически опрѣдѣления, макаръ тия послѣднитѣ и да би се отличавали отъ опрѣдѣленията на папската църква, както се това види отъ по послѣдната енциклика на самия папа, отъ 30 Ноем. 1894 год. На какво ще бѣде туй единение, когато въ една и сѣща църква единъ ще вѣрва, че Духъ Святый исходи отъ Отца, другъ, че Духъ Святый исходи отъ Отца и отъ Сина, единъ ще кръщава съ три погружения, а другъ ще употребява квасенъ хлѣбъ въ таинството на божественната Евхаристия, другъ — опресноци, единъ ще прѣподава на народътъ и чашата, а другъ само светия хлѣбъ и т. н. т. Какво кара папата да допуска такова разногласие, уважение ли къмъ Евангелскитѣ истинни на светата Христова църква, косвенна ли отъ негова страна устѣпка и признавание тия истинни, или нѣщо друго, ние неможеме да кажеме.

5. Но, както и да би било, за осъществението на благочестивото желание единението на църквитѣ, прѣдъ всичко, нужда е да се опрѣдѣли едно общо начало и основа. Такова непоколебимо общо начало и основа може да бѣде не друго нѣщо, освѣнъ учението на Евангелието и седмтѣ Вселенски събори. Като се обрѣщаме, сетнѣ, къмъ това учение, общо на источнитѣ и западни църкви до тѣхното раздѣление, ние сме длъжни чистосърдечно да изслѣдваме, за да узнаеме истината, въ що е вѣрвала тогава и на Истокъ и на Западъ едната Свята, съборна и апостолска православна Христова църква, и това да се държи въ всичката му чистота и неизмѣнностъ. А всичко друго, което в

последне време е прибавено или отбавено, свещенна и всенепрѣмѣнна длъжностъ на всѣкого е — ако само той искрено дири повечѣ Божията слава, отколкото своята собствена, да исправя таковато въ духътъ на благочестието, защото тѣжко осъждение ще приеме прѣдъ сѣдилището на нелицеприятния Сѣдия Христа този, който по гордостъ упорито прѣбивава въ искривяването на истината. Като казваме това, ние никакъ нѣмаме прѣдъ видъ разликитѣ, относящи се до устава на свещеннитѣ чинопослѣдования и пѣснопѣния или свещенни одежди и др. т., каквито разлики, имѣвши мѣсто и въ старо време, никакъ не врѣдятъ на сѣществото и единството на вѣрата; но ние имаме прѣдъ видъ тия сѣщественни разлики, които се отнасятъ до богопрѣдаденитѣ догмати на вѣрата и богоустановената каноническа нарѣдба на църковното управление. „Ако отстѣпленията не се отнасятъ до вѣрата, казва светителъ Фотий, или до нѣкакво общо съборно опрѣдѣление напримѣръ, когато едни държатъ такива порѣдцитѣ и обичаи, други, други, то, правилно като се сѣди, трѣбва да се признае, че и тия, които пазятъ извѣстенъ обичай, неправатъ нищо не справедливо, и тия, които го нѣматъ, негрѣшатъ“¹⁾.

6. Заради свещенната цѣль на единението истинната православна католическа християнска църква е готова всецѣло да приеме, ако нѣщо се види поврѣдено отъ нея или оставено отъ това, което до деветия вѣкъ съгласно се е исповѣдвало отъ църквитѣ на Истокъ и Западъ; и ако, на основание учението на божественитѣ отци и богосъбранитѣ Вселенски събори, западнитѣ ни докажатъ, че до деветия вѣкъ римската църква — тогава още православна — е чела символътъ на вѣрата съ прибавката, или е употрѣбявала опрѣсноци, или е държала учението за чистилището, употрѣбявала е обливането вмѣсто погружението, учила е за непорочното зачатие на Приснодѣва, за свѣтската властъ, непогрѣшимостъта и главенството на римския епископъ, — ние тогава нѣма нищо да кажемъ. А пакъ, ако,

¹⁾ Посл. Фот. 3, § 6.

напротивъ, съ ясностъ се види, както и самитѣ общающа истината отъ латинянитѣ признаватъ, че истинната православна църква съдържа тия сжщитѣ старопрѣдадени догмати, които едно врѣме се исповѣдували еднакво и на Истокъ и на Западъ, и че римската църква е поврѣдила тия догмати съ различни нововъведения, тогава и за дѣцата ще стане ясно, че най-естественния пътъ за съединението е повржщанието на римската църква къмъ старитѣ догмати и старата нарѣдба на църковното управление. Защото вѣрата никакъ не се измѣнява отъ врѣмето или обстоятелствата, но винаги остава една и сжщата: *едно тѣло, единъ духъ, якоже и званни бисте во единомъ уповании звания вашего; единъ Господъ, една вѣра, едино крещение. единъ Богъ и Отецъ всѣхъ, иже надъ всѣми и чрѣзъ всѣхъ и во всѣхъ насъ* (Еф. 4, 4—6.)

7. Едната свята съборна и апостолска църква на седмтѣ Вселенски събори е вѣрвала и опрѣдѣлила съгласно Евангелскитѣ изрѣчения, че Духъ Святый исходи отъ Отца. Но на Западъ отъ IX в. на самъ символътъ на вѣрата — съставенъ и утвърденъ на Вселен. събори, поченалъ да се искривява постъпенно и самочинно поченало да се распространява учението, че Духъ Святый исходи и отъ Сина. Безъ съмнѣние папа Львъ XIII добръ знае, че православния неговъ прѣдшественникъ и съимененъ нему защитникъ на истинната вѣра, Львъ III на съборътъ въ 809 год. е отхвърлилъ и осѣдилъ тая незаконна и противна на Евангелието прибавка „и отъ Сина“ (filioque), при което заповѣдалъ да начъртаятъ на двѣ срѣборени дъски по гръцки и по латински подлинния, безъ всѣкакви прибавки, свещенния символъ на вѣрата на първия и втория Вселенски събори съ такъвъ надписъ: *haec Lea posui amare et cautelo fidei orthodoxae* ⁽¹⁾. Безъ

(1) Гл. Атанас. пресв. и библ. въ римъ: Vita Leonis III — въ живото описанието на папитѣ. Светителъ Фотий, като споменува за тази забѣлжителна дѣятелностъ на православния римски папа Львъ III противъ неправомислящитѣ казва въ посланието си къмъ Аквилейския митрополитъ; оставамъ бившиятъ по прѣди, но ето Львъ, римския епископъ, този, които е сжществувалъ въ старо врѣме, и другия по сетнешенъ, показали себѣ си едномисленни съ католическата апостолска църква, съ бившиятъ до тѣхъ епископи и апостолски

съмнѣние той знае сжщо, че само въ X или въ началото на XI вѣкъ тази незаконна и противна на Евангелието прибавка къмъ свѣщенния символъ е била приета, най-сетнѣ въ Римъ; и слѣдователно Римската църква, която упорствува въ своитѣ новоизмислици и не иска да се обърне къмъ учението на Вселенскитѣ Събори, подлежи всецѣло на сждъ прѣдъ едната съборна и апостолска Христова църква, която твърдо държи отеческото учение и вѣрно пази въ всичко прѣдадения ней залогъ на вѣрата, като се покорява на апостолската заповѣдъ: *доброе застъпание соблюди Духомъ Святимъ, живущимъ въ насъ* (2 Тим. 1, 14), *уклоняяся сквернихъ суетсловии и прекословии лжеименнаго разума, о немже нѣции хвалящияся въръ погрѣшиха*. (1 Тим. 6, 20).

8. Едната Свята съборна и апостолска църква на седмтѣ Вселенски събори е извършвала кръщението чрѣзъ три погружения въ водата; папа Пелагий нарича трипѣтното погружение Господне установление, и още въ XIII в. кръщението се е извършвало на Западъ чрѣзъ трипѣтно погружение. За това свидѣтелствуватъ ясно спазенитѣ въ старитѣ църкви на Италия священи кристилници. Но въ по-последне врѣме въ папската църква било въведено и погружението и обливанието и това нововедение тя държи и до днесъ, като раскопава още повечъ изритата отъ нея пропасть на раздѣлението. А ние, православнитѣ, като оставами вѣрни на апостолското прѣдание и на църковната

постановления. Първия е далъ голѣмо съдѣйствиe на четвъртия Вселенски съборъ чрѣзъ пратеннитѣ отъ него прѣдставители и чрѣзъ своето послание, въ което сж били обличени Несторей и Евтихий; въ сжщото и за Духа Святаго изявилъ, съгласно по прѣдшнитѣ съборни опрѣдѣления, че той *исходи* отъ Отца, а не и отъ Сина. Сжщо тѣй равенъ на него по вѣра, както и по име, е и другия — по последния — Лъвъ. Той горещъ ревнител на благочестието, за да не претърпи нѣкаква врѣда и развала нашето чисто учение отъ варварския язикъ, заповѣдалъ на Западъ да славословятъ Свята Троица и да учатъ за нея на първоначаленъ язикъ — на гръцки. И той не се ограничилъ само съ дума и заповѣдъ, но като направилъ двѣ дѣски, като два стълпа, начерталъ на тѣхъ символа на вѣрата и поставилъ прѣдъ вѣцѣкъ, като ги заковалъ на църковнитѣ врата, щото всѣки да може безъ погрѣшка да се учи на благочестието и да неможе скришно да се развала и прѣйначава християнската истинна и да поставя Сина, освѣнъ Отца, като втора причина на исходящото отъ Отца Духа, равночеснаго съ родения отъ Отца Синъ. И не само тия двама Свети мъжиие, прославивши се на Западъ, сж запазили старо-прѣдадената вѣра; Църквата има не малко множество и други провъзвѣстници на истината на Западъ“ (Фот. посл. 5, 53).

практика на седмтѣ Вселенски събори, „встѣпили сме въ подвигъ за общото достояние, за отеческото съкровище на здравата вѣра“ (1).

9. Едната свята съборна и апостолска църква на седмтѣ Вселенски Събори, по примѣрътъ на нашего Спасителя, повече отъ хиляди години на Истокъ и на Западъ е извършвала Божественната евхаристия съ квасенъ хлѣбъ, както това признаватъ и уважающитѣ истината Западни богослове. Но папската църква отъ IX в. е въвела у себѣ си нововедението — да употреблява въ таинството Евхаристия прѣсенъ хлѣбъ.

10. Едната свята съборна и апостолска църква на седмтѣ Вселенски събори е приела, че истиннитѣ дарове се освящаватъ подиръ молитвата за призованieto на Святаго Духа чрѣзъ священническото благословение, както свидѣтелствуватъ и старо-римскитѣ и галски чинопослѣдования. Но отъ послѣ папската църква е въвела нововедение и тукъ, като е присвоила самочинно мнѣние за освящението на честнитѣ дарове при възглашението Господнитѣ думи: *приимите, ядите: сие есть тѣло мое и пийте отъ нея вси: сия есть кровь моя.* (Мат. 26, 26 — 28).

11. Едната свята съборна и апостолска църква на седмтѣ Вселенски събори, като слѣдва Господската заповѣдь: *пийте отъ нея вси*, прѣподавала е причастието на всички отъ святата чаша. Нъ папската църква отъ IX в. и сетнѣ е въвела нововедение и тукъ, като е лишила мирянитѣ отъ Святата чаша, въпрѣки установлението Господне, всеобщата практика на старата църква и ясното запрѣщение на мнозина дрѣвни православни римски епископи.

12. Едната Свята съборна и апостолска църква на седмтѣ Вселенски събори, като слѣдва боговдохновенното учение на Священното Писание и старо-врѣмското апостолско прѣдание, призовава Божиата милость и се моли за опрощението на грѣховетѣ и упокоението на умрелитѣ о Господѣ (1) А папската църква въ лицето на папата, като нѣкой едничѣкъ свой

(1) Васил. Вел. посл. 243 къмъ Италийскитѣ и Галски епископи).

(2) Мат. 26, 31. Евр. 11, 39. 2 Тим. 4, 8. 2 Мак. 12, 48.

законодатель, отъ XII в. и сетѣ, е измислила множество нови учения: за огньтъ на чистилицето, за излишнитѣ заслуги на свѣтитѣ и тѣхното раздаване върху грѣшниците и проч., като е допустнала такова учение за съвършенното възнаграждение на праведниците до общото въскръсение и сждѣ.

13. Едната Свята съборна и апостолска църква на седмтѣ Вселенски събори учи само за едно чисто и непорочно, отъ Святаго Духа и Мария Дѣва, свѣрхестественно зачатие на Единородния Синъ и Слово Божие. А папската църква, едва прѣди четиресетъ години е въвела новъ догматъ за непорочното зачатие на Богородица и Приснодѣва Мария, догматъ неизвѣстенъ на старата църква, който не единъ пжтъ е прѣдизвикалъ силно опровержение даже отъ страна на по-виднитѣ латински богослове.

14. Като оставя безъ внимание тия въведени на Западъ важни и сжщественни относително вѣрата разлики между двѣтѣ църкви, негово блаженство прѣдставя въ своята енциклика за най-важна ужъ едничка причина за раздѣлението въпросътъ за главенството на римския епископъ, при което ни кара да се обърнемъ къмъ источниците, щото ние да издиримъ какъ сж мислили нашитѣ прѣдѣди и какво ни сж завѣщали първитѣ врѣмена на християнството. Но, като се обръщаме къмъ отцитѣ на църквата и Вселенскитѣ Съборе отъ първитѣ деветъ вѣкове, ние напълно се удостоверяваме, че на римския епископъ никогашъ не сж гледале като на най-висока властъ и непогрѣшима глава, понеже всѣки епископъ е глава и прѣдстоятелъ на своята частна църква, подчиняющъ се само на *съборнитѣ* опрѣдѣления и рѣшения на вселенската църква, като, еднички непогрѣшими, и, както показва църковната история, римския епископъ отъ това правило не е правилъ изключение. А едничекъ вѣченъ началникъ и безсмъртенъ глава на църквата е Господъ нашъ Иисусъ Христосъ, понеже *той естъ глава тѣлу църкве* (Кол. 1, 18). Той е казалъ на божественнитѣ свои ученици и апостоли при възнесението си на небето: *се, Азъ съ вами есмь до скончание вѣка* (Мат. 28, 20).

А апостолъ Петъръ, когото папиститѣ произволно искарватъ за основателъ на римската църква и първъ нейнъ епископъ, като се опиратъ на лъжеклементинитѣ и, апокритическото произведение отъ втория вѣкъ, въ Священното Писание се изображава въ разискванията на апостолския съборъ въ Иерусалимъ, като равенъ на равнитѣ; другъ пътъ него остро изобличава апостолъ Павелъ, както се това види отъ посланието къмъ Галатянетѣ (2, 11—15). И самото това евангелско мѣсто, на което се опира римския папа: *ти еси Петръ и на сѣмъ камени созижду църковъ мою* (Мат. 16, 18), както е извѣстно, може би, и на самитѣ паписти въ първитѣ вѣкове на църквата и прѣданието и всички безъ изключение и божественнитѣ и свети отци сж изяснявали съвършено иначе и въ праславенъ духъ, като сж го тълкували въ прѣносенъ смисълъ, че положения въ основа непоколебимъ каменъ, на който Христосъ е основалъ своята църква, която и адовитѣ врата нѣма да навиятъ, е *правото Петрово исповѣдание Господа*: „Ти си Христосъ, Синъ на живаго Бога„ (Мат. 16, 16). На туй исповѣдание и вѣра се зида спасителната евангелска проповѣдъ на всичкитѣ апостоли и на тѣхнитѣ прѣемници. Ето защо възнесения на небето апостолъ Павелъ, като ни изяснява това изрѣчение на Господа, богодухновенно казва: *по благодати божией, данѣй мнѣ, яко премудръ архитектонъ основание положихъ, инъ же назидаетъ... Основания бо иного никтоже можетъ положити паче лежащаго, еже естъ Иисусъ Христосъ* (1 Кор. 3, 10—11). Въ друго мѣсто той нарича основа назданитѣ во Христа вѣрующи, които сж членове на Христовото тѣло или църквата (Колос. 1, 24) той нарича всичкитѣ изобщо апостоли и пророци: *тъмже убо къ тому нѣсте страни и пришелци, но сожителие святимъ и присни Богу, наздани бивше на основани апостолъ и пророкъ, сущу Краеуолу Иисусу Христу* (Еф. 2, 19—20). Но ако е такова богодухновенното апостолско учение за основанието и главата на църквата Божия, то напълно естествено е, че святитѣ отци, които сж здраво държали апостолскитѣ прѣдания, не сж могли да учатъ за висшето главенство на апостола Петра и на римскитѣ епископи

и да даватъ нѣкакво друго, съвършено неизвѣстно въ църквата, противно на истината и на православието, тълкувание горѣприведеното Евангелско мѣсто, както не сж могли сами да измислятъ чутовния догматъ за висшитѣ прѣимущества на римския епископъ, ужъ като прѣемникъ на апостола Петра, толкозъ повече, че апостолъ Петъръ съвсѣмъ не е билъ основателъ на римската църква: историята нищо незнае за неговата апостолска дѣятелность въ Римъ. По скоро римската църква е била основана отъ апостола Павла чрѣзъ неговитѣ ученици; поне неговото апостолско служение въ Римъ е опрѣдѣлено извѣстно.

14. Божественнитѣ отци, като уважавали римския епископъ, като епископъ на главния градъ въ империята, признавали му прѣимущество на честь прѣдъ всичкитѣ други епископи, но при това гледали на него просто като на първъ епископъ по между тѣхъ, т. е. първъ между равнитѣ. Тия прѣимущества сетнѣ били присвоени и на цариградския епископъ, когато Цариградъ станалъ столица на римската държава, както свидѣтелствува за това 28-то правило на четвъртия Вселенски Халкидонски съборъ: „това сжщето постановяваме и опрѣдѣляваме за прѣимуществото на святѣйшата църква на Цариградъ, новия Римъ. Понеже на прѣстолътъ на стария Римъ отцитѣ сждили прилично прѣимущество, защото той билъ царствующъ градъ. Спорѣдъ това побуждение и стотѣхъ и петдесетъ боголюбезнѣйши епископи сж прѣдоставили разни прѣимущества и на светѣйшия прѣстолъ на новия Римъ“. Отъ това правило се види ясно, че римския епископъ е равенъ съ епископитѣ на цариградската църква и съ епископитѣ на другитѣ църкви, но нито въ едно правило и ни у одного отъ отцитѣ се намира и най малко загатвание, че римския папа е едничкий глава на вскичката църква, е непогрѣшимъ сждия на епископитѣ отъ другитѣ независими и автокефални църкви, е прѣемникъ на Апостола Петра и намѣстникъ на Христа на земята

16. Всѣка въ отдѣлность автокефална църква на Истокъ и Западъ била съвършено независима и са-

мостоятелна въ врѣмето на седмтѣ Вселенски събори¹⁾.

Както епископитѣ на автокефалнитѣ църкви на Истокъ, тѣй и епископитѣ въ Африка, Испания, Галлия, Германия, Британия, управлявали своитѣ църкви чрѣзъ свои помѣстни събори; никакво право на вмѣшательство нѣмалъ римския епископъ, а билъ длъженъ самъ да се подчинява на съборнитѣ рѣшения. А когато се породили важни въпроси, които изисквали обсъжданieto на всичката църква, тогава се събиралъ *вселенский* съборъ, който билъ винаги и е едничка висша властъ въ църквата. Такава е старата църковна нарѣдба. По отношение другъ къмъ друга епископитѣ били независими и, всѣки въ своята областъ, билъ съвършено самостоятеленъ, като се подчинявалъ само на съборнитѣ постановления; на съборитѣ присѣдствували епископитѣ като равни помежду си. Никой отъ тѣхъникогашъ неиздавалъ еднолични постановления за всичката църква. А ако ли по нѣкогашъ нѣкои честолюбиви римски епископи изявявали гордѣливи притязания за извѣстното главенство въ църквата, такива посрѣщали надлежно обличение и осъждение. И тѣй, явно и окончателно заблуждение излиза да е това, на което се основава Львъ XIII, като говори въ своята енциклика, че, ужъ, до Фотиевото врѣме името на римския прѣстолъ било свято за всичкитѣ народи отъ Християнския свѣтъ, и Истокъ подобно на Западъ единодушно и безпрѣкословно се подчинявалъ на римския епископъ, като на законенъ, ужъ, прѣмникъ на апостола Петра и намѣстникъ на Исуса Христа на земята.

17. Въ продължение на деветѣ вѣкове на Вселенскитѣ събори Источната православна църква никогашъ

1) Тукъ сж. напълно приложими слѣдующитѣ двѣ апостолски правила: „епископитѣ на всѣки народъ, трѣбва да знаятъ първия въ тѣхъ, и да го правятъ като глава, и нищо прѣвишающе тѣхната властъ да не правятъ безъ негово миѣние, а всѣки да прави само това, що се отnosi до неговата епархия и до мѣстата ней принадлежащи. Но и първия нищо да не прави безъ миѣнието на всичкитѣ. Понеже тѣй ще се нма единомислие и ще се прослави о Господѣ въ Святый Духъ, Отецъ и Синъ и Святый Духъ“ (Пр. 34 срав. пръ всел. съб. прав. 6 и 7, втор. вс. съб. пр. 2 и 3, тр. пр. 8, Четв. пр. 6, 36 и 39, и Вит. пр. 9).

„Епископъ да не държе вѣнъ отъ границитѣ на своята епархия да ржкополага въ градове и села, неподчинени нему. Ако бжде обличенъ, ако направи това безъ съгласието на т.я. които иматъ подчинени на себе онѣви градове и села, да бжде изверженъ и той и ржкоположения отъ него“ (пр. 35).

не е признавала горделивитѣ притязания на римскитѣ епископи за главенството, слѣдователно и не се е подчинявала на него, както това ясно показва църковната история. Независимостта на Истокъ отъ Западъ съ пълна яснота се вижда отъ слѣдующитѣ малко, но забѣлжителни думи на Василий Великий, който е той написалъ въ посланието си къмъ Евсевия, Самосатския епископъ. „Людиетѣ съ горделивъ правъ, ставатъ по-голѣми прѣзрители, когато имъ отстъпятъ. Ако се смилостиви надъ насъ Господъ, то при това какво още да желаеме? А ако ли остане на насъ Божия гнѣвъ, каква помощъ ще имаме ние отъ западната горделивщина? Тѣ незнаятъ работата, какъ е тя, и неискатъ да я узнаятъ: но прѣдубѣдени отъ лъжливи подозрѣния праватъ сжщето сега, което сж правили по прѣди за Маркелла“ (239). По-горѣспоменжтий Фотий, Святия цариградски иерархъ и свѣтило, като защищавалъ въ втората половина на IX в. независимостта на цариградската църква и като прѣдвиждалъ прѣдстоящото искривяване църковната наредба на Западъ и отпаданието на Западъ отъ православния Истокъ, опитвалъ се испърво по миренъ начинъ да прѣдварди отъ опасността. Но римския епископъ Николай I съ своето, въпрѣки свещеннитѣ канони, нимисание въ работитѣ на Истокъ и рѣшителното опитвание да подчини на себе цариградската църква, първъ докаралъ работата до скърбното раскъсване свръската между църквитѣ. Първитѣ сѣмена на безкрайно властолюбивитѣ домогвания на папството сж били посѣяни въ „Лъжеклементинитѣ“, които до врѣмето на помѣнатиия Николай били съвършено обработени въ тѣй наричанитѣ „Лъжеисидоровски декреталии“, които съдържатъ въ себе си събрание на подложни и измислени царски укази и послания на старитѣ римски епископи и въ които, въпреки историческата истина и установената църковна нарѣдба, се прокарвала мисълта, ужъ, че християнската древностъ признавала на римскитѣ епископи върховна власть надъ всичката църква,

18. Съ душевна скърбъ излагаме всичко това, понеже папската църква, ако и да признава вече разва-

лата и подложността на тия декрети, на които се основаватъ нейнитѣ неограничени домогвания, но не само не се поврща къмъ канонитѣ и опрѣдѣленията на Вселенскитѣ Събори, но и въ края вече на XIX вѣкъ продължава да разширява сѣществующата пропастъ на раздѣлението, и явно за очудване на всички Християнски свѣтъ, провъзгласи непогрѣшимостта на римския епископъ. Православната источна и католическа Христова Църква, освѣнъ неисказанно воплотившагося Сина и Слова Божия, никого друго не знае, който би могълъ да остане на земята безгрѣшенъ. Самъ апостолъ Петръ, за прѣемникъ на когото се мисли да е папата, три пѣти се е отрѣкълъ отъ Господа; той сѣщия е билъ укоренъ отъ апостола Павла, като не постѣпилъ право въ отношене Евангелската истина (Гал. 2, 11). Сетнѣ, папа Либерий въ IV в. е подписалъ арменския символъ, сѣщо Зосимъ въ V в. одобрилъ еретическото исповѣдание на вѣрата, което отхвърляло първородния грѣхъ: Вигилий въ VI в. билъ осѣденъ за неправомислие на петия Вселенски Съборъ; Гонорий, падналъ въ монотелитство, билъ осѣденъ въ VII в. на шестия Вселенски Съборъ, като еретикъ, и по-послѣшнитѣ папи приели и утвърдили неговото осѣждение.

19. Като иматъ всичкото това и подобното на него прѣдъ очитѣ си, западнатѣ народи, които поченали постѣпенно да се развиватъ, благодарение на распространението на наукитѣ, наченали открито да свидѣтелствуватъ противъ папскитѣ нововведения и да искатъ — както е туй било въ XV в., на Констанскій и Базелскій Събори, — поврщание къмъ църковната нарѣдба отъ първитѣ вѣкове, въ каквато нарѣдба съ Божията благодать прѣбиваватъ и всѣкогашъ ще прѣбждятъ православнитѣ църкви на Истокъ и Сѣверъ, които еднички сега съставляватъ едната свята съборна и апостолска Христова Църква, стѣлпътъ и утвърдението на истината. Сѣщето направили въ XVII в. учениѣ галикански богослове и въ XVIII в. епископитѣ въ Германия. Въ сегашния вѣкъ на науката и критиката всичкото Християнско съзнание, въ лицето на

знаменититѣ духовни лица и богослове въ Германия, се възмути противъ папството въ 1870 г. по поводъ на Ватиканския Съборъ, който провъсѣгласи новия догматъ за папската непогрѣшимостъ. Слѣдствие на това движение се явява съставянието на особеннитѣ религиозни общества „старо-католици“, които отхвърлятъ папството и сж съвършенно прѣкъснали свръската съ него.

20. Поради това напразно ни указва римския епископъ историческитѣ свидѣтелства, за да издириме, какъ сж вѣровали самитѣ прѣдѣди и какво ни сж за вѣщали новитѣ врѣмена на християнството. Въ историческитѣ паметници, ние, православнитѣ, намираме узаконения на всичкитѣ тия стари и богопрѣдани установления, които ние и до сега грижливо пазимъ, но никакъ не тия нововведения, които е породило послѣдното врѣме на суемудрието на Западъ и които е присвоила и държи до днесъ папската църква. И тѣй православната источна църква справедливо се хвали о Христѣ, че тя е църквата на седмтѣ Вселенски Събори и на деветтѣ първи вѣкове на Християнството, слѣдователно, е една свята съборна и апостолска църква, стълпъ и утвърждение на истината. А Римската църква е църква на нововведения, на подложни отечески творения и искривено тълкование на Свещенното Писание и опрѣдѣленията на Светитѣ Събори. Затова тя е достойно и праведно обявена и се обявява за отдѣленна за всичкото това врѣме, прѣзъ което ще остане въ своето заблуждение. „По добръ похвална война, казва св. Григорий Назианзинъ, отколкото миръ, който отдѣлява отъ Бога“

21. Такива сж важнитѣ и произволни нововведения на папската църква относително вѣрата и нарѣдбата на църковното управление, за които, явно е, съ намѣрение прѣмълчава папската енциклика. Но тия нововведения, относящи се до сжщественнитѣ положения на вѣроучието и църковното управление и явно стоящи въ противорѣчие съ всичката църковна нарѣдба на деветѣ първи вѣкове, правятъ невъзможно толкозъ желаемото единение. Съ неисказанна скърбъ се пълни

сърдцето на всѣки благочестивъ православенъ християнинъ, когато вижда, че папската църква продължава по прѣжному надменно да отстоява своитѣ нововведения и никакъ неиска да спомага за свещенната цѣль на единението съ отхвърляние производящитѣ раздѣленieto нововведения и съ повржцание къмъ дѣвнята нарѣдба на едната света съборна и апостолска Христова църква, отъ която е и тя била нѣкогашъ часть.

22. А какво да се каже и за това, що пише римския първосвященникъ, като се обржца къмъ достопочититѣ славянски народи? Никой, разбира се, никогашъ не е отказвалъ, че мнозинството на славянскитѣ народи се е удостоило съ благодатъта на спасението, благодарение на апостолскитѣ трудове и добродѣтели на светитѣ Кирилъ и Методий. Но историята свидѣтельствува, че тия апостоли на славянството сж гръци, излѣзли изъ Солунъ въ врѣмето на великия Фотий и близки приятели на този божественъ отецъ, — биле сж пратени за обржцание въ християнството славянскитѣ племена не отъ Римъ, а отъ Цариградъ, гдѣто тѣ и получили образованието си, като се отдалечили въ мѣнастирътъ на Св. Полихрония. Затова съвършено неоснователни се виждатъ грѣмливитѣ заявления въ енцикликата на Римския папа, ужъ, че между иерарситѣ на римската църква и славянскитѣ народи е сжществувала по прѣди нѣкаква близка свръска и взаимоотношение. Впрочемъ, ако негово блаженство и да не е знаалъ това, историята все тжй ясно свидѣтельствува, че светитѣ славянски апостоли повѣчъ зло сж прѣтърпѣли въ своята дѣятелность отъ всѣкакви ограничения и противодѣйствия отъ страната на римскитѣ епископи и повечъ жестокости сж испитали отъ гоненията на франкскитѣ католически епископи, отколкото отъ самитѣ язичници на славянскитѣ страни. На негово блаженство е добръ извѣстно, че когато Святий Методий умрѣлъ, двѣстѣ най-достойни негови ученици подиръ продължителна и тѣжка борба съ противодѣйствието на Римскитѣ папи, били изгонени изъ Моравия и съ помощта на военна сила били извадени вѣнъ отъ прѣдѣлитѣ и, отъ кждѣто сетнѣ

се распръснали по България и по други мѣста. А съ изгонването на образования славянски клиръ билъ психвѣрленъ отъ употрѣбление уставътъ на источната църква, а сетнѣ и славянския языкъ, тѣй щото съ изминаването на врѣмето изгубила се въ тия страни всѣкаква диря отъ православието, — и всичкото това е извършено при явното съдѣйствие на римскитѣ епископи съ срдѣства и начини, съвсѣмъ неприлични на свещения епископски санъ. Но съ благодатѣта Божия неврѣдимо запазенитѣ отъ всичкитѣ тия злоби православни славянски църкви, възлюбленнитѣ дѣщери на православния Истокъ, и особено великата и славна църква на Богоспасаема Россия, сж учували и до края на свѣтътъ, ще чуватъ православната вѣра, като показватъ съ себе си свѣтълъ примѣръ на свобода во Христа. Поради това напраздно папската енциклика обѣщава на славянскитѣ църкви доброденствие и велика слава. По Божията милостъ тѣ иматъ тия блага, като здраво прѣбиваватъ въ отеческото православие и се хвалятъ о Христѣ съ своята права вѣра.

23. При таковато положение на работата, прѣдъ видъ на неоспоримитѣ свидѣтелства на историята, за дължностъ считаме да се обърнемъ съ своето слово къмъ народитѣ на Западъ, които, въ незнанието на истината и вѣрното свидѣтелство на историята за църковнитѣ събития на миналото, лесно подпадатъ на лъжата и слѣдватъ незаконнитѣ, противо-евангелски нововведения на папството, откъснати и стоящи вънъ отъ Светата Съборна Апостолска Христова Църква, която е *Церковъ Бога жива, столпъ и утверждение истини* (1 Тим. 3, 15), въ която нѣкогашъ сж сияли съ благочестие и права вѣра славнитѣ тѣхни прѣдѣди, въ продължение на цѣли деветъ вѣкове оставали вѣрни и достойни нейни членове, послушно слѣдовавши и подчиняваши се на постановленията на богосъбражитѣ Вселенски Събори.

24. Христорлюбиви народи на славнитѣ страни на Западъ! ние се радваме, като гледаме вашата ревностъ о Христѣ, която произлиза отъ правилното убѣждение, че безъ вѣра во Христа, „невозможно угодити Богу“

(Еф. 11, 6). Но на всѣки благоразуменъ чловѣкъ е извѣстно, че спасителната во Христа вѣра, прѣди всичко, трѣбва да бѣде напълно права и съгласна съ Свещенното Писание и Апостолското Прѣдание, на които се зида учението на Божественнитѣ отци и на седемтѣ Свети богосъбрани Вселенски Събори. Извѣстно е още, че и Свѣтата Църква, която пази въ своитѣ дълбочини, като нѣкое божественно завѣщание, тази спасителна, една, права и чиста вѣра въ този видъ, както тя отъ самото начало е прѣподадена и отъ богоноснитѣ отци въ продължение на деветъ първи вѣкове богодухновенно раскрыта и изложена, сама сѣщо е една и винаги една и сѣщата, неподложена на никакви измѣнения въ зависимостъ отъ текущото врѣме. Понеже евангелскитѣ истини никакъ недопускатъ измѣнения или постъпенно съвършенствование, както това става съ различнитѣ философски учения: *Иисусъ Христосъ вчера и днесъ, той же, и во вѣки* (Еф. 13, 8). Затова Св. Викентий, който е живѣялъ въ половината на V в., отхраненъ съ млѣкото на отеческото богочестие въ Галлия, въ Лиринския мѣнастирь, умно и въ духътъ на православieto опрѣдѣлява истинната католическа вѣра и църква въ слѣдующитѣ думи: „ние трѣбва въ католическата църква да държимъ най-много това, въ що сѣ вѣровали на всѣкъждѣ, въ що сѣ вѣровали всѣкогашъ, въ що вѣрватъ всички. Защото това е именно и въ истински и собственъ смисълъ католическо (на какъвто смисълъ посочва и самото значение на думата), което обнема почти всичко всецѣло. Но това ще бѣде въ този случай, ако ние послѣдваме всеобщата дрѣвностъ и общето съгласие.“ *) Но, както бѣше казано, Западната църква, отъ деветия вѣкъ и сетнѣ, е въвела у себе чрѣзъ папството разни еретически учения и нововведения, и по такъвъ начинъ се е отдѣлила и отдалечила отъ истината и Православна Христова Цър-

*) In ipsa item catholica Ecclesia magnopere corandum est, ut teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc est enim vere proprium catholicum (quod ipse vis nominis ratioque declarat) quod omnia fere universitates comprehendit. Sed hoc xiet si sequimur universitatem, antiquitatem, consensionem (Vicentii Lirinensis Commonitorium pro catholicae fidei antiquitate et universitate, cap. III, epal. cab. VIII i XIV.

ква. Затова потрѣбно е вие да се обърнете и да дойдете изново до старото и неповрѣдено църковно учение, за да постигнете вѣчно спасение во Христа. Вие ще разберете това добрѣ, ако размислите съ внимание за това, що заповѣдва възнесения на небето апостолъ Павелъ въ посланието си къмъ Тесалоникийцитѣ: *тѣмже, братие, стойте и держите предания, имже научистесь или словомъ, или посланиемъ нашимъ* (2 Тес. 2, 15); още и въ посланието къмъ Галатянетѣ същия божественъ апостолъ пише: *чуждуся, яко тако скоро прелагається отъ звавшего ви благодатию Христовою во ино благовѣствование, еже нѣсть ино, точию нѣции суть смущающии ви и хотящии превратити благовѣствование Христово* (Гал. 1, 6 7). Но отбѣгвайте отъ тия искриватели на Евангелската истина: *таковии бо Господу нашему Иисусу Христу не работаютъ, но своему чреву: иже благими словеси и благословениемъ прелыцаютъ сердца незлобивихъ* (Рим. 16, 18). Повърнете се най-сетнѣ, въ лоното на свѣтата съборна и апостолска Божия Църква, която състои отъ множество отдѣлни, по всичкия православенъ свѣтъ богонасадени, като винарадъ доброраждающа, нераскъсани помежду си съ единството на общата спасителна во Христа вѣра, съ свръската на мирѣтъ и съ духѣтъ на съединенитѣ Свети Божии Църкви, щото и вие да достигнете желаемото во Христѣ спасение. И тогава ще се прослави въ насъ прѣславното и прѣпѣто име на пострадалия за спасението на свѣтѣтъ Господъ и Богъ и Спасъ нашъ Иисусъ Христосъ.

25. А ние съ благодатъта и милостъта на всеблагаго Бога, сподобивши се да сме членове на Христовото тѣло, т. е. на едната свята съборна и апостолска Негова Църква, право ще държимъ прѣдаденото благочестие отъ апостолитѣ и свѣтитѣ отци. Всички ще бодрствуваме и ще се пазиме отъ тия лъжеапостоли, които дохождатъ при насъ въ овчи кожи, за да прѣлъстяватъ проститѣ и неопитни наши братия съ разни измамливи обѣщания. Тѣ за себе си считатъ всичко позволено и говорятъ за единението на църквитѣ, само да ни склонятъ да признаеме, че римския папа е непогрѣшимъ глава и неограниченъ заповѣд-

никъ на вичката Църка, единъ на земята Христовъ намѣстникъ и источникъ на всѣка благодать. А особено ние, поставени съ Божията благодать и милость епископи, пастири и учители на своитѣ Божии църкви ще внимаваме себе си и всему стаду, внемже ни духъ святей постави епископи пасти Церковъ Господа и Бога юже стяжа кровию своею (Дѣян. 20, 28), защото ние ще дадемъ отговоръ. Затова нека съвѣтваме другъ друга и наставляваме единъ другиго (і Тесал. 5, 11). Богъ же всякия благодати призави насъ въ вѣчную свою славу о Христѣ Иисусѣ, той да совершитъ ни, да утвердитъ, да укрѣпитъ, да оснуетъ (і Петр. 5, 10) и да просвѣти съ свѣтлината на Неговата благодать и познанието на истината всички, които сж далече вѣнъ отъ едното свято съборно и православно стадо на словеснитѣ неговии овци. Ему слава и держава во вѣки вѣковъ. Аминъ.

Цариградска патриаршия, мѣсець Августъ 1895 г.

Посланието подписали: Цариградский Патриархъ Антимъ, Митрополити: Кизический Никодимъ, Никоимидийский Филотей, Никейский Иеронимъ, Прузийский Натанаилъ, Смирский Василій, Филадельфийский Стефанъ, Лемносский Атанасій, Дирахийский Висарионъ, Велеградский Доротей, Елассонский Никодимъ, Карпатский и Кассийский Софроний и Елевтерополский Дионисий.

ИЗБИРАНИЕТО НА РИМСКИЯ ПЪРВОСВЯЩЕНИКЪ

(Продължение отъ кн. XI.)

Ако въ всичко това билетитѣ сж съгласни, той ги прѣдава на вторий и на третий ревизори, които удостовѣряватъ тождеството на печатитѣ и на девизитѣ. Тѣ свидѣлствуватъ, по сжщия начинъ, не е ли подалъ въ една и въ другия случай единъ и сжщия кардиналъ гласъ за едно лице: тогава подаването на гласоветѣ не е дѣйствително. Ако пъкъ напротивъ избирателя въ първото и второто гласование е посочилъ

на различни кандидати, то подаванието на гласоветѣ е дѣйствително, и тогава вече третия ревизоръ обявява името на избрания, което и забѣлѣзва въ списъка си. Такава забѣлѣжка правятъ и другитѣ кардинали. Веднага подиръ прѣгледванието на билетитѣ, ако излѣзе подаванието на гласоветѣ неправилно, ревизора ги изгаря въ особено направена задъ олтаря соба и строжта отъ пепелния пушакъ, като излиза прѣзъ тѣсно куминче въ прозореца на капеллата, явява на народа, който стои около двореца, че избиранieto немогло да стане. Баллотировката се начева на другия день и се свършва всѣки день сутринъ и вечеръ, дору до избиранieto на папата. Ако пъкъ избиранieto се протака много врѣме, то за да ускоратъ избиранieto, установено е, подиръ три дена, постепенно да се намалява храната на кардиналитѣ и най-подиръ съвсѣмъ да ѝ ограничватъ съ една само каква да е гозба. Конклавитѣ биватъ повече или по-малко продължителни. Знае се, че конклавитѣ при избиранieto на Пия IX съ траяли 32 дена, а за Григория XVI — 50 дни. Конклавитѣ пъкъ въ 1878 година, при избиранieto на папа Льва XIII, траяли малко врѣме. На втория день вече се отбѣлѣзало името на Кардинала Печчи, отъ послѣ Левъ XIII, който билъ избранъ „per accessum“.

Ако пъкъ при прѣброяванието на гласоветѣ, излѣзатъ $\frac{2}{3}$ отъ тѣхъ въ полза на нѣкого отъ кардиналитѣ, то избиранieto му въ папство се счита законно и кардиналъ — диякона съ звонецъ повиква въ капеллата церемонии мейсторитѣ и, тѣ придружени отъ кардиналитѣ: декана, първия епископъ, първия презвитеръ, първия дияконъ и камерлинга дохождатъ при избрания и кардиналъ — декана пита го съгласенъ ли е на избора: „Acceptas-ne electionem de te canonice sactam in summum Pontificem“ (Приемашъ ли ти избиранieto за върховенъ първосвещеникъ, извршено за тебе). Като получи одобрителенъ отговоръ, а тѣй сжщо като узнае името, което ново-избрания желае да носи, като стане папа*), кардиналъ —

*) Споредъ спазения обичай папата неможе да носи името на Петра.

дакана колѣннички прѣдъ него, а всичкитѣ кардинали, подаденъ знакъ отъ церемониймейстера, ставатъ, което служи като актъ за изказване почитъ къмъ новия първосвещеникъ.

Щомъ избрания даде своето съгласие да заеме папския прѣстолъ, всичкитѣ балдахини, направени надъ столоветѣ на кардиналитѣ, се спущатъ припомощъта на вървъ, само балдахина на новия папа си остава разпрострѣнъ надъ него.

Двамата кардинали, най-блискитѣ негови съсѣди помѣсто въ капеллата, се отдалечаватъ отъ него изъ уважение къмъ негова новъ, високъ санъ.

Тутакси церемониймейстерътъ за станжлото изби ранне, въ присутствието на свидѣтели, съставя актъ, а двама най-стари кардиналъ-диаconi повикватъ новия избрания да се облѣче въ дрехи*), прилични на негова новъ санъ. За тая цѣль той дохожда къмъ прѣстола и, подиръ кратка молитва, съ помощъта на кардиналитѣ-диаconi, съблича обикновенитѣ кардиналски дрѣхи, които оставатъ за церемониймейстритѣ и обува бѣли чорapi, чървено-кадифени сандалии съ ушити отъ злато кръстове по срѣдата, бѣла сутана, поясъ съ златни рѣси, отъ горѣ върхъ сутаната облича кружевиденъ стихаръ и кжса мантия, чървена скуфийка и епитрахиль, ако избрания е отъ епископски или презвитерски чинъ, или ораръ, ако е отъ диаконски, и най-напрѣдъ благослави свещенния съборъ на кардиналитѣ; по-послѣ сѣда върху богато украсенъ подвиженъ столъ, подиръ което обличатъ на папата чървена мантия и скъпоцѣнна митра и го туржтъ на прѣстолъ, а кардиналитѣ, въ знакъ на благоговѣйно почитание, покланятъ му се първи пжтъ и като колѣнничатъ, цѣлуватъ му крака и ржката и като се исправжтъ, получаватъ отъ него лобзание на миръ.

Кардиналъ-камерлинга, или кардиналъ-декана свалжтъ отъ прѣстътъ на папата кардиналския прѣстенъ

*) Тѣй като отъ по-напнрѣдъ не може да се прѣдвиди каква височина ще има папата, и за да може той тутакси, подиръ избранието, да се облѣче въ съотвѣствующи на негова санъ дрехи, то приготвятъ тѣзи дрехи, като се начене отъ шалчицата даже до чехлитѣ, на три различни боя.

и туржтъ му пръстения на Рибаря, които папата прѣдава на церемонимейстера за изрѣзване на него името на папата. Между това първия кардиналъ-диаконь, като испроси благословение отъ върховния първо-свещеникъ да извѣсти на народа за неговото избирание, придруженъ отъ церемонимейстера съ папския кръстъ, излиза на Ватиканския балконъ и обявява на римския народъ за събитието, което е станжло: „Annuntio Vobis gaudium magnum: Papam facemus, Reverendissimus dominus Cardinalis N. electus est in Summum Pontificemet elegit sibi nomen X.“ (Възвѣствамъ ви радостъ велика: у насъ има папа, досто-чтимия Кардиналъ Н, избранъ за върховенъ първо-свещеникъ и си избра име Х.

Въ сжщото врѣме новия папа носжтъ на подвиженъ столъ въ ризница, гдѣто му обличатъ на мѣсто чървена, бѣла мантия и злато-тканна митра; послѣ придруженъ отъ кардиналитѣ и отъ всичкитѣ придворни чиновове, той отива въ сикстинската капелла, гдѣто надъ прѣстола се прави балдахинъ отъ чървено кадифе съ златни рѣси и кадифе, на което е изобразенъ гербътъ на новия папа, а задъ прѣстола се намира икона, на която е изобразенъ Спасителя, Който заповѣдва на Апостолитѣ си да иджтъ да проповѣдватъ Евангелието на всички твари. Тука туржтъ папата на срѣдъ прѣстола на възглавница и правжтъ прѣдъ него поклонение втори пжтъ. Подиръ това новия папа, придруженъ отъ свещения съборъ на кардиналитѣ и Швейцарска Гвардия, посжтъ го на подвиженъ столъ въ църквата на Свети Петра. Въ продължение на това шествие хорътъ много пжти повтаря антифона „Ecce Sacerdos magnus“ (Ето великия свещеникъ) и пр. Когато по такъвъ начинъ папата достигне капеллата на Светитѣ Тайни, него го приема Ватиканския капитулъ, при пѣнието на стиха „Tu es Petrus“ (Ти еси Петръ). Папата слиза отъ стола и колѣнчи прѣдъ Светитѣ Тайни. Послѣ кратка молитва, той отново сѣда на прѣстола и него го носжтъ къмъ главния прѣстолъ. Тука той слиза отъ стола и отново колѣнчи, подиръ го туржтъ на възглавницата на срѣдъ прѣстола и правжтъ прѣдъ него поклонение трети пжтъ. По-нататкъ папата безъ митра, като се

обръща къмъ народа, дава му първи пътъ тържествено благословение, подиръ което пакъ сѣда на подвижния-столъ и го носѣтъ въ така наречената капелла на жалостта за разсѣбличание.

Ако е избранъ за папа нѣкой отъ епископитѣ, както бива повечето пъти въ сегашно врѣме, то той неполучва никакво ново посвѣщение; а ако избрания за папа има само нѣкой отъ по-долнитѣ иерархически чинове, то той се произвежда въ по-горнитѣ чинове по-сѣщия начинъ, както и другитѣ. Измѣнение има въ тоя случай само въ второстепенитѣ обрѣди: така напр, ако избрания на папския прѣстолъ се посвѣщава въ дияконъ или прѣзвитеръ, то тоя, които го посвѣщава, не пита архидиакона за неговото достоинство, не го благославява, а самъ получава отъ него благословение; така сѣщо самъ произнася за него многолѣтие, а не на опаки; при посвещаванието ново-избрания папа за епископъ, изоставя се испитванието му въ догматитѣ на вѣрата, не му се дава пастирски жезълъ, този, който го посвещаваша, не зема участие наедно съ него въ освещаванието на дароветѣ, и т. н. Въ презвитерски чинъ и епископски папата бива посвѣщаванъ отъ кардиналъ-декана на свещения съборъ на кардиналитѣ съ други двама найстари Кардиналъ-епископи. Посвѣщаванието папата въ епископъ става прѣдъ главния прѣстолъ въ Петровата Базилика, гдѣто никой други не може да бѣде посвѣщаванъ, освѣтъ римския епископъ.

Въ паметъ на избиранието на папата, отъ сѣтъ, отсичатъ мѣдали отъ злато, сребро и бронза, които се раздаватъ на кардиналитѣ, прѣлатитѣ, на дипломатическия корпусъ, акредитиранъ при Ватикана и на роднитѣ на новия папа. Слѣдъ възводжанието на прѣстола папата, слѣдва неговото коронясване или вѣнчавание.

(Слѣдва).

РЕЛИГИОЗНО-НРАВСТВЕНЪ РАСКАЗЪ.

Иисусъ Христосъ вкусява смъртта.

„Умаленнаго малымъ чымъ отъ ангелъ видимъ
„Иисуса за пріятіе смерти, славою и честью вѣнчанна:
„Яко да благодатию Божіею за всѣхъ вкусить смерти. —
„ — Виждаме, че за прѣтърпѣванието на смъртта
„Увѣнча се съ слава и честь Иисусъ, който не много
„Билъ униженъ прѣдъ ангелитѣ, за да би по благодать —
„та Божия вкусиль смъртта за всичкитѣ.“ Евр. 2. 1.

Ако би азъ сега ви казалъ, дѣца, че има така нареченъ езикъ не собственъ, прѣносенъ, — навѣрно мпозина отъ васъ би ме попитали, какво ще каже това. Тѣй щото за да би вие всички еднакво разбрали това изражение, азъ ще се помѣча да ви го обясня. Като се расхождамъ, напрімѣръ, съ когото и да е отъ васъ, въ прѣкрасния лѣтенъ день и като се радваме на чистото ясно небе, на зеленитѣ гори и ливадки, и при това още като се възхищаваме съ веселото пѣние на птицитѣ, азъ много лесно можахъ тѣй да кажъ на спътника си: „Ахъ, какъ на всеждѣ е хубаво! Всичко се усмихва въ природата! Даже и тѣзи псля, които още до скоро имахъ печаленъ изгледъ, сега се усмихватъ!“ Нъ както сами виждате, като казвамъ така, азъ никакъ немисля съ това да кажъ, че тѣзи полета иматъ и очи, и ущи, и уста, и лице, като, че могатъ да се усмихватъ сѣщо, както ние се смѣемъ. Въ този случай исказванието ми — не е собственно, не буквално, а, както казватъ ученитѣ, фигурно, прѣносно: азъ го съмъ зель отъ одушевленния свѣтъ и го прѣнасямъ на неодушевленния. Така сѣщо въ този прѣносенъ смисълъ сте длѣжни да разбирате и слѣдующитѣ, напрімѣръ, изражения въ книгата на псалмитѣ: „Горы възграшася, яко овни, и холми яко агнцы овчїи“. Въ този пакъ сѣщия псаломъ вие ще четете: „море видѣ, — и

побѣже“. Нѣ морето не е чловѣкъ и не е животно, то не бѣга; а какво ще каже това? Това ще каже, че водитѣ се оттеглили назадъ по заповѣдта Божия — и морето, като, че се уплашило — подобно на чловѣка, отбѣгнало. Ето затова ние казваме и за полята, че тѣ се смѣятъ, т. е. тѣ така приятни биватъ, както бива приятенъ чловѣкъ, когато той съ привѣтливостта и съ милосливостта ни се усмихва.

Да се обърнемъ сега пъкъ къмъ нашия текстъ. Въ тѣзи врѣмена, когато е била написана Библията, нарушителитѣ на закона прѣдавали се на смъртъ по различни начини. Едни убивали съ камени, други хвърляли въ морето и т. н.; нѣ по-често отъ всичко друго давали имъ чаша и ги принуждавали отъ нея да пиятъ. Въ тази чаша питието се растопявало съ смъртоносни ядове (отрова). Осждения като я испивалъ, — и тукъ, подиръ нѣколко минути, се распрощавалъ съ живота си. Ето така билъ прѣдаденъ на смъртъ, макаръ, несправедливо, и единъ отъ най-добритѣ язичници, Сократъ. Опрѣдѣлената чаша му била поднесена. Сократъ попиталъ, какво трѣбва да прави. „Нищо“, отговорилъ слугата, „испий само това питие, а послѣ туй — ти ще можешъ да ходишъ, до гдѣто ти се прѣсе-кжтъ краката, и най-послѣ лѣгни на постелката си“. Той зелъ чашата безъ най-малко вълнение или промѣнение цвѣта на лицето си — и испилъ всичкото питие съ чудно спокойствие.

Въ нашия текстъ, забѣлѣжете, че всичкитѣ хора се прѣдставляватъ виновни въ прѣстѣпление, и споредъ това справедливо сж осждени на смъртъ. Всичкитѣ тѣ, като, че сж въ тъмница заключени, и всѣки единъ отъ тѣхъ очаква смъртната чаша. Нѣ ето, въ-образете си, че вратата на тъмницата се отварятъ, осжденитѣ извождатъ, като ги турятъ всичкитѣ наредъ, и на всѣкиго отъ тѣхъ даватъ въ ржката смъртна чаша: и въ тази минута се явява Христосъ — Спасителъ, състрадава за злополучнитѣ и виновнитѣ затворници и, по своето милосердие къмъ тѣхъ, полегка като върви по тѣхнитѣ редове, срѣщу всѣкиго едного отъ тѣхъ се спира, зема отъ всѣкого едного отъ тѣхъ ча-

шата на смъртта и за всѣкого отъ тѣхъ Самъ я испива до дъното! Ето какво ще каже да пиешъ или „да вкусявашъ смъртта за всичкитѣ!“ И това сжщо, може, да кажемъ, е направилъ за насъ — грѣшнитѣ Христосъ Господъ. Исказванието, употребено въ текстътъ, както видите, е преносно; нъ вие вече знаете какъ да го разбирате: като четете този текстъ, вие ще го разберете така, че Христосъ е умрѣлъ за насъ — грѣшнитѣ и по такъвъ начинъ спасялъ насъ отъ тъмнотата на ада, сжщо тѣй, както би спасялъ бѣднитѣ затворници, ако за всѣкого отъ тѣхъ би испилъ чашата на смъртта!

Вие знаете, че милостта се дава по нѣкога, не заради тѣхъ самитѣ, нъ споредъ другитѣ. Така, напри- мѣръ, синоветѣ израилеви всички съгрѣшили прѣдъ Бога, въ врѣме на своето странствование въ пустинята, — и Богъ искалъ всичкитѣ да ги прѣдаде на смъртъ; нъ Мойсей горко зель да се моли за тѣхъ прѣдъ Бога, — и Богъ заради Мойсея, помилвалъ нечестивитѣ Евреи. Когато Иосифъ билъ продаденъ робъ въ Египетъ, Богъ благословилъ не само господаря му — владѣтеля на Египетъ, нъ и всичката Египетска земя, заради Иосифа. Така и сега става. Виновнитѣ хора, които заслужено сж осждени на смъртъ, получаватъ по нѣкога опрощение заради другитѣ — невиннитѣ.

Единъ младъ чловѣкъ, за нѣкакво-си тѣжко прѣстжпление билъ осжденъ на смъртъ. На пусто сждиитѣ се мжчили да го извинятъ и да го оправдаятъ; той се оказалъ виновенъ. Него го привели прѣдъ сжда да изслуша прѣсждата си. Сждията като застаналъ съ книга въ ржка, на която била написана прѣсждата, и, като се обрѣща къмъ него, почва така:

„Младий чловѣче! Сждътъ те намира за виновенъ. Какво имашъ ти да кажешъ нѣщо противъ твоята прѣсжда?“

Младия чловѣкъ станалъ, като въ прѣдсмъртнитѣ мжчения, които у докторитѣ се наричатъ *агония*; не заминала ни една минута, той зель да полита и като да пада, нъ поддържанъ отъ стражарътъ, който стоялъ при него, той, чудно, събралъ послѣднитѣ свои

сили и съ слѣдующата рѣчь се обърналъ къмъ сѣд-
 ята: „Г. Сѣдия! позволете ми да ви искажа моята
 благодарностъ за вашето безпристрастие, нъ велико-
 душно изслушайте производството на моята работа.
 Азъ съмъ си заслужилъ смъртната прѣсѣда, и, че за
 мене самъ си, азъ не можъ да прося и да се моля, за
 да ме помилвате. Нъ — далече, далече отъ тука има
 една гора, която се издига по-високо отъ облацитѣ.
 При политѣ на тази гора има хубава полѣна, прѣзъ
 която протича мѣничка рѣчица. На брѣга на тая рѣ-
 чица и при самитѣ поли на тая гора, се намира кж-
 пица, която се скрива подъ сѣнката на клонеститѣ
 елхи. Тамъ азъ съмъ прѣкаралъ дѣтинството си. Тази
 рѣчица никога не е прѣсъхвала, и полѣната никога не
 е прѣставала да се зеленѣе. Тамъ азъ съмъ живѣлъ
 весело и щастливо, като тѣзи чучулиги, които хвър-
 каха надъ моята глава. Тамъ си и сега още живѣе
 единъ старъ, опадналъ войникъ, който пѣкога дълго
 се е билъ и много кръвъ е пролѣлъ за своето отечес-
 тво. Вие сами можете да си припомните, колко безстраш-
 но той е придружавалъ и васъ на всѣкжѣ въ сраже-
 нията и съ каква дързостъ той спасе живота на глав-
 ния военоначалникъ. Сега той вече е много старъ;
 космитѣ му сж съвършено побѣдели; ако и да ходи
 той, то не инакъ освѣнъ като се опира на тояга. Съ
 него живѣе още една стара, слаба жена: това сж баща
 ми и майка ми. За помагачи иматъ двѣ още мѣнички
 момиченца: това ми сж сестри, азъ зная, зная, че едва-
 ли не всѣка минута дохождѣтъ на прозореца и гле-
 дѣтъ не ще ли се възвърне къмъ тѣхъ братъ имъ.
 Говоря зарадъ туй, че когато, на прощаванье, баща
 ми и майка ми ме благословявахъ съ всичката нѣж-
 ностъ на родителско сърдце, азъ дадохъ твърдо обѣ-
 щание да се възвърна у дома и да бѣдѣ подпора и
 утѣшение на нашето семейство. И ето сега, когато вече
 мене ме нѣма, когато азъ запламя грѣховетѣ на мла-
 достъта си съ моя животъ, тѣжкото това извѣстие —
 а то безсѣмнѣние ще доде — да убие и баща ми и
 майка ми, може-би въ една минута. Да, тѣ туку отъ
 скърбъ ще слѣзѣтъ въ гробътъ; а сестритѣ ми — си-

рачета ще останжтъ сами-самички на бѣлия свѣтъ: кой ще ги съжали, като знаятъ, че братъ имъ е умрѣлъ, и заслужено отъ ржката на джелатина! Ахъ, моята смъртъ, ще бѣде смъртъ на всичкитѣ мои драги! Ако е възможно, господине съдия, спасете ме, заради този старъ войникъ, който не е пожалилъ кръвта си за своето отечество; заради старата тѣзи майка, която ще се моли за васъ до края на животътъ си, и заради тѣзи безпомощни момиченца — сестри, които цѣлиятъ си животъ ще ви помнятъ съ сърдечна благодарностъ! Заради мене самия, азъ и не прося за себе си животъ; ако азъ прося и желая продължението му, то е единствено заради тѣхъ — моитѣ драги!“

Съдията билъ покъртенъ силно, покъртенъ билъ до сълзи: той билъ баща на семейство. Затова той не по-малко така отговорилъ: „Младий человекъ! да те простя не зависи отъ мене. Азъ съмъ длъженъ да произнесъ надъ тебѣ прѣсѣда споредъ закона. Нъ азъ ще направя особенъ докладъ за тебе на върховния управитель въ нашата земя, който само единъ има властъ да прощава. Азъ ще му обясня всичко, което намѣря за потрѣбно, и, надѣвамъ се, заради този старъ войникъ, твоя баща, той ще те прости; нъ, додѣто рѣшението му е неизвѣстно, ти ще се считаешъ осъденъ на смъртъ“.

Добрия съдия отишелъ при върховния управитель на земята, като му обяснилъ обстоятелствата. Управительтъ го изслушалъ съ всичкото си внимание. И неговото сърдце еднакво се покъртило: той простилъ този младъ человекъ и го пратилъ у дома му, не *заради* него самия, защото той самъ не заслужвалъ опрощение, нъ заради прѣстарѣлия му баща и неговото семейство.

Не ви ли е ясно сега, какъ человекъ може да получи прощение, не заради себе си, нъ заради другиго? Сжщо тѣй, заради Христа Спасителя, хората могатъ да получатъ опрощение отъ Бога и не само това — ставатъ участници на царството Божие. Съ таквъ начинъ милиони хора или по-добрѣ, безчисленно мно-

жество, — отъ всѣкой родъ или плѣме, сж отишли на небето.

Нъ може-би, не ще бжде излишно сега да ви попитамъ: ако Христосъ е умрѣлъ за всичкитѣ человекѣци вкусилъ е смъртѣта за всичкитѣ смъртни, то не мислите ли вие, че всѣкой непрѣменно ще отиде на небето? Не, драги мои; не непрѣменно. И ето защо. Прѣд-ставете си, че нѣкой-си богатъ человекъ е направилъ и основалъ голѣмо заведение за слѣпитѣ хора, и послѣ на всички извѣстилъ да знайтъ, че неговото заведение е направено вече и открито за всичкитѣ слѣпи, които желаятъ да имжтъ въ него живѣлище и помощъ, и че ще ги храни и облича, и обучава, и цѣри отъ слѣпотата, само да се съгласятъ тѣ да приематъ неговото условие, а именно — само тѣ да се обнасятъ така, както трѣба и да се подчиняватъ на всичкитѣ правила на заведението. Припомнете си, че то е открито за всичкитѣ слѣпи въ тази земя или държава, гдѣто го е основалъ този богатъ человекъ. Нъ всичкитѣ ли ще дойджтъ тамъ? Разумѣва се, не. Едни ще кажжтъ, че тѣмъ не имъ е нужна ни храна, ни дрѣхы; а други ще кажатъ даже, че тѣмъ е подобрѣ да си останжтъ слѣпи, отъ колкото да се цѣратъ и подчиняватъ на различни условия. По тѣкъвзи начинъ мнозина, мнозина слѣпи, никъкъ нѣма да се възползоватъ отъ това благотворително заведение. Ето подобно на това се случва и съ хората и въ отношение къмъ Христа Спасителя. Всички можжтъ да се обърнжтъ къмъ него; притова, можжтъ да се спасятъ само тѣзи, които върватъ подиръ Него и Му се покоряватъ.

Кой отъ васъ не знае, колко благословения праща Богъ на всичкитѣ хора и отъ тѣхъ пакъ не се ползувжтъ всички еднакво? За всички Богъ е сътворилъ свѣтлината на слънцето; нъ намиржтъ се пакъ на земята такива лоши хора, каквито сж крадцитѣ и грабителитѣ, които прѣкарватъ нощѣта, въ това, щото да обиратъ ближнитѣ си, а денемъ когато грѣе слънцето, спжтъ. При това свѣтлината била би достаточна и за тѣхъ. За всичкитѣ Богъ е сътворилъ водата, и толкова, щото била би достаточна да погаси жаждата на всич-

китѣ, които сж жедни на земята; нѣ пакъ има хора, които не искжтъ да я пижтъ, и прѣдпочитатъ прѣдъ нея други каквито и да сж силни питиета, които съсипватъ здравието имъ. Коя е тукъ причината? Може ли нѣкой сега да каже, че нему не е откритъ пжтътъ къмъ спасението? Може ли нѣкой да каже, че за него не е достатѣчно Словото Божие? — Че той никждѣ не го намѣрва и не го чува? Може ли нѣкой да каже, че той нѣма и гдѣ да се помоли на Бога? Че всичкитѣ църкви сж за него затворени? Разсждете сега сами, и кажете по кои причини не сж ползоватъ отъ тѣзи благословения, които, по милостъта Божия, сж открити за всички и всѣкого. Така бива и съ дѣлото на нашето спасение, извършено за насъ отъ Христа Спасителя. Спасителната негова благодатъ, като вода отъ облацитѣ, тече надъ всичкитѣ изобилно; нѣ отъ волята на чловѣка зависи да я приеме, или да се отдалечи отъ нея. Той е исцѣрявалъ всички болни, които дохождали при Него, въ врѣме на земния му животъ; нѣ ако нѣкой отъ тѣхъ нито самъ е дохождалъ при Него, нито чрѣзъ друго е търсилъ отъ Него исцѣление, естествено си е оставалъ не исцѣленъ. — кое е прочее причината?

Сега азъ можалъ бихъ и да прѣкъсна това разсждение; нѣ мене ми се иска; мили дѣца, да кажж нѣщо, щото за винаги да остане въ паметъта на сърдцето ви. Мене ми се иска, щото и вие да приемете отъ сърдце тая истина, а именно: *колко страшно било би отъ наша страна, ако ний не би обикнали Христа Спасителя за туй, гдѣто по сѣето милосрдие къмъ насъ той е скусилъ смъртъта на всѣкого, едного отъ насъ.*

Прѣдставете си, че който и да е отъ васъ, въ врѣме на далечното плавание поморето, падна въ плѣнъ, и въ такава земя, гдѣто плѣнниците се продаватъ, като роби, или по-добрѣ-като добитѣкъ. За нещастие, това и до сега се върши на земята. Прѣдставете си, че той по такъвзи начинъ падна въ ржцѣтъ на жестокъ господарь, който го мжчи съ тѣжки работи и го мжчи при това още и съ гладъ. Така прѣминува много години. Най-послѣ за неговото злополучно положение

дохожда извѣстие до неговитѣ роднини: и тамъ отъ всичкитѣ най-много зема участие единъ богатъ и добъръ челоувѣкъ, когото той, при това по напрѣдъ никакъ не уважавалъ, т. е. и не обичалъ и не уважавалъ. Неговата сърдцераздирателностъ, прѣдставете си, до толкова се простираше, щото той продава всичкото свое имание, — и къща и земя и — съ една дума — всичката своя принадлежностъ, — тръгва въ този далеченъ край, щото да искупи, така или иначе, този нещастния плѣнникъ. Какво прочее се случва? Господарьтъ му за никакви добрини не иска да се раздѣли отъ него. Добрия челоувѣкъ се рѣшава най-послѣ самъ да стане неговъ робъ, само дано плѣнника получи свобода. Прѣдложението било направено, — и прието. Отъ плѣнника свалятъ оковитѣ, и ги налагатъ на неговия икупитель. Плѣнникътъ се връща у дома си, при роднитѣ и другаритѣ си, захваща да се наслаждава отъ сладоститѣ на живота на приятната свобода и пр., нъ — уви! той забравя това, кой му е възвърналъ и този животъ и тѣзи добрини на живота! Не говори за Него: не му пише, не му благодари, даже мисленно не спазва къмъ него даже нито чувство отъ любовъ, нито къмъ неговитѣ другари! Прѣдставете си, казвамъ, всичко това, и ми кажете, на какво прилича това челоувѣческо сърдце, ако само то е — челоувѣческо? Сега погледнете, какъ това се прилага къмъ насъ. Ние всички сме били взети въ плѣнъ и направени слуги на грѣхътъ. Всички сме били въ робство, и всички сме били загинали. Христосъ Господъ е билъ на небето, съ отца. Той се съжалилъ надъ насъ. И безъ да има отъ нѣщо нужда, благоволилъ заради насъ да осиромашее, като е ималъ всичко, всичко на небето, благоволилъ заради насъ, да стане бѣденъ. Подобно на ангела, той слѣзалъ на крилата на любовта въ този далеченъ свѣтъ, гдѣто ние живѣемъ, бѣдни слуги. И тука ни е искупилъ „не истлѣннимъ сребромъ или златомъ, но честною своею кровию. „Господъ предаде Его грѣхъ, ради нашихъ, — и ми язвою Его ищѣлехомъ“. (Ис. 53). Така не смели длѣжни ние да обичаме Христа Спасителя,

— не сме ли длъжни да го обичаме отъ всичкото си сърдце?

Христосъ е умрѣлъ за насъ, когато ние сме били негови врагове. Нѣкой-си на име Баурадъ, много добъръ чловѣкъ, рѣшилъ да разглѣда всичкитѣ тъмници въ Европа, отъ състрадание къмъ заключенитѣ въ тѣхъ затворници. Когато се случвало да влѣзе въ нѣкоя тъмница, то затвореннитѣ тамъ до колкото имъ позволявали тѣхнитѣ вериги, хвърляли ли се насрѣща му, падали прѣдъ краката му и го благословявали. И така това не сж били негови неприятели, и той не е умрѣлъ за тѣхъ. Нъ Христосъ е умрѣлъ за насъ, когато ние сме били негови врагове. Каква може да бжде още по-голѣма отъ тѣзи любовъ? Кой може да бжде още Спасителъ, подобно на нашия Спасителъ? „Какво вамъ ви се струва за Христа?“ Ахъ, любезни дѣца, днесъ пакъ, сега прочее, турете за винаги завѣтъ въ сърдцето си:

Първо, всѣкой Божий день да мислите за Христа Спасителя;

Второ, да четете, колкото е възможно почесто за Христа Спасителя и особено въ Святото Писание, и по тѣкъвъ начинъ да го познавате толкова, колкото може да ви бжде достъпно;

Трето, да мислите за това, колко малко, може-би, до сега вие сте помисляли за Него, и, като мислите по тоя начинъ, съ сукрушение да се смирявате прѣдъ Него; и найподиръ се рѣшете.

Четвърто, отъ всичкото си сърдце да обикнете Христа Спасителя.

Изъ руската Църква. На 12-й този мѣсець, Декемврий, въ руската православна Църква е станало едно, ако и частно празнувание, но имѣюще общо значение за цѣлата православна Църква. То е отпразднуванието четиредесетъ годишнина на пастирското служение на извѣстния Църковенъ пастиръ протоирей Иоаннъ Ильичъ Сергиевъ (Кропштадский). Този Божий служителъ отъ прѣди двѣ, три десетки години по силата на своята молитва, е такова сжщо чудесно-

явление въ сегашно време въ Християнската Църква, каквито бѣхж дѣлата на свѣтитѣ апостоли при тѣхното проповѣдване Словото Божие на старото чело-вѣчество. Съ молитвата на Отца Иоанна се исцѣляватъ всѣкакви недужи и милиони немощни хора се отнасятъ до него за исцѣленне. Болкитѣ, за които авторитетитѣ по медицината се произнасятъ, че сж неизлечими, съ възлагащето ржцѣтѣ на О. Иоанна върху болѣющитѣ, или задочно съ негова молитва, се исцѣляватъ, оздравяватъ. Всѣко пастирско дѣйствие на този отличенъ въ сегашне време служителъ Божий е чудо, затова и когато той пѣтува по градове и села за извършване своето служение, хиляди хора го съпровождатъ и всѣкой се сили да се доплати до него. Чуднитѣ негови дѣйствия, исцѣляванията на недужнитѣ, сж обърнали вниманието и на знаменититѣ медици, които, като немогжтъ на основание на даннитѣ на своята наука да си обяснятъ, а неискатъ да признаятъ за вършителка Божията благодать, правжтъ разни прѣдположения, кое отъ кое по несъстоятелно и прѣдъ самитѣ ипотези и данни на тѣхната наука, но затова пакъ немогжтъ да откажжтъ истинността на тия исцѣлявания. Извѣстния парижски авторитетъ Дръ Шарко, умрѣлъ по лани, произна-сееки се за извѣстни болни, че сж неизлечими, чу-диль се е какви прѣдположения да прави, като се е увѣрявалъ сетнѣ съ очитѣ си въ оздравяннето на тия свои пациенти съ молитвата на О. Иоанна. А той не-малко е прѣхождалъ отъ Парижъ до Петербургъ и Москва да цѣри болници отъ неизлѣчими болѣсти, за което е зималъ хиляди рубли, а О. Иоаннъ ги е ис-цѣлявалъ само съ молитвата си къмъ Бога.

Отецъ Иоаннъ съ своитѣ цѣления, че е необик-новенно явление въ сегашно време, въ времето на отричанието Бога, е вѣнъ отъ всѣкакво съмнѣние и това трѣбва да се сматра като особенна Божия милость, къмъ слабото сегашно чело-вѣчество, за да може да се запази то отъ разнитѣ съблазни и искушения. Днесъ почти всички и на всѣкждѣ проповѣдватъ че нѣмало Богъ, не трѣбовало да има никаква религия,

освѣтъ богътъ на плътта и служението на страститѣ, и, ето, на, при тази разюзданность Богъ, въ лицето на своя вѣренъ рабъ, Отца Иоанна, говори противното, като на всѣкиго посочва правото. Ние, православнитѣ, за тази Божия милость къмъ слабото и падающе челоувѣчество трѣбва особено да благодаримъ Бога, че тя е явена у нашата Св. Православна Църква, та съ това да се засвидѣтелствува и въ днешно врѣме православната истина и неправотата на другитѣ, които особно въ сегашно врѣме сж се заловили да примамватъ къмъ себе правитѣ, като маскиратъ своето злочестіе съ срѣдствата на разваленъ разумъ.

Отецъ Иоаннъ Ильичъ Сергіевъ, наричанъ и Кронштадскій, защото е священнослужащъ въ една Кронштадска Църква, е родомъ отъ с Сура, Архангел. Губернія, и се е родилъ на 19 Окт. 1829 год. Висшето си богословско образование е получилъ въ С. Петер. Духов. Академія и въ 1855 год. билъ ржкоположенъ за священникъ на Андрѣевскія съборъ въ гр. Кронштадъ. Освѣтъ свѣщенническата си длъжность той е билъ нѣколко години и законоучитель въ мѣстната гимназія, а отъ нѣколко години насамъ се е посвѣтилъ исклучително на своята чисто пастирска дѣятелность, като повечето врѣме прѣминава въ пътувания по разни мѣста на Россія. Отецъ Иоаннъ е срѣденъ ръстъ и съ погледъ крайно умилителенъ; кога пристѣпя при болнитѣ, възлага ржцѣтъ си на главитѣ имъ и съ една извънрѣдна съсредоточенность се моли Богу, като казва на болнитѣ: „нека се помолимъ Богу за милость“. Този новъ апостолъ — раздаватель на Божията благодать е всецѣло прѣдаденъ на служението си и, по всеобщото утвърждение, за него като да не сжществува настоящий свѣтъ съ своитѣ земни потребности, — той даж спавалъ въ денонощието само 2—3 часа.

Съ молитвата на О. Иоанна се исцѣляватъ не само православни болни, но и не православни, пакъ и не само лично явяющитѣ се при него, но и далечъ находящитѣ се. Послѣднитѣ съ писма и телеграмми се обрщатъ къмъ добрия пастиръ съ просба за мо-

литва и хиляди примѣри има, когато Божията милостъ се е изливала върху тѣхъ. Но Отецъ Иоаннъ е и благотворителъ на нещастнитѣ. Съ неговитѣ помощи хиляди и хиляди нещастници се поминуватъ и нѣма общеполезно дѣло, гдѣто неговата щедрa рѣка да не стои на първо мѣсто. Цѣлъ той и всичко, което има, той е пожъртвувалъ и пожъртвува Богу, за да се спасятъ братията.

Отъ християнския Истокъ. Спорѣдъ органътъ на цариградската гръцка патриаршия „Църковна истинна“ се узнава, че св. Синодъ на тази патриаршия при многото си други спасителни начинания за Христовата църква, завзелъ се е на послѣдне врѣме да издаде на ново богослужебнитѣ книги, тѣй като въ употрѣбяванитѣ до сега освѣнъ многото типографически погрѣшки се посрѣщатъ твърдѣ много погрѣшки и по самото съдържание и смисълъ. За да се постигне това, св. Синодъ съставилъ една комиссия отъ свѣтогорскитѣ учени монаси, а именно отъ архимандрита Козма Лавриотисъ, отъ Иероманаха Хрисостома Лавриотисъ и отъ монаха Александра Евморфопуло, която да сравни сегашнитѣ книги, които сж повече печатани отъ западни издатели, а особено отъ венециянскитѣ, съ старитѣ рѣкописни, находящи се на Света Гора и въ манастирътъ на островъ Патмосъ и сетнѣ въ едно кѣсо врѣме да пристѣпятъ до отпечатване на най-прави богослужебни книги за всичкитѣ гръцки църкви.

Освѣнъ тѣзи комиссия св. Синодъ е съставилъ и една друга подъ прѣдсѣдателството на Лемноския митрополитъ Атанасий, която да изучи добрѣ църковната музика и да я запази отъ врѣдното и съвършенно чуждо влияние на православието на западната музика, която въ послѣдно врѣме доста много е повлияла и на църковното пѣние.

Иерусалимската патриаршия при всичкитѣ си други нестроения, въ учебно отношение по настоящемъ, може да се каже, е трыгнала вече въ правия пѣтъ. Тѣй тя е направила доста добъръ успѣхъ съ своето духовно

училище, семинария, което прѣзъ настоящата учебна 95—96 година отваря IV класъ. Добрия успѣхъ на тази семинария, спорѣдъ имѣющитѣ се свѣдѣния, завиѣлъ напълно отъ нейния ректоръ *иеродияконъ Германъ Василаци*, който всецѣло билъ прѣдаденъ на дѣлото си. Освѣнъ тази семинария иерусалимската патриаршия е отворила и друго едно подолно училище, въ което се приготвяватъ ученици за постѣпване въ първия класъ на семинарията. Послѣдното училище състои само отъ два класса и то се намира въ самия градъ иерусалимъ, а семинарията не далече, вѣнъ отъ градътъ. Всичкитѣ ученици на семинарията за сега сѣ 50 души.

С М Ъ С Ъ.

За молитвата. — Просете у Бога да ви даде душа чиста, просете у Него прѣди всичко здравье за душата, а сетнѣ и за тѣлото.

Ви ще бждете свободни отъ всѣкаква страсть, когато достигнете до това, щото да не просите нищо у Бога, освѣнъ онова, за което можете да го просите прѣдъ всички; нъ колко е велико вашето безумие! Мнозина тайно възнасятъ просби най-срамотни, и ако би нѣкои можилъ да ги узнае, тѣ би млъкнали, като обявяватъ по такъвъ начинъ прѣдъ Бога онуй, което би искали да скрижтъ отъ хората. Трѣбва да живѣемъ съ хората тѣй, като да сме прѣдъ очитѣ на Бога; да говоримъ съ Бога така, като да ни чуватъ хората.

Человѣкъ, който влиза въ храма, трѣбва да повтаря тая молитва: „О Боже! дай ми туй, което е за менъ потрѣбно“.

Сократъ, който билъ като ораколъ на чловѣческата мѣдрость, мислилъ, че нищо друго не трѣбва да просимъ отъ Бога, освѣнъ за онова, което за насъ е добро. тѣй като Богъ самъ знае, какво на всѣкого е полезно; а ние често Го просимъ, за такива нѣща, които подобрѣ би било да не получваме. И наистина разума

на смъртнитѣ, покритъ съ гъста тъмнина, простира се и на безразсѣдни прошения. Той желае богатството, което е погубило мнозина; желае почести, които сѣ причинили нещастие на голѣмо число хора; той се сили да достигне сродняване или сближаване съ високопоставени хора, които сѣ прославили нѣкои семейства, а напротивъ други сѣ хвърлили въ нещастия. Да не тичаме като безумници за лъжовни блага, които биватъ изворъ на толкова много злини. Нека прѣдадемъ себе си съвършено на Божията воля, която ни дава всички дѣйствителни блага и която може да избере за насъ най-доброто.

Да прѣдоставимъ на Бога, казва Ювеналъ, грижата да различава, какво за насъ е дѣйствително полезно: на мѣсто онуй, което на насъ се харесва, Богъ ни дава каквото е намъ прилично. Человѣкъ е по-цѣненъ за Бога, отколкото на самага себе си.

О Боже! казва единъ отъ дрѣвнитѣ поети, дай намъ туй, което за насъ е дѣйствително полезно, просимъ ли ний това у Тебе, или не, което е врѣдно, недавай ни това макаръ и него ний и да ти просимъ.

II. За всѣкидневното испытание на самага себе си.

Ти имашъ тевтеръ, въ който всѣки день бѣлѣжишъ твоитѣ приходи и расходи; по сѣщия начинъ, нека съвѣстѣта бѣде у тебе книга, въ която ти записвай всѣки дневнитѣ твои грѣхове. Когато ти гледашъ на постелката си и никой вече не ти бърка: то прѣди да дойде сънътъ прѣдъ тебе, разгърни прѣдъ себе си тая книга — своята съвѣстъ, и си припомни грѣховетѣ, които ти си направилъ съ думи, или съ постѣпки, или съ мисль; защото така ни учи пророка, който казва: „гнѣвайтеся и не согрѣшаите, яже глаголете въ сердцахъ вашихъ, на лежахъ вашихъ умилитеся“ (Пс. 4, 5). Денемъ ти не си ималъ врѣме, ти си билъ или заетъ съ изпълняването възложенитѣ тебе работи, или пъкъ си искаждалъ своитѣ кахъри другиму: тебе сѣ те записвали разговори съ твоитѣ другари, домашнитѣ ти, грижитѣ за дѣцата, за жената и много други

работи. Нъ когато дойдешъ при леглото си затова, за да дадешъ почивка на твойтъ членове, и никои вече не те безпокои, никой не те закача за нищо, тогава кажи въ сърдцето и въ душата си: да разгледаме, душо моя, какво сме направили ний въ този день добро или зло; и ако си направилъ нѣщо добро, то възблагодари Бога, ако ли пъкъ си извършилъ нѣщо зло, то за напрѣдъ се въздържай отъ това и като си припомняшъ грѣховеѣ, плачи за себе си прѣдъ Бога; ти можешъ безъ да ставашъ отъ леглото си да обърсвашъ сълзитѣ си. Възнеси молитви къмъ Бога и само тогазъ се рѣши да бждетъ спокоенъ. Като исповѣдвашъ грѣховеѣ си, произнеси самъ надъ себе си прѣсжда, сбърни се къмъ божие то милосердие и ти ще намѣришъ за себе си успокояване. Когато поченешъ да расжждавашъ самъ съ себе си: то всичкитѣ твои помисли распрости като прѣдъ орждията на наказанията, и съ ножа на страха Божий ги изрѣжи и очисти. Прѣдставлявай си страха отъ вѣчнитѣ мъки и се отдалечавай отъ тѣхъ чрѣзъ това болезнено мъчение. Приготвяй самъ прѣдъ себе си страшното сѣдилище и олекчавай исповѣдването на твоитѣ помисли, тѣй щото на другия день ти вече смѣло да пристѣпашъ къмъ испытванието на твоитѣ грѣхове.

III. Мѣжеството на една християнка.

Християнството прави изънмѣрно мѣжественни не само мѣжетѣ, нъ и слабитѣ жени. Ето единъ на гледенъ примѣръ. При римския Императоръ Валента, послѣдователъ на еретика Ария, имало много православни жители въ гр. Едесса, въ Месопотамия. Императора жестокъ гонителъ на православнитѣ, заповѣдалъ, спорѣдъ обичая, да затворѣтъ и запечататъ всичкитѣ тѣхни църкви. Нъ вѣрнитѣ синове на църквата прѣзъ недѣлнитѣ дни се събирали вѣнъ отъ града и тамъ извършвали своето Богослужение. Императора подканенъ отъ еретицитѣ, заповѣдалъ да избѣжѣтъ всички православни, ако би тѣ да се събератъ вѣнъ отъ града. Градоначалникътъ, нѣкой си на име Модестъ, тайно прѣдизвѣстилъ православнитѣ за опасността, която

ги очаквала, като ги съвѣтвалъ за напрѣдъ да не правятъ никакви събрания. Въ слѣдующия недѣленъ день, за очудване на Модеста, събранието на православнитѣ било толкозъ многочисленно, както не е бивало никога по-прѣди. Градоначалникътъ получилъ заповѣдъ тутакси да иде тамъ съ войска, за да избие самоотвържнитѣ исповѣдници на православната вѣра. Като прѣминавалъ прѣзъ града, той видѣлъ една бѣдна жена, която държала въ ржцѣтъ си малолѣтния свой синъ, бързешкомъ излѣзла отъ кжщата си, като оставила отворени портитѣ и бързала на испрѣвари войскитѣ. Модестъ заповѣдалъ да ѝ спржтъ. „Кждѣ отивашъ ти тѣй бързо?“ — Попиталъ градоначалника. — Бързамъ да пристигнж тамъ, отговорила жената, гдѣто сж се събрали православнитѣ.“ — „нима ти незнаешъ, че азъ съмъ проведенъ да избия всички, които намѣрж тамъ?“ — „Знаж, казала жената; за туй азъ и бързамъ, за да пристигнж да бждж убита“. — Ами защо носшъ съ себе си малолѣтния си синъ?“ — За да бжде и той участникъ на това мжченическо блаженство, отговорила слѣпо християнката, и побързала да отиде на напрѣдъ. Модестъ, поразенъ отъ толкова мжжество на една слаба жена, тутакси се върнжлъ въ палатътъ и убѣдилъ императора да отмѣни своя жестокъ приказъ.

Вмѣсто книгописъ *)

I. Задачата и изходната точка за прѣподаването на Закона Божий.

Нагледното обучение матерния языкъ и Аритметиката съставляватъ кржгътъ на свѣтскитѣ учебни прѣдмети въ народното училище. Тѣзи прѣдмети запознаватъ ученицитѣ съ видимия тоя миръ. Кржгътъ

*, Като сме рѣшили да направимъ единъ краткъ прѣгледъ на учебницѣтъ, по които се изучава Закона Божий въ нашитѣ първоначални и срѣдни учебни завѣдения, ние прѣдлагаме на вниманието на читателитѣ си теорията за обучаващето съ тоя прѣдметъ спорѣдъ педагогията на профессора М. Олесницкий.

на тия прѣдмети се завършва съ изучаванieto на Законъ Божий или съ учението за религията, което има за задача да запознае ученицитѣ съ устрояването и Историята на Божието царство на земята се осъществява отъ двѣ сили — отъ Божията сила и силата челоѳическа. Слѣдователно. задачата на прѣподаването на Закона Божий е да запознае ученицитѣ, отъ една страна, съ това, каква е била, и ще бѣде дѣятелността на Бога въ откровението и устрояването на своето царство, а отъ друга — съ това, каква трѣбва да бѣде челоѳическата дѣятелность въ осъществяването на това царство.

Исохдна точка къмъ религиозното обучение служатъ за учителя ония данни (подготовка), които сѣ получили дѣцата по тоя прѣдметъ въ кѣщи — въ форма на мѣнники молитвички, нѣкои религиони обрѣди и религиозни изрѣчения, на нѣкакви религиозни разкази. Както при обучаванieto съ всеѣки прѣдметъ, така сѣщо и при убучението съ Закона Божий работата на учителя най-първо се състои въ туй: да се запознае и да провѣри подготовката по тоя прѣдметъ, която иматъ ученицитѣ, и на основание на която той ще почне да продължава обучението по-нататѣкъ *).

II. Значението и прѣподаването на Св. История (аналитическо изучаванieto на религията).

Главни прѣдмети на религиозното обучение служатъ св. История и катихизиса. И отъ научна точка гледна може да кажемъ, че историческото изучаванieto на религията трѣбва да прѣдшествува на систематическото, — защото прѣди да наченемъ да систематизираме материяла, трѣбва да го съберемъ. Толкозъ повече трѣбва да кажемъ това отъ педагогическа гледна точка, като се рѣководимъ отъ принципа на нагледното обучение и отъ тѣзи изисквания, щото аналитическия

*) Въ основното училище се започнува обучението по Закона Божий съ молитвици. При изучаванieto на молитвицитѣ, се прѣвождатъ на материянъ языкъ и се обясняватъ думитѣ и прѣдложенията, отъ които се състоятъ молитвичкитѣ, и послѣ, въ видъ на префразировка, отново се полага съдържанието на цѣлата молитва.

вървежъ на прѣподаванието да прѣдшествува на систематическия. Поради това религиозното обучение се начева въ училището съ изучаванieto на св. История. Послѣдното има много голѣмо и важно педагогическо значение за религиозно-правственното образование на дѣцата като ги освобождава отъ необходимостта още отначалото да иматъ работа съ отвлѣченитѣ понятия за Бога и добродѣтелята, да изслушватъ завършени системи и сухитѣ планове на догматиката и правственността, и като възбужда съ дѣйствителнитѣ образи на историко-библейскитѣ лица и събития къмъ религиозно-правственитѣ идеи и къмъ свещ. прѣдмети. „Тука (въ св. История) всичко се прѣдставлява до толкова живо, просто и нагледно, че дѣтето като съ ржцѣ да пипа и да прѣживява онуй, което прѣди хиляди години и въ продължение на хиляди години е движило сърдцата на най-благороднитѣ отъ хората. Тука пакъ всичко е до толкова чисто и благопристойно, до толкова не прѣвзето и честно, до толкова пълно съ нравственостъ, щото всѣкой грѣхъ тука, въ тоя ни животъ се и наказва, всѣкой порокъ тукъ намѣрва и своя корективъ (поправление), всѣка добродѣтель тука се и награждава. И всичко това произвежда на всѣкъждѣ да се вижда въ дѣйствиата и сѣдбинитѣ чловѣчески Божиата рѣка, която ту наставлява, ту подпомага, ту прѣпятствува“ *). „Какви добродѣтелни примѣри не срѣща тука дѣтето! образецъ отъ мъдростъ и отстъпчивостъ — въ учението за Авраама, кротостъ и отстъпчивостъ — въ учението за Исаака, твърдостъ и постоянство — въ учението за Иакова, вѣрностъ — въ учението Моисея, старателностъ и точностъ въ изпълнението на своитѣ дѣла — въ учението за Исуса Навина, скромностъ — въ учението за Гедсона, умѣренностъ — въ учението за Данаила и за неговитѣ другари, мъжество — въ учението за другаритѣ Данаилови въ огнената пещъ и на самага Данаила въ трапѣтъ при левоветѣ и т. н. А колко възвишени нравствени качества се изобразяватъ въ дѣйствител-

*) Бѣль, Alleg. Päd. 5. 105.

въ ржцѣтъ на опитния учителъ сж такова силно срѣдство за влиянието върху нравственната страна на дѣтето, щото съ тѣхъ неможе да се сравни никой другъ прѣдметъ. Безъ педантизмъ (наклонность да се прѣзира всичко, каквото другитѣ правѣтъ) и като не докарва на дѣтето мжчнотия и уморявание, може съ помощта на тѣзи разкази, тѣй да се каже, капка по капка да влѣе въ дѣтинската душа всичко учение на религиозно-нравственната мждрость. При това личноститѣ въ св. История, при всичкото свое величие, при всичката своя вѣра въ Бога, отъ която сж произлизали всичкитѣ тѣхни добродѣтели, не произвеждатъ подавяюще влияние върху дѣтинската душа, тѣй като тѣ, въ сжщото врѣме, се прѣдставляватъ грѣшни хора, слѣдов., подобни на насъ, сродни съ насъ, и ще каже намираме се въ съчувствие съ тѣхъ. Изобщо, въ св. История чловѣка се изобразява така какъвто си е той въ дѣйствителность: гнусенъ и при всичко това прѣкрасенъ, грѣховенъ и при всичко това свѣтлъ, страховитъ и при всичко това мжжественъ, прѣладенъ на прищевки и неумѣренность и при всичко това отново се възврѣща въ покаянието къмъ въздържность и умѣренность, слабъ и при всичко това отново силенъ, бѣденъ и горакъ и при всичко това всичко надвива. И всичкитѣ тѣзи прѣминувания отъ една крайность въ друга се намѣрватъ свързани помѣжду си отъ вѣрата въ Бога; а двигателъ, които е водилъ вжтрѣшното настроение на хората, е била надеждата за прощавание на грѣховеѣ“ *).

Потакъвъ начинъ, като се занимава съ изучванието на св. История, ученикътъ по аналитически пжтъ, съ помощта на наблюдението поведението на Божнитѣ хора въ различнитѣ обстоятелства, ставатъ му ясни принципитѣ на Божията и чловѣческа дѣлтелности, — отъ примѣритѣ (отъ частното) създава си правила на живота и на дѣятелностьта (общо). И не само по своето съдържание св. История съставлява „вѣнецъ на цѣлото обучение“, нъ и по своето изложение. „Ни-

*) Ibid., 124.

кой други прѣдметъ не дава за методическото искусство на учителя такива сгодни страни, такива сгодни случай не само за прилаганието на методическиѣ правила, нъ и за най-интереснитѣ наблюдения и влияния, освѣтъ св. История. Тя, спорѣдъ това, е най-доброто училище за ревностния учитель; който добръ прѣподава тоя прѣдмѣтъ, той лесно ще наиде правилния пжтъ и при прѣподаванието на всѣки други прѣдметъ“ *).

(Слѣдва).

*) Lehrbuch b. Erzieh. u. Unter. c. Leutz, 102.

ОБЪЯВЛЕНИЯ.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1896 ГОДЪ

НА ДУХОВНО-АКАДЕМИЧЕСКІЕ ЖУРНАЛЫ

„ЦЕРКОВНЫЙ ВѢСТНИКЪ“

и

„ХРИСТИАНСКОЕ ЧТЕНІЕ“.

1) „ЦЕРКОВНЫЙ ВѢСТНИКЪ“ — еженедѣльный журналъ, служащій органомъ богословской мысли и церковно-общественной жизни въ Россіи и за границей.

2) „ХРИСТИАНСКОЕ ЧТЕНІЕ“ — двухмѣсячный журналъ, органъ богословской и церковно-исторической науки въ общедоступномъ изложеніи.

Въ качествѣ *приложенія* къ журналамъ редакція издаетъ:

Полное Собраніе Твореній св. Іоанна Златоуста

въ русскомъ переводѣ на весьма льготныхъ для своихъ подписчиковъ условіяхъ. Именно, подписчики на оба журнала получаютъ ежегодно большой томъ этихъ твореній въ двухъ книгахъ (болѣе 900 страницъ убористаго, но четкаго шрифта) вмѣсто номинальной цѣны въ три рубля за **ОДИНЪ РУБЛЬ**, и подписчики на одинъ изъ нихъ — за 1 р. 50 к., считая въ томъ и пересылку. При такихъ льготныхъ условіяхъ всѣ подписчики „Церковнаго Вѣстника“ и „Христіанскаго Чтенія“ получаютъ возможность при самомъ незначительномъ ежегодномъ расходѣ приобрѣсть полное собраніе твореній одного изъ величайшихъ отцевъ церкви, — собраніе, которое по богатству и разнобразію содержанія составляетъ цѣлую бібліотеку богословской итературы ея золотого вѣка.

Въ 1896 г. будетъ изданъ **ВТОРИЙ ТОМЪ** въ двухъ книгахъ, съ приложеніемъ художественно исполненнаго красками снимка съ древнѣйшаго изображенія лика св. Іоана Златоуста.

Новые подписчики, желающіе получить и **ПЕРВЫЙ ТОМЪ**, благоволятъ прилагать къ подписной цѣнѣ два рубля, въ изящномъ англійскомъ переплетѣ — 2 р. 50 коп.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ.

Годовая цѣна въ Россіи:

а) *За оба журнала* 7 (семь) руб., съ приложеніемъ „ТВОРЕНІЙ СВ. ІОАННА ЗЛАТОУСТА“ — 8 (восемь) руб., съ пересылкою.

б) *Отдѣльно* за „Церковный Вѣстникъ“ 5 (пят) руб., съ приложеніемъ „ТВОРЕНІЙ СВ. ІОАННА ЗЛАТОУСТА“ — 6 р. 50 к.; за „Христіанское Чтеніе“ 5 (пять) руб., съ приложеніемъ „ТВОРЕНІЙ СВ. ІОАННА ЗЛАТОУСТА“ — 6 р. 50 к.

За границей, для всѣхъ мѣстъ:

За оба журнала 9 (девять) руб.; съ приложеніемъ „ТВОРЕНІЙ СВ. ІОАННА ЗЛАТОУСТА“ — 10 р. 50 к.; за каждый *отдѣльно* 7 (семь) руб., съ приложеніемъ „ТВОРЕНІЙ СВ. ІОАННА ЗЛАТОУСТА“ — 9 рублей.

За изящный англійскій переплетъ прилагаютъ 50 коп.

Иногородные подписчики надписываютъ свои требованія такъ: „Въ редакцію „Церковнаго Вѣстника“ и „Христіанское Чтеніе“ въ С.-Петербургъ“.

Подписывающіеся въ С.-Петербургѣ обращаются въ контору редакціи (Пески, уюль 7-й улицы и Дѣтлярной, д. №. 26—30, кв. №. 8), гдѣ можно получать также отдѣльныя изданія редакціи и гдѣ принимаются объявленія для печатанія и разсылки при „Церковномъ Вѣстникѣ“.

(3)

Редакторъ проф. А. Лопухинъ.

Год. XXXVIII. Самый Дешевый журналъ Год. XXXVIII.
политическій, литетатурно-художественный и сатирический съ карикатурами

„РАЗВЛЕЧЕНИЕ“.

Открыта подписка на 1896-й годъ.

Развлечение вступаетъ въ ТРИДЦАТЬ ВОСЬМОЙ годъ своего существованія.

Развлечение въ данное время является самымъ старымъ сатирическимъ журналомъ.

Развлечение стремится всегда, на сколько возможно, сохранять традиціи добраго стараго времени — времени процвѣтанія общественно-сатирическаго на-правленія.

Развлечение безпощадно бичуетъ зло, разоблачаетъ разныя „дѣла и дѣлишки“, смѣется надъ всѣмъ, что достойно смѣха и съ веселымъ остроумнымъ задоромъ отмѣчаетъ комическія стороны жизни.

Развлечение въ наступающемъ 1896 году не измѣнитъ своимъ настойчивымъ стремленіямъ и будетъ не только Будильникомъ совѣсти, мысли и здравыхъ общественныхъ отношенія, но и подаритъ читателей шаловливымъ какъ Стрекоза мотивомъ. Надѣвая маску Шута, она будетъ всегда говорить горькую правду въ глаза, звать на свѣтлую дорогу добра, правды и истины и постарается сметать Осколки всей нечисти, заграждающей путь къ широкому просвѣщенію и нравственному усовершенствованію и вмѣстѣ съ тѣмъ будетъ служить для читателей истиннымъ Развлеченіемъ.

Развлечение употребитъ всѣ силы на улучшеніе какъ внѣшняго, такъ и внутренняго качества журнала.

Развлечение дастъ въ 1896 году 50 **л. л.** журнала, въ которыхъ будетъ помѣщено болѣе 1500 рисунковъ и каррикатуръ, не менѣе 1500 рассказовъ сатирическаго и юмористическаго содержанія, массу стихотвореній и мелочей на злобу дня и кромѣ того дастъ юмористическое обозрѣніе столичной и провинціальной жизни.

Развлечение заручилось согласіемъ лучшихъ писателей-юмористовъ и художниковъ, произведенія которыхъ будутъ непрерывно помѣщаться въ будущемъ 1896 году.

Подписная цѣна на журналъ „Развлечение“
съ доставкой и пересылкой

НА ГОДЪ 6 Р., НА ПОЛГОДА 3 Р.

Пробный номеръ высылается за три семикопѣчныя марки.

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ:

Въ Главной Конторѣ журнала „Развлечение“: на Страстной площ., въ домѣ Чиждова; а также въ конторѣ Н. Н. Печковской (Петровскія линіи) и во всѣхъ книжныхъ магазинахъ столицъ и провинцій.

За исправную доставку журнала Контора отвѣчаетъ тогько предъ лицами, приславшими деньги непосредственно на имя редакціи журнала.

Адресовать: Москва, журналу „Развлечение“.

Редактеръ **Н. Софдовъ.**

 Редакція журналъ „РАЗВЛЕЧЕНИЕ“ въ будущемъ 1896 году имѣетъ возможность **ИСКЛЮЧИТЕЛЬНО** своимъ подписчикамъ за 1 р. 50 к. выслать самое полное собраніе сочиненій **М. Ю. Лермонтова** въ **шести томахъ**, изданное подъ редакціей профессора **Пав. Ал. Висковатова**. Въ этомъ изданіи помѣщены не только всѣ произведенія **М. Ю. Лермонтова**, но и документы, бумаги и отзывы, которые такъ или иначе касаются жизни и дѣятельности поэта. Изданіе съ 8-ю роскошными портретами, гравированными на стали Брокгаузовъ въ Лейпцигѣ, въ книжныхъ магазинахъ это изданіе стоитъ **ТРИ рубля**.

ОБЯВЛЕНИЕ.

Продължава се записването абонати на в. **Новини**, издаванъ въ Цариградъ отъ 1890 година насамъ.

В. Новини и прѣзъ текущата си *шестогодишнина* ще излиза *два пѣти* прѣзъ седмицата, въ вторникъ и петъкъ, на голѣмъ форматъ съ отбрано съдържание по текущитѣ общо-политически въпроси, по работи отъ общественъ нашъ интересъ, съ духовни, научно-литературни и педагогически статии и съ точни и навременни извѣстия по това що се върши въ България и по положението на българското дѣло въ вилаетитѣ въ църковно училищно отношение, до колкото допущатъ това условията, при които се издава.

В. Новини е единъ отъ най-распространенитѣ български вѣстници и по съдържанието си може да се получава и чете съ еднаква полза отъ всички, каквото положение и да заематъ въ обществото: духовни лица, военни, учители, чиновници, търговци и пр.

Абонатитѣ на в. **Новини** получаватъ даромъ, като приложение къмъ вѣстника, и списанието **Библиотека**. „Библиотека“ ще излиза всѣки мѣсець и половина, или всичко *осемъ книжки* въ годината, всѣка отъ по седемъ печатни коли на голѣма 8-на. Излѣзлитѣ до сега книжки отъ това списание сѣ получили най-похвални отзиви отъ критиката; то е прѣпорѣчано отъ Княжеското министерство на Народното Просвѣщение като много полезно и необходимо за всѣки учитель списание. **Библиотека** си е спечелила едно отъ първитѣ мѣста между издаванитѣ български списания, ако и да сѣществува сравнително отъ късо време; това тя дължи на своето грижливо отбрано и разнообразно съдържание по педагогията, науката и белетристиката, за обогатяването и улучшението на което сѣ вземени напоследъкъ всички нуждни мѣрки.

Взети сж мѣрки и за редовното и навременно излазя-
ние на списанието.

Годишният абонаментъ на в. **Новини** заедно съ **Библиотека** е само 70 гроша за въ Турция и 15 лева за странство (за Руссия 6 рубли), всѣкога прѣд-
платени. Абонаментитѣ биватъ годишни и полугодишни,
и начеватъ отъ 1-во число на всѣки мѣсецъ.—Абона-
менти само за списанието **Библиотека** се приематъ
съ 8 лева годишно (за 8 книжки).

В. Новини заедно съ **Библиотека**, е най-евти-
ний бългaрски вѣстникъ.

Записването стая въ Редакцията на вѣстника
(адресъ: *Constantinople, Péra, Rue Kabristan, № 38*), а
само за **Библиотека** — въ книжарницата на г. Хр.
Г. Дановъ въ Пловдивъ.

„Жизнь и Искусство“

Кіевская ежедневная, литературная, политическая и художественная газета
съ ПОЯСНИТЕЛЬНЫМИ КЪ ТЕКСТУ РИСУНКАМИ

будетъ издаваться въ 1896 году по прежней программѣ.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

Съ пересылкой и
доставкой..

Безъ доставки..

на 1 г.	на 6 м.	на 3 м.	на 1 м.
руб.	р. к.	р. к.	р. к.
8	5 —	3 —	1 —
6	3 75	2 75	— 75

Для годовыхъ подписчиковъ допускается разо-
рочка: при подпискѣ 4 руб., къ 1 мая — 2 руб. и къ
1 юля — 2 руб., а для служащихъ въ администр.,
судебн. обществ. и частн. учрежденіяхъ по 1 руб. въ
первые восемь мѣсяцевъ. Подписка принимается въ
Главной Конторѣ газеты: Кіевъ, Прорѣзная ул. № 8 А.

Редакторъ-Издатель М. Е. Крайскій.

ПОКАНА

за

Сп. „ХРИСТИАНСКИЙ СВѢТЪ“

Мѣсечно религиозно илюстрирано списание, г. V. 1896. Издава Методическата Епископална Мисия въ гр. Руссе Годишна цѣна 3 лева, а въ странство 4 лева.

Поръчки и пари да се испращатъ до Спасъ Димитровъ, Методитска Книжарница Руссе.

Редакцията.

ПОДПИСКА ЗА 1896 ГОДИНА НА

„СТАРА-ПЛАНИНА“.

Политическо-общественъ и книжовенъ вѣстникъ.

излиза дваждъ въ седмицата.

В. Стара-Планина е единъ отъ вѣстниците, които иматъ най-много и всѣкакви новини. Той е най-распространения въ Южна-България.

В. „Стара-Планина“ има особни дописници въ София и Руссе, които съобщаватъ извѣстия, както по пощата и телеграфа, тъй и по телефона.

В. „Стара-Планина“ въ врѣме на Сесията на Народното Събраниеще дава най-бързи и вѣрни свѣденія по дѣятелността му.

В. „Стара-Планина“ обръща особено внимание нъ нашия книжовенъ, учебно-духовенъ и общественъ битъ и съ това се рекомандува особно на учителството и духовенството.

АВОНАМЕНТЪ:

Въ Княж. за год.	22 л.		Въ чужб. за год.	16 л.
" " $\frac{1}{2}$	7 "		" " $\frac{1}{2}$	9 "
" " $\frac{1}{4}$	4 "		" " $\frac{1}{4}$	5 "

Всичко което се отнася до редакцията и до изданието, писма, дописки, обявлен я, книги поръчки, пари и пр. се испроважда до администрацията на в. „Стара-Планина“ въ гр. Пловдивъ.

VI г. изд. ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1896 Г. **VI г. изд.**

на

ИЛЛЮСТРИРОВАННЫЙ журналъ общепользныхъ свѣдѣній въ области
КУХНИ и ДОМОВОДСТВА.

Безъ доставки:
на годъ

2 р.

на полгода
1 руб. 25 коп.

НАША ПИЩА

Выходитъ два раза въ мѣсяцъ,

№№ въ два листа

ПРОГРАММА ИЗДАНИЯ:

Съ доставкой:
на годъ

3 р.

на полгода
1 руб. 50 коп.

1) Правит. распоряженія, кас. питанія. — 2) Общественное питаніе. — 3) Припасовѣдѣніе: мясо, рыба, живность, молочные продукты, яйца и пр.: вина, воды и др. напитки; консервы и способы сохраненія съѣстныхъ припасовъ; анализы съѣстныхъ припасовъ, фальсификація ихъ, простые способы распознаванія ея и пр. — 4) Кулинарный отдѣлъ. 5) Отдѣлъ хозяйства. — Статистика припасовъ. — 6) Пищевой календарь. — 7) Библиографія. — 8) Смѣсь. — 9) Вопросы и отговоры. — Объявленія

БЕСПЛАТНО приложенія образцовъ натуральныхъ и фальсифицированныхъ продуктовъ.

Почти въ каждомъ номерѣ помѣщаются меню **недорогихъ обѣдовъ** съ подробнымъ описаніемъ приготовленій входящихъ въ нихъ блюдъ, могущимъ **замѣнить** для хозяекъ **практическое обученіе** приготовленію кушаній. Рецепты составлены лучшими поварамъ.

Подписчикамъ **БЕСПЛАТНО** отвѣты на вопросы, касающіеся программы журнала.

Кромѣ прежнихъ сотрудниковъ въ 1896 г. примутъ участіе въ журналѣ проф. А. Я. Данилевскій, проф. Д. П. Коноваловъ, проф. С. А. Прибытекъ, проф. Ив. Скворцовъ, проф. И. Р. Траханъ въ, М. Г. Кривонилъ, П. А. Галенковскій и пр.

Изданіе за годъ разошлось все. Имѣющіе еще экз. пад. за II годъ (съ апр. 1892 до янв. 1893 — 18 номеровъ) — 2 р. съ перес. — Полные экз. изданія за III г. съ янв. 1893 до янв. 1894 (24 номера) — 2 р. 50 к. съ перес., съ пересылкой 3 рубля за IV з. (съ 12 по 24 ном.) — 1 р. 50 к. съ перес.; за V годъ съ янв. 1895 до янв. 1896 г. (24 ном.) — 2 р. безъ перес., — 2 р. 50 к. съ перес.

Адресъ Редакціи: С.-Петербургъ, Казанская площадь, д. 3.

I, IV, IV

720. - Dr. and

466882/4

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

3 0112 086059794